

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

N. Jonge

Kiøbenhavns Beskrivelse

Bind 1, 1783 og Bind 2, 1945

**Digitaliseret af medlemmer af
Selskabet for Københavns Historie 2007**

Forord til den transskriberede udgave 2023

Transskriptionen af N. Jonges Kiøbenhavns Beskrivelse blev foretaget i 2007 af medlemmer af Selskabet for Københavns Historie og lå frem til 2023 på Selskabets hjemmeside.

Transskriptionen er en nøje afskrift af Jonges tekst som den blev udgivet i 1783 (1. bind) og 1945 (2. bind) med skyldig respekt for opsætningen.

Til denne digitale udgivelse er tilføjet en indholdsoversigt, der medtager de vigtigste kapiteloverskrifter, og hvis sidetal henviser til den digitaliserede udgivelse – og ikke originalens sidetal.

Værkets brogede historie fremgår af forordet til 2. bind.

Indhold

BIND 1, 1783

Til Kongen	11
Forerindring til læseren	12
Originalens indholdsfortegnelse.....	15
Indledning.....	18
Middelalderbyen	21
Nørre-Qvarteer.	22
1: Bispegården	26
2. Sankt Petri Kirke.....	29
3: Sankt Petri Fattigskole.....	49
4: Sankt Petri Kirkes Hospital eller Plejehus	50
5: Peltske Hospital eller Plejehus.....	50
6: Sankt Petri tyske Friskole	50
7: Valkendorfs Kollegium	51
8: Budolphi Kloster eller Hospital	53
Vester-Qvarteer.....	54
1: Halmtorvet.....	58
2: Vartov Hospital	58
3: Vandkunsten	63
4: Frederiksholm	63
5: Det Kongelige Palæ	64
6: Christiansborgs Vaskehus	65
7: Plessenske eller Knuthske Palæ	65
8: Civiletatens Gård.....	66
9: Fæstningens Materialgård	66
10. Seylingske Grynmølle.....	66
11: Glassur- og Tagstensfabrikken	67
12: Blåtårn	67
13: Det Kongelige Bryggerhus.....	67
14: Det Kongelige Hømagasin	67
15: Den Filosofiske Allé.....	68

16: Langebro	68
17: Det Harboeske Enkekloster.....	68
18: Det Holstein-Ledreborgske Palæ	69
19: Frederiksholms Kanal.....	69
20: Prinsens Bro	70
21: Slotsbroen.....	70
22: Stormbroen.....	70
23: Slutteriet, Stadens Offentlige Arresthus	71
24: Kongelige Vajsenhus	72
25: Rådhuset.....	75
26: Nytorv	92
27: Gammeltorv.....	93
28: Vesterport.....	94
29: Tømmerpladserne.....	96
Klædeboe–Qvarteer.....	96
1: Vor Frue Kirke	99
2: Vor Frue Kirkes danske skoler	159
3: Vor Frue Latinske Skole.....	159
4: Universitetet	166
5: Regensen	194
6: Ehlers Kollegium	198
7: Borchs Kollegium	199
8: Kultorget	201
9: Nørreport.....	202
10: Inoculationsanstalten	203
11: Assistens Kirkegård	203
12: Sankt Johannes Hospital og Rossets Stiftelse	204
Frimands-Qvarteer.....	204
1: Helligejsts Kirke.....	206
2: Helligejsts Kirkes Skole.....	223
3: Gråbrødretorv.....	224
4: Det Kongelige Hofapotek eller Elefant-Apoteket.....	225
5: Det Kongelige General-Post-Amt	225
6: Det Kongelige Theatrum Anatomico-Chirurgium	226

7: Bryggernes Laugshus	228
8: Amagertorv	228
Snarens-Quarteer	229
1: Stadens Vejerhus	237
2: Slagterboderne	237
3: Assistenshuset	238
4: Sæbesyderiet "Sorte Hane"	238
5: Sukkerraffinaderiet	238
Strand-Quarteer	239
1: Løveapoteket	241
2: Det Petersenske Jomfrukloster	242
3: Svaneapoteket	242
4: Højbro	243
5: Gammel Strands Kanal	243
6: Fisketorvet	244
7: Pramlaugets Kontor	244
8: Slotsholmen	244
9: Børsen	247
10: Konsumtionsboden ved Børsen	250
11: Nybørs	250
12: Knippelsbro	250
13: Slotsholmens Vagthus	251
14: Slotsholmskanalen	251
15: Bag Børsen	252
16: Kongelige Generalitets- og Kommissariatskollegium	252
17: Kancellibygningen	253
18: Proviantgården	257
19: Det Kongelige Bibliotek	258
20: Tøjhuset	285
21: Københavns Vartegn	286
22: Christiansborg Slot	286
23: Slotspladsen	312
24: Holmens Bro	313

BIND 2, 1945

Indledning til 2. bind.....	316
ROSENBORG QUARTEER	333
1: Trinitatis Kirke.....	336
2: Trinitatis Kirkes Fattigskole.....	360
3: Reformert Kirke.....	361
4: Poul Fechtels Hospital.....	363
5: Den Kongelige Porcellænsfabrik.....	364
Anhang til 7. kapitel.....	367
KIØBMAGER-QVARTEER	377
1: Hof- og Stadsrettens Gård.....	381
2: Hovedvagten.....	383
3: Stadens offentlige Slagterboder.....	383
4: Den Pullichske Båndfabrik.....	383
5: Det Norske Agende Post-Ekspeditions-Kontor.....	385
ØSTER-QVARTEER	386
1: Sankt Nikolaj Kirke.....	392
2: Det Kongelige Trykværk.....	416
3: Sankt Nikolaj Fattigskole.....	416
4: Holmens Kirke.....	417
5: Korskolens ved Holmens Kirke.....	442
6: Holmens Kirkes Fattigskole.....	443
7: Admiralitetet og Søkommissariatet.....	443
8: Bremerholm (Gammelholm).....	445
9: Komediehuset.....	450
Ny-København	452
ST.ANNÆ ØSTER-QVARTEER	454
1: Kongens Nytorv.....	457
2: Christian den 5.s Rytterstatue.....	457
3: Charlottenborg.....	458
4: Gjethuset.....	490
5: Adelige Palæer på Kongens Nytorv.....	495
6: Nyhavn.....	496
7: Garnisons Kirke.....	497

8: Frederiks Kirke (Marmorkirken).....	503
9: Søkadetakademiet	505
10: Det Kongelige Opfostringshus	506
11: Det tidligere Danneskiold-Laurvigske Palæ	509
12: Sankt Annæ Plads	510
13: Den Kongelige Malmmølle	510
14: Det Forenede Handels- og Kanalkompagni	510
15: Sophie Amalienborg	512
16: Frederiksstaden	514
17: Frederiks Plads (Amalienborg Plads)	514
18: Frederik den Femtes Rytterstatue	514
19: Amalienborgpalæerne.....	516
20: Moltkes Palæ	516
21: Landkadetakademiet	517
22: Frederiks Hospital	517
21: Det Fri Accouchementshus	519
24a: Fødselsstiftelsen	520
24b: Det Kirurgiske Akademi	521
24c: Almindelig Hospital	522
25: Toldboden	523
26: Det Kongelige Brændeoplag	528
27: Havnen.....	529
28: Vestindisk Handels Selskabs bygninger	530
29: Det Østersøiske og Guineiske Handelsselskabs bygninger	530
30: Nyholm	530
31: Christiansholm.....	533
32: Kastellet	534
33: Østerport	538
34: Defensionsværker på Refshalen	539
ST. ANNÆ VESTER-QVARTEER	539
1: Rosenborg Slot.....	541
2: Sølvgades Kaserner	549
3: Stokhuset	549
4: Guldhuset	550

5: Abel Cathrines Boder	551
6: Nyboder	551
7: Grønland	553
8: Christians Plejehus.....	554
CHRISTIANSHAVNS-QVARTEER	555
1: Vor Frelsers Kirke	557
2: Vor Frelsers Kirkes Fattigskole.....	565
3: Friskolen ved Vor Frelsers Sogn	566
4: Frederiks Kirke (nuv. Christianskirke).....	566
5: Kvæsthuset	571
6: Børnehuset (Tugthuset).....	573
7: Dokken	575
8: Pumpemaskinen i Dokken	576
9: Asiatisk Kompagni.....	577
10: Veterinærskolen.....	577
11: Det Borgerlige Eksercerhus og skydeplads	578
12. Christianshavns Torv	579
13: Børnehuskanalen	579
14: Børnehusbroen	579
15: Snorrebroen.....	579
16: Landetatens Laboratorium	580
17: Søetatens Laboratorium	580
18: Bjørnsholm	580
19: Amagerport	583
Forstæderne	583
I. VESTER-BROE	584
1: Høtorvet.....	584
2: Tømmerpladserne.....	585
3: Reberbanerne	585
4: Kattuntrykkeriet.....	585
5: Segldugsfabrikken	585
6: Falkonergården	585
7: Kapunstopperiet	585
8: Kongelige Skydebane	586

9: Grynmøllen	586
10: Fæstningsglaciserne	586
11: Retterstedet	586
II. NØRRE-BROE.....	586
1: Høtorvet.....	587
2: Blegdammene.....	587
3: Den offentlige skole.....	587
4: Det kongelige danske dug-manufaktur.....	587
5: Inoculationsanstalten	587
6: Assistens Kirkegård	588
7: Sankt Hans Hospital og Claudi Rossets Stiftelse	588
8: Barkmøllen	588
9: Den nye kattun-fabrik.....	588
III. ØSTER-BROE	588
1: Høtorvet.....	589
2: Skibskirkegården.....	589
3: Soldater Kirkegården	589
4: Almindelig Hospitals Kirkegård.....	589
5: Jødernes Kirkegård	589
6: Kattuntrykkeriet.....	590
7: Voksblegerier og vokslysstøberier	590
8: Segldugsfabrikken.....	590
9: Manchesterfabrikken.....	590
10: Eskildsens Baade- og Skibsbyggeri.....	590
11: Kalkbrænderierne	590
12: Militære henrettelsesplads.....	590
Uden for AMAGER- ELLER CHRISTIANSHAVNS-PORT	591
1: To oliemøller	591
2: Stentøjsfabrikken.....	591
3: Kalkbrænderi	591
4: Krudttårne.....	591
5: Limfabrik	591
6: Perlegrynmølle.....	591
7: Plads til Stadens urenlighed	591

Kiøbenhavns

Beskrivelse

Første Bind

[I]

Den

Kongelige

Hoved- og Residentz-Stad

Kiøbenhavns

Beskrivelse,

forestillende

Stadens Tilstand, Beskaffenhed og Merkværdigheder i en sammenhængende Orden i de ældste, mellemste oc nyeste Tider.

Ved

N. Jonge, Hafniensis.

Kiøbenhavn, 1783.

Trykt hos Nicolaus Møller, Kongelig Hofbogtrykker.

[III]

Til

Kongen.

[V]

Til Kongen

Stormægtigste Monark!

Allernaadigste Arve-Konge!

Saa magtpaaliggende som det har været for Deres Kongelige Majestet at kiende sine underliggende Rigers Stater og tilhørende Egenskaber, saa behageligt vil det ventelig ogsaa blive for Deres Majestets Kongelige Residentz-Stads første Anlæg, dens successive Tilvæxt ved Stadens Grunds firdobbelte Udvidelse i Deres Kongelige

Majestets Høikongelige Forfædres Tid, dens tiltagne Flor oc nu værende blomstrende Tilstand, de derudi værende publiqve og private Bygninger, saavelsom det af Deres Kongelige Majestets Høisaglig Hr. Farfaders opbygte prægtige Christiansborg Slot, andre Kongelige Slotte oc Palais, tilligemed mange merkværdige Stiftelser og

[VI]

Anlæg, hvilke findes i Staden og hvormed denne i vor Norden saa berømte Stad er ziret. I saadan Hensigt fordrister jeg mig for Deres Kongelige Majestets Fødder allerunderdanigst at nedlegge dette mit Skrift, hvori jeg har stræbt (efter de Oplysnings-Documenter, mig dertil har været forundt) at udføre oc vise alt hvad som af betydelige Ting til denne nærværende Tid er at iagttage. Andre værdige Mænd som Thurah og Pontoppidan have ved deres udgivne Skrifter, (den første ved Hafnia Hodierna, den sidste ved Origines Hafnienses), beflittet sig at meddele Publikum samme Materier over den Kongelige Residentz-Stad; men som deres Verker kun gaae til deres Levetider, saa har jeg bestræbet mig for i dette mit Skrift at tilføje det, som i disses maatte feile, og det paa en mere omstændelig Maade fra enhver Stiftelses første Begyndelse indtil nærværende Tider.

Hvad større Glæde da for mig, end at dette mit Arbeide saa lykkelig maatte finde Deres Kongelige Majestets allernaadigste Bifald: da vilde hver derpaa anvendt Times Bestræbelse lette og glæde mit bekymringsfulde Sind.

Allernaadigste Konge! Antag da denne min gode Villie som en allerunderdanigst Pligt, jeg skylder det Høikongelige Arvehuus og mine Medborgere! Forlad, Allernaadigske Konge!

[VII]

de Mangler, som til Skriftets Fuldkommenhed endnu maatte feile, og lad mig under Deres Kongelige Majestets Naade allernaadigst stedse blive beskyttet! Saa skal mine allerunderdanigste Forbønner anraabe Gud om daglige Velsignelser for den allerbedste Dannemarks Konge, som Gud til den allersildigste Tid med Helbred til sine Rigers Lyksalighed vilde opholde!

Hvilket med inderlig Andagt bedes og ønskes af

Deres Kongelige Majestets

allerunderdanigste troe Arve-Undersaat og trofaste Forbeder hos Gud
N. Jonge,
Sognepræst for Allesløv Menighed i Sielland.

[VIII]

Forerindring til læseren

Fornøden Forerindring

til

den Høigunstige Læser.

Over alle Europæiske Keiserlige og Kongelige Residentz- og Hoved-Stæder han man store Beskrivelser. Men forunderligt, at man over de danske Kongers Residentz- og Hoved-Stad Kiøbenhavn ingen tilstrekkelig Beskrivelse har havt hidindtil. Til vel har man Salig Hr. Generalmajor Laurids de Thurahs Hafnia Hodierna eller udførlig Beskrivelse om den Kongelige Residentz- og Hovedstad Kiøbenhavn, skrevet paa tre Sprog, Dansk, Fransk og Tydsk, og afdeelt i tre Columner paa Siderne, trykt i Median-Qvart Aar 1748. Men samme Skrift har

meest Hensigt (efter den vidtberømte Autors architectoniske Formaal) til at forestille Architecturen af da værende publicke, saa og andre anseelige private Bygninger, hvilcke forestilles derfor stukne meget sauber i Kobber og aftrykte paa 110 Tabeller. Skriftet i sig selv er 368 Sider eller 46 Ark

IX

stort; men den danske Text eller Beskrivelsen selv udgjør 15 Ark, eftersom den franske og tydske Text indtager de to Tredendele af Verket. Udi disse 40 Aars Forløb fra samme Skrifts Udgave ere mange vigtige Forandringer forefaldne, flere offentlige Stiftelser indrettede og anordnede, mangfoldige anseelige publicke og private Bygninger til Stadens Ziir og Prydelse opførte. Udi Salig Pro-Cantzler E. Pontoppidans Atlas Daniæ Tom. II. fra pag. 67 til pag. 163 findes en nyere Beskrivelse om Kiøbenhavn, men proportioneret efter samme kostbare Verks Beskaffenhed. Efter den Tid er udkommen en meget kort Beskrivelse om Kiøbenhavn ved Agent Hans Holk, trykt Aar 1774 til 8vo, stor 6 Ark. Samme Piece, tilligemed Ejusdem Beskrivelse om Kiøbenhavns Sogne-Kirker, trykt i 8vo Aar 1775, ere samlede og excerperede af forommeldte Thuras og Pontoppidans Verker. Aar 1782 udkom Hr. Cancellie-Secretair E. C. Haubers Beschreibung der Königlische Dänischen Residentz-Stadt Copenhagen und der Königlischen Land-Schlösser, stor 15 Ark in 8vo. Af samme tydske Beskrivelse udkom Aar 1783 en dansk Oversættelse ved L. C. Dau, in 8vo.

Denne vidtløftige Beskrivelse, som jeg her fremlegger i to Tomer afhandlet for den høi-respective Læser, er i Henseende til Stadens successive anseelige Tilvæxt, afdeelt i tre Bøger, af hvilke den første Bog afhandler Det gamle eller ældre Kiøbenhavn: Den anden Bog afhandler det ny eller yngre Kiøbenhavn: Og den tredie Bog afhandler Christianshavn. Men i Henseende til Stadens ordentlige civile Inndeling i Qvarterer er dette Skrift afdeelt i Tolv Kapitler, saa at ethvert Qvarter afhandles i et særskilt Kapitel. Beskrivelsen selv forestiller Stadens Tilstand, Fata og Beskaffenhed i de ældre, mellemste oc nyeste Tider, og altså dens Oprindelige, Tilvæxt oc nu værende florisante

X

Tilstand, samt de Kongelige Slotte med deres Gemakker, Statens Kirker med deres gamle og nye Monumenter, Inscriptioner, alle offentlige Stiftelser og Bygninger, Torve, Statuer &c., tillige med alle Stadens Merk- og See-Værdigheder; saa at Læseren til sin Oplysning og Fornøielse finder i en sammenhængende Tids Orden paa ethvert Sted samlet alt det, som ellers i Henseende til de ældre Tidens Historie derom findes adspredt i mange og adskillige Skrifter.

Anledning til at forfatte dette Skrift efter anførte Plan og Grundlag gav mig Salig Hr. Etatsraad Erich Torm, Politiemester og ældste Borgemester i Kiøbenhavn, som opmuntrede mig dertil, og af den Aarsag deels selv gav mig det første Stof til dette Skrift ved at meddele mig til Affskrift baade sine egne Optegnelser om Stadens Gader oc dertil henhørende Anekdoter, saa og sit eget store og nitide Kort over Statens Qvarterer og Gader, deels forskaffede mig ved daværende Raadhusskriver, Etatsraad og Borgemester Hans Nissen, og ved Raadstueskriver-Contoires da værende Fuldmægtig, men siden Raadstueskriver Cancellieraad Tausen, fri Adgang til Raadstue-Arkivet for at benytte mig af sammes Documenter; hvorudover Raadstue-Arkivets gamle Protocoller, Brevskaber og Tegninger bleve mig nøie bekendte, af hvilke jeg da excerperede det, som var fornødent til mit Formaal.

Denne min private Samling blev foreviist Procantzler Pontoppidan til Eftersyn, da han forfattede sit Skrift Origines Hafnienses kaldet, som udkom 1760, hvorudover jeg ikke tænkte paa at udgive min Samling.

XI

Men da Stadens Tilvæxt er nu bleven saa anseelig forøget, mange flere vigtige Stiftelse oprettede, Stadens Handel i saa mange Grene udvidet, adskillige anseelige Handels-Bygninger med deres tilhørende Pakhuse opførte, mange vigtige Indretningers Forandringer forefaldne; saa har jeg, som en indfødt Kiøbenhavner, erindrende mig hiin romerske Poets Ovidii Ord: Libr. I. de Ponto Epist. III. vers. 35. Nescio qua natale solum dulcedine cunctos Ducit

& immemores non sinit esse sui, fuldført dette af mig forhen begyndte Skrift, især da saa mange anseelige og bekiendte Embedsmænd i Kiøbenhavn, hver i sit Fag, have meddeelt mig authentique Efterretninger om alt, hvad jeg allerærbødigst har til mit Formaal begiert af dem, og de allerbest i den Afhandling, som angik deres Embede, kunde give paalidelig Oplysning om.

Paa det at derfor den høigunstige Læser kan være betrygget om Beretningernes Paalidelighed, og at han ikke føres bag Lyset i nogen Paragraphs Indhold; saa anføres her i en alphabetisk Orden de bekiendte Embedsmænd, som jeg paa Publicums Vegne skylder og tillige her offentligen aflegger min allerpligtskyldigste og ærbødigste Taksigelse for de mig fra deris Haand meddeelte authentique Oplysninger og Efterretninger, hvormed de havde bidraget til dette Skrifs Fuldførelse, nemlig: Hr. Peder Hersleb Abildgaard, Sognepræst ved vor Frelsers Kirke paa Christianshavn, som har meddeelt Efterretninger, angaaende samme Kirke. Hr. Peder Baagøe, forhen Capellan ved Wartau-Hospital og Educations-Inspecteur ved Opfostringshuset, men nu residerende Capellan ved Domkirken i Roskilde, har meddeelt Efterretningen om Opfostringshuset. Hr. Oluf Bang, Klokker ved Holmens Kirke; Hr. Jens Winther Bentzon, øverst Capellan ved vor Frue Kirke; Hr. Justitsraad Blechinberg, Kongelig Majestets Slotsfoged ved Christiansborgs Slot, som

XII

har meddeelt den fuldstændige Efterretning om samme Kongelige Residentz-Slot. Hr. Johannes Brandt, Klokker ved vor Frelsers Kirke, som har meddeelt adskillige Anekdoter om samme Kirke. Hr. Prof. Thomas Bugge, Professor Astronomiæ ved Universitetet, som har givet mig den udførlige Efterretning om de nye Indretninger ved Observatorium Astronomicum paa runde Taarn. Hr. Professor Brünniche, Professor Histor. Natur. ved Universitetet, som har givet den indførte Oplysning om Theatrum Naturale i Communitetets Bygning paa Universitetet. Hr. Chemnitz, tydsk Sognepræst ved den Herre Zebaoths tydske Menighed; Hr. Doct. Theol. Coltzmann, Pastor ved tydsk Reformeert Menighed; Hr. Haaber, Klokker ved St. Nicolai Kirke; Hr. Hansen, Kongelig Majestets Hofskriver; Hr. Stadshauptmand Jürgensen, Hr. Prof. J. N. Kall, ved Universitetet, som, qua Præpositus Communitatis & Collegii Regii, har meddeelt den indførte Efterretning om Regentsens nyere Indretning; Hr. Prof. Krebs ved Artillerie-Skolen, som har meddeelt den Efterretning om samme Kongelige Institut paa forrige Giethuus; Hr. Justitsraad Lange, Raadmand og Raadstueskriver, Hr. Justitsraad Frantz Henrick Müller, Inspecteur ved det Kongelige danske Porcelains Fabrike, samt Apotheker, Materialist og Laborant, som har meddeelt Efterretning om samme Fabrike. Hr. Cancelliraad Munck, Postmester ved det lollandske oc helsingørske Post-Contoir; Hr. Michael Ritz, Klokker ved Trinitatis Kirke; Hr. Etatsraad Friis Rotbøll, Professor Medicinæ ved Universitetet; Hr. Saxtorph, øverst Capellan ved St. Nicolai Kirke; Hr. Schou, Klokker ved Helliggeistes Kirke; Hr. Sebot, Cantor og Klokker ved den Herre Zebaoths Kirke; Hr. Grosserer Seiling, som har meddeelt Efterretning om sin Grynmølle ved Blaataarn; Hr. Svitzer, Kongelig Fuldmægtig ved Rosenborgs Kongelige Lyst-Slot, som baade har corrigeret de Feil, som

XIII

findes i de hidtil trykte Efterretninger om samme Slot, saa og meddeelt en accurat og fuldstændigere Efterretning om samme Kongelige Slots Kostbarheden og Herligheder. Hr. Provst Tybring, Sognepræst ved Holmens Kirke; Hr. Prof. Weidenhaupt, ved det Kongelige Maler-Academie paa Charlottenborg, som har meddeelt Efterretning om de af ham forfærdigede Monumenter og Kunststykker; Hr. Justitsraad Wiedewelt, Professor ved nysommeldte Academie, som Publikum har at takke for den fuldstændige Efterretning om bemeldte Kunsternes Academi fra dets allerførste Anlæg, Tilvext og Flor indtil nærværende Tid; om hvilket Academie og Institut ikke noget hidtil har været trykt. Ligeledes har Hr. Justitsraad Wiedewelt meddeelt en architectorisk Beskrivelse paa de af ham forfærdigede Monumenter i Stadens Kirker, samt andre hans Kunststykker, som deels findes paa det Kongelige Slot Christiansborg, deels i private Kunst-Samlinger forvarede. Hr. Cancelliraad og Raadmand Voltelin, Hr. Justitsraad Jacob Wildschjøtt, ved Sjø-Etatens Commissariat, samt flere andre.

For at forevige lærde Mænds Minde, som have været offentlige ordentlige Lærere ved Universitetet, Kirkerne og den latinske Cathedral-Skole, har jeg ved Universitetet anført de ordentlige Professorer, som have sammesteds offentlig doceret. Ved Kirkerne har jeg anført alle de Sognepræster, som fra Reformations-Tiden ved de ældre

Kirker, men ved de nyere Kirker fra deres Begyndelse og Indvielse have været. Ved Stadens latinske Cathedral-Skole har jeg anført baade Rectores og Con-Rectores, som havde været Lærere ved samme. Ligeledes er ved Stadens Raadstue anført alle de Præsidenter, Over-Præsidenter, Borgemester og Raadmænd, som have levet efter Souverainiteten. Ved alle Collegier ere anførte alle forhen existerede Forandringer, tilligemed deres nu værende

XIV

Forfatning. Det samme findes ogsaa iagttaget ved alle publiqve Stiftelser. Ved det Kongelige Kunstammer er anført en dansk Oversættelse af Laurentzens Museum Regium, tilligemed endeel nyere Tillæg, meddeelt af Salig Hr. Morell, Kongelig Kunstforvalter, tilligemed endeel af de rare Skilderier, som sammesteds findes.

Muligt mig af en Deel bliver lagt til Last, at jeg i denne Beskrivelse over Kiøbenhavn har været alt for vidtløftig, og at mange Particulariteter og Punctiller kunde have været udeladte. Men muligt en og anden i Tidens Længde kunde til sin Fornøielse finde her anført det, som han da begierede at vide, og som Hukommelse ved Tidens Ældre havde tabt at tilkiendegive Efterslægten, som derudover kunde have Anledning at sige med Virgil. Et quorum meminisse juvat.

Hvad Forandring, der under denne Tomes langvarige Tryk er forefalden, især paa de anførte Embedsmænds Lister, eller i anden Begivenhed, skal blive som et Anhang ved den anden Tome af dette Skrift tilføjet.

N. Jonge.

[XV]

Originalens indholdsfortegnelse

Inhold

af

Kiøbenhavns Beskrivelses Første Tome.

Indledning.

Første Bog om det gamle eller ældre Kiøbenhavn. pag. 1

Første Kapitel om Nørre-Qvarteer. pag. 2

Stadens Gader i Nørre-Qvarteer. pag. 6

Publiqve Bygninger, Kirker, Stiftelser, &c. pag. 12

§. 1. Bispegaarden, som Stadens mellemste Raadhuus og allerførte Studiigaard. pag. 12, 13

Biskopperne i Siellands Stift, siden Reformationen. pag. 14-16

§. 2. St. Petri tydske Kirke. pag. 18

Dens Monumenter. pag. 27

Pastores, siden Reformationen. pag. 47

§. 3. St. Petri Kirkes fattige Skole. pag. 51

§. 4. Kirkens Hospital eller Pleiehuus. pag. 52

§. 5. Det Peltiske Hospital eller Pleiehuus. pag. 52.

§. 6. Den tydske Friskole. pag. 52

§. 7. Walckendorffs Collegium. pag. 53

§. 8. Budolphi Kloster eller Hospital. pag. 58

Andet Kapitel om Vester Qvarteer. pag. 59

Stadens Gader i Vester-Qvarteer. pag. 60

Publiqve Bygninger, Kirker, Stiftelser, &c. pag. 67

§. 1. Høe- eller Halm-Torvet. pag. 67 <https://latinskordbog.dk/ordbog?query=abfø>

- §. 2. Det store Hospital Wartou eller Hellig Aands Hospital. pag. 68
 Præsterne ved samme Hospital. pag. 77
 §. 3. Vandkunsten. pag. 78
 §. 4. Kalleboe, nu Frideriksholms-Qvarteer. pag. 79
 §. 5. Det Kongelige Pallais. pag. 80
 §. 6. Det Kongelige Vaskerhuus. pag. 83.

XVI

- §. 7. Det grevelige Knuthiske Hotel. pag. 83
 §. 8. Den Kongelige Hof- og Civil-Etatens Material-Gaard. pag. 84
 §. 9. Den Kongelige Militair- og Fæstningens Material-Gaard. pag. 84
 §. 10. Den Seilingske Grynmølle. pag. 84.
 §. 11. Glasur-Tagsteens Fabriqve. pag. 85.
 §. 12. Blaataarn eller Frideriksholms Arrest-Taarn. pag. 85
 §. 13. Det ny Kongelige Bryggerhuus. pag. 85
 §. 14. Det Kongelige Høe-Magazin. pag. 86
 §. 15. Den philosophiske Gang. pag. 86
 §. 16. Lange-Broe. pag. 87
 §. 17. Det Harboiske Frue-Kloster. pag. 87
 §. 18. Det grevelige Holstein-Lethrabortgske Hotel. pag. 89
 §. 19. Kalleboe- eller Frideriksholms-Kanal. pag. 89
 §. 20. Prindsens-Broe. pag. 90
 §. 21. Slots-Broen. pag. 91
 §. 22. Storm-Broen. pag. 91
 §. 23. Slutteriet. pag. 92
 §. 24. Det Kongelige Weysenhuus. pag. 94
 §. 25. Raadhuset. pag. 101
 a) Præsidenterne siden Souverainiteten. pag. 115
 b) Over-Præsidenterne. pag. 117
 c) Borgemesterne. pag. 117
 d) Raadmænd. pag. 122
 e) Stadshauptmænd. pag. 128
 §. 26. Nye-Torv. pag. 129
 §. 27. Gammel-Torv. pag. 129
 §. 28. Vester-Port. pag. 133
 §. 29. De ny Tømmer-Pladser. pag. 136
 Tredie Kapitel om Klædeboe-Qvarteer. pag. 137
 Stadens Gader i Klædeboe-Qvarteer. pag. 139
 Publiqve Bygninger, Kirker, Stoftelser, &c. pag. 144
 §. 1. Vor Frue Kirke. pag. 144
 Dens Monumenter, gamle og nye. pag. 167
 Stiftsprovster og Sognepræster ved Frue Kirke siden Reformationen. pag. 240
 §. 2. Kirkens fattige Skoler. pag. 245
 §. 3. Vor Frue latinske Skole. pag. 246
 Rectores Scholæ. pag. 253
 Con-Rectores. pag. 256

XVII

- §. 4. Universitetet. pag. 258
 Det Kongelige Communitet, gemeenlig Klosteret kaldet. pag. 267

- Universitetets samtlige Bygninger, Consistorii-Huser. pag. 272
 Det egentlige Universitets-Huus. pag. 275
 Universitetets Natural-Theater. pag. 283
 Communitetet. pag. 286
 Præpositi Communitatis Regiæ. pag. 291
 Patroner for Universitetet fra dets Stiftelse. pag. 298
 Universitetets Professor-Residenzer. pag. 300
 Professorer ved Universitetet. pag. 301
 §. 5. Collegium Regium, eller Regentsen. pag. 312
 Regentsens Bibliothek. pag. 296 [!, 319]
 §. 6. Collegium Elersianum, eller Elersens Collegium. pag. 322
 §. 7. Collegium Mediceum, eller Borckens Collegium. pag. 324
 §. 8. Kul- eller Skiden-Torvet. pag. 328
 §. 9. Nørre-Port. pag. 328
 §. 10. Inoculations-Anstalten. pag. 331
 §. 11. Assistenz-Kirkegaardene. pag. 331
 §. 12. St. Hanses Hospital og Rosets Stiftelse. pag. 332
 Fierde Kapitel om Frimands-Qvarteer. pag. 333
 Stadens Gader i Frimands-Qvarteer. pag. 334
 Publiqve Bygninger, Kirker, Stiftelsr, &c. pag. 338
 §. 1. Helliggeistes Kirke. pag. 338
 Dens Monumenter, gamle og nye. pag. 347
 Dens Sognepræster siden Reformationen. pag. 362
 §. 2. Kirkens fattige Skole. pag. 366
 §. 3. Graabrødre-Torv eller Ulfelds-Plads. pag. 367
 §. 4. Det Kongleige Hof-Apothek eller Elephant-Apotheket. pag. 369
 §. 5. Den Kongelige General-Post-Amts Gaard. pag. 369
 §. 6. Det Kongleige Theatrum Anatomico-Chirurgicum. pag. 371
 §. 7. Bryggernes-Laughuus. pag. 375
 §. 8. Amager-Torv. pag. 376
 Femte Kapitel om Snarens-Qvarteer. pag. 379
 Stadens Gader i Snarens-Qvarteer. pag. 379
 Om det danske Compagnie, som nu kaldes det Kongelige Kiøbenhavnske Skyde-Selskab, hvis Ælde, Oprindelse, fornyede Oprettelse, nu værende Flor, Beskaffenhed, &c. pag. 387
 §. 1. Stadens Veierhuus. pag. 395
-

XVIII

- §. 2. Publiqve Slagterboder. pag. 397
 §. 3. Assistenzhuset. pag. 397
 Siette Kapitel om Strand-Qvarteer. pag. 399
 Stadens Gader i Strand-Qvarteer. pag. 400
 Til dette Qvarteer hører Slotsholmen, som indgrændses af Gammel-Strands Kanal. pag. 401
 Publiqve Bygninger, Stiftelser, &c. pag. 404
 §. 1. Løve-Apotheket. pag. 404
 §. 2. Det Petersenske Jomfrue-Kloster. pag. 405
 §. 3. Svane-Apotheket. pag. 406
 §. 4. Høibroe. pag. 407
 §. 5. Gammelstrands Kanal. pag. 408
 §. 6. Fiske-Torvet. pag. 409
 §. 7. Pramlaugets Contoir. pag. 410
 §. 8. Slotsholms Grund. pag. 415
 §. 9. Børsen. pag. 415
 §. 10. Consumptions-Contoirtet eller den lille Accise-Bod ved Børsen. pag. 420

- §. 11. Nye-Børs. pag. 420
 §. 12. Knippels-Broe. pag. 422
 §. 13. Slotsholms Vagthuus, hvor a) Vagtstuen, b) Maleverkets Consumptions-Contoir., c) den Kongelige Skræder-Sal er. pag. 423
 §. 14. Slotsholms- eller Børs-Canal. pag. 424
 §. 15. Bag Børsen. pag. 424
 §. 16. Det Kongelige Generalitets- og Commissariats-Collegii Gaard. pag. 425
 §. 17. Cancelliets Bygning. pag. 426
 §. 18. Den Kongelige Proviantgaard. pag. 434
 §. 19. Det Kongelige store Bibliothek. pag. 436
 Det Kongelige Kunstammer. pag. 442
 §. 20. Det Kongelige Tøihuus eller Land-Etatens Arsenal. pag. 490
 §. 21. Kiøbenhavns Vaertegn. pag. 493
 §. 22. Det Kongelige Residentz-Slot Christiansborg. pag. 494
 §. 23. Slotspladsen. pag. 546
 §. 24. Holmens-Broe. pag. 548

XIX

Indledning

Indledning

til

Kiøbenhavns Beskrivelse.

Kiøbenhavn er Hovedstaden for Kongeriget Danmark og de danske Kongers Residenz-Stad. Den er anlagt imellem Nord- og Øster-Søen paa den østlige Søekyst af Siælland paa det Sted, hvor Sundet imellem Siælland og Skaane er omtrent fire Mile bredt. Og da Øresund er Hoved-Giennemfarten imellem Nord- og Østersøen, saa er derfor Kiøbenhavns Reed formedelst de fra Nordsøen kommende Skibes Opseiling fra Sundet og de fra Østersøen kommende Skibes Nedseiling til Sunden altid fuld af Skibe.

Der hvor Staden Kiøbenhavn tager sin Begyndelsen, udgiør Øen Amager, et andet, men langt smallere Sund eller Strøm, som danner Stadens ypperlige Havn, der gaaer igiennem Staden saaledes, at Kiøbenhavn ligger ved Havnens høire Side og Christianshavn ved Havnens venstre Side. De Skibe, som hale ind af Bommen ved Stadens Toldbod, have i Opseilingen langs med Strømmen ved Styrbord-Siden i Syne Frideriksstads Qvarters præg-

XX

tige Bygninger, det gamle Qvæsthuis med Handels- og Canal-Compagniets Bygninger; derefter Nyhavn, Gammel-Holm, Holmens Kirkes Kapel, &c. Men ved Bagbord-Siden have de Ny-Holm, den Kongelige Orlogs-Flaade, beliggende i sin Huk, Christiansholm eller Sjø-Arsenalet; derefter den forreste Deel af Christiansholm, de adskillige Handels-Selskabers sammesteds anlagte Skibsbygger-Verffer og Pakhuse; den Kongelige Docque og Asiatiske Compagnies Verffer og Bygninger. Skibens Ind- og Udseiling er ved den nordlige Ende, thi ved den sydlige Ende er Havnen tilspærret, fordi Vandet af Kalleboe-Strand uden for Lange-Broe er ikke dybt nok for store Fartøier. Denne Skibshavn agtes af kyndige Søefarende at være den største og sikkerste Havn i hele Østersøen for Kiøbmænds-Skibe, saa at Kiøbenhavn har af Naturen den allerønskeligste og beqvemteste Beliggenhed til den meest florissante Handel og Seilads at drive paa Nord- og Øster-Søen.

Kiøbenhavns Poli-Høide er 56 Grad, den længste Dag er 17 Timer lang og den korteste Dag er 7 Timer lang. Staden ligger 5 Mile fra Øresund, 14 Mile fra Corsør, 59 Mile fra Christiania i Norge, 131 Mile fra Tronhiem, 64

Mile fra Stokholm, 57 Mile fra Hamborg. Stadens Situation er hart ad zirkelrund og holder i sin Omkreds halvanden Miil.

Naar Kiøbenhavn egentlig er anlagt, er meget uvist at kunde nøie bestemme. I det tiende Aarhundrede har den kiøbenhavnske Grund været et bekiendt Fisker-Leie, thi langs ved den østlige Strandkant vare nogle Strandhuse, hvori boede endeel Fiskere, som hørte til Serreslev Sogn, hvis Sædemarker og Enge gik lige ned til den aabne Strand. De Seilende og Søefarende fandt her en tryk Havn og Reed for deres Skibe at ligge sikre paa imod alle Vinde, hvorudover Stedets naturlige Beskaffenhed har foranlediget alle Seilende at give Stedet det Navn af Havn, som til deres Skibes Tryghed passede sig best. Man finder derfor udi de allerældste Documenter og Breve, at Staden er ikkun kalden Hafn eller Hafnæ. Den danske Skribent Saxo Grammaticus beretter, at dette Sted Hafn blev flittig besøgt af fremmede Nationers Skibe. Og da deels skaanske Fiskere baade fra Skanør og andre Steder, deels vendiske Kiøbmænd fra de nedersaxiske Hansestæder ved Østersøen seilede bestandig herhid, saa kaldte de

XXI

Søefarende Stedets Navn efter deres forskiellige Sprog og Udtale Kiopinghafn, Kjøpmandshaffn, Kjøbmannæhamn, Køpendehaffnæ, Kjøbmændshaun, Kaufmandshaven, Kopmannehafen, Kopenhagen; og paa Latin Hafnia, Portus Mercatorum, publicus Negotiatorum Portus, Portua Danorum. Siden i Biskop Absolons Tid, da Husene bleve flere i Tallet, er den kaldet Urbs Absalonica, Absalons Bye, Villa Hafn, Kjøbstæd-Hafn. Men Slottet, som Biskop Absolon lod bygge og befæste efter de Tidens brugelige Befæstningsmaade til at forsvare Havnen, blev kalden Castrum de Hafn. Denne Roskildske Biskop Absalon, som siden blev Erkebisp i Lund i Skaane, har Kiøbenhavn at takke for sin første rette Opkomst og tiltagende Flor.

Kong Valdemar den Første skienkede al den Grund og Strekning, som Kiøbenhavns Stad med sine Gader og Fæstningsverker ere anlagte paa, til Erkebisp Absolon Aar 1186, tilligemed den halve Deel af Sokkelunds-Herred, som Staden ligger i; og Erkebisp Absolon skienkede igien Kiøbenhavn og al dens Grund til sine Efterfølgere i Embedet paa den Roskildske Bispestoel. De pavelige Confirmationer paa Kong Valdemars Gave til Erkebisp Absolon giemmes i det Kongelige Geheime Arkiv.

Kiøbenhavn var en biskoppelig Eiendom fra Aar 1186 under de Roskildske Biskopper indtil Aar 1341. I dens Tids Mellemrum begyndte Byen at tage til baade i Handel, Søefart, Næring og Folkemængde; dog vare endnu ikke murede Kjøbstæd-Bygninger, men alle Byens Huse vare med klinede Leer-Vegge og Kaalhauger indhegnede med Tjørne-Gierder. Byens allerførste Indhegning var med Træ-Planker. Man havde ingen anden Magistrats-Person end Bispens Foged, som af den Roskildske Bisp blev beskikket af have Indsigt med at fremme Ret og Skiel blant Byens Indvaanere. Biskop Jakob Erlandsen gav Kiøbenhavn sin første Kjøbstæds-Ret Aar 1254. Ved Folkemængdens Tiltagelse fik Byen i de følgende Roskildske Bispers Tid en ordentlig Magistrat, en Raadstue og et Byeting, samt Aar 1293 en Ting- og Raadstue-Bog, kalden Liber Civitatis eller Stadhs-Baak. Medens disse Roskildske Bisper eiede Kiøbenhavn, bare Borgerne selv Omsorg for at befæste den bedre end tilforn. For hvilket Fæstnings-Arbeide at fuldføre Biskop Ingvard takkede

XXII

dem i et Brev, dateret Roskilde Aar 1289 Fer. Sexta prox. ante Fest. Nat. Virg. glor. udi 155 Aar var Kiøbenhavn de Roskildske Biskoppers Eiendom.

Men fra Aar 1341 er Kiøbenhavn atter bleven en Kongelig Eiendom, thi Kong Valdemar den Tredie indsaae tydeligen, at Kiøbenhavn (i Hnseende til sin af Naturen fordeelagtige Beliggenhed) var saadan en beleilig Havn, som han høiligen behøvede til sine Orlogs-Skibes og Undersaaternes Koffardie-Skibes Sikkerhed, hvorudover Kongens søgte at faae den Roskildske Biskop Johannes eller Hans Nyborg Aar 1341 overtalt til at aftræde Byen med tilliggende Grunde til Kongen paa nogen kort Tid, hvilket stødte mod Biskoppens egen gode Villie. Men Aftrædelses-Terminen blev ofte forlænget, saa at Kiøbenhavn ikke kom mere tilbage til de Roskildske Bisper, endskiønt de ikke ved alle Leiligheder aflode at paastaae deris Eiendoms-Ret dertil og at tilbagekalde Staden med Slottet, som dem engang var skiødet og skienket af Erkebisp Absalon. Men de Danske Konger ville ei slippe den.

Af den langvarige Trette imellem Kongerne og de Roskildske Bisper om Stadens Eiendom blev ved den lutherske Religion ganske ophævet, da alle de katholske Biskoppers Godser blev lagte under Kronen.

Fra den lykkelige Tidspunkt, da Kong Christopher af Bayern gjorde Kiøbenhavn til sin Kongelige Residentz-Stad, har den overmaade sterk tiltaget hvert Aar i Kiøbmandskab, Handel, smukke Bygninger, snorrette Gaders Anlæggelse, Politiets ordentlige Indretning og Administration, Stadens Befæstnings Forbedrelse, Handelens Udvidelse i alle dens Grene, saa og i Fabrik- og Manufaktur-Væsenets Forøgelse.

Kiøbenhavn er under de Høilovlige Oldenborgske Kongers Regiering bleven fire gangen udvidet. Første gang Aar 1526 i Kong Friderik den Førstes Tid, da Kongen lod Stadens Grund og Befæstning udvide nogle hundrede Alen mod den nordre Side paa den indtagne Grund, som tilhørte den nedbrudte Landsbye Serresløv. Anden Gang Aar 1608, da Kong Christian den Fierde Lod mod Østen og Nordost indtage inden for Stadens Volde al den Circumference, som udgiør St. Annæ- Øster- og Vester-Quarteer, og tillige anlagde paa Amager Christianshavn, som ved Broer er sammenføjiet med Kiøbenhavn. Tredie Gang Aar 1660, da Kong Friderik den Tredie ved Stadens vestre Side lod opfylde Kalleboe-Strands flade Grunde og anlagde Frideriksholms Distrikt. Fierde Gang Aar 1685, da Kong Christian den Femte lod fra Amager-Port oplegge det ny Verk paa en Sandgrund i Havet, hvilket blev udstrakt til Havnens Ende.

XXIII

At i Kiøbenhavn er en god sund Luft har Prof. Med. Rasmus Caspars. Bartholin, i sin Disputats de Aere Havniensi, Francf. 1679 og Doct. Rob. Steph. Henrici, i sin Disputats de Salubritate Aeris Hafniensis, Hafn. 1738 tydeligen beviist. Samtlige Indvaaneres Antal af alle Stænder i Kiøbenhavn ere omtrent 1000000 Siele efter Prof. Theol. Ant. Frid. Büschings Beregning. Tallet paa de i Staden aarlig Fødte er omtrent 3000, og de aarlig Dødes Antalt næsten det samme. Aar 1780 vare af begge Kiøn fødte 3035, og døde 2673, ægteviede 935 Par. Aar 1781 var af begge Kiøn fødte 2985, og døde 3741, ægteviede 1061 Par. Aar 1782 fødte af begge Kiøn 2822 og døde 4244, ægteviede 1000 Par

Stadens Gader ere broelagte og de brede Gader ere Aar 1771 forsynede med Trottoirs paa hver Side af Gaden. I de mørke Vinter-Aftener og Nætter igiennem ere Gaderne ved antændte Gade-Løgter oplyste. Ligeledes i samme Aar bleve alle Gadernes Navne malede paa alle Hiørner og alle Huse med Matrikuls-Numer tegnede. Stadens Indvaanere have i Overflødhighed det deiligste ferske Vand, hvilket de pompe op af Vandposter, som ere satte ned paa de Vand-Render, der ligge nogle Alen ned under Jorden langs igiennem Stadens Gader. Dette ferske Vand ledes fra 3 store ferske Søer, St. Jørgens Søe, Peblinge-Søen og sorte Dams Søe, beliggende kort uden for Staden, igiennem Render under Stadens Volde og Graver ind i Byen. Disse underjordiske Vandledninger ere anlagte Aar 1680, og bestaae af 14 Pompevands Hoved-Render; desuden ere ogsaa 5 Springvands Hoved-Render, hvilke føre det ferske Vand fra Emdrups-Søe ved Lundehuset ind i Staden.

Stadens Grund og Eiendom strekker sig paa den vestre Kant til Ledet uden for den saa kaldede Steensholms Gaard, saa at Stadens Grund uden for Vester-Port begynder ved det Huus, Norske Løve, beliggende ved høire Haand, og er samme Huus den sidste Bygning ved Veien af Stadens Grund. Pa den nordre Kant strekker Stadens Grund sig til den saa kaldede Løgte, hvilket Huus er her det sidste paa Stadens Grund. Imellem Vibens Huus og Lundehuset er Vognmændenes Vangehuus den sidste Bygning paa Stadens Grund. Ved den østre Kant strekker Stadens Grund sig til Rosbeks Broe; uden for Øster-Port er store Mariendahl det sidste Huus paa venstre Haand ved Landeveien. Men uden for Amager- eller Christianshavns-Port har Staden ingen Eiendom, men allene Rettighed til visse Høveders Græsning.

Kiøbenhavn er overmaade got befæstet, og i Kong Christian den Syvendes Tid ere Fæstnings-Verkerne med nye Anlæg og Indretninger forbedrede. Volden har 25 Bulverker, Kastellet Friderikshavn hører med til Stadens Be-

XXIV

fæstning og ved Søe-Siden bedækker Inløbet til Havnen. Et meget langt Stykke af Volden, nemlig det, som indelukker Nyeholm og den Kongelige Orlogs-Flaade, er anlagt og opført i Søen. Ved den tillukte Ende af

Havnen eller Kalleboe-Strand ere murede Udenverker paa begge Sider. Paa den ved Amager-Siden uden for Gravene fortløbende Dæmning staae paa hin Side Porten nogle murede Batterie-Huse.

Stadens Vaaben forestiller et stort Taarn i Midten og to mindre Taarne i Sølv-Feldt. Over Spidsen af hvert af de to smaae Taarne sees en Stjerne og over Spidsen af det store Taarn sees en halv Maane; Udi Porten af det store Taarn, (som er at ansee som en Fæstnings-Port) staaer en bevæbnet Krigsmand med Sverd og Harnisk og derover sees Kong Friderik den Tredies Navn i Chifre med Krone. Neden under Taarnet sees Søen. Paa hver Side af Vaabenet staaer en Løve som Skioldholdere. Oven over Skioldet staaer 3 Hielme, af hvilke det mellemste bærer en aaben Krone, men bag ved de to andre sees at udstikke ved den høire Side 5 Standarter og ved den venstre Side 5 Faner. Neden under Vaabenet sees alle Slags Krigs-Armatur. Dette Vaaben er given Staden af Kong Friderik den Tredie Aar 1659.

Eftersom Kiøbenhavn er blevet fire gang udvidet og med flere nye Qvarterers Tillæg forøget, saa pleier man at inddele Staden i tre Hoved-Parter, nemlig. 1.) Det gamle eller ældre Kiøbenhavn. 2) Det nyere eller yngre Kiøbenhavn, og 3.) Christianshavn. Den ganske Stad er inddeelt i 12 Qvarterer, ethver Qvarter indbefatter visse Gader, Stræder, Torve eller offentlige Pladse. Til den Deel af Staden, som kaldes det gamle Kiøbenhavn hører 9 Qvarterer; til den Deel, som kaldes det ny Kiøbenhavn hører 2 Qvarterer; og til Christianshavn hører samme Stads egen Qvarter, som er det tolvte.

Vi begive os nu til at beskrive nøiagtigere hver af disse tre Hoved-Dele i Staden i tre Bøger.

Første Bog

om

det gamle eller ældre Kiøbenhavn.

Middelalderbyen

Det gamle eller ældre Kiøbenhavn bestaar af ni Qvarterer, som ere følgende: 1) Nørre-Qvarter, 2) Vester-Qvarter, 3) Klædebo-Qvarter, 4) Friemans-Qvarter, 5) Snarens-Qvarter, 6) Strand-Qvarter, 7) Rosenborg-Qvarter, 8) Købmager-Qvarter og 9) Øster-Qvarter. Al den strækning indbefatter vel den Grund af Staden, som Byen forud indsluttede, da kong Christoffer af Bayern Aar 1443 gjorde København til en Kongelig Residens-Stad; men Stadens Grund blev i de følgende Tider udvidet adskillige gange under Kong Friderik den Første, Kong Christian den Fierde, Friderich den Tredie, saa og i Kong Christian den Femtes Tid. Ved hvilken Lejlighed Kiøbenhavns første Grund er bleven udstrakt og forøget til mere end dobbelt saa meget, som dens gamle Størrelse i de allerældste tider har været; saa at denne Hoveddel af Staden i denne henseende ei med Rette kan fortiene Navn af det gamle eller ældre Kiøbenhavn; men den beholder kun endnu samme Navn, fordi de fleste Gader i denne Hoveddeel af Staden fremvise endnu den gamle Smalhed og Krumhed, som de altid har havt

2

fra Stadens allerældste Tider af, ligesom i alle andre gamle Stæder. De Gader, som afbrændte i den store Ildebrand, der overgik Staden i Oktober-Maaned Aar 1728, ere vel siden efter Branden anlagte fuldkommen brede. Men den Krumhed, som de altid tilforn har havt, kunde dog ei aldeles overalt forekommes for adskillige Vanskeligheders skyld. Derimod de nyere anlagte Gader ere alle brede og lige efter Snoren trukne.

Tilforn have Stadens tolv Qvarterer været ulige store, saa at nogle Qvarterer have været af en større Circumference, og indesluttet flere Gader, end andre Qvarterer. Men Aar 1771 befalede Hans Kongel. Majestet, Kong Christian den Syvende, at alle Stadens tolv Qvarterer skulle være lige inddeelte. Af den Aarsag udkom den 3 Junii Aar 1771 en Placat, hvorledes Stadens Qvarterer herefter vare inddelte, og af hvilke Gader ethvert Qvarter skal bestaae. Man har derfor anført baade den gamle og den nye Inddeling for Eftertidens skyld. Thi først har man anført, hvor ethvert Qvarter tilforn har taget sin Begyndelse og hvor det endtes; saa og hvilke Gader der da laae inden for samme Circumference og Zirkel. Dernæst har man anført, hvilke Gader, efter bemeldte Placat, høre nu omstunder til hvert Qvarter. Derefter finder den gunstige Læser Efterretning om hver Gade i

Besyderlighed, hvad merkværdigt derom kan være at agte, i Henseende til de ældre Tider, for at oplyse Egnens Situation og Beskaffenhed sammesteds. Og endelig beskrives nøiagtig og udførligen de i ethvert Qvarkeer beliggende offentlige Bygninger, Kirker, Stiftelser, Torve og andre bebygte Pladser med deres Merkværdigheder.

Vi afhandle nu ethvert af disse ommeldte Qvarkeer i særskilte Kapitler.

Første Kapitel

om

Nørre-Qvarkeer.

I. Nørre-Qvarkeer, i henseende til dets forrige Inddeling og Strekning, begyndte med Gammel-Torv på Hiørnet af Nørregade, og indbefattede den

3

søndre Side af Gammel-Torv og Vestergade omkring Vester- og Nørre-Vold til Hiørnet af Nørregade ned til Gammel-Torv, hvor dette Qvarkeer begyndte. Dette hele Nørre-Qvarkeer ligger til vor Frue Kirke-Sogn. Ommeldte Hjørnehuus af Gammel-Torv og Nørregade er altid kaldet Blasen. Udi Stadens store Ildebrand i October-Måned Aar 1728 lod man (i den Tanke at ville frelse vor Frue Kirke fra den overhaandtagende Brand) samme Huus, hvorunder da og indtil for faa Aar siden har været en aaben Viinkielder, ved Krud springe i Luften, for, om muligt, derved at standse Ildebranden.

II. Nørre-Qvarkeer, i Henseende til den nye Inddeling efter Placaten af 3 Junii Aar 1771, indbefatter nu omstunder følgende Gader: 1) Vestergade. 2) Studiistræde. 3) St. Pederstræde. 4) Bakken. 5) Store og Lille Larsbjørnstræde. 6) Ved Volden fra Vestergade til Nørre-Port. 7) Teglgaardstæde. 8) Larsleystræde. 9) Nørregade.

III. Nørre-Qvarkeers Borger-Compagnies Fane har fire over hverandre i en Fiirkant satte Hænder med en Kerne udi Midten, omringede af Skyer. Oven over læses disse Ord: Forvar, hvad Du har. Men neden under staaer adskillige Krigs-Armatur, og derunder Fanens Navn: Nørre-Compagnie. Allerøverst midt paa står Kong Christian den Siettes Navn udi Chiffre med Krone over. Udi de tre Hiørner staaer en brændende Bombe. Men i det fjerde Hjørne øverst tæt ved Fanstangen staaer Stadens Vaaben.

Efter Souverainiteten Aar 1663 blev Stadens Borgerskabs militaire Væsen indrettet og Borgerskabet inddeelt i ti Compagnier, hver Compagnie under sin Capitain, men samtlige under en Stads-Oberst, som nu omstunder kaldes Stads-Hauptmand. Men da Christianshavn blev indlemmet under Kiøbenhavns Magistrat, og Brandvæsenet blev oprettet i Kong Christian den Femtes Tid, kom to Compagnier dertil, nemlig: Christianshavns-Compagnie og Brand-Compagnie. Hver Compagnie fik sin Taftes

4

Fane, ziret med adskillige Merker og Stadens Vaaben i Hiørnet på enhver. Alle tolv Faner forvares hos Stads-Hauptmand, og er ham i den henseende tillagt en Skildvagt af Borgerskabets Raadstue-Vagt. Stads-Hauptmand har af Kongen Obersts Bestalling. De første Capitainer ved Borger-Compagnierne, efter Kiøbenhavns Beleiring og Souverainitetes Introduction, bleve af Kong Friderich den Tredie regalerede hver af dem med en Guldkiæde. Capitainerne nyde Kongelige Bestallinger, hvilke expederes fra Generalitets- og Commissariats-Collegium. Disse Borger-Capitainer fik af Kong Christian den Syvende i Februarii Aar 1772 allernaadigst Tilladelse, at bære i deres Munderings-Kaarder det sædvanlige militaire Port d'Epee, eller Feldt-Tegn, ligesom alle militaire Officerer ved Armeen. Samtlige Borger-Officerer baade Over- og Subalterne bære rød Uniform med en Guld-Galon eller Tresse om Hatten.

IV. Da Staden blev efter Kongelig Befaling Aar 1771 inddeelt i tolv lige store Qvarkeer eller Distrikter, blev samme Tid allernaadigst befalet, at i hver af de tolv Qvarkeer, saavelsom paa de tre saa kaldede Broer eller

Forstæder for Staden, Nørre- Vester- og Øster-Port, skulle antages en Qvarteer-Commissair og en Qvarteer-Betient, som under Stadens Politimestrer skal paaagte alt, hvad den almindelige Orden vedkommer, men ogsaa være Qvarterets Indbyggere til Assistance i alle de Tilfælde, som har Indflydelse i Politievæsenet, naar deres Hielp bliver forlangt. Over deres Boepæle, enhver i sit Qvarteer, skal staae et Bræt over Døren, hvorpaa staa: N. N. Qvarteer-Commissair eller N. N. Qvarteer-Betient i N. N. Qvarteer. Disse Qvarteer-Commissairer og Qvarteer-Betientere ere befalede stedse at bære (foruden Politie-Tegnet, hvormed de i fornødent Tilfælde kan legitimere sig) et udvortes Distinctions-Tegn. Alle Qvarteer-Commissairerne bære guld-galonerede Hatte, og alle Qvarteer-Betientere bære sølv-galonerede Hatte med en Cocarde eller Baand-Sløife af en vis Couleur, som for hvert Qvarteer i Placaten af 3 Junii Aar 1771 er anordnet. Qvarteer-Commissairen og Qvarteer-Betienten for Nørre-

5

Qvarteer er befalet at bære en Cocarde eller Baand-Sløife af Ponecean og hvid Couleur. Det nylig ommeldte Politie-Tegn, hvormed de rette Politie-Betientere, efter Forordningen af 22 October 1701, altid ere forsynede, er en hvid Stok eller Træ-Haandgreb af omtrent fire Tommers Længde, med en Haand på Enden og et Øie inden i Haanden, samt en Krone om Haandleddet, og Skyer neden ved Ringen om Træ Haandgrebet. Hvilket Politie Tegn enhver kan frit æske at see fremviist, naar Politie-Betienterne melde sig i nogen Embeds-Forretning. Aar 1771 blev, ved Placat af 18 April, bekendtgjort, at Hans Kongel. Majestet havde befalet, at Politie-Tegnet skulle forandres saaledes, at den saa kaldte Politie-Haand skulle være aldeles afskaffet og indkaldet, og derimod skulle Betienterne til deres Legimitation i fornødent Tilfælde gives et andet Tegn af en forgyldt Medaille, som i et rødt Baand bæres om Halsen inde på Vesten. Paa samme Medaille findes Stadens Vaaben, de tre Taarne med neden under værende Krigs-Armatur og deroven over en kronet Hielm, over hvilken korsviis ligger to Kaarder, som holdes af to Løver, der ere sædvanlige Skild-Holdere ved Stadens Vaaben. Bag ved dem staa Aarstallet 1771 saaledes deelt, at paa den ene Side staa 17. og paa den anden Side 71. og omkring i den øverste Rand staa de Ord i en Runding: Kiøbenhavns Politie-Tegn. Den hele Medaille er omringet med en Krands, og oven til forsynet med en Øske, hvorefter den bæres. Dette blev siden forandret; thi ved et Kongeligt Rescript af 31 December 1772 til Magistraten blev det befalet, at til Politiets Haandhævelse og dets Myndighed har Hans Majestet befalet, at Politie-Betienterne skal udleveres og hos sig bære den til Politie-Tegn forhen indførte Justits-Haand, Dette blev ved Placat fra Magistraten den 6 Januarii 1773 bekendtgjort for Stadens Indvaanere.

V. Paa alle Gaarde og Huse overalt i Stadens Gader, blev Aar 1771, efter Kongelig Befaling derom, Matrikulens Nummer satte med Olie-Farve, og på alle Hiørnehuse ligeledes malede Gadernes Navne. Udi

6

paakommende Ildebrands Tilfælde, udi de mørke Vinter-Aftener og Nætter, blive visse antændte Brand-Lyfter udhængte for Husene, paa det at de forbi passerende Sprøiter og Brandfolk kan ubehindret see at komme frem. Saadan en Brand-Lygte med Pibe til Lys og med reent Glas for, samt af forsvarligt tykt Blik vel og tæt forfærdiget, skal Mesterne i Blikkenslager-Lauget være pligtige, efter Magistratens Placat af 10 Sept. 1749, at levere paa Anfordring for sex Mark, tolv Skilling. Men naar derudi isteden for Pibe forlanges en Lampe med Tilbehør, da derfor i alt betales syv Mark, otte Skilling. De ordentlige Gade-Lyfter, hvoraf findes et vist Antal paa begge Sider i alle Gader, i en vis Afstand fra hinanden, ere anordnede i Kong Christian den Femtes Tid Aar 1687. Deres Antændelse om Vinter-Aftener til et vist Klokkeslæt, og deres Slukkelse i Morgen-Stunden efter Maanskinnets Af- og Tiltagelse, besørger af hver Gades Vægter.

VI. Om Stadens Gader i Nørre-Qvarteer er følgende merkverdigt, i Henseende til de ældre Tider, saa og Egnens Situation, at anføre.

A. Vestergade er en, af sine smukke Bygninger, anseelig Gade, som med den ene Ende gaaer op til Volden, og med den anden Ende løber ned til Gammel-Torv. Dens søndre Side har tilforn hørt til Nørre-Qvarteer, men dens nordre Side til Vester-Qvarteer; men efter den nyere Inddeling af Stadens lige store Qvarterer Aar 1771 hører nu hele Vestergade til Nørre-Qvarter. Vestergade har fået sit Navn af den forrige Vester-Port, som da laa lige ud for Enden af Vestergade, og var bygt Aar 1583, samt ziret med et Spiir, men blev næsten aldeles ødelagt i Kiøbenhavns Beleiring Aar 1658 og 1659. Paa Vestergade ligger fem privilegerede Giestgiver-Gaarde, hvor de til Staden ankomne Reisende kan tage ind for at faa strax Logemente for deres egen Person, saa og Staldrum til deres

Heste, om de det behøve. Hver af disse Herbergeer- eller Giestgiver-Gaarde har sit besynderlige Navn, nemlig: Prindsen, Skibet, Rosen, Viinkanden og de tre Hiorter.

7

B. Studiistræde gaar med den ene Ende ud til Nørregade, og med den anden Ende op til Volden, eller Vold-Siden. Studiistræde har faaet sit Navn af den allerførste Studiigaard, som Aar 1512 blev af Kong Hans anlagt at være udi Stadens Raadhuus; hvilken Gaard paa den Tid var paa Hiørnet af Studiistræde og Nørregade, hvor nu omstunder Bispegaarden er. Men tilforn i de ældre Tider er denne Gade bleven kaldet Raadhuusstræde, saalænge bemeldte Hiørnegaard var et Raadhuus (see E. Pontoppidans Orig. Hafniens. Pag. 198.) Udi gamle Documenter af Aar 1450 kaldes denne Gade derfor Raadhuusstræde. I latinske Breve kaldes den Vicus Prætorii, og i nogle Breve eller Documenter af Aar 1493 og 1516 kaldes den gamle Raadhuusstræde, fordi Navnet på Gaden var allerede paa den Tid i daglig Tale blevet forandret til Studiistræde, eftersom Hiørnegaarden, der før havde været Stadens Raadhuus, nu i nogle Aar var bleven forandret til en Studiigaard eller Universitets-Huus for Professorerne. Udi denne Gade ligger to Professor-Residenzer næsten lige over for hverandre, hvis Matrikuls-Nummere ere No. 62 og 116.

C. St. Pederstræde gaar med den ene Ende ud til Nørregade, og med den anden Ende op til Volden. Denne Gade har faaet sit Navn af St. Petri Tydske Kirke, hvis søndre Side vender ud til denne Gade. Næst op til Kirkegaardens Brandmuur ligger den ene tydske Præstes Residence No. 118. Lige over for Kirken ligger St. Petri Kirkes Chor-Skole og fattige Skolehuus No. 181. Dernæst ligger i samme Gade en Professor-Residenz No. 38; saa og paa samme Side høiere op mod Volden Walkendorphs Collegium, og næst op dertil ligger Budolphi Kloster eller Hospital. Om disse to Stiftelser forekommer fuldstændigere Efterretning siden ved §. 7 og 8. Udi fodum Tid har i denne Gade været anlagt en akademisk Stiftelse, men af hvad egentlig Beskaffenhed og Indretning den har været, vides ikke tilfulde. Thi man finder i Kong Christian den Tredies Brev da-

8

teret Colding Tirsdagen post Assumptionis Aar 1548 til samtlige Professorer ved Kiøbenhavns Universitet: "At saasom Kongens Liv-Medicus, Doctor Cornelius Hamsfort, havde afstaaet St. Birgittæ Alters Vicarie i vor Frue Kirke, tilligemed dets Residenz og Abildgaard, beliggende bag St. Pederstræde, hvilket de Høilærde ville have til en Skole og Pædagogium at optugte og lære unge Personer, Religionen til Beste, og skulle derfor give Doctor Cornelius aarligen 60 Mark Dansk; saa havde Kongen stadfæstet denne Opladelse, med Vilkaar, at der blev bygt en Skole, hvor unge Personer kunne have deres Værelse." At denne Stiftelse ikke har været en latinsk Skole til Skolebørn, kan tydeligen sees og sluttes deraf, at allerede tre Aar tilforn, nemlig Aar 1545, var vor Frue latinske Skole befalet at opbygge paa de tre Hoved-Kirkers, vor Frue, Hellig-Geistes og Nicolai Kirkers Bekostning. Man maa altsaa rimelig slutte deraf, at samme offentlige Bygning ikke har været et Skolehuus, men et Pædagogium Academicum for unge Studentere. Denne Grund med sin tilhørende Frugthauge eller Plads har formodentlig været den selv samme Grund, som Universitetets Professorer Aar 1691 solgte til St. Petri Kirkes Ældste og Curatores til at bygge Liig-Kapellet paa, og anlægge den nu-værende Urtegaard ved Kirken paa.

D. Store Lars Biørnstræde og

E. Lille Lars Biørnstræde. Begge disse Gader have faaet deres Navn efter en Borger, ved Navn Lasse Biørnsen, som eiede en Gaard og Grund, beliggende Norden for Vestergade, af hvilken hans Enke navnlig Sisse gav Aar 1479 en Part til St. Petri Krike (Pontoppidans Orig. Hafn. Pag. 198.)

F. Teglgaardstræde har faaet sit Navn af en stor Teglgaard med tilhørende Teglbrænderie, som i de ældre Tider har været uden for Staden anlagt paa denne Grund, førend samme ved Stadens Udvidelse paa denne Kant blev tagen inden for Fæstningens Volde. Men efter den Tid

9

blev Teglværket med sine Bygninger nedbrudt, og Pladsen bebyggt med Byens Huse. Man seer samme Teglgård aftegnet paa den Prospect og Aftegnning af Stadens Situation for Aar 1520.

G. Lars Leystræde, en liden Gade, som efter de Tidens Brug har faaet sit Navn efter en formuende Mand, Lars Lays, (contracte pro Nicolay) som har bygt de fleste Boder eller smaa lave Huse, som samme Gade bestod af i fordum Tid. Af saadanne smaa ringe Bygninger saa man længe indtil Aar 1737 paa de afbrændte Pladser staaende tilbage, frelst fra den rasende Ild, et meget lidet uanseeligt Huus, ikkun halvanden Alen høi fra Gaden til Taget med et skraae Tag af 7 til 8 Alens Høide; dets Stuer, hvis Vinduer vare saa godt som lige med Gaden laae ned i Jorden. Hvilken lave Bygning vidnede om Forfædrenes og de ældste Tidens slette Bygningsmaade, Tarvelighed og Sparsommelighed. Udi denne Gade ligger St. Petri Kirkes Hospital eller Pleiehuus, hvorom forekommer siden ved §. 4. fornøden Efterretning; saa og det Peltiske Hospital eller Pleiehuus, ny opbyggt Aar 1780, hvorom mere bliver at anføre siden ved §. 5.

H. Nørregade er en anseelig stor og med smukke Bygninger ziret lang Gade, hvis søndre Ende gaar ud til Gammel-Torv, og dens nordre Ende ud til Voldsiden. Tilforn har den vestre Side af Nørregade hørt til Nørre-Qvarteer, og dens østre Side til Klædeboe-Qvarteer, men, i Følge Placaten af 3 Junii 1771, hører nu hele Nørregade til Nørre-Qvarteer. Paa begge Sider af Nørregade ligger 28 anseelige Brygger-Gaarde, saa og en privilegeret Herbergeer-Gaard, kaldet de tre Tobaks-Ruller. Dernæst er blant publicke Bygninger paa den vestre Side af Nørregade at merke Bispegaarden No. 36, som er de Siellandske Biskoppers Residende, beliggende paa Hiørnet af Nørregade og Studiistræde. Om samme finder den gunstige Læser udførligere Efterretning siden ved §. 1. Næst ved den Tydske Kirkes eller St. Petri Kirkegaards Brandmur ligger den ældste

10

Tydske Præstes Residenz, en anseelig Gaard No. 41, hvilken Kong Friderich den Tredie kjøbte og skienkede til St. Petri Tydske Kirke, til at være en Præste-Residenz. Om samme Kongelige Donation vidnede en latinsk Inskription, som stod på bemeldte Præste-Residenz, og var at læse for Ildebranden, med disse Ord: *Ædeis Has, Munificentia Pientissimi Regis Friderici III. Patriæ Patris Ecclesia Germanorum donatas, Provisores ejusdem Ecclesiæ Albertus Itzen, Gerhardus Hökel, Georgius Witte in usum Pastoris Publico Sumptu instaurari curarunt. Anno Salutis reparatæ MDCLVI.* Ud til denne Side af Nørregade vender den østre Ende af Tydske Kirke og Kirkegaardens Hovedport paa Brandmuren, tilligemed Kirkens Sprøitehuus. Medens St. Petri Kirke var i forrige Tider en Dansk Sogne-Kirke i Staden og havde sit eget Sognefolk, da hørte denne vestre Side af Nørregade til St. Peders Sogn i de Aar 1424-1527. Det er ligeledes at merke, at den halve Deel af Nørregade fra Skidenstræde op til Volden har i fordum Tid lagt uden for Staden, og da været bebyggt med Bøndergaarde og Huse af den siden nedbrudte Bondeby Serretslev, da Nørre-Port stod den Tid midt paa Nørregade ved Enden af Skidenstræde. Men i Kong Friderich den Førstes Tid, da Stadens Grund blev udvidet på denne Kant, blev nysommeldte nedbrudte Landsbyes Bønder omskiftede til Kiøbenhavns Borgere, saa at Nørregades ældste Beboere have været Bønder og udenbyes Folk, hvilke derfor ofte, naar de havde noget at afgjøre med de andre ældre Borgere paa samme Gade, maatte høre af Begyndelsen denne skiemtefulde Afviisning: *Hvad har I Serritslev-Mænd heri at sige?* (E. Pontopp. Orig. Hafn. pag. 12.) Udi de allerældste Tider har her paa Nørregade været en latinsk Skole anlagt, hvilket sees af en gammel Fortegnelse over vor Frue Kirkes tilhørende Grunde, forfattet omtrent Aar 1370, hvor det heder: *Vor Frue Kirke har en Gaard på Nørregade tæt ved Skolen, i hvilken Gaard boer*

11

hr. Jo. Holric. At samme Skole længe forhen har været stiftet i Begyndelsen af det fiortende Aarhundrede, sees af de Gaver, som dertil ere skienkede; thi Frue Cecilia John Litles Daatter har Aar 1307 i sit Testamente givet tre Mark Denarier til fattige Skolebørn i Kiøbenhavn. Aar 1343 har Frue Ingeborg, Enke-Hertuginde af Sverrig, Halland og Samsøe, givet i Decani og det Kiøbenhavnske Capitels Hænder Asmunderuth eller Asminderød Kirke (pro Scolastria Ecclesiæ Hafnensis) til Skolevæsenet ved Kiøbenhavns Kirke, dog med de Vilkaar, at Skolemestrene (Scolasticus Ecclesiæ Hafnensis) skulle aarlig holde en Begiengelse for hendes afdøde Mands Siel,

Hr. Knud, fordem Hertug i Halland og Samsøe. I bemeldte Aar 1343 udgav Biskoppen i Roskilde en Anordning, som blev gjort for Capitlet i Kiøbenhavn, hvori blandt andet læses den Artikel, at Decanus og Canikerne skulle holde en dygtig Skolemester, (Scolasticum ydoneum, non perpetuum, per Dominum Episcopum instituendum. (E. Pontopp. Orig. pag. 166.) Om samme Skole er siden forflyttet derfra og anlagt i Graabrødre-Kloster, hvor Magister Jonas Andersen og flere berømte Mænd for Reformationen have været Rectorer eller Skolens Forstandere, vides ikke. Paa den vestre Side af Nørregade ligger ogsaa et anseeligt Sukker-Raffinaderie, kaldet det Peltiske, fordi det er anlagt af Hr. Banco-Commissair Abraham Pelt i Gaarden No. 5. Af alle Stadens Sukker-Raffinaderier, som nu ere, siden den Kongelige Frihed til Sukker-Raffinaderiers Oprettelse Aar 1754 den 19 Oct., anlagte, er dette det ældste; thi det var det eneste private Sukker-Raffinaderie i mange Aar i Staden, naar man undtager det Kongelige (nu det grevelige Schimmelmanske) Sukker-Raffinaderie paa Christianshavn. Nok et andet Sukker-Raffinaderie høiere op mod Volden af et Interessentskab. Det allerførste Sukker-Raffinaderie, som i Danmark er anlagt, blev oprettet af Cornelius Cuscant, som af Kong Christian den Fierde fik Privilegium derpaa den 17. Febr. 1626

12

samt sex Aars Frihed for Told og Licent. Nørregade har faaet sit navn af Nørre-Port, som i fordem Tid for Stadens Udvidelse paa denne Kant har, som forhen meldt, staaet først midt på Nørregade, og siden, efter Stadens Udvidelse, har stået for Enden af Gaden, hvor man i Voldens Underdeel seer endnu Levninger af den gamle murede Nørre-Port, som der sammesteds har været tilførn.

VII. Udi Nørre-Quarteer forekommer følgende publiqve Bygninger, Kirker, Stiftelser etc. nøiagtigere at beskrives og anføres.

§. 1.

1: Bispegården

Bispegaarden No. 36, som nu omstunder, efter Reformationen, er de Siellandske Biskoppers Residenz, beliggende på Hjørnet af Nørregade og Studiistræde. Denne Gaard har i fordem Tid i det femtende Aarhundrede været Stadens mellemste Raadhuus, og har været ziret med et Spiir. Tegningen af samme Raadhuus, som i sig selv har været en meget stor og anseelig Bygning, bestaaende af fire Fløie, hvoraf Hovedbygningen ud til Nørregade har bestaaet af elleve store Fag Grundmuur og to Etager høi, med Port paa, sees i E. Pontopp. Orig. Hafn. pag. 170. Og det var fra dette Raadhuus-Spiir, at den bekjendte kunstige Liniedanser i Kong Friderich den Andens Tid havde sit Reeb, paa hvilket han gjorde sine Kunster, bundet lige tvert over Nørregade op til vor Frue Kirke-Spiir. Efterat Kiøbenhavns Universitet var blevet stiftet Aar 1478, laante Kong Christian den Første dette gamle Raadhuus, som laa Vesten for vor Frue Kirke, af Stadens Magistrat Aar 1479 til en Studiigaard paa ti Aar, og da tilbageleveres, naar saa skeedte, at Studium eller Collegium, som var begyndt, blev andensteds henskikket. Dette gjorde Borgemestere og Raad, skiønt ugierne. Og da de ti Aar eller mere vare forløbne, toge de selv deres Raadhuus tilbage med Magt. Men de udrettede intet derved, som sees af den Befaling, dateret Aar 1491 til Borgmester og Raad, ”der siges voldeligen at have taget det gamle Raadhuus her i Byen fra Docterne og Mesterne, men skulle strax lade dem det igien bekomme; og hvis de havde noget deri at sige, da skulle de dermed opholde, indtil Kongen selv kom til-

13

stede.” (E. Pontopp. Orig. Hafn. Pag. 145. 146) I en gammel Academiets Matricul for Aar 1491 staaer der: ”At ved Budolphi Fæst satte Kiøbenhavns Borgemester og Raad sig for at tage med voldsom Haand tilbage det gamle Raadhuus, som af Kong Christiern var forundt til Universitetes Brug; hvilket blev bilagt ved Dronning Christine, og den Sag blev opsat til Kongens Tilbagekomst. Men da Kongen og Dronningen ikke vare hjemme, saa fuldførte de deres Forsæt, og ved Dionysii Fæst, da Kongen ei var i Byen, saa borttog den første Borgemester, Esbern Skaffue Raadhuset fra Universitetet. Men Aar 1492, anden Helligdag for Pauli Omvendelse, blev bemeldte Esbern Skaffue nødt til, efter Kongens skriftlige Befaling, offentlig paa Byetinget (in publico Placito) at give

Universitetet tilbage igien det gamle Raadhuus.” (E. Pontopp. Marmora Dan. Tom. I. pag. 127). Den forommeldte Aftegning af dette Raadhuus, tilligemed sine tilhørende Sidebygninger, viser tydeligen, at det har været i sin Strekning meget større, end Bispegaarden nu omstunder er, og følgelig havt saa mange overflødige Værelser, at nogle af dem kunde overlades til Auditoria Academica; saa at det er baade rimeligt og troligt, at i denne Gaard har paa een og den samme Tid i nogle Aar været baade Stadens Raadhuus og tillige Universitets-Huus eller Studiigaard. Men Kong Hans eller Johannes gjorde dette Raadhuus Aar 1512 til en ordentlig Studiigaard, og lod den dertil opbygge og indrette, saa at et Lectorium eller Auditorium blev holdet her ordentligen for Universitetets Studenter. Paa denne første Studiigaard blev strax i bemeldte Aar sat følgende Overskrift: Anno. Milleno. Quingenteno. Duodeno. Conditur. Hec. Ædes. Doctis. Aptissima. Sedes. Antistes. Moritur. Roscildensis. Sepelitur. Illic. Morte. Comes. Jacobo. Cum. Fratre. Johannes. Eligitur. Lago. Presul. Pietatis Imago. Huic Cum Succedit. Devotus Clerus. Obedit. Slavi Cum Danis Componunt Federa Pacis. Dacia. Lectatur. Pax. Qvia Tuta. Datur. Hec. & Plura. Lege. Sub. Principe. Facta. Johanne. Quid. Referam. Pluris. Princeps: Est. Jam - - - Spes - Est. - Illic. Patris. Est. Dominusque Maris. (See P. J. Reseniis Inscript. Hafn. Pag. 247.248. Pontopp. Marmor. Dan. Tom. I. pag. 127. Ejusd. Orig. Hafn. pag. 144.) Til denne

14

gamle Inscription, som bestod ikkun af to Linier, var tilføjet et Vaaben, forestillende tvende hvide Duer, siddende paa tre grønne Bielker med himmelblaa Grund, og midt imellem dem stod et Hierte. Ved Siden af dette Vaaben saaes et Mands Brystbillede, hvis Dragt forestillede at maatte være en Dansk Adelsmands Effigies. Blandt de Danske adelige Vaabener, som stode før Stadens store Ildebrand afmalede i vor Frue Kirke paa Væggen ved Orgelverket, saaes et Vaaben, som nøie lignede bemeldte Vaaben, undtagen at Hiertet imellem Duerne fattedes. Denne Gaard forblev i 28 Aar at være den første Studiigaard indtil Aar 1540. Men efter Reformationen blev den samme Lectorii Bygning foræret af Kong Christian den Tredie til Universitetet, for at være en ordentlig Professor- og Biske-Residenz for Biskopperne i Siellands Stift. Og fra den Tid have de lutherske Biskopper, quã Professoros Theologiae Ordin., altid beboet den. Udi Erkebiskops Dr. Hans Svanes Tid faldt i Stadens Beleirings Tid en fiendtlig Bombe ved her i Bispegaarden igiennem Taget og Lofterne, dog uden at crepere og gjøre større Skade; hvorudover den til en evig Amindelse om Guds Beskiermelse blev indsat i Muren, og derunder tillige sat denne Inscription: Granat paa 300 Pund Epsopo D. Johanne Svaningio Anno 1658 Die 28 Octob. (See Viti Beringii Obfid. Hafn. pag. 68. og D. G. Zivergs Siellandske Cleresie pag. 283.) Saavel de første ommeldte latinske Inscriptioner, som denne sidste Inscription, vare at læse paa Bispegaarden lige til Aar 1728, da hele Gaarden ved Stadens ulykkelige Ildebrand i October-Maaned blev lagt i Aske udi Biskop Dr. Christen Worms Tid, som da var til St. Dionysii Landemode i Roskilde. Den nu værende Biske-Residenz er efter Ildebranden ganske ny af Grunden opbyggt Aar 1730. Siden Reformationen have følgende berømmelige Mænd været lutherske Biskopper i Siellands Stift, hvilke efter den Kongelige Fundats ere tillige Professoros Theologiae ved Universitetet, nemlig:

1. Doctor Petrus Palladius, fød i Ribe Aar 1503, var den første lutherske Biskop og Superintendent i Siellands Stift efter Reformationen. Allerførst var han Rector ved Odense Skole. Reiste siden udenlands og var hos Luther og Me-

15

lanchton i Wittenberg. Ved sin Hiemkomst blev han Professor Theologiae i Kiøbenhavn Aar 1535. Doctor Theologiae til Wittenberg Aar 1536. Døde Aar 1560 den 3 Januarii.

2. Doctor Hans Albertsen, fød i Kiøbenhavn Aar 1525, blev Magister Aar 1546. Derefter først Professor Græcæ Linguae, siden Dialectices, og Aar 1558 Professor Theologiae. Aar 1559 blev han Biskop, Petr. Palladius i Embedet adjungeret, og som virkelig Biskop succederede Aar 1560. Han døde den 25 May 1569.

3. Doctor Paul Madsen, fød i Kiøge Aar 1527. Efter sin Hiemkomst fra udenlands Reise blev han Aar 1555 Professor Linguae & Græcæ. Aar 1557 Prof. Linguae Hebrææ. Aar 1560 Prof. Dialecticæ. Aar 1562 Biskop i Ribe; men Aar 1569 Biskop i Sielland. Aar 1570 Doctor Theologiae. Døde den 31 October 1590.

4. Doctor Peter Winstrup, født i Kiøbenhavn Aar 1549. Efter sin Hiemkomst fra sine udenlandske Reiser blev han Lector Theologiæ i Aarhus Aar 1576. Derefter Aar 1578 Sognepræst til Hellig-Geistes Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1587 blev han Biskop Bertelsen i Aarhus adjungeret, med Succession, og 1588 virkelig Biskop i Aarhus Stift. Aar 1591 blev han Biskop i Sieland. Han døde Aar 1614 den 24 Junii.

5. Doctor Hans Poulsen Resen, født Aar 1561 i Resen Præstegaard i Riber Stift. Efterat hans udenlandske Reise var fuldendt, blev han Prof. Log. Ordin. og Theolog. Extraord. i Kiøbenhavn. Aar 1597 Prof. Theol. Ordin. og Doctor Theol. Aar 1615 blev han Biskop i Sieland. Han døde Aar 1638 den 14 September.

6. Doctor Jesper Brockmann, født i Kiøge Aar 1585 den 5 August; han blev Rector i Herlufsholms Skole Aar 1608. Derefter Aar 1610 Prof. Pædagogicus ved Kiøbenhavns Universitet. Aar 1613 Prof. Linguae Græcæ. Aar 1615 Prof. Theolog. Aar 1639 Biskop i Sieland. Han døde Aar 1652 den 19. April.

7. Doctor Hans Hansen Resen, født i Kiøbenhavn Aar 1596 den 19 October. Var først Rector i Herlufsholms Skole Aar 1621. Derefter Aar 1624 Prof. Philof. ved Universitetet. Aar 1635 Prof. Theol. og Aar 1636 Doct. Theol. Men Aar 1652 Biskop i Sieland. Han døde Aar 1653 den 3 April.

16

8. Doctor Lauritz Mortensen Skavenius, eller Skavboe. Efter fuldendte udenlands Reiser blev han Aar 1620 Sognepræst og Lector Theol. i Roskilde. Aar 1639 Prof. Theol. Aar 1640 Doct. Theol. Aar 1653 blev han Biskop i Sieland. Han døde Aar 1655 den 22 Junii.

9. Doctor Hans Svane, født i Horsens Aar 1606 den 27 Martii. Aar 1633, paa sin udenlands Reise, blev han Prof. Linguae Sanctæ Designatus. Aar 1646 blev han Prof. og Doct. Theol. Men Aar 1655 Biskop i Siellands Stift. Han levede i Stadens Beleirings Tid, og var et af de store Hiul, som fornemmelig drev Souverainitetets Verket til Fuldkommenhed, hvorudover han Aar 1660 fik Titel af Erkebiskop, Statsraad, Assessor i Høieste-Ret, og Præses i Consistorio. Til en Erindring og Almindelse om den Danske Arve-Enevolds Magt, lod Erkebiskop Svane paa egen Bekostning mynte en meget stor Medalje baade i Guld og Sølv, af hvilke han i November 1666 allerunderdanigst offererede dem i Guld til Kongen, Dronningen og det Høikongelige Huses Personer, men dem af Sølv til andre Personer af Distinction. Paa den ene Side af samme Medaille staaer, midt paa, dette bibelske Sprog: Cum Ipso Ero in Angustia, Eruam Eum & Honore Afficiam Eum. Psal. 91.15. Rundt omkring sees otte Kongelige Personers Brystbilleder, med deres Navne, nemlig: Fridericus III. Dan. & Norv. Rex. Sophia Amalia Dan. & Norv. Regina. Celsitudo Regia Christianus. Principissa Anna Sophia. Georgius Princeps. Principissa Uldarica Eleonora. Principissa Wilhelmina Ernestina. Principiffa Friderica Amalia; hver af disse Kongelige Personers Brystbillede er omringet med en Laurbærkrands. Den i Guld veier 47 Ungerske Dukater, og er meget rar; men den i Sølv veier 7½ Lod. Erkebiskop Hans Svane døde Aar 1668.

10. Doctor Hans Wandal, født Aar 1624 i Wiborg. Efter fuldendt udenlands Reise blev han Aar 1652 Prof. Linguae Hebrææ. Aar 1655 Prof. Theol., og Aar 1668 Biskop i Sieland. Han døde Aar 1675 den 1 May.

11. Doctor Hans Bagger, født i Lund i Skaane, blev Prof. Philof. og Conrector ved den latinske Skole i Lund. Aar 1674 i April blev han, efter sin Hiemkomst fra sin tredie udenlands Reise fra fremmede Universiteter, kaldet til Sognepræst ved vor Frue Kirke, og Stiftsprovst i Kiøbenhavn. Og næste Aar 1675 Doct. Theol., saa og Biskop udi Siellands Stift i sit Alders 29 Aar. Han døde Aar 1693 den 30 August.

17

12. Doctor Henrik Bornemann, født i Kiøbenhavn Aar 1646, var Vicerector Aar 1669, dernæst Conrector Aar 1671, og Aar 1672 Rector ved vor Frue latinske Skole. Aar 1674 Prof. Logices & Metaphys. Men Aar 1675 Stiftsprovst og Sognepræst ved vor Frue Kirke. Derefter Aar 1683 Biskop i Aalborg. Men Aar 1693 Biskop i Sieland. Han døde Aar 1710 den 31 Dec.

13. Doctor Christen Worm, født i Kiøbenhavn Aar 1672, blev Aar 1695 Prof. Ordin., Philos. & Theol. Extraord. Derefter Sognepræst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn Aar 1699, og Aar 1707 Stiftsprovst og Sognepræst ved vor Frue Kirke. Aar 1710 Prof. Theol. Ordin. Men Aar 1711 Biskop i Sieland, og blev ordineret til Biskop af Doct. Christian Müller, Biskop i Fyen. Han døde Aar 1737 den 9 October.

14. Magister Peder Hersleb, født Aar 1689, blev Feltpræst Aar 1714. Men Aar 1718 Sognepræst til Gunderslev paa Falster. Samme Aar blev han Slotspræst i Friderichsborg. Aar 1725 kaldet til Hofpræst i Kiøbenhavn. Aar 1730 til Biskop i Christiania. Aar 1737 Biskop i Sieland. Han døde Aar 1757 den 4 April. Denne Biskop kronede Kong Friderich den Femte.

15. Hr. Ludvig Harboe, født Aar 1709 i det Slesvigske, blev Aar 1738 Sognepræst til Citadellet Friderichshavns Kirke. Aar 1741 General-Kirke-Visitor i Island. Aar 1743 Biskop i Trondhiem. Aar 1748 adjungeret og succederende Biskop i Sieland. Aar 1766 tillige Kongelig Confessionarius. Aar 1769 fik Rang med Conferenzraader. Denne Biskop kronede Kong Christian den Syvende, hvilken høitidelige Salvings-Act blev forrettet i Christiansborgs Slots-Capel i Kiøbenhavn. Udi Hr. Biskop Harboes Tid indkaldt det første Jubilæum eller Jubelfæst, til Erindring om den for et hundrede Aar siden ved den Kongelige Regiering indførte Enevolds Magt og Herredømme, som blev helligholdt med største Høitidelighed den 12 Oct. 1760. Til samme høitglædelige Jubelfæst blev af Geistligheden slagen en Medaille, paa hvis ene Side eller Aversen staaer Kong Friderich den Femtes Brystbillede, hvor omkring læses Kongens Navn og Titel: Fridericus V. Rex Daniae & Norveg. Vand. Gothorum. Paa den anden Side eller Reversen forestilles et knælende Fruentimmer, som forestiller Danmark og Norge, og overleverer Regalia i Pietatis Skiød med Overskrift: Sponte Oblata, Pie Tuenda. Og med Underskrift: Cler. Dan. Norv. In Memoriam Jubilæi Pro Absol. Dominio Stirpis Oldenburgicæ MDCCLX.D.XVI Oct.

18

§2.

2. Sankt Petri Kirke

St. Petri Tydske Kirke, hvor den Tydske Menighed eller de Tydske Indvaanere i Staden af civil Stand nu holde deres Gudstieneste, er beliggende paa Hiørnet af Nørregade og St. Pederstræde. Denne Kirke har af Begyndelsen i de allerældste Tider ikkun været en Landsbye-Kirke, men er nu omstunder efter sin Orden den fjerde Sognekirke i Staden. Kirken er, i Henseende til sin allerførste Bygning, meget ældgammel; thi i det ellefte Aarhundrede har allerede denne Kirke staaet her paa selv samme Sted, hvilket kan bevises af ældgamle Documenter. Et Manuscript paa Universitetets Bibliotek No. 74, af den Rostgaardske Donation, beviser klarlig, at den nu værende St. Petri eller Tydske Kirke har i de ældre Tider været en Landsbye-Kirke, og Bøndernes i Serretslev Bye deres Sognekirke. (Denne Landsbye, Serretslevs Marker og Enge har i fordom Tid strakt sig lige ned til Bremerholm og Gammel Strand). Altsaa har denne St. Petri Kirke været til længe, førend man begyndte Tid efter anden at borttage bemeldte Landsbyes tilhørende Jorder til at bygge Staden Kiøbenhavn paa, og efterhaanden at gjøre dens Bønder og Beboere til de første Borgere og Indvaanere i Staden. Endnu Aar 1500 laa nogle Bøndergaarde og Huse af Serretslev i den Strekning fra midt paa Nørregade langs ned ad Skidenstræde indtil Landemerket. Men faa Aar derefter blev samme Landsbye nedbrudt, da Kiøbenhavn og Fæstningen blev udvidet og gjort større paa denne Kant, saa at alle forommeldte Serretslevs Bymarker bleve nu indlemmede under Stadens Circumference til nye Gaders Anlæggelse og Formerelse. Denne St. Petri Kirke, som vi nu see at ligge midt paa Nørregade, laae (førend Staden Aar 1526 blev saaledes udvidet) ved Enden eller tæt ved den da værende Nørre-Port. Fra denne Tid og lige til Reformationens Tid har St. Petri Kirke været een af Stadens Danske Sognekirker, og havde en god Deel af Stadens Gader til sig eget Sogn; thi i Aaret 1419 og 1450 laa Raadhuusstræde, nemlig gamle Raadhuusstræde, som nu kaldes Studiistræde, og Aar 1481 laae Nørregade, saa og Aar 1507 hele Gammel-Torv og andre flere Gader, nemlig Lars Biørnstræde, St. Pederstræde, Vicus St. Petri, Saltboderne,

19

mod Nørregade Aar 1416-1464. Et Tverstræde, som løber af St. Pederstræde nør neder til Byens Planker Aar 1519. Det lille Stræde, som indløber af Østen i Vesten fra St. Petri Kirketaarn Aar 1499. Man finder, at Aar 1454 har Hr. Hans Hayn, Kanik i vor Frue Kirke, været tillige Kirkeherre til St. Petri Kirke; og een af de sidste Danske Sognepræster til denne St. Petri Kirke har været Hr. Erik Nielsen, som Aar 1495 kaldes Doctor i Kirkeloven, Degn, Decanus Capituli i Kiøbenhavn, og tillige Sognepræst til St. Petri Kirke. Paa den Tid var Kirkens Bygning meget mindre, end nu omstunder, og Taarnet havde da kun et lidet Spiir, hvilket kan tydelig sees paa de allerældste Tegninger af Stadens Prospect. Da nu St. Petri Kirke kort efter Reformationens Tid Aar 1537 mistede sit Sognefolk, fordi den laae vor Frue Kirke alt for nær, saa blev Gudstienesten her i St. Petri Kirke nedlagt og Kirken tillukt; ja Kirkens Bygning skulle da have været nedbrudt, eftersom samme Kirke blev anseet for at være overflødig. Dog alligevel blev Kirkebygningen staaende bestandig tillukt, og derefter i mange Aar ikke brugt til andet, end til et Giethuus at støbe Kanoner udi. Imidlertid slog Torden Aar 1567 ned i baade St. Petri Kirke og tillige i vor Frue Kirke, da Taarnet paa St. Petri Kirke tog megen Skade. Eftersom nu adskillige protestantiske Familier af den Tydske Nation, formedelst Religions-Krigen og Urolighederne i Tydskland, flygtede i Hobetal ind til Danmark, og aarligen flere og flere satte sig ned at boe i Kiøbenhavn, saa at en Tydsk Menighed blev Aar 1574 indrettet i Kiøbenhavn, som holdt sine Forsamlinger og Gudstieneste i St. Claræ Kloster. Hvorudover Kong Friderich den Anden lod Aar 1575 denne forfaldne St. Petri Kirke, efter 48 Aars Forløb, reparere, og gjorde den til den Tydske Menigheds Kirke; men derimod blev St. Claræ Kloster gjort igien til et Giethuus. Disse Tydske fik da nu i denne St. Petri Kirke, efter Kongelig Befaling, en ugentlig Tydsk Prædiken af en Tydsk Præst, da saavel Præsten som Degnen fik deres Løn af Kongens Rentekammer. Thi i Cancelliets Registrante-Protocol No. 11. pag. 145 staaer: At Kong Friederich den Anden gav Aar 1575 den 24 Febr. sin Benaadning, at Hr. Lars Pedersen, Tydsk Præst, skal have to

20

hundrede Daler aarlig, og den 11 Martii næst efter gav Kongen sin Benaadning, at Theophilus Nænius, Tydsk Skolemester i Kiøbenhavn, skal have fyrretyve gamle Dalere Løn og fri Huus aarlig, for at synge med hans Disciple i Tydske Kirke. Siden lod Kong Christian den Fierde Aar 1609 meget forbedre denne St. Petri Kirkes Bygning, samt paa Taarnet lod han opsætte et Spiir 60 Alen høit, og lod det tække med Skæversteen. Men da endnu mange flere Tydske Familier, formedelst den langvarige Religions-Krig udi Tydskland, reiste ind til Danmark, og bosatte sig i Kiøbenhavn; saa blev denne Kirke af Kong Christian den Fierde Aar 1618 gjort til en ordentlig Tydsk Sognekirke; den fik to Præster, en Sognepræst og en Capellan, saa og ligesaa mange Prædikener som de øvrige Stadens Kirker, undtagen Froprædiken, som her ei holdes. Da høibemeldte Konge Aar 1631 anordnede, at Fredags Prædikener skulle holdes overalt i Stadens Kirker, saa blev her begyndt ligeledes med samme Uge-Prædiken at holdes. Om Onsdagen holdes her Catechisation skifteviis ved Præsterne. Aar 1641 den 27 Martii blev St. Petri Kirkes Privilegier forbedrede af Kongen, Sognefolket fik Frihed at søge denne Kirke, i hvor de end boede; men Kongen forbeholdt sig selv den Ret, at kalde Sognepræsten, som blev lønnet af det Kongelige Rentekammer; hvorimod Sognefolket kunne udvælge sig en Capellan, som Menigheden selv lønnede. Barnedaab, Alterens Sacramentes Uddeelse, Liigbegravelse, Brudevielse &c. maatte ske i St. Petri Kirke, ligesom i andre Kirker, og St. Petri Kirke have alle de Jura og Beneficia, som andre Sognekirker har i Kiøbenhavn. Det maatte staae Menigheden frit for at betiene sig enten af Sognepræsten eller Capellanen ved Barnedaab, Altergang, Brudevielser, Liigprædikener &c. Menigheden fik Frihed til at lade bygge og indrette en Tydsk Læse- Skrive- og Regne-Skole, og dens Disciple at synge baade i Choret og for Liig. Udi de følgende Tider er disse Kongelige Privilegier fremdeles forbedrede. Capellanen er afskaffet, og derimod ere tvende Pastores med lige Myndighed beskikkede, hvilke alternere med hinanden i at prædike Høimesse og Aftensang. I Særdeleshed gav Kong Christian den Femte Aar 1678 den 5 Nov. St. Petri sin Kongelige Confirmation paa en Frihed som hidind-

21

til vel havde været brugt, paa Grund af Kong Christian den Femtes forundte Privilegier, men dog noget mistydet og taget i Tvivl, nemlig, at St. Petri Kirkes Tydske Præster skulle have Frihed til, at betiene, paa Embeds Vegne, alle deres Menigheds Lemmer, i hvor de end boede, og enten de vare Indenlandske eller Fremmede. Samme Tid fik Menighedens Forstandere (eftersom deres Præster nu salareres af deres egne Midler) Frihed til ved forefaldne

Præste-Embeds Vacance at foreslaae to eller tre duelige Subjecta til Præster, af hvilke Kongen ville udvælge een. Tillige blev fastsat, at Kirken skulle have en Kongelig Minister til Patron, saa og nogle anseelige Borgere til Curatores, Forstandere og Ældste, af hvilke, saavelsom af Patronen, de ringere Kirke-Betienteres og Skole-Embeder skulle dependere at bortgive. Nu omstunder skeer et vacant Præstevalg offentligen i Kirken af Menigheden paa en fastsat Dag, da en trykt Liste paa de uden- og indenlandske Præsters Navne, som ere bragte i Forslag at votere paa, nogle Dage forud er uddeelt blandt Menigheden. Enhver afleverer sit Votum, hvorefter Præstevalget falder paa den, som har faaet de fleste Vota. Hvorpaa den eligerede Hr. Pastors Vocation udfærdiges og underskrives af Kirkens Patron, Curatores, Forstandere og Ældste, og af Kongenn confirmeres. Aar 1649 blev St. Petri Kirke ziret med et smukt malet Pulpitur af Kirkens da værende Ældste, Goddert Bram, som lod samme Pulpitur bekoste og opsætte for de Penge, som hans afdøde Broder Johann Bram, forhen een af de Ældste, havde testamenteret dertil. Derom vidnede følgende Tydske Inscription, som til en bestandig Erindring stod malet paa Pulpituret saaledes: Von dem was Herr Johann Bram selig dieser Teutschen Kirchen vermact hat seiner hinterlassener Bruder Goddert Bram diese Pulpitur Gott zu Ehren, dem Kirchen zum Zirath und seinem seligen Bruder zum Gedächtniss lassen bekosten und verfertigen. Im Jahr 1649. Johann Bram. Goddert Bram. Udi Stadens Beleirngs Tid blev en fiendtlig Kugle indskudt i Kirketaarnet, hvilken blev siden indmuret og til en Erindring om Guds Varetægt over Staden blev følgende Inscription opsat paa Kirkemuren: Anno 1659. Die Kugel nun Sanct Petri tracht, Damit die Schwerd ihm niederlagt

22

Vorm Jahr in Herbst Monat; Wie tapfer damals diese Stat Durch Gottes Gnad gewehret sich, Wird Kindes Kind vergessen nicht. Aar 1691 blev Kirkens Bygning anseelig udvidet og giort større til at kunne rumme flere Tilhørere. Til en Erindring derom læses paa Kirkemuren denne Inscription: Anno 1691 des 27 Aprilis hat zu dieses Gottes Haus Erweiterung den ersten Stein geleet hiesiger Teuschen Gemeine hoher Patron, Herr Conrad, Graff zu Rewentlow, &c. Dass ganze Werk unter Direction, Vorsorge, Aussicht der Herrn Eltesten, Lorens Kreyers und Abraham Lehus, Curators Andreas Kellinghusen, Peter Weinberg &c.

Denne St. Petri Kirke er nu en Kors-Kirke af maadelig Størrelse, indvendig 76 Alen lang og 30 Alen høi til Tagryggen. Den leed stor Skade i Stadens store Ildebrand udi October Aar 1728, og mistede en stor Deel af sin gamle Prydelse og Anseelse, hvoriblandt især regnes Taarnet, hvis Muur før Branden var ziret med en høi veldannet Spids, hvis Aftegning sees i Pontop. Orig. Hafn. Merkeligt er det, at Doctor Henrik Dürkop, Pastor ved St. Petri Kirke, en for Guds Lære og Menneskens Saligheds Bedste at befordre særdeles ivrig og nidkier Lærer, i en Prædiken paa tiende Søndag efter Trinitatis Aar 1720 her i Kirken forudspaaede Stadens forestaaende Ødelæggelse; thi da han over den Text afhandlede en Materie, som sigtede til at advare Menneskene imod Guds retfærdige Straffe-Domme, saa brugte han i sin Aands heftige Ivrigheid blant andre Udtryk ogsaa disse Ord: Førrend ti Aar gaar til Ende, skal Kiøbenhavn blive til en Steenhob. Merker vel, hvad jeg siger, og jeg vil sige det anden gang, at det maa merkes desto vissere, nemlig: Førrend ti Aar gaee til Ende, skal Kiøbenhavn blive til en Steenhob. Denne Spaadom lagde mange paa Hierte, andre udloe den, og i Aaret 1728 var der ikkun to Aar af Terminen tilovers, da taledede mange derom. I det samme blev Spaadommen uformodentlig opfyldt, og Doctor Dürkop selv syntes saa lidet som andre at have ventet Opfyldelsen den gang; thi hans Skrek over Stadens Ildebrand blev saa stor, at den drog hans langvarige Helsot efter sig. (See Menoza L. Brev.) Ved en anseelig indsamlet inden og udenrigs Hielp og Collect blev

23

denne St. Petri Kirke snart sat i god Stand igien og ny opbyggt, saa at Kirken blev efter Ildebranden indviet af Hr. Biskop og Doctor Christen Worm, og den første Prædiken paa ny holdet den 2 Sept. 1731. Men paa Taarnmuren satte man kun en simpel Kuppel, hvis Aftegning sees i L. Thuras Hafn. Hod. Anno 1748. Tab. 89. pag. 259. Samme Kuppel blev staaende indtil Aar 1756, da den blev afbrevet og i dens Sted blev af Hr. Brandmajor og Hof-Tømmermester Joh. Bøye Junge opført et anseeligt Spiir af 62 Alen Træværks Høide, og 72 Alen, med Stangen, høit, oven for Taarnmuren. Samme Spiir er tækket med 62 Skippund Kobber, og blev ganske færdigt i to

Aar. Dette Spiir giver en smuk Anseelse, og er overstrøget med søgrøn Oliefarve uden paa Kobber-Tækningen, deels til Zirat og deels til Kobberets Conservation. Spirets Stang er ziret med tre Kugler, og allerøverst en Hane, meget stærk forgyldt, isteden for et Fløi, og deroven over sees et Kors. Desuden ere otte Kugler derpaa anbragte, paa hvilke Spiret synes at hvile, samt fire Skildter over Udsigterne, saa og drevne Kapitæler. Stangen er ogsaa prydet med endeel Løvverk. Hanen paa Spiret blev opsat den 3 May 1757, da Over-Kammerherre Carl Adolph von Plessen var Kirke-Patron, Hr. Wynant Thyme og Hr. Magnus Wollmann vare Ældste; Hr. Johan Jürgensen, Hr. Johan Andresen, Hr. Asker Askersen og Hr. Christian Henrik Lund vare Curatores, samt Hr. Albrecht Petersen og Hr. Phil. C. Verte vare Forstandere. Dette nye anseelige Spiirs Opsættelse har kostet Kirken over tyve tusinde Rigsdaler; hvoraf Kong Friderich den Femte har skienket tolv tusinde Rigsdaler, og det øvrige er indsamlet som en Gave af de andre Høikongelige Personer, af Kirke-Patronen, af høie Herskaber, saa og af Menigheden; men det Manglende er taget af Kirkens egne Capitaler. Taarnet er i alt 124 Alen høit, nemlig 37 Alen høit til Vægtergangen, derfra til Spirets Træverks Begyndelse i 15 Alen; saa at Taarnmuren er 52 Alen, og Spiret, som meldt er, med Stangen, 72 Alen. Aftegningen paa dette nye opsatte Spiir sees i E. Pontopp. Atlas, Tom. 1. Taarnet har fire Klokker, hvilke tilsammen veie 24 Skippund. Paa disse Klokker læses følgende Inscriptioner:

24

(1.) Anno 1649 har der Durchleuchtigsten hochgeborner Fürst und Herr, König Friderich der Dritte zu Gottes Ehre dieser Kloche gegossen, der Teutschen Kirchen St. Petri allernädigst verehret, damals besagten Kirchen-Prediger Doctor Thomas Lindemann und M. Simon Hennings zu selben Zeit waren der Kirchen Elteste und Vorsteher Gotthardt Bram, Marten Schnitznicht Asserens und Hans Herman Hinster. Judith 16. v. 17. Me Fecit Claus von Dam. Dominus F3. Providebit.

(2.) Diese St. Petri Kloche ist gegossen in Copenhagen Anno Christi 1646 den 4 Augusti von Meister Claus von Damm, von Hamburg bürtig; und ist damals Predigers gewesen zu der Teutschen Kirchen, D. Thomas Lindemann und M. Simon Hennings. Kirche Elteste Vorsteher Goddert Bram, Marten Schultz, Jost Stapel, Wichman Möller.

(3.) Aus dem Feur bin ich geflossen, Felix Fux hat mich gegossen, Anno 1630. Diese Kloche lies giessen Johan Bram, Jürgen Petersen, David Mord, Matthias Klowman, nach Ihro Kön. May. Privilegium Anno 1630 den 18 Decemb. Bernhardus Meyer, Pastor.

(4.) Diese Kloche haben lassen giessen die Vorsteher der Teutschen Kirken St. Petri, Johan Bram, Jürgen Petersen, David Moert, Michel Kruse, und ist dazu verehrt von etlichen christlighen Gesellen in Copenhagen. Anno 1631 goes mich Hans Kemmer.

Vi betragte nu Kirken indvendig, som er lys, smuk malet og beqvem til at tage imod en anseelig Mængde af Tilhørere, har smukke Pulpitur-Stole, og deriblandt een for det Kongelige Herskab. Alteret er overmaade smukt og tillige net udført efter Bygnings-Kunstens Regler; det er ogsaa prydet med megen sterk Forgyldning og kunstigt Bildhugger-Arbeide. Altertavlen Malerie forestiller Christum ved Oliebierget i sin Sieleangest, og er forfærdiget af den berømte Danske Hofskildrer, Cancellieraad Krock, og af ham foræret til Kirken. Præ-

25

dikestolen er ligeledes meget zirlig udarbejdet og ligesom Alteret, ziret baade med kunstigt Bildhugger-Verk og en sterk Forgyldning. Næst ved Prædikestolen hænger et stort og fortreffeligt Malerie, giort af forommeldte Hof-Skildrer Krock, hvilket forestiller Christi Himmelfart, da Apostlerne stode og stirrede op til den Skye, som tog ham bort fra deres Øine. Dette Skilderie admireres af alle forstandige Kiendere og Kunst-Dommere i den allerhøieste Grad, fordi disse stirrende Disciplers Affecter ere saa naturlige og kunstig udtrykte, at jo mere man betragter dem, jo mere levende synes de at vise sig; Det er foræret til Kirken af Geheimeraad og Over-Kammerherre Carl Adolph von Plessen. Lige over for sees et andet stort Malerie, som forestiller Doctor Morten Luther i et Møde eller Forsamling med en Deel andre bekiendte Lærere. Døbe-Funten er en forgyldt Engel i

menneskelig Legems Størrelse ganske sterk forgyldt, som bærer det sølv Døbefad, hvoraf Daaben forrettes. Orgelverket agtes af alle Kiendere høit for sin Zirligheds og liflige Klangs Skyld. I Henseende til Gudstienestens Holdelse er at agte, at, i Følge de Kongl. Rescripter af 3 og 23 May Aar 1760, begyndes Høimesse-Tienesten i alle Stadens Hoved-Kirker Klokken 9, hvilket tog sin Begyndelse Mikkelsdag Aar 1760, da ellers tilforn Høimesse begyndte Klokken 8. Catechifationen om Søndag Middag begyndes Klokken 1 og endes mod Klokken 2, og Forretningen begyndes og slutes med et Vers af en Psalme. Hvorefter Aftensang begyndes Klokken 2. I Kraft af forommeldte Rescript er det tilladt i Faste-Tiden at bruge Orgelverk ved Psalmerne som synges saavel til Høimesse som til Aftensang, men i Dimmel-Ugen bruges ikke Orgelverket. Fredags-Prædiken begyndes Klokkn. [!] 8. Om Onsdag Formiddag holdes i St. Petri Kirke Catchifation ved Præsterne alternatim med Skolebørn. Ved de daglige Chor-Sange, som holdes For- og Eftermiddag i Stadens Sognekirker, læses efter Bønnen et Kapitel i Bibelen.

Kirken har to store Kapeller, indrettede til Begravelses-Steder, hvis Mure saasom de bleve skaante i Ildebrandens Tid, fremvise endeel herlige Epitaphier af Marmor og Steen, opsatte over adskillige Stands-Personer og andre

26

berømmelige Mænd, som ligge begravne under Hvelvingerne og i Side-Kammerne. Disse to Liig-Kapeller føre Navn af det gamle og det nye Kapel.

Uden paa det gamle Kapel, som efter Stadens Ildebrand Aar 1728 er opbyggt nye og derfor kaldes nu det nye Kapel, staaer oven i dets Frontispice følgende Inskription i tyske Vers med forgyldte Bogstaver, indhugne i en sort Marmorsteen: Mein Leser! Dieses Leichen-Haus, fiel ebenfals in Asch und Graus, Da wie vor mehr als zehen Jahren Des Herren schwere Hand erfahren. Im eilften [!] Jahr half Gott es bauen Und liess es uns vergrössert schauen. So ruht hier samste Ihr Gebeine, Bis Gott euch mit dem Geist vereine. Anno 1739. Inden til i samme Liig-Kapel læses følgende Inskription: Anno 1739 haben die Kirchen-Ältesten, Curatores und Vorsteher zu St. Petri, Dieterich Barthold Beckmann, Peter Nissen, Nicolaus von Hütten, Wiemand Thyme, Johann Georg Böckler, als im eilften Jahr nach dem grossen Brande diese vorhin so genante alte lange Kapelle von Grund aufbauen lassen, und selbiges Jahr glücklich vollendet. Gott allein die Ehre.

Udi det andet, som forud kaldtes det nye Kapel, men nu kaldes det gamle Kapel, sees uden paa oven til i dets Frontispice, en ligesaadan sort Marmorsteen som paa det først ommeldte Liig-Kapel. I samme Steen læses indhuggen følgende Inscription i tyske Vers, ligeledes med forgyldte Bogstaver: Nehmt, wer Ihr seydt, von diesem Stein Die Nachricht dieses Hauses ein; Es legen sich zur Ruh nie nieder Der abgelegten Leib und Glieder, Der, die aus Welt und Eitelkeit Sich aufgemacht zur Ewigkeit Und warten bis Sie Gott last kommen Zur Schaar der auverwählten Frommen, 1682. Indvendig i dette Liig-Kapel læser man følgende Inscription: Im Jahr 1681 haben die Kirchen-Ältesten, Curatores und Vorsteher zu St. Petri, Thomas Oksen, Henrik Schupp, Andreas Soebottier, Johan Drøge, Lorenz Croyer, Nicolaus Boye, Peter Weinberg, diesen Platz von der Universitet allhier gekauft und gegenwärtige Begräbniss Capelle nebst anliegenden so genanten Krautgarten dar-

27

auf bauen und einrichten lassen. Gott allein die Ehre. Udi dette gamle Kapel seer man en Deel prægtige og kostbare Epitaphier, nemlig:

Et prægtigt Marmor-Monument over Geheimeraad Christian Lente, med efterfølgende latinske Inscription.

D.O.M.S. Et Sempiternæ Memorïæ Viri Perillustris & Excellentissimi Domini Christiani de Lente, Hæreditarii in Sarlhausen, Dannebrogici Ordinis Equitis Aurat. S.S.R.R.M.M. Christiani Quinti & Friderici Quarti, Dan. & Nor. &c.&c. Consiliarii Intimi & Status, Rei bellicæ Secretarii Supremi, inter Commissariatibus Generalis Deputatos Primi & Ceremon. Summi Magistri, Equestris Academiae, quæ est Hafniæ, Præfecti olim Regii. Ad Potentissimos Carolum Secundum & Jacobum Secundum, Magnæ Britannia Reges, nec non ad Præpotentes Foederati Belgii Ordines, quondam Ablegati Extraordinarii. Postea ad Tractatum Pacis Rysvicensis Legati, &c. Denique Prim. Præfecti Fionia & Equitis Ordinis Elephantini. Qui vivus Sibi Filiaequæ Suæ hic Ædem exstrui curavit, ut pie

Defunctorum Ossa ibi quiescerent. Nat. Flensburgi Id. Mart. Anno MDCXLIX. Denat. IV. Non. Novembr. Anno MDCCXXV.

Ved Siden af Geheimeraad Lentes sorte Marmor-Kiste, staaer en anden Liigkiste af hviid Marmor, hvori ligger hans Datter, Frøken Dorothea Christina de Lente, som efter Inscriptionen var født i London den 5 September Aar 1685 og døde i Kiøbenhavn den 10 Februar Aar 1703 i sit Alders 17 Aar.

I Muren over Indgangen til Geheimeraad Hr. Christian Siegfried von Plessens Liig-Kapel, hvor han hviler i en prægtig Kobber-Kiste, som er prydet med mangfoldige udi Ilden sterk forgyldte Zirater, er indsat en stor sort Marmor-Tavle, paa hvilken er at læse følgende latinske Inscription.

Sta Viator, & Venerabundus Locum Agnosce, quem Creditæ nobilitant Exuviæ Illustrissimi Herois, Domini Christiani Seigfriedi à Plessen, Eleph. Ord. Equ. Aurati, Domini in Parin & Hoickendorf, Sacr. Reg. Maj. Dan. & Norv. Consiliarii Intimi & quondam Ærarii Regii Præfecti Summi & Integerrimi, Nat. Anno MDCXLVI. Denat. Anno MDCCXXIII. Cui Vivo Eximiæ Virtutes, Sincera Pietas, Mens Semper Recta, Judicium Acre & intemerata Fides, Maximorum Regum ac Principum Christiani Quinti, Friderici Quarti Potentissimorum Dan. & Norv. Monarcharum, ut & Georgii, Danicæ Principis Hæreditarii & Hu-

28

jus Conjugis Serenissimæ Annæ, Magnæ Britannicæ Reginæ non summos solum Honores, sed & intimam prorsus Familiaritatem. Mortuo Bonorum Omnium Lacrymas & aperta Desideria meruerunt. Tanto Viro tam simplicem positum Lapidem miraris? Define! Per ultimas ita jusserat Tabulas Vir ab omni Fastu alienissimus, cujus Voluntati sollicitie non obtemperare Nefas merito duxerunt Liberi Mæstissimi. Quorum Pietati, nisi ipsa obstetisset Pietas, ne aurea quidem suffecissent Monumenta. Certe Bonis illa probata, Malis Solis Futura Fuisse invisæ. Vale, Viator! & quas tam exiguus non capit Locus, veras pie Defuncti Laudes ex communi omnium, quibus ipsa non sordet Virtus, Suffragio difce. Moerens scripsit Ivarus Rosencrantz.

Det Weisiske Monument over Statsraad Daniel Benjamin Weise, og hans Frue Ingeborg Christine Justesen, er af hviid italiensk og blaa norsk Marmor, circa sex og en halv Alen høi med følgende latinske Inscription.

In Memoriam Defunctorum Parentum, Danielis Benjaminis Weyse, S.R.M. à Confiliis Status, Reique Maritimæ Curatoris, qui obiit die XVII Julii Anno MDCCXXX & Ingeburgæ Christinæ Justesen, quæ obiit die XII Junii Anno MDCCLXXV. Hoc Pietatis Monomentum ponunt Superstites Liberi.

Inscriptions-Tavlen er indsluttet imellem tvende riflede Lessener. Oven over er i en Bue paa en sort Marmorgrund anbragt en brændende Lampe, og allerøverst over Frisen og Hoved-Gesimset sees Familie-Vaabenet udhugget. Neden under bemeldte Tavle er Døden forestillet ved en liggende Genius med nedslagne Vinger, som i den høire Haand har en omvendt og udslukt Fakkell, og med den venste Arm hviler paa en Urne, der er behængt med en Cypresse-Krands. Paa Postamentet staaer disse Ord: Vivit post Funera Virtus. Lampen Vaabenet, den liggende Genius, saa og Urnen, er af den bedste Statuarie-Marmor, samt Bogstaverne i Inscriptionen og paa Postamentet ere forgyldte. Inscriptionen er udhuggen paa Marmoren med romersk antique Quadrat-Bogstaver. Dette Monument er forfærdiget af Hr. Professor Wiedewelt, ved det Kongel. Maler-Billedhugger- og Bygnings-Academie i Kiøbenhavn.

Over Geheimeraad Michael Wibes Liig-Kapel, læses følgende Latinske Inscription, indhuggen i en sort Marmor-Tavle:

29

Inter amplissima Boreæ Aulæ Negotia & præstita Augustissimo Trionum Monarchæ cum Fide Obsequia Mortalitatæ Memor & securioris apud Cælites Aulæ Cupidus, Hoc Conditorium Suis Suorumque Ossibus

præparavit, ut in Spem secururæ Mortalitatæ molliter quiescerent, Illustrissimus & Excellentissimus Heros, Michaël Wibe, Dominus in Freyfeld, Sacr. Reg. Maj. Dan. & Norv. Consiliarius Intimus, Ord. Dannebrog. Equ. Vice-Præses Cancellariæ Danicæ in Supr. Tribunali Justitiarius, Consiliarius Regius Status, Institiæ & Commerciorum, Sereniss. Danorum Principis Hæreditarii Friderici Moribus, Studiisque Præfectus. Octo Liberos ex Coniuge Svavissima, Perillustri & Generosa Domina, Margaretha Catharina Reimers, prius Thalami per Annos XV. Nunc Tumuli Socia, quam cum Parte florentissimæ Proles dimidia Cælo præmiserat, tradita Terris altera, utramque inter Ipse Felicissimus, cum Illam in Cælo inveniret æterni Splendoris Participem, Hanc in Terris relinqueret Paternæ Virtutis Hæredem. Hoc Voto excessit Havnia ad Superos Calendis Maji Anno MDCXC. Ætatis LXIII. Quam Senibus fatalem scribunt. Heroi Tanto æternum Bene Sit!

Udi Frontispicen af det Brandske Families Monument, som er af sort Marmor, læses disse Ord: Funesta Incendii Orchestræ Amalienburgensis Memoria. Og der neden for, læses over Frøken Anne Cathrine Brandt, som omkom i den ulykkelige Ildebrand i Opera-Huset paa Amalienborg, den 19 April Aar 1689 følgende latinske Inscription:

D.M.S. Ossa Pia & Cineres Sacri heic requiescunt Virginis, quantum est Hafniensium, Generosissimæ, Nobilissimæ Annæ Catharinæ Brandt, Viri Perillustri atque Excellentissimi Domini Petri Brandt, Viri Perillustri Excellentissimo Domini Petri Brandt, Hæreditarii in Peterstrup, Equitis, Regii Quæstoris Supremi & ad Statum Maritimum curandum Deputati, Consilii Camerae, Tunderæ Præfecti & Perillustri atque Generosissimæ Dominæ Abigælis Mariæ Brandten natæ von Stöcken, Filiæ natu maximæ, carissimæ, desideratissimæ. Natalibus Magna Fuit, sed Virtutibus, quæ Ipsi nativæ erant Major. Armaverat Sapientia Pectus supra Ætatem, firmaverat Pietas. Inter tenella Ætatis adulta gliscebatur Virtus. Proletarium Nihil, Excelsa Omnia. Quod Modestum, Pium, Decorum, Jucundum & quicquid est Virtutum, suum facere insudavit. Quibus provector Ætas, si Fata concessissent, ad Stuporem & Sui

30

Venerationem protraxisset. Viator! Si Sensum habes in his Exsequiis, etiam Tibi lugendi erunt Tantæ Virginis Luctus. Quæ enim acerbius lugeretur? Vix suit quæ dignius, vix Futura ilicet. Nata Anno MDCLXXX Die XIV Januarii. Obiit Anno MDCLXXXIX Die XIX April. Fecit N.D.B.

Over den tapre danske Admirals Niels Barfods Monument læses følgende danske Inscription:

Her inden fore hviler det, som Jorden fik til Gjemme, da Sielen foer til Himmelen, Legemet af en fordum saa forsigtig, som behiertet, og derover saa høistpriselig Sø-Helt; Den høiædle og Velbaarne Herre, Hr. Admiral Niels Barfod, Hans Kongel. Majestets til Danmark og Norge, &c. hiøtbetroede Deputerede ved Sø-Etatens General-Commissariat; hvis Fødestavn var Taasinge, hvor han kom til Verden Aar 1650 den 5 April. Avlet af brave Forældre, Faderen Ædle og Høifornemme Lars Barfod, Kong Friderik den Tredies Proviand-Commissarius; Moderen den Dydzirede Madame Christine Løve. Lære-Skolen Holland, did hen Aar 1666 af den store General-Admiral Hr. Cort Adeler blev forsendt at lære det saa nyttige Sømandskab. Prøvestedet Ostindien, hvor han fandt alles Approbation, især hos Os, saa han Aar 1675 efter Capitain Bæhrs Død paa Reisen, tog sig Skibet Oldenborg an, og førte det fra Batavia lykkelig hjem til Danmark. Tumble-Banen til den største Æres Indleggelse Øster-, Nord og Vestre-Søe. Paa den førstes Strømme viste han sit Helte-Mod og roesværdige Conduite, saavel under andres Commando, som ved sin egen Anførsel, med at slaæ sin Konges og Fædrenelands Fiender af Søen; Nu som Capitaine i Slaget ved Øeland Aar 1676. Nu som Commandeur-Capitaine ei allene i de tvende Trefninger ved Langeland og Kiøge-Bugt Aar 1677, men endog ved Bornholm Aar 1679, hvor han selv anden fægtede lykkelig imod fem Orlog-Skibe. Nu som Schoutbynacht Aar 1700, da han saa mandig forsvarede de danske Pramme imod trende fiendtlige Floders Anfald og Bombardering. Paa den andens Bølger lod han kiende, saa tit han kom, sin Forsigtighed i at conservere baade Krigs- og Coffardie-Skibe fra Svenskens Overfald. Paa den tredies Farvand brillerede hans Nidkierhed Aar 1694 i at maintainere sin Herres Høihed imod den haarde Engelske Attaque. – Altsaa ei Under, at han Aar 1710 avancerede til Vice-Admiral, Aar 1714 til Admiral og Aar 1717 den 10 Martii til Deputered ved Sø-Etatens General-Commissariat. Og som han i de militaire Charger agerede en aarvaagen og tapper Søemand, saa var han i den sidste og civile til Monarkens Fordeel en forsynlig Huushol-

31

der. Han var en agted Mand af alle, en elsket Herre af sine Hustruer, en æred Fader af sine Børn. Med den ene Frue, Frue Jannik Bæhr, levede han i Ægteskab 10 Aar og avlede en Søn, med Frue Magdalena de Witt 29 Aar og havde 3 Sønner og 2 Døttre. Han overstridede Dødens Kamp den 23 Febr. 1730 i sit 80de Aar og fik den bedste Seiers-Palme i Himmelen.

Over Statsraad Christopher Gabel:

Christophorus Gabel, Consiliarius in Colleg. Status & Camerae, Pro. Rex Hafniæ & Præfectus Insularum Færoensium, mortuus LVI Ætatis Ann. Christ. MDCLXXIII.

Paa det smukke Mothiske Monument læses følgende latinske Inscription, som er forfattet af Professor Thomas Bartholin over den Kongelige Liv-Medicus, Doctor Poul Moth.

Quam vides Urnam, Viator, Corpus tegit Nobilissimi Pauli Moth, Med. Doct. & Chirurgiæ Experientissimi, Informatoris quondam Daniæ & Norveg. Regis Christiani Quinti fidelissimi & Friderici Tertii piæ Memoriam Archiatri Primarii. Hic cum toto Vitæ Curriculo Omnibus Bonis acceptus, nulli gravis, Omnibus inservire studuisset, Animam Deo, Famam Æternitati consecravit. Natus MDC Die XVI Sept. Flensburgi Holsatorum, postquam viginti Annos itineribus consumpsisset peragrando Germaniam, Daniam, Belgium, Angliam, Galliam, Italiam, novendecim inserviendo Sacratissimis Regiis Majestatibus Friderico Tertio & Christiano Quinto. Denatus MDCLXX. Die VI Majii. Nunc prisca Fides jacet & cum omnibus antiqua Medicina, quæ multis Vitam, Spem Omnibus, Sibi Senium & immortalitatem Integritate Vitæ & Rerum Usu ex Voto procuravit publico. Nomen si vultis, nomine majus D. Paulus Moth est, qui aliis inserviando, morbô tandem consumtus & Seniô, Æternitatem exspectat, quam Arte salutari vel in Terris meruit vel possidebit in Cælis. Thomas Bartholinus.

Udi Universitetets Liig-Program over bemeldte Doctor Poul Moth, første Kongelige Liv-Medicus, hedder det: At han er født i Flensborg Aar 1600 den 3 Sept. Hans Fader var Matthias Moth, Medicus hos Keiser Rudolph og Matthias i Wien. Hans Moder var Ingeborg Jørgens-Datter i Rendsborg. Han studerede i Rendsborg, Königsberg og tilsidst i Kiøbenhavn. Reiste Aar 1623 til Holland, opholdt sig i 3 Aar til Leiden. Derefter til Frankrige og Italien. Blev creeret til Doctor Me-<p>

32

dicinæ i Basel Aar 1637. Giftede sig med Ide Büren, en Borgemesters Datter i Kiel, havde med hende 4 sønner og 4 Døtre; Blandt hvilke den ældste Søn M. Rudolph Moth, blev Hofpræst og siden Sognepræst til St. Knuds Kirke i Odense og adjungeret Vice-Biskop udi Fyen. Den anden Søn Matthias Moth studerede Medicinen &c. Den yngste Datter Sophia Amalia Moth, et overmaade deiligt Fruentimmer, siden Grevinde af Samsøe. Udi Odense practicerede han Medicin i 4 Aar, men Aar 1651 blev han kaldet til Kiøbenhavn af Kong Friderik den Tredje til at være Kongelig Liv-Medicus.

Det Titleyske Begravelses Monument, som er oprettet over den Kongelige Stor-Britanniske Minister og Envoye Extraordinaire Hr. Walter von Titley, som i 40 Aar opholdt sig ved det Kongelige Danske Hof, og døde Aar 1768, har følgende latinske Inscriptioner:

Monumentet bestaar af en paa trede Socler hvilende Sarcophage, som bag ved har en Opreisning med en Inscriptions-Tavle. Paa Sarcophagen, hvilken er af blaagraa norsk Marmor, og hvoraf ikkun den forreste Side og begge Ende-Stykkerne ere at see, er foran anbragt Vaabenet og paa Enderne Rosetter, hvilke tillige med flere Ornamentter ere af hviid italiensk Marmor, og oven over samme staaer en Vase af blaa Marmor. Opreisningen er ogsaa af blaagraa norsk Marmor, men den store i to Parter afdeelte Tavle er af italiensk Marmor. Oven over denne sidste Tavle staaer den Salige Hr. Titleys Portrait en Medaillon af den bedste italienske Marmor, hvilket bliver tildekket, og det hele Monument indfattet, samt inluttet af et Gevandt af en anden Sort norsk Marmor med brune Aarer. Over Indgangen til den særdeles Afdeling, i hvilken Monumentet er opsat, læses følgende latinske Inscription.

Hic Condi Voluit D. Walterus Titley. Eques. Inter Magnam Britanniam & Daniam per quadraginta circiter Annos
Fidus Internuntius. Natus Staffordschiar d. 28. Novemb. Anno 1700. Denatus prope Hafniam d. 27. Febr. Anno
1768. Pius Prudens. Verus & verè Doctus. Docebit Posteris Claruisse in Dania Anglorum Legatum, Qui, Danis
æque Adamatus ac Suis, Æternum Beneficentiæ Monumentum Utrisque Reliquit & Orbi.

Paa den store Tavle staae følgende latinske Inscriptioner at læse:

33

M.S.
GVALTERI TITLEY Angli
Qui
Legatione Britannica
Variis Honorum Titulis Insignita
Apud Serenissimos Daniæ & Norvegiæ Reges
per Annos ferme XXXX
Summa cum Laude Functus
in hac veluti altera Patria
Magno Utrique Desiderio
Diem obiit Supremum
Tertio Kal. Mart. MDCCLXVIII.
Ætatis LXVIII.

Vivo Optimo Amicissimo
EDWARDUS WESTON
Regi Magnæ Britanniæ
Ad Res Hibernicas Administrandas
a Secretis
Laborum Ejus in Negotia
Publica
Impensorum
et Testis et Particeps
Nec non Testamenti idem Curator
et e Residua Parte Hæres
L.L.B.M.
Poni Curavit.

Alle de indhugne Bogstaver ere forgyldte. I Vasen eller Urnen paa Sarcophagen findes indlagt en Pergaments-
Rulle, hvorpaa er skrevet disse tydske Vers:

Erblastes Titleys Asch und Staub
Hier ist bewahrt für alles Raub;
Doch sein Geist schwebt jetz über Sterne
Und siehet die Erde nur von Ferne
Dein Ruhm der blühet späth und früh
Der wird verwelcken nimmer nie.

So ruhe denn in Gottes Hand
Der Dich lies aus dies Irdisch Land
Satt von der Welt, im Frieden fahren,
Wohnt Du gleich bey den frommen Scharen
Man giebst Dir doch ein lebend Grab
Jedennoch treuer Herzen ab.

Monumentets hele Opreisning gjør circa syv Alen. Alle Inscriptioner ere indhugne paa Marmoren med romerske antiqve Qvadrat-Bogstaver. Dette Monument er forfærdiget ved Hr. Professor Wiedewelt.

Det Mølmanske Marmor-Monument er opsat over Statsraad Bernhard Mølleman, Professor Histor. ved Kiøbenhavns Universitet, Historiograph. & Bibliothec. Regius, som døde Aar 1778.

Paa Inscriptions-Tavlen, som ved begge Sider er behængt med Eegeblade læses følgende latinske Inscription:

34

Monumentum Dicum Memoriam Bernhardi Möllmanni. J. U. Doctoris, Regis a Consiliis Status, in Academia Hafn. Prof. Publ. Ord. Historiographi Regii, Bibliothecae Regiae Praefecti, Academiae Scientiarum Hafn. nec non Acad. Pict. Sculpt. Architect. Membri, Nati Flensburgi Die XII Septembris Anno MDCCII. Quem Doctrina Eximia, Exquisita & Solida Conspicuum & Celebrem, Morum Integritas, Religio, Fides, Beneficentia & Humanitas Honore & Amore Dignum, Exitus e Vita, ex qua placide Discessit Die XXV Julii Anno MDCCLXXXVIII. Aeterno Beatum reddidit, Posuit Magnus Möllmannus, Frater, Per quadraginta Annos ad Templum & Parochiam S. Petri Primum Aedilis, Deinceps Curator & tandem Presbyter, qui sub illo Reliquias Uxoribus Catharinæ Bremer Anno MDCCLX. Die XVI Junii pie Defunctae ac Fratri junxit, Locumque Sibi destinavit Ipse Denatus Anno MDCCLXXXI.

Oven over sees udi en Niche en siddende Philosoph, som med en brændende Lampe betragter Jordkloden. Paa Buen af Nichen staaer de Ord: ????? ?????? (det er: Kiend dig Selv). Og deroven paa er Urnen sat. Alt det ophøiede Arbeide i Nichen, som forestiller Philosophen med en brændende Lampe, at beskue Jordkloden, saavel som og Inscriptions-Tavlen, samt Urnen, er af den bedste hvide Italienske Marmor, men alt det øvrige er af norsk blaa Marmor. Inscriptions-Bogstaverne ere indhugne paa Marmoren med romerske antiqve Qvadrat-Bogstaver og forgyldte. Dette Monument, hvis Høide er cica 6 ¼ Alen, er ligeledes forfærdiget af Hr. Professor Wiedewelt.

Paa Urtegaarden, som indsluttes af Kapellet, er opsat et Epitaphium over Salig Pro-Cancellarius Erich Pontoppidan. Samme Epitaphium er 5½ Alen høi, og bestaar af en Steen af hvidgraa norsk Marmor, der er afrundet og derudi er anbragt den Salige Pro-Kanslers Portrait en Medaillon, udhuggen i hvid italiensk Marmor. Paa Marmoren er med romersk antiqve Qvadrat-Bogstaver udhuggen følgende latinske Inscription, forfattet af den Salige Mand selv i levende Live.

Post multos Labores ad Requiem Caelestem properans Fessa huic Humo Membra mandavit Ericus Pontoppidanus, Dr. Primum Verbi Divini Minister Norburgensis, Hakenbergensis, Friderichsburgensis & Aulæ Regiæ Haafniensis,

35

Dein Episcopus Bergensis; Tandem Universit. Reg. Hafniens. Pro-Cancellarius. Ad singulos Gradus non sua, sed Regum Clementissimorum Voluntate evectus, Prodesse maluit, quam Praesse, Sciens Injuriam Fecit Nemini, Sibi Facientibus Facile Condonavit, Suæ Infirmatatis non Ignarus. Tria sunt, quæ continuo vitavit, Scandalum, Forum, Aes alienum. Veritatis illius, quæ ad Pietatem est Tenacissimus, inutilium Quæstionum egregius Contemptor, Religionis Causa Neminem odio habuit, nisi vel Blasphematores, vel Hypocritas, Ecclesiae & Patriæ Vulneribus Lingva & Calamo mederi conatus; Inutilem semper Se Servum agnovit, Solius Jesu Christi Meritis salvandum, Ex triplici Conjugio, Pio, Pacifico & Jucundo Decem non malæ Spei Liberos, ex Otiis Literariis Scripta Futuris Seculis profutura reliquit. Primam Auram hausit Aarhusii Cimbr. Anno 1698. d. 24 August. Ultimam Hafniæ Anno 1764. d. 20 Decembr.

Den same Inscription er ogsaa anbragt paa Pladen paa Hans Liigkiste. Den Salige Pro-Cantzer E. Pontoppidan ligger begravet i St. Petri Kirkes Urtegaard. Dette smukke Monument er ogsaa forfærdiget og opsat ved Hr. Professor Wiedewelt.

Over Salig Doctor Eberhard David Hauber, fordum Pastor ved St. Petri Kirke, er et Monument af Marmor opsat paa Urtegaarden bag Kapellet. Dette Monument er forfærdiget af en Sort norsk Marmor, som er hvid i Grunden og indsprenget med gule og blaa Aarer. Derimod er al Decoration af hvid italiensk Marmor, og Inscriptionen med forgyldte Bogstaver. Monumentets Høide er circa 6 Alen. Liigstenen er af norsk blaagraa Marmor. Bemeldte Inscription paa Monumentet er forfattet i det tydske Sprog, og indhuggen paa Marmoren med romerske antique Qvadrat-Bogstaver, lydende saaledes:

Mitten unter Vielen, die von Ihm zur Gerechtigkeit gewiesen würden, Ruhet hier Eberhard David Hauber, Der Gott in der Offenbarung, in der Natur und in seinem eigenen Herzen erkannt und empfunden hat, und Der auf dem Ruf der letzten Posaunen gewisz mit der Glanze des Himmels bekleidet, wie die Sterne immer und ewiglich leuchten wird. Daniel XII Cap. v. III. Seinen Durchgang durch die Welt trat Er an den XXVII May MDCXCV. Und ging über in die Ewigkeit den XIII Februari MDCCLXV. Danckbare Freunde heiligten Ihm dieses Denkmahl MDCCLXXIX.

36

Oven over sees en Cirkul, giort af en Slange, som betegner Evigheden, hvorudi er en Stierne. Neden under er dette Monument prydet med geographiske og til Natur-Riget henhørende Symbolis. Paa Graven neden for er lagt en Marmorsteen, hvorpaa denne Opskrift staaer indhuggen: Eberhard David Hauber, weiland der heiligen Schrift Doctor und Pastor der Deutschen St. Petri Gemeine in Copenhagen, und Maria Catharina Hauber, gebohrne Sigel, sind nach einer XXXIII jährigen Verbindung durch den Hingang der Letztern den XVIII Februari MDCCLIX getrennet. Den XIII Februari MDCCLXV aber hier wieder gesammelt und unter diesem Stein bis zur Erndte Gottes der Erde anvertrauet worden. Dette Monument er ogsaa forfærdiget ved Hr. Professor Wiedewelt.

Over Just Wiedewelt, Kongelig Billedhugger paa Gammel- og Nyeholm, som døde Aar 1757, er af hans Søn, Hr. Professor Wiedewelt, opsat et Epitaphium af hvid italiensk Marmor, oven til afrundet, hvorudi er anbragt den Salige Just Wiedewelts Portrait en Medaillon af den fineste italienske Marmor med denne Omskrift neden under Portraitet med forgyldte Bogstaver: Justus Wiedewelt Statuaris. Nat. Hafniæ XVIII Novbr. MDCLXXVII. Mortuus VIII Sept. MDCCLVII. Hvorunder staaer: Fecit Filius. Samme Epitaphium hviler paa et Hovedstykke af norsk blaa Marmor. Det er 3½ Alen høit.

Paa Monumentet over Mag. Daniel Pheiff, som var Pastor ved St. Petri Kirke, og døde Aar 1662, er opsat følgende Inscriptioner.

Heic jacet M. Danielis Pheiffius; Ex infigni Pheiffiorum Fabrorumque Prosapia, Natus Anno MDCXVIII. Die Jul. XIII Denatus Anno Ejusdem Seculi LXII. Nocte inter August. XVII & XVIII, illa scilicet, Quæ Sabbathum sequebatur Ecelesiae, Abiit, ut Sabbathum celebraret Christo, Ita vixit, ut moretur Mundo, Ita mortuus est, ut viveret Deo, Verbi Præco Annis undecim, Maritus amabilis uno minus. In Ecclesia Pastor Fidelis, In Pauperes Benignus, Omnibus Amicus, Ita suit, dum Præsens suit, Ut Absentem Omnes Lugeant, Anno MD.LXII. P.M.S.

Siste Gradum, Viator! Cineres heic æstimabis Magni Theologiae Consulti Et humanæ partier Sapientiae quasi Promicondi Dni. M. Danielis Pheiffii, Qui

37

donec Vivus inter Mortales ambulavit, Non nisi immortalia quæsivit, Jam verò Cælestia occupavit; Juventutis Primitias Deo statim dedicavit; Sacra Biblia & Sanctos Patres sæpius Pertractavit, Deum & Mysteria Ejus submisce adoravit; Sed ad omnia prope Regna summa adiit, Et Maximos quosque Doctores in iis audivit, Quæ ab Exteris cunque Optima reportavit, Ecclesiae Suæ fidelissime communicavit; Ibanus ad Eum plenis undique Viis; Alliciebamur Verborum Lepore; Suspendebamur Sententiarum Gravitate; Flectebamur Orationis Viribus. Habitum venerabamur Viri & Statum, Sed & Indolem quandam in Oculis & Vultu, Cum præfari inciperet, omnes arrigebamus Aures, Canora Vox, Verba electa, grandes Sententiae, qui Rhetorices gnari agnoscebamus, Incisa deprehendebamus Membra, Circumductum sentiebamus, Capiebamus Numero, Cum partiri pergeret, Nihil sentiebamus Impeditum, Nihil inane, nihil quod caudam traheret, Cum texeret Argumentorum Nexus,

Impediebamur, Cum retexeret, expediebamur, Ubi inserebat Narratiunculas, ducebamur, Ubi premebat, Veris Manus dabamus. Cum tentaret Affectus mitiores Bonis, Per Os Lacrymæ, Cum duriores, multum Roboris in Facie. Denique pro Re ipsa & Figuras variabat Et Vocem Flexu & Actionem Gestu Commendabat; Omnia vero in ipso Suggestu crescere videbantur. Idem postridie quasi Alius audiebatur. Sed eo ipso melior, qui pridie visus Optimus. A Rege jussus Cathedram quoque conscendere Academicam. Huic Honori, Ah! immortalis est, Sublimiori etiam præreptus. Familiares Ejus nihil vidimus Eò Placidius, Nihil etiam Cautius, Quare & à summis sæpe Viris visebatur, Nec Molestus Quisquam illi, Qui fatigari nesciebat. Verbò: Ille omnes æstimabat Vivus, Nos Omnes deploramus Mortuum. Heic vero jacet Solus. Tu save Manibus illius Viri, Qui omnes pios tenerrime amavit Et impios quoque in Viam redire jussit. Jam vade, Viator! Memorque Vive Lethi. Hoc Epitaphium L.M.Q.P. Hieronymus Weitzeus.

Deo Opt. Max. Sacrum & Memoriam Reverendi admodum & præclarissimi Viri Dn. M. Danielis Pheiffii, Quem, Divus ille tot eruditissimarum Animarum Carnifex, Calculus, Nigro ipse notandus Calculo, Vitâ expulit. Quem acerbissime luget Mæstissima Conjux, geminaque Proles. Quem deplorat Ecclesia Teutonica Pastorem antehac suum vigilantem, Animarum Curatorem fidelem ac zelo gloriæ divinæ ardentem, Ipsumque adeo Pietatis emendatissimum Exemplar. Quem desiderat Juventus Academica, Destinatum Cathedræ Theologiæ Profes-

38

sorem, Utpote cujus divinis Animi ac Ingenii Dotibus frui non licuerit. Quem deflet Tota Hafnia, Prudentiæ, Humanitatis ac Probitatis Nomine cunctis Amabilem. Quique tandem, Vitâ hîc sanctê transactâ, Jam transcriptus in æternas Sedes Sempiterno apud Deum perfunditur Gaudiò; Hic in Terris semper gloriose memorandus. P.N.M. id est Petrus Nicol. Mehrn, Sub-Bibliothecarius.

Paa Mag. Gerlach Siasser, som har været Pastor ved St. Petri Krike, hans Epitaphium, læses følgende Inscription:

Viro plurimum Reverendo, Clarissimo Domino, Mag. Gerlacho Siassio, Ecclesiæ, quæ Christo è Germanis Hafniæ colligitur, Pastori nuper cordatissimo, post Vitam, quantum licet, sine maculis actam, maculosa Febri non sine insigni Multorum Moerore extincto Die XIII Septembris Anno MDCLXXV. Terræ inferendo positum à Severino Slutero, Regiæ Viduæ Concionatore.

Siccine cum Maculis Tibi mors obeunda SIASSI.
 Libera cui Maculis Vita peracta suit.
 A Maculis Corpus dum Christi immune laboras
 Sistere, Tu maculas attraphis ipse Tibi.
 Quid tum, si maculis attrahis ipse Tibi.
 Quid tum, si maculis tua Mens deformibus experts.
 Menti crede oberit nil maculosa Caro.
 Plura darem, at nolim Maculis implere Papyrus
 Et nostros jam jam postulat Aula Sonos.
 Hier liegt mit Weib und Kind Hr. Siasser begraben,
 Der theure Gottes Mann, den frommen Herzen haben
 Das Grabmahl ausgericht, damit auch dieser Stein
 Der Mann und seiner Lehr Gedenckmahl solle sein.

Paa Doct. Johannes Lassenius, som har været Pastor ved St. Petri Kirke, hans Marmor-Monument læses følgende latinske Inscription:

D.O.M.S. Sacri Fori Princeps, Oratorum Disertissimus Doct. Johannes Lassenius, in Pomerania clarissimo Loco Natus, accepto in Patria bonarum Artium Cultu, in Exteris elegantioris Vitæ Paratu, Scientias & Humanitatem, Pietatem & Numinis Cultum diu in Holsatia feliciter docuit fidus Magister, Religiosus Antistes, Venerabilis Præpositus. In metropolitana hac Urbe sacram hanc Ædem Voce animavit, Academiam Consiliis rexit. Vivus profuisset si potuisset,

39

sed Membra fractus male habitavit, donec diu exercitum Corpus pertæsus terreni Ponderis ultro excussit Animus, Dicto Maritæ & Cathedræ, Liberis & Libris prostremo Vale. Interim bis Conjux, quinquies Parens, nunc Cælo assertus Exuvias magnæ & desideratissimæ Animæ angusto Sarcophago per nobilissimam Dominam Jesiam Wildeniam, Conjugum secundam & superstites Hæredes passus est condi. Vixit Annos quinquaginta sex, Menses sex, Dies sex. Mortuus Anno MDCXCII. Die Augusti XIX. Circumvolat Fama, maximi Ingenii relicta Spolia, quæ Cælo ut Astrum lucens, inscia Finis, ignara Periodi, in Omnium Animis colitur. Utrique equidem Germaniæ & universo Orbi Literario summum Jacturæ & Doloris, sed soli Daniæ immortalis Desiderii tristissimum Argumentum. Posuit O. W. Worm. Eloquent. Prof. Reg. Neden under staaer Doct. Joh. Lassenii Vaaben, nemlig: Et Skibs-Anker imellem to Stierner med en Due deroven over.

Paa Doct. Henrik Dyrkops Liigkiste, som har været Pastor ved St. Petri Kirke læses følgende latinske Inscription:

Urna quas capit Exuvias Solo debitas, alma Mater Delicias, Cælum fovet depositum Stirpis, Gentis, Ecclesiæ Decus, Desiderium, Sydus, S. S. Theologiæ Doctorem insignem magni Nominis Virum, Doct. Henricum Dürkop, proximæ Ædis D. Petro sacræ Pastor Primar. Sexagenario Majorem, quippe 1671 natum, 1731 denatum. Cajum Connubio auspiciatissimo ter quaterque beatum. Cajis Radios antiquæ Ceræ, Pietatis ac Virtutum spargentibus Lunarium adinstar Dna. Elisabetha Leopoldin, Dna. Catharina Ritter, Dna. Catharina Lucia Reiken, Dna. Dorothea Langersken; Parentem Prole utriusque Sexus fæcundum, Quaternione Decada absolvente Masculo. Legens Lugens Viator Sta! Lugens Gnatum ingeniorum fertilis Lubeca, vigilantis per Annos undecim Pastoris nunquam oblitura; Plangit Costa Mariti saucia, Thori cælibis Custos, deflet unicus Filius Bigis Sororum stipatus tenellis, congemit Prophetarum Schola etiam raptum — — — Abi, Viator; Cineres tantos osculatus.

Paa Doct. Franz Julius Lütkens, som har været tydsk Hof-Prædikant, hans Epitaphium, læses følgende Inscription:

FRANCISCUS JULIUS LÜTKENS, Dr. Dellia-Saxo-Lauenburg Patre Fransisco – Luneburg. Magistro, Matre Anna Sophia Wolff, Prætoris Filia natus, Luneburgi

40

in Gymnasio decem Annis & ejusdem Munificentia in Academiis Quadriennio exacto, Superintend. Sandhagii & Edzardi Hebræi familiaris, Schola-Salder. in March. Brandeb. Rector Quadriennium, Quinquennium Magdeburgi Diaconus, Triennium Stargardiæ Pomeranorum Pastor Primarius & Præpositus, Assessor Consistor. & Pro-Superintendes XVII Annis Berolini D. Petri Præpositus, Inspect. Synodi & Regis Prussiæ à Consiliis Sacris. Concinator hîc Aulicus & Academiæ Professor Anno MDCCXII. d. XII August. Havnæ in Cælum abiens Exuvias mortales heic deposuit cum Rosina Elisabetha Conjuge, M. Andreae Prætorii, Superintend. Brandeb. & Annæ Rosinæ Crausæ Filia mortua d. XXI Decembr. MDCCIX & præmortuis Filiabus Margaretha Elisabetha XIX, Dorothea Elisabetha XVII Annorum & Nepte XVIII Hor. Superstites lacrimantes reliquit secundam Uxorem Gertrudem Stuviam, Bartholo Stuvio & Helena Sophia Merkeræ præclaro Havn. Civ. genere III Mart. Anno — — natam, d. XVIII Septembr. MDCCXI, cum dirissima Hafniam maxime depopularetur, ut piam Constantiam utriusque agnoscas, ipsi nuptam, Filium Fridericum natum d. XXIX Junii MDCC, Filias Annam Elisabetham, Uxorem Christophori Dieterici Chudii, Archi-Diaconi Soltvedelensis, Charlottam Sophiam nat. d. XII Julii MDCCII. Tredecim Liberorum Pater, quorum decem præmiserat in Cælum, Vixit Annos LXV. Mens. IX Dies XXII.

Paa en Liigsteen over Hr. Bernhard Meyer, Pastor ved St. Petri Kirke, som døde Aar 1634 staaer denne latinske Inscription:

Bernhardus Meyerus, Pastor Templi hujus quondam Primarius, Natus Flensburgi Anno 15... ipsa Bruma Anni ineuntis 15... Denatus Hafniæ 24 April 1634. Exspectat Resurrectionem.

Over Doctor Peter Theodorik Paynge.

Hic quiescit Vir Clarissimus & Excellentiss. Dominus Doctor PETRUS THEODORICUS PAYNGE, Chymicus quondam Regis Christiani IV. Celeberrimus qui Anno Christi M.DC.XXXV. Ætatis suæ 70 Mens. April. Die XII. Hora XII. Men. Animam Creatori reddidit.

Paa Monumentet over Johan Bram, Kongel. Factor, Kiøbmand og Kirkens Ældste:

Hier unter liget begraben der Ehrenachtig und Wolfornnehmer Johan Bram, Ihrer Königl. May. Und Prindzl. Durchl. in Dännemarken gewesener Factor, weit be-

41

rühmter Kaufman und dieser Kirken in die 23 Jahr gewesner Eltester samt dessen vielgeliebte Haussfraw die Ehr und vieltugendtreiche Cæcilia Bruns, welche gestorben den 7 Decembr. Anno 1641. Er aber Anno 1646 den 1 January, und hat seinter hinterlassener Bruder Göddert Bram diess Epitaphium Ihnen zur Gedächtnis aufrichten lassen. Gott verliehe Ihnen und Uns allen eine froliche Aufferstehung zum ewig Leben.

Paa Monumentet over Jørgen Petterson, Kirkens Ældste, som døde Aar 1637. Under hans Skilderie denne Inscription:

Aken, Leiden, Copenhagen Wissen von Mir zu sagen; Aken lies Ich Aken sein Halff der Lutherschen Gemein Ein Kirk ein Leiden Bawen, Hir vertraut man meiner Glauben Dieser Kirchen vorzustehen Vnd der Armen Bestes sehe; Habe nun den Lohn erworben, Das Ich Selig bin gestorben. Anno 1637. Deo & Ecclesiæ hoc soceri Monumentum reparavit Gener Steph. V. Essen. M. DC.L.

Over Kantzler Theodor Lente.

Hier ruhen die Gebeine Des Weyland Hoch-Edlen und Gestrengen Herrn Theodori Lenten, welcher zu Ossnabrüg den 14ten Marti Anno 1605 von Vornehmen Eltern erzeuget, von erster Jugent an zu statlichen Wissenschaften angeführt, durch angewanten Fleiss und Vieljährige Peregrinationen zu Herrendiensten tüchtig befunden, Anno 1635 Verehliget, mit vier Söhnen und Dreyen Töchtern gesegnet, Anno 1637 von Ihrer Königl. Mayst. Herrn Friderich den Dritte, bey dahmals geführter Erzbischofflichen Bremischen und darauf, Anno 1648 erfolgeter Königl. Dennemarckischen Regierung vor Dero Cammer-Secretario und Raht bestellet, dabey vielfätig begnädiget, nachgehents zum Teutschen Cantzlern und Assessoren in Collegio Status und höchstem Gericht beruffen, von Gott aber den 20ten Februari Anno 1668 durch eine sanfft und seligen Todt abgefordert worden, da Ihm Gott ewiglich erfreue.

Over Frøken Regina Magdalena Lente, som ved en ulykkelig hændelse uforsigtig blev i Huset ihielskudt i Stadens Beleirings-Tid, er af Petr. Nic. Mehrn forfattet følgende latinske Inscription:

Lege Viator Et Securitatem Relega, Disce quam humana vertat evertatque Punctum Temporis, Cumque certissimi Lethi incertissimum & Genus sit & Momentum, Lethum omni Momento bene Vivens Exspecta, Adverete vero adversissimum, nec opinatum Casum. Eximia Virginum REGINA MAGDALENA, Nobilissimi & Ampliss. Viri Theodori Lenten, S. Reg. Majest. Dan.Norv. &c. à Con-

42

siliis Secretioribus Filia, Non hostili, non inimica, non destinante Manu, Imprudentius ac infelicius emissa Sclopeto Glande, Proh Dolor! Occubuit, Nempe qui Defunctæ Vitam vel sua ipsius si licuisset Redimere præoptasset. Ille Vitam ipsi adimere, sed insciens ac invitus festinavit. Mirum! Quæ obsessa Urbe prægrandes illos è Tormentis hostilibus vibratos Globos, qui Domos partier ac Homines sternebant, cælitus protecta elusit, Ei minuscula Glands Sclopeti domestici Spiritum elisit, Sic adeo timuit Mortem & evasit, Non timuit & oppetiit, Duræ Vices! Quam Juno jam jam parabat jugali componere Thalamo, Hanc Morte properabat gelido componere Tumulo. Heu! præmatura & præcipitata Mors attamen beata, Neque enim imparatam profus oppressit Virginem, Quippe Pietati nunquam non Sacra facientem, Virtuti ac Modestiæ perpetuo litantem, Ut quæ iis quoque

Nominibus enitere inter Virgines quam maxime Niteretur Ipse quidem Flos Pudoris illibatus Ipsum Decus ac Delicium Virginei Chori, Ubi Amabilitas Morum cum ipsa Pietate paria faciebat, Quo ipsam tenerius amabat Sponsus cælestis Maturiusque exemptam Terris, Curis a Timoribus Cælo ac æternæ Felicitati asseruit. Til denne Inscription er føiet følgende tre Epigrammata: I. Regis ut æterni REGINA accessit in Aulam, Quod sitiit Regina jam fruitura bonis. Cedite Reginæ Terrarum, Cedite, dixit Vestra etenim sordent aurea Sceptra meis. II. MAGDALIS illustri vocitata est Nomine vivens, Debuit illustri Vulnere strata mori. III. Funere præcipiti cecidit cum LENTIA Virgo. Hoc ipso cecidit Funere quarta Charis. Pet. Nic. Mehrnerus. Sub-Biblioth.

Over General-Auditeur og Assessor Paulus Tscherning.

Alhier ruhet der Weiland Hochedte und Manhaffter Herr Pavlus Tscherning, welcher Anno 1627 den 25 Janu. am Tage Pauli zu Bunklou in Slesien von fürnemmen Eltern erzeuget und vor ersten zu Tugent in städtlichen Wissenschaften und Erfahrung aussgefüret bis er Anno 1655 in Dennemarcken kommen bey damahligen Kriege als balt General-Auditeur, und nach demselben noch darzu Assessor bey dem Königl. Krieges Collegio geworden und in beider Ampter rühmlichen Vervaltung entlich am 17 Septemb. 1666 zu Copenhagen seligen entschlaffen ist.

Paa Liigstenen over Boghandler Joachim Moltken.

D.O.M.S. & Memoriae Optimi prudentissimique Viri JOACHIMI MOLTKEN, Bibliopolæ Hafniensis Primarii, qui inter Literas Librosque perpetuo versatus Quam plurimos docuit, Doctrinam vero non Ore tradidit, sed Manu, Mille Li-

43

brorum Venditor, Pluris quam mille Libros unicum Librum æstimavit, Quippe in eum adeoque in novam Civitatem Non atrô Liquore, sed rubrô Sangvine Agni inscriptus erat, Ad quam incolendam pleno semper Gradu Etiam cum quiesceret, contendebat, Quod cum pergebat iter, Arcissimo tandem oppressus Somno, Potiore sui Parte ad dictam Civitatem præmissa; Altera vero, Matri communi commissa, Non nisi ad Clangorem Tubæ, sed citra Angorem evigilabit. Ibi tum omnes omnium aperti Libri, Omnia Omnium Facta, quantumvis ante operta, apertissima facient; At hic, facta dudum gratia Debiti, In experiundo Jure faventem Experiatur Judicem. Tui quoque Libri, Lector, memineris. P.N.M. id est: Petr. Nic. Mehrnerus.

Paa Liigstenen over Kongelig Liv-Chirurgus Marcus Schmiden.

D.O.M.S. Desideratissimo Marito MARCO SCHMIDEN, Reg. Majest. Dan. Norvegiæ Personæ Chirurgo, Nato Anno MDCXVII. Denato Anno MDCLVII. Ætatis suæ XL. Conjugii VII. Mæstissima Uxor Catharina Glæsein Spe gloriosæ Resurrectionis & æternæ Conjunctionis H.M.P.

Over Sal. Brandmajor og Tømmermester Boye Junge, som døde Aar 1778, er i St. Petri Begravelses-Kapel opsat følgende smukke Epitaphium, deels af norsk, deels af italiensk Marmor, tilligemed tvende Inscriptions-Tavler med Latinske Inscriptioner, hvilke ere forfattede af Hr. Doctor Münter, Pastor ved St. Petri Kirke. Men Monumentet Selv med sine Decorationer er inventeret og forfærdiget af Hr. Professor Weidenhaupt ved det Kongel. Maler-Billedhugger- og Bygnings-Academie i Kiøbenhavn.

Paa dette Monument sees allerunderst en Socle af norsk Marmor over tre Alen lang og ni Tommer høi. Paa samme hviler en anden norsk Marmor-Steen af to og trefierdedeel Alens Længde og en Alen sex Tommers Høide. Paa begge Ender af denne Steen er en Inscriptions-Tavle, afrundet oven til. Imellem disse Inscriptions-Tavler sees et bas Relief af italiensk Marmor, halvanden Alen lang og atten Tommer høi. I midten sidder et klædt Fruentimmer, som forestiller Bygnings-Kunsten, med den ene Haand under Hovedet, samt samme Arm hvilende paa Kapitælet af den Corinthiske Seule og havende i den anden Haand et Vinkel-Jern. Paa den ene Side af denne Figur i Grunden sees en

44

ganske flad udarbejdet Prospect af Christiansborg Slot, ved hvilket den Salige Brand-Major har haft Tømmer-Arbejdet; Og paa den anden Side af Figuren sees St. Petri Kirke og Taarn, hvilket Taarn af ham er bygt. Over denne Steen sees en Plade ligeledes af norsk Marmor, hvorudi er indlagt et Ornament af italiensk hvid Marmor og paa begge Ender af samme er indlagt en Roset, ligeledes af italiensk Marmor. Paa denne Plade er endnu en Opsats af norsk Marmor, noget over een Alen og et Qvarteer bred og en Alen Høi. I midten af denne Opsats er den Sal. Brand-Majors Boje Junges Portrait i Medaillon af hviid italiensk Marmor udarbejdet og i samme indlagt. Ved hver Side af denne Opsats paa den forhen nævnte Plade staaer en Urne af italiensk Marmor, hvorpaa er med fordybte Bogstaver udhuggen og forgyldt følgende latinske Inscription om hans Fødsels- og Døds Aar. Paa den ene Urne: Natus XXV August MDCLXXXVII. Og paa den anden Urne: Denatus XXI Mart. MDCCLXXVIII. Over den Opsats, hvorudi Portraitet er indfattet, er endnu en Forhøining af norsk Marmor, hvorpaa staaer et Røgelse-Kar af italiensk Marmor. Paa Inscriptions-Tavlerne ere Bogstaverne fordybet indhugne og forgyldte. Paa den ene Tavle staaer: Tegit Hic Lapis Ossa JOHANNIS BOJE JUNGE, in hac Urbe Regia Quondam Architecti & Præfecti Eorum, Qui in coercendis incendiis Laborant. Ob Pietatem, Candorem Deo & Hominibus Carus; Vitam egit Civibus Fructuosam. Paa den anden Tavle staaer: Multis ILLE Bonis Flebilis Occidit; Nulli Flebilior, Quam Mæstissimæ Conjugi FRIDERICÆ LOVISÆ EILERTS. Marito Desideratissimo in Eodem Hoc Sepulcro Socia Futura Monumentum Hoc Collocari Curavit.

Til St. Petri Kirke, dens Præster, Præste-Enker og Menighedens Fattige ere Tid efter anden ved Foundationer skienkede og henlagte følgende Legata.

I. Til St. Petri Kirke ere følgende Legata:

Af Over Tøimester Peter Kalthoff den 27 Januar Aar 1672 givet 1000 Rdlr.

- Albert Itzen, den 20 Juli Aar 1680 givet 500 Rdlr.
- Hennich Schup, den 8 April Aar 1689 givet 1000 Rdlr.
- Geheimeraad Thomas Balthaser von Jessen, den 24 Novemb. Aar 1700 givet 1000 Rdlr.

45

Af Johan Walzer, den 9 Juli 1701 til Kirken 66 Rdlr. 4 Mk. Og til Musiqven ved Kirken, 33 Rdlr. 2 Mk.

- Hans Wilcken, den 9 August Aar 1701. givet 66 Rdlr. 4 Mk.
- Geheimeraad Christian von Lente, den 25 Juli 1703 givet 2200 Rdlr. Kroner.
- Johan Christian Jobusch, den 28 Novemb. 1707 givet 500 Rdlr.
- Peter Haubolts Enke, den 10 Sept. 1711 givet 400 Rdlr.
- Hattemager Henrich Brandt, den 19 Sept. 1711 givet 100 Rdlr.
- en Anonymo, den 23 Sept. 1711 givet 100 Rdlr. I Kroner og 10 Rdlr. i Courant.
- Birgitthe Nielsdatter, Aar 1711 givet 100 Rdlr.
- Henrich Cretsmær, den 6 Nov. 1711 givet 50 Rdlr.
- Andreas Kellinghusen og Hustrue Abigael Riber, den 27 Mart. 1717 givet 200 Rdlr.
- Diderik Meier, den 12 Dec. 1718 givet 10 Rdlr.
- Mikael Meier, den 12 April 1718 givet 13 Rdlr. 2 Mk.
- Geheimeraad Christian Siegfried von Plessen, den 29 Juni 1723 givet 500 Rdlr.

- Skibsbygger Henrich Hansen, den 14 Nov. 1716 givet 33 Rdlr. 2 Mk.
- Arnold Friderich Stangenfeldt, den 15 Oct. 1720 givet 200 Rdlr.
- Peter Helvig Retzel, den 12 Jun. 1728 givet 1000 Rdlr.
- Christian Bygom, Herredsfoged i Jylland, den 23 Jun. 1729 givet 200 Rdlr.
- Franciscus von Dorn, Taffeldekker hos Grev Friis den 15 Apr. 1735 givet 100 Rdlr.
- Vagtmester Carl Neumann, ved Livgarden til Hest, den 15 Aug. 1748 givet 20 Rdlr.
- Kirkens Ældste, Weimand Thyme, den 11 Dec. 1751, givet 2000 Rdlr.
- Kiøbmand Albert Petersen, den 10 Decemb. 1755 givet 2000 Rdlr.

II. Til St. Petri Kirkes Præster ere givne følgende Legata.

Af Cancellor Theodorus Lente, den 5 Jun. 1668 givet 1000 Rdlr.

- Over-Tøimester, Peter Kalthoff, den 23 Jan. 1672 givet 1000 Rdlr.

46

III. Til St. Petri Kirkes Præste-Enker ere givne følgende Legata.

Af Johan Bram, den 1 Jan. 1642 givet 2000 Rdlr.

- Abraham Lehns Enke, Cathrine Elisabeth Kreyer, den 11 Dec. 1709 givet 500 Rdlr.
- Nicolai Fincke, den 2 Oct. 1711 givet 40 Rdlr.
- adskillige i en samlet Summa leveret Doct. Dürkop den 12 Januar 1712 150 Rdlr.

IV. Til Menighedsn Fattige ere givne følgende Legata.

Af Cancellor Theodorus Lente, den 5 Jun. 1668 givet 500 Rdlr.

- Myntmester Henrich Köhlers Enke, Marck Holterman, den 18 Jan. 1671 givet 200 Rdlr.
- Over-Tøimester Peter Kalthoff, den 27 Jan. 1672 givet 1000 Rdlr.
- Albert Heins Enke, Magdalena Klingenberg, den 30 Nov. 1677 givet 200 Rdlr.
- Hieronymus Hieroymi, den 11 Jun. 1685 givet 500 Rdlr.
- Hans Henrich Nørck og Christian Schupp, den 4 Mart. 1715 givet 500 Rdlr.
- Friderich Feddersen, Aar 1697 givet 100 Rdlr.
- Johan Walzer, den 9 Jul. 1701 givet 66 Rdlr. 4 Mrk.
- Steffen Kreier, den 22 April 1705 givet 1000 Rdlr.
- Christian Glæde, den 17 May 1706 givet 50 Rdlr.
- Johan Gottfried Becker, Hof-Apotheker, den 29 Oct. 1708 givet 500 Rd.
- hans Søn Gottfried Becker, den 11 Nov. 1722 givet 100 Rdlr.
- Henrik Friderich Rademacher, den 28 Aug. 1711 givet 66 Rdlr. 4 Mk.

- Peter Hauboldts Enke, den 10 Sept. 1711 givet 600 Rdlr.
- Habert Wordemann, den 13 Sept. 1711 givet 66 Rdlr. 4 Mk.
- Birgitthe Nielsdatter, Aar 1711 givet 200 Rdlr.
- Johan Conrad Weyde, Barberer, givet Aar 1711 50 Rdlr.
- en Enke den 28 Sept. 1711 givet 33 Rdlr. 2 Mk.
- Henrik Cresmer, den 10 Oct. 1711 givet 25 Rdlr.
- en Enke, Aar 1713 givet 33 Rdlr. 2 Mk.
- Anders Kellinghusen, den 27 Mart. 1717 givet 2000 Rdlr.
- Jochum Briede, den 15 Febr. 1718 givet 500 Rdlr.
- Diderich Meier, Aar 1718 givet 10 Rdlr.

47

Af Michael Meier, 1718 givet 13 Rdlr. 2 Mk.

- Abraham Kløchers Enke Elisabeth von Lengenken, Aar 1718 givet 1075 Rd.
- Peter Lund og Lorents Ketels, Aar 1722 givet 1000 Rdlr.
- Geheimeraad Carl Siegfrid von Plessen, 6 Jul. 1723 givet 500 Rdlr.
- Henrik Hansen, Skibbygger den 14 Nov. 1716 givet 64 Rdlr. 4 Mk.
- Maren Wandel, Enke af Raadmand Bøest, Oberst Hirschnach, og Oberst Franck, givet 400 Rdlr.
- Geheimeraad Christian Lente, den 18 Jun. 1711 givet 1000 Rdlr.
- Thomas Hartvig, den 6 Jul. 1728 givet 64 Rdlr. 4 Mk.
- Andreas Bygum, Herredsfoged Aar 1729 givet 200 Rdlr.
- Baron og Kabinets-Sekretair Peder Lüders, den 14 Jul. 1730 givet 250 Rd.
- Matthias von der Wittering, den 17 Jun. 1733 givet 50 Rdlr.
- en ubekendt, den 11 Jun. 1738 givet til Fattighuset 100 Rdlr.-
- Frue Sophie Hedevig von Ørencrona, den 15 Febr. 1740 givet 4600 Rd.
hvoraf de 4000 Rdlr. ere til Sognets Fattige, og de 600 Rdlr. til Hospitalet.
- David Gieses Enke, Margarethe Langhoff, Aar 1746 givet 400 Rdlr. til Hospitalet og Pleiehuset, da hun Selv var en Lem deraf.
- Vagtmester Carl Friderik Neumann, Aar 1748 givet 20 Rdlr.
- Vinand Thyme, den 11 Dec. 1751 givet 2000 Rdlr.
- Friderich Sidov, den 21 Jun. 1752 givet 10 Rdlr.
- Hans Holst, den 16 Aug. 1752 givet 4000 Rdlr. hvoraf de 3000 Rdlr. ere til Kirkens Fattighuus,

og det ene tusende til Menighedens Fattige.

- Brandmajor Preisler, den 30 Sept. 1752 givet 10 Rdlr.

- Kiøbmand Albert Petersen, den 10 Dec. 1755 givet til Hospitalet 2000 Rdlr. og til Menighedens Fattige 1000 Rdlr.

Om St. Petri Kirkes tyske Præster.

Præsterne eller Pastores ved St. Petri tyske Kirke, har været følgende:

1.) Mag. Lars Pedersen, fra Haderslev, blev indkalden fra Wittenberg; han døde Aar 1574 og ligger begravet i vor Frue Kirke i Mag. Hans Alborgs Kapel.

2.) Hr. Ovenius fra Holsteen.

3.) Mag. Johan Homann, døde Aar 1593, er begravet i Vor Frue Kirke.

48

4.) Mag. Johannes Kraft, fra Aar 1593 til Aar 1616 han var tillige Rector ved vor Frue latinske Skole.

5.) Hr. Bernhard Meyer, fra Flensborg, først Rector i Haderslev, derefter Præst ved St. Petri Kirke Aar 1616. Døde Aar 1634. Udi hans Tid blev beskikket en Diaconus, nemlig: først Mag. Johan Stemann, Aar 1625, som blev siden kaldet til Pastor ved St. Nikolai Kirke i Hamborg Aar 1630 og levede sammesteds til Aar 1647. Dernæst Mag. Hans Beyerling, eller Beurle fra Schwaben Aar 1630, som selv resignerede Aar 1632.

6.) Mag. Simon Hennings, blev kaldet til Præst den 2 Febr. 1632, men han begierede sin Afsked fra Menigheden Aar 1651, fordi han var impliceret med Corfitz Ulfeld i den bekjendte Dinæ Sag. Siden blev han Hof-Prædikant hos Ulfeld, da han boede i Stralsund, men blev Aar 1654 Sognepræst ved Domkirken i Bremen, hvor han døde Aar 1661. Udi Mag. Simon Hennings Embeds Tid var Hr. W. Langhorst Diaconus fra Aar 1634 til Aar 1637.

7.) Doct. Thomas Lindemann, Professor og Doct. Theologiæ i Rostok, blev Sognepræst til St. Petri tyske Kirke den 15 Sept. 1638, han døde Aar 1653.

8.) Mag. Daniel Pheif, fra Pommern, kaldet til at være Diaconus eller Comminister ved St. Petri Kirke Aar 1651, og efter 3 Aars Forløb Aar 1654 til at være Sognepræst ved samme Kirke. Aar 1662 den 2 Febr. blev han kaldet til at være Professor Theologiæ ved Kiøbenhavns Universitet, men han døde samme Aar den 18 Aug. Han levede i Soverainitædens Introduction, og i Anledning af samme Colenne-Act den 19 Oct. Aar 1660 lod han ved sin Præste-Residens opsætte et Monument med følgende latinske Inscription: Adeste. Reges. Accurrite. Principes. Spectate. Providentiam. Dei. Admirabilem. Exemplum. Sine. Exemplo. Fridericus Tertius. Daniae. Rex. inter maxima. Belli Discrimina. Quovis. Rege. Visus. Infelicior. at. inter. maxima. Pericula. Quovis. Rege. Constantior. Postquam. cum. mala. Fortuna. Diu. colluctatus. esset. Meliorem. non. Sorte. Sed. Virtute. Adeptus. est. Nam. Vigiliis. Laborem. Prudentiamque. Fortissimi. Principis. Diu. Admiratus. Daniae. Populus. Quem Regem. Pridem. Dominumque. elegerat. Nunc. Titulo. Novo. Appellat. Monarcham. Hoc. Deesse. Sua. Felicitati. existimans. ut. Romanos. imitatus. omne. suum. jus. omnemque. Potestatem. in. hunc. solum. conferret. & Romanos. Supergressus. inter. tanti. Principis. hæreditaria. Bona. Suam. quoque nu-

49

meraret. Patriam. Sic. Tandem. Fridericus. Tertius. Quovis. Daniae. Rege. Felicior. Qui post exantlatum. Bellum. Atrocissimum. tanta. hæreditate. auctus. est. sic. Fridericus. Tertius. Quovis. Daniae. Rege. major Quippe. cujus. virtuti. Debent. Nepotes. Quod. non. fiant. Reges. sed. nascantur. Vivat. Friedericus. Tertius. primus. Daniae. Hæres. & tantas. opes. Feliciter. transmittat. ad. Posteris. Applaudite. Reges. Applaudite. Principes.

- 9.) Mag. Johannes Tarnow, fra Rostok, kaldet til Diaconus Aar 1654 ved St. Petri tyske Kirke, i hvilket Embede han døde Aar 1661.
- 10.) Mag. Hieronymus Bueck, fra Lybek, kaldet til Diaconus ved St. Petri Kirke Aar 1661 den 18 April, ordineret den 1 May næst efter. Da Professor Pheif døde blev han kaldet til Sognepræst eller Pastor ved samme Kirke den 9 May Aar 1664. Han døde Aar 1673 den 18 Sept.
- 11.) Mag. Christian Brämer, fra Lybek, kaldet til Diaconus ved St. Petri Kirke Aar 1662. Derefter kaldet Aar 1676 til Sognepræst ved samme Kirke. Døde den 4 Jan. 1701.
- 12.) Gerlach Siassius, fra Mecklenborg, kaldet til Sognepræst ved St. Petri Kirke Aar 1673. Døde Aar 1675. Hans Epithaphium er anført pag. 38.
- 13.) Doct. Johannes Lassenius, var først Rector i Itzehoe, dernæst Sognepræst i Barmstedt i Holsteen; derefter Aar 1676 kaldet til Sognepræst til St. Petri tyske Kirke. Aar 1678 blev han Professor Theologiæ. Han døde Aar 1692.
- 14.) J. E. Smied, fra Helsingør, blev præst ved Kirken Aar 1692 døde Aar 1701.
- 15.) Doct. Barthold Botsak, var først sognepræst til St. Catharinæ Kirke i Bremen; derefter Superintendent sammesteds. Men Aar 1693 blev han kaldet til Sognepræst til St. Petri Kirke i Kiøbenhavn; Aar 1702 blev han Professor Theologiæ honorarius. Han døde den 16 Apr. Aar 1709.
- 16.) Hr. Sigismund Wilhelm Topp, var først Præst i Holsteen; derefter blev han Aar 1701 Diaconus ved St. Petri tyske Kirke i Kiøbenhavn. Han var meget urimelig og ville ei forette de ugentlige Prædikener, som tilfaldt ham med den anden Diaconus at forrette, og til Aftensang Dom. 8.p. Trin. Aar 1703 tog uformodentlig Afskeed fra Menigheden og resignerede; hvorpaa han reiste bort.
- 17.) F.G.Menzer, fra Pommern, var præst fra Aar 1701 til Aar 1711, da han døde i Pesten.

50

- 18.) G.Henrici, blev præst Aar 1702, men blev Aar 1705 removeret fra Embedet.
- 19.) Doct. Henrik Dürkop, var først Præst i Lybek Aar 1695. Derefter blev han Aar 1706 kaldet til Præst til St. Petri Kirke i Kiøbenhavn og Professor Catecheseos. Han blev Doct. Theolog. Aar 1731. Døde Aar 1731 den 8 Julii.
- 20.) Mag. Matthias Schreiber, fra Holsteen, var Sognepræst fra Aar 1712 til Aar 1746, da han døde.
- 21.) Konsistorial-Raad Anthon Christopher Rhone, blev Aar 1729 kaldet til Præst ved St. Petri tyske Kirke; Aar 1736 blev han Konsistorial-Raad. Aar 1767 nedlagde han sit embede formedelst Alderdom og Svaghed, og blev af Kirken aflagt med en Pension.
- 22.) Doct. Eberhard David Hauber, fød Aar 1695, var Superintendent i Grevskabet Schaumburg; blev Doct. Theolog. Aar 1727. Derefter blev han Aar 1746 kaldet til Sognepræst ved St. Petri Kirke. Han døde Aar 1765 den 13 Febr.
- 23.) Doct. Balthasar Münter, fød i Lybek Aar 1735; blev Præst i Gotha Aar 1760. Derefter Præst og Superintendent i Tonna Aar 1763. Men Aar 1765 tysk Præst til St. Petri Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1767 Doct. Theolog.
- 24.) Hr. Friderik Gabriel Resewitz, var først Ober-Prædikant i Qvedlingburg, men Aar 1767 blev han kaldet til Pastor til St. Petri tyske Kirke i Kiøbenhavn. Derefter blev han Aar 1775 kaldet til Abbed og General-Superintendent i Klosterbergen i det Magdeborgske.
- 25.) Hr. Ludvig Manthey, først Kapellan ved Garnisons-Kirke i Kiøbenhavn; derefter Slots- og Sognepræst i Glückstad. Men Aar 1775 kaldet til Pastor ved St. Petri tyske Kirke i Kiøbenhavn, hvor han holdt sin Indtrædelses-Prædiken den 6 Søndag efter Trinitatis.

3: Sankt Petri Fattigskole

St. Petri Kirkes Fattige Skole er stiftet Aar 1643, og var Kammer-Secretair Friderich Günther den allerførste, som til samme at anlegge gav 1000 Rigsdaler i sit Testamente den 1 Jun Aar 1643. Kirkens anseelige grundmurede Skole-Huus No. 181 er beliggende i St. Pederstræde lige over for

51

Kirken, og er indrettet til 50 Drengbørn, hvilke nyde frie Underviisning i Regning, Skrivning og Læsning; de nyde hvert andet Aar fuldstændige nye Klæder af Skolens Fond, som hvert Aar til Halvparten af dem bliver uddelt. Skoleholderen nyder frie Huus i Skole-Bygningen, saa og i aarlig Løn 300 Rigsdaler, hvoraf han maa holde selv en Undermester. Skolens Capital er ved adskillige Velgiøreres milde Gaver stegen til over 12000 Rigsdaler.

Til denne Skole er følgende Legata givne:

1. Af Kammer-Secretair Friderich Günter, 1000 Rdlr. den 1 Jun. Aar 1643.
2. - Apotheker Johan Kirchhoff, 500 Rdlr. Aar 1692.
3. - Friderik Feddersen, 100 Rdlr. Aar 1697.
4. - Geheimeraad Thomas von Jessen, 500 Rdlr. Aar 1700.
5. - Hans Vilchen, 66 Rdlr. 4 Mk. Aar 1701.
6. - Christian Glæde, 50 Rdlr. Aar 1706.
7. - Apotheker Johan Gottfried Becker, 500 Rdlr. Aar 1708.
8. - Hans Søn Gottfried Becker, 100 Rdlr. Aar 1722.
9. - Abraham Lehns Enke, 500 Rdlr. Aar 1709.
- 10.- Henrik Cretsmer, 25 Rdlr. Aar 1711.
- 11.- Medailleur Meybuskes Enke, 200 Rdlr. Aar 1712.
- 12.- Andreas Kellinghusen, 200 Rdlr. Aar 1717.
- 13.- Jochum Weide, 500 Rdlr. Aar 1712.
14. - Michael Meier, 13 Rdlr. 2 Mk. Aar 1718.
15. - Professor Masius, 500 Rdlr. Aar 1718.
16. - Peder Lund og Lorents Ketels, 1000 Rdlr. Aar 1722.
17. - Geheimeraad Carl Siegfried von Plessen, 500 Rdlr. Aar 1723.
18. - Povl Klotack, 200 Rdlr. Aar 1715.
19. - Christian Kellerman, 50 Rdlr. Aar 1724.
20. - Henrik Hansen, 33 Rdlr. 2 Mk. Aar 1716.
21. - Maren Wandel, Enke af Raadman Boest, Oberst Hirschnach, og Oberst Frank, 500 Rdlr. Aar 1725.

22. - Arnold Friderich Stangenfeld, 100 Rdlr. Aar 1720.
 23. - Thomas Hartvig, 33 Rdlr. 2 Mk. Aar 1728.
 24. - Andreas Bygum, 200 Rdlr. Aar 1729.
-

52

25. Af Baron Lüders, 250 Rdlr. Aar 1731.
 26. - Kammerherre von Haxthausen, 100 Rdlr. Aar 1731.
 27. - Franciscus von Dorn, 100 Rdlr. Aar 1735.
 28. - Christiana Wedel, 100 Rdlr. Aar 1737.
 29. - Apellona Mullich, 100 Rdlr. Aar 1732.
 30. - Henning Thomas Schaef, 4 Rdlr. Aar 1742.
 31. - Henrich Schlichten, 150 Rdlr. 93 sk. Aar 1737.
 32. - Justitsraad Klinge, 394 Rdlr. 84 sk. Aar 1744.
 33. - Regiments-Feltskier Wulf, 10 Rdlr. Aar 1744.
 34. - Gouverneur Gardelin, 400 Rdlr. Aar 1750.
 35. - Winand Thyme, 500 Rdlr. Aar 1751.
 36. - Brandmajor Preisler, 10 Rdlr. Aar 1752.

§4

4: Sankt Petri Kirkes Hospital eller Plejehus

St. Petri Kirkes Hospital eller Pleie-Huus, beliggende i Larsleistræde, er en grundmuret Bygning, som blev opbyggt Aar 1737 af Begyndelsen ikkun til otte Lemmer, men Aar 1754 blev same Bygning udvidet, gjort støre og indrettet til 16 Personer, hvilke af Førstningen ikkun nød frie Værelser og Ildebrand, men nu nyde de alle, hver for sig af begge Kiøn, tillige 3 Mark ugentlig til deres Underholdning.

§5

5: Peltiske Hospital eller Plejehus

Det Peltiske Hospital eller Pleie-Huus, beliggende i samme Gade tæt ved nysommeldte Kirkes Hospital. Denne grundmurede Bygning, som er tolv Fag bred og to Etager høi, har Banco-Commissair og Sukker-Raffinadeur Abraham Pelt, som et Lem af St. Petri tyske Menighed ladet opføre Aar 1779 og 1780 ganske nye af sine egne Midler.

§6

6: Sankt Petri tyske Friskole

Ligeledes har St. Petri Kirke en tysk Frie-Skole for hielpeløse Børn til deres frie Underviisning i Børne-Lærdom og Haandgierning. Denne Skole understøttes af Frie-Skolernes Velgiøere, som dertil have ladet sig tegne at give maanedlig til Skolemesternes Løn 3 Mk. 8 sk. Samme Skole tilligemed tre andre danske Frie-Skoler for hielpeløse Børn blev stiftet af Hr. Agent Hans

Holck og aabnet den 1 May Aar 1772 under det kiøbenhavnske Adresse-Contoires Direction. Den ældste Pastor ved Kirken er Skole-Patron og bestyrer denne Skoles indvortes Forfatning.

§7

7: Valkendorfs Kollegium

Walckendorffs-Collegium, beliggende i St. Pederstræde, er det ældste Collegium, som i Kiøbenhavn er stiftet til Universitetets og Studenternes Nytte Aar 1595. Den Bygning, hvori dette Collegium er indrettet, har i fordum Tid i de Katolske Tider været et Karmeliter-Kloster, stiftet Aar 1519 af Kong Christian den Anden, og begyndt, da Doctor Alexander Medicus var Rector ved Akademiet, og blev kaldet De hvide Brøders Kloster. Stifteren skal have været Anders Christensen, S.S. Theologiæ Doctor, tilligemed nogle Cistercienser-Munke, som hialp dertil. (See Conr. Aslaci Tab. Chronol.) Udi dette Hvide Kloster i Kiøbenhavn er allerførst begyndt den rene Evangelii Lærdom, ligesom den af Doct. Morten Luther var reformeret, thi Aar Feria II. infra Octavas Ascensionis begyndte følgende dens theologiske forelæsninger, nemlig: Pater regens Paulus Eliæ, Theologiæ Baccalaureus, Andreas Liung, Nicolaus Mönbo, Laurentius Svenonis, Magnus Pauli og Franciscus Wormondus, Amstelodamensis. (See Luther. Triumphant. Joh. Pauli Resenii pag. 93. confer. ibid. Pag. 108. 158. 48. 49. 89. 165. 97. 1. 2. 119. 165. 108. 135. 126. 138. 148. 152. 155. Arild Hvitfelds Danske Bispe-Krønike in Fol. pag. 96. Conr. Aslac. Orat. Theolog. pag. 20. Joh. Baazii Histor.Ecclesiast. Svecic. Lib. 2. Cap. 4. 5. 7. 11. 12. 13. 14. 20.) Blant disse Mænd, som opholdt sig i dette Karmeliter-Kloster, blev siden i Reformationens Tid især bekiendt Broder Paulus Eliæ, der for sin Ubestandigheds Skyld i Religionen, blev kaldet Poul Vendekaabe, (hvis Liv og Levnet er paa Latin udgivet af Christian Olivarius, Havn. 1741. in 8.) saa og Lector Franciscus Wormondus, eller Franz Wormundsen, som siden blev den første evangeliske Biskop og Superintendent i Lund i Skaane, efter de katolske Bispers Afsættelse. (See B. Ludv. Holbergs Danmarks Histor. Tom. 2. pag. 240 og 384. Saa og J. L. Wolfs Encom. Daniaëpag. 639). Denne Kloster-Bygning stod efter Re-

54

formationens Indførsel, da Munkene antog den evangeliske Troe, længe øde, forfalden og ubrugt, saa og faldt i private Folkes Hænder, indtil Rentemester og Rigets Hofmester, Christopher Walckendorff til Glorup, som levede i Kong Christian den Fierdes Tid, købte den overblevne Kloster-Bygning Aar 1595, lod den reparere og indrette til en Bolig eller Collegium Academicum for 16 Studenter, hvilke han tillige forsynede med et aarligt Stipendium, overladende Professorerne ved Universitetet at indrette denne Stiftelse paa det allerfordeelagtigste, hvilket ogsaa siden er skeet, saa at det endnu flourerer. I Begyndelsen blev dette Collegium kaldet med det almindelige Navn: Hofmesters Boder. Hegelunds Calendar. Mss. siger, at dette Collegium blev indviet den 28 Febr. Aar 1589, endskiønt dets Stiftelse sees ellers at have været skeet den 16. Jul. Aar 1595; Saa at det er troligt, at den sidste Regning maae være fra den Tid Exercitierne begyndte. (L. Holbergs Danmark Riges Historie, Tom. 2. pag. 552. og 575. Ejusd. Danmarks og Norges Stat pag. 194.) Den Fundatz, som er oprettet for dette Collegium er af Fundator Selv Hr. Christopher Walckendorff underskrevet den 10 Jul. Aar 1595, og findes Ord efter andet anført i Hans de Hofmans Samlinger af Fundatzer, Tom. 1. pag. 50. Disse 16 Studenter, hvoraf to og to ligge sammen i en Seng paa et Kammer og ere Contubernaler; de have her i dette Collegio et got frie Logement, bestaaende af tvende rummelige Kammere, forsynede med fornødent Inventarium af et Sengested med Omhæng, Borde, Jern-Vindovn i Sengekammeret, Stole og et Klædeskab til deres Gangklæder at henge fra sig i under Lukke og Laas. Hver Alumnus eller Collegiant af disse 16, ligger i dette Collegio i 5 Aars Tid, og imidlertid nyder hver for sig tillige aarlig til et aarligt Stipendium, 30 Rdlr. som er Renten af den til dette Collegium henlagte Kapital. Den allerførste Kapital, som af Stifteren Selv, Hr. Christopher Walckendorff var henlagt til dette Collegium, var ikkun 6100 Rdlr. Men nu er Kapitalen opstegen til mere end tre gange saameget, nemlig 20000 Rdlr., endskiønt den store Ildebrand i Aaret 1728 gjorde dette Collegium stor Skade. Hver især af Collegianterne er forbunden at holde her-

55

inde paa Auditorium en offentlig Disputatz eengang om Aaret og at lade samme Disputatz trykke. Den ældste Collegiant eller den Alumnus, som har lagt længst her i Collegio, er altid Inspector Collegii, og derfor nyder en halve Part af Stipendium mere end de øvrige 15 Alumni. Men een af Professorerne er altid Ephorus over dette Collegium, og uddeler det aarlige Stipendium til disse Collegiantere i to Terminer, nemlig 11 Jan. og 11 Dec. Ved Collegium er et maadelig Gaardsrum forsynet med fersk Vand, beliggende imellem Collegii-Bygning og Auditorii-Bygning. Imellem dette Gaardsrum og Haugen sees en anden liden grundmuret Bygning, staaende for sig selv, i hvilken er baade et temmeligt stort Auditorium forsynet med et Cathedra, saa og deroven for to store Stuer, hvori dette Collegiums anseelige Bibliothek forvares. Udi Auditorum paa dets Cathedra holde Alumni deres aarlige Disputatser, saavelsom og Morgen- og Aften-Bøn skifteviis, hvortil ringes altid med Collegii Klokke. Naar den Professor, som har været Ephorus Collegii Walckendorfiani, dør, da holdes altid af da værende Inspector Collegii en latinsk Sørge-Tale eller Parentation oven ham paa dette Auditorium eller Høre-Sal. Ved Siden af forommeldte Cathedra sees hængende paa Veggen Stifterens Hr. Christopher Walckendorffs Skilderie og Vaaben til en taknemmelig Erindring om denne Hans roesværdige Stiftelse for Efterslegten. Under Hans Skilderie paa en sort Tavle læses følgende latinske Vers med forgyldte Bogstaver, forfattede af Jens Grot, Inspektor i Collegio Aar 1708. *Has bellatrices Aquilas, Hastasque minaces Jactat Apelléa Mars generosus Ope. Cæruleusque patet Campus, juvat isse per Arma, Miraque Virtutis Signa dedisse Suæ. His pandit Phoebus, Musis Heliconæ sub Alis, Munificoque fovet Pectora grata Sinu. Tot Meritis Famæ se Walckendorffius olim Sacrat & æterno Nomine Fata domat. Ita posuit Janus Grot, Inspector Loci 1708.* Dette Collegii-Bibliothek, som forvares ved Siden af Auditorium i forommeldte tvende store Stuer, er en af de ældste Bogsamlinger i Staden, thi det havde den Lykke, at det blev ei fortæret Aar 1728 af den store Ildebrand, hvis Lue da ellers fortærede de andre Bibliotheker i Staden, eftersom denne lave Bygning blev med største Forundring ganske

56

bevaret fra den græsselige Ild, som lagde alting rundt omkring den i Aske. Den allerførste Begyndelse til en Bogsamling, skeedte med 429 Bøger, som Stifteren Selv, Hr. Christopher Walckendorff gav dertil, og lod hensette i Collegium, thi paa den Tid vare Bibliothekerne her i Landet kun smaae. Men siden efterhaanden er dette Bibliothek bleven anseelig forøget ved adskillige Bøgers Foræring dertil, som skeer af adskillige Mænd, som i deres akademiske Aar har lagt i dette Collegio og nydt dets Stipendium. Hr. Mag. Jørgen Eilersen, fordem Professor Eloquentiæ og Rector ved Kiøbenhavns latinske Skole gav Aar 1686 en Bogsamling af 1409 Bøger dertil, og lod føre derhen. Til en Erindring derom staaer over den Eilersinske Bogsamling paa en Tavle at læse denne latinske Inscription: *D. O. M. S. Quod Felix Faustumquæ atque Salutare esse velit Supremum Numen! Librariam hanc Suppellectilem Walckendorffiani Stipendii Alumnis pro feliciorum eorumdem humanioribus in Literis Profectu juvando, dicatam sacratamque esse voluit Georgius Hilarius, honorarius quondam Scholæ Haveniensis Rector, Collegii hujus ab Anno 1666 ad 1676 Ephorus & Regius in Academia Havniensi Professor Anno 1686.* Dernæst har Hr. Jacob Snistorf, fordem øverst Kapellan ved St. Nikolai Kirke i Kiøbenhavn, givet hertil en Bogsamling af 1014 Bøger. Ved denne Samling sees Hr. Snistorfs Skilderie, og tillige paa en Tavle staaer følgende Inscription med forgyldte Bogstaver til en Admindelse derom: *Q. F. F. Q. S. Ut post Fata Liberos generaret, qui Vivus nullos genuit, admodum Reverendus ac Clarissimus Dominus Jacobus Jani Snistorffius, dum viveret ad Ædem Divi Nicolai, quæ Hafniæ est, Comminister Primarius & quondam hujus Collegii Alumnus, librariam hanc Suppellectilem legavit Musis Walckendorffianis Ao. 1731.* Ligeledes har Magister Poul Hersted foræret hertil 199 Bøger. Ved denne Herslebiske Bogsamling er ligeledes ophængt en Admindelses-Tavle med følgende latinske Opskrift: *D.O.M. Musis Walckendorffianis Donum hocce Librarium Anno 1717 Die 14 Septbr. d. d. d. Magister Paulus Herslovius, olim Collegii Walckendorffiani Alumnus, nunc cælestis Curia Civis, cui Mnemosynon hocce pium Anno 1720. Die 14 Spt. p. p. Magister Fridericus Nannestad, Collegii Inspector. End videre har Hr. Magister Frants Thestrup, fordem Biskop i Aal-*

57

borg Stift, saasom han havde været en Lem af Walckendorffs Collegio, foræret 71 Bøger til Bibliothekets Forøgelse. Ligeledes har Hr. Mads Hvistendahl, fordem anden Kapellan ved vor Frue Kirke i Kiøbenhavn, til en

Erindring om at han i sine academiske Aar har været Alumnus Collegii Walckendorfiani, foræret til Bibliotheket alle udkomne Dele af Acta Eruditorum Lipsiensia fra Aar 1682 lige til værende Tid, saa og alle Joh. Christ. Wolfens latinske Skrifter, samtlige i smukke Bind. Desuden have adskillige, som ligeledes have lagt herinde paa dette Collegium, foræret en og anden enkelt Bog til at forøge dets Bibliothek med. Aar 1761 solgte man alle de Dubletter og Tripletter, eller de Skrifter, hvoraf man havde to eller tre Exemplarer af en og den samme Bog, og for samme Penge købte nyere Skrifter, saa at Bibliotheca Collegii Walckendorfiani er anseeligt, stort og talrigt. En ordentlig forfattet Catalogus over det hele Bibliothek giemmes altid hos Inspector Collegii, som ved sin Bortflyttelse overleverer Bibliotheket efter Catalogi Indhold til sin Successor. Ved dette Collegium er bag ved Auditorii-Bygning ogsaa en temmelig stor og smuk Hauge, vel anlagt, hvor hvert Kammer i Collegio har sit tilhørende særdeles Urtebed, Lyst-Quarteer og visse Frugttræer. Til samme Hauge at holde i Stand, lønnes en Gærtner. Haugen er indhegnet med en kostelig Brandmuur. Af Collegii Midler lønnes en Portner, som reengiør Værelserne og besørger Ringningen. Dette Collegii Walckendorfiani grundmurede Bygning ud til Gaden, bestaaer af to Etager med en Qvist over, alt af Brandmuur, er 37 Alen bred og Porten midt paa Bygningen; den er 16 Alen høi til Gesimsen, men 28 Alen høi til Tagryggen. Aftegningen sees i Thuras Hafn. hod. Tab. CVI. og Pontoppid. Atlas Daniae Tom. II. Uden paa Collegii Bygning til Gaden læses i en sort Steen oppe i Frontispicen eller Qvisten følgende latinske Inscription udhuggen: D. O. M. J. Almæ Hafn. Academiae Domum Hanc XVI Adolescentum Habitationibus distinctam cum Area, Fonte, Museo Publico, Bibliotheca & Horto, additis necessariis Reditibus perpetuum crescentibus L. M. D. D. Christophorus Walckendorf de Glorup, &c Anno Jesu Christi MDXCV. Denne Bygning leed vel i Stadens store Ildebrand i October Aar 1728 temmelig stor

58

Skade, men brændte dog ei ganske af, hvorfor den snart igien kom i god og forsvarlig Stand til Studenternes Nytte. Om Collegio Walckendorfiano kan ogsaa efterlæses P. Windingii Academia Hafniens. pag. 448.

§8

8: Budolphi Kloster eller Hospital

Budolphi Kloster eller Hospital, beliggende i St. Pederstræde næst ved Walckendorffs Collegium, er en mild Stiftelse eller lidet Almisse-Huus, stiftet af en Student, ved Navn Morten Nielsen Budolph, en Søn af Raadmand Morten Nielsen i Kiøbenhavn og Magdalena Borneman. Bemeldte Fundator har ved sit Testamente af 16 Mar. Aar 1725 skienket en Kapital af 4000 Rdlr. Kroner, samt et Huus i Prinsens-Gade ved Nye-Boder til frie Beboelse og Underholdning for fire skikkelige, men derhos fattige, gamle eller skrøbelige Personer af Borgerskabet i Kiøbenhavn. Men da samme Huus, der bestod af gammel Bindingsverk, ikke var beqvemt til saadan Stiftelse, blev det af Executores Testamenti Budolphiani solgt paa Auction for 531 Rdlr., og i Aaret 1727 købt i Pustervig tre grundmurede Vaaninger, som under eet skulle samles og indrettes til Stiftelsens Brug og Hensigt, hvorpaa Fundatsen den 1 Oct. 1728 blev oprettet. Men de bleve faa Dage derefter ved den store Ildebrand, som da overgik Staden, lagde i Aske. Hvorpaa Statsraad og Professor Thestrup, som da Længstlevende af Executores Testamenti har besørget, opbygget og indrettet dette grundmurede Huus, som kaldes Budolphi Kloster, beliggende i St. Pederstræde. Af Begyndelsen blev her indlagt en Inspecteur, som med sin Hustrue nød hver tre Mark ugentlig; En Læsemester 4 Mark ugentlig og fire skikkelige, men fattige Fruentimmere af borgerlig Stand, hver 3 Mk. ugentlig. Aar 1759 var Capitalen voxet til 6400 Rdlr. Courant. Af Renten nød da 7 Pensionister ugentlig hver 3 Mk., men den ældste Pensionist nød 4 Mark ugentlig imod at forestaae Bønnens Holdelse Morgen og Aften. Hvad der for Husets Udgifter og aarlige Vedligeholdelse kan overskyde, saavelsom Pensionisternes Betalings Fradragelse, bliver det øvrige samlet til Capitalen, i Forventning, at flere Pensionister kan blive med Tiden at imodtage. Een af Pensionisterne, for at blive i dette Kloster antagen, gav dertil

59

600 Rdlr., hvoraf hun foruden den ugentlige Pension, nød Renten sin Livs-Tid. Her ligge nu 8 Lemmer, som nyde ugentligen hver 3 Mark. Over Hospitalets Dør ud til Gaden læses denne danske Opskrift udhuggen i en Steen: Salig Morten Budolphs Kloster, legeret Aar 1725 med Capital 4000 Rigsdaler; Først indrettet i Pusterviig, som

brændte Aar 1728; Nu atter paa denne større Plads af nye opbygget og til Fremvekt i Tiden med Fundatz efter Testamentet istandsat Aar 1743 af Justitsraad og Professor Christian Thestrup. Det er at agte, at, endskiønt paa Stenen anføres Foundationen, saa er den dog ikke oprettet, men hviler i Concept under 1 Oct. 1728 ved Stiftelsens Documenter.

59

Andet Kapitel

om

Vester-Qvarter.

I. Vester-Qvarter, i Henseende til dets forrige Inddeling og Strekning, begyndte med Hiørne-Huset af Nye-Torv og Raadhuusstræde, og strakte sig om den vestre Side af Raadhuusstræde langs Kanalen, (som kaldes Kalleboe- eller Friderichsholms-Kanal) omkring Blaa-Taarn; derfra omkring det nye Kongens Brygger-Huus, langs med Volden til Hiørnet af Vestergade, den hele Søndre-Side af Vestergade omkring Hiørne-Huset af Vestergade og Gammel-Torv; Dernæst den hele vestre Side baade af Gammel- og Nye-Torv lige til Hiørnehuset af Nye-Torv og Raadhuusstræde, hvor Qvarteret begyndte. Dette hele Qvarter ligger ogsaa til Vor Frue Kirke Sogn.

60

II. Vester-Qvarter, i Henseende til den nye Inddeling efter Placaten af 3 Jun. 1771, indbefatter nu omstunder følgende Gader: 1) Farvegaden. 2) Vandkunsten. 3) Løngangstæde. 4) Gaasegaden. 5) Hestemøllestræde. 6) Kattesund. 7) Sønder- og Vester-Vold, til Vestergade. 8) Lavendelstræde. 9) Mikkelbryggersgade. 10) Fyhrengang. 11) Slutterigaden. 12) Frideriksberggaden. 13) Kanalen fra Nye-Broe til Printsens-Broe. 14) Stormgaden. 15) Nye Vestergade eller Wigantsgade.

III. Vester-Qvarters Borger-Kompagnies Fane fremviser en stor ottekantet Stjerne med Overskrift: Ringe Magt Ei Foragt. Og deroven over staaer Kong Christian den Siettes Navn i Chiffre med Krone over. Neden under Stjernen staaer adskillig Krigs-Armatur, og der neden under igien, læses Fanens Navn: Vester-Compagnie. Udi de tre Hiørner af Fanen staaer en brændende Bombe. Men i det fjerde Hiørne øverst staaer Stadens Vaaben.

IV. Den efter Kongel. Befaling Aar 1771 anordnede Qvarter-Commissarius og Qvarter-Betient, som er befalet at boe i Vester-Qvarter for at paaagte under Stadens Politimester alt hvad den almindelige Orden vedkommer, skal til et udvortes Distinctions-Tegn bære paa sin galonerede Hat en Cocarde eller Baand-Sløife af hvid Couleur.

V. Om Stadens Gader i Vester-Qvarter, er følgende Merkværdigt i Henseende til de ældre Tider, saa og Egnens Situation at anføre.

A. Raadhuusstræde, en anseelig bred Gade, hvis hele vestre Side afbrændte ganske Aar 1749 og derudover blev Gaden ved de nye Gaarders og Huses Opbyggelse gjort dobbelt saa bred, som den havde været tilforn; Nu kaldes den ogsaa Nye Frideriksberggade, efterat den saaledes er gjort bredere og anseeligere. Denne Gade fik det Navn Raadhuusstræde, saasnart det forrige nye Raadhuus, (der afbrændte i Stadens Ildebrand Aar 1728) blev opbyggt af Kong Christian den Fierde Aar 1605. Men det andet Navn Nye-

61

Frideriksberggade fik den, efter at den ene Side ganske afbrændte i Aaret 1749 og Gaden efter sin Opbyggelse er gjort bredere og anseeligere med Bygninger. Man finder, at i de allerældste Tider er denne Gade bleven kaldet Skoeboderne, hvorom et gammelt Brev af Aar 1549, som giemmes i det Danske Selskabs Archiv paa Charlottenborg Slot, melder, og har da ligget i Helliggeist-Huus Sogn. Den østre Side af Raadhuusstræde, som

med den ene Ende gaaer til Nye-Torv og med den anden Ende løber ned til Kalleboe, hørte fordem til Snarens-
 Qvarteer, og den venstre Side til Vester-Qvarteer.

B. Vandkunsten er en stor Plads, vendende med sin venstre Side ud til Volden. Den har sit Navn af en her i
 fordem Tid værende stor Cisterne eller Vand-Kam, opmuret af Ciment ved Vester-Port, hvori det ferske Vand ved
 korte Vandledninger, igiennem Muren fra Stadens Graver blev indleedt til Stadens Indvaaneres Nytt; Men
 samme Cisterne blev ved Stadens Udvidelse paa denne Kant Aar 1668 nedbrudt, saa at ingen Mindesmerker er nu
 omstunder deraf tilovers. Den gunstige Læser finder fuldstændigere Oplysning og Efterretning derom siden ved
 denne Pladses Beskrivelse under § 3.

C. Stormgaden er en anseelig bred og stor Gade, hvis ene Ende gaaer ned til Kalleboe- eller Frideriksholms-
 Kanal, og den anden Ende ud til Volden. Denne Gade har faaet sit Navn deraf, at de Svenske Aar 1659 den 11
 Febr. i Stadens Beleiring løbe den stærkeste Storm paa denne Kant af Staden, og gjorde det allerhaardeste Anfald
 mod Fæstningen ved denne Side, saa at fem af de beste svenske Regimenter under General la Voyette og
 Ascheberg bleve der afslagne og ligge der begravede. Ligeledes fik den svenske Felt-Tøimester Erik Steenboock
 der sit Banesaar; (Pontoppid Orig. Hafn. pag. 241.) Thi al den Strekning laae paa de Tider uden for Sta-

62

dens Volde. Udi denne Gade ligger det Grevelige Holstein-Lethrabortiske Hotel; Ligeledes det Harboiske Frue-
 Kloster. Det er eller at merke, at den nordre Side af Stormgaden hører til Vor Frue Kirke-Sogn, men den søndre
 Side af Gaden hører til St. Nicolai Kirke-Sogn.

D. Wigantsgade, som nu ogsaa kaldes Nye Vestergade, er den mellemste, brede og anseelige Gade, hvis ene Ende
 gaaer ned til Kalleboe- eller Frideriksholms Kanal og den anden Ende gaaer op til Volden. Denne Gade ligger lige
 ud for Christiansborgs Slots-Broe. Den har faaet sit første Navn af en anseelig Groshandler, ved Navn Gisbert
 Wygandt Michelbecker, som Aar 1680 bebygte en Deel afmaalte Bygnings-Pladser i denne nye anlagte Gade.
 Bemeldte Wygandts egen Gaard var en anseelig stor Bygning og Hiørne-Gaard, beliggende paa den Plads og
 Grund, hvor nu det Kongelige Pallais er bygt. Udi denne Wigandts Gaard, holdt de Reformerte deres
 Gudstieneste, førend de fik af Kong Christian den Femte Tilladelse at bygge sig selv den Reformerte Kirke Aar
 1688. See tillige mere herefter ved §. 5.

E. Prindtsensgade, som nu ogsaa kaldes Nye Kongensgade, er den sidste, brede og anseelige Gade, hvis ene Ende
 gaaer ned til Kalleboe- eller Frideriksholms-Kanal, og den anden Ende gaaer op til Volden.

Anmerkning. Al den Strekning fra Vandkunsten, som indbefatter disse tre Gader, Stormgaden, Wigandts-
 gaden og Prindtsensgaden, saa og lige til Blaataarn og lange Broe, kaldes Kalleboe, fordi at denne Grund er opfyldt af den i
 fordem Tid værende aabne Kalleboe Strand, som her gik ind fra den vilde Søe eller Øster-Søe. Al denne Strekning
 kaldes ogsaa Frideriksholms-District. See tillige herefter §. 4.

F. Løngangsstræde, en kort Gade, som løber fra Vandkunsten op til Volden, har fået sit Navn i fordem Tid af en
 lang hvelvet Broe, bestående af mange Arcader eller Buer, kaldet Løngangs-Broen,

63

hvilken gik fra Slots-Holmens Side, eller fra den murede Løngang paa det gamle Slot over Gammel-Strand hen
 over til Byens eller Vandkunstens Side. Denne Vei pleiede altid det Kongelige Herskab paa den Tid at kiøre, saa
 ofte de kiørte fra Slottet ud af Vesterport. (See Wolfs Encom. Dan. pag. 155. Pontop. Orig. pag. 247.) Samme
 Løngangs-Broe blev Aar 1643 i Kong Christian den Fierdes Tid afbrudt, da Kalleboestrand fra Slotsholmens Side
 af blev begyndt at opfyldes for at bebygges. Ud til Løngangsstræde vender den søndre Fløi af Vartov-Hospital,
 saa og dets Kirke med sit Portal.

G. Farvergaden, hvis øverste Ende løber op til Volden, men dens nederste Ende støder til Kompagniestræde, har
 faaet sit Navn af den her i fordem Tid beliggende kongelige Farvergaard, der siden blev i Aaret 1666 indrettet til

Store Vartov-Hospital, hvortil Indgangen er i denne Gade. Det Vand, som i denne Egn flød ned fra udenbyes Søer, gjorde dette Sted overmaade beqvem til Farvernes Brug. Bemeldte Farvergaard har tilforn været den bekjendte Danske Astronomi Hr. Tycho Brahes Gaard, og havde han Aar 1588 sine astronomiske Observationer paa et Festnings-Taarn eller Runddeel, som stod paa den nærliggende Vold. (Pontop. Orig. pag. 16.)

H. Sluttegaden, som har sit Navn af Stadens offentlige Arresthuus eller Slutterie, som der ligger og indtager den ene ganske Side af samme Gade.

I. Gaasegaden, som gaar fra Farvergaden ind til Vandkunsten. Denne Gades Grund, har til midt i det femtende Aarhundrede været overskyttet af Kattesunds Vand.

K. Hestemøllestræde, i fordum Tid Vandmøllestræde, hvori Aar 1490 har lagt et Kloster, kaldet Munkegaarden. Søen af den liden Fiord Kattesund, gik i fordum Dage vidt op omkring i denne

64

Egn, men da Søen efterhaanden blev opfyldt af Strandsand og stoppet, saa kunde man af Mangel paa Vand ei male længere paa den Vandmølle, som her laae, hvorudover den blev forandret til en Hestemølle, som har givet dette Stræde sit Navn.

L. Lavendelstræde, som tilforn er kaldet Lasse Vindersstræde, efter en Raadmand i Kiøbenhavn, ved Navn Lauritz Vinder, som levede Aar 1419, og har bygt Huse og Vaaninger her.

M. Henrik Fyhrengang, hvis ene Ende gaar til Kattesundet, og den anden Ende til Mikkalbryggersgade.

N. Kattesund, er ogsaa en Gade. Den har faaet sit Navn af en liden Fiord eller Havets Indløb, som her i fordum Tid dannede en liden Skibshavn for smaae Fartøier, og Fiskernes Silde Baade, som her ankom for at sælge, lade og losse. Denne liden Fiord eller Havn blev kaldet Kattesund og dets Vand fra Kalleboe-Strand gik vidt op omkring i denne Egn; men Tid efter anden blev dette Vand saa opfyldt af Mudder, og Indløbet af Strandsand fra Havet saa tilstoppet, at neppe nogen Baad kunne komme frem, hvorudover man opfyldte Pladsen, og anlagte her nogle smaae Stræder, saasom Møllestræde, Mikkalbryggersgade, Fyrensgang, store og lille St. Klements-gade. (See Pontop. Orig. Hafn. pag. 17.) Allerede Aar 1496 var Kattesund blevet forandret til en bebyggt Gade. Man har i de nyere Tider, endog i dette attende Aarhundrede, ved at grave Kieldere, og lægge dyb Grundvold til nye moderne Huus-Bygninger fundet i Egnen her omkring Skibs Baade med Jernlænker, Skibsankere, adskillige Skibs-Redskab og indpælede Skibsbroer, opfyldte med Kampesteen, &c. Ellers er her at merke, at ved denne Strandkant af Kattesund eller Fiordens Indløb vare i det trettende, fiortende og femtende Aarhundrede bygte nogle Strandhuse, hvis Beboere drog skiøn Næring til sig af Sildefiskeriet. Af den Aarsag har man for de ankomne Skibsfolks og Søe-

65

farendes Skyld bygt her en Kirke, St. Klemens Kirke kaldet, til Ære for den romerske Pave St. Klemens, som i Pavedømmet blev æret og dyrket som de Søfarendes Patron. Thi man fortæller dette fabelagtige Mirakel om Pave Klemens, at, da denne Martyrs døde Legem blev bundet til et stort Skibs-Anker, saa sank Ankeret ikke, med flød til Lands med ham. Denne St. Klemens Kirke i Kattesund holder nogle for at været den allerældste af Stadens Kirker, endskiønt uden tilstrekkeligt Beviis. Den har haft sin Kirkegaard, som Aar 1256 blev givet dertil af Asser Uddebrodde-son og hans Hustrue Abild, hvilke ogsaa lode bygge et nyt Stykke til Kirken, for at gjøre den større. Udi en Bog over St. Klemens Kirkes Indtægt og Udgift, som blev forvaret i Helliggeistes Kirkes Arkiv, læses disse Ord strax i Begyndelsen af samme Bog: Ascer Uddebrodde-son, ok hans Hussfru Abild gaffve Sanct Clement then Jord, som nw er St. Clemens Kirkegaard oc lothe bygge then Wester deel aff Kirchen. (See P. Resenii Inscript. Hafn. pag. 262.) Denne St. Klemens Kirke har haft sit eget Sogn og visse Gader, der hørte til Sognet, saasom: Rebinder-Boder Aar 1440. Vestergade, Aar 1448. St. Klemensstræde Aar 1495. Bombestræde eller Badstuestræde Aar 1433. Smedegaden Aar 1433. Vandmøllestræde Aar 1490. Kattesund Aar 1496, som da allerede var bleven forandret til en Gade, bebyggt med Huse, hvorom nylig forhen er meldt. Aar 1419 var St.

Klemens Kirke saa brøstfældig, at Bisp Nafno i Vesteraas i Sverige, tilligemed Erkebisperne i Lund og Upsal, (hvilke med flere Bisper vare forsamlede i Kiøbenhavn) gave et Afladsbrev til Beste for samme Kirke til dens Reparation. Efter den Tid blev St. Klemens Sognekald henlagt som et Præbende til Kanikerne ved vor Frue Kirke. Endeligen blev denne St. Klemens Kirke i Kattesund nedbrudt Aar 1530, som var sex Aar for Pa-

66

vedommets Afskaffelse, fordi den blev anseet som overflødig og mindst værd at holde ved lige: St. Klemens Sogn og Menighed blev lagt til Vor Frue Kirke og indlemmet i dets Sogn. (Pontop. Orig. Hafn. pag. 37. 199.) Hvorpaa Kirkens tilhørende Grund blev besat med Huse og Bygninger. Man finder, at paa samme nedbrudte Kirkes Grund har Christopher Hansen, Borgmester i Kiøbenhavn haft sin Gaard med tilhørende Hauge, som var indrettet af St. Klemens forhen værende Kirkegaard. I samme Hauge var opsat et Monument, hvorpaa følgende Inscription, forfattet af Professor Thomas Bartholin, var at læse: *Divo Ascerio, Jovis olim, nunc Cereris Custodi, Qui in Spem Corporis reviviscentis Læte inter Plantas Florens Tumulo Suo & Saxo perennior Debet Ordini Sacro Venerationen Perpetuæ Crucis Candidatus Quam Servat Saxum Ne Plures Excrucies.* H.M.L.P. Thomas Bartholinus. MDXLIX. (See Resenii Inscptiones pag. 261.) I Kattesund ligger Stadens Avlsgaard, som er Stadens Material-Gaard, hvor den civile Skarpretter har fire Værelser til Beboelse.

O. Frideriksberggade, som er lige for Vester-Port og gaar ned til Gammel-Torv. Den har sit Navn efter det uden for Staden paa Valbye Bakke beliggende Kongelige Slot Frideriksberg, til hvis behagelige Slotshauge at promenere i om Sommeren Stadens Indvaaneres Passage og ellers de Reisendes Tour igiennem Stadens Vester-Port falder altid igiennem denne Gade. Efter Stadens store Ildebrand i Aaret 1728 er denne Gade ny anlagt og giennemskaaren af et Stykke, at de her i forstum Tid værende store og lille St. Klemensstræder, hvilke begge da førte Navn af St. Klemens Kirke. Denne Gade er en anseelig snorret og bred Gade, ziret med smukke Bygninger. Den deles i store Frideriksberggade og lille Frideriksberggade.

P. Mikkalbryggersgade, men i de ældste Tider Mikkalbryggersgang kaldet, gaar fra Frideriksberggade til Lavendelstræde. Al denne

67

Grund er den opfyldte Strand til Kattesundets Vand. Det er troligt, at denne Gade har faaet sit Navn af en Brygger, som her har anlagt sin Bryggergaard, og været bekiendt af sit godt Ølls Bryggerie, der har skaffet ham god Næring, baade de af Skibsfolk som ankom i Kattesund, saa og af Byens Folk.

Q. Søndervoldstræde, beliggende omkring ved Vester-Vold. Her ere at agte de to Herbergere- og Giestgivergaarde til de Reisendes Beqvemmeligheder, nemlig: Knapsteds-Gaard og Norske Løve, beliggende paa hver sin Side af Frideriksberggaden imod Vester-Port.

R. Smedebakken, som og kaldes Kaalhovedgaden, eller paa Bakken, saa og Bakkegaden. Men i forstum Tid Smediegaden kaldet. Denne Gade gaar fra Frideriksberggade hen til Vestergade. Her er den høieste Grund og Jordsmon i hele Staden.

S. Den søndre Side af Vestergade. Om Vestergade er allerede meldt forhen i det første Kap. Litr. A. pag. 6. Den nordre Side af Vestergade har tilforn hørt til Nørre-Qvarter.

V. Udi Vester-Qvarter forekomme følgende publike Bygninger, Kirker, Stiftelser, Torve, &c. nøiagtigere at beskrive og anføres:

§.1.

1: Halmtorvet

Høe-Torvet eller Halm-Torvet, som holdes paa Vester-Voldgade paa hver sin Side ved Vester-Port. Paa denne brede Plads imellem Volden og Stadens Huse langs med Volden paa begge Siderne af Vester-Port holde Bønderne med deres Høe- og Halm-Læs, som de kiøre ind med til Torvs for at sælge til Stadens Indvaanere. Ved den Ende af denne Plads eller Høe-Torv, som vender ned til Wartov-Hospital, har tilforn været en med Plankeverk indhegnet stor Kirkegaard, hvor de Afdødes Liig fra Wartov-Hospital og Waysenhuset bleve begravede. Men dette Plankeverk blev nedbrudt og Kirkegaardens Plads udlagt til offentlig Torveplads i November Aar 1760. Paa denne Plads skeer nu Kagstrygning efter Rescript af 19 Apr. 1780. De syv nye Kirkegaarder som Assistents-Kirkegaarder, for Stadens Kirker bleve uden for Sta-

68

dens Nørre-Port anlagte, og med en Brandmuur indhegnede. Disse syv nye Kirkegaarder, som ere: Een for Frue Kirke, een for Nicolai Kirke, een for Helliggeistes Kirke, een for Trinitatis Kirke, een for St. Petri Kirke, een for Waysenhuset og een for Wartov-Hospital, blev høitideligen indviiede ved en offentlig Tale, holden den 6 Nov. 1760 af da værende Stiftsprovst og Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Kiøbenhavn Mag. Henrik Bützov over den Text 1 Cor. 15 Kap. 42 Vers. Det saaes i Forkrænkelighed, det staaer op i Uforkrænkelighed.

§2

2: Vartov Hospital

Det store Hospital Wartov, eller rettere Hellig Aands Hospital, beliggende paa Hiørnet af Farvergaden og Vester-Voldgade, er et af de rigeste Hospitaler i alle protestantiske Lande. Denne milde og gudelige Stiftelse er meget gammel, over tre hundrede Aar. Thi allerførst er dette Hospital under Pavedommets Tid, stiftet af Kong Christian den Første Aar 1474 til Tyve fattige Menneskers Underholdning og skulle ligne det Hospital, som Kongen paa sin Andagts-Reise havde seet i Rom, og kaldes Saxia de Urbe. Det blev da kaldet Helliggeistes Hospital, eller Kiøbenhavns Helliggeistes Huus, fordi det laa ved Helliggeistes Kirke. Hans Gemalinde, Dronning Dorothea formerede Lemmernes Antal Aar 1495, i det hun deels skienkede til dette Kloster et hende tilhørende Huus i Høibroestræde og deels noget Gods, som ikke tilhørte Kronen, i Ladager, Dalbye, Jernsøe og Kraghave, som hun havde kiøbt af Hr. Claus Reenow. Samme Aar tog Hun kongelig Confirmation af hendes Søn, Kong Johannes paa dette hendes Testamente. Men Kong Johannes søgte desuden Pavelig Confirmation af Pave Julius den anden, paa dette Hospitals hele Stiftelse, og lod heller ikke mangle Selv at give dertil. Dette Hospital blev Aar 1514 forbedret af Dronning Christine, som var Kong Hanses Enke Dronning, ligeledes af Kong Christian den Anden, hvormod hans Brev, givet Aar 1514 Mandagen efter Vor Frue Conceptionis vidner; saa og Aar 1538 af Kong Christian den Tredie efter Reformationen anseelig forøget med Landgods af 120 Bøndergaarde, saa og med noget af Vor Frue Kirkes Vica-

69

rie-Gods, bestaaende meest i Jordskyld. Deriblant var St. Nymanns Altergods, givet af en Skotlænder, hvorfor tvende Senge bleve stiftede til Beste for den Skotske Nation. Gavebrevet er underskrevet af Walter Simonsen, Hans Buntmager, Sander Stark, Hans Kupper, Jakob Linkam, Hans Komeier, Hans Sandersen med menige Skotters Nation, Borgere i Kiøbenhavn Aar 1539 Nativit. Mariæ og af Kong Christian den Tredie confirmeret. Disse to Senge findes endnu i Wartov Hospital og tilhøre Skotlændere frem for andre, hvis de melde sig dertil ved Vacance. Ligeledes blev dette Hospital forøget med Konge-Tienden af Uggeløse-Sogn, hvilken Tiende som i Kong Friderik den andens Tid Aar 1570 blev ombyttet med Jentofte Sogn, saasom nærmere ved Haanden, ligesom det nu omstunder er. End videre fik dette Hospital alle de Eiendomme, som havde tilhørt de nedbrudte St. Jørgens og St. Giertruds Hospitaler, tilligemed det, som havde tilhørt St. Eriks Gilde i Kiøbenhavn. Thi ligesom Stadens Indvaanere toge mere og mere til i Folkemængde, saa blev ogsaa de Fattiges Antal større og større efterhaanden. Hvorfore disse høilovlige Konger vare betænkte paa at forøge dette Hospitals Midler saaledes, at flere Nøddlidende end tilforn kunde der faa deres daglige Ophold. Hvorudover høistbemeldte Kong Christian den Tredie lagde

anseelige Godser, Prælaturer og Kanonikater, som ikke vare skienkede til Universitetet, saa og andre Indkomster til dette Hospital. Ligeledes har Kong Friderik den Anden største Omsorg for samme Hospital, da han baade gav Aar 1570 Hospitalets Godser lige Frihed med adelige Godser, og desuden forøgede Hospitalets Indkomster paa en anseelig Maade. Dette Helliggeistes Hospital bestod af tre Bygninger; men Aar 1616 blev dette de Fattiges Hospitals-Huus udi Kiøbenhavn forordnet af Kong Christian den Fierde til at skulle være et Tugthuus for Dreng og Piger, hvorudover hans Kongelige Majestæt til Vederlag oplod og bevilgede den kongelige Gaard, Wartov kaldet, med al dens tilhørende Herlighed af Lykker, Hauger, Ager og Eng, beliggende uden for Stadens Øster-Port ved Strandkanten (paa det Sted, hvor endnu det saa kaldte gamle Wartov staaer), at samme Gaard skulle efter den Dag være og blive evindeligen perpetueret til et Sygehuus og Hospi-

70

tals Vaaning for de Fattige, hvorhen de udflyttede for at være Aar 1617. (See Wolfs Encom. Regn. Dan. pag. 378.) Derpaa blev dette store Hospital forenede det ved Speilbye-Kloster paa Møen værende Hospital; ligeledes visse smaae Hospitaler i Stege, Nestved, Wordingborg og Kalundborg Aar 1627, hvis Lemmer bleve alle forflyttede herhid og indlemmede i dette store Hospital, som fra den Tid af blev af alle i daglig Tale kaldet Wartov-Hospital efter Gaardens gamle Navn. Men som man efter kort Tids Forløb befandt dette Sted at være ubeqvemt og alt for langt bortliggende, saa bevilgede Kong Christian den Fierde, at der maatte bygges et andet Hospital nærmere ved Kiøbenhavn til de samme Fattige. Hvorpaa en kostelig grundmuret Hospitals-Bygning under Navn af Nye Wartov blev bygt imellem Peblinge-Søe og sorte Dam. Samme Bygning, bestaaende af fire store grundmurede Længder og tre Etager høie med hvalte Kieldere, saa og med Volde og Graver deromkring ziret, kostede 31000 Rigsdaler. (See Pontop. Orig. 295.) P. J. Resenii Manuscript, som giemmes i Raadhusets Archiv, siger: "At disse fire grundmurede Huse vare qvadrat i fire Hiørner udi hverandre, bygte og indsluttede med en Brønd midt i Gaarden, hvorudi Wartovs Fattige Forstander boede udi den ene Længe. Porten var ud til Gaden og Hospitalets Lemmer havde deres Værelser udi de andre to Længder, hvor de havde deres Senge og bleve spiste. Saa og var den fierte Længde for dem, som nogle fremmede Folk af visse Aarsager ville der indsette i visse Kammerser for Betaling, foruden Bryggers, Kielder og Bagershuse. Og der tvertover fra Wartovs Port, saavidt at Landeveien kunde gaa igiennem, var en Ladegaard for Avling, Qvæg, Tørv og Ildebrand. Nok et Møllehuus, bygt af Tømmer og Steen. Denne Bygning blev begyndt Aar 1625 og fuldendt med Bygning, Volde og Graver, saa at de Fattige fløttede derind Aar 1630 og det alt bekostet af de Fattiges egne Midler, og kostede 27000 courante Dalere." Saavidt bemeldte Resenske Manuscript. Lemmerne vare da et hundrede og nogle, hvilke bleve rundeligen bispisede, ligesom Dagen tilhørte, Middag og Aften, foruden ellers anderledes og mere paa Høitids-Aftener og Dage. Hospitalets Be-

71

tiertere paa den Tid vare en Prior eller Forstander, en Prædikant, en Degn, en Skriver, en Kieldersvend, en Bager og Brygger selv tredie, en Kokkerske og Kokkepige, to Vognsvende, en Portner, en Qvinde, som udskiftede Brød og Øl iblandt de Fattige, som og havde Tin-Fade og Tin-Kander i Forvaring; Tre Piger, som rygtede de Syge og gjorde anden Hospitals-Gierning, en Slagter, en Fæhyrde, som og rygtede Qvæget om Vinteren, en Hakkelseskierer til Qvæget om Vinteren, som og var Torvefoged om Sommeren, og en Vange-Giemmer om Sommeren. (Wolfs Encon. Dan. pag. 379.) Dette Nye Wartov blev i Stadens haarde Beleiring Aar 1659, (efterat de Fattige vare den 3 Nov. Aar 1658 forflyttede derfra ind i Staden, hvor de fik en Gaard i Pilestræde at være indtil videre) brugt til et Blokhuus og omgivet med Skandser og derved ganske ruineret. Forommeldte P. J. Resenii Manuscript, giemt i Raadstuens Archiv siger: "At denne (nemlig Nye Wartovs) Bygning blev ikke afbrændt den 11 Aug. Aar 1658, da ellers for Svenskens Ankomst alle Husene uden Porten bleve stukne udi Ild og bleve de Fattige deri til den 3 Nov. i bemeldte Aar, efterat da Svensken brød op Beleiringen och rømte fra Byen, da Hollænderne kom og blev dem tilladt at indflytte i Byen igiennem Nørre-Port, hvor de bleve i Pilestræde udi et Leiehuus efter Tidens Tilstand forsynede; hvilchen Port bleff igjen tillukt, der de vare indfløttede. Men Bygningen blev den 25 Nov. derefter af vore egne Soldatere nedbrudt og Tømmeret brugt til Pallisader for Kastellet ved Øster-Port, saa at deraf ikke blev det mindste tilbage. Aar 1662 flyttede Lemmerne ud paa Christianshavn, hvor nu

Børnehuset er, og derfra kom de Aar 1666 til at boe i Farvegaden, hvor de siden ere forblevne.” Saavidt bemeldte Manuscript.

Efter Souverainiteten blev dette Wartov-Hospital af Kong Friderik den Tredie flyttet ind i Staden igien, hvor det vel tilforn af Begyndelsen havde været, men dog nu anlagt paa et andet Sted, nemlig mod Vester-Vold imellem Farvegaden og Vandkunsten paa det Sted, hvor Tycho Brahe, fordm havde boet og haft sit Observatorium Aar 1588. See tillige forhen pag. 63 ved Litr. G. De Fattiges Forstander kjøbte Aar 1666 samme Gaard af hr. Joachim

72

Friderik Wind til Gierdrup, som da eiede og beboede den, for 3200 Rdlr., hvilke Penge til samme gudelige Brug bleve forærede dertil af Jørgen Willumsens Enke, ved Navn Ellen Willums. Efterat denne Gaard var bleven indrettet til de Fattiges Nytte, flyttede alle Hospitalets Lemmer herind Aar 1666. Og siden den Tid har dette Hospital (hvis rette Navn er Hellig Aands Hospital, men bliver sædvanlig i daglig Tale kaldet store Wartov) været rolig og bestandig paa dette Sted. Ved Tidens Længde blev denne første Bygning saa brøstfældig, at man foretog sig Aar 1725 ganske at nedbryde den og i dens Sted igien at opføre en nye anseeligere grundmured Bygning, til hvilken den første Grundsteen blev lagt af Kong Christian den Siette, som da værende Kronprinds, den 1 May. Aar 1726. Udi samme Aar blev paa Hospitalets egen Bekostning fra Grunden af ny opført og færdig den forreste Fløi, som vender imod Løngangsstræde, bestaaende af sytten Fag; indrettet til Lemmerne. Men Aar 1728 blev færdig bygt den Side-Fløi, som vender mod Volden, bestaaende af femten Fag med en Qvist af tre Fag, og er 72 Alen lang; Begge Længder ere to Etager høie uden Kielder. Disse to Længder kostede Hospitalet Fem og tyve Tusende, tre hundrede og ti Rigsdaler. Over Døren midt paa Bygningen af ommeldte forreste Fløi, som er 87 Alen lang, 13 Alen høi til Gesimsen, men 27 Alen til Tagryggen, saa og 22 Alen bred, og vender ud til Løngangsstræde, staaer denne latinske Inscription med forgyldte Bogstaver: *Hospitium sublevandis Pauperibus destinatum ut Pietatis Publicæ Exemplum exstruit Officium Curatorum Anno MDCCXXV.* Øverst i Frontispicen sees Kong Friderik den Fierdes Navn in Ciffre med Krone over, omgiven med et dobbelt Cornu Copiæ eller Overflødheds-Horn. Midt i denne Bygning var fordm Hospitalets Kirke eller rettere Kirke-Sal indrettet, hvor Gudstienesten blev holdt indtil Aar 1755. Denne Kirke gik op igiennem begge Etagerne i Hospitalets Bygning og var aaben paa begge Sider, saa at Gangen oven og nedentil stødte til samme. Man kunde i Kirken staae og see Senge og adskilligt Huusgeraad, som stod ved Lemmernes Senge. At Kirken var saaledes anlagt foraarsagede megen Allarm, en steck Giennemgang ja megen usund og

73

ubehagelig Lugt for Tilhørerne i Kirken. Men da den ny Kirke blev opbygt, saa blev denne Kirke-Sal indlemmet med Hospitalet, saa at 62 nye Senge bleve anlagte. Da Hospitalets Indkomster mere voxte og tiltog, saa bleve disse ommeldte to Fløi-Bygninger Aar 1744 endnu forøgede ligeledes paa Hospitalets egen Bekostning med den tredie nye Fløi-Bygning, som vender ud til Farvegaden og bestaaer ligeledes af tvende Etager, 21 Fag Brandmuur, 103 Alen i Længden med en Qvist af tre Fag. Den kostede at bygge 11000 Rdlr. efter Contractens Indhold. Midt paa denne sidste opførte Fløi-Bygning er Porten og Indkiørselen til Hospitalets Gaardsrum anlagt. I denne Bygning ere smukke Værelser indrettede til Prioren eller Forstanderen i den første Etage og til Præsten i den anden Etage. Udi dette Hospital underholdes nu 358 Lemmer af begge Kiøn, dog meest gamle Koner, blant hvilke Kiøbenhavns Borgerfolk have Fortrin frem for andre til at komme herind. Alle disse Lemmer nyde ugentligen hver tre Mark Danske til deres Underholdning og Klæder; desuden nyde Lemmerne, hver især, paa efterfølgende Tider til Offer og Tractement, nemlig til Juul 13 sk. til Nye Aar 3 sk. til Hellig tre Kongers Dag 3 sk. til Fastelavn 3 sk. til Paaske 13 sk. til Pintse Dag 13 sk. til Mikkels Dag 9 sk. og til Mortens Dag 3 sk. Dernæst have de frie Værelser, hver sin Seng, saa og ved Sengen saa meget Rum, at et Skab, to Stole og et lidet Bord kan staae paa. De nyde samtlig fri Varme i de dertil indrettede store Spindestuer; desuden nyde de daglig Tilsyn af nogle Opvartersker eller Gangkoner. Den hele Side af Hospitalet ud imod Vandkunsten er i begge Etager, uden derimellem løbende Vægge og Afdelinger, besat med Senge, hvor der er indlagt lutter Fruentimmer. I den ene halve Deel af den nye Bygning i Farvegaden ligger i den øverste Etage ligeledes Fruentimmere, men i den underste Etage ligger Mandspersoner. I den Længde af Hospitalet imod Volden ere nedentil, foruden det rummelige Køkken, to store Stuer, som om Vinteren bliver giort Varme udi, at Lemmerne der kan sidde inde for

at gjøre hvad Arbeide, de selv vil foretage sig. Oven til ere ligeledes to deslige Værelser og desforuden to store almindelige Sygestuer, hvorudi der bestandig blive holdte 20 Syge-Senge.

74

Den ganske Bygning, hvori saa mange Mennesker logerer, gjør en indbyggt Fiirkant, ikke saa bred som lang, og i begge Etagerne ere aabne Gallerier, saa at der altid kan have Tilsyn med Ild og Lys overalt. For at faae endnu mere Rum til flere Lemmer i denne Bygning, saa blev Kirken, som før var midt i Bygningen, forflyttet til Enden af Hospitalets Bygning. Af den Aarsag blev et Borgerhuus som laae næst op til Hospitalet ud til Løngangsstræde, kjøbt for at nedrives og paa sammes Grund blev af Hospitalets Midler opbyggt en meget zirlig liden Kirke. Grundstenen til denne ny Kirke blev lagt den 23 Apr. Aar 1754 af Grev von Berkentin, som første Directeur for de Fattiges Væsen. I Grundstenen blev et Mindesmærke indlagt, som var forfærdiget og skrevet paa Pergament af Justitsraad Christian Magnus Falsen, Sekretair ved Fattig-Væsens Collegium. Derpaa blev fortaaret med Kirkens Bygning, der snart blev bragt i Stand. Kirken er 33 Alen lang, 12 Alen høi og 22 Alen bred, nemlig ligesaa bred som den øvrige Hospitals Bygning. Alteret og Prædikestolen fra den forrige Kirke-Sal, hvilket forud Geheimeraad Lerche som Præsæs for de Fattiges Væsen havde skienket dertil, blev beholdt og brugt i den nye Kirke. Prædikestolen blev sat lige over Alteret, deels for at spare Rummet og deels at Præstens Stemme kunde høres desbedre overalt og ind i Hospitalet selv. Men det Malerie, som fandtes i Altertavlen, blev til Giverens Ihukommelse og til Kirkens Prydelse anbragt paa Muren. Midt i Kirken hænger en smuk Messing Lysekrone, som Hospitalets Præst, Hr. Biskop Poul Egede har foræret til Kirken. Lige over for Prædikestolen er anbragt et lidet net Orgelverk, givet til Kirken af Poul Nielsen True, Sverdfeger i Kiøbenhavn. De Lemmer, som boe i Hospitalets underste Etage, gaae fra samme ind i Kirken, igiennem to Døre, og tage deres Plads nede i Kirken. Paa de tre Sider i Kirken ere rummelige Gallerier, paa hvilke de sidde, som boe udi Hospitalets øverste Etage, og paa hvilke de kan gaae lige ind ad to Døre fra deres Sal. Denne Kirke blev høitideligen indviet af Hr. Biskop Peder Hersleb, den 11 Jun. Aar 1755 over de Ord. Luc. 19 Kap. 46 Vers. Mit Huus er et Bedehuus. Sangen, eller Degne-Tienesten her, forrettes altid ved tvende af Vor Frue

75

latinske Skoles Discipler i Mester-Lectien. Den ældste af dem nyder aarligen 10 Rdlr. 2 Mk. og den anden aarlig 4 Rdlr. Løn af Hospitalet, samt på Høitiderne Offer af Lemmerne, saa og af Byens Folk, der boe i Nærværelsen, som søge Gudstienesten her. Kirkebygningen har kostet 7319 Rdlr. End videre er Aar 1758 for Hospitalets egne Midler kjøbt tvende Gaarde, beliggende tæt op til Hospitalet, af hvilke den ene, beliggende ud til Farvegaden og Løngangstrædet har kostet 3400 Rdlr. og er indrettet til et Curere-Huus eller Sygestuer, hvor tolv Personer paa gangen kan modtages, og er en priselig Anstalt. Den anden Gaard, beliggende ud til Farvegaden har kostet 3600 Rdlr. og er indrettet til Hospitalets Udvidelse. Ved dette Hospital holdes en Portner, en Arbeidskarl og 9 Tienestepiger til Opvartning. Hospitalets anseelige Fond og aarlige Indkomster bestaae deels i Jordegods, hvoraf det eier paa Kiøbenhavns og Roskilde Amter 537 Tønder 3 2/9 Fierdingkar Hartkorn, deels i Jordskyld af visse Huusgrunde i Staden, som udgjør 261 Rdlr., deels i Konge- og Kirke-Tiender, deels i aarlige Renter af dets anseelige Kapitaler, som ere udsatte paa Rente i Jordegodser, Huse eller andet sikkert Pant, og udgjør tre Tønder Gulds Midler. Adskillige formuende Folk have skienket til dette Hospital anseelige Capitaler, af hvis Renter underholdes visse Senge aarligen. Donators Navn staar malet paa hver Seng, saa og dens Nummer. Og naar nogen Seng ved Dødsfald bliver ledig, har Givernes eller Donatorum Arvinger selv Frihed at besette disse Senge med en Lem, som de dertil udnævner. Men naar ingen Arving efter Fundator eller Stifteren er mere til, da besettes de ledige Senge af Directeurerne for det almindelige Pleie-Væsen i Kiøbenhavn.

Foruden et anseeligt og betydeligt Antal af Kiøbenhavnske Senge, som af Hospitalet underholdes og hvis Antal efterhaanden tiltager, hvilke Directionen selv belegger med Lemmer, ere her følgende Senge stiftede, nemlig: Møens Hospitals 8 Senge, belægges af Provsten i Stege, efter Kong Christian den Fierdes Fundats af 12 Dec. Aar 1618. De tre Kiøbstæders Nestveds, 9 Senge, Ringsteds 4 Senge og Kallundborgs 6 Senge belegges af enhver Byes Magistrat og Sognepræst efter Kong Christian den Fierdes Fundats af 16

76

Dec. Aar 1631. De Particulare, som har stiftet her Senge, ere: 1) Rigets Hofmester Peder Oxe til Gisselfeld og Holmegaard funderede 17 Jun. 1575, 8 Senge, nemlig to for Gisselfeld og sex for Holmegaard. 2) Biskop Doct. Hans Resen den 5 Apr. Aar 1633 funderede to Senge. 3) Bispinde Resen, Anne Eisenberg, den 11 May Aar 1641 givet 2 Senge. 4) Borgemester Jakob Mikelsen, den 15 Aug. 1641 to Senge. 5) Doct. Niels Poulsen, Professor, den 11 Nov. Aar 1646 stiftet tre Senge. 6) Doct. Jesper Brockmann, stiftet 24 Senge ved tre diverse Fundatser. 7) Det islandske Compagnie den 31 Dec. 1648 stiftet 4 Senge. 8) Margrethe Finck Sal. Jørgens Fiurens, den 11 Mart. 1655 stiftet 2 Senge. 9) Dronning Sophia Amalia, den 9 Febr. 1663 stiftet to Senge til to gamle og syge kongelige Staldfolk. 10) Doct. Thomas Finck, den 11 Jun. 1674 stiftet 3 Senge. 11) Raadmand Johan Drøghe og Frue Margrethe Elsebeth Pauli Aar 1697 en Seng. 12) Secretair Didrichsen, Aar 1698, 3 Senge. 13) Kiøbmand Jens Nielsen Hald, Aar 1700, 2 Senge. 14) Justitsraad Bartholomæus Jensen, Aar 1703, 2 Senge. 15) Jep Andersen, Aar 1713, 2 Senge, hvilke Præsterne til Holmens Kirke belegge. 16) Margrethe Sal. Brandt, Aar 1715 en Seng. 17) Statsraad Eilersen, Aar 1716, 2 Senge. 18) Raadmand Christopher Iversen, Aar 1719, 2 Senge. 19) Professor Hans Steenbuk, Aar 1758, 5 Senge. 20) Justitsraad Voskams Enke-Frue Anne Margrethe Weiberg, Aar 1721, en Seng. 21) Frue Else Cathrine Bartholin, Aar 1723 en Seng, som belegges altid af Stifts-Provsten ved vor Frue Kirke. 22) Geheimeraadinde Walther, F.A.E. von Knuthes, Aar 1724, 2 Senge. 23) Doct. Masii Arvinger, Aar 1726 en Seng. 24) Raadmand Bøsk og Frue Maren Wandel, Aar 1726 en Seng. 25) Bispinde Bagger, Søster Svane, 2 Senge. 26) Generalmajor Friderich Hans von Walther, Christian Bagger Professor og Jeanne Maria Bagger, Aar 1732 en Seng. 27.) Geheimeraad Lerche, Aar 1728 og hans Enkefrue Grevinde af Lerche, stiftet tre Senge. 28) Justitsraad Peder Lasson, Aar 1707, 11 Senge. 29) Professor Birkerods

77

Enke-Frue Ellen Marie Limvigs, Aar 1729 en Seng. 30) Professor Hans Steenbuck, 8 Senge. 31) Commerceraad Jacob Olsen, Aar 1735 en Seng. 32) Commerceraadinde Elisabeth Hæseker, Aar 1736 2 Senge. 33) Abigael Kellinghusen, 2 Senge. 34) Frue Rostgaard. 35) Jomfr. Maria Christine Meier, Aar 1752, 2 Senge. 36) Jacob Rosberg og Hustrue Anna Catharine de Voss, Aar 1752 en Seng. 37) Conferentsraad Hans Seidelin, Aar 1753, 12 Senge. 38) Etatsraad Helt, Aar 1755, 11 Senge. 39) Rosens Seng for Dronningens Hofdamer. 40) Kammerherre Christian Siegfried von Plessen, Aar 1755 stiftet 4 Senge. 41) Elias Johansen og Hustrue, Aar 1756 en Seng. 42) Morten Stephansen, Aar 1757 en Seng. 43) Brygger Gruses Senge, hvortil er af ham til Hospitalet skienket 5000 Rdlr. 44) Etatsraad Jens Bings Senge, hvortil er skienket 4000 Rdlr.

Følgende har været Præster ved Wartov-Hospitals Kirke:

1.) Andreas Madsen Hiøring, fød 7 Sept. 1609 var Præst til Wartov – eller Hellig Geistes- Hospital og Børnehuset i Kiøbenhavn: døde 23 Dec. 1679.

2.) Johannes Bruusmann, fød 1637 i Tronhiem. Aar 1668 blev han Rector ved Herlufsholms Skole. Aar 1677 frasagde han sig Rectoratet for Svagheds Skyld. Aar 1679 blev han Præst til Wartov, Børne- og Sygehuset i Kiøbenhavn, men Aar 1685 frasagde sig Børnehuset og Sygehuset for Svagheds Skyld og beholdt Wartov alene, i hvilket Embede han døde Aar 1707.

3.) Ole Hersleb, var Præst her indtil Aar 1741, da han selv resignerede.

4.) Poul Egede, var først Missionair i Grønland. Aar 1741 Præst til Wartov. Aar 1761 Professor Theol. Nat. samt Inspecteur og Provst over den grønlandske Mission. Aar 1779 titulair Biskop.

Paa Pladsen ud for Wartov-Hospital eller Halm-Torvet skeer nu Kagstrygning efter et Kongeligt Rescript til Magistraten af 19 Apr. Aar 1780. Thi Kaget eller Echafauttet paa Nye-Torv skulle efter kongelig Ordre af 29 Mart. 1755 forflyttes til Halm-Torvet, men efter Rescript af 25 September 1761 blev ganske nedbrudt. Dog blev Kagstrygning forrettet ved en Pæl (som i slikt Tilfælde blev opsat), endnu paa Nye-Torv, indtil Aar 1780.

78

3: Vandkunsten

Den store Plads Vandkunsten, som er vel egentlig ikke et Torv, hvor noget falholdes, men en offentlig Plads, som bruges til Borgerskabets Vagt- og Paradeplads ved Solennitæter. Denne Plads er anviist for Amagernes eller andre Bønders tomme Vogne, naar de ere ledige for Læs, at de da holde her saalænge, indtil de mod Aften kjøre bort, paa det at de ikke skal betage Rummet paa de rette offentlige Torve. Det Navn Vandkunsten har denne Plads faaet af en stor Vandkunst eller Cisterne, opmuret af Ciment og opbyggt af Kong Friederik den Anden, som paa samme Vandkunst til Byens Beste havde anvendt 3000 gamle Dalere; Hvilken Summa blev den 9 Jan. 1581 betalt til Rentemester Christopher Walckendorf, under hvis Opsyn den var bleven opbyggt. Denne Cisterne laa ved Vester-Volds Side og i samme blev det ferske Vand ved en muret Hvelvning igiennem Muren fra Stadens Graver indledt. Denne Vandkunst udelukke det salte Vand ved Kalleboe-Strand, som laae strax uden for og derimod opholdt det ferske vand inden for, saa at det i Stadens Graver stod høit nok til at have sit Fald ned igiennem Voldens Underdeel midt imellem Helmers Skandse og Hahnes Boldverk til at forsyne siden de ved Vandkunsten næstliggende Qvarterer; Thi paa den Tid havde man ellers intet andet ferskt Vand i Staden end alene i Brønde, af hvilke de publike vare kun tolv, men de private næsten 500 i Tallet. (Pontop. Orig. pag. 251.) Strax neden for Vandkunsten endtes Stadens Fæstning i Beleiringens Tid ved en Muur, som blev kaldet Slotsholms Fæstnings-Muur, besat med Runddele eller runde Taarne med Skydehuller. Et Stykke af samme Muur blev kaldet Kammen og indesluttede det ferske Vand, saa at det blev adskilt fra Havet eller Kalleboestrand, som laaae uden for. (Wolfs Encom. pag. 155. og Pontop. Orig. pag. 17.) Al denne Fæstningsmuur, tilligemed en Skandse, saa og den forommeldte kostbare murede Vandkunst blev nedreven Aar 1668, da Kong Friderik den Tredie lod Fæstningens Vold nu trekke ud ligefrem til Kalleboe Aar 1669, efterat denne aabne flade Kalleboestrand ved Stadens Udvidelse paa denne Kant var bleven indtaget og indlemmet under Stadens Grund og Circumference, saa

79

at samme blev nu opfyldt for at bebygges med Huse til Beboelse. Vandkunsten er den i Brandforordningen af 9 May Aar 1749 anordnede Allarm-Plads, hvor Borgerne i Vester-Qvarter i paakommende stor Ildsvaade skal forsamle sig under Gevær med deres Kapitain og Officerer, da Stads-Hauptmand og Kapitainen udcommanderer saa mange, som efter Nødens Storhed og Stedets Udkrævelse til Gaderne at besette, fornøden eragtes. Den østre Side af Vandkunsten tilligemed Kalleboe hører til Nye Kiøbenhavn.

4: Frederiksholm

Kalleboe, nu Frideriksholm kaldet, er al den Strekning og District af Staden, som ligger fra Hiørnet af Vandkunsten langs med Kalleboe- eller Frideriksholms-Kanal (See tillige §. 16.) lige ned til lange Broe omkring Blaae Taarn; derfra omkring det nye Kongelige Bryghuus langs med Vester-Vold op til Løngangsstrædet. Det Navn Kalleboe har dette District faaet af den her i forud Tid værende aabne flade Kalleboestrand, som fra den vilde Søe gik ind og oversvømmede Grunden. Men det ny Navn Frideriksholm har det faaet efter kongelig Befaling af 3 Dec. Aar 1660 af Kong Friderik den Tredie, som lod alt dette store Stykke af Kalleboestrand med stor Bekostning ved Dæmning og Opfyldelse indtage inden for Stadens udvidede Volde og Aar efter Aar gjøre beboelig, saa at her nu i dette ny Qvarter findes skjønnne og prægtige Bygninger. Alt dette District Frideriksholm (som dog i daglig Tale endnu kaldes Kalleboe) indbefatter tre anseelige store og brede Gader, nemlig: Stormgade, Wigantsgade eller ny Vestergade og Prindsensgade eller ny Kongensgade. Kong Friderik den Tredie lod de opfyldte Byggepladse ved Alne-Maal udvise af Ingenieuren Jan Jansen efter udstædte Kongelig Befaling af 18 Jun. Aar 1668. De allerførste, som her begyndte at bygge vare Friderik Pogkenberg og Poul Schindler. Dog blev dette Frideriksholms Distrikt ikke ret synderligen bebygget med Gaarde og Huse, førend i Kong Christian den Femtes Tid, da den Kongelige Kieldermester Gisbert Wygandt Michelbecker distingverede sig frem for andre ved sine mange Bygninger saaledes, at een af de anlagte Gader beholdt hans Navn og blev efter ham kaldet Wigantsgade. Dog

80

giorde han disse Bekostninger ikke uden kongelig Belønning, thi Kong Christian den Fierde [!, Femte] i sit Brev til Magistraten af 10 Nov. Aar 1688 befaler, at, eftersom Wygandt Michelbecker havde med mange Huses Opbyggelse ziret Staden i det Qvarteer Kalleboe, saa forundtes ham at handle med alle Slags Vare, Silketøier alene undtagne, baade en Gros og i smaa Partier. (Pontop. Orig. Hafn. pag. 240. og 242.)

Blant Bygningerne, beliggende i dette Frideriksholms-Qvarteer eller saa kaldede Kalleboe, merkes:

§5

5: Det Kongelige Palæ

Det Kongelige Pallais eller egentlig Kronprindsens Pallais, beliggende med sin Hoved-Facade ud mod Frideriksholms- eller Kalleboe-Kanal paa Hiørnet af Wigantsgade eller ny Vestergade. Paa denne Grund stod allerførst en stor og anseelig Bygning, der var opført af nys forommeldte Kongelige Kiøldermester og anseelige Kiøbmand Wygandt Michelbecker. Men da Kong Friderik den Fierde foretog sig at sette det gamle Kiøbenhavns Slot i Stand, og at lade en Deel af samme Slot ganske nedbryde, saa maatte det Kongelige Herskab, medens Arbeidet stod paa, forlade Slottet. Hvorfor denne saa kaldte Wygants store Gaard blev kiøbt af dens da værende Eier og Grunden giort større med nogle Gaarde af Nabolauguet, som bleve ogsaa af Kongen kiøbt og lagte dertil. Derpaa blev Gaarden indrettet til en Interims-Residens for da værende Kronprinds Christian med sin Gemalinde, Kronprindsesse Sophia Magdalena. Ved hvilken Leilighed Bygningen blev større og anseeligere, saa at Hoved-Facaden mod Kanalen blev 100 Alen lang, og den anden Side mod Wigantsgade blev 150 Alen lang. Men Aar 1743 lod Kong Christian den Siette, (da dette Pallais skulle tiene til en Residents for da værende Kronprinds Friderich med sin Gemalinde, Kronprindsesse Lovise) i Grunden nedbryde dets Hoved-Bygning eller forreste Side, som vendte imod Christianborg Slot, lagde Pladsen af et næst ved staaende Huus dertil og lod Aar 1743 og 1744 foruden en Side- og Bag-Bygning opføre den Facade, som nu sees. Det rette Corps de Logis blev rykket længere ind ad mod Haugen, saa at foran blev

81

en rummelig Forgaard, indsluttet ved en Bygning saa lav at Hoved-Facaden kan sees deroven over, allerhelst Forbygningens Tag er plat og dets Postementer ere zirede med maadelig store Statuer, samt Porten midt paa, svarende til Frontispicen, paa Palladset selv, som er udvendig anseeligt og indvendig vel indrettet. Alle Gemakker og Indretninger af de Bygninger, som bleve staaende og som ere af et anseeligt Begreb, bleve da ny indrettede, til mere Bequemmelighed forandrede og alle paa det ziirligste og netteste meublerede og udstafferede. Hvorefter Kronprinds Friderik med sin Gemalinde Kronprinsesse Lovisa toge dette Pallais i Besiddelse og residerede her om Vinteren, indtil Kong Christian den Siette døde paa Hirschholms Slot den 6 Aug. Aar 1746, da Kong Friderik den Femte tog det Kongelige Slot Christiansborg til sin Kongelige Residence. Fra begge Ender af Hoved-Facaden paa dette Pallais udgaaer tvende Side-Bygninger af lige Høide og Længde, saavidt man seer ud mod Kanalen; men mod Wigantsgaden continuerer den ene Side-Bygning halvandet hundrede Alen længer og giver saavel udvendig god Anseelse, som indvendig i alle tre Etager en Mængde af Domestique-Værelser, hvilke have Samfund ved et Gallerie, som i sin Længde finder her ingen Lige. Bag ved dette Pallais ligger en smuk og behagelig Hauge, som efter sin Størrelse er zirlig forsynet med deilige Buegange, Lyst-Qvarterer, Springvande og Fontainer, Billed-Statuer og deslige Zirater. Aftegningen af dette Pallais Hoved-Facade findes i Thuras Hafn. hod. Tab. XX. pag. 90. trykt Kbn. Aar 1748. og Pontop. Atlas Tom. II. pag. 106 og 107. Udi Kong Friderik den Femtes Regierings-Tid blev dette Pallais beboet af Enke-Fyrstinde Sophia Wilhelmina af Ost-Frisland, fød Prinsesse af Brandenburg-Culmbach og Søster til Kong Christian den Siettes Dronning Sophia Magdalena, som med sin Hofstat residerede her om Vinteren indtil hendes Død paa Sorgenfrie Slot den 7 Jun. Aar 1764. Siden blev dette Pallais beboet af Prinds Carl af Hessen-Cassel, tilligemed hans Gemalinde, Prinsesse Lovise, Søster til Kong Christian den Syvende.

82

Det Kongelige Danske Landhuusholdnings-Selskab, som blev stiftet paa Kongens Geburtsdag den 29 Jan. Aar 1769 holder paa dette Pallais sine ugentlige Samlinger og Fierdingaars-Møder. Dette Selskabs Protector er Hans Majestet Kongen Selv. Selskabet er tilladt at sette Kongens eget Chifre, samt det danske og norske Vaaben i sit Segl. Selskabet fik af Kongen en Capital af 3000 Rigsdaler til en bestandig Fond og 200 Rdlr. aarlig til en Bihielp til dets betydelige Udgifter. De fik Aar 1771 Værelser i det Kongelige Pallais til Forsamling, samt til at giemme dets Papirer og indkomne Modeller og andre Merkværdigheder. Til Erstatning for den vidtløftige Brev-Vexling, som hører til Selskabets Væsen faaer det aarlig 200 Rdlr. af den Kongelige Kasse, isteden for den forhen forundte Post-Frihed for Breve. Selskabets Præses er Hans Kongelige Høihed, Kronprinds Friderik, dernæst to Vice-Præsidenter, en Secretair og en Casserer. Dette Selskabs Indflydelse paa det almindelige Beste viser sig, deels ved Belønninger, som det tilkiender dem, der grundig besvare deres Priis-Spørgsmaale, saavel som og dem, der udmerke sig ved Foretagender i Oeconomien, Handelen og Handteringer, deels ogsaa ved egne almindelig nyttige Foretagender og Bekiendtgjørelser. Til sine Priser har Selskabet ladet præge en stor og en mindre Medaille. Den store Medaille afbilder Selskabet under et Fruentimmers Figur. Den staar paa en Fod, som synes at tilkiendegive Selskabets faste Grund i Staten selv og i dens Velfærd. Den seer ned med en velgiørende Mine og holder Krandsen i begge Hænder, ligesom bereedt til Belønning. Paa dens høire Side sees en Ploug og paa den venstre et Caducæum, for at bemerke begge Selskabets fornemste Gienstande, som er Ager-Dyrkning og Handelen. Ved dens Fødder ligge paa begge Sider Overflødheds-Horn. Det Cornu Copiæ ved Plougen er opfyldt med Ax og Frugter. Og det Cornu Copiæ ved Caducæum med Mynter. Omskriften er: Det Kongelige Danske Landhuusholdnings-Selskab. Og i Afsnittet staaer: Den 29 Jan. 1769, som dets Stiftelses-Dag. Paa Reversen findes følgende Inscription: Flids og Vinskibeligheds Belønning til Fædrenelandets bedre Flor. Den mindre Medaille forestiller paa Aversen to sammenbundne op til

83

hinanden satte Korn-Neg. Bag ved dem i Midten er en [!, et] Caducæum og deroven over en svævende Laurbærkrands. Omskriften og Exerguen er ligesom paa den store Medaille. Paa Bagsiden staar den korte Inscription: Beviis paa en god Borgers udviste patriotiske Flid. Den store Medaille er 100 Rdlr. værd i Guld, og i Sølv skatteres den efter Priis-Opgaverne lige med 20 Rdlr. Hvilket dog ikke er saaledes at forstaae, som at den Gehalt beløb sig til saa meget, men at den Vindende har Valget enten at tage 20 Rdlr. i Penge, eller og dette Æres-Tegn. Den mindre Medaille bliver i Guld skatteret lige med 50 Rdlr. og i Sølv med 10. Rdlr. Selskabets Forsamlinger holdes hele Vinteren igiennem hver Uge og om Sommeren engang maanedlig. Fire deraf kaldes Fierdingaars-Møder og vare længere end de øvrige eftersom flere Sager foretages, især de, som angaae Selskabets Forfatning, dets Indtægt og Udgift. Til at forfatte og bedømme Pris-Opgaverne, setter Selskabet visse Commissioner.

§.6.

6: Christiansborgs Vaskehus

Det Kongelige Slots Christianborgs Vasker-Huus, beliggende ud til Kalleboe-Kanal paa Hiørnet af Wigantsgade, hvilket dirigeres af Hendes Kongelige Majestets Dronningens Oldfrue. Her giemmes det Kongelige Taffel-Dække-Tøi, den kongelige Hof-Stats Sengeklæder, og hvad dertil henhører, samt Gardiner, &c. efter Inventarii Formældning. Denne Gaard har i fordom Tid altid været den Kongelige Confessionarii Residens.

§.7

7: Plessenske eller Knuthske Palæ

Det Grevelige Knuthiske Hotel, tilforn det Plessiske Hotel, beliggende ligeledes ud til Kalleboe-Kanal, No. 325 er en meget smuk Bygning. Samme Gaard er med kongelig Tilladelse solgt fra Grevskabet til privat Eiendom og i Aaret 1779 ved offentlig Auction bortsolgt til Grosserer Lycke, som af Stalden og Remisserne har oprettet anseelige store Pakhuse. I den anden Etage i Forhuset ud til Kanalen holdes Frimurer-Logen, Zorobabel af

Nordstiernen kaldet, som ved Frimurenes aarlige anseelige Gave til en af de Holckiske Friskoler i at klæde samme Skolebørn haver distingveret sig.

84

§.8.

8: Civiletatens Gård

Den Kongelige Hof- og Civil-Etatens Material-Gaard, som ogsaa vender ud til bemeldte Kalleboe Kanal. Denne Material-Gaard No. 342 ligger under det Kongelige Rente-Kammers Departement. Her skal have i Forraad adskillige Bygnings-Materialier til de kongelige Slots-Bygninger. Lige ud for denne Material-Gaard tæt ved Bolverket af denne Kalleboe-Kanal staar en stor Skibs-Krahn, som bruges til at opløfte og udlosse de store Blokke af Sandsteen eller Marmor-Blokke af de Skibe, som have dem inde og med slige Steen-Ladninger legge til Bolverket for at losse.

§.9.

9: Fæstningens Materialgård

Den Kongelige Militair- og Fæstningens-Material-Gaard, beliggende næst ved, men alleryderst ved Enden af Kalleboe-Kanal paa Hiørnet. Denne militaire Material-Gaard No. 341 ligger under Generalitets- og Commissariats-Collegii Departement. Her have i Forvaring og udleveres de til Stadens Fortifications- og Fæstningsverker henhørende Materialier, Verktøier og Redskaber, og saa videre. Hver af disse Material-Gaarder har sin egen Material-Forvalter, som boer her.

§.10.

10. Seylingske Grynmølle

Den Seylingske Grynmølle, beliggende ved Enden af Kalleboe-Kanal eller ved den venstre Side af lange Broe, er et anseeligt Mølle-Verk, tilhørende Hr. Grosserer Johannes Seyling i Kiøbenhavn, som efter et Kongeligt allernaadigst Privilegium anlagte dette ypperlige Verk, hvis kostbare Bygning og Indretning bleve fuldførte Aar 1780 for Hr. Capitain Holms og Hr. Joh. Seylings egen Regning. Bygningen i sig selv er 56 Alen lang, 23 Alen dyb og 4 Etager høi, og grundmuret paa alle Sider. I den nordre Ende er anlagt Stald til 14 Heste, adskilt fra den anden Bygning, heel igiennem med en Brandmuur, for Ildsvaades Skyld. Korn-Magazinet er til 6 a 8 tusinde Tønder. Maleverket bestaaer af en Qvern med Rhinske Møllestene; derved ere fem Sigter og tre Blæse-Verk, som paa eengang drives ved samme Verk. Disse ikke alene rense Sæden fra al Ureenhed og Ukrud, men endogsaa Grynene

85

fra deres Saaer. Dette ene Verk drives ved Heste. Paa dette Verk formales alene Byg, som forhen er tørret paa en Kølle. Disse Byggryn ere især tienlige til Skibs-Gryn og paa lange Reiser, eftersom de kan formedelst deres Tørhed meget godt holde sig. Om Aaret kan her formales 11 a 12 tusende Tønder Byg. Ved dette ypperlige Mølleverk er ogsaa indrettet en Tørre-Kølle, der er indrettet alene af Steen og Jern, og gjør den øvrige Bygning sikker og frie for Ildsvaade. Paa denne Kølle tørres om Aaret ovenmeldte Quantum Byg. Fra denne Gryn-Mølle forsynes al den Kongelige Flaade med de behøvende Gryn, ligeledes alle andre oprettede Compagnier tage her til deres Skibes Provision de behøvende Skibs-Gryn.

§.11.

11: Glassur- og Tagstensfabrikken

Glassur-Tagsteens-Fabrikken, anlagt af Hr. Grosserer Chr. Hansen i Kiøbenhavn, er beliggende strax ved Tømmerpladsene ud mod Vandet til Christianshavn.

§.12

12: Blåtårn

Blaae Taarn eller Frideriksholms Arrest-Taarn, beliggende for Enden af Kalleboe-Qvarteer tæt ved Lange-Broe, er en fiirkantet grundmuret massiv Bygning, indrettet til et Fange-Taarn og er Hof-Statens og Kiøbenhavns-Amtes ordentlige Fængsel. Det har arvet sit Navn efter det saa kaldte Blaee-Taarn, et Arresthuus, som i fordum Tid har været paa det gamle Kiøbenhavnske Slot. I dette Fange-Taarn logerer vel undertiden nogle Hof-Tienere af det Slags, som kunde have gjort sig uværdige til bedre Medfart; men egentlig er det et Arrest-Taarn alene for Udenbyes Misdædere af Kiøbenhavns-Amt, hvilke, naar de for begangne grove Forbrydelser sidde paa Livet, blive her i dette Fængsel præparerede til Døden. Her omkring forbi Blaee-Taarn falder Veien og Kiørselen ud til de nye anlagte Tømmerpladser.

§.13.

13: Det Kongelige Bryggerhus

Det Nye Kongelige Bryggerhuus, opbyggt ganske ny fra Grunden her Aar 1768. Her brygges alt det Skibs-Øl, til Kongens Orlogs-Flaade, hvormed de provianteres, naar den enten ganske, eller et vist Antal af Orlogs-

86

Skibe og Fregatter eqviperes og bemandedes, for at gaae ud i Søen paa nogen Expedition. Men ellers bruges Kongens Bryggerhuus af Brygger-Lauget i Kiøbenhavn, for her at brygge alle Sorter Øl, baade brunt og hvidt Øl, saa og Breyhane eller dobbelt sterk Øl til at forsendes bort til Vestindien og paa andre længere Søe-Reiser. Man begyndte at brygge her Aar 1771 alle Sorter Øl, som kan her faaes tilkiøbs. Tilforn har Kongens Bryggerhuus lagt paa den anden eller østre Side af Kalleboe-Kanal mod Enden af samme ved Siden af den Kongelige Veed-Hauge og var opbyggt af Kong Christian den Fierde, efterat den hele Plads var med stor Bekostning ved Dæmning og Indpæling indtagen fra Søen og opfyldt. Men da samme gamle store Bryggerhuus ved ulykkelig Ildebrand afbrændte den 7 May Aar 1767, holdt man for best, ikke at opbygge Kongens Bryggerhuus igien paa selv samme Plads, paa det at det ikke for Farligheds Skyld skulle være de kongelige Slots-Bygninger saa nær. Hvorudover det Nye Kongelige Bryggerhuus blev Aar 1768 anlagt og opbyggt paa den anden eller vestre Side af Kalleboe-Kanal ved Lange-Broe. Aar 1771 den 25 Jan. var Kong Christian den Syvende og Dronning Caroline Mathilde paa dette af Brygger-Lauget nye opbygte Bryghuus og besaae de deri værende prægtige Indretninger, hvilke bleve Deres Kongelige Majesteter anviste af Directionen for Bryggerlauget. Og besaae Deres Kongelige Majesteter det deri værende Fadeverk og Forraad til Flaadens Nødvendighed. Derefter besaae begge Deres Kongelige Majesteter ogsaa det gamle afbrændte Bryghuus.

§. 14.

14: Det Kongelige Hømagasin

Det Kongelige Høe-Magazin er en lang Bygning, som vender ud til Vester-Vold. Her giemmes alt det Høe, som bruges til de Kongelige Vogn- Ride- og Material-Heste, som staaer i Slots-Staldene.

§.15

15: Den Filosofiske Allé

Den Philosophiske Gang er en bred Allee, langs med Vester-Volds Fortog, besat paa begge Sider med Linde-Træer. Denne Allee giver Stadens Indbyggere en overmaade behagelig Spadseregang, hvor det om Sommeren, især mod Aftens Tid, vrimler med Mennesker. Denne særdeles fornøielige Allee

87

gaaer langs med Voldens Fortog nedentil lige fra Lange-Broe op til Vester-Port. Langs uden for Alleen er en bred Vand-Sluse eller Rende, beklædt paa begge Sider med Steen, over hvilke ere lagte nogle Steen-Broer lige ud for Printsensgade, Wigantsgade, Stormgaden og Løngangsstræde, til største Magelighed for de Spadserende at kunne komme baade fra Alleen ud paa Vold-Gaden og fra Voldgaden ind paa Alleen.

§.16.

16: Langebro

Lange-Broe, beliggende ved Blaa-Taarn og ved Enden af den nysommeldte philosophiske Gang, er en meget lang Broe, bygt paa Pæle og bestaaer af lutter Tømmer, overalt anstrøgen med rød Olie-Farve, som giver Broen en smuk Anseelse langt borte. Denne Broe er anlagt fra Kalleboe- eller Frideriksholms-District over til Christianshavn tvært over Strømmen eller Vandet, hvor Østersøen flyder ind til Kalleboe, og er en Raritet for sin store Længdes Skyld. Den er vel midt paa indrettet som en Vindebroe, men bruges aldrig dertil, eftersom Grunden her er al for flak og ei dyb nok til Skibes Passage derigiennem. Denne Broe vedligeholder Communicationen imellem Kiøbenhavn og Christianshavn paa denne Kant for Gaaende, som have i omliggende Egn noget at forrette. Ingen Kiørsel over denne Broe tillades, uden alene paa den Tid, naar Knippels-Broe eller Christianhavns-Broe for Brøstfældigheds Skyld er under Reparation i nogle Uger, da Amagerne tillades med deres Torve-Læs at kiøre ganske langsom derover ind til deres Torvestader i Staden.

§. 17.

17: Det Harboeske Enkekloster

Det Harboiske Frue-Kloster, beliggende i Stormgaden, er en mild Stiftelse for Enker af adelig Stand, hvis Mænd have tient Kongen og Fædrelandet, men ikke efterladt dem det, hvoraf de kunde leve utrængende til anden Hielp. Dette Kloster bærer Navn af sin Stifterinde, afgangne Geheimeraad Jens Harboes Enkefrue, Geheimeraadinde Christiana Harboe, fød Baronesse Fiuren, som gav ved et Testamente sin her paa selv samme Sted beliggende og iboende Gaard til et Enke-Frue-Kloster, saa og alle sine anseelige Midler med alt sit Efterladenskab, tillige med sit Baronie Støfringgaard i Jylland,

88

at deles i lige Dele for at oprettes af disse Hendes Midler baade dette Enke-Frue-Kloster i Kiøbenhavn, saa og Jomfrue-Klosteret Støfringgaard i Jylland. Dette Harboiske Frue-Kloster blev indrettet Aar 1741. Men da Bygningen var for liden til sin Bestemmelse, blev Aaret 1758 opført en anden nye til alle Sider grundmured Bygning, som var parallel med den gamle, men begge Bygninger bleve sammenføjede ved en lavere Forbygning, saa at begge Corps de Logis forestille et Par store Pavillons. Hver af disse to Hoved Fløie eller Pavillons ere tre Etager høi og sex Fag bred. Udi hver Pavillon ere Logementer til sex Fruer og deres Piger, saa og sex Kiøkkener i en Linie. I hver Etage ere fire Værelser til to Fruer og det femte til deres Piger. Hver Frue har et Kiøkken, et Spisekammer paa tre Fag alt i en Linie. Derforuden har hver Frue sine Kieldere i samme Bygning. Imellem disse to Pavillons er Mellem-Bygningen, som er to Etager høi og sex Fag bred med en Altan over, ziret med Sandsteens Lendeverk og Stifterindens Vaaben ud til Gaden. I den anden Etage af Mellem-Bygningen er Priorindens Værelser og den Sal, hvor Prædiken og Bøn holdes. Saa og Directurens Værelse, hvori giemmes Klosterets Obligationer, Brevskaber og Protocoller. Under denne Bygning ere Kieldere til Priorindens og Directurens brug.

Neden under er et Kiøkken og Pige-kammer for Priorinden, saa og en Stue til Portneren. Samme Portner nyder aarlig Løn 60 Rdlr. og 10 Rdlr. til Ildebrand. Ved Stiftelsen er et Vaskerhuus og to Material-Huse. Ligeledes ogsaa en smuk liden Hauge, som kom i Stand Aar 1760. Paa Bygningen ere tre Porte, nemlig en Port ved hver Ende, hver paa to Fag, og en Hoved Port i Mellem-Bygningen som er Hoved-Indkiørselen. Dette Frue-Kloster er en Stiftelse for en Priorinde og 12 Enke-Fruer, hvis Mænd have været af de fem første Classer i Rangen. Priorinden nyder foruden fri Logemente aarligen i Pension 260 Rdlr. og hver af de 12 Fruer foruden fri Logemente nyder aarlig 160 Rdlr. I dette Kloster prædiker hver Søn- og Helligdag en Student, som derfor nyder aarlig 60 Rdlr. Løn og med Tiden mere, saa og Offer af Conventualinderne. Der findes tvende Skilderier, som er Salig Geheimeraad Iver Harboes og Frue Christina

89

Fiurens, med nogle af deres Familiers Skilderier, hvorom dog ingen Oplysning haves formedelst deres Ælde og Ukiendelighed. Frue Geheimeraadinde Harboes Fundats paa Enke-Frue Klosteret er dateret den 23 Nov. Aar 1735, og er at læse i H. de Hofmanns Samling af Fundatser og Gave-Breve, Tom. 10. pag. 5. Aftegningen paa dette Harboiske Frue-Kloster findes i Pontoppid. Atlas. Dan. Tom. II.

§.18.

18: Det Holstein-Ledreborgske Palæ

Det Grevelige-Holstein-Lethrabortske Hotel, beliggende i Stormgaden, hvis Hoved-Facade er 55 Alen. Portalet midt paa Bygningen er et af de kosteligste i Staden af graae og lys Marmor med toskanske Pillastrer. Indvendig er Opgangen paa en skøn Marmor Hoved-Trappe; og blant mange vel meublerte Gemakker er den store Sal over Porten særdeles anseelig. Tagets Kant er beprydet med Statuer, Vaser og andre Ornamentter, saa og med det grevelige Huses Vaaben. Haugen er adskilt fra Gaarden ved en lav Muur, besat med Statuer. Det Kongelige Kiøbenhavnske Videnskabers Societet (som begyndte den 13 Nov. Aar 1742, men af Kong Christian den Siette stiftet og confirmeret den 11 Jan. Aar 1743) holdte i denne Gaard under da værende illustre Eiers, Hans Høigrevelige Excellences, Hr. Greve Johan Ludvig af Holstein, hans Præsidio sine Forsamlinger, indtil det siden fik Værelse paa det Kongelige Slot Charlottenborg. Aftegningen paa dette Grevelige Hotel findes vel i Thuras Hafn. Tab. XXXI. saaledes som det var i Aaret 1748, men da samme Hotel har siden den Tid faaet endnu en Etage, saa og en langt prægtigere Anseelse og Decorationer, saa finder en Elsker af Architecture den nu værende nyere accurate Aftegning paa samme Grevelige Hotel i Pontoppid. Atlas Daniae Tom. II.

§.19

19: Frederiksholms Kanal

Kalleboe-Kanal eller Friderichsholms-Kanal er det Stykke af Kanalen, som begynder ved Enden af Gammel-Strands-Kanal lige ud for Enden af Vandkunsten og strekker sig ud til Havet eller Enden af Kalleboe-Quarteer. Paa det at den gunstige Læser kan gjøre sig et ret Begreb og Idee om Stadens forrige Situa-

90

tion og Beskaffenhed i de ældre Tider paa denne Kant, saa maae dette vel merkes: At i fordom Tid endtes Gammel-Strands-Kanal lige neden for Vandkunsten. Men da Kalleboe-Strand imellem Kiøbenhavn og Amager formedelst sine høie Sandgrunde ikke kunde beseiles, saa blev samme flade Strand, der tilforn ved en Muur og Skandse var adskilt fra Slottet, (See tillige §. 3.) nu kort efter Stadens Beleirings-Tid ganske opfyldt lige ud for Slotsholmen paa Stadens vestre Side; hvorpaa Kong Friderik den Tredie lod denne nye Kalleboe-Kanal grave, paa det at Vandet i Gammel Strands-Kanal kunde have sit udløb i Havet bag Slotsholmen. Nu er det sammenflydende

Vand imellem Kiøbenhavn og Amager fra begge Sider sanket ved de tvende Broer, nemlig: Lange Broe og Knippels-Broe til en overmaade sterk Strøm. (Pontoppid. Orig. Pag. 241.)

Førend vi forlade Kalleboe- eller Friderichsholms-District, maae vi først besee de tre Broer, som gaae tvert over nysommeldte Kalleboe- eller Frideriksholms-Kanal fra Byens Side over til Slotsholmen, hvor de Kongelige Slots-Bygninger ligge. Disse tre Broer ere:

§.20.

20: Prinsens Bro

Prindsens-Broe, som har sit Navn efter den Gade Prindsensgade, fordi Broen ligger lige ud for samme Gade og i lige Linie med den. Denne Broe ligger tvert over Kalleboe-Kanal og er den sidste af disse tre Broer, fordi den er mod Enden af samme Kanal. Den er en sterk Broe, hvilende paa fire af Steen opmurede Piller; den har ikke været oplukt, siden den nye Slotsbroe er bygt; thi de Skibe, som ligge i Kalleboe-Kanal for at losse deres indehavende Ladninger, komme ei længere op end til denne Broe. Veien fra Kalleboe over til de Kongelige Staldbygninger, Tøihuset, Kunstkammeret, Proviandgaarden, Rentekammeret, Børsen &c. og tilbage igien falder meget beleilig over denne Broe, som derfor vedligeholder Communicationen imellem Frideriksholms-Quarteer og Slotsholmen.

91

§.21.

21: Slotsbroen

Slots-Broen, liggende lige ud for Wigantsgaden, er den mellemste af de tre Broer over Kalleboe-Kanal. Den kaldes Slots-Broe, fordi Hoved-Indkiørselen til det Kongelige Residens-Slot Christiansborg falder over denne Broe. Den er en overmaade prægtig Broe, meget bred, opført paa tre murede og med Sandsteen beklædte Piller, og efter Bygningskunsten halvslagne Buer med et zirligt Steen Gelender ved begge Sider. Over denne Broe er ikke alleneste en frie og rummelig Kiørsel for Vogne ind til Christiansborg Slot over den store Slots-Forgaard eller Ridebanen; men ved begge sider af Broen er ogsaa en bred Gang for Fodgængere, belagt med norske Marmor-Fliser. Samme Gang er nogle Tommer Høiere end Kiørsels-Veien. Denne Slots Broe gaar ret op til de to af Qvaderstene opførte Pavillons, hvis Aabning er forsynet med en stor prægtig Jern-Port, bestaaende af tvende med et zirligt Gitterverk udarbejdede Fløie, hvorigiennem Indkiørselen til Slottet falder. Istedet for Bolverk ved Kanalen er ved begge ender af denne Broe opført en kostbar Muur af lutter norske Marmor-Bloktene.

§.22.

22: Stormbroen

Storm-Broen er den første af de tre Broer over Kalle-Boe Kanal, og har sit Navn af Stormgaden, fordi Broen ligger lige ud for samme Gade og i Linie med den. Denne Broe er bygt paa fire af Qvaderstene opmurede Piller. Tilforn har den stedse været indrettet til at vinde op indtil Aar 1762, da den ved sin Reparation blev forandret og er nu ikke mere til at lukke op, som tilforn. I Bolverket paa Byens Side er indrettet et stort Sand-Magazin eller en af Bræder indrettet Sandkiste, omtrent en Alen høiere end Gaden. Heri forvares de diverse Slags Sand, som Pramlaugets-Contoir ved sine Sandbaade og Arbeidsfolk ugentlig lader optage og indbringe for at lade samme daglig ved en beskikket Udsælger sammesteds udsælge i store og smaae Portioner til Stadens Indvaanere, som behøve Gulvsand, Broe-Sand eller Muursand til Kalk.

Anmerkning. I de ældre Tider lige til midt i det forrige syttende Aarhundrede gik den vilde Søe og Kallebo-Strand imellem Amager og Sieland lige op til Vandkun-

92

stens Side, (§. 3.) og tvert over at regne lige op til Bremerholm. Men i Kong Christian den Fierdes Tid blev al den Strekning paa Slottets Side, hvor nu Børsen, Nye Børs, bag Børsen, Rentekammeret, Proviantgaarden, Tøihuset, Staldbygningen, det forrige kongelige Bryghuus, den kongelige Veedhauge &c. staaer, indtagen ved kostbare Dæmninger fra den aabne Søe og opfyldt til at bebygges. Dernæst i Kong Friderik den Tredies Tid blev al den øvrige Strekning paa Byens Side, som kaldes nu Frideriksholms-Qvarteer, indtagen ved Dæmninger af Kalleboestrånd og ligeledes opfyldt til at bebygges. Og endskiønt al denne vidtløftige Strekning burde henregnes til den nyere Deel af Staden, saa dog alligevel indbefattes den under den ældre Deel af Kiøbenhavn.

§.23.

23: Slutteriet, Stadens Offentlige Arresthus

Slutteriet, eller Stadens offentlige Arresthuus for den civile eller borgerlige Stand, er en stor og sterk grundmuret Bygning, fire Etager høi, foruden Kielder-Etagen. Over Døren midt paa Bygningen staaer Kong Friderik den Fierdes Navn en Ciffre indhuggen i en Steen og øverst i Frontespicen sees i Steen udhuggen Stadens Vaaben med sine sædvanlige tilhørende Decorationer. Denne Bygning er i Kong Friderik den Fierdes Tid opført for at tiene til Stadens offentlige Arresthuus. Det er til denne Brug beqvemt indrettet; thi som dette Huus ei alene bruges til grove Misdæderes Bevaring, som har forbrudt deres Liv, men og til skikkelige og brave Bogerfolks Arrest, som for Gields Skyld eller for andre Forseelser kan geraade i Fortræd; saa ere og Værelserne indrettede paa en Maade, som kommer overeens med enhvers Stand og Forseelse, saa at det sidste Slags Arrestantere ere forsynede med skikkelige Værelser, der med de Førstes ei have nogen Slags Sammenhæng. Gields-Arrestanterne nyde daglig Underholdning i Penge 6 sk., som Creditorerne, der har ladet dem arrestere, betale. Men Delinqventerne nyde ikkun daglig 4 sk., som svares af Sigt- og Sagefalds-Cassen, som i fordem Tid var under Byefogdens Administration, men nu omstunder under Hof- og Stads-Rettens Administration. Alle Arrestanterne ere under Arrest-Forvarerens Opsyn og Ansvar. Aar 1771 udi May blev af Magistraten foranstaltet, at i Stadens Arresthuus i et dertil anvist Værelse skal herefter indlegges de Cadavera eller døde Mennesker, som undertiden findes liggende døde i Kanalerne og paa Gaderne, isteden for at slige

93

Cadavera tilforn ere altid blevne indbaarne og lagte i Stadens Avlsgaard i Kattesundet. I de ældre Tider finder man ingen synderlig Efterretning om et offentligt Arresthuus eller Slutterie. Kong Christian den Tredie befalede ved et Brev af 25 Jan. Aar 1556, at, saasom der klagedes over saa mange onde Betalere, skulle der for dennem indrettes et Arresthuus og ikke gives de Fanger mere end een dansk Hviid dagligen; Døde de deri, da skulle Ingen derfor tiltales. Udi Kiøbenhavns Stads-Ret, eller (efter A. Hvitfelds Ord. Tom. I. pag. 383) Birke-Ret udgiven af Kong Christopher af Beieren paa Calixti-Dag eller den 14 Oct. Aar 1443 tales der i det siette Kapitel om et Stads-Arresthuus. Kielderne under Stadens Raadhuus have i fordem Tid været Stadens Fængsel, da de have været usædvanlig sterke og store. Udi Graeabrødre-Kloster var fordem et Prison eller Fængsel for Munkene i den nederste Deel af den Bygning, som nogle Aar derefter blev indrettet til Tugthuus-Kirke. Hvilket Huus da tilhørte Byen og i nogle Aar var anordnet til Fængsler for Byens Arrestanter, indtil det blev forandret til en Kirke. (See J. L. Wolffs Encom. Dan. pag. 369.) Dette Arresthuus eller Slutterie har en net liden Huus-Kirke, hvori Gudstienesten forrettes paa Søn- og Hellig-Dage af Arresthusets egen Præst, der har sine egne frie Værelser i Huset at beboe. Høimesse-Prædiken holdes til sædvanlig Klokkeslæt, men isteden for Aftensang bliver holden Catechisation. Samme Præst bereder til Døden de Misdædere af Borgerstanden, som her sidde paa Livet og have faaet deres Døds-Dom.

De, som have været Præster ved Arresthuset, ere følgende:

- 1.) Morten Wemmenhøy, kaldet 6 Sept. Aar 1737.
- 2.) Hans Teilman, den 14 Nov. Aar 1738.
- 3.) Casper Køllichen, den 14 Apr. Aar 1741.
- 4.) Hans Christian Hansen, den 4 Aug. Aar 1741.

5.) Morten Thrane Rothenburg, den 25 Apr. Aar 1750. blev dømt fra Embedet.

6.) Nicolai Ulliz, den 2 Oct. Aar 1767.

7.) Marcus Monrad, den 16 Sept. 1771.

8.) Andreas Wibe, den 17 May Aar 1777.

94

§.24

24: Kongelige Vajsenhus

Det Kongelige Weysenhuus, allerførst stiftet af Kong Friderik den Fierde, Aar 1727, er en meget stor og anseelig grundmured Bygning, bestaaende af fire sammenbygte Længder i en langagtig Qvadrat af tre Etager foruden høie Kieldere derunder. I Henseende til de ældre Tider er dette at merke, at det sted og Plads, hvor nu dette Kongelige Weysenhuus staa opbyggt paa, var fordum et greveligt Hotel, tilhørende den grevelige Frisiske Familie. Men sidst i forrige Aarhundrede købte Kong Christian den Femte denne de Frisers Gaard og lod den paa Kongelig Bekostning indrette til et Ridderligt Academie til den adelige Ungdoms Underviisning ei allene i Sprog og Videnskaber, men ogsaa i adskillige legemlige Øvelser. Dette Ridderlige Academie blev oprettet den 26 Jul. Aar 1691, og høitideligen udi Hans Kongelige Majestets, samt tvende Prindsers høie Nærværelse indviet ved en zirlig Oration, holden paa Kong Christian den Femtes Fødsels-Dag den 15 Apr. Aar 1692 af da værende Siellandske Biskop Doct. Hans Bagger. (See Zwergs Siellandske Cleresie pag. 314.) Om dette Ridderlige Academie og dets Statutis kan læses i Pontoppidans Annales Tom. IV. pag. 677. Da Forelæsninger og Exercitia toge sin Begyndelse, blev Academiet ved en offentlig Oration den 2 Jun. Aar 1695 inaugureret af Dr. Jens Birkerod, Professor Theologiæ ved dette Academi. Dets Stiftelse eller Fundatz er dateret den 14 Sept. Aar 1695 og blev publiceret i dansk, latinsk og tydske Sprog, trykt in Folio, Khvn. Aar 1695. Af Fundazen sees, at en Prinds, som holdte tre Tienere maatte give til Introductionen 150 Rdlr. og aarligen 650 Rdlr. En Greve, Baron og Adelsmand, som holdte to Tienere, maatte give til Indtroduction 50 Rdlr. og aarligen 450 Rdlr., men holdt han kun een Tiener, da gav han 350 Rdlr. Iblant de anseelige Personer, som studerede ved dette Ridderlige Academie, vare følgende: Landgreven Carl af Hessen-Cassel, som Herman Frid. Meier, Alumnus ved samme Academie beneventerede med en offentlig fransk Oration den 27 Sept. Aar 1698. (See Nova Litter. Maris Balthici & Septbr. Ao. 1698. pag. 185.) Grev Friderich Christian Danneskiold, Greve af Laurvigen og Hirtsham, Grev Ferdinand

95

Anton af Danneskiold og Laurvigen, Grev Erpach, Grev Løvenstein, Grev Wedel, Grev Ranzow, Grev Christ. Gustav af Jarlsberg, Baron Christian Friderich Lillienkrone, Baron Christian Ranzow, Baron Theodor Fiuren, den russiske Envoje ved det Danske Hof, hans Søn Nicolaus Ismailow &c. Aar 1704 den 10 Jun. Holdt Jørgen Jacob von Bylow paa dette Academis Auditorium en offentlig Tale de Ludis Veterum cum Exercitiis Academiæ Equestris comparatis.

Dette Ridderlige Academie havde følgende Over-Hofmestere, nemlig: 1) Hr. Wiglas von Schindel. 2) Hr. Marcus Giøe, Ridder, Geheimeraad, Herre til Brahesborg. 3) Hr. Christian de Lente, Ridder, Herre til Carlshausen. 4) Greve Carl af Ahlefeldt, Langeland og Rixingen. 5) Hr. Henrik Ernst von Calnein, var den sidste Over-Hofmester, og blev siden Etatsraad og Stiftamtmand i Ribe. De, som vare Professores ved dette Ridderlige Academie, var følgende: I. Professores Theologiæ vare: Doct. Jens Jakob Birkerod, fra Academiets Stiftelse Aar 1692, han var tillige Prof. Theolog. ved Universitetet og tilsidst Biskop i Aalborg. Doct. Christian Rudolph Møller, var tillige tydsk Hof-Prædikant og blev siden Biskop i Fyen. Doct. Franz Julius Lütken, var tillige tydsk Hof-Prædikant. II. Professores Juris vare disse to: Doct. Henrik Weghorst, som ogsaa tillige var Profess. Juris ved Universitetet. Doct. Otto Sperling, som tillige var Professor Eloquentiæ & Hist. Udi Mathesi vare disse to Professorer, nemlig Mag. Sebastian Laurenberg, tilforn Professor Mathes ved Sorøe Academie og ved Universitetet i Kiøbenhavn. Hr.

Georg Oxendorf var her Professor i 18 Aar, indtil Academiet blev ophævet. Udi Eloquentia og Historiis vare følgende Professorer: Hr. Stephen Kenkel, som siden blev Told-Kammereer ved Øresunds Toldkammer i Helsingøer og Etatsraad. Doct. Otto Sperling, hvorom nys er meldt, at han var tillige Profess. Juris. Hr. Ole Willumsen Worm, som siden blev Profess. Medicinæ ved Kiøbenhavns Universitet. Tillige var Mag. Johannes Hieronymus a Petkum, Professor Moralium, som siden blev creeret til Licentiat Theolog. Aar 1697.

96

Men dette Ridderlige Academie, efterat det havde vedværet i 18 Aar, blev ophævet Aar 1710, da Kong Friderik den Fierde forandrede det Aar 1712 til en Krigs-Skole for Land-Cadetter. Dertil blev det brugt i 8 Aar. Men da disse Landcadetter bleve forflyttede Aar 1720 til det forrige Opera-Huus, beliggende i Dronningens Bredgade, saa bleve Bygningerne, som vare saa forfaldne, at de ei kunde hielpes med Reparation, ganske i Grunden nedbrudte; og derimod bleve Aar 1727 af Kong Friderik den Fierde opførte nye Bygninger, hvilke bleve bestemte til et Kongeligt Weysenhuus, som fik Kongelig Fundatz, dateret den 21 Jul. Aar 1727, samt kongelig anordnet Spise-Taxt for Børnene i Weysenhuset af samme Dato. Til dette Weysenhuus gav Kong Friderik den Fierde strax i begyndelsen 60000 Rdlr. rede Penge, samt Forsikring paa 2000 Rdlr. aarligen. Dette Kongelige Anlæg og Stiftelse blev siden understøttet med rige Gaver fra adskillige formuende Personer. Weysenhusets-Kirke blev indviet af da værende Hof-Prædikant, Mag. Peder Hersleb, paa Stifterens høie Fødsels-Dag den 11 Oct., hvorfor ogsaa samme Dag til en taknemmelig Erindring om saa Høipriselig en Stiftelse, hvert Aar ihukommes høitideligen med Gudstieneste og Prædikens Holdelse i Kirken. Men neppe vare dette Weysenhusets Bygninger fuldførte, førend de ved den store Ildebrand i October Måned Aar 1728 bleve lagte i Aske, undtagen nogle faa Baghuse. Men efter Ildebranden lod Kong Christian den Siette i Aaret 1731 opbygge af Grunden det nu værende Weysenhuus, hvis Bygning gjør meget til Nye-Torvs Anseelse og blev Weysenhuset ganske færdig og Kirken høitideligen indviet den 17 Febr. Aar 1734. Weysenhusets Hoved-Facade af 108 Alens Længde, og tre Etagers Høide, indtager den ene Side af Nye-Torv; Bygningen er 24 Alen høi til Gesimsene, men 34 Alen høi til Tag-Ryggen. Aftegningen derpaa findes i Thuras Hafn. Tab. CI. og Pontoppid. Atlas Dan. Tom. II. Udi denne Stiftelse opdrages 150 Fader- og Moderløse-Børn af begge Kiøn. Alle disse Børn klædes med grøn Uniform. De nyde dagligen to Maaltider, Middags- og Aftens-Maaltid efter foreskrevne Spise-Taxt. De undervises i deres Christendom, saavel som i Regning og Skrivning af husets Præceptorer

97

og Adjunker. Skolerne er fire, nemlig to Dreng- og to Pige-Skoler. Hver Dreng-Skole har sin Præceptor og Adjunctus. Hver Pige-Skole har sin Præceptor og Lære-Moder. Pigerne undervises ogsaa i at kniple og at strikke Strømper, til hvilke sidste Underviisninger et par Skoler især ere anlagte. Børnene modtages ikke under 8 Aar, og gaae ud igien, naar de ere komne til den Alder, at de har været til Confirmation, saa at Drengene kan settes til et Haandverk og Pigerne tiene for deres Brød. Desuden er endnu oven over Kirken en Dreng- og Pige-Skole, kaldet de Fattiges-Skoler, hvor andre fattige Børn af Byen nyde ikkun frie Information og de Klæder, som Weysenhusets Børn aflegge, naar de hvert andet Aar klædes paa ny. Udi dette Kongelige Weysenhuus holdes to Collegier, nemlig: Missions-Collegium de Cursu Evangelii promovendo og General-Kirke-Inspections Collegium. De to Secretairer i Kirke-Inspections-Collegio have deres frie Værelser her inde at beboe. Weysenhuset har sin Inspector, sin egen beskikkede Præst, sin Oeconomus eller Spisemester, som bespiser saavel Børnene, som Læremesterne og Læremødrene, saa og andre under dem hørende Folk tvende gange om Dagen. Ligeledes har Weysenhuset sin egen Bogtrykker, en Portner og andre Betientere, hvilke alle, hver for sig, efter deres Embede og Stand have deres fri behørig og tilstrekkelige Værelser at boe i. Desuden har Weysenhuset sit eget rummelige Apothek, tilligemed behørigt Laboratorium, saa og tilstrekkelige Værelser for en Apotheker; deraf tages aarlig visse Forpagtnings-Penge af en Apotheker, som finder her baade rummelige og tilstrekkelige Værelser, saavel til bekvemmelig Beboelse, som til Provisions-Kamre og Laboratorii Indretning. Ligeledes har Weysenhuset sin egen Boglade, hvori daglig udsælges ved Husets egen beskikkede Boghandler, baade dets egne Oplags-Bøger af danske Bibler i diverse Formater, den nye til almindelig Brug i Kirkerne anordnede Psalmebog, som udkom Aar 1778, den i danske Skoler til Ungdommens Underviisning at læse autoriserede Forklaring, saa og det Saxdorphiske

Udtog af samme, hvilke Bøger især ingen uden Weysenhuset alene efter en Kongelig Befaling er berettiget at trykke og oplegge; saa og andre Bøger af Husets eget Forlag, tilligemed udenlandske Skrifter.

98

Udi Kielderen under Bogladen har Weysenhuset et stort Bogtrykkerie med sex Presser, som er forsynet med et stort Forraad af Typi og Skrifter. Det bestyres af Husets egen Bogtrykker, som er fritagen fra al borgerlig Tyngde. Dette Bogtrykkerie er altid i fuld Gang, thi her trykkes ikke allene Husets egne privilegerede Bøger, men ogsaa andres ny udgivne Skrifter for Betaling. Endnu er at merke, at Weysenhuset har et temmelig stort Bibliothek, bestaaende meest af danske Bøger, stiftet ved Professor Theologiae Hans Steenbuks Gavnildhed, da han dertil har skienket 600 Rdlr. for hvis Rente skulle aarlig kjøbes ny Bøger. Ligeledes har Weysenhuset ogsaa en Naturalie-Samling.

Midt i den store Bygning ud til Nye-Torv imellem Apotheket paa den søndre Side og Bogladen paa den nordre Side er Weysenhusets Kirke bygt, ziret med et maadeligt Spir, behengt med Klokker og prydet med en forgyldt Krone imellem to forgyldte Kugler og allerøverst en forgyldt Hane til en Fløi. Spiret er 37 Alen høit og har et Seierværk. Da Klokkerne ved Ringning med dem, satte Underbygningen i nogen Bevægelse, blev Kirke-Muren midt paa bestyrket med et zirligt Forspring ud mod Nye-Torv, hvor ogsaa Hoved-Indgangen til Kirken er. Kirkens Længde udvendig er 42 Alen. Uden paa Kirken over Kirke-Døren læses i Steen udhuggen dette Bibelske Sprog: Jac. 1,27. En reen og ubesmittet Gudsyndelse for Gud og Faderen er denne, at besøge Faderløse og Enker i deres Trængsel og at holde sig selv ubesmittet fra Verden. Øverst i Frontispicen sees i Steen udhuggen det Kongelige Danske Vaaben med Krone over, holden af to Vildmænd. Weysenhusets Kirke blev efter Ildebranden indviet den 17 Febr. Aar 1734 i Kong Christian den Siettes og Dronning Sophiæ Magdalenæ Nærværelse. Indvendig er Kirken lidet aflang. Øverst i Kirken er Alteret, ligeover Alteret er Prædikestolen, og Orgelværket er igjen lige oven over Prædikestolen anlagt. Over de tvende nederste Rader Stole ere paa hver Side tvende aabne Gallerier, som bæres af to Rader Pillarer, og ere afdeelte til Kirkestole for adskillige af Stadens Indvaanere, som søge Gudstienesten her, foruden en særdeles Stoel til Directeurernes Tieneste. Denne vigtige Stiftelses-Dag bliver aarligen med Gudstieneste og Prædiken den 11 Oct. ihukkommet.

99

Efter 37 Aars ønskeligste Flor blev denne herlige og gudelige Stiftelse imod al menneskelig Tanke og Formodning ophævet med Aars 1771 Udgang. Gudstienesten og Prædiken ophørte, Kirken belv tillukt, Weysenhuus-Børnene bleve udsatte i Kost for to Mark ugentlig til deres Underholdning hos Borgere og Bønder af den kongelige Direction over den almindelige Pleie-Anstalt efter Placat af 5 Dec. Aar 1771. En ny Forfatning i de Fattiges Pleie og dermed forbunden Kongelig Real-Skoles Oprettelse i det forrige Weysenhuus, som efter Hans Kongelige Majestets Befaling ved den Kongelige Direction for den almindelige Pleie-Anstalt skulle istandsettes, blev solgt paa Weysenhusets-Boglade for 6 s. Udi den Kongelige Forordning af 16 Nov. 1771 om Pleie-Anstalts Indretning til Underholdning for Stadens Fattige mælder §. 8. at det er Kongens landsfaderlige Villie, at der skal anlegges en Real-Skole, hvorved Øiemedet skal være at skaffe de Unge saadanne Kundskaber, at de, uden at være egentlige Lærde, kunde blive beqvemme til de mange i det borgerlige Liv forefaldende Haandteringer. Imidlertid blev en Real-Skole i forrige Weysenhuus indrettet, hvortil blev beskikket en Rector og en Con-Rector, dernæst en Inspector over Fattig- og Arbeids-Skolerne og blev Hr. Bendix Krøll, hidtil Capellan pro Persona ved store Wartov Hospitals-Kirke, dertil antagen og til den Ende holdt sin Afskeeds-Prædiken i Wartov-Kirke Dom. II. Advent. Aar 1771, for at være herefter Skole-Inspector ved den almindelige Pleie-Anstalt. Planen til denne Real-Skoles Oprettelse blev publiceret at skulle have taget sin Begyndelse i Aaret 1772. Men dette Anlæg til en Real-Skoles Oprettelse i det forrige Weysenhuus kom dog ei til Fuldkommehed, men ophørte ganske. Thi efter nogle Maaneders Forløb blev det Kongelige Weysenhuus den 12 Nov. Aar 1772 oprettet igjen paa sin sædvanlige forrige Fod, og fik sine Directurer og Curatorer som tilforn, og den 19 Nov. 1772 blev Skole-Inspector ved den almindelige Pleie-Anstalt, Hr. Krøll, beskikket af Directeurerne til at være tillige Præst ved Weysenhuset. Dog gik der en rum Tid forbi, inden alle Ting kom igjen i sin forrige Orden. Kirken, som nu havde staaet tillukt i 21 Maaneder fik Præst og Gudstieneste igjen. Og efterat Kirken imidlertid ved en fuldkom-

100

men indvendig Reparation havde faaet en langt smukkere Anseelse end forhen, især ved den nu overalt zirlig forgyldte Prædikestol, som falder got i Øinene, blev Kirken paa ny høitideligen aabnet ved Gudstieneste og Prædiken, holden Mandagen den 11 Oct. 1773, som var Weysenhusets første Indstiftelses-Dag, da Weysenhusets nye Præst, Skole-Inspector Hr. Bendix Krøll, efter en kort Indtrædelses Tale over de Ord: Esaia 6 Kap. 8 Vers. See! Her er Jeg, send Mig; holdt Tale til Kirkens og Stiftelsens Aabning over Texten Esaia 49 Kap. 23 Vers. Kongerne skulle være dine Foster-Fædre, men Exord. af Psalm. 28, 10. Fader og Moder forlode mig, men Herren skal annamme mig til sig. Ved denne høitidelige Act blev af Cancellieraad Bekmann, een af Weysenhusets Curatorer, foræret til Kirken to smukke Tavler, den første af dem for Weysenhuset, og den anden Tavle for Præsten. Hvilke to Tavler paa samme høitidelige Dag blev første gang blant tilhørerne ombaarne. Af Directionen for Weysenhuset blev Aar 1774 udgivet et Reglement for Børnenes moralske og phykiske Opdragelse i denne Stiftelse, hvorefter Inspecteuren haver alene Over-Opsigt over Børnenes physiske Opdragelse, men Præsten alene over deres moralske Opdragelse. Hvert Kiøn af Børnene inddeler Præsten tilligemed Informatores i tvende Hoved-Klasser, hver Klasse i to a tre Parter og hver Klasse under sin egen Informator. I enhver Klasse føres en Skole Protocol, hvori betegnes ethvert Barns Opførsel, Flittighed og Fremgang. Hvert Halv-Aar nemlig Paaske og Mikkelsdag skeer offentlig Examen i Christendommen udi Kirken om Formiddagen, og om Eftermiddagen i Spisestuen over Skrivning, Regning og andre Videnskaber. De Børn, som ved Examen have udmerket sig ved Flittighed, concurrere til de Premier, som uddeles den 11 Oct. som er Weysenhusets Stiftelsesdag. Uden for Stiftelsen antages ogsaa Forældres Børn for Betaling at nyde lige Underviisning med Weysenbørnene af Weysenhusets Præceptorer. For saadanne fremmede Børns Underviisning ligemed Stiftelsens egne Børn i nederste Klasse betales 7 Mark kvartaliter og i øverste Klasse 9 Mark kvartaliter. Al Slags Straf, hvormed Ungdommen kan afskrekkes fra det Onde, henføres beqvemmelig efter Forseelsernes Beskaffenhed til tre Klasser,

101

nemlig: 1) Beskæmmende. 2) Berøvende, og 3) Følelige; hvilke hver for sig maae bruges med den allerstørste Forstand og Vaersomhed.

De, som have været Præster ved Weysenhuset siden dets første Stiftelse, ere:

1.) Hr. Enewald Ewald, fød Aar 1696 i Tønder-Amt, blev Aar 1727 Præceptor ved Weysenhuset, da det af Kong Friderik den Fierde blev stiftet. Aaret 1728 blev han den første Præst ved Weysenhuset. Aar 1747 blev han Professor Theologiæ Extraordinarius. Døde Aar 1754.

2. Hr. Hans Lindegaard, fød Aar 1702. var først Præceptor ved Weysenhuset, derefter Sognepræst til Glinstrup i Aarhus Stift, siden Sognepræst i Ebbeltoft, derfra kaldet til Provst og Sognepræst til vor Frue Kirke i Aarhus; endelig Præst ved det Kongelige Weysenhuus i Kiøbenhavn. Døde den 28 Jun. Aar 1770.

3.) Hr. Berendt Sverdrup, var først personel Capellan i Norge, blev Aar 1770 den 2 Nov. kaldet til Præst ved Weysenhuset. Da denne Stiftelse blev nedlagt ved Aarets 1771 Udgang, blev han Aar 1772 kaldet til Slotspræst ved Aggershuus Slot og Sognepræst for Aggers-Menigheder i Christiania Stift.

4.) Hr. Bendix Krøll, først personel Capellan ved Helliggeistes Hospital eller store Wartovs Kirke, derefter Skole-Inspecteur ved Fattig- og Arbeids-Skolerne Aar 1771. Men Aar 1772 den 19 Nov. kaldet til Præst ved Weysenhuset, da det blev oprettet igjen. Aar 1779 tillige Slotspræst ved Christiansborgs Slots-Kirke.

§. 25.

25: Rådhuset

Raadhuset er en ny og moderne Bygning, ganske af ny opført efter Stadens store Ildebrand paa selv samme Grund, hvor det forrige afbrændte Raadhuus stod. Det ligger ganske frit uden at støde op til andre Bygninger, saa at det alene gjør Skildsmisse imellem Gammel-Torv og Nye-Torv. I Henseende til de ældre Tider maae merkes, at

Stadens allerførste og ældste Raadhuus laae i det femtende Aarhundrede paa Hiørnet af Nørregade og Klædeboderne, hvorom meldes mere siden i det tredie Kapitel om Klædeboe-Quarteer Litr. A. Men da samme Raadhuus blev ved Stadens Tilvekt omsider for lidet, saa blev det ved Mageskifte overladt til Kanikkerne ved Vor Frue Kirke. Dernæst blev anlagt og bygt et nyere og større Raadhuus paa Hiørnet af Nør-

102

regade og Studiistræde paa det Sted, hvor nu omstunder Biske-Residentsen er. (See tillige forhen pag. 12.) Udi gamle Breve kaldes Raadhuset Prætorium eller Consistorium nostrum Hafnis eller Domus Consulatus og Byetinged kaldtes Placitum nostrum Civile. Dette andet eller mellemste opbygte Raadhuus, eller rettere en Deel af dette Raadhus laante Kong Christian den Første af Stadens Magistrat paa ti Aar til at holde det af Høimeldte Konge nye anlagte Universitets Collegia udi indtil videre. Men da mere end 20 Aar vare forløbne, tog Borgemester og Raad det gamle Raadhuus tilbage med Vold og Magt Aar 1491, men de matte ugjerne levere det igien tilbage til Professorernes Brug. Siden gjorde Kong Hans denne Raadhuus-Bygning til en ordentlig Studii-Gaard eller Universitet.

Det tredie Raadhuus, som Staden har haft, blev bygt Aar 1605 i Kong Christian den Fierdes Tid meget anseeligt af Steen ganske ny paa den søndre Side af Gammel-Torv (See L. Holbergs Danmarks Histor. Tom. 2. pag. 902.) Da Raadstue-Spiret ikke stod paa Taget, men paa et Taarn, som stod ud fra Muren, var opmuret fra Grunden, ziret paa alle fire Sider med en skøn Seierskive. Hvorhos er at agte, at paa al den Plads, som nu er det Nye-Torv, vare i fordum Tid bygte mange Vaaninger og huse bag fra Raadhuset langs ned ad Gaden paa de tvende Sider inden for Rendestenen, som nu Torvet er. I disse Huse boede Rettens Betientere, Borgemesternes, Byfogdens Tienere og Vagtskriveren med andre flere Slags Folk. Men da samme Huse bleve ved Ildsvaade, som opkom i en Pottemagers Huus, afbrændte, saa blev den hele afbrændte Plads forordnet til et Nye-Torv, saa at Raadhuset kunde have baade bag og for til lige stor Anseelse. (See Wolffs Encom. Dan. pag. 367.) Paa dette Raadhuus lod Kong Christian den Fierde prægtig tractere Rigets Stænder af Sielland, da de havde paa Nye-Torv hyldet hans Søn, Prinds Christian i hans Alders syvende Aar til at være Danmarks og Norges Konge efter Hans Kongelige Majestets Død. (See Wolff 1. cit.) Over Indgangen til dette Raadhuus stod denne vigtige og betydelige Opskrift:

103

Hæc Domus Odit,
Neqvitiæ
Amat,
Pacem,
Punit,
Scelera,
Conservat,
Jura,
Honorat,
Probos.

Indvendig støde adskillige latinske, danske og tydske Inscriptioner, af hvilke man vil anføre de betydeligste. Sufficit Actori Querulo Altera Si Patet Auris, Servetur Pavidus Judicis Une Reo. Johannes VIII Cap. Tum Justus Judex Fueris & Criminis Ultor, Cum Sceleris Non Sis Consciens Ipse Tibi. Esaiæ X Cap. Væ Judicibus iniquam Ferentibus Sententiam & Scribis injusta seribentibus, ut opprimant Judicio Pauperes. Aristotel. Amor, Odium & proprium Commodum Sæpe Faciunt Judicem non cognoscere Verum. Lad Ingen Vild fra Rættens gaae, Lad Skiænk Dig ei besvige; Som sagen er, Døm hver Mand saa, Den Fattig med den Rige. Til en Erindring om Stadens Beleiring stod følgende Inscription: Anno 1659 den 11 Febr. var der Storm hier vor Kopenhagen, da War Ich Andreas Frichen von Breslou, Muurmeister hier in Kopenhagen, Eltermann für die Brand-Meister und Brand-Gesellen allzusammen diese Brandzangen brauchten wir vor die Feuer-Kuglen. Anno 1662. Dette Raadhuus blev i Stadens store Ildebrand i Oct. Aar 1728 næsten ødelagt, saa at ikke meget deraf blev skaanet af Ilden; dog beholdt

man samme Grund og opførte nu efter Ildebranden den nu værende moderne grundmurede Bygning, bestaaende af to Etager.

Raadhusets Bygning er 50 Alen bred og 18 Alen høi til Gesimsen, men 36 Alen høi til Tagryggen. Paa Raadhusets Hoved-Facade, som vender ud til Gammel-Torv er Hoved-Indgangen. Dernæst er Raadhuset prydet med et zirligt Spir, hvilende midt paa Overdelen af et italiensk Tag, ziret med et skiønt Seierverk paa begge Sider ud til hvert Torv. Taarnet er 39 Alen høit over Taget og i Fløiet staar Kong Christian den Siettes Navn en Ciffre med Krone over. For ved ovenmeldte Hoved-Indgang til Raadhuset er et zirligt Steen-Portal med tvende fristaaende Romerske Piller, hvilke bære en Balcon eller Altan, der er uden for det midterste Vindue i den anden Etage. Deroven over er en høi rundagtig Frontispice, hvori sees i Steen udhuggen Kong Christian den Siettes Bustum eller Brystbillede og neden under samme sees det Kongelige Danske

104

Vaaben med sine Vaabenholdere eller Vildmænd; og derhos to siddende Billeder, eet paa hver Side af Vaabenet, hvilke forestiller Forsigtighed og Retfærdighed. Allerøverst oven over Gesimsen af Frontispicen sees ligeledes i Steen udhuggen Kong Christian den Siettes Navn en Ciffre med den Kongelige Krone over, baaren af to basunerende Engle. Paa denne Hoved-Side ud til Gammel-Torv er op til Raadstue-Bygningen en forhøiet opgang med en anseelig bred og frie Steen-Trappe af faa Trin, som nu er aaben paa alle Sider og oven til er en bred rummelig Plads hvor Tal-Lotteriet i General-Lotto-Administrationens Overværelse offentlig trekkes paa de bestemte Dage hver Maaned i Aaret. Denne Trappes forhøiede Opgang er en Levning af det forrige afbrændte Raadstue-Taarns Grundvold. Tilforn var denne Trappe-Plads omgivet med et meget kunstig udarbejdet Jern-Gitterverk, eller Gelender, hvilket blev borttaget Aar 1766 og Trappe-Pladsen blev gjort aaben, som den havde været tilforn. Da der ogsaa midt over Indgangs-Portalet blev opsat Stads-Vaabenet, holden af tvende Løver, udhugget i Steen. Begge Aftegninger paa Opgangens Forandring sees i Thuras Hafn. Hod. Tab. XXXIII. og Tab. XXXIV. saa og i Pontop. Atlas Tom. II. Paa denne Forhøining uden for Stadens Raadhuus trekkes det Danske Tal-Lotterie med følgende Anstalter paa de bestemte Dage maanedlig. Paa ovenmeldte Forhøining sidde omkring et Bord de Kongelige Commissarier, iblant hvilke Over-Præsidenten præsiderer, de Herrer Deputerede og een Secretair, som fører Protokollen. Paa en anden Forhøining staaer den Trekningen værende Inspecteur, og ved Maskinen, paa en endnu større Forhøining oven paa Bordet, staaer en af Friskolernes Drengbørn prægtig klædt i guldgalonerede Silkeklæder, hvis Øine blive tilbundne, naar han skal tage de fem Gevinster ud af Maskinen. Paa Bordet, som er overtrukket med grønt Klæde, staaer denne Lotterie-Maskine, som er gjort af Kobber, meget smukt malet og stærk forgyldt. Oven paa den staaer Fortuna. Midt paa Bordet staaer en grøn malet og forgyldt Kasse, hvori ligger de 90 Nummere med deres hosliggende 90 Capseler. Saasart een af de Herrer Commissarier kommer tilkiørende, begyndes en Instrumental-Musique fra Raad-

105

stus Altan, bestaaende af Pouker og Trompetter for at fornøje Tilskuerne. Naar Commissarierne ere samlede og have sat sig, aabner den første Commissair den tilforn ommeldte for ham paa Bordet staaende Kasse, hvoraf han udtager alle disse 90 Nummere, som alle ere af Pergament i sin Orden fra 1 til 90, og leverer samme stykkevis til Inspecteuren, hvorpaa Inspecteuren opraaber dem lydelig hver for sig, og foreviser Tilskuerne samme; derpaa indslutter han dem i den til hvert af Nummerne indrettede Capsel, som ham til den Ende leveres af den anden kongelige Commissair, hvorpaa han igjen overleverer den til en anden, af hvilken sidste Herre den af Friskolen ommeldte Dreng igjen modtager den for at legge den ned i Maskinen. Ved hvert femtende Nummer, som er indlagt, tillukkes Maskinen og omdreies nogle gange, hvorved tillige Musiken høres efter et dertil med en Klokke af den første Commissair givet Signal. Naar da alle Nummerne paa denne Maade ere vel melerede, bliver Drengens Øine tilbundne og med en Hanske paa den høire Haand udtager han de fem Capseler stykkevis af Maskinen med de deri værende fem Nummere, som han derefter legger paa en Sølv-Tallerken. Dette frembæres af Over-Præsidenten, som leverer samme til den første Commissair, der aabner det, og efterat have forevist Tilskuerne det, leverer bemeldte Nummer til Inspecteuren, som ligeledes foreviser og lydelig opraaber det, hvorpaa det protokolleres af Secretairen. Inspecteuren legger det derefter igjen i sin Capsel og kaster det ud blant Mængden af Tilskuerne paa Torvet, og en Tavle, hvorpaa Nummeret med forgyldte Chiffre findes, hænges ud paa

Forhøiningen for at sees af alle Tilskuerne. Ved hvert af disse Nummeres Trekning igientages tillige den ommeldte Musik. Paa den maade forholdes med ethvert af disse Nummeres Trekning, indtil de alle fem ere udtrukne, da denne Solennitet endes med den førømmeldte Musik.

Fra denne Frie-Trappe træder man igiennem Portalet ind i en stor publicve Sal, der egentlig tiener til en offentlig Samlings-Plads for alle dem, som have noget at anbringe for Raadet og forblive her, indtil de af Magistraten ved en Raadstue-Tiener indkaldes. Veggene i denne publicve Sal ere behængt med de Danske Kongers af den Oldenborske Stamme deres Skilderier. Ligeledes

106

finder man ogsaa her ophængte adskillige Kæmpe-Gevær, store Slag-Sverd, som er en antiqvarisk Rest, der er reddet fra Stadens store Ildebrand. I nogle Skabe i Væggen med Døre for af Staaltraad Gitterverk sees staaende Maal og Vægt. Fra denne Forsamlings-Stue i første Etage træder man nogle faa Trappe-Trin op til et langt Gallerie, fra hvilke alle udkomne Kongelige Forordninger, Rescripter, og andet, som skal kundgiøres Borgerskabet, bliver af Magistraten oplæst og forkyndet for den her i Salen tilstedeværende Almue. Fra dette Gallerie kommer man ind i Raadets sædvanlige Forsamlings-Stue, som er et stort og anseeligt Værelse, hvor Over-Præsidenten, Borgemestere og Raad forsamle sig visse Dage om Ugen for at raadslaae om Stadens Tarv og Beste, saa og for at afgjøre de Ting, som angaae Staden og dens Borgerskab. Et stykke af denne Raadstue eller Magistratens Forsamlings-Stue er ved Indgangen afsondret fra den øvrige Deel ved en Ballustrade eller Tralverk; Uden for samme bliver den eller de, som indkaldes for Raadet staaende, paa det at ingen skal trænge sig ind paa Magistraten, som sidder inden for Balustraden, forsamlet ved et med grønt Klæde overtrukket langt Bord. I samme Sal forsamle sig ogsaa nogle gange om Aaret Brand- og Vand-Commissionens Directeurer, for at anordne og afgjøre et og andet i deres Indretninger.

Næst ved denne Sal er Stadens Arkiv eller Raadstue-Arkivet, hvori gjemmes, foruden de sædvanlige Protokoller og Documenter, en Deel meget gamle og rare Manuscripter, baade Staden og Raadhuset angaaende; ligeledes endeel accurate og tilforladelige Tegninger af Staden, bestaaende baade i generale Kort over hele Staden, saa og i spicielle Kort over hvert Qvarteer saavel som og Kort over det ferske Vands Indledninger i hvert Qvarteer og Vandrendernes Beliggenhed i Jorden, saa og Kort over andre merkværdige Indretninger. Udi dette Arkiv gjemmes et rart Manuscript paa Pergament, som indeholder Kiøbenhavns Statuter, Privilegier og Friheder, hvilke Rigets Hofmester, Christopher Walckendorff, har Aar 1582 ladet samle og meget zirligen udskrive, derefter ladet dette rare Manuscript indbinde i en Bog, beslagen med Sølv og henlegge i Forvaring paa Kiøbenhavns Raadstue. Man finder her

107

Kiøbenhavns første Stads-Ret og skrevne Lov i sin latinske Original, udgiven idus Martii tertio Anno Domini MCCLIV af Jacob Erlandsen, Biskop i Roskild og siden Erkebisp til Lund i Skaane. Ligeledes finder man her i Stadens Arkiv Biskop Stigoti latinske Brev, dateret in crastimo beati Matthiæ Apostoli, Anno Domini MCCLXXX om Tilladelse for Kiøbenhavns Indvaanere at bryde Steen og Kalk paa Saltholm. Saa og Biskop Ingvar Hiorts latinske Brev, angaaende Politien, dateret in Die Inventionis sanctæ Crucis Anno Domini 1281. Samme Biskops Brev, dateret Roskilde Anno Domini 1289. Feria sexta proxima ante Festum Nativitatis Virginis gloriosæ om Hielp til Byens Befæstning. I dette Stadens Arkiv gjemmes ogsaa et rart Manuscript af P. J. Resenii Hand i et Pergaments Bind. Ligeledes findes i Raadhuus-Arkivet en zirlig skreven Bog in Folio under følgende Titel: Dett Danske Compagnies Broder-Bog her udi Kiøbenhaffn, hvorudi findes andtegnit alle Compagnie Laugs-Brødre deris Naffn, som sig udi den Hellig-Trefoldigheds-Laug haver indladet, siden Mand schreff effter Christi Biurd 1542. hvilcken Bog er renueret og fornyett paa Meninge Laugs-Brødres Bekostning den 29 February, da man schreff Aar 1623. Man læser i denne Bog et Register paa alle Laugs-Brødrenes Navne, deribrant Kongers, Fyrsters, Adeliges, Biskoppers, Præsters, Rectorers og Borgeres egenhændig optegnede Navne, saasom Aar 1542 Kong Christian den Tredie med 15 Adelsmænd. Aar 1556 Kong Friderik den Anden med 23 Adelsmænd. Aar 1595 i Pintse-Drik Kong Christian den Fierde og med ham 6 Adelsmænd. Hertug Ulrik, Biskop til Schwerin. Aar 1622 den Kongelige Prinds Christianus Electus, (saa kaldet, fordi han af Stænderne var udvalgt

Aar 1608 og hyldet til Successor Aar 1610.) Ligeledes Aar 1650 Kong Friderik den Tredie med 20 Adelsmænd. End videre Aar 1573 Doct. Poul Madsen, Superintendent. Doctor Hans Frantzen, Doctor Knubbart. Doct. Andreas Lemvig, Mag. Rasmus Katholm, Mag. Hans Guldsmid, Mag. Niels Hviid, Mag. Andreas, Slotspræst. Aar 1581 i Jule-Drik, Mag. Iver Stub, Mag. Hans Diriksen, Mag. Niels Krag. Aar 1631

108

Hellig tre Kongers Aften, Doct. Claus Blom, Mag. Hans Reisen. Aar 1639 Poulsen, Mag. Thomas Bang, Mag. Erik Olsen. Aar 1643 Doctor Niels, Doct. Christian Stougaard &c. Om dette Danske Compagnie finder den gunstige Læser Oplysning og Efterretning herefter ved det 5. Kap. om Snarens-Qvarteer.

Udi anden Etage af Raadhusets Hoved-Facade ud til Gammel-Torv er de To og Tredive Mænds Sal, som er det største og anseeligste Værelse i Raadhuset, hvor disse Deputerede Borgere med deres Formand forsamles og holde deres Conference med Magistraten. Paa denne Sal blev Kiøbenhavns Hof- og Stads-Ret holdet første gang den 15. Jul. Aar 1771 og vedvarede dens Sessioner her indtil videre Arrangement blev føiet, da Hans Kongelige Majestet siden købte Gaarden No. 35 paa Østergade, hvor samme Hof- og Stads-Ret nu holdes. Den gunstige Læser finder udførligere Efterretning om Hof- og Stads-Retten i det syvende Kapitel om Kiøbmager-Qvarteer.

Lige ud for Raadhusets Trappe forsamles hver Aften Stadens Natvægteres-Compagnie til et vist Klokkeslet efter Aarets forskellige Tider alle i deres sædvanlige Uniform, bevæbnet i Haanden med deres Morgenstjerne, som er en lang Stang, paa hvis yderste Ende er en rund Kugle, besat med Jernpigge, hvilke under deres foresatte Vægter-Capitains og Vægter-Lieutenants Opsyn udsendes herfra hver af dem til sin anordnede Post og Gade at beoagte om Natten, og derefter om Morgenen at give Rapport til deres Foresatte om hvad der paa deres Post om Natten kan være forefaldet og passeret. Aftegning af Stadens Raadhuus paa den Side, som vender ud til Gammel-Torv, findes i Thuras Hofn. hod. Tab. XXXIII og XXXIV saa og Pontoppid. Atlas. Dan. Tom 2.

Den anden Side af Raadhusets Bygning, som vender ud mod Nye-Torv, hviler paa tvende Arcader i Kielder-Etagen, som der er meget høiere end paa den anden Side ud til Gammel-Torv. Hver Arcade er sex Alen høi. Midt paa denne Side af Raadhuset sees allerøverst en rund Frontispice, hvori under Gesimsen i Steen sees udhugget det Kongelige Danske Vaaben med Krone over, hvilket holdes af to Løver. Paa hver af Enderne af denne Side af Raadhuset, sees en spits Frontispice, hvori under Gesimsen staaer i Steen udhugget Stadens

109

Vaaben. Kielderne ere indrettede deels til Arrest-Kammere, deels til en aaben Vinkielder med Skienke-Stue mod Nye-Torv, som af Magistraten paa visse Aar ad Gangen ved Auction leies og forpagtes bort til een af Stadens Vinhandlere. Udi de Værelser, som vende ud mod Nye-Torv er Borger-Vagts og Brand-Vagts-Stuen, ligeledes den Stue, hvori Byetinget i forstum Tid blev holdet, førend Hof- og Stads-Retten blev anordnet Aar 1771; men Byetingets forrige Værelser ere nu indrettede til Arrest-Kammere. Oven paa i anden Etage ud til Nye-Torv er Stadens Brand-Assecurance-Contoir for dets Officiantere. Dernæst ogsaa Politie-Kammeret, hvor Politie-Retten holdes af Stadens Politie-Mester, som til Politie-Retten at betjene har en Fuldmægtig, Protokolist, to Copiister, og en Adjutant. Under Stadens Politiemester ere subordinerede et vist Antal Politie-Betientere, og de Aar 1771 anordnede Qvarteer-Commissairer og Qvarteer-Betientere. Om disse er forhen meldt Kap. I. Dernæst ere her to Værelser til Raadstue-Skriver-Stuen, saa og to Værelser til Stadens almindelige Over-Formynderie for alle Umyndiges Midler af alle Etater. Imellem Raadstueskriver-Stuen og Over-Formynderie-Stuen er et Værelse indrettet til de Fattiges Væsens Contoir, hvilke Contoirer ere nu indrettede af de forstum værende Byeskriver-Stuens Værelser. Facaden af Raadhusets Bygning ud til Nye-Torv er ei saa zirlig, som den anden Facade mod Gammel-Torv, dog er den en anseelig Prydelse for Nye-Torv, hvis nordre Side den aldeles indtager. Aftegningen paa Raadhuset mod Nye-Torv findes i Thuras Hafn. Hod. Tab. XXXV. og XXXVI. saa og Pontoppid. Atlas Dan. Tom. 2.

Dette Stadens Raadhuus er prydet med et herligt Spir, hvilende midt paa Overdelen af et Italiensk Tag, og ziret med et skiønt Seierved paa begge Sider til hvert Torv. Spiret er 39 Alen høit over Taget, bred 9 Alen neden til og i Fløiet staar Kong Christian den Siettes Navn en Chiffre med Krone over. Men i Taarnet er ingen Klokker.

Stadens Magistrat har i de allerældste Tider bestaaet af to Borgemestere og fire Raadmænd, indtil at Kong Friderik den Første Aar 1526 anordnede, at Stadens Magistrat skulle bestaae af fire Borgemestere og tolv Raadmænd.

110

Men Kong Friderik den Tredie reducerede Raadmændenes Antal til otte. Aar 1660 fik Stadens Magistrat til Formand en Præsident, som var Hans Nansen, der var Borgemester og havde været et af de store Hiul, som befordrede Souverainitets-Acten, hvorudover han blev den første Præsident i Kiøbenhavn. I de ældre Tider blev Magistraten udvalgt af Borgerskabet, dog altid med Samtykke af Fogeden paa Slottet. Slige Valg havde Sted indtil de urolige Tider og Stadens dobbelte Beleiring under Kong Friderik den Første og Kong Christian den Tredie gave den berygtede Borgemester Ambrosius Bogbinder og hans Anhang Anledning til at ophidse Almuen. (Om samme Mand kan læses Holbergs Danm. Histor. Tom. 2. pag. 283. 297. 310 og 342.) Hvorudover Kong Christian den Tredie i Capitulationen forbeholdt sig den Ret at beskikke saadanne Mænd, som Byen kunde være tienst med. Udi Excerptis Cosmi Bornemanni Mss. meldes om en gammel Kiøbenhavns Raadstue-Bog, kaldet Stads-Bog, hvori følgende stod antegnet: Anno 1293 anordnede først Biskop Johannes Krag af Roskilde, rigtige Bøger at skulle holdes paa Tinget og paa Raadhuset, paa alle Sager, som der ageres. Det samme igientog Biskop Oluf i Roskilde Anno 1303 og kaldede Bogen Libellum Villæ Hafniensis, leggende dette til, at alle Contracter, Skøder &c. derui skulle ogsaa indføres, og at de, som derudi ei vare skrevne, intet skulde gielde. Den nævnes i Documenter af Anno 1294 Liber Civitatis og i Erici Pomerani og Christian den Førstes Privilegier af Aar 1422 og 1461 theres Stadhs-Baak. Naar en Byefoged i de ældre Tider tiltraadte dette sit vigtige Embede, saa blev altid brugt ved hans Indsettelse denne Ceremonie, at man gav ham i Haanden et af de store Slag-Sverd, som hængte paa Raadhuset. Kong Christian den Fierde forordnede, i den af ham Aar 1618 anlagte ny Stad Christianshavn, to Borgemestere og fire Raadmænd, samt en Byefoged, der skulle betiene Retten i samme Stad; men sligt blev siden forandret, da Christianshavn blev af Kong Christian den Femte indlemmet i Kiøbenhavn og lagt under Kiøbenhavns Stads Magistrats-Jurisdiction; Christianshavns Byeting blev afskaffet den 31 Jan. 1685, og fra den Tid af har Kiøbenhavn ikkun haft en Byefoged, som

111

altid var Borgerskabets Under-Dommer i alle civile og criminelle Sager, der bleve førte for Byetinget.

Stadens Magistrat i værende attende Aarhundrede, hvorunder Stadens Borgerskab sorterer, bestaaer af en Over Præsident, to virkelige Borgmestere, samt otte virkelige Raadmænd, som nyde Gage og Indkomster, desuden Vice-Borgemestere og Vice-Raadmænd, som vel have Characterer og Sæde i Raadet med Stemme og Succession, men nyde ingen Løn, førend een af de virkelige ved Dødsfald gjør Plads. Foruden disse er en Raadstue-Skriver. Tilform har Staden haft en Byefoged og en Byeskriver, men disse to Embeder ere nu ved Hof- og Stads-Rettens Anordning Aar 1771 nedlagde og afskaffede. Til Magistratens Underholdning og Stadens Nødtørft skienkede Kong Friderik den Tredie Aar 1661 Bidstrup Gaard og anseelige Gods af Roskilde Lehn, som i forud Tid havde været de Katholske Roskildske Bispers Herresæde, hvis Hovedgaards Taxt er 85 Tdr. 2 Skppr. 2 Fkr. 2 Album. Skovskyld 2 Tdr. 2 Skpr. 2 Fkr. saa at hver af dem nyder det halve af Godsets Indkomster. Magistraten faaer aarlig af Brygger-Lauget 200 Rdlr. Kroner, som leveres hver St. Thomæ Dag og er en Refusion eller Erstatning for det Paalæg, som Kong Friderik den Anden Aar 1573 paalagte Byen, at af hver Tønde Øl, som blev udtappet i Staden, skulle svares 1 sk. til Magistraten. Af Stadens Magistrat beskikkes følgende Byens Embeds-Mænd. 1) Raadstue-Archivarius. 2) Stads-Kæmneren, hvilke man finder, at Kong Friderik den Anden Aar 1580 har beskikket at være tvende til at besørge den almindelig Indtægt og Udgift, men Aar 1643 blev Kæmner Embedet betroet een Mand; derimod i de sildigere Tider ere atter igien beskikkede to Stads-Kæmnere. 3) Accise-Skriveren. 4) Bogholder ved Brand-Cassen. 5) Oldermænd og Rodemestere. 6) Vægter-Inspecteuren. 7) Vægter-Lieutenanten, som tillige er Brænde-Magazins-Inspecteur. 8) Renovations-Inspecteuren og Betienter. 9)

Veiermester paa Stadens Veierhuus med dertil hørende Arbeidskarle. 10) Kornskriveren med Kornmaalerne og Dragerne, Vragerne med de ved Broen værende Bødker og Arbeidskarle. 11) Raadstue-Tienere. 12) Stadens fem Bedemænd,

112

af hvilke enhver har sit visse District med dertil hørende Gader. 13) Port- og Passage-Betientere. 14) Brænde-Favnsettere og Læssere. 15) Saltdragere. 16) Arrest-Forvarere. 17) Raadstue-Vagtmesteren. 18) Stads-Mæglere. Ellers har Magistraten gammel vedtagen Rettighed til at kalde Kapellaner til St. Nicolai Kirke og Helliggeistes Kirke, saavel som Organister, Klokkere og Gravere til disse samme to Kirker, saaog til vor Frelsers Kirke paa Christianshavn. Om Magistratens Rettighed til at kalde Kapellanerne ved St. Nicolai Kirke, ligesom ved Helliggeistes Kirke, er Aar 1678 forefalden en Dispyt med da værende Sognepræst ved Nicolai Kirke, Mag. Michael Henriksen Tistorf, som tillige med Kirke-Værgeren ville kalde efter en foregiven gammel Brug. Men Magistraten fandt kongelig Bifald i at afvise Sognepræstens og Kirkeværgerens Paastand som ugrundet, da Magistraten baade for og efter Souverainiteten havde haft samme Ret til at besette Kapellanierne ved Nicolai Kirke og Helliggeistes Kirke som Professores Universitatis havde og udøvede i slige Tilfælde med at kalde Kapellaner til vor Frue Kirke og Trinitatis Kirke. Derimod havde Sognepræsten Mag. Michael Henriksen Tistorfs Foregivende ingen Grund, eftersom det paaberaabte ældre Eksempel angik kun en personel Kapellans Vocation, hvilket var Sognepræsten bevilget. Men ved Menighedens Tilvext var af et personel Kapellanie for længe siden blevet et residerende Kapellanie. Og at bortgive et residerende Kapellanie kunde ikke tilkomme Sognepræsten. Aar 1771 den 3 Apr. behagede det allernaadigst Kong Christian den Syvende at afskedige det da værende ganske Raad eller Magistrats Personer, saavel som da værende Politimester, Raadhuus Skriver og samtlige To og Tredive Mænd, og beholdt de afgaaende Magistrats-Personer en tredie Part af den aarlige fastsatte staaende Gehalt eller Gage, som de hidtil havde nydt. Kiøbenhavns Magistrat, som afgik den 3 Apr. Aar 1771 var: 1) Over-Præsident Hr. Geheime-Conferentsraad von der Lühe. 2) Virkelige Borgemestere: Conferentsraad Johan Christian von Schrødersee, Etatsraad Christian Fedder, Etatsraad Herman Henrik Kønnemann. Vice-Borgemestere: Etatsraad Johannes Valleur, Etatsraad Hans Christopher Hersleb, Etatsraad Friderik Horn,

113

Etatsraad Johan Jakob Hæseker, Etatsraad Abraham Falk. Virkelige Raad-mænd: Etatsraad Johan Friderik Holmsted, Cancelliraad Johan Diderik Beckmann, Raadman Gerhard Hoffgaard, Raadmand Johan Christian Willebrandt. Vice-Raadmænd: Raadmand Andreas Storp, Raadmand Peder Casse, Raadmand Peder Liunge, Raadmand Johan Peder Suhr, pro tempore Stads-Physikus Prof. og Doct. Wandeler, General-Auditeur Borneman, Raadmand Matthias Lunding, Raadmand Morten Munk og Raadmand Balthaser Schiøth.

Det af Hans Kongelige Majestet allernaadigste udnævnte ny Raad samledes paa Raadstuen Onsdagen den 3 Apr. 1771 og bestiod af følgende Membra. 1) Grev Ulrich Adolph af Holstein, Ridder, Kammerherre og Amtmand til Tønder, som Over-Præsident. 2) Justitsraad Rothe, som første Borgemester. 3) Hr. Johan Peder Suhr, som anden Borgemester. 4) Hr. Matthias Lunding, som Syndikus. 5) Pro Tempore værende Stads-Physikus Doct. Wandeler. Dernæst fire Raadmænd, nemlig: 6) Hr. Svend Kiøbke. 7) Hr. Hans Christian Beck. 8) Hr. Matthias Hundewadt. 9) Hr. Jørgen Thulstrup. Saa og tvende Borgerskabets Repræsentanter, nemlig Hr. Christen Waage, og Hr. Matthias Lange. Ved en trykt Placat af bemeldte Dato under den ny Over-Præsidents Navn og Underskrift blev Stadens Indvaanere bekiendtgjort baade det ny Raad eller Stadens ny Magistrats-Personers Antal og Navne, saa og tillige i samme Placat alle og enhver bekiendtgjort, at alle Sportler herefter og Indkomster af Stadens Gods og Jorder henlægges til at formindske de borgerlige Udgifter; at Stadens Indvaanere skal til alle Tider have tvende Repræsentanter, som kan iagttage deres Bedste i Raadets Samlinger. Og at disse tvende Repræsentanter, tilligemed fire Raadmænd, skal herefter hvert Aar udvælges ved et frit Valg og for denne gang ikkun alleneste udnævnes af Hans Kongelige Majestet. Strax derpaa lod dette ny Stads-Raad ved en trykt Placat, dateret Kiøbenhavns Raadstue den 8 Apr 1771 tilkiendegive Stadens Indvaanere, at alle de Indtægter, som forrige Magistrat haver haft til deres Belønning, skal herefter indflyde i Stadens alminde-

114

lige Kasse, saasom ingen Sportler for det nu værende Raad finder Sted, saa skal Indvaanerne, saasart skee kan, blive givet Underretning om Kassens nu værende Tilstand, ligesom og Publicum herefter aarligen skal blive givet Efterretning, hvorledes Kassen tiltager. Dette ny udnævnte Raad forblev nitten Maaneder, da det allernaadigst behagede Hans Kongelige Majestet, Kong Christian den Syvende, den 1 Oct. Aar 1772 at indsette den forrige Magistrat igien, som da den 5 Oct. Aar 1772 tog Sæde i Raadstuen saaledes: Over-Præsident Hr. Conferentsraad Braem. Virkelige Borgemestere: Hr. Conferentsraad Johan Christian von Schrødersee, Hr. Etatsraad Hans Christopher Hersleb. Vice-Borgemestere: Hr. Etatsraad Hæseker, Etatsraad Falk, Borgemester Suhr, Hr. Syndikus Lunding. Raadmænd: Etatsraad Holmsted, Cancellieraad Beckmann, Raadmand Hoffgaard, Raadmand Willebrandt. Vice-Raadmænd: Raadmand Storp, Raadmand Casse, Raadmand Liunge, Raadmand Munk, Raadmand Schiøth, Raadmand Kiøbke, Raadmand Beck, Raadmand Thulstrup. I dette Mellemrum var Etatsraad og Borgemester Horn, som tillige var Politiemester, forhen allernaadigst udnævnt til at være Justitarius i Hof- og Stads-Retten. General-Auditeur og Vice-Raadmand Bornemann udnævnt til Politiemester, men nu til Assessor i Høieste Ret. Etatsraad Fædder udnævnt til Politiemester, men blev sin Tour forbeholden som Borgemester. De tvende Borgerskabets Repræsentanter afgik, efterdi de To og Tredive Mænds Korps eller Collegium igien blev oprettet. Thi Stadens 32 Mænd, som den 3 Apr. Aar 1771 bleve ophævede, bleve nu igien den 16 Oct. Aar 1772 allernaadigst restituerede og toge deres Sæde i deres Forsamlings-Sal paa Raadhuset. Disse To og Tredive Mænds Collegium er anordnet af Kong Friderik den Tredie i Stadens Privilegiens Diploma af 24 Jun. Aar 1661 anden Paragraph, hvilke tillige med Præsidenten, Borgemestere og Raad, Stadens Beste, saavel som dens Indtegt og Udgift kan overveie og derom handle og slutte; to af dem, tilligemed Præsidenten og een af Borgemestrene maae altid have frie Adgang til Kongen, Stadens og det gemene Anliggende at andrage. Disse 32 Mænd have deres Formand. Hos een af Stadens Magistrats-Per-

115

soner holdes altid hiemme i hans iboende Gaard: Det Kongelige Justeer-Kammer i Kiøbenhavn, hvor al Dansk Maal og Vægt udselges til følgende Priser, nemlig: En complet Urtevegt i en Kasse, 10 Mk. En dito Sølv-Vegt i en Kasse, 11 Mk. Urtevegten separeres og koster et Pund 3 Mk. Et halvt Pund 2 Mk. $\frac{1}{4}$ Pund 1 Mk. 4 Lod 12 sk. 2 Lod 10 sk. Et Lod 8 sk. Et halvt Lod 6 sk. Et Qvint. 6 sk. Af Sølv-Vegten separeres allene: 2 Lod 12 sk. Et Lod 12 sk. $\frac{1}{2}$ Lod 8 sk. Et Qvintin 8 sk. Grov KiøbmandsVegt: Af Malm: 10 Lispund 28 Rdlr. 5 dito 16 Rdlr. 4 dito 14 Rdlr. 2 dito 7 Rdlr. Et dito 21 Mk. 8 Pund 11 Mk. 4 ditto 8 Mk. 2 dito 1 Rdlr. Et halvt dito 2 Mk. Et fierdingspund 1 Mk. Af Jern: 10 Lispund 7 Rdlr. 24 sk. 5 dito 22 Mk. 4 dito 16 Mk. 8 sk. 2 dito 9 Mk. 8 sk. Et Lispund 6 Mk. 8 Pund 5 Mk. En Skippunds-Bismer, 14 Rdlr. 4 Mk. En fire Lispunds Bismer 2 Rdlr. En to Lispunds Bismer, 14 Mk. Et Pottemaal af Tin, 7 Mk. 8 sk. Et halvt dito 4 Mk. 8 sk. Et fierdedeel dito 2 Mk. 12 sk. Et ottendeel dito 2 Mk. Et sextendeel dito 24 sk. Et Pottemaal af Blik, 18 sk. Et halvt dito, 14 sk. Et fierdedeel dito, 10 sk. Et ottendeel-dito, 6 sk. Et sextendeel dito, 5 sk. Et Pottemaal af Træ, 10 sk. Et halvt dito, 8 sk. En Korn-Tønne 27 Mk. En halv dito, 3 Rdlr. En Salt-Tønne, 5 Mk. En Skieppe, 5 Mk. En halv Skieppe, 3 Mk. En fierdedeel Skieppe eller Fierdingkar, 2 Mk. 8 sk. En ottendeel Skieppe eller halv Fierdingkar, 2 Mk. En sextendeel Skieppe, 12 sk. En Jern-Alen, 4 Mk. En Træ-Alen, 1 Mk. Et Træ-Bæger, en halv Pot og en Pægel, 18 sk.

I. Præsidenterne i Kiøbenhavns-Raadstue siden Souverainiteten Aar 1660.

1.) Aar 1660 den 28 Oct. indkom Hans Nansen og var den allerførste Præsident i Kiøbenhavn. Han var fød Aar 1598 den 12 Nov. blev Raadmand i Raadstuen Aar 1639. den 11. Mart. blev siden Borgemester Aar 1644. den 5. May. Han var eet af de store Hiul, som befordrede Souverainitets-Acten, og blev derfor strax K. M. Raad og Assessor i Collegio Status. Aar 1661. den 25. Febr. Assessor i Høieste Ret. Døde Aar 1667. den 12. Nov.

116

2.) Peter Bølk, Petrus Bullichius, blev President den 17 Dec. Aar 1667. Var Kammeraad, Assessor i Collegio Status og Høieste Ret. Døde Aar 1671. den 13 Nov.

3.) Peder Hansen Resen, J. U. Doct. blev President Aar 1672. den 22. Jan. blev Borgemester Aar 1664. Justitsraad Aar 1677. den 17 Apr. Var tilforn Professor Juris Aar 1662. Blev Etatsraad Aar 1684. Døde Aar 1688. den 1. Jun.

4.) Hans Nansen, blev President Aar 1688 den 7 Aug. forhen Kammerraad og Assessor i Høieste Ret. Aar 1709 den 9 Nov. Justitsraad. Døde Aar 1713 den 9 Jul. Hans Datter Catharina Nansen blev gift med Grev Peder Griffenfelt den 13 Nov. Aar 1670.

5.) Johannes Christensen Meller, blev President Aar 1713 den 16 Aug. Han blev Raadmand Aar 1692 og Stadshauptmand Aar 1701; men Aar 1709 Justitsraad, og Aar 1710 den 3 Oct. Borgemester. Aar 1713 blev han Etatsraad, og Aar 1722 Conferentsraad. Døde Aar 1724 den 10 Oct.

6.) Johannes Schrader, blev Præsident Aar 1724 den 24 Nov. Tilforn Justitsraad. Aar 1712. og Aar 1719 Etatsraad. Døde Aar 1736 den 20 Sept.

7.) Christian Bram, blev Præsident Aar 1736 den 5 Oct. var forhen Aar 1720 bleven Justitsraad. Aar 1726 Justitiarius, og samme Aar Etatsraad. Dimitteret Aar 1747 den 16. Jun.

II. Over-Præsidenterne.

1.) Jacob Bendsen, blev Over-Præsident Aar 1747 den 16 Jun. Var forhen Aar 1731 den 21 Jun. bleven Ridder. Aar 1750 Geheimeraad. Tog Afskeed Aar 1750 thi den 11 Sept. blev han Vice-Stadtholder i Norge.

2.) Friderich Otto von Rappe, indkom Aar 1750 den 11 Sept. Var Aar 1740 bleven Ridder. Aar 1747 Geheimeraad. Tog Afskeed Aar 1754 den 22 Apr. Døde Aar 1758 den 2 Dec.

3.) Volrath August von der Lühe, indkom Aar 1754 den 13 May. Blev Aar 1745 Ridder og siden Over-Kammerjunkere. Aar 1750 Geheimeraad og siden Geheime-Conferentsraad. Aar 1771 den 25 Mart. gav han i Raadstuen tilkiende, at Hans Majestet havde entlediget ham fra hans Over-Præsidents Charge.

4.) Grev Ulrich Adolph von Holstein, blev Over-Præsident den 3 Apr. 1771, da Hs. K. Majestet allernaadigst udnævnte et nyt Raad udi Staden. Han var tilforn Kammerherre, Ridder og Amtmand til Tøndern.

117

Ved en trykt Plakat af 3 April 1771 under Over-Præsident Grev U. A. von Holsteins Underskrift blev anmeldt Borgerskabet, at Hs. K. Majestet havde ophævet det hele hidtil værende Raad, saavel som Politimester, Raadhuusskriver og samtlige 32 Mænd, og nu allernaadigst fundet for got at udnævne et nyt Raad udi Staden, bestaaende foruden U. A. Greve af Holstein som Over-Præsident, af Hr. Justitsraad Rothe, som første Borgemester, Hr. Johan Peder Suhr, som anden Borgemester, Hr. Matthias Lunding, som Syndicus. Pro tempore værende Stats-Physicus Hr. Doctor Wandeler, Hr. Svend Kiøbke, som Raadmand. Hr. Hans Christian Beck, ligeledes Hr. Mathias Hundewadt, ligeledes Hr. Jørgen Thulstrup, ligeledes. Dernæst Hr. Christen Waage, og Matthias Lange, som Borgerskabets Repræsentanter. Dette ny Raad samledes paa Raadstuen Onsdagen den 3 Apr. 1771. Efter nitten Maaneders Forløb behagede det Hans Kongelige Majestet, den 1 Oct. 1772 allernaadigst at indsætte den forrige Magistrat igien, hvilken den 5 Oct. tog Sæde i Raadstuen igien. Men de tvende Borgerskabets Repræsentanter afgik, efterdi de 32 Mænds Corps igien blev oprettet. I dette Intervallo, eller forommeldte 19 Maaneders Mellemrum, var af forrige Magistrats-Personer døde Etatsraad og Borgemester Rønnemann, og Etatsraad og Borgemester Valeur. Dernæst Etatsraad og Borgemester Horn, af Hans Kongelige Majestet udnævnt til Justitiarius i den under 15 Jun. 1771 oprettede Hof- og Stads-Ret. Etatsraad og Borgemester Fædder udnævnt til Politimester, som dog blev sin Tour forbeholden som Borgemester; og General-Auditeur og Raadmand Bornemann, udnævnt til Assessor i Høieste Ret.

5.) Gotthart Albert Braem, Ridder, Geheimeraad og Over-Præsident Aar 1772 den 1 Oct. tog Sæde i Raadstuen med den forrige Magistrat den 5 Oct. 1772.

III. Borgemesterne i Kiøbenhavns Raadstue siden Souverainiteten:

- 1.) Peder Hansen Resen, J. U. Doct. og Professor Reg. indkom i Raadstuen som Borgemester Aar 1644 blev Præsident Aar 1672. Døde Aar 1688 See om ham forhen blandt Præsidenterne No. 3.
- 2.) Titus Bølch, eller Bullichius, blev Borgemester Aar 1665. Var Kongelig Commissair over Kirkerne i Norge. Døde Aar 1684.
- 3.) Peder Bølk, eller Petrus Bullichius, blev Borgemester Aar 1667 derefter Præsident. See om ham forhen blant Præsidenterne No. 2.
- 4.) Christian Caspersen Schøller, blev Borgemester Aar 1667. Var Assessor i Høieste Ret. Døde Aar 1677, og er begravet i vor Frue Kirke.
- 5.) Jørgen Fogh, J. U. Licentatus, blev Borgemester Aar 1668 den 21 Aug. Han blev Raadmand Aar 1667 den 16 Dec. Og Aar 1675 blev han Stads-

118

- Oberst. Var gift med Grev Peder Griffenfelts Søster, Cathrine Schumacher. Døde Aar 1685 i Jylland i Græmmelse. Om ham kan efterlæses Holbergs Danm. Riges Hist. Tom. 3. pag. 652.
- 6.) Balthasar Seckman, blev Borgemester Aar 1675, men døde samme Aar den 20 Sept. og ligger begravet i Hiembek-Kirke i Tudse-Herred i Siælland. Han havde tilforn i Kong Christian den Fierdes Tid været Skriver paa det kongelige Klædekammer, derefter Raadmand, saag Assessor udi Collegio Status og Høieste Ret.
 - 7.) Hans Pedersen Blat, blev Borgemester Aar 1676 den 7 Mart. Tilforn ældste Raadmand. Døde Aar 1677.
 - 8.) Christen Andersen Duering, blev Borgemester Aar 1676, havde tilforn været Commissarius, og Aar 1678 Assessor udi Høieste Ret.
 - 9.) Bartholomæus Jensen, blev Borgemester Aar 1677 den 16 Nov. Var Raadmand Aar 1676, blev Assessor i Høieste Ret Aar 1679. den 30 Nov. Siden Justitsraad. Døde Aar 1697 den 5 Aug. og er begravet i St. Nicolai Kirke.
 - 10.) Cosmus Bornemann, blev Borgemester Aar 1677, var Professor og Doct. Juris paa Universitetet. Cancelliraad og Assessor i Høieste Ret. Døde Aar 1692 den 21 Sept.
 - 11.) Sigvard Friis Dverg, blev Borgemester Aar 1677, var Assessor i Høieste Ret, blev Justitsraad Aar 1702 den 2 Mart. Var gift med Sophia Nansen, som Aar 1713 fik Præsident Skrader. Han døde Aar 1710 den 23 Mart.
 - 12.) Bartholin, blev Vice-Borgemester Aar 1677. Døde Aar 1703 den 16 Nov.
 - 13.) Johan Bertram Ernst, blev Vice-Borgemester Aar 1703 den 12 Dec. Var tillige Politimester. Døde den 22 Dec. 1722.
 14. Oluf Rømer, blev Borgemester Aar 1705 den 24 Jan. var tillige Politimester, blev Etatsraad Aar 1706. Døde Aar 1710 den 19 Sept.
 - 15.) Anders Jacobsen, blev Borgemester Aar 1705, var Assessor i Høieste Ret, blev Justitsraad Aar 1702 den 14 Mart. og Etatsraad Aar 1717 den 19 Mart. Døde Aar 1717 den 5 May.
 - 16.) Johan Eichel, blev Borgemester Aar 1710 den 22 Sept. Aar 1717 Justitsraad. Aar 1728 Etatsraad. Døde Aar 1736 den 26 Mart. i sit 70 Aar.

119

- 17.) Johannes Christensen Meller, blev Borgemester Aar 1710 den 3 Oct. Siden Præsident Aar 1713. See forhen blant Præsidenterne No. 5.
- 18.) Christin Berregaard, blev Borgemester Aar 1714 den 15 Jan. Udgift af Raadstuen Aar 1729 den 2 Mart., da han blev Deputeret i Rentekammeret. Aar 1731 Conferentsraad. Døde Aar 1750 den 5 Aug. paa Borrebye-Gaard i Sielland.
- 19.) Jacob Sidenboeg, blev Vice-Borgemester Aar 1717 den 12 Jul. Var Assessor i Høieste Ret. Døde Aar 1718 den 8 Sept.
- 20.) Nicolai Wivet, blev Vice-Borgemester Aar 1718 den 2 Dec. og Cancellieraad. Døde Aar 1725 den 17 Jan.
- 21.) Johan Poul Brandt, Vice-Borgemester Aar 1723 den 11 Jan. Aar 1729 Justitsraad. Døde Aar 1731 den 26 Febr.
- 22.) Johan Philip Ratechen, Vice-Borgemester Aar 1723 den 27 Jun. Blev Aar 1710 Cancellieraad, Aar 1713 Justitsraad, Aar 1723 Politimester. Udgik 1725 den 25 Oct. som civiliter mortuus.
- 23.) Hans Himmerich, Vice-Borgemester Aar 1726 den 4 Oct. og Politimester. Udgik Aar 1731 den 22 Febr. som civiliter mortuus.
- 24.) Rasmus Byssing, Aar 1726 den 14 Oct. Justitsraad Aar 1729. Døde Aar 1744 den 3 Sept.
- 25.) Peter Ramshardt, Borgemester Aar 1728 den 21 Jul. Justitsraad Aar 1740 den 26 Aug. Døde Aar 1748 den 8 Jul.
- 26.) Michel Worm, Borgemester Aar 1728 den 16 Nov. Blev Amtmand i Norge Aar 1729 den 10 Aug. og Aar 1736 den 13 Apr. Justitsraad. Døde Aar 1743 den 13 Aug.
- 27.) Erik Torm, Borgemester og Politimester Aar 1731 den 19 Febr. Aar 1737 den 28. Jun. Justitsraad. Aar 1747 den 4 Sept. Etatsraad. Aar 1760 virkelig Etatsraad. Aar 1761 den 4 Sept. afstod han Politie-Embedet til sin Svigersøn, Borgemester Friderik Horn. Døde som ældste Borgemester Aar 1764 den 23 Febr.
- 28.) Edvard Wium, Vice-Borgemester Aar 1731 den 12 Mart., tilforn Stads-Physicus og Commerceråd. Døde Aar 1731 den 3 Oct.
- 29.) Lorentz Fischer, Borgemester Aar 1731 den 28 Oct. og tog Sæde i Raadstuen, men uden Løn førend efter Senium, men nød imidlertid den ham tillagde Pension.

120

Udgik og tog Afskeed Aar 1733 den 6 May, og blev tredie Deputered udi Sjøe-Etatens General-Commissariat.

- 30.) Friderik Holmsted, Vice-Borgemester Aar 1733 den 27 Apr. Justitsraad Aar 1737 den 28 Jun. Aar 1747 den 4 Sept. Etatsraad. Døde Aar 1758 den 12 Jun.
- 31.) Michael Grøn, Vice-Borgemester Aar 1739 den 17 Jul., dog uden at vente Løn af Raadstuen. Døde Aar 1742 den 20 Jan.
- 32.) Envold de Falsen, Borgemester Aar 1743 den 6 Sept. var tilforn Raadmand Aar 1729 den 27 Juni. Aar 1733 den 28 Nov. Justitsraad. Aar 1747 Etatsraad. Aar 1752 den 11 Oct. virkelig Etatsraad. Aar 1758 den 18 Aug. nobiliteret. Aar 1760 den 17 Oct. Conferentsraad. Døde den 30 Jul. 1761.
- 33.) Niels Hendriksen, Vice-Borgemester, var Aar 1727 den 21 Jul. bleven Raadmand. Aar 1739 Justitsraad. Døde Aar 1745 den 9 Oct. i sit 70 Aar.
- 34.) Peder Helt, Vice-Borgemester Aar 1745 den 29 Oct., tilforn Aar 1733 den 12 Febr. Assessor i Høieste Ret. Aar 1740 den 12 Febr. Justitsraad. Aar 1747 den 4 Sept. Etatsraad. Døde 1752 den 20 Febr.

35.) Anthon Raff, Vice-Borgemester Aar 1748 den 23 Mart., blev Raadmand Aar 1729 den 8 Oct. Aar 1740 Justitsraad og Aar 1750 den 15 May Etatsraad. Døde Aar 1758 den 5 Febr.

36.) Johan Christian Schrødersee, virkelig Borgemester Aar 1749 den 7 Mart. Aar 1747 den 13 Jan. Justitsraad. Aar 1752 den 11 Oct. Etatsraad. Aar 1759 nobiliteret den 28 Dec. og Aar 1760 virkelig Etatsraad.

37.) Herman Henrik Kønnemann, virkelig Borgemester Aar 1749 den 15 Sept. Aar 1729 den 10 Oct. blev han Raadmand. Aar 1731 den 2 Mart. Commerceraad. Aar 1740 den 26 Aug. Justitsraad. Aar 1755 den 28 Nov. Etatsraad. Gik ud af Raadstuen den 3 April Aar 1771, da den gamle Magistrat blev ophævet. Døde Aar 1771 den 11 May.

38.) Christian Fædder, Vice-Borgemester Aar 1749 den 2 Nov. Aar 1758 Justitsraad, derefter Etatsraad. Aar 1770 den 21 Nov. lod han oplæse i Raadstuen Over-Secretairens Brev, dateret 30 Dec. 1769, at hans Søn Friderik Fædder, naar han har reist udenlands, skal være Raadmand nest efter Raadmand Morten Munck.

121

39.) Johannes Valeur, Vice-Borgemester Aar 1750 den 11 Sept., var tilforn Aar 1727 den 23 Jun. Assessor i Hof-Retten og Cancellieraad. Aar 1729 den 23 Dec. Raadmand. Aar 1739 den 28 Nov. virkelig Justitsraad. Aar 1749 den 28 Oct. Etatsraad, gik ud af Raadstuen den 3 Apr. 1771. Døde Aar 1771 den 20 Sept.

40.) Herman Lengeke Kløcker, Borgemester Aar 1750 den 11 Sept., tilforn Aar 1734 den 19 Apr. Raadmand. Aar 1740 Justitsraad. Aar 1740 den 20 May Etatsraad. Aar 1760 nobiliteret. Døde Aar 1765 den 5 Dec.

41.) Gabriel Hilman, Vice-Borgemester Aar 1754 den 22 Jun., var Raadmand Aar 1731 den 25 Mart. Aar 1746 og 1755 den 31 Mart. virkelig Justitsraad. Døde Aar 1765 den 24 Dec.

42.) Hans Fogh, Vice-Borgemester Aar 1754 den 28 Jun. var forhen Raadmand Aar 1731, blev Justitsraad

43.) Samme Aar og Dato blev Landsdommer og Justitsraad Hans Christopher Hersleb Vice-Borgemester.

44.) Friderich Horn, Vice-Borgemester og adjungeret Politiemester Aar 1754 den 18 Jun. blev Aar 1761 den 4 Sept. virkelig Politiemester, samme Aar den 13 Nov. Justitsraad, gik ud af Raadstuen ved det ny Raads Indsettelse den 3 Apr. 1771. blev samme Aar den 15 Jun. Justitiarius i Hof- og Stads-Retten, derefter Conferentsraad. Døde Aar 1781.

45.) Kay Kock, Vice-Borgemester Aar 1766 den 8 Aug. tog Sæde Aar 1768 den 15 Jun. Døde Aar 1770 den 15 Sept.

46.) Johan Jacob Hæseker, Vice-Borgemester Aar 1770 den 28 Sept. gik ud af Raadstuen den 3 Apr. Aar 1771, kom ind igjen ved den gamle Magistrats Indsettelse Aar 1772 den 1 Oct.

47.) Hans Nicolai Nissen, Vice-Borgemester Aar 1770 den 28 Sept. forhen Raadmand Aar 1745 den 25 Febr. og Raadstue-Skriver Aar 1749 den 21 Febr. Justitsraad Aar 1755, og Etatsraad. Døde Aar 1771 den 10 Febr.

48.) Abraham Falk, Vice-Borgemester Aar 1770 den 28 Sept. Forhen Raadmand Aar 1746, derefter Justitsraad og endelig Etatsraad, gik ud af Raadstuen Aar 1771 den 3 Apr. men kom ind igjen med de øvrige forhen dimitterede Magistrats-Personer Aar 1772 den 1 Oct.

122

49.) Tycho Rothe, blev første Borgemester Aar 1771 den 3 Apr. da det ny Raad tog Sæde i Raadstuen, men efter faa Maaneders Forløb gik ud af Raadstuen.

50.) Cancellieraad Matthiesen, blev første Borgemester i Borgemester Rothes Sted, men gik ud af Raadstuen Aar 1772 den 1 Oct. da de forrige Magistrats-Personer kom ind igjen og toge Sæde.

51.) Johan Peter Suhr, som anden Borgemester i det ny Raad Aar 1771 den 3 Apr. Men da samme Raad afgik og Hans Kongelige Majestet allernaadigst behagede at indsette den forrige Magistrat igien, blev han Aar 1772 den 1 Oct. Vice-Borgemester.

52.) Matthias Lunding, indkom som Syndicus Aar 1771 den 3 Apr. i det ny Raad, og da samme afgik, blev han Aar 1772 den 1 Oct. Vice-Borgemester ved den gamle Magistrats Indsettelse, og tog Sæde med dem i Raadstuen den 5 Oct. 1772. Blev Justitsraad, derefter Etatsraad og Aar 1781 Conferentsraad.

53. Johan Friderik Holmsted, blev Vice-Borgemester Aar 1773 den 7 Jan. var tilforn Raadmand, blev Justitsraad Aar 1758 den 6 Jan. derefter Etatsraad. Døde Aar 1781.

IV Raadmændene i Kiøbenhavns Raadstue siden Souverainiteten.

1.) Aar 1660 blev Claus Iversen Raun Raadmand, var Byefoged i Kiøbenhavn Aar 1638, døde Aar 1669.

2.) Samme Aar Henrik Jakobsen, var Over-Formynder, døde Aar 1668.

3.) Samme Aar Wilhelm Fuiiren, døde Aar 1664.

4.) Aar 1666 Hans Pedersen Klein.

5.) Aar 1667 den 16 Dec. Jørgen Fogh, blev siden Vice-Borgemester.

6.) Aar 1668 Johan Lehn.

7.) Aar 1669 Jakob Eliesen.

8.) Aar 1676 Biørn Jacobsen, døde Aar 1679 er begravet i vor Frue Kirke.

9.) Aar 1676 Bartholomæus Jensen, blev derefter Borgemester. See blant Borgemesterne No. 9.

10.) Aar 1677 Hans Bladt, siden Borgemester. See No. 7.

11.) Aar 1677 den 16 Nov. Hans Knudsen Leegaard.

123

12.) Aar 1679 Iver Caspersen Schøler.

13.) Aar 1680 Bendix Meisen.

14.) Aar 1684 Peder Møtsfeld, døde Aar 1702 den 10 Apr.

15.) Aar 1686 Claus Sohn, døde Aar 1688 den 9 Sept. begravet i Trinitatis Kirke.

16.) Samme Aar, Frantz Jonson.

17.) Samme Aar, Arent Berentsen, var tilforn Byeskriver i Kiøbenhavn, døde Aar 1682. Han har udgivet Danmarks og Norges frugtbare Herlighed, trykt Aar 1656 in Quarto.

18.) Samme Aar Hans Stampe, døde Aar 1694.

19.) Samme Aar Jørgen Sechman, døde Aar 1696, ligger begravet i St. Nicolai Kirke.

20.) Samme Aar Morten Nielsen Budolph, døde Aar 1696.

21.) Aar 1688 Christen Wintersen, var tilforn Borgemester udi Odense, døde Aar 1691 den 1 May.

22.) Samme Aar Bøske, døde Aar 1709.

- 23.) Samme Aar, Søren Nielsen Møller.
- 24.) Samme Aar Jens Riber, døde Aar 1709 den 26 Apr.
- 25.) Aar 1692 Johannes Christensen Miller, see blandt Præsidenterne No. 5.
- 26.) Aar 1697 Lauritz Nielsen Fogh, døde Aar 1735 den 19 Nov.
- 27.) Samme Aar Mads Christensen, døde Aar 1701 den 21 May.
- 28.) Samme Aar Peder Motzfeldt, døde Aar 1702 den 10 Apr.
- 29.) Samme Aar Niels Jacobsen Sletting, døde Aar 1706.
- 30.) Samme Aar Meulengracht, døde Aar 1706 den 11 Sept.
- 31.) Samme Aar Lauritz Andersen, døde Aar 1717 den 25 Sept.
- 32.) Aar 1701 den 19 Jan. Jens Kuur, var Commerceraad og Stempelpapirs-Forvalter. Døde Aar 1738 den 29 Dec.
- 33.) Samme Aar, Arve Michelsen.
- 34.) Samme Aar den 12 Oct. Edelberg Senior, døde Aar 1706 den 28 Mart. 82 Aar gammel.
- 35.) Aar 1702 den 26 Apr. Hans Carstensen, døde Aar 1709 den 6 May, begravet i St. Petri Kirke.

124

- 36.) Samme Aar den 29 Nov. Jens Rostgaard, var først Amtsforvalter over Kronborg Amt; saa og Krigs- og Land-Commissair i Sieland, Lolland, Falster og Møen. Døde Aar 1715 den 11 Nov.
- 37.) Samme Aar den 13 Dec. Elovius Mangor, døde Aar 1714 den 8 Febr.
- 38.) Aar 1704 den 4 Aug. Christian Simonsen, døde Aar 1723 den 18 Jun.
- 39.) Aar 1705 den 21 Febr. Christopher Iversen, døde Aar 1714 den 1 Mart.
- 40.) Aar 1710 den 30 Apr. Kai Klinge, døde Aar 1727 den 17 Mart.
- 41.) Samme Aar den 3 Jul. Matthias Pedersen, var Stadshauptmand, døde Aar 1719 den 16 Nov.
- 42.) Samme Aar den 3 Jul. Jens Olsen, døde Aar 1719 den 13 Febr.
- 43.) Samme Aar den 27 Oct. Jacob Arildsen Edelborg Junior, var Stads-Capitain. Døde Aar 1711 den 20 Apr.
- 44.) Aar 1711 den 10 Oct. Christian Meier, men døde førend han tog Sæde i Raadstuen, den 15 Oct.
- 45.) Samme Aar den 14. Oct. Anders Larsen Beck, døde Aar 1734 den 2 Dec.
- 46.) Aar 1714 den 9 Oct. Hans Stuve, Vice-Stadshauptmand. Døde Aar 1728 den 19 Dec.
- 47.) Samme Aar den 9 Oct. Ogelbye, døde Aar 1720 den 16 Mart.
- 48.) Samme Aar den 9 Oct. Nicolai Wroe, Ældste ved St. Petri Kirke og Committeret ved Silkehuset. Døde Aar 1726 den 11 Oct.
- 49.) Aar 1718 den 12 Febr. Herman Høier, døde Aar 1725 den 14 Oct.
- 50.) Aar 1719 den 19 Dec. Hans Mikelsen, døde Aar 1721 den 25 Oct.
- 51.) Aar 1720 den 13 Jan. Rosenberg, døde Aar 1729 den 4 Jul.

- 52.) Samme Aar den 15 Jan. Michael Fieldsted, blev Aar 1729 den 3 Jan. Stadshauptmand og Justitsraad. Døde Aar 1741 den 3 Jan.
- 53.) Aar 1722 den 4 Febr. Christen Sørensen, døde Aar 1730 den 30 Nov.
- 54.) Aar 1725 den 12 Nov. Christian Schupp, døde Aar 1729 den 30 Aug.
- 55.) Samme Aar den 12 Mart. Hans Pedersen Giested, var oldermand for Rodemesterne. Døde Aar 1727 den 30 Jun.
- 56.) Samme Aar den 12 Mart. Nicolai Burmester, blev Justitsraad Aar 1739 den 28 Nov. Døde Aar 1742 den 26 Nov.
- 57.) Aar 1727 den 21 Jul. Jens Lasson, døde Aar 1729 den 11 Dec.
- 58.) Samme Aar den 14 Jul. Niels Henriksen. See Borgemesterne No. 33.

125

- 59.) Aar 1729 den 27 Jun. Enevold Falsen. See Borgemesterne No. 32.
- 60.) Samme Aar den 8 Oct. Anthoni Raff. See Borgemesterne No. 35.
- 61.) Samme Aar den 10 Jun. Herman Henrik Kønnemann. See Borgemesterne No. 37.
- 62.) Samme Aar den 23 Dec. Johannes Valeur. See Borgemesterne No. 39.
- 63.) Aar 1731 den 25 Mart. Gabriel Hilmann. See Borgemesterne No. 41.
- 64.) Samme Aar den 19 Apr. Gregorius Nielsen, blev Justitsraad Aar 1741 den 13 Jan. Døde Aar 1745 den 6 Oct. Hans Brev var ældre end Raadmand Foghs, og derfor i Sæde og Løn præfererede.
- 65.) Samme Aar den 2 Apr. Hans Fogh. See Borgemesterne No. 42.
- 66.) Aar 1732 den 12 May. Johan Edinger, blev Justitsraad Aar 1741 den 13 Jan. Døde Aar 1763 den 19 Jan.
- 67.) Aar 1734 den 10 Febr. Rasmus Kiølsen, i Naade dimitteret Aar 1737 den 18 Jan.
- 68.) Samme Aar den 19 Apr. Herman Lengeke Kløcher. See Borgemesterne No. 40.
- 69.) Aar 1738 den 19 Dec. Johan Jakob Hæseker, blev Aar 1752 den 24 Nov. virkelig Cancellieraad og 1758 den 6 Jan. virkelig Justitsraad.
- 70.) Aar 1739 den 30 Nov. Iver Grønnegaard, død Aar 1755 den 17 Jun.
- 71.) Aar 1742 den 11 May Thomas Ziemer, døde Aar 1755 den 25 Sept.
- 72.) Aar 1745 den 15 Jan. Rasmus Holm, døde Aar 1751 den 13 Febr. Blev Aar 1758 den 26 Dec. virkelig Cancellieraad og Aar 1758 den 6 Jan. virkelig Justitsraad.
- 73.) Samme Aar den 15 Jan. Stephen Hæger, døde Aar 1753 den 10 Aug.
- 74.) Samme Aar den 25 Febr. Hans Nicolai Nissen, siden Borgemester. See blant Borgemesterne No. 47.
- 75.) Aar 1746 den 22 Jul. Abraham Falck, blev siden Borgemester. See blant Borgemesterne No. 48.
- 76.) Samme Aar den 14 Oct. Hans Holst de Place, var forhen Aar 1741 den 12 Dec. Wirkelig Commerce-Assessor. Døde Aar 1770 den 15 Jan.

77.) Aar 1749 den 28 Mart. Jens Gregersen Klitgaard, døde Aar 1755 den 3 Apr.

78.) Samme Aar den 28 Mart. Søren Jørgensen, døde Aar 1758 den 6 Sept.

126

79.) Aar 1749 den 10 May Johan Friderik Holmsted, blev siden Borgemester. See blant Borgemesterne No. 53.

80.) Aar 1751 den 5 Oct. Johan Diderich Beckmann.

81.) Aar 1755 den 17 Oct. Johan Bæhrntz, døde Aar 1757 den 23 Jun.

82.) Samme Aar den 17 Oct. Hans Munch, døde Aar 1760 den 18 Dec.

(Begge disse To vare Formænd for de 32 Mænd.)

83.) Aar 1758 den 25 Mart. Gerhard Hoffgaard, Justitsraad, tillige Qvæsthuis-Directeur og efter Rescript af 20 May Aar 1763 tog Sæde den 30 Nov. Aar 1761.

84.) Aar 1759 den 12 Jan. Johan Christian Willebrandt.

85.) Samme Aar den 12 Jan. Andreas Storp, Justitsraad.

86.) Aar 1760 den 23 May Peter Casse.

87.) Samme Aar den 23 May Friderik Liunge.

88.) Aar 1761 den 29 May Johan Peter Suhr, siden Borgemester. See blant Borgemesterne No. 51.

89.) Aar 1766 den 8 Aug. Vilhelm Bornemann, General-Auditeur, Politimester, Assessor i Høieste Ret, Etatsraad, Conferentsraad 1781.

90.) Samme Aar den 8 Aug. Andreas Johan Andresen, døde Aar 1767 den 25 Dec.

91.) Aar 1768 den 1 Jan. Matthias Lunding, blev siden Borgemester. See forhen blant Borgemesterne No. 52.

92.) Aar 1769 den 29 Dec. Morten Munck, Justitsraad.

93.) Aar 1770 den 16 Nov. Balthasar Schiøt.

94.) Pro Tempore Stads-Physicus Doct. Wandeler. Et kongelig Rescript af 23 Jan. Aar 1771 befalede, at Stads-Physicus skal som før tage Sæde blant Magistraten. Rescript af 8 Febr. næstefter befaler, at han bestandig skal have Sæde, dog uden Løn, men 400 Rdlr. af Stadens Kasse. Rescript af 22 Mart. at han skal ansees som virkelig Raadmand og have Sæde næst efter dem, der ere i Gage. Den 25 Mart. 1771 tog han Sæde i Raadstuen og forblev der efter Forandringen med det ny Raad, samt siden til hans Død.

Om Forandringen med Magistraten i Raadstuen den 3 Apr. Aar 1771 og atter den 1 Oct. Aar 1772 er forhen meldt.

95.) Aar 1772 den 1 Oct. Svend Kiøbke.

127

96.) Aar 1772 den 1 Oct. Hans Christian Beck, Justitsraad.

97.) Samme Aar den 1 Oct. Matthias Hundewadt.

98.) Samme Aar den 1 Oct. Jørgen Thulstrup, Justitsraad.

- 99.) Samme Aar den 10 Dec. Friderik Fædder, Justitsraad.
- 100.) Aar 1776 den 25 Sept. Diderick Beckmann.
- 101.) Samme Aar den 25 Sept. Christen Waage.
- 102.) Samme Aar den 25 Sept. Michael Lange.
- 103.) Aar 1779 den 10 Febr. Svenning Lange, tillige Raadstue-Skriver og Cancellieraad.
- 104.) Samme Aar den 10 Febr. Jens Hansen, Cancellieraad.
- 105.) Aar 1781 den 21 Febr. Poul Freese.
- 106.) Samme Aar den 16 May Just Henrik Voltelin, Cancellie-Secretair.

Da Jubelfesten for Souverainiteten eller de danske Kongers Enevolds-Regiering blev høitideligen helligholdt i October 1760, lod Magistraten i Kiøbenhavn paa Stadens Vegne, til Erindring om den for 100 Aar siden skeete lykkelige Forandring udi Regieringen i disse Riger, mynte og uddele en Medaille, paa hvis ene Side sees Hans Kongelige Majestet Kong Friderik den Femtes Bustum med Omskrift: Parens & Conditor Alter, og neden under Bustum staaer Aarstallet MDCCLX. Paa den anden Side af Medaillen sees Kong Friderik den Tredie i fuld Corpus staaende under en Baldachin, holdende et Roer à l' antique udi sin venstre Haand, og givende med sin høire Haand en Krands til et Fruentimmer, der forestiller Staden, og knælende præsenterer sig for Hans Kongelige Majestets Fødder, havende Stadens Vaaben liggende ved sin venstre Side, en Stads-Krone paa Hovedet og modtagende med sin høire Haand den af Hans Majestet givende Krands. Omskriften er: Urbis Melioris Origo, og neden under i Afsnittet staaer det Aarstal MDCLX. Denne Medaille veier i Guld 12 Lod og i Sølv 8 Lod.

Til Erindring om den Kongelige Enevolds-Regiering skienkede Kong Friderik den Femte i October Aar 1760 til Stadens Indvaanere en Capital af 4000 Rdlr. hvis aarlige Renter uddeles hvert Aars 16 Oct. til 10 trængende og fattige Mennesker af Stadens Indvaanere til en evigvarende Erindring om

128

denne store og betydelige Dag. Fundatsen er dateret den 25 Sept. Aar 1761 og besørgeres Renternes Uddelelse af Magistraten.

Ligeledes er ved Raadstuen et Legatum, givet af Justitsraad og Borgemester Bartholomæus Jensen, stor 500 Slettedaler til fattige Raadstue-Enker, dateret 3 Nov. 1716, samt det af Magistraten dertil giorte Tillæg af dens Løn aarlig, i alt 28 Rdlr. dateret den 31 Jan. 1753.

Ligeledes et Legatum af Oberste Hirschnach til Borger-Enker i Kiøbenhavn, stor af Begyndelsen 1200 Rdlr. men nu voxet til 1700 Rdlr. hvis Renter to gange om Aaret uddeles til 8 fattige Enker ved Stadens Magistrat. See Hofmanns Fundatzer og Gave-Brev. Tom. 10. pag. 381. 385 og 389.

V. Stadshauptmænd i Kiøbenhavn siden Souverainiteten, Aar 1660.

- 1.) Friderik Thuresen, var Borger-Capitain, og blev Stads-Oberst i Beleiringens Tid, og i samme Tid indlagde sig stor Ære, efter Souverainiteten blev han confirmeret i samme Charge af Kong Friderik den Tredie, samt bar denne Konges Portrait på sit Bryst.
- 2.) Niels Enevoldsen, Capitain ved Frimands-Compagniet, af Profession en Guldarbeider, var ogsaa Capitain udi Beleiringens Tid og fik en Guldkiede med en Medaille udi, ligesom de øvrige Capitainer til at bære på Brystet. Ved hans Tiltrædelse udi Chargen blev Navnet forandret til Stadshauptmand, men Embedet blev det samme.
- 3.) Johannes Christensen Meller, var Brygger, har været Capitain ved Christianshavns Compagnie, blev Stadshauptmand og Borgemester og siden præsident i Raadstuen.

4.) Matthias Pedersen Ramshardt, en Kiøbmand og Capitain i Vester-Compagnie, blev Vice-Stadshauptmand og Raadmand Aar 1711 den 2 Oct. samt succederede omsider Aar 1713. Han døde udi Ildebrands-Tiden ved Proviantgaarden. Og da Borgerskabet dermed var beskieftiget, saa maatte de Militaire af Garnisonen give Commando med Liget, foruden Artilleriet med Kanoner.

5.) Hans Stuve, Capitain ved Vester-Compagnie, var Kiøbmand, blev Vice-Stadshauptmand og Raadmand, og tilsidst Stadshauptmand. Han døde i

129

Stadens store Ildebrands Tid Aar 1728 og blev desformedelst i al Stilhed begravet. Udi hans Tid blev Aar 1726 den 17 May Capitain Voller af Nørre-Compagnie beskikket til Vice-Stadshauptmand, men ved Stadshauptmand Stuves dødelige Afgang, avancerede:

6.) Michael Fieldstedt, Raadmand, som havde været Capitain ved Christianshavns Compagnie til Stadshauptmand den 4 Dec. 1729. Han døde Aar 1741 den 3 Jan.

7.) Friderik Fabritius, Hof-Juveleer og Capitain ved Kiøbmager-Compagnie, blev Stadshauptmand Aar 1741 den 16 Jan.

8.) Johan Walbohm, Capitain ved Snarens-Compagnie, succederede som virkelig Stadshauptmand.

9.) Søren Treeld, Capitain ved Nørre-Compagnie, blev Vice-Stadshauptmand Aar 1755 den 22 Febr. og succederede Stadshauptmand Walbohm Aar 1759 den 31 Mart. Samme Dag fik den ældste Capitain Gerhard Hermann, Capitain ved Strand-Compagniet, Caracteer af Stadshauptmand. Aar 1772 den 17 Jan. fik Stadshauptmand Treeld et tillæg af 300 Rdlr. samt Oberstes-Rang for sig og alle Eftermænd i Embedet.

10.) Johan Jørgensen, Kiøbmand og Cancelliaaad, samt Capitain ved Snarens Compagnie, blev Stadshauptmand Aar 1777 den 20 Aug.

§. 26.

26: Nytorv

Nye-Torv ligger bag Raadhuset eller paa Raadhusets søndre Side. Det kaldes Nye-Torv i Henseende til Gammel-Torv, som er ældre. Dette Nye-Torv er anlagt Aar 1648, hvortil Anledningen var denne: Da nogle Huse, som i fordums Tid vare bygte bag Raadhuset, til Boliger for adskillige Rettens Betientere med andre Slags Folk, blev ved en ulykkelig Ildsvaade, der opkom hos en Pottemager sammesteds, Aar 1647 ganske ødelagte, saa blev al den Plads, hvor disse afbrændte Huse havde staaet paa, gjort ryddelig til Sikkerhed for Raadhuset og dets Arkiv, og efter den Tid indrettet til et Torv, kaldet Nye-Torv. (See forhen §. 25. pag. 102.) Paa dette Nye-Torv blev Kong Christian den Fierdes Søn, Prinds Christian hyldet i hans Alders syvende Aar, til at være Danmarks og Norges Konge efter Hans Hr. Faders Død,

130

af Stænderne udi Sielland paa en Plads, dertil opreist og prægtig stafferet, hvilken, efterat Eeden af Stænderne var aflagt, blev given Almuen til Priis. Siden om Eftermiddagen havde Kong Christian den Fierde alle Stænderne til Giest paa Raadhuset, hvilke bleve over al Maade kosteligen tracterede, og om Aftenen, da Maaltid og Dands var holden, afgik paa Gammel-Torv et meget stort Fyrverk. (See J.L. Wolfs Encom. Dan. pag. 367.)

Midt paa dette Nye-Torv blev i Kong Friderik den Fierdes Tid opsat et høit opmuret ottekanted Echafout, gemeenlig Skafottet kaldet, eller offentlig Executions-Sted, indsluttet rundt omkring oven til med et Jern-Rekverk eller Brystvern, og Gulvet belagt med Klinker. Ved hvis ene Side stod en Steen-Støtte opreist, paa hvis Overdeel stod Retfærdigheds Billede med et Sverd i den ene og et Riis i den anden Haand. Paa dette Echafout bleve de Maleficantere af Borgerstanden, der havde sat i Slutteriet paa Livet for begangne Mord, henførte og offentligen af

Skarpretteren henrettede. Men forommeldte Støtte maatte de omfavne, som mistede deres Hud og bleve pidskede enten for Tyverie eller for Løstgighed. Anledningen til dette Echafouts Opbyggelse var denne: En Ruffer, navnlig Mikel Pihl med sin Hustrue havde forført adskillige Borgerbørn til Rufferie hos sig, blev for sit rufferske og løstgige Forhold straffet og tillige dømt, at, dersom de tiere bleve overbeviiste om sligt Rufferie og Forførelse til Rufferie, da skulle han, som var bemidlet, baade lade opbygge et ny Kag og være den første, som der skulle pidskes. Han blev atter overbeviist om samme rufferske Forhold og adskilliges Forførelse hos sig til samme ligesom forhen, hvorudover dette Echafout blev af hans egne Penge opbyggt, og han med sin Hustrue vare de allerførste, som her bleve for Løstgighed pidskede og derefter hensatte paa Livstid i Børnehuset. Aftegningen paa dette Echafout sees i Thuras Hafn. Hod. Tab. XXXVI. Pag. 173.)

Efterat dette Echafout havde i mange Aar været den sædvanlige Retterplads inden Stadens Volde og forvoldte Almuens store Opløb på Nye-Torv ved saadan Leilighed; Saa blev bemeldte Echafout efter Kongelig Befaling af 25 Sept. Aar 1761 nedbrudt i Kong Friderik den Femtes Tid og Torvet gjort

131

ganske ryddeligt og beqvemmere til sit Brug. Efter dets Nedbrydelse blev dog Kagstrygning forrettet ved en Pæl, men efter Kongelig Rescript af 19 Apr. 1780 skal Kagstrygning nu skee paa Pladsen ved Wartov-Hospital. Paa Nye-Torv sidde Bønder-Koner fra nærliggende Landsbyer, Valby, Hvidoure &c. med slagtede Gies, Kapuner, Høns, Pularer &c. at sælge. Saa og andre Sælge-Koner med Fødevarer at forhandle. Ligeledes sidde ogsaa her de, som handle med alle Slags gammel Jernkram. Paa den vestre Side af Nye-Torv staaer et stort Trykverk, med fire Pomper, som alle samtlig under eet ere beklædte med Bræder og maledes. Dette Trykverk kaldes de Fire Jomfruer, og give overflødig Vand til fire Sider, naar de bruges i paakommende Ildsvaade. Dette Nye-Torv er omgivet med store og skønne Bygninger.

§.27.

27: Gammel-torv

Gammel-Torv, beliggende for ved Raadhuset eller paa Raadhusets nordre Side, er efter sit Navn det allerældste Torv i Staden, thi i gamle Documenter og Skiøder af Aar 1446 og Aar 1458 kaldes det: Det gamle Market, og i nogle andre Documenter af Aar 1475 og Aar 1488 kaldes det Gammel-Torv. Dog maae man merke, at det ikke paa den Tid blev kaldet Gammel-Torv i Ligning med Nye-Torv, thi Nye-Torv var ikke endnu den Tid til, eftersom dets Torveplads var da bebyggt med Huse lige til Aar 1647 (hvorom er meldt i §. 26. pag. 129.) Men det er altid bleven kaldet Gammel-Torv, fordi det var et ældre Torv end Fiske-Torvet, som nu omstunder kaldes Amager-Torv. Da Kong Christian den Fierdes Søn, Prinds Christian, var hyldet af Stænderne til at være Konge efter sin Hr. Faders Død, lod Kongen her paa Gammel-Torv afbrænde et meget smukt Fyrverkerie, gjort i adskillige Kreaturers Efterlignelse og mange hundrede Raketter og Svermere, som opfore i Luften. (See Wolfs Encom. Dan. pag. 368.)

Midt paa Gammel-Torv staaer en smuk og kostbar Fontaine eller Vandspring, som er prydet med mangfoldige Zirater af sterk forgyldt Kobber, saa og omgivet med et konstigt og kostbart ottekantet Jern-Gitterverk, i hvilket sees paa nogle Steder Stadens Vaaben forgyldt indfattet. Den paa Middelpunk-

132

ten staaende og med Afløbs-Render omgivne Piedestal bærer et i sin Circumference meget stort Kobber-Bækken, hvis Aabninger slippe det Vand, som i adskillige Aarer udspringe af det midt i Bekket udi fuld Legems Størrelse staaende Kierligheds- eller Barmhiertigheds-Billede, gjort af Kobber, som holder et Barn ved Haanden, hvilke Billeder ere sterk forgyldte. Paa de kongelige Geburts-Dage og ved andre Solenniteter springer dette Vand med store forgyldte Træ-Kugler bestandig mange Alen højt op i Veiret. Denne Fontaine er af Kong Christian den Fierde oprettet Aar 1609, da en stor Brønd, indvendig beklædt med huggen Steen, blev her anlagt, hvorudi det ferske Vand blev indledsaget. Men Aar 1634 efter Resenii Manuscripts Formeldning blev paa den forrige Brønds

Sted anlagt en Fontaine og blev der i Juni Maaned begyndt at mures derpaa. Denne Fontaine, som med en indtagende og henrykkende Forundring og Fornøjelse betragtes, giver ud af sine ommeldte Billeder Nat og Dag uden Ophold overflødig Vand fra sig.

Det ommeldte smukke og kunstige Jern-Gitterverk omkring denne Fontaine er bekostet og indrettet af Kong Friderik den Fierde. Uden omkring dette Gitterverk er en forhøiet bred Trottoir, belagt med store Fliser og huggen Steen, hvorpaa Tilskuere kan gaae for med Fornøjelse at besee dette Vandspring. Man seer her daglig een af Stadens Vægtere at gaae for at have Opsyn, at ingen skal beskadige Gitterverket eller giøre Indbrud til Fontainen selv. Uden om dette Trottoir eller brede Fortog staaer Avisstene for at afhindre Torve-Vogne at kiøre for nær hertil. Paa Torve-Dage seer man dette store Torv rundt om at være opfyldt med Torve-Læs. Paa Gammel-Torv falholde Bønderne fra Landet alle Slags Kornvare, Hvede, Rug, Byg, Havre, Byg- og Havre-Gryn, saa og Frugt, Æbler, Pærer, Kirsebær, ligeledes Fedevare, røget og grønsaltet Flesk, Æg, samt levende Fieder-Kreature, Gies, Ænder, Høns, ligeledes slagtede Fiedergies og Tøndebånd. Paa dette Torv holdes af Stadens Politimester altid en Torvemester, som dertil lønnes af Politiekammeret for at have Opsigt med Orden og Skik blant den Mængde af Torve-Læs.

133

Gammel-Torv støder til fem Gader, alle Huse og Gaarde, som omgive dette Torv, ere høie, smukke og anseelige Bygninger. Tvende Gange om Aaret, nemlig ved Paaske og Mikkeldags Tider holdes her paa dette Torv Mynstring af Brand-Compagniet med alle Stadens Sprøiter, som blive proberte og efterseete. I paakommende Ildsvaade er Gammel-Torv den i Brand-Forordningen af 9 May Aar 1749 anordnede Allarm-Plads, hvor Borgerne i Nørre- og Snarens-Qvarteer skal samles under deres behørige Gevær, tilligemed Capitainer og Subalterne Officerer.

§. 28.

28: Vesterport

Vester-Port, som nu er beliggende lige ud for Enden af Frideriksberggaden, laae i forrige Tider lige ud for Enden af Vestergade; Men blev af Kong Friderik den Tredie Aar 1668 flyttet længere ned, saa at den kom i Linie med da værende St. Klemensstræde, nu med Frideriksberggaden. Tet ved nuværende Vester-Port har i fordem Tid staaet St. Klemens-Kirke, som blev nedbrudt Aar 1530. (See forhen pag. 65.) Forommeldte forrige Vesterport havde for Stadens Beleiring et Taarn med Spir. Det er ellers at merke, at i forrige Tider havde alle Stadens Porte vel Taarne, men de vare af Facon og Skikkelse, som vore Landsbye-Kirke-Taarne, med høie Gavle og Kamme. Hvilket tydelig kan sees paa de Aftegninger af Kiøbenhavn for Aar 1618. Vester-Port var af ny ganske ombyggt Aar 1583 i Kong Friderik den Andens Tid. Men samme Port blev Aar 1619 ziret med et temmeligt høit Taarn og Spir, saa og med Kong Christian den Fierdes Brystbillede i en overnaturlig Størrelse, udhugget i Steen. Som noget besynderlig Merkværdigt maae endnu anføres, at, endskiønt denne Vester-Port blev i Stadens haarde Beleiring saa ganske ødelagt af de fiendtlige Bomber og Skud, saa blev dog høibemeldte Konges Billede aldrig rørt, eller truffet. Hvorudover Kong Friderik den Tredie, da Beleiringen var ophævet, lod sin Hr. Faders Brystbillede nedtage og til en evig Amindelse lod det opsette paa det Kongelige Kunst- og Raritet-Kammer, hvor det endnu er at see. Eftersom denne Vester-Port var, som nys er meldt, i Stadens haarde Beleiring i de Aar 1658 og 1659 bleven ødelagt, saa og Taar-

134

net tillige med Spiret nedskudt, eftersom her skedte det største fiendtlige Anfald og heftigste Storm. Saa lod Kong Friderik den Tredie efter Beleiringen forflytte Vester-Port og lod den ganske ny af Grunden opføre eller ombygge Aar 1668. Denne ny Vester-Ports Hoved-Facade ud imod Marken blev da forøget og beprydet med Krigs-Armatur i huggen Steen. Blant andre Bygnings-Zirater paa denne Port merker man den ingenieuse Indretning, at isteden for de i Bygningskunsten sædvanlige Pillere, ere her anbragt ordentlige Kanon-Piber, hvilke bære Hoved-Gesimsen. Paa disse Kanon-Piber staaer Kong Christian den Fierdes Navn en Chiffre med Krone over. Lige oven over

Portalet eller Indkiørselen af den i Volden gehveltede Port sees Kong Friderik den Tredies Navn en Chiffre med Krone over og nedent under samme staaer Aarstallet 1668. Allerøverst i Frontispicen staaer Kong Frederik den Fierdes Navn en Chriffre med Krone over, og nedent under paa Gesimsen staaer: Anno 1722, i hvilket Aar den er repareret.

Vester-Ports Facade ud mod Marken er $14\frac{1}{2}$ Alen i Bredden. Porten er 6 Alen bred og $7\frac{1}{2}$ Alen høi, men det hele Portal er 13 Alen høit. Udi de Aar 1778 og 1779 er denne Port ud imod Marken, tilligemed Voldene efter nyere Regler i Ingenieur-Kunsten anseeligen forøgede og forbedrede, samt med Pallisader forsynede. Igiennem Vester-Port falder den største, folkligeste og sterkeste Passage af Reisende, af Torve-Vogne og af Gaaende, fordi denne Port vender ud til den almindelige Landevei igiennem Sieland. Veien fra Vester-Port til den store Allee, som fører til Frideriksbergs-Slot og er en liden Fierdingvei lang, er efter en kongelig Kabinets-Ordre til Magistraten i Februar Aar 1771 bleven ganske ny og jevn anlagt og paa begge Sider besat med Linde-Træer, saa og forsynet med en bred Sidegang for Fodgængere. Efter Forordningen af 2 Juli. 1695 aabnes Vester-Port i Januar Måned om Morgenen Kl. $7\frac{1}{2}$ og lukkes Kl. 4 om Eftermiddagen. Udi Februar aabnes Kl. $6\frac{1}{2}$, lukkes Kl. 5. Udi Marts aabnes Kl. $5\frac{1}{2}$, lukkes Kl. 6. Udi April aabnes Kl. $4\frac{1}{2}$, lukkes Kl. 7. Udi May aabnes Kl. 4, lukkes Kl. 9. Udi Juni aabnes Kl. $3\frac{1}{2}$, lukkes Kl. 9. Udi Juli aabnes Kl. $3\frac{1}{2}$, lukkes Kl. 9. Udi

135

August aabnes Kl. 4, lukkes Kl. 8. Udi September aabnes Kl. $4\frac{1}{2}$, lukkes Kl. 7. Udi October aabnes Kl. $5\frac{1}{2}$, lukkes Kl. 6. Udi November aabnes Kl. $6\frac{1}{2}$, lukkes Kl. 5. Udi December aabnes Kl. $7\frac{1}{2}$, lukkes Kl. 4. Den Port-Skilling, som betales af hver igiennem Stadens Porte passerende Bonde-Vogn, item Passage-Penge eller Bompenge, som betales af alle Ind- og Udpasserende om Søndagen og Hellige Dage, samt Fredag Formiddag og om Aftenen, efterat Vagt-Klokken har ringet, bliver af de beskikkede Passage-Betientere indleverede i Stadens Renovations-Kasse. Af disse Port- og Passage-Penge bekostes Stadens Gaders, Torves og publique Pladsers, samt Broerne igiennem Stadens Porte, deres Renovation.

Paa Vester-Ports Consumtions-Contoir eller Accise-Boe, som ligger strax uden for Stadens Ravelin og Vester-Ports yderste Fald-Bom ere udi Aaret 1772 blevene cisede følgende Vahre til Indførsel igiennem Vester-Port i Staden, nemlig:

Agerhøns, 904 Par. Aal (røget) 27 Lpd. Ditto saltede, $4\frac{1}{2}$ Fierding. Aske, $153\frac{7}{8}$ Tønder. Agurker (syltede) 78 Glas. Dito grønne $6\frac{9}{32}$ Tdr. Anchiovis, 3 Dunker. Banke-Byg-Gryn, $2033\frac{1}{2}$ Lispd. Bygmeel $46\frac{59}{64}$ Tdr. Baandstager, 226800 Stykker. Brød af Hvedemeel, 42 Lpd. Blomkaal, $89\frac{1}{2}$ Stok. Bark, 811 Læs. Brokfugle, 140 Par. Bukkeskind, (raa) 45 Deger. Bekasiner, 92 Par. Blommer, $19\frac{3}{4}$ Tdr. Kommen, 34 Tdr. Kaniner, 2 Stkr. Klid, 3 Tdr. Dyr, af Hiorter og Hinder 747 Dyr. Duer, 376 Par. Dyrehuder, beredte 32 Stkr. Dito, uberedte 54 Stkr. Æg, $52534\frac{1}{2}$ Snees. Ænder, $4979\frac{1}{2}$ Par. Ærter, $5364\frac{7}{32}$ Tdr. Edike, $7\frac{3}{32}$ Tdr. Engskier, $2\frac{1}{4}$ Skpd. Ærter, grønne 5782 Tdr. Frugt, frisk $2708\frac{7}{8}$ Tdr. Dito, tørre $16\frac{3}{8}$ Lpd. Flesk, 31078 Sider. Fleskebørster, 243 Stkr. Foder, (alle Slags Halm) $17039\frac{1}{4}$ Læs. Fier, $1322\frac{3}{8}$ Lpd. Fasaner, 39 Stkr. Fisketunger, 114 Snese. Flyndre, 16800 Stkr. Gies, 24992 Stkr. Gryn $297\frac{43}{48}$ Tdr. Grise, 2082 Stkr. Grønkaal, $33\frac{1}{2}$ Læs. Giedder (tørre) $22\frac{3}{4}$ Lpd. Grynmeel, $3\frac{9}{32}$ Tdr. Havre, $35688\frac{1}{2}$ Tdr. Harer, 2372

136

Stykker. Huder, (beredte) 239 Stkr. Hareskind, $56\frac{15}{16}$ Zimmer. Hampe- og Hørfrøe, 41 Tdr. Høns, 7933 Par. Hvidkaal, 218 Stok. Huder, (raae) 6554 Stkr. Hvedemeel, $718\frac{1}{2}$ Lpd. Humle, (Siellandsk) $16\frac{1}{2}$ Lpd. Honning, $7\frac{10}{12}$ Fierding. Ister, $139\frac{1}{2}$ Fierding. Kiør, 897 Stkr. Kalve, (fede) 3891 Stkr. Kalve, (spæde) 402 Stkr. Kalkonske Høns, $2151\frac{1}{2}$ Par. Kalveskind, (raae) $482\frac{1}{8}$ Deger. Kalveskind (beredte) 1531 Stkr. Kiød, $38724\frac{7}{12}$ Lispd. Kallun, $45\frac{15}{96}$ Tdr. Kyllinger, 11706 Par. Koste, 366 Traver. Kiøkkenfit, $6\frac{1}{2}$ Fierding. Kiød, (saltet) $26\frac{1}{2}$ Tønde. Kul, $17\frac{1}{4}$ Læs. Kramsfugle, 207 Snese. Kirsebær, (friske) $3095\frac{1}{2}$ Fierdinger. Kirsebær, (tørre) 62 Lispd. Lammeskind, (raae) 4487 Deger. Lam, 34906 Stkr. Lammeskind, (beredte) $1179\frac{3}{4}$ Deger. Lar, $24\frac{1}{2}$ Stkr. Lar, (saltede) $4\frac{1}{2}$ Fierdinger. Løg, 7 Tdr. Linzer, $3\frac{3}{4}$ Tdr. Melk, $4432\frac{1}{2}$ Tdr. Maarskind, 107 Stkr. Miød, $12\frac{1}{3}$ Tdr. Nødder, $68\frac{3}{4}$ Tdr. Ost, $2030\frac{1}{2}$ Lispd. Oxetunger, 4121 Stkr. Odderskind, 135 Stkr. Perlegryn, $197\frac{1}{4}$ Lispd.

Qvier, 18 Stkr. Ræveskind, 363 Stkr. Rugmeel, 648 $\frac{3}{4}$ Tdr. Rugbrød, 417 Lispd. Rødder, alle slags 127 Tdr. Roefrøe, 27 $\frac{2}{3}$ Tdr. Stude, 3137 Stkr. Sviin, 8781 Stkr. Senop, 33 $\frac{1}{2}$ Tdr. Sild (fersk) 253 $\frac{3}{4}$ Tdr. Snepper, 389 $\frac{1}{2}$ Par. Sælhunde-Skind, 4 $\frac{1}{2}$ Deger. Tørv, 1516 $\frac{1}{2}$ Læs. Tyrer, 9 Stkr. Tellelys, 37 $\frac{2}{5}$ Lispd. Telle, 943 $\frac{1}{8}$ Fierdinger. Uhrhøns, 31 Stkr. Vox, 862 $\frac{1}{2}$ Lspd. Vikker, 62 Tdr. Brændeved 266 Læs Valdnødder, 14 Tdr. Ørter, 10 Stkr.

§. 29.

29: Tømmerpladserne

Tømmerpladsene, gemenlig de ny Tømmerpladse kaldne, fordi de ere her anlagte Aar 1765, da de forhen værende gamle Tømmerpladse, alle indhegnede med Plankeverk og nummererede, vare beliggende for Enden af Toldbodgaden, langs med Bolverket og Søen i en lige Linie ud til Stadens Toldbod, men bleve nedbrudte og forflyttede derfra efter Kongelig Rescript af 30 May 1755, og vare i nogle Aar anlagte paa Grønland ved Øster-Port, men derefter blev disse ny Tømmerpladse til Tømmerhandlernes Brug anlagte paa en lang

137

Grund, der med stor Bekostning i nogle Aar er ud i Søen opfyldt og indpælet mod Kallebostrand strax uden for Vester-Port paa venstre Haand, og efter Kongelig Rescript af 25 Mart. 1765 forflyttede herhid. Disse Tømmerpladse ere nogle og 20 i Tallet og ere tillukte med tvende Porte, hvilke aabnes i Januar og December Måneder Kl. 7 $\frac{1}{2}$ om Morgenen og lukkes Kl. 4 $\frac{1}{2}$ om Eftermiddagen. I Februar og November aabnes de Kl. 6 $\frac{1}{2}$ og lukkes Kl. 5 $\frac{1}{2}$. I Marts og October aabnes de Kl. 5 $\frac{1}{2}$ og lukkes Kl. 7. Udi April og September aabnes de Kl. 5 og lukkes Kl. 8. Udi May, Juni, Juli og August Maaneder aabnes de Kl. 4 og lukkes Kl. 9 $\frac{1}{2}$. Til disse Tømmerpladse er Inkiørsele for Stadens Indvaanere fra Kalleboe forbi Blaataarn ved Lange Broe, men for udenbyes Folk og Bønder-Vogne er en Vei anlagt hen til dem strax uden for Stadens Ravelin. Iblant Tømmerpladsene har Staden en Magazin-Brændeplads, thi efter Kong Christian den Syvendes Befaling Aar 1771 skal Staden holde et Brænde-Magazin, for om Vinteren dermed at moderere Prisen paa Brænde til Soulagement for de Fattige. Saa anskaffes aarlig et Quantum Brændeved af Bøg, El, Fyr, som udsælges Favneviis af Pladsen, men fornemmelig i smaat for 2, 4, 8, 16 sk. Udhugges paa to dertil beleilige steder de Fattige til Nytte og Brug, og udsælges deels i Universitetes Kielder paa Nørregade, deels i Vingaardstræde.

Tredie Kapitel

om

Klædeboe–Qvarter.

I. Klædeboe-Qvarter (i henseende til dets gamle Strekning og Circumference indtil Aar 1771) begyndte med Hiørnehuset af Nørregade og

138

Klædeboderne og indbefattede da den nordre Side af Klædeboderne og Skindergaden lige ud til Kiøbmagergade. Den venstre Side af store Kiøbmagergade, derfra om til Skidenstræde, den samme Side af lille Kiøbmagergade, Nørre-Torv, St. Giertrudstræde og Tornebuskegaden til Volden. Derfra langs med Volden forbi Nørre-Port, samt til Nørregade, den østre Side af Nørregade lige ned til Hiørnehuset af Nørregade og Klædeboderne, hvor dette Qvarter tog sin begyndelse. Til Klædeboe-Qvarter henhører Stadens Nørre-Broe og Øster-Broe, eller Forstadens Huse uden for Nørre-Port og Øster-Port, hvilke have deres egne Rodemestere. Klædeboe-Qvarter ligger til Vor Frue Kirke.

II. Klædeboe-Qvarter (ifølge den ny Inddeling efter Placaten af 3 Jun. Aar 1771) indbefatter nu omstunder følgende Gader, som ere: 1) Klædeboerne. 2) Store- og Lille Kannikestræde. 3) Store- og Lille-Fiolstræde. 4)

Skidenstræde. 5) Rosengaarden. 6) Kulturvet. 7) Frideriksborggaden. 8) Rosenborggaden. 9) Lille Kiøbmagergade. 10) St. Giertrudstræde. 11) Tornebuskegaden. 12) Ved Volden fra Nørre-Port til Sølvgaden. 13) Pederhvitfeldsstræde. 14) Frue-Kirkegaard. 15) Pustervig.

III. Klædeboe-Qvarteers Borgers-Kompagnies Fane fører tvende Hænder, som komme ud af Skyer, og rekke hen efter hverandre. Deroven over læses følgende Overskrift: Troe og Mistroe. Neden under Hænderne sees Krigs-Armatur, og derneden under igien læses: Klædeboe-Qvarteer. Udi de tre Hiørner af Fanen staaer en brændende Bomme, men i det fjerde Hiørne øverst staaer Stadens Vaaben.

IV. Den efter Kongelig Befaling anordnede Qvarteer-Commissarius og Qvarteer-Betient, som er befalet at boe i Klædeboe-Qvarteer for at skulle paaagte under Stadens Politimester alt hvad den almindelige Orden vedkommer, skal til et udvortes Distictions-Tegn bære paa sin gallonerede Hat og en Cocarde eller Baand-Sløife af blaa og gul Couleur.

139

V. Om Stadens Gader, som henhøre under Klædeboe-Qvarteer, er følgende Merkverdigt at anføre.

A. Klædeboerne, (hvis nordre Side har kun tilforn hørt til Klædeboe-Qvarteer med den søndre Side til Kiøbmager-Qvarteer), er en snorret og anseelig Gade. Den kaldes i gamle latinske Breve af Aar 1392 Taberneræ Pannicidarum; Platea Klæthæbodæ 1370. I andre Breve af Aar 1415 og 1444 Vicus Pannicidarum. Denne Gade har faaet sit Navn af Klædeboe-Lauget, hvorom tales i Kong Christian den Tredies Brev, dateret Mikkels-Aften Aar 1549, som fastsetter hvad de, som ere i samme Klædeboe-Laag, maatte sælge, nemlig allehaande Klæde, Fløiel, Damask, Silketøi, Sardug &c. I Henseende til de ældre Tider er ogsaa at merke, at Hiørnehuset eller det Huus No. 1, beliggende paa Hiørnet af Klædeboerne og Nørregade, har i fordum Tid været Stadens ældste Raadhuus lige til Aar 1492, da samme Huus, fordi det var for lidet til et Raadhuus, blev ved Mageskifte overladt til Kanikerne ved vor Frue Kirke. Dets Kieldere vare usædvanlige store og sterke, saasom de havde været brugt til Stadens Fængsel.

B. Store-Kanikestræde, hvor Hoved-Indkørselen er til Universitetet, eller den saa kaldede Studiigaard. Dernæst ligger i denne Gade sex Professor-Residentser, som ere: No. 33. No. 34. No. 35. No. 41. No. 42. og No. 247. Ligeledes Borckens Collegium for 16 Studentere. Elersens-Collegium for 16 Studentere. Og Regentsen eller Collegium Regium, stiftet af Kong Christian den Fierde for 100 Studentere, beliggende paa Hiørnet af denne Gade og Kiøbmagergade.

C. Lille-Kanikestræde, disse tvende Stræder eller Gader have faaet deres Navne af vor Frue Kirkes Kaniker og Prælater, som i de katholske Tider fordum boede her Aar 1511 og længe før den Tid i deres tilhørende Kanike-Boliger. Men efter Reformationen blev

140

disse Kanike-Boliger, ligesom de da værende Kaniker afgik og døde, efter Kong Christian den Tredies Befaling tillagde otte Professorer til deres Residentser. Til en Erindring derom stod fordum før Stadens store Ildebrand over Indgangen til een af Professor-Residentserne disse Ord at læse: C3, Hanc curiam & VII alias Cononicorum Capituli Hafniensis assignavit Habitationibus Professorum Regiæ Academiæ MDXXXIX. C.M.E.L. J.M.N.T.J.R.C.B.J.R.T.B.J.V.D.H.E.V.P. Hvilke Bogstaver forklares således: Christianus Morsianus. Erasmus Lætus. Jacobus Matthiæ. Nicolaus Theophili. Johannes Pauli Resenius. Casparus Brockmannus. Joh. Joh. Resenius. Thomas Bangius. Joh. Vandalinus. Domum Habitans Erasmus Vindingius Posuit.

D. Store-Fiolstræde.

E. Lille-Fiolstræde, i hvilken ligger to Professor-Residentser, som ere No. 250 og No. 251. Ligeledes den øverste Kapellans ved vor Frue Kirke, hans Præste-Residents No. 254.

F. Store-Skidenstræde kaldes ellers Krystalstræde. Ud til denne Gade vender den nordre Fløi af Regentsen og den søndre Fløi af vor Frue Kirkes danske Fattiges Skole. Denne Gade endes ved store Fiolstræde. Det slette Navn Skidenstræde har denne Gade faaet deraf, at den indtil Aar 1526 var en Kloak eller en almindelig Sammenløbs- og Afløbs-Rende af alt det urene Vand og Dynd, der gik ud i Stadens Graver, førend Fæstningens Volde og Graver, tillige med Nørre-Port blev flyttet omtrent 500 Alen længere ud. Desuden var Grunden her i de Dage langt nedrigere og tildeels oversvømmet med Vand fra Pustervig, hvor det løb ind fra den ferske Søe. Udi gamle Breve kaldes Skidenstræde commune Canale Villæ borealiter, det er, Byens almindelige Rende mod Norden. (Pontoppid. Orig. pag. 18.)

G. Lille Skidenstræde, begynder fra store Fiolstræde og gaar i lige Linie med store Skidenstræde ud til Nørregade. I fordum Tid har

141

Nørre-Port lagt ved Enden af Skidenstræde midt paa Nørregade. Den nordre Side af Universitetets Botaniske Hauge vender ud til Lille-Skidenstræde.

H. Den nordre Side af Skindergaden, hvori ligger vor Frue latinske Skole med Rectors og Con-Rectors Residentser, hørte i fordum Tid til Klædeboe-Qvarteer, men den søndre Side af samme Gade hørte da til Frimands Qvarteer. Men ved den ny Inddeling af Stadens Qvarterer i Følge Placaten af 3 Jun. 1771 hører nu hele Skindergaden til Frimands-Qvarteer, hvor den gunstige Læser finder udførlig Efterretning om samme Gade.

I. Frue Kirkegaard, hertil vender den søndre Side af vor Frue latinske Skole-Bygning.

K. Lille Kiøbmagergade er beliggende for Enden af Store-Kiøbmagergade, og tager sin Begyndelse fra Skidenstræde, og gaar op til Kul-Torvet. Tilforn har den vestre Side af Lille-Kiøbmagergade hørt til Klædeboe-Qvarteer og den østre Side af samme Gade hørt til Rosenborg-Qvarteer, men nu hører den hele Gade i Følge Placaten af 3 Jun. 1771 til Klædeboe-Qvarteer.

L. St. Giertrudstræde, i forrige Tider St. Giertruds-Gade kaldet. Den har faaet sit Navn af St. Giertruds-Hospital eller Sygehuus, som her omtrent i fordum Tid har staaet, men blev i Reformationens Tid af Kong Christian den Tredie indlemmet med Helliggeistes-Hospital. (See Kap. 2. §. 2. pag. 69.) Samme St. Giertruds-Hospital var stiftet af et Fruentimmer, der efter sin Død blev regnet blant Helgenes Tal og kaldet St. Giertrud. Paa dette Hospitals Kirkegaard blev Slotsherren Torben Oxe fordum halshuggen den 29 Nov. Aar 1517 efter Kong Christian den Andens Befaling, da han var dømt af 12 Bønder fra Solbjerg-Landsbye, hvilke udgiorde en Ret uden for Kiøbenhavns Slots-Port. (See L. Holbergs Danm. Hist. Tom. 2. pag. 27. 28. Svanning Christ II. Lib. II. Cap. II.

142

M. Rosengaarden, denne Gade har faaet sit Navn af en kongelig Hauge, som her har været anlagt og blev kaldet Rosengaard, da man læser tillige i gamle Documenter om en Gade her, kaldet Rosengaardstræde, som formodentlig har løbet tet ved samme Hauge omtrent, hvor nu Kul-Torvet er, førend Stadens Udvidelse i Kong Friderik den Førstes Tid paa denne Kant. Andre mene, at Gaden har faaet sit Navn af den adelige Herremand Hr. Jens Rosengaard, som her har haft sin Gaard og Hauge. Man finder ogsaa en adelig Herremand, ved Navn Christopher Rosengaard, som har været Embedsmand paa Kiøbenhavns Slot Aar 1580. Lige op til Rosengaarden har Kirkegaarden ved St. Giertruds Hospital strakt sig. Ligeledes finder man ogsaa, at paa Rosengaarden har den berømmelige danske adelige Herremand Hr. Henrik Ranzov bygt en anseelig Gaard, ziret med et Taarn i det forrige St. Giertruds Kloster, saa at samme Gaard i følgende Tider altid beholdt det Navn: De Ranzovers Gaard. Bemeldte Hr. Henrik Ranzov levede i Kong Friderik den Andens Tid, og formedelst sin store og grundige Lærdom, Ferdighed i de galante europæiske Sprog, samt i Latin, Græsk og Hebraisk, sin Capacitet og Dyder var et Vidunder paa de Tider i Norden. Han var til sidst Statholder i Holsteen. Om ham kan læses i Holbergs Danm. Hist. Tom. 2. pag. 513. Paa et Huus, beliggende paa Rosengaarden, læste man før Stadens Ildebrand disse Ord

under et udhugget Billede af en Oxe. Diese Ochsen habe ich gebraten auss der König Friderici III. Seine Krönung den 23 Novembr. 1648. Jochim tre Wieder.

N. Rosenborggaden, som har sit Navn af det kongelige Slot Rosenborg, beliggende strax derved. I denne Gade sees den nordre Side af den Reformerte Kirke.

O. Tornebuskegaden har faaet sit Navn af et vidtløftigt Tiørne-Fang, som her i fordom Tid, da denne Egn laa uden for Staden, har

143

staaet paa denne Kant og tilhørt Bønderne i den nu nedbrudte Landsbye Serritsløv, hvor de huggede deres Tiørne-Giersel og Lukke, som de brugte til deres Markers indhegning, samt solgte deraf til Stadens Indvaanere, hvis Hauge-Pladser og Kaalhauger vare da indelukte med Tiørne-Gierder, indtil efter Kongelig Befaling Eierne skulle opføre Kiøbsted-Bygning og Steentag isteden for klinede Vegge og Straatag. (Pontop. Orig. pag. 71.) Da Staden blev udvidet paa denne Kant, saa bleve ommeldte Serritsløvs Bøndermarker indtagne under Stadens Grund at bygge Huse paa, den Landsbye Serritsløvs nedbrudt og deres Tiørnehug ødelagt.

P. Frideriksborggaden fører Navn efter det kongelige Slot Frideriksborg, og løber ud til Kul-Torvet.

Q. Peder Hvitfeldstræde, som har sit Navn af en adelig Herremand Peder Hvitfeldt, som levede i Kong Christian den Tredies og i Begyndelsen af Kong Friderik den Andens Regerings-Tid, og har her haft sin Gaard at boe i. Udi denne Gade er vor Frue Kirkes danske Fattiges Skole.

R. Den østre Side af Nørregade, hvortil vender vor Frue Kirke-Taarn, eller den vestre Ende af vor Frue Kirke, saa og Communitetet, eller den vestre Side af Universitetts Bygninger, har tilforn hørt til Klædeboe-Qvarteer, og den vestre Side af Nørregade til Nørre-Qvarteer. Men nu efter Placaten af 3 Jun. Aar 1771 hører hele Nørregade til Klædeboe-Qvarteer. Den gunstige Læser ville derfor behage tillige at eftersee Kap. I. Lit. pag. 9.

S. Pustervig. Denne Gade er lukt i den østre Ende, men den vestre Ende gaar ud til Kul-Torvet. Tilforn har denne Gade hørt til Rosenborg-Qvarteer, men efter Placaten af 3 Jun. 1771 om Stadens Qvarterers ny Inddeling hører den nu til Klædeboe-Qvarteer. Gaden har sit Navn af den flade Strand, Pustervig, som her oversvømmede denne Egn, men blev med stor Bekostning ind-

144

pælet og Aar 1447 opfyldt af Kong Christopher af Bayern. Den gunstige Læser ville behage tillige at efterlæse Kapitelet om Rosenborg-Qvarteer, hvor der atter tales om Pustervig.

VI. Udi Klædeboe-Qvarteer forekomme følgende publike Bygninger, Kirker, Stiftelser, Torve &c., nøiagtigere at beskrives og anføres.

§. 1.

1: Vor Frue Kirke

Vor Frue Kirke, i Pavedømmets Tid kaldet den Hellige Jomfrue Mariæ Kirke, er beliggende med sin vestre Ende eller med sit prægtige Taarn ud til Nørregade. Denne Kirke er den største af alle Stadens Kirker og tillige den fornemste i hele Danmark. Thi Aar 1568 blev der befalet, at alle Kirke-Ceremonier overalt i Danmark skulle holdes efter Kiøbenhavns Kirker, og i Kirke-Ritualet befales, at de Kirke-Ceremonier, som her bruges på Søn- og hellige Dage, skal være en Rettesnor for alle Lærere ved de danske og norske Kirker at følge. Alle Danske, Norske og Islandske Bispers Vielser og Solenniteter forrettes her af Biskoppen over Siellands-Stift.

Kirkens første Bygnings-Aar og Ælde er temmelig uvis, thi den har været underkast adskillig haard Skiebne. Men at vor Frue Kirke er i det allermindste 700 Aar gammel, saasom den af Begyndelsen er bleven bygt paa den Plads, hvor den staaer, maae sluttet tilforladelig af følgende Efterretninger: Af ældgamle Documenter sees, at Kirken har været til, førend den berømte Roskilde Biskop og siden Erkebisp i Lund Absolons Tid, nemlig i hans Formands, den i Historien saa bekjendte Roskilde Biskop Eskilds Tid. Denne Bisp Eskild var Biskop i Roskild indtil Aar 1138, da han blev Erkebisp i Lund i Skaane. (Om ham kan læses Wolfs Encom. Dan. pag. 467. og L. Holbergs Danm. Hist. Tom. 1. pag. 218. 243.) Af mange gamle Huus-Skiøder og Breve seer man, at Frue Kirke har været een af Byens Sogne-Kirker, og har haft sit visse Sogn og sin ordentlige Menighed. (See A. Hvitfeld pag. 1334. Art. 2.) Saa tales der om Curia in Copmannæhafæn, at den laae in Parochia S. Mariæ Anno 1248. Denne St. Mariæ eller vor Frue Kirke fik i Begyndelsen af det trettende Aarhundrede det Fortrin frem for de andre Byens

145

Kirker, at den blev giort til en Collegiat- eller Domkirke, og fik et Capitulum Canonicorum. Thi Aar 1209 stiftede den Roskildke Bisp Petrus Sunonis eller Peder Suneson et Dom-Kapitel ved denne Kirke. Bemeldte Bisp Peder Suneson, som ogsaa kaldes Peder den Gamle eller den Første, og har fordum været Kong Waldemars Kantzler, døde den 29 Oct. Aar 1214. Og fordi han saaledes berigede og beærede Kirken med Capitulo Canonicorum, derfor kaldes han Ecclesiæ Hafnensis Fundator & Canonicorum in eadam Deo fervientium Institutor. (See Obituarium Eccles. B. Virg. Hafn. Mss. in Collectaneis Bartholinianis). Udi den tredie Artikel af den katolske Biskop Joachim Rønnows Skrift, indleveret paa Rigsdagen Aar 1530, heder det: At Biskop Peder af Roskild, den Første af det Navn, haver funderet sex Kanik-Dømmer udi samme Collegiat-Kirke paa de Sogne-Kirker her i Byen og nogle uden for. (See A. Hvitfeld pag. 1334.) Dette Capitul havde af Begyndelsen allene een Prælat ved Navn Absalon, som var Decanus Capituli og levede Aar 1209. Siden kom en anden Prælat dertil, under Navn af Cantor, som foruden sin Gaard havde et stort Enemerke, kaldet Decani-Hauge eller Degne-Haugen, beliggende fra Pustervig øster ud imod Stranden, og blev siden overladt Staden til Græsning ved en Accord, men er nu ved Stadens og Fæstningens Udvidelse indlemmet under Stadens Grund. Bemeldte Prælaturer vare ved Magt indtil Reformationens Tid. Ved denne Collegiat-Kirke vare af Begyndelsen ikkun 6 Præbendarier eller Kaniker; Og vare deres Kanonikater eller Kanike-Dømmer funderte paa de andre Byers Kirker, St. Nicolai, St. Petri og St. Clemens Kirker, samt paa nogle udenbyes Kirker, men siden bleve de forøgede indtil 12. Til vor Frue Collegiat-Kirke laae Aar 1436 disse 12 Præbender eller Kanonikater, nemlig: 1) St. Nicolai Præbende. 2) St. Petri Præbende. 3) St. Clemens Præbende. 4) Brøntzøws Præbende. 5) Aworde-Øwres Præbende. 6) Walbyes Præbende. 7) Buthinges Præbende. 8) Ølstdohe Præbende. 9) Tune-Præbende. 10) Wandløse Præbende. 11.) Otz-Herrets Præbende. 12) Wassingrøds Præbende. Ved Universitetes Stiftelse bleve disse Præbenders Tal reducerede til 6 igien; Thi Kong Christian

146

den Første forsynede Professorerne med disse Præbender, og Kong Christian den Tredie henlagde efter Reformationen det meste af Kapitulets øvrige Gods til Professorerne. (See Pontop. Orig. Hafn. pag. 38. 41.)

Vor Frue Kirke har udstaaet adskillige Ødeleggelser, thi den er eengang ruineret af de Lybske under den Rygenske Fyrstes Jarmers Anførsel Aar 1259 (A. Hvitfeld Tom. 1. pag. 259. Cod. De Ludevig Reliqv. Mss. omnis Ævi Tom. IX. No. XII. pag. 216.) Ligeledes er Kirken ødelagt engang af de Norskes Indfald Aar 1306. Da vor Frue Kirke udi Aaret 1316 blev opbyggt, havde den allerede fire gange været afbrændt, hvilket den latinske Inscription, som for Stadens store Ildebrand i Aaret 1728 stod udhuggen paa den nordre Kirke-Port, tydeligen udviste. Paa samme Dør saaes de fire Evangelister afbildede under de sædvanlige hieroglyphiske Lignelser af en Engel, en Oxe, en Løve og en Ørn. Og midt imellem disse fire Dyr saaes Verdens Frelser afbildet under et Lam, bærende Korsets Fane og af dets Bryst saaes Blodet at udspringe i et Beger. Dernæst i Omkredsen stod disse Ord at læse: Anno Domini MCCCXVI. Reedificatur ista Ecclesia prius quater per incendium devastata. Paa den søndre Kirke-Port mod Vesten saaes Kapitulets aflange Segl, spids til begge Ender, hvori blev forestillet Jomfrue Mariæ Bebudelse ved Engelen med de Ord paa en af hans Haand nedhængende Seddel: Ave. Maria. Gratia. Plena. Saa og Jomfrue Mariæ med de Ord paa en af hendes Haand ligeledes nedhængende Seddel: Ecce. Ancilla. Domini. Øverst saaes den Hellig Aand i en Dues Skikkelse at nedkomme over Maria. I Omkredsen ved Randen stod disse

Ord: ? Sigillum Capituli Sancte Marie * De* Copmanne Hafn. Ved denne søndre Port stod ogsaa disse latinske Vers: Hoc Tibi Cara Mihi Posui Christine Johannis Costula Defunctis Pignoribusque Tribus. Vive Viennensis Carolus Tibi Wormser Id Optab, Qui Genus Austriaco Sangvine Duxit Avum. Ante Obitum Moriens Non Moriturus Obiit. Obiit August. 8. Anno 1618. Paa den søndre Port mod Østen saaes Universitetes Segl, som præsenterede Kong Christian den Tredies Brystbillede i fuld Kronings-Dragt, med Zepteret i den høire og Rigs-Æblet i den venstre Haand, saa og Krone paa Hovedet, havende et langt Skieg og store

147

Knæbelsbarter. Midt paa stod Aarstallet 1537. I Omkredsen eller ved Randen stod denne latinske Opskrift: ?Sigill.?Schole?VNIVERS?HAFFNIEN?A?CHRISTIANO?3 REGE?DAN?et Norve?instaurate.

Ved siden af vor Frue Kirke blev i Kong Hanses Tid Aar 1500 bygt et nyt Kapel, kaldet St. Rochi Kapel, hvis Stifter var en Prælat, ved Navn Anders Friis, som var Cantor Capituli Hafnensis. Udi samme Kapel var et Altar, hvortil Indgangen var lige for Prædikestolen. Under Gehvelvten af St. Rochi Kapel vare ophængt mangfoldige Rytter-Faner, som i den Ditmarske Krig vare erobrede. Paa begge sider af dette St. Rochi Kapel vare opsatte smukke Eptaphia over Professor Rasmus Winding, Professor Thomas Bartholin, Professor Thomas Fink og Frue.

Ligeledes var ved vor Frue Kirke et skjønt Bibliothek, given af Frantz Willumsen, Kongelig Majestets Tolder og Kanik i Lund til Studenterne i Kiøbenhavn. Bemeldte Frantz Willumsen laae begravet neden for Trappen, som man gik op til samme Bibliothek. (Wolfs Encom. Dan. pag. 337.) Over Døren ind til dette Bibliothek, som blev kaldet Bibliotheca Franciscana, var at see hans Eptaphium af Træe med følgende lantinske Inscription.

Francisci Wilhelmi, Canonici Lundensis & Regii Telonarii in Arce Hafniensi instructissimæ hujus Bibliothecæ Fundatoris, Viri Optimi & Ornatissimi, in Domino mortui An. 1573. Die Mart. XXII Eptaphium. Hoc Pietas, Hoc prisca Fides, Hoc inclyta Virtus Subjecto recubant, marcida facta Solo. Num terræ repelant tales Penetralia Dotes? Per quas ad Cælum dicitur esse Via: Scilicet hi tecti Cineres & putre Cadaver, Virtutum Sedes & Pietatis errant. Nam, Francisce! Tuæ complêsti Munera Vitæ Publica; Privatæ quæque fuêre Domus. Ut Tua perstiterit semper Mens Conscia Recti, Famaque sit nullis contaminata Notis. Nomen at æternum meruit Tibi publica facta A Te Doctorum Bibliotheca Virum. Cujus ut est longus Meriti septuplicis Usus; Sic Tua per conctos Laus erit aucta Dies. Spiritus Astrifero dudum vestitus Amictu Splendet & est nivei Pars speciosa Cleri. Interea Manes Thecam hanc servare Librorum Vos voluit vigiles hoc superesse Loco. Amico & Collegæ Viro Opt. & Conjunctiss. Memor. grat. ergo Christianus Machab, Alpinas.

148

Aar 1514 blev Klokke-Taarnet allerførst ziret med et Spir, ligesaa høit som Kirkegaardens Længde, nemlig 114 Alen, samt paa de fire Hjørner omgivet med fire mindre Spire, hvert af dem var 8 Alen høit. Ved dette første Spirs Opsettelse af 20 Sept. 1514 reiste sig en Trette imellem Bygnings-Mesteren og hans Mestersvend; thi Svenden meente, sig at være ligesaa god som Mesteren selv. Da nu Knappen skulle legges paa Spiret, befalede Mesteren, at en Bielke skulle udlegges og fastgjøres. Paa denne Bielke gik Mesteren ud lige til den yderste Ende deraf og huggede en Øre fast derudi, hvilken han bød Svenden hente tilbage, efterdi han trodsede saa meget paa sin Capacitet. Svenden, som var hidsig og ærgierrig, vegrede sig ikke for at gjøre det, og gik ud for at tagen Øren tilbage, men blev hovedsvimlende, faldt ned til Jorden og døde. Den Confusion, som saadan ulykkelig Hændelse forarsagede, har formodentlig været Aarsag i, at Knappen paa samme Spir ikke blev vel og forsvarlig apteret; thi kort derefter blæste den ned i en Storm. (See Holbergs Danm. Hist. Tom. 2. pag. 20.) Dette Spir stod kun et Aars Tid, da det deels af Storm, deels af Lynild blev saa beskadiget, at man i næstfølgende Aar maatte bygge det om paa ny. Udi Kong Friderik den Førstes Tid kort for Reformationen skedte Aar 1531 på Tredie Jule-Dag i vor Frue Kirke et stort Opløb af nogle Borgere under Anførsel af den bekiendte Borgemester Ambrosius Bogbinder med flere, hvilke af en utidig Nidkierhed ville fordrive Kanikerne, nedreve mange Helgenes Billeder fra deres Sted i Kirken, kastede dem ned til Jorden, huggede baade Helgenes Billeder og deres Altere i Stykker. Men denne Tumult blev dog stillet, da Byfogden med noget Mandskab indfandt sig, saa at det store Altar med dens konstige Alter-Tavle blev dog ved hans Forsvar ubeskadiget, da det stod ogsaa Fare for at blive paa samme Maade

mishandlet. (Holbergs Danm. Hist. Tom. 2. pag. 242.) Efter en gammel Jordskylds-Bog, vor Frue Kirke tilhørende, findes Kirkens Altare med tilligende Præbender at have den Tid været 16 i Tallet, nemlig: 1) Altare Compassionis B. Virginis. 2) Altare S. Olai. 3) Altare Trium Regum. 4) Altare Elegii. 5) Altare Gregorii. 6) Altare Trinitatis. 7) Altare Omnium Sanctorum. 8) Al-

149

tare quinque Vulnerum. 9) Altare Georgii. 10) Altare Lucii. 11) Altare Lucii. 12) Altare Dionysii. 13) Altare Mariæ Magdalenæ, stiftet Aar 1464. 14) Altare Lucie. 15) Altare Johannis Evangelistæ. 16) Altare Michaelis. Foruden disse vare der endnu i vor Frue Kirke ni andre Altere, som gamle Documenter melde om, nemlig: 1) Summum Altare Chori, Anno 1340. 2) Altare Apostolorum, Anno 1357. 3) Altare Andreæ, Anno 1458. 4) Altare Theobaldi, Anno 1414. 5) Altare S. Johan Baptistæ, & S. Birgittæ, Anno 1466. 6) Altare S. Annæ, Anno 1491. 7) Altare Resurrect. J. Christi, Anno 1501. 8) Altare Jodoci, alias quatuor Doctorum, Anno 1531. 9) Altare Viviani, Anno 1539. For at forekomme videre Oprør, lod Kong Friderik den Første tillukke Kirken for begge Partier, saavel for de Evangeliske, som for de Katholske, noget over et Aar. Men Kanikerne fik Kirken ved den katholske Biskops udi Roskild, Joachim Rønnovs Befordring igien Aar 1533, og de beholdt den indtil Aar 1536; da ved Religionens Forandring eller Lutheri Reformationens Indførsel i Kong Christian den Tredies Tid blev vor Frue Kirke (der i Pavedommets Tid havde haft sit Capitulum Canonicorum) gjort nu til en luthersk Sogne-Kirke for St. Peders og St. Klemens Kirkes Sognefolk, saa at vor Frue Kirke fik nu ved Reformationen til sit Sogns Forøgelse og Tillæg al den Deel af Byen, som tilforn søgte St. Peders Kirke. (Om St. Klemens Kirke, der fordem laae i Kattesund og nedbrudt Aar 1530, er forhen meldt Kap. 2. Ltr. N.)

Strax efter Reformationen nemlig Aar 1537 den 2 Sept. blev udi vor Frue Kirke holdet en særdeles høitidelig Act, nemlig de syv første evangeliske Biskoppers solenne Biske-Ordination udi Kong Christian den Tredies og hans Dronnings, saa og Rigets Raads Nærværelse. Disse syv Superintendentter vare: 1) Mag. Franciscus Wormondus, Superintendent i Lund i Skaane, som havde i lang Tid været Lector Theologiæ udi Malmøe. 2) Doct. Peder Palladius, Superintendent over Siellands Stift. 3) Mag. Jørgen Sadalin, Superintendent over Fyns Stift. 4) Mag. Jakob Skonning, Superintendent over Viborg Stift. 5) Mag. Jens Tomsen, Superintendent

150

over Aalborg Stift. 6) Mag. Johannes Vandalus, Superintendent over Riber Stift. 7) Mag. Mads Skade, Superintendent over Aarhus Stift. L. Holberg i sin Danm. Hist. Tom. 2. pag. 348 siger, at der vare syv Superintendentter, og at denne høitidelige Act skete den 26 Aug.; men E. Pontoppidan i sin Orig, Hafn. pag. 271 siger, at de vare syv danske og en norsk Biskop eller Superintendent, saa og at denne Act skete den 2 Sept. Bemeldte Biske-Ordination blev forrettet ved den Wittenbergiske Theologus Docto Johannes Bugenhagen af Pommern, som Kong Christian den Tredie havde ladet forskrive for at betiene sig af hans Raad i den evangeliske Kirke-Stats Indrettelse, efterat de katholske Bisper vare afsatte. Siden den Tid er begge Rigets Biskopper altid blevne indviede til deres biskoppelige Embede af den Siellandske Biskop i vor Frue Kirke.

I fordem Tid har det altid været Skik og Brug, at den af Professorerne, som skulle være Rector Magnificus Universitatis, er hvert Aar Torsdagen efter Trinitatis Søndag med sædvanlig Ceremonier creeret for høie Altar i vor Frue Kirke i alle Professorernes Nærværelse. Ligeledes naar nogen skulle promoveres in Doctorem, i hvilket Facultet det end var, saa skedte samme Doctor-Creation med sædvanlige Ceremonier ogsaa for Alteret her i Kirken af den Professor, som i det Aar var Decanus i samme Facultet.

Aar 1550 blev vor Frue Kirke sat i en fuldkommen smuk Stand baade indvendig og udvendig. Indvendig var Kirken meget herlig og skøn; Alter-Tavlen meget forgyldt og kunstig udskaaren, med halvslagen fint Guld forgyldt. Ligeledes var Choret prydet med Pulpiturer, Prædikestolen meget net udskaaren og forgyldt; Messing-Døbefunt staaende paa fire Evangelister; Et stort Orgelverk. Udi Choret paa Gulvet stod en meget stor Messing-Lysestage, hvorpaa kunde settes fem store Voxlys. Udi Kirkens store brede Gang hængte tre store Messing-Lysekrone med Inscriptioner, som siden anføres, og paa alle Pillerne vare Messing-Arme til at sette Lys i,

saavelksom og paa Veggene i de andre Gange. (Wolfs Encom. Dan. pag. 161. 162.) Kirken blev ogsaa i bemeldte Aar 1550 udvendig prydet med et Spir, hvilket blev nogle gange beskadiget af Tor-

151

denslag Aar 1573 og Aar 1585, saa at Kirkens Hvelving ogsaa fik stor Skade. Men efter dens Reparation blev den store Hvelving prydet med en kunstig og overmaade smuk Maling Aar 1555, saa at den ene Bue ikke lignede den anden i fortreffeligt Arbejde, og alle kunsterfarne Kiendere maatte høiligen forundre sig derover. (Wolfs Encom. 1. cit.) Paa den ene af forommeldte Lysekroner stod denne plattyske Opskrift: Anno Domini disse Croner hebbe Ick Marie Matz Dochter Weddel in unser leven Frawen Kircken in die Ehre Gottes gegeben, och Thor Gedencknis meiner Seeligen Mandtz, Gott vorlehen em ein frölik Upstandinge, samt all vromnten Christen, Amen. Paa den anden Lysekrone stod disse Ord: Anno 1618 den 15 Febr. haffver Erlige Gudsfrøgtige Qvinde Dorothe Doctors skienckit og giffvet denne Crone til vor Frue Kirke, Gud til Ære og Kirken til Gavn og Beste at hænge offver hendes Salige Husbonde Doctor Anders Lemvig, og hendes kiere Brødre ligge begraffne. Paa den tredie Lysekrone stode disse Ord: Anno 1635 haffver Erlig og Welagte Mand Christen Pederssøn med sin Hustru Maren Svends Datter foræret denne Chronen til denne Kirke. Aar 1669 blev til Kirken givet en Lysekrone, som blev ophængt i St. Rochi Kapel, af Frue Bente Urne, Sal. Henrik Rosenvinges med sin Mand Philip Joakim Barstorph, og til at reenholde samme Lysekrone, saa og til Lys dertil givet Penge 125 Specie-Daler. Ligeledes blev Aar 1672 givet en Lysekrone til Kirken af Niels Nielsen og hans Hustrue Elline, som var Sal. Christen Jensens, Slagter, hans Efterleverske; saa og 50 Rdlr. som altid skulle staae paa Rente til at holde deres Lysekrone reen, ligemed de andre Kirkens Lysekroner og Lys derpaa at sette. Tilforn var af Niels Persen, foruden 100 Rdlr. for sit Leiersted, givet Aar 1618 den 3 May for Lys i Kirken at holde vedlige med at brænde fra Mortensdag og indtil Dagen blev længere 200 gode Dalere. Ligeledes gav Daniel Bundtmager Aar 1626 til Lysene at holde vedlige i vor Frue Kirke 100 courante Daler.

Aar 1555 blev ved den søndre Side af Kirken indrettet et Convent-Huus. Aar 1576 den 13 Nov. befalede Kong Friderik den Anden, at den Fredags-

152

Prædiken, som hidtil ugentligen havde været holdet i Helliggeistes Kirke, skulle efterdags holdes i vor Frue Kirke, saasom der var bedre Rum for Tilhørerne. Indtil Aar 1583 havde begge Kiøn siddet blant hverandre uden Forskiel i Kirkerne, men i bemeldte Aar blev i vor Frue Kirke og siden efter dens Eksempel i alle andre Kirker gjort Forskiel paa Stolestaderne. Udi Aaret 1606 blev vor Frue Kirke-Spir for sin Brystfældigheds Skyld nedtaget og paa Kong Christian den Fierdes Bekostning blev det paa ny igien opsat i Aaret 1609. Dette ny Kirke-Spir var 100 Siellandske Alne i Høiden foruden Jernstangen, som var 14 Alen, hvilket var prydet med en forgyldt Krone. Spiret blev tækket med 96 Skippd. Kobber, og paa de fire Hiørner paa Taarnet stode fire smaae Spirer, af hvilke hvert var 28 Alen høit. Men da eet af dem nogen Tid derefter blæste ned, saa bleve de andre tre ogsaa tillige nedtagne. For dette Spir at opsette, fik Tømmermændene 4000 Rdlr. og Kobbertækkeren fik 700 Rdlr. Dette Spir stod i 117 Aar, og afbrændte i Stadens store Ildebrand i October Måned Aar 1728.

Udi vor Frue Kirke under Kirke-Hvelvingen hængte fordum en Mængde Krigs-Faner eller Standarter, hvilke Kong Friderik den Anden i den syv Aars Feide imellem Danmark og Sverrig havde erobret; men da Kong Christian den Fierdes Kroning skulle skee her i Kirken, bleve de nedtagne. Vel blev siden igien Aar 1613 ophængt her i Kirken de Faner og Standarter, som Kong Christian den Fierde i de to Aars Krig med den Svenske Konge Carl den Niende havde taget med bevæbnet Haand baade til Lands og Vands; men nogle Aar derefter lod Kong Christian den Fierde alle disse Faner, Standarter med flere gamle Trophæer samle sammen og hensette paa det af ham selv ny opbygte store Tøihuus ved Slottet. Udi Stadens Beleirings-Tid Aar 1659 bleve nogle indskudte fiendtlige Kanonkugler siddende halv indtrykte i Kirkens høie Spir, og, saavidt de vare synlige, forgyldte til en Erindring om Guds Beskiermelse.

Vor Frue Kirke fik Aar 1675 en smuk Prydelse ved Joh. Höfneri, J. U. Licent. Bibliothek, som af ham i hans Testamente var givet, tilligemed 1500 Rdlr., af hvis Renter det aarlig skulle forøges med flere Bøger. Det blev hen-

153

sat i et Kapel paa den søndre Side af Kirken, hvilket siden blev kaldet Høfners Kapel, og stod aabent visse Timer til Studenternes Brug og Nytte under tilbørlig Opsyn. Siden blev saavel det Høfnerske, som det forhen pag. 147 ommeldte Frantz Willumsens Bibliothek forflyttet derfra hen til Universitetets Bibliothek paa Runde Kirke. I selv samme Aar blev Kirkens store Orgelverk sat i saa fuldstændig Stand med nye Orgelpiber, hvoraf nogle vare saa store, at en fuldkommen stor Mand kunde staae inden i een af dem; saa at dette Orgelverk neppe havde sin Lige nogensteds; ja dets Lyd og Klang var saa overmaade sterk, at Kirke-Muren rystede derved, hvorudover Organisten sielden torde bruge det med alle sine Orgelpiber. Dette Orgelverk blev ødelagt med Kirken i Stadens Ildebrand Aar 1728.

Udi vor Frue Kirke er i fordem Tid forrettet endeel af de danske Kongers og Dronningers Kroninger. Thi Aar 1536 den 12 Aug. blev Kong Christian den Tredie og hans Dronning Dorothea kronet af Doct. Johan Bugenhagen. (Holbergs Danm. Hist. Tom. 2. pag. 348.) Aar 1559 blev Kong Friderik den Anden kronet paa Søndagen efter St. Lauritz-Dag af Mag. Nicolaus Paladus, Biskop i Lund i Skaane, eftersom hans Broder Doct. Peder Palladius, Biskop i Sielland, laae syg. Aar 1596 den 29 Aug. paa en Søndag skeete Kong Christian den Fierdes Kroning af Doct. Peder Jensen Winstrup, Biskop i Sielland, da de tvende Bisper, Mag. Mogens Madsen af Skaane paa den høire Side og Mag. Jacob Matsen af Fyn paa den venstre Side af Ordinator assisterede ved Kroningen. Processionen skeete fra Slottet igiennem Byen over Amager-Torv til vor Frue Kirke; Kongen reed paa en graa Hest, og over Kongen blev baaret en Himmel af Gyldenstykke. De fire Rigens Raad gik foran Kongen og bare Regalierne, nemlig; Steen Brahe med Rigets Æble, Peder Munck, Rigens Marsk, med Sverdet, Christian Friis, Cantzler, med Zepteret, Christopher Walckendorff, Rigets Hofmester, med Kronen. Om denne Kronings-Act er slagen en Medaille, paa hvis ene Side forestilles Kong Christian den Fierde i fuld Kronings-Dragt med Krone paa Hovedet og Zepteret i sin høire Haand, siddende paa en prægtig udstaferet Hest under en Himmel, som

154

bæres af de fire Rigens Raad, Jørgen Friis, Præben Gyldenstjerne, Axel Brahe og Henrik Lykke. Oven over Himmelen staaer: Christiani 4. Daniæ. Norveg. Regis. C. A. Nat. 1577. Elect. 84. Cor. 96. Neden under Himmelen læses disse Ord: Conjug. 97. Men. No. 27. Udi Afsnittet under Hestens Fødder staaer: Vivat Et Valeat. C. L. R. M. Nic. S. F. 1598. Hvilke Bogstaver forklares saaledes: Cum Licentia Regiæ Majestatis NJColaas Schauben Fecit. Paa den anden side midt paa, sees Gudsfrygts Billede og Pallas staaende at ønske hinanden til Lykke, og at holde fast med deres høire Haand ved en blomstrende Lillie i en Urtepotte imellem sig. Saa og Hercules med sin Kølle liggende ved deres Fødder med de Ord imellem sig: Dormiat, Dum Liceat. Neden under dem staaer Kongens Symbolum: Regna Firmat Pietas, og derunder en Elephant med Kongens kronede Navn en Chifre. Rundt om ved Kanten af Medallien staaer elleve Rigets Vaabener og inden for dem læses disse Ord: Nil Salubrius Pallade, Pietae instructa. Ligeledes er i vor Frue Kirke bleven kronet Kong Christian den Fierdes Dronning Anna Catharina paa Trinitatis Søndag Aar 1598. Endelig og er i vor Frue Kirke kronet Kong Friderik den Tredie Aar 1648 den 23 Nov. og hans Dronning Sophia Amalia den 24 Nov. af Doct. Jesper Rasmussen Brokmann, Biskop udi Siellands Stift, da Doct. Hans Mikkelsen, Biskop udi Fyn, og Doct. Peder Winstrup, Biskop udi Skaane assisterede ved denne solenne Act. (See Wolfs Encom. Dan. pag. 305.335.) Siden den Tid er ingen Kongelig Kronings-Act forrettet her i Kirken, men efter Souverainiteten er den skeet udi Frideriksborg Slots-Kirke.

Eftersom ingen Kirke var paa Kiøbenhavns Slot, saa lod Kong Christian den Tredie, (indtil Slots-Kirken blev ferdig paa Slottet) holde Prædiken for sig og Dronningen i vor Frue Kirke, hvortil Kongen forordnede den Kirke-Tieneste, som blev kaldet Tolv-Prædiken. Til samme Prædiken at bivaane, kiørte Kongen med Hof-Junkerne, og Dronningen med sine Jomfruer. Men naar det var smukt Veirigt, saa reed baade Kongen og Dronningen med sine

Jomfruer til Kirke paa Gangere. Men Slotsherren og andre Slottens Folk og Tienere gik ned til St. Nicolai Kirke at høre Prædiken. (See Wolfs Encom. Dan. pag. 145. 146.)

155

Udi vor Frue Kirke ere adskillige Kongelige og Fyrstelige Personers Liig i fordum Tid begravne. Aar 1612 blev Kong Christian den Fierdes Dronning Anna Cathrina, som døde paa Kiøbenhavns Slot den 29 Marts, Hendes Lig med kongelige Ceremonier indsat i vor Frue Kirke, hvor det forblev staaende - 30 Aar, men Aar 1642 blev det ført ud til Roskilde og sat i de kongelige Beigravelser [!] sammesteds. Ligeledes er Hertug Ulriks Lig, som blev ført fra Slesien til Kiøbenhavn, indsat i vor Frue Kirke Aar 1634. Hertug Hanses Lig, som kom fra Rusland, og blev her begravet Aar 1637. Prinds Christians Lig, som døde paa Reisen til Karlsbad, blev ført til Kiøbenhavn og indsat her i Kirken Aar 1647. Da Kong Christian den Fierde var død den 28 Febr. paa Rosenborg Slot, som den Tid laae udenfor Kiøbenhavn, blev det kongelige Lig med alle kongelige Ceremonier indsat Løverdagen den 18 Nov. Aar 1648 i vor Frue Kirke.

Udi Choret laae begravne mange adelige Mænd, hvis prægtige Epitaphia fremviste smukke latinske Inscriptioner, nemlig: Paa den nordre Side, Peder Oxe til Gisselfeld, Rigens Hofmester; Christopher Walckendorff til Glorup, Otto Rud, Rigens Admiral. Af lærde Mænd: Biskop Hans Hansen Resen, Biskop Lauritz Morten Skavenius, Professor Caspar Bartholin. Paa den søndre Side af Choret saaes smukke Epitaphia med Inscriptioner deels over adelige Personer, nemlig Kantzler Johannes Friis til Hasselager, Christian Friis til Borreby, Kantzler Christen Tommesen Sehestedt; deels over lærde Mænd: Professor Theologiae Doct. Hans Rasmus Brockmann, Professor Theologiae Doct. Niels Skandorph. Udi Chorets Gulv laae smukke Ligstene med Inscriptioner, deels danske deels latinske, hvilke svarede til de paa Veggene opreiste Monumenter, saag mange andre Ligstene med Inscriptioner over Adelige, Stands-Personer og lærde Mænd. Uden for Choret midt i Kirken saae man ogsaa mange prægtige Epitaphia, zirede med Inscriptioner. Ligeledes paa begge Sider i St. Rochi Kapel vare at see adskillige Epitaphia med Inscriptioner over nogle Professorer med deres Fruer. Udi Stadens store Ildebrand Aar 1728 bleve alle disse Epitaphia, tilligemed Kirken selv

156

deels opbrændte, deels ødelagte, undtagen St. Rochi Kapel, hvor en Deel Epitaphia bleve conserverede. De Monumenter, som af Ilden bleve kun lidet beskadigede, ere efter Ildebranden, da vor Frue Kirke blev opbyggt paa ny, satte i Stand igien af Arvingerne. Naar vi komme til at beskrive vor Frue Kirkes nuværende Tilstand med sin indvendige og udvendige Zirats og Beskaffenhed, da finder den gunstige Læser en Samling af alle de Inscriptioner, som i fordum Tid for Branden vare at læse paa de opsatte Monumenter og betydeligste Ligstene i Kirken over berømmelige Mænd i Staten og Kirken, at ikke deres berømmelige Eftermæle med Tiden skal forgaae, saa og alle de Monumenter med deres Inscriptioner, som nu ere at see i Choret, Kirken og under Taarnet, hvoraf en Deel i de nyere Tider ere opsatte, og ere Kirken til anseelig Prydelse.

Kirkens Døbe-Funt, som Aar 1550 var bekostet af Messing, blev aar 1622 ganske af ny omgiort og opsat, da Professor Claus Plum var Rector Magnificus ved Academiet, Doctor Hans Resen var Biskop og Professor Johannes Alan var Kirke-Værger. Eftersom samme Døbefunt ei blev ødelagt af Ilden i Kirkens Ildebrand, men er endnu til; Saa findes de Inscriptioner, som staae paa samme, anførte siden herefter, naar vi ved Kirkens nuværende indvendige Beskrivelse kommer til at melde om Døbe-Funtten.

I det forhen værende store Kirke-Taarn hængte fordum fem Klokker, af hvilket den største kaldtes Kongens Klokke. Paa samme stod denne Inscription: Anno 1646 war Claus vom Dam dem i Salvatores Miden Ramen gegeben als men M.V. vant beschreven in XXVII Jahr na ons Herren dotd. Konning Friderich den Anden gaf Borgemester og Raad her i Kiøbenhavn denne Klocke. Kongens Klocke er mit Naven Kongen til Ære og Byen til Gaven. Anno 1581. Campanam Hanc sub Frid. I. Anno MDXXVII primum fusam & Anno MDLXXXI. in pios Usus a Friderico Secundo donatam post fatalem Pulsum Anno MDXLVI fundi denuo & Turri suæ Templi Academici quarta Parte auctiorem restitui curavit Rex Daniæ Augustissimus Christianus Quartus. Det er: Kong Friderich den Første lod denne Klokke allerførst støbe Aar

157

1527. Kong Friderik den Anden lod den omstøbe Aar 1581, da den i Ringningen var revnet, og forærede den til gudelig Brug; Men Kong Kristian den Fierde lod den gjøre en fierdedeel større til Taarnet. Den anden Klokke førte Navn af Frimands-Klokke, og havde følgende Inscription: Annus Signatur M.D. dum Jota Locatur Baptizata Pie Matris Campana Marie Nomine siti fusa fidei virtutibus ufa. Ejus licet nunc Jacobi fieri dedit Christianus - - vere Sumptibus cernit. Paa den tredie Klokke, kalden Vagt-Klokken, stod disse Ord: Anno 1651 heft mich gegaten Claus von Damin Koppenhagen und sein domals Kierckvater gewesen H. Magister Jacob Finke und H. Hans Terckelsen. Den fierde Klokke kalden Tolv-Klokken, have denne Opskrift: Anna ben ig ghenæmpt hut Jonsten aus heblaempt BBJJ twee geloopen van eender Moedere M.VCXLV. Den femte Klokke blev kalden Pinken, hvorpaa stod dette latinske Munke-Vers: Cantor Hafnensis Junii Sub Tempore Mensis Maria Qui Me conflavit MDCV. Quique Locavit. Udi det lille Taarn over Choret hængte tre smaa Klokke, af hvilke den ene førte Navn af Fem-Klokken, hvorpaa stod disse Ord: Si Deus pro Nobis, Quis contra Nos. Her Lauritz til Lockerups Kirke Anno Domini 1574. D. N. G. Paa den anden Sex-Klokken kalden, stod: Verbum Domini manet in æternum. Borchard Giesser M. F. Anno 1611. På den femte Klokke, Pinchen kalden, stod: Veni cum Pace, Michael Laurentius Fecit.

Stadens store og græsselige Ildebrand i October Aar 1728 fortærede baade Taarnet og Kirken. Thi da det Hjørnehuus, Blasen kaldet, paa Hjørnet af Nørregade og Gammel-Torv ved Krud sprang i Luften (hvorom er meldt pag. 3.) saaes en halv Time derefter en lang klar Straale af samme Ildfunkler, at opfylde Luften og endeligen at hefte sig til Taarn-Spiret, som strax deraf blev antændt og efter en Times Forløb at staae i en Glød fra øverst til nederst, hvorpaa det, efterat have vaklet nogle faa Minutter, faldt ned paa Kirken, slog den nordre Side af Kirken ind og antændte den. Dets Fald knuste ogsaa de næst derved staaende Huse, som ogsaa kom i Brand Strax. Ilden

158

fortærede den hele Kirke saa nær som et Stykke af choret, og det hvelvede saa kaldte Høfners Kapel, hvilket blev saavidt frelst fra Ilden, at det med Reparation kunde hielpes, og derover blev samme staaende og indlemmet i den ny Kirke-Bygning, som nu staaer opført. Det øvrige af Kirken blev efter Ildebranden vel fra Grunden af opbyggt ganske nyt, men den gamle Bygnings-Plan blev fulgt og opført en gothisk Bygning for at betiene sig af den gamle Grundvold. Derudover er Anordningen ikke i alle Stykker efter de nyere Tidens Smag. Hoved-Bygningen, eller det saa kaldte Skib, er et meget langt og proportionerligt Stykke, dog med Affald til begge Sider, saa at under de højeste Vinduer, møder igen et Tag, som dækker de lavere Hvelvinger under Side-Bygningen, hvilken atter bestyrkes ved massive Piller uden paa Muren.

Aar 1731 den 11 Sept. blev Grundstenen til vor Frue Kirkes ny Bygning lagt af Kong Christian den Siette. Da man nedbrød Aar 1732 en gammel Muur af vor Frue Kirkes Sakristie, fandt man 26 Kofferter staaende her indmurede under en Hvelving. Alle disse Kofferter vare fyldte med Papirer af Regninger, Contracter og Protokoller &c., hvilke vare mere end 200 Aar gamle fra Kong Christian den Førstes Tid. Især fandtes blant disse Documenter endeel Contracter paa de Godser, som læg Mænd havde givet Geistligheden for Afladsbreve. Kirkens Længde er nu 140 Alen, mens den Brede er 48 Alen inden for Muren. Den er udvendig 32 Alen høi til Taget og 50 Alen høi til Tagryggen. Men over Choret, hvor Taget er lavere, er der kun 43 Alen til Tagryggen. Omgangs-Choret er 12½ Alen høi til Taget og 15 Alen høi til Tagryggen. Denne Kirke er af skiøn Anseelse baade uden og inden til.

Kirkens udvortes Pragt befordres af dens prægtige Taarn, som er det højeste i Staden, og staaer tillige paa den højeste Jordsmon eller Grund i Staden. Den rige Forgyltning, som paa dette Taarn er anbragt saavel paa alle Pillarernes Kapitæler og Skaft Gesimses, som og paa de mangfoldige andre Zirater, forøger Taarnets Anseelse og Pragt i alle Tilskuers Øine. Taarn-Muren er i sin Fiirkant 80 Alen og i sin Høide fra Horzonten indtil Tømmerverket 74 Alen eller 148 Fod, men er nu, tilligemed sit kunstig udarbejdede og paa Zirater

159

rigelig forgyldte Kobber-Spir 191 Siellandske Alne eller 382 Fod i alt høit. Af denne Høide kan man lettelig slutte, at dette Kirke-Taarn lader sig tilsyne meget langt borte i klart Veir 5 til 6 Mile fra Staden. Strax neden under Vægtergangen sees paa alle fire Sider af Taarnet et Seierværk. Efter kongelig Befaling Aar 1771 skal alle Staden offentlige Uhrværker stilles efter et givet Signal fra Observatorium Astronomicum paa Runde-Taarn, da hver Onsdag og Løverdage Kl. trekvarteer til tolv præcis hidses et Flag op paa den Mast, som gaar langs med Observatorii Bygning og præcise Kl. 12 om Middagen bliver samme Flag indtaget; hvilket tog sin Begyndelse paa Nye-Aars Dag Aar 1772, paa det at Klokkernes Gang kan være rigtig og overeenstemmende i at vise Tiden.

Dette anseelige Kirke-Taarn lod Kong Christian den Siette opføre under General Major og General-Bygmester Lauritz de Thura, hans Direction. Men dets Architectur er inventeret af Geheimeraad Wincenz Lerke. En halv Snees Alen over Vægtergangen, som hviler paa Knæstykker af huggen Steen og haver en Jern-Ballustrade eller Gelænderverk, reiser sig den saa kaldte Dom, hvilken bærer Spirets første og fiirkantede Etage, omgivet med 16 joniske og romerske Pilastrer, rigeligen forgyldt med halvslagen Guld paa dens Fod- og Hovedstykker. Den derpaa hvilende anden Etage, som er ottekantet, omgives med ligesaa mange Pilastrer af Corinthisk Orden, ligeledes forgyldt. Derefter følger den egentlige Pyramide, hvis Spidse endes nu omstunder uden Fløi med tre forgyldte Kroner af Kobber i aftagende Størrelse, den ene mindre end den anden. Den største Krone veier 17 Lispund 10 Pund. Den mellemste Krone veier 12 Lispund og 12 Pund. Og den mindste eller øverste Krone veier 8 Lispund og 2 Pund. Allerøverst sidder et Kors, isteden for en Fløi-Knap. Spirets mellemste Kanter og Luft-Huller ere prydede med forgyldte Kugler, Urtepotter og deslige Decorationer.

Det maae tillige her merkes, at det Spir, som blev opført paa Taarn-Muren, var af Begyndelsen 123 Alen eller 246½ Fod høit, da dets Fløi med stor Ceremonie blev opsat Aar 1745. Saa at Frue Taarns ganske Høide

160

var paa den Tid 394½ Fod eller 197 Alen. Thi fra Horizonten til det Sted, hvor Spiret tager sin Begyndelse, er 148 Fod. Spiret fra Murens Overkant af indtil det allerøverste over Fløiet at regne, holdt da 246½ Fod. Den lange Jernstang, hvorpaa Kronerne og Kuglerne vare fastgjorte, var, saavidt den rakte over Tømmerværket, 38½ Fod høi og veiede tilligemed Skinnerne, ved hvis Hielp Stangen blev gjort fast paa Tømmeret, 12 Skippund, 13 Lispund, 6 Pund. Paa denne lange Jernstang saaes tre forgyldte kongelige Kroner, en over den anden, saa og to forgyldte Kugler, hvoraf den største Kugle sad neden under Kronerne og den mindste Kugle sad allerøverst oven over dem alle. Den største Kugles Diameter var halvtredie Alen eller fem Fod. Den mindste Kugles Diameter eller Tversnit var fem Qvarteer eller halvtredie Fod. Begge disse Kugler veiede tilsammen 11 Lispund 1 ¾ Pund, deroven over igjen sad Fløiet, som fra dets Bevægelses-Punkt ud til Enden var 7½ Fod langt og 3½ Fod høit. Dette Fløi veiede et Skippund, et Lispund og et Pund. I Fløiet saas Kong Christian den Siettes og Dronning Sophiæ Magdalenes Navn i Trek med Krone over, altsammen sterk forgyldt. Oven over Fløiet sad et Kors isteden for en Fløiknap. Aftegningen paa dette Spir med Fløiet, Kroner og to Kugler findes i Thuras Hafn. Hod. Tab. LXXXVI. Pag. 235.

Men da man efter nogle Aars Forløb frygtede for, at denne Spirets saa betydelige Høide ikke skulle være af Bestandighed, eftersom Fløistangen saaes at slingre meget sterk udi Stormveir, saa blev Aar 1755 sex Alen tagne af den lange Jernstang, som forhen var nitten Alen over Tømmerværket. Forommeldte Fløi blev da ogsaa nedtaget og tillige med begge Kuglerne ikke mere opsatte, eftersom Spirstangen blev nu gjort kortere og er nu kun tretten Alen lang. Aftegningen paa Spirstangen, ziret med tre Kroner uden Fløi saaledes som det nu omstunder sees at være, findes i E. Pontoppid. Atlas Dan. Tom. II.

Til dette store Taarn skienkede Kong Christian den Siette fire kostbare Ringe-Klokker, hvilke ere støbte i Kiøbenhavn paa det forhen værende kongelige Giethuus paa Kongens Nye-Torv. Den største Klokke kaldes Kongens Klokke, men i daglig Tale Storm-Klokken, den veier 37 Skippund, 11 Lispund,

161

6 Pund, og holder $3\frac{1}{2}$ Alen eller 7 Fod i Diameter eller Tversnit. Den har følgende Inscription: Den Kongens Klokke isteden for den forrige af samme Navn, som med Kirken i Byens ulykkelige Ildebrand forgik Aar 1728, først støbt Aar 1527 under Kong Friderik den Første, og skienket til gudeligt Brug af Kong Friderik den anden Aar 1581. Siden da den brast, blev omstøbt en fjerdedeel større og given Kirken af Kong Christian den Fjerde Aar 1646. Er nu endelig Aar 1747 ved den Stormægtigste Allernaadigste Konges, Christian den Siettes, store Gavnildhed og gudelige Forsorg, tilligemed denne Hoved-Kirkes og Taarnets prægtige Bygning, end meget ypperligere og en tredie Deel større af ny støbt og given til Kirkens Høitids- og Storm-Klokke med fem andre mindre Klokker. Gud give dem Lykke og Beskiærmelse til sin Kirkes bestandige Brug! Kongens Klokke er mit Navn; Gud til Ære og Folket til Gavn. Støbt Aar 1747 i den Stormægtigste Monark, Kong Friderik den Femtes første glørværdigste Regiærings Aar. Blant andre Zirater paa denne store Klokke seer man det Kongelige Vaaben.

Den anden Klokke kaldes Søndags-Klokke, og veier 18 Skippund 7 Lispund 6 Pund; den holder $5\frac{1}{2}$ Fod eller 2 Alen og 3 Qvarter i Diameter eller Tversnit, og har følgende Inscription: Aar 1746 gav den gudfrygtlige og allernaadigste Konge, Christian den Siette mig som anden Klokke, af nye støbt med fem andre, til at samle Folket til Gudstienesten udi den efter Byens Brand af nye opbygte Frue Kirke, kaldet Søndags-Klokke.

Den tredie Klokke kaldes Vagt-Klokken, og veier 10 Skippd. 11 Lispd. 2 Pund, den holder halvtredie Alen eller fem Fod i Diameter eller Tversnit og har følgende Inscription: Denne Tredie Klokke, som med fem Andre er ved den store Monark Kong Christian den Siettes landsfaderlige Forsorg og Godhed Aar 1746 af nye støbt, er given denne Byens Hoved-Kirke, som af Jomfrue Maria forud er kaldet: Frue Kirke, til en Vagt-Klokke. Hver Aften ringes med denne Klokke til Portens Lukkelse i et Qvarter, førend Stadens Porte tillukkes.

162

Den fjerde Klokke er Middags Bede-Klokke og kaldes Tolv-Klokke; den veier 4 Skippd. 6 Lispd. 13 Pund, og holder halvanden Alen og $\frac{7}{8}$ Tome eller 3 Fod og $\frac{4}{8}$ Tome i sin Diameter eller Tversnit. Denne mindste Klokke har følgende Inscriptioner: Af sex Klokker, som ved den Fromme og Allernaadigste Konges Christian den Siettes christelige Omhue for Guds Kirke ere af nye støbte, og Aar 1746 skiænkede til Guds Tieneste og denne Hoved-Kirkes Prydelse, er denne Middags og Bede-Klokke den Fjerde, kaldet Tolv-Klokken. Med denne ringes, saasart Klokken er slagen Tolv om Middagen. Alle disse fire Klokker ere af en fortreffelig og angennem Lyd, alle efter Musikens Toner indrettede. De ere støbte af Capitain Holtzmann, hvis Navn staaer paa hver Klokke især med disse Ord: Me Fecit Johann Barthold Holtzmann, Hafniæ. Soli Deo Gloria. Disse fire Klokker bleve ophidsede i Taarnet den 15 Aug. Aar 1747. Man begyndte første Gang til en Prøve at ringe med disse Klokker i Kongens Paahør den 4 Oct. nest efter fra Tolv til Eet om Middagen. Men Nye-Aars Dag Aar 1748 have disse Klokker først begyndt at gjøre Tieneste ved Kirken.

Tre af disse ommeldte Klokker kom i Aaret 1768 til Skade ved Ringningen, saa de maatte omstøbes. De tre ny støbte Klokker bleve ophængte i vor Frue Kirkes store Taarn den 17 Jan. Aar 1769, og fører nu følgende Inscriptioner: Den første og største af disse Klokker veier 18 Skippd. 17 Lispd. 12 Pund og fører denne Inscription: Af sex Klokker, som høiselig Kong Christian den Siette lod støbe og forære til vor Frue Kirke i Aaret 1746, er denne den Anden og kaldes Søndags-Klokken. Den kom siden til Skade og maatte omstøbes, hvilket skedte i Aaret 1768. Den anden Klokke veier 10 Skippd. 9 Lispd. 12 Pund og har følgende Inscription: Vor Frue Kirkes tredie Klokke: Vagt-Klokken kaldet, blev i Aaret 1746 given af høiselig Kong Christian den Siette og da støbt af Capitain Johann Barthold Holtzmann i Kiøbenhavn, men kom siden saaledes til Skade, at den endelig i Aaret 1768 maatte omstøbes. Den tredie og mindste Klokke veier 4 Skippd. 10 Lispd. 6 Pund, med Inscriptionen: Vor Frue Kirkes fjerde Klokke, som kaldes Middags-

163

Bede-Klokke eller Tolv-Klokke, blev i Aaret 1746 skienket af høiselig Kong Christian den Siette, og da støbt af Capitain Joh. Barth. Holtzmann i Kiøbenhavn; men kom siden saaledes til Skade, at den endelig i Aaret 1768 maatte omstøbes. Omkring den øverste Rand paa alle disse tre Klokker staaer: Me Fecit Michael Carl Troschel,

Königl. Hof-Glockengiesser in Copenhagen. Soli Deo Gloria. Man begyndte at ringe med dem til en Prøve den 4, 6 og 7 Febr. og den 9 Febr. med dem alle tre paa eengang.

Udi Taarnet er ogsaa et Gangverk eller Klokke-Spil, hvilket Aar 1747 blev forflyttet fra St. Nicolai Kirke-Taarn til denne Hoved-Kirke. Paa dette Sangverk ligesom paa et Klaveer, bliver af Kirkens Organist spillet en Time eller to ved Ligbegængelser i Staden, naar det af Vedkommende forlanges for Betaling. Til dette Sangverk betales efter de kongelige Privilegier af hver Huusvielse 2 Rdlr., men af de fem første Classer i Rangen betales 4 Rdlr. af en Huusvielse, endskiønt det ikke bruges. Og for hvert Liig, som begravnes paa usædvanlig Tid, gives 4 Rdlr. til Sangverket. Men for Ligbegængelser for en Time at spille derpaa, gives sex Rdlr. om Sommeren, og 7 Rdlr. 3 Mk. om Vinteren. Paa Taarnet have fire Vægtene deres Værelser og bestandige Vagt for at tilkiendegive ved at klemte med Storm-Klokken, naar de fra Taarnet see nogensteds i Staden Ildebrand at opkomme, da de tillige fra Vægtergangen udhænge et rødt Flag paa en Stang, naar det er om Dagen, og en antændt Laterne, naar det er om Natten, paa den Kant af Vægtergangen, som vender lige mod Branden.

Lige over Choret har vor Frue Kirke et lidet Taarn eller Spir, som hviler paa Kirkens Hvelving. Det er 37 Alen høit over Kirken, men 80 Alen høit fra Kirkegaardens Overflade, er ziret med et Fløi, hvori staaer Kong Christian den Siettes Navn en Chiffre med Krone over. Udi dette Taarn hænger to Klokker, hvormed ringes til den daglige Bøns Holdelse i Kirken om Formiddagen Kl. 8 og om Eftermiddagen Kl. 3; saa og til Skriftemaals Holdelse tre gange om Ugen. Ligeledes hver Tirsdag Formiddag Kl. trekvarteer til 9 til Catechisations Holdelse af Præsterne med Kirkens danske Skoles Ungdom.

164

Naar man fra Nørregade træder ind i vor Frue Kirke igiennem Hoved-Indgangen, som er under Taarnet, saa betragter man allerførst Kirkens prægtige Portal, som er 14 Alen høi, forferdiget af Steen. Det er med alle sin Zirater udført paa det smukkeste og kunstigste, saa og hist og her prydet med riig Forgyltning, samt med Kong Christian den Siettes og Dronning Sophiæ Magdalenæ Navn en Chiffre. Paa begge Sider af Kirken ere i Midten ligeledes smukke Portaler af Steen, hver af dem er 10 Alen høi, zirede med høibemeldte kongelige Personers Navne og samme Konges Symbolum: Deo & Populo. Indvendig er denne Kirke meget anseelig formedelst dens store Længde og dermed vel overeenstemmende Høide. Hvelvingerne i Kirken bæres af 14 meget høie Pillere; Tvende Rader lange Vinduer paa hver Side, nemlig den ene Rad øverst paa Hoved-Bygningen; den anden Rad Vinduer er neden under paa Vingerne, give en ganske fuldkommen Lysning. Kirkens Perspektiv igennem dens ganske Arcade er ugemeen herlig og lys.

Choret er meget stort og adskilles fra Kirken ved et lavt Tralverk, ziret med Messing-Pillarer. Begge Siderne af dette Chor behænges overalt med smukke Tapeter ved forefaldne Bispe-Vielsers Solenniteter, da de Høikongelige Personer ofte ere nærværende ved samme solenne Act. Altaret er zirligt og vel udført efter Bygningskunstens Regler. Det viser allerøverst i en stor forgylt Gloria, Christi Opstandelses Billede; men nederst paa Alter-Tavlen i sig selv forestilles Christi Fødsel malet af Tanke. Til Altaret hører følgende Vasa sacra: En Sølv-Kande, indvendig forgylt, vog 132 Lod, et Sølv-Skrin til Abelaterne, ligeledes indvendig forgylt, vog 54 Lod 2 Qvint. En Sølv-Kalk eller Beger indvendig og udvendig forgylt, vog 36 Lod 2 Qvint. Et Sølv-Fad eller Patellet ind- og udvendig forgylt, vog 19 Lod 1 Qvt. Paa Kanden, Skrinet og Begeret staaer under Bunden: Vor Frue Kirke tilhørende. For dette Altar forretter Biskoppen i Sielland alle Bispe-Vielser, da alle tolv Biskopper i Danmark, Norge og Island blive her efter Kirke-Ritualets Forskrift høitideligen indviede til deres biskoppelige Embede. Ligeledes forretter ogsaa her Biskoppen i Sielland alle Præste-Viel-

165

ser, da alle de Candidater, som ere vocerede til Præster og henhøre under Siellands Stift og Bispedom, saa og Felt- og Skibs-Præster blive efter Kirke Ritualets Forskrift indviede her til det hellige præstelige Embede. Da den Russiske Czar eller Keiser Peter Alexiowitz den Store opholdt sig i Kiøbenhavn Aar 1716, saa bivaanede Czaren, tilligemed Kong Friderik den Fierde en Præstevielse i vor Frue Kirke. Samme Præste-Ordination blev for Czarens Skyld efter kongelig Befaling forretet med al biskoppelig Ordinations-Ceremonie-Solennitet. Og da den russiske

Czar forundrede sig høiligen over Ordinator, Biskop Doct. Christen Worms, store Veltalenhed i alt hvad han i sin Ordinations-Tale fremførte, og Czaren spurgte Kong Friderik den Fierde, om Biskoppen Taledede alt det uden ad, som han prædikede, fik Hans Czariske Majestet af Kongen det Svar: Ja vist. Hvorpaa Czaren sagde: Naar jeg kommer hiem, skal jeg og lære min Patriark til at prædike uden ad. De Præster, som i vor Frue Kirke ordineres, give hver fire Mark til Kirken. I fordum Tid har vor Frue Kirke haft Jordskyld, men en Deel har købt sig fri. Nogle ere endnu tilbage, som derfor betale. Hvilket aarlig kan beløbe sig til 83 Rdlr. 1 Mk. 4 sk. Kirken har Jordegods i Sielland, især Bifverskov Kirke-Tiende, saaog Lindemark og Taarnbye Konge-Tiende.

Døbe-Funten er endnu en Levning fra den gamle Kirke, som ei af Ilden i Kirkens Brand blev ødelagt. Den bæres af fire Engle, som staae paa en Fod, der hviler paa fire Løver, alt af støbt Metal. Paa denne Døbe-Funt læses følgende latinske Inscriptioner, som viser, at den er forferdiget og opsat Aar 1622.

Deo & Pietati, S. Rectore Acad. Magnif. Claudio Plumio, J. U. D. Johan Resenio, S. Theol. Doct. & Episcopo, Templi Procuratore M. Joh. Alano. Anno MDCXXII. erectum. (See tillige forhen pag. 150.) Dernest disse to bibelske Sprog paa Latin, nemlig: Luc. II Gloria. In. Excelsis. Deo. Et. In. Terra. Pax. Hominibus. Bona. Voluntas. og Marc. XVI. Qui Crediderit & Baptizatus fuerit, Salvus erit, Qui non Crediderit, Condemnabitur. Disse tre Inscriptioner staae i tre smaa Runddele, og alt er med store Bogstaver. Døbe-Fadet er af støbt

166

Sølv, af prægtig hævet Arbeide. Under Randen staaer Vægten 200 Lod. Paa Randen indvendig staaer i en Runddeel. Vas Hoc Argenteum, Quod in Usum Sacri Baptismatis Morti Jam Vicinus Voverat Anno MDCXCI. D VIII Maji, Rectore Magnifico Dno. Oligero Jacobæo, Dedicabat Anni ejusdem D. XXV Novembris, Rectore Dno. Hectore Gothofredo Masio. Episcopo Dno. Johanne Baggero. Procuratore Templi Paulo Vindingio. Pastore Ecclesiæ M. Johanne Adolpho Bornemann. Laurentius Tott, Uxore Conscia Barbara Muus, Petri Filia. Amoris Futurum Pignus, Quo Hanc Divæ Virginis Ædem Prosequitur.

Ligeledes lige over for i en Runddeel staar følgende danske Inscription med latinske Bogstaver: I dette Bad er Livsens Flood. Ved Aandens Kraft og Jesu Blod. Som Begge Vandet rører. Den Gamle Adam Druknes Her. Den Nye Opkommer Reen og Skier. Som Herren Selv Tilhører. O! Jesu Mild, Vor Siæles Haab. Som Vilde ved din egen Daab Vor Daab sin Hæder Gifve. Lad Hver en Siæl der skiden var Og renses skal i dertte Kar, Et Ærens Kar forblifve. J. E. Schmidt. Midt imellem Forestaaende er en Liden Runddeel med tvende Billeder udi. Paa Randen om samme staaer: Sigillum Capituli Sancte Marie De Copmannehavn. Imellem Billederne staaer disse Ord: Ecce Ancilla Dni. Ave Maria Grat. Plena. Lige over for staaer en liden Runddeel med et Billede, paa Randen om samme staaer: Sigillum Schole Universe Hafniens. à Christiano 3. Rege Danie & Norvegie instaurate. (Disse tre Inscriptioner svare til den forhen pag. 147 anførte Opskrift, som fordum stod paa den søndre Kirke-Port før Branden.) Paa Bunden i Døbe-Fadet staaer alene dette bibelske Sprog: Denne Er Min Elskelige Søn. Alle Inscriptioner ere indgravne med lutter initiale Bogstaver.

Prædikestolen er efter Bygningskunsten vel anordnet og med mange forgyldte arkitektoniske Zirater prydet. Den hviler paa et grønt Palme-Træ, som synes at bære denne Byrde. Kirken er prydet med tvende Gallerier af lukte Pulpitur-Stole, hvilke udløbe hen imod Choret. Lige før Prædikestolen er Kongens Stoel, som af de høikongelige Personer ved indfaldne Bispe-Vielser Solenniteter ofte betrædes, og er prydet med smukke forgyldte Decorationer.

167

Paa Orgelverket, som har en skøn og liflig Klang med rene Stemmer, er anvendt zirligt Arbeide. Men dette er ei saa overmaade stort som det forrige, der i Kirkens Brand blev ødelagt.

Udi Kirken hænger tre Messing-Lysekrone, den store Lysekroner har 30 Arme, er given Aar 1752 af Borger og Tobakspinder Christen Nielsen Tromp, og har kostet 500 Rdlr. Den midterste Lysekroner har 16 Arme, er skienket af Svineslagter Rasmus Hansens Enke, Karen Hansen, Aar 1738, og har, foruden et Skippund 12 Lispund 2 Pund Messing, som Kirken eiede, kostet 130 Rdlr. Den tredie Lysekroner er given Aar 1750 af Madame Munck,

afgangne Brygger Anders Muncks Enke, og har otte Arme. Desuden i Choret ere to Messing-Arme, givne Aar 1752 af Brændeviinsbrænder Niels Berthelsens Enke.

Nesten midt i Kirken paa Kirkegulvet paa en Borgers Andreas Byrger Nyegaard, hans Begravelses-Sted, der blev ganske urørt og ubeskadiget ved Kirkens Ruin i den store Ildebrand, har den Afdødes Arvinger til Erindring om dets Frelse, ladet paa Ligstenen udhugge følgende danske Vers: Da hver en Grav blev ødelagt (Aar 1728 den 21 Oct.) Og Manges Been opbrændte, Holdt Gud paa mine Bene Vagt, At intet Ont dem hændte. Til Tegn i Tiden det skal staae Iblant Guds Vunderverker; At han derfor kan Æren faae, Naar Folk min Tavle merker.

Udi vor Frue Kirke have mange berømmelige gamle adelige Familier, ligeledes mange Stands-Personer, geistlige og verdslige, deres Arve-Begravelses-Sted. Efterat Kirken er opbyggt igien, have mange Familier ladet sette i stand igien deres Forfædres Begravelser, som ved Kirkens Ildebrand vare ødelagte. Saaledes seer man under Taarnet paa den høire Side af Indgangen i Kirken, det Gyldenløviske Kapel som til Taarnet er anbyggt, hvor den højigrevelige Familie af Danneskiold-Laurvigen har sit Hvilested. Samme Kapel var for den ulykkelige Ildebrand ziret med et prægtigt Epitaphium af Marmor, og forferdiget af en Italiener, ved Navn Qvilino, men blev i Branden næsten ødelagt. Paa dette Gyldenløviske Monument, som var opsat over General-Lietunant Ulrik Christian Gyldenløve, stod da denne latinske Inscription:

168

Non Est, Quod Mirere, Viator! Funus Hoc educi jam serius, Quod vellemus nunquam. Alid enim quam hoc mærentium Agmen Rectius ipse duxisset, Tot ante Legionum inclutus ae fortissimus Imperator ULDARICUS CHRISTIANUS GÜLDENLOV. Nobile Magni Donorum Regis Christiani Quarti Germen, Friderici Amor, Patiræ Desiderium, Castrorum Delicium ac Metus, Hostium Terror, Urbis Tutela; Et, si vis semel omnia, Heroum Danorum Gloria immortalis. Vix enim Adolescentem induere vacavit, Cum fecit de Patre Fidem. Cujus ille dignum Exemplar Ætatis suæ Momenta singula Illstribus Curis occupavit; Virtutumque laudabili incremento Vix positus sub magno Hispaniæ Rege Militæ Tyrociniis, Non pretiis, sed Meritis, Supremos militaris Gloriæ Titulos adeptus Documentum dedit, Non Titulis Viros, Sed Viris Titulos crescere, Spretisque Meritorum Cunabulis, Omnia Honorum Pretia anteivit Totus ipse aureus, Censerique voluit Non unde, sed qualis esset. Et ne Nomini credas defuisse Omen, Fide Aurum, Fortitudine Leonem vicit, Fama melior, Metu major, Consilio & Manu præsens Non imperare quam facere promptior Exemlô suo docuit, Rectius fieri, qvam nasci Heroës. Factus Condæo militaris imperii Comes, Belgica, Gallicaque Lauru Svecicis Trophæis prælusit. Stant ad Ræteliæ, Stant ad Monsonium, Vinoxbergam, Dunkerkam, Gravelingam & tota Flandria Æterna invicti Herois Monumenta. Et memorabiles ad Lauholmiam Engelholmiamque Pugnæ mori vetant. At nusquam rectius Heroën explicuit, Quam cum in subjectas Urbi insidias grassatus, Quafi alteram ante Trojam Hector Danicus, Optima ab Hoste Sveco Spolia referret, Non civicâ modò Coronâ insignis, sed & Regiâ & tota Danicâ. Longa jam per Hostium Strages Mortis Experienciâ, Licet Annis immaturus, vitâ deficitur. Notoque qvov triginta Annis calcasset, itinere Eo contendit, Ubi nunquam moriturus, Unum hoc dolens, Qvov sicca Morte vincendus esset, Qvi toties Heroicam provocasset, Et cruentæ sæpis Timorem fecisset. Cæli jam certus, nihil timuit nisi Deum, Qvem conciliatum jam sibi ac propitium Futuris Cæli Deliciis plenus Toto Pectore excepit. Sic scilicet, ne exitialis Anni Finis Cladibus inito cederet, Hac Tanti Herois Strage nobilitatus exiit. De Anno ne curiose quæras, Memineris eum fuisse, Quem ut tacere velimus. Obliviscemus nunquam.

Herunder hviler høyædle ocvh Welbiurdig nu Salig Ulrich Christian Gyldenlof til Ulrichsholm, Stormectige och Høybaarne Førstes Kong Friderichs II. Danmar-

169

ckis, Norgis, Wendis och Gottes Konges General-Lieutenant ofver Militien Oberst til Hest och Foeds och Befalings-Mand over Skanderborg, som er fød paa det Kongl. Huus Ibstrup Anno M.DC.XXX den VII Aprilis, och bortkaldet Gud Hannem udi Kiøbenhafns Beleiring Anno M.DC.LVIII. den XI Decemb. der han hafve lefved udi denne Verden XXVIII Aar, VIII Maaneder och 11 Dage. Gud gifve hannem med alle tro Christne en ærefuld Opstandelse.

I dette Gyldenløviske Lig-Kapel var ogsaa hensat Hr. Hans Ulrich Gyldenløf til Vindinge Gaard, Kongelig Majestets Befalingsmand paa Cronborg og Friderichsborg Slotte, som er født paa Cronborg Slot den 10 Marts Aar 1615, og døde paa Cronborg Slot den 31 Jan. 1645 i sit Alders 30 Aar.

Ligeledes Hr. Ulrik Friderik Gyldenleu, Ridder af Elephanten, Stadtholder, General-Feldt-Marskalk, Greve af Laurvig, født Aar 1638. Død Aar 1704 den 17 Apr. I sit 66 Aar.

Ulricus Fridericus Guldenleu, Regius Elephantini Ordinis Eques, Norvegiæ quondam Pro-Rex Generalis Campi Mareschallus & Camerarius Supremus, Dominus Comitatus Laurvigensis & in Hartzhorn, Mundum Die XX Julii Anni MDCXXXIIX ingressus, postquam rarum & insigne per XIII, & quod superest, Lustra Nomen Fastis dedisset, Morti tandem Diem Aprilis XVII Anni MDCCIV Vitæ ultimum heic notandum reliquit.

Over Hr. Christian Gyldenløve.

Exspecta Spectator; Lege & Luge; Jussêre Fata, quem Fama vetat mori, immortalem Danorum Atlantem, Ajacem, Achillem. Unus ille est, sed instar omnium Heros illustissimus, Excellentissimus Christianus Gyldenlovius, quondam, eheu! Quondam Dominus Comitatus Samsøe, Liber Baro in Lindenberg, Eques Elephantini Ordinis Auratus, Sacr. Reg. Maj. Dan. Norv. Archistrategus Supremo Proximus, Præfectus Cubiculo Regio & Rei Tabellariæ publicæ Supremus. Flet Morboniam furentem decollantemque Spem non Irene minus quam Bellona. Orbam suo Palladio non sictis plorat Lacrymîs, sed serîs; Sed seris plangit infelix Patria, Præfica inconsolabilis in Sinu gavisura illa & impense gratulatura Sibi, Nestorem vivendo vincere si potuisset Gyldenlovius, quem, cum sanguine potuisset vel solo niti, Heroa Virtute sola nisum Virtute Nemo vicit.

170

Nec vero Suavitate nativa Nestor vicit, sed ætate sola. Emensus nempe tot olim Secula, quot illustravit Hic immensa Virtute Lustrorum Seculi nostri paria. Numera Virtutes utrinque & Annos numera, putabis, si computaveris, Nostrum Triseeli Senem Annorum 30 Nestorem, Æternitatis adeo nihil deesse visum immortalitatis & Gloriæ Candidato, nisi quod mortalis esset. Gloriæ adeo nihil jam deest tam nesciis mori Virtutibus, nisi dignus & mori nescius Encomiastes. Fuit enimvero, dum fuit, mangnum Patriæ Patris Delicium Orbisque Borei Decus. Magnum Civium Honor, Omnium Amor. Loquentur Marmora, quem balbutit Lingua Dana, Germana, Galla, Itala & quæ non. Nec Ævo nostro tam surda sit & absurda Posteritas, ned Posteris tam ignava & ignara Fama, quin gemat funestum Diem 15 Jul. quop DeLIItæ DanICæ DeLetæ.

Dette Gyldenløviske Monument er nu af Hr. Greve Ferdinand Anton af Danneskiold Laurvigen, Ridder af Elephanten og Over-Staldmester paa ny overmaade prægtig bekostet og af Professor Carl Stanley den yngre forfærdiget. Paa dette ny opsatte Monument sees Døden at skrive i en opslaaet Bog følgende Ord:

Ulricus Fridericus Guldenleu. Regius. Elephantini Ordinis. Eques. Norvegiæ. Quondam. Pro-Rex. Generalis. Campi. Mareschallus. Et Camerarius. Supremus. Dominus. Comtatus. Laurwicensis. Et. In Hertzhorn. Mundum. Die XX Julii. Anni. MDCXXXIIX. Ingressus. Postqum. Rarum Et Infigne. Per. XIII. Et. Quod. Superest. Lustra. Nomen. Fastis. Dedisset. Morti. Tandem. Diem. Aprilis. XVII. Anni MDCCIV. Vitæ. Ultimum. Heic. Notandum. Reliquit.

Paa den venstre Side af samme Indgang under Taarnet er ligesaadant et Kapel, som til Taarnet ogsaa er anbyggt og tilhører den Høigrevelige Familie af Danneskiold-Samsøe, men dette er ei endnu sat i Stand.

Det Løvenørnske Lig-Kapel, hvori er nedsat General-Lieutenant Poul de Løvenørn, Ridder af Elephanten, er ei heller endnu sat i Stand.

Det grevelige Holstein-Lethrabortiske Lig-Kapel er strax ved Daaben. Paa dette Monument sees denne Families mange adelige Forfædres Vaaben og Ahner at staae udhugne paa begge Pillarerne ved Indgangen til Kapellet. Igiennem Jern-Tralverket sees her at staae fem sorte Marmor-Kister med hvide Zirater, nemlig Geheimeraad Johan Georg von Holstein, død Aar 1730. Begge

171

hans Fruer, Frue Friderica von Bülov, død Aar 1725, og Frue Charlotte Amalie von Plessen, død Aar 1740. Greve Johan Ludvig von Holstein, død Aar 1763, og hans Frue Hedvig Wind.

Det Bartholinske Monument er opsat paa den søndre Side af Kirken over en Dør, som paa begge sider er decoreret, og hvorigennem er Gang til nogle indelukte Stole.

Dette Epitaphium er for den største Deel, (saavidt det angaar Decorationen) af italiensk Marmor, men det øvrige er af norsk Marmor. Samme Epitaphium er udziret med trede Medaillons, hvoraf den mellemste forestiller den Salige Frue selv, men de øvrige to Medaillons forestille hendes bortdøde to Mænd, Salig Etatsraad Ole Rømer og Etatsraad Thom. Th. Bartholin. Paa Siderne staae to Vaser og to Figurer, nemlig, Hengivehenhed og Guds frygt, og oven over dem staaer det Bartholinske Familie-Vaaben. Derimellem læses følgende latinske Inscription, forfattet af hans Excellence Hr. Geheimeraad Bolle Willum Lürdorph.

P.M. MATRONE ELISÆ MAGDALENÆ BARTHOLTNÆ Filiæ Caspari Bartholini Thomæ F. Casp. N. Conjugis primum Olai Roemeri postea Thomæ Bartholini Th. F. Th. N. Quæ Pietate, Castimoniâ, Consiliô, Beneficentiâ Tantis Nominibus Non inferior vixit octogenaria Major, Deo Favente, Patriæ ut duraret Exemplum, Seculo Si proficere velit Profuturum. Hæres Casp. Christoph. Bartholinus Christoph. F. Th. N. M. P. Nata D. XXIV Junii An. MDCLXXX. Obiit D. IX Julii MDCCXIII.

Høiden af dette Monument fra Gulvet af er 6 ¼ Alen, det er forferdiget af Professor Wiedewelt.

Anmerkning. Frue Estatsraadinde Else Magdalena Bartholin var en Datter af Conferentsraad Caspar Thomæsen Bartholin, og først gift med Etatsraad Ole Rømer; derefter med sit Søskendebarn Thomas Thomesen Bartholin, som var Aar 1715 Professor Philosophiæ. Aar 1721 Assessor i Høieste Ret: Aar 1722 Justitsraad, Aar 1729 General-Procureur. Aar 1730 Etatsraad. Aar 1732 Quæstor Universitatis. Aar 1736 Justitiarius i Høieste Ret, og døde Aar 1737.

Monumentet over Professor og Doct. Med. Friderich Franck de Frankenau, Assessor i Høieste Ret, bestaaer af en stor sort Marmors Inscriptio

172

tions-Tavle, som er anbragt paa en af Pillerne paa den søndre side af Kirken mod Alteret. Bemeldte sorte Marmor-Tavle fremviser følgende latinske Inscription med indhugne forgyldte Bogstaver:

Exuvias Hic Deposuit Vir Bonis Omnibus, Dum Vixit, Charus, Deo Jam Charissimus GEORGIUS FRIDERICUS FRANCUS DE FRANKENAU. In Supremo Tribunali Et Consist. Olim Assessor, Medicinæ Doctor Et in Univers. Hafn. Professor Publ. Ordin. Natus Argentorati D. 28. August. An. M.D.CLXIX. Defunctus Hafniæ D. 7. Maji Anno MDCCXXII. Cum Binis Iisque Lectissimis Conjugibus Prius Thalami, Nunc Tumuli Sociis: Maria Sybilla Roderiguez Et Sophia Amalia Runge, Liberisque Posteriori Thoro Natis, Immatura Autem Morte Præreptis.

Securus Morte Est, Qui Scit, Se Morte Renasci:
Mors Ea Non Dici, Sed Nova Vita Potest.

Piis Parentum Cineribus Amoris Et Honoris Ergo Poni Curârunt Filii Superstites Joh. Ern. Et Frid. Christ. De Frankenau. Anno MDCCLXII.

Oven over denne Inscriptio-Tavle er at see den Salige Professor Frankenaus Portrait en Medaillon af hvid italiensk Marmor under en Festone. Dette Monument er forferdiget ved Professor Wiedewelt.

Anmerkning. Prof. og Doct. Med. Georg Frid. Franck de Frankenau, var født i Stradsborg Aar 1699, kom med sin Fader Prof. Med. Georg Franck de Frankenau, (da han var blevet Kongl. Dansk Liv-Medicus) til Danmark, blev Aar 1708 Professor Medicinæ ved Kiøbenhavns Universitet, og siden Assessor i Høieste Ret. Døde Aar 1732.

Paa Monumentet over Professor og Stifts-Provst, samt Sognepræst ved vor Frue Kirke Mag. Erich Olsen Torm stod i fordom Tid følgende Inscription:

D.O.M.S. Hic Ossa quiescunt Viri Venerabilis & Reverendi Mag. ERICI OLAI TORM, qui Mortalitem, quam ipsis idibus Septemb. Anno M.D.C.VII. Apud Cimbros in Terra Salingorum Oppido, Torum dicto, a piis acceptam Parentibus induerat, Qui vitam, quam post peractas in Belgium, Angliam & Gallias Peregrinationes Primum in Academia Hafniensi Mathematicum Profess. Publ. Mox itidem ad Ædes D. Virginis Sacras Pastor Primarius Et Sochelundensis Præpositus, Moribus Probus, Doctrina Vigil, Charam Deo, Gratam Hominibus traduxerat. Tandem ex XXVII Annorum Conjugio, Anno M.DCXL inchoato,

173

duorum Filiorum, Filiarumque totidem Parens factus, non tam Annis quam Meritis gravis, Dexteram Corporis sui Partem per aliquot Menses exuit, finivit. Animamque Cælo Sexagenarius reddidit Anno M.DC.LXVII. IV Non. Junii. Da Lector! Mortuo Lachrymas, Qui Vivo debuisti Obsequia.

Over Professor og Stifts-Provst Erik Torm har Peder Nicolai Mehrn, Sub-Bibliothecarius ved Universitetets Bibliothek gjort følgende latinske Vers:

Non Ego Sustineo Defuncti Dicere Laudes,
 Nam Vetor Ingenii Debilitate Mei.
 Barlæum satis est Viventis prodere Famam,
 Hosce olim Juveni cum canit ille modos.
 Tormius Exemplo est, quem doctæ gratia Linguæ,
 Quem placidi Mores & fine Felle probant.
 Tales Arctois Juvenes cum mittis ab Oris.
 Dania, quæ fueras Barbara, Phocis eris.
 Hoc Torm Elogium leget Ætas sera Nepotum,
 Aurea Barlæi dum Monumenta leget.

Dette Monument med Inscription undergik i Kirkens Ildebrand Aar 1728. Men Aar 1762 lod Stifts-Provst Torms Datter-Søn, Etatsraad og Politimester Erik Torm i Kiøbenhavn, af ny bekoste og opsette paa Kirkens nordre Side, hvor Daaben er, et ganske nyt Epitaphium over forommeldte Prof. og Stiftsprovst Erik Olsen Torm.

Dette nye Epitaphium bestaar af en sort Marmor-Tavle. Oven over samme sees baade Salig Stiftsprovst Erik Torms og Etatsraad Erik Torms Portraits en Medaillons af hvid italiensk Marmor anbragt, hvilke vende Ansigterne mod hinanden, og ere sammenføjede ved en sig passende Festone. Inscriptionen paa Marmor-Tavlen af indhugne forgyldte Bogstaver er forfattet paa Dansk og lyder saaledes:

I Stæden for den Gravskrift, som her haver været opsat, og i Ildebranden 1728 undergik, over Den Höyværdige og Höylærde Magister ERICH OLUFSÖN TORM, fød i Aaret 1607, der blev Professor Mathermatum ved Kiøbenhavns Universitet i Aaret 1635. Sogne-Præst til Vor Frue Meenighed og Stifts-Provst over Sokkelunds Herret i Aaret 1645. Döde den 2 Junii 1667 i Hans Alders 60 Aar.

174

Var udi et 27 Aars Ægteskab med Søster Olufs Daatter Worm, der den 8 Junii 1667 tilforhandlede Sig og Arvinger dette Hvilested. Haver Hands Daatter-Søn ERICH TORM, fød 1684. Kongelig Majts Virkelig Etats- og Justitz-Raad, samt Politie- og Borgemester her i Kiøbenhavn 1731, været tvende gange i Ægteskab med Anna Christina Ravn og Anna Thygesen, og efterat Hand formedelst sin høie Alder 78 Aar havde nedlagt det Ham over 30 Aar Allernaadigst anfortroede Politie-Mester-Embede, ladet denne Marmor-Steen opsette til Afmindelse i Aaret 1762.

Dette Tormske Monument er forferdiget og opsat ved Professor Wiedewelt, og er Inscriptionen indhuggen paa Marmoren med romerske antique Qvadrat-Bogstaver.

Paa Ligstenen over Professor og Stifts-Provst Torm, stod denne latinske Inscription:

Clarissi. Religionsissimi M. Erci Olai Tormii, Pastoris Ecclesiae D. Virginis atque Praepositi Districtus Sochelundensis & Conjugiis Lectissimae Sostratae Worm Olia F. Eorumque Libeorum Sepulchrum Anno M.DC.LXVII.

Det Bingiske Monument over Etatsraad og Doctor Med. Jens Bing fremviser en stor Marmor-Tavle, fastgiort paa en af Kirkens Pillere ved Opgangen til Choret. Paa samme Tavle sees indhuggen følgende latinske Inscription med forgyldte Bogstaver:

D. M. S. Memorem Hæc Columna habet Tabulam Sepulchri Ad ipsos Gradus Chori, prima in Navi siti, Quò tegitur Illustris quondam & Experientissimus S. R. M. Cancell. Justit. & Status Consiliarius, Mediousque Practicus Celeberrimus, Nunc Beatus JANUS BING, Animò & Corpore Magnus, Arte salutari, Simplicitate Morum, Pietate Semetipso Major, Meritis Beneficiisque in Posteris erogatis Privatorum Ævi Sui Maximus. Natus Reinæ prope Nidrosiam Mense Augusto MDCLXXXI. Decessit Hauniæ D. X Octobris MDCCLI. Bene Merenti poni curavit Senatus Universitatis Regiæ.

Anmerkning. Etatsraad og Doctor Jens Bing, var fød Aar 1681, blev Aar 1712 Doctor Medicinæ. Derefter Cancellieraad Aar 1726. Justitsraad Aar 1727. og Etatsraad Aar 1746. Døde Aar 1751 ugift og testamenterede til Akademiet og anden gudelig Brug omtrent 37000 Rigsdaler. See Hofmanns Fundatzer Tom. 1. pag. 228. Rothes Eftermæle Tom. 2.

175

Monumentet over Professor og Doct. Theologiæ Peder Holm er ved den venstre Side af Hoved-Opgangen til Choret, hvor man paa en af Kirkens Piller seer opsat og fastgiort en stor hvid Marmor-Tavle, paa hvilken læses indhuggen følgende latinske Inscription med forgyldte Bogstaver:

Suspice, Qui Transis, Manes juxta conditos; Cave, læseris. Mortales Exuvias infra destituit Vir sempiterna Saxique, cui insculpitur, duritie perenniori Memoria dignus Senex, si quis unquam Venerabilis, PETRUS HOLMIUS, in Universitate Reg. Havn. S. S. Theolog. Doct. & Prof. Publ. Ordinar. Facult. Theol. diu Senior. Qui Moum prope Fridericopolim Norv. Anno MDCCVI. Die VI. Mens. Junii Natus Jacobo Holmio, Rei Auctionariæ Præfecto & Ida Sophia Ölgod Parentibus prognatus Adolevit In Spem & Decus pristinum Familiæ, Cujus Imaginum Nobilitas Sua cum Virtute reviruit, Studiis Academicis initiatus, Pietate, Diligentia, Doctrina Comitibus, Ducibus ivit ad Honores & Officia. Anno MDCCXXVII. in Communitate Regia Decanus. Anno MDCCXXXV. Communitatis & Collegii Regii Præpositus. Anno MDCCXXXVIII. Theologiæ Professor constitutus; Sed Anno demum MDCCXLVI. Ordinarius. Divinas Ille Veritates Ore & Exemplo docuit. Veræ & Christianæ Virtutis strenuus, rigidusque Satelles; Custos Conscientiæ reverens & cautus; Meritissimo Cuique Facilis & Beneficus; Religioni, Litteris, Patriæ semper utilissimus Vixit. Vitam Cælebs finiit Havniæ Anno MDCCLXXVII Die IV Mensis Junii eheu! motuus. Ossa Terræ, Nomen Posteris, Animam Cælo commendavit. Justum Viri, quod apud Bonos Omnes reliquit, Desiderium Domitrix Invidiæ Mors non delebit. Defunctum æmulentur et ament, Quotquot Virtutem personatam non ament. I Lector! in Rem Tuam Et Vestigia Tanti Viri, Si potis es, sequere. Poni fecit Wilhelmus Knust.

Oven over denne Marmor-Tavle sees Professor Doct. Peder Holms Effigies med Præstekrave og Paryk paa, meget net og zirlig udhuggen i italiensk Marmor. Monumentet er bekostet af hans universelle Arving og Søster-Søn Wilhelm Knust, Over-Graver ved vor Frue Kirke sammesteds.

Anmerkning. Profess. Theolog. Dr. Peder Holm, fød Aar 1706, blev Aar 1735 Præpositus Communitatis & Colleg. Reg. Aar 1738 Prof. Theol. Extraord. Aar 1746 Prof. Theol. Ordin. Aar 1749 Doctor Theolog. Døde som Primus Theologus Aar 1777.

176

Det Adlerske Monument paa Kirkens nordre Side ved Choret's Omgang sees fuldkommen paa ny, Aar 1761 opreist og forferdiget over den vidtberømte Danske Søe-Helt, Admiral Cort Sivertsen Adler.

Dette Epitaphium er af hvid og sort italiensk Marmor, og er et af de anseeligste Epitaphier i Danmark, thi det er nu sat i langt skønnere Stand, end det var før Branden. Dette prægtige Monument bestaar af følgende Dele:

Først et glat Fodstykke af sort Marmor, hvor man i en Bue ned i Begravelsen paa samme Fodstykkets Ender seer to tyrkiske Slaver af hvid italiensk Marmor i Legems Størrelse, hvilke forestille denne Admirals tappre Forhold og store Fordele over den tyrkiske Nation. For det andet nok et Fodstykke oven paa det første med Gesimsverk, hvorpaa denne Admiral Cort Adeler's Billede ligger paa en Maatte, lidet ophøiet, i fuld Harnisk med Dannebrog og St. Marci Ridder Orden paa, og Commando-Stav i den høire Haand. Oven over Admiralens Billede sees Fama med en Trompet i den høire Hand og med en Laurbær Krands i den venstre Haand for at krone Admiralens Hoved, som en seierrig Helt. Ved hans Fod sees en liden Cherub, bærende Admiralens Hielm, som er ziret med en Laurbær-Krands, altsammen af hvid italiensk Marmor. Bag ved Admiralens Billede seer man en meget stor Inscriptions-Tavle af sort Marmor med forgyldte Bogstaver og rød Marmor-Indfatning, som betager Pladsen imellem de to hvide Marmor-Piller og Hoved-Gesimsen. Paa denne Tavle læses følgende latinske Inscription:

Cunradus Adelaer, Dominus de Brasberg & Giemsøe, Ordinis Dannebrogici & D. Marci Venet. Eques. S. R. M. Daniae & Norwegiae Generalis Admiralus, Collegii Maritimi Vice-Præses, Turcarum Terror, Barbarorum Horror, Candiae Clypeus, Venetorum Murus, Belgarum Honos, Norvagorum Gloria, Militiae Navalis Danicae Decus, Orbis Arctoi Miraculum, Qui excelsum Caput usque eo exseruit sub Martino Harbregti Trompio, ut renata Venetiis Roma, Hunc sibi præoptaret – maritimi Imperii Adservatorem. Quot enim intra Calpen Maria, quot Sinus, Flumina, tot perpetuos numeravit Triumphos. Ad Dardanellas ac Vollo, ad Rhodum ac singulis sæpe Insulis æterna invicti Duci Monumenta - - surgunt altius Tropæa, proprio Acinacetruncato Ibrahim Bassa, - - -

177

Sed maxime supra Homines ivit Heros, quum in bellicas Naves septuaginta septem sola adeo Prætoria intonuit, ut, millibus Turcarum quinque percussis, quindecim harum ad Scudam in Candia perforavit, Belli Fulmen hactenus inimitabile. Illæsam ergo tot - - - Aquilam Jovi suo restitui placuit Augustissimo Monarchæ Friderico Tertio, sub cujus ut & Augustissimi Successoris Christiani Quinti serenissimis, Auspiciis quails fuerit, quæ cæperit, quanta perfecit, norunt, qui Patriam norunt, omnes ac singuli. Tandem post infinitos Expeditione Suecica Labores Triduo a Classe Regia supra Fidem servata, quum immensa gloria Orbem implesset, implevit Fata ac Naturæ cessit, qui Hosti nunquam. Natus Brevigæ Norvagorum Anno MDCXXII. Obiit Hafniæ Anno MDCLXXVI. Tu, Viator! ad Te ut redeas, Abi ac nusquam Luge Mortalem, qui ubique Immortalis.

Under Admiralens Billede i det øverste fodstykkets Fyldning seer man to Søe-Batailler i hvid Marmor en bas relief, hvor Skibet St. Jørgen, som Cort Adeler commanderte, allene sees iblant de tyrkiske Skibe. Ved Hovedet og Fødderne af Admiralens Billede uden for Pillerne sees adskillig Armatur, og tillige oven over i Fyldningen sees Familiens Vaaben af hvid italiensk Marmor. Oven paa Hoved-Gesimsen sees en liden Bygning af sort Marmor, prydet med en Vase eller Urne, behængt med en Blomster-Snor, som to Cheruber, en ved hver Side, gribe efter, for dermed at pryde Admiralens Aske. Epitaphiets Høide fra Gulvet til det øverste af Vasen er 16 Alen og dets Brede er otte Alen. Neden til er dette Epitaphium forvaret med et smukt Jern-Gitterverk, og i begge Dørene staae de Bogstaver: C. S. A. i dobbelt Træk ægte forgyldte. Over Epitaphiet sees hængende to Faner, af hvilke den ene er en Sørge-Fane og den anden er en Fryde-Fane, hvilke begge ere brugte ved denne Admirals Lig-Begængelse af 4 Febr. Aar 1676. Paa den ene Fane sees de Adeler's Vaaben, og deromkring læses følgende danske Opskrift: Den Høiædle og Velbaarne Herre, Hr. Cort Adeler, Herre til Bradsbierg og Giembsøe zc. Ridder af Dannebrog, Hs. K. Ms. til Danmark og Norge zc. høibetroede General-Admiral, Vice-Præsident udi Admiralitets-Collegio, samt Admiralitets-Raad, og til Venetien Ridder af St. Marco. Er fød i Brevig i Norge den 16 Dec.

178

Anno 1622. Døde i Kiøbenhavn den 5 Nov. Aar 1675. Gud ære Hannem paa Jesu Dag. Et Christen Mod, forsøgt i Nøden, Det staaer sin Prøve midt i Døden.

Over Stifts-Provst Jens Jakob Hegelund, Sognepræst ved vor Frue Kirke, som døde Aar 1773, er opsat et zirligt Epitaphium af hvid italiensk Marmor over Arvingernes Eiendoms Begravelse.

Paa dette Epitaphium sees hans Brystbillede og læses tillige følgende latinske Inscription:

Excessit e Vita, qui conditus hoc Tumulo est, Curis confectus & fractus Labore Janus Jacobus Hegelund, Fridericiæ Cimbrorum editus An. Ch. Nat. MDCCXI Nonis Octobris, Patrem, qui Duobus ante natum Filium Mensibus functus Fatis erat, Jacobum Hegelund, Mercatorem olim & Civem Fridericiensem nunquam vidit posthuma Proles. Mater Maria Lindvig, cum esset relicta Vidua & egens, Miserata Orbum, successit in Locum Parentum Beneburga, Gerstorphii Vidua Conjugis, Alumnumque misit mature in Scholam, quæ est Fridericoburgi, Latinam, Academica Civitate donatus est Anno MDCCXXIX. Et Omnium Primus Regio Stipendio, constituto Peregrinantibus Literarum causa: Quibus cum dedisset operam Halæ Saxonum & Jenæ, post Biennium Rediit Domum & datus est Præceptor militari Puerorum ingenuorum Seminario, Supplemento Præfactorum regiis Copiis Terra Marique. Anno MDCCXLI primo in Castris divina Oracula jussus est interpretari. Mox in Capitulo Walloæ recens constituto tum Germanica, tum patria Lingua, Factus simul Curio Vallebyensis & Taarnbyensis. Hinc evocatus est Anno MDCCLX Hauniam a Rege ad gerendum nomine Pastoris Primarii Sacerdotium, quod ad Ædem pertinet, dicatam Sancto Spiritui. Et Anno MDCCLXIII Sacra curare jussus est Pastor Primarius Templi, quod Virgini Deiparæ Pontificiorum consecravit Superstitio; Diæceseos Idem Siellandiæ & Parochiæ Sochelundiæ Præpositus. Ita Honores adeptus est in Ordine Sacro amplissimos. Nullos (vera loqvor) petiit, recusavit aliquos. Duxit in Matrimonium Anno MDCCXLI Abelam Johannam Fieldstediam; Ex qua suscepit Liberos XVII; Quorum undecim, Filii septem & Filiæ quatuor humanis ante Patrem Rebus erepti, Superstites sex, Unus admodum Filius & quinque Filiæ. Diem obiit supremum Annos natus LXI & Dies CLXII. Anno MDCCLXXIII. XV. Cal. April.

179

Bene Serve Bone & Fidelis! in Exiguo Fidelis Fuisti, super multa Te constituam, ingredi in gaudium Domini Tui, Matth. XXV. v. 21.

Optanda Mors est Side Metu Mortis moris Sence
Palmæ Victoribus Pretium.

Natus ad Homines demerendos id agebat sedulo, ut quos Sibi Beneficii obstringeret, Laboriosus, si quis alius; Nulla, quæ ferebat Officii Ratio, detrectavit Munia; Molestiis vincebatur nullis, quoad tulere Vires, Accuratissime administravit Negotia, quin iis impendit Spiritum. Facundo Ore pandebat Mystera, Religionis ardens proferre Pomoeria Officioque Christiani Hominis ita suetus inculcare Animis, ut mallet blande suadere, quam minis terrere. Eo quod mite erat ingenium & Pectus Christo unice dicatum. Precare Viator, ut Hujus Ossibus Terra sit Levis. Tu Fave & Vale.

Udi Chorets Omgang ligge de fleste af de siellandske Biskopper efter Reformationen begravne, paa hvis Epitaphia og Ligstene man læser følgende latinske og danske Inscriptioner, eftersom Ildens fortærende Lue dog sparede Kirkens Chor.

Over Doct. Peder Palladius, den første lutherske Biskop efter Reformationen, som døde Aar 1560 og ligger begravet i det øverste Chor læses følgende Inscription paa hans Ligsteen.

PETRUS PALLADIUS, Ripensis, Sacræ Theologiæ Doctor, Academiae Hauniensis Professor & Sædlandicarum Ecclesiarum Superintendens vigilantissimus, Vir Pietate, Eruditione, Comitatus & vera Virtute ornatissimus, in invocatione Filii Dei obdormivit tertio Die Januarii. Anno Domini 1560. Ætatis suæ 57. Nostra Conversatio in Cælis. Philip. 3.

Over Doct. Hans Albertsen, den anden evangeliske Biskop, som døde Aar 1590 læses paa hans Ligsteen i det øverste Chor følgende latinske Inscription:

Hunc Lapidem casto posuit Catharina Marito,
 JOHANNI ALBERTO, Fæmina moesta suo.
 Ipse Scholæ Rector, Doctorque & Episcopus acri
 Judicio valuit cum Pietate pari.

180

Obiit autem Anno Domini 1569, Die 25 May,
 Ætatis suæ Anno 44 fere.

Over Doct. Poul Madsen, den tredie siellandske Biskop, som døde Aar 1590, læses følgende latinske Inscription paa hans Ligsteen i det øverste Chor.

PAULO MATTIÆ Coagiensi, Theologiæ Doctori, Episcopo primum Ripensi An. VIII. Deinde XX Rosehild. VII olim in hac Academia Linguae Lat. Græc. Heb. Artiumque Professori Optatissimo Viduarum Orph. Paup. Fautori, Viro vere bono. Qui summo Bonorum obiit Desiderio Prid. Id. Kal. Novembr. An. Salutis MDXC. Æt. 63. Hæred. Patruo Chariss. P. P. Soli Deo Gloria. Prudens Simplicitas.

Over Biskop Doct. Poul Madsens Frue, Cathrina Hasebard, paa hendes Monument i Omgangen ved Choret.

Matronarum Decori Catharinæ, Patre Jacobo Hasebardo, Chirurgo & Matre Abigaele Loir, honesto Loco natæ; Reverendi ac Clariss. Viri Dn. Pauli Matthiæ, S. S. Theologiæ Doct. & Episcopi Roschild. vigilantiss. Uxori dilectiss. quocum legitimo Thori Foedere sociata pie ac caste in Amore conjugali vixit Annis plus minus X, atque in hoc Patris Dormitorio ad illum gloriosum Diem sepositæ Jacobus Hasebardus, Medicinæ D. Sorori chariss. ne hoc Honore aut Memoria præter Meritum privaretur, ab Dn. Episcopi p. m. Hæredibus hanc Tabellam F. ac. P. C. In Vocatione Mediatoris Filii Dei decessit Anno Salutis M.D.LXXVIII. XVIII Sept.

Over Doct. Peder Winstrup, den fierde siellandske Biskop, som døde Aar 1614, læses følgende latinske Inscription paa hans Monument, som er af Alabaster.

In Nomine D. J. Doct. PETRO JAN. WINSTRUP. Hafn. olim Mag. Lect. S. S. Th. Aarh. Ann. II. post Pastori ad. S. Hospital. Hafn. Ann. IX. Hinc Episcopo, tum illic vicissim Ann. IV. tum heic rursus, sicut tunc simul Doct. Theolog. in Reg. Acad. & Canon. Roëskild. Ann. 23 P. Anna Eisenberg C. L. Qui natus An. MDXLIX. Die XIII Marti exspiravit in Die XXIV Junii Anno MDCXIV.

Monumentum Dni. Doctor PETRI JOAN. WINSTRUPII, Superintendentis Selandiæ, qui obiit Anno M.DC.XIV. Nec non Annæ Eliæ Eisenbergii F. quæ placide obdormivit post in Domino Anno Jes. Christ. M.DC.XLVI. Die XXVII Maji Ætatis suæ LXXI.

181

Denne Gravskrift staaer paa en Steen med deres Vaaben paa uden for Choret. Paa en Ligsteen over Biskop P. Winstrups første Hustrue, midt i Kirken staaer disse Ord:

Her ligger begrafven Erlig og gudfrøctige Qvinde Marine Espens Datter, Dr. Peder Winstrups Hustru, som udi Herren hensoff den 10 Septembr. Anno MDC.

Over Doct. Hans Poulsen Resen, den femte siellandske Biskop, som døde Aar 1638 læses følgende latinske Inscription paa hans Monument, opsat paa den nordre Side udi Choret imellem tvende Pillere.

In Nomine D. J. C. Venerabili Viro D. JOHANNI PAUL. RESENIO, Cimbro, in Regia hac Academia olim Magistro, Professori Publ. Logic. Annis VI. Hinc Doctori Profess. S. S. Theolog. ibid. An. XIII. Tandem Episcopo simul Sædland. & Canonico Roeschildensi una Annis XXIII & Mensibus III. Qui natus II Febr. Ann. M.D.LXI. Obdormivit in Domino Anno M.DC.XXXIIX. D. XIX Septemb. Bis marito & ex prima Conjuge Barbara Andr. Laurentii Fil. IV. Liberatorum Patri. Postrema Conjux Anna Eliæ Eisenbergii Fil. cum Superstite Filio D. D. Johanne Resenio & Filia Anna D. D. Nicolai Paschasii moestissima Posuit.

Symbol. Ora & Spera [hebraisk text, ikke gengivet i udskriften] Joh. 14. V. 6. Ego sum Via, Veritas & Vita.

Da Biskop Hans Poulsens Resen ligger begravet jevnside ved Biskop Peder Palladius, saa ere følgende Elegiaca udhugne paa den Ligsteen, som ligger nordlig, over Biskop Resen.

Hujus tam patuli recubat sub Tegmine Busti
 Non modo Palladius, sed quoque Resenius.
 Sicut Utrique fuit spiranti Spiritus unus,
 Unica sic ambos nunc tegit Urna Viros.
 Resenius post Palladium dum vixit in Orbe
 Claruit, ut Lumen, perstitit ut Columen.
 Præclarus patrii Doctor fuit ille Lycæi,
 Sæpius ejusdem Rector & Ille fuit.
 Multos Ille fuit Præsul Sædlandicus Annos,
 Zelo pro Cælo præditus eximio.
 Lutheri fuit Ille sui sincerus Amator,
 Ejus sincerus quin Imitator erat.

182

Numine quam plenus fuerit, quam Lumine plenus
 Enthea Scripta docent, Enthea Facta probant.
 Christus eum Cælo redivivum sistet, ut illic,
 Qui fuit hic Lumen, Stella sit usque micans.
 Pet. Winstrup. Dr.

Over Doct. Jesper Rasmusen Brokmann, den siette siellandske Biskop, som døde Aar 1652, er bag Choret et smukt Epitaphium, forferdiget af Marmor og Steen, paa hvilket læses følgende Inscription:

Monumentum Deo Opt. Max. & æternæ Memoriae, D. CASPARI ERASMI BROCHMAND, Roeskildensis & Lundensis Canonici, qui postquam Literas Romanas ac Græcas An. 5. S. S. Theolog. 23. in Acad. Hauniens. incomparabili ingenio, Fide, Facundia, docuisset, sed et medio Temporis in S. Palatium excitus C5. Adolescentiam Sapientiae Præceptis instituisset Anno 1639. D. 19 Janu. invitatus ad An. 14. S. Theol. Facult. Decanatum & Sædlandiæ Episcopatum evectus est; In quo dum strenue sollicite, providenter Academiae, Ecclesiæ, Scholis, Pauperibus, Seculo, Posteris & copiose & undique consulit, contra vota Bonorum Omnium & verissimis Lacrymis Ann. Ætat. 67. Conjug. 41. Sal. Publ. 1652. Paschaliu Feriarum Secunda. O Miseriam! Oriente Sole occidens, heic cum infantibus geminis & natu maxu. 22. An. Christiano Casparo B. in ipsa hac Acad. Prof. Eloqv. destinato placidissime quiescens solam concordissimæ Opt. Uxorij conjunctionem desiderat, ut mox & cum ea & cum illis ex hoc Loco resurgat. Id brevi futurum est. Incomperabili Marito, Dulciss. Fratri, Indulgentiss. Patruo pie Opt. Mer. Uxor, Frater, Patruclis, heu infelices! unanimes posuerunt. In eodem hoc sita est Marita desiderata vere optima Sillia Balkenburgia def. An. Ætat. 80 Sal. Publ. 1661. Cave, quisquis sies, ne unquam dehinc hoc Sepulcrum aperias, inquit: Nam tali semel surgere demtum est. Conquiescant in Pace. Deus Vindes.

Imellem tvende Piller paa den søndre Side i det øverste Chor sees Epitaphium over Biskop Jesper Brokmand med denne latinske Inscription:

C. E. B. ???? ????? Luc. Cap. X. Vers. XLI. Sufficit Mihi Gratia Tua, Domine. 2 Corinth. XII. V. 9. CASPARUS ERASMUS BROCHMAND, Selandiæ Episcopus, in Regia Academia Hafniensi Facultatis Theologicæ Senior ac Decanus &

183

Sillia Balkenburgia, Conjux. Hoc Monumentum Sibi & tribus Liberis pie defunctis Vivi posuere Anno Christi M.DC.XLVII. Ille Vitam beatus finiit Anno 1652. Ætatis suæ Anno 67. Hæc autem pie obiit Anno 1661. in Jul. Annos nata 80. Apoc. XXII. v. 20. Veni Domine Jesu, veni cito.

Over Biskop Dr. Hans Hansen Resen, den syvende siellandske Biskop, som døde Aar 1653, er i choret paa den nordre Pille opsat et Steen-Monument med hans Effigies, og denne latinske Inscription:

D. M. S. JOHANNI JOHANNIS RESENIO, Theolog. Doctori & in hac Regia Academia Professori P. Sielandiæque Episcopo, Qui ærumnosam hanc Vitam cum beata commutavit Die Dom. Palmarum Anno Christi M.DC.LIII. Ætatis LVI. Nec non Thaliæ Winstrupiæ, Matri XIII Liberorum, Quæ eodem Chr. Anno Annos nata XLIX. Vitam Beata finivit. Parentibus Hisce Piis bene meren. Hoc Memoriae Monumentum Filii & Filiæ lugentes meritoque poni curavere Anno Chr. M.DC.LVII. Spero, dum Spiro, Mea Spes est unica Christus.

Paa Ligstenen over Biskop Hans Hansen Resen staaer denne latinske Inscription:

Pietati & Posteritati Sacrum. JOHANNES JOHANNIS RESENIUS, Regius S. S. Theologiæ Professor atque Doctor nec non Præsul Seelandiæ Venerandus, Deo ac Regi Fidus, Patriæ Utilis, Omnibus Carus, Amicis Animo constanti Amicus, Lætus Lætis, Miseris Patronus, Delicium Juventutis, Decus Academiæ, Ingenio, Doctrina, & Candore, Thaliæ Winstrupiæ Maritus, Parens IX. Natorum & Natarum IV. Hoc tegitur Tumulo, in quem Liberis Posterisque Ejus ad Latus Hajus Saxi venerabilis Jus est inferendi perpetuum. O triste Jus Sepulchri! Tristi Fato ereptus est Anno M.DC.LIII. Magno Ordinis Scholarumque Dispendio, Majori Amicorum & Liberorum Luctu, Maximo Studiosæ Juventutis Desiderio, cum vixisset Annos plus LVI. In Academia Hafniensi docuisset XXIX; Præfuisset Episcopatu Annum circiter. O Patriæ Dolor! Verum vivit adhuc Vitam; Vitam mutavit, non reliquit; Secessit, non discessit, Abiit, non Obiit; Mors, Superum Ministra, Eum Mortalibus eripuit, Immortalibus reddidit. Tuum, Lector! adde, quisquis Doctrinam & Candorem amas, quorum Ille Thesaurus erat. Abi, Flores sparge, si non Lacrymas. Plangebatur & pangebatur Petrus Resenius, major natu Filius, J. U. D. & P. P. Die S. Johannis M.DC.LX. S. D. S. Micha. Apost. Centur. XIV. Num. XXV. ? ?????? ?????? ???? ????????. ??????; ??????; ???????.

184

Æternæ Memoriae Sacrum, quod Optumi atque Integerrimi Viri JOHANNIS RESENIJ JOH. FIL. Theolog. Doct. & Professoris P. & Selandiæ Episcopi candidissim. & sanctissima Anima Terris condendum reliquit Hoc situm. Fave qui vides & Candori collachruma, cujus magnum Decus occubuit Anno M.DC.LIII. III Nonas Aprilis. Vixit Annos LVI.M.V.D.XV.

Aar efter Guds Biurd M.DC.LIII. Palme Søndag den 3 April døde den Ærverdige, Hæderlig, Høyærede og nu hos Gud Salige Mand S. D. Hans Hansøn Resen, S. S. Theolog. D. & Prof. i det Kongl. Universitet, Bisp over Sielands Stift, hvilcken barnefødd er her i Kiøbenhavn Aar M.D.XCVI. den XIX Octob. Aff meget hæderlige fornemme og æcte Forældre, den ærverdige, hæderlige og høylærde Mand D. Hans Povelsen Resen, Bisp over Sielands Stift oc S. S. Theologiæ D. & Prof. her i Universitetet og den hæderlig oc gudfrøctige Matrone Barbara D. Andreae Laurentii, fordum Professor Theolog. Daatter, blev strax ved Daaben Christo indpodet oc i samme Tro oc Fryct opfødd, derhos underviist i Boglige Konster saavel hiemme i Huset som i Vor Frue Skole til Aar M.DC.XIV. den XX Oct. da han bleff Civis Academicus, reiste Aar M.DC.XV den XX Novemb. effter sin Salig Faders Raad til Rostock, derfra paa Wittenberg, kom igien M.DC.XVIII. XIV Martii. Tog atter ud den XXVI Februari M.DC.XIX til Stradsburg. Derfra igiennem Sviserland igien ind ad Franckerige paa Lyon, giennem Burgundien ad Paris oc Orleans, deden giennem Nederlandene hiem igien, hvor han ankom XX Decembr. M.DC.XX. bleff Aar effter M.DC.XXI. den XI April kaldet Rector Scholæ Herlovianæ. Den XII May

næstfølgende creeret til Magister och M.DC.XXIV. den IV Marts Prof. Philof. Kom samme Aar i Ecteskab med den Erlige, Dydige og gudfrøctige Pige Thale Peders Daatter Windstrup, S. D. Peder Winstrups, fordom Biscop ofver Sielands Stift oc Theol. Professor. Daatter, aulede med hende XIII Børn, IX Sønner og IV Døttre. M.DC.XXXII. Decan. Facult. Phil. oc M.DC.XXXV. Theol. Doctor och M.DC.XLI. Magnif. Acad. Rector. M.DC.LII. den XXV May indset at være Biskop, vied siden den XVIII Juli; oridinerede i trende Ordinationer XVI Præster, indsatte en Provst, bleff med denne Omgangs-Skole aff Herren besøgt. Ved hvilcken feldet, lod her Legemet, Sielen i Himlen, och i alle Oprictiges Hierter en erlig och velsigned Ihukommelse. Ligget bleff nedsat den XV April M.DC.LIII. forventendes her Frelserens Aabenbarelse.

185

Paa Frue Bispinde Thalia Resens Liigsteen læses følgende Inscription: Her under hviler den hæderlige og meget gudfryctige Matrone, nu Salig hos Gud Thalia Hans Hansen Resens, hvicken barnefødt er her i Kiøbenhafn Aar M.DC.IV. den XII May aff hæderlige og høylærde Mand Peder Jensen Winstrup, fordom Biscop ofver Aarhus Stift och derefter S.S.Theolog. Doct. udi det Kongl. Academie och Biscop ofver Siellands Stift, Moderen den hæderlige och gudfryctige Matrone Annæ Eliæ Eisenbergii, Konning Friderichs den Anden høyløftig Ihukommelse Tyske Secreterers effterlatte Daatter, nu tillige hos Gud. Vaar strax ved Daaben indpodet i den christen Kircke och siden der hiemme i sine Forældres Huus paa X. Aars Tid, da hun effter sin Salig Faders Afgang kom til sin kiere Mormoder Anna Eliæ Eisenbergs udi det Kongl. Academie og dereffter til sin kiere Søster Eline M. Niels Klausens. Kom omsider hiem igien i sin Moders Huus, hvor hun forbleff til Aar M.DC.XXV. da kom hun i det hæderlig Ægteskab den XIV. Novem. med den hæderlige och høylærde Mand Hans Hansen Resen, da Philos. Magister og Prof. i det Kongl. Academie, mens derefter S. S. Theolog. D. sammestæds och omsider Superintendent ofver Sielland, nu Salig hos Gud; hvilcket Ecteskab Gud velsignede med 13 Børn, och varede det XXVII Aar och VI Maaneder. Anno M.DC.LIII. er hun aff den Sorg hun hafde efter sin Mands Død, angreben haardeligen med en stor Siugdum, hvor aff hun och den 13 Dag efter sin S. Mands Afgang, som var Dagen effter hans Liigbegengelse den 17. April der Klokken vaar 4. om Efftermiddagen sacteligen og sødeligen udi Herren er hensofved, efter hun her i Verden hafde lefved ved LI. Aar ringer 3 Uger och 5 Dage. Legemed som her er nederlagt i Forkrenckelighed, venter her en glædelig Opstandelse i Forkrenckelighed.

Over Biskop Lauritz Mortesen Skavenius, den ottende siellandske Biskop, som døde Aar 1655, læses følgende latinske Inscription paa hans Steen-Monument.

D.O.M. Et Memoriae perenni Parentum Optimorum Dn. LAURENTII MART. SCAVENII, S.S Theol. Dr. Profess. & Zeland. Episcopi, qui An. M.D.LXXXIX. in Lucem editus a puero Stud. Bon Artium. innutritus Animum porro in Peregrinationibus per German. Helvet. Gall. & Belgium uberiore Doctrina exornavit, quam in Schol. Past. Prof. & Episcop. munere ab Anno M.DC.XX ad Diem Obitus An. M.DCLV. ea Solertia, Integritate, Prudentia impendit, ut Deo Pietatem,

186

Regi Fidem, Auditoribus Diligentiam, Cunctis Viri boni, Officium probarit. Nec non Elisæ Petrææ, quæ nata An. M.DC.I. & facta Conjux An. M.DC.XX. Fæcunda XV. Liberorum Mater totam Vitam raro Pietatis Pudicitiae ac conjugalis Amoris Exemplo ad An. M.DC.LIII. transegit debitæ Pietatis & Amoris erga Parentes bene meritos Monumento hoc subjectum Tumulum exornandum curarunt tres superstites Liberi Petrus, Martinus, Elisa Scavenius. An. Chr. M.DC.LXIII.

Paa Liigstenen over Biskop Scavenii staaer følgende latinske Inscription.

Ex hoc Conditorio Manes Viri Religiosissimi Dn. Doct. Laurentii Martini Scavenii, S. S. Theologiae in Acad Regia Hafn. quondam Professoris laudatissimi, Ecclesiarum Selandicarum Superintendentis vigilantissimi; Canonici Roeschildensis meritissimi cum summo Desiderio exspectant gloriosam Carnis hic repositæ Resurrectionem. Die 3 Julii Anni Christi M.DC.LV. Esto Fidelius usque ad Mortem & dabo Tibi Coronam Vitæ.

Over Erkebiskop Doct. Hans Svane, den niende siellandske Biskop, som døde Aar 1668, sees i det øverste Chor Monumentet med denne latinske Inscription:

Magnum & venerabile Nomen Dr. JOHANNIS SVANINGII ob egregia in Rempubliam Merita Consiliarii Regii, Supremi Tribunalis Assessoris, Archiepiscopi, Præsidisque Consistorii Titulis raro Exemplo Celeberrimi, Meriti incomparabilis, ipso Ætatis decretorio magno MDCLXVIII. D. XXVI Julii ingenti Bonorum Omnium Luctu exincti Relicta Conjux Maria Fuiren, Lætorum & Tristium per Annos XXX Socia individua, sex Liberorum Mater, vix dimidia Sui Parte Superstes Æternitati sacravit.

JOHANNES SVANINGIUS unico ad hanc Diem Exemplo per omnes Honorum Titulos vectus, Summæque Rerum in Aula, Academia & Ecclesia junctim adhibitus post exactos florentissimo in Conjugio, sex Liberis aucto, Annos XXIX beatissimam Animam Cælo, cui debebatur, vindicavit, Mortalitatæ reliquum huic Conditorio intulit Anno redempti Orbis LXVIII supra sedecim Secula Ætatis LXIII.

Siste impetum, Viator! piosque Manes JOHANNIS SVANINGII respice attentius, qui, dum vixit, Deo, Regi, Patriæ religiose vixit, Cunctis semper vivus,

187

Sibi Soli mortuus, Nulli non innocuus. Mortem non timebat, utpote non connatam. Vitam non amabat, quippe mutuatam. Hinc pio discessit Obitu, suum Cuique restituens. Unum tamen abstulit, quod optares, redditum, parem, Heu! reliquit Neminem! Si hæres, Fossii excute Facundiam. Hic adulari nescit. Is permulceri negat. Fucum Neuter amat. Si Fallo, libere renuncia: Illicet!

Over Biskop Doct. Hans Wandal, den tiende siellandske Biskop, som døde Aar 1675, er følgende latinske Inscription at læse paa hans Monument i det øverste Chor.

Monumentum B. Doct. JOHANNIS WANDALINI, Seelandiæ Episcopi & Facult. Theol. Decani, qui obiit Anno MDCLXXV. Nec non B. Annæ Catharinæ Winstropiæ, quæ dilectissimum Maritum placida Morte secuta est Anno MDCLXXVIII.

? & ? JOHANNIES WANDALINUS, S. S. Theol. D. & Prof. Reg. Episcopus Sælandiæ & Facult. Theol. Decanus Sibi ac Uxori suavissimæ Annæ Catharinæ Winstropiæ una cum XII Liberis paris in utroque Sexu Numeri, quorum Duo jam jam præmissi, Monumentum hoc Winstropiano cohærens in optatam Exuviarum requiem usque ad supremæ Tubæ Clangorem Vivus exstrui fecit Anno MDCLXXI ut tam Ipse, quam Illi mortui Vivis intersent.

Paa Biskop Doct. Hans Wandals Liigsteen er udhuggen denne Inscription:

Et Hic Tuum Decus & Miraculum est Cimbria. Hic ingens Ille jacet Doctor JOH. WANDALINUS, S. S. Theol. Prof. & Seelandiæ Episcopus, qui inter Nutricum pene Lallos, Studia & Linguas, etiam orientales, edoctus post amplas Peregrinationes & non unam Domi in Academicis Cathedris Functionem Mitra bicorni clarus Doctrinam argutatricem, quæ Dissidiis concutit Ecclesiam, potente dejecit Fulmine, Scientiarumque omnium Circulum Vitæ æquans Sanctitate, decoravit Muneris sui, dum viveret, Sublimitatem, interque Scripta & Libros, suos veræ Pietatis Obsides, viridi propemodum ætate ante Senectutem defunctus ipsam obstupefecit Eloquentiam, quæ tantis Meritis se imparem professa, ut Vivum loquendo, ita nunc Mortuum tacendo comitatur. Natus est Ann. 1624. D. 26. Januarii. Mortuus 1675. D. I Maji.

Paa det zirlige og kostbare Monument bag Alteret i det øverste Chor over Biskop doct. Hans Bagger, som døde Aar 1693, læses denne korte latinske Inscription:

188

Magnum Seculi sui Ornamentum Dr. JOHANNES BAGGERUS, Seelandiæ Episcopus, Exuvias hic deposuit Anno MDCXCIII. Cætera Superstes nunquam moriturus. U. M. P.

Og derunder læses disse tolv Linier af danske Vers, som den fynske Biskop Doct. Hans Kingo har opsat til hans Æreminde:

Gak, Læser! ey forbi, Du haver her at lære Ved Doctor Baggers Grav, Veltalenhed og Ære At hvile i. Hands Been og Alt hvad pryde kand En Biskop, fuld af Gud og Nidkiærheds Forstand. Og om Du træder ned Hands Hvilestæd at skue! Tænk da hvert Gran udaf Hands Aske er en Drue, Der modnes immerfort til Himlens Herlighed; Trods Satan, Avind og hvad Misgunst Verden veed. Den Kiste som Hands Been er her betroet at giemme, See den ærbødig an, Dig Selv dog ey at glemme; Thi Du for Syndsens Sold er Dødsens Underpant; Beed Jesus løse Dig, ved hvilken Bagger vandt. Th. Kingo.

Det er ellers mærkværdigt, at Biskop Bagger har længe holdet en fortrolig Correspondence med den romerske Pave Clemens XI, hvilket man aldrig enten før eller siden har hørt, at en romersk Pave har ført Brev-Vexling med en luthersk Biskop. E. Pontoppidan i Marm. Dan. Tom. I. pag. 66. Saa og D. G. Zwerg i Siellandske Cleresie pag. 338. fortæller, at Etatsraad Niels Foss, Præsident i Under-Admiralitets-Retten i Kiøbenhavn, (som døde Aar 1751 og efterlod et anseeligt stort og rart Bibliothek) medens han opholdt sig i Rom Aar 1705 og havde der stor Adgang hos Fyrsten Carpegna og hans Broder Cardinal Carpegna, som den Tid var Vicario delle Chiesa, spurgte Cardinalen bemeldte Niels Foss engang, om han ikke havde lyst til at have Audientz hos Paven. Hvorpaa Foss svarede, at han ønskede det gierne, naar han som en Protestant maatte befries fra den Ceremonie at kysse Pavens Tøffel. Hvilket da ogsaa blev lovet ham, naar han fik privat Audientz hos Paven. Der Pave Clemens XI. fornåm af Samtale med N. Foss, at han var fra Kiøbenhavn, spurgte Paven fornemlig, om Biskop Hans Bagger levede endnu? Og da Foss svarede, at Biskop Bagger var død allerede for 10 Aar siden, sagde Paven: E peccato, bisogne che il Segnor Baggero sia stato huomo vailantissimo. Det er paa Dansk: Det er Skade, thi hr. Bagger maae visselig have været en meget brav Mand. Foss bad om Tilladelse at spørge, ved hvad Leilighed Biskop Bagger var bleven Hs. Pavelige Hellighed saa nøie bekendt? Paven svarede: Jeg kiender ham af mere end tyve Breve, som jeg har vexlet med ham i den Jesuits, Pater Henrich Kirchers Sag, som havde opholdt sig i Danmark.

189

Over Doct. Henrik Bornemann, den tolvte siellandske Biskop, som døde Aar 1710, er opsat et kostbart Marmor-Monument bag Choret, paa hvilket læses denne vidtløftige latinske Inscription:

D. O. M. S. Mens Deo Soli confisa, inter omnes humanarum Rerum Vicissitudines manet inconfusa. Id suo testatus est EXEMPLUM HENRICUS BORNEMANN, S. S. Theolog. Doctor & in Acad. Hafn. P. P. Sælandiæ Episcopus & Facult. Theolog. Decanus, qui post exantlatos per Dei gratiam Officiis publicis XLI Annorum Labores, primo in Schola hac Metropolitana, ubi ultra VII integros Annos ceu Vicarius Rectoris, Con-Rector & Rector multa cum Laude Juventuti præfuit, Logices ac Metaphysices in Academia Regia Professione interea simul conspicuus. Deinde in Templo ac Coetu hoc a Diva Virgine nominato, ubi ultra VIII Annos ceu Pastor Primarius & præcipuus Diæceseos Sælandinæ nominatimque Eparchiæ Sochelundensis Præpositus multo cum Fructu Sacris Dei operatus est; Postea in Episcopatu Wensalico sive Aalburgensi, ubi ultra Decennium ab Anno MDCLXXXIII. Die XXIV Julii ad Annum MDCXCIII. D. XIV Octobr. cum insigni Templorum, Scholarum, Ptochotrophiorum, Successorumque Utilitate ac Emolumento, Deo adjuvante, sedit. Et sicut Auxilium Manus Divinæ secum perenne semper intellexit, ita grata iterum manu DCCC Thaleros Danicos piis ibidem Usibus ante Abitum legavit, Id quod erectum Aalburgi in Memoriam abeuntis in Æde Butolphi Epitaphium amplius ostendit. Tandem in Episcopatu hoc Sælandico & Decanatu Professionis Theologicæ Hauniensi, ubi per XVII jam Annos sola cælesti Vocatione fretus Academiæ, Ecclesiæ, Scholis & Pauperibus, quantum potuit, prodesse studuit, quibus etiam accumulata quotidie in Officio hoc super se suosque Divinæ Misericordiæ & Regii Favoris ac Clementiæ in Hostium quorumlibet invidiam, Beneficia, Summam MMMCCC Thalerorum Danicorum pio juxta Programma publicum Testamento reliquit. Hoc denique Tumulo Anno Ætatis LXV Exuvias deposuit & Die XXXI Decembris Anno MDCCX inter Mortales ulterius esse desiit, promissis in Requiem antea Conjugibus Suavissimis & Dilectissimis Susanna Worm, Olai Filia, ex Conjugio vix bimo unius Filioli Olai Bornemannii Matre. Anna Würge Henrici Filia Lubecensi, ex dulcissimo & mellitissimo XXIV prope Annorum Conjugio IV Liberos, pari in utroque Sexu Numero, Hieronymi & Philippi Julii, Susannæ ac Hedevigæ Margarethæ Genitrice Laudatissima ac Desideratissima.

190

Paa Doct. Christen Worms, den trettende siellandske Biskop, som døde Aar 1737, Hans Monument staaer følgende danske Inscription udhuggen.

Her giæmmes i Jorden de jordiske Levninger af den uskatterlige og nu i Himlen Salige Mand, Høyædle og Høyværdige Doctor Christen Worm, Biskop i Siellands Stift, S. S. Theologiæ Profess. Publ. og Facultatis Theologiæ Decanus, hvis Dyder forgiæves skal søges, hver for sig, iblant Mange og neppe skal findes samlede hos Een. Hands uryggelige Ærlighed og ubevægelige Troskab; Hands reene og sunde Fornuft; Hands uforfalskede Guds frygt og sagtmodige Nidkiærhed viiste, hvor umistelig en Mand han var til saa magtpaaliggende et Embede. Een af Gud Selv oplyst Kundskab udi de Ting, som høre Gud til, kronede de Forretninger, hvorudi han opofrede Sig til Guds og Landets Tieneste. Een meer end menneskelig Veltalenhed bekræftet af det rene Sandheds Ord, lagde Kraft og Fynd i de Ord han talede. Han blev født til Verden Aar 1672 den 10 Junii, og skyldede Livet næst Gud til sin anseelige og af Rætfærdighed og Guds frygt høyagtede Forældre. Faderen den høyædle og Velbaarne Mand Willum Worm, Hands Kongl. Majestæts Conference-Raad og Justitiarius udi høyeste Rætt; Moderen den Høyædle og Velbaarne Frue, Frue Else Luxdorph. Iblant de Velsignelser, Herrernes Herre gav hannem her paa Jorden, skiønnede han paa dem som den første, at han i Aaret 1699 blev samlet med den uskatteerlige Frue, Frue Kirstine Tistorff, som efterat Hun i et kierligt og lyksaligt Egteskab af 29 Aar hafde ved livsalig Omgængelse indtaget Hands Hierte, endelig ved sin, efter Hands Ønske alt for tilig, Fraskillelse gik i Forveien den 18 Januarii Aar 1729 og arvede det Rige, som Dem Begge var bereed fra Verdens Begyndelse. Hands Egteskab var af Gud rigelig benaadet, i det han saae sig en Fader af fire Børn. Og da de Tvende i deres spæde Aar igien forlode ham og bleve indtagne at see deres himmelske Faders Ansigt, erkjendte han det for en stor Naade, at han indtil sin Død saae de Tvende Sig beholdne, nemlig, Hands elskelig og kiære Søn, Velædle og Velbyrdige Michael Worm, Hans Kongl. Majestæts Justice-Raad og Borgemester i den Kongel. Residence-Stad Kiøbenhavn, og Hands dyrebare og livsalige Daatter, Frue Else Worm, som ved et i Herren besluttet Egteskab er foreenet med den Velædle og Velbyrdige Mand Caspar Christopher Bartholin, Hands Kongel. Majestæts Justice-Raad, Assessor i Høyeste Rætt og Secretair i det Danske Cancellie. Hvilke Han nu har efterladt sig overvundne af Sorg og fældende paa Hands Grav de Taarer, som Gud allene har forbeholdt sig at aftørre. Hvad Landet, hvad Kirken, hvad Enhver savner i ham, vil den

191

tilkommende Tid bædre lære, end den næværende kand beskrive. Hands Navn glemmes aldrig, førend Landet glemmer sig selv. Hands Amindelse dør aldrig, førend al Rætfærdighed uddør af Jorden. Hands dyre Siel, som Jorden ei var værdig at beholde, fandt sit Fædreland i Himmelen den 9 Octobris 1737, og forlod et af Arbeide trættet og af Sygdom udmattet Legeme. Hans Ære skal fuldkommes, naar Hands og alle Troendes Legemer opvækkes for at indtage de ævige Boliger.

Over Frue Bispinde Friderica Lovise Harboe, Hr. Biskop Ludvig Harboes Frue, er forfattet følgende Inscription:

Her ligger i sin stille Hvile det Dødelige af Frue Friderica Lovise Harboe, som var en værdig Datter af Herr Biskop Peder Hersleb og Frue Bolette Hiorth, En dyrebar Hustrue for en dybsørgende Mand Ludvig Harboe, Biskop over Siellands Stift, En omhyggelig Moder for syv Børn, Blant hvilke Tre møde Hende i den salige Evighed og Fire begræde det store Tab, De ved Hendes dødelige Bortgang smertelig føle; En øm Mormoder for en kiær Datter-Datter, En sand Jesu Ven og Hands Ords Elsker. Den Salige saae denne Verdens Lys Aar 1720 den 20 Julii; Traadde i et fornøveligt Ægteskab Aar 1748 den 11 September; Fuldendede Løbet Aar 1780 den 24 December, Fuld af Troe Tillid til sin Frelser, Efterat have levet i Gud og med Gud 60 Aar 5 Maaneder og 4 dage. Ebr. IV. V. 3. Vi, som have troet, gaae ind i Hvilen.

Ligeledes seer man bag Choret mange smukke Monumenter over adelige Personer:

Over den danske tappre og berømte Helt Axel Urop med sin Frue Cecilia Grubbe seer man et prægtigt Marmor-Monument, paa hvilket læses disse latinske Vers:

Hic situs est Urop, Belli Dux atque Senator,

Cautior a Fabii Tempore Nemo fuit.

Magnos Magna decent, Tantoque Cecilia Grubbe,

Mater Egenorum, Conjuge digna fuit.

Paa deres Liigsteen staaer følgende Inscription:

Illustris & Generosus Dominus Dnus. AXELIUS UROP, qui tribus Regibus Consiliis & Armis fidelissime inserviando nunquam quievit, hic quiescit cum Conjuge charissima Illustri ac Generosissima Domina Cecilia Grubbe, Obiit Anno 1671. D. 15 Martii.

192

Over en Adelsmand Nicolaus Nider, som døde Aar 1425.

Anno ab Incarnatione Dni MCDXXV. Diversionis Apostolorum obiit Nicolaus Nider, Armiger, Orate pro oe.

Paa den nordre Side af Choret sees et Epitaphium over Rigens Hofmester Peder Oxe med denne danske Opskrift:

Her ligger begravvet Erlig og Welbiurdig Mand Peder Oxe til Gislefeld, R. M. och Danmarks Rigens Hoffmester, som var Hr. Johann Oxis Søn til Nielstrup og kallede Gud hannem på Friderichsborg then Mandag nest for Simonis og Judæ Dag, som var den XXIII. Octobris Formiddag, der Klochen var imellem XI och XII. Gud unde Hannem med alle fromme Christne ehn hæderlig og ærefuld Opstandelse. Anno Domini M.DC.LXXV.

Paa Monumentet over Hr. Albert Oxe.

Virtute & Genere nobili Alerto Oxo de Nielstrup, Johannis Oxi, Aurati Equitis Filio dulcissimo Marito, qui pie ex hac Vita migravit 7 Die Septembris Anno 1577 in Hylleröd juxta Friderichsburgum Uxor Moestiss. Nobilis Domina Cecilia Wrne de Boserup Memor Futuræ æternæ cum Illo & gloriosæ Consuetudinis fieri Fecit.

Paa Monumentet over Frue Mette Oxe.

Her ligger begrafven Erlig och Welbyrdig Frue, Frue Mette Herr Johan Oxis Hostru til Nielstrup, som var Mogens Oxes Dotter til Krencherop och hafde hendis Salige Hosbonde och hun V Sønner och VII Døttre effter thennom och døde hun i Kiøbenhafn Aar M.D.XXXVI. Den Almectigste Gud giffve hende en glædelig Opstandelse med alle Christne.

Her ligger begrafven Erlig och Welbyrdig Mand, Salig Jørgen Brahe til Tostrup, Herr Tyche Brahis Søn, som døde i Kiøbenhavn den XXI Dag Junii Aar 1565. Gud gifve hannem en glædelig Opstandelse. Her ligger begrafven Erlig och Velb. Frue, Frue Inger Salig Jørgen Brahiss Herr Johan Oxis Dotter til Nielstrup, som døde Aar 1592.

Paa Rigens Hofmester Hr. Christopher Walckendorffs Alabaster-Monument læses denne latinske Inscription:

D. S. CHRISTOPHORUS WALKENDORPHIUS de Glorup, humanæ Conditionis memor hoc Sibi Monumentum Vivens fieri curavit, qui tribus Regibus Chri-

193

stiano III. Friderico II. Christiano IV. ob singularem industriam & in Rebus administrandis Sedulitatem summam carus, quod Favorem Laboribus respondisse senserit, Numinis Benignitati attribuit, idque in Votis habuit: Vices Fortunæ variæ interdum graves ferendo superantur. Aulæque Magister factus Oeconomiam ad Regis Votum ita reparavit, ut Sui Desiderium bene meritis relinqueret. Morbo tamen gravi solutis vitæ Vinculis, jugi Suspirio, a quo hauserat, Deo Opt. Max. Spiritum commendavit. Luxere Musarum Alumni Patronum beneficum & faventem. Moritur Hafn. 1601. Januar 17.

Paa hans Liigsten læses disse Ord:

Christophori Walkendorphii de Glorup, quondam Aulæ Magistri. Exuvia Revelationem Filiorum Dei Spe viva hic exspectant. Obdormivit in Domino Hafniæ Anno 1601. Jan. 17.

Anmerkning: Hans Skilderie findes paa Consistorium, saa og paa det af ham stiftede Walckendorffs Collegium, hvor det sees ophængt ved Siden af Cathedra paa Auditorium sammesteds. Hans Liv og Levnet læses i Rothes Eftermæle.

Paa Admiral Otto Ruds Monument læses denne latinske Inscription:

Genere & Virtute Nobilis Vir OTTO RUD, Domini Canuti Rud de Wedby, Equitis Aurati Filius, Præfectus Regiæ Arcis Corsör, navalis Belli Summus Imperator fuit, quod cum Svecis Illustrissimus Princeps Fridericus II. Daniæ & Norvegiæ Rex gessit Anno Dom. M.D.LXV. Eodem Anno Die VII Mensis Julii Hostem instructa Classe petens, cum eodem prope Littora Pomeraniæ XI Horas fortiter pugnavit, cæsisque multis Millibus adversæ Partis, V Naves instructissimas expugnavit, Signa tenuit. Paulo post sociis Navalibus auxilium non portantibus, profligata Classe protritit & oppressus est, desideratis in ea Nave, qua vehebatur, MCC Viris. Ipse vero magno Vulnere in Capite accepto Navem, quæ Nomen Venatoris habebat, ictibus Globorum ferreorum dehiscens & submersioni proximam coactus est Hosti tradere et sese dedere. Captus autem extemplo in Sveciam delatus est & servatus in Arce Svarensöe, ubi Peste correptus Vitam cum Morte pie commutavit XI. Die Octobr. ejus Anni, cujus Obitus Multis, inprimis autem Uxori Dilectissimæ Nobili & Piæ Matronæ Petronellæ Oxe, relictis maxime III Filiis, totidemque Filiabus luctuosus est. Pace vero inter Danos & Svecos composita, ossa humata fuerunt in Daniam deportata cura moestissimæ Conjugis & sepulta in Templo Divæ Virginis Die Julii Anno Ubi

194

jam quiescent & exspectant Diem futuræ Resurrectionis atque Gloriæ æternæ; Quam Ipse Vivus conjugali Thoro fociaverat Sibi, hanc mortuus habet Sepulcri Sociam, Nobilem & Præstantem Matronam Petronellam Oxe Domini Johannes Oxe de Nielstrup, Equitis Aurati Filiam, donec Dies exspectatus aderit, in quo tertio fiet cælestibus gaudiis plenissima Conjux in æterna Vita cum Sanctis Omnibus, Obiit autem Illa Anno M.D.....Mense.....Die....

Paa Liigstenen over ham:

Her ligger begravden Erlig och Welbyrdig Mand Otte Rhud til Møgelkier, Salige Hr. Knud Rhudtz til Vedby Ridders Søn, Høybaarne Første, Friderich then Andens, Danmarchis Norgis Konings-Høfvitzmand paa Korsør-Slot och Oberst, Admiral i then Feide imellem Danmarch och Sverig Aar effter Guds Byr 1565, som videre er at lese paa then Table her ret ofver staar, med sin Elskelige Hustru Erlig och Welbyrdige Frue Pernille Oxe, Salige Hr. Johan Oxis til Nielstrup Ridders Dater och forvente en glad och ærefuld Opstandelse med alle Guds Vdvalde, Døde Han i Sverig then 11. Dag Octob. förnefte 1565. Døde Hun effter Guds Byr 15....

Paa det Alabaster-Monument over Kantzler Johannes Friis.

Johanni Friis ab Hesselager, Viro Claris. De Regibus & Repub. Daniæ plurimis & maximis in Rebus bene merito Friderici I. Vice- Cancellario, Christiani vero III. & Friderici II. Cancellario fideliss. & prudentiss. cujus Consilio & Auctoritate Ecclesiæ & Scholæ, Disciplina & Reditibus ornata, Legum Emendatione Reipubl. Forma stabilita; Qui posteaquam Familiæ Suæ Decus Virtute & Meretis amplificasset, vegeta Senecta, sed Annorum satur Vitam Naturæ, Spiritum Servatori Deo plenus Fide & Spe reddidit. Moritur Coagii 5 Dec. Anno 1570. Hæredes Patruo B. M. Pos. Vince Bono Malum.

Paa Liigstenen over Kantzler Johannes Friis.

JOHANNIS FRISII, quondam Cancellarii Ossa Horam Archangeli beata Spe hic exspectant. Familiæ Insignia, Vitæ Officia, Mortis Momentum vicina Columna indicat. Obiit Anno 1570.

Bemeldte Kantzler Johan Friis af Hesselager var Universitetets første Patron efter Kong Christian den Tredies nye Foundation Aar 1539. See Holbergs Danm. Historie Tom. 2. pag. 399.

Paa Steen-Monumentet over Kantzler Christian Friis, som levede i Kong Christian den Fierdes Tid, og blev Kantzler den 9 Jun. Aar 1596.

195

Deo Trino & Uni Gloria 1625. Memoriam Illustris & Generosi Viri CHRISTIANI FRIIS de Borby, Cujus innata Virtus Literis & Usu Domi Forisque sedulo excolta in Aula & Archivo Ser. Regis Friderici II. probate & approbata, Regimine variarum Præfecturarum gnaviter exercitata, Ipsum tandem ad summam Archivi Ser. Regis Christiani IV. gubernationem & Sedem Regni Senatoriam evexit, ubi fideliter atque prudenter Annis XX exantlatis insigni Regis Favore, magno Reipubl. Fructu & Applausu, demum in Comitibus Norvegicis in Navi Regia pie obiit d. 29 Julii Anno Christi 1616. Ætat 59½. Nec non generosæ Ipsius Conjugis Mettæ Hardenberg de Schioldmose, quæ cum Ipso Fida Socia vixit pie & caste Annos XXXI. Dies, qui supererant pauci, Viduitatis Integritate Vitæ ac Redemptionis Spe refocillans Animam Deo reddidit 15 Junii Anno Christi 1617. - Ætatis 54. Honoris & Gratitude ergo hoc scripsit & poni curavit Pallas Rosencrantz de Krenkerup.

Om denne Kantzler Christian Friis til Borreby, hans Død og Character findes Efterretning i Holbergs Danm. Hist. Tom. 2. pag. 655. Palle Rosenkrantz, som har forfattet Inscriptionen, var Befalingsmand over Nyekiøbings og Aaleholms-Lehn og signaliserede sig i den Calmarkse Krig. (See ibid. pag. 831.)

Paa Ligstenen læses disse Ord:

Christian Friis til Borby, Kongl. Mayst. Cancellar och Danmarchis Rigis Raad. Frue Mette Hardenberg til Schioldmose.

Illorum recubant hic uno Membra Cubili,

Expectant Faciem, Christe, videre Tuam. I.H.S.

Den bekjendte latinske Poet Willichius Westhovius har ogsaa forfattet følgende Inscription over Cantzler Christian Friis.

Magnificus & Generosus Vir Christianus Frisius de Borby, insignibus gravium Meritorum Titulis Regi ac Reipubl. Danorum desiderabilis, Venerabilis, idque justo exercitæ Virtutis Omine. Primum Friderico II. D. R. in Secretis Regni Archivis taciturna Fidelitate assiduus. Exinde Christiano IV. Patriæque Regno per XX Annorum Periodos Cancellarius Senator ingenii Fideique Dexteritate Magnus, ejusdem provida consultæ Auctoritatis Magnificentia Sacros Religionis Legum Literarum Usus Fovit, Adauxit, Tutata est. Ejusdem munifica tam in honestarum Artium Sectatores, quam nullos non rerum egenos Liberalitas obscura Nemini esse potuit. Optabiles Rerum ac Negotiorum Successus faventi Numinis

196

indulgentiæ pia Viri Modestia adscripsit. Innumeras variorum Itenerum Molestias operosis Reipubl. Negotiis impensas minime capit arcta brevis Tabulæ Angustia. Omnis fatalis demum clausit Expeditio, qua Regem ac Dominum Christianum IV navali Protectione comitatus apud Asloam Norvegiæ Oppidum (VI. Calend. Sextil. MDXVI.) usurariam felicitis Animæ Possessionem Locatori Deo reddidit. Cujus Transitum complures turbida luctuosi Cordis moestitudine prosequuntur Omnes gratabundo Cælitum Amplexui religiosa Votum Pietate commendant. W. W.

Over Rigets Raad og Kantzler Christian Thomsen Sehestedt læses denne latinske Inscription:

Exequiæ Perillustris ac Generosissimi Herois CHRISTIANI THOMÆI SEHESTED, Cancellarii Regii, Regni Senatoris, Equitis Aurati, &c. factæ sunt in hoc Templo Anno 1657, qui circa horam nonam Mense Augusto expiravit, cum vixisset Annos sexaginta septem, quinque Menses, decem & octo Dies.

Siste, Viator! & Tumulum intuere æternæ Memoriam Herois, immortalis Vitæ dignissimi æternaque donati Dn. CHRISTIANI THOMÆI SEHESTED, cujus afflictissimo Patriæ Statu diuturniora Merita Mors Nobis, Vitam indignatio in Nos divina abstulit. Qui Regni Daniæ Senator duos ac triginta Annos & Cancellarius Regius decem & septem fuerat, Christianarum vero Virtutum ab Ortu Vitæ ac heroicarum ad Exitum usque Vitæ Exemplum novennali per Germaniam, Italiam, Galliam & Angliam peregrinatione, ut nihil mirari, sic cuncta mortalia despiciere didicit; Legationibus variis ad Hispanos, Anglos, Belgas, Germanos, Svecos Splendorem Aularum & Pompam inter Fortunæ Ludibria habere Sibi edoctus, earum ad R. P. Fructum retulit, Sanctitatem priscam retinuit, Pietatem & Religionem, quam multos ubique mentiri viderat, sincere ac constantissime Exemplo & Patrocínio tuebatur; Acerrime autem Animoque invictissimo, postquam illius & justa Musarum Patriæ Deo & Rege datus erat publicus Vindex, privatas res suas (quod unum est Seculi Nostri Miraculum) R. P. haudquaquam prætulit. Bonis Omnibus favit; Optimos promovit; Malos ferre non potuit; in Omnes Beneficus; Sustentavit Egenos & in Eo, sive Homine, sive Heroë, quid desideraveris? nisi quod mori quotidie voluerit, quem quoditæ mortem meditari ipsa Morum & Vultus gravitas ostendebat, cujus Vitam Rex, Procere &

197

Populus Clade multorum, sed afflictis suamet Vita redimissent, ut Patria Posterique valerent. Abi Viator & hoc quoque Cancellarium in Exemplum Posteris vixisse, quod Libens mori Heros voluerit, cogita. Erasmus Joh. Brochmand, R. & Equ. Acad. Sor. p. t. Decanus & Histor. ac. Pol. ib. Prof. Publ.

Epitaphium

Inhibe coactos Præfica Fletus,

Sistunt ad Urnam hanc Funere Lessos,

Letho datus est Magnus Heros.

Quod Natura potuit, Genus dedit ac Nobilitatem; Quod Fortuna, Dignitatem ac Decus; Quod Amor, devotas Omnium Mentis; Quod Virtus, innocentiam ac Pietatem; Quod Pietas, immortalitatem dedit ac beatas Sedes. Ex istis Genus cognoscis & Nomen Viator, conjicis denicales Ferias, justitiamque toti Daniæ lugenti beatissimos Cineres CHRISTIANI THOMÆI, qui ex illustri SEHESTEDIORUM ortus Familia, Pietate & optimis imbutus Præceptis omni, quod mirere, caruit infantia. Adhuc Juvenis Legatione ad Hispanos ostendit se Hispanis, qualis esset & visus est Danis, qualis futurus esset, qui Ætatis Jura feliciter antevererat. Ita prima Ætatis parte se omnibus commendavit, qui pro Regibus ortus erat. Amplexus ejus Virtutes est Christianus Magnus, ut Filiis Regiis adhiberetur. Præesse Moribus Principum debuit, cujus tota Vita Morum Sanctitas, qua meruit Nobilem Virginem Mettam Rosenkrantziam, cujus raras Virtutes si quæras, scias, Filiam fuisse Oligeri Rosenkrantzii. Cum ea Pater octo & trium Liberorum ita vixit Annos vigniti quator, ut plures optasset. In primas Regni Danici Curas vocatus admitti statim ad secretiora Regum Consilia debebat, qui Legibus erat datus. Elegisset eum Sibi Fridericus, nisi id ante fecisset Pater. Sibi consulere nesciebat generosus Animus, ut publico commodius consuleret. Regis, Regni, Patriæ utilitati intentus neglexit suam. Ita dum mortalem se meminit ante Mortem immortalis, prosperos Regi Successus, felix Regno incrementum, crescentem Patriæ gloriam exoptans, æterna in illud Tempus dilata Gaudia Anno septimo supra sexagesimum securus admittit. Ne quis in Testamento præteritum se quereretur, felicibus Pietatis & Modestiam, Miseris Patientiam, Aulæ Ministris Fidei & Candoris Exemplum, Musis Languorem, Heroibus optimam vivendi Formam, Omnibus Desiderium Sui reliquit. Adeste Luctuum Socii, quos gaudiorum optaremus. Discite, nihil hic esse perenne, quod eximie placeat, sed de-

198

beri Coelo coelestia. Gratulamini beatissimæ Animæ & gaudete, nisi solutis forte in pluviam Nubibus, læsæ Serenitatis frustra expectetur Aspectus.

Johannes Faber.

Over Marskalk Melchior Ranzow.

Anno 1539 Do starf Selige Melchior Rantzow un de was Kø. May. to Dennemarck Raath og Holstens Marskal dem Gott gnade.

MELCHIOR hic RANZO situs est clarissimus atque
 Nobilibus veteri Stemmata natus Avis.
 Qui Virtute sua, multis & Dotibus, amplæ
 Inclyta Ranzoæ Gloria Gentis erat.
 Quem dolet in media sublatum Ætate virili
 Cimbria, præstantem magnificumque Virum
 Illius in duris industria cognita Rebus
 Danorum & Regi sæpe probate fuit.
 Corporeisque Bonis nunquam Vitæve pepercit
 Pro Domini salva Posteritate sui.
 Impiger, assiduus, celer imperterritus, acer
 Præfectus Pacis Militiæque fuit.
 Eloquio gnarus, magna cum Laude diserto,
 Mentis abundanter promere sensa suæ.
 Quantum & præstiterit, cum res poscebat, in Armis,
 Pallida testatum reddere Trava potest.
 Invida cur Lachesis non hunc es vivere tantum
 Passa diu meritum Stamina longa Virum?
 Rumpere sed meritæ nequeas cum Stamina Famæ;
 Post Cineres viget hæc vivaque semper erit.

Denne Melchior Ranzow var Kong Christian den Tredies Marskalk og Krigsraad. Han fangede de to katholske Bisper Torben Bilde og Joachim Rønnow. Kongen græmmede sig saa meget over hans Død, at han græd og sagde: At der faldt en Ædelsteen af hans Krone. See Holbergs Danm. Hist. Tom. 2. pag. 402.

Anno Dni. M.D.LXIII. XII Martii, obiit Nobilis, Generosus & Pius Vir Corwitius Wlfeld de Roxbölle & Sielsöe, illustrissimi Friderici II. Danorum Regis &c. Consiliarius, qui hic XXVIII, ejusdem Mensis est sepultus.

199

Hic sepultus est Nobilis Vir Georgius Rosengaard, qui a proprio Fratre suo Joanne innocenter occisus --- in Pace requiescat. Anno Dni. 1532. Dies vero Obitus erat decimus quartus Aprilis.

Paa de Podebuskers Monument.

Hr. Jørgen Podebusch, Ridder, til Kragerup. Hr. Preben Podebusch Søn hans Fædrene och Møderne. 1559

Fru Emengaard Bilde, Hr. Anders Bildiss Daatter Salig Hr. Jørgen Podebuskis efterleffverske. Fæderne och Møderne. 1559-

Paa det Bernechowske Monument.

Nobiles & Generosi Fridericus cum Fratre suo Martino, Filii Johannis Bernechov de Birchholm & Castissimæ Dominæ Mettæ Oxe, Nepotes Johannis Oxe de Nilstrup, Equitis Aurati cum ob præclaram Indolem & Eruditionem summam de se Exspectationem reliquissent, immatura Morte pie obierunt, Ille Anno Christi 1570 die 6 Septemb. Ætatis suæ Anno 19. Hic vero Anno Christi 1577 die 23 Novemb. Anno Ætatis suæ 23 & cum generoso Eshillo Oxe de Logismose hic una sepulti sunt.

Paa Liigstenen over Hr. Peder Goodsche:

Her ligger Erlig och Welbyrdig Mand Peder Goodsche til Liemark, som vaar Kongl. May. Befalningsmand paa Kiøbenhafns Slott och Lhen udi XX Aar til Gud kallede hannem Anno Christi 1557 den 8 Dag April, hvis Siel Gud haffver.

Her udi hviler Erlig och Welbyrdig Mand Jørgen Wind til Gunderup, Danmarckis Rigis Admiral och Befalningsmand paa Dragsholms Slot, som var fød udi Roskilde den 7 Juli Anno 1593 af Erlige och Welbyrdige Foreldre Jacob Wind til Grundet og Fru Else Høg til Klaropgaard, och døde udi Kiøbenhavn den 17 Julii Anno 1644 af et Skud, som han fick den 1 Julii udi samme Aar imellem Kongl. Mayst. och Rigens Fiende de Svenskes Skibsfloder, hvor han mandelig som en god og redelig Patriot och Rigens fornemme Admiral for sit Fædernelandtz tro oc oprigtig Tieneste godvilligen udøste sit Blod och berømmeligen ente sit lifff. Sielen er i Guds Haand, Legemed forventer paa Dommens Dag en ærefuld och glædelig Opstandelse.

Her hviler Erlig och Welbyrdig Frue, Salig Frue Ingeborg Ulfstand, Salig Jørgen Winds til Gunderop, som var Erlig och Welbyrdig Mands Holger Ulfstands til Hicheberig och Welbiurdig Salig Frue Anne Skraugaards deris kiere

200

Daatter, fød paa formeldte Hickeberig Aar 1598 den 16 May. Døde paa Ellinge i Skaane den 2 Augusti Aar 1652. Legemed som her er saaed i Forkrenckelighed forventer en glædelig Opstandelse i Uforkrenckelighed.

Her ligger og hviler udi Gud den høyærede och Welbaarne Mand Herr Sigward Urne til Kaarup, Ridder, Hans Kongl. Mayest. til Dannemark Raad, Rigens Staldmester och Befalningsmand paa Draxholm Slot, som blev fød paa Halsted-Kloster Anno 1603 den 14 April. Døde udi Windekilde ved Draxholm Anno 1661 den 16 Februarii udi hans Alders 57 Aar 10 Maaneder og 3 Dage. Gud giffve hannem med alle tro Christne en glædelig Opstandelse.

Her ligger begravvet Erlig og Velbiurdig Mand Niels Vlfstand til Barsebeck, salig Herr Trud Vlfstands Søn til Torup, som døde paa Amager den 5 Dag Octob. Aar 1575 med sin kiere Hostru Erlig Welbiurdig Fru Margrethe Schaffve, Harluff Scaffvis Datter til Eskildstrup, som ocsaa døde samme Sted och Aar den 6 Dag Octob. og blefve her begge begrafne den 16 Dag Novembr. Aar 1575. Gud giffve dem en ærefuld och glædelig Opstandelse.

Paa Epitaphium over Jørgen Rud.

Her ligger begraffven Erlig og Welb. Mand Jørgen Rudt til Eggaardt, som var Erlig og Welbiurdig Mand Erich Ruds Søn til Fuglsang, som bleff ihielslagen her i Kiøbenhaffn den Søndag nest for St. Michels Dag, som var den 27 Septemb. Anno Domini 1584.

I et andet Epitaphium over den samme heder det:

Her ligger begravven Erlig og Welbiurdig Mand Jørgen Rudt til Enggaardt, som var Erlig og Welb. Mand Erich Rudts Søn til Fowilsang, som blev ihielslagen i Kiøbenhaffn aff hans egen Moders Søster-Søn den 30 Junii Aar 1584.

Her ligger begravven Erlig or Welbiurdig Mand, Peder Rudt til Fugelsang, som var Erlige og Velbiurdige Mand Erich Ruds Søn til Fugelsang, som bleff hastig ihielstucken ved Friderichsborg aff Christen Hansen til Nørgaard i Laaland. Den Alsommectigste herre Gud giffve hannem med alle troe Christne en glædelig og ærefuld Opstandelse. Anno Domini 1592.

Her ligger begravven Erlig och Welbiurdige Salige Frue Pernille Rud, Otte Ruds Daatter aff Møgelkier, och var hun fød paa Wissborg Slot paa Gulland Aar 1556. Hendis Hossbunde var Erlige og Welbiurdige Mand Friderich Qvitzou til

201

Qvitzousholm och kallede Gud hende her i Kiøbenhaffn Anno 1608 den 21 Dag Junii, der Klocken var ved et Slet om Morgen. Gud gifve hende med alle tro Christne en ærefuld og glædelig Opstandelse paa den yderste Domme Dag.

Paa Kanzler Holger Winds Monument.

Hic beatam Sui Restitutionem operitur Perillustris & Generosissimus Dominus OLIGERUS WIND, Dynastes Harrestadii, Ord. Eleph. Eques. S. R. Maj. Dan. & Norv. Cancellarius, Consiliarius Intimus & in Supremo Justitiæ Tribunali Assessor gravissimus in Aula trium potentissimorum Daniae Regum cum illustri Laude diutissime versatus. Cui prima experiundi sui Arena Svecia, florentissimæ quæque Europæ penetrate Aularum, etiam Cæsareæ, recondita, collectus ingens Prudentiæ civilis, Thesaurus, quem Patriæ postea liberaliter impendit, in Consiliis, providus, in Rebus gerendis infatigabilis, in administranda Justitia incorruptissimus. Domus Ejus Pietatis & priscae Fidei Palæstra. Quas Dotes ut in Posteritatem quoque diffunderet, inito Conjugio, ex Generosissima & Sanctissima Uxore Margaretha Gedde sustulit Filios septem totidemque Filias, ex quibus quatuor in Cælum præmissi sunt; Reliqui in Virtutes Parentum generosa Æmulatione consurgunt. Obiit Sexagenarius, Vitæ mortalis satur, æternæ persuasissimus Anno MDCLXXXIII quinto Junii. Habes hic Patria, quod ereptum lugeas. Habetis Posteris, quod in consummatum Sapientiæ Exemplar Animo vestro proponatis.

Paa Baron Diderich Fuirens Monument.

Silere mallem, infelix Marmor! Quam Tibi narrare, quisquis hæc legis, vicino Pulveri immixtos esse Cineres Perillustris & Generosissimi Domini DIETERICI FUIREN, Baronis de Fuirendal, Domini de Søndervang & Ströbingegaard S. R. M. Consilarii Justitiæ & Cancellariæ & in Supr. Justitæ Curia Assessoris. Qui inter Belgas, Angl. Gall. Ital. Germ. Hungar. sed maxime inter Patriæ Proceres mitissimæ Indolis & consummatæ Integritatis Lumine usquequaque effulsit, sed nimirum sex Lustris nec ultra inter Mortales versatus Cælum repetiit XIII Die Sextilis Anno MDCLXXXVI. solis e quaterna Prole Dieterico & Christina Superstitibus. Deficienti oculos clausit Conjux moestissima (quæ me hic posuit) Margaretha Elers, claudens dixit:

Ille meos, primus qui me Sibi junxit, Amores

Abstulit; Ille habeat secum, servetque Sepulchro.

202

Inscriptionen paa den store Marmor-Liigsteen, hvorunder der Begge hvile:

Qui eodem quondam Thalamo querimoniæ omnis experte per novem fere Annos quieverant, Perillustres & Generosissimi Conjuges Dietericus Fuiren & Margareta Elers, Eorum pretiosissimos Cineres (evocato post exacta in his Terris sex Lustra ad Superos Marito, Die XIII Sextil. Anno MDCLXXXVI, moestissima autem Vidua per continuo manantia Lacrumarum Flumina ad Sedes beates transvecta XV Die Mensis Septembr. Anno MDCCVIII Ætatis nempe septimi supra quinquagesimum) Illustrissima Domina Christina Fuiren unica tantorum Parentum e quaterna Sobole superstes Filia, suavissimæ Genetricis Desiderio pie satisfactura splendidissimo hoc Conditorio, quasi de novo instructo Thalamo, locari curavit, sine ulteriori Ossilegio secure posthac Quiete, nullis vel turbanda vel terminanda Moeroribus, fruturos. Abito nunc, quisquis hæc legisti & eredito exsultasse, si quis extinctis sensus sit, & pene revixisse tam tenere se invicem amantes Reliquias, post tristissima duorum & viginti & quod excurrit, annorum divortia in communi tandem Dormitorio tam arcte confociatas. Abi Viator & noveris etiam Te nunc oculis lustrasse Urnam []. Moestus p. qui immortalia in Fuireninæ Domus Merita in hoc quoque Marmore vivere ac superesse voluit L. Thura.

Over Conferentsraad Niels Slange.

Siste gradum, Viator! Sub hac Urna conditur NICOLAUS SLANGE, olim S. R. M. Conciliarius Conferentiæ, Status, Jistitiæ & Cancellariæ Assessor, Secretarius Cancellariæ Danicæ. Natus Anno MDCLVII. D. XXVI Mens. Julii. Denatus Ao. MDCCXXXVI. D. XXI Mens. Julii. Vitæ hujus satur, futuræ sitientissimus, Annorum plenus, quos LXXX compleverat, additis XI Mensibus. Exuviæ ejus haud temerandæ sub Pace hic quiescent, nam Resurrectionem Primogenitorum expectant. At memento, quomodo Divus noster, dum vixit, vixit Deo Gratus,

Regi Fidus, Patriæ Probus. Abi jam Viator! nec plura quæras Elogia, extrema hac Linea omnium Virtutum tulit Punctum.

Ligeledes finder man smukke Epitaphia over lærde og berømmelige Mænd ved Universitetet, Kirken og Staten. Endskiønt de fleste af de Epitaphier, som for Stadens Ildebrand var at see midt i Kirken, bleve af Ildens Magt øde-

203

lagte; saa vil man dog til en evig Erindring om disse Mænd fornøie den gunstige Læser ved at anføre de vigtigste Inscriptioner paa samme Monumenter.

Paa Professor Theol. Doct. Cunradi Aslaci (Kort Axelsen eller Aslakson) Monument.

Memento Mori! Viro Reverendo & Clarissimo Dn. Doctori Cunrado Aslaco, Bergis Norvegorum Anno 1569 nato insigni vero Ecclesiæ Damno Hafniæ Anno 1624 denato. S. S. Theologiæ in Academia Hafniensi Professori Primario. Marito desideratissimo sex Liberorum Parenti optatissimo. Cui Amorem & Obsequium Vivo amplius testari cum non possit moestissima Conjux, Barbara Olai Filia, intemeratum in Demortui Ossa Affectum hoc qualicumque Monumento testari voluit. Invita licet istud Marito præstet Officium, quod Sibi a Marito exsolvi unice optasset. Tu Quisquis hæc legis memor Mortalitatæ tuæ, Æternitatem meditare.

Paa Professor Doct. Kort Axelsens Liigsteen.

Her ligger begrafven hæderlig och høylærde Mand, nu Salige med Gud Dr. Cort Axelsen, som vaar barnefødt til Bergen i Norge af Erlige og velfornemme Forældre Anno 1569, som efter lang Studering baade her og i fremmede Lande vaar Philosophiæ Professor her i det Kongl. Academi och Theologiæ i XVII Aar, heden soff dødelig i Herren Anno 1624 den 7 Februarii, forventendis en glædelig Opstandelse, hvis effterleffvendis bedrøfvede Hustru, hæderlig och gudfrøctige Barbara Olufs Datter med begge deres 2 ofverleffvendis Børn den salig Mand til Hukommelse bekostede denne Steen.

Anmerkning. Professor Aslaci var født i Bergen den 28 Jun. Aar 1569, deponerede Aar 1584. Blev Aar 1600 Prof. Linguæ Latinæ og Aar 1602 Prof. Linguæ Græcæ & Hebrææ. Aar 1607 Professor og Doctor Theologiæ. Han blev siden indviklet i Uenighed med Biskop Dr. Hans Resen i Anledning af Mag. Oluf Cocci Sag. Han var gift med Borgemester Oluf Mortensens Datter i Kiøbenhavn. Han døde den 7. Febr. Aar 1624. Om hans Død læses i Niels Mickelsens Lægebog.

Over Professor Johannes Machabæus Alpinas.

In ipso & per ipsum ipsius causa nascendi morimur victuri JOHANNES MACHABÆUS ALPINAS, ex Nobili Macalpinorum Familia oriundus in Scotia, Religionis causa in Exilium actus; Hinc vicissim Pseudo-Pontificatum Romanum exegit; Cumque Annis plus minus XV in hac Academia Salutis Doctrinam propa-

204

gasset & illustriss. Regis Dan. Chistiani III. & omnium Bonorum Favorem meruisset, in cælestem Patriam translatus est Anno 1557 Decemb. Die 5.

Hunc Agneta Machinsona ex generosa Stirpe Scotorum prognata, Exilii & Thalami illius Socia, cum 86 Annos Ætatis, Viduitatis vero 32. innocenter & pie admodum complevisset, ad æternæ Vitæ Contubernium subsecuta est, Anno 1589. Die Febr. 26. In Spem futuræ Resurrectionis hoc gratissimi Animi Monumentum Parentibus suis dulcissimis Christianus Machabæus Alpinas. F. F.

Hans rette Navn var Johannes Mecalpinas, en Skotlænder. Han maatte formedelst Forfølgelserne af Dronning Maria flygte til Tydskland til Wittenberg, hvor han blev Doct. Theologiæ og Aar 1542 af Kong Christian den Tredie kaldet ind til Danmark for at være Prof. Theologiæ ved Universitetet.

Paa Professor Johannes Alans Frues Liigsteen.

C. J. E. D. Hoc est Sepulchrum pulchræ Fæminæ Helenæ Martini Hafniensis, Quæ Stirpe honestissima, Connubio spectabili primum Cragiano, post Alano, pia, pudica & proba, Matronarum Decus, Mundum ut immundum despexit, Coelum Solium Beatorum solum suspexit, Animam beatam Deo reddidit. Anno Christi MDCXV Maji XXIV. Ætatis XLIX. Incomparabili Matronæ & Matri ditectæ Benedictæ Laurentianæ vicinæ, Johannes Janus Alanus P. P. M. P.

Professor Johannes Alan var først Prof. Pædagogicus Aar 1602 og Aar 1621 Prof. Linguae Græcæ. Døde Aar 1631. Var gift med Professor Anders Krag Enke, Ellen Mortens Datter.

Paa Monumentet over Professors Theolog. Doct. Thomas Hansen Bang.

Memoriæ & Meritis Viri admodum Reverendi, Clarissimi D. Dr. THOMÆ JOAN. G. BANGII, Linguae Sanctæ XXII. Theologiæ Annos IX in Regia Hafniensi Academi Professoris Publici & Regii Palatii Librarii Præfecti Primi. Qui iterato Academiae hujus Rectoratu, quarto Facultatis Philosophicæ Decanatu, atque duodecennali Publicæ Bibliothecæ administratione feliciter functus, Anno Chr. MDCLXI. Ætatis suæ LXI inter Mortales esse desiit. Cujus Cineres huic Conditorio, Nomen Saxo, Effigiem Tabulæ, Famam Posteritati commendarunt Vidua relicta Elisa Theodorici F. & sex Liberi superstites Anno MDCLXIV.

Justi in perpetuum vivent habentque in Domino positam Mercedem, eorum curam gerente Supremo, ideo Regnum præclarum adipiscentur & de Domini Manu Diadema pulcherrimum. Sapient. V.

205

Paa Professor Thomas Bangs Liigsteen.

Thomas Johannis Bangius, Flemlosiæ in Fionia natus An. M.DC. Annos XXII Hebrææ Linguae in Regia Acad. Hafn. Prof. Publ. S. S. Theol. Doctor & Professor Primarius IX Annos. Primus Regii Palatii Librarii Præfectus. Denatus Hauniæ 27 Octobr. Anno M.DC.LXI. ????? ?? ????????????

Anmerkning. Professor Thomas Bang var født Aar 1600 i Flemløse i Fyen, hvor hans Fader Hans Bang var Præst, som nedstammede fra den Oluf Bang af Middelfart, som forud var Legations-Secretair hos den pavelige Nuntius Thomas Cardinalis Strigonensis og Patriarch. Constantinop. til Ungarn, hvor han af Kong Ludvig Aar 1517 blev nobiliteret. Aar 1630 blev han Prof. Linguae Orient. Og Aar 1652 Prof. Theolog. og Doct. Theolog. Aar 1653. Han blev den første Bibliothecarius Univers. Døde Aar 1661.

Paa Professor og Doct. Casper Bartholins Monument.

D. O. M. S. CASP. BARTHOLIN. Malmog. Theolog. Med. ac Philosoph. Doct. Reg. Acad. Hafn. Publ. & Rosch. Cap. Canonic. Ingenio Divino, differendique Acumine, Pietate, Prudentia, Justitia, Integritate, singulisque inserviendi Voluntate non Domini minus XVII Ann. in Artium Human. Med ac Theol. Profess. Regnique Gymnasiis vel Regio Jussu destinata Industria, quam Foris in meliore Orbi Europ. variis obitis peregrin. & Monum. editis Nobilitato. Ex Recturæ Acad. iterat. & Honore & Onere in cælest. Patriam immat. Morte evocato Anna Finchia cum VI. Fil. & I. Filia superstes, Amoris Fideique Conjug. & peren. Desiderii Monum. B. M. P. C. M. Soræ obiit XIII Julii M.DC.XXIX. cum Annos vixisset XLIII. & Menses V.

Paa Liigstenen over Professor Caspar Bartholin.

CASPAR. BARTHOLINUS Theolog. Medic. ac Philosoph. Doct. Acad. Hafn. Prof. P. & Roschild. Canon. Post varias Peregr. & Meditationum exantlatos Labores in hunc securæ Quietis Locum illatus gloriosam Resurrectionem exspectat.

Denne Professor Caspar Bartholin var født i Malmøe Aar 1585. Blev Doct. Medic. Aar 1610 og Prof. Medic. Aar 1611. Han faldt Aar 1623 i en heftig Sygdom, i hvis Anledning han lovede at opofre sin øvrige Livstid til Theologien; Han blev Aar 1624 Prof. Theolog. og Doct. Theolog. Aar 1628. Formedelst den grasserende Pest reiste han til Sorø, hvor han døde Aar 1629.

206

Paa Liigstenen over Secretair Jesper Brochmann.

Hic sepultus est Reverendus & Clarissimus Vir, M. CASPARUS BROCHMANNUS Hafniensis, olim in hoc Regno trium ordine Regum Secretarius fidelissimus, qui obiit Anno Domini 1562. Die XI Novembris, cujus Animam non amissam, sed in cælestia præmissam, congratulemur.

M. Jesper Brockmann blev Secretair hos Kong Christian 2. og Kong Friderik I. See Holbergs Danm. Hist. Tom. 2. pag. 102 og 255. Over ham har Hr. Daniel Chrysostomus, Sognepræst i Hiøring i Jylland, skrevet et Epicedion Metricum, trykt Kbhvn. 1562.

Paa Professor Theolog. og Doct. Johannes Rasmussen Brockmanns Monument.

D. O. M. S. Rever. & Clariss. Viro D. JOHAN. ERASM. BROCHMANNO Coagiens. Philosoph. & Theol. XVI. æque. sort. Prof. P. Ann. Chr. M.DC.XXXIIX. VI. Id. Octob. Æt. XLIV. itera. Rect. Mens. v. pie defunct. Druda Finchia XV. Conjugii Anno II. Filiis & IV Filiabus superstes hoc Parent. Memor. Monument. moestiss. P. C.

Johanni Erasmo Brochmanno, Theologo Hauniensi & Academiae iterato Rectori, Viro sanctissimis Moribus & antiqua Fide, Deo & Literarum Saluti unice devoto, Marito bene merenti, Druda Finchia cum masoula Prole fæminea dimidio minore etiam in Morte conjugalis Fidei tenax Conditorium hoc suas olim recepturum Exuvias moestissima paravit.

Paa Liigstenen:

D. O. M. S. Johannes Erasmi Brochmand. S. S. Theol. D. & in Acad. Hafnien. Philos. ac Theologiæ pari XVI. Anno decursu Prof. P. natus Coagii An.M.D.XCIV. Hafniæ vero in amiciss. quindecim. Conjugio VI Liber. Pater. iterati Rectorat. sui Mense v. placidissime denatus Anno M.DC.XXXIIX. VI Idus Octob. Ætatis suæ XLIV.

Professor Johannes Rasmussen Brockmann var født Aar 1594, blev Rector i Sorøe Aar 1619. Prof. Philos. Aar 1621 og Prof. Theolog. Aar 1630. Doct. Theolog. Aar 1634. Døde Aar 1638. Var gift med Drude Finke, Doct. Thomas Finkes Daatter.

Paa Professor Rasmus Bartholins Monument i Rochi Kapel.

ERASMUS BARTHOLINUS, Regius Mathematicus atque Med. & Math. Prof. Publ. Cælis in Terra intentus, ut Cælos depositis Terræ Sordibus possideret;

207

Medicæ & Mathematicæ Artisque Analyticæ Interpres, Postremæ Analyseos Memor Sibi & Suis Monumentum hoc destinavit MDCLXVII.

Paa Mag. Albert Bartholins Liigsteen.

M. ALBERTI BARTHOLINI CASP. F. Gymnasii Friderici – Burgensis Rectoris emeriti, nati Hafniæ MDCXX. & ibidem MDCLXIII. pie defuncti Cineres hac Urna clausi gloriosam Resurrectionem expectant.

Mag. Albert Bartholin født Aar 1620, blev Rector ved Frideriksborg Skole Aar 1645, resignerede for sin svage Helbreds Skyld Aar 1660. Døde i Kiøbenhavn i sin Broders Professor Thomas Bartholins Huus Aar 1663. Han er bekiendt af Liber posthumus de Scriptis Danorum editus a Fratre Th. Bartholino, Hafn. 1666. Samme er med Tillæg af Joh. Møller udgiven Aar 1699 in Biblioth. Septentr. Erud.

Paa Professor Thomas Bartholins Monument i Rochi Kapel.

Thomas Bartholinus, Professor Medicinæ Honorarius, Spe futuræ Quietis, quam Vivus Animo possedit & Corpori optavit, ut Posteritati suæ interesset Superstes Sibi Suisque M.H.F. MDCLXIII.

Feralis Loculus Thomæ Bartholini Caspari Fil. Medicinæ per Annos XX Professoris & Facultatis Decani ac II Rectoris. Lactei Thoracis in Homine Ductus & Vasorum Lymphaticorum Inventoris primi. Nati Hafniæ XX Octobr. MDCXVI. Denati MDCLXXX. Et Elisæ Christophori Fil. IX Liberorum Matris sanctissimæ nobilissimis Parentibus natæ Hafniæ V. Novembr. MDCXXXII. Denatæ MDCLXX. Conjugum per Annos XX felicissimorum.

Pingamus quanquam sacro in Marmore Formas,

Et signent Titulos aurea Vela novos;

Omnia fluxa tamen, jubeat nisi Gratia Christi

Æthereis scribi Nomina nostra Locis.

Sub hoc Saxo Exuviæ Thomæ Bartholini & Elisæ Christophori F. Conjugum cum Filiis V & Filiabus IV.
Æternitatem post Fata Redivivæ expectant.

Professor Thomas Casparsen Bartholin, født Aar 1616. Blev Doct. Med. Aar 1645 i Basel. Blev Prof. Mathem. Aar 1647 og Aar 1648 Prof. Anatomie & Medicinæ. Han er den første, som har observeret Ductum Thoracis Lacteam og Vasa Lymphatica. Aar 1661 tog han sin Afskeed fra Academiet som Prof. Honorarius. Blev Aar 1675 Assessor i Høyeste Ret. Døde Aar 1680. Han blev

208

50 Aar efter sin Død og hans Descendenter nobiliteret af Kong Christian VI. Aar 1731.

Følgende latinske Inscription over Professor Thomas Casparsen Bartholin er forfattet af Professor Christian Ostenfeld.

Principi ac Instauratori suo inlyto, Gentis Danorum Gloriæ, Orbis ac Literarum Decori, magno Medicinæ incremento Thomæ Bartholino, quod infelicibus tot Seculorum ac doctarum Mentium Erroribus ostensis, expurgatis, profligatis (*) victaque invidi malitia Seculi imperante Regum Optimo Friderico Tertio Anno Seculi decimiseptimi LII. Vasa Lymphatica, perennes illos Lymphæ vitalis Laticec Seculisque omnibus ignota ac invisâ limpîdissimi Roris fluenta & Alveos, qua per Partes humani Corporis universas, Sinusque ac Recessus intimos decurrit, Coelo congener verumque ac familiare Nectar, ingenuum Corporis Nutrimentum, Alimenti Pars cælestissima & quintum quasi Elementum, Primus invenerit, ostenderit, clarissimi gloriam inventi, Lauros, Adoreas, Aras, Æternitatem L. M. Q. decernit, offert Anatomia per Christianum Ostenfeld, Med. Doct. & Prof. P. in Reg. Acad. Hafn.

(*)Med denne Talemaade sigtes til de Stridigheder, som Professor Th. Bartholin havde baade med den pariske Anatomicus, Johan Riolan i Anledning af Lacteis Thoracis, saa og med Ole Rudbeck Prof. Med i Upsal, som tilegnede sig Opfindelsen af Lacteis Thoracis.

Endnu en anden Inscription over Professor Thomas Bartholin er forfattet af Professor Vitus Bering.

D. THOMÆ BARTHOLINO m.p. Vitus Bering. Et vero hæc Apotheosis est, Lector, hic magni BARTHOLINI Tumulus, quem ad Laquearia Templi sub hoc evectum, cum inferre Coelo publica Pietas non posset, quod proximum suit, admovit Coelo. Cæterum multo quam Ære perennius excidit Monumentum jam Sibi, qui Musarum Tutela ingens & Palladium, primus Mortalium post Tergum reliquit Naturam, id est, plures scripsit Libros, quam accepit Annos, magnoque Famæ plausu & Præconio Gentium supra omne provectus Exemplum, Daniam industriæ suæ, sed universum Orbem Laudum Theatrum effecit. Quo Nomine ad Archiatri & Professionis Honorariæ Decus, vel ut clarius dicas, supra omnem Honorem evectus, quæ Alii pro Officio, Is pro Gloria effecit, inque Secessu Hagestano, postquam regnare in Academia desiit, regnare perrexit in

 209

Ingeniis Hominum & uni subtractus Loco omnium Negotia procuravit. Ruperunt tantos impetus infelices, quod doleas, flammæ & quo nullum ne Alexandrinis quidem ignibus illustrius raptum est Spolium, tanti Viri nondum editos Labores interciderunt. Cæterum stat Fama supra Librorum Ruinas, quæ Decus suum præoccupavit Fatis & perenni illa ac sepulchri Legibus exemta gloria accepit a Literis, quam Literis dedit, immortalitatem. Surgite Decora per Daniam Pectora, quorum bono scripsit tantus Literarum Princeps, quorum erunt tot Laborum Fructus & Commoda. Erectum videtis Vexillum publicum, ad quod se exigere humana industria, ad quod Virtus & Doctrina possit. Vos qualia futura sitis, Virtutibus ostendite, Bartholinus ostendit.

Imellem de tvende Inscriptioner over Professor Thomas Casp. Bartholin og Professor Rasmus Winding stod paa den Gehvelt-Bue, som sammenføier Muren til begge disse tvende Mænds Begravelser i Rochi Kapel disse latinske elegiske Vers:

Quos Amor in Terris sincero Foedere junxit,

Mors ubi disjunget, juncta Sepulcra tegent.

Sic Humus hæc uno disjuncto Pariete condet,

Donec in Ætheria junxerit Arce Deus.

Turbari interea prohibebunt Ossa Patroni

Ædis & His Jus est hoc prohibere nefas.

Paa Professor Rasmus Windings Monument, som han selv i levende Live lod opsette i St. Rochi Kapel over sit og sin Families Hvilested.

B.Eugen. Episcopus Toletanus Opusc. XII.

Libet, relictis omnibus, quæ transeunt,

Deum timere, sempiterna quærere,

Terrena Lucra deputare Pulverem,

Orare semper atque flendo dicere:

Abite pessum vana Mundi Gaudia,

Opes caducæ, luculenta Prædia,

Fasces, Honores, Blandimenta noxia,

Jam Finis instat & Ruina proxima,

Jam Mors cruenta nostra pulsat Limina.

S. A. MDCLXVI. Erasm. Paul. Windingiius.

 210

Paa Liigstenen over Professor Rasmus Winding.

Hic situs sum, qui Nihil sum; si quid, dum vivebam, fui; Fui id aliorum Opinione magis quam mea; Ero aliquid, quando cum Deo immortalis ero. Erasmus Pauli Windingius, natus Anno 1615. d. 19 Martii. Vivere in Terra desii Anno 1684 die 4 Septembr. ut in Coelo sine Annorum, Mensium & Dierum Mensura vivam.

Paa den anden Liigsteen næst ved over Professor Winding og hans Frue, saa og Børn.

Tantum in caduco Solo Terræ possidet, Qui Spe ac Jesu Fiducia æternam in Coelo Possessionem exspectat
Erasmus Pauli Windingius, cum Uxoribus Magarita Jacobi Finkii F. Cumque Liberis Paulo, Murgarita, Anna, Jacobo, Paulo, Jacobo, Johanna, Margarita Windingiis. P. A. MDCLXVII.

Paa et andet Monument over Professor Rasm. Winding.

Erasmus Pauli F. Windingins, Professor Regius, hujus Ædis Procurator.

Vivus paravit hunc Sibi Locum Quietis Mortuo:

Id unicum Superstites rogans Laborum Præmium,

Ut abstinere a Mortuo Vivi velint injuriam,

Quam vivus Ille Nemini Sciens Volensque fecerit.

Anno MDCLXI.

Følgende Inscription over Professor Winding er forfattet af Vitus Bering.

Aspicis, Lector! suspensos prope Tholum funerales Capulos ac imaginem ac Honorem Mortis supra Mortem ipsam attolli. Ita condi Erasmus Windingius voluit, ingens illud Integritatis non Hominis Nomen, qui Mortis Elementa jam inde ab infantia doctus, quotidie se animadvertit rapi ad Tumulum, nunquam reformidavit. Et vero nunquam defuere, quæ fidentem facerent rectæ Vitæ Propositum & in eo perseverandi Constantia, quibus post obitas cultioris Europæ Terras, ita peregrina vidit Regna, ut illustraret suum, interque amplissimas Domi Procuraciones haud unam Provinciam nactus, in Supremo tandem dicundi Juris Senatu summum Fastigium privati Hominis impleret. In quo pleno Dignitatis Munere non Pars tantum Justitiæ, sed publicum Os & Lingua præire Verba, excutere ingenia Causarum usque ad Miraculum gnarus, auxit Pietate & Elo-

211

quo Munus, quod Incrementum ex Magnitudine non habebat. Et vero dedere tantæ Functioni non leve Pretium excussæ a Fundamentis Patriæ Leges, quas jussu Regio inter Tribonianos Seculi sui Allectus ab abditis Salebrarum Anfractibus & imis Elementis refecit, quodque gloriosissimum est, nondum proditas Prælo, expressit semper Moribus, perpetua Lex ipse, perpetua Virtutum imago, qui Vitia in aliis quam in Se libentius excusans, Veritatemque Nullius gratia professus, Timore nullo priscorum Danorum, quantacunque fuit per Orbem, gloriam superfusa nova Luce illustravit. Meretur his in Sacris Ædibus Locum, qui universat tot per Annos conservavit Templi Tutor & Dei Templum. Monumentum hoc, dum viveret, Fidei & post Fata Monumentum Integritatis in hoc Templo futurus. Quorum cum geminum videas, Lector, alterum Tumulum crede, alterum Trophæum, quorum alterum struxit Ipse Sibi, alterum publica Veneratio & Omnium Nomine Vitus Beringius.

Endnu en anden Inscription over Professor Rasmus Winding paa Vers.

Quid Funeris Ambitus iste

Et Honor datus Ossibus Orbis?
Quid concamerata Sepulcra
Et pervia Lumini & Auris?
Quid Janua, quid Simulacra,
Viros imitantia Vultus?

Incisaque Carmine Saxa
 Et sparsa Virentibus Herbis?
 Nisi quod Revirescere Tabo
 Dilapsa Cadavera certum.
 Et reddere Corpora Luci
 Adaperata Sepulcra necesse est.
 Quo mox Rediviva receptis
 Animis rapiantur in Auras,
 Superaque in Sede locata
 Referant de Morte Triumphum.

Over Professor Vitus Bering.

Io! Fama, resolve Ora, & postquam siluerit Beringius, Tu loquere. Redde tanto Præconi vices, & postquam cessarit ille, reponere tuas, qui, Vox, dum

212

viveret & Eloquium Seculi sui e media Cimbria eductus provexit Musas, & quicquid Bolus vel Alaricus in Romanam diruendo peccarunt eloquentiam, redonavit Orbi. Viburgo Cimbrorum orta hæc Virtus circumtulit per longissimas Peregrinationes Juventutem & nota summis per Orbem ingeniis ac par maximis, post geminam in utraque Patriæ Academia functionem adlecta est Aulæ, inque Ærario Assessoriam, quam vocant, dignitatem, mox in supremo dicundi Juris Tribunali supremum togatæ Felicitatis Splendorem nactus, læta animi sublimitate in exemplum omnis Ævi suffecturus. Inter quas Functiones adjecit, quod rarum, aperto eloquio carminis adstricti gratiam, qua ita peregrinas per Orbem Potestates, hinc Cæsaream, inde Galliarum Regem permulsit, ut alter Juveni & adhuc peregrinanti Palatinos offerret honores; Alter pretium illud, quod magnis per Orbem ingeniis novo, sed illustri invento Galliarum munificentia decernit. Et vero post hos Honores silet demum beata Lingua & illas in ore gratias surripit Orbi, hocque Monumento conditur, qui ubique etiam in patria Historia viva exhibet Monumenta & fastigia functionum vitæ sanctitate adæquavit.

Anmerkning. Professor Vitus Bering var født Aar 1617. Blev Aar 1650 den første Prof. Poëseos ved Universitetet. Samme Aar Profess. Histor. ved Sorøe Academi og Historigraphus Reg. Aar 1661 blev han Assessor i Høieste Ret og Kammer-Collegio. Døde Aar 1675.

Paa Professor Vitus Berings Liigsten.

Vitus Beringius hic beatam exspectat ???????. Patria illi Cimbria, Parens Viburgensis Consul, ingenium ardens, amoenum & ad summa natum, quo etiam meruit a summis Europæ Principibus, Romano Imperatore, Danorum, Gallorum, Svecorumque Augustis prolixè amari. Post ostentatam Exteris Lucem suam in patrio Lyceo primum Poeseos constituitur Professor, hinc in Sorano Historiarum. Tandem Historicus Regius & postea simul Ærarii summique Justitiæ Fori Assessor, par Officiis, a Seculi Labe immunis. Duplex ei Conjugium, utrumque Prole felix. Opera Seculum omne intrabunt, Anima Coelos habitat, quam Deo suo reddidit XX Maji Anno MDCLXXV. nondum plene Sexagenarius.

Paa Secretair Philip Julius Bornemanns Monument.

D. O. M. S. Hoc tegitur Tumulo Philippus Julius Bornemann pervetusta apud Stadenses Bornemannorum Familia, nobilique von der Meden Stirpe prognatus. Primum illustrissimi Comitis Oldenburgici & Reverendiss. ac Celsissimi Prin-

213

cipis Joh. Frederici Archiepiscopi Brem. & Lubecensis, deinde duorum Potentissimorum Daniæ Regum, divi Parentis Christiani IV. & Augustissimi Filii Friderici III. XXVI Annorum Spatio Secretarius Intimus. Maritus heic itidem recubantis lectissimæ Matronæ Hedvigæ Zoëgæ Parens XI Liberorum, quorum IV Filii III Filiæ hodieque supersunt. Vitam non sine acerbo Suorum omniumque Bonorum Luctu finiit Anno M.DCLII die IX August. Annos natus LII. MXI.DVII. Vir sincera Pietate, prisca Fide, antiqua Probitate nulli Secundus. Deum timens, Regi obsequens, Reipublicæ amans; in egenos benesicus, Nemini gravis, omnibus, queis potuit, commodus, de quo in vita jure questus est Nemo, quod præpropere obiit, dolent omnes. Tu quisquis hæc legis, ipsi æternum gaudeat, terraque, ne gravis sit, precare. Have & Mortalitatæ tuæ memor æternitatem cogita.

Paa Professor Knud Bieskes Monument.

Deo Triuni Sacrum M. Canuti Bieschii Cortemundani Memoriam Lector! quisquis ades, Saxum hoc rogat, se adspicias. Nos Sapientiam tum ejus, quæ profunda Dei intime, tum quæ exteriora proxime sapit, Simulacra testatum Posteritati hic sistimur M. Canutum Bieschium Sapientiam ipsius utriusque, quæ in ipso pariter, immane quam religiosa devinctio certabat hoc ipso in Loco, unde publico Patriæ Bono & Saluti proluet, funditur utraque Lumen juxta ac Columen; Ut rarissim. Vita desideratiss. inter mediam Vitæ jam virescentis Spem Mortalitati, quam immortalitatem præstare natus ipse erat, desiderio frustratis longe plurimis ingenti suo exemptum quicquid in se immortale, siquidem fas illud Mortales flere immature nimis Patriæ præreptum, æterna memoria lugendum nobis Coelo intulisse; Quicquid mortale in Vitam æternam regenerandum hic deposuisse, id quod, nescius ne esses, erigi nos fecit, qui ipsum, dum vixit, dum vivit, sincero in Spiritu amore constantissime prosequitur Oligerus G. Rosenkrantz in Rosenholm. Tu Deo Bonisque Vive & Vale. Det Billede ved den høire Side holdt en Bog med denne Opskrift: Scriptura dicto facta profunda Dei præsciens. Derveden under stod disse Ord: Spiritus Sapientiam, qui ex Deo, Morti Caput deterit. Det Billede ved den venstre Side holdt et Skiold med denne Opskrift: Clypeus Dicto Facta exteriora Dei cluens. Derveden under var at læse disse Ord: Spiritus Sapientiam, qui in Homine, Morti pedes stringit.

214

Paa Liigstenen:

Seminatur Corpus Animalo, surgit Corpus Spirituale. Qualis Terrenus, tales terreni, qualis supracælestis, tales supracælestes, I Cor. 15. Canuti Bieschii, in Morte jam vivi, Quicquid Terra hac in vitam regenerandum restabat ultra. Interca dum mortale quicquid ipsius absorbetur a vita. Corpus inquam animale hoc clauditur Lapide. Existentes in Habitaculo suspiramus onerati eo quod nolumus exui, sed superindui, ut absorbeatur Mortale a vita. 2 Cor. 5.

Professor Knud Bieske var født Aar 1575 i Kirteminde. Blev Profess. Pædag. Aar 1608 og Profess. Linguae Græcæ Aar 1610. Døde Aar 1612.

Over Professor og Doct. Ole Borck, som har stiftet Collegium Medicum eller Borkens Collegium.

Quicquid ex æterno Naturæ rescripto communem Mortalitatæ Sententiam deprecari non potuit, post longam cum interno Hoste Luctam & Dolores humana fere Constantia majores in melioris Vitæ Exspectationem & desideratæ Quietis Fructum hoc in Loculo reliquit Vir incomparabilis Olaus Borrichius, Saer. Reg. Majest. Consiliarius Cancellariæ, Assessor in Supremo Tribunali Justitiæ, Justitiæ & Colleg Consistoriali, Medicinæ & Philologiæ Professor. Cætera Orbi tradidit immortalæ Nominis sui Memoriam & Famam cum Æternitate certuram. Vixit Cælebs, sed ex Musarum Filiis tot adoptavit Liberos, quot in Collegio, a Se pie fundato, Pietatis & Virtutis Exercitiis tanto Parente dignos se ostenderit. Natus est Anno MDCXXVI die septimo Aprilis. Denatus Anno MDCXC. Quiescat in Pace.

Professor Ole Bork var født Aar 1626. Blev Prof. Philolog. & Chémico-Botanicus Aar 1660. Blev Assessor i Høieste Ret Aar 1686, og Cancellieraad Aar 1689. Døde Aar 1690.

Paa Professor og Doct. Peder Capitanei Monument.

Natalium Splendore, Virtute & Doctrina ornatissimi Viri D. Petri Capitanei, Zelandi Mittelburgensis, Medicinæ Doctoris eximii & Archiatri Regii, &c. Epitaphium.

Numerus Anni, Mensis, Diei & Horæ Obitus,
 OCCVbVIt Fatls CapItaneVs, aLta MICarel
 JanI scXta VbI LVX horaq Ve non foret.
 Non dispar Medica Capitaneus Arte Galeno
 Petrus in hoc Tumulo post sua Fata cubat.

215

Qui quantas fuerit scit Lovianiense Lycæum
 Et Schola, cui Paridis Nomen inesse ferunt.
 Extulit Hunc plenis formosa Valentia Buccis
 Doctorisque Illum jussit habere Decus.
 Urbs quoque Vernovio stupuit vicina docentem.
 Nec non æquoreis Hafnia cincta Vadis:
 Sæpius Hic tristi Morborum Turbine Regem
 Exanimem Vitæ reddidit Ille suæ.
 Octo decemque fere cum Conjuge vixit in Annos,
 Viderit ut similem vix Pietate Sibi.
 Ter Tribus at tandem Lustris sine Labe peractis.
 Sistitur æthereo morte necante Polo.
 Antonius Baldersleben. Sang. C. F.

Paa Liigstenen over Doct. Capitanei Gravsted.

Aar 1557. 6 Janu. ist der Achtbar und Hochgelerte Doct. Petrus Capitaneus Kon. May. Leibartz E. C. in Christo entslaffen. Denen Gott genade.

Anmerkning. Prof. Petrus Capitaneus var født Aar 1512 i Middelburg i Zeeland. Blev Profess. og Doct. Medic. i Rostok, derefter ved Kiøbenhavns Universitet, og blev tillige Aar 1547 Kongel. Liv-Medicus hos Kong Christian den Tredie, var Aar 1556 Decanus i Lund Domkapitel. Døde Aar 1557.

Paa Professor og Doct. Thomas Finkes Monument i St. Rochi Kapel.

D. O. M. S. THOMAS FINCHIUS, Flensb. Philos. & Medicinæ Doctor, illustris. Holsatiæ Ducis Philippi Medicus quondam Aulicus, Academ. Postea Hafniensis Mathemat. & Eloquentiæ per XIII Medicinæ vero LIII. Professor Publ. Facult. Decanus & Senior, Canonicus Roschildensis, Regiæ Stud. Oeconomu. LIV. Ann. Præfectus. Dum vixit, Pater, Avus, Abavus, Atavus, LXXIX Lib. Viduitat. XLII. Æt. XCVI. VI Kal. Maji MDCLVI. placide defunctus ex Dormitorio suo gloriosam Resurrectionem exspectat.

Professor Thomas Finke var født i Flensborg Aar 1561, blev Doct. Medicie Aar 1577 og Aar 1590 Prof. Matheseos ved Kiøbenhavns Universitet. Aar 1602 Profess. Eloquentiæ. Aar 1603 Prof. Med. Døde Aar 1656 i sit Alders 96 Aar. Var gift med Søster Ivarta.

216

Paa Professor Thomas Finkes Frue, Søster Ivaria, hendes Monument.

D. O. M. S. Sostratæ Ivariæ Eidorensi, postquam Virgo Anno XVI. Th. Finckio Flensb, illustriss. Sl. ac Hols. Ducis Philippi L. M. Medico mox Hafn. Acad. Professori nupsisset; Conjugi ut reliq. An. XXIII ac Dies CCC amicissimæ III Filior. & VI Filiar. Matri fideli pientiss. Cætero prisca virtute Matronæ honoratiss. Ita vita hac virtutis in illam gloriæ XXV Junii An. MDCXIV. In Christo Redemptore commutata desideratissimæ Maritus

acerbo in officio gratus cum VI Lib. III. Gen. Med. D. D. D. Et III Nep. superstes, In perennem Amoris Memoriam B. merenti moerens P. Mens Generosa ultra Polos in Manibus Domini Sortes nostras inquirat.

Paa Liigstenen over dem begge:

Thomas Finckius, Acad. Profess. ultra Ann. XXII Senior. Postquam non tantum Sostratam suam dilectiss. Sed etiam Comm. L.I.B.B.B.B. Moriendi ordine Drudam & Birgittam, Ivarum & Thomam huic Sepulcro intulisset; Demum Saxum illi imponi C. Anno MDCXXXVII. Beatam dimissionem ad divinæ Voluntatis Arbitrium præstolaturus.

Over Professor Jakob Finke, (en Søn af Professor Thomas Finke) i Rochi Kapel.

D. M. Sacrum. Hic situs est M. Jacobus Finchius, in Acad. Hafn. Physices Professor P. Senior & Emeritus, Felicissimi Parentis felix Æmulator; Vir Fide ac Virtute antiqua, haud Facie nova; Solida eitam Doctrina ac pari Prudentia, gravitate quidem conspicuus, sed Nemini gravis; Certe Bonis Omnibus carus; Jamque plenus Annis, plenus Honoribus, quo Anni Tempore Deus nascitur ad Mortem, Hic pie denascitur ad Vitam; Cumque illi recens nato Carmen Genethliacum gloriose concinnunt Angeli, Huic funerato Nenas luctuose concinnunt Musæ. Itaque cum veteri hic Anno veteribus rejectis Exuviis Novum ingressus Annum est, nullis Terminis claudendum; Simulque sub novo illic Sole, novi Orbis novus Incola Gaudia æternum fruenda, quæ moriens Deus precioso precio redemit, Hic jam a Morte vivens gratis occupavit. P. N. M. (id est) Petrus Nicolaus Mehrn.

217

Paa Professor Jakob Finkes Monument i St. Rochi Kapel.

Jacobus Finkius Prosapiam Familiis Finckiorum & Ivariorum e Ducatu Slesvicensi. Lucem & Educationem Hafniæ Danorum, melioribusque Europæ Aulis & Academiis debuit. Mathesin, Physicam, Artesque Liberales in Academia Regia Hafniensi publice docuit. Senior & Emeritus immunitate a Rege donatus. Plus Suis quam Sibi vivere studuit. Morum integritate, solidaque Eruditione, vivus æmulationem, mortuus admirationem meruit. Plus esse quam videri voluit. Nec superbius quid Tumulo inscribi optavit, quam quod vivus semper in ore habuit: Beati, quorum Nomina scripta sunt in Coelo.

Duorum Filiorum, totidemque Filiarum Parens Conjugem Margaretham Tetens, Oldenvorti apud Eyderstadorenses sepelivit, heic ossa Tumulo Paternæ inferri jussit. Natus 1592. Denatus 1663.

Professor Jacob Fincke var født Aar 1592. Blev Prof. Physicæ Aar 1623. Døde Aar 1663. var gift med Margrethe Tetens, Doct. Joh. Tetens Datter.

Paa Liigstenen over Professor Jørgen From, som døde Aar 1651.

J. H. S. M. Georgius Frommius, olim Mathematicum Professor in Academia Hafniensi Anno MDCLII. XIX August. Ætatis suæ XLVI. Conjugii vero Ann. V. Mens. IV mortuus. Ex hoc Tumulo gloriosam exspectat Mortuorum Resurrectionem.

Paa Liigstenen over Professor Froms Søn, Hans Jørgensen From, som blev ihelslagen Aar 1666 paa Studiigaarden af en liden Steen paa den Dag, da de unge Studentere skulle indskrives. Hvorudover den hidtil blant de gamle Studentere brugte usømmelige Maade med at banke de unge Studentere med Stokke og Steen, naar de skulle immatriculeres, blev ved en alvorlig og streng Befaling af Consistorio, afskaffet og forbudet.

Johannes Georgii Frommius, Ingentis Spei Adolescens, dum Prætextam ponere & Foro se sistere parat Togam sumturus, primo Tyrocini Die lugubri casu Purpuratus Mortis declaratur, sed mox inter supremi Fori Candidatos receptus, exactis nondum Annis undeviginti, uno gradu omnes Honorum Laudumque Titulos superavit. Obiit Anno MDCLXVI. Calendis Quint.

Paa Professor og Doct. Med. Joh. Francisci Monument.

Clarissimo Viro, Doctrina, Pietate, Virtute atque Prudentia excellenti, Dno. JOHANNI FRANCISCO Ripensi, Facultatis Medicæ Doctori eximio, Poetæ atque

218

Musico summo, Marito dulcissimo, quid Ætatis LII Anno, Christi vero 1584 die 4 Julii ex Vita hac migravit, Uxor mæstissima Marina Laurentii Filia postquam cum eo in sancto ac placido Conjugio Annos 23 vixisset, ac ipse in hac Academia Ann. 24. Professionem Medicam fideliter & cum Auditorum Fructu docuisset, in Posteritatis Memoriam Monumentum hoc fieri curavit.

Paa et andet Monument over Prof. Johan Francisci.

Doctiss. & Humaniss. Viro, Domino Johanni Francisco Ripensi, Medicinæ Galenicæ Doctori, Poëtæ & Musico Eximio, Omnibusque Bonis charo.

Si mortale nihil deceat perferre Camænas,
 Sique Poetarum Vita perennis erit.
 Arte Machaonia docuit qui primus Apollo,
 Si Libitina tuum jus inhibere licet.
 Musica Lætitiæ genitus convictus Amicus
 Si cita Parcarum sistere fila queant.
 Quæris, in hoc Tumulo cur condidit ossa Johannes
 Franciscus? Curque is concidit ante Diem?
 Quem Musæ & Charites adeo coluere, quod inter
 Præcipuos Vates nomen habere darent.
 Et cui contribuit facundi Cura Galeni,
 Conspicuus Medica Doctor ut Arte foret.
 Musica mentem hilarem, facilis Convictus Amicos,
 Egregium Mores attribuere Decus.
 Ille severa tamen poterat nec flectere Fata
 Et multos Lustris plus superesse decem.
 Scilicet est certi præfixus Terminus Ævi,
 Quem superare nequit, Stat sua cuique Dies.
 Nec Mors sæva ulli parcet, licet ipse Machaon
 Arte siet Medica, Carminibusque Maro.
 Orphea seu Cantu superet, seu Thesea Amore,
 Est adeo claris Mors inimica Viris.
 Ergo nihil mirum est, quod Fatis cessit iniquis,
 Vir, qui perpetuo vivere dignus erat.

219

Forsitan & Mores, Hominum Terrasque perosus
 Optabat Superis Civis adesse Diis.
 Nec frustratus in hoc Christo Duce gaudet Olympo
 Hic sine Fine Quies, Vita Salusque datur.

Obiit Anno MDLXXXIV. Ætatis suæ LII. Amico post Fata quod Vivo addixit Tycho Brahe. F. Hafn. In Patru
 vero Memoriam collapsum restitui curavit C. P. D. (id est) Claudius Plumius, Doct. Anno MDCXXII.

Paa de Fossiske Arvingers Monument.

Quos communis olim Uterus fovit, solers Parentum Cura simul enutrivit, mutuum in Peregrinationibus Officium sociavit, constans denique per totam Vitam Amicitia junxit, ut, qui Vivi non nisi ægre divellebantur, mortui quam proxime sibi accederent, hunc Tumulum, humanæ quidem Fragilitatis Argumentum, sed ultimum fessis

Præsidium Rebus Sibi Suisque Vivi compararunt Fratres Matthias Foss, S. S. Theol. Prof. Reg. & Janus Foss, Philosophiæ & Medicinæ Doctor Ao. MDCLXXI. Vitam non relinquimus, sed mutamus.

Anmerkning. Disse to Brødre, nemlig Matthias Foss, fød i Lund i Skaane Aar 1627, blev Rector ved den latinske Skole sammesteds Aar 1653. Derefter kaldet til Hofprædikant i Kiøbenhavn Aar 1660. Siden blev han Aar 1665 Profess. Theolog. Ordin. og Aar 1672 Biskop i Aalborg, hvor han døde Aar 1683. Den anden Broder, Jens Foss, fød Aar 1629. Blev Doct. Med. Aar 1654, Blev Stads-Physicus i Kiøbenhavn Aar 1664. Derefter Assessor i Høieste Ret Aar 1679, og Cancellieraad Aar 1684. Døde Aar 1687.

Paa Doct. Christian Foss, Liv-Medicus hos Kong Christian den Femte, og Assessor i Høieste Ret, fød Aar 1626, (en Broder til de nysommeldte Fossier) død Aar 1680, hans Monument.

Sta Hospes & jacturam Luge publicam, si pars ipse es Publici! Sta Viator & privatum geme Damnum, si qua Privatorum Cura Te tangat. Hoc enim implet Conditorium magnum Medicinæ Numen, illustre Chemiæ Sidus, Augustæ Domus Archiater, Supremi Tribunalis Assessor & Arctoi Orbis Æsculapius CHRISTIANUS FOSSIUS, cui Cunas & Famam amica dedit Scania, invidiam & Obtrectationes inimica, sed nequicquam ratas, cum pro innocentia staret Candor, pro Candore Pietas, pro Pietate Justitia, pro Omnibus Coeli Favor ac indulgentia. Quippe quo Vindice Familiæ Securitatem spontaneo redemit exilio, exilium nun-

220

quam meritis. Interea nec auri tenax, nec odii, sua inimicis ceu Beneficia, reliquit omnia, maleficia condonavit singula. Unius autem Gentis dum declinat injurias, in alterius amorem incurrit. Sic ad officia factus, ut aliis non sibi vixerit. Sic a Candore instructus, ut Animum in Fronte gesserit candide, Frontem Animo nunquam occultaverit subdole. Proinde vix visus, auditus tamen, Potentissimo Danorum Monarchæ Christiano Quinto, ita suavissima indolis integritate, ita magno perspicacis ingenii Acumine probari cæpit, ut Regiæ Sanitati summus Seculi sui adstare Hippocrates juberetur. Adstitit autem ita, ut Procerum Suspiriis repetatur, medioxumorum Singultibus requiratur, infimortum Ploratibus deploretur. Deplorandus utique, quamdiu Mortalitatæ Regnum Mortis infestant Prodromi. At dum Fata domat & parce furere Parcas jubet, Fatorum in se vertit invidiam, omni, dum vixit, invidia major. Scilicet dolebant inimica immortalitati inter Mortales Numina, suos Inferis Manes, suas Plutoni Umbras, sua Vespillonibus Funera invideri, subtrahi, intercipi, et Mortem fere ipsam, mori alioquin nesciam, in Tabulas Libitinæ tam stupendo trahi Medico. Hinc insidiæ, retia, doli & occultæ Machinationes, quibus ad Rogum Rhadamantheo poscitur judicio, qui Rogo multos eripuerat. Præmittitur quippe Febris, primum quartana ex intervallo noxia, post continua & ardenti æstu sine induciis infesta. Subsequitur Diarrhæa, Prædatrix Virium potentissima, Comitantur turbantia Caput insomnia, divum Medicinæ Capitolium. Tandem Catastrophen addunt in tragica non tragicam Singultus, Spasmi & Retortus in se Spiritus, Præcones Mortis præsentissimi. Quibus singultim velut deficientibus, quod ex Merito inter homines invenit, Coelum inter divos ex gratia occupavit Fama, Mortalibus Corpore mortuus, Anima æternum viventibus interfuturus. Abi Hospes & Parcibus dicito, optima haud esse Spolia, quæ non Feretrio, sed Feretro sunt dicanda. Abi Viator & Fatis narra, non posse ægrotare Sanitatem, jacere Remedia & Vitam invitam mori, ex quo Medicinæ inter Cælites factus est Doninus, qui Medicinæ in Terris Minister fuit.

Paa Professor Peder Gelstrups Liigsteen.

Heic recubat Linguis pollens Collega Lycei
Hafniaci Petrus nomine Gelstrupius.
Qui varias Hominum variorum floridus Urbes
Lustravit Juvenis, doctiloquasque Scholas.

221

Albis, Danubii, Rheni, Ligerisque, Tybrisque

Affudit Latices, Artis amora Labris.
Cætera quis fuerit, doceant, quos condidit olim.
Solerti clarus dexteritate Libri.

Obiit Anno Domini 1630 die 9 Septembris Ætatis suæ 49. Elisa Petri Flensb. Amoris Fideique Conjugalis Monumentum pro Tempore multis cum Lachrymis posuit IV Augusti Anno Dni MDCXXXI.

Professor Peder Gelstrup var født Aar 1581. Blev 1608 Præpositus Communitatis Regiæ. Aar 1614 Prof. Literar. humaniorum. Aar 1621 Prof. Logices. Døde Aar 1630.

Paa Professor Christiani Longomontani Monument.

D. O. S. Instaurata Astronomia Danica, inventa Cyclometria vera, Christianus Longomontanus, Professor Mathematicum P. Sibi, Liberis & imprimis Uxori suæ desideratissimæ Dorotheæ Bartholinæ, Hoc Monumentum Anno Chr. MDCXXXIIX. F. F. Anagramma M. Johannis Christophori Græc. Lingu. Prof. M. Christianus Longomontanus Cimber. Astronomus Magni vere es nunc inclitus orbis.

Paa Liigstenen over Professor Longomontanus og hans Frue Dorthe Bartholin.

Christianus Severini F. Longomontanus Cimber, Superior. Mathemat. Professor P. Annis 40 Astronomiæ Danicæ interea Confector, Cyclometriæ veræ primus Repertor. Nec non B. Dorothea Bartholina Malmog. Carissima ipsius in Annum XXX Conjug, Pietatis, Prudentiæ & reliquarum Virtutum sui Sexus & Sortis Exemplum, quæ in Christo Jesu obiit d. XX Mensis Junii Anno MDCXXVII. Ætatis suæ XLVIII. Hi una cum duorum Filiorum præmissorum Ossibus, juxta positus, in certissimam Spem beatæ Resurrectionis ob sola Christi Merita hic recumbunt & in pace quiescunt.

Professor Christian Longomontanus var født Aar 1562. Blev Prof. Matheseos Aar 1607. Døde Aar 1647. Var gift med Dorthe Bartholin, en Søster til Doct. Caspar Bartholin den Ældre. Han var een af sine Tidens største Mathematicis. Det runde Astronomiske Taarn ved Trinitatis Kirke er hans Indretning paa Kongelig Bekostning.

222

Paa Licentiat Johannes Hopners Monument.

Johannes Hopnerus Hafniensis, Andr. F. Johannis clari Mathematici Nep. J. U. Licentiatus, Philologus & Poëta excellens, vitæ integer, Liberalitate, in adverso hujus Tabulæ Latere descripta, inclutus infra hoc æneum Monumentum quiescit. Nat. d. VI Maji Anno MDCXLII. Denat. d. XXII Jun. Anno MDCLXXV.

Johannes Hopnerus, cum nullos ex se natos Hæredes haberet, & si habuisset, brevi potuissent deficere, pio gratoque in Deum ac Patriam animo Hæredes seripsit cum Mundo duraturos. Deducto enim cum Funeris impensis ære alieno bona Fide dissolvendo legavit Regiæ Academiæ Bibliothecam IIM. Numm. Uncial. emptam. Bibliothecæ ordinandæ ac conservandæ Sortem MCI. Numm. Uncial. æstimatas. Studioso Philologiæ & Theologiæ Sortem V Numm. Uncial. Huic sacræ Ædi Sortem MCC Numm. Uncial. Studiosis pauperibus Sortem M. Numm. Uncial. Aliis, quibus bene voluit, præter Supellectilem Sortem IIC. Numm. Uncial. Egentibus honestis, quos ostiatim mendicare pudet, & Hafn. Ptochotrophio, quicquid Bonorum superesset. Quæ hic in Tabulis Testamenti perscripta, ut Omnes sciant, huic Tabulæ in Exemplum inscribi jussit. Testis E. Windingius. Vos, quibus bene fecit, beatis Manibus bene precamini, & Viri benefici Memoriam sancte ac perenni Laude colite.

Anmerkning. Johannes Hopners, født Aar 1642. Blev Licentiatus Juris til Orleans i Frankrige, levede sin Tid hen i Stilhed og Studeringer, anvendte sin Tid paa den latinske Poesie og Fædrenelandets Historie. Døde Aar 1675. Af ham har Hopneri Kapel ved Frue Kirke sit Navn. Han testamenterede til Kirken Aar 1675 1200 Rdlr., hvoraf først skulle tages hvis fornøden gjøres til hans Grav i Daab-Choret at mure og til en Steen at paalegge, saa og til et hæderligt Epitaphium, ligeledes til Messing-Piller med Snedkerverk i samme Chor, samt til en Sølv-Kande til Alterets Brug. Det øvrige at sette paa Rente til Kirkens Nytte og Prydelse, saa og til Gravens og Epitaphii Brøstfældighed at reparere. Graven efter hans og hans Forældres Liigs Nedsettelse er med Hvelvning tillukt og maae ei under noget Skin aabnes til andre Liigs Nedsettelse. Epitaphium at opsette kostede 514 Rdlr. 4 Mk.

Messing-Pillerne kostede 114 Rdlr. foruden Snedker-Verket. Sølvkanden til Alteret veier 150 Lod 3 Qvt., og kostede med Arbeids-Løn 87 Rdlr. 5 Mk. 2 sk.

Paa Professor og Doct. Medicinæ Andreas Lymvigs Monument.

Andreas Lymvici, Medicinæ Doctoris & Professoris, qui excessit e vita Anno Salutis Humanæ MDCIII. Die Maji III. cum vixisset Annos LXVII.

223

Epitaphium.

Pæonia celebris Lymvicus in Arte Magister
 Andreas ægris Cura Salusque Viris.
 Qui potuit varios aliorum tollere Morbos,
 Iatrica multos qui bene juvit ope.
 Non potuit proprium Medicus depellere Morbum,
 Proditus insidiis, Parca maligna, tuis,
 Occidit in viridi, vitæ satur ipse, Senecta,
 Et fractum curis Mors violenta tulit.
 Cimbria natales Huic Patria præbuit ortus,
 Ad Maris occiduas subsilientis aquas.
 Hic Christum teneris cognoscere coepit ab Annis
 Et Latio didicit parvulus ore loqui.
 Ad nostras major factus devenit Athenas,
 Hic ubi stant claræ Regia Tecta Scholæ.
 Præbuit attentas ubi Præceptoribus aures,
 Quos coluit studio, Religione, Fide.
 Ingressus Latiam Trojani Antenoris Urbem,
 Quæque natant mediis Mænia vidit aquis.
 Felsina visa Huic est Urbs, visaque Roma superba,
 Et quicquid tota claret in Italia.
 Doctoris Titulum, Phæbo Basilea monente,
 Contulit ad Rheni prætereuntis aquas.
 Tractantem audivit multas Schola publica messes
 Hippocratis Libros, Pergameique Senis.
 Defunctum lugent Pietas, Probitasque Pudorque
 Et quos sæpe sua fovit amicus ope.
 Corporis Exuviæ Tumulo conduntur & ossa,
 Spiritus in Christi vivit agitque Sinu.

Amico incomparabili & Collegæ, ob Animi integritatem Morumque & singularis Doctrinæ Elegantiam, addictissimus Nicolaus Theophilus, Amicus & Collega, memoriæ causa dolens faciebat.

224

Professor og Doct. Andreas Lymvig, fød Aar 1538 i Lemvig i Jylland, hvor hans Fader Mag. Jens Andersen var Sognepræst. Aar 1577 blev han Prof. Medic. i Kiøbenhavn. Døde Aar 1603 og testamenterede sit Bibliothek til Academiet og 200 Rdlr. til vor Frue Kirke. Faderen Mag. Jens Andersen, en ung Munk i Aarhus, blev Aar 1521 sendt af de sorte Munke til Rom og blev ham givet et Stipendium af 200 florentinske Gylden, at han, naar han kom tilbage, kunde være dygtigere til at sette sig imod de Lutherske, men da han paa Hiemveien havde hørt Luther og Philip Melanchton i Wittenberg, saa ville han ikke vende tilbage til Klosteret, men med stor Nidkierhed satte sig nu imod sine forhen værende Brødre, de katholske Munke.

Paa Monumentet over de tvende Svogre, Prof. Theol. Jakob Madsen og Professor Medicinæ Doct. Andreas Lymvig.

Reverendis & clarissimis Viris, Animorum Candore, Integritate, Pietatis Studio, Doctrina, Prudentia, Modestia & multo Rerum Usu præstantibus, Jacobo Matthiæ Arhusiensi, & Andreae Lymvico Cimbro, viam universæ Carnis ingressis; Quo ille Latinam, Græcam & Hebræam Linguas & S. S. Theologiam publice in Academia hujus Oppidi feliciter & fideliter docuit. Hic medendi Artem in hoc Regno exercuit eandemque in Regio Gymnasio Annis fere XXV. professus, uterque Doctora Laurea ornatus, sanctissimis Moribus præditus, de Re Literaria & Studiis Adolescentiæ bene meritus, munus suum magna cum Nominis & Famæ gloria sustinuit. Dorothea Uxor Viri amantissima & Soror Fratris charissima Monumentum hoc pro Tempore multis cum Lachrymis posuit. Omnis Caro gramen & omnis Gloria Hominis quasi Flos Graminis.

Paa Professor og Doct. Christen Torkildsen Morsings eller Christiani Torkilli Morsiani Monument:

Anno 1560. 6 Calend. Augusti
 Cum ter quinque suæ completerat Lustra Senectæ
 Doctor CHRISTIERNUS tristia Fata tulit.
 Vir bonus & Medicæ Doctor celeberrimus Artis,
 Qui summo gessit Munia digna Viro.
 Præsuit Hafniacæ Rectorque Paterque Juventæ,
 Prosuat & Patriæ gloria prima suæ.
 Membra levi nunc hic defuncta teguntur ab Urna,
 Mens cum Cælicolis illius Astra tenet.

225

Professor og Doct. Christen Torkildsen Morsing, var født paa den Øe Mors i Jylland. En overmaade grundlærd Mand i Sprog, Philosophie og Medicin. Blev Prof. Medic. ved Universitetet og først Rector Universit. efter Reformationen. Aar 1544 blev han Academiets Vice-Kantzler og Aar 1557 Canonicus Rosch. Døde Aar 1560.

Over Professor og Doct. Medicinæ Christian Ostensfeld.

Christianus Ostensfeld, J. U. & M. Doctor, postquam, peragrata politiori Europæ Parte, in Schola, Academia, Aula, animo valens, Corpore æger, diu se Patriæ impendisset, pertæsus haud commodæ Vitæ, mortalitatem, quali jam Annos - - detinebatur, placide exiit Calendis Septembris Anno MDCLXXI. Ossa hoc Robur claudit; nomen Orbis Animam Cælum habet. Famæ Æternitatem, Cineribus Quietem apprecare, Lector, Vale & quoque Fatum exspecta.

Locus Sepulturæ Christiani Ostensfeld, Dani Medicinæ Doctoris & Professoris Regii Haffniensis, qui Academiam Juris Consultorum Patavii Anno integro pro Rectore administravit, missus pro ea sæpius ad Principem & Senatam Venetum Orator, Reque bene & ex usu Academiæ gesta, imaginem e Marmore in Palatio Academico & alteram æri incisam meruit hac Inscriptione:

Genio & Meritis Clariss. Viri CHRISTIANI OSTENFELD Dani, Universit. Patav. & Nation. German. Juris Consultorum ad Seren. Venet. Princip. Oratoris ob navatam strenue Difficilibus Temporibus Operam Natio. German. Juris. Consultorum M. P. Patavii MDCLIV.

Professor Christian Ostensfeld, født Aar 1619, opholdt sig paa sin udenlandske Reise en lang Tid i Padua, hvor han var Pro-Rector Nationis Germ. Juris consult, og talede Academiets Sag for Dogen og Raadet i Venedig saaledes, at hans Effigies i Marmor og Kobberstik blev som et Æresminde sat i Academiets Sal med en Inscription, som læses i Pontoppiod. Gesta & Vestig. Dan. extra Daniam Cap. II. de Italia. Aar 1656 blev han Prof. Medicinæ ved Universitetet i Kiøbenhavn. Aar 1661 Bibliothecarius Universit. Aar 1670 Assessor i Høieste Ret. Døde Aar 1671. Var gift med Søster Finke.

Paa Professor og Præsident Doct. Peder Hansen Resens Monument.

D. Petrus Resenius Johannis Filius, Johannis Pauli Nepos, post peragrata viridioribus Annis nobiliora Europæ Regna, Hispaniam, Italiam, Gallias cum inferiore & superiore Germania, redux in Patriam fas commune & Sanctiones publicas professus est in Lyceo & administravit in Urbe: Raroque in Danis, sed

226

non primo, Exemplo Professor & Consul, ita juris sibi adscripsit Titulos, ut facto exerceret. Supra quæ Munia Regio Mandato assidere in supremo dictandi Juris Senatu & Tribunali jussus, nullo in Republica gerenda Fastidio, Negotiorum nullo Bonum unquam suum distinxit a publico nudaque Fide & nil obtendente Moribus, avito gentis Symbolo talem se exhibuit Civibus, qualem sibi optavit Deum. Uxorem duxit Annam Meyeram Holsatam, cum qua pro Stirpe & Posteris Amorem Tibi legavit, Patria, & hoc, quod cernis, Lapidis, quod unum ex mundo aufert Sibi. Si quid supra hunc erit, dabit Fama, aut, si hæc cesset Deus.

Quisquis Avum Patremque Iegis, nunc cerne Nepotem,

Et da candidius, si potes, Orbe Genus.

Nascimur impares, pares morimur, Cinis æquat omnes; Nulli præclusa est Virtus; Omnibus patet, non quærit Censum, sed nudo homine contenta est. V. Beringius.

Anmerkning. Professor og Præsident Peder Hansen Resen, fød Aar 1625. Blev Prof. Ethices Aar 1657, og Prof. Juris Aar 1662 ved Academiet. Aar 1664 blev han tillige Borgemester i Kiøbenhavn. Aar 1669 Assessor i Høieste Ret. Aar 1672 Præsident. Aar 1677 Justitsraad. Aar 1684 Etatsraad. Døde Aar 1688.

Paa Monumentet over Doct. og Liv Medicus Petrus Severini og hans Hustrue Drude Thorsmede.

Clar.mo Præsta.mo Viro PETRO SEVERINI RIPENSI, Phil. & Med. D. Ser. Reg. Dan. divi Friderici II. & R. Christiani IV. Archiatro cle.me charo, Canonico Roschildensi, Universitatis Hafniensis in Juventute Professori & in Senectute destinato & honestæ Matronæ Drudæ Thorsmede, Conjugi ac v Liberis Sepulturæ communis Quiete hic una fruentibus. G. P. P. G. E. F.

Condita sub placido senserunt Funera Tecto,
Heu nimium immitis tetrica Jura Necis.
Perpetua dignum vitali sustulit Aura
Artis Apollineæ, gloria summa, Virum.
Pieridumque Jubar, nulli hac Ætate secundum,
Ut Monumenta dabunt, utque dedere Fidem.

227

Fæmineæ Virtutis Honos, Pietatis Ocellus,
Conjux Fata sequi dura coacta suit.
Æmula Pars Stirpis quoque Proles quina Parentum
Spes illa occubuit sorte subacta pari.
Quid meritos Luctus solabitur inclyta Coeli
Gaudia, quæ meritis sunt data Christe tuis?
Exuvias etenim quas hospita continet Urna
Sacratas, vitæ reddet aperta novæ.

D. Petr. Severini obiit Anno 1602 Jul. 29. Æt. 62. Druda Thorsmede obiit Anno 1610 Sept. 21. Æt. 43. Filia Giesæ nupta M. in Æde S. Sp. Sepulturæ data. In Puerperio obiit Anno 1613. Jul. 2. Anno Ætat. 18. Mens. 8. D. 2.

Paa et andet Monument over Doct. P. Severini.

D. O. M. A. Celebritatis Splendore & immortalis Memoria Viro longe dignissimo Dn. Doct. PETRO SEVERINI Rip. Ph. ac Med. mira excell. aliarumque Scientiarum & Virtutum Præstantia omnibus Ordinibus summe charo, duorum potentiss. Regum Dan. Patris & Filii Archiatro, Canon. Roschildensi, qui in Sacello postico cum lectiss. Conjuge & Liberis Sepulchro & Epitaphio honoratur, Tabellam hanc perpetui sui desiderii Testem.

GR. P. GEC. J. Ch.

Occidit, Heu! toties tua qui victribus Armis,
Mors, coleri docuit cedere Tela Fugæ.
Invicto est Animo victus mortalia Morti
Liquit & Æthereis haud peritura Choris.
Prælia sic victo victrices dura Triumphos,
Et Cælo atque Solo constituere Decus.
Illic astrigenas intervicture Cohortes
Perpetuum hic vivo Nomine, Petre, clues.
Quæ Vita interiit, suit hæc melioris Origo,
Grataque Supremo est reddita Præda Deo.
P. Anno MDCXV. Mense Novemb.

Professor Petr. Severini eller Peder Sørensen, født i Ribe Aar 1542. Blev Prof. Poëseos Aar 1562. Blev Kongel. Liv-Medicus Aar 1570, og Aar 1602 Prof. Medicinæ, men døde strax derpaa af Pest Aar 1602.

228

Over Professor og Doct. Medicinæ Johannes a Prato eller Pratensis.

Advenæ hic estis, Patriam quærite, o fallaces Hominum Spes. Ne festina Viator, Vitæ & Viæ meæ Modum accipe & abi. JOHANNES ego PRATENSIS, Philippo Patre Gallo, Regibus olim ab Officiis caro, Arhusiæ Cimbrorum natus sui. Ingenii Dotes & Morum, quæ multos mihi pepererunt Amicos Formam commendent, si velint amici Posteris, Mihi vitæ Fontem cognovisse & amasse Lucrum suit. Quinquennium in hac Schola Medica & Philosophica proposui. At vero, dum publico fungor docendi Munere, non improviso, sed subito, morte occupor. Sic debui, sic decuit. Nexus corporeos celeri solutione linquens quantum potui languida Lingua dixi Christo Deo, Spiritum ut susciperet, reliqua Cor peregit & indissolubili Foedere æternum peraget. Si Lacrymis, si Mærore, acerbum flecti potuisset Fatum, triste hoc tam caræ Memoriam Obsequium incomparabili Amico non detulisset Petrus Severinus, Med. Doct. Vixit Annos 32. Mens. 6. Dies 3. Obiit Anno 1576. Kal. Jun. Hor. 3.

Paa Liigstenen over Doct. Johannes Pratensis.

JOHANNES PHILIPPI PRATENSIS, Medici & Philosophi Clariss. Ossa hic quiescunt. Mens Coelo fruitur. Ad Tubæ Ængelicæ Clangorem Tumulus hic Depositum bona Fide reddet. Moritur Anno 1576 Die 1 Jun. Hora 3. P. S. A. S. P.

Anmerkning. Professor Johannes Pratensis, (hvis Fader var Philip a Prato fra Rouen i Normandie i Frankrige og fulgte til Danmark med Dronning Isabelle, Kong Christian den Andens Gemalinde, og blev siden Canonicus i Aarhus). Blev Doct. Medic. og Aar 1571 Prof. Medic. ved Universitetet Døde Aar 1576.

Paa Liigstenen over den Kongel. Kabinets Secretair Niels Truckenroth.

Nicolao Truckenroth, Franco Genere, virtute Rerumque plurimar. Usu ornatiss. postquam Annos XXIIX summa Fidei & integritatis Laude ab Epistolis fuisset Regiis, Tandem cælestem in Regiam divinitus evocato Marito, Parentique opt. Clariss. Uxor Anna, Filiaque unica Dorothea hunc Tumulum mærentes F. F. Obiit Anno Salut. MDXIIIC. die VI Decembris. Ætatis suæ LIV.

Paa Liigstenen over Kongel. Liv-Medicus, Doct. Ahasverus Payngh.

Pietati & Posteritati Ahasverus Payngh, Medicinæ Doctor, Chymicus eximius & Archiater Regius e clara & honesta apud Husumenses Holsatiæ Prosapia variis per Orbem Peregrinationibus edoctus Orbi magis vivendum quam Sibi in

229

Dania per Annos XXIV Medicinam feliciter exercuit. Tandem Hafniæ Anno Christi MDCLXVII. III Iduum Maji, Ætatis vero LIX vivere desiit, Vitio Pulmonum Mortalitatæ vitium absumente. Mæstissima Coniux Christina Tidemanni Filia, quacum Annos XXIV & quod excurrit, sine jurgiis vixerat superstes, hic poni voluit Reliquias Mariti, Cujus Animam Deus, Famam Mundus habet, Æternum ut vivat, apprecare Lector.

Doct. Ahasverus Payngh, (hvis Fader Doct. Petrus Theodoricus Payngh var Kong Christian den Fierdes Chymicus), blev Doct. Med. Aar 1645, og siden Hof-Medicus i Kong Friderik den Tredies Tid. Døde Aar 1667.

Paa Monumentet over Christian Hammer.

D. O. M. S. Memoriae & Meritis Optimi & Prudentissimi Viri Christiani Hammer Hafniensis, qui exacto tenellæ Ætatis Flore variis Sereniss. Regiæ Majest. Negotiis procurandis, Rebus nauticis & dispensandis Regiis Stipendiis Anno X adhibitus Spartam ea Judicii ac Industriæ Dexteritate ornavit, ut Regi & Bonis Omnibus ubique gratissimus extiterit; Periclitanti autem Regiæ Classi cum indefessam operam locaret, imbecillitate & Morbo oppressus obiit Anno MDCIX. I Calendarum Januarii Ætatis LV sub vicino Pulvere gloriosam Resurrectionem exspectanti Jacobus Michaelius, relictæ Uxor Maritus II & Anna Martini F. Utriusque Coniux Dulciss. cælestis ac sempiternæ Felicitatis Societatem sperantes hoc Monumentum F. F. 1618. Ante Obitum moriens non moriturus obit.

Paa Monumentet over Professor Juris Claus Plum, som døde Aar 1649.

Viro Consultiss. Clariss. Claudio Plumio, J. U. D. ac P. P. in Regia Acad. Hafn. per XXXII Ann. celeberr. quarter interea Rectori & bis marito ac ex utroque Coniugio XIIX Liberorum Patri, relictæ Vidua Kirstina Conradi Fil. cum Liberis superstitibus hoc Monumentum mæstissime poni curavit Anno MDCL.

Paa den Kongel. Proviants-Forvalter Claus Olsens Epitaphium.

Ao. 1621. Deo Triuni Sacrum Memoriae & Meritis Humanitate, Integritate ac Prudentia spectatissimi Viri Claudii Olai Megalopurgensis quondam Ser. Reg. Mejest. Annonæ Præfecti solertissimi. Qui Haterslebbii Anno Christiano 1556 a Parentibus consulari Dignitate conspicuis prognatus solidæ Virtutis Viam naviter seduloque pressit. Quo ipso gratiam & Favorem constantem a Magistratu suo impetravit, firmam sibi conciliavit æqualium amicitiam & Inferiorum Benevolentiam,

230

Lusum Fortunæ despexit, Mortis insultum contempsit ac tandem Hafniæ 26 Junii Anno 1619 Animam Deo Creatori pie placideque reddidit. Ingeburga Petræa, relictæ Coniux mæstissima, hoc Epitaphium erigi curavit.

Ut Tibi Mors felix contingat, vivere disce;

Ut Felix possis vivere; Disce mori.

Vive, sed ut semper vivas, sic ergo beatus,

Vive Deo: Moritur, qui sibi vivit Homo.

Paa Monumentet over Professor Theologiæ Nicolaus Petrus.

D. O. M. S. Nicolao Petræo, S. S. Theolog. ac. Philosoph. Doct. Viro ab ingenio & industria incomparabili. Qui postquam varias Germ. & Gall. Acad. lustrasset inque Regia hac prius per quadriennium ferme oriental. Lingu.

vari. Profess. fructuose egisset ac post per totidem Ann. cum semestri Cathedram Theolog. Religiose animasset, animam Creatori suo IV Octob. Anno J. Ch. MDCXXXIV. Ætatis vero XXXIV pie reddidit. Medea Winstrupia cum IV Filiabus, præmissis II Filiis post Conjugi, VI Ann. & V Mens. superstes, Marito desideratiss. hoc Monumentum P. C. mæstiss.

Paa Liigstenen over Professor Theologiæ, Doct. Nicolaus Petræus.

Nicolaus Petræus, S. S. Theologiæ & Philosophiæ D. &c. Post varios Reipubl. exantlatos Labores Mortalibus heic subtus depositis exuviis cum II Filiis Petro & Nicolao Posthumo gloriosam Archangeli Tubam præstolatur.

Professor Nicol. Petræus eller Niels Pedersen blev efter fuldendt udenlands Reise paa Kongel. Stipendium, Aar 1626 Prof. Linguarum Oriental. ved Universitetet, og Aar 1630 Profess. Theolog. Døde Aar 1634. Var gift med Mette Winstrup. Som var Biskop Peder Winstrups Datter.

Paa Monumentet over Stifts-Propst Hans Tommesen.

D. O. M. S. Beati Mortui, qui in Domino vivunt, Vita enim Mortalium Spelunca est Tenebrarum & Lacrymarum Charybdis: Hæc quæsiivi, didici & vidi, Vobisque, qui adhuc in Antro suspiratis, quia extra invidiam sum, gratis communico. Sum enim, sed non hic JOHANNES THOMÆ Ripensis, Qui Annos XII Ecclesiæ huic æternæ Vitæ viam, qua & ipse constanter sequutus sum, demonstravi. Morum & Vitæ integritate, Exemplum Pietatis, quod potui, reliqui. Labore, Confiliis, Admonitionibus, si non Fundamenta collocavi, Latera tamen collabentia, paululum sustentavi, Cupiensque clarius contemplari, quæ hic per

231

animata obscure aspexi, Carnis Desideria & Vincula reliqui. In Christo Vitam, Scientiam & Veritatem inveni. Parentes, sed turbato Naturæ Ordine, Uxor, Liberi voto Mæsti pie satisfacere. Vixit Annos XLI. Mense VI. Dies XXIV. Obiit Anno 1573 die XXII Septemb.

Anmerkning. Faderen til denne Mag. Hans Thommesen var Thomas Knudsen, Sognepræst i Hygom uden for Ribe, som Aar 1520 forlod Pavedømmet, hvori han var opfødt, antog den lutherske Religion og skrev adskillige gudelige Psalmer, som største Delen findes i Sønnens Hr. Mag. Hans Thommesens Psalmebog, trykt i Khvn. Aar 1569 og 1592 in 12. Først var Mag. Hans Tommesen Rector i Ribe latinske Skole; derefter Aar 1561 Stiftsprovst og Sognepræst ved vor Frue Kirke i Khvn. Døde Aar 1573.

Paa Professor Søren Pedersen Calinburgs Monument.

Iniqua plerumque Hominum Judicia, qui Deo placet, sat habet, si vel toti Mundo displiceat. SEVERINO PETRÆO CALINBURGIO, Regio in Academia Hafniensi Professori Annos fere XII. nato Anno MDCVII. Die XIII Octobris. Mortuo Anno MDCLVII. Die XXV Novembris & Christianæ Bukmannæ Caspari Fil. natæ Anno MDCXIV. Die XXVII. Januarii, mortuæ Anno MDCLIX. Die XX Maji. Parentibus bene meritis posuerunt Liberi superstites Casparus, Petrus, Bodilla.

Paa Liigstenen over Professor Søren Pedersen Calinburg eller Kallundborg.

Severini Petræi Calinburgii, Regii Professoris quondam in Academia Hauniensi & Uxoris Christianæ Burmannæ Caspari F. Ossa hic quiescunt.

Anmerkning. Professor Severinus Petræus Calinburg eller Calundanus, (Søren Pedersen Callundborg) fød Aar 1607. Blev Præpositus Communit. Reg. Derefter Aar 1635 Con-Rector og Aar 1638 Rector ved vor Frue latinske Skole. Aar 1646 Prof. Ethics ved Universitetet. Døde Aar 1657.

Paa Liigstenen over Professor Christian Mikkelsen.

M. Christiano Michaelis F. Koagiensi, Viro optimo & doctissimo, qui cum aliquot Annos in hac Academia Linguam Latinam, tandem græcam docuisset, obiit Anno 1592. d. 12 Septembris Ætat. suæ 43. Marito suo dulcissimo Margaretha Johannis F. P.

Paa Monumentet over Professor Christian Steenbuck.

M. Christianus Steenbuchius, Linguae Ebraeae in Academia Hauniensi Professor Regius, exacto Annorum prope XL Curriculo, Vitae Mundique satur divinam

232

Animam Origini suae adscripsit & tabidum Corpus Mortis, antequam moreretur, Similacrum Urnae huic intulit. A. D. VII Kal. Septemb. Anno MDCLXV.

Exuvias Christiani Steenbuchii, Ebr. Linguae Prof. Reg. Viri integræ & Famæ & Conscientiæ post innocentem XL Annorum sub Coelo Peregrinationem, æternam in Coelis Civitatem adepti, Mariti incomparabilis & unius ex se Filii Parentis exiguo hoc æterni Amoris Monumento Vidua superstes Dorothea Brochmanna, Gemitu & Lacrymis delassata condidit Anno MDCLV.

Professor Christian Steenbuck, fød Aar 1625. Blev Prof. Linguae Hebraeae Aar 1655. Døde Aar 1665. Var Fader til Prof. Theolog. Hans Steenbuck.

Over Professor Doct. Christian Jensen, Slotspræst.

Arctoi Nathan fuit alter Regis in Aula,

Qui cubat hic, fatis est, cætera Fama dabit.

Jesum & Animam Reducem præstolatur heic tumulatus Venerabilis Vir Christianus Janus, Hafniensis, S. S. Theologiæ Doctor, qui natus Anno 1596. d. 24 Januarii, Rector quondam Scholæ Othinianæ 10 Mensibus, Professor Gymnasii Othiniani Mensibus 2. Pastor Viellensis Annos 3. Concionator Aulicus Annis 5. Maritus Ann. II. Parens Liberos 4. Filiorum 2 & Filiarum totidem. Fridericiburgi beate obiit Anno Ætatis 39. Anno Christi 1635. d. 10 Januarii. Id quod Cippo mæstissime testatum voluit Vidua superstes Elisa Johannis Ripensis Consulis Hottersnesiensis Filia. Ego vadam ad Eum; Ille vero non revertetur ad Me, 2 Sam. XII. 23.

Om Slotspræst Christen Jensen' kan efterlæses Zwergs Siellandske Cleresie Tom. 1.

Paa Liigstenen over Slotspræst Mag. Morten Poulsen Grum.

D. O. M. S. Sacrum & Piæ Memoriae M. Martini Pauli Grumii Concionatoris S. R. in Arce Hafniensi, Viri per omnia Vitæ eruditissimi, integerrimi & optimi, cujus quod claudi potuit, heic jacet. Excessit e Vita Anno J.C. MDCLII. Augusti Die VI, Muneris Sacri primo, Conjugii non. toto Ætatis XXXVII. Fine cum Exordiis conjuncto. Hæc Gaudia humana sunt.

Om Slotspræst Mag. Grum kan læses Zwergs Siellandske Cleresie Tom. I.

Paa Liigstenen over Matthias Knudsen, Kapellan ved Kirken.

Memoriæ novissima tua Dn. Matthias Canutius Ottoniensis, fidelis in hac Ecclesia Verbi Dei Minister, qui post multos Labores placida Morte in Domino obdormivit Anno 1568 die 29 Julii Ætatis suæ 48. Hic una cum tribus Liberis

233

Bodilda, Dorothea, Canuto quiescit. His apposita est pia & honesta Mulier Metta Nicolai F. D. Matthiæ Uxor, quæ obiit Anno - - - Beata Tranquillitas.

Paa Monumentet over Jakob Mikkelsen, øverst Borgemester i Kiøbenhavn og hans Hustru Anna Mortens Datter.

D. O. M. S. Memoriae & Meritis Annae Martiniae Conjugis Suaviss. vixit Ann. LXIV. Mens. IX. Dies XIIII. Mentem Coelo, Corpus Terrae Anno MDCXLII. Die XXIV Mens. Aug. reposuit Jacobus Michaelius, Urbis Consul, cujus haec quoque Ossa Spe gloriosae Resurrectionis & Conjunctionis aeternae communi quiescunt Sepulchro mutuae per Annos XXIX Concordiae Monument. P. C. Moritur Anno Domini MDCXLIV. Muneris XIX. Aetatis LXVII. Die XXV Mens. Aug.

Paa Liigstenen over dem begge.

Her under ligger begrafven Erlig Welvis och fornemme Mand Jacob Michelsen, fordum Øverste Borgemester i Staden, som døde Anno MDCXLIV. Med sin kiere Hustru, Erlig dydig och gudfrøctige Qvinde Anne Mortens Datter, som døde Anno MDCXLII. Forventendis en ærefuld Opstandelse. Mors hæc Reparatio Vitæ est. Tandem bona Causa triumphat.

Paa Liigstenen over Elisabeth Hasebard, som var Stiftsprovst Rasmus Katholms Hustrue.

Fæmina Pietate, Modestia & Humanitate præstanti Elisabethæ Hasebard Lubecensi, Conjugi Erasmi Katholmii, hujus Ecclesiæ Pastroris dulcissimæ, in vera Jesu Christi Fide & invocatione Anno Servatoris 1575. Aetatis suæ 24 fere, die 22 Febr. defunctæ moestissimus Maritus posuit. Vive ut vivas.

Paa Liigstenen over Dorthe Hasebard, som var Stiftsprovst Desider. Johannis Fosses Frue, der døde Aar 1590 i sit Alders 34 Aar.

Honestæ, Sanctæ, Prudenti & in Re Oeconomica industriæ Fæminæ Dorotheæ Hasebard, honestiss. Parentibus Jacobo Hasebard, Regis Christiani III. Chirurgo peritiss. & Abigaele Bonifacii F. natæ piæ Liberorum 8 Matri. Uxori multo cariss. Maritus mæstissimus Desiderius Johannes Fossius, hujus Ecclesiæ Pastor Monumentum hoc posuit. Vivere moriens cæpit 3 Novembris Anno Christi 1590. Aetatis vero suæ 34. Spes est recuperandæ olim dulcissimæ, nam

???? ???? præbens repetit si præbita ????,

Haud repetita aufert, sed repetita refert.

234

Paa Liigstenen over Margarethe Fyring, Professor og Stifts-Propst Jens Dinesons Jersins Frue.

Margaritæ Fyringiae Venustæ, Castæ, Probæ & vere in Jesu Christo Piæ, Uxori jugiter desideratæ, quam die a Partu Filioli XVII. Annos XVI. Mens. Jan. II natam Verus Sponsus Jesus Christus ad se deduxit Anno MDCXXIIX. Mart. XIX. Janus Dionysius Jersinus M. P.

Paa Professor Theologiæ og Stifts-Propst Niels Skandorphs Monument.

D. N. P. H. W. D. Piæ Memoriae Viri admodum Reverendi & Religiosi Dn. Nicolai Schandorphii, Theologiæ Doctoris & in Regia hac Academia Professoris Ordinarii, qui die I Novembr. An. 1645 ærumnosam hanc Vitam cum beata illa commutavit. Uxor superstes Helviga Paludana poni curavit.

Anmerkning. Professor Niels Schandorph født Aar 1596, var Rector i Viborg Aar 1625. Derfra kaldet Aar 1626 til Sognepræst til Budolphi Menighed udi Aalborg,. Aar 1634 Stiftsprovst og Sognepræst til vor Frue Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1639 Prof. Theolog. Døde Aar 1645.

Paa Monumentet over Stiftsprovst og Sognepræst Johan Adolph Bornemann.

Piæ Memoriae Plurimum Venerabilis, Nobilissimi & Amplissimi Mag. Johannis Adolphi Bornemanni, ad Templum hoc, quod Divæ Genetrici sacrum, Pastoris Primarii & Nomarchiæ Sochelundensis Præpositi, qui Virtutum omnium Possessor felicissimus haustum domi ingenii Cultum eumque in Belgio, Anglia, Gallia, Italia, Germania auctum Patriæ suæ impendere gloriosum ducens primos informandæ Juventuti Labores in Schola

Coagiensi impendit; Hinc in Cathedra Arcis Regiæ Hafniensis, tandem in Pulpitis Ædis hujus sacris, Voluntatis Divinæ Interpres Religiosus extitit & Pietatis incredibili Fervore, Vitæ integritate verum Dei Sacerdotem Facundia inexhausta Oratorem disertum, Pectore niveo Orbis Delicium se exhibuit. Hæc Marmora, hos Titulos Conjux mæstissima Elisa Catharina Bartholina Thom. Fil. quæ cum Marito clarissimo Annis XIV vixerat, cum duobus Filiis Philippo Julio & Thoma Bornemannis pos. Natus Anno MDCXLIII. Desiit esse Anno MDCXCVIII. Vivet cum Æternitate.

Anmerkning. Mag. Johan Adolph Bornemann, fød Aar 1643. Blev Aar 1675 Rector i Kiøge Skole. Aar 1676 Slotspræst i Kiøbenhavn. Aar 1683 Stifts-Provst og Sognepræst til vor Frue Kirke i Kiøbenhavn. Døde Aar 1698.

235

Over Mag. Morten Reenberg, Stiftsprovst og Sognepræst ved vor Frue Kirke, sees dette Epitaphium, skrevet med forgyldte Bogstaver paa en sort Steen ved den østlige Side af vor Frue Kirke.

Hic situs est Mag. Martinus Reenberg, Cimb. Past. Æd. Div. Virg. Præpos. Diæc. & Socchelund. Christum lucratus, Nemini quid credidit, debuit, reliquit, LXXVI fere An. moriens Mundum, Momento Mortem, vicit. Anno Æræ Christianæ MDCCXXXVI. D. XXIII Febr.

Over Oberst og Vice-Commendant i Kiøbenhavn Johan Jacob Hirschnach og hans Frue Maria Vandal, (en Datter af Biskop Doct. Hans Vandal) var næst ved Biskop Vandals Begravelse opsat et smukt Epitaphium med Decorationer, hvilket i Stadens Ildebrand blev ruineret Aar 1728. Paa samme stod følgende latinske Inscription.

D. O. M. S. Memoria illustris & generosi Viri JOHANNIS JACOBI HIRSCHNACH, qui natus Anno MDCXLIV. Die 27 Decembris in Villa Honborg Jutiæ Septentrionalis, Patre claro & inclyto Jacobo Johanne Hirschnach, quondam Arcis Regiæ Coldingensis Præfecto, Matre proba Anna Johanna Müller. Anno Ætatis 14. a Suecis, Jutiam cum exercitu ingressis, raptus. Deinde in Horum cum Cæsareis Bello a quodam earum Partium Centurione gravis Armaturæ Equestri captus Anno 1659. inque Sacræ Cæsareæ Majestatis Militiam equestrem Dragonariam cooptatus ab infimo ejusdem gradu Annis 17, per intermedium Officiorum strenue & fortiter rem gerendo ad Centuriatus Dignitatem cataphractus inter Equites, quos Dragonarios appellant, adscendit, cui muneri per triennium præfuit cum laude eximia; Adeoque vigineti annos sub Signis Austriacis & quidem sedecim Expeditionibus, hinc adversus Turcas, illincque adversus Gallos Arma pro Cæsare tulit, magnanimus ubique & felix. Demum Anno 1679, exauctorata per Pacem Legione Trautmansdorpha, in qua terna Stipendia Centurio fecerat, in Patriam Redux a Gloriosissimæ Memoriam Rege Christiano Quinto inte Excubitores Aulæ nobiles ad annum adscitus. Mox Centuriæ Militum Legionis, quam Marinam dicunt, Præfectus, per octennium tunc in eadem Legione Vigiliis Præfectus. Sexennio inde Castello Friderichshavn vicaria potestate, cui octennio præfuit, Protribunus interea suæ Legionis factus. Tandem jussu Augustissimi Regis Friderici Quarti Anno 1701, una cum Auctoritate Tribuni, curam secun-

236

dam Militiæ Urbanæ hujus Metropoleos capessivit. Vixit Annis sexaginta quinque. Obiit Anno 1709.

Et Uxoris Generosæ atque Nobilissimæ MARIÆ VANDALINÆ, quæ Anno MDCLIX. Die 28 Junii orta Parente, eminentissimo Doctore Johanne Wandalino, Siælandiæ Episcopo, Facultatis Theologicæ Decano, et generosa atque Nobilissima Catharina Winstropia, ad Pietatem & omne Decus sui Sexus educata; Prius Marita nobilis & generosi Bøfke, Senatoris Hafniensis, paulo post Vidua ad secunda Vota transit cum memorato Domino Hirschnacio Anno 1702. Vixit - - - .

Paa den Spade, som af Præsterne altid bruges ved Jords Paakastelse paa Liig, er en Sølvknap, dannet som en liden Liigkiste. Paa den ene Side af samme Knap staaer dette bibelske Sprog, Rom. 6. v. 23. Thi Døden er Syndsens Sold. Og paa den anden Side staaer disse Ord: Er Foræret til Vor Frue Kirke af Christen Nielsen Stiern. Anno 1711. Formodentlig har Donator været Graver her ved Kirken. Aar 1771 den 29 Apr. blev det ved Placat befalet, at intet Liig for Eftertiden maae begraves paa anden Tid end om Natten imellem Klokken 1 og 6 om Morgen,

dog ved Placat af Magistraten af 10 Oct. 1771 blev det tilladt til Klokken 9. Men Aar 1772 blev det igien forandret. Vor Frue Kirkegaard er i paakommende stor Ildsvaade den anordnede Allarmplads for Borgerne i Klædeboe-Quarteer.

Vor Frue Kirke er udvendig tækket med blaae hollandske Tagsteen, men paa Vingerne, Omgangen og Spirene er Taget belagt med Kobber. Kirken har kostet at ombygge efter ofte ommeldte Stadens store Ildebrand over halvanden Tønde Guld. Kirken blev med den største Solennitet indviet af den siellandske Biskop Mag. Peder Hersleb den 30 Apr. Aar 1738, i Kong Christian den Siettes og hans Dronnings Sophiæ Magdalenæ høie Nærværelse, over Texten Psalm. 93, v. 5. Herre! Dit Ord er en ret Lærdom, Hellighed er dit Huses Prydelse evindeligen. Vor Frue Kirke har tre Præster, nemlig en Sognepræst, som altid er Stiftsprovst i Siellands Stift og Provst over Sokkelunds Herred; dernæst to Kapellaner: Aar 1573 den 23 Aug. befalede

237

Kong Friderik den Anden, at Oureydre Sogn (Hvidoure) skal altid være og blive annecteret til vor Frue Kirke i Kiøbenhavn, samt at den ældste Kapellan til vor Frue Kirke skal nyde al Præste-Rettighed af samme Sogn, imod at betiene Sognefolkene inden og uden Kirken som en ret Siele-Sørger. Men ved Kapellanens Mag. Kølakens Død den 6. Jan. Aar 1746, blev Hvidoure Kald annecteret til Frederiksbergs Sognekald; hvorimod Sognepræsten til Frideriksberg betaler aarligen 150 Rdlr. til den øverste Kapellan ved vor Frue Kirke til Refusion. I forud Tid har Professorerne altid kaldet og beskikket Sognepræst til vor Frue Kirke. Da Aar 1598 den 15 Nov. strax efter Kong Christian den Fierdes Kroning indkaldt Tvistighed imellem Professorerne og Stadens Borgemestere om Jure Patronatus at kalde Mag. Christen Jensen-Guldager til Sognepræst til vor Frue Kirke, saa haver Kongen med Kantzler Christian Friis til Borrebye resolveret, der Rector Academiæ Doct. Thomas Fincke, Doct. Peder Winstруп, Doct. Hans Resen og Doct. Claus Theophilus med fire Borgemestere bleve paa Slottet opkaldet, at Rector og de høilærde skulle have Magt at kalde Sognepræst til Frue Kirke. Og i den Doms-Act, udstædt den 20 Jul. Aar 1630 af Kong Christian den Fierde og Danmarks Riges Raad i en Proces imellem Universitetet og Stadens Magistrat, da Rector Univers. Doct. Claus Plum, Doct. Hans Resen, Biskop, Doct. Jesper Brockmann og Doct. Thomas Fincke agerede deres Sag for Kongen og Raadet, heder det: At Professorerne som Canikker andensteds efter Ordinantsen pag. 44. udgiver Kaldsbrev til Sognekaldet til vor Frue Kirke, som er Templum Collegiatum eller Domkirke. (Pontoppid. Orig. Hafn. pag. 320.) Kirken staaer under Professorernes Forsvar, hvoraf Een er altid Procurator Templi. Professorerne have Rettighed til at kalde de to Kapellaner. Naar det øverste Kapellanie er vacant, ascenderer altid den nederste Kapellan; og da udvælges 5 a 6 Candidater, eller ordinerede Præster, deels Studiosi til at prædike paa Valg; af hvilke ved pluralitet af Professorernes Vota paa Consistorium udvælges Een til at være nederst Capellan, hvis Vocation confirmeres af Kongen. Alle Kirkens tre Præster have deres frie Præste-Residenzer. Professorerne beskikke alle Kirkens Betientere, saa og Skole-

238

Lærere ved Kirkens fattige Skoler. Ved Kirken er en Organist, en Klokker, en Over-Graver og to Under-Gravere. Hver Morgen Kl. 8. holdes i Kirken Bøn og Sang af en Hører i vor Frue latinske Skole med sine Disciple, og ligeledes hver Eftermiddag Kl. 3. Denne Morgen- og Aften-Bøn i Stadens Kirker er paabudet at holdes i Kirke-Ordinantsen den 14 Jun. Aar 1539, samt i Kiøbenhavns Beleiring den 16 Aug. Aar 1658. Foruden Froprædiken, Høimesse- og Aftensangs-Prædiken hver Søn- og Hellig-Dag holdes her i Kirken Onsdags-Prædiken, som egentlig er den saa kaldte Syvslets-Prædiken; Fredags-Prædiken, saa og Skrifteprædiken hver Løverdags Eftermiddag Kl. 2 for Confitenterne. I følge det Kongelige Rescript Aar 1760 begyndes nu i Stadens Kirker Froprædiken om Morgenen Kl. 7. (som ellers tilforn blev begyndt Kl. 6.) Høimesse-Tienesten begyndes Kl. 9, (som tilforn blev begyndt Kl. 8.) Denne Forandring tog sin begyndelse paa Mikkeldags Fest Aar 1760. Isted for den hidindtil siden Aar 1689 brugte Dr. Thomas Kingos Psalmebog blev efter Kongelig Befaling Aar 1781 anordnet herefter i Stadens Kirker at bruges den Aar 1778 udgivne Psalme-Bog eller Samling af gamle og nye Sange; hvilket tog sin Begyndelse med Kirke-Aaret Første Advents Søndag Aar 1781. Samme Psalmebog havde været brugt i tre Aar forhen i de kongelige Slots-Menigheder og Weysenhusets Kirke.

I Henseende til de ældre Tider er endnu at merke, at Aar 1625 blev paa vor Frue Kirkes Bekostning uden for Stadens Nørre-Port (som da laae ved Enden af Nørregade, og hvis Rudera endnu sees sammesteds i Volden) bygt en grundmuret nye Kirke. Paa den søndre Kirke-Port af samme nye Kirke stod at læse denne latinske Inscription:

Ædem hanc Sacram Jussu Regiæ Majestatis Christiani Quarti ædificavit Templum Divæ Virginis Havniense suo Sumptu.

Bemeldte nye Kirke laae imellem Vester- og Nørre-Port og var opbyggt for dem, som boede i Husene i Forstaden. Samme Kirke, bygt Aar 1625, blev indviet Dom. I. post. Trinit. Aar 1628, men blev afbrændt Aar 1658. Udi den Doms-Act, som Aar 1630 den 20 Jul. er udstædt af Kongen og Dan-

239

marks Riges Raad i en Proces imellem Universitetet og Stadens Magistrat, heder det: At Professorer kalder Graver og Klokker til den nye Kirke som vor Frue Kirke har uden nogens Tillæg bygt, hvorfor og samme Kirke dependerer af vor Frue Kirke og er under dens Kirke-Værge. Da Frue Kirke, som hidtil ikkun havde haft een Kapellan, fik sin anden Kapellan, saa fik han Befaling til at boe ude ved den nye Kirke. Dog dette varede ikke længere end til Kiøbenhavns Beleiring Aar 1658, da baade bemeldte nye Kirke og den derhos liggende Forstad betimelig blev nedbrudt og afbrændt, paa det at Fienden ikke derved skulle finde noget skiul eller Kanonerne paa Stadens Volde skulle finde Hinder i at vise deres Virkning. (Pontoppid. Orig. Hafn. pag. 291.) Man finder, at følgende Mænd have været Præster ved denne nye Kirke, nemlig: 1.) Mag. Thor Rasmusen, som var Sognepræst til Hvidoure uden for Kiøbenhavn, var tillige beskikket at skulle være Præst til denne nye Kirke Aar 1625. Men Aar 1627 blev han kaldet til at være Biskop paa Gulland. I hans Tid blev Kirken ei færdig bygt. (L. Wolfs Encom. Dan. pag. 679.) Efter ham var 2.) Hr. Peder Nicolai Sæby, fra Aar 1628 Dom. I. p. Trinit. da Kirken blev indviet, indtil Aar 1629 udi August. 3.) Hr. Peder Nielsen, fød i Slagelse, var Præst her fra Aar 1629 til Aar 1644 anden Pintse Dag. 4.) Peder Iversen Munk, en Borgemesters Søn af Kiøbenhavn, fra Aar 1644 den 10 Jul. til Aar 1654 den 5 Aug. da han døde. 5.) Hr. Bendt Olsen Halland, kaldet Aar 1654. I hvis Tid Kirken blev afbrændt og ødelagt. (See Hiørings Leier-Krants.)

Til vor Frue Kirkes Sogn hører nu omstunder følgende Gader med deres Gaarde og Huse, som i alt ere 986. nemlig: 1) Store Kanikkestræde, som har 16 Huse og Gaarde. 2) Farvegaden, har 42 foruden store Wartovs Hospital. 3) Store Fiolstræde har 44, og lille Fiolstræde. 4) Frideriksberggade har 33, lille Frideriksberggade har 4. 5) Gaasegaden ved Stadens Arresthuus, har 4. 6) Gammel Torv har 14. 7) Henrikfyrengang har 14. 8) Kalleboderne har 2. 9) Kattesundet har 34. 10) Paa store Kiøbmagergade 2. 11) Paa lille Kiøbmagergade, den ene Side 9.

240

12) I Klædeboderne, den ene Side 10. 13) Store Larsbjørnstræde 18. 14) Lille Larsbjørnstræde 11. 15) Larsleistræde 30. 16) Mikkalbryggersgade 21. 17) Nye-Torv og Sluttergaden 21, foruden Weysenhuset og Raadstuen. 18) Nørregade har 50, foruden Studiigaarden, St Petri, vor Frue Kirke og Præste-Residenserne. 19) Uden for Nørre-Port den ene Side har 6. 20) Nørre-Vold har 8. 21) Pederhvitfeldsstræde har 23. 22) Raadhuusstræde, den ene Side har 5. 23) Rosengaardens ene Side har 15. 24) Skidenstræde har 26. 25) Skiden-Torvet har 5. 26) Skindergadens ene Side har 19. 27) St. Pedersstræde har 62, foruden Walckendorfs-Collegium og den tydske Præstes Residents. 28) Stormgadens ene Side har 8, foruden det Harboiske Kloster. 29) Studiistræde har 54, med tvende Professor-Residentser. 30) Sønder Vold, fra Stormgaden til Wartov har 4. 31) Teilgaardstræde har 20. 32) Vandkunsten har 33 foruden Wartovs Hospitals Kirke. 33) Vestergade har 39. 34) Vester-Vold fra Farvegaden til det andet Huus fra St. Pederstræde har 59.

Ved vor Frue Kirke have siden Reformationen været følgende Stifts-Provster og Sognepræster, nemlig:

1.) Mag. Jørgen Jensen Sadolin, den første lutherske Sognepræst ved vor Frue Kirke; Han var først Prædikant i Viborg og blev siden Biskop i Odense, hvortil han blev ordineret Aar 1537, og døde den 19 Dec. 1559.

2.) Mag. Olaus Chrysostomus eller Oluf Gyldenmund, født i Vendsyssel, var først Professor ved Gymnasium i Malmø og Lector sammesteds, blev siden Professor Lingu. Ebrææ ved Universitetet i København, og Aar 1537 Sognepræst ved vor Frue Kirke; Aar 1542 Professor Theolog. Tilsidst blev han Aar 1547 Biskop over Børglum, nu Aalborg Stift, hvor han døde Aar 1553.

3.) Mag. Niels Palladius, født i Ribe, var først Sognepræst ved St. Nicolai Kirke, derefter Stiftsprovst og Sognepræst til vor Frue Kirke. Aar 1552 blev han Biskop over Lunds Stift i Skaane, til hvilket Embede han blev af sin Broder Doct. Peder Palladius, Biskop i Sieland, indviet paa anden Søndag efter Paaske i samme Aar udi Lunds Domkirke. Han var med som Biskop at sette Kronen paa Kong Friderik den Anden. Døde Aar 1560. (See Wolfs Encom. Dan. pag. 640.)

241

4.) Mag. Niels Jespersen, født i Viborg Aar 1519. Var først Abbed i Sorøe-Kloster, derefter Præst i Aalborg, siden i Malmø, og omsider Aar 1558 Sognepræst til vor Frue Kirke i København, hvorfra han blev forflyttet Aar 1560 til at være Biskop i Fyens Stift, hvor han døde Aar 1587. Han har efter Arild Hvitfeldts Beretning skrevet Gradualet eller den almindelige Sang- og Choral-Bog til Kirkens Brug.

5.) Mag. Tycho Asmund, blev Stiftsprovst og Sognepræst til vor Frue Kirke Aar 1560, og derefter Biskop i Lund i Skaane efter Doct. Niels Palladius. Han blev ordineret i Lund af den siellandske Biskop Doct. Hans Albertsen. (See Wolfs Encom. pag. 640.)

6.) Mag. Hans Tommesen, blev Stiftsprovst og Sognepræst Aar 1561. Døde Aar 1573. Om ham er meldt mere ved Monumentet over ham.

7.) Mag. Rasmus Katholm, blev Stiftsprovst og Sognepræst Aar 1573. Døde Aar 1582. Om ham læses i Windings Acad. Hafn. pag. 114. 115.

8.) Mag. Desiderius Foss, født i Odense, var først Rector i Roskilde Skole, blev Aar 1580 Professor Pædagogicus i København. Aar 1582 Sognepræst til vor Frue Kirke. Fra samme Embede tog han sin Afskeed formedelst Hukommelsens og Sindets Kræfters Svækkelse, og døde kort derefter Aar 1598.

9.) Mag. Christen Jensen Guldager, kaldet Aar 1598 til Sognepræst til vor Frue Kirke og Stiftsprovst, hvilket Embede han forestod i fire Aar, thi Aar 1602 blev han af Kong Christian den Fjerde kaldet til Hofpræst, og omsider benaadet med et Canonicat i Roskilde, hvor han døde Aar 1611. Om ham kan læses i Zwergs Siellandske Cleresie.

10.) Mag. Niels Clausen Sinding, blev Stiftsprovst og Sognepræst Aar 1602 og Aar 1607 Biskop i Opslo eller nu Aggerhuus Stift, hvor han døde Aar 1617.

11.) Mag. Peder Skielderup, var Aar 1604 Sognepræst i Mandal. Aar 1607 Slotspræst i Frideriksborg, derefter Aar 1608 Stiftsprovst og Sognepræst til vor Frue Kirke i København, og Aar 1622 Biskop i Trondhiem.

12.) Mag. Jacob Hasebard, født i København Aar 1591. Blev Professor Mathematicum ved Universitetet, og Aar 1608 Stiftsprovst og Sognepræst ved vor Frue Kirke. Døde Aar 1625.

242

13.) Mag. Jens Dienesen Jensen, født Aar 1587, blev Professor Metaphysices ved Universitetet Aar 1619, og Aar 1626 Stiftsprovst og Sognepræst ved vor Frue Kirke. Aar 1629 Biskop i Ribe, hvor han døde Aar 1634.

14.) Mag. Hans Burchardi, født Aar 1597, var Aar 1622 Informator hos Kronprinds siden Konge, Friderik den Tredie. Blev Aar 1629 Stiftsprovst og Sognepræst ved vor Frue Kirke, og Aar 1634 Biskop i Ribe, hvor han døde Aar 1643.

15.) Mag. Niels Paulsen Skandorph, var Sognepræst i Aalborg, derefter Professor Theologiæ ved Universitetet, og Aar 1634 Stiftsprovst og Sognepræst til vor Frue Kirke, hvor han døde Aar 1639. (Windingii Acad. Hafn. pag. 341-346.)

16.) Mag. Vikman Jacob Hasebard, født Aar 1601, var Rector ved Herlufholms Skole. Aar 1636 blev han Sognepræst til vor Frue Kirke i Odense. Aar 1640 Stiftsprovst og Sognepræst til vor Frue Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1642 blev han Biskop i Viborg, hvor han døde samme Aar.

17.) Mag. Ole Wind, født Aar 1590. Blev Aar 1617 Rector i Slagelse, Aar 1619 Con-Rector i Roskilde, og Aar 1625 Rector ved Frue latinske Skole. Samme Aar blev han af Kiøbenhavns Magistrat og de fornemste Borgere i Hellig Geistes Menighed udvalgt til Sognepræst ved Helliggeistes Kirke. Aar 1642 blev han af Universitetets Professorer udvalgt at være Stiftsprovst og Sognepræst ved vor Frue Kirke. Aar 1645 blev han Hofprædikant og Kongelig Confessionarius hos Kong Christian den fjerde. Han døde Aar 1646. Om ham læses i Zwergs Siellandske Cleresie.

18.) Mag. Erik Olsen Torm, var Professor Mathematicum ved Kiøbenhavns Universitet, blev Aar 1641 den 27 Jun. af Professorerne paa Consistorio udvalgt og beskikket til Stiftsprovst og Sognepræst ved Frue Kirke, i hvilket Embede han døde Aar 1667 den 2 Jun. (See Windingii Acad. Hafn. pag. 338.)

19.) Mag. Jakob Faber, født Aar 1622. Var Con-Rector i Viborg. Aar 1647 Sognepræst i Skive i Jylland. Aar 1667 kaldet af Kong Friderik den Tredie til Stiftsprovst og Sognepræst til vor Frue Kirke, hvor han døde Aar 1674 den 20 Febr.

243

20.) Mag. Hans Bagger, født Aar 1646 i Lund i Skaane, var Professor Linguar. Oriental. og Aar 1675 kaldet til Stiftsprovst og Sognepræst ved Frue Kirke Aar 1675 Biskop i Sielland. (See blant Bisperne No. 11. pag. 16.)

21.) Doct. Henrik Bornemann, født Aar 1646. Var Stiftsprovst fra Aar 1675 til Aar 1683. (Om ham er meldt allerede blant Bisperne No. 12. pag. 17.)

22.) Mag. Johan Adolph Bornemann, født Aar 1643. Var Rector i Kiøge Skole Aar 1675. Aar 1676 Slotspræst i Kiøbenhavn. Aar 1683 Stifts-Provst og Sognepræst til vor Frue Kirke. Døde Aar 1698.

23.) Mag. Johannes Petri Dorschæus, født Aar 1661. Var Feldtpræst Aar 1689. Blev Aar 1692 Sognepræst i Colding. Aar 1695 Reisepræst og Confessionarius hos Prinds Christian paa hans udenlands Reise. Aar 1697 blev han Sognepræst til Hellig Geistes Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1698 Stiftsprovst og Sognepræst til vor Frue Kirke. Han døde Aar 1706 den 19 Nov.

24.) Doct. Christen Willumsen Worm, født Aar 1672. Blev Aar 1694 Profes. Philos. Ord. og Theol. Desig. Derefter Sognepræst ved St. Nicolai Kirke Aar 1699. Men Aar 1707 Stiftsprovst og Sognepræst ved vor Frue Kirke. Og Aar 1710 Biskop i Sielland.

25.) Prof. Jacob Lodberg, født Aar 1672. Blev Aar 1695 Prof. Theol. & Phil. Extraord. Aar 1699 Lector i Aarhus; Aar 1701 Stiftsprovst i Christuiania. Aar 1707 Sognepræst til St. Nicolai Kirke i Khvn., Aar 1711 Stiftsprovst og Sognepræst til vor Frue Kirke. Aar 1717 Biskop i Fyens Stift. Døde Aar 1731.

26.) Mag. Søren Knudsen Sevel, født Aar 1653. Ved Biskop Doct. Søren Gluds Recommendation blev han af Kongen kaldet den 16 Oct. Aar 1680 til Sognepræst ved Domkirken i Viborg, og blev den 17 Dec. ordineret til samme Embede af Biskop Glud. Efter 30 Aars Forløb blev han Aar 1711 kaldet til Provst og Sognepræst ved Holmens Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1718 den 3 Jan. blev han kaldet til Stiftsprovst og Sognepræst ved vor Frue Kirke. Han døde Aar 1720 den 6 Jan. Hans Liig blev siden ført til Viborg.

27.) Mag. Morten Reenberg, født Aar 1660. Blev Aar 1693 i Februar Feldt-Provst ved de danske keiserlige Hielpe-Tropper i Flandern. Samme Aar i Junii kaldet til Sognepræst i Stege paa Møen. Aar 1709 den 6 Sept. blev han Sognepræst ved Helliggeistes Kirke i Kiøbenhavn, og Aar 1720 Stifts-Provst og Sognepræst ved vor Frue Kirke. Han døde Aar 1736 den 23 Febr.

244

og blev efter hans Forlangende begravet tæt i den østre Ende af Choret paa Kirkegaarden i en muret Grav ni Alen dyb og med en muret Gehvelvt over.

28.) Hr. Niels Dorph, fød Aar 1681. Blev Aar 1707 Capellan pro Persona i Nannestads Præstegield. Aar 1709 Feldtpræst ved et norsk Regiment. Aar 1712 Sognepræst til Wang paa Hedemarken, og Aar 1726 Provst i samme Provstie. Aar 1733 den 28 Aug. blev han af Kong Christian den Siette paa den norske Reise kaldet til Sognepræst ved Nicolai Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1736 den 28 Apr. blev han Stiftsprovst og Sognepræst ved vor Frue Kirke, og 28 Nov. i Jubelfæstens Tid Consistorialraad. Aar 1738 den 14 Febr. blev han Biskop i Aggerhuus Stift og den 4 May ordineret til Biskop i Frue Kirke. Og var denne den første Bispevielse, som blev holdet i Frue Kirke efter den store Ildebrand, da Kirken var indviet den 30 April; thi Biskop Dorph, uagtet han i to Aar havde været Sognepræst til Frue Menighed, havde ikke haft den Fornøielse at prædike i Frue Kirke, førend paa den Dag, da han blev indviet til Biskop, saasom (førend Frue Kirke blev opbyggt) holdt Frue Menighed sin Gudstieneste i Nicolai Kirke alternativement. Aar 1758 den 3 May døde han i sit Biskopelige Embeds 20 Aar, sit præstelige Embeds 51 Aar, og Alders 77 Aar.

29.) Hr. Mads Holm, fød Aar 1673. Blev Aar 1702 Sognepræst til Hammel i Aarhus Stift. Aar 1706 blev han Sognepræst for Qvislemark Menighed i Sielland, og Aar 1715 Provst i Øster-Flokkebjerg Herred. Aar 1738 den 14 Febr. blev han Stiftsprovst og Sognepræst ved vor Frue Kirke i Kiøbenhavn. Han døde den 8 Oct. Aar 1738, efterat han havde været Stiftsprovst i ni Maaneder og blev begravet den 14 Oct. ved den vestre Side af Sal. Hr. Reenberg.

30.) Hr. Henrik Gerner, var først Sognepræst til Waale-Præstegield i Aggerhuus Stift; Blev Aar 1738 den 14 Nov. kaldet til Stiftsprovst og Sognepræst ved Frue Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1747 in May resignerede han, for at reise hen til den herrenhuttiske Menighed. Han har udgivet sit eget Vita & Fata, trykt Khvn. Aar 1772 in 8vo.

31.) Professor Søren Blok, fød Aar 1696. Blev Aar 1730 den 24 Jan. Sognepræst til Barret i Aarhus Stift. Aar 1741 den 4 Aug. Professor Theolog. Ordinarius ved Universitetet. Aar 1746 den 15 Apr. Stiftsprovst og Sognepræst til Budolphi Kirke i Aalborg. Aar 1747 den 30 Jun. Stiftsprovst og Sognepræst til vor Frue Kirke i Kiøbenhavn, og blev indsat den 20 Aug. Han døde Aar 1753 den 18 Sept.

245

32.) Mag. Henrik Christopher Bützow, fød Aar 1693. Blev Aar 1719 den 2 Jul. Feldtpræst ved de danske Tropper. Aar 1720 den 28 Jun. Sognepræst for Øls i Viborg Stift, og Aar 1733 Provst i Hinsted-Herred. Aar 1741 den 21 Jul. Stiftsprovst og Sognepræst ved Domkirken i Viborg. Aar 1747 den 30 Jun. Stiftsprovst og Sognepræst til Budolphi Kirke i Aalborg. Aar 1754 den 1 Mart. Stiftsprovst og Sognepræst til vor Frue Kirke i Kiøbenhavn. Han døde Aar 1763 den 9 Jul. i sit Alders 71 Aar.

33.) Hr. Jens Jakob Hegelund, fød Aar 1711, blev Aar 1741 den 10 May ordineret til Feldtprovst ved de Kongel. Tropper, som gik i Storbritannisk Tieneste, men strax derpaa den 19 May kaldet til dansk Præst ved det kongelige Stift Valløe og Sognepræst til Valløebye Menighed. Aar 1745 blev han ene Stifts-Præst Dansk og Tydsk, og Aar 1759 Provst i Bewerskov-Herred. Aar 1760 den 22 Dec. blev han Sognepræst ved Helliggeistes Kirke i Kiøbenhavn, og indsat Aar 1761 den 22 Febr. Aar 1763 den 21 Jan. befalet at forrette Provste-Embedet i Provst Bützovs Svaghed. Aar 1763 den 26 aug. blev han Stiftsprovst og Sognepræst ved vor Frue Kirke, og holdt sin Indgangs-Prædiken den 16 Oct. Han døde Aar 1773 den 18 Mart. 61 Aar gammel.

34.) Hr. Jacob Hviid, fød Aar 1713. Blev Sognepræst til Fogedbye-Sogn i Sielland Aar 1748, men Aar 1755 Sognepræst til Qvislemark- og Fourendal-Menigheder. Aar 1766 den 20 Jun. Sognepræst ved vor Frelzers Kirke paa Christianshavn. Og Aar 1773 den 1 Apr. Sogneprovst og Sognepræst ved vor Frue Kirke. Aar 1779 den 31 Dec. General-Kirke-Inspector.

2: Vor Frue Kirkes danske skoler

Vor Frue Kirke har to danske Skoler for Sognets fattige Børn af begge køn, nemlig en Drengeskole og en Pigeskole, som hver for sig ere separerede. Begge stiftede Aar 1718 af da værende Stiftsprovst og Sognepræst Hr. Jakob Lodberg, siden Biskop i Fyens Stift. Skole-Capitalen er nu voxen over 14000 Rdlr., af hvis aarlige Renter 30 til 40 Dreng- og ligesaa mange Pigebørn gives hvert Aar nye uldene og linnede Klæder, saaog Skoe og Strømper; og 81 Skolebørn faae daglig Brød for 1 sk. De nyde frie Underviisning i Læsning, Skrivning og Regning. Disse Skolers Lærere, som ere en Skolemester, en Hører og en Læremoder, nyde aarlig 283 Rdlr. i Løn

246

samt frie Værelser, Lys og Brænde til Skolen. Hver Tiirsdag Formiddag møde disse Skolebørn i Kirken fra kl. 9 til 10, da alle tre Præster catechisere selv med dem og skifte saaledes, at hver af Præsterne har sit Fierdingaar at holde Catechisation med dem i. Skolens Fundats er af Kong Friderik den Fierde confirmeret den 4 Mart. Aar 1718. Dronning Lovise, Kong Friderik den Fierdes Gemalinde, skienkede Aar 1711. 1000 Rdlr. til denne Skole; de øvrige Donationer og Legata, som af adskillige Personer i de følgende Aar ere skienkede til denne Skole findes anførte tilligemed Fundatzen i Hofmans Samling af Foundationer og Gave-Breve Tom. 9. pag. 117.119.

Foruden disse to Kirken tilhørende Skoler har Frue Sogn en Frieskole for hielpeløse Børn, stiftet af Hr. Agent Hans Holk under Adresse-Contoires Direction i Kiøbenhavn Aar 1771. Den blev aabnet den 1 May Aar 1771. Samme Skole understøttes af Frie-Skolernes Velgiøreres frivillige Gaver, som dertil have ladet sig antegne at give noget vist maanedlig.

§. 3.

3: Vor Frue Latinske Skole

Vor Frue latinske Skole er en Cathedral-Skole, hvis grundmurede Skolebygning ligger paa vor Frue Kirkegaard ved Kirkens søndre Side, men Skolens Rectors og Con-Rectors Residentzer vende ud til Skindergaden. Man finder at i Pavedommets Tid har udi Graabrødre Kloster været latinsk Skole, hvis Rector Aar 1546 har været Magister Jonas Andersen. Disse Skole-Discipler havde paa den Tid en særdeles Dragt; thi saasart nogen blev examineret af Skolemesteren, om han havde Naturalier til boglige Kunster og blev antaget blant Disciplernes Tal, maatte han, ligesom alle Disciplene bære Kappe, som skiulte det hele Legeme, undtagen den høire Arm, der var frie. Paa Hovedet havde de en Kabus med en Svants, som hængte ned ad Nakken. (See Joh. Svaningii Hist. Christ. II. Libr. 2. Cap. 8.) Men eftersom en Deel af disse fattige Skole-Disciple gik om i Staden at betle, saa udgav Kong Christian den Anden Aar 1519 den Forordning, at ingen Forældre maatte holde deres Børn til Studeringer og sette dem i Skolen med mindre de selv formaaede at underholde dem uden Hielp af Tiggerie. (See Holbergs Danmarks Historie

247

Tom. 2. pag. 49.) Men da Graabrødre Kloster-Bygning, (efterat Magistraten havde modtaget den til de Fattiges Beste) blev anvendt til andet Brug, saa blev Aar 1545 befalet, at de tre Hoved-Kirker, nemlig vor Frue, Helliggeistes og Nicolai Kirke skulle bygge og vedligeholde en trivial latinsk Skole. Til denne skole at anlegge købte man den Plads, beliggende ved Enden af Skindergaden paa vor Frue Kirkegaard, hvor de Skotske Soldater efter Arild Hvitfelds Beretning bleve Aar 1519 overfaldne af nogle Tydske og tilligemed Huset opbrændt. Denne latinske Skole blev da allerførst opbyggt Aar 1548 af ny paa forommeldte tre Kirkers Bekostning. Denne første Skole-Bygning stod indtil Aar 1591, da den blev nedbrudt og en større, saa og smukkere Skole-Bygning blev opført ved Bygmester Jørgen Schult paa en Deel fornemme og formuende Mænds Bekostning, hvoriblant vare de tre Riddere, Christopher Parsberg, Erik Munk og Axel Gyldenstjerne, og andre flere, hvilke ved deres milde Gaver sammenskiød til den ny Skole-Bygning en Summa af henimod 3000 Rdlr. Til en Amindelse derom stod følgende latinske Inscription udhuggen i Steen over Skolen:

Rege Daniae & Norveg. &c. Chistiano Quarto, Aulæ Regiæ Magistro Christophoro Walckendorphio, Episcopo Selandiæ Doct. Petro Jani Winstрупio, Consule Olao Martini, Architectore Georgio Schult, Sumptibus Christiophori Parsberg, Eri Munck, Axelii Gyldenstjerne, Benedicti Gregorii, Vacarii Roskild, Petri Coldingii, Engelberti Henrici, Claudii Jacobi Studiosi, Johannis Scribæ, Hæredum Dni Johannis Skoning, Andreæ Francisci, Civis Coagiensis, Johannis Wormii, (qui simul 2859 Taler. 1½ Marc. 6 Solid. obtulerunt) & Aliorum.

Hvilket sees af den latinske Skoles Regnskabs-Bøger, som giemmes paa Kiøbenhavns Universitets Archiv; (P. Resenii Inscript. Hafn. pag. 253.) Indtil Aar 1616 havde den latinske Skole ikkun en Rector, men ingen Con-Rector. Kong Christian den Fierde oprettede Con-Rectors Embede og lagde til Con-Rectors Inkomst et Vicariat af Roskilde Domkirke efter sit kongelige Brev, dateret Skanderborg den 4 Sept. Aar 1616. Omsider blev den latinske skole Aar 1634 forøget med en ny Bygning til Rectors og Con-Rectors Residenz, som er Skolens Forhuus og vender ud til Skindergaden; Ligeledes til sex Høre-

248

res Værelser oven over Skolen, altsammen opbyggt paa de ovenmeldte tre Kirkers og Skolens fælles Bekostning, thi Skolen havde i nogle faa Aar sanket en Capital af 17000 Rdlr. hvortil det meste blev foræret af Peder Oxe, Christopher Walckendorff, Sille Brokmanns, Doct. Hans Resen og Doct. Peder Resen, Friderik Fuiren, &c. Over samme Bygning blev sat følgende latinske Inscription, indhuggen i en Steen:

D.O:M:S: Residentia Rectoris & Collegarum Scholæ B. Virginis Trium Templorum Sumptibus & Sch. Exstructa Anno 1634.

Alle disse Skolens Bygninger forbleve ved Magt indtil Aar 1728, da de i Stadens forskrekkelige Ildebrand udi October Maaned bleve næsten ganske ødelagte. Men de ere alle efter Ildebranden af ny blevne opbygte, saavel Skolens Bygning, som ogsaa Rectors og Con-Rectors Residenzer af Grundmuur meget zirligen og beqvemt. Den nordre Side af hele Skole-Bygningen vender, ligesom tilforn, ud til vor Frue Kirkegaard og er 55 Alen lang, 13 Alen høi til Taget, men 22 Alen høi til Tag-Ryggen, bestaaende af to Etager med en Qvist i Midten elleve Fag breed af to Fag. Man seer her i samme Grundmuur siddende, endnu tilovers fra Branden frelst, i Steen zirlig udhuggen det Kongelige danske Vaaben, samt derunder Kong Christian den Fierdes Navn i Chiffre med sit Symbolum: Regna Firmat Pietas, sterk forgyldt. Udi den første Etage er Skolen, men i den anden Etage eller langs over Skolen ere beqvemme Værelser til samtlige Skolens Collegæ eller Hørere, saa at hver af dem haver to rummelige Værelser, hvis Vinduer vende ud til Kirkegaarden. I Qvisten er et Værelse, Sange-Loftet kaldet, hvor Skolens Cantor informerer Disciplene i at synge Psalmer efter Noder, naar de sædvanlige Læse-Timer i Skolen ere til Ende. Men i den Bygning, som vender ud til Skindergaden, har baade Rector og Con-Rector, hver for sig, sin egen Residenz med beqvemme Værelser til deres Huusholdning.

Indvendig i Skolen, som er høi, kiølig og luftig, saa og Gulvet belagt med Steen-Fliser, seer man syv Classer eller Lectier, een paa hver Side, indrettede og enhver Classe har sin Collega eller Hører, som underviser sine under-

249

havende Disciple efter de Metas og Fremgang, som ere foreskrevne hver Lectie for sig. De fire øverste Collegæ have hver sin Sogne-Kirke at være Degn til, og opvarter Sungen i Kirken med sine Disciple ved Guds-Tienesten om Søndagen, Fredag og Løverdags Eftermiddag. Den siette Lecties Hører er Degn til vor Frue Kirke, den femte Lecties Hører er Degn til Nicolai Kirke, den fierde Lecties Hører er Degn til Helliggeistes Kirke, og den tredie Lecties Hører er Degn til Runde Kirke. Hver af dem indsamle to gange om Aaret Degnepenge af de i Sognet boende Familier i hvert Huus. Nu omstunder ere Hørernes Tal ikkun fem, da første Lectie tilligemed nederste Lectie eller Sinke ere nedlagde. Siette og femte Lectie er med Tralverk og Døre ganske aflukkede fra de øvrige ringere Classer. Derefter er den saa kaldede Mester-Lectie eller øverste Classe ved en Forhøining af to Trin saa og med Tralverk og dobbelte Døre aflukket for sig selv, samt med Trægulv destingveret fra Skolens øvrige Lectier. Den er tillige forsynet med et Cathedra, hvor Rector og Con-Rector har hver sine visse Dage og Timer at læse med deres Disciple, som ere fordeelte paa tre Parter. Skolens Rector er efter Kong Christian den Fierdes

Anordning tillige Professor Musices, og efter Kong Christian den Siettes Skole-Forordning af Aar 1739 har Rector ved Kiøbenhavns latinske Skole altid Rang næst efter Sognepræsterne i Staden. Til Rectors Løn er henlagt Phanefiords Sogns Konge-Tiende paa Møen og af Degne-Pensioner aarlig 84 Rdlr. 4 Mk. Som Professor Musices nyder Rector 30 Rdlr. aarlig. Af Kirkerne nyder han hver Paaske 19 Rdlr. 2 Mk, 4 sk. nemlig: af vor Frue Kirke, 10 Rdlr. 1 Mk. 4 sk. Af Helliggeistes 5 Rdlr. Af Nicolai Kirke 4 Rdlr. 1 Mk. saa og af Skolens Liigpenge den fjerde Deel og Copulations-Penge &c. Degne-Pensionerne til vor Frue latinske Skole er i alt 234 Rdlr. Til Con-Rector er henlagt Vixøe, Hersted-Øster og Kaleboe Anpart Konge-Tiende, Skibbinge Konge-Tiende, Asminderups Konge-Tiende, samt af Degne-Pensionerne 51 Rdlr. Skolen har sin egen Cantor, som paa visse Dage om Ugen i en Time informerer Disciplene in Musica Figurali paa et dertil anviist Værelse paa Skolen, naar de sædvanlige Formiddags Skole-Timer ere til Ende. Samme Cantor opfører Kirke-Musiken med Disciplene paa de tre

250

store Høitider i Stadens Kirker, samt ved akademiske Solenniteter, saaog ved Sørge-Musikens og Cantaters Opførelse ved Liigbegængelser. Cantor nyder af Skolen aarlig 86 Rdlr. Løn, nemlig af Skolen 20 Rdlr., af Copulations-Penge 50 Rdlr., for Musiken til de store Høitider 16 Rdlr. Saaog af Stadens Kirker i alt 244 Rdlr. aarlig, nemlig af vor Frue Kirke 70 Rdlr., af St. Nicolai Kirke 50 Rdlr., af Helliggeistes Kirke 50 Rdlr., af Trinitatis Kirke 30 Rdlr., og af St. Petri tyske Kirke 44 Rdlr. Desuden faaer Cantor sin Deel for Musiken ved akademiske Solenniteter og af Discant Penge fra Slottet. Skolen har ogsaa en Succentor, som altid er een af Collegis Scholæ, og opvarter ved Musiken. Han informerer Disciplene i Choral-Sang og derfor nyder 26 Rdlr. aarlig og for Musikens Opvartning 20 Rdlr. Dernæst har han af Stadens Kirker 37 Rdlr. 2 Mk. aarlig, nemlig af vor Frue Kirke 10 Rdlr., af Helliggeistes Kirke 6 Rdlr. 4 Mk., af Nicolai Kirke 6 Rdlr. 4 Mk. af Trinitatis Kirke 6 Rdlr. og af St. Petri Kirke 8 Rdlr. Desuden er ham tillagt som Præcentor ved Thuresøns Bøns Holdelse hver Fredag Eftermiddag Kl. 3 i St. Nikolai Kirke aarlig 19 Rdlr. 4 sk. Som Præcentor ved Syv-Slets Prædikens Holdelse i Helliggeistes Kirke nyder han aarlig 10 Rdlr. af Skolen, og besørger Sangens Forretning ved een af Skolens Disciple. Aar 1775 den 11 Mai udgav Kong Christian den Syvende en Forordning, angaaende Skolevæsenets Forbedring ved de publique latinske Skoler og hvad den studerende Ungdom der saavel fra publik som privat Information kommer til Academiet skal gjøre Rede for. Aftegningen af den latinske skoles Bygning findes i Thuras Hafn. Hod. Tab. CIX. Ved denne Skole er et Skole-Bibliothek.

For Stadens Ildebrand saae man ved Siden af Rectors Cathedra hængende paa Væggen de tvende siellandske Biskoppers, Doct. Hans Poulsens Resens og Doct. Jesper Brokmanns Skilderier, hvilke begge havde været denne latinske Skoles store Velgiørere. Under deres Skilderier var af Rector Scholæ, Mag. Jørgen Eilertsen, forfattet og opsat følgende latinske Inscriptioner i lapidal Stil.

251

Under Sal. Biskops Doct. Hans Poulsens Resens Skilderie læste man følgende latinske Inscription:

Memoriæ & Immortalibus in hanc Scholam Meritis Venerabilis in Christo Patris, Joh. Pauli Resenii, S. S. Theolog. Doctoris, ejusdemque in Academia Hafniensi Profess. Senioris, itidem & Decani Selandiæ Episcopi & Canonici Roschildensis Ob liberalissimum MM Uncialium Nummum, In Pauperes Scholæ hujus Alumnos legatum & procuratam pro Scholæ Conservatione Monetæ vulgar, duum itidem Milium octoginta Thaler. Ex communi Pauperum Fisco in singulos Annos Eleemosynam, Nec non Propensissimum in Musicam instrumentalem, pariter ac Vocalem, Studium & liberale in Ejusdem Cultores Stipendium Annuum, Hoc Monumentum suis impensis poni voluit, qui Tanti Viri Beneficentia, Cura & pro Scholæ Conservatione Sollicitudine in difficillima ejusdem Administratione plurimum se adjutum gratus profitetur Georg. Hillarius. Scholæ Rector.

Under Biskop Doct. Jesper Rasmussen Brockmanns Skilderie var at læse denne latinske Inscription:

Immortalitati & Æternæ Memoriam Dn. Casp. Eram. Brochmann S. S. Theologiæ Doctoris, Professoris Senioris & Decani, Selandiæ Episcopi, Scholarum Diæceseos suæ, interque has præcipue hujus Metropolitanæ Patroni Euergetæ, Nutriti & Conservatoris, Omnium ante Se laudatissimorum Episcoporum Munificentiam & Liberalitatem supergressi ob largissimas sine Exemplo Eleemosynas annuas incredibilem pro Schola conservanda Sollicitudinem, summumque Humanitatis atque Benevolentiam in Ludi hujus Docentes, Discentesque Studium, quo privatim publiceque Vivus Mortuusque inclaruit. Hoc Monumentum suis Sumptibus posuit Georgius Hilarius, Scholæ Rector.

Foruden disse tvende Biskopper have mange andre, saavel af adelig som borgerlig Stand, givet anseelige Kapitaler til denne latinske Skole. Blant disse Skolens Velgiørere regnes især Peder Skram, Ridder og Rigets Admiral; Peder Oxe til Gisselfelt, Rigets Hofmester, saag hans Søster Inger Oxe, Jørgen Brahes Enke Frue; Christopher Walckendorff, Rigets Hofmester; Gunde Lange, Doct. Jesper Brockmanns Enke, Bispinde Sille Valkenburg, Doct. Henrik Fuires, Stads-Oberst eller Stads-Hauptmand Friderik Thunæsen, Doct. Hans Poulsen Resen, Etatsraad Peder Resen, Etats-

252

raad Jørgen Elers, Professor Søren Calundan, Peder Phyg, Renteskriver Hans Mikelsen, Slotsskriver Hans Mikelsen, Bente Schultz, Kirstine Jørgen Bentsens, Margrethe Hans Tausings, Raadmand Hans Wibe, Peder Thommesen, Christen Jensen Aalborg, Søren Lademager, Raadmand Mikel Sørensen, Raadmand Hans Stampe, Jens Pedersen Darup, Klokker Søren Matthisen, Søren Jakobsen Graahe, Professor Hans Steenbuck, Biskop Edvard Londemann af Rosenkrone, Anne Cathrine de Voss, afgangne Jacob Rosborgs Enke og adskillige flere. Blant Skolens Foundationer er et Legatum Musicum paa 300 Specie Daler til tre Disciple; Frue Sille Brokmanns paa 1000 Rdlr. til tre Disciple; De Reseners Legatum paa 3000 Rdlr. til Brød; Eilers Legatum paa 500 Rdlr. til Brød. Dr. Henrik Fuires paa 500 Rdlr. til tre Disciple. Professor Søren Calundans paa 300 Rdlr. til en Discipel. Raadmand Hans Stampe paa 500 Slettedaler til fem Disciple. Jens Darups paa 100 Rdlr. til en Discipel; Klokker Søren Matthisens paa 200 Rdlr. til 4 Disciple; Søren Graahes paa 100 Rdlr. til en Discipel; Dr. Hans Steenbucks paa 400 Rdlr. til en Discipel. Rosenkrones paa 200 Rdlr. Anne Vosses paa 1000 Rdlr. Klæder for for 500 Rdlr. svares aarlig af Børnehuset &c. Alle Skolens Legata findes anførte i Hofmans Foundationer og Gave-Breve Tom. 9. pag. 90 - 116. Denne latinske Skole, som formedelst sin Beliggenhed ved Frue Kirkegaard kaldes i daglig Tale Vor Frue latinske Skole, men eller Schola Metropolitana, eller Kiøbenhavns latinske Skole, er altsaa forsynet med anseelige og rige Donationer af Legatis til Disciplenes Nytte, saa at Skolen er nu Eier af 36000 Rdlr. i frugtbringende Kapitaler, hvorfor een af Magistrats-Personerne aflegger et aarligt Regnskab under Direction af Biskoppen og Magistraten. Hvilket Regnskab, tilligemed Rectors eget a parte aarlige Regnskab revideres af visse Magistrats-Personer og qvitteres af Directionen. Uden for Skolens Bygning eller ved Enden af den, ud til Frue Kirkegaard er et meget lidet Gaardsrum, indsluttet med et Portal, som af nye blev opsat Aar 1777, da her tilforn stod ikkun en liden Muur, med en Laage paa, som en Levning fra Ildebranden.

253

Over det nye Steen-Portal eller Indgangs-Port til vor Frue latinske Skole næst op til Kirkegaarden staaer i Steen med forgyldte Bogstaver indhuggen denne latinske Inscription:

Studiis Juventutis Scholasticæ Sacra Hæc Domus Impensis Templorum instructor & ornatior. Anno MDCCLXXVII.

Ved Kiøbenhavns latinske Cathedral-Skole have følgende været Rectores, nemlig:

1.) Mag. Jonas Andersen, blev Rector Aar 1546, og siden Lector i Opslo i Norge. Han har først været Rector ved den particulaire latinske Skole i Graabrødre-Kloster. (See om ham siden i Kap. 4. §. 1.)

2.) Mag. Andreas Petri Coagius, eller Anders Kiøge, blev Rector Aar 1558 og Aar 1562 Professor Matheseos ved Universitetet; Men Aar 1578 blev han Canonicus i Skaane. See Windingii Acad. Hafn. pag. 115. Alb. Bartholini de Script. Dan. pag. 7.

3.) Olaus Theophili, blev Rector Aar 1566. (See Bartholin Hyp. pag. 112.) Han er udelukt i Resens Fortegnelse i Ejusd. Inscript. Hafn. pag. 253.

4.) Mag. Laurentius Welhadi, eller Lars Villadsen, fød i Hadersleb. Blev Rector Aar 1576. Efter hans Død stod Rectoratet nogen Tid ledigt og imidlertid skiftedes Professorerne ved Universitetet at læse hver Dag i Skolen med Disciplene. (Windingii Acad. Hafn. pag. 192.)

5.) Mag. Niels Krag, fød i Ribe, blev Aar 1577 Rector i Kiøbenhavns Skole, tog sin Afsked derfra Aar 1582, og reiste udenlands. Efter sin Hiemkomst blev han Aar 1589 Professor Extraord. og Aar 1592 Professor Græcæ Linguae. Aar 1594 Historiographus Regius. Aar 1601 Forstander over Sorøe Kloster. Døde samme Aar. Han har skrevet Annales Christiani tertii.

6.) Mag. Iver Stub, blev Rector Aar 1582 og derefter Professor ved Universitetet Aar 1589 (See Winding. Acad. Hafn. pag. 158 – 160. Bartholin. de Scriptis Dan. pag. 94.)

7.) Mag. Lars Nielsen Scavenius, blev Rector Aar 1590. Derefter Professor ved Universitetet Aar 1594. Siden Sognepræst til Taarnbye paa Amager. Omsider Biskop i Stavanger. (See Windiug. Acad. Pag. 194.)

254

8.) Mag. Frantz Jonæsen, var først Rector i Slagelse, derefter Rector ved Kiøbenhavns Skole Aar 1606. Siden Sognepræst i Store-Heedinge i Sielland.

9.) Mag. Johannes Kraft, var Aar 1593 Præst ved St. Petri tydske Kirke og tillige Rector ved vor Frue latinske Skole, saaog Canonicus i Roskilde. Døde Aar 1616. (Alb. Bartholin de Script. Dan. pag. 74.)

10.) Mag. Frantz Jørgensen eller Franciscus Georgii, var Aar 1602 Sognepræst til Ondløse i Sielland, derefter Aar 1616 Rector ved Kiøbenhavns latinske Skole, og Aar 1625 Lector Theologiae ved Gymnasium i Roskild, hvor han døde Aar 1646.

11.) Mag. Ole Wind, var først Rector i Slangerup Skole Aar 1617. Derefter Con-Rector ved Roskilde Skole Aar 1619. Reiste udenlands og efter sin Hiemkomst blev Rector i Kiøbenhavns Skole Aar 1625. Efter tre Maaneders Forløb kaldet til Sognepræst ved Helliggeistes Kirke. Tilsidst Aar 1645 Confessionarius Regius. Døde Aar 1645. (See Zwerg siellandske Cleresie, Tom. 1. Alb. Bartholin de Script. Dan. pag 112. Mölleri Hypomn. pag. 355.)

12.) Mag. Andreas Pedersen Hegelund, var først Rector i Slagelse, derefter Rector i Kiøbenhavns Skole Aar 1625. Omsider Provst og Sognepræst i Stege paa Møen. Døde Aar 1638.

13. Mag. Søren Pedersen Calundan, var Provst ved Communitetet og Regentsen, derefter Con-Rector og siden Aar 1638 Rector ved Kiøbenhavns Skole og Professor Ethices ved Universitetet. (Winding. Acad. Hafn. pag. 370-375.)

14.) Mag. Jørgen Eilersen, eller Georgius Hilarius, blev Aar 1641 Con-Rector og Aar 1646 Rector ved Kiøbenhavns Skole. Aar 1654 blev han Professor Literar. humaniorum. Aar 1672 Afstod han Rectoratet til Mag. Henrik Bornemann. Døde Aar 1686. og testamenterede sit Bibliothek til Walckendorffs Collegium. (Winding. Acad. Hafn. pag. 408-413.)

15.) Mag. Henrik Bornemann, var først Con-Rector og siden Aar 1672 Rector ved Kiøbenhavns Skole. Aar 1674 Professor Log. & Metaphysices. Aar 1675 Stiftsprovst og Sognepræst ved vor Frue Kirke. Siden blev han Aar 1682 Biskop i Aalborg Stift, og tilsidst Aar 1693 Biskop i Siellands Stift. Døde Aar 1710.

16.) Mag. Jakob Foss, var først Rector i Kiøge Skole Aar 1666, dernæst Rector ved Kiøbenhavns skole Aar 1675. Døde Aar 1676.

255

17.) Mag. Peder Foss, Broder til den forrige. Var først Rector i Slagelse Skole Aar 1663, men derefter Rector ved Kiøbenhavns Skole Aar 1677. Døde Aar 1698.

18.) Mag. Søren Glud, var først Con-Rector Aar 1686 og derefter Rector ved vor Frue Skole Aar 1698. Blev Professor Philosophiæ designatus Aar 1704. Døde Aar 1705.

19.) Mag. Andreas Frølund, var først Rector ved Sorø Skole Aar 1702 og Professor Philosoph. designatus. Blev Aar 1705 Rector ved Kiøbenhavns Skole. Aar 1708 Professor Metaphysices, og Aar 1709 Professor Linguae Ebrææ. Døde Aar 1731.

20.) Mag. Clemens Schade, født Aar 1683, var først Con-Rector ved vor Frue Skole Aar 1720. Derefter Rector ved samme Skole Aar 1731. Blev Professor Philosophiæ Aar 1747. Formedelst Alderdom resignerede han, og i Januar Aar 1760 holdt med en Solenne-Act i Skolens Cathedra en ziirlig latinsk Afskeds-Tale, da Hr. Professor Munthe blev indsat igien som Rector, og Mag. Lars Lykke, som Con-Rector, saaog Jørgen Rhode som Sub-Rector, der forrettede Vice-Rectoris indtil Professor Schades Død. Han døde den 28 Jan. Aar 1765.

21.) Mag. Caspar Friderik Munthe, født Aar 1704. Blev Con-Rector ved vor Frue Skole Aar 1736. Blev Vice-Rector med Adjunction og eventual Succession Aar 1740. Blev Aar 1747 Professor designatus Linguae Græcæ. Aar 1748 virkelig Professor Linguae Græcæ. Aar 1760 indsat som Rector ved Skolen, men forblev i sin Professione Græca ved Universitetet. Blev virkelig Justitsraad Aar 1762. Døde 10 Dec. Aar 1763.

22.) Mag. Lars Lykke, var først Con-Rector ved vor Frue Skole Aar 1760, men ved Professor Schades Død blev Aar 1765 Rector ved denne Skole. Døde Aar 1770.

23.) Mag. Johannes Christopher Neuchs, blev Aar 1759 Rector ved Fridericiæ latinske Skole i Jylland. Dernæst Aar 1770 den 14 Sept. Rector ved Kiøbenhavns latinske Skole, og indsat den 6 Nov. af Hr. Biskop Harboe. Døde Aar 1776. den 16 Nov.

24.) Mag. Sculo Theodori Thorlacius, først Rector ved Coldings latinske Skole i Jylland 1769 den 17 Febr. Derefter Aar 1777 den 8 Jan. Rector ved Kiøbenhavns latinske Skole. Aar 1780 blev han Justitsraad.

256

Ved Kiøbenhavns latinske Cathedral-Skole have følgende været Con-Rectores, nemlig:

1.) Mag. Rasmus Sørensen, Aar 1620. Blev siden Sognepræst i Faxe i Sielland og Provst i Herredet. (See Alb. Bartholin de Script. Dan. pag. 40.)

2.) Mag. Niels Mortesen Skelderup, blev Con-Rector Aar 1620. Derefter Aar 1622 blev han Rector ved Sorø Skole, siden Professor først Logices, dernæst Theologiæ ved Sorø Academi og Sognepræst i Sorø, hvor han døde Aar 1640. (See Bartholin pag. 108.)

3.) Mag. Andreas Jakob Langebek, Aar 1622 blev han Con-Rector ved vor Frue Skole, siden blev han Aar 1625 Rector ved Slagelse Skole; men Aar 1630 blev han Sognepræst til Kallehauge Menighed i Sielland, hvor han døde Aar 1645.

4.) Mag. Jørgen Theophili Sadolin, blev Con-Rector Aar 1625. Derefter Aar 1626 Sognepræst til Stokkemærk i Lolland og Provst i Sønder-Herred. Døde Aar 1650.

5.) Mag. Lauritz Pedersen Thura, blev Con-Rector Aar 1627. Siden blev han Aar 1628 Provst og Sognepræst i Nyekiøbing paa Falster, hvor han døde Aar 1655. (See Bartholin de Script. Dan. pag. 97.)

6.) Mag. Jørgen Palæmonsens, blev Con-Rector Aar 1628. Men Aar 1630 reiste han udenlands, hvorpaa Con-Rectoratet stod ledigt indtil Sommeren i Aaret 1631. Efter ham kom

7.) Mag. Knud Hansen Weile, født i Odense, blev Con-Rector Aar 1631. Siden Rector i Slagelse Skole Aar 1635. Og omsider Aar 1640 Slots-Prædikant paa Antvorskov. Døde Aar 1647.

8.) Mag. Søren Pedersen Calundan eller Callundborg, blev Aar 1633 Provst paa Klosteret. Aar 1635 Con-Rector i vor Frue latinske Skole, og Aar 1638 Rector ved samme Skole. (See foran blant Rectores No. 13.)

9.) Mag. Christopher Ludvig Munthe, blev Aar 1638 Con-Rector ved Frue Skole, siden Præpositus Communitatis Regiæ og Professor Poeseos ved Universitetet Aar 1639, men siden Professor ved Lund Universitet i Skaane.

10.) Mag. Jørgen Eilersen, blev Con-Rector Aar 1641, men Aar 1646 Rector ved Frue Skole. (See foran blant Rectores No. 14.)

257

11.) Mag. Hans Jensen Viborg, blev Provst paa Klosteret Aar 1645, og Aar 1646 Con-Rector ved Frue Skole. Aar 1649 Sognepræst i Lund i Skaane. Tilsidst Provst og Sognepræst i Stege paa Møen. Døde Aar 1682.

12.) Mag. Jørgen Christensen, var Con-Rector fra Aar 1649 til Aar 1657, da han blev Lector Theologiæ i Ribe, hvor han døde Aar 1664. (See Terpagri Ripæ Cimbricæ pag. 226.)

13.) Mag. Jørgen Hammer, blev Con-Rector Aar 1664 og tillige i samme Aar Præpositus Communit. Reg. Strax derefter Professor Poeseos. Aar 1670 frasagde han sig Con-Rectoratet og forblev alene ved Akademiet og Communitetet. Han døde Aar 1683. (A. Thuræ Idea Hist. Lit. pag. 179.)

14.) Mag. Henrik Bornemann, blev Con-Rector Aar 1671 og Rector Aar 1672. (See om ham blant Rectores No. 15.)

15.) Mag. Morten Jørgensen, var Con-Rector fra Aar 1672 til Aar 1676. Siden Præst paa Samsøe.

16.) Mag. Niels Biørnskov, var Con-Rector fra Aar 1677 til Aar 1686. Derefter Rector ved Christiania Skole i Norge.

17.) Mag. Søren Glud, først Con-Rector Aar 1686 og Rector Aar 1698. Om ham er meldt forhen blant Rectores No. 18.

18.) Mag. Jørgen Ursin, blev Con-Rector Aar 1698, men Aar 1702 blev han Sognepræst i Nakskov i Lolland.

19.) Mag. Torkild Grænov, blev Con-Rector Aar 1702. Blev Aar 1703 Rector ved Frideriksborgs latinske Skole. Døde Aar 1730.

20.) Mag. Henrik Hierrild, blev Con-Rector ved denne Skole Aar 1703. Siden kaldet til Sognepræst i Kiøge.

21.) Mag. Caspar Joachim Kølischen, døde Aar 1711 i Pesten. Han har været overmaade berømt for sin Styrke i latinsk Poesi, saa at han havde faa Ligemænd.

22.) Mag. Hans Gram, blev Con-Rector Aar 1711, og Aar 1714 Professor Linguæ Græcæ ved Universitetet. Aar 1730 Historiographus og Bibliothecarius Regius. Aar 1731 Geheime-Archivarius og Justitsraad. Aar 1745 Etatsraad. Døde Aar 1748. Over denne Mand blev slagen en Sølv-Medaille vog 3 Lod. Paa Aversen staaer hans Brystbillede med Omskrift: Johannes Grammius Consiliar. Status. Histor. Bibl. Arch. Reg. Græcæ Linguæ Professor. Paa

258

Reversen sees en tillukt Bog liggende paa et Bord. Oven over læses disse Ord: Lugentibus Muis. Neden under: Oclusus Die 19 Febr. 1748.

23.) Mag. Clemens Schade, blev Con-Rector Aar 1720, og Rector Aar 1731. Om ham er meldt fuldstændigere blant Rectores No. 20.

24.) Mag. Johan Peter Anchersen, fød Aar 1700. Blev Con-Rector ved vor Frue latinske Skole Aar 1732, og Aar 1733 Bibliothecarius Univers. Aar 1736 Professor Philosophiæ. Aar 1737 Professor Eloquentiæ. Aar 1752 virkelig Justitsraad. Døde Aar 1765 den 22 Apr.

25.) Mag. Casper Friderik Munthe, blev Con-Rector Aar 1736. Derefter Vice-Rector Aar 1740. (See om ham blant Rectores No. 21.)

26.) Mag. Lars Lykke, blev Con-Rector Aar 1760 og Rector 1765. (See om ham blant Rectores No. 22.)

27.) Mag. Lars Sahl, blev Con-Rector ved Skolen Aar 1762 og Vicarius i at læse ved Universitetet i den vacante Professors Græcæ Linguæ Sted. Aar 1780 den 10 Jan. blev han Professor Linguæ Græcæ.

§. 4.

4: Universitetet

Universitetet eller Academiet, i daglig Tale Studiigaarden kaldet, ligger paa Hiørnet af store Kannikestræde og Nørregade ved vor Frue Kirkes nordre Side. Den Hoved-Side af Bygningen, som vender ud til Nørregade, er 155 Alen lang, to Etager høi, 20 Alen høi til Gesimsen, men 30 Alen høi til Tagryggen. Om dette Universitets første Oprindelse og Stiftelse maae følgende Begivenheder merkes: Kong Erik af Pommeren var den første Konge i Danmark, som fik i Sinde efter andre Nationers Exempel at stifte og anlegge et Universitet i sit eget Rige til Studerings Opkomst. Til den Ende forhvervede han Aar 1418 den romerske Paves (som paa den Tid ansaaes for at have Monopolium i deslige Naaders Uddelelse) Martini den Femtes Brev og Bulla til Erkebispem i Lund i Skaane og til Biskoppen i Roskild, at de skulle paa et beleiligt Sted indrette et almindeligt Studium eller Høi-Skole, som skulle have samme Friheder som Universitetet i Paris, og hvor alle Videnskaber, undtagen Theologie, maatte læres og forhandles; dog med den Limitation eller Indskrænkning, at, dersom det ei blev sat i Verk inden to Aars Forløb, da skulle

259

denne Paves Tilladelse ophæves. Men formedelst den forvirrede Tilstand, som paa samme Tid var i Riget og de indfaldende urolige Tider, blev der intet af dette nyttige Anlæg og Stiftelse, hverken i Kong Erik af Pommeren, eller i hans Eftermands Kong Christophers af Beyern, deres Regierings Tid, men det stod hen indtil Slutningen af Kong Christian den Førstes Regiering.

Høibemeldte Kong Christian den Første paa sin Pillegrims Reise til Rom Aar 1474 fornyede samme Begiering, og erhvervede ny Frihed af den romerske Pave Sextus den Fierde til at stifte et Universitet i sit Rige Danmark, og fik ommeldte Paves Brev og Bulla, dateret XIII Calend. Julii Anno 1475 til Erke-Bispem i Lund Johannes Brostorp om samme Academie at oprette, hvilket skulle nyde ligedanne Friheder og Herligheder, som andre Universiteter, især det Bononiske, enten vare eller fremdeles bleve forundte. Derpaa overlagde Kong Christian den Første efter sin Hiemkomst fra sin udenlands Reise denne Sag nærmere med Rigets Biskopper og Prælater, hvorledes og paa hvad Sted, at Universitetet skulle oprettes. Efter den Roskildske Biskops Olai Martini Raad og Samtykke udvalgte Kongen den Kongelige Residenz-Stad Kiøbenhavn til boglige Kunstners Hoved-Sæde. (See E. Pontoppid. Orig. Hafn. pag. 140. L. Holbergs Danmarks og Norges Geistlige og Verdslige Stat pag. 163 sqv.) Efter samme Biskops Raad og Tilskyndelse blev ogsaa Mag. Peder Albertsen, Kanik i Lund, som kort derefter antog Doctor-Graden, udseet af Kongen til at være den Middels-Person, som Kongen betroede det hele Verk til, baade i at indrette alle Ting paa beste Maade, saa og i at opsøge beqvemme Lærere. Da fornævnte Mag. Peder Albertsen havde faaet kongelig Befaling at skulle tage til sig visse Doctores og Magistri, som skulle tilligemed ham selv lære og undervise offentlig i alle Faculteter, endogsaa Theologien, saa reiste han med Erke-Bispem af Lund Hr. Johan Brostorps Tilladelse ud til det Cølnske Universitet ved Rhein; thi dette Universitet var paa den Tid, næst det Parisiske, meest bekiendt og besøgt af de Danske. Paa dette Cølnske Universitet udvalgte Dr. Peder Albertsen adskillige Magistri, Baccalaurei og Studentere, som han bragte med sig til Kiøbenhavn, men han bragte ikkun en Doctor Theologia, ved

260

Navn Petr. Davidis de Scotia og en Juris Baccalaureus ved navn Mag. Tilemann Schlecht. (See Winding. Acad. Hafn. pag. 55. sqv.) De første akademiske Lærere vare efter A. Thuras fuldstændige Fortegnelse paa dem i sin infantia Acad. Hafn. pag. 12. disse: Petrus Gunneri Gryswaldens, Birgerus Gunneri, Ericus Nicolai de Tange, Gen. Rosecrandz, Hermannus de Nienborg, Andreas Christierni, Petrus de Falstria, Martinus Rennhard, Paulus Eliæ, Christianus Morsianus, Amelungus Amelungi, Wincentius Stege, Johannes Cusanus, Alexander Kynsonus, Canutus Wiburgensis, Mathias Petri, Thomas Alme, M. Torbern, hvilke deels strax efter Universitetets Stiftelse, deels siden indtil Reformationen, ja nogle, (saasom Christianus Torkilli Morsianus især) have efter Reformationen befordret Guds Ære og gøde Videnskabers Udbredelse i Danmark. Bemeldte Christian Tork. Morsian kaldes af Etatsraad Gram een af Nørre-Jyllands Ornamenteer i Kiøbenhavns Videnskabers Societets Skrifter Tom. 4. pag. 271. Da nu alting efter tre Aars Forløb var bragt i Orden og Stand, blev det nye Universitet anlagt i Kiøbenhavn Aar 1478, og forsynet med sin allerførste kongelige Fundatz og Diploma, paa Latin forfattet og dateret in Castro Hafniensi Die B. Francisci Confessoris, eller paa Kiøbenhavns Slot den 4 Oct. Aar 1478. Dette latinske Diploma kan læses i L. Holbergs Danmarks og Norges Geistlige og Verdslige Stat pag. 164. Saa og i Pontoppid. Orig. Hafn. pag. 140. Den forhen ommeldte Roskildske Biskop Olaus Martini, som var Kongens Kantzler, blev nu tillige Universitetets Kantzler. Doctor Peder Albertsen, som nu var kaldet til Professor ved dette Universitet, blev af Biskop Olaus Martini beskikket til at være Vice-Kantzler, og blev nu den allerførste Pro-Cancellarius. Mag. Jesper Henriksen, Herre til Sandager Gaard, som da var Decanus Capituli Hafniensis, blev udvalgt til at være den allerførste Rector Magnificus. Men Erkebisp Johan Brostorp af Lund gav Academiet Statuta, og foreskrev Maaden, paa hvilken en Rector skulle udvælges, samt adskilligt andet. Universitetets første Indkomster til Professorernes Løn bleve tagne af visse overflødige Præbender i det Roskildske og Kiøbenhavnske Kapitel, samt af nogle Kirker, saasom Faxøe og Sæby, som vare forsynede med rige Tiender. (See Pontoppid. Orig. pag. 142. 143.) Da Rector og Pro-

261

fessores nu vare udnævnte og endeel Studerende sammensankede saavel af Landets egne, som Fremmede, saa blev Universitetet i det næstfølgende Aar 1479 høitideligen indviet af Universitetets Vice-Kantzler og Professor Doct. Petrus Alberti eller Peder Albertsen, udi Kongens, den Roskildske Biskops og de fornæmste Rigets Stænders høie Nærværelse, ved hvis Samtykke der paa samme Tid blev creeret den første Rector Magnificus, nemlig Mag. Jesper Henriksen. Denne høitidelige Indvielse skeedte den første Jun. Aar 1479 i vor Frue Kirke, hvor forommeldte Doct. Peder Albertsen holdt en Inaugural-Oration in Laudem Scientiarum, og Præsten holdt en Messe de Spiritu Sancto. (See Wind. Acad. Hafn. og A. Thuras Infant. Acad. Pontoppid. Orig. Hafn. Pag. 143.) Efterat Orationen var til Ende bærede Kongen og Hoffet dette nye Universitet med at indskrive deres Navne udi Academiets Immatriculations-Protocol. Det samme gjorde adskillige høie Stands-Personer, samt Bisper, Abbeder og Prælater, omtrent 70 i Tallet. Om Universitetets første Opkomst, Skiebne, Privilegier kan efterlæses Willichii Westhovii ?????????????? in Laudem Regiæ Dan. Academiae Hafn. 1604. in 4. Caspari Bartholini (Senioris) Oratio de Ortu, Progressu & Incrementis Academiae Hafn. Trykt Hafn. 1620 in 4. og atter Witeb. 1645. M. Thomæ Wilhelmi, Canonici Lund. & Theol. Lectoris, Tract. de Fundatione Academiae Hafn. E. Windingii Acad. Hafn. Trykt Khvn. 1665 in 4. Joh. Isaac. Pontani Rer. Dan. Part. IV. pag. 769. Frid. Chr. Bircherodii Oratio, habita de Acad. Hafn. Trykt Khvn. 1694. Nic. Petr. Sibberns Bibliotheca Hist. Dano-Norv. Cap. X. §. 1. pag. 308. sqv. Og af udenlandske kan efterlæses Frid. Lucæ Europæischer Helicon, handlende om alle Nationers Academier, især i Europa, Part. III. Cap. V. §. 6. pag. 259. sqv.

Paa dette Universitet lærtes nu offentlig alle Videnskaber endogsaa Theologien, hvorudover Biskop Lauge Urne og flere katholske Bisper siden ansaae Theologiens offentlige Læsning som en stor Anledning til Kirke-Reformationens Fremgang. Af Begyndelsen havde Professorerne ingen egne Auditoria, hvor de kunde holde deres Forelæsninger for de Studerende; men de havde paa nogen Tid til Laans af Dom-Kapitelet nogle Skole-Værelser i den søndre Side af vor Frue Kirke. Thi i en af Universitetets gamle Registranter findes disse Ord:

262

Anno 1478 Litteræ Capituli Hafniensis, quibus gratiose conceduntur Petro Alberti Scholæ, in Parte Meridionali Ecclesiæ D. Virginis situatæ, pro Lectionibus & Exercitiis, donec prædictus Magister & sui Conscii de Scholis melioribus fuerint provisi. Dette varede kun et Aar, at Professorerne havde her deres Auditoria. Thi Aar 1479 laante Kong Christian den Første af Stadens Magistrat til et Studii- eller Universitets-Huus Byens gamle Raadhuus, beliggende Vesten for Frue Kirke paa Hiørnet af Nørregade og Studiistræde just paa det Sted, hvor nu omstunder den siellandske Biskops Residenz er. Dette Laan skulde ikkun vare i 10 Aar og efter den Tids Forløb skulde samme Huus blive Magistraten leveret tilbage igien, naarsomhelst at Studium eller Collegium, som var begyndt, blev paa et andet beqvemt Sted anlagt. Men da disse 10 Aar og flere vare forløbne, tog Magistraten deres Raadhuus tilbage med Magt Aar 1491, men de maatte efter kongelig Befaling strax lade Doctorerne og Mesterne bekomme det igien til deres Brug. (See foran pag. 12 og 102.) Kong Hans lod derpaa samme Raadhuus Aar 1512 indrette til en beqvem Bygning og et ordentlig Universitets-Huus, hvor Professorerne kunde holde deres offentlige Lectier. Paa denne allerførste Studiigaard blev sat en latinsk Overskrift, som allerede forhen er anført pag. 12. Udi den følgende Tid blev dette nye Universitet begavet med en og anden Herlighed for at holde det ved lige; adskillige nyttige Anordninger bleve ogsaa gjorde for at bringe det i en mere blomstrende Tilstand. Kong Hans forordnede, at ingen Adel eller Uadel maatte udsende deres Børn i fremmede Lande for at studere, førend de i 3 Aar havde studeret ved Kiøbenhavns Academie. Kong Christian den Anden anordnede, at ingen maatte begive sig fra Academiet for at studere udenlands, førend han var bleven promoveret til Baccalaureus. Men desuagtet kom Academiet dog paa nogen Tid i Forfald, deels formedelst den megen Uroe, som Kong Christian den Anden var indviklet i, deels siden Kong Friderik den Andens Tid, da Academiet formedelst Religionens Forandring blev bragt udi stor Forvirrelse, saa at Universitetet havde i 8 Aar ingen Øvrighed. Men Kong Christian den Tredie satte dette Universitet Aar 1539 igien i sin fulde Stand og forbedrede det. Thi Professorerne, som

263

udi de vanskelige Tider vare adspredte, bleve kaldte tilbage, og Universitetet fik sin Rector, nemlig Professor Christianus Torkilli Morsianus. Kongen gav Academiet en ny Fundatz paa Latin, dateret Odense paa Rigsdagen den 10 Jun. Aar 1539 under Kongens og Rigsraadernes Hænder. Denne Fundatz kan læses i E. Pontoppid. Orig. Hafn. pag. 302. Kongen forskrev Doctor Johan Bugenhagen fra Wittenberg i Sachsen ind til Danmark og efter samme Mands Raad oprettede han Kiøbenhavns Universitet, saa at der nu maatte læres offentlig Theologie, Lægekunst, Lovkyndighed, det latinske, græske og hebraiske Sprog. Dernæst lagde Kongen nye visse Indkomster til Academiet, saa og til Professorernes Løn lagde han af de forhen værende katholske Biske-Tiender, Knardrups Kloster af siellandske og skaanske Kirker, af Øresunds Told og Jordskyld af 103 Huse, som havde tilhørt vor Frue Kirke, eller egentlig Kanikerne i Kapitelet; hvilke Indkomster beløb sig til 1400 Rhinske Gylden aarligen. Studiigaarden blev nu forandret, thi isteden for Universitetet hidindtil havde været i det gamle Raadhuus paa Hiørnet af Studiistræde, saa gav Kongen nu et nyt Sted til en Studiigaard eller Universitets-Huus, nemlig den forrige Bispegaard, hvor de katholske Biskopper havde boet.

Denne store Gaard, beliggende paa Kapitelets Grund, tilhørte for Reformationen altid Biskoppen i Roskild, som der residerede, naar han nu og da opholdt sig i Kiøbenhavn, men da denne Bispegaard tilligemed alt det øvrige geistlige Gods blev efter den store Forandring i Religionen lagt under Kronen, saa forærede Kongen bemeldte Bispegaard til det kiøbenhavnske Universitets Nytte og Brug. Udi denne forrige katholske Bispegaard med alle sine tilhørende Bygninger bleve nu indrettede ordentlige Auditoria til Universitetets Brug, samt tillige Boliger for Læsemesterne, og Logementer for Studenterne saa og Værelser til en Spisemester. Dernæst bleve Kanik-Boligerne, ligesom de nu værende Kaniker afgik og døde, tillagte otte Professorer til deres Residentser. (See vidtløftigere herom Nic. Cragii Hist. Christiani III. edit. à Joh. Grammio fra pag. 93 – 136.) Til en Erindring om denne Forandring stod over Indgangen paa en af disse Professor-Residentser en latinske Inscription, som er anført for-

264

hen pag. 140. Kong Christian den Tredie beskikkede sin Kantzler til at skulle herefter bestandig være Academiets Kantzler og Conservator, som skulde paasee Fundatzens og Ordinantzens bestandige Eflerlevelse. Til hvilket Embede Rigets Kantzler Johannes Friis til Hasselager blev beskikket. Denne nye anordnede Studiigaard eller

Universitets-Huus blev indrettet Aar 1540. Men af al den gamle Bygning sees i vore Tider intet mere tilovers end den liden Bygning, som bruges til Consistorii Forsamlings-Sted, og i Stadens store Ildebrand blev staaende, fordi det var en lav Bygning, som Ilden mindre fattede udi, da alle de øvrige Academiets Bygninger afbrændte. Aar 1543 blev efter Kongens Befaling holdet paa det store Auditorium i dette nye Universitet et Colloquium Theologicum eller Disputatz i 8 Dage imellem de lutherske og papistiske Lærere baade For- og Eftermiddag offentlig fra Klokken 7 til 12 om Formiddagen og fra Klokken 2 til 5 om Eftermiddagen ofte i Kongens egen Nærværelse, som hørte derpaa med stor Fornøielse. Dette Colloqvium blev holdet i December Maaned, hvor alle Canonici af Dom-Kapitlerne og Prælater i Klosterne, som agtede at tage et og andet Stykke af deres papistiske Lærdom i Forsvar vare indbudne at møde. Den siellandske Biskop Doct. Peder Palladius var Præces iblant Collocutores, nemlig Johannes Maccabæus, Christian Morsianus, Claus Chrysotomus og Johannes Synningius, paa de Evangeliskes Side. (See E. Pontoppid. Annales Hist. Ecclef. Tom. III. Pag. 280. fqv. Zwergs Siellandske Clerisie Tom. I. pag. 61.) Iblant de fornemste papistiske Lærere vare de tvende Abbeder af Esserom og Herritsvad, Doct. Jacob Heye, Cantor, Mag. Joh. Laurentii, Doct. Nicol. Blachius nomine Capituli Roschildens. M. Erasmus Sartorius af Sorøe-Kloster, Petrus Severus, Petrus Jareus, Mag. Jonas Thuronis og Mag. Bernhardus Arvidi. Efterat disse længe havde tvistet om Religions-Artiklerne, saa underskreve de omsider Troens Artikler efter den antagne Religions-Form og Bekiendelse. Derpaa efter Disputatsens Slutning blev Aar 1574 af Doct. Petrus Palladius disse tre promoverede til Doctores Theologiæ, nemlig: Mag. Olaus Chrysostomus, Professor Theologiæ, Mag. Johannes Synningius, Professor Theologiæ ved Universitetet, og Mag. Nicolaus

265

Cragius, Tydsk Hof-Prædikant, som offentlig udi denne Forsamling havde forsvaret den Evangeliske Troe. (See Holbergs Danmarks Hist. Tom. 2. pag. 370. Zwergs Clerisie pag. 449. Pontop. Annales Ecclef. Dan. Tom. III. pag. 282.)

Kong Christian den Tredie gav atter Aar 1555, 1556 og 1557 endnu mere Gods og Løn til Professorernes Underholdning, eftersom deres Løn var kun ringe; thi Aar 1555 tillagde han dem mere af Aroe og Jørlunds Bøndergaarde; Aar 1556 tillagde han hver Professor 144 Skiepper Korn aarligen at nyde, hvilket i Consistorio blev publiceret af Kantzleren; Aar 1557 den 13. Jul. beskikkede han, at Professor Linguæ Hebrææ skulle have sin ganske Løn og underholdning af Lollands og Falsters Menigheder. De følgende Konger have endnu mere forbedret det Kiøbenhavnske Universitet og forøget baade Professorernes Antal, saa og deres Indkomster. Kong Friderik den Anden confirmerede Aar 1560 den 30 May ved et Kongebrev Academiets Fundation, tilligemed alle de Tillæg, som vare givne 1555 og 1557, samt og Universitetets Privilegier. Aar 1569 gav han 400 Rdlr. in Specie af Soers, Antvorskovs og Ringsteds Klosters Indkomster til Reise-Stipendier paa fremmede Academier for tre Studenter af Theologie og en Studiosus Medicinæ. Aar 1561 byttede Kongen med Academiets og gav Claræ Kloster i Roskild isteden for Knardrup-Kloster. Aar 1571 forbedrede han Professorernes Stipendia af Roskild- og Lunde-Kapitlers Canonicater og Vicariater. Aar 1573 den 22 Aug. confirmerede han de Jura Patronatus til nogle Præstekalde, som Academiets vare forundte af hans Forfædre. Og Aar 1587 den 12 Jun. tilkiendte han Universitetet noget Gods udi Faxøe-Herred, som i en Trette om samme Gods var Universitetet fradømt af nogle Commissarier. Kong Christian den Fierde beskikkede, at der skulle være fire Professorer mere end tilforn, og tillagde enhver af dem deres Løn nemlig en Professor Metaphysices blev indsat den 3 April. Aar 1619. Siden blev Aar 1630 den 10 Sept. anordnet en Professor Theologiæ og en Professor Linguæ Latinæ. Aar 1636 den 23 Dec. blev beskikket en Professor Poeseos. Aar 1658 den 6 Jul. gav Kong Friderik den Tredie

266

Professorerne Jus Patronatus til den ny opbygte Trinitatis Kirke. Og fordi Academiets ved de indfaldne vanskelige Krigstider havde mistet en Deel af dets Indkomster, saa erstattede høibemeldte Konge Academiets samme Forliis; thi han tillagde til Professorernes Løn Aar 1651 den 3 Jul. tre Vicariater udi Roskilds Capitel og derforuden tillagde han dem aarlige Pensioner af Kirkerne i Jylland. Aar 1658 den 14 Jul. ordinerede han Academiets at tillegges tvende Præbender, som først bleve vacante i Jyllands Dom-Capitler. Og da et Canonicat ved Doct. Jacob Madsens Død blev vacant Aar 1660, fik Academiets det samme efter Kongens Befaling. Saa stor en Iver, som tre Konger have ladet see ved Academiets Opkomst, saa stor en Nidkierhed have de efterfølgende høilovlige Konger

bestandig viist i at conservere det og bringe Academiet i anseelig Flor og Velstand. Men især kan Kong Christian den Siette ansees ikke allene som en Fornyer, men endog som Stifter af det nu blomstrende Kiøbenhavns Universitet, thi strax efter hans Regierings Tiltrædelse anordnede han en Commission for at arbeide paa, hvorledes saavel Oeconomien, som Academiets Studia og Exercitier kunde mere ordentligen indrettes: hvad Oeconomien angik, da vare Indkomsterne ringe og ulige deelte. Professoreres vare deelte i tre Klasser, nemlig Doctores, Magistros og Pædagoges, hvoraf de første af tilfælles Indkomster nøde tre, de andre to og de sidste ikkun een Part. For at hæve den almindelige Mangel udi Indkomsterne, lod Kong Christian den Siette ved Forordning af 18 Marts Aar 1732 paabyde en ny Studii Skat, som af Præster og Kirker aarligen skulle ydes til Universitetet. Og for at hæve den Ulighed, som før var udi Delingen, reducerede han tre Professioner, hvis Indkomster bleve lige reparterede paa de øvrige sex Philosophos, hvilket sees af den almindelige Ligning, dateret Frideriksberg den 18 Apr. Aar 1732. Men ligesom Kong Christian den Siette reducerede tre Professioner, for at forøge de sex Philosophorum Indkomster, saa anordnede han derimod en ny Professor Juris, til hvis Underholdning han tillagde Leuten, Stange og Romdals Konge-Tiende i Hedemarkens Fogderier udi Norge. Og paa det at samme ny Professor skulle have lige Indkomster med de andre, blev til samme Tiende lagt en Deel af til-

267

fælles Distributzer. Hvad academiske Exercitier angaaer, da bleve de tilligemed Indkomsterne forøgede, adskillige Ting afskaffede og andre tillagde, saa at det Kiøbenhavnske Universitet fik en ganske anden Skikkelse, hvilket kan sees af den Kongelige Foundation, dateret Frideriksberg den 31 Marts Aar 1732, og bestaar af 104 Paragrapher. Udi Kong Friderik den Femtes Tid blev den ny Indretning ved Universitetet gjort, at den 2 May Aar 1755 blev Doct. Erik Pontoppidan, Biskop over Bergens Stift, beskikket til at være Pro-Kantzler ved Universitetet efter den ham givne Kongelige Instrux, bestaaende af 25 Paragrapher. Samme er trykt i Holbergs Danm. og Norg. Statpag. 237. Hvilket Embede ved samme Pro-Kantzlers Død Aar 1764 igien ophørte. Universitetets nu værende ypperligen Indretning og Forfatning til Studerings og Videnskabers fuldkomne blomstrende Tilstand er til en udødelige Ære for vor Allernaadigste Konge, Kong Christian den Syvende, som udgav en ny Fundatz og Forordning af 11 May 1775 angaaende hvorledes saavel ved Examen Artium, som andre Examinia Academica herefter ved Universitetet i Kiøbenhavn skal forholdes. Ligeledes under samme Dato en ny forbedret Fundatz for de tvende ved Universitetet værende Kongelige Stiftelser, Communitet og Regentsen. <p>

Ved Siden af Universitetet blev Aar 1569 ud til Nørregade ganske ny opbyggt af Bindingsverk Det Kongelige-Communitet gemmenlig Klosteret kaldet. Om denne Stiftelese forekommer siden at melde udførligere ved Universitetets nu værende Bygninger Litr. B. Dette Communitet eller Studenternes Convent-Huus, som det også i fordum Tid kaldtes, afbrændte Aar 1641, men blev strax skjønnere opbyggt end det var tilforn, saa at det kom Aar 1643 i fuldkommen Stand; hvilket sees af følgende latinske Inscription, der stod paa samme Bygning at læse med disse Ord:

D.O.M.A. Anno Christi MDCXLIII. Ædes Hæ Communitatis Regiæ a Frederico Secundo, Daniaë & Norvegiæ Rege, MDLXIX. Fundata a Calamitate Incendii MDCXLI de Novo excitatæ.

268

De gamle og af Ælde forfaldne Bygninger af Universitetet lod Kong Christian den Fierde nedbryde Aar 1597 og igien med stor Bekostning lod opføre en ny Studiigaard, som blev fuldført Aar 1600. Denne anseelige og kostbare ny Universitets-Bygning, som udgjorde den hele Øster-Længde af Studiegaarden, blev i begyndelsen kaldet Collegium Novum. Til dens Opbyggesle har hver Præst i Kiøbstæderne og paa Landet givet en Daler. Domkirken i Roskilde gav 300 Daler, Capitulares sammesteds, nemlig de residerende gave 150 Daler, og de andre gave 300 Daler. Samme Bygning blev høitiligen indviet i Kong Christian den Fierdes og Kongens Broders Hertug Ulriks Overværelse af da værende Rector Universitatis. Professor Niels Krag, den 26 Jun. eller VI Calendar. Julii Anno 1601. Samme Oration er trykt med denne Titel: Panegyricus Christiano IV. Daniaë, Norv. &c Regi dicstus, in Dedicacione augustissimæ Basilicæ, seu novæ Academiæ, Deo & Musis consecratæ A.D. vi Calend. Junii Anno MDCCI. a Nicol. Cragio, Acad. Hafn. Rect.Hafn. Typis Henr. Waldkirchii in 4. Udi denne Bygning lod Kong

Christian den Fierde hensatte Aar 1605 Universitetets Bibliotheqve, som hidtil i mange Aar, nemlig fra Aar 1539 havde staaet forvaret i Helliggeistes-Kloster, efterat han havde givet sit eget Kongelige Bibliothek til dets Forøgelse. Men da dette Universitets-Bibliotek ved Tidens Længde blev meget større og talrigere, saa at det ei her kunde længere rummes, saa blev det Aar 1657 forflyttet hen paa Overdelen af Trinitatis Kirke, som dertil blev indrettet af Kong Friderik den Tredie. Udi Alberti Thuras Idea Historiæ Literariæ Danorum findes en Fortegnelse paa alle de lærde Mænd, som her paa Universitetet fra dets første Stiftelse af ere blevne promoverede til Doctores Theologiæ, Juris & Medicinæ indtil Aar 1720. Blant disse academiske Høitideligheder og Promotioner er især at regne den saa kaldte store Doctor-Grad in Facultate Theologica, da Aar 1675 bleve af Doctor og Professor Theologiæ ved Universitetet Georg Witzleben promoverede og creerede til Doctores Theologiæ følgende elleve lærde geistlige Mænd, nemlig: Mag. Hans Rossing, Biskop over Christianiæ Stift; Mag Niels Envold Randolph, Biskop over Bergens Stift, Mag. Matthias Foss, Biskop over

269

Aalborg Stift; Mag. Rudolf Meth, Vice-Biskop i Fyens Stift; Mag. Erik Pontoppidan, Biskop over Trondhiems Stift; Mag. Søren Glud, Biskop over Viborg Stift; Mag. Hans Leth, Kongelig Confessionarius og Hof-Prædikant; Mag. Jens Birkerod, Profesør Theologiæ ved Universitetet; Mag. Christopher Schletter, Professor Theologiæ ved Universitetet; Mag. Hans Bagger, Stiftsprovst og Sognepræst ved vor Frue Kirke i Kiøbenhavn, og Mag. Jacob Birkerod, Proffessor Theologiæ og Lingvæ Ebrææ ved Odense Gymnasium.

Ved Universitetets søndre Side, som vender ud til vor Frue Kirke, paa det samme Sted, (hvor nu Pedellens Boliger) var for Ildebranden opbyggt et skjønt Anatomisk Huus, Theatrum Anatomicum kaldet, hvilket Aar 1644 var opført paa de siellandske Kirkers Bekostning. Til samme Theatrum Anatomicum gav Communitetets Oeconomus, Professor Thomas Finke, 1000 Rdlr. Dette Theatrum Anatomicum blev aabnet af Doct. Simon Pauli ved den første Section af et Fruentimmer-Cadaver, som blev forrettet af ham sammesteds den 3 Mart. Aar 1645. Det er ellers at merke om Anatomien paa Universitetet, at Medicinen begyndte at florere lidet i det sextende Aarhundrede, og Biskop Knud i Aarhus var den første som begyndte at skrive i denne Videnskab. Doct. Andreas Christensen eller Christiani, fød i Ribe, blev efter sin Hiemkomst fra udenlandske Universiteter Aar 1584 Professor Medicinæ ved Kiøbenhavns Universitet og var den første, som ved Academiet øvede Anatomien, hvilket forarsagede saadan Væmmelse hos adskillige efter de Tidens Enfoldighed, at næsten ingen skikkelige Folk ville gaae til Bords med Ham, hvorfor han maatte afstaae fra sit Forehavende. Men i det følgende syttende Aarhundrede var Doctor Ole Worm og Doct. Simon Pauli de første, som retskaffen tracterede Anatomien ved Universitetet i Kiøbenhavn. Ligeledes i Botaniken excellerede Georg Fiuren, Ole Worm og Otto Sperling den yngre. Men i Chymien Petrus Syverinius og Doct. Ole Bork. Bemeldte Anatomiske Huus er af Doct. Thomas Bartholin omstændelig beskrevet og trykt Aar 1662 i Kbnv. in 8. under Titel: Descriptio Domus Anatomicæ Hafniensis.

270

Følgende latinske Inscription eller Elegiaca vare forfattede af Doct. Michael Kirsten, siden Medicus i Hamborg, og stode at læse over dette Anatomiske Huus: Hic aut vides aut Corpore secta Corpora secta. Viator: Hic Ars Naturæ solvik & unit Opus. End videre saae man her indvendig følgende latinske Inscriptioner opsatte: O! Stirps, O! Serpens, O! Poma, O! flebile Factum. Tanti vera vides hic Simulacra Mali. Hoc Adas, hoc Eva fuit, cum Poma voraret: Aut mox si nondum tum fuit, illud erat 1645.

HOMO BULLA: Hippocrates præclara Sui Monumenta Laboris, Ossa Tibi Delphis ærea Phæbe sacrat. Hafniades Musæ Vobis dicat ossea Pauli Ossea PAULLI Ossa, illi suus est, huic suus extet Honos. Quid Forman, Narcisse tui, venaris in unda? O! Miser! Hic melius conspicienda fuit, Hoc Speculum veras, non vanas objicit umbras, Hoc omni melius Te Tibi sistit Homo. 1645. Michael Kirstenius Morau.

HOMO UMBRA. Prima recens structum Mulier dissecta Theatrum Imbuit. Hæc Artis Gloria prima fuit. Dumque Loco donat Faman Caput ipsa vicissim, Prima fuit; Primum Munus & Ossa dedit. Vertice sic calvo sic nudis

Dentibus albet, Hoc gerit oblongos ossea larva Pedes. Sic Venter, sic Pectrus hiat, quam scitus Apelles Mors est! quam vere, quid fit, adumbrat Homo. 1645.

Paa dette Anatomie-Kammer stod ogsaa et Skab, hvorudi var forvaret et Scheleton, foræret af Doct. Henningius Arnisæus, Kong Christian den Fierdes Liv-Medicus. Paa Skabet stod denne latinske Inscription:

Quisquis es, Mortalitatæ Memor, Disce ad immortalitatem properare. Reg. Hafn. Academiæ Ornamento Human. Fabric. Studios. Commodo Hæcce Corporis Humani Ossa donaria Viri Clariss. Doct. Henningii Arnisæi, Medici Regii, in Sceleti Formam redegit Olaus Worm, Doct. Med. Profess. P. Anno MDCXXIX.

Over en Høne, hvis usædvanlige store Lever veiede halvtolvte Unzer var at læse denne Inscription: Hæc Sceleton Gallina fuit, sed prædita Monstro Monstrosam fecit grande voraxque Jecur. Over en Hane med et usædvanlig stort Hoved: Hic huic Gallinæ Gallus bene jungitur. Illa Epar monstrosam gessit & iste Caput. Over en Svane stod denne Inscription: Hoc Cygni est Sceleton, recte Phæbeius Ales Haud sacra Phæbi debet abesse Domo. Cum nullos metuant

271

Hostes hæc Limina Phæbi, Osseus excubiis sifficit iste Vigil. Over en Abe: Ora licet Cauda me Sors privaverit Hospes. Dic tamen: Hic quondam Cercopithecus erat. Ossibus humanis similem se Simia præstat. Ut credas; Hic en Simia Vera Tibi est. Over et Pindsviin: Quem cernis, non jam Spinis exhorret Echinus, Non se conglomerat, non petit Antra fugax. Over en Maahr: Omnia Mors æquat, non Mortes improba Gallam Jam petit; Haud Martem mortuus ille timet. Oven over dette Theatrum Anatomicum blev Aar 1657 bygt en nye Etage til et Naturalie-Kammer kaldet Palatium Novum, hvor mange af Naturens selsomme og rare Producter vare med største Forundring at bese. Dette Raritet-Kammer var bygt deels paa de Kirkers Bekostning, til hvilke Universitetet har Patronat-Ret, deels i Særdeleshed paa Grevinge Kirkes Bekostning, som tilhører altid den anden Medicus, deels ogsaa paa Sal. Doctor Thomas Finckes Arvingers Bekostning. Den beste Deel af Rariteten i dette Palatium Novum eller Naturalie-Kammer havde Doct. Henrik Fuien skienket dertil, og en Catalogus derover findes trykt af Thomas Bartholin Aar 1662 i hans Domus Anatomica pag. 41. til pag. 47. Siden blev atter en ypperlig Samling af Naturalier foræret dertil af Broderen Doct. Thomas Fuien Aar 1663. Al denne rare Samling blev ødelagt og opbrændt i Stadens store Ildebrand, da Universitetets Bygninger afbrændte Aar 1728. Paa dette Naturalie-Kammer over Indgangen dertil stod denne latinske Inscription at læse:

Musæum Naturæ Liberali Sumptu Divini Senis D. Thomæ Finckii Professoris per Annos LVI Optime Meriti, In quem Natura omnia sua Munera contulit, Publico Bono Exstructum, ut cum Naturæ Perennitate Fama Ejus esset semper Superstes. A.C. MDCLVII. (See Sibbern in Biblioth. Histor. Dano-Norveg. Cap. III. § 2. pag. 342; 243.)

Alle disse ommeldte Universitets Bygninger bleve ved Stadens ulykkelige Ildebrand i October Maaned Aar 1728 ødelagte indtil en Deel af Grundvoldene og Murene, undtagen den forhen ommeldte liden lave Bygning Consistorii-Huset kaldet, som Ildens Lue ei fortærede, men blev staaende ubeskadiget. Efter Ildebranden bleve ved Kong Friderik den Fierdes højpriselige Omhue gjort Begyndelse med at opbygge af ny alle Universitetets afbrændte Bygninger, men i

272

Kong Christian den Siettes Tid bleve alle Bygninger, Universitetet tilhørende, fuldfærdigede og af ny Grundmuur opførte i fuldkommen Stand.

Det Kiøbenhavnske Universitets samtlige Bygninger, som nu omstunder indsluttes af en meget stor, fiirkantet, rummelig og tillige broelagt Gaardsrum, Studiigaarden kaldet, ere disse fire følgende:

(A) Consistorii-Huset, som er en meget ældgammel, lav og uanseelig, men derhos massiv grundmured Bygning, i alt 34½ Alen lang, hvoraf den lavere Deel, hvor Opgangen med Steen-Trappen, ziret Jern-Gelender-Verk, sees, er 13 Alen lang, 7½ Alen til Taget og 11 Alen til Tagryggen høi. Men den høire Deel, som indbefatter Consistorii Stue, er 21½ Alen lang, 9 Alen til Taget og 16 Alen til Ryggen. Denne liden Bygning og dens Kieldere, beliggende paa Studiigaardens nordre Side, er endnu en Levning af de roskildske katholske Bispers Residenz. Paa denne Bispegaard ere adskillige Breve og Documenter daterede saa tilig, at man seer tydelig nok, at disse Prælater have fra Kong Valdemar den Tredies Tid af, længe førend Byen blev afstaaet, ikke haft deres Bolig paa Slottet. Saaledes finder man et Brev af den roskildske Biskop Oluf Mortesen [!], hvor det heder: Datum in Curia nostra Episcopali Hafnis 1464. Et andet paa Dansk, som begynder saaledes: Vi Olaf Mortenssøn, Biskop i Roskilde &c. udi Kopendehaffn paa vor Gaard var skicket p. 1474. Da Kong Christian den Fierde nedrev Aar 1597 de gamle Bygninger for at opbygge en ny Studiigaard, saa lod han dette Huus blive staaende; dog lod han det reparere, thi hans Navn en Chiffre med Krone C4. sees udhuggen i Steen over Døren med denne latinske Inscription: Domus Consistorialis Regiæ Academiae Hafniensis. Denne Bygning maae ellers være bleven forbedret baade i Kong Friderik den Tredies Tid, thi hans Navn staaer en Chiffre med Krone oven over Kong Christian den Fierdes Navn, udhuggen i Steen udi Frontispicen; saaog i Kong Christian den Femtes Regierings Begyndelse, thi paa Muren ved det første Vindue staaer C5. 1671. Dette gamle Con

273

sistorii-Huus havde den Lykke i Ildebranden, at blive skaanet, formodentlig fordi det var saa lavt, og blev ei angrebet af den gresselige Lue, der ellers fortærede de øvrige Bygninger rundt omkring det. Paa Consistorium glemmes Universitetets Arkiv og Protocoller. Omkring på Væggen i Consistorii Stue henge endeel gamle originale Skilderier af de Danske Konger af den Oldenborgske Stamme, samt af Academiets Patroner og Professorer. Paa Consistorii Auditorium eller Høre-Sal holdes alle offentlige Examina Academica af Professorerne i alles Paahør. Ligeledes holdes her Professorernes Deliberations-Samlinger og Voteringer, naar noget Embede, hvortil Professorerne conjunctim have Jus vocandi og constituendi, bortgives per plurima vota. Naar Rector Magnificus tilsiger, da forsamle Professorerne sig her for at raadslaae om Academiets Tarv. Udi forud Tid blev ogsaa paa Consistorium paa de fire Tamper-dage om Aaret, alle i Sielland forefaldne Ægteskabs-Sager afhandlede og paadømte for Tamper-Retten, indtil Aar 1771, da samme Ret blev henlagt under den oprettede Hof- og Stads Ret. Paa Consistorium bliver hvert Aar den ny Rector Universitatis solenniter creeret paa første Torsdag efter Trinitatis Søndag med de sædvanlige Ceremonier og en latinsk Oration, som holdes af den Professor, der nedlægger sit Rectorat og overleverer samme Embede tilligemed Rector-Kaabens, Academiets Segl, Love og Zeptre til den ny Rector. Tilforn skedte altid denne Ceremonie med Rectors Creation udi vor Frue Kirke med stor Solennitet, men nuomstunder ganske stille i Professorernes Overværelse paa Consistorio. I det Aar, som en Professor er Rector Magnificus Universitatis, kaldes han deres Magnificence og har nuomstunder Rang med en Etatsraad. I forud Tid var Rector Universitatis i saadan Anseelse, at han udi academiske Sessioner havde Sæde oven for den kongelige Kantzler, som kan sees af Kong Christian den Tredies Ordination. Ja, Rector Universitatis cedere ikke nogen fremmed Ambassadeur, hvilket sees af samme Ordination. Det fornemste Embede blant Professorerne er Rectoris Magnifici Embede, som vedvarer

274

ikkun et Aar omkring. Rectors Embede bliver af Professorerne, som sidde i Consistorio, forrettet vechselvis. I Førstningen var hver Halvår en ny Rector, siden efter den Constitution gjort Aar 1669 hvert Aar. Hvorledes Rectors Udvalgelse skeer, kan sees af den Constitution, som blev gjort Aar 1569. Om den academiske Rectors Værdighed kan læses Thomæ Bartholins Oration, holden den 6 Jun. Aar 1672, da han tredie gang nedlagde sit Rectorat, og er trykt samme Aar in 4. Professorerne bleve deelte udi tre Klasser, hvoraf enhver skulle have Rectoratet vechselvis sit Aar. Under den første Klasse befattedes Theologi, under den anden Jurister og Medici, under den tredie Artium Professores. Udi den sidste Klasse kalder Rectoratet alene paa de tre Ældste og ikke til de yngre Philosophos, med mindre nogen af de første findes udygtige, hvilket kan sees af Constitutionens første Artikel. Efter Rector følger Professorerne ved Universitetet, hvilke inddeles udi fire Faculteter, som er det Theologiske Facultet, det Medicinske Facultet, det Juridiske Facultet og det Philosophiske Facultet. Ethvert

Facultet har sin Decanus, hvis Embede det er, at conferere de academiske Honores, og at censurere de Skrifter, som henhøre til hvert Facultet, og bleve indleverede til Censor, førend de kom til Trykken. Men denne Censur er nu ganske ophævet ved et kongeligt Rescript af 14 Sept. Aar 1770. Udi Facultate Theologica ere fire Professores Ordinarii, hvoraf een saasom Biskoppen af Siellend, der er tillige Tertius Theologus, er Decanus perpetuus. Udi Facultate Medica er to Ordinarii Professores, hvoraf den Ældste er Decanus perpetuus. Udi Facultate Juridica ere to Professorer, hvoraf den ene profiterer Jus Naturæ & Gentium, Jus Publicum, saa og Philosophia Moralis; den anden læser over Jus Justinianum, og forklarer den danske og norske Lov, samt Natur- og Folke-Retten. Under det, som man her kalder Facultas Philosophica, befattes alle andre Videnskaber. Udi det Facultet ere sex Philosophi Constistoriales og fire Extra-Constistoriales. Der er ingen perpetuus Decanus udi det Philosophiske Facultet, men Decanaten

275

gaar vexelvis fra en til en anden blant Philosophos Consistoriales. (See Holbergs. Geistl. og Verdsl. Stat pag.. 197. 198.) Under Consistorii Bygning ere to Kieldere, som tiene til Fængsel for Universitetets Bønder. Tet op til Consistorii Bygning i samme nørdre Længde eller Side-Bygning har Communiteterets Oconomus sine Værelser og frie Residence. I de ældre Tider har een af Professorerne været tillige Oeconomus Communitatis Regiæ, men Aar 1621 lod Kong Christian forbyde, at ingen Professor tillige maatte være Oeconomus i Klosteret. Bag ved Universitetet ud mod Skidenstræde er Universitetets anseelige Botaniske Hauge, indsluttet med en Brandmuur.

(B) Det egentlige Universitets-Huus, beliggende paa Studiigaardens østlige side, er 80 alen langt, to Etager høit af Grundmuur, 17 Alen høit til Taget og 25 Alen høit til Tagryggen. Denne Bygning er ziret midt paa med et lidet Spir, hvori hænger en Klokke. Hermed ringes af Universitetets Famulus eller Pedel ved hver Time til Professorernes Lectier eller offentlige Forelæsninger paa Akademiet paa de Dage, der læses af dem for Studenterne i Sprog og Videnskaber efter det trykte latinske Programmatis Formelding, som hvert Aar midt i August Maaned opslaaes paa Universitetet og bekiendtgøres for Studenterne. Af samme Programma, som viser Lectiones publicæ og privatæ af samtlige Professorer i det Theologiske, Juridiske, Medicinske og Philosophiske Facultet, sees og erfares baade hvad Materie enhver Professor har udvalgt og foresat sig at læse over det ganske Aar igiennem, saaog til hvad Klokeslet han holder samme sine Forelæsninger. Disse offentlige Lectioner holdes her paa Universitetet fra Klokken 8 til 12 Formiddag og fra Klokken 2 til 5 Eftermiddag. Baade i den nederste og øverste Etage af denne Bygning ere indrettede Auditoria til Professorernes Forelæsninger, begge zirede med Cathedra for Professorerne og med Bænke for deres Auditores. I den nederste Etage er Auditorium inferius. Naar Præpositus Communitatis Regiæ indsetter een eller flere Decani ved forefaldne Vacance paa Communitet, da skeer

276

samme indsettelse af ham paa Auditorium inferius. Men i den anden eller øverste Etage er et meget stort og langt Auditorium, kaldet Auditorium Superius. Dette øverste Auditorium eller Høresal er 82 Fod lang og den øverste Ende ziret med et Cathedra, hvorover er en Himmel, som ved Solenniteter prydes med rød Silke-betræk og Gardiner. Paa den østlige eller høire Side af dette Cathedra er langs ned med Vinduerne et forhøiet Sæde, indelukt med Skranker til Professorerne; og lige over for paa den vestlige eller venstre Side af samme Cathedra er ligeledes langs med Vinduerne et forhøiet Sæde, indelukt med Skranker til de øvrige fornemme Tilhørere af Stands-Personer og Stadens Sognepræster. Men her midt imellem over hele Auditorii Gulv ere faste Bænker med Rygstykker, ligesom Kirkestole for 7 til 800 Studenter og Auditores. Indenfor Tverskrankerne (ved hvilke Universitetets tvende Famuli eller Pedeller staae hver med sit Sølv-Zepter i Haanden, med hvilke de gaae i Procession foran for Rector Universitatis) lige for ved Cathedra settes endeel Stole for Riddere, som ville bivaane de academiske Solenniteter. Øverst ved den venstre side af Cathedraleret er Kongens Stoel, eller et Ordentlig Gemak med Kakkelovn i, adskilt med Vinduer fra Auditorium. Af denne Stoel betiene Kongen og de Kongelige Personer sig, saa og Stats-Ministrene, samt fremmede Gesandtere og Fyrstelige personer sig, naar de med deres allerhøieste og høie Nærværelse beære Universitetet at høre paa de academiske solenne Acter. Paa Kongens Geburts-Dag holder altid Rector Universitatis paa dette Auditorium Superius en latinsk Oration, som for og efter er

accompagneret med en behagelig Instrumental- og Vocal-Musik, der opføres af Stads-Musikanten og den latinske Skoles Cantor med sine Disciple. For Orationen ringes altid samme dag i to Timer med den største Klokke i vor Frue Kirketaarn. Og Dagen for Alle Helgens Dag holder den yngste Professor paa samme Auditorium en latinsk Oration til en Erindring om Lutheri Reformation. Dette Auditorium Superius eller øverste Auditorium blev efter Ildebranden paa ny solenniter indviet

277

ved en latinsk Oration, holden af da værende Universitatis, Professor Hans Gram, udi Kong Christian den Siettes og Kronprinds Frideriks høie Nærværelse, Aar 1732. Paa dette store eller øverste Auditorium holdes altid de solenne Doctor-Promotioner, Orationer og Disputatzer, som enten udgives af Professorerne selv, eller af Doctorandis ved deres Doctor Promotioner. Alle Academiske Solenniteter tilkiendegives altid nogle Dage forud ved et trykt latinsk Programma, som skrives af den Professor, der er Notarius Universitatis, og udstædes under Universitetets Segl, hvorefter det af Universitetets Famulus opslaaes til Bekiendtgjørelse paa et stort Bret eller Tavle, som til den Ende er fæstet fast i Muren ved Universitetets Port.

Naar Deposituri eller de unge Studentere, som aarligen dimitteres fra de latinske Skoler eller privatim til Academiet, have paa Consistorio underkastet sig den første Examen Artium eller saa kaldet Depositz, og ere examinerede af samtlige Professores Philosophiæ in Præceptis Scholasticis, da samles de siden paa en vis fastsat Dag om Morgenen tilig for at forfatte det specimen styli, som dem under en Professors Opsyn forelægges og dicteres. Efter to til tre Dages Forløb, naar Examen Styli er foretaget af Facultas Philosophica, samles de igjen her til Honores paa en fastsat Dag, da den Professor, som det Aar er Decanus Philosophiæ, holder en Oration og ved at opregne alle deres Navne, creerer dem til at være Studiosi Philosophiæ & Artium bonarum. I fordom Tid var denne solenne Act geleidet med nogle Ceremonier, som nu omstunder ganske ere afskaffede. I de ældste Tider kom de unge Studentere sammen paa Studiigaarden, forklædte, maskerede og øvende mange narriske og latterlige Spøg, hvorpaa de bleve overstændede af Universitetets Pedel med Vand, som stod øst dertil udi et Kar. Men Aar 1666 blev slikt Gøgleverk efter Consistorii Befaling afskaffet, da Professor Froms Søn var bleven ulykkeligvis ihjelslagen (See forhen pag. 217.) og Candidati bleve befalede at gaae paa den Dag med en hvid Kappe, som de paa Studiigaarden toge paa og igjen

278

siden lagde af, naar Honores var til Ende, og de kom ned paa Studiigaarden igjen. Denne Skik blev afskaffet Aar 1674. Efter den Tid er det brugeligt, at de unge Candidater forsamle sig paa Auditorium Superius, som tillige er opfyldt med en talrig Mængde af Tilhørere. Hvor da, efterat Decanus Philosophiæ eller Professoren haver holdt sin latinske Oration af Cathedra til dem, de øverste af de unge Candidater begierer i sit og de øvrige Candidaters Navn af Decanus at faa academisk Borgerret eller at antages iblant Studenternes Tal. For at efterkomme sliq Begiering gik Decanus i fordom Tid ned af Cathedra til enhver af disse unge Candidater og gav dem lidet Salt i Munden, derhos forklarede for dem, at Saltet betydede Viisdom, derefter øste han lidet Viin paa enhvers Hoved, forklarende for dem tillige, at Vinen betydede aandelig Velsignelse, Glæde, Fryd og Fred i Gud, saa og indbyrdes Kierlighed. Efterat denne symboliske Act var forrettet, (hvilken nu ved Fundatzen af 31 Mars Aar 1732 er afskaffen) gik Decanus op igjen i Cathedra og i den hellige Trefoldigheds Navn creerede, forkyndte og ved Navn speciatim udraabte alle disse Candidater til at være Artium liberalium & Philosophiæ Studiosi. Naar Decanus har sluttet sin Tale, holder den næst øverste Candidat en Taksigelse paa latinske Vers, hvormed Acten slutes. Næste Dag derefter blive disse unge Candidati paa Consistorio indskrevne af Rector Magnificus i Universitetets Protocol eller Matricul, da de tillige udvælge sig een af de Philosophiske Professorer til deres privat Præceptor, hvis Raad og Anførsel de betiene sig af i deres Studeringers Fortsættelse ved Academiet. De, som fra udenlandske Academier komme ind til Kiøbenhavns Universitet, anmelde alene deres Navne hos Rector Universitatis, paa det at deres Navne kan blive immatriculerede blant de academiske Borgeres Tal. Naar nogen Theologisk Candidat befordres til Præste-Embede, da skal han forevise i det danske Kansellie sit Testimonium Publicum fra Universitetet, hvilket Notarius udstæder under Rectors Sigillo, førend hans Vocation expederes.

279

I de ældste Tider var det Brug og Skik, at Studenterne gik med Kappe paa, saa at ingen maatte bære Kaarde, hvilket ogsaa ved Kong Friderik den Andens Befaling Aar 1577 er bekræftet. Dette vedvarede indtil Kong Friderik den Tredies Regjerings Tid, som tillod de Studenterne, der tilligemed Borgerne havde med utrolig Troskab og Tapperhed udstaaet Kiøbenhavns Beleiring Aar 1659, at bære Kaarde, dog finder man en Forordning af Kong Friderik den Tredie af Aar 1667, som forbyder saadant. Men at Studenterne nu om stunder gaae med Kaarde, grunder sig ikke efter B. Holbergs Mening paa en vedtagen Skik og Brug, hvormed Øvrigheden har seet igiennem Fingre, eftersom den Skik er bleven almindelig blant alle Kiøbenhavns Indbyggere. (See Holbergs Danm. Hist. Tom. 3. pag. 310.) Men Kong Christian den Femte i Rescript af 16 Sept. 1681 har tilladt det. I Henseende til Studenternes Forhold og Pligter ved Universitetet har man *Ordinatio Lectionum in Acad Hafn. per Regiam Majestatem instaurata*, Hafn. Anno 1537, edita à Christiano Morsiano in 12. *Georgii Dybvadii Commonefactio de Disciplina, quæ in Legibus Acad. Hafn. describitur*, Hafn. 1597 in 8. Joh. Pauli Resenii *Oratio de Officiis Studiosorum Acad. Hafniens. Hafn. 1611 in 8. Leges Studiosorum Acad. Hafniens. in 12. Anno 1623.* Ligeledes Nicolai Theophili *Dissertatio de Privilegiis Studiosorum*, Anno 1603 in 4. I Henseende til Kong Friderik den Fierdes Forordning om Studenternes udfordrende Examen Theologicum og Kald til det hellig Prædike-Embede i Danmark og Norge af 1 Aug. Aar 1707, (hvis vigtigste Artikler findes anført i *Nova Literaria Maris Balthici & Septentr. Aar 1708. pag. 315. sqv.*) er slagen en prægtig Medaille, som af Kongen blev uddeelt iblant da værende Professorer. Paa den ene Side af samme Medaille sees Kongens Brystbillede med sædvanlige Omskrift: *Fridericus IV. D. G. Rex Dan. Norv. V. G. Neden under staaer Medailleurens Navn P. Berg.* Paa den anden Side forestilles Guds frygt, staaende for ved et altar at gjøre Røgelse-Offer for Gud. Øverst sees Guds bestandige alseende Øie. Rundt omkring Kanten læses dette bibelske Sprog: *Et Placebit Domino*

280

Sacrificium Malach. III. Neden under i Afsnittet staaer: Edict. de Nominandis Sacerdotibus. Cal. Aug. Anno MDCCVII.

De Examina Publica, som holdes paa visse Tider af Professoribus Philosophicis & Theologicis, ere disse: Den første og største Examen, kaldet gemeenlig *Depositum* eller Examen *Artium*, hvorom den Danske Lov melder 2 bog 20 Kap. 3. Art. holdes engang om Aaret, tilforn kort efter St. Hans Dag, men nu i Kraft af Forordningen af 11 May 1777 i September Maaned. Denne Examen er indstiftet at ingen i Fleng uværdig skal blive Student, uden han har *Testimonium* af Rector Scholæ om sit Levnet og Lærdom, og har selv aflagt Prøve paa Akademiet ved sin Examen. Den anden store Examen er Examen *Philosophicum*, hvorom Loven taler 2 Bog 20 Kap. 4 og 6 Art. Da *Candidati* overhøres udi alle philosophiske Videnskaber af Professoribus *Philosophiæ*, hvilke antegnes udi *Protocollen*, hvorledes enhver svarer og derefter give dem adskillige *Characterer*, saasom *Laudabilem*, *haud illudabilem* &c. Den tredie store Examen er Examen *Philologicum*, som ei tilforn har været i Brug, men ved Forordningen af 11 May 1777 er befalet isteden for den forhen brugelige *Baccalaurei-Grad*. Den sidste store Examen er Examen *Theologicum*, kaldet gemeenlig *Attestatz*, da alle tre *Professores Theologiæ* examinere *Candidaten*, og Provsten paa *Communitetet* som *Notarius* sidder hos *Examinator* for at antegne i *Protokollen* hvilke *Spørgsmaal*, der blive givne, og hvorledes *Candidaten* besvarer dem. Hvorefter *Candidaten* efter *Theologorum* holdne *Censur*, aflegges med *Character* *Laudabili* eller *haud illaudabili* &c. i Henseende til alt hvad han har giort Rede for. Derpaa aflegger han sin Eed med oprakte Fingre at ville uryggelig blive ved den uforandrede *Augsburgiske Troes Bekiendelse*.

De akademiske Æres-Grader ere: 1) Den philosophiske *Baccalaurei-Grad*, til hvilken at erholde Akademiet har tilladt de Studenterne, som med Flid og Berømmelse have sustineret Examen *Philosophicum*, og uden samme *Baccalaurei-Grad* eller *prima in Philosophia Laurea* ingen maatte

281

antages til Examen *Theologicum* efter Lovens 2 Bog 20 Kap. 6 Artik. Om *Baccalaurei-Grad*, dens Oprindelse, Nytte og *Privilegier* kan læses *Olai Worms Skrift, de Baccalaureo Philosophiæ*, trykt Kbn. 1622. in 12. Thom.

Finckii Invitatio ad hunc Gradum Anno 1594. Thom. Vangii 1650. Chr. Steenbuchii 1663. Petr. Joh. Resenii 1667. A. Thura Differtat. de Gradu Baccalaureatus Philosophici, 1719 & 1720. Denne Baccalaurei-Grad er nu afskaffet ved Forordning af 11 May Aar 1775, da Hs. Kongel. Majestet Kong Christian den Syvende anordnede Examen Philologicum.

De øvrige Academiske Honores eller Æres-Grader ere: Magister-Grad, Licentiat-Grad og Doctor-Grad, hvilken sidste er den fornemste; thi i Følge af det kongelige Reskript af 24 August Aar 1736 have Doctores Theologiæ Rang med Konsistorial-Raader, Doctores Juris Rang med Cansellie-Assessorer efter Forordning af 10 Febr. 1736, og Doctores Medicinæ Rang med Kammer-Assessorer efter Reskript af 20 Julii 1742. Om Magister-Grad, dens Oprindelse, Ælde, Værdighed og Rettigheder kan læses Søren Gluds Tractat Aar 1701. Efter Magister-Grad følger Licentiat-Grad, som Akademiet meget sparsommeligen har uddelt ved mange Aars Mellem-Rum. Men det meest ærede og fornemste er Doctor-Grad, som gives adskillige saavel i det Theologiske, som medicinske, saa ogsaa saa i det Juridiske Facultet, da Doctorandus i forveien holder Inaugural-Disputats. Udi fordem Tid blev altid den Theologiske Doctor-Grads høytidelige Ceremonier forrettede i vor Frue Kirkes Chor, hvor Orationerne bleve holdne, og prægtige Doctor-Handsker forærede til enhver af de fornemste Tilhørere. Udi Kong Christian den Fierdes Forordning af 23 Febr. Aar 1625 om Moderation og Lindring i Bekostningerne ved de akademiske Promotioner heder det: at af de graduerede Personer udi alt ikke maae udgives meer end 30 eller 34 halve Rdlrs Handsker eller 40 Par i det allerhøieste. Saa at Doctores af Professorerne, saa og enhver af de Borgemestere af

282

Kiøbenhavn, som til akademiske Promotioner vare tilstede og inviterede, blev givet et par Handsker saa godt som en Rdlr. in Specie; siden enhver af Pastorerne, de andre Professorer og Raadmændene, som ved Promotionen vare tilstede, skulle gives et Par Handsker, saa got som en halv Rdlr. in Specie Til andre lærde Mænd og Borgerskab, som var inviterede, maatte foræres et par Handsker saa got som en halv Rdlr. Men disse Doctor-Handsker ere nu afskaffede. Nu omstunder skeer de theologiske Doctor-Promotioner med mindre Pragt paa Auditorium Superius og Creationen forrettes af Decanus Facultatis Theologicæ, som selv er Doctor Theologiæ. Her blive ogsaa Doctores Juris og Doctores Medicinæ creerede, hver af sit Facultets Decanus, da Doctorandus bliver paasat en Fløiels Doctor-Hat paa Hovedet og en ring paa Fingeren. Den medicinske Doctor-Promotion forefalder oftest, ja undertiden for en eneste Doctorandi Skyld. Men Doctor-Promotioner in Theologia og in Jure forefaldne ikkun sjelden, gierne ved indfaldende store Solennitter ved Hoffet eller i Staten, saasom Aar 1749 i Anledning af Jubelfesten for den Oldenburgske Konge-Stammes Regiering i 300 Aar. Aar 1752 blev holdt Doctor-Promotion ved Solenniteten af Dronning Juliane Maries Indtog. Aar 1760 atter Doctor-Promotion ved Souverainitetets Jubelfests Solennitet. Aar 1769 den 11 Oct. blev paa Universitetets øverste Auditorium holdt den akademiske Jubelfest for det Kongelige Communitets Stiftelse for 200 Aar siden. Orationen blev holdt af Doct. og Professor Theologiæ Joh. Andr. Cramer. Aar 1779 den 11 May blev holdt Universitetets Jubel-Aar med stor Solennitet. Ved samme Leilighed blev holdt høytidelig Doctor-Promotion, da ti Doctores Theologiæ, een Doctor Juris og een Doctor Medicinæ bleve creerede. Disse Acta solennia Jubilæa ere trykte Aar 1779 in Fol.

Udi den anden Ende af sammme Etage af Universitetets-Huset eller lige over for Auditorium Superius paa den anden Side af Hoved-Opgangs-Trappen er det Anatomiske Theater, hvor Sectiones Cadaverum foretages af

283

Profector og de akademiske Forelæsninger over Anatomien for de medicinske Candidater holdes om Vinteren af Professorerne ved det medicinske Facultet. Paa Universitetets Anatomie-Kammer findes adskillige Præparata og Scheleta eller Beenrader. Aftegningen af denne Længde eller Universitetet sees i Thuras Hafn. Hod. Tab. CIII. Opgangen til Auditorium Superius og til Theatrum Anatomicum er midt paa denne østlige Længde.

Universtetets Natural-Theater er paa Kongelig Bekostning indrettet i Universitetets vestlige Bygning ud til Nørregade oven over Communitets store Sal Aar 1770. Det har alle de Fordele og den Anseelse, som kan bidrage til Orden, Varighed og Indretningens Prydelse. Hr. Pofessor Brünnich holder der om Foraaret og Sommeren Forelæsninger for Studerende og andre Elskere af Natur-Historien og ellers foreviser det naar

forlanges. Salen blev ved et kongeligt Rescript af 5 Jan. Aar 1770 overdraget til ham, for der at sette sin egen Samling og strax efter ved Kongelig Gavnildhed og Hans Excellences Hr. Grev Thotts Aarvaagenhen for Vindeskaberne paa hans Kongelige Majestets Bekostning indrettet af Professor Brünnich til et Natural-Theater: Den Kongelige Samling af Naturalier, som var paa Charlottenborg anlagt, blev siden foræret til Universitetet og i Marts Maaned Aar 1772 ved Professor Brünnich, (som efter Professor Ascanius var Samlingen betroet) forflyttet hen i forbemeldte Universitets Natural-Theater. Siden er ved Kongligt Rescript af 26 Nov. 1776 til Rector og Professorer anvist til Vedligeholdelse af Natural-Theatret en aarlig Summa af 100 Rdlr. Hvilken Kongelig Gave med mere til den botaniske Huges Forfremmelse allerede i Aaret 1769 blev Universitetet ved Hans Excellences Grev Otto Thotts Bevaagenhed Universitetet forsikret. Natural-Samlingen bestaaer af en talrig Mængde og tildeels sieldne Stykker af indenlandske og fremmede Malm-Bierg- og Jord-Arter. Iblant de udenrigske Samlinger er den Svenske og Hartzler de betydeligste. Dyr-Samlingen, som i disse senere Aar er anseeligen forøget, indeholder for

284

uden indenlandske Dyr-Arter en stor og kostbar Samling af fremmede, som deels ere udstoppede og i Glas hensatte, deels tørrede eller i Viingeist paa det omhyggeligste bevarede. Ved Hans Excellences Hr. Grev Adam Gottlob Moltkes Gavnildhed havde Samlingen af Dyr i Viingeist faaet en anseelig Tilvekt, medens den endnu var paa Charlottenborg. Samlingen af Conchylier og andre Søe-Producter, saavel som Insect-Samlingen er meget udvidet ved de store Samlinger, som det i Arabien for en Deel Aar siden reisende Danske Selskab med megen Møie og Omkostning paa Kongelig Regning indsendte, og siden tillige med den Charlottenborger-Samling til Universitetet af Kongen skienkede. Derfra har ogsaa Natural-Theatret nogle vel bevarede Mummier. Urte-Samlingen er gjort af den afdøde Professor Tycho Holm. Bog-Samlingen ved Charlottenborgs Amphitheater blev efter Kongelig Resolution af 25 Jan. Aar 1772 til det Kongelige norske Kammer bestemt at forblive under Professor Brünnichs Opsigt, de Bøger undtagne, som deraf efter bemeldte Ordre bleve til Seminarium paa Kongsberg overdragne. Alt dette, som staaer under Professor Brünnichs Opsigt, bliver ved samme Professor aarligen formeret, som for Udgifterne aflegger Regning til Consistorium. Laboratorium Chymicum, som før var indrettet paa Charlottenborg, blev efter Kongelig Befaling til Rector og Professores, dateret Kiøbenhavn den 7 Jan. 1778 anlagt i det forhen til botanisk Brug opbygte Huus i Universitetets gamle Botaniske Hauge, hvor det af Professor Brünnich paa Kongelig Bekostning er indrettet. Til dette Huses Vedligeholdelse betaler Universitetets Bygnings-Casse aarligen 10 Rdlr. En fuldstændig Beskrivelse over Universitetets Natural-Theater i nogle Tomer, udgives af Professor Morten Thrane Brünnich. Endnu er at agte, at for nærværende Tid er Hr. Professor Brünnichs egen Samling ogsaa opsat paa Natural-Theatret, og bestaaer for det meste i et temmelig fuldstændigt Valg af de sieldneste og kostbareste Mineralier og Forsteninger, som størstedelen ere samlede af ham selv paa hans udenlandske Reiser ved de fleste

<p/p>

285

og betydeligste europæiske Biergverker og udgivet omtrent 6000 Stykker; saa og af Søe-Vexter fra adskillige Verdens Dele og en samling af Insecter og Urter. Hr. Professor Martinus Thrane Brünnich er født i Kiøbenhavn den 29 Sept. 1737. Hans Fader, Andreas Brünnich var Portrait-Maler, og Moderen Margrethe Thrane Hvass. Han blev dimitteret fra Kiøbenhavns Skole Aar 1757 til Academiet. Efterat han havde cum Laude sustineret Examen Philosophicum Aar 1758 og ligeledes Examen Theologicum Aar 1760, blev han Aar 1762 Alumnus Collegii Elersiani. Aar 1765 den 7 Jun. blev ham tillagt aarlig Løn 300 Rdlr. for at reise paa de oeconomiske Studia og Natur-Historien, og ved Hjemkomsten at docere samme Videnskaber ved Academiet. Samme Aar i Julio tiltrådte han sin Reise til Holland, Engeland, Frankerige, Italien, Istrien, Dalmatien, Temesvarer-Banat, Ungarn, Siebenbürgen, og derfra igiennem Østerige, Bøhmen, Ober-Saxen, Bareuth og Hartz tilbage til Kiøbenhavn udi October Aar 1769. Paa hvilke Reiser han især studerede Natur-Historien af Dyr-Riget, Mineralogien, Chymien, og de øvrige Bergverks-Videnskaber. Medens han var i Ungarn, blev han den 4 Febr. 1768 valgt til Medlem af det Botaniske Selskab i Florenz. Ved hans Ophold i Freiberg i Ober-Saxen blev han den 5 May 1769 kaldet til at være Professor Oeconomix & Historix Naturalis ved Kiøbenhavns Universitet. Efter sin Hiemkomst blev han valgt den 17 Nov. 1769 til Medlem i det Kongelige Danske Videnskabers Selskab, og samme Aar den 22. Dec. til Medlem i

det Kongelige Norske Videnskabers Selskab. Aar 1772 den 23 Jul. blev han beskikket til Kongelig Commissarius ved Sølvverkets Undersøgelse paa Kongsberg i Norge. Reiste did den 4 Aug. samme Aar, og kom tilbage ved Commissionens Slutning i Julio 1775. Aar 1776 i Januar blev han Medlem af det Naturforskende Selskab i Berlin. Samme Aar blev han gift med Jomfrue Wibeke Schou. Af ham er udgivet: *Prodromus Insectologiae Sielandiae*, Hafn. 1761 in 8. *Ederfuglens Beskri-*

286

velse med 3 Kobbere, Khvn. 1763 in 8. *Ornithologia borealis*, Hafn. 1764. c. Tab. æn. 8. *Entomologia eller Insect-Lære*, Dansk og Latin, Khvn. 1764. c. Tab. æn. *Ichthyologia Massileensis – Spolia Maris Adriatici*. Lips. 1769. 8. Nogle Tillæg til Cronsteds *Versuch einer Mineralogie*, Copenh. u. Leipz. 1770. 8. *Zoologiae Fundamenta, prælectionibus Acad. accommodata* og paa dansk *Grunde i Dyr-Læren*, Hafn. 1771.8. Udi det Kiøbenhavnske Selskabs Skrifter 12 Deel pag. 291. er af ham indført Velsen, en Fiske-Art (*Gadus Raninus*) beskrevet. Lieledes en Beskrivelse over Trilobiten, en Dyr-Slegt og dens Arter i de Kiøbenhavnske Danske Videnskabers Selskabs Skrifter nye Samling, 1. Deel pag. 384. Beskrivelse over en Mussel, kaldet: *Tellina inæquivalvis*, Berlin Beschäftig. 2. D. Uppgift om Stenen *Oculus Mundi*, Kongl. Sv. Academ. Handl. 1777 pag. 345. Afhandling om tvånnå nya Arter af Tenn-Malm Kgl. Svensk. Acad. Handl. 1778 pag. 320. *Mineralogie* afhandlende Egenskaber og Brug af Jord- og Steen-Arter, Salter, mineralske Legemer og Metaller. Khvn. 1777. 8. Nogle Tillæg til Hr. Professor Georgii tyske Oversættelse af samme Bog, Petersborg 1781. 8. Afhandlingen om Saltgruberne i Siebenbürgen med et Kobber, indført i det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs Skrifter, 5 Bind pag. 177. En Deel Beskrivelser paa Dyr, som i *Linnei Systema Naturæ* Tom. I. og *Mantissa* ved hans Navn findes indrykkede. *Dyrenes Historie og Dyr-Samlingen* udi Universitets Natural-Theater, første Hefte med 7 Kobbere in *Folio minori*, Khvn. 1782.

(c) Universitets største og længste Bygning er den vestlige Side, beliggende ud imod Nørregade; thi denne Længde er 155 Alen lang lige til Hjørnet af Skidenstræde. Udi den første Etage af denne Bygnings søndre Ende er allerførst Klosteret eller det Kongelige Communitets store Sal, hvortil Opgangen fra Studiigaarden er af en Steen-Trappe med et Jern-Gelænder. Her mødte hver Dag i forrige Tider fra Klokken 10 til 11, 100 Alumni eller Studentere, hvilke vare fordeelte ved 10 Borde,

287

hvoraf de 9 Borde havde hver sin Decanus, men det tiende eller øverste Bord havde *Præpositus Communitatis* eller Provsten paa Klosteret til sin Præses. I forommeldte Time maatte en Alumnus ved hvert Bord som *Opponens* og hans Sidemand som *Defendens*, skifteviis af *Commensales*, disputere over visse Theses af Theologie og Philosophie, men Decanus som Præsens deciderede. Disse Theses bleve i fordum Tid foreskrevne af *Præpositus Communitatis* og for hver Uge offentlig til *Alumnorum Efterretning* opslagne af *Communitetets Pedel*; da der om Mandagen blev disputeret af *Logica*, om Tirsdagen af *Physica*, om Onsdagen af *Metaphysica*, om Torsdag, Fredag og Løverdage af Theologien over visse Artikler udi *Doct. Caspari Brockmanni Systema Theologicum*, men om Søndage og Hellige Dage af de sædvanlige evangeliske og epistolske Texter. Paa ethvert Bord blev sat en Sparebøsse, hvori lagdes af Decanus dens Penge, som blev borte uden lovlig Undskyldning af Sygdom eller deslige. Saasart *Exercitia* vare til Ende om Løverdage, blev af Provsten paa Klosteret uddeelt 4 Mark til hver Alumnus til Kostpenge for den Uge i Overværelse af 2 Decani hver Gang. Den Forandring, som hermed er skeet, forekommer siden. Næst ved samme Communitets store Sal, er det dertil store indrettede Kiøkken og Bryggeret, som blev brugt af *Oeconomus*, saalænge *Spisingen* paa *Communitet* vedvarede.

Dette Kongelige Communitet, som i daglig Tale sædvanlig kaldes Klosteret, fordi af Begyndelsen Studenternes frie Spiisning blev givet dem i Helliggeistes Kloster udi Kong Christian den Tredies Tid, som gav 20 fattige Studentere sammesteds frie Spise og Underholdning to gange om Dagen, Middag og Aften, blev stiftet Aar 1569 den 25 Jul. af Kong Friderik den Anden for 100 Studentere til deres frie Spiisning og Underholdning, saa at de første 20 *Alumnorum* Tal bleve forøgede til 100. (See *Literæ Regiæ de Regia Eleemosyna pro centum pauperibus Studiosis datis Anno 1569.*) Til dette Communitets Oprettelse skienkede Kongen Bispe-Tiende og andet Bøndergods, som derfor blev kaldet

288

Communitetets Gods. Derover blev sat en Forstander eller Oeconomus, som blev beordret at giøre Regnskab den ottende Dag efter Philippi Jakobi hvert Aar, hvilket kan sees af samme Diploma. At saaden Oeconomus haver i Førstningen været een af Professorerne, kan sees af Kong Christian den Fierdes Novell. Constit. dateret til Kiøbenhavn Aar 1621, hvor disse Ord findes i den tredje Artikel: Og skal, naar Os Elskelig Thomas Fincke er ved Døden afgang, ingen Professor mere være Oeconomus. Iligemaade blev beskikket, hvor mange Retter Mad Alumni skulde have til Middag og Aften. Dette Kongelige Communitets-Huus blev i forommeldte Aar 1569 bygt ved Siden af Universitetet ud mod Nørregade af Bindingsverk eller muret imellem Stolperne. Og blev det ved en høitidelig latinsk Tale, holden af Doct. Nicolaus Hemmingius, Professor Theologiæ ved Kiøbenhavns Universitet, indviet Dominica Jubilate eller den 1 May Aar 1569 Kløkken 9 om Formiddagen. Aar 1619 forøgede Kong Christian den Fierde denne sine Forfædres priselige Stiftelse, saa at Alumnorum Tal blev 120. Og Aar 1630 blev deres Tal atter forøget med 24, saa at der bleve nu 144 Alumni, foruden 12 af vor Frue latinske Skoles Disciple, som kaldtes Davidici, hvilke, fordi de opvartede ved Sangen i den Kongelige Slots Kirke, fik først Maanedes Kost paa Proviantgaarden, ligesom Matroserne, men nu fra den 6 Dec. Aar 1630 bleve bospiste ved det nederste Bord paa det Kongelige Communitet. Samme Aar lod Kongen ogsaa bygge en Spisestue til dem samtlige at spise i. Denne Communitets-Bygning af Bindingsverk afbrændte Aar 1641, tilligemed nogle andre nærliggende Huse, men blev kort derefter inden halvandet Aars Forløb Aar 1643 opbyggt af Grundmuur langt smukkere end tilforn, saa og indrettet saaledes, at Oeconomus og de Studerende, som af ham skulle bespises, havde bedre Rum og Leilighed end tilforn. Efterat Provintzen Skaane er bleven skilt fra Danmarks Rige, hvorudover Communitetets aarlige Indkomster ved Jordegodsernes Afgang bleve formindskede, saa bleve ogsaa Alumnorum Tal

289

forminsket, saa at Antallet paa Alumni Convictorii Regii i mange Aar ikkun har været 100. Om det Kongelige Communitets Oprindelse og Fremgang holdt Mag. Peder Hunderup, Provst ved Communitetet og Regentsen en Afskeeds-Tale den 8 Febr. Aar 1720, da han nedlagde samme Embede og var kaldet til Capellan ved Trinitatis Kirke.

Denne nu værende nye grundmurede Communitets-Bygning blev, (efterat den i Stadens store Ildebrand Aar 1728 med de øvrige Universitetets Bygninger vare ødelagte) dog saa hastig i Kong Christian den Siettes Tid bragt til Fuldkommenhed, saa at endog sidst i Aaret 1731 blev Communitetet indviet ved en latinsk Oration af da værende Præpositus Communitatis Mag. Friderik Nannestad. Indtil Aar 1755 var Alumnorum Tal 100. Siden er det aarligen forøget til 172 og efterhaanden formeres til et større Antal, muligt til 200, ligesom Tienderne, der paa Livs-Tid ere bortfæstede, blive ledige ved Fæsternes Dødsfald, hvorpaa de stilles til offentlig Auction til større Afgift at svare deraf aarlig. Paa Communitetets Sal bleve i Pro-Cantzler Doct. Erik Pontoppidans Tid indrettede 12 Borde isteden for de hidtil værende 10 Borde. Enhver Decanus, som med Provsten eller Præpositus Communitatis nu er 12 i Tallet, har faaet siden bemeldte Aar et ugentlig Tillæg af to Mark, saa at hver Decanus har nu egentligen een Rigsdaler. Ved et Kongeligt Rescript af 4 May Aar 1759 er befalet, at Decani Communitatis skal ansees som Magistri legentes og skal de læse to eller flere Timer om Ugen publice in Theologia & Philosophia. Ligeledes efter et Kongeligt Rescript af 27 Jul. Aar 1759 nyder fire Decani Legentes aarligen hver 50 Rdlr. Hvilke 200 Rdlr. ere henlagte til dem af de 300 Rdlr., som Communitetet sparer ved Oeconomi Embedes Forandring. Communitetet faaer hvert Aars 11 Dec. 500 Rdlr. af Kongens Zahl-Casse for Consumption. Af Brygger-Lauget i Kiøbenhavn faaer Communitetet aarlig 100 Rdlr. i Recognition for den Communitetet forundte Brygger-Rettighed. Professores Theologiæ antage og beskikke Præpositus Communitatis

290

eller Provsten paa Klosteret og Regentsen. De beskikke Oeconomus paa Communitetet, som tillige er Secretarius Communitatis & Collegii Regii. De vælge Decani og udnævne Alumni. Oeconomus har Opsigt over alle Communitetets Bygninger, hvorunder henhører ogsaa Regentsen. Secretarius Communitatis & Collegii Regii er

tillige Archivarius og har Communitetets og Regentsens Arkiv, Sigillum Communitatis & Collegii Regii med Kongens Chiffre C7 og Omskrift, hos sig. Hans Løn er 500 Rdlr., nemlig 250 Rdlr. for hvert Embede. Han nyder fri Værelser paa Akademiet. (See Forordn. af 2 Jul. 1777.)

For de tvende ved Kiøbenhavns Universitet værende kongelige Stiftelser, nemlig Communitetet og Regentsen, eller Collegium Regium, udgav Kong Christian den Syvende en ny forbedret Fundatz af 25 Jul. Aar 1777, hvori er befalet, at paa Communitetet skal være 12 Borde og ved ethvert Bord foruden Provsten og Decani tretten Alumni, undtagen ved det øverste Bord, hvor der nu ere 14 Alumni. Præpositus Communitatis har til Introduction af hver Alumnus paa Communitetet 3 Rdlr. og af hver Alumnus til Regentsen 2 Rdlr. Exercitia paa Klosteret er nu fra Klokken 11 til 12 $\frac{1}{4}$. Under Præpositus Communitatis staae Decani, og de indsettes af ham i det Theologiske Facultets Nærværelse. Af de 12 Borde paa Klosteret, Provstens Bord iberegnet, skal sex være Theologiske, to Juridiske, et Medicinsk, to i Physiken og Mathematiken og et i Historien. Ingen maae blive Decanus, føreud han har fyldt sit 23 Aar. Decanus aflegger Eed, nyder aarlig 100 Rdlr., har Opsyn med Alumnorum Flid og Fremgang i Studeringer. Decani er tillige Inspectores paa Regentsen, og haver hver Decanus to Kamre paa Regentsen med Brænde, og skal de sammesteds have Opsyn med Alumnorum Sæder og Levemaade. Men Decanus har ei Deel enten i Liigbæren eller i Pengene derfor. Alumni Communitatis nyde hver for sig nu fire Mark ugentlig. Antallet paa Alumni Communitatis Regiæ, som daglig møde ved Kloster-Øvelserne, er nu omstunder 154. Alle de

291

privilegerede ere befriede fra Kloster-Øvelserne. Communitetet og Regentsen ere nu samlede. En Alumnus, som har Examen Philosophicum nyder begge Dele i tre Aar, men den Alumnus, som tillige tager Examen Philologicum, nyder begge Dele i fem Aar, undtagen de privilegerede, som nyde begge Dele udi fem Aar. De Privilegerede, ere Studenterne fra Færøe, Island og Grønland. Syv Seminarister, som oplæres at tiene ved Missionen i Finmarken, Nordlandene og Grønland. De fire grønlandske Seminarister nyde ugentlig dobbelt Portion af Communitetet, og de tre Finmarkske Seminarister nyde ugentlig en enkelt Portion, men dog saaledes, at de af Legatum Steenbuckianum i alt nyde 70 Rdlr. aarlig. De privilegerede Stipendiarii ere fremdeles fire Deposituri fra Tronhiem og to fra Frideriksborgs Skole, hvilke aflegge hos Præpositus Communitatis et Prøve-Specimen. Dernæst fem Præceptores adjuncti paa Weysenhuset, og to Studenter, som bruges ved astronomiske Observationer paa runde Taarn, saa og sex Landmaalere, hvoraf tre har en dobbelt Portion; Capellan og Catechet ved Trinitatis Kirke; og een Catechet ved Holmens Kirke, saa og Informator ved de 32 Mænds Skole i Kiøbenhavn. En Portner og Famulus Bibliothecæ Regiæ tre Portioner; Sognepræsten ved Trinitatis Kirke, 99 Rdlr. 2 Mk. De to Ministri Academiae nyde hver 43 Rdlr. 2 Mk. Famulus Communitatis, som tillige er Ringer, har 121 Rdlr. 2 Mk. men er tillige Famulus Bibliothecæ paa Regentsen og derfor nyder 28 Rdlr. 4 Mk., som i alt er 150 Rdlr. Famulus ved Bibliotheket paa runde Taarn nyder fem Mark ugentlig.

De som have været Præpositi Communitatis Regiæ eller Provster paa Klosteret, fra dets første Stiftelse indtil nærværende Tid, ere:

1.) Otto Einarsen eller Oddur Einarsøn, Otto Einarius, hvorum Arngrim Jonæsen melder i hans Crymogæa, en Islænder af Fødsel, fød Aar 1553. Blev holdt i Skole af Guldbrand Thorlaksen sammesteds, blev sendt til Akademiet, hvor han i en kort Tid blev Præpositus Communitatis Regiæ. Derefter Rector

292

ved Holums latinske Skole, og omsider Aar 1588, blev han Biskop i Skalholt Stift i Island. Døde Aar 1630.

2.) Mag. Andreas Christensen, (Andreas Christiani) fød i Ribe Aar 1551. Blev Provst paa Klosteret, reiste derefter udenlands. Blev Aar 1583 Doctor Medicinæ, og Aar 1584 Professor Medicinæ ved Universitetet. Var Oeconomus Communitatis fra Aar 1595 til Aar 1602, da han blev Forstander over Sorøe, hvor han døde Aar 1606.

3.) Christen Rasmusen, (Christianus Erasmi)

4.) Esben Samsing, (Esbernus Samsingius.)

- 5.) Rasmus Nielsen, (Erasmus Nicolaides.)
- 6.) Mag. Peder Gelstrup, født Aar 1581. Blev Præpositus Communitatis Regiæ Aar 1608, men Aar 1614 Professor Literarum humaniorum, og Aar 1621 Professor Logices. Døde Aar 1630.
- 7.) Mag. Anton Hansen, (Antonius Johannis.) Var Provst paa Klosteret fra Aar 1611 til Aar 1614.
- 8.) Henrik Gerhard Milzov, Aar 1621.
- 9.) Mag. Theodor Rasmusen, (Theodorus Erasmi), var Provst fra Aar 1621 til Januari Maaned Aar 1623.
- 10.) Mag Hans Hansen, (Johan Johannis) fra Aar 1623 til Aar 1626.
- 11.) Mag. Søren Jüdicher, fra Aar 1626 til Aar 1627 den 20 Jun.
- 12.) Mag. Ole Pedersen, (Olaus Petræus) som allerførst forestod saavel Regentsen eller Collegium Regium, som ogsaa Convictorium Regium eller Klosteret Aar 1628.
- 13.) Johannes Olsen Bond, (Johannes Bondæus.) Aar 1630.
- 14.) Søren Pedersen Calundan, født Aar 1607. Blev Provst paa Klosteret Aar 1633, derefter Con-Rector Aar 1635, og Aar 1638 Rector ved vor Frue latinske Skole i Kiøbenhavn. Om ham er meldt pag. 254 blant Rectores No. 13. Aar 1646 blev han Professor Ethices ved Universitetet.
- 15.) Mag. Hans Thommesen Ring, Aar 1635. Døde Aar 1638.
- 16.) Mag. Mogens Willadsen, (Magnus Wilhadi) Aar 1638. Var tillige Præst ved Regents-Kirken indtil Aar 1639.
- 17.) Mag. Christopher Ludvig Munthe, Aar 1639. Tilforn Con-Rector ved vor Frue latinske Skole. See foran blant Con-Rectores Scholæ No. 9 pag. 256.

293

- 18.) Mag. Jens Justesen Berg, (Janus Montanus). Blev Provst paa Klosteret Aar 1640, var tillige Præst ved Regents-Kirken, og dernæst den første Sogne-Præst ved Trinitatis Kirke.
- 19.) Mag. Johannes Jensen Viborg, blev Præpositus Communit. Aar 1645. Tilforn Con-Rector ved vor Frue latinske Skole. See foran blant Con-Rectores Scholæ No. 11. pag. 257.
- 20.) Mag. Christian Aagaard, født Aar 1616. Blev Provst ved Communitetet Aar 1646, men Aar 1647 Professor Poeseos extraordinar. Aar 1651 Rector ved Ribe Skole og Aar 1658 Lector Theologiæ sammesteds.
- 21.) Mag. Peder Magni Mahler, født i Viborg Aar 1619. Blev Præposit. Communit. Aar 1651. Blev siden Professor Theologiæ og Sognepræst i Sorøe Aar 1653. Døde den 31. Aug. 1668.
- 22.) Mag. Peder Holm, blev Provst paa Klosteret Aar 1653. Siden Lector Theologiæ ved Christiania latinske Skole.
- 23.) Mag. Johannes Gregersen Lemvig, (Joh. Gregorii Lemovicus), blev Aar 1661 Provst paa Klosteret, i hvilket Embede han døde Aar 1664 i sit Alders 31 Aar.
- 24.) Mag. Jørgen Hammer, var først Con-Rector ved vor Frue latinske Skole. (See foran blant Con-Rectores No. 13. pag. 257.) Blev tillige Præpositus Communitatis fra Aar 1664 til Aar 1683. Siden blev han Professor Poeseos og derefter Professor Logices ved Universitetet.
- 25.) Mag. Johannes Jakobsen Birkerod, blev Aar 1682 Vice-Præpositus Communitatis og 1683 virkelig Provst ved Klosteret. Aar 1684 blev han Professor Linguæ Ebrææ og Aar 1692 Professor Theologiæ baade ved det Ridderlige Academie i Kiøbenhavn og ved Universitetet. Aar 1693 blev han Biskop udi Aalborg.

26.) Mag. Søren Glud, var først Rector i Holbeks latinske Skole, men Aar 1688 Provst paa Klosteret og tillige Professor Mathematicum inferiorum Ordinarius og Theologiæ Designatus. Aar 1691 kaldet til Sognepræst til Domkirken i Bergen. Døde Aar 1696.

27.) Mag. Johannes Thomesen Bartholin, blev Aar 1688 Professor Philosophiæ. Aar 1691 Præpositus Communitatis, derefter Professor Linguæ Ebrææ Aar 1693 fik han Sæde in Facult. Theolog. Aar 1695 Doct. Theologiæ. Døde Aar 1739.

294

28.) Mag. Stephen Reitzer, blev Provst paa Klosteret Aar 1694, derefter Professor Philisophiæ designatur. Døde Aar 1701.

29.) Mag. Christian Wilhelm Lange, blev Præpositus Communitatis Aar 1701, men døde Aar 1702.

30.) Mag. Søren Jakobsen Lintrup, blev Aar 1696 Rector ved Bergens latinske Skole og tillige Professor Theologiæ & Philosophiæ designatus. Efter Bergens Byens Ildebrand blev han Aar 1704 Præpositus Communitatis Regiæ. Aar 1707 blev han Professor Eloquentiæ. Aar 1716 Professor Theologiæ Extraordinar. Aar 1720 Biskop i Viborg. Aar 1725 blev han kongelig Confessionarius og Professor Theologiæ Ordinar. Døde Aar 1731.

31.) Mag. Peder Hunderup, blev Aar 1714 Provst paa Klosteret. Aar 1720 Kapellan til Trinitatis Kirke. Aar 1726 Sognepræst til Garnisons Kirkes danske Menighed, og Aar 1728 Sognepræst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn. Døde Aar 1733.

32.) Mag. Johannes Wandal, blev Aar 1718 Professor Philisophiæ & Theologiæ designatus. Derefter Aar 1720 i Februari Provst paa Klosteret. Nedsagde sit Provste-Embede Aar 1722 den 12 Jun. Aar 1726 Sognepræst ved Taarnbye Menighed paa Amager. Døde Aar 1757 den 8. Mart.

33.) Mag. Friderik Nannestad, blev Præpositus Communitatis Regiæ Aar 1722 den 13 Jun. Aar 1732 Stiftsprovst og Sognepræst til Domkirken i Aarhus. Aar 1742 Doctor Theologiæ. Aar 1747 Professor Theologiæ extraordinarius. Aar 1748 Biskop i Tronhiem. Aar 1758 Biskop i Christiania.

34.) Mag. Peder Holm, fød Aar 1706. Blev Præpositus Communitatis Regiæ Aar 1735 og Vicarius for Biskoppen i at læse og disputere. Aar 1738 Profess. Theologiæ og Philis. extraordin. Aar 1746 Professor Theologiæ Ordinar. Aar 1749 Doctor Theologiæ. Døde Aar 1777. I hans Tid blev den Bygning af Regentsen opbyggt, hvori Provsten paa Regentsen har sine Værelser.

35.) Doct. Johannes Otto Bang, fød Aar 1712. Blev Aar 1746 Provst ved det kongelige Communitet og Regentsen. Aar 1752 Doctor Theologiæ. Aar 1754 Professor Theologiæ Ordinarius. Døde Aar 1764. I hans Tid blev den Side-Bygning, hvori Regents-Kirken er, vendende ud til Kiøbmagergade af ny opbyggt og indviet.

295

36.) Niels Nannestad, fød Aar 1730. Blev Provst paa Klosteret i November Aar 1754, men qvitterede i September Aar 1755, da han ved Mageskift med Professor Gunnerus blev Sognepræst ved Herlufsholm. Aar 1758 blev han Profess. Linguæ Ebrææ og Lector Theologiæ ved Gymnasium i Odense, og Aar 1766 blev han tillige residerende Kapellan til St. Knuds Kirke i Odense. Døde Aar 1782.

37.) Professor Johannes Ernst Gunnerus, fød Aar 1718. Efterat han længe havde opholdt sig i Jena, blev han Aar 1754 kaldet til Professor Theologiæ Extraordinarius og Sognepræst ved Herlufsholm. Aar 1755 omskiftede han samme Embede med Provsten paa Klosteret og Regentsen Niels Nannested, og tillige blev Biskoppens Vicarius til at læse og disputere. Aar 1758 i August qvitterede han, da han blev Biskop i Tronhiem.

38.) Mag. Jørgen Leth Skiønning, blev Provst paa Communitetet og Regentsen Aar 1758 indtil September Aar 1769, da han blev Sognepræst ved Kallehauge Menighed i Sielland.

39.) Professor Christian Gotthold Seydlitz, fød Aar 1738. Blev Aar 1769 i October Provst over det Kongelige Communitet eller Klosteret og Regentsen. Aar 1777 blev han Professor ved Gymnasium i Odense.

40.) Professor Nicolaus Christian Kall, blev Aar Præpositus Communitatis Regiæ og Collegii Regii, og indsat i Januar Aar 1778 saaog Professor Linguæ Ebrææ ved Universitetet.

41.) Professor Andreas Christian Hviid, Medlem af det Kongelige Videnskabers Academie i Neapolis, er fød Aar 1749. Blev Aar 1781 Provst ved det Kongelige Communitet og Regentsen, og Biskoppens Vicarius til at læse.

Ved siden af Communitets-Salen er nu indrettet et Bibliothek-Værelse udi den Bygning, som udi de ældre Tider, da Spisningen havde Sted, var Oeconomi Brug, men i de nyere Tider haver været beboet af nogle af Professorum Theologiæ Enker. I bemeldte Værelse indsettes Regentsens Bibliothek som hidindtil af Mangel paa anden Plads har været hensat i Skabe i Regents-Kirken. Udi samme Bygning er tillige indrettet en Forsamlings-Stue for Com-

296

missionen over Communitetet og Regentsen; ligeledes et Værelse for Stiftelsens Arkiv, og et Contoir for Oeconomus.

Endnu i samme vestlige Bygnings Længde mod Hiørnet af Skidenstræde ere Aar 1758 ligeledes indrettede smukke Værelser i begge Etager til da værende Pro-Kantzler Doct. Erik Pontoppidans Residens, tilligemed behørig Hauge og Gaardsrum. Efter hans Død er det et Enke-Sæde for hans Enke-Frue.

Dette Kiøbenhavnske Universitet eier mangfoldige Jordegodser, Kirker og Tiender, af hvis aarlige Reventüer og Indkomster Professorerne nyde deres aarlige Løn og Indkomster. Den Professor, som tillige efter Fundatsen er Academiets Rentemester eller Qvæstor forvarer Academiets Casse og gjør Regnskab aarlig for dets Indtægter og Udgifter. Han er befriet fra at holde Lectier, at disputere og examinere, men maae i sit Sted holde en Vicarius. Foruden sin aarlige Løn lige med de andre Philosophis, faaer han 200 Rdlr. til at lønne een som læser og disputerer for ham, samt til at holde en i Regnskabs Førelse forfaren Fuldmægtig. (See Fundatsen af 31 Mart. Aar 1732 §. 86. 91.) For at holde Lectiones publicas paa Academiet giver Kongen hver Professor aarlig 100 Rdlr. De anseelige Legata og Stipendia, som Tid efter anden ere skienkede af adskillige private Folk til de Studerendes Nytte ved Academiet, udgiøre den Capital 300000 Rdlr., hvoraf de ved Universitetet sig opholdende Studentere nyde aarlige Renter. Man vil anføre nogle af de vigtigste Stipendier, for Exempel: Et kongeligt Stipendium, givet af Kong Friderik den Anden til fire Studentere at reise udenlands paa, nemlig tre Theologiske og en Medicinsk, for at studere ved fremmede Universiteter. Et andet kongeligt Stipendium, givet af Kong Friderik den Tredie til en medicinsk Student. Et dobbelt Frisers Stipendium, det ene givet af Cantzler Johannes Friis til Hasselager, Aar 1539 paa 3000 Rdlr., hvilket siden af Arvingerne er forøget med 500 Rdlr. Det andet af Broder-Sønnen Friderik Friis som Aar 1619 den 3 Jun.

gav 2000 Rdlr. hvert Stipendium at nye i 3 Aar (See Windingii Acad. Hafn. pag. 24.) Det Skeelske Stipendium paa 3000 Rdlr. (See Wind. Acad. pag. 450.) Det Menzerske Stipensium, givet af Mentzer Christophersen, Sognepræst i Tronhiem, stor 1000 Rdlr. Det Rosenkrantzske Stipendium givet Aar 1622 af Holger Rosenkrantz, stor 2500 Rdlr. til en theologisk Student at reise udenlands paa; (See Winding. Acad. pag. 449. 450.) Det Finkiske Stipendium, givet af Doctor Thomas Finke. (See Winding. Acad. pag. 167.) Stipendium decollatæ Virginis, stor 500 Rdlr. Legatum Resenianum Vetus Ao. 1634 & novum Ao. 1685. Legat. Bartholinianum Ao. 1629. Leg. Brochmannianum Ao. 1641. Increment. Brochmannianum Ao. 1713. Legat. Viduæ Brochmannianum Aar 1652. Legat. Longomontanum Ao. 1643. Leg. Winstрупianum Ao. 1663. Legat. Fuirenianum Ao. 1660. Legat. Thomæ Fuiren Ao. 1674. Legat. Höpnerianum Ao. 1675. Legat. Fossianum Ao. 1701. Legat. Grönbeckianum Ao. 1720. Legat. Bircherodianum Ao. 1729. Legat. Bornemannianum Ao. 1711. Legat. Lassenianum Ao. 1713. Legat. Grüsianum Ao. 1748. Legat. Bingianum Ao. 1749. Legat. Holbergianum Ao. 1754. Legat. Londeman

Rosenkrones Ao. 1749. Legat. Rosborg & Voss. Ao. 1756. stor 5000 Rdlr. Alle disse Gave-Breve findes in extenso anført i Hofmanns Samling af Foundationer Tom. 1. og Tom 9.

Universitetets Øvrighed har af Begyndelsen altid været Biskoppen af Roskild med Capitels-Herrene sammesteds, Prælater og Decanus. Men efter den sidste katholske Biskop Jacob Rønnovs Død har altid Rigets Kantzler, tilligemed Rector og Professores baaret Omsorg for Akademiet, og ere regnede for Academiets Øvrighed. Dog finder man efter Reformationen, at Erkebisp Hans Svane har været Academiets Hoved fra Aar 1662 indtil hans Død Aar 1668. Udi den Tid bleve alle Inscriptionerne saaledes stiled: Præses Consistorii Rector & Professores Civibus Academicis Salutem. Men det blev ophævet efter hans Død. Da Universitetet Aar 1755 fik Doct. Erik Pontoppidan, Biskop i Bergens Stift til Pro-Cancellarius, heder det i Pro-Kantzlerens Instrux §. 17. at i Consistorio & Consess. Academicis tager Pro-Cancellarius sin Plads

298

næst under Rector, og i §. 19. at udi Programmata, som udi Rectors navn til Promotioner udstædes, skal, efterat Patroni Navn er anført, settes Voluntate Ejus Nobis per illustrem Pro-Cancellarium indicata.

Man vil her anføre alle deres Navne, som have været Patroner for Universitetet.

1.) Ole Mortensen, Olaus Martini, Kongens Kantzler og Biskop udi Roskilde, var den allerførste Universitets-Kantzler, beskikket af Kong Christian den Første ved Universitetets Oprettelse. han beskikkede Mag. Peder Albertsen til at være Vice-Kantzler ved Akademiet. Denne Olaus Martini død i København St. Augustini Dag Aar 1485. (See Winding. Acad. Hafn. pag. 19 L. Wolfs Encom. Dan. pag. 471.) Han var den 32 Biskopi in Serie Episcop. Roskildens.

2.) Niels Skaufve, Biskop i Roskild. Døde Martini Dag Aar 1493. (See Winding. Acad. pag. 19. Wolfs Encom. Dan. pag. 472.)

3.) Johannes Jacobsen Ibsen, fød i Ravensborg (Johannes Jacobi Ravensbergensis) var tilforn Forstander i Dalby Kloster, derefter Kong Hanses Kantzler; Siden Envoje i Engeland og Skotland; Tilsidst Biskop i Roskild og Academiets Kantzler Aar 1500. Døde Aar 1512. (See Winding. Acad. Hafn. pag. 20. 21. L. Wolfs Encom. Dan. pag. 472.)

4.) Lauge Urne, Doctor Juris og Rigets Kantzler, derefter Biskop udi Roskilde Aar 1512. Døde den 20 Apr. Aar 1529. (See Winding. Acad. pag. 21. 22. Wolfs Encom. pag. 473.)

5.) Jacob Rønno, var ved Hoffet hos Kong Friderik den Første, siden Biskop i Roskild. Han var den sidste af de katholske Bisper, blev afsat ved Reformations Indførelse af Kong Christian den tredie. Han døde som en Fange udi Fængsel paa Kiøbenhavns Slot Aar 1544. (See Holbergs Danm. Hist. Tom. 2. pag. 370. Winding. Acad. pag. 23.) Sidne have efter Kong Christian den Tredies Fundatz Kantzlerne allene været Universitetets Patroner, nemlig:

6.) Johannes Friis, til Hasselager, var Vice-Kantzler hos Kong Friderik den Anden, derefter blev han Kong Christian den Tredies Kantzler. Efter Reformatio-

299

nen blev han Aar 1539 beskikket at være Universitetets Kantzler og Conservator, som skulle paasee Fundatzens og Ordinantzens bestandige Efterlevelse. (See N. Cragii Annales Hist. Christiani III.) Han døde i Kiøge Aar 1570. (See Winding. Acad. pag. 24. 25.)

7.) Niels Kaas til Torupgaard, var Rigets Kantzler i Kong Friderik den Andens Tid Aar 1573 og en af de fire Regjerings-Raader i Kong Christian den Fierds Mindre-Aarighed. (See Holbergs Danm. Hist. Tom. 2. pag. 513 og 553. Han døde Aar 1594. (See Winding. Acad. pag. 25-29).

- 8.) Christian Friis til Borrebye, en Broder til forommeldte Johannes Friis, var Kong Christian den Fierdes Kantzler Aar 1596. Døde Aar 1616. (See Winding. Acad. pag. 30-35. Professor Chr. Longomontanus har udstædt Ligg-Programma over ham.).
- 9.) Christian Friis til Kragerup, Ridder, Kongens Kantzler og Regierings-Raad hos Kronprinds Christian den Femte i Kong Christian den Fierdes Fraværelse. (See Holbergs Danm. Hist. Tom. 2. pag. 655 og 724.) Han døde Aar 1639. (See Windings Acad. pag. 36-41. Professor Claus Plum som Rector har udstædt Liig-Programmet over ham).
- 10.) Christen Thommesen Sehestedt til Stangaard, Ridder, var Rigs-Kantzler og den fornemste Rigens Raad. Døde Aar 1657. (See Winding. Acad. pag. 41-49.)
- 11.) Joachim Gersdorph til Tundbyholm, Ridder, Rigens Hofmester Aar 1652. Siden blev han Rigets Drost og Præsident in Collegio Status Aar 1660. Omtrent Aar 1658 blev han Academiets Conservator. Han døde Aar 1661. Winding. i sin Acad. Hafn. har gaaet ham forbi.
- 12.) Peder Reetz, til Thurebyholm &c. Ridder, Rigs-Kantzler og Rigens Raad. Døde Aar 1674.
- 13.) Peder Griffenfeldt, tilforn kaldet Schumacher, Ridder af Elefanten, Grev- og Rigs-Kantzler.
- 14.) Grev Friderik Ahlefeldt til Langeland og Nixingen, Ridder, Kantzler, Statholder i Slesvig og Holsteen.
- 15.) Mikael Vibe til Freyenfeldt, Ridder, Geheimeraad, var Hovmester hos Kronprinds Friderik, eller siden Kong Friderik den Fierde. Han døde Aar 1690.

300

- 16.) Grev Conrad Reventlau til Klausholm, Kalløe &c. Ridder af Elefanten, Gros-Kantzler og Ober-Jægermester.
- 17.) Ditlev Wibe til Freyenfelt, Ridder af Elefanten, Geheimeraad, Ober-Secretair i det danske Cancellie, Academiets Patron indtil Aar 1721. Blev Vice-Statholder i Norge.
- 18.) Grev Ulrik Adolph af Holstein itl Holstensborg, Ridder af Elefanten, Gros-Kantzler etc.
19. Ivar Rosenkrants, Geheimeraad.
20. Grev Johan Ludvig von Holstein, til Lethraborg.
21. Grv Otto Thott til Gaunøe, Geheime-Stads-Minister etc.

(D) Den søndre Side af Universitetet vender ud til store Kannikestræde eller vor Frue Kirke. Paa denne Længde er Hoved-Indgangen eller Indkiørselen til Universitetets anseelige Studiigaard igiennem to Porte, nemlig en Port ved hver Ende af samme søndre Længde. Midt imellem disse tvende Porte er opført en liden grundmured Bygning, hvori Communitetets Famulus boer, hvis Forretning blant andet ogsaa er at lade Academiets Klokke ringe til Lectiers og Disputatzers Holdelse, saa og at have Opsigt med Studiigaarden. Paa selvsamme Sted, hvor Famulus nu boer, stod for Ildebranden det forhen ommeldte Anatomie-Huus eller Theatrum Anatomicum.

Næst op til Universitetets østlige Længde, ligger en Professor-Residentz, hvilken Gaard Kong Christian den Fierde Aar 1600 forærede til Universitetet, tilligemed den derhos bag ved liggende Haugeplads, som nu er indrettet til Academiets medicinske eller botaniske Hauge, der er indhegnet med en Brandmur, vendende ud til Skidenstræde. Udi Nærhden af Universitetet ligger i alt tolv Professor-Residentzer, hvilke ere af Kongernes Gavnildhed forærede siden Reformationen til Universitetet, til Professorernes frie Beboelse. Af disse ligger de otte i begge Kanikestræder og Fiolstræde, hvilke i fordom Tid have været i Kanik-Bolig. (See forhen pag. 139.) Dernæst een Professor-Residentz i St. Pedersstræde og tre Residentzer i Studiistræde, af hvilke Biskoppen i Sielland qua Professor Theologiæ altid beboer den ene som Biske-Residentz, fordi han

301

efter Academiets Fundatz, er tillige Professor Theologiæ ved Universitetet, og bestandig Decanus Facultatis Theologicæ. Samme Gaard var af Kong Hans Aar 1512 opbyggt og indrettet til et Lectorium og Universitets- eller Studiigaard. (See forhen pag. 13.) Desuden ere i Universitetets vestlige Længde Aar 1758 næst ved Communitetet indretteet en smuk Residentz for da værende Pro-Cancellarius.

Fra Universitetets første Stiftelse og Begyndelse, have mange lærde og berømmelige Mænd været Professores Ordinarii i alle Faculteter ved dette Universitet. Doc. og Professor Theologiæ & Medicinæ Caspar Berthelsen Bartholin har i sin Oratio de Ortu, Progresse & Incrementis Academiae Hafniensis, trykt Hafn. 1620. in 4. og Witteb. Ao. 1625. in 4. opregnet alle de Herrer Professorer, som have levet ved Akademiet fra dets Stiftelse indtil Aar 1620. Og Professor Rasmus Winding i sit Skrift: Academia Hafniensis, trykt Hafn. Ao. 1665. in 4. har anført de Professores Levnets-Løb, som have levet ved Akademiet indtil Aar 1665. Det er at beklage, at dette Skrift ei siden af nogen blevet continueret, hvorudover mange lærde og berømmelige Mænds Hukommelse ved Tidens længde vil blive udslettet. Vel har Alb. Thura i sin Idea Hist. Liter. pag. 143. til 209. givet os en Continuations-Fortegnelse paa de Professorer i alle Faculteter, som have levet fra Aar 1665 til 1720; men efter det Aar haves ingen videre Fortsettelse. Man vil derfor her korteligen anføre de Professorers Navne, som have levet fra Aar 1665 indtil Aar 1781.

Professores Theologiæ Ordinarii.

Iblant dem henhøre allerførst Biskopperne i Siellands Stift, som tillige ere Decani Facultatis Theologiæ. Disse ere alle anførte forhen pag. 14. Men især finder Læseren en fuldstændig og udførlig Efterretning om dem alle i D. Zwergs Siellandske Cleresie, trykt Khvn. Aar 1754. in 4.

De øvrige Professores Theologiæ Ordinarii.

1.) Doct. Hans Wandal, Professor Theologiæ fra 1665 til Aar 1668, da han blev Biskop i Sielland. (See blant Biskopperne i Sielland No. 10. pag. 16.)

302

2.) Doc. Christian Nold, Professor Theologiæ fra Aar 1664 den 9 May. Døde den 22. Aug. Aar 1683 i sit Alders 83 Aar.

3.) Doc. Jens Birkerod, tilforn Professor Linguae Græca, blev Professor Theologiæ Aar 1668 efter Biskop Hans Vandal. Døde den 12 Sept. Aar 1686 i sit Alders 62 Aar, og ligger begravet i Trinitatis Kirke.

4.) Doc Mauritz Koning, fød i Norge Aar 1637. Blev Aar 1666 i May Adjunctus Theologiæ, og strax Aar 1667 Prof. Theolog. Ordin. Aar 1668 Doctor Bullatus, og samme Aar den 13 Dec. Biskop i Aalborg Stift. Døde den 2 May Aar 1672.

5.) Georg Witzleben, fød i Thüringen Aar 1616, blev Aar 1644 Prof. Theologiæ ved Sorøe Academie, og Sognepræst sammesteds. Aar 1646 blev han Doctor Theologiæ. Da Sorøe Academie blev nedlagt, blev han [texten har: hans] Professor Theologiæ ved Kiøbenhavns Universitet. Døde Aar 1676 den 11 Sept. i sit Alders 60 Aar.

6.) Doct. Matthias Foss, fød i Lund i Skaane Aar 1627 den 12 Oct. Blev Aar 1660 af Kong Friderik den Tredie kaldet til Hofpræst ved Kiøbenhavns Slot. Aar 1665 den 22 Jun. blev han Prof. Theologiæ. Aar 1672 Biskop i Aalborg Stift. Aar 1675 Doct. Theolog. Døde Aar 1683 den 8. Jul. (See om ham i Zwergs Cleresie pag. 645. sqv.).

7.) Doct. Christopher Schletter, fød i Halmsted i Halland Aar 1629. Blev Rector ved Herlufsholm Aar 1658. Siden Aar 1668 Lector Theologiæ ved Gymnasium i Roskilde, og Canonicus sammesteds. Efter nysommeldte Doct. Matth. Fosses Død skulle han være Biskop i Aalborg Stift, men tog imod at være Prof. Theologiæ ved Universitetet i Kiøbenhavn. Aar 1678 blev han Biskop i Tronheim. Døde Aar 1688.

8.) Doct. Johannes Lassenius, fød i Pommern Aar 1636. Blev Doct. Theol. i Grypswald Aar 1667. Derefter Aar 1669 Hofprædikant hos Grev Ditleff Rantzow Statholder i Holstein. Aar 1676 Sognepræst til St. Petri tyske Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1678 Professor Theologiæ ved Universitetet efter Biskop Schletter. Døde den 29. Aug. Aar 1692.

9.) Doct. Jens Birkerod, født i Odense Aar 1658. Blev Præpositus Communitatis Regiæ Aar 1683. Derefter Aar 1684 Professor Linguae Ebraeæ ved Universitetet. Aar 1687 Adjunctus Facultat. Theolog. Aar 1692 Professor Theo-

303

logiæ ved det ridderlige Academie i Kiøbenhavn, men samme Aar den 29 Aug, Professor Theologiæ ved Universitetet efter Doct. Lassenii Død. Omsider Aar 1694 Biskop i Aalborg Stift, og Doctor Bullatus Aar 1698. Døde Aar 1708 den 8. Dec.

10.) Doct. Hector Gottfried Masius, født i det Ratzeborgiske Aar 1653, var Legations-Præst Aar 1682 hos den danske Envoje ved det franske Hof. Blev Aar 1683 Professor Theologiæ Extraord. og tydsk Hofprædikant. Aar 1686 Prof. Theologiæ Ordin. Aar 1687 Doctor Theolog. Døde den 20 Sept. Aar 1709 i sin Alders 56 Aar, paa sin Herregaard Raunstrup i Sielland.

11.) Doct. Hans Wandal, født i Kiøbenhavn den 14 Jan. Aar 1656. Blev Rector ved Sorøe Skole Aar 1680, men Aar 1683 Prof. Linguar. Oriental. og samme Aar efter Prof. Nolds Død, blev han Professor Theologiæ. Døde den 10. Mart. Aar 1710 i sin Alders 54 Aar.

12.) Doctor Hans Bartholin, født i Kiøbenhavn Aar 1665. Blev Aar 1688 Prof. Philos. og Theologiæ Adjunctus. Siden blev han Aar 1691 Provst paa Klosteret og Regentsen. Derefter Professor Linguae Ebraeæ, og Aar 1693 Profess. Theologiæ Ordin. Aar 1695 Doctor Theolog. Aar 1693 Profess. Theologiæ Ordin. Aar 1695. Doctor Theolog. Aar 1731 resignerede han fra Academiet for Alderdsoms Skyld. Døde Aar 1739.

13.) Prof. Hans Steenbuck, født i Kiøbenhavn Aar 1664. Blev Profess. Linguae Ebraeæ Aar 1693, og Aar 1709 Professor Theologiæ. Døde i enlig Stand Aar 1740 den 21 Jun. Han var den sidste, som førte Navn af Summus Theologus.

14.) Prof. Johannes Trellund, født i Kiøbenhavn Aar 1669. Blev Lector Theologiæ i Christiania, derfra kaldet til Feltprovst ved de danske Tropper i Italien, hos Hans Høie Excellence Christian Gyldenløve. Aar 1705 blev han Professor Eloquentiæ ved Universitetet i Kiøbenhavn. Derefter Stiftsprovst og Sognepræst i Christiania Aar 1707. Blev Professor Theologiæ efter Prof. Worm, som blev Biskop i Kiøbenhavn Aar 1711, og Aar 1725 Biskop i Wiborg. Døde Aar 1735 den 12 Jun.

15.) Dr. Marcus Wøldike, født Aar 1699 den 25 Nov. Blev Aar 1728 Sognepræst i Warde i Jylland. Aar 1731 Professor Theologiæ i Kiøbenhavn. Aar 1736 Doctor Theologiæ. Aar 1734 Assessor i Missions-Collegio. Døde Aar 1750 den 26 Sept.

304

16.) Doct. Jeremias Friderik Reuss, født Aar 1700 i Hertugdømmet Würtemberg. Aar 1732 blev han tydsk Hofpræst i Kiøbenhavn og Professor Theologiæ Ordin. ved Universitetet. Aar 1742 Doctor Theologiæ. Aar 1749 General-Superintendent i Hertugdømmene Slesvig og Holstein. Aar 1757 Kanzer ved Academiet i Tübingen.

17.) Prof. Søren Block, født Aar 1696. Blev Aar 1730 Sognepræst til Barret i Aarhus Stift. Aar 1741 Professor Theologiæ ved Universitetet i Kiøbenhavn. Aar 1746 Stiftsprovst og Sognepræst til Budolphi Menighed i Aalborg, og Aar 1747 Stiftsprovst og Sognepræst til vor Frue Kirke i Kiøbenhavn. Døde Aar 1753.

18.) Doct. Peder Holm, født Aar 1706. Blev Aar 1735 Præpositus Communitatis Regiæ & Collegii Regii. Aar 1738 Professor Theologiæ Extraord. Aar 1746 Professor Theologiæ Ordin. Aar 1749 Doctor Theolog. Døde ugift Aar 1777. (See tillige forhen blant Provsterne paa Klosteret No. 34. pag. 294.

19.) Doct. Johannes Otto Bang, født Aar 1712. Blev Aar 1746 Provst paa Klosteret og Regentsen. Aar 1752 Doctor Theolog. Aar 1754 Profess. Theologiæ Ordin. Døde Aar 1764 ugift.

- 20.) Prof. Christian Beverlin Studsgaard, født i København. Blev Aar 1759 Sognepræst ved Herlufsholm og Lector Theologiæ ved den adelige Skole sammesteds. Aar 1769 Professor Theologiæ Ordin. ved Københavns Universitet. Aar 1773 Sognepræst til Budolphi Kirke i Aalborg. Aar 1778. blev han Biskop sammesteds.
- 21.) Doct. Nikolaj Edinger Balle, født i Lolland. Blev Aar 1771 Sognepræst til Kiettrup og Giøttrup Menigheder i Aalborg Stift. Efter faa Maaneders Forløb kaldet 1772 til Professor Theologiæ Ordin. ved Universitetet i København. Aar 1774 Doctor Theolog. Samme Aar den 11 May dansk Hofprædikant.
- 22.) Prof. Lorentz Ancker, født i København. Blev Professor Theologiæ Ordin. Aar 1773 ved Universitetet i København. Samme Aar Stiftsprovst og Sognepræst ved St. Knuds Kirke i Odense.
- 23.) Prof. Herman Treskov, blev Aar 1773 Professor Theologiæ Ordin. ved Universitetet i København, men Aar 1775 kaldet til Sognepræst ved Garnisons-Kirkens danske Menighed i København.

305

- 24.) Doct. Hector Jansen, blev Aar 1766 kaldet til tydsk Slotspræst ved Christiansborgs Slots-Kapel, derefter tydsk Hofprædikant. Men Aar 1774 beskikket at være tillige Professor Theologiæ Ordinarius ved Københavns Universitet, og samme Aar Doctor Theologiæ.
- 25.) Doct. Claus Frees Hornemann, blev Aar 1776 Professor Theologiæ, og Aaret efter Prof. Theol. Ordin. ved Universitetet. Aar 1779 Doctor Theologiæ.
- Professores Juris, Medicinæ & Philosophiæ.
- 1.) Prof. Peder Lauridsen Scavenius, født Aar 1623. Blev Aar 1657 Profess. Juris og Doctor Juris Utr. Aar 1660 General-Procureur og Assessor i Høieste Ret. Aar 1684 Etatsraad. Døde Aar 1685.
- 2.) Doct. Cosmus Bornemann, født i Hadersleb Aar 1637. Blev Aar 1667 Prof. Juris ved Universitetet. Aar 1668 Doctor Juris. Aar 1684 Borgemester i København. Aar 1685 Assessor i Høieste Ret. Døde Aar 1692.
- 3.) Prof. Thomas Thomsen Bartholin, født Aar 1659. Blev Aar 1677 Prof. Design. Politices & Histor. Patriæ. Aar 1684 Antiquarius Regius. Aar 1685 Professor Juris. Døde Aar 1690.
- 4.) Prof. Christian Retzer, født i København Aar 1665. Blev Aar 1689 Prof. Juris Design. ved Universitetet. Aar 1709 Assessor i Høieste Ret og Justitsraad. Aar 1721 Etatsraad. Aar 1722 Stiftamtmand i Tronhiem, og Aar 1726 Stiftamtmand i Aalborg. Døde Aar 1736 i Flensborg.
5. Doct. Henrik Weghorst, født i Kiel Aar 1653. Blev Aar 1692 Professor Philosophiæ Moralis ved det Ridderlige Academie i København, og kort derefter tillige Professor Metaphys. Ordin. og Juris Extraord. ved Universitetet. Aar 1697 Cancellieraad og Assessor i Hof-Retten. Døde Aar 1722.
- 6.) Prof. Christian Ludvig Scheid, var først Professor Juris Extraord. i Göttingen, men Aar 1738 kaldet til Professor Juris Civilis & Patriæ ved Universitetet i København. Aar 1739 Profess. Juris Naturæ, Gentium & Publici. Aar 1746 Justitsraad. Aar 1749 forlod han Danmark og blev Hofraad og Bibliothecarius i Hannover, hvor han døde Aar 1761.
- 7.) Doct. Christian Ostfeld, Doctor Medicinæ. Blev Aar 1656 Professor Medicinæ. Aar 1661 Bibliothecarius Universitatis. Aar 1670 Assessor i Høieste Ret. Døde Aar 1671. (See foran om ham ved hans Monument pag. 225.)

- 8.) Doct. Thomas Casp. Bartholin, født Aar 1616. Blev Aar 1647 Professor Mathematicum. Aar 1648 Professor Anatomia & Medicinæ. Døde Aar 1680. (See om ham ved hans Monument pag. 208.)

- 9.) Doct. Rasmus Casp. Bartholin, født Aar 1625. Blev Aar 1656 Professor Geometriæ. Aar 1657 Professor Medicinæ. Aar 1675 Assessor i Høieste Ret. Aar 1684 Justitsraad. Aar 1694 Etatsraad. Døde Aar 1698.
- 10.) Doct. Wilhelm Olsen Worm, født Aar 1633 i Kiøbenhavn. Blev Aar 1622 Professor Physices Experimentalis, siden Professor Medicinæ. Aar 1679 Assessor i Høieste Ret, Bibliothecarius og Historiographus Regius. Aar 1687 Justitsraad. Aar 1690 Justitiarius i Høieste Ret. Aar 1694 Conferensraad. Døde Aar 1704.
- 11.) Doc. Matthias Jacobæus, født Aar 1637. Blev Aar 1664 Professor Historiar. & Geograph. Aar 1668 Professor Græca Lingua, og omsider Professor Medicinæ. Døde Aar 1688.
- 12.) Doct. Ole Borck, født Aar 1626. Blev Aar 1660 Professor Philologiæ & Chemico-Botanicus. Aar 1686 Assessor i Høieste Ret. Aar 1689 Cancellieraad. Døde ugift Aar 1690. (See om ham forhen ved hans Monument pag. 214.).
- 13.) Doct. Jens Jacobæus, født Aar 1646. Blev Professor Medicinæ Aar 1685. Døde Aar 1698.
- 14.) Doct. Oligerus Jacobæus, født Aar 1679 Professor Medicinæ ved Universitetet. Aar 1693 Assessor i Høieste Ret og Justitsraad. Døde Aar 1701.
- 15.) Doct. Ole Worm (den yngre) født Aar 1667. Blev Aar 1688 Professor Philosophiæ. Aar 1691 Professor Eloquentiæ. Aar 1704 Professor Medicinæ ved Universitetet. Døde Aar 1708.
- 16.) Prof. Hans Mikkelsen Muhle, født i Fyen. Blev Aar 1677 Professor Medicinæ. Døde Aar 1712.
- 17.) Prof. Andreas Aargaard, var først Professor Logices, siden Professor Medicinæ & Chirugiæ, resignerede Aar 1699. Blev Justitsraad.
- 18.) Prof. Jørgen Seerup, født i Ribe Aar 1660. Blev Aar 1699 Professor Philosophiæ & Medicinæ ved Universitetet. Aar 1700 Doctor Medicinæ. Døde Aar 1701.

307

- 19.) Prof. Hans Adolph Hoffstetter, var Professor Medicinæ ved Universitetet, Kongelig Liv-Medicus og Justitsraad.
- 20.) Prof. Georg Frank de Franckenau, født Aar 1644. Blev Kongelig dansk Liv-Medicus Aar 1695. Justitsraad Aar 1697. Døde Aar 1704.
- 21.) Prof. Georg Friderik Frank de Franckenau, født Aar 1669. Blev Aar 1701 Professor Medicinæ & Philos. designat. ved Universitetet. Aar 1708 virkelig Professor Medicinæ, siden Assessor i Høieste Ret. Døde Aar 1732.
- 22.) Prof. Johannes de Buchwald, født Aar 1658. Blev Kongelig Liv-Medicus Aar 1707. Siden Professor Medicinæ ved Universitetet Aar 1717 og Justitsraad. Aar 1728 Etatsraad. Døde Aar 1738.
- 23.) Prof. Balthasar Johannes de Buchwald, født Aar 1697. Blev Aar 1720 Doctor Medicinæ. Aar 1739 Professor Medicinæ ved Universitetet. Aar 1749 Justitsraad. Aar 1760 Etatsraad. Døde Aar 1763.
- 24.) Prof. Christian Lodberg Friis, født Aar 1699. Blev Aar 1725 Doctor Medicinæ. Aar 1734 Stads-Physicus i Kiøbenhavn. Aar 1739 Professor Med. Extraord. Aar 1747 virkelig Professor Medicinæ. Aar 1760 Justitsraad. Aar 1769 Etatsraad.
- 25.) Prof. Caspar Thomasen Bartholin, født Aar 1655. Blev Aar 1674 Professor Philosophiæ. Aar 1678 Doctor Medicinæ. Aar 1691 Assessor i Høieste Ret. Aar 1694 Justitsraad. Aar 1708 Etatsraad. Aar 1719 General-Produreur. Aar 1722 Konferensraad. Aar 1724 Deputered for Financerne. Aar 1729 Ridder af Dannebrog. Døde Aar 1738.
- 26.) Prof. Johannes Jensen Birkerod, født Aar 1663. Blev Aar 1688 Prof. Logices & metaphys. Aar 1699 Professor Histor. & Geograph. Døde Aar 1720.

27.) Prof. Thomas Thomsen Bartholin, (den yngre) fød Aar 1690. Blev Aar 1715 Professor Philosophiæ. Aar 1718 Assessor i Hof-Retten. Aar 1721 Assessor i Høieste Ret. Aar 1722 Justitsraad. Aar 1729 General-Procureur. Aar 1730 Etatsraad. Aar 1732 Quæstor Universit. Aar 1736 Justitiarius i Høieste Ret. Døde Aar 1737.

28.) Prof. Arnas Magnæus, fød i Island Aar 1663. Blev Aar 1694 Professor Antiquitatum Danicarum, Aar 1697 Kongelig Arkiv-Sekretair. Aar 1721 Bibliothecarius ved Academiets Bibliothek. Døde Aar 1730.

308

29.) Prof. Johannes Zoega, fød i Kiøbenhavn Aar 1608. Blev Aar 1644 Professor Logices & metaphys. Døde Aar 1673.

30.) Prof. Henrik Bornemann, fød Aar 1646. Blev Aar 1674 Professor Logices & Metaphys. Aar 1675 Stiftsprovst. (See mere om ham blant Siellands Biskopper No. 12. pag. 17.)

31.) Prof. Peder Hansen Resen, fød Aar 1625. Blev Aar 1657 Professor Ethnices. Aar 1662 Professor Juris. Aar 1664 Borgemester. Aar 1672 Præsident i Kiøbenhavn. Døde Aar 1688. (Om ham er meldt forhen ved Stadens Præsidenter.)

32.) Prof. Jørgen Hammer, fød Aar 1633, var Provst paa Klosteret, blev Professor Poeseos, derefter Professor Logices & Metaphys. (Om ham er meldt forhen blandt Provsterne ved Communitet No. 24. pag. 293.)

33.) Prof. Christian Bagger, fød Aar 1692. Blev Aar 1715 Profess. Designat. Aar 1720 Profess. Mathem. infer. Ordin. Aar 1729 Assessor i Høieste Ret. Aar 1733 Justitsraad. Aar 1736 Doctor Juris Bullatus. Aar 1738 Stiftamtmand i Bergen. Døde Aar 1741.

34.) Prof. Johannes Friderik Wandal, fød Aar 1686. Blev Aar 1708 Prof. Philosophiæ & Theologiæ design. Aar 1709 Professor Metaphys. Døde Aar 1717.

35.) Prof. Ludvig Holberg, fød Aar 1685. Blev Aar 1714 Profess Extraord. Aar 1718 Professor Metaphys. Aar 1737 Professor Historiarum og Quæstor Universit. Aar 1747 blev han Baron. Han døde Aar 1754.

36.) Prof. Johannes Wandal, fød Aar 1694. Blev Aar 1718 Professor Philosophiæ & Theologiæ Design. Aar 1720 Provst paa Klosteret og Regentsen. (See mere om ham forhen blant Præpos. Comit. Reg. Nor. 32. pag. 294.)

37.) Prof. Christian Steenbuck, fød Aar 1625. Blev Aar 1655 Profess. Ebrææ Linguæ ved Universitetet. Døde Aar 1665.

38.) Prof. Ole Eriksen Torm, fød Aar 1641. Blev Aar 1666 Professor Linguæ Ebrææ, Syriacæ ved Universitetet. Aar 1670 Slotspræst ved Frideriksborg Slot. Døde Aar 1698.

39.) Prof. Andreas Frølund, fød Aar 1669. Blev Aar 1702 Profess. Philosoph. designatus. Aar 1703 Professor Metaph. og Aar 1709 Professor Linguæ Ebrææ. Døde Aar 1731.

309

40. Prof. Rasmus Poulsen Winding, fød Aar 1615. Blev Aar 1648 Professor Linguæ Græcæ ved Universitetet, og Aar 1661 Prof. Histor. & Geograph. Aar 1660 Assessor i Høieste Ret. Aar 1670 Referendarius i Høieste Ret. Aar 1680 Justitsraad, og Aar 1684 Etatsraad. Døde Aar 1684.

41. Prof. Poul Winding, fød Aar 1658. Blev Aar 1677 Professor design. og Aar 1681 Professor Linguæ Græcæ, siden Assessor i Høieste Ret, Justits- og Etatsraad. Døde Aar 1712.

42. Prof. Hans Gram, fød Aar 1685. Blev Aar 1714 Professor Linguæ Græcæ. (See om ham forhen blant Con Rectores ved Frue latinske Skole No. 22. pag. 257.)

43. Prof. Wilhelm Lange, født Aar 1624. Blev Aar 1650 Professor Mathematicum inferiorum, kom ei til at forrette sit Professorat, thi han blev Informator hos Kronprintsen, Kong Christian den Femte og siden Landsdommer i Jylland; derefter Assessor i Høieste Ret. Døde Aar 1682.
44. Prof. Ole Rømer, født Aar 1644. Blev Aar 1676 Professor Matheseos design. og Aar 1681 tiltraadte sin Profession. Aar 1705 blev han Politie- og Borgemester i Kiøbenhavn, var tillige Assessor i Høieste Ret, Justits- og Etatsraad. Døde Aar 1710.
45. Prof. Lars Skive, født Aar 1677. Blev Aar 1710 Professor Mathematicum Superiorum ved Universitetet. Døde kort derefter.
46. Jørgen Rasch, født i Lolland. Blev Professor Mathematicum Superiorum ved Universitetet Aar 1711. Døde Aar 1714.
47. Prof. Peder Horrebow, født Aar 1679. Blev Aar 1714 Professor Mathematicum Superiorum ved Universitetet. Døde Aar 1764.
48. Prof. Christian Horrebow, født Aar 1717. Blev Aar 1747 Professor Mathematicum design. Aar 1753 virkelig Professor Philos. Aar 1761 Justitsraad. Aar 1769 Etatsraad. Døde Aar 1776.
49. Prof. Peder Horrebow, (den yngre) blev Aar 1763 Professor Matheseos & Phil. design. resignerede Aar 1777 med Pension.
50. Prof. Thomas Bugge, blev Professor Mathematicum Superiorum Aar 1777.
51. Prof. Matthias Anchersen, født Aar 1682. Blev Aar 1705 Professor Theologiæ & Philos. design. Aar 1709 Profess. Mathemat. inferior. ordin. Aar

310

- 1720 Sognepræst til Taarnbye paa Amager. Aar 1726 Sognepræst ved Trinitatis Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1731 Biskop i Ribe. Døde Aar 1741.
52. Prof. Christian Thestrup, født Aar 1689. Blev Aar 1719 Professor Philos. design. Aar 1722 Professor Mathem. inferior. siden Professor Philosophiæ, Aar 1731 Assessor i Høieste Ret. Aar 1735 Justitsraad. Aar 1739 Professor Juris Extraord. Aar 1749 Etatsraad. Døde Aar 1750.
53. Prof. Henrik Stampe, født Aar 1713. Blev Aar 1740 Doctor Juris. Aar 1741 Professor Philosophiæ. Aar 1748 General-Auditør ved Søe-Etaten. Aar 1753 Professor Juris Naturæ, Gentium & Publ. samt General-Procureur og Assessor i Høieste Ret. Aar 1760 Etatsraad. Aar 1766 Conferentsraad. Aar 1769 Ridder af Dannebrog. Er Quæstor Universitatis.
54. Prof. Berndhard Møllmann, født Aar 1702. Blev Aar 1741 Professor Antiquitatum Patriæ. Aar 1748 Bibliothecarius Reg. Aar 1754 Professor Hist. & Geographiæ Aar 1755 Justitsraad og Historiographus Reg. Aar 1768 Etatsraad. Døde Aar 1778.
55. Prof. Johan Christian Kall, født Aar 1714. Blev Aar 1738 Professor Linguarum Orientalium ved Universitetet. Aar 1753 Justitsraad. Aar 1768 Etatsraad. Døde Aar 1775.
56. Prof. Peder Kofod Ancher, født Aar 1710. Blev Aar 1741 Professor Publ. Ord. Juris Civilis Patriæ. Aar 1753 General-Auditør ved Søe-Etaten, Assessor i Høieste Ret, Justitsraad. Aar 1768 Etatsraad; derefter Conferentsraad.
- 57.) Professor Joachim Friderik Ramus, født Aar 1686. Blev Professor Mathematicum Inferiorum ved Universitetet. Aar 1728 Justitsraad. Døde Aar 1769.
- 58.) Prof. Johan Peter Anchersen, født Aar 1700. Blev Professor Philosophiæ Aar 1736. (See mere om ham ved Con-Rectores Scholæ Hafniens. No. 24. pag. 258.)

59.) Prof. Georg Detharding, født Aar 1671. Blev Aar 1733 Professor Medicinæ ved Universitetet. Aar 1743 Justitsraad. Døde Aar 1747.

60.) Prof. Ernst Gottlieb Ziegenbalg, født Aar 1716. Blev Aar 1747 Professor Mathematicum Inferiorum ved Universitetet. Døde Aar 1758.

61.) Prof. Caspar Friderik Munthe, født Aar 1704. Blev Professor Linguae Græcæ Aar 1747. (See mere om ham blant Rectores Scholæ Hafn. No. 21. pag. 255.)

311

62.) Prof. Balthazar Gebhard de Obelitz, født Aar 1728. Blev Aar 1754 Professor Juris Design. Aar 1759 Professor Juris Ordin. Aar 1762 Justitsraad. Aar 1770 Etatsraad. Aar 1780 Conferentsraad.

63.) Prof. Christian Friis Rottbøll, født Aar 1727. Blev Aar 1755 Doctor Medicinæ. Aar 1756 Professor Medicinæ Design., blev siden Justitsraad og derefter Etatsraad.

64.) Prof. Jens Bing Dons, født Aar 1734. Blev Doctor Juris Aar 1767. Samme Aar Professor Juris ved Universitetet, siden Justitsraad og Laugmand i Tronhiem.

65.) Prof. Johan Henrich Schlegel, født Aar 1726. Blev Aar 1760 Professor Philosophiæ Design. ved Universitetet. Aar 1770 Historiographus & Bibliothecarius Regius. Døde Aar 1780.

66.) Prof. Martin Hübner, blev Professor Design. ved Universitetet. Aar 1766 tiltraadte han sin Profession, blev derefter Justits- Etats- og Conferentsraad.

67.) Prof. Christian Friderich Wadskier, blev Aar 1747 Professor Histor. ved Sorøe Academie, men Aar 1752 Professor Poeseos ved Universitetet i Kiøbenhavn. Derefter Professor Eloquentiæ. Døde Aar 1779.

68.) Prof. Ole Stockfleth Pihl, blev Aar 1762 Professor Oeconomiae ved Universitet. Døde Aar 1765.

69.) Prof. Christian Gottlieb Kratzenstein, blev Aar 1753 Professor Physicæ Experimentalis og Medicinæ ved Universitetet.

70.) Prof. Christian Hee, blev Aar 1759 Professor Matheseos og Philosophiæ ved Universitetet, og derefter Justitsraad. Døde Aar 1781.

71.) Prof. Børge Riisbrigh, født Aar 1731. Blev Aar 1767 Professor Philisophiæ ved Universitetet.

72.) Prof. Matthias Saxtorph, født Aar 1740. Blev Aar 1771 Doctor Medicinæ og Accoucheur. Aar 1773. Professor Medicinæ.

73.) Prof. Christian Johannes Berger, født i Wien Aar 1724. Blev Aar 1761 Professor Medicinæ Design. og Professor Artis Obstetricis ved Universitet.

74.) Prof. Jak. Ed. Colbiørnsen, Professor Juris Aar 1773.

75.) Professor Johannes Christian Fabritius, Professor Oeconomiae & Histor. Naturalis Aar 1768.

312

76.) Prof. Peder Christian Abildgaard, født Aar 1740. Blev Aar 1768 Doctor Medicinæ og derefter Professor og Stads-Physicus.

77.) Prof. Morten Thrane Brünnich, født Aar 1737. Blev Aar 1769 Professor Historiæ Naturalis & Oeconomiae ved Universitetet.

78.) Prof. Henrik Callisen, Professor Anatomiaë & Chirurgiaë Aar 1773.

79.) Prof. Johan Clemens Thode, Professor Medicinaë Aar 1774.

80.) Prof. Abraham Kall, Professor Græcæ Linguaë Aar 1770. Professor Historiaë & Geograph. Aar 1781.

81.) Prof. Nicolaus Kall, Professor Linguaë Ebrææ Aar 1776.

82.) Prof. Jakob Baden, født Aar 1735. Blev Professor extraord. Aar 1774. Professor Eloquentiaë ved Universitetet Aar 1780.

83.) Prof. Lars Sahl, blev professor Linguaë Græcæ Aar 1781. (See om ham ved Con-Rectores Scholæ Hafn. No. 27. pag. 258.)

Dette kongelige Universitet har fire Collegier, hvori et vist Antal Studentere nyde frie Værelser, saaog tillige visse Stipendii-Penge af det Collegium, hvis Alumnus de ere, til deres Studeringers Fortsættelse. Bemeldte Collegia ere disse følgende:

§. 5.

5: Regensen

Regentsen eller Collegium Regium, en stor og vidtløftig Bygning, beliggende paa Hiørnet af store Kanikestræde og Kiøbmagergade, saaog Skidenstræde, saa at den vender ud til tre Gader. I de ældre Tider har en Deel af dette anseelige og rummelige Sted være en kongelig Stald, men ud til Kanikestræde har det været Rigets Kantzler Christian Frises Gaard. Aar 1618 kjøbte Kong Christian den Fierde samme Gaard og lod den hele Plads ganske opbygge og indrette til en beqvem Bolig for 120 fattige Studentere. Denne Stiftelse blev bragt i fuldkommen Stand Aar 1623, hvilket sees af en latinsk Inscription, udhuggen i Steen og ziret med forgyldte Bogstaver, (samme Steen sidder indmuret paa den Side, som vender ud til Kiøbmagergade) af følgende Indhold:

Soli potenter Coelo Terraque pollenti ac invicto Deo, Statori juxta atque unico Sospitatori dato, Jesu Christo, Domino Nostro, Christianus Quartus,

313

Daniaë atque Septentrionis Rex Potentissimus, Hoc Pietatis Collegium, bono veræ Religionis per Regna hæc Septentrionalia felicius fructuosiusque propagandæ dicavit sacravitque Anno ab exhibitio in Carne Christo MDCXXIII.

Bygningen blev forsynet med et Auditorium til daglige Øvelser; men siden lod Christian den Fierde opbygge en ordentlig Kirke for Studenterne i den Længde, som vender ud til Kiøbmagergade. For denne Regents-Kirke blev en ordineret Præst beskikket den 21 Aug. Aar 1635. Og blev Regents-Kirken indviet solenniter i Kongens egen Nærværelse den 25 Oct. som var den 22 Søndag efter Trinitatis Aar 1635 af Professor Niels Skandorph, Stiftsprovst og Sognepræst ved vor Frue Kirke. Et offentlig Programma blev af Rector Universitatis udstædt den 2 Aug. Aar 1635 til Domus Collegiata, vulgo Regentia dicta, Templo Academiaë Juventutis dicata. Ved Regents-Kirken har der været tre Præster, nemlig: 1.) Mag. Mogens Willadsen, fra Aar 1635 til St. Hans Dag Aar 1639, som imidlertid i Aaret 1638 var tillige Præpositus Communitatis Regiæ. (See forhen pag. 292). 2.) Hr. Otto - - var allen Præst i et Aars Tid. 3.) Mag. Jens Justesen Berg (Montanus), var Præst her fra Aar 1640 den 30 Mai indtil Trinitatis Kirkes Indvielse; han var ogsaa tillige Provst paa Klosteret. (See forhen pag. 293). Man kan ogsaa efterlæse Winding. Acad. Hafn. pag. 14. og J. L. Wolfs Diarium v. Calendar. Ecclesiasticum, trykt Khvn. 1748 in 4. pag. 585. Men da Regents-Kirken efter nogle Aars Forløb syntes at være for liden til Studenternes talrige Mængde, saa lod Kong Christian den Fierde bygge Trinitatis Kirke. (See Professor Peder Spormanns, Rect. Univ. Programma in solennem Encæniorum Templi S. S. Trinitatis Festivitate d. 1 Juni. Ao. 1656). Da Trinitatis Kirke kom i Stand Aar 1656, blev der ei mere prædiket i Regentz-Kirken. Nu bruges denne Kirke ikkun til at holde Morgen- og Aftenbøn i af Regentsianere, samt til at holde Disputatzer og Declamationer udi for dem, som ere Stipendiarii Communitatis Regiæ eller nyde Klosteret og ei tillige ligge paa noget andet Collegium. Aar

1681 den 16 Sept. blev befalet, at Studiosi Theologiæ skulle bære Kapper, men Studiosi Juris, Medicinæ & Politicæ maae allene bære

314

Kaarer. Udi Staden store Ildebrand Aar 1728 leed Regentz-Kirken ei synderlig Brand-Skade. Saalænge som Trinitatis Kirke stod i Bygning efter Stadens store Ildebrand, saa blev Brudevielser, Barnedaab og Skriftemaal af Menighedens Præster forrettede her i Regents-Kirken, men Gudstienesten med Prædiken og Altergang blev i værende Tid forrettet i Garnisons-Kirken indtil 7 Oct. Aar 1731. Men Aar 1750 blev denne samme Kirke-Længde for sin Ældes og Brystfældigheds Skyld ganske nedreven og af ny opbyggt, da Kirken atter paa samme Sted blev indrettet, den gamle Prædikestoel og Alter igien opsat, som en Antiquitet. Kirken blev i samtlige Professoreres Nærværelse indviet til et Auditorium med en lantisk Oration, holden paa Prædikestolen af da værende Præpositus Communitatis & Collegii Regii Hr. Johannes Otto Bang, siden Professor Theologiæ. Ved samme solenne Act blev tillige holdet i Cathedra den første Disputatz i den ny opbygte Kirke af Alumnus Collegii Regii Berthel Herman Grube, nu Sognepræst i Vordingborg i Sielland, som da ogsaa tillige holdt en Inaugurations Oration paa Latin. Forhen ommeldte latinske Inscriptions-Steen blev ogsaa til en Amindelse indsat i denne ny Bygnings Muur ved Kirke-Vinduerne ud til Kiøbmagergade. Regentsens Bibliothek var en Tid lang hensat i Skabe udi Regents-Kirken af Mangel paa anden Plads. Aar 1780 fik denne kongelige Stiftelse eller Collegium Regium ved kongelig Gavnildhed til sin udvortes Ziir og Nytte en liden Taarn-Bygning paa Kirken med Slag-Uhr udi.

De øvrige Side-Fløie af Regentsens Bygninger bleve i Stadens store Ildebrand Aar 1728 meget mere beskadigede og ødelagt, men efter faa Aars Forløb bleve Regentsens Bygninger ganske igien opbygte og forøgede. Ud til Kiøbmagergade sees Kong Friderik den Fierdes Navn i dobbelt Chiffre med Krone over, altsammen forgyldt, siddende indmuret. Af denne store grundmurede Bygning vender ud til ovenmeldte tre Gader og har et overmaade stort Gaards-Rum, forsynet med fersk Vand. Hoved-Længden er ud til Kanikestræde, hvori Porten og Indkørslen er. Aar 1748 bleve disse elleve Fag ganske af ny opbygte, bestaaende af tre Etager med Kielder under saa og en Qvist. I denne ny Bygning, som er 42 Alen lang til Gaden, 18 Alen høi til Taget og 26

315

Alen høi til Tag-Ryggen, har Provsten paa Regentsen, som altid er tillige Præpositus Communitatis Regiæ, vel indrettede Værelser for sig selv at boe udi de sex Fag over Porten i begge Etager, men Kiøkken i første Etage, samt Indgangs-Dør fra Gaden til sine Værelser. I de øvrige fem Fag paa den vestlige Side ere Kammere indrettede til Regentsianerne. Regentsens Under-Betient (men forhen Portner kaldet), har ogsaa visse frie Værelser; Han bærer Omsorg for Gaardens Reenholdelse, besørger Værelserne feiede og Sengene at lade rede, har 72 Rdlr. 4 Mk. aarlig Løn og af hver Alumnus 1 Rdlr. i to Terminer, tre Mark til Paaske og tre Mark til Mikkelsdag. Provsten paa Regentsen har øverst Tilsyn med de Alumnis, som ligge paa Regentsen; Under Provsten var i fordem Tid fem Inspectores, som skulle have Opsyn med Alumnis, hver Inspector i sin Gang eller Afdeling. Disse Inspectores bleve afskaffede Aar 1777, da den ny forbedrede Foundation for de tvende ved Kiøbenhavns Universitet værende kongelige Stiftelser, Communitet og Regentsen, udkom: I Kraft af samme fik Decani Inspectionen. Regentsianernes Antal er i alt 100, blant hvilke de faldne Liigpenge deles lige. Til syv af disse Pladser har Missions-Collegium Rettighed at demoninere, hvilke tilkomme fire grønlandske og tre finmarkske Seminarister. Tre Pladser nydes af Videnskabernes Selskabs Landmaalere, hvortil dette Selskab denominerer; og frem Pladser nydes af Adjunctis paa Weysenhuset, hvortil Directionen for denne Stiftelse denominerer. Landmaalere og Adjuncti paa Weysenhuset have hidindtil for deres Embeds-Forretningers Skyld ligget uden for Regentsen. De øvrige Alumni ere alle forbundne til at ligge paa Regentsen; dog maae nogle af de yngste af Mangel paa Plads bie indtil ved ny Vacance dem kunde anvises Plads. Af Regentsianerne ere altid to og to Contubernaler, og have tvende maadelige Kamre tilfelles med hinanden. Det inderste Kammer er forsynet med et Sengested, en Jern Vindovn, et Bord og to Stole. Til hver Kammer gives en Favn Brænde frit. Der ere ogsaa nogle faa Stipendii-Kamre, som ved en og andens private Gavnildhed ere forsynede med Stipendiis og særdeles Donationer, hvilke de Alumni nyde, som ligge paa samme Kamre. Man seer nogle Kamres Døre, paa hvilke det der-

316

til henlagt Stipendium er malet. De Stipendia, som saaledes er henlagt itl Kamre paa Regentsen, hvor tvende Stipendiarii ere Contubernaler, ere følgende: A) Stipendium Domus Regiæ nydes af tvende Studiosis i tre Aar og bortgives af det hele Theologiske Facultet. Den første Theologus er Ephorus for samme, Capitalen var før ikkun 1200 Rdlr., men blev den 15 Marts Aar 1777 ved en kongelig Gave af 600 Rdlr. forøget til 1800 Rdlr., dog skal Renterne af dette Tillæg ikke tilkomme Stipendiariis, men anvendes til Bøgers Indkøb for Regentsens Bibliothek. Renterne ere i alt aarlig 67 Rdlr. 3 Mk. B) Stipendium Steenbuchianum nydes af fire Alumni i tre Aar, det bortgives af den anden Theologus, som Ephorus derfor. Capitalen er 1062 Rdlr. 3 Mk., og de aarlige Renter 39 Rdlr. 5 Mk. 1 sk. C) Stipendium Windingianum nydes i tre Aar af tvende Studiosis og bortgives af Major og General-Adjutant Løvenørn. Capitalen er 266 Rdlr. 4 Mk. i Kroner; Renten 10 Rdlr. 4 Mk. 12 sk. D) Stipendium Masio-Rostgaardianum nydes i tre Aar af fire Studiosis, og bortgives af Theologo Primo som Ephoro, Capitalen er 533 Rdlr. 2 Mk. og de aarlige Renter 20 Rdlr. E) Stipendium Holmianum, som nydes af tvende Studiosis i tre Aar, og bortgives af den første Theologo. Capitalen er 400 Rdlr. og Renten 15 Rdlr. F) Stipendium Nannestadianum, som nydes af to Studiosis i tre Aar, og bortgives af anden Theologus, Capitalen er 200 Rdlr. Renten 7 Rdlr. 3 Mk. G) Stipendium Gludianum nydes af tvende Studiosis i fem Aar og bortgives af første Theologo, Capitalen er 666 Rdlr. 4 Mk. Renten 25 Rdlr. H) Stipendium Anonymi nydes af tvende Studiosis i tre Aar, og bortgives af den anden Theologus. Capitalen er 300 Rdlr. og Renten 11 Rdlr. 1 mk. 8 sk. I) Stipendium Bingianum nydes af to Studenter i tre Aar og bortgives af den anden Theologus. Capitalen er 434 Rdlr. Renten 16 Rdlr. 1 Mk. 8 sk. Med disse ovenstaaende ni Stipendiis har det den Beskaffenhed, at den Student, som denomineres til et af dem, erholder derved tillige Plads paa Regentsen og Adgang til lige Deel i Liigpengene. Derimod ere tvende andre Stipendia henlagte til Regentsen, hvilke altid skal gives til saadanne, som allerede i Forveien have Plads der, hvilke de nye saalænge de end-

317

nu have Tid tilbage paa Regentsen. Disse ere: K) Stipendium Bartholinianum, som nydes af to Studiosis, og bortgives paa nærværende Tid af Justitsraad Bartholin. Capitalen er 300 Rdlr. i Kroner. L) Stipendium Bingianum hvoraf ni Studiosi nyde aarlig hver 20 Rdlr. Det bortgives fra Ephorus Legati Bingiani, som paa nærværende Tid er Hr. Professor Kratzenstein. De samtlige Regentsianers visse Beneficium er deres aarlige uvisse Indtægt af Liigbæren, hvortil de allene siden Pestens Tid i Kiøbenhavn udi Aaret 1711 ere nu berettigede. Thi Aar 1619 har det været ved Academiet anordnet, at ingen Student maatte lade sig bruge til nogen Liigbæren, uden at det var en Literati Liig. Men da Studenterne paa Regentsen i Pestens bedrøvelige Tid Aar 1711 viste god Assistance ved de Dødes Liig, saa fik Regentsianerne fra den Tid af den Frihed, at maatte for Betaling bære alle de Liig til Jorden, som ikke henhøre til noget vist Laug eller berettiget Selskabet, efter en kongelig Forordning af 21 Dec. Aar 1714, hvilket i den kongelige Fundatz for Academiet af 31 Marts Aar 1732 er confirmeret. Disse Regentsianer bære alle Ministre, Rangs- og Stands-Personers, de Geistlige og Verdsliges, samt alle Stadens Indvaaners Liig, som ikke henhøre til Krigsstanden eller noget borgerligt Laug, da deres Umage med at sette Liigkisten i en Liigvogn og tage den deraf for at nedsette det i Graven eller og med at bære Liget paa en Liigbøre til Kirkegaarden for der at begrave det, betales dem pro Persona efter en vis fastsat Taxt, da Liigbærernes Antal ogsaa bestemmes efter Veiens Længde. Regentsianerne have ved Liigbæren en Formand, kaldet Studenternes Formand, som boer uden for Regentsen og beskikkes af Professorerne. Han nyder en dobbelt Portion af Liigpengene ved alle forefaldende Liig. Hos samme Formand bestiler Stadens Bedemænd al forefalden Liigbæren og erlegge Betalingen til ham, som i fordum Tid strax i Liighuset uddeelte Liigpengene til de Studenter, som det efter omgaaende Tour tilfaldt at bortbære samme Liig. Efter en Raadstue-Placat fra Magistraten af 4 Apr. Aar 1781, maa ingen Seddel paa Jord, være sig i Kirkerne paa Stadens- eller Assistenz-Kirkegaardene udstædes af Kirkeværgerne eller andre Vedkommende, forinden det med Attest fra Studenternes Formand bevises, at de enten betiene

318

sig af Studenterne eller en af de privilegerede Lauge, eller og at han paa Studenternes Vegne har intet derimod at erindre. For at udstæde slige Attester skal Studenternes Formand være tilstedet paa Regentsen om Formiddagen fra Klokken 8 til 12, og om Eftermiddagen fra Kl. 1 til 5 om Sommeren, men fra Kl. 1 til 4 om Vintereen. Men for slige Attester maae af ham ingen Betaling tages. Bemeldte Formand bestiller og tilsiger Regentsianerne, naar noget Liig skal henbæres til Jorden. Regentsianerne skifte at bære Liig efter deres Kammeres Tour. Listen paa dem, som det saaledes efter Touren tilfalder at bære Liig, bliver af Formandne udstædt og Dagen forud opslagen til Regentsianernes Eftersyn i et lidet Skab med et Staaltraad-Gitterverk og Laas for, saa at enhver kan læse den opslagne Liig-Seddel, hvorpaa tillige staaer skrevet, hvilke og hvor mange Personer skal møde til det begierte Klokkeslet, saa og Gaden, hvori Liighuset er, samt om det er et Bære- eller Kiøre-Liig, saa og til hvilken Kirke Liget skal henføres. Naar Tiden er, at de skal gaae bort til Liighuset, da ringes med Regents-Klokken paa Gaarden, paa det at de Liigbærende, alle sorte anstændig paaklædte og med sorte Kapper paa, kan samtlig følges ad hen til Liighuset, da Formanden altid selv eller (naar flere Liig paa et og det samme Klokkeslet forefalder) hans Vicarius altid skal være tilstede tillige ved Liigbæren, for at eftersee, at samme skeer uden nogen Uorden. Saalænge som Baccalaurei-Grad var brugelig ved Academiet, saa laae Baccalaurei paa Regentsen i fem Aar, men de som ei havde samme Grad, kun i tre Aar. Tilforn har dette Stipendium af Liigbærens Indkomst været meget uliig for Alumnis Collegii Regii, eftersom Lykken i Omgangs-Touren har truffet Manden; men ved den af Kong Christian den Syvende Aar 1777 den 25 Jul. udgivne ny forbedrede Fundatz for de tvende ved Kiøbenhavn's Universitet værende kongelige Stiftelser, Communitetet og Regentsen, blev Stipendium Collegii Regii sat paa en bedre og ordentligere Fod, samt Regentsen baade med Bygninger og et Bibliothek anseelig forøget.

Thi Formanden indsamler nu de Penge, som betales for Liigbæren, hvorover han holder Bog og Protokol, og ved hver Maaned's Udgang afleverer han disse indsamlede Liigbærings-Penge til Provsten paa Regentsen, som da maaned-

319

lig uddeler den indkomne Summa til alle Alumni Collegii Regii. Visse Laug eller Societeter i Staden erlegge efter deres Størrelse eller Tilstand aarligen til Regentsianerne een af Magistraten fastsat Kiendelse, hvilke Recognitions-Penge Magistraten besørger indsamlede og leverede til Provsten paa Regentsen. Nu omstunder have Alumni Collegii Regii af Liigbæren aarligen omtrent 25 Rdlr. pro Persona. Desuden have de frie Brænde, som forhen meldt er, og det, som visse Laug contribuere til Regentsen, for selv at bortbære deres Døde, nemlig 210 Rdlr. 5 mk. deles eengang om Aaret imellem alle Alumni af Præposito Collegii Regii. Begge de kongelige Stipendia, Communitetet og Regentsen, ere nu efter Forordningens første Paragraph altid samlede til en nogenledes klækkelig Hielp for den studerende Ungdom, som behøver Understøttelse til Fremgang i deres Studeringer, saa at naar en Student antages til at nyde Communitetet, antages han ogsaa til Regentsen. En Alumnus, som har Examen Philosophicum, nyder begge disse Beneficia ikkun i tre Aar; men den Alumnus som tillige tager Examen Philologicum, nyder begge Dele i fem Aar, undtagen de privilegerede, som nyde begge Dele i fem Aar. De privilegeredes Antal kan ses af den ny Fundatz §. 21. Disse ere alle befriede fra Kloster-Øvelserne, undtagen de sammesteds benævnedes, under Litr. a. og c. Aar 1777 blev paa Regentsen ved den østlige Ende af Porten bygt en ny tredie Etage over hele Bygningen ud itl Kannikestræde for at vinde større Plads for Alumnis, hvilket var nødvendigt, da Decani efter den ny Forordning hver skulle have tvende Kamre paa Regentsen til Beboelse. Der vandtes ved denne ny Etage ikkun 8 dobbelte Værelser, saa at man derfor hidindtil ikke har haft Plads itl alle. Udi bemeldte Aar 1777 blev i Kraft af den ny forbedrede Fundatz indrettet et Bibliothek, kaldet Regentsens Haand-Bibliothek, hvilket blev bekostet af Stipendium Domus Regiæ, som forhen var 1200 Rdlr., men ved ommeldte Fundatz af 25 Jun. Aar 1777 §. 44. forøget af Kongen og det kongelige Huus med 1000 Rdlr., nemlig med 600 Rdlr. af Hans Kongelige Majestet Kong Christian den Syvende og Hendes Kongelige Majestet Enke-Dronning Juliana Maria, saa og med 400 Rdlr. af Kron-Prinds Friderik og Arve-Prinds

320

Friderik. Til dette Regentsens Bibliothek blev strax indkiøbt Bøger for de 400 Rdlr., men de øvrige 600 Rdlr. bleve satte ud paa Rente og for Renten kiøbes aarligen Bøger til at forøge samme Bogsamling med. Regentsens Bibliothek bestaaer for nærværende Tid af 1000 Volumina. Paa Bindet af disse Bøger er sat dette Stempel med

disse Bogstaver S. D. R. det er: Stipendium Domus Regiæ. Dette Bibliotheks Fond og Revenuer til Bøgers Indkiøb ere: a) Renten af de 600 Rdlr. hvormed Stipendium Domus Regiæ blev Aar 1777 forøget. b) De 400 Rdlr. som bleve skienkede af Kronprindsen og Arveprindsen, for hvilke strax blev indkiøbt Bøger. c) Ere i fire Aar til Bibliotheket blevne skienkede aarlig 100 Rdlr. af en ubekjendt Velgiører, som siden fandtes at være Saling Geheimeraad Henrik Hielmstjerne. d) Fire Actier udi det typographiske Selskab, skienkede af Kongen. e) En Gave af 300 Rdlr. fra Cancelliet. f) De paa ledige Pladser paa Communitetet faldne Penge, og en tredie Deel af Mulcterne. Dette Haand-Bibliothek for Decani og Alumni Communitatis er aaben alle Søgnedage fra Klokken 1 til 2 Eftermiddag. Famulus Communitatis Regiæ er tillige Famulus ved Regentsens Haand-Bibliothek, og derfor nyder han aarlig Løn 28 Rdlr. 4 Mk. Dette Bibliothek har hidindtil ikke haft nogen aparte Sal., men af Mangel paa andne Plads været hensat i Skabe i Regents-Kirken. Hvorudover i Aaret 1781 ved Siden af Communitets-Salen udi første Etage er nu indrettet et Værelse, hvori Regentsens Haand-Bibliothek skal henflyttes for at staae herefter opsat til Vedkommendes Nytte og Brug, hvorom er meldt pag. 295. Nu omstunder have alle Decani og Alumni paa Communitetet frie Værelser paa Regentsen i Kraft af oft ommeldte forbedrede Fundatz. Decanus er Inspector og Tilsynsmand og har sine Alumni tet ved og omkring sig logerende paa Regentsen for at have Indsigt med deres Fremgang i Studeringer. Da Universitetet Aar 1778 den 31 Jan. celebrerede Hans Kongelige Majestets Fødsels-Dag ved en solenne Tale paa Universitetets store Auditorum af Professor Theologiæ, Doct. Balle, blev tillige Communitetet (efterat den ny Forandring var skeet) ved samme Leilighed indviet i Hans Kongelige Høihed Kronprindsens og Hans Kongelige Høihed Arveprindsens høie Nærvæ-

 321

relse, da Professor Kall, blev af ham indsat til Provst for Communitetet og Regentsen, samt elleve indsatte til Decani og Inspectores paa Regentsen. Efter Talen bleve de Høie Kongelige Personer ledsagede af Rector Magnificus og Professorerne over paa Communitetets Sal for at bivaane Alumnorum Øvelse. I denne solenne Anledning var hele Regentsen samme Aften illumineret. Over Communitetet og Regentsen er anordnet en bestandig Commission. Men Inspection over hele Regentsen i Henseende til Oeconomien og Orden paa Regentsen har Decanus Facultatis Theologicæ. Oeconomus Communitatis har Opsigt over Regentsens Bygninger, tilligemed Communitetets Bygninger. Regentsen underholdes aarligen af Communitetets Indkomster. Regentsen har en Secretair, som tillige er Archivarius ved Regentsens Arkiv og har i sin Forvaring til forefaldne Expeditioner disse Stiftelser eget Segl med Kongens Ciffre C7. og Omskrift: Sigillum Communitatis & Collegii Regii. Hans Løn som Secretair og Archivarius ved Regentsen er 250 Rdlr. Han er tillige Secretair og Archivarius Communitatis Regiæ, og for samme Embede nyder han 250 Rdlr. og haver frie Værelser paa Academiet, som Oeconomus ved Communitetet, at beboe. (See tillige forhen ved Communitetet pag. 290.) I Følge et Kongelig Rescript af 1 Nov. Aar 1781. holdes Examen Theologicum eller Attestatz for Studenterne ikkun fire gange om Aaret, nemlig i Januar, April, strax efter St. Hans Dag, og sidst i October; hvilken Indretning begyndte i April Maaned Aar 1782. Ved Examen Theologicum fører altid Præpositus Collegii Regii Examinations-Protocollen. Provsten paa Regentsen er tillige altid Provst paa Klosteret eller Præpositus Communitatis Regiæ; Foruden sien visse og uvisse Indkomster har han af hver Alumnus, som antages til Communitetet, 3 Rdlr. til Introduction, og af hver Alumnus, som antages til Regentsen, 2 Rdlr. Eller naar det skeer til begge disse Beneficia paa eengang, 5 Rdlr. til Introduction. Alle de Mænd, som have været Provster paa Regentsen fra dens Stiftelse indtil værende tid, findes anførte ved Communitetet eller Klosteret forhen pag. 291.

 §6

322

6: Ehlers Kollegium

Elersens Collegium eller Collegium Elersianum, beliggende i Store Kanikestræde lige over ofr Regentsen, er en stor grundmuret Bygning, hvis Facade er 38 Alen lang ud til Gaden, tre Etager høi med Kielder under og ziret med Pillarer imellem Vinduerne. Over Porten, som er midt paa Bygningne, sees Stifterens Jørgen Elers Effigies eller Brystbillede, udhuggen i Steen og tillige sterk forgyldt. Bygningen er 20 Alen høi til Taget og 31 Alen høi til

Tagryggen. Dette Collegium bærer Navn af sin Stifter, Etatsraad Jørgen Elers, som (efter at begge hans Døttre vare brændte i den ulykkelige Ildebrand, som opkom i Opera-Huset paa Slottet Amalienborg den 19 Apr. Aar 1689) gav i sit Testamente alle sine Midler til adskillige gudeligt Brug, og blant andet gav han 29000 Rdlr. til dette Collegii Bygning og 16 Studenteres Underholdning i samme. Dette Collegii Fundatz findes anført i Hofmanns Samling af fundatzer, Tom 1. pag. 93 til 97. og er dateret 29 Nov. Aar 1691. Derpaa lod Doct. Hans Wandal, som var Executor af dette Testamente opføre en kostbar og anseelig bygning med Værelser for 16 Studentere, alt efter det mediceiske Collegii Model og Plan. Dette Collegium Elersianum kom efter nogle Aars Forløb i Stand og blev solenniter indviet den 18 Nov. Aar 1705 udi Gros-Cantzlerens og Universitets Patrons, Grev Conrad Reventlovs og de fornemste Ministres, samt alle Professorernes Nærværelse, ved en latinsk Oration, holden af Johan Sidelmann, den første Inspector i dette Collegio, men siden Capellan ved Helliggeistes Kirke i Kiøbenhavn. Udi dette Collegio have 16 Studentere i fem Aar deres frie Værelser. To og To ligge sammen og ere Conturbernaler. De have to meget anseelige Værelser, af hvilke det inderste er forsynet med en stor Jern-Vindovn, et Sengested, Bord og Stole; og det yderste Værelse med et stort Klædeskab forsynet med Laas og Nøgel. Af disse 16 Studentere ere de otte forpligtede at studere Theologie, to studere Medicinen, to Historien, Politica og Jus Publicum, to Philosophie, een Astronomien og en Geometrien. Collegii Vaaben og Sigillum er et Sindbillede, forestillende en Egern, som sidder og knekker Nødder med Omskrift: Nucleos non Putamina, det

er: Jeg søger efter Kiernen og ikke Skallen. Neden under staaer: Colleg. Eilerian. Fundat. 18 Nov. 1705. Dette staaer altid trykt paa Collegii Alumnorum Disputatzer. Ved dette Collegium er ogsaa en smuk Hauge, hvori hver Kammer har sit tilhørende Lyst-Qvarter og sine visse Frugttræer. haugen er omringet med en Brandmuur ud til Skindergaden, og ved et smukt Jern-Gitterverk adskilt fra Collegii anseelige Gaardsrum, der er forsynet med Springvand; her er ogsaa et chymisk Laboratorium. Ved Collegium er en Portner, som haver sit Værelse med Udgang for sig selv, og haver Opsyn med Gaardens og Værelsernes Reengjørelse. Udi Collegio Elersiano stod for Ildebranden Missions-Collegii Bogtrykkerie i mange Aar, saa at de første Editioner af de saa kaldte Missions-Bibler, Nye Testamenter, Psalme-Bøger og adskillige andre danske Bøger ere her trykte paa Missions-Collegii Forlag. Ligeledes var her et smukt Bibliothek, saaog et lidet Kunst- eller Raritets-Kammer, hvilket altsammen tilligemed hele Collegii Bygning blev ødelagt i Stadens Ildebrand Aar 1728. Her stod ogsaa de arabiske Typi eller Bogstaver, som Conferentsraad Friderik Rostgaard havde foræret til Universitetet, hvilke dog bleve reddede fra Brandne og glemmes nu paa Universitetets Bibliothek paa runde Taarn. Efter forommeldte Ildebrand blev dette Collegii Bygning bragt i fuldkommen Stand igien. Aftegningne paa dets nuværende Bygning findes i Thuras Hafnia Hod. Tab. CVIII. saa og i Pontoppid. Atlas Tom II. Efterat dette Collegium var opbyg igien, laae vel Alumni herinde og nød frie Værelser, men ei noget Stipendium i nogle Aar, førend at Capitalen efter nogle Aars Forløb naaede en vis Størrelse, at deraf kunde skee nogen Distributz, hvilken tog sin Begyndelsen Aar 1754. Nu nyder hver Alumnus i dette Collegio udi frem Aar aarligen 40 Rdlr. Stipendium i to Terminer, det halve til 11 Jun. og det andet halve til 11 Dec., men Inspector Collegii nyder en tredie Deel mere. Enhver af dem er forbundet at holde en aarlig Disputatz paa dette Collegii Auditorium. Den øverste eller tredie Etage er paa den ene Side af Collegii Trappe indrettet til et smukt Auditorium med et Cathedrag, hvor Collegianernes Disputatzer holdes; og paa den anden Side af Trappen lige over for er Bibliothekets Sal, hvis Antal af Bøger

324

nu er voxet anseelig. En af Professorerne er altid Ephorus over dette Collegium og uddeler Stipendium til Collegianerne til hver Termin. Naar Ephorus ved Døden afgaaer, holdes altid en solenne latinsk Parentation paa Collegii Auditorium over ham af Inspector Collegii. Den ældste Alumnus i Collegio er altid Inspector og har Opsyn med Bibliotheket.

§. 7.

7: Borchs Collegium

xxx

Borckens Collegium kaldet Collegium Mediceum, efter Stifterens egen Villie i hans Fundatz derom, dateret Kiøbenhavn den 29. Jul. Aar 1689, men ellers i daglig Tale efter Stifterens eget Navn Collegium Borrichianum. Dette Collegium er beliggende i Store Kanikestræde og er en anseelig grundmured Bygning, tre Etager Høi, tolv Fag bred, ziret med en Port midt paa Bygningen. Dens Hoved-Facade, hvorunder er en Kielder til Brænde, er ud til Gaden 35 Alen bred, 18 Alen høi til Taget og 30 Alen høi til Tagryggen. Dette Collegium er stiftet Aar 1689 af den store Medicus, Chymicus og Polyhistor Doct. Ole Borck, Cancelliiraad, Assessor i Høieste Ret og Professor Medicinæ ved Kiøbenhavns Universitet, som ved sit Testament af 29 Jul. Aar 1689 gav sin Gaard og Grund, beliggende paa selvsamme Sted, samt 23500 Rdlr. til dette academiske Collegium og Stipendium til 16 danske og norske Studentere. Blant dette Antal tilholdes 10 af dem at studere Theologie, een af studere Mathesis, tre Philologien, og de øvrige to at studere Botaniken, Medicinen og Chymien. For Chymisternes Skyld blev ved Collegium indrettet et Laboratorium, opbyggt i Gaarden, hvilket blev forsynet med alle de chymiske Instrumenter, som Stifteren selv Doct. Ole Borck havde brugt. Dette Collegium blev høitideligen indviet den 29 Mai Aar 1691 ved to latinske Orationer, holdne paa dets Auditorium; Den første Oration af Professor Poul Winding, som var tillige den første Ephorus for dette Collegium, og den anden Oration af Mag. Christian Arsløb, som da var den første Inspector i dette Collegio, men siden Sognepræst til Sorterup og Ottestrup Menigheder i Sielland. Da de Fornemste af Rigets Ministrer, tillige alle Professorerne bivaanede denne solenne Act. Enhver af disse 16 Collegiantere eller Alumni Collegii Medicei nyder dette Sti

325

pendium ved at ligge i dette Collegio i fem Aar, da to og to ere Contubernaler og have frie Værelser, nemlig to smukke Stuer, hvoraf det inderste er forsynet med en Jern-Vindovn, et Sengeted, Bord og Sole, saa og tillige nyder hver Alumnus 60 Rdlr. og 2 Mk. i to Terminer, hvorfor enhver af dem er forbunden at holde en aarlig Disputatz paa Collegii Auditorium. Den ældste af Alumnus i Collegio er Inspector Collegii Medicei, og nyder aarlig en halv Portion mere af Stipendio end de andre Alumne; han har Bibliotheket under sit Opsyn. Efterdi Fundator selv var dimitteret fra Riber latinske Skole, saa har han i sin Fundatz forordnet, at iblant forommeldte 16 Alumni skal altid være to Ripenser eller to Studentere, som ere dimitterede fra Ribe latinske Skole, hvilke altid ere berettigede til at nyde Sted i dette Collegio. Pladsen til Collegii Bygning er kun liden at regne mod den Plads, som findes til Elersens og Walckendorffs Collegier; dog er her en liden Lysthauge, et Gaardsrum med fersk Vand, saaog et chymisk Laboratorium med Instrumenter forsynet. Tet op til Collegii Bygnings vestlige Side er en liden Bygning til Collegii Portner, som har Opsyn med Gaardens og Kamrenes Reengjørelse. For Ildebranden stod over Collegii Port Stifterens Doct. Ole Borcks Brystbillede, udhuggen i Steen; saa og saaes over Porten følgende latinske Inscription med forgyldte Bogstaver, forfattet af Professor Poul Winding, den allerførste Ephorus for dette Collegium: *Borrichii, Domus Hæc quamvis Medicea vocatur, In muto nescit Marmore Fama mori. P. V. Collegii Vaaben og Sigillum er et Hieroglyphicum, (det er, et Sindbillede, som ikke med Ord, men med et vist Billede giver sin Hensigt tilkiende), forestillende en Drage, som udbreder sine Vinger imod Solens Straaler, ligesom den vilde snappe dem op. Om samme Hieroglyphicum har Mag. Ditmar Bullichius eller Bølk, siden Provst paa Samsøe og Sognepræst for Bidzer og Onsberg Menigheder paa samme Land, i sin Oration holden paa Collegii Auditorium den 18. Jun. Aar 1696, opsat følgende latinske Vers: *Conspicimus Solem, succumbentemque Draconem, Hunc quasi foecundant, quas parit ille, Faces. Chemicus hinc Lapidem quærat; Sol denotat Aurum, Argentumque Draco. Phoebus utrumque parit. Nil sine Sole Draco gignit, Nil indigus Auri Gignere, ni Phæbus fulserit ille, potest.**

326

Om samme Hieroglyphicum har ogsaa Anto Ebeling holdt en Oration paa Collegii Auditorium den 27 Febr. Aar 1697. Udi Nova Litter. Maris Balthici og September Maaned Aar 1703 pag. 134 meldes, at Mag. Peter Brink, Inspector Collegii Medicei, siden Sognepræst i Arendahl i Norge, var til Sinds at udgive *Historia & Acta primi Decennii Collegii Medicei*. Om Collegii Hauge findes Efterretning i *Gudmanni Postholani Flora Medicea Hafniaca, seu Schediasma Botanico-Medicum de Viribus Plantarum, in Horto Collegii Medicei Ao. 1691 inventarum*. Paa Collegii Auditorium saaes for Ildebranden de berømteste Professorers Brystbilleder, giorte i Gibs, hvilke levede paa den Tid, da dette Collegium blev stiftet, nemlig: Doct. Hans Bagger, Biskop i Sielland;

Doct. Hans Wandal og Doct. Hecotr G. Masius, Professores Theologiæ; Saa og Caspar Thommesen Bartholin, Ole Borck, Wilhelm Worm, Oliger Jaccobæus, Cosmus Bornemann, Rasmus Bartholin og Poul Winding, Professores Philosophiæ. Her var ogsaa et skiønt Bibliothek, der bestod af 3 til 4000 Bind, foruden 150 rare og kostbare Manuscripter, hvilke vare forærede hertil deels af Fundator Doct. Ole Borck selv, deels af Doct. Thomas Bartholin, Etatsraad Poul Winding, Mag. Joh. Brunsmann og andre. Man havde ogsaa i 60 Bind en Samling af alle de Disputatzer, Declamationer og Orationer, som her af Alumnis Collegii Medicei fra dets første Stiftelses Tid vare blevne holdne. Udi Vinduet næst ved Døren saae man i Glas indbrændt de fire Faculteters, nemlig det Theologiske, Juridiske, Medicinske og Philosophiske, deres Insignia. Næst ved Bibliotheket var ogsaa et anseeligt Naturalie- og Kunst-Kammer, hvor mangfoldige rare og sælsomme Ting vare forvarede, for med største Forundring at betragtes. Iblant ander merkværdige saae man her i en Sølvæske forvaret den umaadelige store Steen, som var avlet i Blæren hos Sal. Doct. Ole Borck og forvaldte hans Død den 3 Oct. Aar 1690, tillige med en Deel andre smaae Stene, som ogsaa fandtes hos ham. Paa Laaget af samme Sølvæske var at læse dette danske Vers og Inscription, forfattet af Thomas Kingo: Her er den Morder-Steen, der stak med Dødes Fork, Og jog til Graven Vor Udøde-

327

lige Bork; Den lærde Verden fik derved et Hierte-Meen. Gak Læser, Gak og Græ, og Du Selv er en Steen. Ligeledes har Stephanus Dubravius skrevet paa bemeldte Sølvæske disse latinske Vers: Calculus Hic silus est illustri Corpore Sectus, quo sine Borrichius nil nisi Gemma fuit, Frangere cum Lacrymis Charitum Tentavit Apollo, Comminuit Gemmam, Calx tamen iste Prior. Non sic Jaspideum corrodes, Calculi Nomen Quod super Astra micans, Calculus Albus habet. Ligeledes saae man her paa dette Raritet-Kammer hænge 66 Skilderier af de berømmeligste Medici, som da levede baade i Danmark og paa udenlandske Stæder. Dette Collegium Medicum, tilligemed det smukke Bibliothek, samt Naturalie- og Kunst-Kammeret, saa og alle Naturalier og forommeldte Sølvæske med Skilderierne, bleve ved Stadens Ildebrand i October Aar 1728 lagte i Aske. Nu værende Collegii grundmurede Bygning er og ny opbyggt efter ommeldte Ildebrand. (Aftegningen paa Collegium Medicum findes i Thuras Hafn. Hod. Tab. CVII. og i Pontoppid. Atlas Tom. II. Bygningens Beskaffenhed er forhen anført. Udi den øverste Etage er i den ene Ende indrette Collegii Auditorium, ziret med et Cathedrag. Her holdes altid de aarlige Disputatzer af Alumnis Collegii Medicei. Over Cathedrag sees følgende bibelske Sprog med forgyldte Bogstaver: ?? ?????...????? ...? ????? ??...?. det er: Bliver ikke ligeskikkede med denne Verden, Rom. 12, 2. Paa Auditorium hænger ogsaa Stifterens Doct. Ole Borcks Skilderie. Lige for Cathedret er et Skab, hvori staaer forvaret et Crucifix af massiv Sølv, skienket af Fundator selv, hvorved læses et af Salig Doct. Ole Borck forfattet latinsk Vers. ? ??? ?. Condis Me, Pateris pro Me, Scelus Omne Remittis, Prolegis, His Meritis Quis Satis Aptus Amor? Dette Skab bliver altid oplukt hver Gang nogen Disputatz holdes og var det eneste, som i Branden blev reddet. Det i Kiøbenhavn under Doct. og Professor Nicol. Eding. Balles Opsyn og Anførsel stiftede Homiletiske Selskab holdt af Begyndelsen her paa dette Auditorium i Præsidis og Membrorum Overværelse deres homiletiske Prøve-Taler. Lige over Auditorium i den anden Ende af samme tredie Etage er Collegii Bibliothek, som nu efter Ildebranden er voxen til et talrigt Antal. En af Professorerne er al-

328

tid Ephorus Collegii Medicei, som naar Vacance blant Alumnos forefalder, gjør Proposition eller Forslag af nogle Studentere, hvoraf een ved Pluralitet af Professorernes Vota udvælges til at faae den vacante Plads i Collegio; Samme Valgs-Maade bruges ved alle de øvrige Collegia Academica. Naar Ephorus ved Døden afgaaer, da holder altid Inspector Collegii en Sørge-Parentation over ham med Solennitet paa Collegii Auditorium i samtlige Professorers Nærværelse.

§. 8.

8: Kultorvet

Kul Torvet eller Skiden-Torv, som ogsaa kaldes Brænde- og Tørve-Torv, hvor Kulsviger-Vogne fra de nærmeste Skov-Egne holde med deres Kul-Læs i Sække, for at sælge Træ-Kul til Stadens Indvaanere. Ligeledes holder her

ogsaa andre Bønder Vogne fra Landet, deels med Tørve-Læs, deels og med langflakt Grene-Brænde-Læse. Dette Torv eller offentlige Plads er anlagt efter Ildebrandne lige for Nørre-Port for Enden af Lille Kiøbmagergade, hvor det begynder og gaaer til Frideriksborggaden. I de ældre Tider har her staaet St. Giertruds Hospital eller Kloster og Sygehuus med sin Kirkegaard, hvor Kong Christian den Andne lod Slotsherren Torben Oxen halsugge, da han vilde unde ham et hæderligere Rettersted end det almindelige. (See derom i Holbergs Danmarks Riges Hist. Tom. 3. pag. 24. Pontoppid. Orig. pag. 165.). Siden blev St. Giertruds Hospital forenet med St. Jørgens Hospital, og efter Reformationen begge indlemmede med Helliggeistes Hospital. (Pontop. loco cit.)

§. 9.

9: Nørreport

Nørre-Port er den skiønneste og zirligste Port af alle Stadens fire Porte, beliggende lige for Kultorvet. I Henseende til de ældre Tider er at agte, at Nørre-Port, Porta Aquilonaris kaldet, laae Aar 1370 midt paa Nørregade næste ved Skidenstræde. Men da Staden blev Aar 1526 paa denne Kant udvidet ved at indtage den Landsbye Serridsløvs Byemarker til Stadens Grund, hvorom er meldt forhen, og Fæstningens Volde tillige blev flyttede længere ud, saa blev Nørre Port forflyttet omtrent 500 Alen længere ud, og kom til at staae lige for Enden af Nørregade; hvilket det endnu i Volden tilbagestaaende Stykke

329

Muurværk af den gamle Nørre-Port giver tilkiende og bærer Vidne om. Paa den Tid havde Nørre-Port ligesom de øvrige af Stadens Porte et Taarn, bygt med høie Gavle og Kamme, ligesom Landsbye-Kirke-Taarne. Men Aar 1619 blev Nørre-Port ziret med et høit Taarn og Spiir, ligesom Vester-Port var ziret me; (See pag. 133). Derimod lod Kong Christian den Femte paa ny igien forflytte Nørre-Ports gamle Beliggenhed fra det Sted, hvor den tilforn stod, og lod den nu anlegge nogle hundrede Alen længere hen imod Østen, og Aar 1671 ganske af ny opmure den nu værende Nørre-Ports Bygning paa det Sted, hvor den nu staaer. Denne Ports Hvelving er den høieste; ligeledes er Portalet det anseeligste blant alle Stadens Porte; hvilket formodentlig er skeet af den Aarsag, fordi alle høitidelige Indtoge med det Høikongelige Huses Personer sædvanligen skeer igennem denne Port. Midt over Portalet eller Aabningen af Porten ud til Landeveien sees Kong Christian den Femtes Brystbillede eller Bustum, udhuggen i Steen og omgivet med en Laurbær-Krands, og adskillige Kirgs-Æres-Tegn. Paa den ene Side af Porten, seer man imellem Pillerne, som ere efter Dorisk Art, udi en Niche staaende et Billede i fuld Legems Størrelse, som forestiller Guds frygtighed; og paa den anden Side af Porten, seer man ligeledes imelem Pillerne af Dorisk Orden udi en Niche, staaende et Billede i fuld Legems Størrelse, som forestiller Retfærdig. Begge disse Billeder ere kunstig og net udhugne i Steen. Disse to Dyders Forestilling sigter til Kong Christian den Femtes sædvanlige Livsporg, som var: Pietate & Justitia. Allerøverst i Frontespicen staaer C5. med Krone over, ziret med Blomsterverk. Midt imellem Kolonnerne oven over Nicherne staaer Aarsaltet, saa at over den ene Niche staaer: Anno, og over den andne Niche staaer: 1671. Saavel paa Gesimserne, som under Nicherne, staaer udhuggen adskillig Krigs-Armatur. Nørre-Ports Facade ud imod Marken er 21 Alen bred, Portens Brede indvendig er 7 Alen, og dens Høide er $10 \frac{1}{4}$ Alen (Aftegningen af Nørre-Port sees i Thuras Hafnia Hod. Tab. VI). Aar 1771 blev i alle Stadens Porte foranstaltet Klokker med lange Klokkestrengene af Staaltraad, hvilken ingen under høi Straf maatte understaae sig at beskadige paa nogen Maade. Med sise Klokker blev

330

ringet af Gefreideren, som staaer ved Slagbommen for de Kiørende, da eet Træk af ham betydede: Holdt. To Træk betydede: Kiør. Men tre Træk betydede: De Kongelige Herskabers Ankomst. Men efter et Aars Tids Forløb blev det forandret, og Klokkerne med Strengene ganske borttagne. Paa Nørre-Ports Consumptions-Contoir eller Accise-Bod, (som ligger strax uden for Stadens Rvelin og yderste Fald-Bom) er i et Aar til Indførsel i Staden consumptioneret følgende: Aal (røget), $19 \frac{1}{2}$ Lispd. Aal (saltet), $1 \frac{1}{2}$ Td. Aborrer (tørre), 26 Lispd. Agerhøns, 54 Par. Agurker (grønne), 54 Tdr. Dito syltede, 23 Glas. I Ottinger, 2 Ottinger, Baandstager, 26300 Stkr. Bark, 252 Læs. Duer, 412 Par. Dyr, 297 Stkr. Erter (grønne), 346 Tdr. Dito gule og graae, 1032 Tdr. Fasaner, 18 Par. Fiær og Duun, 74 Lispd. Fisketunger, 2134 Snese. Flesk, 4674 Sider. Flyndre, 700 Stykker, Frugt, 1386 Tdr. Giæs,

6664 Stkr. Grise, 926 Stkr. Gryn, 1638 Tdr. Harer, 226 Stkr. Havre, 9232 Tdr. Huder, 1640 Stkr. Høe og Halm, 9579 Læs. Høns, 3424 Par. Kaal (Blom-), 456 Stok. Dito grøn, 18 Læs. Dito hviid og rød, 696 Stok. Kalkonske Høns, 546 Par. Kalve (fede), 704 Stkr. Dito spæde, 327 Stkr. Kalveskin, 96 Degger. Kiød, 4268 Lispd. Kisebær, 256 Tdr. Kramsfulge, 986 Snese. Kyllinger, 6806 Par. Lam, 31124 Stkr. Lammeskin, 1670 Degger. Løg. 14 Tdr. Hvedemeel, 516 Lispd. Rugmeel, 604 Tdr. Melk, 1342 Tdr. Nødder, 36 Tdr. Ost, 392 Lispd. Rødder og Roer, 608 Tdr. Ræveskind, 138 Stkr. Snepper, 106 Par. Smør, 208 Tdr. Sviin, 908 Stkr. Tørv, 31806 Læs. Vogntømmer, 40 Læs. Uhrhøns, 21 Stkr. Lang Brændeved, 7212 Læs. Vox, 152 Lispd. Æg, 2948 Snese. Ænder, 412 Par. Uden for alle Stadens Porte ere Aar 1780 anlagte brede Trottoirs ved Veiene, besatte med Træer paa begge Sider for Fodgængere. Ved en Raadstue-Placat af 15 Mart. Aar 1780 er bekendtgiort, at Hans Kongelige Majested ved Rescript af 27 Oct. Aar 1779 har befalet, at Trottoirs ved Veienes nye Anlæg paa Broerne uden for Stadens Porte vorder indrettede

331

og deres Vedligeholdelse skal udredes af Vedkommende Huus-Eiere selv, for saa vidt enhvers Huus eller Gaard strekker sig.

§. 10.

10: Inoculationsanstalten

Uden for Nørre-Port er efter kongelig Resolution af 1 Dec. Aar 1769 anlagt en kongelig offentlig Inoculations-Anstalt, da ingen Børne-Koppe-Oculation tillades i Kiøbenhavn, men skeer alle uden for Byen for den almindelige Sikkerheds Skyld. Kong Christian den Syvende har ved en nedsat Commission indrettet og anlagt denne Stiftelse paa den Gaard Solitude, som dertil blev kiøbt. Denne Inoculations-Anstalt og Stiftelse blev aabnet den 14. Jun. Aar 1770. Stedet bestaaer af to rumelige og anseelige Bygninger, hvoraf den ene Bygning er til Præparerende, og den anden Bygning er til de Inoculerede, hvilke sidste beholde den store Hauge til fri Promenade, saa at ingen Communication imellem Patienterne have Sted, hverken i Henseende til Husene eller Præparationer. Værelserne ere overalt til Orden og Fornødenhed meublerede. De Betalende ere for sig selv i Corps de Logis og blive bestandig staaende til dette Brug. Ethvert Værelser har sin egen Ind- og Udgang. Indretningen er til 48 Personer paa Gangen, saa at 16 er Betalende, og de 32 Fattige, hvilke ved deres Indkomst, og, saalænge de i Stiftelsen forblive, faae al fornøden Dragt af Uldet og Linnen, og nyde frit paa Kongens Naade Inoculation, Medicamenter, Logis, Kost og Opvartning. I Stiftelsen antages saavel af Kiøbenhavn, som af Provinzterne, Børn og Personer fra 3 Aar til 50 Aar. Inoculations-Anstalten er fortroet en Medicus Opsigt; desuden er antaget en Chirurgus. Diæten udi Mad og Drikke, samt Reenlighed baade om Personer og i Værelser, besørages af en Oldfrue. Til de Syges Opvartning ere Borger-Enker antagne. Til denne priisværdige Inoculations-Anstalt skienkde Kong Christian den Syvende 4000 Rdlr. hvert Aar i fem Aart.

§. 11.

11: Assistentz Kirkegård

Assistentz-Kirkegaardene, beliggende uden for Nørre-Port, strax ved Inoculations-Stiftelsens Gaard, ere syv i Tallet, og omringede med en Brand-

332

Muur. De bleve anlagte her Aar 1760 uden for Staden isteden for de tilforn i Staden his og her værende Assistentz-Kirkegaard, saasom i Fiolstræde, paa Gammel Myndt og i Borgegaden; hvilke Pladse bleve bebygte med Huse. Om disse nye anlagte Assistentz-Kirkegaarde er meldt forhen i det 2. Kap. §. 1. pag. 67. Ved Indgangen til dem boer en Graver, som har Opsyn dermed.

§. 12.

12: Sankt Johannes Hospital og Rossets Stiftelse

St. Johannes Hospital og Rossets Stiftelse er en Bygning, beliggende midt imellem Vester- og Nørre-Port, og indrettet paa samme Sted, hvor Krigs Hospitalets Ladegaard i fordum Tid var. Dette Hospital er et af Kiøbenhavns Fattiges-Væsens-Stiftelse, nemlig Pesthuset, som i forrige Tider laae uden for Vester-Port paa Vester-Fællend ved Strandkanten. Om samme Pesthusets Oprindelse og allerførste Stiftelse haves ikke nogen vis Efterretning. Det er uvist om det var det St. Jørgens Hospital, som Aar 1368 har været i København, og er blevet siden forflyttet uden for Vester-Port, og da har været forenet med Helliggeistes Hospital, eller om det Aar 1522 er blevet anlagt uden for Vester-Port af nyt, af Claus Dennen en Groshandler, for smitsomme Sygdommes Skyld. Det sidste synes at være det troligste, saasam det heder St. Johannes Hospital. Pesthusets Capitaler have været forenede med Conventhusets Midler, og derfor bleve Pesthusets Lemmer, som var 150 til 160, underholdte af Conventhuset. En Galanteriehandler ved Navn Claudi Rosset, af Religion en Catholik, boende i København, testamenterede Aar 1749 til Pesthuset 10000 Rdlr. og Aar 1752 gjorde han den Constitution, at Lemmerne i samme Huus skulle af Capitalens Indkomster nyde et lidet Tillæg til deres Ugepenge, som var 4 sk. og et vist Antalt af dem have Klæder. Denne goddædige Stifter bekostede desuden selv i sin Levetid ofte nye Skiorter, Klæder og Sengelæder, og uddelede dem til de elendigste Lemmer. I samme Pesthus var 12 Daarekister til at indslutte galne og vandvittige Mennesker udi, og desuden 12 Forvarings-Kamre for dem, som vel ikke ere rasende og uregierlige, men dog urolige i deres Gemytter. Opsigt over Pesthuset var anbetroet Inspecteuren ved Conventhuset i København. Bemeldte Claudi Rosset forøgede siden

333

sin forhen givne Capital med 20000, saa at Pesthuset fik 30000 Rdlr. i alt efter hans dødelige Afgang. Da dette Pesthuus var baade af Ælde og slet Indretning ubrugeligt, saa blev Pesthusets Lemmer og Indretninger forflyttede til den forrige Krigs-Hospitalets Ladegaard, som til den Ende blev kjøbt og givet det Navn: St. Hanses Hospital og Claudi Rossets Stiftelse. Udi denne Stiftelse er i alt 200 Lemmer. Her er ogsaa en kirke, som har sin egen Præst, boende i Hospitalet. Til en Erindring om Ædelsindedes indsendte Hielp og Gaver til denne Indretning, er i Kirken opsat en Tavle med denne Inscription: Til Hielp at drage op istedet for det gamle, Et Pesthuus nyt og stærk, man haver kundet samle Fra skyflte Givere de Gaver, som her staae Paa Tavlen aabenlyst; gid Flere følge maa. Ved dette Hospital er ogsaa en Inspecteur, som har sine frie Værelser her, saa og en Spisemester.

Fierde Kapitel

om

Frimands-Quarteer.

I. Frimands-Quarteer i Henseende til dets forrige Inddeling og Strekning begyndte med Hiørnehuset af Store Kiøbmagergade og Amager-Torv, og indbefattede den østre Side af hele Amager-Torv og hele Vimmelskaftet lige op til Skouboegaden, den østre Side af Skouboegaden til Skindergaden, den hele søndre Side af Skindergaden lige ud til Store Kiøbmagergade omkring Hiørnet og derfra den hele vestlige Side af Store Kiøbmagergade lige ned til Hiørnet af Amager-Torv, hvor dette Quarteer tog sin Begyndelse.

334

II. Frimands-Quarteer i Henseende til den ny Inddeling efter Placaten af 3. May Aar 1771, indbefatter nu omstunder følgende Gader: 1.) Lille og Store Helliggeistesstræde. 2.) Klosterstræde. 3.) Store Kiøbmagergade med David Skolemesters Gaard. 4.) Løvstræde. 5.) Tugthuus-Porten. 6.) Kokkegaden. 7.) Graabrødre-Torv. 8.) Graabrødrestræde. 9.) Keysergaden. 10.) Trompetergangen. 11.) Skindergaden.

III. Frimands Borger-Compagnies Fane forestiller en flyvende Ørn eller stor Fugl med Overskrift: Flyv Varig. Derunder staaer: Frimands Compagnie. Udi de tre Hiørner af Fanen staaer en brændende Bombe, men øverst udi det fjerde Hiørne, staaer Stadens Vaaben.

IV. Den efter Kongelig Befaling anordnede Qvarteer-Commissarius og Qvarteer-Betient, som er befalet at boe i Frimands-Qvarteer for at skule paaagte under Stadens Politiemester alt hvad den almindelige Orden vedkommer, skal til et udvortes Distinctions-Tegn bære paa sin galunerede Hat en Cocarde eller Baand-Sløife af blaae og hviid Couleur.

V. Om Stadens Gader, som henhøre under Frimands-Qvarteer, er følgende Merkværdigt i Henseende til de ældre Tider, saa og Egnens Situation at anføre.

A. Vimmelskaftet, til hvis østre Side vender den søndre Side af Helliggeistes Kirke. Denne Gade Vimmelskaftet kaldet, er en af de ældste saa kaldte Adel-Gader eller almindelige Hoved-Gader i det gamle Kiøbenhavn. Den har faaet sit Navn af sine Bugter og Krumhed; thi Navnet betyder Skaftet paa en Snedkers Boer eller Vimmel. Den nederste Ende af Vimmelskaftet kaldtes i forud Tid Aar 1478 Fiskergade, die Vischstrate, og Torvet derhos, som nu heder Amager-Torv, kaldtes i de allerældste Tider Fisker-Torv. (See mere siden ved §. 8.)

B. Lille Helliggeiststræde, som gaaer fra Vimmelskaftet op til Ulfelds-Plads. Den har sit Navn af Helliggeistes Kirke, hvis østre Ende

335

og Taarn vender ud til denne Gade, tilligemed samme Kirkes anseelige Brandmuur, som indeslutter Kirkegaarden paa den Kant. I samme Muur seer man indrettet 26 indmurede Lærrets-Boder, alle numererede, hvor Stadens Lærrets-Handlere daglig falholde alle Slags hiemgiorte Lærreder og ulden Tøi, Leien af disse Boder beregnes Kirken til Indtægt.

C. Tugthuus-Porten, er den korte Gade, beliggende i Linie med Lille Helliggeiststræde og gaaer ud til Ulfeldsplads, og hvis ene Side udgjør Sognepræstens til Helliggeistes Kirke hans Præste-Residentz No. 143. Den har faaet sit gamle Navn Tugthuusporten af et Tugt- og Manufaktur-Huus, som Kong Christian den Fierde lod Aar 1639 indrette ved den nordre Side af Helliggeistes Kirke ind til Løvstræde. Men samme Anstalt varede ikkun sex Aar, da Bygningen blev solgt og til anden Brug anvendt. (See L. Wolfs Encom. Daniæ pag. 372. Pontoppid. Orig. Hafn. pag. 333.) Lige til Stadens store Ildebrand Aar 1728 stod der endnu en Port af samme Bygning tvertover hele Gaden, ligesom man nu omstunder seer paa Østergade over Peder Madsens Gang. Samme Port blev kaldet Tugthuusporten, og deraf fik Gaden inden for sit Navn i daglig Tale. Men efter Stadens Ildebrand er bemeldte Navn ganske afskaffet, thi nu hører denne lille Gade til Helliggeistesstræde. Den østre Fløi af Helliggeistes Kirkes Fattiges Skole-Bygning, ligger paa Hiørnet af denne Gade og Kokkegaden.

D. Kokkegaden er anlagt i en Vinkel, og gaaer omkring Helliggeistes Kirkes vestre og nordre Side ud til Vimmelskaftet. I denne Gade ligger Kirkens Capellans Residenz No. 57., samt Organistens, Klokkerens og Gravernes smukke Boliger, saa og Kirkens Fattiges Skole-Bygnings Hoved-Side. Kirkens Liig-Kapels Bygning vender ogsaa her ud ad.

336

E. Store Helliggeistesstræde løber med den ene Ende ud til Store Kiøbmagergade og gjør en Vinkel med Lille Helliggeistesstræde.

F. Trompetergangen er en kort Gade, som gaaer fra Ulfeldsplads ind til Skindergaden.

G. Keisergaden er et lidet Tverstræde fra Ulfeldsplads ind til Skindergade. Paa den Plads imellem Trompetergangen og Keisergade har i forud Tid staaet Rigets Drost Hr. Joachim Gersdorfs Gaard, som han

bygde i Kong Frederik den Tredies Tid paa en Deel af det nedbrudte Graaabrødre Klosters tilhørende Kirkegaard og Hauge-Plads, hvorudover man ved at legge Fundamentet opgrov en Mængde Dødninge-Hoveder.

H. Graabrørestæde er et lidet Tverstræde fra Ulfeldsplads ind til Klosterstræde, og har sit Navn af det i fordom Tid her staaende Graabrødre-Kloster, fra hvilket her skal have været den sædvanlige Udgang paa denne Kant.

I. Klosterstræde, gaaer med den ene Ende til Skindergaden og med den anden Ende ud til Vimmelskaftet. Denne Gade har faaet sit Navn af det her i fordom Tid beliggende Graaabrødre-Kloster, hvis Kirke vendte ud til denne Gade. Paa Hiørnet af Klosterstræde og Skindergaden er Bryggernes anseelige Laugshuus. En stor Deel af Stadens Mester-Skoemagere boe i denne Gade.

K. Skouboegaden, denne Gade gaaer fra Skindergaden ud til den øverste Ende af Vimmelskaftet. Man finder i Documenter fra de allerældste Tider, nemlig af Aar 1385, at denne Gade er kaldet Tydskemangade. I andre Documenter af Aar 1465 er den kaldet Skuderboderne, og Aar 1514 er den kaldet Skobodernes Stræde, fordi de fleste Skomagere, som vare tydske Mestere i Lavet, have boet i denne Gade.

L. Skindergaden, paa hvis søndre Side ligge elleve publique Slagter-Boder, indrettede under et Træ-Skuur med Steen Tag over og

337

Gulvet belagt med Bræder, hvor Stadens Mester-Slagtere daglig falholde fersk Øxe- Kalve- og Lamme Kiød til Stadens Indvaanere. Gaden har faaet sit Navn af det gamle Ord: skindre, det er at flaae Huden af det slagtede Qvæg. I de allerældste Tider har Stadens Slagter-Boder været for Enden af Kiøbmagergaden indtil Aar 1530 da de bleve forflyttede til Skindergaden, som da blev kaldet Strædet bag Cantoris Port, men fik nu det Navn Skindergaden af Kiødboderne.

M. Store Kiøbmagergade, har mangfoldige anseelige Bygninger. Denne Gade kaldes i gamle Documenter af Aar 1364 og Aar 1407 Tabernæ Carnificum, eller Carnificum Urbis, fordi Byens Slagtere havde her deres Kiødboder og sædvanlige Slagter-Plads for Enden af Gaden og Byen, som da endtes ved Landemærket. Deraf har Staden i de ældste Tider faaet det Navn Kiøbmanger-Boder Aar 1440 saa og Kiødmangerstræde Aar 1471, eller Kiødmangergade Aar 1530. Af dette gamle Ord er ved Tidens Længde og en fordervet Udtale blevet det vanskabte Ord Kiøbmagergade. Men baade i det trettende og fiortende Aarhundrede er denne Gade kaldet Biørnebroegade af en Broe, Biørnebroe kaldet, som gik over en Arm af Pusterviigs flade Strand, østen for nu værende Trinitatis Kirke; hvilken Strand blev Aar 1447 i Kong Christophers af Bayeren hans Regierings-Tid indpælet og opfyldt, da den ganske Strekning var paa de Tider ubebyggt. Paa den vestre Side af Store Kiøbmagergade ligger: Hof- eller Elephant-Apotheket: Det Kongelige General-Post-Amts Gaard, hvor det Kongelige Post-Huus for alle Post-Contoierer holdes; saa og den Kongelige Anatomie- og Chirurgie-Lære-Sal eller Auditorium for Vund-Læger eller Studiosis Chirurgiæ. Tilforn har den vestre Side af Store Kiøbmagergade fra Skindergadens Hiørne ned til Amager-Torv hørt til Frimands-Qvarteer, men den østre Side til Kiøbmager-Qvarteer.

338

VI. Udi Frimands-Qvarter forekomme følgende publice Bygninger, Kirker, Stiftelser, Torve &c. nøiagtigere at beskrives:

§. 1.

1: Helliggejsts Kirke

Helliggeistes Kirke, Templum Sancti Spiritus, og ikke Helliggiestes Kirke, Templum Sanctorum Hospitum kaldet, er beliggende omtrent midt i Staden; blant alle Stadens Sognekirker er denne vel den mindste og tillige udvortes mindst anseelige, men derimod indvendig desto mere prydet og i Ordenen den anden Sognekirke. Den er anlagt

paa den nordre Side af Vimmelskafte og har forud været en Kloster-Kirke, tilhørende det paa de Tider derhos liggende Due-Brødres- eller Hellig Aands-Kloster. Samme Kloster med **Kirken er stiftet af Kong Waldemar** den Tredie og hans Datter Dronning Margrethe, samt siden forøget af Dronning Christine, som var Kong Hanses Enke (See J. L. Wolfs Encom. Regni Dan. pag. 371.) for de Munke, hvilke bleve kaldede Due-Brødre, Fratres Ordinis Spiritus Sancti, og havde en Due i deres Vaaben, ligesom man og endnu seer en Due udhuggen i Steen blant denne Kirkes Portals Zirater. Endog længe for den Tid har der været de saa kaldte Hellig Aands Brødre i Kiøbenhavn, nemlig Aar 1307, til hvilke Frue Cecilia, Jon. Litles Datter i sit Testament har skienket en Gave. (See Pontoppid. Orig. Hafn. pag. 161.) Og i de Bartholinske Samlinger af Mss. Hist. findes en Extract med disse Ord: Anno 1473. Hafn. intra octavam Beat. Mariæ Virginis gloriosæ tog Kong Christian Helliggeistes Kloster i Kiøbenhavn, samt alle dets Ordens Folk, Præster og Sødskende i sin Beskiærmelse. Kong Christian den Første efter sin Hiemkomst fra Rom, indrettede en Deel af dette Helliggeistes Kloster til et Hospital for 20 Fattiges Underholdning Aar 1474, og da blev det kaldet Helliggeistes Hospital; hvilket har været den allerførste Oprindelige og Stiftelse til det nu værende store Wartovs Hospital, der endnu fører Navn af Helliggeistes Hospital. (See forhen Kap. 2. §. 2. om store Wartovs Hospital.) Men efter Reformationen blev denne Hellig Aands Kloster-Kirke udi Kong Christian den Tredies Tid Aar 1537 omskiftet og forordnet til en ordentlig Sogne-Kirke i Staden isteden for St. Klemens Kirke i Kattesund, der da blev nedbrudt, og

339

af hvis Menighed endeel blev nu her anvist at holde deres Gudstieneste. Denne Helliggeistes Kirke er allerførst bygt udi Aaret 1469, og altsaa over 300 Aar gammel, hvilket man kan tilforladeligen vide af en gammel latinsk Inscription, som for Ildebranden stod paa Chor-Stolen at læse med disse Ord:

Anno Milleno CDLX que Novino Regni Danorum Christiano Sceptra tenente ac disponente Roscildensemque regente Ecclesiam, gnavo Martino, Præsule Olavo, Hæc Domus in Laudem moderatur - - - Augustine Pie, Paulo par sic & Heliæ, Nos Tecum pone, finitu Mortis Agone. Sub Præceptore Petro Plow, Laudis Honore Concrepat æterni Numinis iste Chorus.

Denne Ole Mortensen var Kong Christian den Første Kanzler og den 32 Biskop i Roskild. Han succederede Ole Daae, og døde Aar 1485. (See A. Hvitfelds Biske-Krønike pag. 47. og Wolfs Encom. pag. 471.) Udi denne Kirke lod Kong Christian den Tredie Aar 1530 anordne visse Morgen-Prædikener, som skulle kaldes Syvslæts-Prædikener, hvilke han i egen høie Person ofte besøgte. Kongen gav Sognepræsterne ved Stadens tre Hoved-Kirker, som altid selv skulle forrette disse Morgen-Prædikener, til en Belønning for dette deres Arbeide nogen Indkomst af Korn og andet Vicarie-Gods. Paa denne Kirkes Forbedring anvendte Rigets Hofmester Christopher Walckendorph Aar 1582 store Bekostninger af sine egne Midler, og lod tillige bygge Kirketaarnet; dog findes udi Raadmand Claus Ryttes Regnskab ved Kirken, at Sognemændene have givet til Taarnet 226 Rdlr., samt Tømmer, Kalk og Steen Aar 1583. Udi dette Klokke-Taarn hængte to store Klokker; Paa den ene af dem stod denne latinske Inscription: In Laudem sanctissimæ & individuæ Trinitatis Campanarum Hæc impensis Templi D. Spiritus Sancti, Cujus etiam usui destinatur, fusa est Anno Jesu Christi 1640. Me Fecit Claues vam Damm. [hebraisk indskrift] Dirige Cor Meum C4 Spiritus Sanctus. Paa den anden Klokke stod disse Ord eller latinske Vers: Ænea Vox duro late intonat excita Ferro Ad Sacra Mortales quæ peragenda vocet. Sic decuit nam Corda gravi saturata Veterno Voce nimis rigida Nemo ferire potest. Borchardt Gel. Geter. Me. Fecit. Anno Domini 1589. Paa dette Kirketaarn saaes en stor Seierskive paa hver Side, som viste hver Times Klokkelæt, og langt borte kunde sees. Kirke-Taarnets smukke og zirlige Spir blev opsat Aar 1594,

340

hvilket man fik at vide af den latinske Inscription, som stod paa en Kobberplade, der var lagt inden i Spirets Knap eller runde Kobber-Kugle, som efter 67 Aars Forløb, da Spiret skulle repareres, blev nedtagen, tilligemed Kronen. Inden i samme Kugle fandt man en forgyldt Kobberplade liggende, paa hvis ene Side var at læse denne latinske Inscription: Anno Christianæ Epochæ MDCXIV ab inauguratione Christiani Qvarti decimo, Pastore Ecclesiæ hujus Jona Jacobi Venusino, Ædilibus vero Severino Andrea & Henrico Rogentino Mense Quinctili summa Manus huic Operi imposita est. Da nu Spiret var sat i Stand igien og Kobber-Kuglen skulle settes op igien paa

Spiret som tilforn, saa blev forbemeldte forgyldte Kobberplade lagt ind igien i Kuglen, efterat man først havde paa den anden Side af samme Plade, som var ledig og bar, ladet indgravere følgende latinske Inscription: Ne Moles Turris, qvæ LXXVII Annos steterat, Ædificio Templi noceret, Cacumine ablato, hic Globus cum Corona repositus Anno Christi MDCLXXI Festo Omnium Sanctorum. Regnorum Christiani Quinti secundo, Pro-Rege Norvegiæ Uldarico Friderico Guldenlöw, Pastoribus Esaia Fleischer & Georgio Nicolai, Ædilibus Bartholomæo Johannis & Jacobo Nicolai. Da Spiret udi Stadens Ildebrand Aar 1728 i October afbrændte og nedfaldt, fandt man paa Kirkegaarden Spirets nedfaldne runde Kobberknap eller Kugle, og i samme indlagt ommeldte forgyldte Kobberplade med sine ommeldte anførte Inscriptioner paa begge Sider. Udi dette samme Kirke-Taarn lod Kong Christian den Fierde paa sin egen Bekostning Aar 1643 opsette et smukt og velklingende Sangverk, bestaaende af 19 Sangklokker, hvilket hver halve og hele Time baade Dag og Nat spillede af sig selv et Verse af en Kirke-Psalme saa tydeligen, at enhver kunde strax høre og vide, hvilken Psalme det var. Dette Sangverk begyndte første Jule Dag Aar 1643 at spille første Gang. (See N. Slanges Historie om Kong Christian den Fierde pag. 1203). Da Ildebranden Aar 1728 havde bespændt denne Kirke rundt omkring, blev dette Sangverk af Kirkens Organist stillet til at spille den Psalme: Vreden din afvend, Herre Gud af Naade &c. og spillede Sangverket just det femte Vers: See til din Søns blodige Død &c. da Spiret stod i fuld Brand og slingerede til at falde ned. Be-

341

meldte Sangklokker vare støbte af Henrik Vestrink Aar 1647, 1648 og 1649 ude paa Marken. Følgende latinske Inscription stod paa dem: Laudate Dominum in Cymbalis. Soli Deo Gloria, Amor vincit Omnia. Henricus Vestrink fecit Campis An. 1647, 1648 & 1649.

Til Kirken blev Aar 1609 givet en ny Døbe-Funt af huggen Steen med et Tin-Bækken af Raadmand Peder Andersen; Paa samme Funt stod denne Inscription: Denne Funt og Døbested haffver Peder Andersen Randulf, Raadmand i Kiøbenhafn, ladet bekoste og giffvet til den Hellig Aands Kirke Anno 1609. Til Alteret var Aar 1654 af Borgemester Hans Nansen givet en Sølv-Kande til Vinen, vog 185 Lod, og af Raadmand Hans Wibe var tilforn Aar 1596 givet en stor Sølvkande at hente Messe-Viin udi, vog 103 Lod. Ligeledes af Grev Peder Griffenfeldt Aar 1672 skienket en overmaade kostbar Gyldenstykkkes Messe-Hagel med Guldkniplinger omkringsat og tre par Guldhager derudi med emailerede Roser at hægte den fast med paa Axelen; bag paa Messe-Hagelen stod et broderet Crucifix af virket Guld og Sølv, tilligemed Grevens og Grevindens Navn ved Siden. Tilforn var ved Alteret en stort Fløiels Messe-Hagel med de Bilders Vaaben paa, hvilket Aar 1583 af Eske Bilde var Skienket til Alteret, men nu var samme opslidt.

Udi Kirken stod over Chors-Døren en stor Messing Lyse-Arm, gjort i Lignelse som en Havfrue til fem Lys, saa at et Lys stod paa dens Hoved, et i hver Haand og to udi dens Svands. Den var given til Kirken Aar 1613 af Brygger Niels Mikkelsen, samt 100 Rdlr., for hvis Rente der skulle aarlig kjøbes Voxlys til at brænde derudi. Forommeldte Raadmand Peder Andersen havde ogsaa Aar 1609 givet til Kirken en Messing-Lysekrone med 15 Piber udi. Ligeledes var en Lyse-Arm given af Adam Bødiker og hans Hustrue, paa hvilken stod begge deres Navne. Nok en Lysekrone, given af Borgemester Hans Nansen og Hustrue, paa hvilken stod disse Ord: Gud til Ære og Hellig Geistes Kirke til Beprydelse hafver Borgemester Hans Nansen og hans Hustrue Sophia Hans Daatter foræret denne Liuse Krone. En ny Prædikestoel blev given af nys forommeldte Adam Bødiker og hans Hustrue Wendele von Dre-

342

den; Begge deres Navne stode malede paa Prædikestolen. Siden lod hendes anden Mand, Raadmand Mathias Hansen, samme Prædikestoel smukt udstaffere. Aar 1612 blev den vestre Kirkegaards Port forferdiget af huggen Steen, givet og bekostet af Raadmand Thomas Lorck, og findes hans Navn og Merke sat derpaa. Aar 1639 lod Kong Christian den Fierde ved den nordre Side af Helliggeistes Kirke indtil Løvstræde indrette et Tugt- og Manufaktur-Huus for ulydige Børn, liderlige Qvindes-Personer og modvillige Betlere, og lod dem her indsette for at lære adskillige Haandverker, og blev da Hositalet og Sygestuen lagt dertil. Kongen holdt til dem adskillige Haandverks-Mestere, som lærte dem at væve Kaffa, Fløiel, Atlask, Klæde, Bomesie, Olmerdug &c. Ligeledes gav Kongen dem en Doctor Medicinæ og en Chirurgus, som skulde have Tilsyn med de Syge. De havde ogsaa deres

egen Præst, som prædikede for dem, saa og en Skolemester til at undervise Børnene i Læsning og Skrivning; Qvindes-Personerne vare for sig selv, og bleve tilholdte at spinde, knytte, kniple &c. Men denne Anstalt varede kun 6 Aar, da Kongen blev kied deraf, fordi han saae sine derpaa anvendte store Penge-Summer spildte, og de anlagte Manufakturere ilde drevne. (See Wolfs Encom. pag. 372. og Pontoppid. Orig. pag. 333.). Stadens Magistrat antog sig det siden, men det vilde ikke heller slaae an til nogen synderlig Fordeel, førend et nyt Børnehuus blev bygt og anlagt paa Christianshavn Aar 1672, da alle Anstalter bleve forflyttede herfra og derud. Der nu dette forrige Tugt- og Børnehuus var blevet opgivet, saa blev dets tvende store Huse kjøbte og afhændede til Helliggeistes Kirke, nemlig det ene store Huus, som i fordum Tid havde været Hospitalets Sygestue. I forrige Tider havde ind til samme Sygestue været en stor Dør i Helliggeistes Kirke. Samme Dør blev igien muret til, da den Stue blev taget til Tugthuset og Døbefunten blev da sat paa det Sted, hvor Døren havde været. Men da samme Sygestue-Plads blev Aar 1650 kjøbt igien til Kirken, saa blev den nu forordnet til at være herefter et meget stort og herligt Liig-Kapel. Indgangen eller Døren dertil fra Kirken blev aabnet igien paa samme Sted som tilforn; hvorudover Døbe-Funten blev forflyttet derfra og hensat paa det Sted, hvor den nu

343

omstunder sees at staae. Det andet store Huus, som ligeledes fra Tugthuset blev kjøbt til Kirken, laae ved Kirke-Taarnet og Sacristiet. Samme Huus blev nedbrudt i Bund og Grund, Pladsen planeret og lagt til Urtegaarden; hvorudover samme Urtegaard blev nu større og anseeligere end den tilforn havde været, hvorudi Liig begraves. Paa Kirke-Porten ud til denne Urtegaard stod denn danske Inscription: Alle Ting til Guds Ære, 1 Corinth. 10, 31. Der Hans Nansen var Borgemester, M. Andreas Hansen Sognepræst her til Menigheden, Niels Hansen, Peder Pedersen, Jacob Andersen, Hermand Svensen, Hendrich Isachsen Raadmænd, Christen Jensen Bech og Lauritz Michelsen Kirkens Forstandre, alle i denne Hellige Aands Sogne residerende, er denne meget hederlig og yndelig Sted Kirken til Forvidelse, Zirat oc Gafn, oc Soffve-Kammer ved Kirkens Middel kjøbt og tilforhandlet.

Ved den vestre Side af Kirken ligger det saa kaldede Liig-Kapel, hvilket er endnu en Levning af det forhen ommeldte Hellig Aands Kloster eller Hospital, og blev af Begyndelsen brugt til Hospitalets Sygestue. I dette Kloster blev det allerførste Convictorium Regium anlagt af Kong Christian den Tredie for 20 fattige Studenteres fri Spisning to gange om Dagen; hvilket var den allerførste Begyndelse til Communitetets Stiftelse af Kong Friderik den Anden. Og fordi Convictorium Regium blev saaledes anlagt i dette Kloster, saa har Communitetet, endnu den Dag i Dag er, beholdt bestandig det Navn, at det gemeenlig i daglig Tale kaldes Klosteret. (See tillige foran Kap. 3. §. 4. om Universitetet pag. 287.) Udi dette Kloster stod Universitetets Bibliothek, som var samlet af Kongelige og andres Foræringer, forvaret en lang Tid fra Aar 1539 (i Følge Kong Christian den Tredies Ordination, given paa Rigsdagen i Odense den 10 Jun. Aar 1539. See Nic. Cragii Hist. Christiani III. cum Prefat. Joh. Grammii pag. 93 til 136.) indtil Aar 1605, da Kong Christian den Fierde gav sit eget kongelige Bibliothek til dets Forøgelse, og derfor lod Universitetets Bibliothek forflytte herfra hen til Studiigaarden for at faae større Rum og Plads dertil. (See tillige forhen Kap. 3. §. 4. om Universitetet). Men om-

344

sider blev denne Kloster-Bygning efter nysommeldte forefaldne Forandringer dermed indrettet Aar 1651 til et Begravelses- eller Liig-Kapel. Til samme Brug blev det høitidenligen ved en Prædiken indviet den 3 Aug. Aar 1651 og blev i dette Kapel det allerførste Liig begravet den 17. Jun. Aar 1652.

Denne ældgamle Helliggeistes Kirke blev ogsaa i Stadens store Ildebrand Aar 1728 i October Maaned ødelagt af Ildens Lue, men blev dog efter kort Tids Forløb opbyggt og bragt i den ypperlige Stand, som den nu er udi. Dog har Kirken ved Forandringen tabt meget af sin udvortes Anseelse, som det smukke og zirlige Spir paa Kirketaarnet, tilligemed sine fortreffelige Sangklokkers Spil, gav Kirkens Bygning for Ildebranden. Kirkens søndre Side vender ud til Vimmelskafet, er 88 Alen lang; dets Høide til Taget er 22 Alen, men til Tagryggen 41 Alen; dog over Choret ikkun 32 Alen til Tagryggen. Udvendig ere Kirkens tvende gothiske Portaler zirede med Billeder af Steen, samt meget Bildhugger-Arbeide med riig Forgyldning og Malning, satte i smuk Stand. Det øverste Portal er med sine Zirater 17 Alen høit, det andet Portal er 12 Alen høit. Begge disse Portaler ere endnu en overbleven rest af Kirkens forrige Prydelse for Branden; de ere ogsaa begge zirede med en flyvende Due, i Steen udhuggen, som det

Vaaben Due-Brødrene eller den hellig Aands Brødre-Orden i fordom Tid have betient sig af; saa og zirede med Kong Christian den Fierdes Navn en Chiffre med Krone over. Paa det største Portal sees allerøverst Kong Christian den Siettes Navn i dobbelt Træk, eftersom Kirken ved hans højpriselige Omsorg blev efter Branden sat i Stand igien. Adskillige have tilforn været af de Tanker, at Kirkens Navn var Helliggiestes Kirke, Templum Sanctorum Hospitum. Pro-Canzler E. Pontoppidan har i sine Annales Hist. Eccles. været af samme Mening, men han har igienkaldet den i sin Orig. Hafn. pag. 161. og beviist, at Kirkens rette Navn er Templum Spirtus Santi, eller Helliggeistes Kirke. Medens Kirkens Opbyggelse efter Ildebranden varede, holdt Menigheden deres Gudstieneste i Holmens Kirke. Den første Prædiken i Helliggeistes Kirke efter Branden blev holden den 30 Nov. Aar 1732, da Kirken blev indviet af Biskop Doct. Christen Worm.

345

Indvendig er Kirken meget smuk og lys, har et overmaadet prægtigt Altar af norsk Marmor, hvilket i forrige Tider har staaet i Kiøbenhavns gamle Kongelige Residenz-Slots Kapel. Men da samme kongelige Slot blev afbrudt Aar 1731, skienkede Kong Christian den Siette dette smukke Altar til Helliggeistes Kirke, som nu efter Branden blev opbyggt. Dette Alters Pragt blev siden efter nogle Aars Forløb mere forøget af Kong Friderik den Femte, som skenkete to prægtige Marmor Piller til Alteret, som ogsaa to skønne fristaaende Billeder; ligeledes to siddende Billeder af hvid italiensk Marmor i naturlig Legems Størrelse, meget smukt udarbejdede. Alt dette havde ogsaa staaet i den gamle Slots-Kirke, men man havde beholdt dem tilbage, for at ville anvende dem til andet Brug. Vasa sacra ved Communionens Forretning ved denne Kirkes Altar ere: En stor Sølv-Kande til Vinen, veier 185 Lod, er inden og uden paa forgyldt. Paa Laaget oven omkring staaer disse Ord: Gud til Ære og Kirken til Gavn. Og neden for ligeldes omkring denne Inscription: Hafver Borgemester Hans Nansen oc hans Hustrue Sofia Hans Daater foræret denne Alterkande til Helliggeistes Kirke Aar 1654. En meget stor Sølv-Kalk, ligeledes ind- og udvendig forgyldt, men uden paategnet Vægt. Paa Foden deraf ere sex Afdelinger forestillende sex bibelske Historier, udstukne i Sølv; I den første Afdeling staaer Syndefaldets Historie med Overskrift: Lapsus Adæ. I den anden staaer vor Frelser Jesus paa Korset, hvor Crucifixet selv af drevet Sølv med Overskrift: J. N. R. J. er paafæstet med Nagler; Det øvrige stukket ud i Sølv med Overskrift: Oblatio Christi. I den tredie staaer Christi Opstandelses Historie med Overskrift: Resurrectio Christi. I den fiende sees den Hellig Aands Nedkomst over Apostlene med Overskrift: Emissio Spiritus Sancti. I den femte ses Christi Daab med Overskrift: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacitum est. 1579. I den siette eller sidste Afdeling sees Domme-Dag med Overskrift: Judicium Ultimum. Paa Knappen midt paa Kalken staaer: J. H. E. S. V. S. Et Sølv aflangt Ablat-Skrin af glat poleret Arbeide, veier 54 Lod ½ Qvintin, indvendig forgyldt. Paa Laaget er fæstet Christus paa Korset af et meget net støbt Arbeide. For paa dette Sølv-Skrin er udstukket denne

346

danske Inscription med latinske Bogstaver. Til Skuebrød Jeg dette Kar opofrer og frembærer En Gave paa Gulds Altar staaer, Hans Navn til evig Ære. Min Skerf, O. Gud, lad tækkes vel, Mig Sielf tag i din Gjemme; Du møtte hver vandsmægtig Siæl, som Synd og Sorrhig klemmer. Til Helliggeistes Kirke er dette givet af Johanne Christens Daatter Bruun Anno 1713. Et stort Patel eller Sølv-Tallerken, ligeledes overalt forgyldt. Udi Midten af Patellet sees udstukket et Lam med en Fane. Paa dette Patel findes ingen Vægt hossat. Paa Alteret staae to prægtige Tavler, den ene er Kirkens og den anden de Fattiges i Sognet. Kirkens Tavle er forferdiget af Skildpade med to Sølv-Charmeringer rundt omkring belagt, ziret med tre støbte Sølv-Zirater og en Sølv-Klokke fæstet til Tavlen med en Sølv-Bøile og Sølv-Skruer. Indvendig i Tavlen sees den Hellig Aands Sendelse over Apostlerne, knælende i Bønnen. Altsammen i drevet Sølv eller ophævet Arbeide. Bag paa Tavlen sees en stor Sølv-Plade, paa hvilken er udstukket denne Inscription; Helliggeistes Kirkes Tavle Aar 1720 af Salig Jens Graa, forrige Kirke-Værge foræred. Paa de Fattiges Tavle, der ligeledes er ziret med en Sølv-Klokke, hængende i en Sølv-Bøile, der er skruet fast ved Tavlen, sees foran i udpuklet Sølv Lazarus med Hundene omkring sig at slikke hans Saar; derover en Due i en Gloria. Bag paa Tavlen er paa en stor Sølv-Plade at læse følgende Inscription: De Fattiges Forstandere udi Hellig Geistes Sogn, som ere Christian Meier Kiøbmand, Hans Berthelsen Slagter, Hans Henrich Bechel Isenkræmmer, Jochum Wincke Brygger, haver givet ok bekostet denne Taule til de fattige Huusarme der i Sognet deres Almisse derudi at indsamle. Ao. 1690 den 29. Septemb. Deromkring i en forgyldt Rand: Repareret

Ao. 1723 af da værende Fattiges Forstandere Jens Brennicke, Bartholomæus Jacobsen, Morten Andersen, Matthias Busch. Øverst paa den inderste Plade: Ao. 1769 den 31 Marts Niels Wolling, Brændeviinsbrænder. Paa den Ballustrade eller Tralværk, ziret med korte Messing-Pillere, som adskille Choret fra Kirken, staae fire i fuld Legems Størrelse fristaaende Billeder, hvilke forestiller Guds frygt, Troen, Seie-

347

ren og Opstandelsen. Magistraten, som er Kirkens Patroner, have ladet disse fire Billeder bekoste af Kirkens Midler. Prædikestolen er af Træe forferdiget meget net og beprydet med adskillige Billeder og andre Zirater, som ere rigelige forgyldte; ellers er Prædikestolen malet efter Marmor-Art for at ligne den Marmor, hvoraf Altaret er forferdiget. Udi Kirkens Chor hænger en prægtig Lysekroner, given Aar 1750 af Bager Christian Drewitz. Udi den underste store Knap neden under Lysearmene, er indfattet et Uhrverk, som baade viser og slaaer Quarterer og Fuldslag til hver Klokkeslet, saa at det høres over hele Kirken. Ligeledes hænger i Kirken en anden smuk Lysekroner, given Aar 1750 af Brygger Hans Munkes Enke. Kirken har smukke Pulpiturer med indelukte Stole; ligeldes et stort og anseeligt Orgelverk. Til Daaben, hvis Plads er med et Tralværk omgivet, hører et Sølv Døbe-Fad, som veier 131 Lod, og er dertil givet Aar 1682 af Assessor Hans Nielsen og hans Hustrue Kirstine Røbring, hvilke begge ligge begravne neden under Daaben. Bemeldt Sølv Døbe-Fad staaer paa en huul udsveiet Fod, 4 Tomer høi, hvorpaa et huult Fad er fæstet med tre Skrue i Form af et Vandbekken med en bred Rand, hvis Giennemsnits-Linie er 15 Tommer. Paa den øverste brede Rand, $9\frac{1}{2}$ Tome bred, er Kirkens Insigne, en Due, udstukket og Skyer af tre Rader, og lige over for paa den anden Side af samme Rand i en udstukket Figur af et Gardin, optrukket paa begge Ender og nedhængende Folder, staaer denne Inscription med Initial-Bogstaver: Hans Nielsen, Assessor udi Commerce-Collegio oc hans kiære Hustrue Christina Røbring, hvis Begravelse Sted er under denne Funt, hafuer forærit dette Døbe-Fad til Hellig Geistes Kircke S. Hans Baptistæ Dag Anno 1682.

For Ildebranden saae man her i denne Kirke mange smukke Epitaphia og Steen-Monumenter med latinske og danske Inscriptioner, hvilke ved Ildens Magt bleve ødelagte. Mange adelige og berømte Embedsmænd, især Magistrats-Personer og formuende Borgere, havde her deres Hvilkefred under skønne Monumenter, som vare opsatte over dem, deels i Choret deels i Kirken. Her var begravet den sidste af de katholske Biskopper i Sieland eller af Roskild Hr.

348

Joachim eller Jakob Rønnow, som blev afsat af Kong Christian den Tredie ved Reformationens Indførsel. Han døde som en Fange paa Kiøbenhavns Slot den 1 May Aar 1544. (See Holbergs Danmarks Hist. Tom. 3. pag. 370.) Og paa det kongelige Bibliothek glemmes et Manuscript, forfattet af Biskop Mogens Madsen i Lund om de danske Konger; Magni Matthiæ Episc. Lundensis Series Regum Dan. Mss. in 4to, som taler om Bisp Joachim Rønnow. Paa den vestlige Side af Kirken staaer det forommeldte lange hvelvede Liig-Kapel, hvilket blev staaende i Ildebrandens Tid ubeskadiget af Ildens Lue, og derfor fremviser endnu nogle smukke Epitaphier. For at forevige baade de forrige i Ildebranden beskadigede, saa og de nuværende Epitaphia, vil man anføre de vigtigste Inscriptioner paa samme:

Over Hr. Otte Brahe Axelsøn..

Otto Brahe Axelsen til Elwild effter mange Aars Studering och Forsøgelse i Tydskland, Italien, Franckerig, Hispanien, Engeland, Rydsland, Nederlandet och Tieneste her i Kong Christians den fjerde Gaard, i Nederland for Capitain hos Churførsten af Brandenburg for General Øverstis Leutenant, gaff sig indtil vore naadige Konge i den Suenske Feide, der Calmar vaar Wunden, bleff han skut med denne hoshengende Kule paa et Bæorie, som han effter Kongens Befalning gjorde den 31. May Anno 1611, og saa mandelig ende sit Liff for Kongl. Mayst. oc sit Federne Rige i hans Alders 32 Aar. Hans Welb. Foreldre Axel Brahe til Elwild Danmarckis Rigis Raad og Fru Kirsten Hardenberg loed hannem som her blef nedsat den 19 Junii dette Monument til en loflig Afmindelse opsette oc hans Liig til hans Fæderne ...[lakune i trykket] til Elwild henføre Anno 1611. Pietas in Fine coronatur.

Over Frue Anne Rosensparre, som var Hr. Absalon Urne, Herre til Søegaard og Onsmark, hans Frue vare følgende latinske Elegiaca at læse under hendes Skilderie paa Monumentet.

Siste parum gressum moneo, dilecte Viator!

Hic sacer est sacris Ossibus, ecce, Locus.

Annæ Rosenspardæ jacet hic nam Gloria Gentis,

Quæ nituit clari Nobilitate Patris.

Maternumque Genus Bildorum Sangvine ducens

Extulit hoc duplici Laudis Honore Caput.

349

Cujus in Eximio risit pia Gratiz Vultu,

Lusit et in toto Corpore casta Venus.

Hæc lepidas poterat Forma superare Puellas,

Quas celebres passim docta Thalia canit.

Argolicis non tam Nymphis, quas laudat Homerus,

Grata fuisse puta, Lumina, Membra, Comas.

Illus in Labiis Charites fulsere jocique,

Graccorum ut Mater, voce diserta fuit.

Daniacas inter Dominas Hæc jure refulsit,

Utpote qua Morum Regula digna stetit.

Si licet antiquis Rebus conferre recentes,

Conferri priscis Matribus Illa potest.

Talis enim fuerat Lucretia nota Latinis,

Et Græcis merito cognita Penelope.

Talis et Hebræo Populo celebrata Susanna,

Et laudata vagis Hipsicratea Scythis.

Nec tantum genere & forma & probitate micabat,

Divitiis etiam stabat onusta suis.

Magnificas Ædes & Prædia culta tenebat,

Quas & honorificas Terra recludit opes.
 Purpura non Illi, rutillans non defuit aurum,
 Aut in Erythræo Gemma reperta Mari.
 Illa Ministerio viguit vallata Clientum;
 At magis auxilio claruit Illa Dei.
 Qupipe Deum excepit constanti Pectore & Ore,
 Et coluit Christum non dubitante Fide.
 Dogma solutiferum Verbis Factisque professa,
 Se vivi Membrum prodidit esse Dei.
 Hanc lectam e multis Vir Nobilis Absalon Urne
 Connubio casto fecit adesse Sibi.
 Absalon Ingenii Generisque Nitore coruscus,
 Quem Sibi præfecit docta Minerva Duce[m].

350

Felices Animæ, celesti Numine junctæ
 Inservire, simul potuere Deo.
 Tam bene dilecto se junxerat Illa Marito
 Quam placidum Littus Cypria Myrtus amat.
 Quos sociavit Amor, Mors dissociavit eosdem;
 Charo etenim Sociam sustulit ipsa Viro.
 Mors nulli parcit; Set Tu, dilecte Viator!
 Sparge Rosas illi, quæ Rosa munda fuit.
 Mors Piorum Janua est ad Vitam & Immortalitatem.

Disse Vers vare giorte af Johan Jørgen Sadolin, som var den første lutherske Biskop i Fyens Stift efter Reformationen.

Over Hr. Knud Urne, hvis Skilderie saaes paa Monumentet tilligemed hans adelige Vaaben, var følgende danske Inscription i Steen udhuggen:

Her neden for hviler Erlig oc Welbyrdig Mand Salig Knud Axel Urnes til Aasmarck, som vaar Erlig oc Welbyrdig Salig Axel Urnes oc Salig Fru Birgete Ruds Søn til Søegaard i Fyen, fød i Roskilde Aar 1564 den 26 Novembr. oc døde i Kiøbenhaffn den 7 Febr. Anno 1622 med sin kiere Frue Erlig oc Welb. Fru Magretha Grubbe, som var Erlig oc Welb. Sal. Eiler Grubbis oc Salig Fru Else Biørens Daatters Daatter til Lystrup fød paa Liustrup den 29 Septemb. Anno 1568 lefde med hannem 35 Aar oc fødte hannem 8 Sønner og 6 Døttre oc døde Anno 16- - Deris Siel Gud hafve.

Over Hr. Lange Broch, hvis Træ-Monument fremviste hans Skilderie samt adelige Vaaben i Træe udhuggen, stod denne Inscription:

Aar effter Guds Biurd 1566 then 30 Dag October effter Middag ved 4 Slet paa Atzeren Mark eller Atzeragger Hede imod de Suenske bleff Slut Erlig og Welb. Mand Lauge Brock til Wemmetoft og kallede Guid hannem udi Halmsted og bleff begravven her i Kiøbenhaffn i Hellig Geistes Kircke. Gud giffve hannem en glædelig Opstandelse og lod han effter sig, mig hans bedrøffvede Hustru margrette Bilcke med tho voris Sønner. Gud unde os saa at leffve her, at vi udi Glæden maa findes, Amen.

Paa en Liigsted:

Her ligger begravven Erlig oc Welbiurdig Mand S. Lawe Broch til Estrup.

351

Paa de Bilders Monument saaes Hr. Eske Bildes Skilderie med følgende Inscription, samt Forfædres Ahners Vaaben.

Herr Eske Bildes Fæderne oc Møderne Woben Peder Bildis Søn aff Svanholm Danmarckis Rigis Hofmester, som her begravven er og døde her i Kiøbenhaffn Aar effter Guds Biurd M.D.L.II. den XI Dag Februarii.

Paa Liigstenen derunder:

Her ligger begravvet Erlig Welbiurdige Mand oc strenge Ridder Herr Eske Bilde til Svanholm Danmarckis Rigis Hoffmester som døde her i Kiøbenhaffn M.D.L.II. then XI Dag Februarii.

Her under ligger begravvet Erlig oc Welbiurdig Mand Niels Bilde Jørgensøn til Ellinge, som døde her i Kiøbenhaffn Anno 1590 den 16 April oc bleff her nedersat den 28 May hves Siel Gud haffver.

Her under hviler Erlig oc Welbiurdig nu Salige Friderich Bilde til Bourhalt, som var Erlig oc Welbiurdig Mand S. Steen Bilde til Billesschauf oc Erlig og Welbiurdig Sal. Frue Fru Karen Skell til Baurhalt deres Søn, oc var han fød paa hans Mødernegaard Bangsbou i Vensyssel Aar 1648 in Decemb. Maanet og kaldede vor Herre hannem udi Kiøbenhafn Aar 1665 den 8 Julii om Aftenen Klocken imellem 10 oc 11 udi hans Alders 17 Aar. Gud gifve hannem med Guds Udvalde en glædelig og ærefuld Opstandelse paa den yderste Domme-Dag.

Over Præsident Hans Nansen, (hvis Liv og Levnet læses i Rothes brave Mænds Eftermæle Tom 1. og om hvis Nidkierhed og Conduite i Stadens Beleirings-Tid Aar 1658 og ved Souverainitetens Indførsel kan læses i Holbergs Danmarks Riges Hist. Tom 3. pag. 438 og 480.) er følgende latinske Lapidal-Inscription forfattet af P. N. Mehrn, Under-Bibliothecarius ved Universitetets Bibliothek.

Hic situs est Nobilissimus Amplissimusque Vir Johannes Nansenius, Reg. Maj. Consiliarius, Collegii Status Assessor, Consul Civitatis Hafniensis & primus Præses, qui Natalibus suis, quamvis per se claris, Lucem foeneravit, Ad summam Reipubl. Hafniensis Gubernationem electus Præses ingens certe Præsidium Urbi attulit ac incrementum, Consul præclare omnino communi Emolumento, quam maxime vero Conscientiæ, consuluit. Denique ne Curia Causarum vel publici, Boni incuriæ indormieret, in eo semper curæ ipsius feliciter evigilarunt.

352

Jam obsessa Urbe Reque inclinata ac Fortuna, ipse nequaquam fractus, prostratos plurium Animos erexit confirmavitque. Imo vero Maximo Regi Friderico Tertio in vindicanda, extollenda, stabiliendaque Majestate incredibili Solertia ac Dexteritate egregiam sane & incorruptam præstitit Fidem. Ad summam in omni Regimine, omni Rerum administratione, expressa reliquit Fidei, Prudentiæ, integritatis ac Moderationis ubique Vestigia. Tandem vero Morbo Senioque affectus, cum ipsos LXIX Annos summa cum Laude confecisset, plenus Fidei ac Spei Christianæ placidissimam Vitæ fecit Clausulam. Anno recuperatæ Gratia MDCLXVII Die XII Novembr. Vos Viduæ, Vos Orphani, quam amisistis tam Benignum, tam Beneficum; Tutorem Lugete, P. N. Mehrn.

Over Grevinde Catharina Griffenfeld, som var Præsident Hans Nansens Daatter, og efter et kort Egteskab med Greve og Rigs-Canzler Peder Griffenfeldt døde Aar 1672, læses følgende latinske Inscription:

Illustrum omnis & sui Ævi Animarum grande Exemplum Domina Catharina Nansen, quæ nupta Domino Petro Griffenfeldio de Griffenfeld; Equi Aurato, Sacræ Regiæ Majestatis a Consiliis intimis, Primario ac Intimo Status & Supremi Tribunalis Assessori, exacta per omnes Virtutes Æstate brevem Vitam Ann. XVI, brevius Matrimonium Ann. 1. Mensis VI. Dierum XVI, brevissimum marti iniusque, quam peperit, Filiæ gaudium & cum his omnibus Mortalitem celeri oppressa Fato absolvit. Jan post depositas Exuvias Sui Parte Cælitibus adscripta huic Receptaculo Corpus, Famam, Patriæ, æternum Desiderium Marito, Filiæ Virtutum Ideam, Omnibus Exemplum reliquit. Bene fit Animæ sanctæ & innocenti! Nata est Anno MDCLVI. Die 1 Martii. Obiit MDCLXXII. Die 1 Mensis Maji & a Puerperio XVII.

Over Nicolaus Foerat, Borger og første Boghandler i Kiøbenhavn efter Reformationen.

Nicolao Foerat Chilonio, Civi Hafniensi, Viro Pietate, Eruditione & multiplici Rerum Usu, Experientia claro, qui statim a repurgata Evangelii Doctrina fideis Bibliopoli Officio fungens Monumenta veræ & sinceræ Doctrinæ Primus in has Terras intulit, ac tandem Vitæ Cursu pie placideque peracto ex hac Miseriarum Valle in cælestem Patriam migravit Anno Domini 1584. Die 24 Aprilis, cum vixisset Annos 72. Menses 5. Marito ac Patri desideratiss. Uxor & Liberi cum Lacrymis F.F.

353

Paa et Monument af Træe over Borgemester Peder Jacobsen Munck, var følgende Inscription:

Symbolum: Alt det vi hafve, er Guds gode Gafue./p>

Erlig Viis og Velact Mand Peder Munch Jacobsen, fordem Borgemester her i Kiøbenhavn hviler her neden for som Saligen hensov den 11 April Anno 1613 i hans Alders 77 Aar med hans tvende kiere Hustruer Kirsten Frandz Daatter, som hensof den 22 April Anno 1581, saa og Karen Rasmus Daatter, som hensof den 9 Decemb. Anno 1616 med nogle deres Børn, Gud forlene dennem alle en glædelig Opstandelse.

Vita mihi vivo fuit unica dedita Terris,
Sustulit hanc tetrica Parca maligna Manu.
Morte mihi geminam lucræ Famæque Polique
Interea hos Tumulo molliter Ossa cubent.

Salig Peder Munch og Karen Rasmus Daatter til en christelig Ihukommelse haffver deres efterlevende Svogere Borgemestere Ifver Povelsen og Jørgen Povelsen, samt deres Hustruer Karen og Kiersten Peders Døttre dette Monument ladet opsette.

Paa et Monument af Steen over Peder Kniphov, Borger og Kirke-Værger ved Helliggeistes Kirke, var hans Skilderie at see og følgende latinske Inscription derhos:

Ao. 1624. Qui hic ab exteris venis, Siste Viator & Luge. Subtus quiescit Petrus Valentini Kniphovius, que duedecennis huc adiit & Sexagenarius obit 22 Janu. Anno MDCXXIII. Servus interim industrius, Civis integer Et Ædis hujus Tutor sollicitus. Is Annum attigit Vigessimum cum Uxore svavissama Anna Christierni Wibe, Fæmina pia & pudica, que Ipsi hoc Monumentum cum Mærore posuit Et pie mortua in Domino Anno MDC- - - gloriosum heic cum Ipso præstolatur Salvatoris nostril adventum. Sit ipsis Terra levis.

Paa deres Liigsteen:

Her neden for hviler Erlig og velfornemme Mand Salig Peder Kniphof, fordum Borger og Kirckeverge her sammesteds, som døde Anno 1624 den 22 Januari, saavel som Erlig og forstandig Mand Salig Peder Carelsøn, fordum Raadmand her udi Byen, som hensof den 17 Septembr. Anno 1638, samt deres kiere Hustrue Erlig, dydig og gudfrøctige Qvinde Anne Christens Daatter Vibe, som Saligen døde Anno 1646 den 20 Martii. Deres Siele Gud glæde.

354

D.O.M.S. Johanni Vive Gutho, Ædis hujus quondam Curatori & Urbis demum Senatori integerrimo, prudentissimo. Qui cum Vitæ annos LXIV complisset, tandem placide obdormivit Anno Christiano MDXCIV Mensis Julii Die vigesimo Ejusque Memoriae & Meritis Christianus ex Fratre Nepos F. F.

Paa en Liigsteen:

Tres quondam Charites æque erat Anna Georgi

Cum XIX Quinquennis tria Fata sunt.

Hanc exportarent Vitam nunc sæpe Parentes

Hæc Vita - - - -

Obiit Die 21 Augusti Anno 1559.

Over Lars Pedersen Hesselberg, en fornemme Borger, som døde Aar 1662.

Sic maxima Rerum Momenta Momento Temporis minimo inverti Nullamque Sanctitatem iniquitatem Fatorum inhibere suo Exemplo docuit antiqua Virtute & Fide, rarissimi Exempli Vir Laurentius Petri Hesselberg, Civis Hauniæ spectatissimus, qui ex levi quidem, sed infelicissimo Unius Pedis Digiti Vulnere mortem minus speratam oppetiit. Tu Luge, Viator! Si Tumulum spectes. Hoc enim Conditorio, quod exsuendæ Mortalitati Sibi Suisque fieri Vivus curavit, conditur. Cujus condita Comitæ Candore Fides Sanctitate Vita. Define vero, si quo migraverit, cogites. Etenim qui Terris commodatus Coelo receptus est, non Tiburtina Tragemata, Speciosas Mundi Delicias, sed mellita Coeli Bellaria, Veras vere Beatorum Epulas captat & intuetur. Obiit 1662. d. 24 Octobr.

Paa et Monument af Træe over Stadshauptmand Hans Lange, som døde Aar 1566 stod følgende plattyske Inscription:

Hir buten die Finster licht begrafven de Erlige Mann Meiser Hans Lange, Bardischer und de Stadt Hopman tho Kopenhagen gewesen mit seiner Ersten Fruen Johanne Anders Tochter und seine beiden Sønne Henric Lange und Powel Lange van der lesten Frawen Karen Powls Tochter geboren und hir starff am Paske Morgen Anno 1566 des Seele Gott alle ghnedig sie Amen. Und ist hier auch begraben Meister Thomas Vandhausen Seine Ehrliche Hausfruwe Catharina Powels Tochter mit 6 Sønne und starff so den 30 Martii und hatst gelebet mit Beide er Ehe Menner 44 Jar also eine Ehrliche Frawe der Seele sey Gott gnedich Anno 1607.

355

Da man skreff M.D. Aar L.X. oc V. det vaar. Da døde Matz Jensen Oc hans Hustru Karen, Oc vaar bode til Ecte Oc til rante. De lefvede tilsammen foruden Meen. Her ligger de begrafven under denne Steen. Vi thet hober oc visselig trof At thi nu hviles i then evige Rof.

Paa en Liigsteen over Hr. Peder Duus, Sognepræst ved Helliggeistes Kirke, som døde Aar 1558.

Hic posuit Cineres post tristia Funera Petrus

Duusius hac olim populosa Pastor in Urbe

Atque simul Conjux Urna requiescat eadem,

Hæc Marina pio posuit Monumenta Marito.

Obiit Anno 1558 die 20 Augusti.

Paa Monumentet over Mag. Peder Hie, som var Sognepræst ved Helliggeistes Kirke og døde Aar 1625.

Frøct Gud, giør ret, Forlad dig ei paa Menneskene.

Mag. Petrus Petrejus Hiennius, fidelis Jesu Christi Servus Doctor Ecclesiæ sincerus. Wardingburgensem ubi quadriennium, hinc Roeschildense biennium docuisset, quinto Anno in hac. S. S. Æde exacto, Jes. Christum doctrina & Moribus sapiens post exactos in Ærumnis Mortalium XLI Annos Spiritu alacris ad cælestia emigravit D. XIII May Anno J. Christi MDCXXXV. Marito desideratiss. Uxor mæstissima Pietatem testatura F. F. Hvad min Gud vil, det skeer altid hans Villie er den beste.

Paa Liigstenen:

Petrus Petreus Hiennius C. Eruditione ac Pietate Clarus. Juventutis in Ill. Herloviana Magister industrius. Hinc Doctor Ecclesiæ eximius Vardingburg XIV Roeschild. II. Annos. Tum in hac S. S. Duo Ch. Fidelis Typus Gregis Lustrum exacto Pestis Ministerio cum Tribus -- Simone Sophia -- ad Cælestia -- alacri ad illa -- contendi -- corruptibili -- in Spe incorruptibilitatis Heic deposuit. J. D. May. An. J. Ch. MDCXXXV. Ætatis Anno XLI Marito Dilectis. Parenti V. Liberos desiderat. Uxor Mæstissima cum unico Filiolo Superstite F. F.

Over Hr. Erik Monrad, Sognepræst ved Helliggeistes Kirke, men siden Biskop over Riber Stift.

356

Dn. Erico Monrado, primum Ecclesiæ Medelfardensis in Fionia perquam fideli & religioso Pastori, deinde hujus sacræ Ædis primario Ecclesiastæ, tandem Ripensis Diæcesis Episcopo & S. S. Theologiæ Doctori nato MDCVII. Die Penecostes denato v. MDCL. die XXVI Julii, dilecto Marito hoc æterni Amoris & Fidei conjugalibus Monumentum Conjux Margaretha Jo. Bangia mæstissima posuit.

Monradi Virtus superest, Mens dia recepta

Coelo, quod Terræ est, hæc cava Tumba capit.

Over Cathrine Dancker, som var først i Ægteskab med Hans Alexander Lælius, Canonicus Roeskildensis og dernæst med Jonas Wenusinus, var følgende latinske Inscription forfattet af hendes Søn Dancker Lælius, Medicus Practicus i Kiøbenhavn.

Piis Manibus Meritisque Lectissimæ Matronæ Catharinæ Tancredi F. Mæstus Lugensque posuit Æræ Christianæ 1610 d. 1 Augusti Tanchredus Lælius Fil.

Hic sepultus est humanissimus Petrus Jacobi, Civis Hafn. qui injuste & crudeliter oppressus Christo Servatori Spiritum reddidit 1564 die April & honestissima Anna Olai F. quæ pie obiit Anno 15 - - - die - -

Paa Monumentet af Træ over Borgemester Peder Andersen saaes hans Skilderie, og derhos denne danske Opskrift:

Her neden under hviler Sal. Peder Andersen, fordum Borgemester i Kiøbenhaffn, som gav denne Funt til Hellig Geistes Sogne Kirke og bleff begraffven Anno MDCXX med sine tvende Hustruer S. Magdalene Ingvers Daatter,

som døde Anno 1607 oc Salig Anna Baltzers Daatter som døde Anno MDCXXII. med hendes 3 Sønner og 1 Datter, Gud gifve dennem en glædelig Opstandelse.

Paa Monumentet af Steen over Peder Frantzen, Kongelig Majestets Herold, stod hans Skilderie med denne latinske Inscription.

Vivit post Funera Virtus. D.O.M.S. Petro Francisco Ripensi, Civi quondam hujus Reipublicæ integerrimo ac Præfecto primum Regio ad Triennium. Hinc Ejusdem Maj. Anno 16. Caduceatori fidelissimo variisque ad Vicinorum Regnorum Reges ac Principes Ablegationibus clarissimo. Nec non Kathrinæ Sybeniæ Hafn. Johan Sybenii Aurifabri, Geographi ac Mechanici Astronomici Seren. Regum. Christ. III. Frid. II. quondam solertis Filia ac Matronæ piissimæ. Postquam pio Conjugio fideliss. Annos XXV utrinque satisfacissent mortalesque

357

exuvias ille climacterico magno 1608. Hæc Septuagenaria 1613 hic deposuissent, animamque Deo Creatori reddissent.

In perennem filialis Obsequii memoriam optime meritis Parentibus Filius & Gener Claudius Plumius, J. U. D. ac Rec. Acad. Prof. Publ. Mag. Hermannus Nicolai, Hebr. Ling. Prof. Publ. hoc monumentum posuere.

Paa Liigstenen over dem:

Her ligger begrafven Erlig oc Welact Mand Peder Frandtzen Kongl. Mayst. fordom Herold, som saligen i Herren hensoff den 27 Juli Anno 1608 samt hans kiere hostrue Erlig oc Gudfrøctig Danne Qvinde Catharine Johans Datter, som oc saligen udi Herren bleff henkalled den 26 Decembris Anno 1613.

Paa Caspar von Gersdorffs Liigsten:

Her under hviler Erlig oc Welbiurdig Mand Caspar von Gerstorff til Hindtzel, fordom høyloflig Ihukommelse Kong Christian den Fierde, saa oc nu vor regierendis allernaadigste Herris Kong Frederich den III. fordom Køgmester, som var fød paa sin Fædrenegaard udi Seichstetten Aar MDC. den 11 Martii oc kaldede Gud hannem fra denne Verden udi Kiøbenhaffn Aar MDCLVIII den VIII February, der han haffde leffvet her udi denne Verden LVIII Aar, ringere 4 Ugger og 4 Dage. Gud forlene hannem med alle troende Christne paa den yderste Dag en ærefuld Opstandelse.

Her under hviler Erlig oc Weilbiurdige Mand nu Salig hos Gud Hendrich Willumsen Rosenvinge til Løstagger, fordom Kongl. Mayst. Resident i Spannien, Engelland oc Nederland oc var han fød paa Eegebech 1604 den første May oc kaldede Gud hannem paa Løstagger Aar 1667 den 14 Februari i hands Alders 63 Aar 9 Maaneder oc 2 Ugger. Gud gifve hannem med alle tro Christne en glædelig oc ærefuld Opstandelse.

Paa Monumentet over Borgemester Marcus Hes var hans Skilderie at see, og derunder denne Inscription:

Marcus Hes, Borgemester i Kiøbenhaffn lod dette Monument oc Hukommelse opsette sig oc sin kiere Hustru Lisebeth Birtels Daatter, som leffde gudelig oc wel ud LI Aar og her neden for begrafuen er til en loflig amindelse og bleff hun af Gud henkaldet Aar 1572 den 9 Junii.

358

Anno 1557 den 20 Octob. lod Erlig Quinde Lisbet Bertels Daatter under denne Steen begraaffve hendess Hussbonde Peder Jensen Borgemester udi Kiøbenhaffn. Anno 1572 den 9 Junii lod Erlig Mand Marcus Hes, Borgemester i Kiøbenhaffn under denne Steen begraafve hans kiere Hustrue Lisbeth Bertels Daatter.

Anno 1590 den 27 Octob. lod Erlig Quinde Margrethe Surbech under denne Steen begraafve hendis kiere Hossbonde Marcus Hes, Borgemster i Kiøbenhaffn.

Anno 1602 den 12 Septemb. lod Ifver Povelsen her begravve sin kiere Hustrue Margrethe Surbech oc lod udhugge oc nederlegge denne Steen. Gud forlene hende og alle tro Christne en glædelig Opstandelse.

Anno Domini 1587 den 17 Novembr. døde Salig Anders Lavritzøn Raadmand og ligger her begravten.

Her ligger begravten Erlig Wiis oc Welforstandig Mand Søfveren Christensøn, Borgemester i Kiøbenhaffn, som døde den 13 Septemb. Anno 1596 med tvende hans Sønner Christen oc Jens, som Gud tilforn hafde heden kaldet. Gud giffve dennem med alle tro Christne en glædelig Opstandelse.

Her ligger begravten Erlig Velact og Forstandig Mand Jørgen Braad, fordum Raadmand udi Kiøbenhaffn, som døde 1633 den 25 Novembr. udi hans Alders 63 Aar med sin kiere Hustru Erlig Dydig oc Gudfryctige Qvinde Karen Christens Daatter Wibbe som døde 1637 den 17 Augusti udi hendis Alders 68 Aar. Gud gifve dennem en glædelig Opstandelse.

Her under denne Steen hviler Erlig oc Velact Mand Knud Jørgensøn, fordum Ridefoget til Kiøbenhaffns Slot og Raadmand her udi Staden som hensoff udi Herren den 14 Mart. Anno 1635, saa oc hans kiere Hustru Salig Anne Dirichs Daatter Mume, som oc sødelige hensoff udi Herren den 28 Marti 1636. Gud gifve dennem med deres hossliggende Børn en gledelig Opstandelse til det evige Liff.

Paa Kiøbmand Christian Wibes Monument af Steen:

Christianus Wibe, civis bonus, Negotiator industrius, exactis inter Mortales Annis XLII. Ad immortalium gloriam gaudens Spiritu emigravi Ann. J. Chr. MDCV Januarii IV. De me nil heic nisi caro, quæ de Terra juxta cineres Filiorum Michaelis & Claudii in spe vitæ confidenter quiescit. Marito disideratiss. Uxor. Liberis dilectiss. Mater Elisabeth Cocchia Lubecensis P.

359

Over Hans Mandixon, som var Fader til 19 Sønner.

Ita Res sunt Martalium, com florent maxime, desinunt, nec novit Orbis, quidquam in se magis constans quam inconstantiam. Quod si quis dubitet, Bustum respiciat Civis hujus nostri, Cives inter Optimos suo Jure numerandi, Johannis Mandixonii, quem non ita dudum felicem Terra coluit, jam mortuum contegit; Fuit hic undeviginti Filiorum Parens & ad vicesimam Sobolem procreandam non tam elanguit Natura, quam non voluit, quod noluit ipse Numerum parem reddere, quia numero Deus impari gaudet. Lugent hunc omnes, qui Salem habent, quia Sales didicerat, Doctus lenire aliorum ægritudines suam solari Senectutem. Lugere discunt, qui Lacrimas dedidicere, Martis Alumni Et quis non Lugeat morti futurus victima; Immo vero ipas Themis vitam redimeret, Reducem faceret integritas, Tu itaque, qui vel Themidem colis vel integritatem sectaris, Sparge Tumulo Cupressum nec tempera Lacrimas. Obiit 1663.

Paa det Epitaphium, som Hr. Etatsraad og Kongelig Stempel-Papirs Forvalter Fridrich Adam Müller, har ladet Aar 1780 forfærdige og opsette paa en Pille strax ved Daaben over sin Salige Frue Marthe Sophie Garboe, læses følgende latinske Inscription, som er udhuggen med forgyldte Bogstaver paa en Marmor-Inscriptions-Tavle.

In Piam Memoriam Optimæ Conjugis Marthæ Sophiæ Garboe, Natæ D. XI. Octob. MDCCXLV. Nuptæ D. XV. Septemb. MDCCLXIII. ac Liberis quator progenitis, Vita in vera Virtute transacta, præmature Denatæ D. XX. Febr. MDCCLXXX. Hocce Monumentum posuit Conjux superstes Fridericus Adamus Müller.

Bemeldte Inscriptions-Tavle er af norsk blaa Lillianskioldisk Marmor, som neden under har en indskaaren, oven til afrundet Aabning med en sort Marmor-Steen bag ved, hvorudi staaer en Urne af hvid italiensk Marmor, paa hvilken sees en Sommerfugl, som et Sindbillede paa Sielen. Beklædningen om Tavlen er af guul- og Gesimset oven over af hviid italiensk Marmor. Dette Monument er forfærdiget af Professor Wiedewelt.

Helliggeistes Kirke mangler til sin udvendige Prydelse og Anseelse saa smukt et Taarn, som det for Ildebranden har havt. Thi da man ved Kirkens

360

Istandsættelse efter Branden befandt Taarnets tilbagestaaende Mure saa svage, at man ei ville vove at besvære dem at bære et Spir, saa fik Taarnet kun en liden Kuppel eller saa kaldet Italiensk Hat. Taarn-Muren er 58 Alen høi; Til Vægtergangen 64 Alen, til Fløistangen 2 Alen og Fløistangen er 10 Alen høi, som er i alt 102 Alen. Udi Fløiet staaer Kong Friderik den Fierdes Navn en Chiffre med Krone over. (Aftegningen paa Taarnet og Kirken sees i Thuras Hafn. hod. Tab. LXXXVII og Pontoppid. Atlas Daniae Tom. II.) Udi Taarnet hænger tre Klokker, af hvilken den mindste kaldes Sogne-Klokken.

Helliggeistes Kirke har kun to Præster, nemlig en Sognepræst og en Capellan, som foruden Aftensangs-Prædiken besørger ogsaa Froprædiken om Søndagen, samt Løverdags Skrifte-Prædiken om Eftermiddagen Klokken 2 forsynet ved en Student. Hver af disse Præster har sin smukke grundmurede Residence til fri Beboelse. Sognepræstens Residence er beliggende i Helliggeistesstræde No. 143 og Capellanens Residence er i Kokkegade No. 57. Kirkens Betientere ere, en Organist, en Klokker, en Overgraver og en Undergraver, hvilke alle havde frie anseelige grundmurede Huse til Beboelse lige over for Kirken i Kokkegade jevnslidet ved hinanden No. 137. Hver Tiirsdag Formiddag Kl. 10 holdes i Kirken Catechisation, saa og hver Søndag Middag Kl. 1. Udi Helliggeistes Kirke holdes hver Mandag, Tirsdag og Torsdag Morgen de af Kong Christian den Tredie Aar 1530 Syvslets-Prædikener, hvortil ringes et Qvarteer. Tilforn blev denne Prædiken holden fra Kl. 6 til 7, men Aar 1760 skeedte den Forandring, at samme Prædiken holdes en Time sidligere, saa at der nu ringes fra 7 $\frac{3}{4}$ til 8 Slet, hvorpaa Prædiken da begynder. Sangen ved denne Syvslets-Prædiken forrettes altid af Præcentor ved vor Frue latinske Skole, som derfor nyder aarlig 10 Rdlr. af Skolen og besørger denne Opvartning med Sang ved en af Skolens Disciple. Men Sangen ved Gudstienesten om Søndag og Fredag forrettes af Hører eller Collega i fierde Lectie i vor Frue latinske Skole, som er Degn til denne Kirke.

Magistraten i Kiøbenhavn er denne Kirkens Patroner og ved Valg kalder Kirkens Capellan. Naar Vacance existerer, udnævnes af Magistraten 5 a 6

361

Candidater, deels ordinerede Præster, deels Studentere til Valg-Prædikantere, af hvilke Magistraten ved Stemmernes Pluralitet kalder een til Kapellan, hvis Kaldsbrev af Kongen confirmeres. Udi forud Tid har Magistraten ogsaa kaldet Sognepræsten, men efter Souverainiteten kalder Kongen selv Kirkens Sognepræst. Magistraten beskikker ogsaa alle Kirkens Betientere og Skolens Lærere. Kirkens Midler ere 15000 Rdlr. og derover. Kirkevergenes Regnskaber revideres af Stadens 32 Mænd, og qvitteres af Magistraten som Kirkens Forsvar.

Til Helliggeistes Kirkens Sogn hører følgende Gader med deres Gaarde og Huse, nemlig: 1) Amager-Torv fra No. 51 paa venstre Haand og til Løve-Apotheket Nr. 45. Hele Vimmelskaftet og Nyegade paa begge Sider. 2) Hydskenstræde paa begge Sider. 3) Læderstræde paa venstre Haand fra Hydskenstræde indtil Kræmmer Bødkers Baghuus. 4) Compagniestræde. 5) Naboeløs paa høire Haand. 6) Stranden alt om til Kalleboderne. 7) Raadhuusstræde. 8) Nye- og Gammel-Torv til Klædeboderne paa høire Haand. 9) Skindergaden paa høire Haand til Kiøbmagergaden. 10) Kiøbmagergade paa høire Haand fra Skindergaden til store Helliggeiststræde. 11) Store Helliggeiststræde paa høire Haand fra Kiøbmagergade til Lille Helliggeiststræde. 12) Trompetergangen. 13) Løvstræde. 14) Ulfeldtsplads. 15) Keisergaden. 16) Klosterstræde. 17) Badstuestræde. 18) Snaregaden. 19) Magstræde. 20) Kokkegaden. 21) Graabrødrestreæde. 22) Brolæggerstræde og 23) Knabrostræde. Ved hver Kirke-Sogn i Kiøbenhavn er ved den kongelige Forordning af 16 Nov. Aar 1771 om Pleie-Anstaltens Indretning i Kiøbenhavn anordnet en Fattiges Commission, bestaaende af Sognepræsten, Kirke-Vergerne, to anseelige Borgere og Rodemesteren i Quarteret. Denne Fattiges Commission holdes hver Onsdag i Sognepræstens Huus, og staaer under Directionen over den almindelige Pleie-Anstalt.

Ved Helliggeistes Kirke have siden Reformationen følgende Mænd været Sognepræster, nemlig:

362

3.) Mag. Jørgen Jensen Sadolin, født i Viborg, han bliver af nogle kaldet Viberg (See danske Magazin I Tom. pag. 90.) af andre kaldes han Sadolin, (Pondoppid. Annales Hist. Tom. III. pag. 121. Lærde Tidender Aar 1733 pag. 277.) Var først Rector i Viborg, derefter prædikede han den evangeliske Lærdom i Odense; blev kaldet til den første lutherske Sognepræst ved Helliggeistes Kirke; derefter blev han kaldet til første Stiftsprovst og Sognepræst ved vor Frue Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1537 blev han den første evangeliske Biskop udi Fyen. Han var med at underskrive den danske Kirke-Ordinanz i Odense Aar 1537. Han døde Aar 1559.

2.) Mag. Andreas Madsen, var først Præst ved St. Peders Kirkes danske Menighed i Kiøbenhavn. Siden blev han Sognepræst ved Helliggeistes Kirke Aar 1536 og Aar 1544 blev han Biskop i Opslo eller Christianiæ Stift, hvortil han blev ordineret Aar 1545, og døde Aar 1548.

3.) Mag. Jørgen (Georgius) - - - Hans Tilnavn vides ikke.

4.) Doct. Jens Synning eller Hans Sinneson, blev Aar 1538 Professor Dialectices og Aar 1539 blev brugt med flere til at sette Universitetet i Stand igien. Aar 1544 blev han Professor og Doctor Theologiæ, og bevaanede det store Colloquium paa Universitetet. Aar 1547 blev han tillige Sognepræst ved Helliggeistes Kirke, hvilket Embede han kort derefter maatte nedlegge, paa det at hans academiske Forretninger ikke derved maatte forsvømmes. Han døde Aar 1548.

5.) Mag. Niels Hemmingsen, (Nicolaus Hemmingius) blev Professor Græcæ Linguae ved Universitetet, og Aar 1547 tillige Sognerpræst til Helliggeistes Kirke, og Aar 1557 Doctor Theologiæ. Men blev Aar 1579 afsat fra sit Professorat formedelst sine kalvinistiske Meninger, dog blev han aflagt med et Canonicat i Roskilde, hvor han døde Aar 1600.

6.) Hr. Jens Madsen Gettorp eller Gietterup, var først Rector ved den latinske Skole i Lund udi Skaane, men siden Sognepræst ved Helliggeistes Kirke.

7.) Mag. Peder Duus. Døde Aar 1558. (See hans Epitaphium forhen p. 355.)

8.) Mag. Niels Sommer.

9.) Hr. Jakob Jensen Viberg, døde Aar 1564.

10.) Mag. Niels Hviid, (Nicolaus Albinus) var født i Kiøbenhavn Aar 1535. Blev Aar 1564 Sognepræst til Helliggeistes Kirke, og Aar 1578 valgt af Capitulet til Lund Feria proxima post Octavam Ephphanie Domini til at være

363

Superintendent i Skaane, til hvilket Embede han blev ordineret af Doct. Poul Madsen, Superintendent i Sielland Dominica Misericordie samme Aar. Han døde Aar 1589.

11.) Mag. Peder Winstrup, (en Søn af Mag. Jens Winstrup, der var Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke), født Aar 1549, blev Lector Theologiæ i Aarhus Aar 1576, og Aar 1578 blev han Sognepræst til Helliggeistes Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1587 blev han adjungeret Biskop i Aarhus, og Aar 1588 virkelig Biskop i Aarhus Stift. Aar 1591 blev han Biskop i Sielland og Doctor Theologiæ. Døde Aar 1614.

12.) Mag. Andreas Bentsen Dal eller Dallin, var først Sognepræst til Eltang Menighed ved Colding; derefter Aar 1586 Sognepræst i Colding; strax derpaa Aar 1588 Sognepræst til Helliggeistes Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1591 blev han af Kong Christian den Fjerde kaldet til Hofpræst, og var Aar 1597 med Kongen udi Engeland. Endelig blev han Aar 1601 Biskop i Opslo eller Christianiæ Stift. Døde Aar 1607.

13.) Mag. Jonas Jacobsen Venusinus, (født paa den Øe Hveen, hvoraf han skrev sit Tilnavn) blev Aar 1587 Sognepræst til Helliggeistes Kirke. Aar 1600 Professor Physices ved Universitetet. Aar 1602 Professor Eloquentie & Historiarum, saa og Historiographus Regius. Han blev Aar 1588 for en kort Tid suspenderet, fordi han udelukte exorcismum i Daaben. I sin Ungdom var han bekjendt af en Ring, hvorudi var en Spiritus Familiaris, ved hvis Hielp han kom til stor Lærdom og Videnskab. (Holbergs Danmarks Hist. Tom 2. pag. 603.) Han fulgte

Kong Christian den Fierde paa sin Reise til Engeland Aar 1606. Han blev Forstander over Sorøe Skole Aar 1607, og døde Aar 1608.

14.) Johannes Bang, fød i Middelfart, blev Aar 1580 Rector i Odense Skole. Aar 1600 Sognepræst til Helliggeistes Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1616 blev han Provst paa Samsøe og Sognepræst til Bedser og Onsberg sammesteds. Han døde Aar 1620.

15.) Mag. Peder Sture, (Stureus) var først Sognepræst i Veile i Jylland, derefter Aar 1616 Sognepræst til Helliggeistes Kirke i Kjøbenhavn. Aar 1620 blev han Hofprædikant hos Kong Christian den Fierde, og samme Aar Doctor Theologiae.

364

16.) Mag. Peder Hie, (Hiennius) fød Aar 1584. Blev Aar 1650 [!] Rector i Herlufsholms Skole. Aar 1613 Sognepræst i Wordingborg. Aar 1617 Sognepræst i Roskilde. Aar 1620 Sognepræst til Helliggeistes Kirke i Kiøbenhavn, hvor han døde af Pest Aar 1625. (See hans Epitaphium anført forhen pag. 355.)

17.) Mag. Ole Wind, fød Aar 1590. Blev Aar 1617 Rector ved Slangerup Skole. Aar 1619 blev han Con-Rector i Roskilde Skole. Aar 1625 Rector ved vor Frue latinske Skole i Kiøbenhavn. Efter tre Maaneders Forløb blev han af Kiøbenhavns Magistrat udvalgt til at være Sognepræst til Helliggeistes Kirke. Aar 1642 blev han af Universitetets Professorer udvalgt til at være Stiftsprovst og Sognepræst ved vor Frue Kirke. Aar 1645 blev han Hofprædikant og Confessionarius Regius hos Christian den Fierde. Han døde Aar 1646 (See Zwergs siellandske Cleresie Tom. I.)

18.) Hr. Erik Monrad, var først Sognepræst i Middelfart i Fyen, derefter Aar 1642 den 20 Apr. Sognepræst ved Helliggeistes Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1643 Biskop i Ribe, hvor han døde Aar 1650. (See hans Epitaphium forhen pag. 355.)

19.) Mag. Andreas Hansen, var Sognepræst i Helsted i Stevns herred i Sielland, derfra kaldet Aar 1643 den 29 Apr. til Sognepræst for Helliggeistes Kirke i Kiøbenhavn. Døde Aar 1665 i Januar.

20.) Mag. Niels Envoldsen Randulf, blev Aar 1661 den 7 Juni Sognepræst i Kiøge. Aar 1665 den 5 Mart. Sognepræst til Helliggeistes Kirke i Kiøbenhavn, og samme Aar Biskop i Bergens Stift. Døde Aar 1711 og var Biskop i 46 Aar.

21.) Mag. Esaias Fleischer, fød Aar 1633, efter 7 Aars udenlandsk Reise blev han ved sin Hiemkomst Mag. Philos. og Aar 1665 kaldet til Sognepræst til Helliggeistes Kirke, hvor han døde Aar 1697 den 5 Febr.

22.) Johannes Pedersen Dorschæus, fød Aar 1661. Blev Feldtpræst og Provst Aar 1689. Derefter Aar 1692 Sognepræst i Kolding. Aar 1695 Reisepæst og Confessionarius hos Prinds Christian paa hans udenlands Reise. Aar 1697 Sognepræst ved Helliggeistes Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1698 Stiftsprovst og Sognepræst ved vor Frue Kirke, hvor han døde Aar 1706 den 19 Nov.

23.) Mag. Frantz Thestrup, fød Aar 1653. Blev Aar 1675 Rector i Nyborg latinske Skole. Aar 1681 adjungeret Sognepræst i Nyborg. Aar 1684 Sogne-

365

præst i Nakskov i Lolland. Aar 1698 den 16 Apr. Sognepræst ved Helliggeistes Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1709 Biskop i Aalborg Stift. Døde Aar 1735.

24.) Mag. Morten Reenberg, blev Sognepræst ved Helliggeistes Kirke Aar 1709 den 6 Sept. og Aar 1720 Stiftsprovst og Sognepræst ved vor Frue Kirke. (See mere om ham blant Sognepræsterne ved vor Frue Kirke No. 27. pag. 243.)

- 25.) Mag. Folmer Dankel, blev Sognepræst ved Helliggeistes Kirke den 2 Febr. Aar 1720. Døde Aar 1726.
- 26.) Mag. Knud Tommerup, blev Aar 1690 den 10 May den første Sognepræst til Garnisons-Kirkens danske Menighed. Aar 1726 blev han Sognepræst ved Helliggeistes Kirke, hvor han døde Aar 1730.
- 27.) Hr. Christian Ramus, fød Aar 1687 i Februar i Trundheim. Blev Aar 1711 Kapellan til Holmens Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1727 den 22 Nov. Sognepræst i Vordingborg i Sieland, og den 25 Dec. samme Aar fik Rang med Sognepræster i Kiøbenhavn. Aar 1730 den 7 Sept. Sognepræst til Helliggeistes Kirke i Kjøbenhavn. Aar 1732 den 18 Jan. Biskop i Fyens Stift, ordineret den 25 Mart. Døde Aar 1762 den 14 Dec.
- 28.) Mag. Eiler Christopher Kaasbøll, fød Aar 1682 i Trundheim. Blev Aar 1711 nederst Kapellan ved vor Frue Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1732 den 18 Jan. blev han Sognepræst ved Helliggeistes Kirke. Døde Aar 1754 den 13 Mart.
- 29.) Doct. Poul Matthias Bildsøe, fød Aar 1710. Blev Rector ved Svendborgs latinske Skole Aar 1730. Derefter Aar 1736 Sognepræst til Torkildstrup paa Falster. Aar 1738 Sognepræst til Garnisons-Kirkens danske Menighed. Aar 1752 Doctor Theologiae. Aar 1754 Sognepræst til Helliggeistes Kirke. Aar 1757 Sognepræst til Nicolai Kirke. Aar 1759 Provst og Sognepræst ved Holmens Kirke. Aar 1764 Biskop i Aarhus Stift.
- 30.) Hr. David Pontoppidan, fød i Fredericia, blev Aar 1741 Sognepræst ved Citadellet Friderichshavns Kirke. Aar 1756 Sognepræst til Helliggeistes Kirke. Døde Aar 1759. Efter ham stod Sognekaldet ledigt et heelt Aar omkring.
- 31.) Hr. Jens Jakob Hegelund, (Læs om ham blandt Stiftsprovsterne og Sognepræsterne ved vor Frue Kirke No. 33 forhen pag. 245.)
- 32.) Hr. Mourids Hansen, fød i Kiøbenhavn, blev Præst ved Søe-Qvæsthuset i Kiøbenhavn Aar 1752. Derefter Aar 1753 nederst Kapellan ved Holmens Kirke. Aar 1763 Sognepræst ved Helliggeistes Kirke. Døde Aar 1777.

366

33.) Hr. Peder Vogelius, fød Aar 1741, dimitteret til Academiet Aar 1757. Blev Aar 1773 Sognepræst til Friderichsberg og Hvidoure Menigheder, og Aar 1777 Sognepræst til Helliggeistes Kirke i Kiøbenhavn

§. 2.

2: Helliggejsts Kirkes Skole

Helliggeistes Kirke har et anseeligt Skolehuus for Sognets fattige Børn. Denne danske Læse- Regne- og Skrive-Skole er stiftet Aar 1702 af Mag. Frantz Thestrup, da værende Sognepræst ved Helliggeistes Kirke, men siden Biskop i Aalborg. Den første Skole-Bygning af Bindingsværk blev fuldført Aar 1705 og kostede 978 Rdlr. Men samme blev i Stadens Ildebrand lagt i Aske den 28. Oct. Aar 1728. Derefter blev Aar 1732 opbyggt det nu værende anseelige Skolehuus, som er et grundmuret Hiørnehuus 19 Alen langt, 12 Alen bredt, to Etager høit med en Kielder, beliggende paa Hiørnet af Kokkegaden og lille Helliggeiststræde. Skolen har tre Lærere. Skoleholderen boer i den underste Etage, og Skolen holdes i den anden Etage. Skoleholderen nyder i Løn aarlig 120 Rdlr. og hans Kone for at lære Pigebørnene at sye, nyder 40 Rdlr.; til sex Favne Brænde til Skolen 30 Rdlr.: til Lys, Koste og Sand 50 Rdlr. Den øverste Hører faaer i Løn 60 Rdlr., til Huusleie 30 Rdlr. og til en Favn Brænde 5 Rdlr. Den nederste Hører, som er Regne- og Skrivemester, faaer i Løn 70 Rdlr., til Huusleie 20 Rdlr., til Skrive-Materialier 10 Rdlr., og til en Favn Brænde 5 Rdlr. Da de ved Kong Christian den Siettes landsfaderlige Omsorg anlagte Fabriker manglede Uld-Spindere, saa blev Aar 1756 i Helliggeistes Skole indrettet et Uld-Spinderie under Foranstaltning af Skolens Curator, Conferensraad og Borgemester Scrødersee, og Skoleholderen sammesteds. Til samme Uld-Spinderiets Istandsettelse blev af Kong Friderik den Femte skienket 60 Rdlr., hvilken Kongelige Gave blev anvendt til at kiøbe 24 Rokke og 24 Hasper, og derpaa den fornødne Indretning i Skolen dertil giort, saa og et tydsk Fruentimmer lønnet til at lære Skolens Pigebørn at spinde Raskmager-Uld, hvilke siden underviste de andre Skolens Pigebørn, saaat inden kort Tid 40 a 50 Børn bleve beqvemme til dette Spinde-Arbeide. Spindeskolen avancerede saavidt, at den uden Børnenes Forsøm-

367

melse i Læsning, Skrivning og Syening, aarlig leverede til Fabrikerne 3 a 400 Pund Garn for 2 til 3 Mark Pundet. Undertiden er her ogsaa spundet for Strømpevæverne fra 6 til 7 Mark Pundet. Indretningen har ikke alene gavnet Fabrikken, men er ogsaa en Hielp for fattige Børn, saalænge de gaae i Skolen, da de selv beholde Fortienesten af hvad enhver kan spinde. Efter dette Exempel er siden bleven anlagt Uld-Spinderie i Frue og Holmens Kirkes fattige Skoler. Skolens Midler er 30000 Rdlr., hvis Administration, samt Skolens Curatorium er betroet Sognepræsten tilligemed en af Magistrats-Personerne, da Sognepræsten aflegger Regnskabet over Skolens Indtægt og Udgift, hvorefter det revideres og qvitteres af Magistraten.

§. 3.

3: Gråbrødretorv

Graabrødre-Torv, eller Ulfeldts-Plads er et Torv eller en stor Plads, hvortil støde fem Gader. Det første Navn af Graabrødre-Torv har denne Plads faaet af et Franciscaner-Kloster, som i fordom Tid har staaet paa en Deel af Torvets Grund. Dette Graabrødre- (Fratres Minores) eller Franciscaner-Kloster har været det allerældste Munke Kloster i Staden, ziret med Taarn og Spiir, og skal være stiftet Aar 1237 i Kong Valdemar den Andens Tid, thi det heder i et gammelt Manuscript saaledes: Anno 1237 acceperunt Fratres Minores Locum Hafniæ. Ao. 1238 Locus Hafniæ fundatus est. (See forhen I dette Kapitel §. 1. p. 338.) Dets Kloster Kirke laae paa Hiørnet af Skindergaden og Klosterstræde, saaat Kirken vendte ud til Klosterstræde, men dets Kirkegaard vendte ud til Skindergaden. Udi Graabrødre-Kirke lod Kong Christian den Anden begrave sin Søn, Prinds Philippus. Dette Graabrødre-Kloster eiede al den Grund imellem Skindergaden, Løvstræde og Klosterstræde; men da disse Kloster-Munke tilligemed deres General Hans Bruunmonster, Gardianen Bernhard, og Vice-Gardianen Hans Stephensen ved Luthers Reformations Indførsel i Danmark forlode deres Kloster-Bolig; saa befalede Kong Christian den Tredie Magistraten i Kiøbenhavn Aar 1532 at tage til sig dette Graabrødre Klosters ganske Eiendom med Kirke, Kirkegaard, alle Huse og Hauger, som stode paa Klosterets Grund, at de skulle sælge samme

368

til Stadens Borgere mod Betaling eller aarlig Jordskyld, som skulle komme de Fattige i Helliggeistes Hospital til Gavn og Gode. Efter Reformationen stod denne gamle Kloster-Bygning endnu ved Magt hen ved hundrede Aars Tid og havde endnu sit Taarn og Spir at prange med. Den blev brugt deels til en offentlig latinsk Skole, indtil at vor Frue lantiske Skole blev bygt Aar 1548 paa de tre Hoved-Kirkers Bekostning, deels ogsaa til et Apothek. Da Joachim Gersdorf, som var Rigets Hofmester og omsider Rigsdrost, byggede sin Gaard paa en Deel af den Grund, hvor dette Kloster havde staaet, fandt man ved at grave til Grundvolden til samme Bygning, nogle tusende Dødning-Hoveder i Jorden (See forhen i dette Kapitel Litr. G. pag. 336). Det sidste Navn af Ulfeldsplads, har dette Torv faaet i de senere Tider af den midt paa denne Plads opreiste Skiendsels-Støtte. Da Grev Corfitz Ulfeld, som var Rigets Hofmester og Kong Christian den Fierdes Datters Mand, viste Utroskab og Forræderie mod sin Konge, Kong Friderick den Tredie, og sit Fædreland. Til en evig Admindelse derom blev midt paa denne Plads, hvor Grev Ulfelds Gaard, der blev nedbrudt, havde staaet, opreist en Steen-Støtte i Form af en Pyramide, hvorpaa disse Ord bleve udhugne og læses paa alle fire Sider: Forræderen Corfitz Ulfeld, til ævig Spot, Skam og Skiendsel. (Læs herom Holbergs Danm. Riges Hist. Tom. 3. pag. 568.) Da denne Støtte ved Stadens Ildebrand i Aaret 1728 var blevet ruineret og Opskriften giort ukiendelig, i det nogle Stykker af Ildens Hede vare sprungne af; saa blev efter Kong Christian den Siettes Rescript af 4 Aug. Aar 1741 samme Støtte sat i forrige Stand med forommeldte Opskrift.

Paa dette Graabrødre-Torv eller Ulfeldsplads falholde daglig Svine-Slagtere fersk Flæsk og Medistere under opreiste Selgeboder; ligeledes Fiskeblødere, som udsælge udblødt og ludede Bergfisk, Flyndere &c. Man seer her ogsaa Pottehandlere, som sælge alle Slags Leerkar og Potter; Hørhæglere, som selge alle Slags grov og fiin hæglet Hør; saag Marchandisere, der falholde alle Slags Mands- og Fruentimmer-Gangklæder, Spænder, Stokke &c. (Aftegningen paa dette Torv og Støtten sees i Thuras Hafn. Hod. Tab. XXXIX.)

§. 4.

4: Det Kongelige Hofapotek eller Elefant-Apoteket

Det Kongelige Hof-Apothek eller Elephant-Apotheket, beliggende paa Store Kiøbmagergade No. 100. Hoved-Facaden af denne Bygning er 34½ Alen bred, tre Etager høi og efter Stadens store Ildebrand Aar 1728, ligesom næsten den hele Gade, ny opbyggt; dens Aftegning findes i Thuras Hafn. Hod. Tab. XLIII. Over Indgangs-Døren til Apotheket forestilles en Elephant, udhuggen i Steen. Over ham sees en Seddel med disse Ord: Kongelig Hof-Apothek, saaog denne latinske Opskrift: *Ægros Allicio, Morbos Proboscide Pello.* Deroven over igien sees Kongens Navn en Chiffre med Krone. Over Porten midt paa Bygningen læses følgende danske Vers. Jeg maatte segne ned for Ildens graadig Lue; Dog kunde ingen Nød mig ganske underkue. Den Haand, som fældte mig, opreiste mig igien; Gud være stedse nu mit Skiold og beste Ven. Og derunder staaer disse latinske Ord: *Fidentem Nescit Deseruisse Deus. Anno 1736.*

§. 5.

5: Det Kongelige General-Post-Amt

Det Kongelige General-Post-Amts Gaard, beliggende paa Hjørnet af Store Kiøbmagergade og Store Helliggeiststræde No. 88. Hoved-Facaden af denne Bygning er 44 Alen bred med et smukt Portal, hvis Aftegning findes i Thuras Hafn. Hod. Tab. XL. Gaarden er meget dyb og af et rummeligt Begreb.: Denne Gaard førte i forrige Tider i mange Aar Navn af den Kongelige Marskalks Gaard. I forrige Aarhundrede har paa dette Sted boet Gros-Cantzler Grev Peder Griffenfeldt udi Kong Christian den Femtes Tid. Efter Stadens store Ildebrand blev denne Gaards Opbyggelse foretagen af Ober-Sekretair Christian Møinichen; dernæst af den grevelige Frisiske Familie, og omsider af Over-Kammerherre Carl Pless. Men da Kong Christian den Siette lod afbryde det gamle Kongelige Residens-Slot, saa blev ogsaa tillige med Slottet afbrudt alle de andre tilkiøbte Huse og Gaarde, som da stode paa Slotsholmen; iblant hvilke ogsaa var den Gaard, som tilforn havde tient Over-Hof-Marskalken til Beboelse. Hvorfor denne opbygte Gaard paa Store Kiøbmagergade blev af Kongen kiøbt og indrømmet Over-Hof-Marskalken til Beboelse i

Kong Christian den Siettes Regierings Tid. Af den Aarsag har denne Gaard fra den Tid af beholdt Navn af Marskalks-Gaarden. Men da Over-Hofmarskalken siden fik sine Værelser paa det Kongelige Residens-Slot Christiansborg at beboe, blev denne Gaard overladt til andre Rangs personer at beboe.

Men Aar 1780 blev den kiøbt og indrettet til at være General-Post-Amtets Gaard, hvor det Kongelige Posthuus for alle anlagte Poster nu holdes. Aar 1780 den 31 Marts. var General-Post-Amtet første Gang her i dets ny Gaard, forsamlet og Posterne derfra expederede. Alle Poster, ridende og agende, saa og alle vedkommende Estafetter aflegge her deres Medbringende, og herfra begynde de igien deres Bortreise. Udi den første Etage af Hoved-Facaden og begge Side-Bygningerne paa høire og venstre Side af Gaarden er alle Post-Contoirerne, nemlig: Det Danske Post-Contoir, hvis Chef er en Post-Forvalter saa og en Post-Controleur. Det Altonaer- og Jydske agende Post-Contoir, som dirigeres af en Postmester, en Post-Controleur og Postskriver. Det Norske Post-Contoir, hvis Chef er en Post-Inspecteur, saa og en Controleur. Det Lollandske og Helsingørske Post-Contoir, som conjunctim dirigeres af en Postmester, en Post-Expediteur og Post-Controleur, hvilke besørge baade den Lollandske agende Postfører, der afgaaer hver Løverdags Eftermiddag Klokken 4 til Lolland og den daglige afgaaende Helsingørs Post. Udi de sex Sommer-Maaneder fra April Maanedes Begyndelse til September Maanedes Udgang tager den Lollandske Post altid sin Tour imellem Lolland og Holsteen, og da medtager denne Post-Pakker og Reisende, som vilde følge med, fra Rødbye i Lolland til Heiligenhavn i Holsteen. Dette tog sin Begyndelse den 31 Mart. 1781. En daglig agende Post imellem Kiøbenhavn og Helsingør, som afgaae Kl. 8 hver Morgen, tog sin Begyndelse den 1 Jun. 1777. Alle til Postvæsenet henhørende Kongelige Betientere have her deres beqvemmelige Contoirer,

nemlig: Den Kongelige Post-Casserer, Archivarius, Revisorer. Postvæsenet er fordeelt under tre Departements, som ere: Det danske Departement, det norske Departement, og det tydske Departement. Hver Departement har sin egen Chef og disse tre Departements-Cheffer ere tillige Ge-

371

neral Post-Amtets Directeurer og holde deres Forsamling i en dertil indrettet Sal. Den første Departements-Chef har her i Gaarden sine Værelser til Beboelse. Om Postvæsenet i Dannemark er at agte at det blev oprettet i Kong Christian den Fierdes Tid Aar 1624. Dog gik dette Postvæsen kun alene imellem Danmark og Norge; men samme Indretning blev dog ei bragt i ret Orden og til Fuldkommenhed førend i Kong Friderik den Tredies Tid Aar 1650, hvilket sees af Friderik den Tredies Forordning om Postvæsenet, dateret 9 Aug. Aar 1650. Det udenlandske eller Hamborgske Post-Stiftelse tog sin Begyndelse her i Danmark Aar 1653 ved General-Post-Directeurs Poul Klingenberg's Flid og Arbeid, da tvende gange om Ugen blev beskikket en ridende Post saavel i Kiøbenhavn, som i Hamborg, hvilke mindre end 3 Dage kunde føre Breve imellem disse tvende Steder. (See Holbergs Danm. Hist. Tom 3. pag. 153.) Tilforn var det Kongelige General-Post-Amt og Posthuset, tillige alle de til Postvæsenet henhørende Contoirer i Side-Bygningen udi den Gaard bag Børsen, hvor Land-Etatens Generalitets- og Commissariats Collegium holdes; men blev derfra forflyttet og anlagt paa Store Kiøbmagergade i denne dertil købte Gaard hvor det tog sin Begyndelse Aar 1780. Ved en Forordning af 14 Jan Aar 1771 blev General Post-Amtet ophævet, men i samme Aar blev det overdraget til nye Directeurer. De for Postvæsenets Bekostninger aarlig overskydende Indkomster ere efter Kong Friderik den Fierdes Stiftelse henlagde til Missionens Hielp, deels og til Enke Pensioner for de ubemidlede Enker, hvis afdøde Mænd have været Kongelige Embedsmænd og nyde Pension af Post-Kassen. Derimod ere de norske Post-Intrader henlagte af Kong Friderik den Femte til Friderichs Hospitals Stiftelse at vedligeholde.

§. 6.

6: Det Kongelige Theatrum Anatomico-Chirurgium

Det Kongelige Theatrum Anatomico-Chirurgium, stiftet til Anatomiens og Chirurgiens Opkomst af Kong Christian den Siette den 30 Apr. 1736, er anlagt i den Gaard No. 103. paa Store Kiøbmagergade i anden Etage. Her holdes det Kongelige Anatomie-Collegium for alle Chirurgis eller Vund-Læger. Man seer her, samt med største Fornøielse betragter en stor Samling

372

af rare anatomiske Sager. Directionen og Opsigten over denne Stiftelse er anbetroet en General-Directeur af Chirurgen. Alle Chirurgi eller Vund-Læger, førend de kan blive forfremmede til nogen chirurgisk Betiening i den militaire eller civile Etat, maae ved dette Theatrum Anatomico-Chirurgicum have foreviiist deres Erfarenhed i denne deres Videnskab, baade paa Cadaveribus humanis i Anatomien og de chirurgiske Operationer, saao*g* i den øvrige Deel af Chirurgen, saasom ved Beenbrud, Lemmers Fordreininger af Led og allehaande Binds Application &c. Hvilke Øvelser skeer paa en Beenrad af et Menneske, som er udstoppet og forsynet med alle sine Ledemod. Studiosi Chirurgiæ maae fire Gange om Ugen, nemlig Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag om Eftermiddagen bivaane de Lectiones publicas, som Professor Chirurgiæ eller Directeuren af Chirurgen holder her publik for dem, saavel in Anatomicis, som in Chirurgicis. Disse Lectiones handle efter enhver Aarsens Tids Beskaffenhed om sine visse særdeles Artikler, saasom i Efteraaret, Vinter og Foraaret, naar Cadavera forefalde og kan have, bliver Viscerologien, Myologien, Angiologien og deslige afhandlet og giennemgaaet, eller og chirurgiske Operationer forevist. Derimod om Sommeren og ellers, naar ingen Cadavera for Stanks Skyld ere at bekomme, bliver der handlet om Osteologien, Beenbrud, Lemmers Fordreining og andre Sygdomme, som henhøre til Been og Ledemod, saavel som Saar, Hævelser, Bylder &c. Om Onsdagen blive unge Studiosi Chirurgiæ offentlig examinerede in Anatomicis og Chirurgicis. Uden saadant foregaaende Testamen bliver ingen hverken til Reserve-Chirurgus eller til Pensionair antagen. Ved dette Kongelige Theatrum Anatomico-Chirurgum ere fire Pensionarii, som aarligen nyde, hver for sig, 100 Rdlr. Gratification. Hver Tirsdag og Torsdag Eftermiddag øve de unge Chirurgi sig i at applicere alle Slags Bandager paa forommeldte udstoppede Beenrad eller Maskine. Eftersom

adskillige Requisita og Anatomiske Præparatoria udfordres saavel til Lectiones Publicas, som til Testamina og Examina, saa ere her indrettede tre Værelser af fuldkommen Størrelse, ethvert af dem til sit Brug. Over Indgangs-Døren til den første Sal, som er det største Værelse, læser man udvendig med forgyldte Bogstaver denne:

373

Opskrift: Amphitheatrum Anatomico-Chirurgicum Regis. Paa denne Dør er tillige kundgiort en skriftlig Efterretning, at de i dette Theatro Anatomico værende Præparata kan tages i Øiesyn af enhver paa den første Onsdag i hver Maaned. Men over samme Dør indvendig i Salen seer man Kong Friderik den Femtes Navn med Symbolum: Prudentia & Constantia og den Kongelige Krone derover. Strax ved Indgangen i Salen seer man en Plads, som er indsluttet i en oval Form med Bænke, hvilke ere med rødt Klæde overtrukne, og hvor der i Midten staaer det anatomiske Bord. Bænkene ere her for de examinerede Chirurgis og de Kongelige Pensionariis, saa og for andre Folk af Distinction. Bordet bruges baade ved de publike Lectioner, saag ved alle Tentamina og Examina. Men naar Examina publica holdes, bliver endnu et andet Bord fremsat, ved hvilket Protocollen føres, og Professor Chirurgiæ, tilligemed de øvrige Coexaminatores og Assessores tage deres Sæde. Paa den høire Haand af Indgangen sees i denne Sal adskillige Bænke anlagde trappeviis, én høiere end den anden. Af disse Bænke er den allerforreste overtrukken med rødt Klæde, og er bestemt for de allerede tenerede Chirurgis, men de øvrige Bænke bag ved ere, som paa et offentligt Sted, aabne for alle Tilhørere. Paa dette Amphitheatrum kan rumme over 200 Personer. Udi denne Sal sees adskillige Skabe eller saakaldte Cabinets, forsynede med Glasdørre, hvorudi forvares mange curieuse og rare præparerte Anatomica, hvilke tiene de Studenrede til stor Nytte og Underviisning in Lectionibus publicis. En Deel af disse Præparatis glemmes i mere end 60 Glas, forsynede med Spiritu Vini. Andre af dem conserveres med indsprøjet præpareret Vox af forskellige Couleurer og med en særdeles overstrøgen Fernis. Blant disse Præparata ere følgende de mærkværdigste, nemlig: a) Tvende Uteri med en fælles Vagina af et voxent gift Fruentimr, som havde allerede født nogle Børn til Verden. b) En lige Casus ved et nyfødt Barn. c) Et meget stort Aneurisma eller Extensio Tunicarum Arteriæ Aortæ, som begynder fra det Sted, hvor Arteria kommer frem af Ventriculo Cordis sinistri og indtager den ganske Krumhed, som kaldes Aorta ascendens. Samme Aneurisma har kundet indeholde 5 Pæle Vand dansk Maal. Her findes mange flere rare

374

Præparata. udi denne store Sal sees fire Skilderier af de berømmeligste Lærere udi Chirurgen, nemlig: Langfrancus, som allerede i det trettende Aarhundrede har underviist i Chirurgen som Professor, Johan Pitard, Wilhelmus Vavassor og Ambrosius Pareus. Fra denne første Sal træder man ind i den anden Sal, som er et mindre Apartement, hvor man over Indgangs-Døren seer Kong Christian den Siettes Navn en Chiffre og Symbolum: Deo & Populo, tilligemed denne Inscription: Amphitheatrum Anatomico-Chirurgicum, Quod Summi Numinis Auxilio & Mandato Augustissimi & Clementissimi Regis Christiani Sexti Die XXX Aprilis Anno MDCCXXXVI fuit Erectum. Lige over for Indgangs-Døren seer man udi dette Værelse atter Kong Christian den Siettes Navn en Chiffre med denne Omskrift: Anatomia & Chirurgia Restaurator. Hvilke Ord ogsaa læses i Theatri Anatomico-Chirurgi Segl. Neden under dette Ornament er et Kabinet eller Skab, hvori forvares adskillige Microscopia og andre Requisita, til Anatomien henhørende; Ligeledes mangfoldige chirurgiske Instrumenter, som til diverse Operationer ere fornødne, tilligemed allehaande Slags Bandager til at forbinde med. Næst derved staaer et andet stort Skab, i hvis underste Deel glemmes adskillige Sceleta eller Beenrader, men øverst i Skabet forvares mangfoldige remarquable Hoveder og Hierneskalder, som paa adskillige Maader ere præparerede og giennemskaarne. I det tredie Skab seer man alle ossa Trunci, som deels ere samlede i et tilsammen; deels finder man ogsaa de tre Stykker, hvoraf de ere sammensatte, hvert af dem for sig selv; deels og separatim, ethvert dertil henhørende Been, stykkeviis adskilt. I det fjerde Skab finder man et Sceleton af et to Aars gammelt Barn, hvis Hoved havde bekommet en usædvanlig og utrolig Størrelse formedelst en foregangen Hydrocephalo. I det femte Skab seer man et rart og mærkværdigt Sceleton af en Mands-Person, som af alle admireres i Henseende til sin usædvanlige Skiønhed, Proportion og Benenes naturlige Hvidhed og Glathed, saaat det neppe har sin Lige. Næst hos dette finder man endnu et andet Sceleton, som ei giver det forrige noget efter i de foranførte Qualiteter. Disse samtlige Sceleta ere ei sammensatte ved Kunst, men hænge sammen ved deres naturlige Ligamentis, hvilke ere conserverede med et

375

Slags Fernis. Endnu i et andet Skab eller saa kaldet Kabinet, vises Myologien, saavel paa hele Legemet, som ogsaa paa Over- og Under-Extremiteterne. Ligeledes forevises adskillige Præparata, der ere conserverede i Spiritu Vini. I et lidet Skab betragter man det menneskelige Hierte saaledes som det er dannet foran med alle dets tilhørende Vasa arteriosa, hvilke ere udsprøitede med diverse couleurede Vox. Man kan ogsaa bag ved ligeledes betragte de aabnede Auriculæ Cordis med mere. Dernæst i et andet lidet Kabinet betragter man alle de brede Musculi, som ligge paa den bagerste Deel af Collo og Dorso, i deres behørige Orden. Endelig seer man i et særdeles Lukke en meget curieus Samling af præparerede og ferniserede Legemer af nyfødte Børn, saa og endeel Scelata Embrionum eller Skeletter, Beenrader af Fostere af adskillig Alder fra 4, 5 til 9 Maaneder gamle, saa og nogle endnu yngre Misfostre, alle bevarede i Spiritu Vini. Udi det tredie Værelse næst ved disse to forbemeldte Sale, ere opsat et skjønt og meget talrigt Bibliothek, bestaaende af anatomiske, chirurgiske og andre deslige medicinske Bøger i adskillige Sprog. Dette Bibliothek tiener de unge Studiosis Chirurgiæ og Vund-Læger til deres Videnskabs Øvelse og deres Studeringers Fremgang. Det staar aabent for dem hver Mandag og Fredag baade For- og Eftermiddag, da en af de forommeldte fire Kongelige Pensionairer maae være tilstede, for at udlevere efter Catalogi Indhold de Bøger, som enhver begierer, hvilke han da paa Stedet kan benytte sig af, enten til Læsning, eller og til at ekstrahere deraf til sin egen Nytte. Endogsaa i denne Bibliothekets Sal findes adskillige anatomiske Præparata hensatte, deels aabne, deels i adskillige dertil indrettede Skabe eller Kabinetter, hvilke man ei har kundet rumme eller har havt behørig Sted og Plads til i de to forhen beskrevne Sale.

§. 7.

7: Bryggernes Laugshus

Bryggernes Laugshuus, beliggende paa Hiørnet af Klosterstræde og Skindergaden, er frem for andre af Stadens Laugshuse en stor saaog anseelig grundmured Bygning, i hvis første Etage Brygger-Lauget, som bestaaer af 100 Bryggere, have deres Skriver-Contoirer, indrettede til Laugets Casserer, Bogholder &c., saa og en Forsamlings-Stue. I den anden Etage ere store og

376

rummelige Værelser, hvorudover den store Sal har i fordom Tid ofte været brugt til Lotteriets offentlige Trækning, saa og til Concerts Holdelse af det musikalske Selskab; ligeledes ofte af Stadens Indvaanere til et stort Bal af et sluttet Selskab om Vinteren. Porten til Indkiørselen vender ud til Klosterstræde, men Hovedbygningens Værelser vende ud til de rummelige Gaardsrum. Paa denne Plads, hvor nu dette Laugshuus er opbyggt, stod i fordom Tid Kloster-Kirken af det nysommeldte Graabrødre- eller Franciskaner-Kloster. Ved den nordre Side af dette Laugshus eller paa dets Fortog ud til Skindergaden er bygt et langt Skuur med Stentag over, hvorunder ere indrettede elleve numererede publike Slagterboder, hvor Stadens Mester-Slagtere hver Dag falholde fersk Oxe-Kalve- og Lamme-Kiød til Indvaanerne efter en af Magistraten efter Aarets forskiellige Tider dem fastsat og i enhver Slagtebod til de Kiøbendes Efterretning paa et Bræt opslagen trykt Kiød-Taxt.

§. 8.

8: Amagertorv

Amager-Torv er beliggende for Enden af Østergade og Vimmelskaftet og strækker sig op til Lille Helliggeiststræde. Dette Torv støder til sex Gader. I ældgamle Tider ere paa denne store Torveplads holdne adskillige Carrousel og Ridderspil af Kongerne med fremmede Fyrster og Herrer ved store Solenniteter. (See Wolfs Encom. Dan.) Man finder, at i de allerældste Tider Aar 1400 er dette Torv kaldet Fisker-Torv, da det laae nærmere Stranden end det nu ligger; thi paa den Tid gik den overmaade brede Gammel-Strands Revier med sin aabne Strandbredde her op, førend at samme Strand ved Bolverk baade fra Byens og Slotsholms Side blev efterhaanden opfyldt og indpælet til en Kanal. I de Tider da Fiskeriet af Sild, Aal og Torsk var saa overflødigt ved Amager og Dragøe, og al Slags Fisk blev sammesteds indsaltet, drev man paa dette Torv (foruden Byens eget

Behov) stor Kiøbmandskab og Udførsel med Sild, Aal og Torsk, deels ferske, deels nedsaltede. Den nederste Ende af Vimmelskaftet blev da ogsaa kaldet Fiskerstræde, die Vischstrate, fordi den stødte til Torvet. Men da baade Resenius fortæller, at dette Torv er allerede i Aaret 1472 kaldet Amager-Torv, og man i gamle Documenter af

377

Aar 1496 og 1508 seer ligeledes, at dette Fisker-Torv er tillige blevet kaldet Amager-Torv, saa har det paa den Tid faaet samme Navn af Amager-Land, fordi dette Torv (førend Kiøbenhavn blev saa stor i sin Omkreds som den nu er) laae af andre Stadens Torve nærmest den aabne Strand, hvor Fisker-Baadene fra Amager-Land kunde legge til, og føre deres Fiske i Land for at sælge dem. Men da den berømte Fiske-Handel tog af, og Kong Christian den Anden Aar 1515 besatte Amager med en nederlandsk Colonie eller hollandske Indbyggere, saa blev dem nu anvist denne Plads eller Torv til at sælge deres Kaal, Urter og Rødder paa. Og fra den Tid af har dette Torv bestandig haft det navn Amager-Torv. Paa de to ugentlige Torve-Dage, nemlig Onsdag og Løverdage, seer man nu disse Amager-Koner sidde, langs med Husenes Trottoirs eller brede Fortog paa dette Torv for at selge deres til Vogns indbragte Kiøkken-Sager, Grøn- og Hviidkaal, Urter, Rødder, suur Melk, Kiernemelk, frisk kiernet Smør, gemeenlig kaldet Koppe Smør, fordi det udsælges i en Træ-Koppe eller Træ-Maal, der holder omtrent et Pund Smør. Alle Amager-Bøndernes ledige Vogne ere anviste at holde paa Nye-Torv og Vandkunsten, indtil de hen imod Aften kiøre hiem igien med deres Koner og medhavende Melkebøtter til Amager. Til desto større Bequemmelighed for Stadens Indvaanere, at spare dem Veiens Længde hen til dette Torv, seer man hist og her i de fleste Gader nogle faa Amager-Koner at sidde, ligeledes paa Husenes Fortog for at falholde deres sædvanlige Kiøkken-Sager. Paa dette Amager-Torv, seer man ogsaa paa bemeldte ugentlige Torvedage, hele Torve-Pladsen besat med adskillige opsatte Boder, bestaaende af nogle Stænger med et Seildugs-Dække over, hvori adskillige af Byens Borgere falholde deres Vare, saasom Hosekræmmere med uldent Gods, af jydsk Strømper, Huer, Vanter, Nat-Trøier &c. Ligeledes Spekhøkere med røget og grønsaltet Flesk, saltet Kiød, Gryn, Ost &c. Samt Fri-Slagtere med fersk Kiød og Flesk. Enhver veed sit Stæde ved den i Broelegningen nedlagde nummererede Steen, som de svare aarlig Leie af. Men de øvrige Dage sees Torve-Pladsen ryddelig. Omkring den paa Torvet staaende publike Vandpost sidder hver Dag nogle af Byens Hauge-Koner, som dagli-

379

gen falholde alle Slags Hauge Urter, som de efter Aarets forskellige Tider kiøbe af Stadens Urtegaardsmænd. I de fleste Gaarde og Huse paa begge Sider af Amager-Torv, boe Silke- og Klædekræmmere, hvilke have aabne Kramboder, opfyldte med alle Slags Klæde- Silke- og Kramvare, og Galanterier. Man seer her ogsaa nogle Isenboder, hvor Isenkræmmerne falholde en utallige Mængde Isenkramvare. Prospecten af Amager-Torv sees i Thuras Hafn. Hod. Tab. XLIV. Stadens ny Brolegning med terningsformige Steene og Trottoirer, paa Gader, Torve og Pladsen, tog sin Begyndelse Aar 1778 i Kraft af Forordningen derom af 20 Aug. Aar 1777.

Femte Kapitel

om

Snarens-Quarteer.

I. Snares-Quarteer i Henseende til dets forrige Inddeling og Strekning begyndte med Stadens Veierhuus, og strakte sig omkring Assistenshuset og langs med Kanalen, (hvilke Stykke kaldes Nye-Broe) omkring Hiørnet og Vandmøllestrædet, samt Hiørnet af Magstræde, den østre Side af Raadhuusstræde, Nye- og Gammel-Torv, den søndre Side af Vimmelskaftet til Hiørnehuset af Hyskenstræde indberegnet. Dernæst fra Hiørnehuset af Hyskenstræde og Kompagniestræde, den vestlige Side af det lidet Stræde lige for Hyskenstræde, som løber ned til Veierhuset, hvor dette Quarteer tog sin Begyndelse.

II. Snares-Quarteer i Henseende til den ny Inddeling efter Plakaten af 3 Maj Aar 1771 indbefatter nu omstunder følgende Gader: 1) Na-

379

boeløs. 2) Snaregaden. 3) Magstræde. 4) Nye-Broe, fra Assistenshuseet til Sandkisten i Hiørnet. 5) Knabrostrædene. 6) Endeløsstræde. 7) Gammel- og Nye-Torv. 8) Kompagniestræde. 9) Vandmøllestræde. 10) Raadhuusstræde. 11) Badstuestræde. 12) Broleggerstræde. 13) Skoeboegade. 14) Nygade. 15) Hele Vimmelskafteet til Amager-Torv.

III. Snares Borger-Compagnies Fane, forestiller en Rose inden i en Krands, og derover læses denne Inscription: Bryder Du, Stikker Du. Over disse Ord sees Kong Christian den Siettes Navn i dobbelt Træk, omgivet med en Elephant-Orden og ziret med en Krone. Neden under Krandsen sees adskillig Krigs-Armatur, og nederst staaer: Snares Kompagnie. Udi de tre Hiørner af Fanen sees en brændende Bombe, og i det fjerde Hiørne sees Stadens Vaaben.

IV. Den efter kongelig Befaling anordnede Qvarteer-Commissarius og Qvarteer-Betient, som er befalet at boe i Snares-Qvarteer, for at skulle paaagte under Stadens Politiemester alt hvad den almindelige Orden vedkommer, skal til et udvortes Distinctions-Tegn, bære paa sin galunerede Hat en Cocarde, eller Baandsløife af mørkeblaae Couleur.

V. Om Stadens Gader, som henhøre under Snares-Qvarteer, er følgende Merkværdigt i Henseende til de ældre Tider saa og Egnens Situation at anføre.

A. Snaregaden, hvori er et Sukker-Raffinaderie No. 14 og den nordlige Side af Stadens offentlige Assistenshuus. Nogle mene, at denne Gade har sit navn efter den bekiendte danske Ridder Esbern Snare, (som var en kiødelig Broder til Biskop Absolon), Kong Waldemars den Stores eller den Førstes General, og døde Aar 1201. At som den ene Broder, nemlig Erkebisp Absolon, boede paa Slottet Axelhuus paa hiin Side Stranden, saa skal den anden Broder og Helt Esbern Snare have udvalgt at boe lige over for paa denne Kant af Gammel-Strand. Men at den Mening er gan-

380

ske falsk og ugrundet, kan sees tydelig deraf, at paa den Tid, da Esbern Snare levede, gik endnu den vilde Søe eller brede aabne Strand saa høit op, at der ingen Gade har kundet være paa dette Sted; thi al den Streckning er Tid efter anden først i Kong Friderick den Andens Tid, (efteraf Veierhuset af Christopher Walckendorff var anlagt et Stykke fra Landet ud i Søen) bleven ved Indpæling indtaget fra Strandgrunden og opfyldt til at bygge Huse paa. Men langt rimeligere og mere troeligt er det, at Snaregaden meget længe derefter, (da Stranden ved Indpæling og Bolverk alt mere og mere hvert Aar er bleven opfyldt) i sildigere Tider er anlagt imellem de Aar 1489 og 1504, og da har faaet sit Navn af Stadens Raadmand Erland Jonson Snare eller Snarre, som her har haft i denne Egn endeel Eiendoms-Hus eller Pakboder til at leie bort, hvilke ere kaldne Snares-Boder; thi hans Enke Karen Snares, fik Aar 1526 Kongens Brev paa at beholde den Bod hos Vand-Møllen, som hun iboer, og i et andet Brev af Aar 1528 nævnes Snares Gaard, øster for de Boder Karen Snare selv tilhøre og for de Boder, som høre til det danske Compagnie. (See Pontoppid. Orig. pag. 43.). Af en latinsk Inscription med Aarstal, som i forstum tid før Ildebranden stod paa et Huus i denne Gade, maae man slutte, at Snaregade er først bleven bebygget med Huse i den sidste halve Deel af det sextende Aahundrede. Bemeldte Inscription var denne: Brevis ets hujus Vitæ Felicitat, Modica est hujus Seculi Gloria, Jeronymus 1579. Da den rasende Ild i Stadens Ildebrand i October Aar 1728 paa den tredje Dags Formdidag havde ødelagt hele Snaregaden og trænet sig frem ad til Gammel-Strand, ja havde allerede angrebet Vindues-Skoderne og Vindues-Karmene af Hiørnehuset, der efter sin Beboer blev kaldet Hæsekers Gaard, kom Hans Majestæt Kong Friderik den Fierde med Kronprins Christian og sine Ministre ridende ned til Gammel-Strand imod Veierhuset, og af Ildebrandens over-

381

haandtagende Udbredelse, skiønnede retteligen, at, om samme Hiørnehuus kom i Brand, ville den øvrige Deel af Byen, tilligemed Slottet, Arsenalen, Kunstkammeret, det Kongelige Bibliothek, Cancellie- og Kammer-Bygningen med alle Arkiver, Børsen og ellers hele Resten af Bygningen paa Slotsholm ogsaa legges i Aske. Saasom der da var en stor Mangel paa fersk Vand til at slukke med, og ingen tænkte paa at betiene sig af den Mængde Søvand, der findes i Kanalen omkring Slottet, efterdi man da stod i den vrang Mening, at Søvand kunde ei slukke Ilden saa got som det ferske Vand; saa sendte Kongen nogle af sine medhavende Cavalliers, een for at hente en Commando Matroser, een anden at hente en Commando Grenaderer, og den tredie efter nogle Brandfolk med Sprøiter, Slange og Vandspande. Saasnart disse vare ankomne, befalede Hans Majestæt selv, at Matroserne skulle fordeles i Huset og forsvare dette mod Ilden, Grenadererne skulle formere to Linier fra Loftet ned i Huset over Gaden hen til Stranden, og derfra tilrekke hinanden Vandet i Spande; men Brandfolkene med Sprøiter blev posterede tæt ved Kanalen, for derfra at pompe Søvandet op i Huset ved de saa kaldede Slanger. Dette Søvand blev brugt med saa stor Nytte, at, endskiønt Hiørnegaarden af det mellemløbende smalle Stræde, Naboløes kaldet, som var en Bryggergaard, opfyldt med en heel Vinter-Provision af Korn, Malt og Brændevad, stod i lys Lue og opbrændte ganske i Grund, saa blev dog bemeldte Hæsekers Gaard saaledes forsvaret, at Ilden der maatte standse. Kronprinds Christian efterfulgte sin Hr. Faders Kongens Eksempel, posterede sig med sin Hofstat paa Vandkunsten, og der paa samme Maade og med samme Søvand af Kanalen, dæmpede den indtrængende Lue, hvorved ei alene den ene Side af Vandkunsten, men og alle bag ved liggende Huse, der Kronprindselige Pallais, og samtlige Kalleboe-Quarteer bleve frelste. Ved disse tvende

382

Kongers kloge og hurtige Foranstaltning, blev den øvrige Deel af Staden reddet fra Undergang. (See C. J. Jessens Tom. 1. af Kongeriget Norges Tilstand pag. 568.)

B. Nybroe er den Gade, som gaaer langs med Gammel-Strands Kanal, fra Assistentshusets Hiørnegaard til Sandkisten ved Høibroe-Hjørnet. Ud til denne Gade vender Hoved-Facaden af Assistentshuset med sin Indkiørsels-Port, saaog et Sæbe-Syderie, den sorte Hane kaldet.

C. Magstræde.

D. Vandmøllestræde, som har sit Navn af en Vandmølle, som her har lagt i den Tid, da den brede aabne Strand gik helt op, og ei endnu ved Indpæling og Bolværk gjort til en Kanal. I Documenter af Aar 1490 tales der om Munke-Gaarden i Vandmøllestræde, som paa den Tid har været en navnkundig Gaard, og vel mulig et Kloster.

E. Naboeløes. I denne Gade var før Stadens Ildebrand ingen Indgang til noget Huus, uden alene de Sidehuse fra de andre Gader, som vendte der ud til, og deraf har den endnu sit Navn.

F. Den østlige Side af Raadhuusstræde, som nu ogsaa kaldes Nye-Frideriksberggade, hvis vestlige Side afbrændte ganske Aar 1749, og er siden bleven dobbelt saa breed anlagt, som den var til forn (Se forhen pag. 60.) Gadens vestlige Side har i forrige Tider hørt under Vester-Quarteer.

G. Compagniestræde, saaledes kaldet af de Compagnie-Huse, som de Tydske og Danske i fordum Tid har havt. Udi Compagniestræde have de tydske Kiøbmænd fra Lybek, Stettin, Wismar og Rostok havt i fordum Tid deres Pakhuse efter de hansestædske Princippia, hvis Hoved-Hensigt var at narre de Danske, som ei endnu havde tænkt paa mindste Handel selv at drive, men maatte lade sig nøie med de tilbragte Vare, som disse hansestædske Kiøbmænd ville

383

unde dem, da disse tydske Kiøbmænd lige fra Kong Knud den Siettes Tid indtil Kong Waldemars den Tredies Tid havde saa got som Monopolium paa al Handel i Kiøbenhavn. Lige til Aar 1590 gik Søen af den aabne Gammel-

Strand op til Compagniestræde, saa at det var særdeles beqvemt for de hansestædske Kiøbmænd at udlosse deres Vare i deres her anlagte Pakhuse.

Da disse tyske Kiøbmænd mod Enden af det tolvte Aarhundrede her i Rigerne oprettede Handels-Stuer og Broderskaber eller Gildes-Laug, var og eet i Kiøbenhavn under dette Navn: Hilgen Drevalticheit Gilde, edder Broderschap der Düdeschen Kumpanye to Copenhauen. Hellig Trefondigheds-Gilde, eller Det Tydske Compagnies Broderskab i Kiøbenhavn. Det tydske Compagnie-Huus var da i den Gaard, hvor nu Løve-Apotheket lige for Helliggeistes Kirke i Vimmelskafte er. Derom finder den gunstige Læser siden vidtløftigere Efterretning i det 6 Kapitel om Strand-Qvarteer §. I.

De Danske oprettede ligeledes et Handels-Laug og Broderskab under det Navn: Hellig Trefoldigheds-Laug udi det Danske Compagnie. Begge disse Broderskaber vare ved Magt indtil under Kong Friderik den Første, da det tydske Compagnie gik under. Men det danske Compagnie forblev, og er nu Det Kongelige Kiøbenhavnske-Skyde-Selskab, som holder deres aarlige solenne Skyden efter Papegøien paa Selskabets Gaard, Skydebanen kaldet, beliggende uden for Vester-Port.

Det forommeldte Danske Compagnie-Huus blev ogsaa kaldet Hellig Trefoldigheds Gilde-Huus. Dette Danske Compagnie-Huus laae paa Hiørnet af Compagniestræde og Broeleggerstræde; Over samme Huus stod følgende Opskrift: Dette Huus kaldes det Danske Compagnie For Broderskab, som boer derudi. Hellig Trefoldigheds-Laug kaldes der og med Ære, Derfor bør

384

ingen uærlig der være. Gud give Dem Alle, som gaer ind og ud At elske hverandre af Sind og Hue. Concoria Res Parvæ erescunt, Discordia Res magnæ dilabuntur. 1591. Denne samme Inscription, som paa de Tider saaes at staae over det Danske Compagnie-Huus er bevaret til denne Dag, og til en evig Amindelse derom, sees og læses selv samme Opskrift med forgyldte Bogstaver over Porten paa Gaarden No. 63. i Compagniestræde. Compagnie-Brødrene holdt aarligen to generale Forsamlinger, af hvilke den ene kaldtes Pintse-Drik, og den anden kaldtes Jule-Drik, da hver Gang nye Laugs-Brødre indtegnede deres Navne i Compagniets Broder-Bog. Deres Samlinger bleve kaldte Adelstevne. Dette Danske Compagnie havde en Forstander, en Skaffer og en Tiener, som førte Navn af Degn. Udi Stadens Raadstue-Arkiv giemmes en meget zirlig skreven Bog i Folio, som fører denne Tittel: Dett Danske Compagnies Broder-Bog her udi Kiøbenhaffn, hvorudi findes andtegnit alle Compagnie-Laugs-Brødre deris Naffne, som sig udi den Hellig Trefoldigheds Laug haver indladet, siden Mand schreff efter Christi Biurd 1542, huilken Bog er renueret oc fornyett paa Menige Laugs Brødress Bekostning den 29 Februari Mand schreff 1642. Udi denne Bog er indført en Deel af dem, som have været Lemmer af Selskabet og der tilstede, saavel Kongelige som Fyrstelige Personer, som andre Personer af alle Slags Stænder uden Forskiel, Kongens høie Ministre og Embedsmænd, Stadens Magistrat, Geistlige Mænd, Kirke- og Skole-Lærere, Handels- og Haandværks-Mænd, inden og uden Rigerne boende. Thi da Brødrene i det Danske Compagnie begyndte efter andre Kiøbmænds Eksempel i Mechlenborg og Preussen at øve sig i at omgaaes med Skydegevær, saa forvoldte dette, at andre af Stadens Indvaanere, som ikke befattede sig med Handelen, indginge i dette Broderskab. Kong

385

Christian den Tredie bifaldt Brødrenes Foretagende, og Aar 1542 indgik i Broderskabet, og lod sig i forbemeldte Broderbog antegne som Broder. Kongens høie Eksempel blev efterfulgt af Rigens Raad og andre Adelige Personer, tilsammen 15 i Tallet, hvis egenhændige navne findes indførte. Kong Christian den Tredie, for at opmuntre Stadens Indbyggere, skienkede samme Tid til Compagniet en Sølv forgyldt Papegøie, veiede 13 Lod, hvilken hengte udi en Sølv forgyldt Kiede. Paa Papegøiens ene Side stod Kong Christian den Tredies Brystbillede med Glas for, og paa den anden Side under Papegøiens vinge indfæstet en Ædelsteen af det Slags, som kaldes en Calcedonier. Papegøien stod paa en Gren, paa hvilken var det Aarstal 1542, og Konsterens Navn betegnet med de Bogstaver J. S. Dette Ærestegn blev af den, som engang om Aaret gjorde det beste Skud til Papegøien, baaret fra Skydebanen uden for Staden ind i Staden til Compagniets Huus, hvor Kongen paa den Dag lod give Skytterne et Giestebud. Ommeldte Broder-Bog melder, at Aar 1556 har Kong Friderik den Anden med 23 Adelsmænd

indtegnet sig. Ligeledes har Kong Friderik den Anden givet Compagniets Accise-Frihed paa 10 Læster Rostokker-Øl. Aar 1595 i Pintse-Drik, har Kong Christian den Fierde og med ham 6 Adelsmænd indtegnet sig: ligeledes Hertug Ulrik, Biskop til Schwerin. Aar 1622 den Kongelige Prinds Christinus Electus (saa kaldet, fordi han af Stænderne var udvalgt Aar 1608, og hyldet til Successor Aar 1610). Ligeledes Aar 1629 Prinds Ulrik. Aar 1642 Hertug Mauritz til Saxen, Julich og Berg, Landgreve til Türingen. Aar 1650 Kong Friderik den Treide tillige med 20 Adelsmænd. End videre finder man i samme Bog omtegnet Aar 1573 Doct. Poul Madsen, Superintendent, Doct. Hans Frantzen, Doct. og Professor Juris Knubbert, Doct. Andreas Lemvig, Mag. Rasmus Katholm, Stiftsprovst, Mag. Hans Guld-

386

smed, Mag. Niels Hviid, Mag. Anders, Slotspræst. Aar 1581 i Jule-Drik, Mag. Iver Stub, Mag. Hans Diriksen, Mag. Niels Krag. Aar 1631 i Hellig Tre Kongers Aften, Doct. Claus Blom, Mag. Hans Rosen. Aar 1639 Mag. Thomas Bang, Mag. Erik Olsen. Aar 1643 Doct. Niels Poulsen, Doct. Christian Stougaard &c. Endskiønt Compagniet havde sit eget Huus i Staden, saa eiede Selskabet dog alligevel ikke nogen beleilig Plads til at forestage sig deres Skyde-Øvelser paa, men maatte ofte forandre Skydebane. Af den Aarsag befalede Kong Christian den Femte Aar 1694 Politimester i Kiøbenhavn Claus Rask, at udsee en bequem Plads til Skyde-øvelser, og blev da udvalgt den Plads uden for Nørre-port, hvor den Fuglestang stod, som var brugt til at afrette Falke paa. Kongen beskikkede Politimester Rask at være Directeur ved Selskabet, og fire andre Mænd til Dommere, saaog foreskrev Compagniet Love, bestaaende af 19 Artikler, hvilke kan læses i Samlingen af Forordninger for Aar 1694. Istedet for i fordum Tid Broderskabet havde holdt tvende Forsamlinger, kaldede Jule-Drik og Pintse-Drik, saa blev nu anordnet tvende Slags Skyde-Øvelser, nemlig at skyde til Fuglen to Gange om Aaret, nemlig Onsdagen efter Pintse-Dag, og Onsdagen efter Laurentii-Dag, dernæst at skyde til Skiven, som skedte hver Onsdag. Paa denne Skydebane, (der saaledes efter Kongelig Befaling blev iudseet, som et sær synderlig Raades Kiendetegn for Kiøbenhavns Indbyggere for deres Fornøielse og Øvelse i at lære med Skydegevær at omgaaes), indfandt Kong Christian den Femte sig den 7 Sept. Aar 1694 tilligemed sin Høikongelige Familie og Hofstat af Cavaillerer og Damer, og gjorde Begyndelsen med at skyde til Fuglen. Paa samme Dag indtegnede sig i oftommeldte Compagnie-Broderskabs-Bog, Kong Christian den Femte og Dronning Charlotte Amalie, Kronprinds Friderik, Prinds Carl, Prinds Christian og Kron-

387

Prinsesse Sophia Hedevig. Da den gamle Broderbog var ikke at finde, saa blev nu af Directeuren og Dommerne indrettet en ny Protocol, igiennemdraget og forseglet, paa det at man derudi kunde indføre hvad som tildrog sig, Compagnie-Brødrene til Efterretning og Efterkommerne til en Underretning.

Compagniet fortsatte nu aarligen dets Skyde-Øvelser i Kong Friderik den Fierdes og Kong Christian den Siettes Regierings Aar, dog med den Forandring, (som i de yngre Tider efter udenlandsk Skik blev indført), at den som nedskiød Papegøien, skulle det Aar omkring føre Navn af Fuglekonge, (thi slig Titel i slige Compagnier udi Tydskland er brugelig) og ved Skydningen bære en Sølv Papegøie et grønt eller rødt Fløiels Baand fra høire til venstre Side, hvilket Baand kaldes Konge- eller Æres-Baandet. Enhver afgaaende Fuglekonge gav en Sølvplade med sit Navn og Paaskrift til Erindring om sig, hvilket Sølvskildt blev fæstet paa Konge-Bannet. Adskillige Uordener begyndte nu at indsniige sig, eftersom Compagniet havde ingen, som førte Navn af dets Directeur, men Fuglekongen var dets Formand, som tilligemed Dommerne forestod dette Verk og Compagnie. Men i Kong Friderik den Femtes Tid kom det i Stand igien, ved Agent Andreas Biørns, Grosserer og Tømmerhandler paa Christianshavn, hans Flid og Omhyggelighed, da Skyde-Øvelserne blev foretagne paa en af ham opfyldt og til Skibsbyggerværff anlagt Plads, efter sin Eier Biørns Plads eller Biornsholm kaldet, hvor Fuglestangen stod i nogle Aar opreist og Selskabets Samling blev da holdet i Skibsbyggerværffs Spantehuus Sal. Aar 1749 behagede det Hans Kongelige Majestet Kong Friderik den Femte at benaade Compagniet med sin Høie Nærværelse, og selv at skyde til Papegøien sammesteds. Og for at opmuntre Indbyggerne til at vedblive den i saa lang Tid brugte Øvelse og dem selv til Fornøielse, ikke alleneste Allernaadigst behagede at indtegne sit

388

navn i Compagniets Broderbog, men ogsaa allernaadigst aarlig skienkede Fugle-Kongen 100 Rdlr. til Udgifternes Bestridelse, hvilken aarlig Kongelig Gave nu er skienket Compagniet, da Fuglekongen ei længere har saadan Udgift som i forud Tid. Da Skydenavne blev forflyttet fra Biørnsplads paa Christianshavn uden for Stadens Vester-port paa det Sted, hvor Compagniets Skyde-Selskab nu holder den arlige Fugle- og Skive-Skyden, saa skienkede Kong Friderik den Femte Privilegium til Stedet, og tillod, at Eieren af Stedet blev tillagt noget aarlig af Stadens Casse, paa det at Compagniet sig af Pladsen og Huset kunde betiene. Fra den Tid af har Compagniets Aarsag til at regne en ny Periode i det Kiøbenhavnske Skyde-Selskabs Historie; thi Kong Friderik den Femtes store og uforglemmelige Velgierninger imod Compagniet gav det endnu langt større Anseelse end det nogetid i de ældgamle Tider har havt, saa at det Kiøbenhavnske Skyde-Compagnie er nu det anseeligste Skyde-Compagnie, som nogensteds findes. Høibemeldte Kong Friderik den Femte gav Compagniet ligesaadan Frihed paa visse Oxehoveder Vin, som Kong Friderik den Anden havde givet paa visse Læster Rostokker-Øl, men siden isteden for Accise-Frihed 300 Rdlr. Han gav Compagniet den store og kostbare Fuglestang, paa hvilken fæstes Papegøien, der nedskydes. Han confirmerede Compagniets Anordninger eller dets Love den 19 Apr. Aar 1765. Han befalede, at Stadens Over-Præsident altid skulle være Compagniets Chef. Han tillod Fugle-Kongen ved Selskabets Maaltid at have Rang for alle Undersaatter, ja endog for fremmede Prindser, og Fuglekongens Skaal at drikkes næst efter de Høikongelige Personers Minde under Kanoners Løsning, saa og at Fuglekongen i det Aar han er Fuglekonge, har frie Ind- og Udkørsel igiennem Stadens Porte, naar Portpenge skal betales. Dette Danske Compagnie eller Kiøbenhavnske Skyde-Selskabs Anseelse og Velstand er

389

ydermere tiltaget i vor allernaadigske Kongens Kong Christian den Syvendes Regjerings Tid; thi han har allernaadigst tilladt Compagniet i dets Expeditioner at bruge et Segl, hvori sees i Midten en Skyde-Skive, hefter paa de korsviis satte Skyde-Geværer. Omkring Skiven henger en Perlekands, hvorudi henger en Papegøie med udstrakte Vinger midt imellem Gevær-Skieftene. Oven paa Skiven staaer Kong Christian den Syvendes Navn en Chiffre med Krone over, omringet med en Laurbærkrands. I Afsnittet staaer Aarstallet 1776. Rundt omkring Skiven staaer disse Ord: Til Lyst og Fornøielse. Deruden om i Exerguen staaer: Kongelig Kiøbenhavnske Skyde-Selskabs Segl. Illigemaade har Kong Christian den Syvende allernaadigst tilladt Brødrene i Selskabets Forsamlinger i den under 27 Jan. Aar 1779 confirmerede Anordning for Brødrene udi det Danske Compagnie at bære et Ære-Tegn, som er i Sølv forgyldt Papegøie med udstrakte Vinger, staaende paa en Gren. Paa dens Bryst staaer disse Bogstaver D. C., det er: Dansk Compagnie. Paa den ene Side af Grenen staaer det Aarstal 1779 og paa den anden Side det Aarstal 1542. Papegøien henger udi et grønt Silkebaand med Sølvkanter; og bæres paa Brystet, den venstre Side paa Vesten i et af Knaphullerne. Udi Compagniets Broderskabs Protocol ere fra Aar 1760 følgende Høi-Kongelige og Fyrstelige Personer antegnede: Hans Kongelige Majestet Kong Christian den Syvende, først som Kronprinds og siden som Konge; Hendes Kongelige Majestet Dronning Juliana Maria, Hans Kongelige Høihed Kronprinds Friderik, Hans Kongelige Høihed Arveprinds Friderik, som naadigst den 11 Oct Aar 1774 til en evig Amindelse har skienket til Compagniet en prægtig Sølv Kaffekande og to Sølv trearmede Lysestager, samt i sin naadigste medfulgte Skrivelse i mildeste Udtryk opmuntret Compagniet, hvilket Brev til en evig Ihukommelse giemmes udi en dertil indrettet Sølv-

390

Kasse. Paa disse prægtige Kongelige Præsenter staaer hans Kongelige Høiheds Prinds Frideriks Chifre og Vaaben, samt den 11 Oct. Aar 1774. Hendes Kongelige Høihed Arveprinsesse Sophia Friderica. Alle disse Høikongelige Personer understøtte Compagniet med aarlig Gave. Prinds Wilhelm, Landgreve af Hessen-Cassel; Prinds Carl, Landgreve af Hessen-Cassel; Prinds Friderik, Landgreve af Hessen-Cassel; Hertug Friderich Henrich Wilhelm af Slesvig-Holstein-Glücksburg; Prinds Wilhelm Henrich, Hertug af Glocester, Prinds Friderich Carl Ferdinand af Brunsvig-Lüneborg-Bevern. Paa en Side for sig selv i den forhen ommeldte gamle Broderbog i Raadstuens Arkiv, findes de omtalte Høikongelige og Fyrstelige Personer Navne antegnede, samt hvad Tid de ere indkomne og været tilstede i Broderskabets Forsamlinger, skreven paa det zirligste med Zirater uden om. Den sidste Inscription i samme gamle Bog har Justitsraad og General-Fiskal Friderik Wilhlem Wivet, som i Aaret 1770 var Fuglekoge

forfattet og ladet i bemeldte Bog indskrive og lyder den saaledes: Den 5 September Aar 1770 var for dette Selskab en høitidelig og høistglædelig Dag, da Hendes Kongel. Majestet, den Stormægtigste Allernaadigste Dronning Carolina Mathilda, Dronning til Danmark og Norge &c. ikke allene var tilstedede, men endog Selv skiød og traf Papegøien. Selskabet glæder sig ved at have nydt samme Naade som dets Formænd i forrige Seculo ved den da regierende Dronning Charlotte Amalie Hendes Nærværelse den 7 Septemb. Aar 1694. Fugle-Kongen med Selskabet takker allerunderdanigst Hendes Kongl. Majestet for denne Naade, og tillige med alle Undersaatters priser Hendes Høikongelige Mildhed, samt ønsker Hende at leve længe og lyksaglig. Paa Skydepladsen, naar Fugleskydningen begynder, udbæres Præmierne eller Sølv-Gevinsterne, og fremsettes paa et Bord. Disse

391

Gevinser ere sex, nemlig: for Ringenes Nedskydelse, som Fuglen har i Næbet, en Sølv Saucerskaal; for den høire Vinge af Papegøien, en Sølv Spølkum. for den venstre Vinge, en dito Flødekaal, For Halen, en Sølv Potageskee eller og en Sølv Theepotte. For Hovedet en Sølv Kaffekande. Men Konge-Gevinsten er en stor Sølv Terrine, og tilfalder den, som nedskyder Kroppen. Alle disse Sølv-Gevinster ere af prægtigt Arbeide, og alle med Kongelig Tilladelse zirede med Kongens navn en Chiffre. Paa samme bord blant ommeldte Gevinster er ogsaa tilstede den af Broderskabet bekostede prægtige Sølvpokal, indrettet ved Laagets Aftagelse til en Pengebøsse. Denne Pokal og Pengebøsse, saasart Compagnie-Brødrene begive sig til Bords, settes paa Spisebordet lige for Fuglekongen, og saasart de Høikongelige Personers Minde under Kanoners Løsning allerunderdanigst er erindret, tager Fuglekongen bemeldte Pokal, aftager Laaget og giver i Bøssen eller frie Villie, og derefter gaer den Bordet omkring fra en til anden, hvilken Collect indsamles til Skyde-Compagniets Fattig-Kasse. Men Compagniet har derforuden sin egen Hoved-Kasse. Paa forommeldte Sølv-Pokal der er indrettet til en Pengebøsse læses denne Inscripton uden paa: Danmarks og Norges Konning, Samt dets dyrbare Dronning, Printser og Printsesserne, Ganske Konge-Husets Minde Er erindret denne Sinde! Men man skal det stedes see Trolig giemt i Hierterne. Nu en Skaal med tørre Læber, Den at gøre Skiel vi stræber, Som til Tak ei glemmes maae, for hver har Fred i sin Næring Ved den mildeste Regering; Derfor skal den Arme faae. Herom lad Pokalen gaae. Ved Laagets Aftagelse læses paa det inderste Laag til Bøssen denne Inscripton: I glade Dage husk Du paa din Næste Møie, Som maae i Fattigdom og Sygdom meget døie; Vort Vel staaer i Guds Haand Glem derfor ei dens Gavn; Som sukker om din

392

Hiels; men giv i Jesu navn. Foruden den aarlige høitidelige Fugle-Skyden til Papegøien, som er sidst i Juli Maaned, er ogsaa den ugentlige Skive-Skyden. Enhver Broder, som modtager Æretegnet, er forbunden at give sin zirlig malede Skive med sit Navn eller Vaaben paa, eller og med Devise paa; hvilken Skive til giverens Ihukommelse ophænges i Skydestuen. Foruden Skiven giver han tilligemed tre Sølv-Premier, hvilke ikke maae være under 10 Rigsdalers Værd, og kaldes Krandsen, Ridderen og Lykkedaleren, alle i Sølv. Nu omstunder gives gemeenlig en Sølv Sukkerbøsse, af andre gives en Sølv Kalotskee, eller en Sølv Peberbøsse eller og en Sølv Púncheskee til Premie for første Skud; Dernæst en Sølv Flødeskee til anden Præmie, og en Medalje til tredie Premie. Disse Skud skee til Skiven. Da dette Kiøbenhavnske Skyde-Selskabs allerførste Chef, Hans Excellence forhen værende Over-præsident, von der Lühe, var død og blev begravet den 15 Apr. Aar 1778, var en sørgelig Ære-Pyramide for ham opsat paa Skydebanen, saaog under hans Liig-procession affyret her 30 Minutskud til Sorrigs-Tegn, samt Compagniets store Flag vajede paa halv Stang. Denne solenne sørgelige Ceremonie blev her holdet isteden for, at man i de allerældst Tider i disse Broderskaber eller Gildes-laug drak den Afdødes Skaal, som kaldtes Mini, det er: Erindring om den Afdødes Levnet og Embeder. Aar 1781 den 10 Oct. blev udi Skydestuen under Kanoners Løsning opsat Hr. Justitsraad Friderik Wilhelm Wivets Skilderie, som det samtlige Broderskab havde ladet bekoste, indfattet i en vel udarbejdet og forgyldt Ramme med Inscripton: Kiøbenhavns Stads Ven Friderik Wilhelm Wivet til Ære og Minde. Dette Skilderie havde det samtlige Broderskab ladet bekoste i Betragtning af den særdeles Møie, Omhue og Nidkierhed, som Hr. Justitsraad Wivet, som Broder udi Selskabet, have udvist for dets Vel og Anseelse, som en gammel Indret-

393

ning, der ved Hans Kongelige Majestets allernaadigske Understøttelse sigter til Stadens Forsvar, Indbyggernes Fornøielse, og indbyrdes forbindende Venskab. Dette Kiøbenhavnske Skyde-Selskab i det Danske Compagnie dirigeres af dets Chef, som altid skal være Stadens Over-Præsident i Raadstuen, af Fuglekongen, af fire Dommere og tvende Inspecteurer. Selskabets Fattig-Kasse administreres af en Forstander, en Casserer og en Controleur. Ved Ære-Tegnets Protocol er en Secretair. Compagniet lønner en Skriver ved Skrive- og Fugle-Skydningen, som tillige er Bud; dernæst en Skudviser ved Skiven. En fuldstændigere og vidtløftigere Beskrivelse om det Kiøbenhavnske Skyde-Selskab i det Danske Compagnie kan Publicum forvente udgivet af Hr. Justitsraad og Høieste Rets Advocat Friderik Wilhelm Wivet. Aar 1782 den 29 Jan., som var Kong Christian den Syvendes høie Fødsels-Fest, blev den første Grundsteen lagt til en ny og mere beqvem Bygning for Broderskabet udi det Kongelige Kiøbenhavnske Skyde-Selskab i det Danske Compagnie paa Compagniets tilhørende Skydebane uden for Stadens Vesterport. I samme Grundsteen blev af Conferensraad Hersleb, (som da tilstedeværende øverste Magistrats-Person), nedlagt en Kobberplade, paa hvilken stod indgraveret følgende danske Inscription: Til Forsamling for Brødrene af det Kongelige Kiøbenhavnske Skyde-Selskab i det Danske Compagnie blev dette Sted udvalgt, for derpaa en ny Bygning at opsette og den Første Steen dertil nedlagt paa Hans Kongelige Majestets Kong Christian den Syvendes høie Fødsels Fest den 29 januar 1782. Paa samme Tid var Compagniets Chef Hs. Excellence Hr. Geheimeraad G. A. Braem, Ridder, Over-Præsident i Kiøbenhavn. Fugle-Konge Hr. Etatsraad J. Clasen. Dommere, De Herrer C. Berg, A. Kaasbøll, R. Colsmann og N. Møller. Inspecteurer, De Herrer E.

394

Schmidt og C. F. Klemcke. I stedet for Sølvpenge, (som ved slige høitidelige Forretninger ofte nedlægges), blev i Grundstenen, nedlagt af Fuglekongen Hr. Etatsraad Clasen en Daase, i hvilken fandtes et Skrift af følgende Indhold. Enhver, som denne Steen i Tiden maatte finde, Og efter Aabning seer dette Skrift, den lukker inde, (I Fald, Historien skulle have glemt), Vil finde Bygningen til Nytte var bestemt. Et Kiøbmands Broderskab, hvori blev forud handlet, Til Skyde-Øvelser med Tiden blev forvandlet; Dog var fra første Tid og indtil denne Dag Det Danske Compagnie Monarchens Velbehag. Til dette Selskabs Vel Kong Friderik den Femte Har første Grundvold lagt, (Han Naade aldrig glemte;) Hans Søn Kong Christian den Syvende har gjort Til Større, hvad i hans Herr Faders Tid blev stort. Da man fra Christi Byrd Aarstallet kunde skrive Med Sytten Hundrede og To og Fiirsindstive I Januario den Ni og Tivende, I Kongens Fødsels Aar det Tre og Tredivte. Da Sexten Aar var talgt, fra Han ved Himlens Naade Til sine Rigers Gavn Regieringen tiltraade, Fra Indføds-Retten blev indført Sex Aar fuldbragt; Blev første Grundvolds-Steen til denne Bygning lagt. Gud legge mange Aar til Kongens Leve-Alder! Gud lad vor Konges Huus bestaae til Verden falder! Gud byde dette Sted for Uheld blive frie, men gavne mange Aar det Danske Compagnie! Gud give! Brøndrene maae stedse Himlen ære, Til Kongens Tieneste og Landets rede være, Hinanden elske, var det end med eget Tab; Saa staaer vel dette Huus og dette Broderskab. F. W. Wivet.

H. Store og Lille Knabroestræde, som ogsaa før Stadens store Ildebrand er kaldet Letbroestræde. Mman finder i gamle Documenter af Aar 1419, at der tales om Letbroestræde ved Standen østen

395

Vandmøllen. Navnet har denne Gade faaet af en liden Broe, som laae lige ud for denne Gade tvertover Gammel-Strands Kanal, paa hvilken man kunne gaee over til den Gade, Trompetergangen kaldet, der laae paa Slotsholmen eller Slotspladsen i forrige Tider, men hvis Huse bleve af Kong Christian den Siette kiøbt af deres Eiere for at skulle nedbrydes og Grundvolden planeres til det ny Slots Christiansborgs Grundvolds Udvidelse. Denne Broe blev gemeenlig kaldet Knagbroe, fordi den paa begge Ender og i Midten var besat med Knage for at hindre Kiørsel og Riden over den, hvortil den var alt for svag men tiente Fodgængere til Nytte og Beboernes Communication med hinanden paa begge Sider af Kanalen. Man kaldte den ogsaa Leibroe og Røebroe, fordi den var malet rød. Aar 1724 blev denne Broe ganske borttaget..

J. Nyegade, saaledes kaldet, fordi den er ny anlagt efter Ildebranden for Enden af Vimmelskafte, for at have Passage fra Gammel-Torv. For Ildebranden Aar 1728 var her tillukt med Bygninger, og da var der ingen anden Vei fra Gammel-Torv til Vimmelskafte end den Omvei igiennem Klædeboderne og Skoebogaden. Men da Staden

efter Ildebranden blev igien opbyggt, saa blev dette lidet Stykke ved en ny Gades Anleggelse giennemskaaren, for at skaffe Naboerne desto bedre Communication med hverandre og Adgang til Torvet.

VI. Udi Snarens-Quarteer forekomme følgende publike Bygninger, Stiftelser &c. nøiagtigere at beskrives.

§. 1.

1: Stadens Vejerhus

Stadens Veierhuus, beliggende ved Gammel-Strands Kanal. Dette Veierhuus er anlagt paa dette Sted Aar 1581 udi Kong Friderik den Andens Tid af Rigets Hofmester Christopher Walckendorff saasom en stor Bygmester, dog paa Magistratens Bekostning, efterdi dets Indkomster ere tillagte Magistraten i Kiøbenhavn. Thi i Kiøbenhavns Stads-Ret, udgivet af Kong

396

Friderik den Anden og dateret Koldinghuus Slot 5 Apr. Aar 1581 heder det saaledes: ”Huis Veyerhuset er anrørendis, effterdi det nu staaer forfaldet oc vil opbyggis af nye, skulle Borgemestere oc Raad nu saavelsom i tilkommende Tide, eftersom the haffuer thennem selver tilbødet, som oc billigt og ret er, selfver bygge oc forbedre forneftne Veyerhuus, oc thet holde ved Magt paa theris egen Bekostning, Borgerne oc Byen uden al Besværing”. Det Sted, som da blev udvalgt af Hr. Christopher Walckendorff til at opbygge det ny Veierhuus paa, var langt ude i Gammel-Strands overmaade brede Revier, hvor han lod en stor Deel af Stranden indpæle, fylde og til Alles største Forundring opsette det ny Veierhusets Bygning der, hvor man aldrig havde ventet den at staae og mange meente, at det ikke gik an. Men efter Christopher Walckendorffs Exempel begyndte mange flere siden Tid efter at pæle ind af Gammel-Strands brede Revier paa den nordre Side. Og efterat de havde faaet opfyldt samme indpælede Strandgrund, saa opbygte de Huse og Bygninger derpaa Aar efter Aar. Dette Stadens Veierhuus er en anseelig høi og stor grundmured Bygning, hvis Stokværker eller Etager ere indrettede til Paklofter. Det er anlagt her ved Vandet eller Gammel-Strands indpælede Kanal til desto større Magelighed og beqvemme Transport for tunge Kiøbmands-Vare at bringe i Pramme eller Baade herhid for at blive veiede her i Veierboden. Ved Veierhuset er af Stadens Magistrat beskikket en Veiermester, som her haver sit Contoir, saag visse ved Veierhuset beskikkede Arbeidskarle. Sammesteds er ogsaa Vragbroen med sin Kran til at ophidse af Pramme og Baade did henbragte tunge Vare med. Her blive Sild og andre deslige indpakkede Vare eftersete, vragede og bedømmede, om det er got og forsvarligt Kiøbmands-Gods, derefter ompakkede og merkede. Dertil er af Stadens Magistrat beskikket en Vrager med sine der ved Broen værende Bødkere og Arbeidskarle. Ved Veierhuset er et anseeligt Gaardsrum eller indhegnet Plads, og ved Indgangsporten til samme er Aar 1760 opsat en stor Skibs-Kran eller Skibs-Ankeres Prøve-Maskine, som bruges til alle de Skibs-Ankeres Prøve, som forfærdiges af Anker-Smedene i Kiøbenhavn. Og maae intet af dem forfærdiget

397

Anker udleveres under 100 Rdlrs Straf, førend det her er prøvet, stemplet og veiet. For Skibs-Ankeres Prøver og Stempling skal efter Kongelig Befaling, foruden de ordinaire Veier- og Arbeids-Penge, betales 12 sk. for Skippundet, hvoraf Smeden betaler det halve og Kiøberen betaler det andet halve. Ligeledes indtil de paa Prøve-Maskinen giorte Bekostninger ere afdragne, skal betales 1 Rdlr. af et Skibs-Anker, som veier over 6 Skippund, men ikkun 3 Mark, naar det veier under 6 Skippund.

§. 2.

2: Slagterboderne

Ved Siden af Veierhuset ud til Gaden er under et langt muret Skuur indrettet femten publike Slagter-Boder, hvor Stadens Slagtere daglig falholde, og sælge ferske Oxe- Kalve- og Lamme-Kiød til Stadens Indvaanere efter den af Magistraten til visse Tider af Aaret fastsatte Kiød-Taxt, som findes i hver Slagter-Bod oplagen paa et Bret eller

Tavle til Alles Efterretning. Aar 1781 blev disse Slagter-Boder af Grundmuur nye opførte, da de tilforn var kun under et Bræde-Skuur indrettede, ligesom forhen meldt er i Skindergaden.

§. 3.

3: Assistenshuset

Assistents-Huset er en meget stor og rummelig Bygning, beliggende paa Hiørnet af Snaregaden og Nybroegaden ved Kanalen, strekkende sig til tre Gader, og tilhører det Kongelige Søe-Qvæsthuis. Bygningens Hoved-Facade vender ud til Kanalen eller Nybroe. Denne offentlige Laane-Huus, er allerførst anlagt i Staden den 28 Apr. Aar 1688 til Hielp for Fattige og Trængende, som behøve en kort Tid at laane en liden Sum Penge paa gyldigt Pant. Men for at forekomme og afværge al utilladelige privat Aagren, blev denne Stiftelse ved en Kongelig Forordning sat paa en fast Fod den 31 Jan. Aar 1699. Udi nogle Aar var det privilegerede Assistents-Huus i private Folkes Hænder; men Aar 1753 den 1 Jun. blev det overdraget til Søe-Qvæsthuset, som haver Fordelen deraf. Men det Kongelige Admiralitets- og Søe-Commissariats-Collegium fører nu Over-Inspectionen. De Kongelige Betientere, som føre Administrationen ved Assistents-Huset, have deres

398

deres frie Værelser til Beboelse i Gaarden, saa og deres Skriver-Contoirer. Stadens Indvaanere, som trænge til smaa Summer af nogle Rigsdaler, kunde dermed assisteres mod de forud aftrukne og fastsatte Renter, som gyldigt Pant, være sig hvad det vil, under Vilkaar, at Vedkommende indløse det, førend Forfalds-Dagen er forbi; thi vis ikke Pantet da løses, eller den derpaa udgivne Assistents-Seddel fornyes paa længere Tid, da sælges ved offentlig Auction. Paa slige uindløste Pante-Go ds, holdes her to Gange om Aaret Auction, i Marts og September Maaneder. Af det, som her laanes over 100 Rdlr. skal svares maanedlig 1/6 Deel Procent eller 5 Mark. Af 100 Rdlr. til 50 Rdlr. maanedlig 1 Procent, og derunder 1 1/6 sk. af hver Rigsdaler. Uden for ved Indgangen og neden for Døren af Stuen, hvor Laanet skeer, staar opslagen en Tabelle over Assistens-Husets Renter. Den ringeste Summa, som her kan faaes, er et par Mark; dog laanes daglige 8 a 900 Rdlr. Udi denne store og anseelige Gaard af tre Etagers Høide er en stor Mængde af Værelser, inddeelte til de mange adskillige Panters Bevarelse, deres Sortering og Nummerering.

§. 4.

4: Sæbesyderiet "Sorte Hane"

Et Sæbe-Syderie, Sorte Hanes Verk kaldet, beliggende ved Gammel-Strands Kanal eller Nybroe No. 19. og tilhører et Interessentskab. Ved Stadens Sæbe-Syderier er af Magistraten beskikket en Kørnemester.

§. 5.

5: Sukkerraffinaderiet

Et Sukker-Raffinaderie No. 156 i Vimmelskafet, tilhørende et Interessentskab.

[399]

Siette Kapitel

om

Strand-Quarteer.

I. Strand-Quarteer i Henseende til dets forrige Inddeling og Strekning begyndte med Hiørnehuset af Store Færgestræde og Stranden og strekkede sig langs ned med Gammel-Strands Kanal omkring Hiørnehuset No. 19. af Hyskenstræde, samt hele Hyskenstræde paa begge Sider (undtagen Hiørnehuset af Kompagniestræde og Hiørnehuset af Vimmelskaftet, hvilke tvende Hiørnehuse henhøre til Snarens Quarteer som forhen pag. 378 er meldt). Dernæst den venstre Side af Amager-Torv fra Apotheket No. 45 ned forbi Høibrostræde til Hiørnet af Store Færgestræde lige til førstbemeldte Hiørnehuus No. 1 af Store Færgestræde og Stranden, hvor det tog sin Begyndelse.

II. Strand-Quarteer i Henseende til den ny Inddeling efter Placaten af 3 Mai Aar 1771 indbefatter nu omstunder følgende Gader: 1) Gammel-Strand, fra Store Færgestræde til Assistenshuset. 2) Slotspladsen. 3) For og bag Børsen. 4) Fra Proviantgaarden til Prindsens Broe, tilligemed Prindsens- eller Ny Kongensgade og ned til Blaataarn. 5) Store Færgestræde. 6) Lærstræde. 7) Høibroestræde. 8) Hyskenstræde. 9) Amager-Torv.

III. Strand-Compagniets Fane forestiller en Pelikan med sine Unger, hakkende sig i Brystet med Næbet. Ved Siderne af denne Fugl sees tvende Overflødheds-Horn. Oven over staaer disse Ord: For Fred og Frelse. Allerøverst sees Kong Christian den Siettes Navn i et dobbelt Træk, omgivet med Elephant-Ordenen og ziret med Kongelig Krone. Neden under Pelikanen sees ingen Krigs-Armatur, som paa de andre Compagnie-Faner, men alene Fanens Navn: Strand-Compagnie Anno 1712.

400

Udi de tre Hiørner sees ligesom paa de andre Faner en brændende Lunte, men i det fjerde Hiørne sees Stadens Vaaben.

IV. Den efter Kongelig Befaling anordnede Quarteer-Commissarius og Quarteer-Betient, som er befalet at boe i Strand-Quarteer for at skulle paaagte under Stadens Politimester alt hvad den almindelige Orden vedkommer, skal til et udvortes Distinctions-Tegn bære paa sin galunerede Hat en Cocarde eller Baandsløife af Carmosin og gul Couleur.

V. Om Stadens Gader, som henhøre under Strand-Quarteer, er følgende Merkværdigt i Henseende til de ældre Tider, saaog Egnens Situation af anføre.

A. Læderstræde, denne Gade finder man nævnet i gamle Documenter for Aar 1433 og 1460. I denne Gade er nu omstunder den jødiske Synagoge, hvor den jødiske Nation holder deres Gudstieneste.

B. Hyskenstræde er en af de ældste Gader i Staden, som løb ned til Gammel-Strand og havde Communication med de sammesteds ankomne hansestædske Skibe. Gaden har faaet sit Navn af de tyske Pebersvenne, som kaldte sig selv Häuschener, og Gaden i deres Sprog kaldte de Hauschen eller Hüschenstraat, det er Gaden med de smaa Huse, fordi de havde her staaende nogle Hytter og Kramboder, opslagne for en kort Tid, hvori de opholdte sig, saalænge de solgte deres medbragte tyske Klæde, Specerier og andre Vare. De Danske kaldte den af Beboerene Tydkernes Gade, thi saaledes kaldtes den i et Huus-Skiøde af Aar 1479, da Arild Kruse solgte til Verner Guldsmed sin Gaard og Kaalhauge i Tydkernes Gade norden for Fisker-Torvet i St. Nicolai Sogn. (Det er allerede forhen pag. 334 meldt, at den ene Ende af Vimmelskaftet blev i fordum Tid kaldet Fiskergaden, fordi den stødte til Amager-Torv, som da blev kaldet Fisker-Torv). Men i det fiortende og femtende Aarhundrede havde de tyske Kiøbmænd fra Lübek, Stettin, Ro-

401

stok og Wismar faaet deres Tilhold i Kompagniestræde, hvor de holdt deres Pakhuse efter Hansestædske Principia.

C. Høibroestræde, som har faaet sit Navn af Høibroe, som ligger for Enden af samme Gade tvert over Gammel-Strands Kanal. Formedelst den sterke Passage af Kiørende og Gaaende til og fra Slottet over Høibroe, er denne Gade altid overmaade folkerig. L. Holberg i sin Danmarks Hist. Tom. 2. pag. 4. beretter, at Kong Christian den Anden som Kronprinds var af sin Hr. Fader Kong Hans, (der var en særdeles borgerlig Konge) sat i Kost hos en Borger, ved Navn Hans Bogbinder, boende i Høibroestræde, hvor en Canonicus navnlig Jørgen Hyntze informerede Kronprindsen.

D. Store Færgestræde. Denne Gade kaldes i gamle Documenter af Aar 1504, 1507, 1518 og 1527 Færiestræde, hvilket Navn Gaden har faaet af det Færgested, som lige ud for Gaden var her over til Gammel-Strands brede Revier tvert over til Slotsholm, hvor man i en Færge lod sig sette over Vandet til Slotssiden, førend at man ved Bolverk fra begge Sider gjorde Gammel-Strand til en Kanal og byggede Høibroe. Udi Kong Hanses Regierings-Tid var der endnu i Færgestræde mange øde Pladser og Kaalhauger, hvilke Pladse Kong Hans overlod til sine Betientere, som der ville bygge Huse. Udi Store Færgestræde er et Sukker-Raffinaderie anlagt i Gaarden No. 80.

Til Strand-Quarteret henhører ogsaa:

E. Al den vidtløftige Strekning eller District, som i de ældgamle Tider er kaldet Slotsholm, og nu omstunder indgrendses af Gammel-Strands Kanal, og den dermed sammenføjede Frideriksholms- eller Kalleboe-Kanal. At denne Streknings Grund har af Naturen været i de allerældste Tider, nemlig i det tolvte Aarhundrede, skiult med Havets aabne Sø imellem Amager og Sieland, men siden ere de smaa Øer og Holmw, (hvoriblant den fornemste var Tivs-

402

næs) som her laae, blevne ved Indpæling og Dæmninger fra Havet gjort større, efterat Slottet Axelhuus af Erkebisp Absolon blev bygt der Aar 1158, da den indpælede og opfyldte Grund, hvorpaa Slottets øvrige Bygninger i de følgende Tider blevne opførte, blev altid kaldet Slotsholm. Kong Christian den Fierde lod siden med Havnens Side det anseelige store Stykke af Søen ved kostbare Dæmninger indtage og opfylde, hvor nu Børsen, de Gader Nye-Børs, bag Børsen, saa og de publike Bygninger, Generalitetets- og Land-Commissariatets-Gaard, Conseillet, Proviantgaarden, Tøihuset, det Kongelige Bibliotheks- og Kunstammerets-Bygning, de Kongelige Staldbetienteres Vaaninger, det forrige Kongelige Bryggerhuus og den Kongelige Vedhauge ere anlagt og indrettede. Efterat Slotsholmen havde bekommet den vidtløftige Etendue og Strekning, saa forsvandt Tid efter anden det navn Slotsholm, saa at nu omstunder er kun en Skygge af Navnet tilbage i den Bygning, som kaldes Slotsholms Vagt.

F. Det Kongelige Residents-Slot Christiansborg, opbyggt af Kong Christian den Siette, med alle dets tilhørende Fløi-Bygninger. (See §. 21.)

G. Børsen, opbyggt af Kong Christian den Fierde, (hvorum findes vidtløftigere Efterretning ved §. 8.).

H. Nye-Børs eller den Rad Huse, som ligger fra Børsen lige til Christianshavns- eller Knippels-Broe.

I. Bag Børsen, eller de Gaarde, som ligge ved Slotsholms-Kanal fra Generalitets- og Commissariats-Collegii Gaard lige til det store Pakhus, som lukker for Enden af Gaden, der bestaaer af bemeldte Gaarde.

K. Generalitets- og Commissariats-Collegii Gaard. (See ved §. 15.)

L. Kancelliet eller Rentekammeret. (See ved §. 16.)

403

M. Den Kongelige Proviantgaard. (See ved §. 17.)

N. Tøihuset eller Land-Etatens Arsenal. (See ved §. 19.)

O. De Kongelige Stald-Betienteres Vaaninger, hvori de Kongelige Beridere, Staldskriver &c. have frie Værelser, er en anseelig lang Bygning, beliggende næst ved det Kongelige Tøihuus. Disse Bygninger har Kong Friderik den Fierde ladet opbygge og af den saa kaldede Stevns Klintesteen, som falder i Sielland ved Stevns-Klint, ladet forfærdige Indfatningerne om Vinduerne og andre Zirater.

P. Den Kongelige Staldmesters Gaard er Hiørnegaarden af samme Stald-Betienteres Vaaningers Bygning, vendende med sit Portal ud til Kalleboe-Kanal, hvor Facaden er 90 Alen lang. Denne Staldmester-Gaard er prydet med flere Zirater af Stevns Klintesteen og med Indfatninger om Vinduerne, end de andre Stald-Betienteres Bygnings-Længde.

Q. Den Kongelige Stald-Arzenie- og Heste-Smidie-Gaard.

R. Det Kongelige Bryggerhusets Magasin, med tilforn det Kongelige Bryggerhuus, som Aar 1605 var anlagt og opbyggt af Kong Christian den Fierde til at brygge sammesteds det Øl, som behøvedes til de Kongelige Orlogs-Skibes Provision, naar de udrustes. Dette Kongelige Bryggerhuus afbrændte Aar 1632 udi November Maaned indtil den nederste Hvælving. (See Christian 4. Hist. ved Slange pag. 747) Men blev opbyggt igien. Det blev i Kong Christian den Siettes Tid overdraget til Bryggerlauget i Kiøbenhavn. Men da dette Kongelige Bryghuus afbrændte Aar 1767 i Bund og Grund, blev det anlagt paa den anden Side af Frideriksholms- eller Kalleboe-Kanal strax ved Blaataarn. (See Kap. 2. §. 13. pag. 85). Og paa den afbrændte Plads opsat et Magasin for Bryggerhuset. Bulverket for det Kongelige Bryghuus-Magasin er 273 Alen langt.

404

S. Den Kongelige Vedhauge, beliggende paa Hiørnet alleryderst ved Enden af Kalleboe- eller Frideriksholms-Kanal, er en overmaade stor Plads indhegnet til den Kongelige Hofholdnings Brænde-Magazin, hvor Skibene kan lægge tet til Bolverket for at udlosse deres indehavende Ladninger af Brænde-Leverance.

VI. Udi Strand-Qvarteer forekommer følgende publique Bygninger, Stiftelser, Torve, Broer &c nøiagtigere at beskrives.

§. 1.

1: Løveapoteket

Løve-Apotheket, No. 45. beliggende paa Hiørnet af Hyskenstræde og Amager-Torv nær ved det Petersenske Jomfrue-Kloster. Det kaldes Løve-Apotheket, fordi der sees to sterke forgyldte Løver i naturlig Størrelse udhugne i Steen over den smukke Steen-Portal eller Indgang til Apotheket. I Henseende til de ældre Tider er her at agte, at paa det Sted, hvor nu Løve-Apothekets Gaard er, har i fordum Tid allerførst været De tydske Kiøbmænds Compagnie-Huus, hvor de tydske eller hansestædske Kiøbmænd, som mod Enden af de tolvte Aarhundrede oprettede i disse Riger Handelstuer og Broderskab, havde deres Gildes-Laug, som blev kaldet: Hilgen Drevaltcheits Gilde, edder Broderschapp der Dudeschen Kumpanye to Copenhauen., Hellig Trefoldigheds Gilde, eller Det Tydske Compagnies Broderskab i Kiøbenhavn. Dette Tydske Compagnie havde sin Oldermann og stod ved Magt i omtrent 340 Aar, thi det ophørte efterhaanden midt i det sextende Aarhundrede efter Aaret 1526. Thi da det Danske Compagnie eller Handels-Laug og Broderskab under det Navn: Hellig Trefoldigheds Laug udi det Danske Compagnie var af de danske Kiøbmænd oprettet, (hvorom er meldt i det 5. Kap. Litr. G. pag. 382.) saa befalede Kong Christian den Anden Aar 1626 i August, at ingen anden end de fremmede Pebersvende, der er ugifte tydske Kiøbmænd maatte holde sig til det tydske Compagnie, men derimod skulle alle de tydske Borgere og Kiøbmænd, som vare bosatte i Kiøbenhavn og ville træde ind i sligt Broderskab, træde ind i det Danske Compagnie. (See Arild Hvidtfelds Krønike Tom. 2. pag. 1294). Herudover behøvede det Tydske Com-

405

pagnie omsider intet eget Compagnie-Huus, men dette tydske Compagnie ophørte nu ganske under Kong Friderik den Førstes Regiering.

Strax derefter har denne Gaard været brugt til en Archielie-Gaard, eller Tøihuus, thi i Kong Friderik den Andens Tid kaldes den Archelie-Gaarden i Opregnelsen af de skattefrie Huse. Det er rimeligt, at dette Tøihuus og Rustkammer har paa den Tid tilhørt Byen og Borgerskabet, thi Magistraten besørgede alt det, som angik Fæstningen og Stadens Defension lige til Kong Christian den Tredies Tid. Man finder et Brev af Aar 1530, hvori meldes, at Borgemester, Raad og Borgere i Kiøbenhavn, havde laant af Capitlet 600 Lod Sølv, vor Frue Kirkes Klenodie, til Hielp at befæste og opholde Stadens Mure og Volde med, saa at Borgerskabet baade holdt Stadens Befæstning ved lige, og de tillige eiede Skyttet eller Kanonerne, som de selv havde ladet støbe. Dernest veed man, at Kongen har da haft paa den Tid to Tøihuse, nemlig det ene, kaldet det gamle Tøihuus, beliggende imellem Bremerholm og St. Nikolaj Kirke paa det Sted, hvor nu Skippernes Laugshus er. (See Kong Christian den Tredies Brev til Borgemester og Raadmænd i Kiøbenhavn, dateret Kiøbenhavn 23 Febr. 1557). Dernest et nyere Tøihuus, anlagt Aar 1550 ved Slottet ud til Stranden. (See Kong Christian den Tredies Brev til Slotsherren Peter Gaadske, dateret Flensborg Løverdagen efter Søndag Lætare Aar 1558. Pontoppid. Orig. Hafn. pag. 330. 331.)

§. 2.

2: Det Petersenske Jomfrukloster

Det Petersenske Jomfrue-Kloster, en ganske ny grundmuret Bygning, beliggende paa Amager-Torv lige over for Helliggeistes Kirke. Dette Kloster er stiftet ved en Fundatz af 10 Dec. Aar 1755 af Kiøbmand og Klædekræmer Albert Petersen, som ved sit Testamente gav 90000 Rdlr. til dette Klosters Stiftelse under Navn af De Brødrers Petersens Jomfrue-Sæde eller Kloster. Efter Fundators Død lod Curatores for St. Petri Kirke, som Executores Testamenti, Stifternes gamle Gaard, der i Stadens store Ildebrand var skaanet fra den fortærende Lue, ganske nedrive i Bund og Grund, og derpaa lod de opsette denne smukke Kloster-Bygning. Aar 1768 den 25 Apr.

406

blev Grundstenen til dette Petersenske Jomfrue-Kloster af Grev Johan Hartvig Ernst Bernstorff, som Patron for St. Petri tydske Kirke. I samme Grundsteen blev indmuret en dertil apteret forgyldt Kobberplade, paa hvilken stod udgraven denne latinske Inscription: Monumenti Pietatis Petersenionæ Sacrum Lapidem posuit Illustrissimus atque Excellentissimus Heros Johannes Hortvicus Ernestus Comes de Bernstorff, Ordinis Elephantini Eques, Sacræ Regiæ Majestatis Minister Status intimus in Cubiculo Regio Parastata Claviger supremus Cancellairæ Germanicæ Secretarius &c. Ædis Divi Petri Patroni indulgentissimus Die 25 Aprilis Ao. MDCCLXVIII. Hvorpaa Bygningen blev opført, saa at Krandsen med Høitidelighed blev opsat samme Aar den 19 Nov. I dette Kloster nyde efter Testators Fundatz 20 Jomfruer, som ere Præste- eller Kiøbmænds-Døttre og tillige over 35 Aar gamle, førend de indtages af Kirkens Curatores i dette Jomfrue-Sæde, ikke alene frie Bolig af visse vel indrettede Værelser til hver især, men ogsaa aarligen nyder enhver af dem 150 a 200 Rdlr. til Underholdning, saa at dette borgerlige Jomfrue-Kloster overgaaer mange adelige Jomfrue-Klostere i Indkomster. Administratores ved det Petersenske Kloster, ere efter Kongelige Rescript af 14 Dec. Aar 1771 ogsaa Formyndere, eftersom deres Efterladenskab, som have Sted i samme Kloster, tilfalder Klosteret efter Kongelig Confirmation af 23 Febr. Aar 1770.

§. 3.

3: Svaneapoteket

Svane-Apotheket, beliggende paa Hiørnet af Høibrostræde og Amager-Torv No. 75. og kaldes saaledes af en Svane, som staaer udhuggen i Steen over Indgangen til Apotheket. I Henseende til de ældre Tider er at merke, at dette Apothek er det ældste af alle Stadens Apotheker, thi i Kong Christian den Tredies Tid Aar 1536 er det allerførste Apothek i Danmark anlagt ved Johan von Dieck, som fik bemeldte Kongens Eiendoms-Brev paa halvparten af det Steenhuus i Høibrostræde, med Vilkaar inden førstkommende Pintse-Dag at anrette der et forsvarligt Apothek. Samme Steds kaldes ogsaa Kongens Huus, fordi det var Kongen tilfaldet ved Confiscation efter den i Historien bekiendte oprørske Borgemester i Kiøbenhavn Ambrosius Bogbinder, som sammesteds boede,

407

men siden ved Forgift tog Livet af sig selv. I samme Kongens Gaard i Højbroestræde boede siden en Apotheker, ved Navn Willum Uno, som Kongen gav qvit og frie for al borgerlige Tyngde, samt frie Bolig sin Livstid, saa og Monopolium paa at selge Apotheker-Vare, som kaldtes Composita, og skulle han paa sin Bekostning holde en Svend, som skulle følge Kongen paa sine Reiser; men naar dette ikke skulle behøves, da maatte han af Gaarden betale aarligen 30 Jochums Dalere. Denne Kongens Gaard eller Steenhuus i Højbroestræde er det selv samme Sted, som nu kaldes Svane-Apotheket. I fordum Tid var at læse her denne Inscription: Medicinam invenit Apollo, Amplificavit Æsculapius, Perfecit Hippocrates. (Om de ældste Apotheker i Kiøbenhavn kan efterlæses Th. Bartholini Cista Medica Locul. I.).

§. 4.

4: Højbro

Højbroe er en sterk Broe, beliggende lige for Højbroestræde over Gammel-Strands Kanal. En idelig og sterk Passage falder altid over denne Broe fra Staden over til Slotspladsen. Denne Broe er den ældste af Stadens Broer; thi Kong Christian den Første har ladet den ombygge af ny og gjøre Aar 1454, (hvorom vidner hans Brev dateret in Civitate nostra Roeschildensi Fer. 3. Prox. post Festum beati Pauli Conversionis. Anno MCDLIII, hvilket findes i den Walckendorffske Pergaments-Bog in Folio, som forevares i Raadstuens-Archiv, hvorom er meldt Kap. 2. §. 25. pag. 107.) I samme Brev meldes, at den skulle opbygges bedre end den hidtil havde været, og at Skippere ei maatte binde deres Fartøier faste ved de Pæle, som Højbroe hvilede paa. Om denne Broe læser man i gamle Documenter af Aar 1373, at den er kaldet Hysekebroe og i Documenter af Aar 1433, at den kaldes Howbroe, Howebroe a Summo Ponte. (See E. Pontopid. Orig. pag. 202.) Aar 1665 den 8 Mart. blev det ved en Forordning af Kong Friderik den Tredie strengeligen forbudet Amagerne at kiøre over Højbroe med deres Vogne. Nu har den to grundmurede Bue-Hvelvninger at hvile paa, hvilke blev begyndte at bygges paa Aar 1694 den 7 Apr. i Kong Christian den Femtes Tid. Den har tilforn altid været en Vindel-Broe og indrettet til at vinde op, at Skibe kunde passere derigiennem, men nu er den

408

ei længere en Vindelbroe, for desto mageligere at kiøre derover. Paa Højbroe blev Rigets Hofmester Poul Laxmand myrdet Aar 1502 den 22 Jun. af de tvende Herremænd Ebbe Strangesen og Biørn Andersen, hvilke efter det begangne Mord kastede ham ned af Højbroe udi Stranden, sigende: Du heder Laxmand, løb nu i Vandet som en Lax. (See Holbergs Danmarks Hist. Tom. I. pag. 825.)

§. 5.

5: Gammel Strands Kanal

Gammel-Strands Kanal kaldes det Revier fra Børsen og lige ned igiennem Højbroe forbi Veierhuset til Storm-Broen, hvor Kalleboe- eller Frideriksholms-Kanal begynder. Alt dette Revier har for 600 Aar siden været overmaade bredt, thi Gammel-Strand har af Naturen været en Arm eller Bugt af den aabne Sø og flade Strandbred, som deels trængte sig ind fra den store Kanal ved Bremerholm og deels imellem Slotsholm eller den Øe, hvor det Kongelige Slot Axelhuus stod bygt, og imellem Stadens Grund. Dette aabne Vand eller Strand gik Aar 1200 paa den nordre Side af Havnen langt op indtil Nicolai Kirke, som da blev bygt paa Bolverket, saa at de adskillige smaae Gader, som nu ligge Sønden for samme Kirke, ere anlagte paa en opfyldt Strandgrund; endog paa den Tid gik fra Stranden nogle smaae Kanaler eller Arme af det salte Vand høiere op og trængte sig dybere ind, saa at de gjorde tre smaae Holme efter Olig. Jacobæi Ord in Fragmentis historicis Mss. Over dette Gammel-Strands Revier, hvis Strøm var da saa bred og dyb, at det kunde tage imod de største Skibe, var paa den Tid ingen Broe, men et Færgested, hvor man lige ud for Færgestræde lod sig i en Baad sette over Søen fra Slotsholm til Byens Side. Midt i denne aabne Havn og brede Strøm laae Stadens Toldbod, bygt paa Slotsholm. Denne Toldbod tiene ogsaa til et Blokhuus eller Befæstning for at beskierme Havnen og Slottet; det havde et høit, rundagtigt og sterkt Taarn, oven til fladt uden Spir. Denne første Toldbod og Befæstning blev siden ved Stadens Udvidelse

omskiftet til et Kongeligt Kansellie, hvor ogsaa Rigens Stænder havde deres Forsamling, og som et Kansellie lige ud for Slottet saaes en Deel deraf endnu i Kong Friderik den Fierdes Tid; Men

409

ved Kong Christian den Siettes Regierings Tiltrædelse blev det altsammen, tillige med det gamle Residents-Slot afbrudt, for at opbygge det nu værende Kongelige Residents-Slot Christiansborg. Dette brede og dybe Gammel-Strands Revier er nu paa hen ved 180 Aars Tid ved Bolverk baade fra Slotsholm og fra Byens Side indrettet til en Kanal, og den fra dens forrige aabne Strand ved Indpæling indtagne Grund paa Byens Side opfyldt til at anlegge Huse og Gaarde paa. En stor Deel af denne store Kanal, som nu holdes aarlig ved lige med et bekosteligt Bolverk af Tømmer, har i fordum Tid været besat med hugne Kampesten. Thi den ofte anførte Walckendorffske Pergament-Bog i Stadens Raadstue-Archiv melder, at Aar 1583 har Christopher Walckendorff begyndt paa Havnen her at omsette med hugne Kampesteen, hvilken han selv forskrev og beskikkede Steenhuggere dertil. Disse Stene bleve siden optagne igien og bortførte til at beklæde Amalienborg-Slots-Graver med, da samme Slot blev bygd af Kong Friderik den Tredie. I de ældste Tider endtes Gammel-Strands Kanal ved Vandkunsten, men da Frideriksholms Kanal blev gravet af Kong Friderik den Tredie, saa fik den sit Udløb i Havet ved Kalleboe-Strand. (Pontop. Orig. Hafn. pag. 241.) Paa adskillige Steder i Gammel-Strands Kanal ligge Pram-Sprøiter at bruges i paakommende Tilfælde.

§. 6.

6: Fisketorvet

Fisker-Torvet er den Plads fra Høibroen af langs med Gammel-Strands Bolverks Fortog lige op til Pramlaugets Contoir. Her udsælges daglig af Fisker-Koner, som have deres visse Stader, alle Slags Fersk- og Salt-Vands Fiske, baade levende og døde, som indbringes til Staden saavel til lands med Bønder-Vogne, som og til Vands i Baade fra Skovshoved og Snekkestenen mod Helsingørs Siden. Hver Formiddag indtil Kl. 10 lader Torve-Fogden her vaje et lidet rødt Flag paa en opreist Stang. Imedens samme Flag henger ud, maae ingen Forprang skee af nogen Fisker-Kone til Skade for de Sælgende og Kjøbende, men Borgerskabet alene maae kjøbe af dem, som enten til Baads eller til Vogns ankomme paa Torvet med Fisk at sælge; men naar Flaget er strøget og nedtaget, maae enhver Fisker-Kone kjøbe af dem, som vil sælge deres indbragte Fiske.

410

§. 7.

7: Pramlaugets Kontor

Pramlavets Contoir, er en liden Bygning af en Etages Høide, beliggende ved Enden af Fisker-Torvet, og er bygt tvert over Fortoget af Gammel-Strands Kanal. Paa dette Contoir bestilles Ballast-Baade til Ballast af grovt Strand-Sand for udlossede Retour-Skibe; ligeledes bekommes her til Leie store og smaa Pramme til at udskibe eller indskibe Vare med. Dette Pramlaug forsyner Stadens Indvaanere saavel med hvidt Strand- eller Gulv-Sand, saa og med Muur-Sand til Kalk; hvilket altsammen hentes ved Pram-Laugets egne Sandbaade og Folk paa visse Grunde uden for Stadens Toldbod, og derefter indføres for at oplegges og bevares i de ved Stadens Kanaler indrettede store Sandkister, hvor det daglig udsælges i store og smaa Partier til Stadens Indvaanere. Pramlavet bestaaer af visse Actier, hvis aarlig Udbytte er betydeligt for Interessenterne.

§. 8.

8: Slotsholmen

Slotsholm indbefatter nu omstunder al den Grund, hvor det Kongelige Residents-Slot Christiansborg med alle dets tilhørende Slots-Bygninger staaer bygt paa, saa ogsaa af den af Havnen opfyldte Grund, hvor Børsen, den Rekke

af Huse, Nye-Børs kaldet, lige til Knippels-Broe, den Rekke af Huse og Gaarde, bag Børsen kaldet; dernest Generalitetets Gaard, Kancelliet, Proviantgaarden, Tøihusets Gaard med det Kongelige Bibliotheks og Kunstammerets Bygning, de Kongelige Stald-Betienters Vaaninger, Staldmesterens Gaard, den Kongelige Stald-Arzenie- og Heste-Smidie-Gaard, det forrige Kongelige Bryggerhuus, den Kongelige Vedhauge, er anlagt og opbyggt paa. Al denne vidtløftige Grund-Strekning indcirkles af Gammel-Strand Kanal og af Kalleboe- eller Frideriksholms-Kanal paa den ene Kant, og af Havnens Bassin paa den anden Side. Altsaa er Slotsholmen nu mere end fire gange saa stor i sin Strekning, end den i de allerældste Tider for 600 Aar siden har været.

Thi i det tolvte Aarhundrede, eller indtil Aar 1150, var midt i den aabne Strøm og Strand imellem Staden og Havnen en af Naturen omflødt Øe, Tivnæss kaldet, paa hvilken var mod Havnens Side et Rettersted, besat

411

med mange Steiler, paa hvilke laae de opbragte og henrettede Søe-Røveres Kroppe og deres afhugne Hoveder paa Stagerne opsatte. Ikke langt derfra laae en liden Holm, paa hvilken Havnens Fiskere tørrede deres Fiskergarn. Bemeldte Øe Tivnæss ansaae Biskop Absolon at være meget beqvem til at anlegge Aar 1168 et Slot eller en Fæstning paa, hvor han ville boe og have sine Krigsskibe liggende, som han brugte til at krydse med paa de vendiske Kapere og bortjage disse Søe-Røvere fra de siellandske Kyster.

Det Slot og Fæstning, som Biskop Absolon paa denne Øe Tivnæss opbygte, var efter de Tidens Befæstnings-Maade omgiven med en Ring-Muur og nogle Taarne, som brugtes i de Tider, da man endnu skiød med Pile, saa at det tiende Rigets Fiender og Søe-Røvere i de Dage til Afbræk og stor Forskrekkelser. Af Begyndelsen blev dette Slot i daglig Tale kaldet Stegelborg eller Steilborg af de derved værende Rettersted, thi Saxo Grammaticus siger: "Søe-Røvernes Hoveder bleve afhugne fra deres Kroppe, og bleve tæt ved Absolons Byes Mure, fæstede fast paa de samme Steiler, som nyligen havde været beklædte med andre Søe-Røveres Hoveder, der vare fangne af Siellandsfarere". Og Johannes Svaningius den yngre siger i sin Chronologia Danica pag. 78. "At Aar 1168 til at bortjage Søe-Røverne fra Siellands Grendser, er af den Roskildske Biskop Absolon bygt Kiøbenhavns Slot, som i fordom Tid er kaldet Stegelborg, men siden Axelhuus". Dette sit nye Boehuus eller Slot med tilhørende Bygninger lod Biskop Absolon kalde efter sit eget Navn Axelhuus, thi Absolons rette Navn var Axel Hvide. Udi latinske ældgamle Documenter af Aar 1299, Aar 1313 og Aar 1349, kaldes dette Absolons Slot Castrum Hafniense, og tilhørte de katholske Biskopper af Roskilde Bispestol. Bemeldte Slot blev Aar 1247 af de Lybske beleiet og ødelagt, og Aar 1259 af den Rygenske Fyrste Jarmer indtaget og nedbrudt, dog blev det snart sat i Stand igien; men især lod Kong Waldemar den Tredie, som indsaae ikke mindre end fordom Bisp Absolon, hvor vigtig denne Fæstning var for Havnens Skyld, opbygge Slottet langt fastere og bedre end tilforn. Men da Kong Christopher

412

Christopher af Bayern ved et Mageskifte fik Staden Kiøbenhavn og Slottet fra de Roskildske Biskopper under Kronen, saa gjorde han Kiøbenhavn til sin Kongelige Residens-Stad Aar 1443, og tog sin bestandige Bolig paa Slottet, som derfor kaldes Kiøbenhavns Slot i den af ham Aar 1443 paa Calixti Dag udgivne Stads-Ret, Kap. 6. Paa dette Slot har siden alle de efterfølgende høilovlige Konger resideret, da det af dem er Tid efter anden med flere Bygninger forøget, nemlig af Kong Christian den Første som begyndte, men hans Søn og Successor Kong Hans eller Johannes fuldendte Aar 1503 den lange Bygning mod Norden til en Ridder-Sal, 86 Trin i Længden og 40 Trin i Breden. Denne Ridder- eller Dandse-Sal var fra Gulvet op til Loftet beklædt med det kosteligste Spanske forgyldte trykt Læder paa en blaae Bund, med Engler, Dyr, Fugle og Løvverk beprydet, og Loftet derunder udi Paneelverk og Tavl giort. Til en Erindring derom lod Kong Hans sette ved Trappen, som gik op til Riddersalen, tvende opreiste Stene. Paa den ene Steen var at see Kongens Billede med Krone paa, og paa den anden Steen var at see hans Dronnings Christinæ Billede udhugget med det Aarstal 1503 neden under. (Da dette gamle Residens-Slot blev afbrudt Aar 1731 i Kong Christian den Siettes Tid, saa bleve disse tvende Stene til en evig Amindelse bevarede og hensatte i den nederste Indgang til Kunstammeret). Kong Christian den Tredie gjorde Slottet mere anseeligt, baade med Graver Aar 1554 rundt omkring det, hvilke Slots-Grave var beklædte med hugne Sandsteen; saa og ved at opføre en høiere og bedre Bygning skiønt ikkun efter de Tidens gothiske Smag, thi i de Aar 1553 og

1554 lod han fra Grunden af opføre den halve Deel af Cirklen eller egentlig af den femkantede Figur, som det da forestillede. Denne nye Bygning udgjorde Halvparten af den Side, som vendte ud mod Kanalen, saa og Cirkelns øvrige Dele mod Søndnen lige ind til Køkkenet, hvilket blev altid staaende uforandret (endog i de følgende Kongers Tid indtil Slottets ganske Nedbrydelse Aar 1731) formodentlig af Høiagtelse for Alderdommen, da just den Deel holdtes for at være Biskop Absolons første Bygning. (See Wolfs Encom. Dan. pag. 145. og Pontop. Orig. Hafn. pag. 260) Udi forommeldte Aar lod

413

Kong Christian den Tredie anlegge overalt i Grunden meget skønne og lyse hvelvede Kieldere, og derpaa opføre fire Etager med tvende Karnaper eller smaa Taarne, foruden Kirketaarnet, som var lidt større med en maadelig Spidse. Slottet blev da ogsaa tækket med Kobber. Den ny bygning blev anvendt til Dronningens og hendes Hof-Damers, samt adskillige Hof-Betienteres Værelser. I samme Bygning blev ogsaa indrettet en Slots-Kirke, som laae lige mod Søndnen. Efter J. L. Wolfs Beretning i hans Encom. Dan. pag. 145 og 146 skal for den Tid ingen Slots-Kirke have været paa Slottet, og medens dette Slots-Capel stod i Bygning, lod Kong Christian den Tredie holde Tolv-Prædiken i vor Frue Kirke for sig og Dronningen (See forhen Kap. 3. pag. 154.) Man finder i et Brev udstædt af Kong Christian den Tredie Aar 1557, at den Kapellan, som holdes paa Kiøbenhavns Slot, skulle have de tvende Vicarier, som da vare ledige, nemlig St. Jørgens i Roskilde Domkirke, og St. Annæ i vor Frue Kirke i Kiøbenhavn. I det lille Slots-Taarn hængte en Klokke, paa hvilken stod denne latinske Inscription: Anna Parens hujus Patrona Loci veneranda! Mox Tibi devotos protege continuo. Ao. 1520. Rege Christiano II. Deraf vil nogle giette, at Slots-Kapellet har været helliget til St. Anna, og at Biskop Absolon, som byggede Axelhuus, har havt samme Helgen til sin Patronesse. Imellem forommeldte Ridder-Sal og Slotsporten var et stort grundmuret Huus, hvor udi forud Tid var Rigets Hofmesters og Rigens Raads Forsamlings-Stue; og deroven over det Gemak, hvor Kongen med Rigens Raad sad og holdt de efter forrige Regjerings-Form brugelige Herredage, eller Adelen offentlige Forsamlinger til at raadslaae om Rigets almindelige Velfærd. Den sidste Herredag blev holdet i October Aar 1660, da den kongelige Haandfæstning blev casset og Arve-Enevolds-Magt eller Souverainitet den 16 Oct. Aar 1660 af Adelen og de øvrige Stænder offereret Hans Kongelige Majestet Kong Friderik den Tredie. Strax udenfor Slottet var Raadstuen, hvor Rigens Raad forsamledes, førend de gik ind paa Slottet, naar Herredag holdtes, eller de af Kongen var forskrevne til at forsamles om andre vigtige Sager. Der var ogsaa det danske og tyske Kancellie, og deroven over var Renteriet,

414

hvor Rentemesterne, og de øverste Renteskriverne havde hver deres Contoirer. Aar 1596 lod Kong Christian den Fierde til sin Kronings Høitidelighed opføre det store Taarn, som stod over Slotsporten, til en Zirats for Slottet, og dets dobbelte giennembrudte Spir blev ziret med tre forgyldte Kroner, den ene over den anden. I Kong Christian den Fierdes Tid var det Kongelige Apothek, saa ogsaa Mynten og Myntmesterens Værelser Aar 1644 indrettede paa Slottet. Udi samme Konges Regjerings-Tid blev Slotsholmens Størrelse anseelig udvidet paa Slottets søndre og østre Side ved indpælede og opfyldte Grunde fra Havnens Side, hvor Børsen, Bolhuset, Tøihuset og Proviantgaarden bleve anlagte. Slotsholms Fæstnings-Mure var ved Skandse og Muur adskilte fra Kalleboe-Strand, hvis Vande endnu i Stadens Beleirings Tid Aar 1659 gik lige her op til. I Kong Friderik den Tredies Tid blev Slotsholmen mod Kalleboe-Siden ligeledes ved Indpæling og opfyldte Grunde fra Kalleboe-Strand gjort større. Aar 1669 lod Kong Friderik den Tredie bygge Ridehuset og Staldene bag ved Slottet. I Høibemeldte Konges Regjerings Tid blev adskillige store Kiøbmands-Gaarde opbygte paa Slotsholmens nordre Side ud mod Gammel-Strands Kanal. Paa Slotsholmen laae i de ældre Tider Stadens Toldbod omtrent lige ud for Færgestræde, hvorom er meldt forhen §. 5. pag. 408. Ligeledes laae ogsaa paa Slotsholmen lige ud for Høibroestræde en Kiølhalingens Plads og Bradebænk til Skibenes Reparation, hvilken blev anlagt Aar 1549, hvorom findes Kong Christian den Tredies Brev, dateret Mandagen efter St. Dionysii Dag 1549, hvori meldes, at Kong Christian den Tredie overlod til Byen et Ladested og Bradebænk paa den Holm norden op til Slots-Vold, søndnen til Strømmen og til Byens Ladested. Samme Brev er indført i den ofte ommeldte Walckendorfske Bog i Stadens Raadstue-Archiv. Dette gamle Kiøbenhavnske Slot lod Kong Friderik den Fierde ombygge og gjorde store Bekostninger med at opføre en ny Bygning af sex Etagers Høide, og saaledes ombygge den halve Deel, der vendte ud mod Norden,

men ikke til fuld Fornøielse; thi Slottets ny Bygning rettede sig efter den beholdne gamle Grund, som baade var krum og bugtet, men befandtes (skiønt alt for sildig) ikke at være sterk

415

nok til at bære den ny Bygnings-Høide, som var derpaa. Da Kong Christian den Siette kom paa Thronen Aar 1730, saa blev dette gamle Slot, som paa en ganske irregulair Grundvold ved alle ommeldte Forandringer og Tilbygninger havde beholdt sin gamle Uordentlighed, tilligemed alle sine tilhørende Slots-Bygninger, ganske i Bund og Grund nedbrudt Aar 1731; og efterat de paa Slotsholmen nysommældte staaende Private Gaarde og Bygninger vare for Kongelig Regning kjøbte til Nedbrydelse, blev hele Pladsen planeret og derefter af Kong Christian den Siette opbyggt et regulairt nyt Kongeligt Residents-Slot, som af sin høie Bygnings-Herre blev kaldet Christiansborg. Om dette Kongelige Residents-Slot finder Læseren Efterretning siden ved §. 21.

§. 9.

9: Børsen

Børsen er en meget langt og paa alle Sider for fuld Syn fritliggende Bygning, saa og paa begge Sider til Sikkerhed for Kjøbmands Vare mod Ildebrand omgivet med to Kanaler, nemlig Nye-Strands Kanal paa den nordre og med Børs-Kanal eller Slotsholms-Kanal paa den sydlige Side. Denne Børsens lange og prægtige Bygning af gothisk Architektur er af Kong Christian den Fierde opbyggt af ny, og Aar 1624 mestendeels fuldført, men dog ei ganske fuldendt førend Aar 1640. Det er ellers mærkværdigt, at denne Bygning har været opført i Staden Calmar i Sverrig. Men da Kong Christian den Fierde havde indtaget Calmar i 1611, lod han samme Bygning afbryde og føre Taarnet og alle Steen-Billederne over til Kiøbenhavn, hvor han brugte det alt sammen til Børsens Bygning oc opføre paa den Grund, som han fra den aabne Strand havde ladet ved Indpæling og Dæmning indtage, og derefter opfylde med stor Bekostning. De to lange Facader af Børsen ere efter gothisk Bygnings-Maade prydede med en Mængde af Billedhugger-Arbeide af Sandstens-Billeder i Form af Termes [!, Hermes], hvilke bære begge Stokverkens Hoved-Gesimser, og ere af adskillige Figurer og Forestillinger, saa at den ene ei er den anden lig. Hver af disse Facader er 406 Fod eller 203 Alen lang, og Breden af Børsens Bygning er 66½ Fod eller 33 Alen. Begge Enderne af Børsen er zirede med herlige Portaler; dog er det vestlige Portal, som vender imod Slottet prægtigere

416

end det østlige Portal, som vender ud mod Christianshavn. Fra Slotspladsen falder Hoved-Indgangen til Børsen. Fra denne vestlige Ende er Opgangen dertil ganske skraae opad steenlagt, samt indsluttet paa begge Sider med et opmuret Brystværn, beklædt med Sandsteen. Paa dette Brystværns ene yderste Ende mod Kancelliet sees Mercurus Steenbillede, og dets anden yderste Ende mod Gammel-Strands Kanal, sees Neptuns Billede, hver paa sit Postament staaende. Imellem disse to store Steen-Billeder, hvilke staae 44 Alen fra hinanden er Opgangs-Veien meget bred af Begyndelsen, men løber snevrere og snevrere tilsammen efterhaanden opad, indtil man uden for Portalets Fortog ved fire Steen-Trin kommer op til Børsens vestlige Hoved-Portal, som haver fire fritstaaende Toskanske Piller af den rareste orientalske Marmor, hvilende paa Postementet af samme Materie. Oven over disse Pillarer læses i Steen udhuggen med forgyldte Bogstaver denne latinske Inscription: Sac. Populo: Quod Regno, Reique Publicæ ac Populo Dano Felix ac Fortunatum velit, qui ob jugem Filii Jesu Christi intercessionem Res tribuit Faustas, Quique Mercimoniis Omnique Bonæ Rei augendæ Præest, Ter Opt. Ter Maximus, Deus Pater, Filus & Spiritus Sancus, Byrsam, quam vides; Danicam Christianus Quartus, Danorum, Norrigozum, Slavorum, Gothorumque Rex potentissimus, Pater Patriæ Optimus, Boni Publici Curator Felicissimus Laudabili Regnum Magnorum Exemplo & serio Studie augendi Regna Sua Vivis Censu Emporiis, non Furtivis Mercurii & Lavernæ Artibus, Sed quod Princeps & Primum est, Divinæ Gloriæ, Et quod Proximum, Emptorum Venditorumque Fructuosis Usibus, Sacratam Dicitamque voluit. Anno a Christo Nato MDCXXIV. Oven over denne Inscription staaer Kong Christian den Fierdes Navn i Chifre med Krone over. Paa hver Side af dette smukke Portal staaer oven over hver af de to Fag Vinduer, som vende ud til denne vestlige Ende, udhuggen og forgyldt, Anno 1624. Dette smukke Portal er giort af Hans Steenvinkel. Ved den anden eller østlige Ende af Børsen, som vender ud til

Christianshavn, er Indgangs-Portalet af selvsamme gothiske Bygningsmaade, men dette østlige Portal er ikkun af Sandsteenen, men i øvrigt ganske ligt det forreste eller vestlige Portal; saa og læses her den selv samme latinske Inscription udhuggen med forgyldte Bogstaver, und-

417

tagen Aarstallet, som ligeledes staaer oven til over hver af de to Fag Vinduer, der vende ud til denne Side, men er Anno 1640, hvoraf sluttes, at dette Portal er blevet sidligere færdigt end det første. Opgangen til Børsen fra denne østlige Side er af en Steen-Trppe, som gaar ned til begge Sider med et Jern-Gelender eller Rekværk. Denne Steen-Trappe blev for din Brystfældigheds Skyld af ny opmuret Aar 1774. Den hele underste Etage af Børsen er lutter hvelvede, sex Alen høje Kieldere, hvis Plan er i Horizont med Gaden, og ere indrettede til at være numererede Kramboer, hvor lutter Hørkræmmere indlegge og daglig falholde Hør, Hamp, Jern, Kakkellovne, Tiere, Beeg, Tran, tør Fisk, Sild, Salt, Humle, Slibestene &c. Eftersom Børsen ligger imellem to Kanaler, saa gaae alle disse Hørboer fra den ene Side tversgiennem ud til den anden Side, eller fra den ene Kanal ud til den anden; derudover have de alle tillige den Beqvemmelighed, at Fartøier og Pramme kan saa got som lige ud for hver Hørboe-Dør fra begge Siderne legge til Bolverket, og der baade lade og losse de Vare, som de Handlende har købt eller solgt. Paa alle disse Hørboe-Døre staae Numere malede, paa det at enhver Hørkræmmer kan vide sin Boe, og den Købende kan finde til hvilken boe, han vil. Udi de fire sidste under Børsens østlige Ende værende numererede brandfrie Hvelvinger, som ere lige under Banqven, forvares Bankens Contanter og dens pantsatte Kostbarheder. Af denne Aarsag er denne Ende altid under en militair Skildvagts Opsyn ved begge Sider, for at afverge tyvagtig Indbrud.

Den øverste og høieste Etage af Børsen er indrettet og anvendt paa følgende Maade: Allerførst naar man træder ind til Børsen fra Slotspladsen, hvor Hoved-Portalet vender ud, finder man strax den store frie Plads, som er alle Købmændenes og Vexelerernes daglige Forsamlings-Plads, hvilke her daglig i Middagsstunden komme sammen imellem Kl. 12. og 1, hvorfor og denne Time kaldes den sædvanlige Børs-Tid. Denne forreste frie Plads er temmelig stor og rummelig, strekkende sig tversover til begge Sider af Børsen for Købmændene at kunne gaae frem og tilbage paa for at holde Samtale om Vexel Coursen og deres Købmandskab. Denne Forsamlings-Plads er afsat med nogle

418

fritstaaende Træ-Colonner, som bære Loftet. Paa disse Colonner hænger et sort Tavle-Bret, hvorpaa opslaaes Auctions-Placater og Skippernes Forretnings-Skilter, som indtage Fragtgods til fremmede Steder. Ved begge Sider af denne Indgang til Børsen ere fornødne Contoirer, saasom Søde-Assurance-Compagniets-Contoir, samt Stads-Mæglernes, Notariernes og Børs-Commissariens-Contoir ved Contractors Oprettelse og Underskrivelse. Til denne Købmændenes Samlings-Plads paa Børsen dens Underholdning har Kong Christian den Syvende sub dato 2 Nov. Aar 1771 befalet, at af hver Auction paa Børsen, naar der som ved Hammerslag bortsælges er under 500 Rdls Værdie, skal Børs-Commissairen nyde 24 Sk; men naar Auctionen er over 500 Rdlr. og derover, da 3 Mark. Men Auctionerne for Kongens Regning ere befriede derfra. Paa venstre Haand eller den nordre Side af denne Forsamlings-Plads er tet ved Vinduerne et apteret forhøiet Auctions-Bord, hvor der i Børstiden ofte holdes Auction over adskillige ankomne Skibs-Ladninger, diverse Købmands-Gods og Skibe. Næst derved er en Nürnberger-Handlings-Boutique. Al denne Forsamlings-Plads er med et lavt Gelender-Værk af en Alens Høide adskilt fra den øvrige Part af Børsen.

Den mellemste og største Deel af Børsen er afdeelt i lutter Købmænds-Kramboer, saa og Boglader. De fleste af disse numererede Boer vende ud til to Giennemgange langs igiennem Børsen, og ere opfyldte med alle Slags Alnekram, Fruentimmer-Prydelser, Isenkram, Meubler af nye Komoder, Dragkister, Chatoller, Sengesteder, Speile, alle Slags Borde, Kufferter &c. Bøger i Bogladerne, Landkorter, Kobberstykker, hvilke her i Mængde falholdes. Tvers for Enden af denne mellemste Deel er Snedkernes Børs, hvor Stadens Snedkere sælge alle Slags nye smukke Meubler, som staae her opsatte for Liebhavernes Øine at udvælge sig, hvilke de lyste.

Den yderste eller tredje Deel af Børsen er anvendt og indrettet til lutter Contoirer paa begge Sider, nemlig paa den nordre Side mod Gammel-Holm er den Kongelige Octroierede Vexel- og Laane-Banqvens Forsamlings-Stuer for Banko-Commissarierne, samt de øvrige Skriverstuer og Contoirer for de til

419

Banqven henhørende Betientere. Denne for alle Negotierende beqvemme og for Staten og Publicum nyttige Banqve er oprettet af Kong Christian den Siette, som gav Banqven sin Octroi Aar 1736 den 29. Oct. Af Begyndelsen bestod Banqven af adskillige Interessenters private Midler, som dertil havde indskudt 1000 Actier, hver paa 500 Rdlr., hvilke snart blev optagne med Begierlighed. Aar 1737 den 11 marts. begyndte Banqven første Gang efter en Forordning af 8 Mart. 1737, som bestyrkede Banko-Sedlernes Gyldighed. Banqven indfrie strax Vexler fra Kiøbmænd, der havde Credit og udlaante Penge for 4 Procent paa beste Pant; derudover nedfaldt Rente af Penge fra 5 a 6 til 4 Procent. Banqven havde en meget lykkelig Fremgang og Interessenterne fik hver 11 mark i udbytte 9 til 12 Rdlr. Procent. Den Credit, som Kiøbenhavns Banqve stedse har staaet udi, gjorde, at dens Actier altid steg aarlig i anseelig høi Pris, saa at den Actie, hvis Indskud havde været 500 Rdlr., steg til 1250 Rdlr. De første roulerende Banko-Sedler vare paa 100 Rdlr., 50 Rdlr., 40 Rdlr., 30 Rdlr., 20 Rdlr. og 10 Rdlr. Disse blev forslitte og samtlige indkaldte ved en Forordning af 13 Sept. Aar 1748 og indløste med tre Slags andre Banco-Sedler, nemlig 100 Rdlr., 50 Rdlr., og 10 Rdlr., af hvilke hvert Slags ere trykte paa sin Maade, for derved at gjøre alt Undersleb desto vanskerligere. Aar 1760 den 22 Mart. blev af Kong Friderik den Femte ved en Forordning tilladt Banqven at formere dens Fond med en ny Subscription, som tog sin Begyndelse den 31 Marts. samme Aar. I Kraft af Placaten af samme Dato blev en gammel Actie, hvis Indskud ved Banqvens første Stiftelse havde været 500 Rdlr., nu anslagen til 1000 Rdlr.; og da Indskuddet for en ny Actie var ligeledes 500 Rdlr., saa fik enhver af de gamle Interessenter sit gamle Actie-Brev udbyttet imod tvende nye Actie-Breve. Enhver Interessent kunde tegne sig for en heel, en halv eller en fjerdedeel Actie, og dog alligevel faae sit særdeles Actie-Brev. Efter faa Aars Forløb steg saadan en ny Actie til 700 Rdlr. Aar 1762 den 4 Sept. udkom fra Banqven 1 Rigsdalers Sedlers, og Aar 1775 den 24 May 5 Rigsdalers Banko-Sedlers Forordning. Banqven fik ogsaa Kongelig

420

Bevilling at have sin egen Mynt. Banqvens Administration blev besørget af visse Bank-Commissarier, som dertil aarlig bleve udvalgte ved de fleste Stemmer af Interessenterne. Efter et Kongeligt Rescript af 28 May Aar 1771 blev Banqven forbunden med en Specie- eller Giro-Banqve, som da samme Aar blev oprettet. Aar 1773 tog Kong Christian den Syvende Banqven til sig og indløste Interessenternes Actier. Banqvens Administration forrettes ved dens Directeurer og Commissarier. De Kongelige Betientere ere Revisores, Bogholder, Casserer, Controleur og Protocollist. Ligeledes har Giro- eller Vexel-Banqven sine Directeurer, en Bogholder, og Controleur. Lige over for Banqven eller paa den Side ud til Slotsholms-Kanal er det Kongelige General-Vare-Magasins-Contoirer, eller Oplaget for alle Slags indenlandske Fabrik-Vare af Klæde, Silketøi og diverse Stoffer, som af Fabrikeurerne i Staden forfærdiges og her forvares, hvilke Kramvare til Stadens og Provintsernes Kiøbmænd og Kræmmere, saa og til andre Liebhabere udsælges herfra i stort. Dette Vare-Magasin blev stiftet Aar 1738, og under dette Magazin henhører Hallen, eller det Sted i Staden, hvor Fabrikanternes Klæde prøberes og eftersees, om det er forsvarligt Kiøbmands-Gods, og derefter stemples. Børsen og alle dens Kramboers og Hørboers aarlige Leie er af Kong Christian den Siette overdraget til Qvæsthuset, som nu nyder Leien, der udgjør aarligen 2400 Rdlr. Børsens lange Lofter bruges til Magazin-Havre for den den Kongelige Liv-Gardes Heste.

Børsens Tag er af Blye, ligesom og Børsens Taarn-Spidse. Dette Taarn, som staaer midt paa Børsens lange Bygning er af egen Indretning; thi Taarnets Spir dannes af fire Drager eller Lindorme, hvilke alle hvile paa deres Bug og vende Hovederne ned ad, hver ud til sit Verdens Hjørne, men de slynge eller snoe deres fire Haler tilsammen omkring hverandre op ad i Veiret omkring Spiret, saa at deraf paa det sidste formeres en anseelig høi Spids, som strekkes i Veiret indtil Spirets Ende, da Spidsen endes med tre Kroner, een oven over den anden, og imellem hver af dem sidder en rund Klode, og til sidst Fløiet. Taarnets Høide fra Gadens Horizont til Fløi-Knappen er 88 Alen. Udi

421

Taarnet hænger en Klokke, med hvilken i forrige Tider er ringet hver Dag, naar Børsen blev aabnet og naar den blev tillukt, men nu bruges den Skik ei. Fra Taarnets Klokke hænger et langt Reeb ned paa Gaden, i hvilket den ved Midten af Børsen staaende Skildvagt trekker og slaar hver Times Fuldslag, saasomt Stadens Klokker slaae. Dette smukke og kunstige Spir blev for sin Brøstfældigheds Skyld nedtaget Aar 1775, men af ny ganske opbyggt med sin forrige Prydelse, Aar 1777 den 20 Jun. blev Fløien opsat paa det ny opbygte Børs-Taarn. Aftegningen paa Børsens tvende Portaler findes i Thuras Hafn. Hod. Tab. XXV. og XXVI. Ligeledes paa Børsens Facade med Taarnet Tab. XXVII. Ved Enden af Børsen paa Slotspladsen var Aar 1660 den 18 Oct. opsat et stort Pallads eller Theater, overtrukket med rødt Klæde, hvor Kong Friderik den Tredie (da Souverainitetet eller Arve-Enevolds-Magt var ham den 16 Oct. offereret, og af alle Stænder bevilget) blev høitideligen hyldet, da Rigets Raad, Adelen, de geistlige og borgerlige Fuldmægtiger, &c aflagde deres hellige Eed og svore Hans Majestet som en Arve-Enevolds-Herre. Om denne høitidelige Arve-Hyldning kan læses i Holbergs Danmarks Hist. Tom. 3. pag. 476-478.

§. 10.

10: Konsumtionsboden ved Børsen

Den liden Accise-Boe eller Consumptions-Contoirtet ved Børsen, er en liden Bygning, beliggende tæt ved Bolverket af Nye-Strands Kanal lige ud for Nedgangen af Børs-Trappen. Den er afdeelt i to Contoirer, af hvilke det ene er et Consumptions-Contoir, som forestaaes af en Consumptions-Skriver, hvor alle Told-Sedler paa udgaaende Vine, Salt &c. af Vedkommende clareres. Det andet Contoir er for tre Over-Visiteurer, hvilken siden Aar 1754 have Navn af Controleurer, og have Opsyn med de her liggende Fartøiers Ladninger. Den ene af disse Controleurer er altid Controleur ved Skibsmaalingen.

§. 11.

11: Nybørs

Nye-Børs kaldes den Rekke af alle de Huse, som ligge imellem Enden af Børsen og Christianshavns Broe. Af denne Byens Grund, bestaaende af nogle tusende Qvadrat-Alen er indtagen fra Havnen eller den aabne Strøm

422

og Søe ved en lang og breed Dæmning lige fra Slotsholmen eller Slotspladsen indtil det Sted, hvor Christianshavns-Broe begynder. Derefter blev al denne indpælede Grund med stor Bekostning opfyldt i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede indtil Aar 1620. Paa at opfylde denne indtagne Strandgrund anvendte ikke alene Kong Christian den Fierde selv, men ogsaa Rentemester og Tolder i Kiøbenhavn, Henrik Møller, store Penge, efterdi den allermindste Plads paa dette til Kiøbmands-handel saa beleilig beliggende Sted nær ved Havnen var saa fordeelagtigt. (See Pontop. Orig. pag. 240.) Adskillige Kiøbmænd, men især forommeldte Rentemester, Henrik Møller, byggede her endeel store anseelige murede Kiøbmands-Huse med Kieldere under, og bag samme byggede de hver sit tilhørende Pakhuus ud til Børs- eller Slotsholm-Kanal. Alle disse Huse paa denne Rekke have den store Herlighed, at store Skibe kan ligge tæt ved Bolverket for at lade og losse lige ud for deres Døre og Vinduer. Og da disse Huse have tillige deres Pakhuse i Baghusene, som vende ud til Slotsholms Kanal, saa kan allehaande Kiøbmands-Vare med den allerstørste Magelighed desto lettere ud- og indskibes fra Skibe og Pramme der ligger til Bolverket i Slotsholms Kanal, saa at alle disse Bygninger have Vandet baade for og bag ved sig. Ved Nye-Børs ligger det Guineiske Compagni og et Sukker-Raffinaderie.

§. 12.

12: Knippelsbro

Christianshavns-Broe eller Knippels-Broe, beliggende for Enden af Nye Børs tvers over Havnen eller Dybet og den stridige Strøm. Denne Broe er anlagt af Kong Christian den Fierde, og blev begyndt at bygges Aar 1618, da

den ny Stad Christianshavn var af højbemeldte Konge bleven afstukken Aar 1617. Men da det dybe Hav og den stridige Strøm adskilte Amager-Land fra Kiøbenhavn og Sielland, saa at ingen kunde komme fra den ene Stad til den anden uden med Fartøier og Pramme, og Amagerne med deres Kiøkken-Urter maatte lade sig oversette i Færgebaade, naar de ville til Torvs i Kiøbenhavn, saa lod Kongen begge disse Kiøbstæder sammenføie med en lang Broe af Muur og Steen fra det ene faste Land til det andet. Midt paa den lod han giøre en stor Vindebroe, som kunde opvindes og opdrages; saa at de

423

største Orlogs-Skibe urørte og uskadte kunde gaae derigjennem, naar Fornødenhed det udkrævede. Da dette Verk blev begyndt, holdt mange det for et umuligt og ubestandigt Verk formedelst det dybe Svelg og den stridende Strøm, som løber derigjennem, helst da den ikke løber den ene Dag som den anden, ja ofte end ikke den ene Time som den anden. Ikke desto mindre blev bag Grundpillerne under Broen saaledes med Sement saavel forsynede, samt med faste Hvelvinger oven til samlede, at hverken Storm, Strøm eller Iis have hidindtil været mægtige for at rokke den, ei heller have de forfærdelige store Tynger og Byrder, som derover siden ere blevne tilførte og paalagte, kundet i saa mange Aar rokke eller rykke den mindste Grundsteen af sit Sted. (See Slanges Historie om Kong Christian den Fierde pag. 403.). Paa Broens vestlige Side ere tvende sterke Steenkister. Oven paa de tykke Pæle i Stranden er Veien brolagt. Denne Broe blev i tre Aar fuldført. Det rareste, som ved denne Broe findes, er dette, at det ferske Pompe-Vand er Aar 1633 fra Peblinge-Søen, (som ligger paa den anden Side uden for Kiøbenhavn), indlagt igjennem Staden og under denne Broe ved en forkeert Gallie af Blye ned paa Søebunden sat, og saaledes blev det ferske Vand indleed igjennem det dybe Hav og stridende Strøm til den ny anlagte Stad Christianshavn, at hver Mands Huus dermed er blevet forsynet. Bemeldte Blyør og Render, hvorigjennem det ferske Vand løber, ligger saa dybt, at ikke de største dybstikkende Skibe, som gaae igjennem Broen, kan i mindste Maade beskadige dem. Om Christianshavns- eller Knippels-Broe udkom Aar 1660 en Broe-Anordning til dens Vedligeholdelse. Amagerne, som forud indførte deres Torve-Læs til Baads, fandt ved denne Broes Anleggelse Leilighed til at kiøre lige ind i Kiøbenhavn, og blev tilholdte at give aarligen 150 Rdlr. til Broens Vedligeholdelse.

§. 13.

13: Slotsholmens Vagthus

Slotsholms Vagthus i daglige Tale Slotsholm kaldet, er en fristaende Bygning, beliggende tværs for Enden af Børs- eller Slotsholms-Kanal. I den underste Etage af Slotsholms nordre Side er indrettet en Vagstue

424

for en Officerer med sin underhavende Slotsvagt. Men i Slotsholms søndre Side er det Kongelige Maleverks Consumptions-Contoir, som administreres af en Consumptions-Skriver, en Controleur, og en Casserer. Paa dette Contoir betale Stadens Brændevinsbrændere Consumption af den Hvede, Rug og Malt, som skraaes eller grøves til Brændeviin, saa og Borgerskabet for al den Rug, som males til Meel. Den hele øverste Etage af Slotsholm er indrettet til den Kongelige Skrædder-Sal, hvor alt det Kongelige Liberie til de Kongelige Pager, Lakeier, Staldfolk &c, bliver forfærdiget.

§. 14.

14: Slotsholmskanalen

Børs- eller Slotsholms-Kanal er den Kanal, som ligger bag ved nysommeldte Slotsholms Vagt imellem Nye-Børsens- og Bag-Børsens Bygninger, og tjener de i samme Huse boende Kiøbmænd, saa ogsaa de under Børsen værende Hørboer ved Vares Transport til største Fordeel.

§. 15.

15: Bag Børsen

Bag-Børsen, kaldes den hele Række af Gaarde og Bygninger, som ligge ved den søndre Side af bemeldte Slotsholm og dens Kanal. Alleryderst paa denne Side ligge:

a) Det Islandske og Finmarkske store og anseelige Pakhuse, som lukker for Enden af denne Gade, men hvis forreste Deel vender ud til Havnens Bolverk, hvor de største Skibe ligge og losse. Dernæst

b) Et Sukker-Raffinaderie, tilhørende Sukker-Raffinadeur Lediges.

c) Det saa kaldede Salt-Compagnie, hvilken Gaard har frem for andre skønne Paklofter til Kjøbmands-Vare at oplegge, da de største Skibe kan legge tæt til Pakhusene, hvilke alle vende ud til Havnens Bolverk, hvor Skibenes indehavende Ladninger udlosses. Denne Gaard har sit Navn tilovers af det Salt-Handels Compagnie, som her blev oprettet og anlagt Aar 1655, og hvis Hoved-Contoir her holdtes af Interessenterne, men efter nogle Aars Forløb blev siden ophævet.

d) Det forud grevelige Lærkiske Hotel No. 96 men nu det Stampiske, er et anseeligt Pallads, hvis Hoved-Facade til Gaden er 91 Alen bredt,

425

opbyggt ny af Grunden af Kong Christian den Siette til en Residents for Hertugen af Würtemberg-Oels, men siden købt af Grev Lerke og føjet til det af ham oprettede Stamhuus Lerkenborg. Det er en regulair Bygning, to Etager høi, forsynet med en liden Lysthaug.

I en lige Linie med disse Bygninger og Gaarde ligger:

§. 16.

16: Kongelige Generalitets- og Commissariatskollegium

Det Kongelige Generalitets- og Commissariats-Collegiums Gaard, beliggende imellem nysommeldte Gaard No. 96. og Cancellie-Bygningen. Denne Gaard har i Kong Friderik den Fierdes Tid været en Fyrstelig Gaard og havde Communication med det gamle Slot igiennem en lang Løngang bag Cancelliet. Den var da beboet af Fyrstinden til Slesvig, Anna Sophia, som siden den 4. Apr. Aar 1721 blev Dronning og Hans Kongelige Majestets anden Egte-Gemalinde. Men i Kong Christian den Siettes Regierings Tid blev al den vestlige Side-Bygning inde i Gaarden gjort til det Kongelige Posthuus, hvor i den nederste Etage var indrettet det danske Post-Contoir for den ridende og for de agende hamburgske og jydsk Post; ligeledes det lollandske Post-Contoir saaog Post-Kassererens Contoir. Men i den anden Etage var indrettet en Sal for General-Post-Amtets Directeurer. Ligeledes Contoirer for Post-Amtets Betientere, saasom Revisoreres, Archivarius &c. Dette Kongelige Posthuus blev forflyttet herfra Aar 1780 til Kjøbmagergade, hvor det blev anlagt i Gaarden No. 88, som dertil af Kongen blev købt og indrettet. (See forhen Kap. 4. §. 5. pag. 369) Dette forrige Posthuus er nu blevet combineret med Cancellie-Bygningen, og Aar 1781 udi November blev den almindelige Enke-Kasses Contoirer forflyttede fra Christiansborg-Slot ned udi forrige Posthuus, paa at samme Kasses Bogholder-Contoir holdes, hvor det hamborger ridende Post-Contoir var holdet, og bemeldte Kasses Casserer-Contoir holdes, hvor Post-Casserer-Contoiret forhen var holdet. Udi samme Side-Bygning blev ogsaa i Kong Christian den Siettes Tid indrettet Værelser til General-Land-Oeconomie- og Commerce-Collegium med dets Contoirer. Dette Collegium blev ophævet den 10 Jul. 1771 saaledes, at alle dets Sager skulle gaae frem-

426

deles til Finantz-Collegiet og Kammeret. (See videre siden ved Rentekammeret). I den forreste Bygning, hvis Hoved-Facade vender ud til Gaden eller Børsen, er af Kong Christian den Siette anlagt Land-Etatens General-Commissariat, forsynet med bekvemme Apartements og fornødne Contoirer for de Kongelige Betiente ved samme

Collegium. Aar 1763 i October blev Land-Etatens Krigs-Cancellie og Land-Etatens General-Commissariat forenede, og deraf constitueret eet Collegium, som førte Navn af Kongelig General-Krigs-Directorium. Aar 1766 den 11 Sept. blev General-Krigs-Directorium forandret til et Collegium af Navn: Høi Krigs-Raad. Aar 1766 den 22 Oct. blev Land-Etatens ganske Militair-Departement, (som bestod af General-Krigs-Directorium og siden det Kongelig Høie Krigsraad) deelt i to Dele, nemlig det Høie Krigs-Raad og Land-Etatens General-Commissariat. Men Aar 1767 bleve de samlede og kaldes nu Generalitets- og Commissariats-Collegium, som dirigeres af visse Deputerede. Under dette Collegium henhører et Depeche-Contoir med tvende Secretairere; dernæst fire Departement-Contoirer, et Bogholder-Contoir, en Arkivarius, og et Revisions-Contoir.

§. 17.

17: Kancellibygningen

Cancelliet er en stor vidtløftig og anseelig Hjørne-Bygning, beliggende allerforrest af de nysommeldte Bygninger, som gaee ned bag Børsen, dog saa at den med begge Sier vender fire ud til Slotspladsen. Cancelliets Hoved-Facade, hvor Indkiørselen er, vender ud til Børsen og er 100 Alen lang. Paa hver Side af Porten er 11 Fag Vinduer. I den store Frontispice over Porten sees allerøverst Kong Friderik den Fierdes Brystbillede, udhuggen i hvid Marmor og der neden under sees det Kongelige Vaaben, prydet med begge Ridder-Ordener, og holden af to Vildmænd, som ere omgivne med en stor Mængde Krigs-Instrumenter, udhugne i Steen, med tre Løver, hvilende paa Gesimsen. Men Cancelliets anden eller vestlige Side, hvortil Opgangen er af en Steentrappe, vender ud til Christiansborg Slot. Denne anseelige Bygning er med stor Bekostning fra Grunden af ny opført af Kong Friderik den Fierde og er med en Løngang føiet til Slottet, saa at Kongen kan igiennem samme Løn-

427

gang gaee fra Slottet over til Cancelliet. Bygningen bestaaer egentlig af tre Fløie, som indslutter en rummelig Gaard, der paa den fiende Side indelukkes af Proviantgaardens Hoved-Bygning. Kielderen under alle tre Bygninger ere hvelvede reent igiennem. Over Kielderne ere tre Etager eller Stokverker.

Den første eller underste Etage er ligeledes overalt i alle tre Fløie reent igiennem hvelvede og brandfrie, fordi samme Etage er indrettet til de Kongelige Arkiver, og har hvert Collegium her sit særskilte Arkiv for sig selv. Saaledes finder man her det danske Cancellies Arkiv, det tydske Cancellies, Krigs-Cancelliets, men nu Generalitetets Arkiv, Rentekammerets Arkiv &c. Ethvert Arkiv er uden til forsynet med Jerndøre, paa hvilke er malet, hvilket Arkiv det er. Indvendig ere de alle hvelvede og i Vinduerne forsynede med Jern-Vindues Luger eller Skodder. Den smukke Orden og zirlige Indretning i disse Arkiver kan bedre betragtes end beskrives. Men alle Cancelliernes Hoved-Arkiv eller det Kongelige Geheime-Arkiv er en hvelvet Bygning igiennem alle tre Etager, saa at, naar Kongen vil gaee fra Slottet over til Cancelliets igiennem forømmeldte Løngang, der sammenbinder Slottet med Cancelliet, saa kommer han allerførst ind i Geheime-Arkivet, og fra dette Arkiv ind til Collegierne paa den venstre Haand; men han kommer ind til det Kongelige Bibliothek, saa og til Kunst-Kammeret paa den høire Haand.

Udi den anden Etage ere Cancellierne tilligemed de til hvert Cancellie henhørende Contoirer. Hvert Contoir paa begge Sider af Giennemgangen er afdeelt for sig, med sin egen Kakkellovn og paa Contoir-Døren er malet Contoirets Navn og det Departements Navn, hvorunder det henhører. I fordum Tid var i denne Etage i den vestlige Fløi ud til Slottet det Kongelige Geheime-Stats-Conseil, men samme blev af Kong Christian den Syvende ophævet ved en Kongelige Act, dateret Frideriksberg den 27 Dec. Aar 1770, og i dets Sted blev Aar 1772 den 13 Febr. oprettet et Geheime-Stats-Raad, hvis Forsamlings-Sal er paa det Kongelige Residents-Slot Chrisitansborg. I forrige Geheime-Conseils-Stue blev en Tid lang holdet General-Toldkammer, indtil samme blev forflyttet i den ny Bygning, som er imellem Cancelliet og Generalitet.

428

Udi den nordre Fløi er det danske Cancellie, som er stiftet Aar 1670, men fik sin første Over-Secretair Aar 1688, og har tilforn havt til Chef, en Over-Secretair, dernæst en Maitre des Requettes, fire Secretairer, og to Cancelliet-Forvaltere. (See Holbergs Danm. og Norges geistl.og verdsl. Stat pag. 545.) Men Aar 1771 den 20 Marts blev efter Kongelig Befaling den danske Cancellie sat paa en anden Fod og dets Sager deelte under fire Kamre, saa at det nu skulle bestaae af fire Deputerede og ligesaa mange Departements. Under det første Departements-Contoir, hvis Chef var den første Deputerede, henhørte Sieland, Møen og Bornholm. Under det andet Departements-Contoir, hvis Chef var den anden Deputerede, henhørte Nørre-Jylland, Lolland, Langeland og Falster, samt de derunder sorterende Øer. Under det tredje Departements-Contoir, hvis Chef var den tredje Deputerede, henhørte Kongeriget Norge. Under det fjerde Departements-Contoir, hvis Chef var den fjerde Deputerede, henhørte Island, Grønland og Colonierne i de andre Verdens Parter, samt Lehns-Sager. De øvrige Contoirer vare: Et Depeche-Contoir og et Arkiv-Contoir med en Arkivarius og en Registrator. Denne Forretningernes Inddeling efter Distrikterne blev ophævet den 4 Marts. Aar 1773, da Hans Kongelige Majestet befalede, at det danske Cancellie skal bestaae af fire Hoved-Contoirer, nemlig to Deputeredes- og to Expeditions-Secretairs-Contoirer. Cancellie-Collegium bestaaer af de tvende Deputerede, af General-Procureuren og den første Expeditions-Secretair.

Det tyske Cancellie fik sin første Over-Secretair Aar 1688; (see Holbergs Danm. og Norges Stat pag.548) og bestod af den Over-Secretair, en Cancellie-Forvalter, en Geheime-Registrator. Men Aar 1771 blev efter Kongelig Befaling det tyske Cancellie sat paa en anden Fod og dets Sager deelt under tre Kamre, saa at det skulle bestaae af tre Deputerede, som hver havde sit Departement at forestaae. Under det første Departement-Contoir, hvis Chef var den første Deputerede, henhørte de Slesvigske Sager. Under det andet Departements-Contoir, hvis Chef var den anden Deputerede, henhørte de Holstenske Sager. Under det tredje Departement-Contoir, hvis Chef var

429

den tredje Deputerede, henhørte de Oldenborgske, Delmenhorstiske, Pinnebergiske og Altonaiske Sager. Men under Dato 28 Jul. 1773 blev gjort i det tyske Cancellie følgende Indretning: Forretningernes Inddeling efter Distrikterne blev ophævet. Cancellie-Collegium bestaaer af to Deputerede og Over-Procureur, samt første Expeditions-Secretair. Dernest et Expeditions-Contoir, et Copiist-Kammer, et Archiv-Contoir.

Krigs-Cancelliet er stiftet af Kong Christian den Femte Aar 1678 og fik sin første Over-Krigs-Secretair, da det forhen Aar 1660 stiftede Krigs-Collegium blev ophævet. (See Holbergs Danm. og Norges Stat pag. 548 og 549.) Men Aar 1763 blev Land-Etatens Krigs-Cancellie og Landetatens General-Commissariat forende og deraf constitueret et Collegium, som førte Navn af Kongelig General-Krigs-Directorium. Men Aar 1766 blev samme Collegium tillagt det Navn: Høie Krigs-Raad. Den Forandring, som dermed er skeet i den følgende Tid, er anført forhen §. 16. pag. 426.

I den østlige Fløi af denne Bygnings anden Etage er Forsamlings-Salen for de Herrer Deputerede og Committerede i det Kongelige Rentekammer-Collegium. Aar 1691 begynder Rentekammerets egentlige rette Periode, thi da bleve Rentemestrene afskaffede og Kammer-Sagerne bleve dirigerede først ved en Præses og siden ved Deputerede og Committerede alene. Men i Kong Friderik den Fierdes Tid blev Rentekammerets sat paa en ordentlig Fod Aar 1719, thi da blev Renteskrivernes Tal forøget tilligemed Betienternes Løn, Kongelige Fuldmægtige udi alle Contoirs beskikkede, og de Deputerede udi Kammer-Collegio bleve assignerede visse Contoirs, over hvilke de skulle være Decisores. Kammer-Collegium bestod da af tre Deputerede for Financerne, af sex Tilforordnede eller Committerede udi Kammer-Collegio og to Kammer-Secretairer, hvilke forestode de tvende Contoirs paa Kammeret, som kaldes Kammer-Cancelli, hvoraf det ene kaldtes det danske og norske Kammer-Cancellie, men det andet kaldtes det tyske Kammer-Cancellie. Dernest var endnu den tredje Kammer-Secretair, som kaldtes Justits-Secretairen, hvis Forretning vedkommer Kammer-Justits-Sager. Renteskrivernes Antal vare 17, nemlig 7 danske Contoirer,

430

5 norske Contoirer og 5 tyske Contoirer. Dernest en Bogholder og to Assignations-Contoirer, samt en Arkivarius i Kammer-Arkivs-Contoir, og en Landmaalings-Skriver i Landmaalings-Arkivet. Aar 1760 den 7 Jan. oprettede

Kong Friderik den Femte det Vestindiske- og Guineiske-Rente- samt General-Toldkammer; Til hvilket Kammer alle Told-Sager, saa og alle Consumptions- Folke- og Familie-Sager, som tilforn henhørte under Rentekammeret, bleve henlagte. Dette Toldkammer bestod, ligesom Rentekammeret af adskillige Deputerede og Committerede, dog var den første Deputerede i Toldkammeret tillige og den første Deputerede i Rentekammeret. Alle General-Toldkammerets Forretninger bleve henlagte til et Kammer-Cancellie og sex Renteskriver-Contoier. (See Holbergs Danm. og Norges Stat pag. 566 og 567.) Denne Indretning vedvarede indtil Aar 1771, da Hans Kongelige Majestet Kong Christian den Syvende ved en Kongelig Kabinets-Ordre af 6 Jul. Aar 1771 oprettede et Finantz-Collegium; Dernest ophævede det hidtil værende Rente- og General-Toldkammer, og tillige oprettede tre adskilte Rente-Kammere, hvilke skulle besørge de hidtil i forberemelte Rente- og General-Toldkammer behandlede Ting, af hvilke Kammere det ene blev kaldet det danske Kammer, det andet det norske Kammer, og det tredje det tyske Kammer.

A.) Bemelte Finantz-Collegium fik Bestyrelsen af alle Finantz-Sager, samt Tilsyn med alle de Personer, hvis Forretninger did henhører og havde fire Deputerede, hvilke havde hver sin Secretair og Copiist. Derunder henhørte Expeditions-Secretaires Contoir; Ligeledes det danske og norske Assignations-Contoir, det tyske Assignations-Contoir, og Hoved-Bogholder-Contoiret.

B.) Det danske Kammer, som forvaltede Cammeral-Væsenet i Danmark, og de uden for Europa liggende Lande, fik en Deputered og Chef med fem Committerede, hvilke hver især havde sit Bureau, altsaa fem Bureaux og hver Bureau havde sin Secretair og sin Renteskriver; Dernest en Expeditions-Secretair med sit Contoir, et Arkiv-Contoir med sin Arkivarius og Registrator: Saa og et Revisions-Contoir. Under det danske Kam-

431

mers første Bureau henhørte hele Jylland. Under det andet Bureau henhørte Fyn, Møen, Lolland, Falster, samt de Amter Vordingborg, Antvorskov og Corsøer. Under det tredje Bureau henhørte Hans Majestæts Lande og Colonier uden for Europa, samt Brandvæsneet. Under det fjerde Bureau henhørte Siellands Stift, Bornholm indbegrebet, undtagen de tre forommeldte Amter, der henhørte under det andet Bureau. Under det femte Bureau henhørte Staden Kiøbenhavn.

C.) Det andet Kammer var det norske Kammer, som bestyrede alene Cammeral-Væsenet i Kongeriget Norge og Island, fik en Deputered og Chef med fire Committerede, hvilke hver især havde sit Bureau, altsaa var her fire Bureauer og hver Bureau havde sin Secretair og sin Renteskriver; Dernest en Expeditions-Secretair med sit Contoir, et Arkiv-Contoir med en Arkivarius og en Registrator; Saa og et Revisions-Contoir med sin Revisor. Under det norske Kammers første Bureau henhørte Aggershuus Stift, undtagen Rummedals- og Sandsværds-Fogderier, samt Grevskaberne Laurvig og Jarlsberg, tilligemed de derudi liggende Steder, saavel som og Staden Drammen. Under det andet Bureau henhørte Trunhiems-Stift, samt Fogderiet Sundmøer og Island. Under det tredje Bureau henhørte Bergsverks-Distrikterne, samt de tvende fra Aggershuus-Stift undtagne Fogderier. Under det fjerde Bureau henhørte Christianssands-Stift og Bergens Stift, undtagen Fogderiet Sundmøer. Under det danske og norske Kammers fælles Opsigt var endnu henlagt det danske Brand-Assurance-Contoir.

D.) Det tredje Kammer under navn af det tyske Kammer, havde Cammeral-Væsenet i Hertugdømmet Slesvig, Holsteen og Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst, og havde en Deputered og Chef, tilligemed fire Committerede, hvilke hver især havde sit Bureau; altsaa var her fire Bureaux; Ethvert Bureau havde sin Secretair og sin Renteskriver. Dernest en Expeditions-Secretair med sit Contoir, et Arkiv-Contoir med en Arkivarius og en Registrator, et Revisions-Contoir med en Revisor,

432

saa og det tyske Brand-Assurance-Contoir. Under det tyske Kammers første Bureau, henhørte Hertugdømmet Holsteen. Under dets andet Bureau henhørte det første Slesvigske Distrikt, samt Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst. Under det tredje Bureau henhørte det andet Slesvigske Distrikt samt alle Toldsager. Under det fjerde Bureau henhørte overhoved alle Kiøbstædernes Affairer og Anliggender. Denne Indretning med disse tre

Rente-Kamre vedvarede noget lidet over halvandet Aar. Thi Aar 1773 i Januar, gjorde Hans Kongelige Majestet Forandring i Finants-Collegio og Kammeret, da ved Forordning af 21 Jan. Aar 1773 blev befalet, hvorledes Financerne, Cammerral- og Commerce-Væsenet skulle bestyres, nemlig:

1.) Ved Finants-Collegium, hvorunder blev henlagt alle Penge, Banqve, Mynt- og Cours-Sager, saa og Told-Intrader af Sundet. Dette Collegium har fire Deputerede. Under Finants-Collegium henhører det danske og norske Assignations-Contoir, det tydske Assignations-Contoir, Hoved- og Contra-Bogholder-Contoir, ligeldes Zahl-Kammeret, som forestaaes af en Zahl-Casserer, saa og Kiøbenhavns Mynt, som dirigeres af en Myntmester, Mynt-Wardein, Hof-Maedailleur, Stempelskierer og en Revisor.

2.) Rentekammer, som blev befalet at settes paa dets forrige Fod, at skulle have samme Forretninger, som det har havt fra Aar 1670 til 1770, dog med denne Forskiel, at det almindelige Landvæsen skal legges derunder og Bergverks-Sagerne skulle tages derfra. Hvoraf følger, at de tre Kamre, nemlig det danske Kammer, det norske Kammer, og det tydske kammer, som Aar 1771 blev oprettede, aldeles ophæves. Rentekammeret har nu sine visse Deputerede og sine visse Committerede. De Contoirer, som høre under Rentekammeret ere, det danske og norske Kammer-Cancellie; det tydske Kammer-Cancellie, Kiøbenhavns Contoir, Siellands Contoir, Fyns Contoir, Jyllands-Stifters Contoir, Landvæsenets Contoir, de danske og norske Kiøbstæders Contoir, norsk Sønd-

433

fields Contoir, Trondhiems Contoir, Bergens Contoir, det danske og norske Revisions-Contoir, første Slesvigske Contoir, andet Slesvigske Contoir, første holsteenske Contoir, andet holsteenske Contoir, Landmaalings-Contoir, Stempelpapirs-Contoir.

3.) Vestindiske- og Guineiske-Rente- samt General-Toldkammer, hvorunder henhøre de Forretninger, som Forordningen af 7 Jan Aar 1760 har bestemt, nemlig: a) Det hele Told- og Consumptions-Væsen i alle Kongelige Stater, samt Consumptionen af Kiøbstæderne i Danmark og Norge. b) Colonierne i Vestindien og Guinea, samt Island, Færøe og Grønland, tilligmed Finmarken for saavidt Handelen og Fiskeriet betrefter, saavel i Henseende til Cammerral- og Told- som Commerce-Væsenet. Dette General-Toldkammerets Collegium har nu sine visse Deputerede og sine visse Committerede. Under dette Collegium henhører et Kammer-Cancellie-Contoir, Siellands Told-Contoir, Fyens og Jyllands Told-Contoir, norske Told-Contoir, danske og norske Consumptions-Contoir, Vestindiske og Guineisk Contoir, Finmarksk, Islandsk, Færøisk og og Grønlandsk Contoir, hvorunder de Jydske, Fyenske og Langelands Consumptions- samt Tobaks- og Salt-Forhandlings Sager og Regnskaber, tydske Told-Contoir, norske Revisions-Contoir, det vestindiske stemplede Papirs Contoir med sin Commissarius og Controlleur. Under dette Collegium henhører Kiøbenhavns Told-Væsen. For samtlige Kammer-Collegier er et Arkiv med sin Arkivarius og Registrator. General-Toldkammeret med sine Contoirer holdes i den ny Bygning, som er imellem Cancelliet og Generalitetet.

4.) Oeconomie- og Commerce-Collegium, hvorunder henlægges alle Commerce- Fabrik- og Fiskeri-Sager, saavel som hvad der angaaer de til dette Collegium henhørende Lauge, saa og det hele Brand-Assurance-Væsen i begge Kongens Riger, Fyrstendømmer og Grevskaber, og bestyres som før. Dette Collegium har sine visse Deputerede og visse Committerede.

434

Derunder henhører det danske og norske Brand-Assurance-Contoir, det slesvigske og holsteenske Brand-Assurance-Contoir.

5.) Bergverks-Directorium, som bestyrer alle Bergverks og didhen hørende Sager, saavel som og Saltverks-Væsenet. Dette Collegium har sine Deputerede og Assessorer. Derunder henhører et Directorii-Cancellie, et Revisions-Contoir.

I den tredie Etage af alle tre Fløie af Cancellie-Bygningen har Rentekammeret, saasom det vidtløftigste Collegium alle sine Contoirer for alle Renteskrivere, Revisorer, Bogholdere, Arkivarius &c. Indgangen til alle Renteskriver-

Contoirer, som er i den nordlige Længde, falder fra en lang Gang, som strekker sig langs med bemeldte nordlige Fløi og er besat med store Vindovne, fra hvilke Varmen om Vinteren driver ind i Contoirerne paa begge Sider af Gangen. Af den Grund, hvor Cancelliet, Generalitet- og Land-Commissariatets-Gaard med flere Bygninger nu staaer opbygte paa, er ligeledes i Kong Christian den Fierdes Tid ved kostbare Dæmninger indtagne fra Havnen Bredde eller Søen, og derefter opfyldt til Bebyggelse. Paa det Sted, hvor nu Cancelli-Bygningen staaer, var fordum i Kong Christian den Fierdes Tid af Rentemester og Tolder Henrik Møller, opbyggt et Boldhuus, imellem samme Boldhuus og Proviantsgaarden var bygt en Hestemølle til at male fine og grove Gryn paa til Flaadens Fornødenhed. (See J. L. Wolfs Encom. Dan. pag. 152.)

§. 18.

18: Proviantsgården

Den Kongelige Proviantsgaard, beliggende næst ved Cancelliets søndre Side, er opbyggt Aar 1604 af Kong Christian den Fierde paa al den Plads, som Kongen lod ved Indpæling og Dæmning tage ind fra Havnen eller Søen, og derefter opfyldte til Bebyggelse, da her var tilforn den aabne Strand, hvor de Kongelige Orlogs-Skibe altid før laae bag Slottet. Denne Proviants-Gaard lod Højbemeldte Konge opbygge med de Muursteen, som stode i de mange katholske Kirkers og Klosters gamle Mure udi Roskilde, hvilke blev nedbrudte og førte herind til Kiøbenhavn, og deraf lod male Sement til at opmure Proviantsgaardens Bygninger, saa og Tøihuset med. (See Wolfs Encom. Daniæ. pag.

435

475). Naar man nu gaaer fra Cancelliet igiennem Slots-Løngangs-Porten saa finder man strax paa venstre Haand Indgangs-Porten til den Kongelige Proviantsgaard, som er et Hoved-Magasin for adskillig Slags Provision og Forraad af Korn- og Fede-Vare til Matrosernes og den Kongelige Orlogs-Flaadens fornødne Udredning. Denne Bygning er foran ud til Gaden ikkun 42 Alen bred, men inde i Gaarden langs med den venstre eller nordlige Side sees en overmaade lang, stor og anseelig grundmured Bygning med mange store og prægitige Lofter, det ene oven over det andet, saa og hvelvede Kieldere under hele Bygningen, samt tillige flere til Proviantsgaarden henhørende Bygninger. Udi de adskillige Kieldere ligge et anseeligt stort Forraad af fede Vare, saasom Flesk, Kiød, Smør, og paa Lofterne et stort Magasin af alle Slags Kornvare, Rug, Byg, Havre, Erter, hvormed ikke alene den Kongelige Flaade provianteres, naar den udrustes, men endog den samtlige gemene Mand, baade Matroser og den faste Stok ved Søe-Etaten blive bispiset; thi foruden deres maanedlige Besoldning nyder hver Mand maanedlig sin frie Kost, da han ved hver Maanedes Begyndelse under en Søe-Officers Tilsyn faaer efter en fastsat Taxt og Vegt sin visse Maanedes-Kost af Rug, Smør, Flesk, Erter og Gryn, hvilket saaledes til hvert Compagniets Mandskab bliver uddeelt. I Kong Christian den Fierdes Tid Aar 1626 blev en stor Deel af Proviants-Huset ved ulykkelig Ildebrand afbrændt. Ligeledes ogsaa Aar 17- - i Kong Friderik den Fierdes Tid. Paa Proviantsgaarden boer den Kongelige Proviants-Forvalter, som har sine Contoirer i Bygningerne paa den høire Haand eller sydlige Side. I en særskilt Bygning paa denne store Proviantsgaard er indrettet det Kongelige Bagerhuus, forsynet med adskillige store Bagerovne, hvor baade ugentlig bages Kamisbrød [i. e. Kommisbrød] til den i Staden garnisonerede Soldatesqve, saa og bages alt det haarde Skibs- og Kahytbrød til de Kongelige Orlogs-Skibe og Fregatter, naar de udrustes. Denne store Proviantsgaard er til sit bestemte Brug særdeles beqvem indrettet; thi ved Bygningernes sydlige Side er anlagt en stor Havn, hvori alle Proviants-Skibene, som ankomme med Kongens Korn fra de Kongelige Amtstuer, kan ligge tæt til Bolverket næsten lige ud for hvert Magasin og udlosse deres indehavende Ladninger. Ligeledes i denne Havn imodtage de Kongelige Barkasser eller

436

store Skibsbaade deres Skibs-Proviants af Flesk, Erter, Gryn, Smør, &c. for at bringe samme om Bord paa de Kongelige Orlogsskibe, naar disse ligge tiltaklede paa Kiøbenhavns Rhed.

§. 19.

19: Det Kongelige Bibliotek

Det Kongelige Bibliothek og det Kongelige Kunstkammer ere samlede udi den store og anseelig grundmurede Bygning, som ligger næst ved Proviantgaarden imellem de tvende Slotterts Løngange. Denne lange og store Bygning er 136 Alen lang og tre Etager høj, fra Gaden til Gesimsen 29 Alen, men til Rygaasen 48 Alen høj. Aftegningen derpaa findes i Thuras Hafn. Hod. Tab. XXVIII. Men hvor stor denne smukke Bygning end er, og i hvor skøn udvortes Anseelse den end har, saa ligner den dog ikke nær den store Pragt og de uskatterlige Klenodier, som Bygningen indvendig indbefatter.

A) Den underste Etage eller Stokverk af dette anseelige Huses hele Længde og Brede hører til det Kongelige Tøihuus, og skal der nærmere blive omstændeligen beskrevet ved §. 20. Vi begive os derfor til

b) Den andne Etage eller Stokverk af denne Bygning, som Kong Friderik den Tredie Aar 1669 lod bygge og indrette til at forvare det prægtige og kostbare Kongelige Bibliothek, som indeholder en overmaae stor og rig Samling af gamle og rare Bøger og Editioner. Til dette Kongelige Bibliothek har Kong Friderik den Tredie lagt den første Grundvold, thi Begyndelsen blev allerførst gjort med den Bogsamling, som Kongen selv eiede. Denne Samling fik siden en anseelig Tilvæxt ved endeel andre herlige Bibliotheker, som deels ere skienkede dertil af berømmelige Mænd, deels af Kongen købte dertil, ibland hvilke især regnes: Peder Scavenii, Joachim Gersdorffs, Lauritz Ulfelds, Jost Høgs, Esaia Puffendorfs og Christian Reitzers; saa at dette Kongelige Bibliothek nu bestaaer af flere end 100000 Volumina, hvis Antal hvert Aar formeres ved Høikongelige Omsorg med de kostbareste og beste udenlandske Verker, der Tid efter anden komme for Lyset. Saavel det Kongelige Bibliotheks Sal, som ogsaa dets Indretning ligner det bekiendte og berømmelige Bibliotheca della Minerva i Rom. Forommeldte

437

prægtige Kongelige Bibliothek staaer paa en stor Sal, som er over 200 Fod eller 100 Alen lang. Fra den ene Ende af Salen til den anden Ende er i Midten langs igiennem Salen en bred Gang, hvis Gulv er ziirligt belagt med de skønneste og fineste sorte og hvide Marmor-Fliser. Udi denne lange Sal er et skønt og lydelig Echo, som, paa hvilken Ende af Salen man end staaer og raaber, igientager tre Gange tydelig de selv samme Ord som udraabes. Paa hver Side af denne brede Gang træder man nogle Trin op til en Forhøining, som farer fort hele Salen igiennem paa begge Sider langs ned, paa hvilke Forhøining rundt om, saavelsom paa begge de lange Sider, som og paa de tvende Ender, er anordnet en Rad af fristaaende Corinthiske Pillarer, hvis forgyldte Capitæler bære et Gallerie, som gaae omkring hele Salen paa alle fire Sider, hvortil er Opgang af fire Trapper, nemlig en Trappe i hvert Hjørne af Salen anlagt. Den Orden, hvori alle Bøgerne nu staae, er af Kong Christian den Femte saaledes anordnet, at de i Bogreoler, som staae under Galleriet imellem alle Vinduerne, (hvilke ere af en særdeles Høide og 10 Fag i Tallet paa hver Side af Salen), staae paa den venstre Side af Indgangen opsatte alle de Theologiske, Historiske, Ecclesiastiske, Medicinske, Politiske, Philosophiske og Philologiske Bøger in Folio. Men paa den højre Side af Indgangen staae alle de Juridiske og Historiske Folianter. I denne selv samme Orden staae ogsaa oven paa Galleriet alle de andre Bøger af Qvarter, Octaver, og mindre Formater. Ved hver Ende af denne store Sal staaer paa Galleriet fire Skabe, alle forsynede med Glasdøre og tillukte under Laas og Nøgel. Udi disse fire Skabe forvares og giemmes en særdeles rar Skat af ældgamle Manuscripter, hvoribland findes en Mængde gamle islandske og norske Pergaments-Bøger, henhørende til den nordiske Historie og Lovkyndighed. Ligeldes giemmes her en anseelig Samling af Hebraiske, Græske og Latinske Codicibus Membraneis, saasom Bibler, Patres, Autores Classici og Poeter. Ei at tale om andre Videnskaber, hvoraf her findes mangfoldige, saavel paa Pergament,

438

som paa Papir skreven. Disse rare Manuscripter ere tilkøbte og indkomne fra det Danneskioldske, Rostgaardske, Deichmanske, Grammiske, Fossiske og andre berømte Mænds Bibliotheker. Dette prægtige Kongelige Bibliothek blev Aar 1764 beriget med en rar Samling af orientalske Manuscripter, hvilke af et lærdt Selskab, (som paa Kong Friderik den Femtes Bekostning, reiste til Egypten og Arabien, for at opsøge Curiosa), bleve sendte fra Alexandrien hiem til Danmark. Disse Orientalske, størstedelen paa Pergament haandskrevne Bøgers Tal er 150. Deribland findes 8 hebraiske Bibler, deels af Ælde noget mutilerede, fornemmelig et Exemplar, som holdes for at

være omtrent 1000 Aar gammelt formedelst dets adskillige Egenskaber, og derfor følgerigen ogsaa er det allerældste i Europa, saavidt man veed. De fleste andre Codices ere Arabiske og iblant disse er en rar Commentarius over Alcoranen.

Iblant de første forommeldte rare Pergaments-Codices, findes en Justinus, som er skreven med Erkebisp Absolons egen Haand og af ham foræret til Sorøe-Kloster. Ligeledes en Davids Psalter, zirlig og net skreven paa Pergament, som har tilhørt den norske Prindsesse Christine, Kong Haagens Datter i Norge, som blev gift til Spanien. End videre glemmes blant rare Manuscripter Kong Friderik den Tredies chymiske Samling. Ligeledes Tycho Brahes mange egenhændige Skrifter eller Autographa. Samt den bekjendte Codex Flateiensis, saaledes kaldet, fordi den er fundet paa den Øe Flatøy udi Island. Denne Codex indeholder de gamle norske Kongers Historie og er skreven i det ældgamle norske eller islandske Sprog. Samme Codex holdes for at være overmaade rar og er af den berømte Antiquario Arnas Magnæus, skatteret paa mange tusinde Rigsdalers Værdie. Af de allerrareste Bøger paa dette Kongelige Bibliothek vil man anføre nogle faa, som regnes blant de merkværdigste, nemlig. En tydsk Bibel, trykt i Nürnberg Aar 1483 2 Vol. hvori alle Initial- eller Begyndelses-Bogstaver ere zirede med Guld. Den lybske Bibel af Aar 1404. Lutheri tydske Bibel, Augsburg Aar 1595.

439

2 Vol.; hvilket Exemplar er trykt paa fiint Pergament, zirede med malede Figurer, indbunden i sort Karduan og Bindet beslagen med en Hob masiv Sølv. Foran i den første Tome sees Doct. Luthers Portrait meget konstigt og vel skildret af den berømte Lucas Cranach i Wittenberg Aar 1525. Den Lüneborgske Bibel Aar 1641, dedicret til Kong Christian den Fierde, 2 Vol, trykt paa det skønneste og hvideste Pergament. Den Wittenbergske Bibel af Aar 1551, hvilket Exemplar har været Kong Friderik den Anden daglige Haand-Bibel, hvori Kongen med sin egen Haand har foran i Bogen tegnet, hver Gang han har begyndt at læse Bibelen igiennem, saasom: Anno 1.5.6.6. begunte Jeg adt lesse y denne Bybel den 20 Januarius pa Fredersborg den Tye der war Krye ymellum Danmarch och Schwerrich. Friderich. Anno 1.5.6.7. hawer Jeg lest denne Bybel, Gut verre lowet vt po Fredersborg den Tyedt der war Krye ymellum Danmarch och Schwerich. Gut vnde meg den samme saa at hawe lest, Gut tyl Erre och myn Sel Salychheytyl det Besste, Amen. Den 6 Aprilis. Friderich. Anno 1572 begunte jeg po tet den anden gan at wylle lessze denne Bybel vt och war det wor Herriss Himmelfarff Dach och war den 15 Majus. Gut vnne meg den saa lesse Gut tyl Ere och min Sel tyl det Besste. Amen. Anno 1576 haver jeg lest denne Bybbel vt den 16 December, her po Frederssbor Gut werre lovet. Gut vnde meg den at begunne ygen Gut tyl Erre och min Sel tyl det Besste Amen. Anno 1577 hawer jeg paa det dredy gan begunt at wylle lesse denne Bybel vtt och beguntte pa hyllye tre Konggers Dach sum War den 6 Janarius Gut vnde mig den at lesse gut tyl erre och min Sel til Besste. End videre findes her Biblia Germanico-Latina Pauli Eberi, Witemb. 1565 i 20 Vol. in Quarto trykt paa det fineste og hvideste Pergament. Rituale Syriacum, Romæ 1624. Missale Norwegicum secundum Ritum Nidrosiensis Ecclesiæ, Hafniæ 1519. Liturgia Sveeanæ Ecclesiæ 1576. Jertiges Postil, trykt i Paris paa Dansk

440

Aar 1515, udgiven af Christen Pedersen, Kanik i Lund. Davids Psalter, paa Dansk udsat af Francisco Wormodo Carmelita, trykt i Rostok 1528 in 4to. Davids Psalter, trykt paa Dansk med stor Stil paa Frue Ellen Marsvins Bekostning, Khvn. 1632. Plinii Historia Naturalis, Venet. 1472. Homeri Opera, Græce 1488. 2 Vol. En tydsk Bog, som handler om Krigs-Væsenet, med smukke Figurer, zirede med Farver, trykt i Khvn. Aar 1578. Foran i Bogens sees Kong Friderik den Andens Portrait og Vaaben. Dette Verk bestaaer af adskillige Traktater, hvoraf enhver Traktat har sin besynderlige Titel og Indhold. Paa nogle af Titelbladene findes det Navn Joachim Arentsche, som er formodentlig Autor til dette Verk. Bogen er ikke alleneste overmaade rar, men ogsaa saa meget merkværdigere, som Kong Christian den Fierde Selv med sin egen Haand har hist og her giort sine visse Anmerkninger, hvorvidt de anførte Krigs-Kunster kunde være at sette i Verk eller ikke. Tychonis Brahæi Astronomiæ instauratæ Mechanica, Wandesburgi 1598 med smukke Figurer. Foran i denne Bog sees Autors Tycho Brahes Portrait, tegnet efter ham Selv i levende Live med Farver. Her findes en Samling af ældgamle rare Editioner af latinske Autores, saasom: Marci Tullii Ciceronis Officiorum Liber, impress. apud Joh. Fust, Moguntinum Civem 1466. Sallustius, Venet. 1474. Julius Cæsar, Romæ 1469. Julius Cæsar, Venet. 1471. Svetonius, Venet. 1471. Justinus, Venet. 1470. Cornelius Tacitus, Romæ 1515. Livius, Romæ 1468. Livius apud Vindelinum 1470. Af denne Autor findes

her paa Bibliotheket flere end 24 adskillige Editioner in Folio. Rudimentum Noviciorum, Lubecæ 1475. hvilket Exemplar har tilhørt Kantzler Niels Kaas, og Aar 1482 har Johannes Tydekini, Provisor i Gaunø-Kloster foræret det til St. Peders Kloster i Nestved. Revelationes Sanctæ Birgittæ, Lubecæ 1492. En ældgammel tyds Oversættelse af St. Birgittæ Aabenbaringer. Man finder her Kobberstykkerne til Resens Atlas, hvoraf Original-Manuscriptet opbrændte Aar 1728 paa

441

Universitetets Bibliothek i Stadens store Ildebrand. Saxo Gramaticus paa Plattysk, trykt imellem Aar 1480 og 1490 in 4to. Il Decamerone di M. Giovanni Boccaccio in Fiorenza 1527 in 4to. For dette Exemplar har Kong Friderik den Fierde betalt 50 Ducater i Florentz paa sin Reise i Italien Aar 1709. Canon secundum Usum in Ecclesia Roschildensis, impress. in Oppido Nyborg, 1522 in 4to. Liber Breviarius secundum Ritus Ecclesiæ Slesvicensis, Parisiis 1512 in 8vo. Discours Evangelique par Mr. le Bois-Clair, a Copenhague 1696. Autor, som var en Franskmand og nogle Gange har forandret sin Religion, har foran i denne Bog tegnet med sin egen Haand Jomfrue Mariæ Billede meget næt og zirlig, tilligemed denne Overskrift: Marie Dei Mater, Virgo post Partum. Og neden under hendes Billede har han skrevet efterfølgende Ord: Jomfrue Maria var af tre Religioner, thi først var hun fød i den jødiske Religion; dernæst var hun af den kalvinske Religion; og endelig var hun ogsaa af den lutherske Religion. Det andet bevises deraf, fordi hun svarede Engelen: Hvorledes skal det gaae til? Luk. 1, 34. Ligesom Calvinisterne sige om Christi Legems sakramentalske Nærværelse i Brødet: Hvorledes skal det gaae til? Hvorledes? Det tredje bevises deraf, fordi Maria begyndte at troe Guds Ord, der Engelen sagde: Hos Gud er ingen Ting umulig. Thi hun svarede og sagde: See! jeg er Herrens Tienerinde, Mig skee, ligesom du haver sagt. Det er et luthersk Svar. Denne Mening er af trende store Doctoribus approberet. Le Bois-Clair Pastor scripsit, invenit & pinxit, Kiøbenhavn den 15 Apr. 1696. Denne Præst Caspar Antonius de Bois-Clair var fransk Hof-Prædikant i Kong Christian den Femtes Tid. Paa dette Kongelige Bibliothek giemmes ogsaa en Mængde af de kostbareste Tegninger, hvoriblandt regnes især fire store Foliaer, hvorudi findes en stor Mængde saavel Hauge-Blomster, som Mark-Urter, saag allehaande Frugter, hvilke alle ere meget kunstig og zirlig efter Naturen aftegnede

442

paa Pergament. Ligeledes forvares her en Mængde af alle Slags rare Kobberstykker og egenhændige Tegninger, som ere forfærdigede, deels af den berømte Albert Dürer, deels af andre berømte Mesters Arbeide. Den navnkundigste Bibliothecarius, som har forestaaet dette Kongelige Bibliothek var Peder Schumacher, som siden under Navn og Titel af Greve af Griffenfeldt og Rigets Stor-Cantzler, har været kiendt og høit agtet i hele Europa. Om denne Herre er der det merkverdige, at som Bibliotheket havde været et af hans første Lykkens Trin, saa blev det ogsaa hans første Arresthuus, paa den Dag da han faldt i sin Konges Unaade. Alle de Bøger, som paa dette Kongelige Bibliothek forefandtes at være in duplo, triplo, &c. blev efter Kong Christian den Syvendes Befaling tagne bort derfra, og af Hans Kongelige Majestet forærede til Universitetets Bibliothek i Kiel Aar 1775. Lige oven over dette Kongelige Bibliotheks Sal er

C) Udi den tredje Etage eller Stokverk af denne selvsamme Bygning er at see Det Kongelige Kunst- og Naturalie-Kammer, hvilket i Henseende til Rariteternes utrolige Mængde neppe finder sin Lige udi hele Europa. Dette Kongelige Kunstkammer er stiftet af Kong Friderik den Tredie, men er først kommet fuldkommen i Stand under Kong Christian den Femte, og opsat i Aaret 1680. Men siden er det blevet rigelig formeret af alle de efterfølgende Konger. Udi den nederste Forstue, hvorigennem Opgangen til Kunstkammeret falder, seer man adskillige merkelige Malerier af en og anden Forestilling. Ligeledes seer man der en udstoppet Elephant, saa og en stor udstoppet Ost-Fristisk Oxe, som er slaget i Kiøbenhavn, og for sin usædvanlige Størrelses Skyld er der givet Plads. Ligeledes en liden udstoppet Hest, som i fem Qvarteer har rendt imellem Helsingøer og Kiøbenhavn. Den Form, hvori Kong Christian den Femtes Statue på Kongens Nye-Torv er støbt Aar 1687, ligger ogsaa her forevaret. De trende Stene med Kong Johannes og hans Dronnings Christinæ Billeder med Aarstal 1503, hvilke stode ved Trappen til Rid-

443

der-Salen paa det gamle Kiøbenhavns Slot, findes ogsaa her hensatte til en evig Admindelse. (See forhen §. 8. pag. 412.) Fra Trappen træder man allerførst ind i et Forgemak eller Forkammer, som kaldes Perspektiv-Kammeret, fordi i dette Kammer findes adskillige Skabe eller Kasser, hvorudi alle Slags af Lutherske, Reformerte og Romersk-Katholske Kirker, saa og andre Ting kunstigen indvendig forestilles i Perspektiv ved at see igiennem et Hul paa Kassen. Ligeledes forevises her adskillige andre stilliggende Sager, som Malerne kalde det, og ellers i Almindelighed kaldes Quodlibeter, det er, som forestiller allehaande livløse Ting. Disse sidste Slags ere især af en berømt Mester ved Navn Gysbrecht og andre navnkundige Mænd forfærdigede. Man seer her et Malerie, som forestiller Domkirken i Harlem indvendig; Et andet som forestiller et Selskab dandsende Hollændere &c. Ligeledes vises her ogsaa adskillige Brætter med paaklignede Kobberstykker og forstukne eller skiulte Sager, for at bedrage Øiet. End videre vises og en Træstoel af gammeldags og særdeles Skabning, som den danske vidtberømte Astronomius Tycho Brahe har betient sig af, naar han paa sit Observatorium gjorde sine Anmerkninger. Endelig seer man og her en stor Samling af udstoppede Trækfulge, som er fangne ved Bornholm, hvoriblant ere et Par meget store hvide Nord-Amerikanske Ugler, hvilke alle findes parviis og af forskiellig Alder sorterede. Fra dette Perspektiv-Kammer kommer man ind i det lange Gallerie, som ved første Indgang ei alene formedelst sin Længde, men endog formedelst de prægtige Malerier, hvormed Veggene ere beklædte, falder behagelig og prætig i Øinene. Dette Billede-Galleri er 240 Fod eller 120 Alen langt og 16 Fod bredt. Her forlyster man sig med mangfoldige kostbare og skønne Maleriers Beskuelse, hvoraf en stor Deel sieldne og rare, saa kaldede gothiske Malerier henhøre til den danske Historie. Her findes ypperlige Original-Stykker, forfærdigede af de største og berømmeligste Klassiske Malerier i Europa, færdeles i de Italienske, Tydske og Nederlandske Skoler, saasom af von Eyk,

444

der først opfaldt Oliefarvens Brug, Raphael, Michael Angelo, Giulio Romano, Bath, Everding, Titiano, Guido Reni, Caraccio, Tintoretto, Rubens, Poul Veronesa, Spanjoletti, Lancfranco, Carlo Maratti, og andre flere, som en Kiender ikke nok kan mætte sine Øine paa. De fornemste af disse fortreffelige Malerier, holdes for at være følgende: De onde Englers Fald, Cains Mord paa sin Broder Abel, Joseph og Potiphars Hustrue, David med Goliaths Hoved, Salomons Dom, Baccus, Ceres, Venus og Cupido, Mars og Venus i Sengen, Cato, som stikker sig selv ihjel; Et friskisk Bonde-Bryllup, Johannes den Døbers Halshuggelse, Jesu Flugt til Egypten, Jesu Fremstilling i Templet, Brylluppet i Cana i Galilæa, Christus, som forraades af Judas, den grædende Peder, Christus paa Korset, Christi Aabenbarelse efter sin Opstandelse for de Sagelige i Himmelen. Dette Gallerie er af den Kongelige Kunst-Forvalter afdøde Gerhard Morell ordentligere end tilforn indrettet, i det at nu en naturlig Følge forestilles her den hele Maler-Historie fra sin Restauration i det femtende Aarhundrede igiennem alle navnkundige Skoler lige til vore Tider. Tillige seer man ogsaa her prægtigt Arbeide af berømte Skildrere, som i visse enkelte Ting især have excelleret, saasom i Landskaber, en Bath, i Søestykker, en Backhayssen; i Blomster, en de Heem; i Fæestykker, en Ungers. Især maae nævnes de to ganske besynderlige fortreffelige Landskaber, nemlig et Italiensk af Bath og et Nordisk af Everding, hvilke af alle rette Kiendere tilforladelig kan udgives for disse tvende store Maleres Mesterstykker. Udi dette Billede-Gallerie sees ogsaa endeel Marmor- og Gips-Statuer, samt nogle Fyrstelige Personers Brystbilleder af Metal og Blye.

Ligesom Perspektiv-Kammeret er ved den ene Ende af Galleriet, saa er det Kongelige Mynt- eller Medaille-Kabinet ved den anden Ende, hvor man kommer ind fra Galleriet.

Dette Medaille-Kabinet fremviser ei alene en stor Samling af alle Slags græske, persiske, syrakusiske og romerske smaa og store Mynter

og Skuepenge, deals af Sølv, deals af Metal og Kobber, som tiene til de gamle græske og romerske Historiers Oplysning. Tallet paa de gamle græske og romerske Mynter strekker sig til hen ved 12000. Men her sees endog en riig Samling af de sidligere Tidens og europæiske Rigers, deals Kongelige Danske, deals Keiserlige, Spanske, Franske, Engelske, Svenske, Brandenborgske, Hollandske og andre udenlandske Medailler og Skuepenge, hvoraf en stor Deel er af Guld, men den største Deel er af Sølv. Iblant Guld-Mynterne findes 30 Stykker med de

Pfaltziske Churfyrsters Brystbilleder. Af disse nyere Skuepenge og andre Mynter, især Specie-Dalere, findes omtrent 1200. Efter Sigende skal omtrent 400 Danske Guld-Mynter, hvoraf nogle ere anførte udi Joh. Laurentzens Musæo Regio, være overladte til Czar Peter Alexiovitz den Store af Rusland til Foræring. Alle Mynter og Skuepenge ligge i en zirlig Orden, deels i de til dem indrettede Skuffer, deels ogsaa aabne med Glas-Vinduer over, hvorved findes malet denne Advarsel med forgyldte Bogstaver; Oculis, non Manibus, det er: For Øinene at betragte, men ikke for Hænderne at røre ved dem. Men den meget store rige Samling af danske Mynter findes i Cancellie-Archivet. Veggene i dette Mynt-Kabinet ere ligeledes zirede med mangfoldige Portraiter, skønne Malerier og Kunststykker, forfærdigede ved de berømmeligste Skildreres Penseler. Men de ere alle af et mindre Format, end de andre Malerier, som hænge i det nys ommeldte lange Gallerie. Iblant andre sees her en fortreffelig Original, som forestiller Christi Fødsel, giort af Raphael d'Urbino; Dernæst et herligt Natstykke af Schalk. Og andre særdeles rare Stykker af Rembrand, Titiano og Carlo Maratti. Endnu findes et Original Skilderie af Doctor Morten Luther, forfærdiget af Lucas Cranach; Ligeledes en Læge af Dauw. Saa og adskillige merkværdige Portraits af berømte, af lærde og af en Deel hos Kongerne høitagtede Mænd, og ellers af en og anden extraordinair Person, alle af brave og kunstige Mestere udførte. Her sees ogsaa nogle med Silke kunstig syede Stykker.

446

Fra Mynt-Kabinettet føres man paa høire Haand ind i fem lige store og anseelige Gemakker eller Sale, som følge i Rad efter Hinanden. Alle disse Sale ere fra øverst til nederst behængte eller besatte med lutter saadanne Ting, som enten Naturen eller Kunsten, eller ogsaa en høi Alderdom, eller ogsaa en forunderlige Hændelse, have giort særdeles merkværdige. At opregne det alt sammen var fast umuligt; Dog vil man fornøie Læseren med at anføre en stor Deel betydelige og curieuse Rariteter, som J. Laurentzens Musæum Regium melder om, hvis danske Oversættelse her indføres. Den første af disse fem anseelige store Gemakker eller Sale er:

I. Naturalie-Kammeret.

Udi denne Sal sees en overmaade stor, rar og curieux Samling af Naturalier, saavel af Mennesker, som af fireføddede Dyr, Fugle, Fiske, Slinger, Insekter, Vexter, Metaller, kostbare Stene, Koraller, Coqueiller, Petrifikater, og ellers en uendelig Mængde af selomme, omskiftede og monstreuse Sager; og i øvrigt hvad selsomt og forunderlig, Naturen selv har frembragt af alle Klasser. Hvilket alt sammen bevares her i den skønneste Orden og bliver af den Kongelige Kunst-Forvalter foreviist enhver, som begierer at tage det Kongelige Kunstkammer i Øiesyn. Man vil nu af Laurentii Musæo Regio Pars I. Sect. I. de Hominae og Quadrupedibus anføre først en Afhandling om Mennesker og firefødde Dyr. Man seer da her

1.) En ægyptisk Mumie, fem Fod lang, i fint Linned og allehaande Tøi indsvøbt, som er lagt i nogle besynderlige rundagtige Sløifer, især over Brystet, saa og andre Figurer af forskiellig Farve, hist og her forgyldte. At dette er et Egyptisk Liig sees noksom af de paa samme anbragte Afguds-Billeder og hieroglyphiske Karakterer. Thi naar man nøie betragter de smaae Billeder, som sees over Navlen, merker man, at de forestille egyptiske Genios, af hvilke nogle have et Hundehoved, holdende et Zepter eller Merkurs Stav, som Kiendere af Alderdommen holde for at være Anubis. Andre Billeder forestille Katte, Aber og Søkatte, Genios Lunares, hvike man holder for her af være som Skyts-Guder. Paa

447

Hovederne havde de et Slags Æres-Tegn, som i Begyndelsen var en kongelig Prydelse, men siden blev tilegnet Guderne og de Hellige. De fleste af disse Guder forestilles ligesom smaae Svøbelses-Børn i selv samme Lignelser, som Heliodor. Libr. III Æthiopic. beskriver de egyptiske Afguds-Billeder. Af dette balsommerede Legems prægtige Prydelse sees, at det fordum maae have været en fornemme Person i Egypten. Denne Mumie skal Petrus Jonas Carisius, som var Kong Friderik den Tredies Gesandt i Nederlandene, have bragt til Danmark.

2.) Denne Træ-Kasse, hvorudi bemeldte Mumie er lagt og bedekket med Bomuld, er et Stykke aflang, tyk, udhulet Træ af en guulagtig Farve og af egyptisk vild Figentræ forfærdiget. Hvilket Slags Træ, efter de nyere Skribenteres Beretning, ikke nogen Tid bliver angreben af Forraadnelse eller Ormesting. Denne Kasse bestaaer af

to Stykker; det Øverste forestiller et Menneske-Hoved med et Slør ligesom af strikkes Arbeide. Paa det underste Stykke saavelsom noget af det øverste, saaog ved begge Sider sees nogle af Ælde meest ulæselige Tegn og Karakterer.

3.) En mindre egyptisk Mumie tre Fod Lang, svøbt i adskillige Klude og Baand, samt lagt i en liden Lade.

4.) En dansk Mumie eller udtørret Liig. Af slige i Sand udtørrede Liig har man fundet i Oelstrup Kirke i Sieland en Mands Mumie, hvis Navn har været Hans Vestermann, liggende efter Aars Forløb uskadt og haardt; hvorom kan læses Th. Bartholins Hist. Anatom. Cent. I. Ligeledes er en Qvindes Mumie funden i Tolløse-Kirke-Gulv, liggende ligeledes ufortæret og haardt.

5.) Et to Hoved-Monstrum af Qvindekiønnet, som i et Glas sees vel forvaret og af saadan Størrelse, som et nyefod Barn kan være. Dette Naturens Under er den 9 Aug. Aar 1697 i Landsbyen Kongens Lyngbye, beliggende næste halvanden Miil fra Kiøbenhavn, af en Skolemesters Kone bleven bragt til Verden, og døde strax ved Fødselen. Da man anatomerede dette Monstrum, befandtes i samme to Luft-Rør, to Spise-

448

rør, to Maver og dobbelte Tarme, som ved Naturens sædvanlige Udgang forenede sig. Det havde et særdeles stort Hierte, to Lunger ved hver Side, en Milt og en Lever, som og var desto større tilligemed mere usædvanligt ibland de indvendige Dele. Ryggen gaer dobbelt ned til Lænderne; det har særdeles brede Brystbeen, to Halse. Under disse merkes noget under Huden, ligesom det tredje Skulderblad, og hvor begge Ryg-Raderne forene sig, sees udvendig en Ophævning.

6.) Et til Steen forvandlet Barn. Med dette Barn er en Skrædder-Kone til Sens i Frankrige, navnlig Colombe Charrier i hendes 38 Aar bleven frugtsommelig, og uden sin Helbreds Forlis baaren det i 28 Aar. Efter hendes Død i Aaret 1582 er dette Barn, som var et Pigebarn med velskabte Lammer, blevet udskaaen, men fandtes overalt hærdet. Dette Barn var en lang Tid at see til Sens; dernæst kom det til en Kiøbmand i Paris, navnlig Preteseigle, derfra kom det til Venedig, og fra Italien har Kong Friderik den Tredie ladet det bringe Aar 1653 til Kiøbenhavn paa Kunstammeret. Joh. Albosius, som tilligemed andre var ved dette Barns Udskærelse tilstede, vidner, at det har kostet Kongen 1000 Ducater. Dets ganske Krop er ligesom et andet ordentlig Barn, hist og her sees Knoklerne blotte, hvilket ventelig er foraarsaget af den lange Tids og Veis Omflakning. Af dets haarde og sorte Hus er endnu noget her og der tilovers. Øren-Hullerne ere tomme, noget af Kindbakkerne er borte, det høire Axelbeen er blottet, og det venstre er meest borte. Om dette Foster kan læses Bartholini Histor. Anatom. Cent. II.

7.) Et Misfoster, en Tome lang, som i et Glas er at see. Hvilket Grev Hanibal Sehested skal have bragt hertil fra Nederlandene. Dette Misfoster er ellers blevet udgivet for at være et af de 365 Børn, som Grevinde Maria af Holland efter en gammel Fortælling skal have bragt til Verden Aar 1314. I en Kirke i Leiden skal endnu være et Bekken, hvori alle disse Børn efter den lettroende Pøbels Mening skal være døbte. Og udi den gamle Kirke i Stadens Delft er opsat en Marmor-Inscriptions-

449

Tavle, hvor Historien om disse Børn læses paa. (See N. Jonges Geographie Tom. 2.)

8.) Et udtørret Misfoster, syv Tomer langt.

9.) En anatomeret og tørret Lever.

10.) Et Menneske-Ribben.

11.) En lodden Haand af en Satyr eller et Dyr, som Indianerne formedelst dets menneskelige Gestalt kalder Ourang Autang, det er: Vildmand, men Afrikanerne kalde det Quojas Morrou. Om dette Slags Dyr eller Aber kan

efterlæses Bomares Natur-Historie oversat af H. von Aphelen 8 Tom. Khvn. 1770, pag. 445. Plinius Libr. VII. Cap. II.

12.) Et Stykke Hoved-Hud med Haarene. Dette er i Helsingør ved et Slagsmaal imellem to Personer blevet afrevet, i det at den ene holdt saa fast i Haaret, at Huden maatte følge med. Dette Stykke Hud er af en Garver bleven beredet og bragt paa Kunstkammeret af Petro Jonas Carisius.

13.) En polsk Haarpisk, sex Fod og tre Tomer lang, som desaarsag holdes særdeles rar.

14.) Et Eg, som en Kone, ved Navn Anne Amunds Datter, Guldbrand Erlandsens Enke, Aar 1638 i Norge skal have født. Efterat hun forhen lykkelig havde giort Barsel, blev hun paa ny frugtsommelig og med langt større Smerte end sædvanlig frembragte to Eg, som Hønse-Eg. Af disse blev det ene Eg brækket, men det andet Eg blev tilstillet den berømte Doctor Ole Worm i Kiøbenhavn, og tilsidst kom det paa Kunstkammeret. Videre om disse Omstændigheder læses i Thom. Bartholini Histor. Anatom. Cent. I.

15.) Skoe og Tøfler af Menneske-Hud, ligeledes et Belte, ogsaa af Menneske-Hud, som man pleiede at ombinde Fruentimre, naar de ere plagede af Moderen.

16.) Usædvanlige Nægle af Fingre, som et ungt Menneske, der gik om i Kiøbenhavn og betlede, skal have havt. Den største Negel er af den lille Finger og $4\frac{1}{2}$ Tome lang. Paa alle Fingrene, undtagen de to mellemste

450

paa hver Haand, vare Næglerne krumme som tykke Horn, og naar de bleve afskaarne af en Chirurgus, saa groede de lige lange ud igien.

17.) En Blære-Steen, 25 Lod vægtig. Denne Steen har Petrus Jonas Carisius leveret og derhos berettet, at den per posteriora er kommen fra en engelsk Geistlig, da Blæren i ham var sprungen, og den store Tarm ved Inflammation var bleven forraadnet. En anden Blære-Steen af en Holstener 24 Lod vægtig. Nok en Blære-Steen af et Fruentimmer, 9 Lod vægtig. Her findes ogsaa Blærestenen af Huges von Lützov, som er af en guulagtig Farve og veier over 5 Lod. Ligeledes den Blæresteen, som er udskaaren af Grev Griffenfeld, 7 Lod vægtig og med mange Aarer; Da samme Steen var frisk, var den større end et Hønse-Eg.

18.) Hovedet af en brasiliansk Hest af en meget smuk Tegning.

19.) En brasiliansk udstoppet Heste-Hud af adskillige Couleurer, som i Congo Zebram ellers bliver kaldet et Skov-Esel, og er Aar 1701 af et af de danske Compagnies Skibe bleven bragt hertil fra Cap de bonne Esperance. Om Skov-Eselet eller Zebra kan efterlæses i Bomares Natur-Historie Tom. I. pag. 148.

20.) En ung udstoppet Elephant. Denne har Aar 1681 været i Grevskabet Oldenborg, og har kundet skyde en Pistol af, holde en Fane og svinge den, saa og giøre en Compliment ved at falde ned paa Knæerne. Da den blev af sin Herre, som lod ham see, bortført andetsteds hen, blev den træt ved Offenbiørgene; og da en Vogn med fire Heste kom her kiørende tilbage, blev Elephanten med Vognmandens Tilladelse bunden bag til Vognen. Men da Hestene løb temmelig sterk ned af Birget, kunde Elephanten ikke følge med, men faldt ned paa Jorden og kort derefter døde.

21.) Øret af en Elephant $3\frac{1}{2}$ Fod lang og $2\frac{1}{2}$ Fod breed. Denne Elephant har Kaptein Magnus Jakobsen Aar 1675 den 1 December skudt paa Cap de bonne Esperance med en Kugle, som traf tæt ved Øret. Kapitainen

451

ved den Tid kommen fra Kysten Koromandel, og reiste til Kiøbenhavn. Da dette Øre var frisk, veiede det 44 Pund.

- 22.) To Elephant-Tænder eller Horn, hvoraf hver veier 150 Pund. Disse Horn ere af de allerstørste, da de ved Roden er halvanden Fod brede og otte Fod lange.
- 23.) To Elephant-Tænder fra Angola, mere hvide og glindsende end de forrige. Hver af dem veier 88 Pund.
- 24.) Fem egentlige Elephant-Tænder, hver $6\frac{1}{2}$ Pund vægtig.
- 25.) To Elephant-Rumper, hver halvtredie Fod lang, med særdeles tætte Haar saa tykke som smaae Skiel, sorte og glindsende.
- 26.) To Elephant-Houve eller Fødder, hver af dem er 18 Tomer lang og 9 Tomer bred.
- 27.) Horn af en Hest. Denne Hest, som var af lysegraae Farve og middelmaadig Størrelse, har tilhørt Kong Friderik den Tredie. Ved hvert Øre paa samme Hest var udvoxet et krumt spits Horn, $2\frac{1}{2}$ Tome lang og saa tyk som en Svanevier. Disse Horn ere fra Begyndelsen indtil Midten lysegraae, lodne og ujevne, men bedre frem ere de hvidagtige og ud mod Spidsen ere de sorte. Til visse Tider faldt de af, da andre af selv samme Længde igien voxte ud. Og har det venstre Horn paa samme Hest stedse været tykkere end det høire. Mere herom læses i O. Wormii Musæo og Th. Bartholini Hist. Anatom. Cent. II.
- 28.) Et Faar, fra hvis høire Side er udvoxet et Horn. Dette Faar har været i Dronning Sophiæ Amaliæ Stald. I den høire Side paa samme Faar ved det korte Ribbeen er udvoxet et Horn, som var 1 Fod langt og 6 Tomer bredt, meest kegelrundt. Dette Horn, da det var friskt, har Th. Bartholin i sin Histor. Anatom. Cent. I beskrevet at være af en hvid Farve med sorte Pletter. Ved sin yderste Ende var det saa blødt, som om det kunde være huult indvendig. Da det ved Roden var bleven noget brækket, døde Faaret, som nogle Gange havde født Lam.

452

- 29.) Hierneskillen af en Babyrousa. Dette Dyr har fire lange krumme udstaaende Tænder, som Væderhorn, nemlig to i den underste og to i den øverste Kindbakke; de øvrige Kind-Tænder ere som Svine-Tænder. Hovedet af dette Dyr er mestendeels som et Svine-Hoved. Livet ligner en Hund, Fødderne ere ligesom paa en Gied. Paa Øen Java er dette Dyr bleven afmalet Aar 1650, og hænger her ved Siden af Hierneskillen. Man beretter, at dette Dyr findes paa Øen Bouro 30 Mile fra Amboina i Ostindien, og er saa stor en som middelmaadig Hund og tillige af en graa Farve.
- 30.) To Horn af Strepsicerot, eller Indiansk vild Gied. Hver Horn er $2\frac{1}{2}$ Fod lang, sort og fra Begyndelsen ud til Midten ligesom med Ringe belagt, men fra Midten ud til Spidsen er det glat.
- 31.) Et dobbelt Horn af en Rhinoceros eller Næsehorn. Det ene Horn som det spidsese, er to Fod; og det andet Horn er to Fod langt. Det Dyr, som har havt disse Horn, er dræbt i den stoe Moguls Dyrehauge, hvorfra det Ostindiske Compagnie i Kiøbenhavn har bekommet bemeldte Horn hiem med deres Skibe og foræret dem til Kong Christian den Femte.
- 32.) Adskillige Horn af Rhinoceros eller Næsehorn af forskiellig Længde, iblant hvilke det fornemste Horn er særdeles stort og glindsende, saa og 3 Fod og 3 Tomer langt.
- 33.) En Hud af en Rhinoceros eller Næsehorn, særdeles tyk og skruppet.
- 34.) Adskillige Tænder af Søheste (Hippopotamus) af en forskiellig Længde. Den største Tand er 9 Tomer lang. Disse Søheste holde sig op udi Nilstrømmen og ere af en særdeles Størrelse.
- 35.) Hornene af Giedden Bezoar, en halv Fod lang, sortagtig med Knopper hist og her, og spids ved Enden. Det Dyr, som har baaret disse Horn, er en Art af et Slags vilde Giedder, og kaldes paa Persisk Pezahar af de Stene, som samle sig i deres Mave.
- 36.) En broget og udstoppet Hiort, som Aar 1688 er bragt her til Danmark fra Ostindien, havende hvide Takker, hvilke den har to Gange stødt af i

 453

Aaret 1691, nemlig den høire Takke den 29 Jan. og den venstre Takke den 1 Febr. og atter igien den høire Takke den 17 Dec. og den venstre Takke den 19 Ejusdem.

37.) En Hiorte-Takke med en tredobbelt Stamme.

38.) Gevierne eller Takkerne af en Hiort, som Aar 1611 den 28 Dec. er bleven fangen i Calmar Stad i Sverrig. Derhos sees følgende Inscription i Træ med forgyldte Bogstaver: Anno 1611 den 28 December blev Jeg fangen i Calmar Bye, Og gjorde der først Allarm og Rye. Dette skedte i de Tider, Kong Christian den Fierde førte Krig med de Svenske, og udi samme Aar den 27 Mai erobrede de Danske Staden Calmar, som den Tid var de Svenskes vigtigste Fæstning, og den 3 Aug. næst efter indtog de Castellet. Men da de Svenske den 28 Dec. derefter uformerkte ville foretage en Beleiring, blev denne Hiort af Forvildelse jaget ind i Byen, og foraarsagede en stor Tumult. Ved hvilken Leilighed de Danske merkede, at Svensken nærmede sig. Og gav denne Hiort de Danske paa saadan Maade den hurtigste Efterretning om Fiendens Ankomst.

39.) To Hiorte-Takker i hinanden sammenviklede.

40.) To store Hiorte-Horn, chymisk calcinerede.

41.) To Hiorte-Takker saaledes sammenviklede, at de ere uadskillelige.

42.) En stor Hiortetak med Hierneskallen, i hvis venstre Kant sidder et stort Stykke Egetræ, og er bleven Kong Friderik den Tredie foræret af Hertugen af Würtemberg. Saadant er formodentlig skeet ved det at Hiorte-Takken er bleven spaltet og Træet i samme Takke bleven afbrukken, som siden Tid efter anden er tilsammenvoxet med Hiortetakken.

43.) To Hiorte-Takker med mange Ender, udtaget af et Stykke Egetræ.

44.) Adskillige af Naturen besynderlige krumme Hiorte-Takker, saa og nogle vanskabte Hiorte-Fødder.

45.) Ribbenene af en Hiort, som skal være fangen med en Kiede om Halsen. Ligesaadan en Historie læser man om Kong Carl den Siette i Frankrige,

 454

som skal have fanget en Hiort med en Kiede om Halsen, hvorpaa skal have staaet disse Ord: Hac Cæsar Me donavit, det er: Denne Kiede har Cæsar skienket mig.

46.) Hornene af et Elsdyr. Dette Dyr er større end en Hest og findes i Norge, Rusland, Nord-Amerika, saavelsom og i andre nordlige Lande. Deres Horn ere særdeles brede, to Fingre tykke med korte Ender. De fælde deres Horn ligesom Hiorte paa visse Tider. Saavel deres Horn, som deres Kløver holder man for at være et Middel mod Slag eller faldende Syge.

47.) Hare-Horn med et Stykke af Hierneskallen vedhængende, hvormed bevises, at disse Horn ikke ere af noget andet Dyr. Fra Hierneskallen staaer en Knude ud, hvorpaa Hornene sidde, som rødagtige og spidse til Enden. Saadanne Hare-Horn ere rare at overkomme.

48.) Hierneskallen af et Elsdyr med Hornene, af hvilke det ene haver dobbelte Ender.

49.) Tvende Gevier eller Hiorte-Takker med Hierne-Skallerne, fast i hinanden sammenviklede. Begge disse Hiorter, som have baaret disse Horn, have været i den Kongelige Vildbane, Kloster-Riis kalden ved Kronborg, og have i Brunstiden saaledes kæmpet med hinanden, at Hornene ere saa sterk blevet indviklede, at de ei kunde komme igien fra hverandre. De ere siden derefter den 18 Sept. 1697 blevne fundne døde liggende, med Takkerne sammenviklede.

50.) Den underste Kindbakke af en Hest, siddende i et Stykke Egetræ, hvilken Træet er ganske omvoxen. Den er halvanden Fod lang og staaer med den forreste Deel tre Tomer ud fra Træet, saa at 6 Fortænder kan sees. Den bagerste Deel staaer 10 Tomer ud fra Træet, hvorpaa sees 4 Kindtænder ved hver Side.

51.) En udstoppet Hest, som er plettet ligesom en Tiger, vel skabt og har været Kong Christian den Femtes Hest, derhos været saa rask til at løbe, at den ei har havt sin Lige.

455

52.) Scelettet af en Hest, som har været Kong Christian den Fierdes Liv-hest, som han reed paa den 30 Oct. Aar 1603, da Hamborg aflagde sin Hyldings-Eed til ham.

53.) En udstoppet Løve. Denne Løve skal tapper have kæmpet med en Tiger.

54.) Scelettet af en afrikansk Løve, som var i Enden af Rumpen sex og en halv Fod lang. Denne Løve har været længe i Kiøbenhavn, men da den Aar 1671 ilde skamferede en Tømmermand, som reparerede Løvens Huus, blev den ihjelskudt af H. O. von Vinterfeldt, og derefter blev den anatomeret. Den skal ellers have været saa tam, at dens Eier eller Herre kunde stikke sin Haand ind i dens Mund.

55.) Hierneskillen af en Løve, som Kong Friderik den Tredie har skudt.

56.) Scelettet af et særdeles stort Vildsvin.

57.) Ribbenene af en Bever.

58.) Et dobbelt Horn af et Skov-Esel. Franz Marqvis af Magellan, en Afrikaner og Gesandt fra en Konge i Guinea til Hertugen af Curland, har forsikret, da han var i Kiøbenhavn Aar 1652, at i Afrika fandtes Esler saavel vilde som tamme med to Horn, hvilke Afrikanerne kaldte Tiribina, det er, et hornet Dyr. Man slutter, at dette Horn er virkelig af saadant et Dyr. Ved Roden synes det at have været to Horn, som i Enden ere sammenvoxne og blevne til en Spids.

59.) Scelettet af en Hund, som har holdt Vagt i Kong Christian den Fierdes Sove-Kabinet og været kaldet Tyrk. Den samme Hund er at see indvirket i Tapetzerier paa Frideriksborg med denne Underskrift: Den Velagte og dydige Tyrk.

60.) En meget stor Hvid Ræv med røde Øren, som er bleven fangen Aar 1690 paa Holmegaard Gods i Sielland. Det er ellers meget rart at finde hvide Ræve i Danmark, men i Island, Norge og andre nordiske Lande fanges ofte hvide Ræve, især om Vinteren.

61.) Huden af et italiensk Pindsvin, fuld med lange Pigge, som deels ere hvide og deels sorte, samt meget spidse, hvoraf de fleste sidder paa Ryggen og ved Siderne.

456

62.) Huden af en indiansk Rotte med sorte Haar.

63.) Atten Rotte-Unger, hvilke ligesom ved Kunst ere sammenviklede med Rumperne i hinanden, saa at de see Samsons Ræve ikke ulige. De ere alle lige store og kun fire Tomer lange, saa man maae slutte, at de ere fødte paa engang. Disse ere saaledes sammenviklede med hinanden blevne fundne Aar 1696 den 7 Febr. paa Kongsberg i et Fad Erter. Deres Rumper eller Haler ere saa stærk sammensnoede, at de ikke kunne drages fra hinanden, uden at miste samme Haler. Den som fangede dem, slog dem strax ihjel af Frygt for at de skulle undløbe; ved hvilken Leilighed en af dem ogsaa undkom, men med den største Deel af Rumpens Forlis.

64.) En vanskabt Hare med 7 Fødder, nemlig 4 foran, 2 bag til og 1 Fod midt paa Ryggen. Den er 5½ Tome lang og er fangen den 18 Mart. Aar 1682 i Aalborg Stift paa H. F. v. Schwanevelds Gods ved Landsbyen Sønder Vasborg, og i samme Aar overbragt til det Kongelige Kunstkammer.

65.) En norsk Muus, Leming eller Lemend kaldet. Der fortælles, at dette Slags Muus undertiden falder ned af Himmelen og fortærer baade Korn og Græs. Disse Muus har Doct. Ole Worm beskrevet i et eget Skrift under Titel: *Historia Animalis, quod in Norvegia quandoque e Nubibus decidit*, Havn. 1653. in 4to. De see mestendeels ud som en anden Muus, dog ere Rumperne paa dem mindre end paa andre Muus. De ere 5 Tomer lange og have fine og korte Haar. Underdelen af Hoved er sortagtig, Overdelen guulagtig, Halsen og Boverne ere sorte. Og den øvrige Deel af Kroppen er rød med smaae sorte Pletter lige ud til Rumpen, som kun er en halv Tome lang, besat med mørkebrune Haar. Hovedet er spidsagtigt og omkring Munden sees endeel stive Haar som Knebelsbarter, af hvilke 12 ved hver Side ere stivere og længere end de andre. I en af disse Muus, som af Doct. Th. Bartholin er bleven opskaaren, ere fundne saadanne Tegn, hvoraf kan sluttes, at de blive fødte

457

ligesom andre Dyr, og ventelig blive ved sterke Stormvinde hidførte fra Biergene i andre Lande, eller ogsaa fordrevne ved Regn ud af deres Huller.

66.) To Rensdyrs Horn. Om Rensdyret læs Bomares Natur-Historie, 6 Deel pag. 493.

67.) To Horn af en Steengied, 10 Tomer lange, sorte og glatte, og derhos ganske lige. Ved Roden ere de hule paa en Tomes Brede, og ud til Enden blive de krumme. Af disse Creature gives der en Mængde i Kärnten, Tyrol og paa de alpske Bierge.

68.) Abefødder, som ere igiennemtrukne med en Strikke. Da Indbyggerne i Indien meget plages af den store Mængde Abekatter, saa ansees det for en Ære, naar nogen kan overlevere til fornemme Folk enten Hovederne eller Fødderne af saadanne Dyr; hvorfor en Frier pleier i disse Lande at forære sin Kiereste saadanne Abefødder.

69.) Et Belte af Tigerkløer, hvilke ere hvidagtige og giennemsigtige, samt meget skarpe ligesom Kattekløer.

70.) Huden af et Dyr, kaldet Tamandua Gracu, paa Dansk Myre-Æder. Dette Dyr haver stridde, guulagtige Haar med sorte Pletter, og skal efter Historieskriveres Beretning have en meget lang Tunge, som dette Dyr stikker ind i Myre-Tuerne, og holder sin Tunge saalænge i Tuen, indtil den er fuld af Myrer; hvorpaa dette Dyr drager Tungen tilbage til sig og fortærer sin Fangst. Om Tamandua, som ogsaa kaldes Myrebiørn kan efterlæses Bomares Natur-Historie 5 Deel pag. 509.

71.) Pandeskallen af et Slags Abekatte, som kaldes Fabian eller Mamometh. Dette Dyr er af en vanskabt og usædvanlig Dannelselse. Af disse Dyr har man havt et levende i Kiøbenhavn. Dets Anatomie er beskrevet i *Actis Medicis & Philisophieis* Havn. Vol. 1. Anno 1670.

72.) Et stort Laarbeen, som er over 3 Fod langt og veier næsten 20 Pund. Det er saa gammel, at det af Ælde er blevet ligesom steenagtigt. Nogle

458

mene, at det er et Been af en Kæmpe; men hvad enten det er saa eller ikke, er Skabningen usædvanlig.

73.) En Menneske-Tand, som i Aaret 1693 er opgravet af en Høi ved Birkerød i Sielland, og af den da værende Sognepræst Hr. Henrik Gerner, som siden blev Biskop i Viborg, indleveret paa det Kongelige Kunstkammer. Denne Tand er to Tomer lang. Og skal man gjøre en Slutning og Beregning fra Tandens Størrelse til Legemets Proportion, da vil Legemets Høide blive henimod 9 Fod.

74.) En Krokodil fra Nilstrømmen, 6 Fod lang.

75.) En Krokodil fra Ostindien, 6 Fod og 6 Tomer lang.

76.) To Krokodiler, som i October Aar 1669 ere bragte levende til Kiøbenhavn, hvilket man ei veed at være skeet forhen. Den ene af disse Krokodiler er 3 Fod og 5 Tomer lang. Den anden Krokodil er 4 Fod lang. De ere begge blevne anatomerede af Liv-Medicus Doct. Simon Pauli den Ældre. Herforuden findes endnu 6 Krokodiler paa Kunstammeret, som ere af forskiellig Størrelse.

77.) Adskillige Haar-Stene, eller Stene, bestaaende af lutter Haar, som ere indviklede og med hverandre sammenhængende. Disse Stene ere deels runde og deels aflange, overtrukne med en brunagtig Skorpe, som i Henseende til Farven ligner en Bezoar-Steen. Saadanne Stene skal ofte findes i Maven paa Stude, Kiøer, Kalve, Faar og andre Kreaure; Hvilket ikke synes urimeligt, naar man betænker, at disse Kreature ofte slikke sig med Tungen; ved hvilken Leilighed der ofte kan blive Haar siddende paa Tungen, og siden nedsynkes, da de ved Mavens Bevægelse kan vikles tilsammen og blive til Kugler eller saadanne Stene.

78.) En Armadill, eller brasiliansk Tatou. Navnet Armadill reiser sig af en haard lysegul Skal, hvormed dette Dyr bedækkes, ligesom med et Skiold. Det er saa stort som et lidet Svin og haver en Svine-Tryne. Hvorfor det ogsaa kaldes paa Hollandsk Schildvaerken eller Skioldsvin. Kiødet bliver holdt for en Delicatesse i Brasilien. Dets Længde, Rumpen ibe-

459

regnet, er 3 Fod. Rumpen bestaaer af 12 Led, som ud til den yderste Ende bliver alt mindre og mindre. Bugen, Halsen og endeel af Laarene bedækkes ei af ovenmeldte Skal, men derimod er sterk besat med Haar.

79.) En Iguana, eller brasiliansk Senembi. Det er et Slags Fiirbeen, som af mange er vidtløftig beskreven.

80.) Adskillige Iguaner af forskiellig Størrelse og Farve, saasom grønne, spraglede og askefarvede.

81.) En stor Fiirbeen, hvis Krop næsten overalt er beklædt med en tet og haard rynket Hud af mørkegul Farve. Ved denne hænger en mindre Fiirbeen med rynket Hud.

82.) En Fiirbeen fra Bologne. Denne er ikkun en sædvanlig Fiirbeen, dog overgaaer den de andre Fiirbeen baade i Henseende til Længden og Farve, som er deilig grøn. Af disse gives der en Mængde i Egnen omkring Bologne.

83.) En Chamæleon, 6 Tomer lang af askegraa Farve.

84.) En Salamander næsten 6 Tomer lang, som ogsaa er et Slags Fiirbeen, om hvilke de gamle troede, at de kunde leve i Ilden. Vel er det sandt, at de i Begyndelsen nok kan modstaae Ilden og slukke de nærmeste Gløder, efterdi deres hele Hud er overtrukken med et Slags Liim, som glindser ligesom Fernis, men tilsidst maa de dog omkomme i Ilden, ligesom alle andre Dyr.

85.) En stor ostindisk Skilpade, 6 Fod eller 3 Alen lang og 2½ Fod bred.

86.) En Land-Skilpade, hvilken som en Unge er bragt Aar 1670 herhid fra Ostindien med et af det Asiatiske Compagnies Skibe, og haver levet over 36 Aar hos den da værende Kunstforvalter Grottschilling.

87.) Skallen af en Skilpadde, 4 Fod 6 Tomer i Længden, 2 Fod og 6 Tomer i Breden. Christian Cornelsen, Gouverneur paa Christiansborg i Guinea, haver ved sin Hiemkomst til Kiøbenhavn i Aaret 1667 fortalt, at en ung Løve, (hvilket Dyr især ved Natte-Tider setter efter Skilpaderne og deres Eg) havde overfaldt en Skilpade, som laae ved Strand-

460

bredden, og faaet fat med Klørerne paa dens Hoved og det ene Forbeen, som det havde strakt ud af Skallen, saa at Skilpaden ikke kunne trekke det til sig igien. Skilpaden havde derpaa styrtet sig ud i Havet og draget Løven med

sig, hvor Løven da druknede og Skilpaden omkom formedelst de Saar, den havde faaet af Løvens Kloe. Siden havde Vandet kastet dem begge to ind paa Landet, hvor de fantes tilsammen ligesom før. Hvorudover Gouverneuren til Amindelse derom tog Skallen af Skilpaden hjem til sig. Ellers findes her endnu adskillige mindre Skilpader.

88.) En Scincus Marinus, eller Jord-Krokodil, som er saa stor som en ordinair Fiirbeen, en Tome tyk og en halv Fod lang, graaeagtig og fuld af smaae Knopper, som gaaer fra Rumpen til Hovedet, hvorpaa just dette Dyr skilles fra Krokodilen, som ellers er et Amphibium, da dette derimod lever alleneste paa Landjorden. Det andet haver en rund Rumpe, et langagtigt Hoved og en spids Snude, og opholder sig i Hobetal i Nilstrømmen. Plinius kalder dette Slags den lille Krokodil, og den bruges paa Apotheket.

89.) En hvid Søekat udstoppet. Dette Dyr er død Aar 1687 og har tilhørt Dronning Charlotte Amalie. Af slige Søekatte findes en Mængde ved Byapour i Ostindien. De sorte Søekatte derimod falde paa de malabariske Kyster og paa Kysten Calicut.

90.) En Loyert, som er et amerikansk Dyr saa stor som en Ræv med rødldne Haar næsten som Bjørnehaar, er 3 Fod og 1½ Tome lang, og hver lange Kløer, med hvilke det kan holde sterkt. Formelst dets Langsomhed i at gaae kaldes dette Dyr en Loyert, thi efter Skribenteres Beretning, behøver det en heel Dag til at krybe 10 Skridt frem. Og naar det skal op i et Træe, hvor det helst opholder sig og gnaver alle Frugter og Grene af, da gaaer der to Dage bort, inden det kommer op og ligesaa mange Dage, inden det kan komme ned igien. Dette Slags Dyr kaldes Ai, eller Tardigradus Ceylanicus, og regnes blant Abekattens Slægter. Derom kan læses i Bomares Natur-Historie Tom. I. pag. 17. og 18.

461

91) En hvid udstoppet Raabuk, som er blevet kastet af en rød Hind i Dyre-Haugen ved Jægersborg Aar 1694.

Ligeledes vil man ogsaa af Laurentzens Musæum Regium anføre en Afhandling om Fugle og hvad dertil henhører. Men seer da her:

1.) En magellanisk Gaas eller Pinguin, det er en Søefugl som en Gaas, dog er Nebbet anderledes, hvilket gjør Forskiel imellem dem. Oven paa ere Fiedrene sorte, glatte og derhos saa bløde som Fløiel. Neden til ere de sneehvide. Snabelen eller Nebbet er større end en Ravens og i Overdelen af samme ere nogle krumme Streger. Omkring Øiet haver den en hvid Ring og ligeledes omkring Halsen, som ikkun er kort og tyk. Vingerne ere ganske smaa og bestaae af sorte og hvide Fiedre med en hvid Rand paa Enden, hvilke hielpe det til at svømme hastig. Fødderne ere sorte og af samme Skabning som Gaasefødder, undtagen at de bagerste Tær fattes. Paa Færøe gives der en Mængde af dette Slags Fugle, hvilke ere meget graadige, og nære sig af Fisk. Navnet Pinguin haver denne Fugl faaet af Hollænderne formedelst dens Fedme, thi den veier undertiden 16 Pund.

2.) En Columbus Articus eller Nord-Due, som ellers i Norge kaldes Loom. Denne smukke Fugl, som falder udi Mængde i Norge og Island, er spraglet med sorte og hvide Fiedre, og saa stor som en And, har et sortagtigt og spids Neb og Fødder, hvormed den vel kan svømme, men ikke synderlig gaae, fordi Fødderne sidde alt for langt bag ud, og Laarene sidde ind i Kroppen. Derfor kaldes den Loom eller Lam, fordi den er uskikket til at gaae. Naar den vil i sin Rede, som den gjerne bygger ved Vandet, saa stikker den Nebbet i Jorden og hæver Kroppen i Veiret, indtil den kan naae sin Rede. Den er en hurtig Dukker, og kan hastigere end andre Fugle skiule sig i Vandet, naar nogen vil skyde den. Man anseer denne Fugl for en Spaamand i Henseende til Veirliget, thi mod forestaaende Storm giver den en ynkelig Lyd og Skrig fra sig, derimod er dens Røst behagelig imod foreslaaende klart Veirligt. Dette kalder

462

Nordmanden at Loomen kangler. For samme Aarsags Skyld ansees denne Fugl af Almuen for hellig, og Laplænderne smykke deres Hoved med Vingerne og Hovedet af samme Fugl. Om denne Fugl kan efterlæses

Bomares Natur-Historie 5 Tom, pag. 123. 124. Stroms Søndmørs Beskrivelse Første Part pag. 236. og Trondhiemske Selskabs Skrifter.

3.) Nebbet af en Pelikan med sin Kroe. Dette Neb er langagtigt og krumt i Enden, derhos 1½ Fod langt, neden for hænger et rummeligt Gjemme, som lader sig forferdeligen udvide, saa at derudi kan efter Sigende rummes 30 Pund Vand. Denne Fugl findes i Mængde ved det caspiske Hav og det magellanske Sund, og skal kunne leve meget længe, saa at Aldrovarius beretter, at der udi Keiser Maximilians Tid har været en Pelikan i Mecheln, der var 80 Aar gammel. Denne Pelikan, som her gjemmes, have de moskovitiske Gesandtere iblant andre Foræringer overbragt levende i et Buur til Kong Friderik den Tredie Aar 1662 i December Maaned.

4.) Nebbet af den Fugl Sentenda. Dette Neb er af en Haandbreds Længde, meget spids og inden til huult, saa og guulagtigt af Farve. Oven paa Nebbet er en oval Bule, som er guul for til og ellers rundt omkring rød. Ved Nebbet haver tilforn Hovedet siddet med sine Fiedre og Øienhuller. Men saameget som man kan slutte sig til at de overblevne Fiedre, maae Fuglen være mørkerød af Farve, hvilket ogsaa den Person har berettet, som paa Kysterne af Koromandel har skudt Fuglen, og ved sin Hiemkomst til Kiøbenhavn foræret den til Admiral Ove Giedde. Den samme Person berettede, at samme Fugl er saa stor som en Svane, og skal have endnu længere Hals, samt lange røde Been, og at Tærne paa Fødderne ere adskilte fra hinanden. O. Worm beretter, at denne Fugl er modig og krigsk, og flyver paa den, der vil skyde efter den, for at hevne sig.

5.) En sort Dompap af Han-Slags. Den haver et kort, sort og krumt Neb, brune Fødder og sorte Kløer. Brystet og Halsen har været rød,

463

Bugen hvid, Ryggen graae og rød, Hovedet og Vingerne blaae. Den haver været i Buur med andre Hun-Fugle af Dompapper hos Prinsesse Sophie Hedevig; men da alle Hunnerne døde i Aaret 1691, blev den kort derefter, da han fællede sine Fiedre, ganske sort og døde.

6.) Nebbet af en brasiliansk Skade, 9 Tomer lang og 3½ Tome bred, hvilken Fugls hele Krop er ikke saa stor som Nebbet er. Brasilianerne kalde den Taucan. Om denne Fugl læses i Bomares Natur-Historie Tome 7. pag. 201.

7.) Nebbet af en Ibis, hvilken Fugl har været her at see udstoppet ganske heel og holden, men er nu, ligesom andre udstoppede Fugle, fortæret af Møl. Den har Længde og Brede været ligesaa stor som en Stork og ellers ingen Forskiel, undtagen at Nebbet er krumt. Det er en egyptisk Fugl, som de gamle holdt for at være hellig, fordi den æder Slanger. See Bomares Natur-Historie Tom. 4. pag. 18.

8.) Nebbet af en Rhinoceros-Fugl. Dette Neb er meget let og huult, saa og omtrent 9 Tomer langt. Paa Overdelen af Nebbet stikker noget frem, ligesom et Horn, hvoraf den kaldes Rhinoceros-Fugl. Den er større end en Ravn, haver et tykt Hoved og Hals, store Øine og et middelmaadigt krumt Neb, som en Rovfugl. Udi Indien kaldes denne Fugl Topau.

9.) Fire mindre Neb af samme Slags Fugl.

10.) Nebbet af en Skee-Gaas, saaledes kaldet, fordi Nebbet er dannet som en Skee. Udi det brede af Nebbet, som inden til er glat, ere af Naturen 14 smaa Huller. Denne Fugl falder ved det kaspiske Hav, saa og paa Færøe. Den er beskreven i Musæo Wormiano. Paa Tydsk kaldes den Lepfel-Gans, Platelea.

11.) En brasiliansk Fugl, ved Navn Guara. Denne Fugl levede ligesaa vel paa Landet som i Vandet og har en hørirød Couleur. Hr. Christopher Lindenau har bragt den med sig fra Brasilien. Den haver et langt og lyseguult Neb, som er krumt mod Enden og ligner meest en Lee. Derhos

464

sorte Øine og en meget kort Rumpe, som ikke naaer længere end til Enden af Vingerne, hvis yderste Spidse er sort. Laarene ere meget lange og den øverste halve Deel er begroet med Fier. Den nederste Deel derimod er

ligesom Fødderne ganske blot og lysegraae af Couleur. Denne Fugl er af Begyndelsen sortagtig, siden askegraa, dernæst hviid, og saa bliver den efterhaanden rød, indtil den bliver to Aar gammel. Derefter forandres Farven til gulgrøn og rød. Jo ældre den bliver, jo rødere bliver den: Ole Worm i sit Musæum har beskrevet den vidtløftigere. See ogsaa Bomares Natur-Historie Tom. 3. pag. 177.

12.) En Skade fra Bantam saa stor som en Hane. Den har skønne røde Fier saa bløde som Fløiel, af hvilke de Indianske Konger lade sig gjøre Kioler og Kapper, hvilke man seer siden i den indianske Sal. Om denne Fugl kan efterlæses i Bomares Natur-Historie Tom. 7. pag. 201.

13.) En Paradis-Fugl. Dette Slags Fugle findes i Overflødighed paa de molukkiske Øer, hvor den bliver kaldet Manucodiata eller den guddommelige Fugl. Den kaldes ogsaa Burung Aru af den Ø, paa hvilken dette Slags Fugle meest opholder sig. De findes ogsaa paa den søndre Kant af Indien. Men de største og smukkeste Paradis-Fugle falde paa Øen Aru, og de mindre, som ere gule og hvide, falde i Nye-Guinea. De ere ikkun smaa Fugle, der ei ere større end en Due og derhos i de første 9 Maaneder uden Fiedre, i hvilken Tid de ikke flyve ud. Derimod lade de sig see i Flokkeviis udi September og October Maaneder, da de blive skudte, opskaarne og røggede til at sælges. De, som falde ved Guinea, have i det tynde af Bugen ikke saa skønne lange Fiedre som de andre. Om disse Fugle læses Bomares Natur-Historie 6 Tom. pag. 165. og 166.

14.) En liden Konge-Paradis-Fugl, thi hver af disse (det store og lille Slags) har sin Konge. Den har røde Fiedre, men paa Halsen er den grøn og gul. Den er saa stor som en Spurre og paa Enden af Rumpen sidder tre Haar ligesom Hestehaar, der ere krumme ved Enden. Indbyggerne

465

paa de molukkiske Øer pleie at bære Fiere af disse Slags Fugle hos sig, fordi de indbilde sig, at de ved Hielp af disse Fuglefriere ere skudfrie og sikre for fiendtlige Skud, endskiønt de i Feldtslaget staae i de første Geleder for de andre.

15.) Ti smaae brasilianske Fugle, Guinumbi eller Guinambi kaldede. Disse ere de allermindste Fugle, som gives. Thi deres hele Længde fra Nebbet indtil det yderste af Rumpen er neppe halvtredie Tome lang. Og Kroppen tilligemed Fierene er ikke større end en Oliven. Nebbet er halvanden Tome langt, derhos spids og lige, dog bøier det sig lidet i den yderste Ende og hos nogle er det lidet krumt. Farven af Fierene er overalt gulgrønt og guult..

16.) To hvide Spurrer, som ere fangede i Sielland. Paa visse Steder udi Norge ere alle Spurrene hvide om Vinteren. Om hvide Spurrer taler Aldrovandus Libr. XI. Ornith. Cap. X.

17.) En Ravn fra Færøe af adskillige Coleurer og større end Ravnene i disse Lande. Hovedet omkring Nebbet og Øinene er hvid, Issen sort, saaog Halsen, Brystet og Ryggen. De store Fiere i Vingerne ere hvide, men de mindre mod Brystet, ere sorte. Rygraden og den øvrige Deel af Bugen, nærmest Halen, er hvid.

18.) To indianske Aftenbakker, en Han og Hun. Enhver af dem er saa stor som en Ravn eller Høne, hver en Fod lang fra Hovedet indtil den yderste Ende af Halen, og halvanden Fod bred, naar Vingerne ere udstrakte, tværs over fra den yderste Ende af den ene Ende til den yderste Ende af den anden Vinge. Hovedet er fuldkommen som en Muus, men har fire Øren, saa at de to store indbefatte de to mindre; Vingerne ere bruskede, Fødderne ere spaltede med fem Fingre, hvorpaa sidder Kløer.

19.) En udstoppet Falk, lidt hvidagtig med røde og sorte Pletter. Af den Inscription, som er fæstet paa den, sees, at den i Junii Maaned Aar 1682 er fløiet fra Haag i Holland, sit Fødested, og omsider er fangen levende ved Hadersleb i Fyrstendømmet Slesvig den 4 Apr. Aar 1684.

466

Ved dens Fødder hænger endnu en Sølvplade, hvoraas staaer Wilhelm af Oranien, som siden blev Konge i Storbritannien.

20.) En udstoppet norsk Sjø-Fugl, kalden Kynffva eller Tynfva, som falder i Mængde i Nordlandene i Lofodens Fogderie.

21.) En Søefugl, Lunde kalden, som falder i Mængde i Nordlandene paa de Øer Rosten og Werøe i Lofodens Fogderie.

22.) En stor færøisk Ildbrim, paa Islandsk Himbryne kalden, Iisfugl, Halcyon.

23.) Hovedet af en Flammant eller Phoenicoptere, en rar afrikansk Fugl med rosenrøde Fiere. See Bomares Natur-Historie Tom. 2. pag. 415.

24.) Fugle-Reder fra Kysten Koromandel i Ostindien.

Ligeledes en overmaade stor Mængde af adskillige Fiske og visse Dele af dem, saasom:

25.) Et stort Hoved af en Narhval med dobbelte Horn, paa Grønlandsk Towak, Eenhjørning, som falder ved Spitsbergen og Nova Zembla. Dens Hoved med samt to lange Horn veier 150 Pund. Den er Aar 1684 ført fra Grønland til Kiøbenhavn med en hamburgsk Skipper, Wilhelm Køhn.

26.) Hovedskallen af en Turcio eller Phocæna, Grinde-Hval, Marsvin.

27.) Haarfisk eller Haarkiæring, Carcharies.

28.) En Rosmar eller Hvalros.

29.) En Sirene. En Haalax. En Savefisk, Prislín. En Svamfisk. En Troldhval eller Sprud-Hval. En Fiersing, paa Hollandsk Pietermann, eller Sjøedrage. En Sverdfisk. En Lacert. En Sjø-Hane. En Centrine eller Hav-Muus. En Marmelle. En Hav-Taske. En Hammer-Fisk, som falder overmaade sielden &c. &c.

En Neunauge, (en Flynder) af en overordentlig Størrelse, hvis Lige aldrig endnu er seet. Thi den er 1 Alen og 16 Tomer dansk Maal lang og derhos saa tyk, som en fører Mands Arm, og veier 3 Pund og 3 Fierdingspund. Denne besynderlige Fisk er fangen Aar 1769 i Elven ved Hamborg.

467

En udstoppet amerikansk Slange, Tangedor Boicinga, paa Hollandsk Rartel-Slange kalden, den giftigste af alle Slags Slanger. En afrikansk Slange eller Sjø-Orm, 22 Fod eller 11 Alen lang, og tillige meget tyk. Foruden mangfoldige store og smaa Slanger, som ere samlede fra alle Verdens Kanter; saasom en Scolopendra eller Skol-Orm med 24 Par Fødder, nemlig 24 Fødder paa hver Side, og en Mængde af Insekter, saasom: en Gryllo Talpa, en apulisk Turantula, &c. &c.

Af Plante-Riget findes iblant andre Selsomheder en Blok af Egetræ, hvorudi ved Kløvningen, da man flakte Træet, er fundet en sort Skrift, 2 Tomer dybt inde i Træet; hvilken Skrift har i Begyndelsen formodentlig været skaaren ind igiennem Barken, og siden er Barken med Tidens Længde voxen uden om Skriften.

Man seer her ogsaa Naturens Speil ved Planter og Mineralier. For Eksempel: En Steen, som har en ganske ugemeen Lighed med et Brød. Saa og de naturlige Bedragerier, saasom: Plante-Lammet eller Agnus Scythicus, Borametz, Alraun-Roden.

Af Mineralier, forevises mange store kostbare riigagtige Guld- og Sølv-Erz-Stuffer, nedbragte fra de norske Biergverker paa Kongsberg. Iblant andre vises: 1.) En heel Gediegen, som veier 111 Pund. 2.) En næsten Gediegen, som veier 110 Pund. Men især admireres af alle Biergkyndige 3.) et stort Stykke Sølv-Erz, eller masiv Sølv-Stuffe i Mands Størrelse. Det er 5 Fod langt, veier 560 Pund paa 1120 Mark og vurderes for 5000 Rdlr. Samme Stykke er brudt Aar 1666 i Sølv-Biergverket ved Kongsberg i Norge. Man har endnu aldrig nogensteds i hele Europa fundet Mage til dette Stykke; ja ikke engang er funden Lige til de mindste Haandstene, som her forvares af 304 til 245 Pund. 4.) Et i Jylland ved Strandkanten fundet Stykke hvidt Bernstein, som veier 9 Pund

og 10 Lod; hvilket formodentlig er det største Slags Bergstene, som nogensteds er fundet, og derhos saa meget besynderligere, som det Slags egentlig opfiskes ved de preussiske og polske

468

Grendser i Østersøen. Nogle ungerske Mineralier og et Stykke sort Glas-Agat eller egentlig Lava af Hecla, vægtigt over 100 Pund.

Iblant petrefacta eller forstende Ting, det er, adskillige curieuse Sager, som til Stene ere omskiftede, forevises de meest sieldne Stykker, forvarede udi Skabe. Man seer her utallige Selsomheder af Naturen, hvilke alle nøie bevares udi de med Glasdøre tillukte Skabe, som findes i denne Sal. I et Skab findes lutter kostbare Ædelstene, Diamanter liggende i Moderen, Jaspis, Turkoser, Agater, hvori adskillige selsomme og forunderlige Afbildninger ere dannede af Naturen. Saaledes seer man her udi et Stykke Agat ganske tydelig og grangivelig Christum paa Korset, tilligemed Maria og Johannes, hvilket er voxet saaledes i Stenen. Udi et andet Skab finder man allehaande Arter af Koraller, Koraliter og rare Søevexter. Conchylie-Samlingen er rig indtil den allerstørste Overflødighed. Af Coqviller fra Nautalis Major af indtil de allermindste Sorter findes et herligt Forraad. Af nogle store Nagle-Muslinger som i form af en Pyramide ere opstillede, veier den største 448 Pund og har halvfjerde Fod i Giennemsnit, men er halvniende Fod i Omkreds. Man vil forbigaae at opregne mange Selsomheder, og alleneste anføre endnu to Rariteter, nemlig, at her forevises et stort Stykke Sindel, hvilket, naar det udbredes viser den korsfæstede Frelser Christum at have været efter Fortælling indsvøbt i samme Linklæde ved sin Begravelse og sees en efterladt blodig Tegning eller Merker af hans blodige Ribler og Saar afbildet overalt i samme fine Linklæde. Dernest forevises her ogsaa en Mands Skiorte og en Fruentimmer Serk, og ved denne sidste hænger endnu tre Børne-Skiorter, som aller ere vævede i et eneste Stykke, og det endda med Rynker om Halsen og om Hænderne, forfærdiget af en norsk Linvæver, og er altsammen uden Syning.

Da man nu i denne første Sal paa det Kongelige Kunstkammer har seet Naturens Frembringende, saa seer man dernest i den anden Sal Kunsten, som er Naturens Efteraber. Denne anden Sal kaldes

469

II. Artificiel-Kammeret

Udi denne Sal findes alle Slags kunstige Malerier, som ere forferdigede af de berømmeligste Mestere baade ældre og yngre. Et Antal af de udvalgteste Kabinets-Malerier, som Øiet knap kan trættes ved at see og stirre nok saa længe paa. Iblant andre seer man her en læsende Eremit, giort af Dauw, En gammel Mand, uforlignelig smuk giort af Denner. Deels og en stor Mængde af Kunst-Sager; et stort Antal af herlige og kunstrige Mesterstykker, meget prægtig, net og fiint udskaarne i Træ, Elfenbeen, Guld, Sølv, Bernsteen, Perlemoer, Steen og i andre kostbare Materier, og derhos med kostbare ægte Stene indlagte og besatte; hvilke Stykker ere forferdigede af store og fortreffelige Mestere. Man forefinder her et sterkt Antal af mangfoldige i Elfenbeen paa det netteste og fineste udskaarne Historie-Stykker, deels med halvt og deels med heelt ophøiet Arbejde, hvoriblant er et kunstigt udskaaen Beger eller Pokal, som er forferdiget af en 12 Aars gammel norsk Dreng, ved Navn Magnus Berg. Denne samme Berg, som siden med Alder og Aarene tiltog mere og mere i større Fudkommenhed [!. Fuldkommenhed] i sin Kunst og Videnskab, er ogsaa Mester for den store Vase, som findes i denne Sal og er udarbejdet af Elfenbeen og Sølv. Denne Vase har bemeldte Magnus Berg fuldført i hans høieste Alderdom, som af alle Kiendere og Kunstnere holdes høit i Agt og Værdie. Desuden er endeel herlige historiske Stykker i Elfenbeen udskaarne og forferdigede af samme Berg. Om ham kan læses i Danske Magazins 1 Tom. pag 226. Man seer her ligeledes en meget fortreffelig Samling af de beundringsværdigste dreiede Kunststykker i alle Materialer. Deriblant en Lysekroner af Rav med 12 Arme. Man ser ogsaa adskillige af Konger og høie Personer i Elfenbeen, Rav og Koraller kunstig egenhændig udskaarne og dreiede Kunststykker, som til Amindelse om dem ere forærede hertil. Ligeledes mange Guld- og Sølv-Begere og Skaaler, hvorudi de rareste ægte Stene af stor Værdie ere indfattede. En meget stor Skaal af Agat med Sølvfad; en Sølv Globus. Ja med et Ord: Her findes en trolig Mængde af deslige kunstige Ting, som alle ere af lige saa stor Rarhed som Kostbarhed. Iblant saadanne maae man med Rette regne

470

et kunstig med Elfenbeen og adskillige Slags rart Træe indlagt Skab, som ere gjort af en stokblind Snedker, der med sine Fingre kunde føle, af hvad Slags Couleur det Træ var, som han havde i Arbeid. Af Inscriptionen paa dette Skab sees, at denne blinde Snedker, ved Navn Hans Bielefeldt fra Oldenburg, har været blind fra sit Alders 10 Aar, har lært sin Kunst i Hamborg, og har gjort dette Skab i Kiøbenhavn Aar 1673. Udi Skabene, som findes i denne Sal, sees staaende en kostbar Samling af de rareste, kunstigste og merkværdigste Ting. Iblant andet et lidet Alter omtrent en haandbred høit, som er meget fint og net udskaaen i Træ af den berømte Albert Dürer. St. Johannes den Døbers Hoved meget kunstig udskaaet af den vidtbekjendte romerske Cavalliero Bernini. Saa og adskillige Skibe, som med Seil, fuld Takkelage og alt andet Tilbehør ere af Elfenbeen, Perlemoer og Rav paa det kunstigste og fineste, udskaaene og forarbejdede. Iblant disse er et Krigs-Skib gjort overmaade kunstig af Elfenbeen, samt Seilene og alt staaende og løbende Redskab, som dertil hører, ligeledes forferdiget af Elfenbeen, men Kanonerne ere af Sølv. En Baad af en Søe-Eenhjørnings-Horn gjort med et Guld-Anker. Men især admireres høiligen af alle et lidet Orlogs-Skib af Rav eller Bernsteen, som er en accurat Model efter Krigs-Skibet Dronning Anna Sophia, hvilket blev bygt i Kong Friderik den Fierdes Regierings Tid. Denne Model i saa særdeles liden Størrelse er saa skarpt og tilforladelig efter Maalestokken indrettet, at endog Originalens Dimensioner kan deraf udfindes. Dette prægtige Kunststykke er forferdiget af Commandeur Diderich de Thurah i hans unge Aar, og skal i sin Art være det eneste i Verden, som fortjener at have faaet Sted blant de kostbareste Rariteter i et Kongelig Kunstkammer. Her findes ogsaa adskillige særdeles fine udskaaene Kunststykker af Elfenbeen og Rav, som ere forferdigede af Controleur Niels Nielsen i Aalborg. Blant slige fint udskaaene Rariteter af Elfenbeen fra de ældre Tider er at regne en Alter-Tavle af Elfenbeen, som Paven forærede Kong Christian den Første Aar 1474, da han var i Rom. Den er eet Altare Portatile, forvaret i en Æske, paa hvis Laag staaer disse Ord: Denne Alter-Tafle hafver Pafven foræret Salig og højloflig Ihukommelse

471

Konning Christiern den Første Aar 1474, der hans Kongel. Majest. foer til Rom at besøge St. Pofvels og Peder Kircker, som var Brug i de Dage. Alter-Tavlen forestiller i 9 Afdelinger Christi og den romerske Kirkes Helgeners Historier, dernest den hellige Oles, som var Konge i Norge, hans Mirakler. Blant de nyere kunstdreiede Sager, som her findes og forevises, er en stor Bernsteens Lysekroner, forferdiget af den Kongelige Kunstforvalter og Kunstdreier Hr. Spengler, i hvis fortreffelige Mesterstykke den gode Smag forenes med den høieste Grad af hans store Kunst. Ligeledes giemmes her mange Sølvbegere, besatte med Nelledalere, som Kong Christian den Fierde har vundet i Hamborg i en Ring-Renden, hvori han har besiddet en overordentlig Ferdighed. Ligeledes sees her Kong Christian den Fierdes Afbildning til Hest mellem to Seuler eller Støtter, paa hvilke alle Med-Rendernes Vaaben ere stukne i Sølv og forgyldte. End videre seer man her en Stol, saa kunstig med en Springfjer indrettet, at den uventet indslutter og fængsler den, som setter sig ned i den, i det at Stolen smekker til og den Siddende ei kan komme op af Stolen, førend han lukkes ud deraf. Man seer her ogsaa adskillige i Vox pousserede Kunststykker, og Kongelige Personer, meget livagtig i Vox pousserede, saasom Kong Christian den Femte og hans Dronning Charlotta Amalia, Dronning Sophia Amalia, Prinds Jørgen, Prindsesse Sophia Hedevig, Kong Ludvig den Fiortende og hans Dronning Maria Theresia i Frankrige &c. En Haar-Opsats eller Paryk af spundet Glas. Ligeledes seer man ogsaa smukke Drikke-Kar, hvilke ere af norske Bønder saa zirlig og net udskaaene i haardt Træ, at man maae høiligen forundre sig over deres smukke og nette Arbeider. Man seer her et Præste-Skilderie, meget smuk malet af Kong Friderik den Tredie, medens han var Erkebisp i Stift Bremen; bag paa samme Skilderie staaer disse Ord: Fridericus Tertius hat diss Contrafaj gemachet, als er Ertz Bischofff gewesen im Stift Bremen, dieser Pastor ist Prediger bewest zum Jorck im Stift. Her forevises nogle Prøver af den rareste og netteste Skrift, hvoraf een er skreven af Johan Kühn, som havde ikkun en Finger paa hver Hannd. Man seer af ham paa Pergament skreven den hele Katekismus paa Tydsk Aar

472

1646 i hans Alders 41 Aar; derunder har han skrevet sit Navn i dette Vers. Johan Kuhn wird Ich genant; Hat nur ein Finger an jeder Handt. Nok en meget net Skrift af Matthias Buchinger, som af Moders Liv var født baade uden Hænder og Fødder, men skrev med Albuen, som han krummede og paa den maade holdt Pennen, hvormed han skrev den zirligste Haand og hastigere end nogen kunde ellers skrive med sin rette Haand. Bemeldte Skrift er et Brev, hvori han allerundanigst [!, allerunderdanigst] inviterer Kong Friderik den Fierde til sit Bryllup, som han holdt i Kiøbenhavn Aar 1703. Neden under har han sat disse Ord: Matthias Buchinger hat diss ohne Hand und Fusse geschrieben und gezeichnet Copenhagen Anno 1703. Her findes utallige rare Ting mere, hvilke for deres Vidtløftigheds Skyld ei kan stykkevis opregnes. Vi træde nu ind i

III. Den Indianske Sal.

Den tredie store Sal kaldes den indianske Sal, fordi begge Indiernes Rariteter udgiøre en stor Deel af dens Prydelser, som derudi findes, hvilke bestaae af alle Slags indianske Vaaben, Klædedragter og Huusgeraad, Skrifter, overtroiske Ting &c. Man forefinder her mange chinesiske, japanske og Grønlandernes Vaaben, saasom Dolke, Kastespyd, forgiftede Sabler og deslige baade af sydlig og nordlig Armatur, som de Vilde betiene sig af saavel til deres Forsvar, som og ellers paa Jagten. Laplandske Rune-Bommer, Hexe- eller Troldoms-Trommer. Man finder her en grønlandsk Baad, en Kajakke kalden, 19 Fod lang, 2½ Fod bred, 1½ Fod høi, bygt af Hvalfiske-Been og overtrukken med Sælhund-Skind, undtagen det Hul, hvor Grønlanderer selv sidder indsnøret med sin Aare. Man seer her ogsaa alle Slags grønlandske Fisker-Redskab, Pile, Buer, Spyde, Klædedragter. Et Par temmelig vel conserverede amerikanske Klædninger af Fiere. Her sees og Afbildninger af adskillige vestindiske og andre vilde Mennesker, deels i deres naturlige Afbildning, deels ogsaa i Skilderier, malede af Trost, som fulgte med Prindsen af Oranien til Brasilien. Her findes ogsaa to prægtige broderede Ridetøier, som ere sendte Kong Friderik den Femte til Foræring fra Republikken Tunis. Ilige-

473

maade seer man her ogsaa allehaande fortreffeligt og skjønt chinesisk og japansk lakeret Arbeide paa Skabe, Borde, Chatoller og deslige, som i de gamle og nyere Tider ere bragte herhid fra China med de danske chinesiske Skibe. En Model til et indiansk Fartøj, nogle paaklædte chinesiske Mandariner, chinesiske Lysthuse, to temmelig store chinesiske Taarne af Perlemoer &c. Vi vil nu træde videre ind i den fierde Sal, som kaldes

IV. Antiquitet-Salen.

Om denne Sal kan man med Sandhed sige, at den indeholder utallige Ting, som baade i Henseende til Kostbarheden, Kunsten og Alderdommen ere aldeles uskatterlige. Man vil først betragte de kostbare Ting, som findes i denne Sal, hvorved en Antiquarius og Elsker af Oldsager eller gamle Curiositeter finder Leilighed i allerhøieste Grad til at forlyste sit kunstbegierlige Sind med at betragte, for Eksempel: Et Halssmykke, som er et Kors, der er gjort af en Rosmars- eller Rosmuls-Tand, er 11 Tomer lang og 8½ Tome bred, hvilket har været Kong Magni Svend Estridsens Datters Helenæ Halssmykke. Paa dette Kors ere adskillige Figurer og Bogstaver udgravede. For paa sees i Midten den korsfæstede Christius hængende med Inscription: IHS NAZAREN, REX JUDEORUM. Yderst paa de fire udløbende Ender af Korset sidder 4 Billeder, som kaldes Vita paa den øverste, Ecclesia paa den høire Ende og Synagoga paa den venstre Ende af Korsets Tvertræe, men Mors ved den nederste Ende af Korset. Men bag paa Korset sees Verdens Frelser siddende at holde en Bog i Skiødet med de Bogstaver paategnet A & ?. Der omkring læses disse ord udgravne med latinske Munke-Bogstaver: Videte Manus Meas & Pedes meos dic. Dns. Ved hans høire Side en Konge og en Dronning med Børn, ved hvis venstre Side staaer en Biskop med Inscription: Venite Benedicti Patris mei. Ved Christi venstre Side sees nogle hylende Mennesker med Inscription: Discedite a me Maledicti in ignem. Paa den øverste Ende sees Abraham og nogle Helgene med disse ord: Fili recordare, quia recepisti bona in vita tua. Neden til sees Helvede med denne Inscripton: Pat. Abraham, miserere mei & mitte Lazar. ut tingvat extremum Dignitatis sui in aquam refrig. Paa den ene Kant af Korset ved

474

den høire Side staaer: Q. Me cernit pro Helena, Magni Svenonis Regis Filia, XPM oret E. Q. me ad memoriam Dnice Passionis parari feceat. Paa den anden Kant ved den venstre Side: Q. XPM crucifixum credt Liutgeri memoriam orando faciat. Q me sculpserat rogatu Helenæ que & Gunhild vocatr. Dette Halsmykke hænger ved en forgyldt Sølvkiede og er af en meget høi Alder tilbage i Tiden. Det har i de ældre Tider været eiet og giemt af Hr. Holger Rosenkrantzes Frue Sophia Brahe i hendes Smykke-Skab. See J. Svaningii Chronolog. Dan. pag. 73. Et Sølv-Altar, der er fortreffelig udarbejdet af den berømte Goltz, hvilket fordm har staaet i Slotskirken i Husum. Mange kunstige Pokaler og Begere af Guld og Sølv, som tildeels have Hentydning til visse Tids-Punkter i den danske Historie, og ere besatte med derhen hørende Skuepenge. Sølv-Veltkugler, en Model af en Bierg-Festing af Sølv. Alle Slags Uhrer, som ere mærkværdige enten i Henseende til Kostbarheden eller Kunsten; Nogle Uhrer med kantede Hiul. Udi et par Uhrer sees Drivefiedrene at være lutter Kugler, som løbe i Sneglegange. Nok et meget kunstigt Uhr i Form af en Pyramide, som viser en Mængde Bevægelser &c. Dernest forefindes her ligeledes en stor Mængde af kunstige Ting, nemlig adskillige kunstige matematiske, mekaniske og physiske Instrumenter. En Himmel-Klode, Globus Cælestis, som er 2 Alen og $\frac{3}{4}$ Alen i Giennemsnit, tilligemed Planet-Systemet, som bliver drevet ved et Uhr, der ligger forborgen i Foden, men samme Uhr er ikke i sin fuldkomne Stand. Denne Himmel-Klode har tilhørt den danske Astronomus Tycho Brahe. En Deel Staal-Instrumenter, som ere opfundne af Cartesius. Et Par Opfindelser af Perpetuum Mobile. Et optisk Forvandlings-Billede, hvor man sees med bare Øine Kong Christian den Femtes Gemalinde, Dronning Charlotta Amalia. Men derimod sees man Kongen selv igiennem et Glas, der har mange Sider. Nogle cylindriske Speile med Malerier. Endelig sees man her Oldsager eller Antiquiteter, baade hedenske og christelige, dog for den største Deel nordiske. Saaledes sees man her en heel Deel ældgamle Guld-Armbaand, Ringe, Dronning Margrethes Mundbeger og andre hendes Smykker. Dronning Isabelles, (Kong Christian den Andens Gemalindes) Trolo-

475

velses Ring af Guld med en usleben Saphir. Gamle Sigiller, saa og mangfoldige særdeles rare Reliquier og mærkværdige Smykker, som ere fundne i Kongelige, Biskoppelige og andre Begravelses-Høie i Marken, eller og i Kirker og paa andre Steder, hvilke fra ældgamle hedenske Tider har ligget skjulte i Jorden, men ere Tid efter anden opgravne og fundne, saasom: Offer-Skaaler, Urner med det derudi fundne Guld og Glas-Tøi, Græde-Glas og deslige Antiquiteter i Mængde. Deriblant ere 6 Guld-Urner, som ere opgravede i Fyen og fundne den 16 Apr. Aar 1685 paa Egeskov Gods (da tilhørende Geheimeraad Niels Krag) af en Bonde paa hans Ager paa Munkøe. En Crystallin Begravelses-Urne, oven til belagt med en dobbelt Krands af det fineste Guld, der veier 16 Lod, fundne Aar 1673 udi Tronhiems Stift, Nordmørs Fogderie nær ved Bræmsnæs Kirke. Saa og nogle Metal-Sverd, som ere særdeles mærkværdige, især et Metal-Sverd 22 Tomer langt, fundet i en Gravhøi. Ligeledes Kong Valdemars Sporer, som levede i det 12 Aarhundrede. Samt en Mængde andre gamle Rustninger, Geværer, Hellebarder og Vaaben, som man for mere end 1000 Aar siden har betient sig af. Runestave eller Kalendere og andre Mindes Skrifter, som de gamle nordiske Folk udskare i Træstave. Man sees ogsaa her den, saavel af sin Forstand baade i Kirken og Staten, som og af sin Tapperhed udi Krigen vidtberømte nordiske Erkebiskop Absolons Hovedskal og endeel af hans Been, som ere tagne ud af hans Grav i Sorøe Kirke, hvor han ligger begravet, samt hans Ornater, saasom Biske-Hue af Sølv forgyldt, ziret med en stor kostbar Saphir og rundt omkring besat med Perler og Ædelstene. Ligeledes forevises hans Biske-Stav giort af et Enhjørnings-Horn, $4\frac{1}{2}$ Fod langt; Knappen eller Hovedet paa denne Biskestav er krum. Ligeledes en anden Biskestav af forgyldt Kobber 6 Fod lang, hvis Knap eller Hoved er krumt og ombøiet. Inderst i Ombøiningen sees et forgyldt Lam staaende med denne Inscription: Agnus Dei. Qui. Tollit. Peccata. Mundi. Miserere. Da. Nobis. Pacem. Men paa den krumme Knap staaer disse Ord: Non. Dominantes. in. Cleros. Et. Forma. Facti. Gregis. Ex. Animo. Her sees ogsaa en mindre Biske-Stav af Elfenbeen. Ligeledes Biske Absolons Commando-Stav, to Sverd,

476

af hvilke det ene er forgyldt, men det andet rustet og fundet i hans Grav. To Stokke, hvis Knappe ere to brede og runde Kobberplader, paa hvilke sees de sædvanlige fire symboliske Figurer af Evangelisterne udgravne. Biskop Absolons Drikke-Horn, hans prægtige Hue og Silke-Tøfler, hans præstelige Belte med et Spænde af et Enhjørnings-Horn; Biskop Absolons Portrait, udgravet i en Agat. Et Repertorium eller Skrin, hvori adskillige af

Biskop Absalons Ornamenter have lagt forvarede. Saa og hans Misale eller Altar-Bog, meget zirlig og net skrevet paa Pergament og prydet med fortreffelige Malerier. For samme Altar-Bog skal engang være budet 1000 Rdlr. af en fremmed Minister for at sende samme Bog til det vatikanske Bibliothek i Rom, men hans Tilbud blev ei imodtaget. Over alle disse Erkebisp Absolons Efterladenskaber læses følgende latinske Inscription: Absalon, Archiepiscopus Lundensis, Æternatus Anno Christi MCCI. Has Nobis mortales reliquit Exuvias, Quas cum olim suspexerit ipsus, eas nunc despicit ipsus. Cernite Argumentum Vanitatis. Man seer her Cæsaris Brystbillede af Ertz, Keiser Antonini Brystbillede, Helenæ Hoved i 2/3 naturlig Størrelse af Elfenbeen, græsk Arbeide. End videre sees her det i al Verden bekiendte og berømte Oldenborgske Horn, eller Drikke-Kar, som er udarbejdet af Sølv og Guld med mange Figurer. Det veier 61 Unzer eller nesten 4 Pund. Dette Horn, som er gjort af det fineste Sølv, forgyldte og hist og her deals med grøn, deals med fiolet Farve overtrukket, blev i mangfoldige Aar forvaret og giemt udi Staden Oldenburg, men siden blev det ført til Kiøbenhavn for at giemmes paa det Kongelige Kunstkammer. Man vil anføre hvad Hammelmann i sin Krønike om dette Horn beretter: ”Da Otto den Første, Greve af Oldenburg, som var en stor Elsker af Jagten med sine Hof-Folk begav sig en Dag paa Jagt og jagede i en Skov, som kaldes Bermfuer-Skov, forfulgte han et Stykke Vildt lige til det Bierg, som kaldes Offenbierg. Og da han havde naaet det Øverste af Bierget holdt han lidet stille, for at kalde sine Jagthunde sammen. Greven, som reed paa en hvid Hest og imidlertid var af Hede og Arbeide stærk bleven udmattet, ønskede hiertelig at han kunde faae en Drik Vand at ledske sig paa. I det samme aabnede Offenbierget sig

477

og en deilig Jomfru lod sig tilsyne, som var klædt paa det prægtigste med udslaget Haar og en Krands paa Hovedet. Hun bar et Sølv forgyldt Horn i Haanden, hvorpaa adskillige Karakterer og Figurer vare udarbejdede.. Dette Horn, som var opfyldt med et Slags Drik, rakte hun Greven med en meget mild og venlig Mine, og bød ham tillige, at han vilde med den derudi værende Nectar slukke sin Tørst. Greven tog imod Hornet, men da han merkede, at Liqveuren var ikke klar, ville han ikke drikke deraf. Hvorudover hun sagde til Greven: Drik kun uden nogen Frygt paa mine Ord, denne Drik skader dig intet, men er snarere dig og dine til stor Fordeel; thi dersom du drikker det, som jeg her byder dig, da skal det oldenborgske Huus blive i Bestandighed og Flor, og det skal gaae dig og din Afkom stedse vel. Men dersom du ikke drikker, da skal Splid og Uenighed forstyrre dit Huus, og det skal gaae din Familie ilde. Greven vilde ikke samtykke hendes Begiering, men slog Drikken ud bag over sin Ryg, og saavidt som deraf blev spildt paa Hesten, gik Haarene strax af. Da Jomfruen saae det, begierede hun sit Horn tilbage, men Greven gav Hesten Sporene og ilede af al Magt at komme til sine Folk, og fortalte dem, hvad ham var hændet; og til Bevis derpaa foreviste han dem Hornet, men imidlertid forsvandt Jomfruen.” Skjønt den gammeldags Støbe-Kunst lader sig tilsyne i dette Horn og bærer Vidne om dets Ælde, saa er det dog ei vel rimeligt, at det kan være saa gammelt, som Hammelmann Part. 1. pag. 19, 20 og 21. vil foregive. Man vil ei just imodsige det, som Hammelmann beretter, at et Horn kan være offereret den oldenborgske Greve, da han paa Jagten tørstede, af en Jomfrue, som kom ud af Bierget omtrent Aar 989, som Winckelmann in Histor. Oldenb. Pars I. Cap. III. bekræfter, men det er rimeligt, at Hammelmann har sammensmedet den største Deel af denne Historie udaf gamle Fabler. For Resten, at Hornet er et oldenborgsk Horn, sees tydelig af de Oldenburg-Delmenhorstiske-Skiolde, som derpaa findes, hvorudi Bielkerne og Korset af det Oldenburg-Delmenhorstiske Huus ere udskaarne. Men nesten alle Oldenborgske Historieskrivere komme overeens deri, at det Oldenborgske Vaaben hverken i Ottes den Førstes Tid eller forhen nogensinde

478

har været prydet med Bielker, men at de Bielker, eller rettere at sige, Streger af Løveblod efter Frideriks, Hunonis Søns Strid med Løven, ere omsider blevne tillagte denne berømmelige Huno, som den Tid var det Hellige Romerske Riges Skibsbygmester, af Keiser Henrik den Fierde, som regierede i det ellefte Aarhundrede; hvilket Hammelmann og selv tilstaaer i hans Chron. Part. I. pag. 35 og 37. Følgelig er det falskt og ugrundet, naar man siger, at dette Horn skulle være offereret Otto den Første, som levede for de Tider. Men samme Horn er forfærdiget nogle hundrede Aar efter den Tid; thi hverken kan det Burgundiske Fyrstendoms Skiold, som er paa dette Horn, hvorudi de franske Lillier allerførst (efter Olivarii Vredii Beretning i hans Verk de Sigillis Com. Flandr. pag. 63 til 67.) i det tiertende og femtende Aarhundrede i Philippi Audacis og Mariæ Maleanæ Tid ere

blevne indsatte, ei heller de paa Hornet udgravede Bogstavers Form bevise Hornets høiere Alder, allerhest Bogstaverne ere saa accurat og net udgravede, at de ingenlunde give mindste Tegn til at være udgravne sidligere end Hornet er støbt. Men de, som foregive, at Laaget, Foden og Skioldet er sidligere bleven støbt og tilsat, (hvilket Happelius og andre vil paastaae) maa betænke, hvor vanskeligt det var at efterfølge Støbningen saa accurat og net, at ingen skulle kunne merkeligen kiende, at saadan Tilsetning var en nyere Kunstners Arbeide, og at de i Kunsten erfarne ei skulle kunne merke mindste Forskiel imellem gammelt og nyere Arbeid. Naar man derfor nøie vil betragte dette herlige Begers kunstige Arbeide, som rundt omkring er prydet med prægtige Taarne, hvorfra kommer ud sommesteds Fodfolk, sommesteds Ryttere, sommesteds Løver, saa gjør man deraf den Slutning, at ved Rytteren til Hest, som sees øverst paa Laaget, sigtes til Ditmarsken, at ved tre af de fire Løver forestilles Danmark, og ved den fjerde Løve forstaaes Norge. Derforuden møde os de, til hvis Ære og Hukommelse dette prægtige og kostbare Horn er forfærdiget paa saa kunstig en Maade, som ere de tre Vise eller Hellige Tre Konger, hvis Navne sees omkring Randen af Laaget saaledes: Balthazar, Jaspas, Melchior. Naar man betragter Overdelen af Hornet, da finde vi adskillige Vaaben, hvorpaa staaer det Romerske-Katholske Ønske, O Mater Dei,

479

Memento Mei! Den sorte flakte Ørn forestiller det Romerske-Keiserlige Vaaben. Det andet Skiold med de tre Løver forestiller det Danske Vaaben. Det tredje Skiold med Lillierne forestiller det Burgundiske Vaaben. Det fjerde og femte Vaaben med to Løver, hvoraf den ene Løve efter Winckelmanns Afridsning i hans Histor. Oldenburg. Part. I. Cap. III. er hvid og nu er forslidt, saaat den ei kan sees, betyder Hertugdømmet Brabant, og den anden Løve er sort og betyder Grevskaftet Flandern. (thi saaledes findes Vaabenet i Caroli Audacis, Hertugs til Burgundien, hans Stam-Signet, deels efter Olivarii Vredii Beretning pag. 94, 99, 100, in Sigill. Comit. Flandr. Deels efter Hammelmans Beretning, Part. 3. pag. 279.) Og hver andet Skiold er prydet med en Biskops-Hue. Dette Slags Drikke-Kar synes at være det Slags meget ligt, som den danske Konge Christian den Første efter A. Hvitfelds Beretning i hans danske Krønike, Part. 5. Fol. 945. skal have conserveret til de Hellige Tre Konger, som foregives at ligge begravne i Cøln, da han paa Hellig Tre Kongers Dag Aar 1475 var der tilstede. Thi som Hammelmann i hans Chron. pag. 274 og Hvitfeld i hans danske Krønike, Part. 5. Fol. 909 melder, at denne Konge har været i Forbund med Hertug Carl af Burgundien i den Burgundiske Traktat med Kongens Broder Gerhardo Animoso. Saa er han og omtrent paa samme Tid kaldet didhen af Keiser Friderik den Tredie, (af hvilken han nyligen tilforn havde faaet Ditmarsken), saa og af denne Burgundiske Fyrste for at være Mediateur og bilegge den Strid og Uenighed, som var imellem denne Hertug af Burgundien, der havde belagt Neus og Stiftet Cøln, hvorudi den pavelige Legat, Biskop Alexander de Forolivio, skulle være ham behjelpelig, som Hammelmann beretter i hans Chron. pag. 211, 212. 214. Til en evig Erindring om denne Sag lod Kongen føie disse Skiolde og Billeder til dette Horn, hvorpaa han lod ogsaa vexelvis sette de fornemste Vaaben, hvoriblant Keiser Friderik den Tredies findes, som er en strakt Ørn, tilligemed Christian den Førstes, Kongens af Danmark, som er de tre Løver; og Hertugens af Burgundien Caroli Audacis, som ere de adspredte Lillier, og paa hver Side hans tvende Løver, en paa hver sit Skiold. Og endelig i Henseende til Biskop Alexander

480

de Forolivio, (som kan sees af Ughelli Ital. sac. Tom. II. pag. 624) en Biskops Hat paa hvert andet Skiold.

Desuden er dette Horn efter Kongelig Befaling prydet, nemlig i Midten paa den forreste Side med disse Ord: In Hopen ic Lewe. Paa den høire Side med disse Ord: Ic Beghere. Paa den venstre Side: Im Ghenöghen. Og paa den bagerste Side med Ave Maria. Paa hvilken Maade det er bleven consecreret de Hellige Tre Konger i Cøln paa deres Fest. Og endskiønt Carolus Audax efterat han var kommet til sine myndige Aar, lod alene indføre i hans Stamme-Vaaben de tre Lillier, som ham af hans Fader ved hans Daab Aar 1433 vare tiltænkte, saa forandrede han det dog siden derhen, at et uvist Tal af Lillier blev hist og her anbragt paa Skioldet, som Olivarius Vredius viser, at denne Fyrstes Sigillum af det gentiske Arkiv saaledes med adspredte Lillier har været ziret i hans Sigill. Comit. Flandr. pag. 100. Hvilke efter gammel Sædvane derefter saaledes adspredte ere forblevne i det Burgundiske Huses Vaaben. Naar vi saaledes nøie betragte alting, finde vi af de gamle Historier, hverken ældre eller nyere Forbund, eller Venskabs-Forbindelser imellem Keiseren, Kongen af Danmark, Hertugen af Burgundien og Greven af Oldenburg, der saaledes som denne til Punkt og Prikke er overeensstemmende med alt det, som paa dette vort

Horn af afbildet. Den øverste Spids samt de store Fødder paa Hornet, som ere afbrudte, hænge endnu derved. Men de mindre Fødder, hvorpaa Hornet hvilker forestille to fuldkomne Grifve; hvoraf ei utydelig sees, at Magnus, Hertug til Meyland, som førte denne opdigtede Fugl i sit Vaaben, har fulgt Kongen paa denne Reise. Derforuden vidne og de fem Skiolde, som bæres af Vaabendragere neden under Stafferingen af Spidsen paa Hornet, hvoraf de fire af Ælde ere nesten forslidte og udgaaene, af Friderik af Brunsvig, Johannes af Saxen, Hertug Magnus af Meyland, Grev Gerhard af Oldenborg og Grev Jakob af Rupin havde med deres høie Nærværelse bivaanet dette Tog; hvilket og de næst oven for sig befindende fem Jægere til Hest give tilkiende, thi det er af Historien bekiendt, at disse fem Herrer have været med Kongen. Endelig seer man paa den øverste Spids en Jomfrue, som med begge Hænder

481

holder en Sadel, hvorpaa staaer skrevet: Drinc all vt. Hvilket giver tilkiende, til hvad Brug dette Horn egentlig har været. Af alt dette Foregaaende slutter man da, at dette Beger har været giort og indrettet af den danske Konge, Christian den Første, de Hellige tre Konger til Ære, og at Kongen over Taffelet og ved Giestebud har betient sig deraf at bringe sine Allierede og Reise-Compagnions en god Skaal Viin til Livs deraf til de tre Viser Erindring, da Hans Majestet paa denne Fest opholdt sig i Cøln. Dette er en oversættelse af den Forklaring derover, som findes i J. Laurentzens Musæum Regium. Den gunstige Læser kan selv gjøre en Slutning heraf, hvorvidt den første fortalte fabelagtige Historie, som endnu troes af den gemene Mand om Hornets Oprindelse, er at fæste Troe til eller ikke.

Dernæst forvares her de to prægtige og kostbare Guldhorn, som begge ere fundne i Jorden ved Tøndern næsten paa et Sted, men dog paa forskellige Tider.

Man betragter først det ældste Guldhorn, som blev fundet den 20 Jul. Aar 1639 af en Bondepige, og veier 6 Pund 13 Lod Guld. Historien, som beretter, hvorledes dette Horn blev fundet af hende, er denne: En Bondepige, navnlig Cathrine, fød i en Landsbye, kaldet Østerbye, ei langt fra Gallehuus ved Tønder, var Aar 1639 gaaet til Møgel-Tønder og første Gang havde ved Gallehuus seet dette Horn stikke frem af Skarnet paa Veien, hvilket hun uden nogen Eftertanke gik forbi, menende, at det var et stykke Rod af et gammelt Træe. Men 8 Dage, som var den 20. Jul. da hun igien ville gaae hen til Møgel-Tønder og atter med Foden stødte an paa Enden af Hornet, har hun først nøie betragtet denne tilsyne kommende Ende. Dernæst tog hun fat derpaa og arbeidede saalænge dermed, indtil hun fik det reent ud af Jorden. Hvorpaa hun raaber til sit Følge-Selskab, som imidlertid var gaaet noget forud fra hende, og foreviser dem denne fundne Skat. Enhver af de andre beskuede det nøie, og de meente alle, at det var et gammelt udueligt Jægerhorn og derfor ville, at hun skulle kaste det bort fra sig. Men Pigen ville ikke samtykke derudi, allerhelst det havde kostet hende saa stor Umage at faae det rykket ud af Jorden. Hun

482

ville derfor først tage det med sig til Tøndern, for at faae der nærmere Kundskab om hvad det var af. Hun gik derfor hen til den nærmeste Bæk, hun fandt, toede Skarnet og Ureenligheden af Hornet, da Guldets Glands lod sig strax til syne, men desuagtet ansaae hun det kun for Messing endnu. Endelig gik hun tilbage til sit Hiem, hvor hun paa ny gav sig til at rense og reengiøre denne sin fundne Skat, hvorudover de øvrige Huusfolk loe hende ud, og bespottede hende for al hendes anvendte Umage. Men paa det hun dog kunde faae fuldkommen Underretning, om Hornet var af Guld eller ei, gik hun ud til Staden Tønder og viste en Guldsmed et lidet Stykke eller en Ring deraf. Og da Guldsmeden havde probeeret det og forsikret hende, at det var virkelig Guld, blev hun derover meget glad og fornøjet. Paa saadan en Maade er dette Guldhorn blevet opdaget og bekiendt. Saasnart Amtmanden i Tøndern havde faaet Kundskab herom, lod han Pigen kalde til sig for at bringe det fundne Horn med sig. Og da han havde betragtet det, sendte han Pigen med sit Horn til Stiftamtmanden i Ribe. Og da han ogsaa ligeledes havde nøie beseet Hornet og udforsket meget omstændigeligen en fuldkommen Underretning af Pigen, paa hvad Tid og ved hvad Leilighed hun havde fundet dette Guldhorn, saa sendte han Folk med hende, hvilke paa det samme sted, hvor dette Horn af Pige var fundet, skulle videre grave og eftersøge, om der ikke maatte mulig ligge en større Skat skiult nede i Jorden. Men al deres Arbeide var forgieves, og der fandtes intet videre, i hvor meget de end ved at grave undersøgte nøie. Imidlertid udbrededes Rygtet om dette fundne Guldhorn over det ganske Land, og kom

endelig Kong Christian den Fierde for Øren, som just tilligemed hans Prinds Christian den Femte opholdt sig i Glückstadt. Kongen lod strax forommeldte Pige med sin fundne Skat komme til sig, og hørte af hende selv, hvorledes dermed var tilgaaet. Kongen besaae tillige og betragtede dette fundne Guldhorn med særdeles stor Fornøielse og Agtsomhed. Derpaa forærede Kongen det til sin Kronprinds, og Pigen blev benaadet med en anseelig kongelig Gave. Dette Horn er af det allerfineste og reneste ungarske Guld, ja endog fortreffeligere end ungarsk Guld, hvorimod andet Dukat-Guld er snart at ansee som Messing. Hornet bestaaer af to temmelig tykke Guld-

483

Plader. Den inderste Guldplade er af et heelt Stykke uden nogen Afdeling og derhos glat. Men den yderste Guldplade bestaaer af 11 adskillige Stykker, hvoraf den er sammensat, og paa den indvendige Guldplade rundt om zirlig gjort fast. Enhver af disse Afdelinger er med en forhøiet Ring deelt fra hverandre. Paa de 7 første Afdelinger fra Hornets store Ende at regne ere alle Slags Billeder udstukne af en selsom Skabning, saasom Slinger, Satyrer, Fiske, Rov-Fugle, Dyr med Menneske-Hoveder og andre mangfoldige deslige selsomme Postyrer. Men de øvrige Afdelinger til Enden ere glatte og uden saadanne Forestillinger. Dette Guldhorn veier, som allerede forhen er meldt, 102½ Unzer eller 6 Pund 13 Lod Guld. Dets Længde er 2 Fod 9 tomer og kan indeholder 2½ Pot efter vort danske Maal. Dette Guldhorn blev af Prinds Christian giemt blant hans kostbareste og rareste Sager, og af ham holden i høieste Agt og Ære. Men som dette Horn ei kunde bruges til andet end til et Drikkekar, saa brugte og Prindsen det dertil, derfor lod han sette i Mundhullet, hvorudi ellers blev blæset, end [!] Skrue af Guld. Og endskiønt Skruen blev gjort af det fineste Dukat-Guld, saa dog alligevel saae den ud som Messing imod det gamle Guld. Paa det at man i Fremtiden kunde vide, at denne Skrue var i de nyere Tider bleven gjort og sat til, lod Prindsen sette disse Ord paa den: Denne Skrue er gjort af ny Aar 1639. Dette kostbare Guldhorn findes aftegnet og stukket i Kobber udi adskillige Verker og Traktater., saasom i Laurentzens Musæum Regium. Trogill Arnkiells Traktat om Guldhornet. O. Worms Traktat om dette Guldhorn er udgivet for sig selv, og trykt in Fol. Aar 1641 i Kiøbenhavn. Siden er samme Tractat indrykt af ham i hans Monument. Dan. 5 Bog. End videre kan læses Eenvold Nic. Randulfs Tuba Danica. Petr. Winstrupii Cornicen Danicus, seu Carmen de aureo Cornu Principis electi Christiani Quinti, Hafn. 1644 in Folio. Hvilket er oversat paa danske Vers af Peder Hermansen, og trykt Aar 1644 under Titel: Den danske Hornblæser. Georg Sorterups Anmerkninger om hvis der behøves til at faae en fuldkommen Forklaring over de Figurer, som ere paa det Aar 1639 fundne Guldhorn, Khvn. Aar 1717 in 8vo.

484

Vi betragte nu dernæst det andet ligesaa prægtige og kostbare Guld-Horn, som er fundet i Kong Christian den Siettes Tid Aar 1734 den 2 Apr. og veier 7 Pund 11 Lod. Dette sidste fundne Guldhorn ligner ikke alleneste det nys forommeldte først fundne Guldhorn i Alderdommen, men endog overgaaer det i Vegten. Historien og paa hvad Maade det er blevet fundet, er denne: Aar 1734 den 2 Apr. gik en fattig Bonde, ved Navn Jerch Lassen eller Erik Lauridsen, boende i Landsbyen Gallehuus paa Grevskabet Skakkenborgs Grund i Sønder-Jylland, ud af sit Huus for at grave Leer. Stedet hvor han foretog sig dette Arbeide, er i Møgeltønder Sogn, en halv Miil Nordost fra Tønder. Didhen havde han fra sit iboende Huus og det gamle Sted, (hvor Aar 1639 det første Guldhorn for 94 Aar tilforn var blevet fundet) regnes kun paa 25 Skridt. Ligesaa regnes imellem det gamle og det ny Sted, hvor han begyndte at grave, at have været 3½ Skridt videre henimod Sydost. Her har bemeldte Bonde efter hans egen Beretning ikke gravet dybere end et Qvarter i Jorden, førend han allerede med Spaden stødte an paa Hornet, da og Guldets Glands, som hist og her glimrede frem, opmuntrede ham til at efterforske nøiere, hvad det maatte være. Ved hvilken Eftersøgning han fandt dette Horn liggende paa Siden, vendende den store Ende mod Norden og den liden Ende mod Søndnen. Hvorpaa han tog det op, ligesom det var fyldt med Jord og besudlet med Leer og bragte det hjem, gav sin Datter det, at hun skulle toe det reent. Da sligt var skeet, var han endnu uvis paa, om det var Guld eller Messing. Men som han endnu samme Dag havde at forrette i Tønder, tog han et Stykke af denne fundne Metal med sig og gav sin Søn, som der i Staden stod i Lære hos en Rebslager, samme Prøvestykke, at han skulle gaae hen med samme Stykke til en Guldsmed og forhøre, om det var Metal eller Guld. Og da Bonden fik at vide, at det var fint Guld, har han strax overleveret Hornet til sin Grund-Herre, Greven af Schack, som siden allerunderdanligst præsenterede dette Guldhorn til Kong Christian den Siette, som siden skienkede Bonden en

Sum Penge til Belønning. Dette Guldhorn er ligesom det forhen i Aaret 1639 fundne Guldhorn, af det allerfineste Guld, og veier

485

som meldt er, 7 Pund 11 Lod, uagtet af den spidse Ende fattes, og altsaa holder det 30 Lod mere i Vegt end det ældre Guldhorn, som først blev fundet. Det er saavel i Henseende til de adskillige hieroglyphiske Figurer, som overalt sees derpaa, nestendeels ligt det første Guldhorn af Aar 1639. Det er altsaa ikke af mindre Ældre, ja vel maaskee ældre og følgelig ikke mindre rart end det første Guldhorn. Dette nyere Guldhorn have følgende Mænd beskrevet: Joachim Richard Pauli Abriss des 1734 gefundenen guldenen Horn, Khvn. i Fol. 1735. Er siden udgiven paa Dansk under Titel: Tilforladelig Tegning paa det Aar 1734 i Jylland fundne Guldhorn, Khvn. 1735 in Fol. Grauers Erklärung der alten heydnischen Götzen-Bilder &c. und Gotho-Runischen Characteren, welche auf den bey Gallehuus 1734 gefundenen guldenen Horn befindlich, Tøndern 1737 in 4to. Ligeledes have Lachmans Beschreibung des guldenen Horns 1734. in 4to. Johann. Christoph. Neuchs Clavis Emblematum in aureis Cornibus occurrentium, Program. tria, Hafn. 1770, 1771. in 4to.

En Antiquarius og Elsker af ældgamle Antiquiteter finder altsaa en uendelige Mængde af rare, mærkværdige og selsomme Ting at betragte med største Fornøjelse, hvilke den høie Alderdom har her efterladt os, og som findes her samlede til hobe paa et Sted i denne Sal. Ligeledes sees her en ganske besynderlig Sieldenhed, nemlig to Bøger, hvis Blade ere af Træe, overtrukne med Vox, og i disse Blade er indgraveret en Tydsk Skrift, som dog er ulæselig. Man seer her ogsaa to japanske Soldater, som ere paa det fineste lakerede. Et stort og zirligt Skab med et Musik-Uhr af Fløiter og et Clavicimbal. Dog af slige Musik-Uhrer blive nu omstunder mange i den største Fuldkommenhed forferdigede af Kabinets-Snedker Speer i Kiøbenhavn.

Man seer her ogsaa med Forundring under Loftet ophængt det lidet Skibs-Anker, som ved Guds Beskiernelse reddede Kong Christian den Femte fra Skibbrud og Døden, da Hans Kongelige Majestet engang var i Øster-Søen og ved en forskrekkelig paakommende Storm og Uveir alle udkastede Ankere blev tabte og løsrevne, undtagen dette eneste, som var det allermindste og som holdt Skibet, indtil Stormen lagde sig, da Kongen derefter kom til Lands.

486

Ankeret er forgyldt og til en evig Ihukommelse om Guds Varetegt over Kongen her ophængt, hvorhos læses dette danske Vers, forfattet af Biskop Thomas Kingo: Gud holdt Mig og Jeg holdt Christian den Femte, Der en forvildet Storm i Øster-Søe ham klemte. To Rigers Liv og Død paa to Jern-Hager laae; Jeg derfor her skal til et evigt Minde staae. Samme Vers har Professor Poul Vinding oversat paa Latin: Me Deus, At Tenui Christianum, Hæc Anchora, Quintum, Cum Gravis Eoo Surgeret Unda Mari. Sceptra Duo in Ferro Tremuere injecta Bisulco; Hinc rutila ad Seros Anchora Stabo Dies.

Her vises og de Trophæer eller Seierstegn, som den berømte Danske Admiral Cort Adeler, da han var i venetiansk Tieneste, hvervede sig i en stor Victorie, som han erholdt over Tyrkerne. Disse forvares her til denne store Sø-Helts evige Berømmelse og Ihukommelse. Til hvilken Ende og en hollandsk Pen har hos bemeldte Trophæer opsat og antegnet følgende Linier i hollandske Vers, hvilke med forgyldte Bogstaver læses paa en Tavle:

Ode op den Grooten Gulden Staendaert, Den Turcksen Admiraal Affghewonnen Anno 1658. Door Den Eed. Admiraal Cort Adelaer op syn Coö. Mayst. Const-Caemer t'syner Eere Opgehangen.

Een Norder Adelaer in Sneen en Ys ghebooren,
Sint Marcks ghevlerckte Leew verplicht en dier verswooren,
Met overmoedich Hart vlooch Mahomet int Haer,
Hoe wel gheen Adel blonck noch was de Manhaft daer.
En door verfft soo de See, dort Dondren syns Cartouwen,
Ghemenght met Breyn en Bloet, dat Selff de Braaffste grouwen,
Door Doots ghenaeckbre Schrie, en gaff so dapper Vonck,

Dat Archeipelago tot gants naer Mecha konck,
 Den Bassa Ybrahim tot Opperhoft vercooren,
 En als van Moeders Lyff int Harrenas ghebooren
 Hielt Stand by Dardanell, recht onder Tenedos
 Betragt hem Adelaer, en soo voorts op hem los.
 Hoe wel syn Gallyoen voert oover t'sestigh Stucken.
 En by de duy sendt Mann, soo woud het doch ghelucken

487

Aen ons Brewycker Held, die stapt hem over Boort
 En Spat door Vier en Vlam int heeste van de Moort.
 Den Turcksen Admirael comt hem oft Lyff ghespronghen,
 De Saabel vast bevuyt, en soo t'hem waer ghelongen,
 Was Adelaer ontfielt, dat d'een hier wil bestaen.
 Met een verwende Slach, dat werdt hem Selff ghedaen.
 Daer rolt der Bassen Kopp door Adelaeren Deegen,
 En met een Noortsen Houw bevecht soo grooten Seegen:
 Hoe wel ghewont, most sien syn Brodder i de Ly
 In Stucken houwen, en noch eeven aen syn Sy.
 Siel hier tot Zeegheprael den gouden Staendaert brommen,
 Gheciert med halve Maen, Turckois en Heylieghdommen,
 De Peertsteert op de Topp. Beschout aen d'ander Kant
 De Saabel ingheleyt med Gout, die door syn Hant.
 Een Reedlyck voor de Vuyst, der Bassen Vuyst ontwonghen
 De Worppieck, Javelyn, die met veel cromme Spronghen
 Om t'selle Stael ghewrocht van Silver en van Gout,
 Men hier tot syner Eer in grooten Weerden hout.
 Deels hefft vor Christenheyte der Turcken Vloot gheslaeghen,
 Maer tot syn eyghen Roem den Staendaert wech ghedraeghen.
 Wat woorts en goede Saeck, en stoud Soldaet vermach,
 Geefft dees roemwaerde Dact de Weereldt aen den Dach.

Om denne store Søm-Helt Cort Adler, som var i Venetianernes Tienste og ved sine mandige Bedrifter og udmerkede Tapperhed gjorde sig i sin Tid saa berømmelig, og for Tyrkerne saa forskrekkelig, læses i L. Holbergs Danm. Historie, Tom, 3. pag. 624. Om General-Admiral-Lieutnant og Ridder af St. Marco Cort Adeles Begravelse i vor Frue Kirke, er meldt om Kap. 3 pag. 176.

Denne Beskrivelse over det Kongelige Kunstkammer, i hvor vidtløftig den end synes at være, saa dog alligevel er det kun lidet i Betragtning af det ganske, thi at betragte nøiere de mangfoldige Ting, som Alderdommen her har efterladt os, og som her paa et Sted ere samlede, ønsker en Antiquarius

488

at maatte (i denne Sal alene) tilbringe nogle Uger med Fornøjelse. Endelig træder man ind i den femte og sidste Sal, som kaldes

V. Helte-Kammeret.

Udi denne Sal sees adskillige i Vox pousserede og kostelig udklædte, deels danske, deels udenlandske Kongelige Personers Billeder, hvis Vox-Masqver efter Originalerne ere tagne, og frem for alle Malninger ere beqvemme til at forestille deres Ansigtens naturlige Skikkelse indtil den mindste Mine. Disse Vox-Billeder sees staaende i Skabe, der med Speilglas ere rundt om tillukte. Man seer saaledes her alle danske Konger og Dronninger fra

Friderik den Tredie afbildede i Vox. Derforuden seer man her mange skildrede Portraiter af Kongelige Personer, især af danske Konger af den oldenborgske Stamme med deres Dronninger. Man seer et Skilderie, paa hvilket forestilles det himmelske Syn, som Kong Christian den Fierde saae paa Slottet Rodenburg, da han i en andægtig Bøn paa sine Knæ i et Gemak bad saa vemodig og inderlig til Gud for sin evangeliske Kirkes Beste, og under Bønnens Forretning aabenbarede den Herre Christus sig for Kongen saaledes som han i Pilati Domhuus blev til Spot fremviist, bestenkt med Blod og holdende et Rør i Haanden. Paa dette Skilderie læses følgende Ord, som Kong Christian den Fierde selv har skrevet meget net og bekræfter denne Fortællings Troverdighed. Dysser Gestalt ist mir den 8 Decemb. aufm Hause Rodenburg, Morgens Frühe gezeitigt der Hohn und Spott so unser Erlöser und Seeligmacher Christus Jesus, unserthalben gelitten, bey währendem Gebeth zu Gott. für die Noth der Gantzen Evangelischen Kirchen Ao. 1.6.2.5. Christianus IIII. D. G. Rex Daniæ & Norvegiæ. Ma. pro. S.

Bag paa et Skilderie, som forestiller Kong Christian den Fierde og er offereret Arveprinds Christian den Femte, (som ved Døbe-Acten blev holden over Daaben af sin Hr. Farfader), læses følgende danske Vers tegnede, hvori Farfaderen synes at tiltale sin Sønne-Søn saaledes: Min Sønne-Son og Største Nafne, Du ligner mig i Magt og Moed. Ach lad det nu min Levning gafne, Du og som Jeg est Naade-goed. Det er ganske troligt,

489

at Frue Eleonora Ulfeld har i sit Fængsel skrevet dette, da hun ofte saa sindrig, men derhos paa en skiult Maade bad om sin Frihed. Paa et Skilderie, som forestiller en Heltinde, læser man disse Ord, tegnede med en Haand langt sildigere i Tiden, end Skilderiet er gjort: Jungfrau Heta hat an König Haralds Hoffe gedienet für eine Krieges Fürstin mit Schioldmør; Das sind Jungfrauen gewesen, die sich im Kriege haben lassen gebrauchen, wie andere Krieges Leut. Illigemaade finder man en Deel Portraits af de berømmeligste Statsmænd, Generaler og Admiraler i Europa, som fra mange Aar af have erhvervet sig Ære og Berømmelse for deres tapre Bedrifters Skyld. Man finder iblant andre den svenske General Steenbocks, (som ved Staden Tønningens Erobring blev tagen til Fange med 11000 Mand) hans Portrait, skildret af ham selv i sit Fængsel, og hvor han forestiller sig selv skrivende disse tyske Ord: Herr, Hilf den Gefangenen los. I denne Sal seer man Portaiterne af alle de fremmede saavel europæiske som tartariske og andre Gesandtere, som lykønskede Kong Friderik den Tredie til den erholdne Souverainitet eller Enevolds-Magt. De prægtige Skrivelser, som det tartariske Gesandtskab bragte med sig til Kongen en store Chans Moder og Broder, ere alle skrevne paa glindsende fransk Papiir og indrullede udi smalle Silkepunge og forfattede udi høitrvædende orientalske Complimenter, skrevne paa en arabisk Dialect, som da var brugelig ved det tartariske Hof. See L. Holbergs Danmarks Riges Histotrie Tom. 3. Pag. 547. et seqv. Paa den ene Veg i denne Sal læser man følgende Inscription paa franske Vers: Tout ce. qu' a. la. Nature. ou. l'Art. de. curieux. Par. les. Soins. de. deux. Rois. se. rassemble. en. ces. Lieux. Christian. commença. cet. illustre. Assemblage. Frederic. de. nos. jours. a. couronné. l'. Ouvrage. De. tant. de. Raretés. les. Spectateurs. surpris. En. benissant. le. Pere. admirenont. le. Fils. Anno MDCCXXII. Det er: Alt hvad Natur og Kunst har selsomt forebragt, Ved tvende Kongers Flid paa dette Sted er lagt. Den rare Samling først Kong Christian tillaver; Men Fridrich dette Verk omsider kronet haver. Saa hver som denne Skat beseer i vores Tid, Maae takke Faderen og prise Sønnens Flid. Anno 1722.

490

Oven over Kunstammeret er det Kongelige Model-Kammer, hvor man finder adskillige meget, zirlige, nætte og til deels meget kostbare Modeller, forfærdigede i Træe. Iblant andre ere de store og vel udførte Modeller værd at beskue, som af adskillige Personer paa adskillige Maader ere anordnede, for derefter at bygge et nyt Slot paa Amalienborg-Plads isteden for det Slot, som Aar 1689 blev lagt i Aske. Iblant disse bærer den kostbare Model Prisen, som af Greve Tessin, (fordum berømmelig Kongelige Svensk General-Bygmester) til samme Ende er forfærdiget. Men ingen af disse Modeller ere blevet efterfulgt, eftersom der siden ei videre er bleven tænkt paa at opbygge dette afbrændte Amalienborg Slot igien. Her sees endnu mange andre Modeller af Palladser, Kirker, Møller og andre curieuse mechaniske Indretninger, som ere værd nøie at betragte. Den herlige Model, som til det nu værende Kongelige Residence-Slot Christiansborg blev forfærdiget, har formedelst sin Størrelse ei kundet faae Plads paa dette Sted, og er derfor hensat i Forvaring paa et andet Sted.

20: Tøjhuset

Det Kongelige Tøjhuus eller Land-Etatens Arsenal, beliggende ved Siden af den Kongelige Proviandgaard og indtager al den store Grund og vidtløftige Strekning, som er bag ved den anseelige store Bygnings hele Længde, hvor det ommeldte Kongelige Bibliothek og Kunstammer i den anden og tredie Etage befindes, men hvis underste Etage eller Stokverk, som er i lige Plan med Horizonten, hører til Tøjhuset. (See dette Kapitel §. 19. A.) Over Porten, som aabner Veien ind til den Kongelige Tøjhuus-Gaard og dets Bgninger, læses følgende Inscription: *Tempore Pacis de Bella cogitasse, Neminem pœnituit. Coacti Belli Justa Causa.* Det er: Ingen fortryder nogentid at have i Freds-Tider tænkt paa Krig, thi naar man er nødt til Krig, er der retmessig Aarsag dertil. Uden for denne Port seer man en Corps de Garde, eller en Vagt af nogle Artillerister. Udi forommeldte Kongelige Kunstammers anseelige Bygnings nederste Etage, (som bestaaer af lutter høie Hvelvinger under det Kongelige Bibliothek, og indtager Husets hele Længde og Brede) staaer

491

det Kongelige prægtige Feldt-Artillerie med sine Lavetter og Tilbehør rangeret i en skøn Orden. Paa denne nederste Etage ere 10 store Porte, hver 6 Alen høie, ud til Gaden, hvilke altid staae tillukte og ikke aabnes uden i fornødent Tilfælde af Artilleriets Transport. Man betragter her iblant andre Merkværdigheder to Kanoner og en Mortier eller Mørser, hvilke begge ere støbte i Staden Venedig Aar 1708 i Kong Friderik den Fierdes Nærværelse, da Hans Kongelige Majestet opholdt sig i samme Stad. Disse Kanoner, samt Mørseren ere sterk forgyldte og bleve siden som en Foræring af Republikken Venedig oversendt til Kiøbenhavn til Kong Friderik den Fierde. Paa den største Kanon staaer denne latinske Inscription: *Pax Ridet Dextra, Terret Bellona Sinistra, Atque Cyclops Telis Sudat Utrique Virgil. A. S. MDCCVIII. Venetiis Adventu Felicissimo Daniæ & Norvegiæ Regis Monumentum.* Pax Tibi, Marce, Evangelista Meus! *Johannis de Mazzarolis Opus.* Paa den anden, men mindre Kanon staaer denne latinske Inscription: *Daniæ & Norvegiæ Regi Hospiti Maximo Aut Reboet in Plausu Aut Tonet in Fædere. S. C. Anno Salutis MDCCVIII. Pax Tibi, Marce, Evangelista Meus! Jo. Bap. Albergeti.* Paa Mørseren læses denne Inscription: *Pax Tibi Marce, Evangelista Meus! Fridericus IV. D. G. Rex Dan. Nor. Vand. Goth. Dux. Slesv. Holsat. Storm. Dyttn. Comes Old. & Delm. Daniæ & Norvegiæ Regis Fortissimi Præsentialia Bellicum Opus Sensit & Festinavit S. C. A. D. MDCCVIII.* Ligeledes seer man her en Kanon, paa hvilken er støbt det Oldenborgske Stamme-Træe. En Elsker af Artillerie-Kunsten seer her ogsaa mange begynderlige Opfindelser af Kanoner. I en anden meget stor og anseelig Bygning, (som er Arsenallet selv, staaende paa tvers og indslutter Tøjhuus-Gaarden paa den anden Side) sees i det nederste Stokverk eller Etage som er hvelvet, staaende alle Kanon-Lavetter, Rustvogne og deslige til Feldttog henhørende Ting. Her finder man og en overordentlig stor Bismar-Vegt, som for sin usædvanlige Størrelses Skyld er værd at legge Mærke til. Den skal af Kong Christian den Fierde være indrettet til at veie Kanoner og sver Last paa. Men rimeligere er det, at den bare til Curiositet er forfærdiget. Udi den anden Etage af denne Bygning er det herlige og anseelige Rustkammer i en

492

Sal, 300 Alen lang, hvorudi en stor Mængde af allehaande smaa Gevær, saasom Flinter, Bajonetter, Kaarder, Pistoler og deslige, rangeret i en zirlig og fortreffelig Orden. Samme anseelige Sal er rundt om prydet med mangfoldige Faner og Standarter, som i Krigstider ere Landets Fiender fratagne og ei lidet forøge denne store Sals Zirats og Herlighed. Man seer her og mange Slags gamle og besynderlige Skydegevær. Oven over denne Sal forvares alle Slags Krigs-Redskaber, samt gamle Vaaben. Uden for i Tøjhuus-Gaarden finder man liggende i sin behørlige Orden en stor Forraad af det grove Skyt, nemlig en anseelig Mængde Jern-Kanoner af alle Slags Calibre; ligeledes nogle hundrede Metal-Kanoner, tilligemed Kanonkugler af forskiellig Størrelse, alle ordentlig oplagte og rangerede. Ligeledes endeel Mørserer, hvoriblant findes firehundrede pund Mørserer. Iblant andre Kanoner seer man her en Metal-Kanon liggende paa sin Lavet, hvilken for sin besynderlige Længdes Skyld legges Merke til. Denne Kanon fører Navn af den sterke Samson, og holder 23 Fod i Længden. Paa samme Metal-Kanon læses følgende plattyske Inscription: *De Starcke Samson min Name is, Ick Schete geweldichlich, und Rame Gewis. Anno*

Domini MVLVIII. Jar. Da Got Mi Matias van Norenborch, Dat is War. Antonies Grave tho Oldenborg und Delmenhorst het Mi Laten Geten. Ved Tøihuset ere og adskillige Verksteder, samt en Sal for Artillerie-Cadet-Skolen og et Artillerie-Bibliothek. Tøihuus-Gaarden gaar lige ud til Søen eller det Bassin af Havnen, som er imellem Knippels- og Lange-Broe. Langs med Bolverken staaer altid plantet 27 Kanoner, hvilke ved store Solenniteter altid først affyres, førend Kanonerne paa Voldene affyres. Ved Bolverket staaer ogsaa en Skibs-Krahn til at transportere Kanoner i Pramme til og fra Tøihuset. Ligeledes er imellem Tøihuset og Proviantgaarden en liden Havn eller et firkantet Bassin, indpælet med behørig Bolverk, hvor Ammunitions-Skibene ligesaavel som Proviant-Skibene kan lægge ind for at losses eller tillades med den største Magelighed. Tøihusets anseelige Bygning og alt hvad som hører til Tøihuset af andre Bygninger, er opbygget af Kong Christian den Fierde Aar 1604 af de i Roskilde nedbrudte Kloster-Mure, efterat Kongen havde med stor Be-

493

kostning ladet al den Grund, hvorpaa Tøihuset staaer, ved Indpæling indtage fra Havet og derefter opfylde. Aar 1647 den 19 Febr. blev den ganske øverste Deel af Husene i Tøihusene af Ildebrand fortæret, da Ilden kom fra dem, som fyldede nogle Granater og stode Kakkellovnen derinde for nær; thi udi de Tider var Laboratorium, som man kaldte Verkstedet eller Verkhuset tillige i Tøihuset. Nogle Mennesker bleve brændte og nogle fik Skade. (See Kong Christian den Fierdes Historie ved Slange pag. 1464).

§. 21.

21: Københavns Vartegn

Kjøbenhavns Vartegn er en høi Columnne eller rund Støtte af heel Steen, staaende paa et Steen-Postament i Havet lige ud for det Konglige Tøihuus imellem Christianshavns- og Lange-Broe, og er opsat paa en meget liden med Bolverk indpælet Holm. Paa bemeldte høie runde Støtte forestilles et Fruentimmer, staaende ganske nøgen i naturlig Størrelse og havende hos sig en Svane, der stikker sit Neb ind i hendes Mund; altsammen af Steen, meget net og zirlig udhuggen. Man kalder denne Støtte Kjøbenhavns Vartegn eller rettere Varetegn, fordi Aarsagen, hvorfor Billedet er sat paa dette Sted i Søen, formenes at være denne, at den skal tiene til et Tegn for at vise, at deromkring ere høiere Grunde i Vandet, og at Skibe og Fartøier skal vaere og vogte sig for samme høie Grunde i Farvandet, og ikke komme for nær derhen, paa det at de ikke skal komme til at staae paa Grund. I daglig Tale og af Søefolk bliver denne Støtte kaldet Havfruen. Man finder at P. Resenius kalder dette Billede ogsaa Havfruen, og han beretter tillige, at det blev ført fra Lund i Skaane til Malmøe, siden blev det Aar 1610 ført fra Malmøe igien over Isen til Kjøbenhavn og blev efter Kong Christian den Fierdes Befaling opsat paa dette Sted. Samme Billede har i fordum Tid staaet i Stadens Calmar. Men da Kong Christian den Fierde i den Svenske Krig iblant andre Steder ogsaa erobrede Stadens Calmar Aar 1611, forefandt han der dette Billede med sin Steenstøtte, hvilket han lod tilligemed andre Bygnings-Sager, (som han sammesteds forefandt, og hvoraf en stor Deel blev anvendt til Børsens Bygning), overbringe til Kjøbenhavn. Men hvad der egentlig eller i Calmar har givet

494

Anledning til at forfærdige et Billede af saa besynderlig en Skikkelse, vides ikke. Det er troligt, at dette Steen-Billede i Kraft af Mythologien forestiller Kong Tyndars Hustrue, som Jupiter besvangrede under Skikkelse af en Svane.

§. 22.

22: Christiansborg Slot

Det Kongelige Residenz-Slot Christiansborg, er et af de største og prægtigste Slotte i hele Verden, og er fra Grunden af opbyggt ganske nyt af Kong Christian den Siette, og derfor efter sin høie Byg-Herre kaldes Christiansborg. Dette Kongelige Residenz-Slot med alle sine Forbygninger ligger for et ganske frit og aabent Syn.

Det gamle Residenz-Slot, som i fordom Tid her stod og var bygt af Erkebisp Absolon i det tolvte Aarhundrede, blev formedelst sin Irregularitet af Kong Christian den Siette strax efter hans Regierings Tiltrædelse nedbrudt først i October Maaned Aar 1731, tilligemed alle det gamle Slots Stald-Bygninger, saa og Ridehuset og Boldhuset; hvorpaa hele Grunden blev planeret og jevnet, Slotsgravene opfyldte. Men da al den Grund ikke befandtes stor nok til at tage imod den Plan, man havde foresat sig, eftersom det nye Slot skulle være større og vidtløftigere end det gamle Slot havde været. Saa købte Kong Christian den Siette alle de private store Borgerhuse og Gaarde, som da laae langs med Gammelstrands Kanal, Vesten for Høibroen tæt ved og omkring det gamle Slot paa Slotsholmen inden for bemeldte Kanal. Alle disse tilkøbte Bygninger bleve ogsaa i Bund og Grund nedbrudte og det nye Slots Grund blev forøget med alle disse tilkøbte Pladser.

Til at legge en uryggelig Grundvold under dette ny Slots høie og tykke Bygninger, blev mange tusende Bøge-Træers Stammer, (hvilke alle bleve fældede i det Vordingborgske Rytter-Distrikts Skove i Sielland), nedrammede saa dybt ned i Jorden, at deres øverste Ende kom 3 Alen under Horizonten, hvorpaa begyndtes at mure, først med store Kampestenene og siden med brændte Steen. Aar 1732 den 1 Oct. blev den allerførste Pæl nedrammet under det ny Slots Grundvold, og den allersidste Pæl blev nedslagen den 17 Oct. 1733. Altsaa blev dette Arbeide med Nedpælingen til Grundvolden

495

fuldbragt paa et eneste Aars Tid. Under Slottets fire Hovedfløie ere nedrammede 9225 Pæle, som ere deels af 5, deels af 10 og 11, ja paa adskillige Steder formedelst Grundens Ulighed af 48 Fods Længde. Paa disse nedrammede Pæle begyndtes at mure først med store Kampestenene og siden med brændte Muursten, hvilke meest bleve førte fra Flensborg og Sønderborg. Endogsaa i selv samme Aar, førend alle Pælene vare komne ned i Grunden, blev paa nogle Sider allerede gjort Begyndelse med Muur-Arbeidet; thi Aar 1733 den 21 Apr. lagde Kong Christian den Siette selv den første Grundsteen paa Slottets yderste søndre Hjørne. Samme Steen veiede 448 Pund og blev den af Kongen ved Hielp af et dertil forferdiget Kunstverk, ordentlig lagt paa sit Sted. Udi samme Steen var udhygget et Hul, hvori Kongen efterat Stenen var kommen paa sin Plads at ligge, nedlagde to Skuepenge, nemlig en af Guld og en af Sølv. Hvorefter Hullet blev tillukt med et derudi rigtig passende Stykke Steen, som blev befæstet med Jern-Klammere i Blye. Endnu i samme Aar, medens Kong Christian den Siette var i Norge, blev midt under den Side af Slots-Taarnet, som vender imod Riddersalen, den første Grundsteen lagt den 9 Jul. af Kronprinds Friderik. Samme Steen veiede 320 Pund og blev den ligeledes ved Hielp af et Kunstverk nedlagt, og i samme Steen bleve indlagte og indmurede to Skuepenge. Paa denne store og mægtige Slotsbygning blev Muur-Arbeidet lige fra den 21 Apr. Aar 1733 fortsat, uagtet Slots-Murenes usædvanlige Tykkelse og endskiønt alle Murene blev udvendig beklædte med hugne Sandsteen, hvilke bleve førte ikke allene fra Gulland, men endogsaa fra Saxen og Vestphalen igiennem Bremen og Lybek med usigelig Omkostning fortsat med saadan utrolig Iver, saa at Sparre-Verket paa Slotsbygningen blev opreist Aar 1738 og den sædvanlige Krands efter Tømmer-Haandverks Brug blev opsat med største Høitidelighed den 18 Jun. Aar 1738. Som Bygmester ved Slottets Bygning blev beskikket Generalmajor Heusser; desuden var anordnet en egen Bygnings-Commisson at overveie og approbere, eller og forandre de giorte Forslag. Efter forommeldte Tid blev Gemakkernes Istandsettelse med den til ethvert Gemaks henhørende Kongelige Pragt med ligesaa stor

496

Iver, Hastighed og Flid bragt til Fuldkommenhed, saa at Christian den Siette med det hele Kongelige Huus holdt sit Indtog og tog sin Residenz paa dette ny opbygte Slot Løverdagen den 26 Nov. 1740. Da dette høitidelige Indtog holdtes, gav hele Stadens Indvaanere deres store Glæde tilkiende i tre Aftener ved mangfoldige smukke Illuminationer. Dette ny Kongelige Residenz-Slot blev bæret med Kongens eget Høie Navn og kaldet Christiansborg. Den prægtige Slotskirke eller Slotskapel blev den næstfølgende Dag, som var den 27 Nov. eller første Advents-Søndag med stor Pragt indviet af Biskoppen i Sielland Mag. Peder Hersleb. Efter Prædiken, medens den Psalme: O store Gud! vi love dig &c. blev med Instrumental-Musik afsunget, bleve 27 Kanoner, hvilke stode plantede paa Slotspladsen, affyrede. Til en evig Amindelse om dette store og prægtige Kongelige Slots Fuldførelse bleve slagne tre Medailler eller Skuepenge i Guld og Sølv af følgende Præg. Paa den ene Medaille sees paa den ene Side Kong Christian den Siettes Brystbillede med en Laurbærkrands om Hovedet,

tilligemed denne Omskrift: Christianus VI. D. G. Rex. Dan. Norv. Vand. Goth. Paa Aversen eller den anden Side er Christiansborg Slot i Prospect at see med denne Omskrift: Regia Hafn. Exstructa & Ampliata. Og neden under staaer disse Ord: Divinis Auspiciis Octo Annorum Opere Felicissime consummata Anno MDCCXL. Die XXIX Nov. Paa den anden Medaille sees en Facade af Christiansborg Slot med denne Inscription: Augusto tantum Domino minor. Og neden under staaer disse Ord: Ædificavit Domum Domino & Palatium Sibi. Paa Aversen eller den anden Side læses følgende Inscription: Palatium Hafniense, Vetustam Septentrionalium Regum Sedem, Christianus VI. Ex. integro. Denuo. Augustiore. Ambitu. Splendidiore. Cultu. Grandiore. Mole. Exædificatum. Cujus. Primi. Fundamenti. Lapidem. Anno. MDCCXXXIII. D. XXI April. Dedicarat. Stupenda. Magnificentia. Et Reg. Sumptu. Seu. Proprio. Nec. Uno. Quidem. Obulo. E. Loculis. Civium. Expresso. Consummavit. Anno MDCCXL. D. XXVIII Nov. Den tredje Medaille er en sammenblanding af de to forrige, thi paa den ene Side af den læses den sidst anførte Inscription, og paa den anden Side sees det samme Prospect af Christians-

497

borg Slot, som paa den først anførte Medaille, og med samme Inscription, som derpaa findes.

Slottets Hoved-Bygning bestaaer af fire Hovedfløie, som udgiøre en Firkant og indslutter den indvendige Slotsgaard, som er retvinklig, men dog ei ligesidig, thi alle fire Fløies Dybde er af adskilligt Maal. Den forreste Facade ud til den ny Slotsbroe eller Vigantsgade, saa og den bageste Facade ud til den gamle Slotsplads eller Parade-Plads, er hver af dem uden til 367 Fod $4\frac{1}{2}$ Tome lang. Og de to Side-Bygninger er hver 389 Fod lang. Den Fløi imod Hoved-Indgangen, hvor Taarnet er, er 111 Fod 2 Tomer dyb. Derimod er en Fløi imod den gamle Slotsplads 87 Fod 2 Tomer dyb. De to Side-Fløie er hver af dem 75 Fod dyb. Hvoraf følger, at Slotsgaarden er en Parallelogram, der er 217 Fod $4\frac{1}{2}$ Tome lang, og 190 Fod 8 Tomer bred, alt uden at regne Murenes Forspring. Paa alle Sider af Slottet er anbragt den romerske Orden, men paa alle fire store Portaler er anbragt den jonske Orden. Murenes usædvanlige Tykkelse i alle Etager viser tydelig den Styrke og Solidite, som er taget i Agt ved dette prægtige Slots Bygning; thi i Kielderne ere Murene 10 fod eller 5 Alen og 4 Tomer tykke. Udi det første Stokverk eller Etage ere Murene 8 Fod eller 4 Alen og 4 Tomer tykke. Udi Mezzanin-Etagen ere Murene 8 Fod 4 Tomer. Udi Kongens Etage ere de 5 Fod 2 Tomer tykke. Og i Kronprindsens Etage 4 Fod 6 Tomer, uden engang at regne Murenes Forspring i Midten og Hiørnerne, hvor de endnu falde saa meget sterkere, som Forspringet foraarsager det.

Den hele Slots-Bygning, som fra nederst til øverst er beklædt med Sandsteen og prydet med tilhørende Zirater, nemlig nederst med rustik og derpaa med korinthisk Arbeide, har hele og halve Etager, tilsammen fem foruden Kielderne, hvilke ere høie nok til at forestille den siette Etage. Kieldernes Høide fra deres Plan indtil Overkanten af det første Stokverk holder 18 Fod, men fra Horizonten til Overkanten af bemeldte første Stokverk holder den 11 Fod 8 Tomer. Det første Stokverk indtil Planen af Mezzanin-Etagen er 18 Fod høit. Mezzaninen er $10\frac{1}{2}$ Fod, Kongens Etage er $21\frac{1}{2}$ Fod, Kronprindsens Etage er

498

19 Fod høi. Den øverste Mezzanins Etage, som formeres af Slottets Hoved-Gesims, er $9\frac{1}{2}$ Fod, alt at regne fra en Etages Plan til en anden. Slots-Taget er fra Loftet af til dets Brækning $13\frac{1}{2}$ Fod; og fra Brækningen til det øverste 10 Fod 9 Tomer. Hvoraf sees, at Slottets Høide fra Horizonten indtil det øverste af Taget udgiør i alt 114 Fod 5 Tomer. Og naar man omtrent regner 5 Tomer paa et Trappetrins Høide, saa bliver der fra Kielderen til Loftet over 230 Trappetrin at stige. Det er at agte, at Hoved-Indkiørselen til dette Kongelige Residenz-Slot er mod Vesten fra Vigantsgaden over den med hugne Steen paa begge Sider belagte prægtige Slotsbroe, hvis Beskrivelse er allerede anført i det 2 Kap. §. 21. pag. 91. Den gunstige Læser ville tillade, at man begynder med dette prægtige Kongelige Residenz-Slots Beskrivelse fra den østlige Hovedfløi af Slottet, som vender ud til Slotspladsen.

Paa denne østlige Side mod Gammel-Strands Kanal haver Christiansborg Slot sin allerstørste Længde og Anseelse, fordi Slottets Hoved-Bygning, formedelst to Coridorer eller Løngange, samles paa den ene Side med Slotskirken mod Høibroe og paa den anden Side med Cancelliet, saa at denne ganske Længde mod Slotspladsen udgiør 680 rhinlandske Fod eller 340 siellandske Alen. Slottets begge Porte, (nemlig den mod Østen ud til

Slotspladsen og den mod Vesten ud til den nye Slotsbroe) ere lige for hinanden, og ere baade udvendig og indvendig prydede med anseelige Portaler af jonisk Orden. Men Giennemfarten, som aabnes i dem begge og gaaer tvers igiennem Slottets Brede, har paa hver Side en Arcade af fristaaende doriske Pillarer og give en meget herlig Anseelse. Ved Indgangen af denne østlige Slotsport har vi først at betragte:

A. Kielder-Etagen.

I Kielder-Etagen af Slottets Hoved-Bygning ere indrettede de Kongelige Vin-Kieldere, Kiøkkener, Spise-Kamre, Proviant-Skriverie, Sølv-Kamre og Conditorie, samt Brænde-Kieldere med videre, saa og de til Hof-Oeconomien henhørende Betienteres Værelser. Over disse høje Kielderes Hvelvinger er det første Stokverk, som kaldes

499

B. Damernes-Etage.

Udi Damernes Etage i Slottets Hoved-Bygning ere: To Contoirer for Skatkammeret; de kongelige Zahl-Kammer-Contoirer, for den Kongelige Zahl-Casserer. Denne Kongelige Kasse forvares her paa Slottet, men hører under Finantz-Collegium. Iligemaade er her den Kongelige Particulair-Casses Contoirer for den Kongelige Casserer ved Particulair-Cassen. Slots-Fogdens Contoir. Den Kongelige Hof-Stue for Hofskriveren. Malerstuen for Hof-Skildrer Juel, samt tvende Malerstuer for Hof-Theater-Maleren, Bruun.

Udi Damernes Etage logerer: Hans Kongelige Høiheds Kronprindsens Over-Hofmester med Betiente. Hendes Majestets Dronningens Over-Hofmesterinde med Betientere og Domesticke. Hendes Kongelige Høiheds, Prinsesse Charlotta Amalia Hofmester, har et Kammer. Den Kongelige Hof-Inspecteur, som har tvende Kamre. Hof-Cassereren, som har tvende Kamre. En Deel af de Kongelige Kammerjunkere, Kammer- og Hof-Fourerens Kammer, Kielder-Skriveren, Hofskriverens Fuldmægtig, Vasker-Pigerne ved de Høikongelige Herskabers fine Vask, Pigen ved Taffel-Lintøiet, og endeel andre Betientere, som til Hoffet henhøre. Udi visse store Værelser blev i forrige Tider Holden Hof-Retten og Borger-Retten, men samme tvende Jurisdictioner ophøredede, da Hof- og Stadsretten blev oprettet Aar 1771. Vi begive os nu til dne anden Etage, som kaldes

C. Den nederste Mezzanin-Etage.

I den nederste Mezzanin-Etage i Slottets Hovedbygning logerer: Den Kongelige Bibliothecarius ved Kongens Haand-Bibliothek, hvilket er indrettet i trede Kamre i denne Mezzanin-Etage, tillige med en Amanuensis ved dette Bibliothek. (Dette Kongelige Haand-Bibliothek indeholder mange kostbare Verker saavel af historiske Bøger, (hvilke indtage et eneste heelt Værelse) som ogsaa af matematiske Skrifter, som angaae Natur-Historien. Ligeledes giemmes her en sterk Samling af ypperlige Kobberstykker.) Hans Majestet Kongens Lector. Hans Majestet Kongens Kammertierer og Kammer-Laquay, samt Garderobe-Betientere. Hans Kongelige Høiheds Kronprindsens Infor-

500

mator, Kammertierer, Kammerlaquay samt Garderobe-Betiente. Secretairen ved Hans Kongelige Majestets Chatol-Casse. Hendes Majestets Dronningens Cabinets-Secretairs Fuldmægtig. Hendes Majestets Dronningens og Hans Kongelige Høiheds Prinds Frideriks og Høistsammes Gemals Pager med deres Hofmester. De samtlige Pagers Spisestue, tvende Spisestuer for de Kongelige Kammer-Betientere og Hof-Damernes Jomfruer. I denne Etage har den Kongelige Bygnings-Direction sin Forsamlings-Stue og Contoir. Og i den vestre Fløi ud til Ridebanen ere de Kongelige Meubel-Kamre, hvori Slots-Fogden forvarer alt hvad som til Slottets Meublering henhører og ei er i Brug; hvorover han ligesom over al Slottets Meublering fører Inventarii-Regnskab, som aflegges til det Kongelige Rentekammer, hvor det revideres og dernæst af Hans Kongelige Majestet qvitteres. Derpaa følger den tredie, som er Hoved-Etagen og kaldes

D. Kongens Etage.

Den Kongelige Etage beboes af de Høie Kongelige Personer selv, begge deres Majesteter, Kongen og Dronningen, Hans Kongelige Høihed Kron-Prindsen. Alle de til deres Kongelige Hofstat henhørende Kabinetter, Gemakker, Audienz-Gemakker, Parade-Gemakker, ere alle store og anseelige, og tillige af saadan en Høide, der stemmer overens med deres Størrelse; og er intet spart af alt, hvad udkræves til en kongelige Residences Pragt og Herlighed i alle de Kongelige Gemakker. De almindelige Gulve i disse Gemakker ere af Egetræ, indlagte i Tavl og polerede saa glatte som et Speil, saa at man med største Forsigtighed maae trine paa dem, at man ikke glider. Udi de prægtigere Gemakker ere Gulvene indlagte deels med rart Træ, deels med andet Træ af adskillige Slags og af forskellige Couleurer. Lofterne i de Kongelige Gemakker ere næsten efter een Gout, dog overalt efter adskillige Tegninger indrettede, nemlig udi Midten ere de overklædte med glat Gibs og rundt omkring over Gesimsen og i Hiønerne (i de rigere Gemakker ere de ogsaa i Midten) beprydede med Løvverk af lidt ophøiet Stukkatur-Arbeide, der overalt med Glandsguld er rigt forgyldt. Malerier under Lofterne findes ikkun i faa Gemakker, og de

501

Malerier, som findes, ere endnu af den berømte danske Skildrers Cancellieraad Krochs Arbeide. Men over alle Dørene i de Kongelige Gemakker findes fortreffelige Malerier, som ere forferdigede deels af berømte Mestere i Kiøbenhavn, deels og i Paris. Ligeledes over Kaminerne findes yppelige Malerier af Italiens og Frankrigs største Mestere, nemlig: Nattoire, Parocel, du Mont le Romain, Jeurat, Lancrede, Hvillot, Potereau, Buizot, Chavanes, L'enfant, Chantreau, Vermansal, Galloche, Vanlo, Bouche, Restout &c: Paneler og Døre er i Almindelighed i de Kongelige Gemakker hvidt lakerede med glandsforgyldte Lister. I de prægtigere Gemakker ere en stor Mængde kunstigt Bildhugger-Arbeide anbragt derpaa, som er forsynet med rig Forgyldning. Alle Vinduer i den Kongelige Etage ere af store Speilglas-Ruder. For Resten er Pragten i de Kongelige Gemakker i Henseende til store og herlige Trumeaux eller Speile, fortreffelige Tapeter, kostbare Mobilier, kunstigt Billedhugger-Arbeide og andre Zirater snart ubeskriveligt og i høieste Maader kongeligt. Udi de Kongelige Kabinetter sees en utallig Mængde af de kostbareste Kunstsager af Uhre Daaser, Porcelain, dreiede og udskaarne Stykker &c. I Kongens Etage boer: Hans Kongelige Majestet i den østre Fløi ud til Slotspladsen, og har følgende Gemakker:

I denne Etage bliver altsaa at bemerke:

Høieste Rettes Sal i Slottets nordlige Sidefløi ud til Kunstammeret. Denne Høieste Rets Sal paa 7 Fag er meget stor og anseelig, den er betrukket med virkede Tapeter. Man betragter i denne Sal den store Plafond eller Malerie under Loftet, som er malet paa Gibs med Oliefarve; saa og det fortreffelige Stukkatur-Arbeide, hvormed Maleriet er omgivet, da i Hohl-Kehlen forestilles 21 Danske Kongers Brystbilleder i Gibs en bas relief. Paa denne store Plafond eller Loft-Dekkenet i Høieste Rets Sal forestilles (allegorice malet med Figurer) Lasternes og Uretfærdigheds Flugt bort fra den retfærdige Guds Ansigt. Denne Plafond er gjort af en Italiener ved Navn Miani, hvis Arbeide findes ogsaa andensteds paa Slottet. Dog er ingen Plafond efter rette Kienderes Omdømme af alle, som kan siges at overgaa de Plafonds, som

502

ere gjort af den danske Skildrer Kroch, hvorfor ogsaa alle de Plafonds af samme berømte Mands Arbeide, bleve fra det forrige Residenz-Slots Gemakker nedtagne og giemte for at blive brugte paa det ny Residenz-Slot, hvor de hist og her forefindes. I denne Sal holdes Landets Høieste Ret. Denne Ret kaldes med Billighed den høieste Ret, deels formedelst den Majestet, hvormed den holdes, deels og fordi den ogsaa virkelig er den allerøverste og høieste Ret i Landet, hvorfra ei kan appelleres videre til nogen høiere Ret, thi Høieste Rets Domme er uomstødelige. Denne Høieste Ret er allerførst stiftet og anordnet af Kong Friderik den Tredie, efteraf Souverainiteten var bleven indført og er dens Instrux ved Trykken bleven publiceret Aar 1661 den 14 Febr.; men dens nyere Instrux er udgivet af Kong Christian den Siette den 23 Febr. Aar 1731. Høieste Ret tager aarlig sin Begyndelse gemeenlig paa den første Torsdag i Marts Maaned. Søndagen tilforn, førend Retten i følgende Uge skal tage sin Begyndelse, bliver om Eftermiddagen imellem 3 og 4 Slet udraabt og bekiendtgiort paa Stadens Torve, fornemste Pladser og i de største Gader, hvad Dag Høieste Ret skal begyndes. Denne høitidelige Forkyndelse skeer ved to Kongelige Hof-Fourerer til Hest, klædte i fuld Herolds-Dragt, bærende hver sin Herolds-

Stav i Haanden, ledsagede af de kongelige Hof-Trompetere og Pauker, alle ligeledes til Hest, saa og omgivne med en Commando af 24 Mand af den Kongelige Livgarde til Hest. Den allerførste Dag, naar Høieste Ret begyndes, præsiderer Kongen selv, siddende paa sin Kongelige Trone. Paa samme første Dag er Assessorernes Antal større end sædvanligen. Thi foruden de virkeligen tilforordnede Assessorer i Høieste Ret, bliver til den Dags Session udnævnte adskillige af de høieste Stands og andre Personer, som sidde paa den høire og venstre Side af Tronen, saa at Høieste Ret den Dag sædvanlig bestaaer af mere end 40 Personer. Siden holdes denne Høieste Ret i tre Sessioner, hver Søgnedag fra Klokken 9 til 2, undtagen Fredag og Ordens-Dage og Kongens Fødsels-Dag. Den første Session begynder ved Rettens Aabning i Marts og vedvarer til sidst i Juni Maaned. Den anden Session begynder fra I Oct. og varer til Juul. Den tredie Session naaer fra første Mandag efter Hellig Tre

503

Kongers Dag indtil Paaske. Men udi de Tre Sommer-Maaneder, nemlig Julii, August og September, hører Høieste Rets Sessioner aldeles op. Denne store og anseelige Sal er afdeelt med Skranker ved den nederste Ende. Uden for disse Skranker er det enhver tilladt at staae og høre paa, hvorledes Sagerne ageres af Procuratorerne, som staae i en apteret særskilt Skranke lige ned for den Kongelige Trone. Men inden for disse Skranker sees ved den øverste Ende af Salen den Kongelige Trone, behængt og udziret med lange røde Fløiels Gardiner, besat med brede Guldgalonere, tilligemed et Bord, staaende for ved Tronen og beklædt med rødt Fløiel og Guldgalonere, men hvilende paa en Sølv Elephant. Denne Trone er den samme, som Kong Christian den Siette betiente sig af ved sin Salving. Paa begge Sider af denne store Sal staaer to lange Borde, nemlig et Bord paa hver Side af den Kongelige Trone, ved hvilke sidde de samtlige høie Herrer Assessores. Der ere ogsaa aparte Borde for Justits-Secretairen og for Secretairene, som fører Protokollen. Alle disse Borde ere med rødt blommet Plyds beklædte. De ordentlige Assessores i høiestre Ret, hvoraf i det allermindste skal være 9 tilstede, sidde tildeels hele Aaret igiennem i Retten, saalænge dens Sessioner vedvare, deels have efter deres andre Embeders Omstændigheder ikkun visse Maaneder at sidde i Retten, er forskiellig efter enhvers Rang. Riddere af Elephanten og Dannebrog, og de, som med dem have Rang, saaog Kammerherrerne bære lange Talarer af carmosinrødt Fløiel med violet Underfoer og et bredt Slag af violet Sarge de Soje paa begge Sider fra Halsen ned til Fødderne. De øvrige Assessores have ligedan Dragt, dog med den Forskiel, at Talarerne ere af carmosinrød Damask. Assessores Auscultanters og Secretairene bære Talarer af rødt gros de tour og Procuratorerne af sort gros de tour. Denne Dragt for hver især er anordnet af Kong Christian den Femte. Hver Dag, saalænge Høieste Ret holdes, have to Kongelige Drabantere, iførte deres sædvanlige Drabant-Dragt og med deres Hellebarder i Haanden altid Vagt inde i Salen ved Skrankerne. Men den første Dag udi Marts, naar Retten aabnes og Kongen selv i allerhøieste Person tager Sæde paa sin Kongelige Trone

504

og præsiderer i Retten, da er det hele Drabant-Corps tilstede. Men uden for Høieste Rets Sal ved Døren eller Indgangen til Salen, staaer en Commando af den Kongelige Livgarde til Hest. Saalænge Procuratorerne tale eller agere en Sag, er det enhver frit tilladt at gaae ind i Salen og være tilstede for at høre paa, at Sagerne bliver agerede af dem. Men naar Sagen er udageret, og medens Voteringen skeer, maae alle tilligemed Procuratorerne træde ud og Dørene lukkes i Laas. Men naar Dommen i Sagen skal afsiges, da oplukkes Dørene igien, og det tillades alle igien at komme ind for at høre paa Dommen, som oplæses af Justitiarius. Høieste Ret har sine egne Advocater, de maae mundtlig foredrage deres Sag og altid tale til Kongen som Dommer, omendskiønt han ikke er tilstede. Der maae ingen nye Beviser føres for denne Ret, med mindre det bevises, at det ikke har været muligt at skaffe dem ved Under-Retten. Domme over Misdædere maae ikke exeqveres, førend de ere indsendte til Kongen til Bekræftelse eller Formildelse.

Hernæst anføres Hans Kongelige Majestets daglige Gemakker i følgende Orden:

1.) Den saa kaldede Garder-Sal, hvor Liv-Garden til Hest har Vagt, er paa 5 Fag i Slottets nordre Fløi ud til Kunstammeret. Veggene i denne Sal ere overalt marmorede og med forgyldte Ornamentter udzirede. Over Kaminerne sees to Malerier, malede af Italieneren Miani. Over Dørene sees fire Malerier, malede af Parocell.

2.) Hans Kongelige Majestets Laquay-Gemak ud til Slotspladsen paa tre Fag. Her sees tre Landskabs-Malerier eller Dørstykker malede af L'Enfant.

3.) Hans Majestets første Forgemak, paa 5 Fag ud til Slotspladsen. I dette Forgemak spiser de Høikongelige Herskaber daglig til Middag og om Mandag Aften efter Apartement spises her ved Taffelet af 50 Couverts. Veggene i dette Gemak ere betrukne med vævede Haute Lice franske Tapeter, som forestille en Deel af de Ovidiske Metamorphoses eller Forvandlinger, forferdigede af Oudri. Under Loftet er en meget stor Plafond,

505

som er malet af Cancelliraad Kroch med Forestillinger af Olympus eller Gudernes Forsamling. Over Døren ere fire Malerier, malede af Huillot, og forestille de fire Aarsens Tider med Blomster og Frugter.

4.) Hans Majestets inderste Forgemak, Cavaleer-Gemak kaldet, paa fire Fag ud til Slotspladsen. I dette Gemak forsamler sig hver Fredag de fremmede Ministre, samt Stands- og Rangs-Personer, som komme til Cour hos Hans Kongelige Majestet, som i dette Gemak giver offentlig Audience. Veggene ere betrukne med kostbare Haute Lice Tapeter, som ere forferdigede paa Gobelins Fabrik, og ere Hans Majestet forærede, da Høistsamme i Aaret 1768 paa sin udenlandske Reise var nærværende paa bemeldte Fabrik. Disse Tapeter forestille endeel af Dronning Esthers Historie med Inscription: Circumtada est Gloria sua. Dona Mihi Animam, pro qua rogo. Fecis Eam Regnare. Solus Mardochæus non Flectebat Genu. Rex illum Voluit Honorare. De ere forferdigede af Audran efter originale Malerier, som Aar 1740 ere malede i Rom af Detroy. I Gibsdækkenet er en stor Plafond, som er malet af Kuffer, og forestiller en Tyrk, som af Fruentimmer opvartes med Musik, Sang og Dands. Over Døren sees fire skildrede Frugtstykker.

5.) Hans Majestets Audience-Gemak paa 3 Fag ud til Slotspladsen. I dette Gemak skeer de ceremonielle Audiencer af fremmede Ministre og Gesandtere, som hertil ankomme og af Over-Hof-Marskallen til Audience hos Hans Kongelige Majestet anmeldes. Veggene i dette Gemak ere betrukne med fire Stykker kostbare franske Haute Lice Tapeter, hvilke ere forferdige paa Gobelins Fabrik, og forestiller endeel af Alexandri Magni Bedrifter, og paa Stykkerne findes følgende Inscriptioner: Alexander Babylolom Triumphans ingreditur. Alexander Copias Darii ad Arbela Fundit. Alexander Reginarum Tabernaculum Adit. Alexander Granicum Transit. Man sees her en Baldaquin af Purpur-Fløiel med Kapper, som overalt er meget rigt broderet med Guld og med Guld-Galloner og Guld-Cantile Franger udziret og ligeledes Rygstykket, som hænger ned paa

506

Veggene. Gulvet i dette Audience-Gemak er beklædt med et tyrkisk Audience-Fod-Dekken, hvorpaa staaer en Audience-Stol af Sølv med Purpur-Fløiels-Betræk, udziret med Guldgaloner. Vindues-Gardinerne ere ligeledes af Purpur-Fløiel med Guld broderede og med Cantille-Franger udzirede. I dette Gemak ere tre store Trumeaux eller Speile med massive Sølv-Rammer. Ligeledes to Consol-Borde af Sølv, fire store Sølv-Gueridoner; paa hver staaer en stor Girandol Sølv Lysestage til 11 Lys. For Kaminen staaer en Sølv-Skiern paa Sølvfod med en massiv Stang. Sølvstøiet i dette Audience-Gemak veier 23600 Lod Sølv. Og paa Veggene ere tre Par massive Sølv Lysearme, hver med to Piber. I dette Gemak staaer paa en Piedestal af hvid italiensk Marmor et kostbar Sanguhr i et Futteral eller Opstalt af Bronze, som i Ilden er ægte forgyldt med allegoriske Sindbilleder paa Agerdyrkning, Handelen, Søefarten, Kunster og Videnskaber. Samme er inventeret og modelleret af Pajou og executeret af de St. Germain i Paris, og af Kiendere beundres for det derpaa værende Arbeide. Dette Uhr er af Hans Kongelige Majestet Kong Friderik den Femte anskaffet og betalt med en anseelig Summa. Udi dette Gemak hænger en stor Lysekrone af ungersk Berg-Chrystal med sløbne Pandeloquer og Zirater, og med tolv poleerte og udgraverede Staal Lyse-Arme. Samme Lysekrone er af stor Værdie og foræret af Dronningen af Ungern Maria Theresia. Over Døren i dette Gemak (hvis Ornamenter saavel paa Gibs-Dekkenet som paa Panelerne og Dørene ere forgyldte med ægte Glandguld) findes følgende Malerier som ere forferdigede af Monsieur Nattoire, nemlig: 1.) En Fyrstes Roes, ledsaget af Udødelighed. 2.) Fred og Overflødighed. 3.) Magten og Forsigtigheden. 4.) Venskab og Troskab. La Gloire du Prince, accompagnée de l'immortalité, La Pais & l'Aboudance, La Force & la Prudence, l'Amitié & la Fidelité.

6.) Hans Majestets Conseil-Gemak paa tre Fag ud til Slotspladsen, nu det Geheime-Stads-Raads Gemak; thi i dette Gemak forsamles det

507

Kongelige Geheime-Stads-Raad tre Gange om Ugen. Dette Gemak er betrukket med couleurt fransk Fløiel og forsynet med Vindues-Gardiner af samme Slags Fløiel. I dette Gemak ere tre store Speile eller Trumeaux. Over Gemaks-Dørene ere Gibs-Medaillons med allegoriske Forestillinger en bas relief.

Aar 1772 den 13 Febr. blev af hans Kongelige Majestet Kong Christian den Syvende oprettet Det Geheime-Stads-Raad; hvorudi Kongen selv præsiderer, og under ham Kongens Hr. Broder, Hans Kongelige Høihed Arveprinds Friderik, og bestaaer det desuden af fire Raadslemmer, som ere Geheime-Stads-Ministre. Her gøres Hans Kongelige Majestet af Cheferne for Departementerne allerunderdanigst Forestilling om Rigets Sager til allerunderdanigst Resolution. Dette Collegium er ikke alene for Rigerne, men ogsaa for Fyrstendømmerne; det haver en almindelige Opsigt over alle Ting, alt hvad som angaaer Stats-Sager; Krig, Fred og Rigmernes almindelige Bestyring afgiøres og overlegges der. (See Suhms historiske Udtog pag. 163.)

7.) Hans Majestets Cabinet eller Iklæde-Gemak, paa to Fag ud til Slotspladsen. Veggene ere betrukne med fint Lærred, som er grøn laqueret, hvorpaa er klistret en stor Mængde kostbare Kobberstykker, hvoriblandt findes Samlinger af Hoyarts [!, Hogarts] satyriske Kobbere. En Samling af adskillige Landskaber, Heste, Dyr og andre deslige Kobbere, hvilke gjøre dette Cabinet muntert og amusant; Kobberstykkerne ere forsynede med forgyldte Rammer, hængende i røde Sløifer, som paa Lerredet ere malede. Over Dørene i dette Gemak ere to Malerier med Blomster-Krandse og i Midten et Landskab. I Vinduerne hænges adskillige Kobberstykker i forgyldte Rammer med Glas for og et Oval-Stykke i Haute Lice, som skal forestille Rubens Moder, er forferdiget paa Gobelins Fabrik af Audran, indfattet i en oval forgyldt Ramme med Glas for. To store Speile eller Trumeaux sidde over Kaminerne og et Trumeaux paa Vindues-Pillen.

8.) Hans Majestets Retirade-Gemak paa 2 Fag ud til Slotspladsen, er betrukken med pailleguul Atlask, hvorpaa er en couleurt skildret Bord med grønne Krands og Blomster. Vindues-Gardinerne i dette Gemak ere

508

af paille Atlask med dito Silke-Fryndser og Qvaster. Paa Vindues-Pillen og lige over for Kaminen ere to overmaade store Speile eller Trumeaux med forgyldte Billedhugger-Rammer. Over Dørene ere fire runde Malerier, som forestille de fire Elementer, malede af Professor Mandelberg.

9.) Det Kongelige Sove-Gemak paa 2 Fag ud til Slotspladsen. Veggene ere overalt med Paneel og Billedhuggerie, som paa Ornamenterne ere forgyldte med ægte Glandsguld; og Loftet er prydet med meget Stukkatur-Arbeide, som ligeledes er ægte forgyldt. I Enden af Gemakket er en Afdeling med et Gallerie eller Ballustrade af Dukkeverk og Postamentet med meget Billedhuggerie, som er ægte forgyldt; hvorpaa staaer fire store riflede Pillere med Kapitæler, som overalt ere ægte forgyldte; denne Afdeling udgjør en Alcove, hvor Kongens Seng staaer. Veggene ere betrukne med grøn Meubel-Damask og med forgyldte Lister udzirede. Parquet-Gulvet i dette Gemak er med Løvverk og adskillige Ornamanter af couleurt Træe indlagt, og forøger dette Gemaks prægtige og majestetiske Anseelse. I en Niche paa den ene Side i dette Gemak staaer en stor Pyramidal-Porcelains Ovn, og lige over for paa den anden Side er en stor Niche, som i Bagdelen er forsynet med et meget stort Speil eller Trumeaux med ægte forgyldte Zirater og paa Siderne i Nichen er Speilglas i to Lesiner indfattet. I denne Niche staaer en Sofa af Billedhugger-Arbeide ægte forgyldt med grønne Damaskes Puder. Over Dørene i dette Gemak ere tvende runde Malerier, af hvilke det ene forestiller Søvn og det andet afbilder Hvilen. Samme Malerier ere forferdigede af Professor Abildgaard. Meublerne i dette Gemak ere overensstemmende med Gemakkets øvrige Pragt.

10.) Den Kongelige Apartement-Sal paa 9 Fag ind til Slotsgaarden er 64 Alen lang og 17 Alen bred. I samme ere Væggene udzirede med følgende Malerier, som ere indfattede i forgyldte Rammer. Et Skilderie af Kroch, forestillende Kong Christian den Siette i Salvings-Habit tillige

509

med alle Provincerne. Et Skilderie præsenterer Kong Christian den Femte til Hest i fuld Corpus, samt en Søe-Bataille. Et Skilderie præsenterer Kong Christian den Fierde, ligeledes til Hest i fuld Corpus med Staden Calmars Beleiring, forferdiget af Carl von Mandern. Sex Skildrier, hvorpaa forestilles i oval Kong Christian den Siette, Prinsesse Charlotte Amalia, Kong Friderik den Fierde, Dronning Louise, Prinds Carl og Prinds Vilhelm, alle forferdigede af D'Agard. Sex Skildrier af poetiske Historier. Et Skilderie, hvorpaa præsenteres Kong Friderik den Tredie og hans Dronning Sophia Amalia, tilligemed de Kongelige Børn i fuld Corpus, samt Kong Christian den Femte, Friderik den Fierde, Christian den Siette og Friderik den Femte i smaa Bryst-Stykker. Et Skilderie, som er et Familie-Stykke af det Hertugelige Holsteen-Gottorfiske Huus, maled af Ovens. Over Gemaks-Dørene ere følgende Malerier. Apollo og Daphnis, Pan og Sphinx, malede af de Troy. Fire dito Malerier over de øvrige Døre, som forestiller Europa, Asia, Africa og America. I denne Sal hænger fem store Chrystal-Lyse-Kroner. Paa Vindues-Pillerne ere 8 store Speile eller Trumeaux, indfattede i Panelet, med forgyldte Billdhugger-Rammer forzirede. Dette Gemak bruges ugentlig til Apartements og Bal, samt til Concerter, og paa Geburts-Dagene holdes sammesteds Kongelig Taffel til Middag og Aften.

11.) Eremitage-Gemakket paa 3 Fag ind til Slotsgaarden. I dette Gemak, som omkring paa alle Veggene ere udzirede med Pilar-Lesiner af Speilglas med forgyldte Kapitæler, spiser de Høikongelige Herskaber til Aften. Over Dørene ere følgende syv runde Malerier eller Jagt-Stykker malede af Oudri. En Hønse-Hund, staaende for en Urhøne. En Ørn, som nedstiger for at tage to Vildender i Vandet. En Hund, staaende ved en liden død Raabuk. To arrige Hunde ved et Vildsvine-Hoved. Tvende Hunde, som jage efter en Bæver. En Papegøie ved et Fiskergarn. En Ræv med en Hane i sin Kløe. Tvende Malerier over Kaminen og Con-

510

sul-Bordet, af hvilke det ene forestiller Alexander Magnus, som begierer at ride Bucephalus, og det andet forestiller M. Curtius, som ridende paa en Hest styrter sig frivillig i den stinkende Pøl eller Hul for at frelse Romerne, hvoraf Stedet siden blev kaldet Lacus Curtius.

Ridder-Salen ud til Ridebanen.

Denne Ridder-Sal er anlagt i Taarn-Fløien eller Slottets vestlige Hovedfløi. Ridder-Salens Høide gaaer igiennem tre Etager, nemlig Kongens Etage, Kronprindsens Etage og den øveste Mezzanin-Etage, og bruges til høie Festiviteter. Denne Ridder-Sal blev af Kong Christian den Syvende fuldført med sine Udprydelse til Hans Majestetets Høikongelige Bilager med Dronning Carolina Mathilda den 8 Nov. Aar 1766. Alle disse Udprydelse ere fuldførte ved Monsieur Nicolas Henry Jardin, da værende øveste Bygmester og Intendant over de Kongelige Bygninger, samt Professor ved det Kongelige Bygnings- Maler- og Billedhugger-Academie. Denne prægtige Ridder-Sal er 128 Fod i Længden, henimod 62 Fod i Breden og 48 Fod i Høiden. Den bestaaer af to store Etager og en Mezzanin-Etage og har et Gallerie som hviler paa 44 riflede Støtter. Forgyldningen overalt er overmaade rig. Den første Deel er prydet med korinthiske Støtter og Pillastrer inde ved Muren, alle riflede. Disse Støtter staae paa store Fødder, som ere udzirede med Blomster-Krandse af Egeblade og bære Hoved-Bielkerne med Sprinkelverket, som udgiør et Gallerie rundt omkring Salen. Oven paa Fodstykkerne af Sprinkel- eller Tralverket ere store Vaser, hvilke baade tiene som Zirater og til at sette Lys paa. Imellem Fodstykkerne staae Løve-Hoveder, af hvilke de, som ere oven for Murerne imellem Vinduerne, holde de Reb, hvorudi de store tre Etages-Lysekroner af Krystal hænge. Imellem de store Mellem-Støtter sees hele Buer, hvoraf de dreiede Buer ere zirede med Festoner af Laurbær-Blade. Igiennem disse Buer falder paa den ene Side Dagens Lys ind i Salen og de andre Sidere ere prydede med Skildrier, som skulle have forestillet de vigtigste Bedrifter i den danske Historie udi den oldenborgske Stamme; men Tidens Omstændigheder, da Formælingen saa hastig skulle gaae for sig, tillod Tiden ikke at male andet

511

end Landskaber, hvoraf nogle har Allegorie eller Henseende paa den Kongelige Formælings-Dag. Samme ere malede af Hr. Jens Pedersen Lund, Kongelige Majestets Hof-Landskabs-Maler. Siden er af Hr. Professor Abildgaard malede tre historiske Malerier, nemlig: Kong Christian den Første, Kong Friderik den Første og Kong Friderik den Anden med Allegorier til deres Historier, hvilke nu er anbragte i bemeldte Sal. I Arcaden midt paa den ene Ende af Salen sidder et Skilderie, som forestiller Kong Christian den Syvende i fuld Størrelse, hvilket er malet af Professor Als ved Maler-Academiet paa Charlottenborg. Og oven over i Arcadens fuld Strekning er et store Bas relief en Bronze, forferdiget ved Hr. Carl Friderik Stanley, Professor ved Maler-Academiet og Hof-Billedhugger, samt Medlem af det Florentziske Academie. Man seer der tvende Genier, som forestiller Retferdighed og Fred; disse Genier holde en oval Medaillon oppe, som forestiller Gouvernementet eller Regjeringen, der hensigter paa Kong Christian den Syvendes Tronbestigelse, og neden under læses: XIV Januarii MDCCLXVI. I Arcaden lige for dette Skilderie er en stor Dør, hvorigiennem man gaer ind i de Gemakker, som nyligen ere decorerede. Oven over denne Dør i Arcadens fulde Centro er et andet stort Bas relief en Bronze af Professor Stanleys Arbeide. Samme forestiller Hymen med tvende Fakler, hvilke tænde den ene den anden an. Neden under staaer: VIII Novembris MDCCLXVI. I de fuld centralske Dele af Arcaderne, hvor der ere Døre med Gesimser over, ere paa nogle af samme anbragte Overflødheds-Horn, Cornu Copiæ, som afbilde Aarets Tider, og paa andre ere anbragte Trophæer. Under disse Karnisser og oven over en af disse Døre er et Bas relief en Bronze, som er forarbejdet ved Hr. Professor Wiedewelt. Samme afbilder Fortieneste og Dyd, hvilke ofre paa eet og samme Altar. Oven over de andre sex Døre ere forgyldte latinske Overskrifter udgravne i hvide Marmor-Tavler med forgyldte Bogstaver. 1.) Paa den første staaer: Quod incepit Rex Pater Fridericus Quintus, Mortalitem paulo post Exuens MDCCLXVI. 2.) Paa den anden staaer: Perfecit Heic Filius,

512

Rex Christianus Septimus, Solium Ascendens Avitum MDCCLXVI. 3.) Paa den tredje Tavle staaer: Nuptiæ Christiani Septimi cum Carolina Mathilda, Britannica MDCCLXVI. 4.) Paa den fjerde staaer: Nuptiæ Sophiæ Magdalenæ cum Gustavo Svecico MDCCLXVI. 5.) Paa den femte: Nuptiæ Ludovicæ cum Carolo Hassico MDCCLXVI. 6.) Paa den siette Tavle staaer: Fædera cum Vicinis MDCCLXVI. Alle Kapitælerne, Fodstykkerne, Hovedbielkerne, Rammerne, Tral- eller Gitterverkerne og i Almindelighed alle Ziraterne ere forgyldte. Paa de to store Kaminer ere Karmen af blaat Marmor med Zirater af forgyldt Bronze; og de store Borde lige ud for Kaminerne ere af samme Marmor med forgyldte Fødder.

Den anden Afdeling begynder ved Galleri-Gitterverket. Oven over de Arcader, igiennem hvilke Dagen falder ned paa Salen, ere store Aabninger, hvorigiennem Dagens Lys falder paa den anden Deel. Lige ud for disse Vinduer og omkring i Salen sees Skildrier, der forestille, ligesom neden under adskillige Prospekter, indtil at der komme andre, hvilke, ligesom de nederste skulle afbilde de fornemste Begivenheder og Bedrifter, ved det nu regierende Kongelige Huus. Paa de to store Sider ere der tolv runde Medaillons paa Muren imellem Vinduerne; samme forestille de danske Konger af det Oldenborgske Huus med store allegoriske Trophæer, og paa de øvrige Rum paa samme Sider ere Trumeaux eller Speile anbragte, hvoraf Rammerne forestille et optrukket Gevandt. Lige for Speilene hænge store Lysekroner, ligesom de neden under. Ziraterne imellem Vinduerne paa de andre to Sider og tet ved Hiørnerne afbilde følgende Afhandlinger: Fire Trophæer med Pyramider: 1.) Lyksaglighed. 2.) Fred. 3.) Rygtet, og 4.) Gavnildhed. Fire Trophæer med Palmegrene: 1.) Mildhed. 2.) Troskab. 3.) Sikkerhed, og 4.) Rolighed. Otte Trophæer tet ved Hiørnerne: 1.) Mægtighed. 2.) Fædrelandets Forsvar. 3.) Søemagten. 4.) Den heroiske Dyd. 5.) Krigskunsten. 6.) De smukke Kunster. 7.) Agerdyrkningen, og 8.) Handelen. Alle disse Trophæer ere giorte af Hr. Professor Wiedewelt.

513

Oven over Dørene ere de fire Verdens Parter malede og forestillede en Bas relief ved Hr. Professor Mandelberg. Paa denne anden Afdeling findes et Entablement, paa hvilket Karnissen er sterk besat med Sparre-Hoveder i Form af Blomster-Kurve. Dette Entablement holder en stor Hals, der er afdeelt ved indlagt Arbeide og ziret med Consoller, hvilke bære et tykt Fodstykke med Laurbærblade, der tiene som en Ramme om Plafonden.

Plafonden eller Loftet, som er alt sammen malet, afbilder paa begge Enderne Rigerne Danmark og Norge med deres forskellige Landskabers Egenskaber og Genier med Blomster-Krandse. Midt paa hvert af de store Sider paa dette Loft forestilles paa den ene Deel Bestandighed og Velvillighed, og paa den anden Deel forestilles Forsigtighed og Overflødighed. Denne Plafond er malet af Professor Mandelberg.

Udi Ridder-Salen ere 8 store Krystal-Lysekroner, hver med 24 Arme i tre Rader. Dernest 4 store Krystal-Lysekroner, hver med 12 Arme. Saa og 22 Lysekroner af fint bøhmisk Glas, hver med 6 Arme. Paa Galleriet er 52 store forgyldte Vaser, i hver er en Maschine af Blik med to Lyse-Piber med Drivefiedre. Tredive forgyldte Lenestole i Antiqué-Stil med røde Damaskes Betræk over.

Det øvrige af Ridder-Salen er betrukket med et Tapitserie, hvortil Sujettet er taget af Telemaks Historie. De 22 Prospekter, som findes paa denne Kongelige Ridder-Sal ere forferdige af Hr. Jens Petersen Lund, Hof-Landskabs Maler. Man vil anføre følgende Forklaring over dem, hvorefter enhver Liebhaber kan nøie eftersee og betragte disse Malerier selv. Begyndelsen saavel oven, som under Galleriet er ved Vinduet paa den Ende, hvor Indgangen er. Det sees tydelig, at Hr. Lund har for det første villet forestille alle Luftens Forandringer, nemlig: Morgen, Middag og Aften, Maanskin, Ildebrand, Taage, Torden og Lynind &c. Og for det andet ville han vise indsigtfulde Kiendere, at han var ligesaa sterk i Compositionen, som i at male efter Naturen, i det at der findes ligesaa mange componerede som virkelige Stykker. Efter Stykkernes Størrelse, som ere 7½ Alen i Høiden og ikkun 4½ Alen i

514

Breden har Hr. Lund været nødsaget til at proportionere sine Tanker, saa at han har maattet bornere sit Genie, og ikke har kundet vise det, som han vel gjerne havde ønsket. For at komme til Stykkerne i sig selv, da vil man begynde paa dem over Galleriet. 1.) Det første forestiller klart Soelskin, foran en Ruin af Solens Tempel, bag til i Midten et Stykke af Amphitheatro Flavio &c. 2.) Det andet forestiller en Loge inden til i forbenævnte Amphitheatro. 3.) Det tredie forestiller Constantini Æreport &c. 4.) Et Maanskin-Stykke, componeret. 5.) Et behageligt Vandfald efter Naturen. 6.) Caji Cistii Grav, en stor Pyramide, situeret halv inden og halv uden for Roms Mure, Stykket er malet efter Naturen. 7.) Keiser Neros Tombeau eller Kiste, findes 6 Mile fra Rom paa Siden af Landeveien. 8.) Horatii og Curatii Begravelse; Fire Brødre, som blive begravne i samme Begravelse; hvorfor man seer fire smaae Pyramider oven paa, dog meget ruinerede. Findes i Albano, 14 Mile fra Rom. 9.) Et Ildebrand-Stykke, componeret. 10.) Solens Nedgang, forved en Pyramide, hvor de Tilreisende forføie sig ind i et Telt for at tage Natte-Quarter &c., componeret. 11.) Metelli Grav. Findes 2 Mile fra Rom ved Indgangen til den berømte Vei Appius, la Via Appia kaldes, som staaer skrevet over Porten paa samme Stykke, forestiller Morgenstunden, hvor Taagen vil fordele sig. 12.) Det Tolvte forestiller skøn Soelskin, hvor man ved Udgangen af en Catacombe seer et Stykke af de romerske Mure, fortil et behageligt Landskab, eller en Hauge &c.

Det første af de store Stykker under Galleriet begynder ligesom det øverste ved Vinduet paa Enden ved Indgangen. Disse ere: 1.) En Hauge-Prospect. Bag til sees et Stykke af en Vandledning &c. 2.) Iligemaade en Hauge-Prospect; langt borte en Pyramide, lidt nærmere en antique Triumph-Port &c. componeret. 3.) Et Vinterstykke, hvor man seer de norske Fielde fulde af Snee, forved en Broe malet meest efter Naturen; nærmere en Veir-Sauge-Malle paa en høi Klippe, paa Isen kiøre de i Kaner og løbe paa Skøiter &c. 4.) Morgenen eller Solens Opgang forestiller en Søehavn, bag til et behageligt Landskab, for til et Stykke af en gothisk Ruin &c. componeret. 5.) En

515

behagelig Hauge-Prospect, hvor der supponeres at blive giort et Fyrverk om Aftenen, Kongen og Dronningen til Ære. Midt paa Stykket sees en Obelisqve, orneret neden til med egyptiske Figurer, saasom Obelisqver egentlig ere inventerede der, skrevet med hieroglyphiske Charakterer. Ved begge Sider staae Træer, hvor der er flettet Kongens og Dronningens Navn i Træk af Blomster, nemlig C. M. hvorudi hænger en Medaillon med deres Portraiter. Paa høire Side af Obelisqven sees en Løve, som forestiller Danmark, og tre allegoriske Figurer, som sigte til Kongens Dyder, nemlig Mars, Justitien og Retfærdigheden. Paa den venstre Side sees en Enhiørning, der forestiller Engeland med tre andre Figurer, som sigte til Dronningens Dyder, nemlig Minerva, Flora og

Kydskheden med videre; componeret. 6.) Forestiller et behageligt Sted at tage sig en Middags-Hvile, nemlig at ligge i det behagelige grønne og kunde see ud i det Vilde som Byer, Skove og Klipper, og høre et Vandfald suse, havende over sig et rødt Teppe, for ikke at være indcommoderet af Solen eller andet. 7.) En Cachade eller et behageligt Vandspring. Neden til staaer skrevet: La Cachade de Friderichsberg, hvilket vil sige, at den enten burde have været eller ventelig kan komme paa Friderichsberg, eftersom samme Situation just er taget. Den forestiller egentlig Neptuni Tempel. Paa Enden forestilles to Figurer i Steen, Øster- og Nord-Søen, som spruder Vand i Høiden. Neden til inde i en Grotte sees tre Søe-Nymphes, som bade sig, med videre, componeret. 8.) Et brusende Søe-Stykke med Klipper og Søe-Taarne, en tyk Torden-Luft, hvor Lynild slaar ned i et Skib, som desuden kastes af de brusende Bølger imod en Klippe. I samme Skib supponerer Hr. Lund at være malicieuse Critici. 9.) Forestiller Udgangen af en Catacombe, eller et underjordisk Opholdssted for de tilforn forfulgte Christne. Derhos seer man en Ruin af Fredens Tempel, og bag ved et behageligt Landskab med Vandfald. 10.) Illigemaade Udgangen af en Catacombe, hvor man seer en Hvelving af et fornemme ruineret Pallais. Længere borte et Stykke af en Aquaduct eller Vandledning, og endnu længere borte et Landskab &c.

516

Af Hr. Professor Johannes Wiedewelts Inventioner og udførte Arbejder udi denne Ridder-Sal ere følgende at see: 1.) De første 12 danske Kongers Portraits af den oldenborgske Stamme over Legems Størrelse en Medaillons. Ethvert af disse Portraiter ere indsluttet udi en Krands af Laurberblade. 2.) Tolv Trophæer, som accompagnere bemeldte Kongers Portraiter. Man seer af de herudi anbragte Attributa, at Hr. Professor Wiedewelt dermed haver Hensigt paa enhver Konges Regiering især. Og at deriblant ere ikke løselige eller ligegyldige Ornamenters angivne, sees der af, at en Deel merkverdige Begivenheder siden den oldenborgske Stammes Regiering findes paa behørigte Steder anbragte, saameget som Compositionen udi saadan Art af Prydelse det tillader. Man vil i Korthed ikkun melde nogle af de fornemste Attributa, overladende Tilskuerne selv nærmere at eftertænke samme videre. 1.) I den første Trophee, under Kong Christian den Første, sees i Midten en Hielm med et Zepter under, paa Siderne to Skiolde med det Oldenborgske Vaaben paa det ene og Danmarks Vaaben paa det andet Skiold. 2.) I den anden Trophee, under Kong Hans, sees et Skiold i Midten, hvorpaa er udgravet en Pelikan med sine Unger. 3.) Under Kong Christian den Anden, en Køllet, indviklet udi en Løve-Hus. 4.) Under Kong Friderik den Første, tvende over hinanden vendte Skiolde med en Deel Krigs-Armaturer. 5.) Under Kong Christian den Tredie, udi Midten en Fachi med to Skiolde ved Siderne sammensluttede med Palmegrene, hvorpaa er udgravet, nemlig paa det ene Religionen ved et Alter, hvilket er Allusion paa Reformationens Indførelse i Rigerne, men paa det andet Skiold sees to Helte, som tale med hinanden og haver imellem dem et Æres-Feldt-Tegn, neden under hænger en Lampe ved en Bog. Disse to Helte ere Allusion paa Kong Christian den Tredie og Kong Gustav i Sverrig, som sluttede en Stilstand til Bremsebroe. 6.) I den Trophee under Kong Friderik den Anden sees iligemaade to Skolde, hvorpaa er udgravet paa det ene de tre Kroner og paa det andet Neptuni Attributa. Udi Midten hviler en Hielm paa et Skibs-Roer, og oven over sees en Standart med det Ditmarske Vaaben. 7.) Under Kong Christian den Fierde sees et Skiold i Midten, hvorpaa er udgravet en Løve, stridende med en Ørn.

517

Oven paa staae tre Hielme, bebundne med Egeblade. Paa Siderne en Deel militaire Armaturer. Neden under hænge endeel udrullede Papirer, hvorpaa sees adskillige Grundtegninger af Fæstninger og andre saavel civile som militaire Bygninger. 8.) Under Kong Friderik den Tredie sees et Skiold i Midten, hvorpaa er udgravet et Billede, forestillende Souverainiteten; ved Siderne adskillig Armatur. 9.) Under Kong Christian den Femte sees Fordelen af et Krigsskib, hvorpaa staaer et Skiold med en Hielm oven paa. Ved Siderne staae ud af Skibene to militarie Æres-Tegn, hvorpaa ere udgraverede adskillige Emblemata. Neden under hænge to sammenbundne Skibsroer. 10.) Under Kong Friderik den Fierde sees to Skiolde, hvorpaa ere udgravede paa det ene en Colonne paahængt med en Laurbær-Krands og to Spyd. Paa det andet adskillige Attributa, Landvæsenet og Militien vedkommende. Udi Midten en Standart med det Slesvigske Vaaben. 11.) Under Kong Christian den Siette sees et Skiold i Midten, hvorpaa er udgravet Gudfrygtighed; paa Siderne to Fachi, sammenbundne med Blomster-Festoner. Neden under to Cornu Copiæ, hvorved hænger et Røgelses-Kar. 12.) Under Kong Friderik den Femte sees et Skiold i Midten, hvorpaa er udgravet Forsigtighed og Bestandighed; oven paa en Hielm; ved Siden tvende Cornu Copiæ, opfyldte

med Frugter og Klenodier, som ere accompagnerede med adskillige Armaturer, nedent under hænge Apollinis Trefod og Lyre.

Udi Enderne af Ridder-Salen ere otte store allegoriske Trophæer, hvoraf de fire ere (som forhen er meldt) hængte paa Pyramider, nemlig: 1.) Felicitas Seculi, staaende imod Pyramiden, indsluttet under tvende Palmetræer; ved Siderne tvende Skibsroer med Isis Symbolum imellem. 2.) Pax, med den ene Haand svinger en Oliegreen omkring Pyramiden, og udi den anden Haand en Fakkell, visende til en Deel Krigs-Armaturer. 3.) Renoméen, skriver paa et Skiold, lenende imod Pyramiden; ved Fødderne to Løver. 4.) Liberalitas, staaende imod Pyramiden, som er omvunden med Egeblade; hun udstrøer af et Cornu Copiæ Pluti Gaver. De fire andre Trophæer hænge, (som forhen meldt er) paa Palmetræer, nemlig: 1.) Clementia. 2.) Fides Exercitus.

518

3.) Securitas. 4.) Tranquillitas. Figureerne ere udførte en Bas relief paa Skiolde, som paa Palme-Træerne ere paaheftede, enhver med en Hielm over, og nedent under ethvert er et Altar.

Udi Hiørnerne af Ridder-Salen findes de otte andre (ligeledes forhen ommeldte) Trophæer anbragte, af hvilke fire antyde mythologiske Attributa af visse hedenske Guder, nemlig: 1.) Af Jupiter, som er Allusion paa en souverain Regiering. 2.) Mars, som er Allusion paa Landets Forsvar. Paa Skioldet er udgravet Bellephorontus, som paa Pegasi Hest strider imod et Monstrum, hentydende paa Udyder. 3.) Hercules, som er Allusion paa Helte-Dyder. 4.) Neptunus, som er Allusion paa Søemagten. Dernest de øvrige fire Trophæer antyde visse mythologiske Attributer af visse Discipliner eller Videnskaber. Saaledes er her forestillet: 5. De militaire Videnskaber ved Minervæ Skiold og Landse; at Neptuni Trident hænger nedent under, hentydes paa den Seier, som Minerva vandt over Neptunus udi den Atheniensiske Areopagos. 6.) De frie Kunster ved Apollinis Attributa. Trefoden er souteneret af Fuglen Griff, hentydende paa den borealske Apollo. 7.) Landvæsenet afbildet ved Ceres, omgivet med Zodiaqven. Nedent under hænger en Ploug. 8.) Handelen, afbildet ved de fire Verdens Dele. Nedent under hænger Mercurii Stav.

Over den midterste Dør nedent under paa Siderne udi Salen sees et Bas relief, forestillende Ære og Dyd, staaende ved et Altar. Tanken hertil er taget af Augusti Medailler. I hvor kort Argumenterne her meddeles, saa give de dog alligevel fuldkommen tilkiende, at Hr. Professor Wiedewelt veed i Overflødighed at indrette sine Ideer efter ethvert Steds Destination og Beskaffenhed, saa og hans Styrke og Ferdighed i at anbringe dem.

Næst ved Ridder-Salen ere tvende Parade-Forgemakker. Vi betragte hver især af dem.

1.) Det første Parade-Forgemak er paa 3 Fag og vender ud til Ridebanen. Veggene ere udzirede med følgende Portraiter i Legems Størrelse, lutter Ori-

519

ginaler af europæiske Regentere: alle i den Orden, som de ere komne til Regieringen, nemlig:

1.) Hans Kongelige Majestet Kong Ludvig den Femtende af Frankrig, malet af Louis Michel van Loo, nobileret Ridder af St. Michels-Orden, pensioneret, første Hof-Maler i Spanien og Rector ved det Kongelige Kunsters Academie i Paris.

2.) Hans Kongelige Majestet Carolus Emanuel den Tredie, af Sardinien og Savoyen.

3.) Hans Kongelige Majestet Carolus den Tredie af Spanien, malet af Anthon Raphel Mengs, nobileret, første Hofmaler i Spanien og ved det Chursachsiske Hof, Professor ved det Pavelige franske Academie St. Luca i Rom.

4.) Hans Kongelige Majestet Friderik den Anden af Preussen, malet af Franche.

5.) Hendes Keiserlige Majestet den romerske Keiserinde Maria Theresia, malet af Collonitsch.

- 6.) Hans Kongelige Majestet Kong Josephus den Første af Portugal.
- 7.) Hans Kongelige Majestet Kong Adolph Friderik af Sverrig, malet af Pasch, Hofmaler i Stockholm.
- 8.) Hans Kongelige Majestet Kong Ferdinandus den Fierde af Sicilien, malet af Francis Liano
- 9.) Hans Kongelige Majestet Georgius den Tredie, Konge af Engeland, malet af Ramsey, Kongelig Hofmaler i London.
- 10.) Hendes Keiserlige Majestet Keiserinden af Rusland Catharina den Anden, Alexiewna, malet af Erichsen, Kongelig Dansk Hofmaler.
- 11.) Hans Kongelige Majestet Kongen af Polen Stanislaus Augustus, Greve af Poniatowsky, malet af Werner.
- 12.) Hans Keiserlige Majestet, den romerske Keiser, Josephus den Anden, malet af Palco.

520

I dette Gemak ere to store Speile eller Trumeaux med forgyldte Rammer, oven til zirede med Medaillons, som forestille Dronning Sophia Magdalena og Dronning Lovisa. Dernest to store Lysekroner, samt forgyldte Lenestole med rød Damaskes Betræk og røde Damaskes Vindues-Gardiner.

2.) Det andet Parade-Forgemak er paa to Fag ud til Ridebanen. Veggene ere betrukne med kostbare Haute Lice Tapeter, som ere forferdige paa Gobelins Fabrik i Paris af Neilson efter Despostes Malerier, præsenterer indianske Dyr, Fugle og Fiske. Over Kaminen er Hans Majestets, Kong Ludvig den Femtende af Frankrige, Portrait i Legems Størrelse af Haute Lice, ligeledes forferdiget paa Gobelins Fabrik. Bemeldte Portrait, saavelsom Tapterne haver Hans Majestet Kongen af Frankrig foræret Hans Kongelige Majestet Kong Christian den Syvende, da Høistsamme paa sin udenlandske Reise i Aaret 1768 var paa bemeldte Fabrik. Over Dørene i dette Gemak ere tre Malerier i ægte forgyldte Billedhugger-Rammer, som forestille Foraaret, Høsten og Vinteren, malede af le vien. (Om Gobelins Manufaktur og Fabrik kan efterlæses R. Jonges Jord-Beskrivelse Tom. 1. pag. 331.)

Næst ved disse to Parade-Gemakker, ere tvende andre Gemakker, nemlig:

- 3.) Et Gemak paa tre Fag ud til Ridebanen, hvilket er betrukket med gult Damask.
- 4.) Et Gemak paa to Fag ud til Slotskirken. I dette sidste Gemak er en Samling af Portraiter og Malerier.

Disse tvende Gemakker, (ligeledes i Kongens Etage) ere meublerede, men staae ellers ledige, thi de pleie at bruges til fremmede Prindser, som her ved Hoffet ankomme.

De for den regierende Dronning bestemte Gemakker i Kongens Etage ere følgende:

521

1.) Et Laquay-Gemak, ud til Slotsgaarden paa 2 Fag.

2.) Et forgemak ind til Slotsgaarden paa 3 Fag, er betrukket med virkede Haute Lice Tapeter, som forestille Batailler. Over Kaminen er et Malerie, som forestiller en Fyrstes Roes ledsaget af Ædelmodighed og Billighed, la Gloire du Prince accompagnée de la Generosité & de l'équité, malet af du Mont le Romain. Over Dørene sidde fire Malerier, som forestille de fire Verdens Dele, l'Europe, l'Asie, l'Afrique, l'Amerique, malede af du Mont le Romain.

3.) Et Dame-Forgemak ud til Slotskirken paa 3 Fag, er betrukket med rød Damask med forgyldte Billedhugger-Lister omkring. Over Dørene ere sex Malerier, som ere malede af J. B. Martin, og forestille: Falke-Jagten, Ræve-Jagten, Parforce-Jagten, Sveis-Jagten, Vildsvine-Jagten, og Hare-Jagten. Vindues-Gardierne ere af rød Damask.

4.) Et Audience-Gemak du til Slots-Kirken paa 2 Fag, er betrukket med vævede Brabandske Tapeter, med Guld og Sølv indvirkede, efter van Schoors Maling forferdigede. Over Dørene ere fire runde Malerier med Vaser, Blomster og Fugle. Vindues-Gardinerne og Tabouret-Betrækkene ere af rød Damask. Paa Vindues-Pillen og over Kaminen, er et stort Trumeaux med forgyldt Billedhugger-Ramme.

5.) Garderobe-Gemakket, paa 3 Fag ud til Slotskirken. Veggene ere rundt om indrettede med Skabe og Skuffer i Palenet til at gjemme de Ting udi, som til daglige Iklædning behøves. Over Kaminen er et Malerie, som forestiller Scipionis Standhaftighed, la Contenance de Scipion, malet af Monse Pierre. Over Dørene ere følgende sex Stykker, nemlig: To Stykker af Collin de Vermont forestillende Rhea Sylvia sovende og Sophonisbe. To Stykker af Vermansal, forestillende Dronning Semiramis, som gaaer i Krigen, Semiramis qui part pour la Guerre, og Dronning Cleopatra. To Stykker af Boizot, forestillende Portia, som vil sluge et gloende Kul, Portia, qui auale un Charbon rouge, og Monime, som afriver det Kongelige Smykke, (Monime, qui s'arrache le Bandeau Roial.)

522

6.) Retirade-Gemakket paa to Fag ud til Slotspladsen, er betrukket med grøn Meubel-Damask, med forgyldte Lister indfattet. Trede store Speile eller Trumeaux, siddende i Væggen lige over for hinanden med forgyldte Rammer og andre Decorationer. Paa Vindues-Pillen er ligeledes et Speil eller Trumeaux, indfattet i forgyldt Billedhugger-Ramme, samme Speil naer fra Hohl Kehlen af Gibsdekkenet med Glasset lige ned til Gulvet til Brug ved Iklædningen. Over Dørene sees fire runde Malerier, malede af Mr. Favannes, og forestille la Magnificence, la Gloire, la Generosité, Pragten, Berømmelsen, Roesværdigheden, og Ædelmodigheden. Et stort Bord af Billedhugger-Arbeide i Antiqué-Stil ægte forgyldt med et hvidt italiensk Marmor-Blad. Canopeen og Lenestolen ægte forgyldte med grønt Damask betrukne.

7.) Et Cabinet i Løngangen til Kirken paa 2 Fag ud til Slotspladsen, er overalt paa Veggene udziret med Speilglas i forgyldte Rammer og andre forgyldte Ornamenter og Consoler, hvorpaa er opsat en meget stor og kostbar Samling af fransk, dresdner og chinesisck Porcelainer og andre Figurer, i den zirligste Orden. Ligeledes hænger i dette Gemak en stor Lysekrone med sex Arme af dresdner Porcelain. Canopeen og Tabouretterne ere ægte forgyldte og lakerede og med couleurt Drap d'argent betrukne. Oven over Dørene i dette Cabinet sidde to Malerier, som forestille Aarvaagenhed og Flittighed, la Vigilance, l'Etude, malede af Restout.

8.) Et Cabinet i Løngangen til Kirken paa 2 Fag, ud til Slotspladsen. Veggene ere betrukne med blaae Lystring, hvorpaa i den beste Orden ere ophængte endeel Cabinets-Stykker og andre Malerier, tildeels i Oliefarve og tildeels i Vandfarve med Glas for, alle med forgyldte Rammer. I endeel forgyldte og lakerede Skabe, med Speilglas i Dørene for, forvares en stor kostbar Samling af Figurer og Kunststykker i Bernsteen og Elfenbeen, Antiqué-Begere, Skaaler med videre, tildeels i Guld og Sølv indfattede og med ægte Stene besatte, hvilken Samling fortienner Kien-

523

deres store Opmerksomhed. Ligeledes er i dette Cabinet et Skab med Glas omkring, hvori paa et forsølvet Træ er ophængt en stor Samling af ægte og uægte Antiques, til Historien henhørende; hvoriblant findes en Deel af stor Verdie. I dette Gemak er en stor Lysekrone af Rav eller Bernsteen med sex Arme, som er forferdiget af Hendes Majestet Dronning Juliane Maria, og med Høistsammes Navn og Krone i Guld betegnet og ziret. Over Dørene sees tvende Malerier malede af Lamy, af hvilke det ene har denne Inscription: Irridens Cuspide Figo. Og det andet har denne: Non nisi grandia Cauto. Begge handle om Jason.

Hans Kongelige Høihed Kronprindsen har følgende Gemakker i Kongens Etage i Slottets Hovedbygning.

1.) Et Laquay-Gemak ind til Slotsgaarden paa tre Fag, hvor man seer et historisk Malerie over Kaminen.

2.) Et Forgemak ind til Slotsgaarden paa to Fag. Veggene ere betrukne med fint Lerred og malede med Antiqué Indfatning og Festonger af Mandelberg. Et Landskab-Malerie over Kaminen. Men over Dørene sees tre Malerier,

af hvilke det ene forestiller en Søehavn med danske Skibe, og de tvende andre ere to Landskabs-Stykker, malede af M. Potereau.

3.) Det forgyldte Spise-Gemak paa 3 store Fag ud til Slotskirken, er overalt paa Loftet saavesom Veggene udziret med Stukkatur-Arbeide og Billedhuggerie, som med ægte Glandsguld er forgyldt og giver Gemakket en prægtig Glands. I dette Gemak hænger en meget stor Krystal Lysekroner med 24 Arme i tre Rader. Dørene, som ere lige for Vinduerne ere forsynede med folierede Speilglas-Ruder, og desuden er i dette Gemak fire store Trumeaux eller Speile.

4.) Hans Kongelige Høiheds Kronprindsens Audience-Gemak er betrukket med carmosinrød Meubel-Damask med forgyldte Lister omkring. I dette Gemak er en Audience-Himmel af Purpur-Fløiel, med Broderie og Guld-Galoner, samt Cantille-Franger udziret, saa og en forgyldt Audience-Stoel med Purpur-Fløiels Betræk. Vindues-Gardinerne i dette

524

Gemak og Tabouret-Betrækkene ere af rød Damask. Paa en Piedestal staaer Hendes Kongelige Majestets Dronning Julianæ Mariæ Billede i Bryststykke af Gips, som er forferdiget af Professor Stanley.

5.) Kronprindsens Retirade- og Sove-Gemak paa 3 Fag ud til Slotskirken er betrukket med Brabandske historiske Tapeter. Over Dørene i dette Gemak ere to Malerier med Søehavne og Skibe.

6.) Kronprindsens Cabinet paa et Fag ud til Slotskirken, er betrukket med sribet Atlask. Over Dørene ere tre Malerier, som forestille Architectur.

7.) Et Gallerie bag Dronningens Trappe ud til Slotskirken paa 4 Fag. Veggene ere overalt udzirede med forgyldte Consoler, hvorpaa er endeel japanske og chinesiske Porcelains Vaser og Figurer, som i fordom Tid ere hiembragte fra China.

Udi Kongens Etage, i Slottets Hovedbygning ere endnu følgende Værelser:

- 1.) Den saa kaldede Rose, hvor Hof-Damer og Cavalerer spise til Middag.
- 2.) Et Cabinet for Høieste Rets Herrer.
- 3.) Hof-Tapiserens Værksteder.
- 4.) Kronprindsens Kammerjunks, og
- 5.) Kronprindsens Liv-Tieners Kamre.

Opgangen til Hans Kongelige Majestets Kongens, og til hans Kongelige Høiheds Kronprindsens Gemakker er af de tvende Marmor-Trapper i Taarnfløien. Disse prægtige Trapper ere anlagte paa hver Side af Slottets vestlige Hoved-Indgang under Taarn-Porten, og ere meget merkværdige at betragte i Henseende til deres Bygningsmaade og Buespending. Den ene af disse Trapper kaldes Kongens Trappe, og den anden kaldes Kronprindsens Trappe. De begynde begge i Slotsporten og gaae fra Kiældern 183 Trin høit igiennem alle Etager lige til Loftet. Allerøverst i hver af dem er under Loftet en Uhr-Skive, som viser, hvad Klokken er. Begge disse prægtige Trapper hvile paa kunstige frie Hvelvinger, hvis Trin ere af haarde Sandstene. Veggene ere be-

525

klædte med herlig poleret norsk Marmor, af det blaa og hvide Slags. Paa Udsiderne ere de indsluttede med et Gelænder- eller Tralværk af kunstig udarbejdet Jern, og ellers saa aabne, at man kan see fra øverst til nederst. Hvelvingerne ere prydede med en stor Mængde af fint Stukkatur-Arbeide.

E. Kron-Prindsens Etage.

I Kronprindsens Etage, boer Hendes Kongelige Majestet, Enke-Dronning Juliana Maria, Hans Kongelige Høiighed Arveprinds Friderik, tilligemed hans Gemalinde Hendes Kongelige Høiighed Arveprindsesse Sophia Friderika, saa og Hendes Kongelige Høiighed, Prindsesse Charlotta Amalia.

Hendes Majestet Dronning Juliana Maria har i Kronprindsens Etage i Slots-Hoved-Bygningen følgende Gemakker i den nordre Fløi.

1.) Et Laquay-Gemak ind til Slotsgaarden paa 2 Fag.

2.) Et Spise-Gemak ligeledes ind til Slotsgaarden paa 2 Fag. Veggene ere betrukne med rød Damask. En Deel Portraiter af Hendes Majestets Familie hænge paa Væggen. Over Kaminen sees et Malerie, malet af Lancrede, og forestiller le Printems, Foraaret.

3.) Et Dame-Forgemak ud til Slotskirken paa 3 Fag, er betrukket paa Veggene med Berlinske vævede Perspectiv-Tapeter. Under Loftet sees to Plafonds, malede af Cancelliraad Kroch med historiske Forestillinger. Over Kaminen sees et Malerie, som forestiller la Modestie, Sædelighed, og er malet af J. du Mont le Romain. Fire Malerier eller Dørstykker, af hvilke de to ere malede af Mons. Delobel, og forestille Proserpinas og Cephalis Bortførelse, l'Envelement de Proserpine & Cephale. Men de tvende andre ere malede af Masse, og forestille Daphnis og Apollo, Alpheus og Arethusa.

4.) Hendes Majestets Audience-Gemak ud til Slotskirken paa 2 Fag, er betrukket med blaa Genueser-Fløiel. Her sees en Baldaqvin eller Audience-Himmel af blå Genueser-Fløiel, rigelig besat med Guld-Galoner og Cantille-Franger belagt og udziret, samt en forgyldt Audience-Stoel med dito Betræk. Ligeledes Vindues-Gardiner af blaa Genueser-

526

Fløiel med Guld-Galoner. En stor massiv Sølv-Lysekrone med 12 Arme, samt fire massiv Sølv dobbelte Lysearme paa Veggene af de tvende store Speile eller Trumeaux. Man seer over Gemaks-Dørene fire Malerier eller Dørstykker, malede af Cazes, hvilke forestiller Juno, Venus, Diana og Minerva.

5.) Hendes Majestets Dronningens Retirade-Gemak ud til Slotskirken paa 2 Fag, er betrukket med blaa Chinesisk Damask. Paa Veggene ere ophængte endeel Portraiter af den Kongelige Familie. Over Kaminen sidder et Malerie, som forestiller Zephyrus og Flora, og er malet af Msr. le Clerk. Dernæst over Gemaks-Dørene sidde to Dørstykker, som forestille Bacchus med Vindrue, Cephalus og Procris, og ere malede af Boizot.

6.) Hendes Majestets Dronningens Bibliothek-Cabinet ud til Slotskirken paa et Fag, med Skabe paa Veggene, som ere malede med allegoriske Figurer, hvori Hendes Majestet har sit Haand-Bibliothek. Over Dørene ere tre Malerier malede af Gallosche, hvilke forestille Apollo og de ni Muser.

7.) Hendes Majestets Dronningens Sove-Gemak ud til Slotskirken paa 2 Fag, er betrukket med rød Damask. Udi dette Gemak er endeel kostbare Malerier og Portraiter af den Kongelige Familie. To Malerier over Dørene, malede af Gallosche.

8.) Hendes Majestets Dronningens Pretiosa-Cabinet paa 2 Fag ud til Slotspladsen, er betrukket paa Veggene med carmosin Lystring, hvorpaa fra oven til nedentil ere ophængte endeel kostbare Mignatur-Malerier og Kunststykker af adskillige berømte Mestere, og iblant andet en Saming af Mignatur-Stykker i Vandfarve, som ere tegnet og malede af de Kongelige Prindser og Prindsesser. I Skabene med Speilglas for, forvares en stor Samling af kostbare Nips og Pretiosa af Guld og Ædelstene.

9.) Hendes Majestets Dronningens ny Cabinet paa 2 Fag ud til Slotspladsen. Veggene ere betrukne med fint Lerred, som er pailleguul malet,

527

hvorpaa fra oven til neden er ophængt en stor Samling af fine Kobberstykker, af franske, italienske og engelske Mestere, indfattede i forgyldte Rammer med Glas for. Stykkerne forestille tildeels Historier, Landskaber og Perspektiver og andre Ting, som af Kiendene med stor Fornøjelse betragtes, og fortiene deres Opmerksomhed. I dette Gemak er en Fettesteens Kakkelovn med ægte forgyldte Messing-Zirater, som forestiller et Postament med en Figur paa, inventeret af Hofbygmesteren, Justitsraad og Professor Harsdorff.

10.) Hendes Majestets Dronningens blaa Cabinet ind til Slotsgaarden paa et Fag, er betrukket med blaa chinesisck Damask. Paa Veggene endeel Malerier eller Portraiter af Fyrstelige Personer af Hendes Majestets Familie. I dette Gemak staaer et kostbart Uhr med Futteral af Rosentræ, hvilket er forferdiget i Petersborg og gaaer et heelt Aar uden at det optrekkes meer end eengang.

Opgangen til Hendes Majestets Gemakker, er den store og saa kaldede Steentrappe eller Dronningens Trappe med et Steen-Gelænder i den nordre Fløi fra Slotsgaarden. Paa samme Trappes Afsatser er anbragt Vandspring eller Casquade, som fra Slots-Loftet drives ved Vandets Trykning af en stor Vandkum, som altid er fuld af Vand.

Hans Konglige Høihed Arveprinds Friderik, har følgende Gemakker i Kronprindsens Etage udi den østre Fløi imod Slotspladsen.

1.) Et Laquay-Gemak paa 2 Fag ind til Slotsgaarden.

2.) Et Forgemak paa 3 Fag ind til Slotsgaarden, Betrækket er malet af Professor Mandelberg, graat i graat og rødt, og forestiller Apollo med Muserne. Fire Dørstykker ligeledes graat i graat en Bas relief.

3.) Et Malerie-Gallerie ind til Slotsgaarden paa 6 Fag. Veggene ere behængte med endeel historiske Malerier af adskillige Mestere forferdiget, og med forgyldte Rammer zirede. I dette Gemak staaer en Gibs-Figur, forferdiget af Professor Stanley, forestillende Hans Kongelige Majestets Symbolum: Gloria ex Amore Patriæ.

528

4.) Et Audience-Gemak paa fire Fag ud til Slotspladsen. Veggene er betrukne med fransk Haute Lice Tapeter, som forestille en Deel af Telemaks Aventures. Udi dette Gemak staaer en Baldaqvin eller Audience-Himmel af rødt Fløiel med Guld-Galoner, og en Audience-Stoel med dito Betræk, saa ogsaa Vindues-Gardiner af Fløiet med Galoner udzirede. Sex Malerier eller Dørstykker, malede af Parocell, og forestille Batailler og militairske Handlinger. I dette Gemak sees fire store kostbare Speile eller Trumeaux med forgyldte Rammer i Veggene indfattede.

5.) Et Retirade-Gemak eller Cabinet paa 2 Fag ud til Slotspladsen, er betrukket med rød Damask. I dette Gemak holdes tre Gange om Ugen Stats-Raadet, hvor Cheferne for de kongelige Collegier gjøre Forestillinger i Overværelse af Hans Kongelige Høihed Arveprindsen. Over Dørene ere fire Landskabs-Malerier, af hvilke de to ere malede af la Peigna, og de andre tvende ere malede af Bolckmann.

6.) Et lidet Cabinet paa et Fag ud til Slotspladsen. Veggene ere betrukne med grøn Lystring. I dette Cabinet er ophængt endeel Malerier og Cabinets-Stykker af adskillige Mestere, iblant hvilke findes et Stykke, hvorpaa er anbragt alle Kongerne af den oldenborgske Stamme og deres Dronninger i Mignatur-Maling. Over Dørene ere tvende Malerier eller Dørstykker, malede af du Mont le Romain, hvilke forestille Tapperhed og Magten, la Valeur & la Force.

7.) Hans Konglige Høiheds Arveprindsens Skriv-Cabinet og Bibliothek ud til Slotspladsen. Paa Veggene er endeel Tegninger af Professor Stanley og Professor Hafner og andre i forgyldte Rammer med Glas for. I Skabene omkring paa Veggene er en stor Samling af udvalgte Bøger til Hans Kongelige Høiheds Haand-Bibliothek. Over Dørene ere fire Malerier eller Dørstykker, malede af Msr. Jaurat, forestillende Mathematique, Navigation eller Seiladsen, Astrologie og Bothaniquen.

529

8.) Et Garderobe- eller Iklæde-Gemak paa 2 Fag ud til Slotspladsen. Veggene ere malede med Landskab graat i graat. Paa samme hænger en Deel Malerier i Oliefarve, malede af Cramer, i forgyldte Rammer.

9.) Et Billard-Gemak paa 2 Fag. Veggene ere betrukne med grøn Damask. Tvende Malerier eller Dørstykker, malede af Professor Mandelberg. Et Malerie over Kaminen malet af le Clerc, forestiller Vertumnus og Pomona.

Hendes Kongelige Høiheds Arve-Prinsessens, Sophia Friderica, Gemakker.

1.) Et Laquay-Gemak paa et Fag ud til Kunstkammeret.

2.) Et Dame-Forgemak paa 2 Fag ud til Kunstkammeret, betrukket med blaae Lystring.

3.) Et Audience-Gemak paa 3 Fag ud til Kunstkammeret, er betrukket med vævede Haute Lice Tapeter med Perspective-Landskaber og Søehavne med Skibe, med videre. Over Dørene ere fire Blomsterstykker.

4.) Et Retirade-Gemak paa 2 Fag med Vinduerne ud til Slotspladsen. Veggene ere betrukne med grøn Damask; paa samme er placeret Hendes Majestets Dronning Julianæ Mariæ Portrait i Legem-Størrelse i Oliefarve, malet af den Kongelige Hof-Skildrer, Justitsraad Erichsen med megen Flid, og fortiener af Kiendere og andre at bemerkes. Over Dørene tvende Landskabs-Skilderier af Castallain. Et Skab med kostbar Porcelain og andre Ting.

5.) Et lidet Cabinet paa et Fag ud til Slotspladsen, er betrukket med grøn Lystring. Over Dørene er tvende Landskabs-Malerier.

6.) Et Garderobe- eller Iklæde-Gemak paa et Fag ud til Slotspladsen; her sees trede Pitoresque-Malerier eller Dørstykker malede af la Joue.

7.) Et Sove-Gemak paa 2 Fag ud til Slotspladsen, samme er i Aaret 1774 med megen Smag indrettet af Hr. Justitsraad og Hofbygmester Harsdorff, og har ved en Udbygning paa Siderne faaet en god Anseelse ved riflede Lesener eller forgyldte Piller med Kapitæler og Socler. I begge

530

Hiørnerne staae tvende runde Postamenter af Fetsteen og Marmor med ægte forgyldte Messing-Antique-Zirater, hvorpaa er en bronzeret Figur af Gibs. Den ene af disse Postamenter er en Kakkellovn.

8.) Et Retirade-Gemak paa 2 Fag ud til Slotspladsen. Dette Gemak er efter Hr. Justitsraad og Hofbygmester Harsdorffs Tegning i Aaret 1774 blevet indrettet og decoreret. Veggene ere inddelte i adskillige Partier med Lessener og Nicher, hvorpaa er malet af Professor Mandelberg graat i graat Bas relief paa Fyllinger og Medaillons adskillige Malerier, forestillende Elementerne, og i Nicherne antique Vases med Figurer og Messing-Zirater, som med Guld er forhøiet. I dette Gemak er en Kakkellovn af Fetsteen og Marmor med ægte forgyldte Zirater og forestiller et Postament med en Vase paa. Over Dørene ere fire Malerier eller Dør-Stykker, malede en Bas relief.

Hendes Kongelige Høihed, Prindsesse Charlotta Amalia har følgende Gemakker i Kronprindsens Etage.

1.) Et Laquay-Gemak ind til Slotsgaarden paa 2 Fag.

2.) Et Forgemak ind til Slotsgaarden paa 3 Fag, betrukket med Guldlæder. Over Kaminerne sees to Malerier eller Blomster-Stykker malede af Ladey. Fire dito Dørstykker, malede af samme Ladey.

3.) Et Dame-Forgemak paa 3 Fag ud til Slotskirken, er betrukket med Haute-Lice Tapeter, som ere komne fra Nykiøbing Slot paa Falster og forestille Jagtstykker. En Plafond under Loftet malet af Cancellieraad Kroch. Fire Malerier eller Dørstykker, malede af Dandre Bardon, hvilke forestille Daarlighed, la Folie, Viisdom, la Sagesse, Tragedie og Comedie. Over Kaminen sees et Maleri af Jaurat, som forestiller Clitia og Solen.

4.) Hendes Kongelige Høiheds, Prinsesse Charlotta Amaliæ Audience-Gemak paa 3 Fag ud til Slotskirken, er betrukket med grønt blommet Berliner-Fløiel paa Guldgrund, Baldaqvinen og Vindues-Gardinerne ere af grønt Fløiel, zirede med Guld-Galoner. To Speile, to Borde, fire Queri-

531

doner, Sex Lampetter, altsamme af Sølv med Hendes Kongelige Høiheds Navn. Over Gemaks-Dørene sees fire Malerier eller Dørstykker, malede af Carl van Loe, hvilke forestille den ægteskablige Troskab, Billigheden, Ædelmodigheden og Guds frygt.

5.) Retirade- eller Parade-Sove-Gemak paa 2 Fag ud til Slotskirken. Alcoven, som med et Gallerie af forgyldte Piller er afdeelt, er betrukket med grøn Fløiel. I denne Alcove staaer en meget antique Tronseng med Omhæng af grøn Fløiel, riig broderet og med Galoner belagt, og paa Tungerne af Kapperne, saavel som Teppet af Sengen er Hans Majestets Kong Friderik den Fierdes Navn i Broderie. Denne Seng er til Højst samme Kongens Formæling bleven forferdiget. Desuden er i dette Gemak endeel Portraiter af Kongelige Personer. Over Kaminen er et Malerie, som forestiller Kong Christian den Siette i Legem Størrelse til Hest, malet af Parocell. Over Gemaks-Dørene sees to Malerier eller Hyrde-Stykker, Pastorales, malede af Jeaurat.

6.) Et Pretiosa-Cabinet i Hiørnet ud til Slotskirken paa 2 Fag. Veggene ere betrukne med blaa Damask, hvorpaa er ophængt en stor Deel Mignatur-Stykker og andre Malerier. I Skabene forvares Hendes Kongelige Høiheds Juveler, Pretiosa og andre kostbare Ting, hvoriblandt er en stor Samling af Guld-Medailler. Over Dørene i dette Cabinet ere tvende Malerier, som ere malede af le Clerc; det ene af disse forestiller une jeune Vestale, en ung Vestale eller Nonne, det andet forestiller Ildens Udspring, l'originale du Feu.

7.) Hendes Kongelige Høiheds, Prindsesse Charlottæ Amaliæ Sove-Gemak paa to Fag ud til Ridebanen. Veggene ere betrukne med carmosin rød Meubel-Damask, hvorpaa er ophængt endeel Portraiter af den Kongelige Familie, samt endeel andre Malerier og Cabinets-Stykker. Over Kaminen er et Malerie, som er malet af Jeaurat, og forestiller Angelica og Medor. Over Dørene ere to Malerier, som ere malede af Jeaurat;

532

det ene forestiller la Douceur, Venlighed, og det andet forestiller Troskab, la Fidelité.

8.) Hendes Kongelige Høiheds, Prindsesse Charlottæ Amaliæ Bibliothek paa 2 Fag ud til Ridebanen, er betrukket med malede og lakerede Tapeter, blaa i Grunden med forgyldt Bord eller Indfatning, hvorpaa ere ophængte endeel Portraiter af Kongelige og Fyrstelige Personer, samt en Deel andre Malerier. Omkring paa Veggene ere Skabe med Glas-Døre for, hvori Hendes Kongelige Høihed har sit Bibliothek, som bestaaer af en stor og vidtløftig Samling af Bøger, i adskillige Sprog og Videnskaber.

Opgangen til Hendes Kongelige Høiheds, Prindsesse Charlottæ Amaliæ Gemakker, ere af den saa kaldede Dronningens Steen-Trappe i den nordre Fløi.

Udi denne Etage, som kaldes Kronprindsens Etage, logerer Hendes Kongelige Høihed Prindsesse Sophia Friderica, og Hendes Kongelige Høiheds Prindsesse Charlotta Amalia Kammer-Frøkener, Over-Staldmesteren og Chefen ved Hans Kongelige Høiheds, Prinds Frideriks Hof-Etat.

F. Den øverste Mezzanin-Etage.

I den øverste Mezzanin-Etage, hvis Værelser ere 4 Alen 20 Tomer høie, logere Hendes Majestets Dronningens og de Kongelige Prinsessers Hof-Damer; tilligemed Kammer-Fruer, Kammer-Jomfruer, Dame-Jomfruer, Gemaks-Piger og Stue-Piger med deres Betiente. De Høikongelige Personers Kammer-Tienere, Kammer-Laquayer, og øvrige dertil hørende Betientere. I facaden ud til Slotspladsen er det Kongelige Rustkammer, som indeholder en stor Mængde af gamle antique og moderne Geværer af stor Kostbarhed og Verdie, da endeel af dem ere beslagne med Guld og Sølv, og tildeels med ægte Stene besatte, saa og med Elfenbeen og Perlemoer indlagte. Over dette Rustkammer fører den Kongelige Liv-Tiener og den Kongelige Rustkammer-Mester Mahr et ordentligt Inventarium, hvori alle Geværerne ordentlig og ved Numere ere anførte, samt dertil hørende Anmerkninger.

533

Fra Vinduerne i denne øverste Mazzanine falder et ugemeent rigt og deiligt Syn frie ud over alle Kiøbenhavns Kanter, saa og ud over Søen; thi denne Etage ligger høiere end mange Kirketaarnene.

Opgangen igiennem alle forommeldte fem Etager i den østlige Side af Slottet er paa begge Sider i Porten af Træ-Traprer, som ere til den daglige og sædvanlige Brug.

Fra Christiansborg Slots søndre og nordre Side udspringe fire Corridors eller Løngange, som føre til Side-Bygningerne og sammenbinde dem med Slottet, nemlig:

Fra Slottets søndre Side udspringe to Corridors eller Løngange, hvoraf den ene fører til Cancelliet og det Kongelige Geheime-Arkiv, men den anden Løngang fører til det Kongelige Bibliothek og Kunstammer.

Om den Løngang til Cancelliet.

Den Corridor, (det er en lav Bygning) kalden Løngangen til Cancelliet, bestaaer af Kielder-Etagen, Damernes Etage, Mezzanin-Etagen, og Kongens Etage.

a.) I Kielder-Etagen af denne Løngang er Hof-Malerens Værksted.

b.) I Damernes Etage af denne Løngang, ere trende Contoirer for Over-Skatte-Directionen, og tvende Contoirer for Bogholderen og Kassereren ved Extra-Skatten.

Aar 1767 i Januar blev Over-Styrs-Directionen begyndt paa Christiansborg Slot. Aar 1778 fik den Navn af Stats-Balance-Direction og Over-Skatte-Directionen. Aar 1782 den 2 Apr. blev Stats-Balance- og Over-Skatte-Directionen ophævet; thi Hans Kongelige Majestet fordeelte de hidindtil ved samme Direction bestyrede og forvaltede Indretninger og Indtæcter saaledes, at nogle deraf ere henlagte til Skatkammeret, andre til Finants-Collegium, Rentekammeret og Bergverks-Directorium. Bankens Sager derimod henlagte til den Kongelige octroierede Banke. For aldeles at adskille Banken fra sit øvrige Finants-Væsen, ophævede Hans Kongelige Majestet Stats-Balance- og Over-Skatte-Directionen, og for Banken, der ellers bliver i sin Indretning og Forfatning uforandret, udnævnte Hans Kongelige Majestet en egen Direction, under Navn af: Over-Direction for den Kongelige octroierede Banke, som efterkommer alt

534

hvad forhen Stats-Balance-Directionen, for saavidt Banken angaaer, var befalet. Bemeldte Over-Direction bestaaer af Stats-Balance-Directionens syv Lemmer.

c.) I Mezzanin-Etagen af denne Løngang har Slotsfogdens Fuldmægtige deres Kammer, hvorved er et Kammer til adskillige Meublers Bevaring. Og uden for disse Kamre er en Løngang til Cancellie- og Rentekammer-Bygningen.

d.) I Kongens Etage af denne Løngang er anlagt det ny Kongelige Malerie-Gallerie i en stor Sal, som er 72 Alen lang med 11 Fag Vinduer, ud til Slotspladsen; hvilken Sal er betrukket med rød vatret Mohr. I dette Gallerie, som henhører under Kunstammer-Forvalterens Opsigt, er placeret en stor Mængde udvalgte kostbare Malerier i forgyldte Billedhugger-Rammer, hvilke ere forferdige af de berømteste Italienske, Nederlandske og andre Mestere i Malerkunsten, og have kostet anseelige Summer. Dette Mallerie-Gallerie er i Kong Friderik den Femtes Tid Aar 1765 bleven istandbragt under Tilsyn af da værende Kunstammer-Forvalter Morel, som ved sine udenlandske Reiser havde forhvervet sig den fornødne Kundskab, og for Hans Majestets Regning efter Ordre havde kjøbt endeel af disse kostbare Malerier, som af Kiendene med megen Opmerksomhed fortienet at betragtes. Blant disse prægtigste Skilderier, som ere 60 i Tallet, kan et lystende Øie fornøje sig i høi Grad ved at tage følgende Malerier i Øiesyn. En Engel visende Agar en Kilde. Rebekka og Eleasar ved Brønden, Moses ved den brændende Busk, Alexander som vil formæle sig med Roxane, Diana i Badet. Et prægtigt Bryllupsstykke, Christi Indridelse i Jerusalem, Christius staaende for Pilatus, Christi Bespottelse, de tre Marier ved Christi Grav, Christus og Disciplene til Bords i Emaus, Hyrderne og de Vise af Østerland ved Christi Fødsel. Et prægtigt Stykke, der forestiller et Bryllup. En Eremit, som finder den danske Prinds Svends døde Legeme paa Valdpladsen i det

forjættede Land. En Tyrs Kamp med Hunde; Hunde og Vildsvine; Hunde som kæmpe med en Biørn; Et søe-Slag imellem de Spanske

535

og de Hollandske. En Søe-Bataille imellem den Hollandske og forenede franske og engelske Flaade. Et Feldtslag imellem Rytterie og Fodfolk. En hollandsk Kirke indvendig. Et Fruentimmer, som bedrager et ungt Menneske i Kortspil, ved andres Hielp. Loth med sine to Døttre, og mange flere. Dernæst staaer i samme Gallerie følgende Buster, af hvid italiensk Statuarie-Marmor, nemlig: Kong Friderik den Femtes Brystbillede, giort af Sally. Dronning Lovise i Antique Dragt, giort af Justitsraad og Professor Wiedewelt. Kong Christian den Syvende i romersk Dragt, giort af Professor Wiedewelt. Dronning Juliana Mariæ Buste i moderne Dragt med den Kongelige Kappe, forferdiget af Professor Wiedewelt. Desuden sees her en Model af Statuen paa Frideriks-Torv af Gibs bronzeret. Saa og to Skabe med Migniaturl-Malerier. Om dette prægtige Kongelige Malerie-Gallerie, giver den Kongelige Kunstammer-Forvalter Hr. Spengler, hvis gode Indsigt og fortreffelige Genie er bekiendt, al fornøden Efterretning med megen Velvillighed, naar nogen vil besee dette kostbare og prægtige Malerie-Gallerie, og derom melder sig hos ham.

Fra Chrsitiansborg Slots nordre Side udspringe ogsaa to Corridors eller Løngange, hvoraf den ene fører til Slotskirken, men den anden Løngang sammenføier Slottet med Garder-Staldene og de Kongelige Vogn-Remisser.

Om den Løngang til Slotskirken.

Den Corridor, (det er en lav Bygning) kalden Løngangen til Slots-Kirken, bestaaer af Kielder-Etagen, Damernes Etage, Mezzanin-Etagen og Kongens Etage. Formedelst denne Løngang sammenføies Slots-Kirkens Bygning, (beliggende allernærmest ved Høibroe) til Slottet.

a.) I Kielder-Etagen af denne Løngang har Material-Forvalteren sit Magazin og Contoir.

b.) I Damernes Etage af denne Løngang logerer Hendes Kongelige Høiheds Prindsesse Lovisa Augusta Hof-Dame, Kammer-Jomfruer, Dame-Jomfruer, Kammer-Laquay og Gemaks-Pige, samt deres Piger.

536

c.) I Mezzanin-Etagen af denne Løngang, logerer Hans Excellence Hr. Over-Hof-Marchallen.

d.) I Kongens Etage af Løngangen til Kirken, har Hendes Kongelige Høihed, Prindsesse Lovisa Augusta, følgende Gemakker:

1.) Et Forgemak paa 2 Fag paa Hjørnet ud til Høibroe, er betrukket med vævede historiske Tapeter. Tvende Malerier eller Dørstykker, forferdigede af Msr. Christoffe, forestillende Aurora og Diana.

2.) Et Audience-Gemak paa tre Fag ud til Slotspladsen, er betrukket med vævede historiske Tapter. I dette Gemak er en Baldaqvin eller Audience-Himmel af rød Fløiel med Guld-Galoner og Frydser, og en forgyldt Audience-Stoel med dito Betræk. Over Gemaks-Dørene sees tre Malerier Paisages histories, malede af l'Enfant.

3.) Et Retirade-Gemak med 3 Fag Vinduer ud til Slotspladsen, er betrukket med grøn Damask, Over Dørene ere tvende Malerier Paisages, malede af Msr. Chavanes.

4.) Et Cabinet paa 2 Fag ud til Slotspladsen, er betrukket med blaa Meubel-Damask. Over Dørene sees tvende Malerier Paisages pittoresques, malede af Chantreau.

>

5.) Et Sove-Gemak paa 3 Fag ud til Slotspladsen, er betrukket med vævede Tapeter, som forestille Skov-Landskaber.

Næst ved disse Gemakker logerer Hendes Konglige Høiheds Kammer-Frøken, som har tre Kamre.

Opgangen til Hendes Kongelige Høiheds Gemakker, er af Trappen uden for Slotskirken i Damernes Etage i bemeldte Løngang.

Fra Slottets Hovedbygning til Slotskirken, er et Gallerie uden for Hendes Kongelige Høiheds Gemakker med 11 Fag Vinduer ind til Slotskirken, eller den saa kaldede gamle Ridebane. Derpaa findes følgende Malerier i Væggen indsatte, nemlig: Et Stykke af Miani, forestiller Kong Pharaos Datter, som finder Moses i Rørkisten. Et Stykke af Leinberger, forestiller Christus uddrivende Jøderne af Templet. Et Stykke af Leinberger, forestiller Christus

537

iblant Lærerne i Templet. Et Stykke af Leinberger, forestiller Joas i Templet, omringet af de ypperste Præster. Et Stykke af Miani, forestiller Kong Pharaos Datter med Moses ved Haanden.

Christiansborg Slots-Kirke eller Slots-Capel i Henseende til sin udvortes Skikkelse, gjør den ikke meget kiendelig adskilt fra Resten af Side-Bygningerne, uden saavidt at det italienske Tag paa Slots-Kirke-Bygningen er en god Deel høiere end de øvrige. Men den indvortes Zirats og Pragt i denne Slotskirke er paa det allerprægtigste indrettet. Man seer ei andet end lutter Marmor, rigt Stukkatur-Arbeide, fortreffeligt Billedhugger-Arbeide, paa det rigeste sterkt forgyldt. Galleriet paa begge Sider i Kirken bæres af 24 fristaaende høie romerske Piller af hvid italiensk carrarisk Marmor, hvilende i to og to tillige paa høie Postamenter af blaa og graa norsk Marmor, og oven til ere de prydede med sterk forgyldte corinthiske Kapitæler. Med samme Slags rare Marmor ere og alle Veggene beklædte. Af selv samme Orden og store Pragt er den østlige Side af Slotskirken, hvis Forspring indeholder i de to nederste Etager adskillige Kirke-Gemakker med Kakkellovne udi for de adelige Damer. Men i den øverste Etage er den Kongelige Kirkestoel for begge Deres Kongelige Majesteteter. Paa hver Side af den Kongelige Stoel ere Apartements for de Kongelige Børn. Fra denne Kongelige Tribune udløber paa høire og venstre Haand de ommeldte to Gallerier, hvor Kirkestole ere indrettede for de Kongelige Geheime-Raader, Riddere, Kammerherrer, Hof-Cavallerer og Officerer. Lige over for den Kongelige Tribune eller paa den vestlige Side af Slotskirken er Choret, hvor man i en perpendiculair Linie oven over hverandre sees Altaret, Prædikestolen og Orgelverket. Dette Chor er afdeelt ved Gulvets Forhøielse og ved et ziirligt Tralverk af Jern. Siderne have corinthiske Pilastre af hvid Marmor og derhos nogle bibelske Historier, malede af Msr. Frantz. Over Altar-Bordet, som er af sort Marmor, forestilles den Hellige Nadvere en Bas relief i hvid Marmor, meget zirligt gjort, skiønt lidet, da der var ikke større Rum formedelst Prædikestolen, hvis Nederdeel strax møder. Vasa Sacra ved Christiansborg Slots-Capel, ere disse: En forgyldt Altar-Kande af Sølv, vog 2 Pund 7 Lod,

538

En Sølv forgyldt Kalk og Disk, besat med en Turkos og syv andre Stene, hvorpaa findes udstukket Antworskow. 1533. vog med Stene 3 Pund 12 Lod. En stor forgyldt Kalk og Disk med Kong Christian den Femtes Navn, vog 3 Pund 23 Lod. En liden Sølvkande med Danmarks Vaaben, vog 1 Pund 3 Lod. En Sølvæske til Ablater, vog 23 Lod. En liden Sølvflaske paa en Pægel med Kong Friderik den Tredies Navn, samt en Ablatæske oven paa, vog 11 Lod. En liden Sølv forgyldt Kalk og Disk med Kong Friderik den Tredies Navn med Futteral, med foranførte Flaske, vog 15 Lod. To Sølv forgyldte Kalke og Diske, paa samme findes udstukket Kong Friderik den Fierdes Navn og Krone over i tvende Futteraler, vog 1 Pund 13 Lod. Til Døbe-Acten er et stort udstykket Sølv Døbe-Bekken med Kong Christian den Femtes Navn, samt Aarstal 1698, udstukket i Bunden, vog 5 Pund 7 Lod 2 Qvintin. Men til de Kongelige Prindsers og Prindsessers Daab, bruges de Vasa Sacra, som giemmes paa det Kongelige Rosenborgs Slot og ere disse: En kostelig Piedestal eller høi Fod af drevet Sølv-Arbeide, som bærer et Sølv-Bekken eller Fad forgyldt. Indvendig er en drevet Sølvplade, mat Arbeide, hvori Christus forestilles at lade sig døbe af Johannes. Paa Randen af Fadet ere 3 smaae Plader med bibelske Historier, sigtende til Daabens Sakramente. Bemeldte høie Fod, som det staaer paa, er ziret med forgyldte og andre Zirater, Kiøbenhavns Arbeide. Det er bekostet af Kong Friderik den Fierde den 2 Oct. Aar 1720, og veier tilsammen 1 Lis pund og 14 Pund Sølv. Til dette Sølvfad henhører et Fad af puur Guld ligeledes prægtig udarbeidet. Naar Kongelige Børn døbes, da settes dette Guld-Døbe-Fad inden i forommeldte Sølvfad, der staaer paa den høie Sølvfod. I dette

Guldfad døbes de Kongelige Børn, derefter bliver paa samme Guldfad udstukket deres høie Navn og Daabes Dags Datum. Til dette Guld-Døbefad, naar det bruges, hører ogsaa en stor Gies-Kande af puur Guld. Begge Dele, den store drevne Guld-Gies-Kande med tilhørende drevet Guld-Døbe-Fad, veier tilsammen efter den ny Guldvægt 4 Pund 31 Lod 1 Qvintin. Disse tvende Guld Vasa Sacra giemmes i det Skab, hvortil Kongen selv har Nøglen, men den høie Fod af drevet Sølv-Arbeide,

439

som bærer Sølv-Fadet staaer for ved den ene Camin paa den lange Sal eller Riddersalen paa Rosenborg Slot. (See herom den 2 Bog II kap. §. 1.) Lige over Altaret er Prædikestolen, og over den er Orgelverket. Disse tre Ting i en perpendicular Linie lige over hverandre, gjøre i Choret et meget herligt og kostbart Forspring, og er alt sammen med Zirater, Billedhugger-Arbeide paa det prægtigste udstafferet, og derhos næsten ganske saa forgyldt som en Lue. Under Kirke-Loftet, som over Gesimsen rundt omkring er prydet med mangfoldigt Stukkatur-Arbeide og sterk Forgyldning, seer man et Plafond, som er det største Kunst-Malerie af den berømte danske Skildrer Cancelliaaad Krochs Arbeide. Denne Plafond forestiller Opstandelsen, den yderste Domme-Dag, Himmerig og Helvede. Men formedelst Helvedes græselige Forestillelse derpaa, er Enden og Hjørnerne deraf skiult ved visse til den Ende anbragte Zirater. Hvilken forsigtighed er efter de nyeste Kunstdommeres i Malerier deres Raad tagen i Agt, paa det at frugtsommelige Koner ikke skal tage Skade ved at see derpaa. Denne Plafond sad i den forrige Slotskirke, men da samme med det gamle Slot blev nedbrudt, blev bemeldte Plafond nedtaget og gient for at opsettes igien i den ny Slotskirke af Kong Christian den Siette. Kirke-Gulvet i Slotskirken er overalt belagt med store norske Marmor-Tavler af adskillige Farver, i Figurer indlagte. Slotskirken blev indviet af den Siellanske Biskop, Mag. Peder Hersleb paa første Advents Søndag eller den 27 Nov. Aar 1740, som var Dagen efter de Høikongelige Herskabers høitidelige Indtog paa Christiansborgs Slot. De Kirkestole, som staae paa Gulvet og ere bestemte for Hof-Officiantere, Pager, Laquayer og andre Tilhørere af Stadens Indvaanere, ere saaledes fastgiorte, at de kan borttages derfra, naar nogen usædvanlig Solennitet udkræver, at Gulvet skal være ryddeligt. Hvilket adskillige Gange er skeet, nemlig ved Kong Christian den Siettes høistsørgelige Dødsfald den 6 Aug. Aar 1746, ved Dronning Lovises Død den 19 Dec. Aar 1751. Kong Friderik den Femtes Død den 14 Jan. Aar 1766 og Dronning Sophia Magdalenas Død den 27 Mai Aar 1770, for at opsette det sædvanlige Castrum Doloris eller Cataphalque, her i Slotskirken. Aar 1767 Fredagen den 1 Maj, lod

540

Kong Christian den Syvende sig tilligemed sin Dronning Carolina Mathilda høitideligen salve her udi Christiansborgs Slotskirke. Hvilken Salvings-Act blev forrettet af Biskoppen over Siellands Stift, Hr. Ludvig Harboe, de tvende assisterende Biskopper vare: Hr. Doct. Friderik Nannestad, Biskop over Christiania Stift; og Hr. Doct. Broder Brorson, Biskop over Aalborg Stift. Hvilke tre til Salvings-Ceremonierne anbefalede Biskopper, alle iførte deres Chor-Kaaber, den førstes af Guldmoor, og de tvende Assisterendes af Sølvmoor, imodtoges deres Kongelige Majesteter Kongen og Dronningen, ved Indgangen til Kirken. Den Kongelige Salvning er forhen skeet sædvanlig i Frideriksborgs Slotskirke. Til Erindring om denne solenne Salvings-Fest ere myntede tvende Medailler, af hvilke den ene forestiller paa Aversen Hans Konglige Majestets Buste med en Laurbær-Krands om Hovedet og denne Omskrift: Christianus VII. D. G. Rex Dan. Norv. Vand. Goth. Paa Reversen sees Hans Kongelige Majestet i fuld Corpus, iført Salvings-Dragt, knælende ned for et Altar, hvorpaa Konge-Loven ligger og nedleggende Scepter og Krone paa et ved Altaret staaende Taburet. Oven over læses de Ord: Divinis Auspiciis, (det er) Under guddommelig Bistand. I Exerguen staaer: Unctus, det er Salvet. d. 1 Maj. MDCCLXVII. Dens Præg er af Medailleur Adzer. Den anden Medalje forestiller paa Aversen Hendes Kongelige Majestets Dronningens Brystbillede, Hovedhaaret paa romersk Maneer indflettet med Perler og med en Diamant foran. Om Halsen et Gevandt, mellemvirket med Kroner og Fryndser, samt heftet med en Agraffe med Omskrift: Carolina Mathilda D. G. Reg. Dan. Norveg. Goth. Paa Reversen sees en Piedestal af antique Architectur, paa hvis ene Side sees en Medaillon med Festons omgiven, hvorudi Hendes Majestets Navn i Chiffre staaer med Kroner over. Paa Piedestalen og paa en med Galoner broderet Pude sees en Krone, omgiven med en Gloire og derover disse Ord: Non Dignior Ulla, det er: Ingen værdigere end hun. I Exerguen staaer: Christianoburgi MDCCLXVV. d. 1 Maj. af

Medailleur Wolf. Af andre Høitideligheder er ogsaa at merke, at i Christiansborgs Slotskirke blev Kong Christian den Syvende copuleret med sin Dronning Carolina Mathilda den 8 Nov. Aar

541

1766 af Hr. Biskop Ludvig Harboe. I Anledning af denne høie Formælings-Fest er slagen en Medalje, paa hvis ene Side sees begge Deres Majestetets Brystbilleder med en Laurbærkrands om Hovedet og Omskrift: Christianus VII. & Carolina Mathilda D. G. Rex & Regina Dan. Norv. Paa den anden Side sees et Sindbillede, forestillende Haabet med et Anker i den venstre Haand og en Krands i den høire Haand. Oven over læses. Recurrentibus Signis. Midt paa: Læt. Aug. Og neden under: Connubio Juncti. D. VIII. Novembris MDCCLXVI. Ligeledes blev den danske Kronprindsesse Sophia Magdalena, nu regierende Dronning i Sverrig, ved Procuration viet til den svenske Kron-Prinds Gustav, nu regierende Konge i Sverrig den 1 Oct. Aar 1766 af Hr. Biskop Ludvig Harboe her i Slotskirken. Bag Choret ere nogle Kammere for Hof-Præsterne, Hof-Cantor og øvrige Kirke-Betientere, saa og til Skriftestole indrettede.

Næst op til Slotskirkens Bygning, støder den Bygning, som er indrettet til de Kongelige Remiser, over hvilke er en stor Sal til det Kongelige Heste-Geschir. Udi den yderste Ende af denne Side-Bygning, ere de Kongelige Garder-Stalde for Liv-Vagten til Hest, og deroven over ere Værelser til de Kongelige Staldfolk. Paa al den Grund, hvor nu Slotskirkens Bygning og de Kongelige Remisser staae opbygte paa, har i fornum Tid været en Brad-Bænk og Ladeplads. (See forhen pag. 414.)

Men har nu at tale om den vestlige Side eller Taarn-Siden af Christiansborg Slot, som vender ud til Ridebanen. Dette prægtige Portal er, ligesom de øvrige tre store Portaler, opført efter jonisk Bygningsmaade. Hoved-Indgangen paa Christiansborg Slot regnes fra denne Side. Oven over denne første Slots-Port læses følgende latinske Inscription med forgyldte Bogstaver, indhugne i Steen: Christianus VI. Regiam Hanc intra VII Annorum Spatium absque Subditorum Onere Extruxit Suæ ac Successorum Habitationi Dicavit. Occupavit Anno Salu. MDCCXL. Regn. X. Architecturen i Indgangen af Taarn-Porten eller den vestlige Slots-Port er i alle Maader med sine fristaende joniske Piller og øvrige Indretning lige ens med den anden Slotsport,

542

uden saavidt som Taarnets Mure gjøre nogen Forskiel ved denne vestlige Port. Paa hver Side af Indgangen igiennem denne Taarn-Port ligge de forhen pag. 524 ommeldte og beskrevne prægtige Marmor-Trapper, af hvilke den ene kaldes Kongens Trappe, og den anden kaldes Kronprindsens Trappe. Lige oven over denne vestlige Slotsport staaer Slots-Taarnet.

Dette Slots-Taarn holder i sin Høide fra Horizonten til Overkanten af den øverste Gesims 166 Fod, og fra Gesimsen til den øverste Spids 100 Fod. Altsaa fra Horizonten til det allerøverste i alt 266 Fod eller 133 Alen. Dets Spir er overalt tækket med Kobber, og er her og der sterkt forgyldt, og bærer foruden Fløiet tre store forgyldte Kroner. Udi Taarnet hænger fem kostbare Klokker, alle af adskillig Størrelse; hver af disse Klokker har sit Navn efter hver af de Kongelige Personer, som levede i det Aar 1739, da de bleve støbte. Paa den første, som tillige er den største og har den dybeste Tone af alle Klokkerne i Staden, staaer Kong Christian den Siettes Navn i Træk med det Kongelige Symbolum: Deo & Populo. Paa den anden staaer Dronning Sophia Magdalenas Navn. Paa den tredie staaer da værende Kronprinds Frideriks Navn. Paa den fjerde staaer Prindsesse Lovises Navn. Paa den femte staaer Prindsesse Charlotta Amalias Navn. Alle disse Klokker har en og den samme Inscription, som er denne. Me Fecit Johann Barthold Holtzmann, Hafniæ 1739. Soli Deo Gloria. Det ganske Kongelige Slot er takt med Kobber og rundt omkring Taget er et Galleriet besat med Postamenter.

Uden for Taarn-Porten eller den nys beskrevne vestlige Slots-Port, er en anseelig stor Slots-Forgaard, som i Midten er indrettet til en Kongelig Ridebane. Denne Plads er i Længden 230 Alen og i Breden 190 Alen. Paa Kong Christian den Syvendes høitidelige Salvings-Fest den 1 Mai Aar 1767, var denne store Slots-Forgaard eller Ridebane decoreret som en Antique-Fest med Krands- og Blomster-Festonger; alle Arcader eller Buer omviklede

med Guldbaand og ophæftede ved deres Guldknapper. De firkantede Piller, som findes imellem hver Arcade, vare omvundne med grønt paa adskillige Facons. Runddelens Arcader vare udzirede med Granne-Festons

543

og med Blomster, hvilke tiende ligesom en Fond for en Bygning, der opreiste sig paa en høi Socle saasom af orientalsk gul Marmor, forestillende et Vinspring og caracteriserede Gratiernes Fontaine, hvilke præsenteredes i Midten, holdende en stor Kumme saasom af Bronze eller Metal, der forestillede Hoved-Springet, som til begge Sider communicerede Vin til tvende mindre Fontainer, hvoraf virkelig udsprang rød og hvid Viin igiennem Løve-Hoveder, saasom af Bronze. Oven paa bemeldte smaae Fonainer vare tvende Antique-Vaser, anbragte paa en Forhøining af nogle Trappetrin. Den hele Bygning var ellers udziret med adskillige Attributer til Vinen. Pilastrerne eller Pillerne omkring bemeldte Bygning var saasom af hvid Marmor og Guld riflede og dens Grund saasom af en rød orientalsk Marmor var decoreret med architectornisk Antique-Baand, hvilke ligesom ombandt bemeldte Bygning. Oven over disse Baand vare paa begge Sider af Gratierne tvende Medaillons med tvende Bacchi-Stave i enhver, og under dem tvende Viin-Festons, saasom af Bronze. Hoved-Gesimset var saasom af hvid Marmor og Friesen orneret med Vinranker paa en Guldgrund. Oven over bemeldte Hoved-Gesims var en Socle saasom af rød Marmor, hvorpaa var i Midten lige for en Dør paa Opsatsen udhængt et rødt Klæde med Guld-Ornamenter, Fryndser og Qvaster. Paa Pladsen lige for Vinspringet blev, (saasom det Høikongelige Herskab var opstaaet fra Taffelet), høitideligen frembragt den Cocagna, som efter gammel Skik var tillavet til denne Fest. Fire og Tyve Karle, nemlig 12 Matroser og 12 Soldater vare, som Festens Betientere, til den Ende ikklædte paa Antique-Maade med Krands paa Hovederne, om Armene, Halsen, og tvende Steder paa Strømperne, samt Skoene vare ligeledes røde Baand ombundne. Disse Fest-Betienteres Optog skede fra Ridehuset. To af dem vare ligesom Anførere og kom gaaende en Distance forud. Nogle af de andre trak en rød Vogn med forgyldte Hiul. Oven paa denne Vogn stod den heelstege Stud eller Staldoxe, som skulle gives til Pris og veiede 90 Lispund. Tungen af den veiede 9 Pund, dens Horn og Kløver vare forgyldte og den var udziret med paasatte 4 Beder, 10 Lam, 24 Grise, 25 Par Høns, 16 Gies og 20 Par Ender, alt sammen stegt. Paa hver Side af Vognen gik

544

de øvrige Fest-Betientere og bare Kurve, fulde af Brød. Oven fra Vinspringet blev af Kammer-Foureren udkastet til Priis iblant Almuen en Sum Penge og tilsidst de tvende røde Fløiels Poser, hvori Pengene havde været. Tilskuernes Mængde paa begge Siders Altaner var meget talrig.

Paa denne Ridebane blev Aar 1769 den 24 Jul. paa Dronning Carolina Mathildas Fødsels-Dag holdt Caroussel med to Quadriller om Eftermiddagen Kl. 4. paa den til dette Ridderspil indrettede Barriere. Dronningen med sin Broder, Hertugen af Gloucester, stod paa Slottets Altan, som var behængt med rødt Fløiel og besaae det.

Aar 1771 paa Kongens Fødsels-Dag den 29 Jan. blev atter paa Slottets Kiørebane givet til Pris en stegt Oxe med mange mindre smaae stegte Dyr. Og fra den paa Banen opførte kunstige og zirlige Bygning bleve ved en af de Kongelige Herolder udkastet blant Almuen de til denne Fest myntede Guld- og Sølv-Penge, paa hvis ene Side var at see Kongens Brystbillede med den sædvanlige Kongelige Titel. Og paa den anden Side: Den 29 Jan. 1771, hvoromkring læses Kongens Symbolum: Gloria ex Amore Patriæ. Derefter sprang baade rød og hvid Vin. Slottets Portal over Taarn-Porten var beklæd med rød Fløiel, hvorfra de Kongelige Personer ansaae dette Skuespil. Rundt omkring fra Altanerne blev opført Feldt-Musik. Denne Decoration forestilte en publique Fontaine, decoreret i en antique Gout, den stod paa en høi Socle af orientalsk rød Marmor med en sterk Gesims kronet, som blev baaren med Krogstene, architectonisk uddeelt. Oven paa denne Socle stod bemeldte Fontaine af grøn Marmor, som var saaledes uddeelt af to store Partier paa begge Sider; imellem stod en stor firkantet Niche, hvorudi faaes en siddende Figur, holdende i den ene Haand et Frugt-Horn og i den anden Haand Krands, forestillende kongelige Gavmildhed, der sat paa en decoreret Socle, hvorudaf Vandet sprang fra alle Kanter paa Klipper, og derfra faldt i en rund Bassin. Paa begge Sider af Figuren vare anbragte to Egyptiske Løver af Bronze, som kastede Vandstraaler i samme Kum og grupperede sig med Figuren.

545

De Slots-Bygninger, som paa begge Sider indslutter i en Circumference denne store Forgaard eller Ridebane, ere lutter regulære Bygninger, midt i forhøiede af dobbelt Etage, hvis forreste Deel, som vender ud til Ridebanen, hviler paa en Mængde fristaaende Pillere, der ere sammenføjede med Hvelvinger og aabne Buegange, saa at Fodgængere kan i Regnveir gaae i denne store Arcade frie for al Slud og Regn rundt omkring den ganske Plads lige hen til de saa kaldede Løngange, som støde til Slottets Hovedbygning. Og oven over den hele Arcade er en Altan, hvor man kan gaae omkring i fri Luft. Det underste Stokverk af disse Side-Bygninger er næsten ganske igiennem indrettet til de Kongelige Heste-Stalde, hvilke ere værd at tage i Øiesyn, og kan rumme over 200 Heste. Især er den Længde paa den nordre Side værd at betragte nøie, thi alle dens Hvelvinger langs igiennem hvile paa 76 fristaaende toskskanske Pillere af mørkeblaae norsk Marmor og give en prægtig Anseelse, thi Heste-Krybberne ere af Marmor og Murene ligeledes beklædte med Marmor, men Høe-Hekkene ere af Jern. Udi den Længde paa den nordre Side sees foruden Heste-Staldene ogsaa i Midten det store Ridehuus to Etager høit; hvilket er saa rummeligt og høit, at baade Kong Christian den Siette holdt her tre Gange offentlige Caroussels eller Ridder-Spil, nemlig Aar 1742 den 13 Apr., Aar 1744 den 28 Apr. og ligeledes Aar 1745, saa og de høilovlige følgende Konger. Til slige Caroussel er det Kongelige Ridehuus meget beqvemt. Indvendig er Ridehuset omgivet med et kunstig hængende Galleri, som gaaer rundt omkring hele Bygningen i Horizont med anden Etage. Paa dette Gallerie kan en stor Mængde af Tilskuere staae uden Hinder at see alle Ridderspil, som i dette Ridehus øves. Paa dette Gallerie er ogsaa indrettet en Kongelige lukt Loge for det Kongelige Herskab selv til at sidde i, for at bese Caroussel. Det som lige over for på anden eller søndre Side i Midten svarer ifuldkommen Symmetrie til Ridehusets Bygning i det andet Stokverk, er over den store Stald det Kongelige Hof-Theater hvor der ogsaa holdes Bal paré en Domino, da Parterret skrues op i Høiden, saa at det bliver lige med Theatret eller Skuepladsen. Førend Hof-Theatret blev her indrettet i disse Sale, var her det Kongelige- Rust-Kam-

546

mer, som nu er anlagt i den øverste Mezzanine i Slottets Hoved-Bygning ud til Slotspladsen, hvorom allerede er meldt.

Disse Stald-Bygninger paa begge Sider af Ridebanen bøie sig som et Amphitheater omsider mod hverandre med en krum Linie, ladende midt for Slottet, i lige Linie med Giennemgangen igiennem Slottet lige for Taarn-Porten, en Aabning til Udkiørsel igiennem to Pavillons. Disse Pavillons ere opførte af Qvaderstene; men Overdelene af dem ere prydede med fire adskillige store Sindbilleder, hvilke bære i den øverste Spidse af hver Pavillon Kong Christian den Siettes og Dronning Sophiæ Magdalenæ Navne med den Kongelige Krone prydede allerøverst. Aabningen imellem disse to Pavillons ere forsynet med en stor prægtig Jernport. Igiennem hver af disse Pavillons er Aabning for Fodgængere at gaae igiennem og tillige Steenbænker at sidde paa, at Spadserende kan hvile sig. Lige til disse to Pavillons støder den prægtige ny Slots-Broe over Kallebroe- eller Frideriksholms-Kanal. (Samme Broe er forhen beskrevet Kap. 2. §. 21. pag. 91.)

§. 23.

23: Slotspladsen

Slotspladsen, er den store Plads fra Høibroe til Børsen langs med Gammel-Strands Kanal, hvor Christiansborgs Slots østlige Hoved-Bygning vender ud til. Her seer man hver Formiddag den Kongelige Garde til Hest og til Fods, eller Liv-Vagten opstillet, naar den trekker op og paraderer paa Slotspladsen, førend den løser af de Vagthavende paa Slottet. Over Slotspladsen falder altid en megen sterk Passage af Gaaende og Kiørende.

Aar 1767 ved Kong Christian den Syvendes Salvings-Fest i Christiansborg Slots-Kirke Fredagen den 1 May, var fra Taarn-Porten igiennem Slotsgaarden ud over Slotspladsen og ind ad den nordre Løngangs-Port anlagt en Forhøining med Rækverk paa begge Sider, overalt betrukket med rødt Klæde, paa hvilken Forhøining det høitidelige Salvings-Tog skeedte. Processionen gik fra Deres Kongelige Majestetets Gemakker over Høieste-Rets-Gangen, igiennem den saa kaldte Procurator-Sal ned af Marmor-Trappen over den inderste Slotsgaard ud af Slottets østlige Hoved-Port over Slotspladsen ind igien-

547

nem den nordre Løngangs-Port og op ad Trappen til Slotskirken. Hans Kongelige Majestet, Kong Christian den Syvende iført sin Kongelige Dragt med den Kongelige Krone paa Hovedet, Sverdet ved Siden, Scepteret i den høire og Rigs-Æblet i den venstre Haand, begge Ridder-Ordens-Kiæder hængende over Slaget af den Kongelige Kappe, og Slæbet af Kappen blev baaren af to Riddere. Udi Taarn-Porten stode fire Kammerherrer som vare Ridderere med en rød Fløiels Himmel, prydet med Guld-Galoner, Fryndser og Zirater; saasart Kongen havde trædet ind under samme Himmel, blev den baaren af fire Geheimeraadere og Riddere af Elefanten. Næst efter Kongen, fulgte Hendes Kongelige Majestet, Dronning Carolina Mathilda med den Kongelige Krone paa Hovedet i sin Salvings-Prydelse under en rød Fløiels og kostbar prydet Himmel, baaren af fire Geheime-Conferensraadere og Riddere af Dannebrog. Dronningens Slæb blev baaren af to Damer. Alle Hof-Damer en Robe. Paa begge Sider af Forhøinings-Vejen paraderede i Slotsgaarden den Kongelige Liv-Vagt og uden for Slottet paraderede Garnisonen med flyvende Faner og klingende Spil og salutede Deres Kongelige Majesteter ved Forbigaaende. Ligesom og de Kongelige Hof-Trompetere lode sig høre fra Portalet over den store Slots-Port. Ved Indgangen til Kirken blev Deres Kongelige Majesteter modtagne af de trende til Salvings-Ceremonierne anbefalede Biskopper. Efter at Salvings-Acten var til Ende og Guds-Tienesten sluttet, begave begge Deres Kongelige Majesteter sig i deres Salvings-Prydelse i samme Orden og over samme Vei, som Hengangen skeedte, tilbage til Deres Kongelige Gemakker.

Aar 1774 i October til Hendes Kongelige Høiheds, Prindsesse Sophia Friderika (Hans Kongelige Høiheds Arveprinds Frideriks Gemalinde), Hendes høitidelige Indtog, som skeedte til Vands den 21 October, var tvert over Slotspladsen fra en Æresport, (som stod opreist tæt op til Bulverket af Gammel-Strands Kanal) anlagt en Forhøinings-Broe med Gelænder paa begge Sider og overalt baade paa Broen og Gelænder-Verket overtrukket med rødt Klæde lige ned til Vandet. Hvilken Forhøinings-Broe gik over Slotspladsen lige ind i Slotsgaarden til den saa kaldte Dronningens Trappe i Slottets nordre

548

Fløi. Saasart Hendes Kongelige Høihed, Prindsesse Sophia Friderika, ankom og steg ud af Chalouppen, blev Høistsamme af sin høie Gemal, Arveprinds Friderik paa Trappen modtagen og ført igiennem den oprettede Æresport over bemeldte Forhøinings-Broe ind paa det Kongelige Residenz-Slot Christiansborg. I Anledning af Hans Kongelige Høiheds Arveprinds Frideriks Formæling med Hendes Kongelige Høihed, Prindsesse Sophia Friderika, er slagen en Medaille, som paa Aversen fremviser Prindsens og Prindsessens Brystbilleder med Omskrift: Fridericus, Princeps Hæredit. Dan. Norveg. & Sophia Friderica, Princ. Meckl. Neden under staaer: D. J. Adzer Fecit. Paa Reversen forestilles Fortuna Muliebris, Fruentimmer-Lykken, siddende og kronet af Hymen, det er: Egteskabs-Gud, saaledes som den findes paa de romerske Mynter. Oven over læses disse Ord: Digna, det er: Værdig. Og i Exerguen læses: Connubio Juncta D. XXI Octobr. MDCCLXXIV. Det er: Forenet ved Egteskab den 21 Oct. 1774. §. 24.

24: Holmens Bro

Holmens Broe, over hvilken man gaaer fra Slotspladsen til Byen, er en sterk Broe og har fire af Qvadersteen opmurede Pillere at hvile paa. Det er troligt, at denne Broe har faaet Navn af Holmens-Broe, fordi den ligger nærmest ved Bremerholm og Holmens Kirke. Denne Broe er anlagt tvert over Gammel-Strands Kanal og kan til begge Sider vindes op, paa det at de Fartøier og smaae Skibe fra Holsteen og Jylland, hvis Ladninger er Ost, Smør, Gryn, tørre Sild og Flyndre, kan komme igiennem Broen for at ligge ved Kanalens Bulverk paa den Side, der vender til Byen imellem Broen og Boldhuusgaden, at sælge deres Vare. Kong Friderik den Fierde lod denne Broe forbedre og udzire med fire smukke Steen-Postamanter, prydede med Kong Friderik den Fierdes Navn en Chiffre, staaende to ved hver Ende af Broen paa sin Piedestal.

Aar 1724 den 9. Nov. blev i Gammel-Strands Kanal fra Holmens Broe til Storm-Broen holdet et grønlandsk Optog, da to Grønlandere som samme Høst vare bragte her ned til Kiøbenhavn, ved Navn Kibberok og Pook lode see deres Færdighed baade i at roe, hver af dem i en grønlandsk Baad med

549

en enkelte Aare, der havde et Blad paa hver Ende, saa og i at skyde med deres Kastepile. Til den Ende vare adskillige Ænder satte vidt omkring i Kanalen, hvilke de ihjelskiød med deres Pile. Dette solenne Optog skeedte under Admiral Judichers Anførsel med Pauker og Trompeter, samt anden Musik, og ledsagede med 12 Chalouper, og blev taget i Øiesyn af det Høikongelige Herskab, saavelsom af en stor Mængde Tilskuere.

Fra denne Holmens Broe af og et stort Stykke op i Kanalen henimod til Høibroen var Gammel-Strands Kanal paa begge Sider ved høibemeldte Prindsesse Sophia Friderika høitidelige Indtog i October Aar 1774 decoreret med et sterk Bolverk af Steen rustique Arbeide, ziret med Løve-Hoveder af Bronze med fortøinings-Ringe. Midten af dette Stykke Bulverk, som vendte mod Slottet, forestillede en magnifique Søe-Havn, decoreret efter antique Maade. Paa begge Sider af Trappen, som gik op i Æreporten, der var opbyggt paa denne Havn, saaes liggende paa tvende sterke Socler to Figurer, forestillende Nord- og Øster-Søen. Begge Sider af denne Havn og i bemeldte Opgang vare flankerede med to Rostral-Colonner efter dorisk Maade af grønt Marmor verd-antique, hvis Basis og Capitæler af Bronze, saavelsom og de øvrige Zirater, bestaande af Naval-Kroner, Proux de Vaisseaux, Ankere, Blomster og Ære-Krandse. Begge disse Colonner bare en Pyramide, opreist paa en Globus med tilhørende Postsament. Piedestalerne eller Fodstykkerne, hvorpaa disse Colonner stode, vare af en graahvid italiensk Marmor, zirede med et Gesims og med Frontons, underbaarne af sterke Consoler, hvorpaa Knapper af Bronze. Würfelen af disse Piedestaler var ziret med store Proux de Vaisseaux paa alle fire Sider. Fra disse Piedestaler vare anbragte to Balustrader af samme Marmor, som støtte tet til Æreporten, der var opført i lige Linie med Havnen og communicerede med den og forbemeldte Trappe. Æreporten var construeret af en rød orientalsk Marmor og alle dens Gesimser, Architraver, Chambranter og Piedestaler vare af hvidt italiensk Marmor og Bronze. Da Hendes Kongelige Høihed Prindsesse-Brud ankom og steg ud af Konge-Chaloupen, blev Høistsamme af Hendes Gemal Arveprinds Friderik modtaget paa Trappen og ført igennem

550

den oprettede Æreport over den med rødt Klæde belagte Forhøinings-Broe ind paa de Kongelige Gemakker paa Christiansborg Slot. Dette høitidelige Indtog skeedte til Vands i Procession med 24 Chalouper, afdeelte i tre Corps, hver bestaende af 9 Chalouper, fra det Kongelige danske Orlogs-Skib Dannebrog, paa hvilket Hendes Kongelige Høihed var kommen fra Rostok, liggende paa Kiøbenhavns Red med de andre en Svite værende Orlogs-Skibe. Paa begge Sider af bemeldte Æreport laae to Kongelige Schebekker. Dette høitidelige Indtog skeedte under Kimning med alle Stadens Kirkers Klokker og Kanoners Affyring. Fra Altanen af Æreporten lode Pouker og Trompeter sig høre. Om Gammel-Strands Kanal, som Holmens-Broe er bygt over, finder Læseren Efterretning forhen i det 6 Kap. §. 5. pag. 408.

Fra Holmens Broe og langs videre frem omkring Holmens Kanal ud til Kongens Ny-Torv, som fra Holmens-Broe langs omkring Gammel Strands Kanal seer man med Fornøjelse allerede nu forfærdiget den ny Gadernes Broelægning og Indretning med tærningformige Stene og Trottoirer, hvilken ny Broelægning i Kraft af Forordningen af 20 Aug. 1777 blev begyndt Aar 1778 at foretages paa alle Gader, Torve og Pladser i Staden. Alle Trottoirer ere belagte med smaae ubearbejdede Kampestene. De store Trottoirer have tilhugne Indfatnings-Stene af 15 Tomers Brede og 12 a 13 Tomers Høide; de mindre Trottoirer andensteds efter Gadernes Beskaffenhed forferdiges med saadanne tilhugne Stene af 12 a 13 Tomers Brede og 9 a 10 Tomers Tykkelse. Qvaderstene indfatte Trottoirerne. Hvor Trottoirerne med Knek-Rendestene samlet indrettes, findes til Trottoirernes Befæstelse sat paa hver 9 Alen en Afviser tæt op til Trottoirets Indfatnings-Stene og af lige Høide med Overkanten af samme Stene. Den nu værende Gadernes Steenbroe er overalt forsynet med et Underlag af 8 Tomers Broesand. Denne Broelægning i Staden staaer under en Commission.

Nicolai Jonges

Københavns Beskrivelse

Den hidtil utrykte Part, indeholdende Rosenborg, Købmager og Øster Kvarterer samt de nyere Dele af Staden

udgivet af

Selskabet for Dansk Kulturhistorie

Gyldendalske Boghandel-Nordisk Forslag

København MCMXLV

[4*]

SELSKABET bringer en ærbødig Tak til KØBENHAVNS KOMMUNALBESTYRELSE OG ARBEJDSMINISTERIET for velvilligt ydet Tilskud til Udgivelsen

Salgsoplag 300 Eksemplarer

Trykt i Oktober 1945 Blanco Lunos Bogtrykkeri A/S

[5*]

INDLEDNING

Indledning til 2. bind

Det hører til de store Sjældenheder, at anden Del af et Værk udkommer mere end halvandet Aarhundrede efter første, og i dansk Nationallitteratur er det i hvert Fald et enestaaende Tilfælde. Det eneste Eksempel der kendes er Nicolai Jonges Beskrivelse af Hoved-og Residensstaden København, hvis første Tome udsendtes i 1783, medens anden Tome ved Tidernes Ugunst først nu - 162 Aar efter - forelægges Læseverdenen.

Det er dog ikke saaledes at forstaa, at ikke anden Tome meget vel kan staa paa egne Ben. Dens Indhold bestaar af en Række Kapitler, der hver for sig danner et afsluttet Hele, og i Virkeligheden udgør selvstændige Monografier af visse Bydele, hvorimellem navnlig Afsnittene om det man i hine Dage forstod ved det nye København naturligt kan gøre Krav paa at betragtes som noget helt for sig selv. Det er forøvrigt ogsaa de værdifuldeste Dele af det hele Værk der indeholdes i denne anden hidtil uudgivne Tome.

Jonges Bog bygger naturligvis paa tidligere udkomne Arbejder om Københavns Historie, men Forfatteren har ogsaa - og maaske i nok saa høj Grad som sine Forgængere - gjort selvstændige Studier ikke blot i Stadens Arkiver, men ogsaa i Marken. Derved har hans Værk opnaaet en smuk Plads i det attende Aarhundredes Litteratur om Danmarks Hovedstad, saa det vilde være Synd om Værket - da anden Del forelaa udarbejdet i Manuskript - fortsat skulde forblive en Torso. Tilmed er det jævnlige fra kunst- og kulturhistorisk Side fremhævet,

6*

at der i dette Jonges Haandskrift blandt meget andet vi kendte i Forvejen, og endda kendte bedre, tillige var Oplysninger om Forhold og Institutioner man forgæves søgte andre Steder, hvorfor det ogsaa i Tidens Løb har været flittigt benyttet. Allerede tidligt i det nittende Aarhundrede har Statistikerens Fred. Thaarup aftrykt Stykker i Datidens toneangivende og af ham selv redigerede Blade, "Dagen", "Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn" og "Nyeste

Morgenpost", og senere har mange Kulturhistorikere søgt til Jonges efterladte Manuskript for at finde en eller anden ønsket Oplysning. Det er da kun naturligt, at Selskabet for dansk Kulturhistorie har besluttet at søge denne Kilde offentliggjort; selv om visse Partier af Fremstillingen nødvendigvis maa være forældet og uden Interesse for Forskningen, saa har man dog bestemt sig til at udgive Manuskriptet uden Forkortelser for at opretholde Helheden i Forfatterens Arbejde.

Forfatteren var Præst og hans Livsløb var ganske regelret - det viser ingen Udsving eller spændende Episoder. Han var født i København den 29. Aug. 1725 eller 27, var Søn af en Revisor i Rentekammeret Peder Nielsen, der tillige var Skibsmaaler, og Moderen hed Anna Sophie Einhaus. Worm fortæller i sit Leksikon over lærde Mænd, at hans Farfader var Proprietær i Skaane og hans Farfaders Fader Niclas de Jonge en berømmelig Købmand i Amsterdam. Fra denne lidt sagnagtige Forfader havde han sit Tilnavn. Han blev dimitteret til Universitetet 1745 fra Vor Frue Skole, tog Aaret efter filosofisk Eksamen, men samtidig døde Faderen, og Moderen sad kun smaat i det. Imidlertid sørgede Fakultetet for at den flittige, velbegavede Student fik Kost paa Kommunitetet til sine Studeringers Fortsættelse og 1748 tog han teologisk Eksamen. "Siden den Tid", skriver han i et curriculum vitæ 1754, "haver jeg lagt mig efter de til Filosofien og Teologien videre henhørende Sciencer og anvendt de øvrige Timer paa deres Information og Manuduktion, som mig have været betroede". I Aarene efter Attestatsen var han nemlig en søgt og anset

7*

Manuduktør, der havde informeret adskillige brave Folks Børn til Artium og teologisk Eksamen.

Det varede en rum Tid inden han fik Embede, og da han endelig i 1754 blev Kateket ved Holmens Kirke, var det kun et ringe "Brød" han opnaaede, og tilmed maatte han forsørge en gammel svagelig Moder. Der gik ogsaa adskillige Aar inden han kom videre. Skønt han var "overmaade ekspedit til at præke", blev han først i 1762 Sognepræst i Allerslev, et lille Landsbykald ved Præstø med Indkomster paa noget over 300 Rdr. aarlig, og her sad han Livet igennem pint af Næringsssorger. Biskop Balle, der 1787 visiterede paa Egnen, udtaler at han har tilsat baade Helbred og Velfærd ved sin utrættelige litterære Virksomhed, men intet har faaet ud deraf; endnu som en Mand paa tres Aar kæmper han med Armod og Tungvind - "hans Bøger sælges ikke, vort Publikum elsker kun Flyveblade og Paskviller". Selv om Biskoppen ønskede denne flittige og redelige Mand bedre Kaar, da saa mange andre dog havde opnaaet fede Embeder blot ved Ladhed og Dovenskab, saa kom han ikke videre. Han forblev i Allerslev til sin Død 24. April 1789. Hans Enke Geske, en Datter af Peder Arvid Fischer, Konsumptions- og Akciseskriver ved Børsen i København, døde i Præstø 1798.

Meget af Nicolai Jonges vidtløftige litterære Virksomhed er mærket af denne hans Strid for Udkommet. Manden var flittig, havde Ord for at være et hurtigt Hoved, og der er ingen Tvivl om at han havde historisk Sans og Forstaaelse, men meget af det han fik sat i Verden blev hastigt sammenskrevne Kompilationer, der ingen blivende Betydning fik. Det hele blev til en broget Samling af Skrifter med vidt forskellige Emner. Fra hans Haand foreligger en Biografi af Admiral Just Juel, baade paa Dansk og Tysk, en kommenteret Udgave af Fædri Fabler, Oversættelse af Arvieux' Rejse til Konstantinopel, en Bibelhistorie, Anvisninger til Bryllups- og Ligtaler etc. Navnlig var det dog Geografien og Universalhistorien han sysselsatte

8*

sig med. Det var Emner der interesserede Datiden - Kundskaben om den store Verden var eftertragtet paa et Tidspunkt, da Forbindelsen mellem Danmark og Udlandet knyttedes fastere ved den stadig øgede oversøiske Handel, og Oplysningstidens Ideer samtidig vandt Indpas. Jonge gik ud paa at skaffe Haandbøger af den Art - udførlige men alligevel let overskuelige Fremstillinger. Holbergs Kompendier i disse Discipliner, der blot var tænkt som Lærebøger, lagde han til Grund, saaledes at Holbergs Navn kunde gaa ind i Titlen - det gav øget Afsætning og selv mente han ikke det kunde skade nogen. Holbergs Synopsis historiae universalis bearbejdede han og udsendte den baade i en dansk og en latinsk Udgave, hvoraf den sidste oplevede flere Oplag og udkom baade i København og Leipzig.

Det omfangsrigeste af Jonges Værker var "Ludvig Holbergs Geographie eller Jordbeskrivelse, forfattet efter det af Ham Selv udgivne lidet Latinske Geographiske Compendium, men nu vitløftigere udført". Med Holbergs halvt hundrede Sider store Kompendium havde det saare lidet at gøre - det blev til syv digre Kvarterbind og afsluttedes først efter Jonges Død. Nogen ublandet venlig Modtagelse fik det heller ikke, det mødtes tvertimod med Indsigelse fra mange Sider; de litterære Journaler kritiserede det skarpt, og Forfatteren maatte forsvare sig i et særlig udsendt Modskrift. Der kan da ogsaa rettes mange Anker mod Enkeltheder i det uhyre Stof han arbejder med, men Værket vidner tillige om Forfatterens Flid og udbredte Læsning, og i Bindene om Danmark og Norge kan der endnu findes en og anden Oplysning, som man forgæves søger andet Steds.

Alt dette er dog nu mestendels glemt - det er kun hans Beskrivelse af Hoved- og Residensstaden København, "forestillende Stadens Tilstand, Beskaffenhed og Mærkværdigheder", der har bevaret hans Navn til Nutiden. De otte Aar han som Kateket færdedes paa Holmen, hvor Fortiden talte højlydt ud af Bygninger og Indretninger, har utvivlsomt skærpet hans Interesse for de historiske Minder der

9*

knyttede sig til hans Fødeby. Dertil kom, at Politimester Erik Torm, der døde i Begyndelsen af 1764, allerede paa et tidligt Tidspunkt opmuntrede ham til at tage denne Opgave op. Jonge fortæller selv i sin Fortale, at Torm gav ham det første Stof til Værket ved at meddele ham "sine egne Optegnelser om Stadens Gader og dertil hørende Anekdoter" og "sit eget store og nitide Kort over Stadens Kvarter og Gader", og desuden skaffede ham fri Adgang til Raadstuearkivet, hvor han ekscerperede de gamle Protokoller, Brevskaber og Tegninger. Hele dette Materiale stillede han imidlertid til Raadighed for Prokansler Pontoppidan, da denne arbejdede paa sin "Origines Hafnienses", der udkom 1760, og Jonge skrinlagde saa foreløbig sit Forsæt om selv at udgive en Københavns-Beskrivelse.

Men i den følgende Snes Aar var Hovedstaden i en rivende Udvikling - Byen voksede hastigt, mange vigtige Institutioner og Stiftelser oprettedes, saa Jonge besluttede sig til at tage Arbejdet op paany og fuldføre det af ham "forhen begyndte Skrift". Der forelaa nu foruden "Origines" en ny Fremstilling i Pontoppidans Danske Atlas II (1764), men den var "proportioneret efter samme kostbare Værks Beskaffenhed", eller med andre Ord ikke udførlig nok efter hans Hoved. Dette gjaldt ogsaa den Beskrivelse af København, der udsendtes af E. G. Hauber 1782, mens Jonge var i Færd med Udarbejdelsen af sin første Tome, og Thurahs Hafnia hodierna (1748), som han tilfulde var i Stand til at værdsætte og flittig gjorde Brug af, var først og fremmest at betragte som et Værk om Stadens Arkitektur.

Der var altsaa Plads for en Nyskabning og Jonge gik til Arbejdet med stor Grundighed. Arkivstudier var mindre nødvendige, og kunde paa det Tidspunkt næppe heller bringe meget nyt - det historiske Billede skulde efter den nu lagte Plan øjensynlig ogsaa kun være Baggrund for Byens aktuelle Status. Han henvendte sig derfor til en Række ansete og velkendte Embedsmænd for at faa de mest "authentique" Efterretninger paa de forskellige Omraader. Bl. a. fik han

10*

Oplysninger af Thomas Bugge om Observatoriet paa Rundetaarn, af Professor Brünich om Theatrum Naturale paa Kommunitetet, af Professor Krebs om Artilleriskolen og Gæthuset, medens Weidenhaupt og Wiedewelt gav ham Besked om Kunstakademiet og deres egne Kunstværker - hvortil kom de fleste af Byens Præster som Jonges Referenter og talrige andre. Yderligere supplerede han det indsamlede Materiale med Oplysninger han indhentede hos Byens Øvrighed, hvad vi kan se af en Indførsel i Magistratens Resolutionsprotokol fra 1781. Han var klar over, at det vilde blive et vidtløftigt Værk. "Muligt mig af en Del bliver lagt til Last", siger han i sin Fortale, "at jeg i denne Beskrivelse over København har været alt for vidtløftig, og at mange Partikulariteter og Punktiler kunde have været udeladte. Men muligt en og anden i Tidens Længde kunde til sin Fornøjelse finde her anført det, som han da begærede at vide, og som Hukommelse ved Tidens Ælde havde tabt at tilkendegive Efterslægten". Og det er netop det vi er den flittige Forfatter Tak skyldig for i Dag.

Det var altsaa en gammel Tanke, der i noget ændret Form blev til Virkelighed ved Udsendelsen af den første Tome i Sommeren 1783. Værket fik - efter hvad han selv fortæller - kgl. Understøttelse og blev modtaget med Anerkendelse. Den ansete historiske Forsker Bertel Sandvig, der døde i en ung Alder men alligevel fik Lejlighed til at sætte en rig Produktion i Verden, skrev 1785 en Anmeldelse i Datidens førende litterære Organ, de saakaldte "Lærde Tidender". Han udtaler at Bogen foruden det allerede kendte Stof indeholder "en stor Mængde nye Efterretninger som ellers ingen Steds haves" og ønsker "af Hjertet den værdige Forfatter Tid og Understøttelse nok til snart at kunne udgive os anden Del af dette vigtige Værk". Men "da Værket er af Vigtighed og et fortræffeligt Bidrag til vor Historie", beklager han meget de mange Smaafejl og Unøjagtigheder, navnlig om den ældre Tids Forhold, der er indløbet og som vidner om Hastværk. Deri ramte netop Sandvig Forfatteren

11*

i hans Akilleshæl. Han arbejdede hurtigt og havde ikke altid Tid og Taalmodighed nok til at bringe alle Enkeltheder paa det rene.

Forinden havde Nic. Jonge i Sommeren 1784 andraget Magistraten om Hjælp til Trykning af anden Tome. Første Tome var udgaaet fra Byens fineste Bogtrykkeri, Hofbogtrykker Nicolaus Møllers Officin, og da der ingen Forlægger findes angivet paa Titelbladet, maa man antage, at det er udkommet paa Forfatterens eget Forlag, og den store og smukke Bog har næppe svaret Regning. Magistraten mener dog at maatte svare, at skønt den gerne ser anden Tome komme for Lyset, saa er den dog ikke i Stand til at paatage sig Trykningen eller yde Forfatteren det Forskud paa 500 Rdr., som han har bedt om. Jonge der var en fattig Mand kunde ikke klare det selv, og Manuskriptet blev saa liggende indtil vore Dages Bystyre oprettede, hvad Byens Forfædre i en længst forsvunden Tid havde forsømt, ved at yde et rundeligt Bidrag til Udgivelsen.

Efter det allerede anførte vil man forstaa, at Jonges Værk nærmest er at betragte som et Hafnia hodierna fra i 1780erne, og det er da ogsaa Forholdene i hans egen Tid der interesserer os, ikke hans historiske Udredninger. I de udførlige Kirkebeskrivelser er der mangan en Enkelthed der har Kildeværdi endnu i Dag, og i hans Skildringer f. Eks. af Holmen og Nyboder, af Rundetaarn og Universitetsbiblioteket, af Vajsenhuset og Byens milde Stiftelser - for blot at nævne enkelte Lokalteter - har man et umiddelbart Indtryk af, at han beretter om Forhold og Ting han har set og undersøgt med egne Øjne. Og det er næppe mange Steder man finder samtidige Oplysninger om saadanne oversete Institutioner som f. Eks. det kgl. Møbel-Magasin paa Kongens Nytorv, hvor man ikke blot faar gode og smukke Møbler, Temaskiner, Lysearme og andet Udstyr, men ogsaa kan købe sig en Kammerherrenøgle - om man da har Brug for den.

Mindre Betydning har de talrige i hans Tekst indførte Gengivel-

12*

ser af Epitafier og Indskrifter. De betragtedes i ældre Tid som et vigtigere biografisk Materiale og af større Betydning end vi, med vore Dages velordnede Arkiver, er tilbøjelige til at tillægge dem. Forfatteren har anset det for sin Pligt at medtage disse Indskrifter i størst muligt Omfang, skønt mange af dem allerede var trykt i Resens Inscriptiones Hafnienses og Pontoppidans Marmora Danica. Dog finder man ogsaa nu og da Indskrifter hos Jonge som man forgæves søger andet Steds. Af mindst Betydning er hans Præstelister, hvis Data for langt den største Del er kendt i Forvejen.

Jonge arbejdede paa anden Tome til kort før sin Død. Vi ved, at han endnu i 1786 brevvekslede med Wiedewelt om Afsnittet angaaende Kunstakademiet og sendte ham Manuskriptet til Gennemsyn, og vi kan konstatere, at Teksten paa sine Steder er ført à jour helt op til Begyndelsen af 1789. Han har stadig syslet med dette Manuskript og indsat talrige Tilføjelser i den oprindelige Tekst, men Slutningen om Forstæderne ser stadig noget fragmentarisk ud. Da der ikke forelaa nogen Mulighed for at faa Manuskriptet udgivet, har det øjensynlig heller

ikke faaet den sidste Afpudsning - en Del ufuldkomne eller forkrøblede Tekststeder synes at vise det. Skrivefejl er der heller ikke saa faa af, og det er i det hele mærket af Forfatterens ovenfor skildrede Fortrin og Mangler. Det er derfor klart, at man ved Udgivelsen har maattet lempe paa Teksten hist og her, men der er overalt gaaet frem med Omsigt og Varsomhed. Der er rettet paa Steder hvor der utvivlsomt foreligger Skrive- eller Hastværksfejl, som Forfatteren rimeligvis selv havde faaet Øje paa om han havde underkastet Manuskriptet et sidste omhyggeligt Gennemsyn, og hvor han hist og her har ladet Plads staa aaben til senere Udfyldning eller hvor Teksten er fordærvet, er den lempelig forsøgt reddet ved Tilføjelser i skarp Parentes. Derimod har det ikke været Opgaven at rette paa Steder, hvor vi ved bedre Besked, medens Datidens Kundskab ikke var naaet saa vidt, hvilket gælder baade Kronologi og fak-

13*

tisk Viden. Bindet skal fremtræde som anden Tome svarende til den første der udkom i 1783.

Manuskriptets Ortografi, der ikke altid stemmer overens med den trykte første Tome, er bibeholdt i Udgaven. Efter Teksten findes en Liste over Rettelser, hvor dog rene Skrivefejl eller andre Selvfølgeligheder ikke er medtaget. Udgiverne har tillige benyttet denne Liste til Forklaring af ganske enkelte, ellers uforstaaelige Udtryk, og til at redegøre for Meningen et Par Steder, hvor man har ment det uforsvarligt at rette i Jonges Tekst som den foreligger fra hans Haand. Men der er ikke tilsigtet nogen Kommentering, den der gør Brug af Bogen, maa gøre sig klart, at han benytter en Kilde fra det attende Aarhundrede, da Kundskaben om Tingene var ganske anderledes end nu. Han maa være kritisk indstillet og have Forfatterens oven for skildrede litterære Habitus i Erindring.

Jonges Manuskript opbevares i det kongl. Bibliotek (Ny kgl. Samling Nr. 669, 4to). Det bestaar af to tykke Hefter som i Tidens Løb var bleven skilt fra hinanden, men siden atter er samlet. Det første (Kapitlerne 7-9) havde Werlauff, efter Thaarups Udsagn, "paa en Auktion heldigen erhvervet og derved skaanet for den Forsvindelse, der uden Tvivl er bleven det øvrige Manuskripts Lod". Det har antagelig været en Gang i Tyverne, og Thaarup, der omkr. 1825 havde skrevet en Del Smaastykker om københavnske Kirker i "Dagen", benyttede det 1829 til en lang Række Artikler i sine Blade. Nogle Aar efter har han aabenbart opsporet det andet Hefte (Kapitlerne 10-12) - det tilhørte da Lægen, Professor J. C. W. Wendt, som skænkede det til det kongl. Bibliotek, men Thaarup skulde først have Lov til at benytte det. Det gav saa Stof til en ny Artikelserie i "Dagen" 1834-35. Imidlertid døde Wendt i 1838, Thaarup i 1845, og denne sidste Del af Jonges Manuskript blev da liggende blandt Thaarups Papirer og nedarvedes i Familien, indtil Boghandler E. L. Thaarup endelig i 1881 afleverede det til Biblioteket.

14*

Udgivelsen er af Selskabet lagt i Hænderne paa Dr. Bjørn Kornerup og Undertegnede. Vi har haft Bistand til Afskrivning og til Læsning af en Korrektur efter Manuskriptet, men har selv overvaaget Udgivelsen og eftergaaet de tvivlsomme Steder, saaledes at Dr. Kornerup overvejende har taget sig af de mange latinske Passager og Undertegnede overvejende af det by- og kulturhistoriske Stof.

EILER NYSTRØM.

Anmærkninger. I Albert Jantzens Biografi af Jonge i Biogr. Lex. (første Udg.) angives hans Fødselsaar, lige som alle andre Steder, til 1727, hvilket stemmer med at han i Allerslev Kirkebog ved sin Død 1789 opgives at være i sit 62. Aar, medens han selv i sit Vita (fra 1754) i Overensstemmelse med Universitetsmatriklen (III, 53) sætter sit Fødselsaar til 1725. I nærværende Skrift (Side 104) nævner han sin "Morbroder" Renteskriver Christen Ruus, tidligere Skibsmaaler; rimeligvis er det en Svoger til Moderen, hvis Slægtsnavn hos Worm angives som Einhaus. - Om Jonge kan iøvrigt henvises til: Sjæll. aabne Breve 1754, Nr. 67, 1762, Nr. 477 (Rigsarkivet); Kirkehist. Saml. 5. R. III, 394; Nye kritisk Tilskuer 1777, S. 58 f., 164ff.; Nye kritisk Journal 1779, Sp. 365 ff.; Luxdorps Dagbøger II, 100, 180, 285; Pers. Tidsskr. 5. R. VI, 44; Lærde Tidender 1785, S. 417ff.; Nyeste Skilderie af Kjøbhvn. 1829, Nr. 70 (1. Septbr.) - Fuldstændig Fortegnelse over hans Skrifter findes i Ehrencron-Müllers Forfatterlexikon; til de her anførte Numre af Dagen, Skilderiet og Morgenposten, hvor Uddrag af Manuskriptet er trykt, kan føjes: Dagen 1834, Nr. 126, 27, 40, 44, 45, 62, 63, 69, 88, 202, 53, 75, og 1835, Nr. 182. - Om Jonges

her udgivne Manuskript udtaler Chr. Olufsen i sine "Collectanea" (K. 1829), S. 104: Overalt er denne ufuldendte anden Del meget rigere paa antikvariske Mærkeligheder i København end den udgivne første Del af dette Værk.

[I]

Den kongelige Hoved- og Residentz-Stad Kiøbenhavns Beskrivelse
 DEN KONGELIGE HOVED- OG RESIDENTZ-STAD KIØBENHAVNS BESKRIVELSE
 forestillende
 Stadens Tilstand, Beskaffenhed og Mærkværdigheder i en sammenhængende
 Orden i de ældste, mellemste og nyeste Tider
 ved
 N. Jonge Hafniensis

Nescio, qua natale solum dulcedine cunctos
 Ducit & immemores non sinit esse sui.

Ovid. Libr. I de Ponto Epist. III. v. 35.

Den anden Tome
 Kiøbenhavn 1945 Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag
 Trykt hos Blanco Luno

[V]

INDHOLD
 AF
 KJØBENHAVNS BESKRIVELSE ANDEN TOME

	Første Bog om det gamle eller ældre Kiøbenhavn:	Pag.
	Syvende Kapitel om Rosenborg-Quarteer	1

	Stadens Gader i Rosenborg-Qvarteer	2
	Publique Bygninger, Kirker, Stiftelser etc.	8
§. 1.	Trinitatis eller Trefoldigheds Kirke	8
	Dens Monumenter	18
	Dens runde Astronomiske Taarn	27
	Det Nye Observatorium Astronomicum	38
	Universitættets Bibliothecque paa Kirkens Overdeel	45
	Sogne-Præsterne ved Kirken siden dens første Bygning	56
§. 2.	Trinitatis Kirkes Fattige Skole	58
§. 3.	Den Reformeerte Kirke	60
	Pastores I. ved den Tydske Reformeerte Meenighed	64
	II. ved den Franske Reformeerte Meenighed	64
§. 4.	§. 4. Poul Fechtels Hospital eller Hamborger Siæle-Boder	65
§. 5.	§. 5. Den Kongel. Danske Porcelaine-Fabrique	66
	Anhang til det VII Kap. indeholdende originale Documenter om Tvistigheden i 25 ³ / ₄ Aar om Kirkens Sogneskiel	71
	Ottende Kapitel om Kiøbmager-Qvarteer	89
	Stadens Gader i Kiøbmager-Qvarteer	90

	Publique Bygninger og Stiftelser	97
§. 1.	Kiøbenhavns Hof- og Stats-Rætt	97
§. 2.	Stadens militaire Hoved-Vagt	101
§. 3.	Stadens publique Slagter-Boder	102
§. 4.	Den Pullichiske Baandfabriqve	102

VI

§. 5.	Det Norske agende Post-Expeditions-Contoir	106
	Niende Kapitel om Øster-Qvarter	107
	Stadens Gader i Øster-Qvarter	108
	Publique Bygninger, Kirker, Stiftelser	119
§. 1.	St. Nicolai Kirke	120
	Monumenter	138
	Sogne-Præster efter Reformationen	161
§. 2.	Det konstige Trykværk ved St. Nicolai Kirke	166
§. 3.	St. Nicolai Kirkes Fattiges Skole	167
§. 4.	Holmens eller Bremerholms Kirke	168
	Monumenter	181

	Sogne-Præster siden Kirkens Opbyggelse eller Stiftelse	205
	Capellanerne ved Kirken	209
§. 5.	Chor-Skolen	214
§. 6.	Holmens Kirkes Fattige Skole	216
§. 7.	Admiralitets- og Søe-Commissariats Bygning	217
§. 8.	Bremerholm eller Gammel-Holm	220
§. 9.	Stadens Comædie-Huus eller Theatrum og Skueplads	231
	Anden Bog om det nye eller yngre Kiøbenhavn	237
	Tiende Kapitel om St. Annæ Øster-Qvarteer	241
	Stadens Gader i St. Annæ Øster-Qvarteer	242
	Publique Torve, Kongelige Slot, Kirker, Stiftelser, publique Bygninger etc.	244
§. 1.	Kongens Nye Torv	244
§. 2.	Kong Christian den Femtes Statua Equestris eller Statue til Hest	245
§. 3.	Det Kongelige Slot Charlottenborg	247
	Beskrivelse over Det Kongelige Maler-, Billedhugger- og Bygnings-Academie paa Charlottenborg	250
	Anmærkning om dette Academies første Andlæg	274
	Professorerne, som have doceret ved dette Academie	276

	Efterretning om nogle af Professorernes Arbeider:	
	Professor Wiedewelts	282
	Professor Weidenhaupts	286
	Botanisk Hauge	290
§. 4.	Det Kongelige forhen værende Giethuus	290
	Artillerie-Skolen sammestæds	292

VII

§. 5.	De Bygninger, som ziire Kongens Nye Torv	299
§. 6.	Nyehavn	301
§. 7.	Den Herre Zebaoths Kirke eller Garnisons-Kirken	303
	Sogne-Præsterne siden Kirkens Opbyggelse:	
	I. ved den Danske Meenighed	309
	II. ved den Tydske Meenighed	310
§. 8.	Den i Bygning staaende Friderichs-Kirke	312
§. 9.	Det Kongelige Søe-Cadet-Academie	315
§. 10.	Det Kongelige Opfostrings-Huus	316

§. 11.	Det fordum værende grævelige Danneschiold-Laurvigske Pallais	322
§. 12.	St. Annæ Plads	323
§. 13.	Den Kongelige Malt-Mølle	323
§. 14.	Det forenede Handels- og Canal-Compagnies Bygninger, det gamle eller forrige Qvæsthuus	323
§. 15.	Det fordum værende Kongelige Slot Amalienborg	327
§. 16.	Frideriks-Qvarteer eller Frideriksstad	329
§. 17.	Frideriks-Plads eller Frideriksstads Torv	330
§. 18.	Kong Friderich den Femtes Statua Equestris eller Statue til Hest	330
§. 19.	De fire Palladser, som omgive Frideriksplads	333
§. 20.	Det grævelige Moltkeske Pallads	333
§. 21.	Det Kongelige Land-Cadet-Academie	334
§. 22.	Friderichs Hospital	335
§. 23.	Det frie Accouchement-Huus eller frie Jordemoder-Huus	338
§. 24.	Enkedronning Julianæ Mariæ Nye Fødsels-Stiftelse	340
§. 24c.	Det Kongelige Chirurgiske Academie	341
§. 24b.	Stadens Almindelige Hospital	343
§. 25.	Det Kongelige Told-Kammer	345

§. 26.	Det Kongelige Brænde-Oplag	352
§. 27.	Havnen eller den store Skibshavn, hvoraf Staden har sit Navn, og om Havne-Commissionen	354
§. 28.	Det Kongelige Octroyerede Vestindiske Handels-Sælskabs Bygninger	355
§. 29.	Det Kongelige Octroyerede Østersøeske og Guineiske Handels-[Sæl- skabs] Bygninger	355
§. 30.	Nyeholm	356
	De Kongel. Orlogs-Skibes Huk eller Havn, hvor de ligge fortøiede	357
	Nyeholms Hoved-Vagt	358

VIII

	Murede Skibs-Krahn	358
§. 31.	Christiansholm	360
§. 32.	Citadellet Friderichshavn	363
	Kastel-Kirken eller Friderichshavns Slots-Kirke	364
	Sogne-Præsterne ved samme Kirke siden dens Andlæg	364
§. 33.	Øster-Port	368
§. 34.	Defensions-Værkerne paa Kiøbenhavns Rheed	370
	Elleve Kapitel om St. Annæ Vester-Qvarteer	371

	Stadens Gader i dette Qvarteer	372
	Kongelig Slot, publiqve Bygninger, Stiftelser etc.	374
§. 1.	Rosenborg-Slot	374
§. 2.	De Kongelige Caserner	390
§. 3.	Stokkerhuset	391
§. 4.	Guldhuset	392
§. 5.	Abele Cathrines Boder eller Hospital	394
§. 6.	Nye-Boder	395
§. 7.	Grønland	398
§. 8.	Om forhen værende Kongelig Stiftelse Christians-Plejehuus	400
	Tredie Bog om Christianshavn	403
	Tolvte Kapitel om Christianshavns-Qvarteer	410
	Stadens Gader i dette Qvarteer	411
	Kirker, publiqve Bygninger, Stiftelser etc.	414
§. 1.	Vor Frelseres Kirke	415
	Sogne-Præster ved samme Kirke siden dens Andlæg	428
§. 2.	Vor Frelseres Kirkes Fattiges Skole	430

§. 3.	Frieskolen i Vor Frelseres Kirkesogn	431
§. 4.	Friderichs Tydske Kirke	432
	Sognepræster ved Kirken siden dens Bygning	440
§. 5.	Qvæsthuset (det nye)	442
	Dets Præster	445
§. 6.	Børnehuset eller Tugthuset	446
§. 7.	Den Kongelige Docque	449
§. 8.	Beskrivelse over den nye Pompe-Machine i Docquen	452
§. 9.	Det Asiatiske Compagnies Handels-Huus	453

IX

§. 10.	Veterinair-Skolen eller Dyr-Læge-Skole	454
§. 11.	Det Borgerlige Exerceer-Huus	455
§. 12.	Christianshavns Torv	457
§. 13.	Børnehuus-Canalen	457
§. 14.	Steen-Broen eller Børnehuus-Broen	457
§. 15.	Den nye Broe, forhen Snorre-Broe	458
§. 16.	Land-Etatens Laboratorium	458

§. 17.	Søe-Etatens Laboratorium	459
§. 18.	Biørnsholm	460
§. 19.	Amager-Port eller Christianshavns-Port	464
	Anhang om Kiøbenhavns Forstæder, som ligge uden for Stadens fire Porte:	
I.	Vester-Broe	467
§. 1.	Høe-Torvet	468
§. 2.	Tømmerpladsene	469
§. 3.	Reberbahner	469
§. 4.	Et Kattuntrykkerie andlagt i forrige Pesthuusbygning	469
§. 5.	En Segldugs-Fabrik	469
§. 6.	Falkenergaarden	470
§. 7.	Kappunstopperiet	470
§. 8.	Det Kongel. Kiøbenhavnske Skyde-Sælskabs Skyde-Bahne	470
§. 9.	En Grynmølle	471
§. 10.	Kiøbenhavns Fæstnings-Glacier	471
§. 11.	Stadens Civil-Etats Rætterstæd	471
II.	Nørre-Broe	471

§. 1.	Høe-Torvet	472
§. 2.	Blegdammene	472
§. 3.	Magistratens publicke Skole	472
§. 4.	Det Kongl. Danske Dug-Manufactur	473
§. 5.	Inoculations-Anstalten	473
§. 6.	Assistenz-Kirkegaardene	473
§. 7.	St. Hans's Hospital og Rossets Stiftelse	474
§. 8.	En Barkmølle	474
§. 9.	Den Foltmarske Kattun-Fabrik	474

X

III.	Øster-Broe	474
§. 1.	Høe-Torvet	475
§. 2.	Skibs-Kirkegaard	476
§. 3.	Soldater-Kirkegaard	476
§. 4.	Det Almindelige Hospitals Kirkegaard	476
§. 5.	Den jødiske Nations Kirkegaard	476
§. 6.	Kattuntrykkerier	476

§. 7.	Voxblegerier og Voxlysstøberier	476
§. 8.	En Segldugsfabrik	476
§. 9.	En Manskesters Fabrik	477
§. 10.	Det Eskild[sen]ske Baade-Byggerie	477
§. 11.	Kalkbrænderier	477
§. 12.	Stadens militaire Garnisons Rætterstæd	477
IV.	Amager-Port eller Christianshavns-Port	477
§. 1.	To Oliemøller til Sæbesyderierne	478
§. 2.	Engelsk Steentøj-Fabrik ved Castrup	478
§. 3.	Kalkbrænderie	478
§. 4.	Krudt-Taarne	478
§. 5.	Liimfabriqven	478
§. 6.	Gruben-Mølle	478
§. 7.	Den Plads, hvor Stadens Ureenlighed udføres paa	478

FØRSTE BOG
SYVENDE KAPITEL
OM
ROSENBORG-QVARTEER

ROSENBORG QUARTEER

I. ROSENBORG-QUARTEER i Henseende til dets forrige Inddeeling og Strækning begyndte med Trinitatis Kirke; derfra den østre Side af Store Kiøbmager Gade, den nordre Side af Klaræboderne og Myntergaden, den vestre Side af Gothersgaden til Volden, omkring Volden til Tornebusk-Gaden, den østre Side af Tornebuskgaden; det søndre Stykke af Rosenborg-Gaden til St. Giertrudstræde, den østre Side af samme Stræde, Nørre-Torv og Lille Kiøbmager-Gade til Trinitatis eller Runde Kirke.

II. ROSENBORG-QUARTEER i Henseende til den Nye Inddeeling efter Plakaten af 3. Junij 1771, indbefatter nu omstunder følgende Gader: i.) Klaræboderne, 2.) Myntergaden, 3.) Springgaden, 4.) Landemærket, 5.) Slippen, 6.) Aabenraa, 7.) begge Brøndstræder, 8.) Gothersgade fra Volden til Myntergaden, 9.) Vognmager-Gaden.

2

III. ROSENBORGS BORGER-KOMPAGNIETS Fahne forestiller en Stork, der staaer og oppiller Frøer af Græsset i Engen. Dette Sindbillede er omgivet med et Løv-Værk tilligemed denne Overskrift: Trætte Ødelægger. Derover staaer Kong Kristian den Siettes Navn i Chiffre med Krone, omgivet med det blaae Ridderbaand, hvori hænger Ele-phanten. Neden under bemældte Sindbillede sees adskillig Krigs-Armatur af Fahner, Harnisk, [etc.] Allernederst staaer disse Ord: 17. Rosenborg-Compagnie. 40, hvilke Tal tilkiændegiver Aarstallet, da denne Fahne af nye er forfærdiget. Udi de tre Hjørner af Fahnen sees en brændende Bombe. Og i det fjerde Hjørne eller øverst ved Fahnestangen sees Stadens Vaaben. Den efter Kongelig Befaling anordnede Qyarteer-Commissarius [og] Qyarteer-Betient, som er befalet at boe i Rosenborg-Qyarteer, for at skulle paaagte under Stadens Politie-Mester alt, hvad den [al] mindelige Orden vedkommer, skal til et udvortes Distinctions-Tegn bære paa sin gallunerede Hat en Co-carde eller Baand-Sløyfe af guul og hvid Couleur.

IV. Om Stadens Gader, som henhøre under Rosenborg-Qyarteer, er følgende mærkværdigt, i Henseende til de ældre Tider saa og Egnens Situation, at anføre:

A. GLARÆ BODER. Denne Gade har faaet sit Navn af ST. CLARÆ KLOSTER, som var et katholsk Nonne-Kloster, stiftet af Kong Hansis Dronning Christina Aar 1505, da hun frisk og vel var kommen tilbage til Kiøbenhavn fra Sverrig, hvor hun i tre Aar havde opholdt sig i Stokholm og været ude af Riget, men var nu kommen paa frie Fod igien. (Herom kand efterlæsis L. HOLBERGS Danmarks Riges Historie Tom. I pag. 830). Dette St. Claræ Kloster-Bygning med Kirke og Kirkegaard tilligemed Hauge eyede al den Grund, som ligger imellem Claræboderne og Silkegaden, saa og Gammel og Nye Mynt lige til Brøndstrædet. St. Claræ Kloster stod ikkun faae Aar ved Magt; thi i Reformationens Tid gik det med alle de øvrige katholske Kirker overstyr, hvorefter samme Kloster blev anvendt til andet Brug. Thi

3

den eene halve Deel af St. Claræ Kloster blev anvendt til et Giethuus eller et Canon- og Klokkestøberie, førend samme Indretning blev anlagt i St. Petri Kirke; men den anden halve Deel af Klosterbygningen blev indrættet til en Kongelig Mynt, hvoraf Myntergaden, Gammel og Nye Mynt have faaet sit Navn. (See E. PONTOPPIDANS Orig. Haf-niens. pag. 163, 190 og 289. Ligeledes I. L. WOLFS Encomion Regni Daniæ, Khvn. 1654 pag. 374). Paa den Plads, hvor ommældte St. Claræ Kloster havde staaet, berætter baade bemælte I. L. WOLF i sit Encom. pag. 374, saa og JOACH. WIELAND i sin chronologiske Beskrivelse, at Kong Kristian den Fierde havde begyndt en nye Kir[kes] Fundament og Grundvold at lægge, hvilken Kirke skulle være kalden efter hånds Dronning Anna Catharina. Men formedelst den kort [efter] indfaldende Krig imellem Danmark og Sverrig, fik samme [paabe]gyndte Kirkebygning ingen Fremgang, men ved høybemældte Dronni[ngs] Dødsfald i Aaret 1612 gandske ophørede, hvorpaa Pladsen til borgerlige Bygninger af Henrik Møller, kongel. Maj:ts Tolder i Kiøbenhavn, blev anvendt og bebygget. Den ene Side af Klaræ-boderne har tilforn hørt til Rosenborg-Qyarteer, og den anden Side til Kiøbmager-Qyarteer.

B. MYNTER-GADEN, nemlig:

(a.) GAMMEL-MYNT er den Gade, som løber i lige Linie med Vognmager-Gade ned til Kristen Bernikovstræde.

Her har i fordom Tid været en ASSISTENZ-KIRKEGAARD til Liig at begrave paa, hvilken store Plads (beliggende bag ved Husene af Gadens nordre Side) var Levninger af St. Claræ Klosters Kirkegaard. Men da Assistenz-Kirke-gaardene - i fordom Tid indtil Aar 1760 var i Kiøbenhavn tre Assi-stenz-Kirkegaarde, neml. i.) LINDEN udi Fiolstræde, 2.) WISMAR paa Gammel Mynt, og 3.) LANDGRÆVEN i Adelgaden - til Stadens Kirker bleve indrættede Aar 1760 uden for Nørre Port (læs herom i dette Skrifts første Tome pag. 67 og 331), blev denne ommældte Kirke-gaards Plads udskiftet til de paagrændsende Huus-Ejere, saa at de kunde

4

faae større Gaardpladse og Grunde til deres Huuse. I denne Gade har Skræder-Lauget deres selvejende Laugs-Huus.

(b.) NYE MYNT, som almindelig i daglig Tale kaldes MYNTERGADEN. Denne Gade løber med den ene Ende ud til Gothersgaden og med den anden Ende til Springgaden. Paa den søndre Side af Gaden ligger de saa kaldede HAMBORGER-SIÆLEBODER, eller POUL FEGHTELS HOSPITAL, hvorom findes nærmere Efterretning anført siden ved §. 4. Men paa den nordre Side af denne Gade laae tilforn BRØNDSTRÆDES SIÆLEBODER eller HOSPITAL, hvilket tilhørte de Fattiges Væsen eller Convent-Huset i Kiøbenhavn. Efterat de to andre smaa Hospitaler, hvilke kaldtest LILLE WARTOU og VESTER-HOSPITAL, vare Aar 1747 blevne forenede med Brøndstrædets Hospital, saa fik nu omtrent 180 fattige og svage Personer Plads derudi tilsammen. Alle disse Lemmer nød, foruden frie Huus, ogsaa en ugentlig Almisse af Convent-Huset. Dette Hospitals Hovedbygning, tilligemed Indgangs-Porten dertil, var i Myntergaden, bestaaende af Grundmuur, 9 Fag bredt og to Etager høyt, med å parte Kiælder under Bygningen, men Hospitalets Grund gik igiennem [til] Brøndstræde, hvorud-over dette Hospital førte Navn af BRØNDSTRÆDETS HOSPITAL. Foruden nogle nummererede Værelser, forsynede med Kakkelovne, til 130 Qyindfolk og 40 Mandfolk, havde dette Hospital ogsaa to Sygestuer. Lemmerne nød ugentlig fra 16 til 28 Skilling. Ved Siden af Hovedbygningens Indgangs-Port var ogsaa en særskildt Vaaning til Hospitalets Præst, som tillige altid var Præst til Abel Kathrinæ Hospital i Tvergaden. For Lemmerne var indrættet en liden Kirke-Sahl til Guds-Tienstes Holdelse. Men da det Store Almindelige Hospital blev Aar 1768 opbyggt i Frideriksstad, bleve alle Lemmerne i Brøndstrædets Hospital forflyttede og indlagte deri. Hvorpaa Brøndstrædets Hospitals tilhørende Bygninger tilligemed Præsteboligen blev ved offentlig Auction bortsolgte. Nu haver Muurmester-Lauget her sit selvejende Laugshuus. Udi Myntergaden ligger ogsaa Stadens To OG TREDIVE

5

MÆNDS SKOLE for fattige Borger-Børn. Denne publiqve Skole er stiftet den 29. January Aar 1773 paa Kong Kristian den Syvendes Fødsels-Fæst og blev samme Aar den 10. May høytideligen aabnet udi Directeur[n]es] Nærværelse og indviet ved Bøn og Sang, da Hr. Jørgen Østrup, Kapellan ved St. Nikolai Kirke, holdt en Inaugurations-Tale over det bibelske Sprog Jeremia III Kap. 4 Vers: Skulle Du ikke fra nu af kalde mig: Min Fader! Du er min Ungdoms Ledere. Udi denne Skole nyde 32 Børn frie Underviisning i alle fornødne Kundskaber og nogle af dem nyde hver Aar Klæder og anden Hielp.

C. GOTHERS-GADE. Denne Gade er en anseelig stor, breed og meget lang Gade, andlagt i en snor-ræt lige Linie, og gaaer tvert igiennem Staden fra Nørre Vold og adskiller den ældre Deel af Staden fra den nyere Deel; hvorudover den gunstige Læser finder meere Efterretning om Gothersgaden i den anden Bogs XI Kapitel ved Litr. A., som handler om den nyere Deel af Staden. Men eftersom Gothersgaden er deelt til tre forskiællige Qvarterer, saa har man alleneste i denne Paragraph at anføre saa meget af den vestre Side af Gothersgaden, som hører til Rosenborg-Qvarter, nemlig fra Volden til Myntergaden. Paa denne vestre Side af Gothersgaden ligger den REFORMEERTE KIRKE, som blev bygt Aar 1688. Om den REFORMEERTE KIRKE forekommer siden vidtløftigere Efterretning ved §.3.

D. SLIPPEN. Denne Gade løber ud til Gothersgaden og har faaet sit Navn deraf, at Stadens gamle Befæstning slap her og havde Ende i denne Egn, førend Fæstnings-Voldene bleve udvidede paa denne Kant af Staden.

E. BRØNDSTRÆDE; hvilket Navn tvende Gader (nemlig: STORE BRØNDSTRÆDE og LILLE BRØNDSTRÆDE) fører af nogle Vand-Brønde, som i fordom Tid vare gravne her i den nedrige Grund af Staden og havde deres Vand fra Pusterviigsstrand, førend samme færske Sø blev opfyldt. Om BRØNDSTRÆDES HOSPITAL, som havde Udgang til denne Gade, er nyelig forhen mældt sub Lit. B. (b) pag. 4.

6

F. LANDEMÆRKET. Hvilken Gade gaar med den ene Ende til Gothersgade og med den anden Ende til Lille Kiøbmagergade. Navnet paa Gaden giver tilkiænde, at her har i de allerældste Tider været Stadens gamle Grændseskiæl og et Landemærke imellem Landsbyen Serretsløv (som ved Stadens Grunds Udvidelse blev Aar 1526 nedbrudt, hvorom er meldt i den første Tome pagina 10) og Staden Kiøbenhavn, førend den blev befæstet med Volde og Graver. Paa den nordre Side af denne Gade ligger en Herbergeer-Gaard, AVLS-GAARDEN kalden, hvor Reysende kand faae Logement. Samme Avls-gaard er Aar 1508 givet og skiænket til St. Jørgens Capell og Hospital, og laae uden for Staden strax ved Pusterviigsstrand; hvilket sees af en Tegning eller Prospekt af Kiøbenhavn Aar 1520, som giæmmes i Stadens Archiv. Den nordre Side af Trinitatis Kirke, hvis Kirkegaard er omgiven med en lang Brandmuur, vender ud til denne Gade. Ligeledes samme Kirkes Sprøyte-Huus. Altsammen beliggende paa den søndre Side af Gaden.

G. AABENRAAE, eller (som Andre formeener at være rættre skrevet) AABENVRAA. Navnet paa denne Gade viiser tydelig, at denne Egn eller Kant af Stadens Grund har i de allerældste Tider været en aaben Vraa eller Udkant af Staden, som er allersildigst befæstet med Muure og Volde, men havde kun et langt Plankeværk til Indhegning, fordi Pusterviigs brede Vand og Strand gav Sikkerhed og Luk-kelse nok for Staden i de allerældste Tider. Dette kand sees af nys forommeldte Tegning eller Prospekt over Kiøbenhavn (E. PONTOP-PID. Orig. Hafn. pag. 20). Ellers er at mærke i Henseende til Stadens forrige Fæstnings-Værkers Situation, at fra øverst i Gaden Aabenraae, hvor nu den Reformeerte Kirke staaer bygt, og lige ned indtil Grønnegade gik Stadens gamle Øster-Vold; og Vold-Graverne vare paa det Stæd, hvor nu Gothersgade er andlagt; hvilke dybe Graver bleve alle opfyldte, da de gamle Volde bleve sløvfede ved Stadens og Fæstnings-Værkernes Udvidelse, hvorpaa al den indtagne nye Grund blev af-

7

stukken i Gader og Bygge-Pladser og derefter anvist alle dem, som der vilde bygge Gaarde og Huuse.

H. PUSTERVIIG. Denne Gade (som er lukt i den østre Ende, men gaar ud til Kuli-Torvet med den anden Ende) har sit Navn af et stor[t] færsk Vand, PUSTERVIIG kaldet. Hvilken Søe laae i de aller-ældste Tider uden for Byen og med sit Vand af dens brede, flade Strand oversvømmede den omliggende Egn, som da var gandske ubeboet paa denne Kant af Staden. Bemældte PUSTERVIIG-SØE har i fordom Tid været den gamle Stads yderste Ende mod Østen. Baade den forhen anmeldte Prospekt af Stadens Situation viiser det, saa ogsaa et Manuscript af den Rostgaardske Donation No. 74, som giæmmes paa Universitæts Bibliothek, bevidner det samme. At den østre Plads af den flade Pusterviigs Strand blev med stor Bekostning indpælet og opfyldt i Aaret 1447, ommældes i selvsamme Manuscript. Den sidste Stavelse af denne Søes Navn viiser udtrykkelig, at den har skaaret sig ind i en Viig eller Bugt, efter E. PONTOPPIDANS Meening i Orig. Hafn. pag. 23. Men ved Stadens Befæstelse og Stads-Grundens Udvidelse paa denne Kant er dette Vand eller Søe bleven Tid efter anden gandske opfyldt; ligesom det skeedte med Kattesund, hvorom er meldt i dette Skrifts første Tome pag. 64.

I. VOGNMANDS-GADEN, eller i daglig Tale VOGNMAGER-GADEN. Det er troligt, at denne Gade har faaet sit Navn af de Vognmænd, som her have boet jævnsides hos hinanden ved den da ubebygde Plads nær ved Stadens Volde, førend de blevne nedrevne og sløvfede ved Fæstningens Udvidelse (hvorom nys er meldt ved Lit. G. pag. 6). Thi det gamle Kiøbenhavns Grændse paa den østre Side ned mod Søndén gik imellem Vognmager-Gade og Pilestræde forbi Gammel-Mynt. Og de her inden for liggende Qvarterer vare paa den Tid ikkun meget slet bebygte paa Landsbye-Maade med klinede Leervægge og Straae-Tag. Ved denne Leilighed af Gadens Nævnelser vil man (eftersom Staden nu er folkerigere, og adskillige Slags Vogne i større Antal sees

8

daglig at kiøre paa Gaderne) anføre til Publikum's Efterretning, at Aar 1771 den 18. July blev af Politiet befalet, at alle Vogne skulle males med Bogstaver og Nummere paamales med Olie-Farve, hviidt paa sort Grund, eller sort paa hviidt Grund. Nemlig paa det Kongelige Bryghusets Vogne K. B. Paa Frie-Bryggernes F. B. Paa Muurmesternes M. M. Paa Tømmermesternes T. M. Paa Brændevinsbrænderes B. B. Paa Sand-Ageres S. Og de, som

have flere end een Vogn, skal sætte a. b. c. Over hver Mands Vogn og Ejernes Navne holdes Protokol paa Politie-Kammeret paa Stadens Raadhuus.

K. SPRING-GADEN, hvis ene Ende løber ud til Landemærket, og den anden Ende ned til Hiørnet af Myntergaden. Den østre Side af Trinitatis Kirkegaard, der er indhegnet med en høy Brandmuur og Port, vender ud til denne Gade. Igiennem samme Kirkegaards-Port falder for gaaende en meget behagelig Giennemvey og skyggefuld Allee (besat med Linde-Træer paa begge Sider af den med Stakkit-værker inddeelte Kirkegaard) ud igiennem den anden Kirke-Port til Store Kiøbmager-Gade.

L. ROSENBORG-GADEN har sit Navn af det Kongelige Rosenborg Slot og Hauge, som ligger lige ud for Gaden. Den nordre Side af Refor-meert Kirke med sin indhegnede Kirkegaard vender ud til denne Gade.

M. LILLE KIØBMAGER-GADE, hvilken Gade gaaer vel i lige Linie med Store Kiøbmager, men dog tager sin Begyndelse ved Landemærket og gaaer til Kuli-Torvet.

V. Udi ROSENBORG-QVARTEER forekommer følgende publique Bygninger, Kirker, Stiftelser, nøyagtigere at beskrive:

§. 1.

1: Trinitatis Kirke

TRINITATIS KIRKE eller HELLIG TREFOLDIGHEDS KIRKE, men i daglig Tale RUNDE KIRKE, saaledes kalden af sit runde astronomiske Taarn, er beliggende paa Store Kiøbmager-Gade paa Hiørnet ved

9

Landemærket, og er i Ordenen den femte af Stadens Sogne-Kirker. Denne Kirke er anordnet af Kong Kristian den Fierde at bygges. Og blev den første Grundsteen til Kirkens Grundvold lagt af høy-bemælte Konge selv den 7. July Aar 1637, og Bygningen derefter fortsat ved Muurmester JØRGEN SCHEFFEL fra Bern under Opsyn af Borgemester STEEN WINCKEL og Professor Astronomiæ CHRISTIAN LONGOMONTANUS. Men for Indretningen af det til et Observatorium Astronomicum bestemte runde Taarn, 150 Fod høyt og 60 Fod bredt, skulle Professor LONGOMONTANUS allene raade. Efter tyve Aars Forløb blev heele Bygningen fuldfærdiget den 7. July Aar 1657, da den sidste Steen blev indsat af da værende Muurmester ANDERS FRIGH. Men Aaret tilforn, da Kirkens indvortes Prydelser vare færdige, blev Kirken paa Hellig Trefoldigheds eller Trinitatis Søndag Aar 1656 med stor Pragt og Høytidelighed indviet ved en Dansk og en Latinsk Prædiken udi Kong Friderik den Tredies, den Kongelige Kron-Printz Kristians V og Hertug Ernst Giinthers af Sønderborg, deres høye Nærværelse. Den Danske Prædiken blev holden af den Siællandske Biskop, DR. HANS SVANE; men den Latinske Prædiken blev holden af Doet. og Professor Theologiæ THOMAS BANG. Da Guds-Tienesten var til Ende, lod Kongen alle Professorerne ved Universitætet, som da vare 16 i Tallet, spise paa Slottet ved sit eget Kongelige Taffel, hvortil han havde Dagen tilforn ladet dem indbyde.

Kirkens kostbare Bygning var fra Begyndelsen allene destineret til en Studenter-Kirke for de Studerende ved Akademiet, og til et Universitæts-Bibliothek, hvilket ogsaa forvares i Kirkens Overdeel, som hviler paa tvende Rader høye og smalle Pillarer inde i Kirken, og udvendig imellem Kirke-Vinduerne sees høye Forsprings-Pillere, som styrke Kirkens høye Mure. Aar 1658 den 6. July gav Kongen Universitætet Professorer Jus Patronatus til Kirken. Aar 1661 den 18. Novembr. lagde Kongen nogle visse Indkomster til Trinitatis Kirke. Aar 1670 den i.Juny udkom et Rescript, hvad Deposituri

10

skulle betale til Trinitatis Kirkes Kapellan. Aar 1674 den 10. January udkom et Kongeligt Rescript, at unge Student er e skulle have Præste-kiole paa, naar de prædikkede. Aar 1677 den 2. April udkom et Kongeligt Forbud, at Kirkebetientere ikke maa tages til Soldat. Aar 1683 den 24. Marty udkom Anordning om Kirkebetienternes Indkomster. Udi 27 Aar forblev Kirken efter sin første Hensigt allene til Studenternes Brug, da der tillige fra Aar

1662 i tyve samfulde Aar holdtest i denne Kirke paa tolv Høytids-Dage om Aaret ved Tolv-Slæt, en Latinsk Tolv-Prædiken af Doet. og Professor Theologiae JENS BIRKEROD, som derfor nød aarlig 50 Rdr. af Academiet; ved samme Guds-Tie-neste bleve ogsaa siungne Latinske Psalmer. Men Aar 1683 blev Trinitatis Kirke giort af Kong Kristian den Femte til en ordentlig Sogne-Kirke udi Staden, eftersom den var stor nok til at kunne rumme baade Studentere og Borgere tillige. Til Trinitatis Kirke-Sogn at bestemme bleve derfor nu henlagte de mod Østen efter Stadens og Fæstningens Udvidelse beliggende nye Qvarterer og Gader, hvilke aarligen tiltoge i Bygninger og Indvaaneres Tal, efterdi den runde St. Annæ Kirkes Bygning (hvilken ellers var bestemt til en Sogne-Kirke for disse nye Qvarterers Beboere i Nye Kiøbenhavn) blev efter Stadens Be-leiring ikke længere fortsat, men blev omsider gandske nedbrudt, fordi den laae det andlagte Citadelle Friderikshavn alt for nær. (Om denne St. Annæ Kirke (Anna rotunda) forekommer meere Efterretning [i] den II Bogs XI Kapitel §. 7 om Grønland.) Efter en langvarig i tyve Aar førte hæftig Dispute, som Trinitatis Kirkes Præster havde med Vor Frue Kirkes og St. Nicolai Kirkes Ministerio om Trinitatis Kirkes Sogne-Skiæll, og efter adskillige Commissariers ulige Kiændelse i denne omtvistede Sag, blev omsider Trinitatis Sogns rætte Grændser fastsat ved en Kongelig Forordning af 2. Marty Aar 1686, som nu viiser, hvor stor Trinitatis Sogn skulle være, og hvilke Gader dertil skulle henhøre. Til en fuldstændig Efterretning for Eftertiden har ieg ved Slutningen af dette VII Kapitel, som et Anhang

11

dertil, anført de hidtil utrykte authentique Documenter, den Dispute andgaaende.

Af anseelige Familier, som fra Kirkens Bygning have udvalgt sig Begravelser i denne Kirke ere: De GERSTORPHERS, da Rigens Drost, Hr. Joachim Gersdorph er her begravet i Choret den 23. Febr. 1674. De LUXDORPHER have deres Begravelse bag Altaret, hvori ligger Frue LUXDORPH den 22. Janv. 1690, Envoje BOLLE LUXDORPH den 12. Janv. 1699, CARL LUXDORPH den 20. Juny 1710, Frue LUXDORPH den 3. Marty 1713. Ligeledes de KØRBITZER, neml: Geheime-Raad KØR-BITZ 1682, Ober-Secretair KØRBITZ den 7. Janv. 1727. Græverne af FRIIS. Og von STØCKENER, neml: Geheime-Raad VON STØCKEN Aar 1681, Envoje VON STØCKEN Aar 1710, Admiral VON STØCKEN Aar 1711, General-Lieutenant VON STØCKEN 1727. Frue Hofmester-Inde VON PLA-TEN Aar 1695. Etats-Raad JØRGEN EHLERS, som har stiftet Collegium Elersianum, begravet 9. Marty 1692 og forhen hånds tvende Døttre, som omkom i Amalienborg-Slots Ildebrand, begravne den 21. April 1689. Doet. HANS LETH, Kongel. Confessionarius, den 10. Septb. 1688. DIDERIGH FUIREN 1656. ProfeSS. RASMUS BROCHMANN. ProfeSS. JØRGEN EILERSEN 1696. Professor Dr. MATTHIAS JACOBÆUS 1688. Mag. JENS JUSTESEN, Kirkens første Sogne-Præst, den 18. Febr. 1684. Mag. ALBERT WITH, Kirkens Sogne-Præst A. 1715. Mag. CHRISTIAN LEMVIG, Kongl. Confessionarius, 1724. Mag. BLICHER 1719. Profess. ARNAS MAGNUSSEN 1730. Etats-Raad og Profess. Lingv. Græcæ HANS GRAM 1748. Justitz-Raad og Profess. Eloquentiæ JOHAN PETER ANCHERSEN 1765. I Choret sees det prægtige Schakiske Marmor-Monument over Felt-Herre SCHACK, som her blev begravet den 8. May 1676. Inscriptionerne paa alle Monumenter findes siden anførte.

TRINITATIS KIRKES Bygning leed i Stadens store Ildebrand i Octo-ber Aar 1728 allermindst af alle Stadens Kirker. Thi endskiønt Kirkens Overdeel, hvori Universitæts Bibliothek stod forvaret, gandske afbrændte, og Kirkens indvendige Prydelser med Monumenterne

12

bleve aldeles fordærvede af Ildens fortærende Lue, saa dog alligevel forbleve Kirkens tilbagestaaende Mure saavit ubeskadigede, at man hastigere kunde komme i Stand med denne Kirkes Istandsættelse end med nogen af de øvrige opbrændte Kirker; thi baade Murene og Pillerne holdt got ud mod Ildens Magt, men Taget og de indvortes Ornamentter i Kirken maatte gandske giøres af nye. Hvorudover baade Prædikkestoel, Altaret og Orgelværket bleve efter Ildebranden langt smukkere, end de tilforn havde været. Imedens Kirken stod efter Ildebranden under Bygning og Reparation, holdt Trinitatis Meenighed sin offentlig Gudstjeneste i den Herre Zebaoths Kirke eller Garnisons-Kirken; men Brudevielser, Barnedaab og Skriftemaal bleve forrættede i Regenz-Kirken. Med Kirkens nye Bygning og indvortes Prydelser blev man saa hastig færdig, at Aar 1731 den 7. Oo tobr. blev den første Prædikken og Guds-Tjeneste efter Branden igien holdt her i Trinitatis Kirke. Kirkens, tilligemed sit runde

astronomiske Taarns, Aftegning stukken i Kobber findes i THURAS Hafn. Hod. Tab, XGII. Ligeledes i PONTOPP. Atlas Dan. Tom. II.

Kirkens Bygning er udvendig 86 Alen lang, til Taget er den 35 Alen høy, men til Rygaasen af Taget 55 Alen høy. Indvendig er Kirken 81 Alen lang og 29 Alen bred, har meget høye Kirke-Vinduer, hver af 17 Alens Høyde, og otte paa hver Side af Kirken, hvorudover Kirken er indvendig meget lys og af skøn Anseelse. Kirkens Overdeel, hvori Universitæts Bibliothek er opsat langs over Kirken, hviler paa tvende Rader af meget høye og smalle ottekantede Pillarer, hvilke ere med tykke Jernstænger sammenføyede for at styrke dem destobædre til at bære. Kirkens mellemste Gang lige for Altaret er imellem be-mælte Pillarer.

ALTARET er meget ziirlig udarbejdet af Egetræe, ligeledes er Prædik-kestolen ogsaa forfærdiget af Egetræe. Begge Deele ere meget nætte giorte efter Bygnings-Konstens Regler. De havde i mange Aar Egetræets naturlige mørkegule Farve, som faldt meget smukt i Øynene;

13

men Aar 1756 bleve baade Altaret og Prædikkestolen ved een af Mee-nighedens Lemmers godgiørende Donation ziirligen mahlede og med Forgylnding prydede. Orgelværket er ligeledes ziirligt og prydet med en Deel Billedhugger-Arbeyde, altsammen af Egetræe forfærdiget, hvilket ogsaa i nogle Aar havde ikkun Egetræets naturlige mørkegule Farve og sin egen Coleur. Men Aar 1757 ved afgangne Brygger LARS GRIESES Legatum blev baade hele Orgelværket sat i en complet Stand, saa og al Egetræet ziirlig mahlet og med Forgylnding prydet. Hvilket altsammen gav Kirken en skøn Anseelse.

Paa Altar-Tavlen staaer med forgyldte Bogstaver dette bibelske Sprog: Ephes. II. 8, 9, 10 V. I ere blevne Salige af Guds Naade formedelst Troen og det ikke af Eder. Det er en Guds Gave, ikke af Gierninger, paa det ikke Nogen skal rose sig. Thi Vi ere Guds Gier-ninger, skabte i Christo Jesu til gode Gierninger, til hvilke Gud tilforn beredte os, at vi skulle omgaaes i dem. Under Crucifixet paa Altar-Tavlen sidder tvende Engle, holdende hver et Skildt, hvorpaa staaer følgende Sprog. Paa det første Skildt: Lucae XV. 7. Der skal være Glæde for Guds Engle. Paa det andet Skildt: Over en Syndere, som omvender sig. Dette af Egetræe overmaade smukt udarbejdet Altar blev ved Brændeviinsbrænder LARS NIELSENS Enkes Gavmildhed (thi hun gav 1200 Rdr. til Altar-Tavlen og Prædikkestolen at lade i Stand sætte med Mahling og ægte Forgylnding etc.) nu overmaade smukt mahlet og med ægte forgyldte Zirater prydet. Efter be-mælte Donatricis Paastand blev ogsaa af samme Capital bekostet Aar 1757 et nyt rødt Fløjels Altar-Klæde, besat med to Rader ægte Guld-Galoner, hvilket kostede 59 Rdr. i Mk. 8 Sk. Altaret har kostbare Ornamente, hvilke maa tilskrives afgangne Brygger JENS LARSEN GRIESES Gavmildhed, som Aar 1757 forærede 3000 Rdr. til Kirkens indvendige Prydelser. Efter Donators Villie blev strax anskaffet baade et nyt Fløjels Altar-Klæde og en nye Fløj els Messe-Hagel af fiin ægte carmosin-rødt Fløjel, hvortil gik 241/* Alen Fløj el å 27 Mk.

14

Alen og 18 Alen Trille til Underfoder. Dernæst blev ogsaa giort tre Par Guld-Hager til Messe-Hageler, som tillige er broderet, og en broderet Krands om Donators Navn sat paa Altar-Klædet. Begge Deele ere besatte med brede Guld-Galoner, vog 49 V* Lod og med smallere dito, vog 77/8 Lod, hvilke have kostet i alt 277 Rdr. 2 Mk. 5 Sk. Dernæst blev bekostet en nye Messe-Skiorte af flint hollandsk Lærred med fine nye Kniplinger om Halsen, i Brystet og omkring Armene. Endvidere blev bekostet en nye Altar-Dug af samme Slags fine Lærred med fine, brede, takkede Kniplinger rundt omkring. Nok en nye Altar-Dug af samme Lærret, hvortil Kniplingerne af den forhen værende gamle Altar-Dug bleve forbrugte, samt kiøbt fire Drej els-Servietter til at bedække Altar-Dugen og dens Kniplinger med paa det Stæd, hvor Præsten staaer, at den ikke skal opslides for hastig, hvilket altsammen kostede 36 Rdr. i Mk. 8 Sk. Til at forvare alt dette nye, kostbare Altar-Tøy blev ogsaa bekostet en nye anstrøgen Kasse med Laas og Nøgel til.

Ligeledes hører til Altaret tvende nye meget høye og store Sølv-Lysestager af prægtig udpuklet Arbeide, Kiøbenhavns Prøve; disse Stager veje tilsammen 1359 Lod 2 Qyintin. Nederst paa Foden af dem staaer Donators Navn, betegnet med de to Bogstaver L. G. De ere bekostede af den Griesiske Donation efter Donators Villie. Tilforn havde vel Kirkens Altar to gamle Sølv-Lysestager, som vejede 548 Lod 2 Qyintin; men nu bleve disse

gamle Altar-Stager (hvis Værdie, beregnet å 3 Mk. 12 Sk. Loddet, var 342 Rdr. 4 Mk. 14 Sk.) tagne til Hielp og i deres Stæd bleve nu to gandske nye, men langt større og anseeligere Altar-Lycestager af udpukled Fagon giorte og bekostede. Disse to nye, store Sølv-Lycestager, tilligemed tilhørende Form, Overtræk og Arbeids-Løn, saavelsom ogsaa at lade den store Communion-Kalk med tilhørende Patell stærkt forgyldt op paa nye, kostede i alt 1086 Rdr. 2 Mk. 12 Sk., altsammen bekostet af det Griesiske Legatum.

VASA SACRA ved Altaret ere: To store Sølv-Kander til Messe-Viin.

15

Den største forgyldte Sølv-Altar-Kande til Communion-Viin vejer 197 Lod; paa Laaget af den er Ghristus med sine Disciple i Nadveret forestillet udi drevet eller forhøyet Arbeide. Den mindre Sølv-Kande til Communion-Viin vejer 130 Lod. Dernæst haves en meget stor Sølv-Kalk, stærk forgyldt baade indvendig og udvendig, med Inscription: Denne er Trinitatis Kirkes Kalck, med behørig Disk. Et stort Sølv-Patell, ligeledes stærk forgyldt overalt. Begge disse vejer tilsammen 97 Lod. En fiirkantet Oblat-Æske af Sølv, vog 40 Lod med et Crucifix liggende oven paa Laaget. En mindre, men rund Oblat-Æske af Sølv, vægtig tretten Lod to Qyintin, med denne Inscription:

Her er den rætte Ark, det Himmel-Manna giæmmer,
Hvorved min Jesum Jeg i Verden aldrig glemmer.
1685 D. H. R. D.

Bag Altaret paa en sort Ege-Tavle, fæstet til Muren, staaer følgende Latinske Inscription med ophævede forgyldte Bogstaver:

Felices Nimium, Rerum Quos Seligis Autor;
Quosque Sequestratos ad Tua Sacra Vocas!
Sancta Zionæi Gens Hæc colet Atria Templi:
Mille Voluptates Adferet illa Domus.

Udi Kapellanens Skriftestoel staaer med forgyldte Bogstaver følgende Latinske eligeaske[!] Vers:

O! Quibus illiciis Belli Deus inclyte Præses!
O! Quibus imperiis Me Tua Tempa Trahunt!
Cor Micat, Exsultant Fibræ Vox infremit, illis
Dum Simul & Sacro Numinis Ore Fruar.

Choret er i Kirkens mitterste Gang adskildt fra Kirken ved et Tralværk, ziret med korte Messing-Pillere, men i de to andre Gange med et høyt, vel udarbejdet Jern-Gitterværk.

16

PRÆDIKKESTOLEN (som tilforn er nældt) havde i mange Aar sin naturlige, mørkegule Egetræes Couleur; men Aar 1756 ved Brænde-viinsbrænders LARS NIELSENS Enkes milde Donation blev den sat i smuk Stand baade med Maling og Ziraternes ægte Forgyldning. Foran paa Prædikkestolen udi et af tvende Engle holdet forgyldt Skildt læses dette bibelske Sprog: Jeremiæ III. 15. Jeg vil give Eder Hyrder efter mit Hierte; De skal føde Eder med Kundskab og Forstand.

Lige over for Prædikkestolen tæt op til een af Kirkens Pillere staaer, udi et marmorered og med forgyldte Zirater prydet Futteral, et af Uhrmager Abel forfærdiget nyt Uhrværk, som paa tre Sider viiser, baade hvad Klokken er og tillige slaaer baade Qarteerer og fuld Slag. Dette Uhr er ogsaa af det fbrommældte Griesiske Donation efter Donators Villie bekostet, Kirken til Prydelse og Meenigheden til Nytte. Uhret i sig selv har kostet 160 Rdr., Billedhugger-Arbeydet med Uhr-futteralet 24 Rdr., dets Maling og Forgyldning 19 Rdr. 5 Mk., tilsammen 193 Rdr. 5 Mk. Til dette Kirke-Uhrs aarlige Reparation er efter Grisiani Legati Executorum Villie af 20. November Aar 1760 udsat 200 Rdr. paa Rente.

ORGELVÆRKET er ogsaa ved ommældte Griesiske Donation ikke al-leneste udvendig paa Egetræet (som tilforn i mange Aar ikkun [havde] sin naturlige mørkegule Couleur) blevet overalt smukt malet, staf-feret og Ziraterne forgyldte, men endog Orgelværket i sig selv blev af Orgelbygger Møller ind- og udvendig skildt ad og igien af ham sat i fuldkommen Stand. Denne Orgelværkets Hoved-Reparation, tilligemed dets Malning og Forgyldning, kostede 876 Rdr. 3 Mk.

Aar 1776 Onsdagen den 27. November blev her i Trinitatis Kirke foretagen en Gudstienestes Handling, hvis Lige i Høytidelighed siden Kirkens allerførste Indvielse ikke er forefalden. Thi tvende Pigebørn, som vare det kongelige HofFes Pensionister, nefmlig] en Neger-Inde 20 Aar og en Tyrkinde 15 Aar gammel (hvilke befgge] vare af Kirkens Sogne-Præst Doet. Schönheyder underviiste i Kristendommens

17

saliggjørende Sandheder) bleve nu her af ham døbte i Hendes Kongel. Majestæts Enke-Dronnings JULIANÆ MARIÆ og Hendes Kongl. Høyheds Prinzesse SOPHIÆ FRIDERIKÆ (Hs. Kongl. Høyheds Arve-Printz Frideriks Gemahlindes) høye Overværelse. I disse Kongelige Personers høye Følge vare de af de Høy-kongelige Herskaber sendte Faddere fra Hoffet. Midten af Kirkens Hovedgang var til denne Døbe-Act beklædt med Gulv-Dækkener og besat med Stole. Lige for de Kongelige Herskabers Sæde var Døbe-Bækkenet hensat paa et beklædt Bord med et Knæfald.

Paa en Lysekrone, som før Kirkens Ildebrand hængte her i Kirken, og var given Aar 1654 af Muurmester ANDRES FRECH, stode disse Ord udgravne:

Aar 1637 den 7. July er den første Steen lagt her til Kirchen under Thornet von M.Jørgen Scheffel, Murmester von Bern. / Anno 1651 den 7. July ist der lesten Stein in diesen Gewelwete gelegt von M. Andres Frech.

Gott der Heiligen Dreyfaltigkeit zu Ehren und dieser Kirchen zum Zierath hat ANDREAS FRECH von Breslaw aus Schlesien diese Krohne vorehrt zur Ehre Gottes mit seinen lieben Hausfrauen BOLE PETERS DOCHTER und selig ANNA PETERS DOCHTER, welchen Gott der Herr gnedig sein wolle. Amen.

Aar 1780 den 3. December, som var første Advents-Søndag, blev til Trinitatis Kirke af JOHAN LARSEN SEIFFERT, Borger og Herbergerer i Staden, givet og skiænket en smuk Lysekrone, som vejer 466 Pund. Paa samme Lysekrone staaer denne Inscription: Borger og Herbergerer her i Kiøbenhavn Johan Larsen Seifert haver skiænket og givet denne Lysekrone Aar 1780 til Guds-Husets Ziir og Prydelse, og til Erkientlighed for Guds faderlige Forsyn over ham siden Aar 1742, da han som et fattigt fader- og moderløst Barn stod paa dette Kirkegulv til Gonfirmation. Til samme Lysekrones Vedligeholdelse med Lyys og aarlig Reengiørelse haver Donator efter sin Død testamenteret til Kirken eet Tusinde Rigsdaler.

18

For at forævige til den sildigste Efterslægt de berømmelige Mænds Minde, hvis Monumenter med Inscriptioner baade for Kirkens Ildebrand her saaes, saa ogsaa nu efter Ildebranden ere opsatte, vil man her anføre samme:

Paa THEODOR FUIRENS Monument, som var af Steen med hånds Skilderie og Vaaben, stod følgende Inscription:

D. O. M. S. Memoriae Amplissimi Viri THEODORI FUIREN Georg. Fil., Qui peragratis Germania, Hungaria, Gallia, Italia, Sicilia, Nor-vegia, Melita, Belgio, Doctrina varia, Prudentia, Morum Svavitate, cæterisque Virtutibus Domi Forisque Spectatus, tandem in Patria Deo Animam Piam, Terræ Exuvias A. Chr. CIOIOLVI reddidit Natus Annos XXXV. Monumentum Hoc Amoris Debiti & Honoris ANNA CHRISTINA FRIIS Gonjux & THEODORUS FUIREN Fil. Posth. pos.

Paa hands Liigsteen læses disse Ord: THEODORUS FUIREN, Georg. Fil. Sub Hoc Saxo Resurrectionem Exspectat Mortuorum. Natus Hafniæ An. Chr. MDGXXI Die VIII Martij Obiit ibidem An. Chr. MDCLVI Die XV Januar. Anno Ætatis XXXV. Media Vita in Morte Sumus.

NB. Denne DIDERIK FUIREN var Fader til THEODOR FUIREN til Fuirendal, som blev Aar 1676 gjort til Baron.

Paa HANS MATHISEN MEGKELBORGS Steen-Monument, ziret med hånds Skilderie:

D. O. M. S. Memoriae Amplissimi Viri JOHANNIS MEGKELBORG Matthiæ Fil. Qui cum Fructu Perlustratis Germania, Hungaria, Gallia, Italia, Anglia, Belgio ob insignem ingenii Culturam, Animi Prudentiam, Vitæ integritatem apud Exteros Notus, a Suis Amatus, in Patria Tandem Spiritum Deo, Pulverem Terræ Anno Chr. CIOIDCLXI[II] Reddidit, Annos Natus XL. Monumentum Hoc

19

Amoris & [ob] servantiæ MARGARETA ROSENMEJERS Vidua & Inge-borgis Margareta Meckelborgs Filia Mærentes Pos.

Paa hands Liigsteen: Hic Situs est JOHANNES MECKLENBORG MATTH. FIL. Qui ita Vixit, ut bene posset mori; ita mortuus est, ut bene posset vivere, in Vita non timuit Mortem, in Morte Speravit Vitam. Ita usus est Mundo, ut non oblitus sit Deum; ita fruitur Deo, ut oblitus sit Mundum. Vidit Belgium, Angliam, Galliam, Italiam, Germaniam. Hæc omnia vidit & omnia vidit esse vana. Spectavit Mundum, nec tamen Superbus; Coluit Prudentiam, nec tamen Astutus; Unius Fuit Uxoris Maritus, Duorum Filiorum & Filiæ Pater. Præmisit Filios, quos sequeretur; Annos cum numerasset quadraginta quatuor cum dimidio, Obiit Epochæ nostræ Anno CIDIQCLXIII Die II Oct. Desiit Vivere, ut Viveret Deo. Bene de eo Omnes Sperate, Cujus Spes Fuit Deus.

Paa Monumentet over Geheime-Raad og Marskalk JOHAN CHRISTOPHER KØRBITZ, som døde Aar 1682: JOHANNES CHRISTOPHORUS KØRBITZIUS de Hillerup, Eques Ordinis Elephantini, Sereniss. Regis Dan. Consil. Intimus. Regni Mareschallus, Præses Diæces. Siælland. Præfect. Havn. Roschild. & Abrahamstrup. Assessor Collegii Status, Supremi Tribunalis & Collegii Militaris, antiquissima Familia Dresdæ XIII Augusti Anno CIQIQCXII Natus, visis in Germania, Gallia, Anglia & Belgio Academiis & Aulis variisque. Defunctus Muneribus in Aula Saxon. CHRISTIANI Principis Dan. Ejusdemque Viduæ MAG-DALENÆ SIBYLLÆ, Trium Danorum Regum CHRISTIANI QUARTI, FRIDÉRIGI TERTII & CHRISTIANI QUINTI, post longas Vitæ Fide integra actæ Molestias, Æternitatem cogitans Sibi & Nobilissimæ Conjugi CHRISTINÆ Zurz H. M. P. C. Anno CIDIOCLXXIII.

Paa Græv MAGNUS FRIIS til Frijsenborg, hånds Monument:

Illustrissimo Heroi MAGNO FRIIS, Comiti Frisenburgi, Libero Baroni in Frisenwold, Dynastæ in Boller &c. Equiti Aurato, Sereniss. Reg. Majest. a Consiliis intimis ab Ærario, Diæces. Aarhusiens. Præ-

20

fect, & Calloe, &c. Consiliario Status & Supr. Tribunalis Assessori, Nato D. VII Septembr. MDCXXIII ob præclaram Tribus Regibus CHRISTIANO QUARTO, FRIDERICO TERTIO & CHRISTIANO QUINTO navatam Operam & pro Meritis in Comit. & Lib. Baronem electo, post pie defuncto Anno MDCLXXV D. IX Junij. Conjux Marito Super-stes ANNA MARIA OFFENBERGIA H. M. P. C. CIOIDCLXXVII.

Paa Geheime-Raad HENRIK DE STØGKENS Marmor-Monument, tilligemed hånds tre Sønner:

Sempiternæ Memoriae illustrissimi Herois Domini HENRIGI DE STØCKEN, Ord. Danebrog. Eqv. Aurat. Sacræ Regiæ Majestatis Dan. & Norveg, a Gonciliis Intimis, Ærarii Regii Præfect. Nec non Su-premi Rerum bellicarum Quæstoris. Nat. Die VIII Maji Anno MDGXXXI. Denatus Die XX Junii Anno MDCLXXXI. Mariti Generosissimæ Dominæ ANNÆ CATHARINÆ DE FELDEN, ex qua qua-tuor Filios & binas suscepit Filias. Illorum Tres Paternis Cineribus Mixti hic conduntur, Paterno, dum in Vivis erant, Splendori Meri-tisque Proximi. Perillustris, Generosissimus, Fortissimus Heros

D:nus CHRISTOPHORUS ERNESTUS DE STØCKEN, Ord. Danebrogici Eques Auratus. Præfectus Classis, Nec non Supremus Rei Maritimæ Curator. Nat. Die IV Aug. Anno MDCLXIV Mortuus Die XXIII Januar. Anno MDGGXIII. Perillustris & Generosissimus

D: nus JOHANNES HENRICUS DE STØCKEN, Ordinis Danebrog. Eques Auratus; Sacr. Reg. Maj. Dan. & Norveg, a Consiliis Status & ad Ordines Fæderati Belgii Legatus Extraordinarius, Natus Die X Maji Anno MDCLXVI. Mortuus Die XI Novembr. Anno MDCGIX. Unici Filii Pars ens. Accessit Hisce Natu & Obitu Postremus, Perillustris, Generosissimus & Fortissimus Heros

D:nus GERHARDUS CHRISTIANITS DE STØCKEN. Ordinis Danebrog. Eqv. Auratus, Sacræ Regiæ Majest. Dan. & Norveg, pedestris Exer-citus Generalis Locum-tenens æ Munimenti Friderichshafniensis Gu-bernator. Natus Die XIII Januarii Anno MDCLXXI. Mortuus Die

21

XIII Augusti Anno MDCCXXVII. Uxorem reliquit Perillustrem & Generosissimam Pominam FRANCISCAM FELICITATEM DE VEKENE, Illu-strissimi & Nobilissimi Viri, D:ni JUSTINI DE VEKENE, Principatus Geldriæ Pro-Cancellarii Filiam . . . Postrema Defuncti in Manes Pie-tate Monumentum Hoc, quod una cum Ædibus Sacris & præcipua Civitatis Parte fatale incendium Anno MDCCXXVIII D. XX Oc-tobr. destruxerat, de novo instauratum.

Paa det overmaade prægtige SCHACKISKE Marmor-Monument, hvilket, efter Stadens og Kirkens Ildebrand, er nu i Aaret 1782 ved Professor Weidenhaupt sat i en ypperlig Stand, læses denne latinske Inscription:

D. O. M. S. Et Æternæ Memoræ Illustrissimi Domini, D: ni JOHANNIS, Comitis DE SCHACK, in Schackenburg, Hæreditarii Domini in Giselfeld & Gram. Qui Generosissima Schackiorum & Wischiorum Stirpe Progenitus, postquam Anno Ætatis XVIII Militiæ Tirocinia sub Gloriosissimo Rege GHRISTIANO QUARTO posuerat, Excub. Præ-fectus apud Gallos. . . Deinde diu Saxo-Lauenburgico Pro-Ducis Titulo honoratus . . . Hamburgum ad militare Urbis Regimen æ paulo post a Gloriosissimæ Memoræ Rege FRIDERICO TERTIO ad Regiæ suæ Sedis Defensionem evocatus Hafniam a Svecorum insultu liberavit, delectoque in Fionia ab illo Campi tum Mareschallo hostili Exercitu, Regia Sceptra Annis Felicibus propugnavit. Dignus, qui Armis, Fide & Meritis a potentissimis Daniæ Regibus Comitis, Equitis, Gonsiliarii Intimi, Archistrategi, Præsidis, Consiliorum militarium As-sessoris Titulos, a Patria ob defensos Gives & profligatos Hostes Coro-nam Triumphalem, a Posteris immortalitatem report ar et. Natus est Die XXVIII Octobr. Ann. MDCIX. Conjugem duxit ANNAM e BLOMIORUM Gente MDCLVIII. Excessit Die XXVII Febr. Anno MDGLXXVI Annorum Gloriæque piensus Ætatis LXVI.

Avo de Posteris omnibus bene merentissimo e Filio Comite OTHONE DIETERICO SCHACK & Nuru SOPHIA DOROTHEA DE MARSC, Nepotes

22

HANSUS, JOHANNES FRIDERIGUS, BERTRAMUS & ULDARICUS, Fratres DE SCHACKE, æternum Virtutis Gloriæque SCHAGKIANÆ & Pietatis Monumentum posuere Anno CIDIQCLXXXIX.

Epitaphium over Kong Friderik den Tredies Archiv-Secretair, Mag. ZACHARI[AS] LUND, som forhen havde været Rector i Herlufs-holms Skole og døde Aar 1667 den 8-Juny:

Memoriæ Clarissimi Viri ZAGHARIÆ LUNDII, Philologi, Poëtæ, Ora-toris, Serenissimæ Regiæ Majestatis a Secretioribus Literis enodandis, qui Vita Cælibe integerrime acta decessit Hafniæ D. VIII Junii Anno Ghristi MDCLXVII. Ætatis LIX. P. N. MEHRN.

Epitaphium over en Student ved Navn REUTHER, som døde i Kiøbenhavns Beleiringj da han med de andre Studentere skulle gaae til Volds:

Vis Patriam, Lector, Vis claros scire Parentes,
 quodque Genus Vitæ, quod fueratque Necis?
 REUTHERUS Pater est, Mystes pius ANNAQUE Mater
 Schiodstrupio Cimbrum, Portua pressa capit
 Musarum Soboles, Marti sacratus ut essem,
 Non Ego Martis eram; cur? quia Mortis eram.
 Ossa tegit Saxum REUTHERI, Fama perennat,
 Sunt Animæ clari Gaudia Summa Poli.

Paa Marmor-Monumentet over Professor JØRGEN EILERTSEN, Rector ved Vor Frue Latinske Skole, som døde Aar 1686:

Qui Musas patrias & diserte loqui & eleganter scribere olim docuit, hic nunc altum silet GEORGIUS HILARIUS, Metropolitanæ, quæ Hafniæ est, Scholæ quondam Rector & in Acad. Hafniensi, cum Rectoratu simul Scholæ, Professor Ordinarius, primusque inde ob Rem Scholæ publicam laudatissime administratam omnium ante se ejusdem Rectoratum[!] Rector Honorarius, itidem primus Magnificus Academiæ Rector Anno MDCLXXVII, Collegii interea Walchen-dorphanianum Decennium ultra Ephorus, Consistorialis Collegii Assessor

23

& S. S. Triadi dicatæ Basilicæ Procurator, omnibus de Officiis diu multumque præclarissime meritis. De quo quidem, si Æra nollent, aut Lapides loqui non possent, Discipuli tamen & Fama Viri & tota loquetur Posteritas.

Dette smukke Monument blev i Stadens Ildebrand den 20. Octobr. meget beskadiget; men Aar 1732 blev det sat i sin forrige Stand igien.

Over Profess. ARNAS MAGNUSSEN, Professor Antiquitatum Dan., Kongel. Archiv-Secretair og Assessor i Consistorio, som døde Aar 1730, og testamenterede alle sine fra Stadens ulykkelige Ildebrand overblevne rare Manuskripter, 1400 i Tallet, til Academiets Biblio-theque, samt en Capital af tretten Tusinde Rigsdaler, hvis Renter anvendes til to islandske Studenter, som studere Antiquiteter, og til at lade trykke af de gamle Historier for:

D. O. M. S. Gonduntur in hoc Sarcophago Exuviæ Amplissimi, Nobilissimique ARNÆ MAGNÆI, Assessoris in Collegio Consistoriali Regii, Archivorum Secretarii, Historiarum, Geographiæ & Antiquitatum Patriarum Professoris Geleberrimi, Viri Optimi, præclara in Regem Fide, in Patriam Pietate, in Justitiam, Veritatem & quodcunque Virtutis Nomine censetur Affectu, dum vixit, Spectatissimi, incomparabilis Antiquitatum Promi-Gondi, Seculorum Omnium Sep-tentrionalium inprimis Rerum Notitia ad Miraculum instructissimi, qui in Islandia honestissimis Natalibus ortus, in Academia Hauniensi, nec non in Germania severioribus innutritus Studiis, amplius XXX Annis, ordinandis Archivorum Secretis & colligendis Patriæ Monu-mentis indefessa Opera incubuit. Nobilissimæ Matronæ, Viduæ ite-rum mæstissimæ MEGHTILDIS FISGHERIÆ per Annos XX Menses XII Maritus, tandem LXVI Annis major, lethali XV Dierum Morbo consumptus Anno MDGCXXX D. VII Januar. Mortalitem exuit, relicto ultimis Tabulis æternaturo ad Posteritatis Venerationem summi in Rempublicam & Literariam Studii, in Patriam Amoris, Documento.

24

Paa den høyre Side af Prædikkestolen sees paa Kirkens Pillar en stor aflang Marmor-Tavle, paa hvilken læses følgende Danske In-scription, udhuggen med forgyldte Bogstaver:

I denne Sides murede Grav No. 8 ere nedsatte til Hvile den i Livet Ædle og Velfornemme Sr. ANDREAS JENSEN MØLLER, Borger og Garver udi denne Kongelige Residentz-Stad Kiøbenhavn. Fød den 6. Augusty 1684. Død den 31. Marty 1754. Tilligemed Hans Elskelige Hustrue Madame JOHANNE HANS DATTER HOFMAN. Fød den 28. De-cembr. 1677. Død den 4. Augusty 1749. Og Flere Deres Venner og Paaførende. Hvilken Grav nu tilhører Deres efterlevende Søn, Sr. JENS ANDRESEN MØLLER, Borger og Brygger her sammestæds. Fød den 10. Novembr. 1717 og her ville hvile ved sin Død den . . . hos sin elskværdige Hustrue,

Madame ELLEN CATHARINA NØRAGER. Fød den 31. October 1719. Død den 3. July 1770. Til hvilken Ende Han og haver givet til Trinitatis Kirke 500 Rdr. courant, med de Vilkaar, at dette Begravelse-Stæd aldrig til Kirken hiemfalder, med videre Betingelser, alt efter Rectors og Professorers Hannem derpaa meddeelte Aabne Brev af... Som ved Hof- og Stads-Rættens er læst og paaskrevet den . . .

Her er Vor Ejendom. Her er Vor Huus og Bolig.
Her hviler Vi saa sødt. Her sover Vi saa rolig.
Naar ved Basunens Lyd Vi bliver kaldet frem,
Da gaer Vi her ud af til de Udvalgte Hiem.

Dette MØLLERSKE MONUMENTS Marmor-Tavle er med sin Indfatning 3 Alen 23 Tomer høyt og 2 Alen 7 Tomer breed, decoreret oven til med en brændende Urne og med en Krands af Cypress-Blade.

Paa en Gravskrift over NIELS HOLST, gemeenlig NIELS DESTILLERER kalden, som var Øltapper, ere disse Ord blant andre mærkværdige:

Det, som var taget af Jorden, er her igien kommen til Jorden. Det Himmelen var, er Himmelen og given. Hver haver sit, Fanden Intet. Han døde Aar 1677.

§. i. Om Trinitatis Kirke.

25

Paa Professor RASMUS ENVOLSEN BROCHMANN, som var Professor Eloquentiæ ved Kiøbenhavns Universitæt og tillige Assessor i Høyeste Rætt. Døde Aar 1662:

Tale olim Charites Pitho Musæque feruntur
BROCHMANDI ad Gunas consociasse Melos.
Hic erat Ausoniæ celeberrima Gloria Lingvæ,
Audiet hic Nostris Lausque Decusque Chori.
Nunc tales Gemitu Lacrymisque feruntur eædem
BROCHMANDI ad Tumulum consociare modos:
Heu! Fuit Ausoniæ palmaris adorea Lingvæ!
Heu! jacet hic vestri splendida Fama Chori.
PETRUS NICOLAUS MEHRNERUS.

Paa Liigstenen over Professor Theologiæ RASMUS HANSEN BROCHMANN, som var først Professor Historiarum ved Sorøe Academie, men Aar 1660 blev han Professor Theologiæ ved Kiøbenhavns Universitæt. Døde Aar 1664, den 8. Augusty:

M. ERASMUS JOHANNIS BROCHMAND, S. S. Theologiæ in Academia Hauniensi Professor Publ.
Ejusdemque hoc Tempore Rector. Dum publicæ Literarum Saluti excubat in media Ætate Annis triginta & octo nondum exactis An. D. VI Eid. Sextilis CIOIOGLIV Præcoci sed miti Obitu Rebus Humanis exemptus divinam Animam Beatorum Collegio intulit, Mortalitatæ Reliquum sub Operculo hujus Urnæ condidit.

Epitaphium over Mag. JENS GREGERSEN LEMVIG, Præpositus Com-munitatis & Gollegii Regii, og Professor Poéseos Extraordinarius, som døde Aar 1664:

D. O. M. S. Siste & hic Gradum, Viator! Rara si Vis, Mirare angustum subiisse Sepulcrum M. JANUM GREGORII LEMOVIGUM, Com-munitatis Regiæ Præpositum, dum vixit, dignissimum, Professorem Poéseos Extraordinarium. Cujus Pars Melior Augustum fuit, erit TRINITATIS TEMPLUM. Prædica illum mecum. Nec Soli erimus Laudum

26

Præcones. Prædicant nobiscum & in Cælum tollunt Præclari Ingenii Quot Specimina, Tot Documenta, Quæ non Condendum Solo Nomen ostendunt, Soli Virtutis eruditæ Indices, Vindices. Qui supra Vulgus sapiebat, Vulgaria

qui divulgaret? Paucis Multa, non Multis Nulla Comprehendere Doctus. Quæcunque peperit SOPHIA gravidum Pec-tus Legenti Facilia Scrutanti Vera, Doctis Erudita, Omnibus Grata: Falsitati Monstrousa Splendida Hac Sobole Glaruit inter Mortales, Sed Mortalis! In Gujus de Imperiorum Periodis Meditationes Ipsa ipsius incidit Vitæ Periodus Ne Scilicet Se Magis, quam Imperia Mutationi-bus putaret Exemptum. Naturalia Rimatus erat Supra Se, Infra Se, Girca Se. Intra Se Commodum Pervenit, Gum Se Reliquit, Objecti Credo Nobilitate Victus: En positos Sapientiaæ Limites: En Metam Studiorum. En Cursuni Vitæ: Quo Decurso, Vitam Mors, Mortern Æternitas Exceptit, Retinebit. Disce Humanas Vices, Viator! Et Tu Te Parando Perges.
Obiit An. Ghr. 1664 An. Ætat. 31. Posuit H. STAMPIUS.

Gravskrift over Justitz-Raad og Professor Eloquentiæ JOHAN PETER ANGHERSEN, som døde Aar 1765:

Requiescit Heic & Beatam Resurrectionem Præstolatur Quod Mortale Habuit Vir Illustris & Celeberrimus JOHANNES PETRUS ANCHERSEN, S. R. M. a Gonsiliis Justitiæ, Juris Utriusque æ Philo-sophiæ Doctor, Eloquentiæ Professor Publicus Ordinarius, Assessor Consistorii & in Ordine Juridico Senator, Regiæ Scientiarum Socie-tatis Membrum, Bibliothecarius Academiæ Havniensis, Meruit Nomi-nis Immortalitatem Eruditione Varia, Vasta, plurimis Testata Scrip-tis, Cultu Virtutis, Morum Sanctitate, Candore Animi, Egregia Bene Merendi, Bene Faciendi Voluptate. Exemplum Posteris Ut ex Literis, Gloriam Qyærant, E Bona Conscientia Solidam Felicitatem. Natus Die IV Octobris CIQIQCC. Vivere Desiit Die XXII Aprilis GIOIDCCLXV. Et immensum Sui Desiderium Moriens Reliquit.

27

Trinitatis Kirkes Kirkegaard ud til Kjøbmager-Gade er indhegnet med en lang Brandmuur, som er ziret med et høyt Steen-Portal, over hvilket sees Kong Kristian den Fierdes Navn en Chiffre. Ligeledes er ogsaa Kirkegaarden paa den anden Side af det astronomiske Taarn ud til Landemærket indhegnet med en Brandmuur.

Hvad som allermeest distingverer TRINITATIS eller TREFOLDIGHEDS KIRKE, er dens runde og platte Taarn, der er indrættet til astronomiske Observationer.

Dette RUNDE ASTRONOMISKE TAARN er i Henseende til sin Bygnings-Maade uimodsigelig konstigt bygt. Om dette Taarn siger N. SLANGE i Kong Kristian den Fierdes Histories IV Deel pag. 1141 "at Kong Kristian den Fierde havde Selv gjort Tegningen til det astronomiske Taarn og ladet det fuldføre ved Bygmesteren STEEN WINKEL under Mag. CHRISTEN LUMBORGS eller LONGOMONTANUS, som Professor i Astronomien, hånds Opsyn. Samme Taarn er fra Jorden høyt 551/* Alen, foruden Jernværket oven paa, som er tre Alen høyt. Oven paa Taarnet, hvor det er tækket med Kobber og fladt, er det i Linie tvært over 76 Alen. Men naar Snoren gaaer fra det øverste af Jernværket til den anden Side lige derimod, er Viidheden over 84 Alen. Paa de øverste indrættede Kamre er indrættet et Observatorium til den ædle Stjerne-konstes og Himmelenes Betragtning Videnskab at øve, fortsætte og forbedre. Hvortil og sammestæds findes og haves ved Haanden de fornødne Instrumenter. Kongen lod og udi eet af disse Kamre indsætte til Forvaring den vidt berømte Danske Astronomi TYGE BRAHES store Messing-Globus, hvorpaa Stjerne-vare udstukne. Inden i Taarnet er lagt og muret et Gulv eller Hvælving, som snegle-viis gaaer fra det nederste af Jorden skak op til det øverste, og kan man derpaa med Heste og Vogn kjøre op lige til den Indgang, som er til forbemældte Observatorium Astronomicum." Aar 1637 den 7-July lagde Kong Kristian den Fierde den første Grundsteen til dette Runde Taarn.

Vi betragte nu det RUNDE ASTRONOMISKE TAARN først udvendig.

28

Professor PEDER HORREBOW i sine Opera Mathemat. Physica Tom. III pag. 15 sætter Taarnets Maal paa en anden Maade, naar han siger: Assurgit (Turris) in Altitudinem Centum & quindecim Pedum, trium Pollicum Rhenanorum sive Danicorum; Cujus Altitudinis sibi vindicat Murus solidus Pedes centum & undecim; Cancelli vero, sive Septum reticulatum ferreum Superne quatuor Pedes, tres Pollices. Diameter Turris, quatenus Muro constat, est Pedum quadraginta octo, Pollicum quatuor. Cancellorum vero, sive Operis reticulati, Diameter quinquaginta quatuor Pedum. Denne Forskiæl i de ansatte Maal har sin Oprindelse deraf, at det Danske Fodmaal eller Alenstok har i Kong Kristian den Fierdes Tid været kortere end det nu omstunder er, hvilken Aarsag

Professor PEDER HORREBOW ogsaa anfører i bemelte Skrift Tom. III pag. 18. Taarn-Muren er in Fod høj; Jernværket oven for Muren er 4 Fod 3 Tomer høyt. Taarnets Diameter eller Tværmaal (med Muren iberegnet) er 48 Fod 4 Tomer, men Tralværkets Diameter er 54 Fødder.

Indgangen til dette runde astronomiske Taarn er ziret med et Portal af Sandsteen, som er elleve Alen høyt. Taarn-Porten eller Indgangen til Taarnet er sex Alen høj og næsten fire Alen bred. Midt over Døren sees Kong Friderik den Fierdes dobbelt Chifre med Krone over, og paa hver Side deraf sees Kong Kristian den Fierdes Navn en Chiffre med Krone. Ved hver Side af Taarnets Port sees i tvende Stene af Portalet følgende Latinske Inscription udhuggen, hvilken giver en tydelig Forklaring om Kongens høypriselige Hensigt med denne Kirkes og Taarns Bygning. Paa den høyre Side af Portalet læses disse Ord: Soli Triuni Deo S. Qyam Spectas, Hospes, Ædem Sacram, Augustam Musarum Sedem, Mathematicam Speculam, Fun-datoris Munificentia inventorum & Artificum ingeniis omnique Cultu cum Veterum Magnificentia certantem Terris nostris olim Aug. Caput datum, Nunc vero cæleste depositum, Rex Daniæ & Norrigiæ Glorio-sissimæ Memorïæ CHRISTIANUS QUARTUS Fundavit, Et Dei Ter Opt.

29

Max. Gloriæ consecravit, statuens Sua Manu primum Regalis hujus Structuræ Lapidem. Anno J. Ghr. MDCXXXVII VII Julij. Paa den venstre Side af Portalet læses disse Ord: Qyod Pia Cura Regis in Cælis Gloriosissimi Domini CHRISTIANI QUARTI Fundatum est, Tergeminum Daniæ Majestatis Monumentum, Sacrosanctæ Trinitatis Templum, Librarium Palatium & admirandi Operis Stellæburgum, Aug. Dan. & Nor. Rex FRIDERICUS TERTIUS perfecit, et quod glorio-sum Felix Faustumque sit, Pietati & publicæ Studierum Utilitati Dicavit Anno J. Chr. MDCLVI. I forrige Tider fra Ildebranden stod følgende Inscription malet paa Væggen eller der uden til paa Muren ved Hvælvningen: CHRISTIANUS QUARTUS condidit in Consilium ad-hibens Celeberrimum Astronomum CHRISTIANUM LONGOMONTANUM, in Academia Professorem! & Tychonis Brahæi Discipulum. Al titudo Turris est centum quinquaginta Pedum; Diameter in Suprema Pedum Sexaginta (Her vare otte Linier udslættede) Non Pedibus modo as-cendi ad eam potest, sed etiam equitando, imo & Aurigando, æ junctos ante Currum agendo Equos, Quo Modo Reges illuc aliquoties ascendisse constat. Midt paa Taarnet uden til paa Muren strax neden for Jern-Gitterværket staaer med forgyldte Bogstaver denne hieroglyphiske Inscription: Doctrinam & l« Dirige niPP in ^? 16^42. Hvilket skal læses saaledes: Doctrinam & Justitiam Dirige Jehove in Corde Coronati Regis Christiani Quarti 1642. Denne Inscription har givet Professor Theologiæ Dr. THOMAS BANG Andledning til at skrive en Traktat derom under Titel: Phosphorus Inscriptionis Hiero-symbolicæ, trykt in Folio Hafniæ 1648. Taarnets Aftegning i Kobber sees i THURAS Hafn. Tab. XG.

Taarnets indvendige Bygning finder neppe sin Lige; thi man gaaer op fra det nederste af indtil det øverste, ligesom af en Vindel-Trappe, dog uden Trin, men med en jævn Opgang, der er belagt med Klinker eller Muursteen. Thi i Taarnets Centrum eller Middelpunkt er andlagt en Cylinder eller huul Grundstøtte, som gaaer fra

30

Grunden til det øverste. Imod denne Grundstøtte hviler ved den høyre Haand den omløbende Snegle-Hvælvning, som man bliver ved at gaae paa; men ved den venstre Haand hviler samme Snegle-Hvælvning paa Taarnets udvendige Muur. Denne flade og tykke Hvælv-ning er af den Bredhed og tillige af saadan Styrke, at man endog med Heste og Vogn kand kiøre op og ned ad Taarnet. Thi nogle af de Danske Konger ere til Vogns kiørte derop. Den Russiske Czar eller Keyser Peter I Alexiowitz den Store, (medens han opholdt sig i Kiøbenhavn) Aar 1716 reed ofte op og ned her. Hånds Gemahlind, Keyserinde Catharina, kiørte samme Tid her op i en Kareth med sex Heste for. Øverst paa Taarnets flade Overdeel er det rætte astronomiske Observatorium; thi paa alle Sider gives her en frie og ube-hindret Udsigt allevegne rundt omkring. Paa dette Observatorium betragtede bemælte Russiske Czar Peter I den Store ved Hielp af de da værende matematiske og astronomiske Instrumenter nogle Gange gandske nøye den Plæt, som den 13. Octobr. 1716 lod sig see i Solen. Derefter da Planeten Venus paa samme Tid nærmede sig til Meridianen, besaae Czar Peter I ogsaa dette Himmel-Syn med stor Fornøjelse, hvorpaa han reed ned af Taarnet igien, ligesom han ogsaa samme Gang havde redet derop. Iblant de astronomiske Instrumenter, som i Stadens oftommældte Ildebrand bleve her af Ilden fortærede, og hvis Tab desto meere beklages, var den rare og kostbare Globus Cælestis, som den berømte Danske Astronomus Tycho Brahe haver ladet for-færdiget, men

selv indrættet og afdeelt med Grader. Den stod paa en ziirlig udarbeidet Fod, som var næsten fem Fod høy. Tycho Brahe siger selv i sin *Astronom. Instaurata Mechanica*, at den holdt sex Fod i Diameter eller Tværsnit; men Professor Peder Horrebow siger paa ovenmældte Stæd, at den holdt fire Siællandske Fod. Begge Efterretninger kand være rigtige uden al Modsigelse, eftersom det Siællandske Maal har i Tycho Brahes Tid været mindre end det nu omstunder er. Denne konstige *Messing-Globus* havde samme Skiæbne som Resten

31

af Tycho Brahes samtlige astronomiske Instrumenter, hvilke bleve bortførte fra Danmark til ham i Prag Aar 1598, men siden efter hånds Død sammestæds Aar 1601 ere adspredte hist og her omkring i Verden. GASSENDUS in *Vita TYCHONIS BRAHÆI Libr. VI pag. 216, 217* fortæller følgende: "Tycho Brahes Instrumenter have haft følgende Skiæbne: Først bleve hånds smaa Instrumenter, og siden de store forflyttede fra Danmark til Bøhmen. Siden bleve de overbragte fra Prag til Benatica, og fra Benatica atter til Prag og indsatte i Keyseres Rudolphs II Hauge. Siden fra Keyserens Hauge til Jacob Curtii Huus. Da Tycho Brahe var død, befrygtede Keyser Rudolph, at disse skiønne Instrumenter skulle blive adspredte, derfor ville han selv beholde dem. Derpaa tilkiøbte han sig dem alle af Tycho Brahes Arvinger for to og tyve Tusinde Kroner. Bemælte Jacob Curtius blev befalet af Keyseren, at han skulle bevare dem i sit Huus og have Opsyn med dem. Imidlertid var det ingen tilladt at benytte sig af dem; men denne Skatt blev giemt i Mørket. I denne Mands Huus forbleve de staaende indtil de store Uroligheder, som efter Keyseres Rudolphs Død Aar 1619 opkom i Bøhmen. Da Hovedstaden Prag blev erobret af de Pfalziske, bleve disse Instrumenter borttagne og ruinerede, thi dels bleve de sønderlagne og anvendte til andet Brug, dels splittede ad, saa at man aldrig fik at viide, hvor de kom hen, uden allene den store Globus; saa at dersom ikke Tycho Brahe selv havde skrevet sin Bog, *Astron. Instaur. Mechanica* kalden, saa havde man aldrig vidst noget af hånds astronomiske Instrumenter at sige, eller havt mindste Idee og Begreb om deres Indretning og den rare Samling af dem. Derefter blev den konstige og kostbare Globus bortført til den biskoppelige Stad Neisse i Schlesien og foræret til Jesuiternes Collegium, hvor den blev bevaret. Men da Printz Uldrik, den Danske Kong Christian den Fierdes Søn, indtog Staden Neisse i den Tydske Krig, kiendte han samme Globus og lod den føres derfra at overbringes til Danmark, hvor den blev med stor Høytidelighed hensat paa det Kongelige Universitæt i Kiø-

32

benhavn". Herom kand tillige efterlæses LUDV. HOLBERGS *Danmarks Riges Histor. Tom. II pag. 774, 775 &c.* og R. BROCKMANS *Liig-Tale over Printz Ulrik, Kong Kristian den Fierdes Søn*. Efter at denne konstige og kostbare Globus Cælestis var af Kongen skiænket til det Kongelige Universitæt, blev den med stor Høytidelighed her hensat i Forvaring. Og paa Væggen i det Værelse, hvor den stod, blev fæstet en Tavle, paa hvilken stod at læse følgende Latinske Inscription, som forklarer, hvorledes denne Globus Cælestis kom tilbage til Danmark: *Sive Hospes, Sive Inqvilinus Es, Bene Adsis. Hoc Æneum Gæli Simula-crum, Qyod Vides, Ingenio & Impendio TYGHONIS BRAHE Ad Astro-nomicas Observationes In Insula Hvenna Efformatum Est. Nihil Ad Artis Perfectionem Ætas Nostra Illustrius Contulit; Nornen Urani-burgo Dedit; Daniae Famam. Gum Plusculos Annos Cæli Motum Felici Apud Nos Successu Monstrasset, Moveri Cæpit, Et Exteris Gessit. Primo Benaticam, Mox Pragam, Inde Niesiam Defertur. Ita Quas in Gælo Vices Designat, in Terra Patitur. Tandem Capta Niessa, Virtute, Ductu & Auspicio Æternæ Memoriae Principis Divi ULDARICI Patriæ Velut Trophæum et Peregrino Marte Vindicatur & Restituitur Anno 1632 Calend. Decembr. Paa Dansk lyder denne Inscription saaledes: Vær velkommen, enten Du er Indlændig eller Fremmed. Denne af Messing forfærdigede Himmelens Efterlignelse, som Du seer, er forarbeidet til astronomiske Observationer paa den Øe Hveen ved Tycho Brahes Invention og Bekostning. Udi vor Alder har intet været ypperligere opfundet til Konstens Forbædrelse. Den haver forskaffet Uraniborg Navn og Danmark Berømmelse. Da den mange Aar lykke-ligen havde viiset os Himmelens Løb, begyndte den selv at bevæges og kom udi Fremmedes Hænder. Først blev den ført til Benatica, derfra til Prag og siden til Niessa og saaledes maa selv underkastes de Bevægelser paa Jorden, som den viiser paa Himmelen. Endelig, da Niessa blev erobret, blev den af Printz Ulrik restitueret Fæderne-landet igien Anno 1632. Gal. Decembr.*

33

Til en Erindring, at den Danske Arve-Printz Ulrik havde ladet denne Globus Gælestis bringe tilbage til Danmark, var ogsaa opsat følgende Inscription: D. O. M. Urania Danorum, Nec non Piis Manibus Reverendiss. & Illustriss. Ducis & Herois Divi ULDARICI Sere-niss. Regis Daniae Domini Christiani IV Filii, Globum Hunc Anno Domini GIODCXXXII Galend. Decembr. Patriae victoriose restitu-entis Sacrum.

Paa denne Globus Cælestis selv omkring Horizontens brede Rand stod følgende Inscription med forgyldte Bogstaver at læse: Anno a Ghristo Nato MDLXXXIII Regnante in Dania FRIDERIGO SECUNDO, Hunc Gælesti Machinae Conformem Globum in quo affixa Octavae Sphaerae Sidera Caelitus Organis Deprehensa Suis quæque Locis ad Amussim Repræsentare; Errantiumque Stellarum per hæc Apparen-tias Pervestigare Decrevit. Cælo Terrigenis, qui Rationem eam capiunt, Mechanico Opere Patefacto. TYCHO BRAHE O. F. Sibi et Posteris F. F. Samme Globus blev forarbejdet til Augsburg og siden blev den ført derfra over til den Øe Hveen i det samme Aar, da Uraniborg blev funderet, og blev der af Tycho Brahe selv afdeelt og bragt til Fuldkommenhed. See GASSEND. de Vita Tych. Brah. Libr. II pag. 59. POUL COLDING berætter, at han har i Prag af Tycho Brahes egen Mund hørt, at samme Globus har kostet ham fem Tusinde Rigsdaler. (Gassend. de Vita Tych. Brahe Libr. IV pag. 135 og L: HOLBERGS Danmarks Historie Tom. II pag. 776). Hertil føyes hvad Profess. Ghristianus Longomontanus, som tillige med Læremester Tycho Brahe selv havde arbejdet paa denne Globus at indrætte, derom med følgende Ord i disse latinske Vers har antegnet.

GLOBUS AD LECTOREM:

Robusto quondam Ligno Me Cura TYCHONIS
Cælari Fecit, Glade Sed Artificis
Tornatoris Ego Nam Ferro Obstante Lacertum
Confregi Lævum Motus ab Axe cito.

34

Inclytus inde TYCHO Me Fecit ab Ære Nitente
Crustatum, Urania Nunc Ego Commodior.
Sed Vertendo solum vici vertigine Cælum,
Dum Patria Septem Lustra per Exul Eram.
Ad Bohemos primum Veni, Me porro Trahebat
Ortivum versus Vis inimica Locum
Quo Gurvæ in Terras Animæ & Cælestium inanes
Vivunt heicque simul Gens nova Loyolæ.
Causa Subest, Vestris Gur Me Servire Vetantem
Usibus Eripuit Provida Gura Dei.
Nam Licet inclusum Tenuistis Tempore Nesi,
Me Tamen ULRICUS Garcere Diripuit.
Non Prece, nec Pretio, Conando, Sed Ense Secundo
Magnanimus Patriæ Me modo Restituit.
O! Fatale Nimis Tempus, quo Sangvine Regum
Danorum Gretum Te Libitina Tenet.
Te Dolus occidens Famam non perdidit unqvam
Hanc Virtus Celsum, Sed super Astra vehit.
Semper Honos, Nomenque Tuum, Laudesque manebunt
Dum Cælum, Gujus Nunc Simulacra, Gero.

Qui Globum Hunc olim in Hvena apud Nobiliss. Dn. TYGHONEM BRAHE Octennium Manu diurna
nocturna que versavit CHRISTIANITS
S. LONGOMONTANUS F.

Efter at denne Globus Cælestis efter sin udenlandske Reyse var saaledes, som mældt er, kommen til Kiøbenhavn, blev den efter sin Ankomst forvaret i nogle Aar paa Universitetets Auditorium, men blev siden forflyttet derfra og hensat paa det runde astronomiske Taarn, hvor den i Stadens Ildebrand i Octobr. Aar 1728 med alle de sammestæds værende øvrige Konst-Sager blev opbrændt. Foruden denne Globus blev ogsaa her paa

Observatorium Astronomicum forvaret før bemælte Ildebrand disse tvende Konst-Stykker, nemlig: (a) Et konstigt og kostbart Instrument, indrættet af Professor CHRISTIAN LONGOMONTANUS, og havde følgende Inscription: Anno J. Chr.

35

MDCVII CHRISTIANO QUARTO inclyto Danorum &c. Rege, Christiano Frisio, illustri Regio Cancellario D. D. Mæcenat. S. Hoc Organum Astronomicum & Geometricum omnimodis Phænomenis utriusque Sphæræ Observandis accomodatum F. F. CHRISTIANUS SEVERINI F. LONGOMONTANUS. Her var ogsaa (b) et konstigt SLAG-UHRVÆRK, som af sig selv viisede Himmelens Løb, Stjernernes og Planeternes Bevægelser og var forfærdiget af den berømmelige Konstner og Astro-nomus Johan Dyven. Dette Uhrværk havde Kong Kristian den Tredie først skikket til Stor-Fyrsten af Moskov Aar 1550; men Moskoviterne ansaae dette Automaton enten som Hexerie eller som en Machine, hvori noget levende var indesluttet, og derfor sendte det tilbage til Danmark. Hvorudover Kong Kristian den Fierde forærede dette kon-stige Uhrværk til Universitætet Aar 1606, da Profess. og Dr. Medicinæ THOMAS FINCKE var Rector Magnificus (Læs herom L. HOLBERGS Danmarks Historie Tom. II pag. 380 og 3[8i]). Alle disse og desuden flere mekaniske Konst-Stykker vare i fordom Tid at see paa Observatorium, men bleve af Ildens Lue fortærede Aar 1728.

Alle de nye Instrumenter og Machiner, som efter Stadens Ildebrand ere anskaffede paa det astronomiske Observatorium, dels ved kongelig Gavmildhed, dels ogsaa ved nogle particuliere Folks Gavmildhed, forestilles i Kobberstykker og beskrives i Professor PEDER HORREBOWS Opera Mathematico-Physica, trykt Hafn. 1740 og 1741 in 4., Tom. III. Foruden adskillige smaa og store Tubi, som her paa Observatorium Astronomicum findes, ere følgende astronomiske Instrumenter, nemlig: ROTA MERIDIANA, MACHINA ÆQUATORIA, QUADRANS ASTRONOMICUS, MACHINA PLANETARUM ROEMERIANA, MACHINA IOVIALIUM ROEMERIANA. Disse Instrumenter haver Profess. Peder Horrebøw, der har været Profess. Ole Rømers Discipel, her beskrevet i sit ommældte Skrift saaledes:

ROTA MERIDIANA (See Tom. III. Cap. XVII) bestaaer af et stort Hiul, som vinder sig omkring sin Axel, hvorpaa ligger en Kikkert. Denne Kikkert bliver, naar Hiulet vendes omkring, stedse udi Mid-

36

dags-Zirkelen, saa at ingen Stierne med dette Instrument observeres, uden de just ere i Sønden- eller Nørre-Meridianen. Udi samme Kammer, hvor dette Instrument forvares, ere tvende Uhrværker, som begge gaae efter Stjernernes Løb. Og kand man (ved Hielp af dette Instrument og Uhrværkerne tillige) meget nøje determinere Rectascensio-erne. Diameter af Hiulet holder $5\frac{3}{4}$ Fod, og i Focus af Kikkerten ere tre horizontale og syv verticale Filamenter.

MACHINA ÆQUATORIA, hvilket Instrument bestaaer af en stor Zirkel, som just er in Piano Æquatoris, og en tyk Jern-Axel som kand dreyes rundt omkring og er parallel mod Verdens Axel. Paa denne Axel er en Kikkert, som kand drejes op og ned, i hvis Focus der findes 9 verticale og 9 horizontale Filamenter. Udi Kammeret, hvor dette Instrument forvares, er et Uhrværk, som gaaer efter Solens Løb, og kand med Hielp af Instrumentet og Uhrværket meget læt finde, hvilke Stierne man vil om Dagen. (Kikkerten er ikkun 3 Fod lang, og er mærkeligt, at man med den meget vel kand see Satellites lovis, hvilke ellers ikke lade sig see, uden med større Kikkerter). Diameter af Zirkelen, som er in Piano Æquatoris, er knap fire Fødder, og Girculen er inddeelt udi 24 lige Dee eller Timer. Disse tvende Machiner ere forfærdigede udi Kiøbenhavn.

QUADRANS ASTRONOMICUS. Dette Instrument er giort i Paris af Monsr. L. Anglois og har kostet 1700 Livres. Instrumentets Diameter er 6 Fod, og Inddeelingen er meget skiønt og accurat. Den haver alle de Fordeele ved sig, som nogen Quadrant kand have; men fornemlig fortienner det Micrometrum at roses, som er i Quadrantens faste Tubus. Dette Micrometrum haver et Filamentum horizontale og et verticale, som begge ere ubevægelige, saa og endnu et horizontale, som ved Hielp af en Skrue og en Fiæder kand føres op og ned. Enhver, som har Kiendskab om Tingene, fatter lættelig, hvor læt man ved Hielp af dette Micrometro kand maale subtile Ting og smaa Distancer. Dette Micrometrum hjælper og meget nøye til at determinere, paa hvad Stæd i Solen Plætterne sidde.

37

MACHINA PLANETARUM ROEMERIANA. Denne Machine er befæstet under Loftet, hvorpaa Eccliptica er malet. Den er inddeelt i sine Tegn og Grader og viiser den ene Planetes proportionerlige Gang imod den anden, saavel som og paa hvad Stæd paa Himmelen enhver Planet sees paa en vis Tid. Til denne Machine annecteres endnu en anden, som er Profess. Peder Horrebows Invention, hvilken viiser Dage, Uger og Aar, saa at naar den ene Machine viiser Løbet, som enhver Planet har gjort, saa viiser den anden Machine tillige Tiden, i hvilken Planeterne have gjort bemælte Løb. Disse to Machiner føyes tilsammen ved en lang Stang, paa hvis yderste Ende er en Skrue uden Ende, som driver den rætte Machinam Planetarum. Denne Machine er ogsaa forfærdiget i Kiøbenhavn paa Hr. Geheime-Raad Wincentz Lerches Bekostning, som har foræret den til Observatorium.

MACHINA IOVIALIUM ROEMERIANA. Ligesom nys beskrevne Machine viiser Planeternes proportionerlige Gang, saa viiser derimod denne Machine den proportionerlige Gang af Satellites lovis eller Jupiters Drabantere. Thi det er bekiendt, hvor vanskeligt det er, naar man seer Jupiter med sine Satellites, at kunde fastsætte, hvilken der er den første Drabant, og hvilken der er den anden, og saa videre. Men ved denne Machines Hielp kand man strax kiænde, hvilken enhver er, saa at den er særdeles fornøden, naar man vil observere paa Satellites lovis. Paa denne Machine er, saavel som paa Machina Planetarum, en Indretning til at viise Timer, Dage og Uger, saa at naar man stiller Index eller Viiseren paa den Time, som man vil observere, saa forestiller Machinen selv Jupiters Drabantere eller Satellites lovis i den Orden, som de skal sees paa Observationens Tid. Denne Machine er ogsaa forfærdiget i Kiøbenhavn, og er foræret til Observatorium af Etats-Raad og Professor Ole Rømers Enke-Fru, Else Magdalena Bartholin.

De forrige, til deels i P. HORREBOWII Operibus beskrevne, astronomiske Instrumenter ere oversendte til det paa Kongelig Bekostning i Island ved Bessestad andlagte Observatorium.

38

For at forekomme al Uorden i Henseende til Stadens Klokkers og Uhrværkers Gang, befalede Kong Kristian den Syvende Aar 1771, at alle Stadens offentlige Uhrværker skal stilles efter et givet Signal fra Observatorium Astronomicum, da hver Onsdag og Løverdags Middag præcise Klokken tre Qyarteer til Tolv bliver hidset et Flag op paa den Mast, som gaaer langs med Observatorii Bygning, og bliver samme Flag præcise Klokken Tolv om Middagen indtaget. Saaledes continueres bemælte to Dage om Ugen. Dette tog sin Begyndelse efter den kongelige Ordre paa Nye Aars-Dagen Aar 1772, saa at Stadens offentlige Uhrværker altid harmonerer med hinanden. Ved Middags-Signalet fra Observatorio har man i Aaret 1781 gjort den Forandring, at Signalet nu bliver givet ikke efter sand Tid, som er ujævn, og hvis Dage ere uliige, men efter middel Tiid, hvis Dage alle ere lige lange, hvorved er vundet den Fordeel, at man nu ligefrem efter Signalerne kand prøve Uhres Gang, rette og stille dem, hvilket forhen ikke kunde skee uden at anvende Tids-Æqvationen, hvilken ikkun meget faae forstaae at beregne og bruge.

Observatorii Bygning var tilforn bygt rund, saa at man paa Taar-nets flade og platte Omgang kunde gaae rundt omkring, og stod da tillige forhen ogsaa en Skorsteen paa Omgangen imod Sydvest, som forskaffede Varme til to af de under Observatorium værende fire Værelser.

Men ved Hs. Kongl. Maj:ts Kong Christian den Syvendes høy-priselige store Gavmildhed blev paa Kongelig Bekostning OBSERVATORIUM ASTRONOMICUM udi Aaret 1778 gandske af nye ombygget og forandret, saa ogsaa mange kostbare, nye astronomiske Instrumenter anskaffede, saa at dette Danske Observatorium Astronomicum er nu saa ypperlig indrættet under Hr. Justitz-Raad og Professor Astronomiæ THOMAS BUGGES Direction og utrættelige Flid, at det nu kand sættes i Sammenligning med de allerbeste astronomiske Observatoria i Europa, saa og forskaffer den Danske Nation den største Ære hos udenlandske

39

Astronomer af fremmede Nationer. Ved dette nye Observatorii Astro-nomici Andlæg, Bygning, commode Indrætning, saa og ved de ypperlige nye Instrumenters Anskaffelse, hvormed Observatorium nu er forsynet, har

Hr. Professor THOMAS BUGGE, en ligesaa grundig Mathe-maticus som flittig Observator, indlagt sig et uødeligt Navn til den sildigste Slægt blant Efterkommerne, hvorom enhver Kiænder og astronomisk-kyndig, som beseer dette Observatorium med alle sine Indretninger og Instrumenter, som foreviises ham, allerbest kand upartiisk dømme. Man vil derfor meddeele Læseren en authentique Efterretning om DETTE NYE OBSERVATORIUM ASTRONOMIGUM, hvilken Efterretning er tagen af Indledningen til Hr. Justitz-Raad Bugges nu udgivne første Bind af sine astronomiske Observationer.

Bygningen bestaar af en meget stor og rummelig, høy og ottekantet Sahl. Paa alle Sider af Ottekanten ere høye og store Vinduer, saa at Himmelen i Øster, Sønder, Vester og Nord frit kand oversees. Denne Sahl er saa høy, at en 10 Fods Kikkert med Beqvemhed kand bruges og stilles til 60 å 70 Graders Høyde, uden at Kikkerten udsættes for Vinden, hvilket ville gjøre Observationerne mindre sikkre. Ved den østre og vestre Side ere tvende mindre fiirkantede Udbygninger, som hænge sammen med ommældte større Sahl. Alle disse tre Værelser ere heel igiennemskaarne i Meridianen, saa at man i dem alle kand observere Stierne fra Syd-Punktet indtil Zenith og derfra lige til den nordre Horizont. Disse Sprækker ere inde i Obser-vatorio dækkede med Skoder eller tynde Brætter i lige Høyde med det gibside Loft, hvilke ved anbragte Tridser og Snorer meget beqvem-meligen kand drages frem og tilbage, og Aabning forskaffes paa det Stæd i Meridianen, hvor Stierne eller Planeten gaer igiennem. Uden paa Taget ligger over disse Sprækker adskillige Læmmer eller Luger, gaaende paa Hængseler. Disse Læmmer kand ligeledes ved anbragte mekaniske Indretninger med Læthed aabnes og lukkes, uden at man har nødig at krybe op paa Taget eller Loftet. Disse Skoder

40

eller Lemmer have gjort den gode Virkning, at det ikke regner ind paa Observatorium, og at man er saa frie for Træk som mueligt. Taget er overalt belagt med Kobber.

Forhen stod (som mældt er) en Skorsteen paa Omgangen imod Sydvest. Den var allerede til Hinder ved den forrige Indretning og Observatorii gamle og runde Bygning. Men for den nye ottekantede Bygning var denne Skorsteen til en stor Vanziir og hindrede for den største Deelen Udsigten af det ene Vindue i Sydvest, hvor naturligen mange Observationer forefaldt. Den forskaffede desuden ikkun Varme til tvende af de under Observatorium værende Værelser; men i de øvrige tvende Værelser kunde ikke forskaffes Varme. For at hæve disse Uleiligheder blev et nyt Skorsteens-Rør andlagt og trukket rundt omkring den huule Pille eller Cylinder, som er i Midten af Taarnet. Og da alle fire Værelser omgive denne Pille, saa kand man nu anbringe Kakkelovne i dem alle. Skorsteens-Røret blev oven paa trukket under Observatorii Gulv og stiger derefter op imellem den store Bygning og den østre fiirkantede Udbygning, saa at man næsten ikke mærker, at der er nogen Skorsteen.

Nu vil man mælde noget om de nye Instrumenter, hvilke paa Kongelig Bekostning ere anskaffede.

Den vestre af de fiirkantede Udbygninger indeholder et MIDDAGS-INSTRUMENT, hvilket Engellænderne kalde TRANSIT-INSTRUMENT og de Franske INSTRUMENT DES PASSAGES. Vores duelige Mathematicus Ole Rømer har først opfundet det og givet det Navn af Rota Meridiana. I de seenere Tider har man forbedret det og gjort det simplere. Det nye MIDDAGS-INSTRUMENT paa Observatorium har en Axel af fem Fod. Dens Tapper bevæge sig i Pander, af hvilke den ene kand ved anbragte Skruer føres op og ned, indtil Axelen er fuldkommen horizontal. Den anden Pande kand føres til Siderne, indtil Instrumentet fuldkommen staaer i Meridianen. Begge Panderne ere hæftede til tvende Marmor-Pilarer af sex Fods Høyde over Gulvet, og de ere nedmurede i den

41

faste Gehvælv to Fod, saa at de have al fornøden Stadighed. Kikkerten selv er akromatisk af sex Fods Længde og fbrstørre nirsindstve Gange. Til dette Instrument hører endnu et fortræffeligt VATERPASS, hvis Luft-Boble er over tre Tommer, for dermed at stille Axelen hori-zontal. Dette Instrument veyer ialt 26 Pund. Og der er anbragt tvende Løftestænger, hvormed man kand borttage den største Deel af Tyngselen og følgelig formindre Frictionen i Tappene. Paa een af de Marmor-Piller, som bærer Middags-Instrumentet, hænger et ASTRONOMISK UHR med en Pendel, som er sammensat af fem Staal-og fire Messing-Stænger og ikke forandrer sig ved Forandring af Varme og Kulde. Det er forfærdiget i Kiøbenhavn af den duelige Uhrmager Hr. Jahnsen. Pendelens S sammensætning er injusteret af Hr. Professor Bugge, og dette Uhr gaer fortræffeligt og følger nøye Stierne.

Udi den store ottekantede Sahl findes en MURAL-QVADRANT af sex Danske Fods Radius. Den hænger paa en Muur af Norsk Marmor. Den er paa det beste forbunden med Linealer, Tverlinealer og Vinkel-Hager, saa at det heele, hvis Vægt er omtrent to Skippund, har samme Stadighed og Stivhed, som om det var et eneste støbt Stykke. Randen er inddeelt i 90° og 96° , og man kand paa den anden Side af Zenith tage omtrent 10° . Hver Grad er deelt i tolv Parter eller til fem Minuter. Ved den noniske Inddeeling kand man med megen Vished observere en Vinkel indtil fem Sekunder. Disse fire Deles Rigtighed kand desuden bekræftes ved et udvendigt Mikrometer. MURAL-QyADRANTENS KIKKERT er akromatisk af syv Fods Focus. Denne Kikkerts Vægt er 28 Pund, og den ville ved sin store Tyngde fordærve og hastigen udslide Center-Tappen. Man har derfor anbragt saadanne Indretninger, at denne tunge Kikkert af sig selv staaer i Ligevægt, hvor man sætter den, og at den Trykning paa Centeret aldeles er ophævet ved een lige og een bøyet Løfte-Stang, hvilke begge i deres Mechanisme ere meget simplere og i deres Virkning ere meget

42

vissere end de Indretninger, som sædvanligen findes ved de Engelske Qyadranter. Denne Mural-Qyadrant har en Fordeel, som ikke findes ved nogen anden Qyadrant paa noget andet Observatorium, nemlig at den er deelt paa Observatorium selv og liige fra Deelings-Bordet ophængt paa sit Stæd. Det kand ikke nægtes, at jo saa svære og sammensatte Instrumenter maa lide noget ved lange Transporter.

I denne Sahl findes en SEGTOR af tolv Danske Fods Radius. Med denne kand man tage syv Grader paa hver Side af Zenith til en Vished af to Sekunder. Buen selv sidder fast paa en Axel af Mahoni-Træe, hvilken er bevægelig om tvende Tapper, een oven til og een nedentil. Axelen kand injusteres til at blive vertical ved anbragte Skruer. Kikkertens OBJECTIV-GLAS sidder oppe ved Centrum, og OKULARET følger Buen. For at spare sig den besværlige Stilling ved at see op til Zenith medtages Billedet i Kikkerten af et Plan-Speil af slebet Staal, og man observerer ved at see ind fra Siden. I denne Sahl er opstillet et fortræffeligt ENGELSK ASTRONOMISK UHR af Mudge og Dut-tor, hvilket i flere Aar har meget nøje fulgt Stjerne-Tiden.

I den østre fiirkantede Udbygning findes et Fransk Uhr, forfærdiget af le Paute i Paris, hvilket, uagtet det har været temmeligt dyrt, dog ikke kand naae det Engelske eller Danske Uhr, ved en nøyagtig og stadig Gang. Sammestæds er ogsaa opstillet en nye tre Fods Qyadrant, som er saaledes inddeelt i 90° og 96° , at man med den kand tage Høyder til en Vished af 10 Sekunder. I Stæden for det sædvanlige Lod er anbragt et meget levende Waterpas med Luft-Blære, hvilket ved Qyadrantens Omvending med Vished og Læthed kand injusteres.

Alle ovenmældte nye astronomiske Instrumenter ere forfærdigede i Kiøbenhavn af den Danske Instrument-Mager Hr. Johannes Ahl, som vist overgaaer alle de Tydske og Franske Instrumentermagere og neppe viiger for nogen af de Engelske (Ramsden maaskee undtagen) ved sin Fiinhed i at deele, hvilket er Hoved-Sagen i de astronomiske

43

Instrumenter. Disse Instrumenter have tilsammen kostet tre Tusinde Rigsdaler, hvilket ikkun er to tredie Deelee af Indkiøbs-Priserne i Engelland, Fragten, Assurance og andre Omkostninger uberegneede. Bygningen har omtrent kostet ligesaa meget.

End videre ere til Observatorium anskaffede følgende Instrumenter: i) TVENDE DOLLONDSKE eller AGROMATISKE KIKKERTER med dobbelt Objecter med den fornødne Forandring af Okularer, Stativ og Objektiv-Mikrometere, hvilket alt er forfærdiget af Dollond selv. 2) Et Fransk REFLEXIONS-TELESGOP med Objektiv-Mikrometer af Pas-semant. 3) Et TRAAD-MIKROMETER til en otte Fods Kikkert af Ahl. 4) Adskillige PARALLAKTISKE STATIVER til forskellige Kikkerter. 5) En NAT-TELESCOP eller KOMET-SØGER af Dollond. Man forbigaaer at opregne adskillige mindre og ubetydeligere Instrumenter, saasom Barometre, Thermometre med videre. 6) En HEEL ASTRONOMISK CIRKEL, forfærdiget af Hr. Johannes Ahl. Dens Diameter holder fire Danske Fod, og den er rundt om deelt udi 90° og 96° Grader. Paa denne Cirkel er andbragt tvende Kikkerter, een horizontal, forsynet med et got Waterpas, hvorefter den horizontale Diameter stilles, og een bevægelig Kikkert, som bestæmmer Høyde-Vinklerne til en Præcision af otte Sekunder. Da enhver Vinkel og Høyde bekræftes ved fire forskellige og af hinanden uafhængige Inddeeling, saa kand der næsten ingen Feil i Deelingen være at befrygte. Og om der end var nogen,

saa blev den nedsat til en fjerde Deel af sin Størrelse ved at tage Middeltallet imellem alle fire Cirkel-Buer. Dette Instrument anbefaler sig ligeledes ved sin Nemhed og Sikkerhed i Veri[fi] kationen, og det gjør samme Nytté som en fire Fods Qyadrant.

Paa dette nye Observatorii Bygning blev begyndt udi Sommeren Aar 1778, og var baade Bygningen og alle de nye Instrumenter færdige, ja endog opstillede, og i alle deres fine Deelee fuldkommen vel injusterede til Udgangen af Aaret 1780. Over Døren til Indgangen, hvor forommældte Qyadrant paa Observatorii nye opførte Bygning

44

staaer, læses denne latinske Inscription indhuggen udi en blaae Marmor-Tavle med forgyldte Bogstaver: *Munificentia Regis Christiani VII Suffultus Comes OTTO DE THOTT curavit, ut Novum hoc Observatorium Optimis Instrumentis Regia Liberalitate Instructum Sa-crari possit Urania d. XI Octobr. MDCCLXXX.* Denne Marmor-Tavle er forfærdiget af Professor Wiedewelt. Dette Observatorium Astronomicum haver en aarlig Indtægt af 422 Rdr., som tages af de Penge, der indkomme af Almanakernes Forpagtning. Disse beløbe sig aarlig til 1022 Rdr., og over samme haver Hs. Maj:t Kong Christian VII saaledes disponeret, at en Deel deraf skulle anvendes til Lønninger, da Professor Astronomia, som skriver Almanakkerne, faaer aarlig 200 Rdr.; Universitætets Bibliothecarius er tillagt aarlig 200 Rdr., og Bibliothekets Famulus faaer aarlig 100 Rdr., paa det at deres Vilkaar, som forhen vare meget slette, derved kunde forbed-res m. v. Men 422 Rdr. skal gandske anvendes til Observatorii Vedligeholdelse, Instrumenternes Anskaffelse m. v. Hertil kommer en Capital af 1500 Rdr., som Etats-Raad BARTHOLINS Enke haver skiaen-ke til Observatorium, og denne Capitals Renter 56 Rdr. i Mk. 8 Sk. anvendes ogsaa til samme Brug. Prokantzler Dr. H. F. JANSONS Beskrivelse over Universitætets Midler og Indkomster, Khvn. 1787 pag. 35, 37.

Hr. Professor THOMAS BUGGE (ved hvis utrættelige Flid, anvendte Umage og Tiid, vor Danske Universitæt nu har den Lykke at være i Besiddelse af et overmaade vel indrættet Observatorium Astronomicum) er født i Kiøbenhavn den 12. Octobr. Aar 1740. Han var fra Aar 1759 til Aar 1762 Decanus paa Communitætet. Aar 1761 blev han sendt til Tronhiem for at observere Veneris Gang igiennem Solen. Aar 1762 blev han Kongelig Landmaaler og Aar 1764 trigonometrisk og astronomisk Observator ved den geographiske Landmaaling og tillige Aar 1765 Landmaalings-Conducteur og Aar 1768 Ober-Landmaaler ved den specielle Landmaaling i Danmark. Fra Aar 1765 til 1771 har han informeret Hs. Kongel. Høyhed Arve-Printz Friderich i Mathematiquen. Aar 1776 blev han Medlem af Videnskabernes Sælskab i Kiøbenhavn og Tronhiem. Aar 1777 blev [han] Professor i Mathematiquen og

45

Astronomien ved Kiøbenhavns Universitet. Aar 1782 i Januario blev han Lector Matheseos for de Hrr. Søe-Officerer ved Søe-Etaten. Aar 1783 blev han Justitz-Raad. Desuden er han ogsaa Medlem af Videnskabernes Academies i London, Stockholm og Manheim, Directeur for den Almindelige Enke-Gasse, Medlem af Broelægnings-Commissionen, Inspecteur ved de geographiske Opmaalinger i Danmark og Norge m. v. Fra Aar 1778 til 1781 indrættede han Observatorium Astro-nomicum fra nyt af. Han agter hver fem Aar at udgive et Bind af sine Observationer, og foran for det første Bind at meddeele en nøyagtig Beskrivelse over de astronomiske Instrumenter, oplyste ved gode Tegninger. Udi Aaret 1785 udkom OBSERVATIONES ASTRONOMICÆ Annis 1781, 1782, 1783 institutæ in Observatorio Astronomico Regio Havniensi & cum Tabulis Astronomicis comparatæ Auctore THOMAS BUGGE. Foruden de egentlige astronomiske Observationer indeholder dette Skrift en Beskrivelse over de astronomiske Instrumenters Indretning og Rectifica-tion, oplyst ved tolv Ko[bber-] Tavler. Ligesom han ogsaa er i en ordentlig Corre-spondence med Wargentín og Nicander i Stokholm, med Maskelyne i Greenwich, med Hornsby i Oxford, med Banks og Magellan i London, med Græv Cassini, de la Lande og Mechain i Paris, med Hell i Wien, med Koenig i Manheim, med Kiistner udi Gottingen og med Bode i Berlin: fra hvilke berømte Mænd Hr. Justitz-Raad og Professor Bugge erholder deres, og til hvilken han igjen meddeeler sine her anstillede talrige Observationer og Beregninger. Disse udgiøre til Udgangen af Aaret 1786 sex Folio-Bind foruden tvende astronomisk Correspondence, hvilke alle samtlige ere bestemte til Bevaring paa et offentlig Stæd. Alle disse astronomiske Observationer ere giorte paa dette nye Observatorium.

OM UNIVERSITÆTETS BIBLIOTHEQUE.

Ligesom TRINITATIS KIRKES Fundator, Kong Kristian den Fierde, havde ved denne Kirkes Bygning og ved dens astronomiske Taarns Opbyggelse og Andlæg foruden den allerhøyeste Guds Ære ogsaa Studeringers Flor og Videnskabers Fremgang til sit Hoved-Øye-mærke, saa lod Kong Kristian IV oven paa Kirkens Hvælvning indrætte en stor Sahl af samme Længde og Bredde som Kirken selv, til et BIBLIOTHEK FOR DET KONGELIGE UNIVERSITÆT (SCC SlangCS HistOr. om Kong Christian IV pag. 1141). Det vedvarede vel i nogle Aar med Kirkens saavel som med Bibliotheqvets Indretning og dets fuld-

46

komne Istandsættelse, saa at Bibliothekets Sahl blev Aaret efter Kirkens Indvielse først i Stand i Kong Friderik den Tredies Regjærings-Tid. Udi denne lange Sahl blev Univærstatets publike Bibliothek (som var af Begyndelsen først forvaret i Hellig Geistes Kloster, men siden, da samme Bogsamling ved Kong Kristian den Fierdes Donation var bleven større, var forflyttet derfra og hensat paa Studii-Gaarden) nu henflyttet at staae paa et ordentlig og bestandig Stæd. Hvorpaa Bibliothekets Sahl blev høytideligen i Kong Friderik den Tredies og Kron-Printz Christians høye Nærværelse indviet ved en latinsk Ora-tion holden af Professor Theologiæ, Dr. Thomas Bang den 7. July Aar 1657, som var just tyve Aars Dagen efter at den første Grund til Kirken og til Taarnet var lagt af Kong Kristian den Fierde. Dette publike Bibliothekes første Bibliothecarius var nysmeldte Professor THOMAS BANG og dets Under-Bibliothecarius var Mag. PEDER NICOLAI MEHRN. Universitæts Bibliothek bestod for Stadens Ildebrand i Aaret 1728 af en stor Mængde Bøger, saa og særdeles rare Manuscripter, især om Fædernelandets Historie, som meest vare samlede af Foræringer dertil. Thi foruden de tvende Kongelige Donationer af Bogsamlinger, som skeedte af Kong Christian IV Aar 1603 og af Kong Friderich III Aar 1657, blev Universitæts Bibliothek anseelig forøget ved adskillige lærde Mænds private Bogsamlinger, som dertil vare skiænkede og stode forvarede i Bogskabe med enhver Donators Overskrift, saasom: Det ALBERTSKE BIBLIOTHEK, givet af Universitæts første Vice-Canceler, Profess. Medie. PEDER ALBERT Aar 1483. Det GELSTRUPSKE, givet af Profess. Logices PEDER GELSTRUP Aar 1566. Det LEMVIGSKE, givet af Profess. Medie. ANDREAS LEMVIG, Aar 1603. Det BROCHMANNISKE, givet af den Siællandske Biskop, Doet. JESPER BROCKMANN Aar 1654, og bestod af 3994 Volumina. Det tredobbelte FUIRENSKE, nemlig: Eet givet af Doet. Medie. HENRICK FUIREN Aar 1659 og bestod af 2042 Volumina, over hvilket en Catalogus er trykt Aar 1659 og udgiven af Thomas Bartholin, som paa

47

Titelbladet af Gatalogo haver sat dette Distichon: Librorum Titulos Defuncti Pagina monstrat; Vera sed in Viro Bibliotheca fuit. Det andet er givet af THOMAS FUIREN og bestod af 1671 Volumina, hvorover er trykt en Gatalogus Aar 1675. Det tredie var givet af DIDERIK FUIREN Aar 1674 og bestod af 9000 Volumina, over hvilket en Catalogus udkom i Trykken Aar 1675. Det MUHLISKE, foræret af Assessor JOHAN JØRGEN MUHLE Aar 1669 og bestod af 6808 Volum., hvorud-over er ligeledes trykt en Catalogus, tilligemed Thomas Bartholins Oration over Donator, trykt Aar 1669. Det RESENSKE, foræret af Etats-Raad og Præsident PEDER HANSEN RESEN Aar 1685, og bestod af 4284 Volumina, hvorover en trykt Gatalogus, med Legators Liv og Levnets-Løb foran, udkom Aar 1685. Det DIDERIKSENSKE, givet af Cancellie-Secretair HANS DIDERICHSEN Aar 1698. Man beregnede Universitæts Bibliothek at bestaae af 34.992 Volumina, foruden en stor Mængde af academiske Programmata, Orationer, Disputatzer, og især en uskatteerlig Samling af rare Manuscripter, de Danske Antiquiteter og Historien andgaaende; desuden blev en stor Deel Skilderier, Tegninger, Prospekter, Kobberstykker og Landkort her ogsaa forvarede, hvilket altsammen i Stadens store Ildebrand i October Aar 1728 blev fortæret af Ildens græsselige Lue. Før Ildebranden saae man ogsaa her staaende en meget konstig Bogstoel, foræret til Bibliotheqvet af Hr. OTTO THOTT i Malmøe Aar 1653. Paa samme Bogstoel stod denne latinske Inscription: Volubilem, quem spectas, Pluteum Nobilis Dn. OTTO THOTT, Dn. de Ness, Præsæs Reg. Malmog., Stupenda Artis Solertia adornandum curavit Anno Dom. Jesu Christi MDGLIII & una cum Conjuge Generosiss. Dn. DOROTHEA ROSEN-KRANTZ, Magni Oligeri Rosenkrantzii Filia, Huic Divinarum & Humanarum Scientiarum Domicilio Consecravit. Indgangen til Bibliotheqvets Sahl er fra det runde astronomiske Taarn.

Efter bemælte ulykkelige Ildebrand, da baade Kirken og Biblio-thekets Sahl, andlagt langs over Kirkens Hvælving, var bragt i fuld-

48

kommen Stand igien, har Universitætet samlet paa nye igien et anseeligt og meget talrigt Bibliothek. Sahlens Længde er ligesom Kirkens Længde, 84 Alen eller 168 Fod, ziret med 17 store Fag Vinduer, af hvilke 8 Fag ere paa hver sin Side af Sahlen lige oven over Kirke-Vinduerne, og eet Fag Vinduer for Enden af Sahlen, hvorudover den er overmaade lyys og anseelig. I den øverste Ende er Sahlen tværs over afdeelt med et Tralværk, inden for hvilke Skranker den Mængde af rare Manuskripter forvares i afdeelte Skabe under behørig Lukke. Alle Bøgerne ere ordentlig adskildte efter deres Facultæter. Imellem de tvende Rader af friestaaende dobbelte Bogskabe, i hvilke Bøgerne staae forvarede under Lukke og Laas med et Messingtraad-Gitterværk i Dørrene, ere tre breede Spadsere-Gange, samt ved Siderne af Vinduerne ere Borde og Bænke for Studerende at sidde ved for at læse og excerperere. Saaledes var Universitætetets Bibliotheks Indretning indtil Aar 1776. Antallet paa dette Bibliothekes trykte Bøger er for nærværende Tid i Aaret 1786 halvtredsindstve Tusinde Volu-mina, foruden en stor Mængde Disputatser (hvoriblandt den LINTRU-PISKE DISPUTATZ-SAMLING, som Universitætet tilkiøbte sig paa Auctionen efter Biskop, Dr. Friderich Nannestad i Christiania), hvilke ere over et Hundred Tusinde i Tallet.

I. DE, SOM EFTER STADENS ILDEBRAND I AARET 1728 HAVE TID EFTER ANDEN FORÆRET BOGSAMLINGER TIL UNIVERSITÆTETS BIBLIO-THEK, OG HVIS DONATIONER ERE FORDEELTE BLANDT BIBLIOTHEKETS BØGER EFTER VIDENSKABERNE, ere i Sær (a) KONG CHRISTIAN DEN SIETTE, som forærede hertil et anseelig Antal af kostbare Bøger. Dernæst en Deel fornemme og lærde Mænd, nemlig: (b) Professor ARNAS MAGNÆUS eller MAGNUSSEN, en Islænder af Fødsel, (c) Mag. CHRISTIAN FALSTER, Rector i Riber Latinske Skole. Foruden andre, som have foræret mindre Bogsamlinger, saasom (d) Geheime-Raad IVAR ROSENKRANTZ, (e) Biskop JOHANNES TRELLUND i Wiborg, som tillige i sit Testamente forærede sex Tusinde Rigsdaler til Universitætetets

49

Bibliothek, af hvis Rente aarlig kiøbes nye trykte Bøger, saa at Biblio-theket derudover faaer god Tilvæxt hvert Aar. Og andre flere Videnskabens Elskere. Hvilke Donationers Antal ey kand bestemmes, saasom ingen specielle Fortegnelser derover haves. Men naar det alpha-betiske Catalogus (som over hele Universitætetets Bibliothek er forfattet af Hr. Professor NICOLAI EHLERT, Bibliothecarius Universitatis, og hvori den MULLERSKE og THOTTISKE Donation tillige findes indført) bliver efter Gonclusum Consistorii trykt og publiceret, saa forefinder man i bemælte alphabetiske Gatalogo anført enhver Giveres Navn ved den eller de Bøger, som Enhver har foræret hertil. Desuden har (f) Conference-Raad OTTO FRIDERIGH MULLER, som døde Aar 1785, ligeledes legeret til Universitætetets Bibliothek sit ypperlige PHYSISKE BIBLIOTHEK, bestaaende af 1400 Bind, som ogsaa ere fordeelte blant Universitæts-Bibliothekets Bøger.

II. DE, SOM HAVE FORÆRET BØGER HER TIL BIBLIOTHEKET PAA DE VILKAAR, AT SAMME BØGER SKAL STAAE FOR SIG SELV, ere: (a) Printzesse CHARLOTTA AMALIA, som (foruden en Samling af Tydske Psalme-bøger og andre geistlige Sange, omtrent to Hundrede i Tallet, hvilke staae i et Skab for sig selv under Navn af BIBLIOTHECA HYMNIGA) ogsaa har foræret en Deel andre gode Bøger, som ere fordeelte blant Universitæts-Bibliothekets Bøger, (b) Conference-Raad FRIDERIGH ROSTGAARD, hvis trykte Bøger, tolv hundrede i Tallet, staae i et Skab for sig selv, og ere meest af historisk Indhold. Strax derhos staaer en Kasse med Arabisk eller Persisk Typis eller Bogstaver, som af ham ere bekostede og til Academiet foræret Aar 1737. Oven over denne Kasse sees bemælte Donators FRIDERICH ROSTGAARDS originale Skilderie opsat. Man seer ogsaa her paa Bibliotheket ligeledes opsat Biskop JOHANNES TRELLUNDS Skilderie; begge disse til en taknemlig Ihukommelse om deres Foræringer hertil, (c) Hr. DE LILLIENDAHL, Dansk Gonsul i Staden Bourdeaux i Frankerige, hvis Samling af Franske Bøger, 757 i Tallet, ogsaa staaer for sig selv. (d) Græv OTTO THOTT,

50

Stats-Minister, som ved sin Død i Aaret 1785 har legeret fem Tusinde Rigsdaler, for hvilke Penge Bøger skal

kiøbes til Universitetet paa Auctionen over hånds efterlatte Bibliothek. Disse tilkiøbte THOTTISKE BØGER skal efter hånds Testamente ey allene staae for sig selv, men endog ikke udlaanes til nogen, undtagen paa Bibliotheket selv.

III. Andgaaende DE MANUSGRIPTER, SOM FOREFINDES HER PAA UNIVERSITÆTETS BIBLIOTHEK, da ere Manuscripterne classificerede saaledes: (a) De saakaldte BIBLIOTHEKETS EGNE MANUSGRIPTER, hvilke ere deels kiøbte, deels skiænkede hertil. Hvoriblant henregnes DE BARTHOLINSKE MANUSGRIPTER, hvilke først bleve kiøbte, men siden blev Kiøbe-Summen efter nogle Aars Forløb skiænket tilbage af Arvingerne. Ligeledes nogle gode PERGAMENTS-GODICES, skiænkede af Stadtholderen i Norge Geheime-Raad CHRISTIAN RANTZOW. Disse staae i eet Skab for sig selv og ere omtrent 300 i Tallet. Dertil kand ogsaa henføres de efter Conference-Raad JOHAN CHRISTIAN KALL, Profess. Lingv. Oriental., kiøbte ORIENTALSKE MANUSCRIPTER, 264 i Tallet, (b) De af Geheime-Raad FRIDERIGH ROSTGAARD legerede Manuscripter, som ere 534 i Tallet, (c) De Manuscripter, som have tilhørt Professor JOH. ALB. FABRIGIUS i Hamburg, af hvis trykte Cata-logs Anden Deel deres Beskaffenhed erfares. Disse FABRIGISKE MANUSCRIPTERS Antal er 440. (d) Den ypperlige Samling af Codices og Manuscripter, især den gamle Nordiske Historie angaaende, som Professor ARNAS MAGNÆUS legerede til Universitetets Bibliothek, hvis Antal er 1550. De fleeste af disse Magnæiske Manuscripter ere Islandske; og til sammes Ud-gave ved Trykken gav Professor ARNAS MAGNÆUS tretten Tusinde Rigsdaler. Renterne af denne Capital eller Legatum er af Donator bestæmt til nogle Islandske Studenteres Belønning, for at afcopiere og udarbeide af denne uskatteerlige Samling, hvad som i de Nordiske Rigers Historie kand tiene til Oplysning, deels og til at lade trykke aarligen noget af det mærkværdigste. (See HANS DE HOFMANS Samling af Fondationer Tom. I pag. 275 og Ap-

51

pendix Tom. X pag. 2.) Disse Magnæiske Manuscripter udgives ved Trykken under Opsyn af en Commission. Desuden legerede ommældte Professor ARNAS MAGNÆUS ogsaa til Universitetets Bibliothek et meget stort Antal af Diplomata, saavel Danske, som Norske og Islandske. Hvoraf et DIPLOMATARISK VÆRK er udgivet i Trykken Aar 1786 i to Tomer af Professor G. J. THORKELIN, Secretair ved den Arnæ Magnæiske Commission, og fører følgende Titel: DIPLOMATARIUM ARNA-MAGNÆANUM, exhibens Monumenta Diplomatica, quæ collegit & Uni-versitati Hauniensi Testamento reliquit ARNAS MAGNÆUS, Historiam atque Jura Daniæ, Norvegiæ & vicinarum Regionum illustrantia. Ex Bibliotheca Legati ARNA MAGNÆANI edidit G. J. THORKELIN, in Univ. Haun. Professor Publ. Extr. &c. Tomus I & Ildus cum XIX Tabulis Æri incis. Havn. 1786. Alle Manuscripternes Antal ere da i alt 3088.

IV. Af de MAGNÆISKE MANUSCRIPTER ere ved Commissionen, meest paa Legatets Bekostning udgivne ved Trykken følgende Bøger, nemlig: (a) KNYTLINGA SAGA, seu Historia Canutidarum, som be-gyntest af Etats-Raad og Professor Græcæ Linguæ HANS GRAM og tryktes hos den ældre Joh. Jørgen Høpfmer in Folio; men Værket blev ey fuldført; dog fattes ikke meere end det sidste Blad og Fortalen. Der ere neppe 30 Exemplarer deraf i Behold, men ventes at blive med første paa nye udgiven, (p) KRISTNI SAGA seu Historia Religionis Ghristianæ in Islandiam introductæ, Hafn. 1773 in 8vo. (y) GUNN[^] LAUGI ORMSTUNGÆ SAGA, Islandice & Latine, Hafn. 1775 in 4*0. (6) Jus ECCLESIASTICUM Vetus Islandiæ, Hafn. 1775 in 8vo. (e) Jus ECCLESIAST. Novum Islandiæ, Hafn. 1777 in 8vo. (3) HUNGURVAKA PALS BISKUPS SAGA, og PATTR AF THORVALDI VIDFORLA seu Historia primorum quinque Skalholtensium in Islandia Episcoporum, Vita Pauli Episcopi & Narratio de Thorvaldo Peregrinatore, Hafn. 1778 in 8vo. (TJ) VAFTHRUDNIS MÅL, Ode Eddica, Hafn. 1779 in 4to. (S) SNORRE STURLESENS HEIMSKRINGLA, udgiven ved Justits-Raad

52

GERH. SCHIØNNING og THORLACIUS, Hafn. 1777 sqv. in Folio i tre Volumina, paa Arve-Printz Friderichs Bekostning. De to følgende Tomer ventes, nemlig: SVERRIS SAGA, og hånds Sønne-Søn Hagens Liv og Levnet til Aar 1264. (i) DEN JYDSKE Lov, udgiven af Confe-rence-Raad KOFOOD ANCHER, Profess. Juris, paa egen Bekostning, Khvn. 1783 in 4X0. (K) Desuden er under Pressen EDDÆ Pars, Odas mythologicas ad Theogoniam & Geogoniam pertinentes continens.

V. Det BOTANISKE BIBLIOTHEQUE har først været paa Charlotten-borg under Professor Oeder og Ascanius.

Dernæst i Aaret 1771 blev det skænket til Universitætet, da Professor Brunniche modtog de til NATUR-HISTORIEN henhørende Bøger, som endnu staae hos ham. De BOTANISKE BØGER bleve satte paa Universitættets Bibliothek, indtil de i Aaret 1781 bleve igien hensatte paa Charlottenborg under Opsigt af Conference-Raad Rottbøl Friis, Profes. Medicinæ. Det hele Biblio-theks Antal er omtrent 1700 Bind.

I Følge en Kongelig Forordning af Aar 1732 skal enhver Bogtrykker i Danmark og Norge, under tie Rigsdalers Straf for hvert Alpha-bet, levere fire Exemplarer af alt, hvad han trykker, til det Kongelige Bibliothek; deraf fik Universitættets Bibliothek eet Exemplar. Men da det dermed gik meget uordentligen til, fik Universitætet ved Reskript af Aar 1754 udvirket, at enhver Bogtrykker skal dertil levere eet og til det Kongelige Bibliothek 3 Exemplarer af alt, undtagen Ugeblade eller Aviser og gemeene Gade-Viiser. Siden da adskillige Bogtrykkere og Forlæggere fandt paa at udelade Bogtrykkernes Navne og allene satte Forlæggernes Navne paa Skrifter, og naar man taledes da til Forlæggerne derom, saa enten kunde Forlæggerne ikke, eller vilde de ikke angive Bogtrykkernes Navne, saa at man ikke kunde faae at viide, hos hvem man skulle søge sin Regress for de udeblevne Skrifter, hvorved saavel det Kongelige Bibliothek som Universitættets Bibliothek tabte; saa blev i Aaret 1783 ved en Forordning blant andet fastsat, at ingen Bogtrykker maatte trykke noget Skrift uden at sætte

53

sit Navn derpaa, samt at til det Kongelige Bibliothek skulle i Stæden for tre ikkun leveres to Exemplarer og det paa Skrivpapir. Disse Kongelige Anordninger staae i nøye Forbindelser med hverandre, og den ene ophæver ikke den anden, men indeholde allene nøyere Be-stæmmelser i een eller anden Henseende.

De Forandringer, som ere giorte i Henseende til Bibliothekets Bygning, ere følgende: Udi Aaret 1776 bleve alle Skabene, hvori Bibliothekets trykte Bøger forvaredes, saasom de ey kunde rumme flere Bøger, og der var kun Plads til faa Skabe paa Væggene, alle nedrevne og Tømmeret deraf brugt til Hielp til nye Kryds-Hyller, samt alle Væggene beklædte med Hyller og Tvær-Hyller, og under Vinduerne blev indrættet til de største Folianter, paa det at Foliant-Hyllerne i Bibliotheket kunde allene indrættes til almindelige Folianter af Størrelse. I disse nye indrættede Hyller kand Bibliotheket nu rumme over Hundred Tusinde Bind. Strax inden for Indgangen til Bibliotheket er nu ogsaa anlagt to rummelige Kamre, eet paa hver Side af Bibliotheket. Udi det ene Kammer, som kaldes LÆSE-KAMMERET, er and-bragt en Kakkelovn, hvor der kand læses af alle Studerende fra Kl. 8 til 10 Formiddag og fra Kl. 2 til 4 Eftermiddag, undtagen hellige Dage samt Fredagen og Onsdag Formiddag. Dog saasom disse Læse-timer nu syntes for nærværende Tid [u]bequemme, og 2 Timer vare for kort Tid for dem, der vilde læse og excerpere noget alvorligt, blev efter Forestilling af Bibliothecario under Procantzler Jansson bestemt, at Bibliotheket skulde staae aabent hver Dag i 4 samlede Timer, undtagen hellige Dage og Fredagen, nemlig fra April Maanedes Begyndelse til Septembers Udgang fra 9 til i Mandag, Tirsdag og Torsdag, men Onsdag og Løverdage fra 3 til 7, derimod i de øvrige 6 Maaneder alle Dagene fra 9 til i. I det andet Kammer staaer den ROSTGAARDSKE DONATION. Naar man har passeret Bibliotheket igiennem og er kommet op til Skrannerne eller Ghoret, staaer alle Bibliothekets Manuscripter der, som forhen, indsluttede i Skabe. Udi hvilken Indretning

54

ingen Forandring er giort. Dog blive disse Skranner nu borttagne, for der at anlægge Hylder til den Thottiske Donation, saasom ingen anden beqvem Plads findes dertil i Bibliotheket. Universitættets Bibliothecarius pro Tempore er Professor NICOLAI ELERT, hvis Biographie er anført i Tillæget til I. WORMS Lexicon over Danske, Norske og Islandske lærde Mænd. Foruden Bibliothekariatet forestaaer han ogsaa Arbeidet ved den DANSKE ORDBOG, som efter Kongelig Ordre udgives under Opsigt af Videnskabernes Sælskab, og for samme særskildte Arbeide nyder han aarlig 200 Rdr., af hvilke Penge han dog skal bekoste alle de behøvende Skrive-Materialier, som han forbruger til denne Danske Ordbogs Udarbeidelse. Af dette Skrift er i Aaret 1787 færdig trykt de 3 første Bogstaver. Bibliothecarii Løn er 129 Rdr. nogle Mark og Skilling. Den aarlige Huusenleje 14 Rdr., Jordskyld af en Gaard i Kiøbenhavn 2 Rdr. og af 3 Gaarde i Roeskilde 2 Rdr. 2 Mk. 12 SkilL, hvoraf han svarer til Rector Scolæ sammestæds i Rdr. 5 Mk. Desuden svares ham af en Jord i Kiøbstæden Store Hedinge aarlig 8 Tønder Byg efter Capitels-Taxten, af en Fælleds-Jord sammestæds 9 Skiepper Byg, af en Bonde i Ørsted otte Tønder Byg og desuden to Læs Høe, hvilke betales med 3 Rdr. 2 Mk., af en Bonde i Lyngerup tolv Rdr. aarlig Afgift efter sit Fæstebrev, af en Bonde i Bringstrup tre Tønder Byg og to Tønder Havre, og ved denne

Bondes Overladelse til Stamhuset Mørup er Afgiften fastsat til sex Tdr. Byg, to Tdr. Havre og i Rdr., af en øde Jord i Tiørntved en Rdr. to Mark aarligen. Disse Indkomster tilsammen beregnede udgjøre i de dyre Aar, naar Capitels-Taxten er høy, noget over 200 Rdr., men i de lette Aar noget derunder. Men da Universitætet, ved at bortforpagte det Privilegium at trykke Almanakker, fik en aarlig Indkomst af noget over et Tusinde Rdr., saa blev Bibliothecario tillagt to Hundrede Rdr. aarligen, og Famulo Bibliothecæ blev tillagt eet Hundrede Rdr. aarligen; thi tilforn havde Famulus ikkun 100 Rdr. aarligen, saa at han nu nyder 200 Rdr. aarlig i Løn. Siden har Græv
OTTO THOTT

55

skiænket en Capital til Universitætet, hvoraf Bibliothecarius nyder aarligen 100 Rdr., og Famulus nyder 50 Rdr. aarligen.

Universitættets Bibliotheks-Fond er samlet af de Gapitaler, som private Folk dertil have skiænket, hvoraf sal. Biskop TRELUND er den vigtigste, da han dertil testamenterede 6000 Rdr. Ligesaa hører herhen 500 Rdr., som sal. Etats-Raadinde Bartholin dertil haver skiænket. Desuden haver Bibliotheket visse aarlige Indkomster, som ved Kongelig Anordning ere samme tillagte, nemlig af hver Student, naar han indskrives ved Universitætet, og naar han stiller sig til Ex-amen, hvilket hvert Aar kand udgjøre omtrent et Hundrede Rdr. eller noget meere. Ligesaa af den saa kaldte Studii-Skatt (som betales til Universitætet af alle Kirker i Danmark og Norge og beløber sig aarlig til 5000 Rdr.) faaer Bibliotheket 300 Rdr. aarlig. Af disse Indkomster og ovenanførte Donationer har det nu samlet sig en Capital af ti Tusinde og otte Hundrede Rigsdaler, hvis aarlige Rente 405 Rdr. anvendes allene til at købe Bøger og vedligeholde Bibliotheket, hvortil de Studerende daglig have frie Adgang. (Prokantzl. Dr. H. F. JAN-SONS Beskr. over Universitættets Midler og Indkomster pag. 34.)

TRINITATIS eller TREFOLDIGHEDS KIRKE har to Præster, nemlig: en Sogne-Præst og en Kapellan. Kongen kalder altid Sogne-Præsten; men Professorerne ved Universitætet, som Kirkens Patroner, kalde Kapellanen i Kraft af det dem givne Jus Patronatus. Ved forefaldne Vacance af Kapellaniet udvælges af Consistorio sex eller otte Kandidater for at prædikke paa Valg, af hvilke da paa Consistorio (efter holden Prøve- eller Valg-Prædiken) udvælges og per plurima vota voceres een til Kapellan, hvis Vocation underskrives af Rector Magnificus og af de øvrige Consistoriales, og derefter confirmeres af Kongen. Sogne-Præsten har en smuk, frie Præste-Residenz, No. 47 i Store Kannikestræde næst op til Regenzen; men Kapellanen nyder Huuse-leje af Kirken. Ligeledes beskikke Professorerne alle Kirke-Betien-terne, som ere: en Organist, en Klokker, en Over-Graver og en

56

Under-Graver. Een af Professorerne er altid Procurator Templi og har Kirkens Regnskaber at besørge. Kirkens Midler ere ti Tusinde og 900 Rdr., en fattiges Capital af 3400 Rdr. See Dr. Jansons Beskr. over Univers. Midler. Kirkens Indkomster ere Renter af Kirkens Capitaler, Stolestads-Penge og Pulpitur-Leje, som er omtrent 552 Rdr., saa og Penge af Holmens Kirkes Liigvogn. Fundatzer af adskillige Legata til Kirken og Kirkens Kapellan findes anførte i H. HOFMANS Samling til publique Stiftelser Tom. IX pag. 133 til 154 og Dr. H. F. Jansons Beskrivelse over Universitættets Midler.

Ved TRINITATIS KIRKE haver siden dens allerførste Bygning [været] følgende Sogne-Præster:

1.) Mag. JENS JUSTESEN BERG (Montanus) var den første Sogne-Præst ved Trinitatis Kirke. Han var først Præst ved Regenz-Kirken; dernæst blev han Aar 1656 kalden til at være Sogne-Præst ved Trinitatis Kirke. Han døde Aar 1684. Om ham kand efterlæses E. PONTOPPIDANS Annales Tom. JV. Han har testamenteret 1000 Slettedaler i droner, som nu er 708 Rigsdaler 2 Mk. courant, hvis aarlige Renter gives til tre Finmarkiske Seminarister.

2.) Mag. ALBERT FOCHSEN Wrra, fød Aar 1640 den 29-January, blev Aar 1671 Rector ved Wordingborgs Latinske Skole, Aar 1673 Sogne-Præst ved Sverd-borg Meenighed i Hammer Herred i Siælland, og siden Vice-Provst sammestæds. Aar 1684 blev han kalden til at være Sogne-Præst ved Trinitatis Kirke i Kiøbenhavn. Døde den 29. Marty Aar 1715.

3.) Mag. CHRISTIAN LEMVIG, blev Vice-Pastor med Succession den 15. Decembr. Aar 1703, men kom ikke til at succedere som Sogne-Præst; thi han blev den 23. Marty Aar 1715 kalden af Kong Friderik den Fierde til at være Confessionarius Regius og første Hof-Prædikant. Han døde den 15. Octobr. 1724. (See om ham i ZWERGS Siællandske Glericie Tom. i, pag. 775, 776.)

4.) Mag. FREDERICK CHRISTIAN RODRIGETZ, fød i Kiøbenhavn Aar 1668, blev kalden Aar 1698 til Sogne-Præst i Na[k]skov i Lolland. Aar 1712 blev han Slots-Præst i Kiøbenhavn. Aar 1715 blev han kalden til Sogne-Præst til Trinitatis Kirke. Han døde den 25. April Aar 1726. (See om ham i ZWERGS Siællandske Clericie Tom. i, pag. 774.)

5.) Professor MATHIAS ANCHERSEN, fød Aar 1682, blev Aar 1701 Rector ved

57

den Latinske Skole i Fridericia. Aar 1705 blev han Professor Theologiæ Designatus. Aar 1709 Professor Mathematicum inferiorum Ordinarius, Aar 1720 blev han kalden til Sogne-Præst ved Taarnbye Meenighed paa Amager, Aar 1726 til Sogne-Præst ved Trinitatis Kirke i Kiøbenhavn og Aar 1731 til Biskop i Riber-Stift. Døde Aar 1741.

6.) Mag. HANS MOSSIN, født i Randers Aar 1680, blev kalden Aar 1706 til Sogne-Præst for Skulleløv Meenighed i Horns Herred i Siælland, derfra den 22. Juny Aar 1731 til Sogne-Præst ved Trinitatis Kirke i Kiøbenhavn, men forflyttet den 28. April Aar 1736 til at være Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke sammestæds. (See meere om ham det IX Kapitel §. i blant Sogne-Præsterne ved St. Nicolai Kirke No. 25).

7.) Professor CHRISTIAN LANGEMACH LETH, fød Aar 1701 i Store Hedinge i Siælland, blev Aar 1732 Sogne-Præst til Sandeherred i Laurvigens Provstie i Norge. Derfra blev han kalden Aar 1736 den 28. April til Sogne-Præst ved Trinitatis Kirke i Kiøbenhavn, saa og Professor Gatecheseos og Theologiæ Extraordinarius. Døde den 19. Augusty Aar 1764.

8.) Hr. GERHARD TRESKOV, fød Aar 1705 den 4. July paa Lessøe-i Guldbrands-dalen i Norge. Aar 1731 blev han Sogne-Præst til Bircherød Meenighed i Siælland. Aar 1765 blev han kalden til Sogne-Præst ved Trinitatis Kirke i Kiøbenhavn, hvor han holdt sin Indtrædelses-Prædikken Festo Trinitatis, men døde efter faae Maaneders Forløb i samme Aar den 20. November.

9.) Professor og Doct. Theolog. CHRISTIAN MICHAEL ROTBØL, fød den 12. April Aar 1729, blev kalden Aar 1759 til Professor Theologiæ ved Sorøe Academie og Sogne-Præst i Sorøe, Aar 1760 Sogne-Præst til Frue-Kirke i Aarhus samt consti-tueret Stiftsprovst, Aar 1765 Stifts-Provst og Sogne-Præst ved Domkirken i Aarhus, Aar 1766 den 28. February kalden til Sogne-Præst ved Trinitatis Kirke i Kiøbenhavn, Aar 1767 Doctor Theologiæ, Aar 1770 blev han Biskop i Wiborg Stift, hvor han døde Aar 1780 i December.

10.) Dr. JOHAN CHRISTIAN SCHØNHEYDER, fød i Kiøbenhavn den 9. Augusty Aar 1742; han blev Aar 1768 kalden til Reyse-Præst med Kong Christian VII paa hånds udenlands Reyse. Aar 1769 blev han Compastor ved Krist-Kirke og Aftensangs-Præst i Rensborg. Sidst i samme Aar blev han kalden til Dansk Slots-Præst ved Kristiansborgs Slots-Kirke i Kiøbenhavn og Aar 1771 den 16. April kalden til Sogne-Præst ved Trinitatis Kirke. Derfra blev han Aar 1782 den [9. Octo-ber] forflyttet til at være Stifts-Provst og Sogne-Præst ved Vor Frue Kirke, samt Provst i Sokkelunds Herred. Aar 1788 den 8. February blev han kalden til Biskop i Trondhiem.

58

11.) Hr. CHRISTIAN HOLST, fød 14. November 1731 i Trondhiem, hvor hånds Fader var Krigs-Gommissaire Peter Holst. Fra Trondhiems Skole blev han dimit-tered til Universitetet Aar 1747, blev kalden Aar 1761 til residerende Capellan ved Domkirken i Roskilde, derefter kalden Aar 1782 den [9. October] til Sogne-Præst ved Trinitatis Kirke i Kiøbenhavn.

De Gader med tilhørende Gaarde og Huuse, som ligge under TRINITATIS KIRKES SOGN, ere følgende: i) Aabenraae, 2) Adelgaden, 3) Balsam-Gaden eller Bagerens Gade, 4) Borger-Gaden, venstre Side fra Gothersgaden, 5) Store Brøndstræde, 6) Lille Brøndstræde, 7) Klærkegaden eller Skolemester-Længden, 8) Klaræboderne, venstre Side fra Kiøbmagergaden, 9) Dronningens-Gade, 10) Fiolstræde fra Volden til Rosengaarden, n) Frideriksborg-Gaden, 12) St. Giertrud-Stræde, 13) Gothers-Gaden fra Volden til Borger-Gaden, 14) Helsingørs-Gaden, 15) Hiorte-Længden, 16) Lille og Store Kiøbmager-Gade fra Pusterviig, venstre Side til Klaræboderne, 17) Kokkegaden, 18) Landemærket, 19) Myntergaden fra Springgaden, venstre Side, 20) Printzens-Gade, 21) Pusterviig, 22) Rigens-Gade, 23) Rosenborg-Gaden, 24) Rosengaarden fra Fiolstræde, venstre Side, 25) Rosengaden, 26) Slippen, 27) Spring-Gaden, 28) Sølvgaden, 29) Tornebusk-Gaden, 30) Uden Porten, 31) Vognmandsgaden, 32) Voldgaden eller Nørre-Vold. Hvorledes Trinitatis Kirke har ved en Kongelig Forordning af 2. Marty Aar 1686 faaet sit Sogneskial fastsat efter 25 Aars og 9 Maaneders bestandig førte Tvistighed derom, dette erfarer den gunstige Læser af ANHANGET til dette Syvende Kapitel.

§.2.

2: Trinitatis Kirkes Fattigskole

Trinitatis Kirkes FATTIGE SKOLE er stiftet Aar 1727 den 26. May, og Skolens Fundatz er confirmeret af Kongen den 16. Juny næstefter, da Professor MATHIAS ANCHERSEN var Sogne-Præst ved Kirken. Skolens Inspecteurer ere to, nemlig den Professor, som er Procurator Templi, og Kirkens Sogne-Præst. Skolen er forsynet med en Skoleholder, en Hører og en Læremoder for Pigebørnene. Nogle Dreng-

59

og Pige-Børn nyde hver andet Aar Klæder, foruden frie Underviis-ning af Skole-Lærerne i Læsning, Skrivning og Reining. Efter Stadens Ildebrand har denne Fattige Skole ikke haft noget vist Skole-Huus; men Skolens Midler har aarlig haft en Udgift af 70 Rigsdl. til Huuseleje, hvilke Penge nu herefter kand aarligen spares for Skolen til flere Skolebørns Nytte til Klæder &c.; thi Guds Forsyn har opvakt den meget ærværdige 85 Aars gamle Mand Hr. SCHIØNNING ANDERSEN, forhen Brygger i Kiøbenhavn og en Lem af Trinitatis Meenighed, til at viise sig at være en udødelig Veldæder baade mod Kirken selv og især mod Kirkens Fattige Skole; thi i Augusty Aar 1780 kiøbte hånd det Huus No. 94, som altid er kaldet SYVSTIERNEN, beliggende i Landemærket, og skiænkede samme Huus til at være herefter et ordentlig SKOLE-HUUS for Trinitatis Kirkes FATTIGE SKOLE. Dette Huus blev af Donator kiøbt for 3700 Rdr. og bestaaer til Gaden af 6 Fag Grundmuur, 3 Etager høyt med Kiælder under hele Huset. Baghuset, som var af Brøstfældighed forfalden, lod Donator nedrive og af Grundmuur til alle fire Sider gandske nyt opføre, saa at det mod Aarets 1781 Udgang var i fuldkommen Stand. Forhuset lod Donator ogsaa sætte i fuldkommen og ziirlig Stand Aar 1782, saa at Skolen med dens Lærere kunde i samme Aar benytte sig med største Glæde deraf. Af den jordiske Velsignelse, som Gud havde skiænket denne ulignelige Velgiørere i det timelige, har han i sit Donations-Brev givet til Trinitatis Fattige Skole fiorten Tusinde og eet Hundrede Rigsdaler og til Trinitatis Kirke to Tusinde, hvilke Penge blive udbetalte ved første Termin efter Donators Død. Men hånds Daatter Madame MAGDALENA SIBYLLA BRAMSEN hæver Renterne af bemælte Capitaler, saalænge hun lever, og Skolen efter hendes Død. Bemælte store og uforglemmelige Velgiørere Hr. SCHIØNNING ANDERSEN var født den 18. February Aar 1699 i Skaane paa Gaarden Store Snørre i Farhults Sogn, Han kom i Ægteskab Aar 1736 den 10. Augusty med Jomfrue ANNE LISBETH LORENZ-DATTER REIMERT i Kiøbenhavn, som døde

60

Aar 1738 den 26. Augusty i hendes anden Barselsæng. De have efterladt sig een eneste Datter, Madame MAGDALENA SIBYLLA salig Grosserer JENS BRAMSENS Enke; hun kom første Gang i Ægteskab med Krigs-Raad GARDES den 29. May 1762, og anden Gang med Grosserer JENS BRAMSEN, som døde den 3. Decembr. 1774. Formedelst Donators SGHIØNNINGS ANDERSENS hastige Død blev Gavebrevet ey udstædt af ham selv; men Datteren Madame BRAMSEN tilbød sig i alle Ting at opfylde sin salig Faders Villie med at skiænke benævnte Capitaler sexten Tusinde Rigsdaler til Trinitatis Kirke og dens Fattige Skole, dog saaledes, at Kirken faaer 4000 Rdr. og Skolen 12000 Rdr. efter Donators Datters, Madame BRAMSENS Dødsfald. Forom-

mældte Skolehuus blev i Donators levende Live opbyggt, istandsat og legeret til Kirken. Skolehusets Værdie er omtrent sex Tusinde Rigsdaler. Denne veldædige Donator døde Aar 1784. Skolens Capital er 5200 Rdr. See Proczanzler H. F. JANSONS Beskrivelse over Universi-tætets Midler.

§.3.

3: Reformert Kirke

DEN REFORMEERTE KIRKE, beliggende lige over for Rosenborg-Hauge imellem de to Gader Aabenrae og Gothers-Gade, er en regulair og ziirlig Bygning, hvori de tvende REFORMEERTE MEENIG-HEDER af TYDSK og FRANSK NATION holde deres offentlige Guds-Tieneste. Kirkegaarden er indhegnet med et Stakkitværk til tre Gader. Denne Kirke er opbyggt Aar 1688, da Kong Kristian den Femtes Gemahlinde, Dronning CHARLOTTA AMALIA, fød Prinzesse af Hessen-Cassel og af den reformerede Religion, lagde selv med egen Haand den 20. April Aar 1688 den første Grundsteen til denne Kirke. Høy-bemælte Dronning forskaffede sine Troes-Bekjendelses Tilhængere (efter det Nantiske Edicts Ophævelse i Frankerige) ved sin Inter-cession offentlig Religions-Øvelse i Kiøbenhavn og Frihed til at bygge en Kirke. Blandt de første Refugiez, som forlode Frankerige og kom til Kiøbenhavn, samt ved deres frievillige og milde Gaver

61

hialp til Kirkens Opbyggelse, roses Msr. Frideric Charles, Gomte de Roye de Rochefaucault, Rambouillet de la Sabliere, Girmai, Frideric Marquis de la Forest, Henry de Cheusses, Susannet des Loges, de la Pottrie, Danty, les Junies Anciens de l'Eglise, du Buy, du Perron, Abraham Lys, Theodore Callos, Mademois. Drelincourt, la Fos-seé &c. &c. Fra Holland og Tydskland kom tillige nogle reformeerte Familier. Hendes Kongelige Majestæt Dronning Charlotta Amalia lod ogsaa opbygge fire Præste-Boliger for tvende Tydske og tvende Franske Præster, som skulle skiftes til at holde Gudstjeneste i samme Kirke. Ja, Hendes Kongelige Majestæt fastsatte en Capital, som kunde give aarligen 1600 Rigsdaler Rente, hvoraf hver Præst fik aarlig 400 Rdr. staaende Løn. Og paa Hendes Døds-Sæng lagde Hendes Kongel. Maj:t endnu saa meget dertil, at enhver af de fire Præster kunde faae endnu eet Hundrede Rigsdalers Tillæg eller 500 Rdr. aarlig vis Løn. Da denne Reformeerte Kirke Aar 1728 tilligemed saa mange andre Kirker i Stadens Ildebrand var lagt i Aske, saa blev Præsten Msr. Eyraud, kaldet Herault, udsendt til Tydskland, Schweiz, Holland og Engelland for at gjøre en Collect til Kirkens Opbyggelse, saa at Kirken blev snart opbyggt igien, og den 4. Marty Aar 1731 blev den paa nye indviet. Hoved-Indgangen til Kirken er fra Gothers-gaden og er ziret med et smukt Portal. Oven over Indgangs-Døren til Kirken staaer: CHRISTIANUS V CHARLOTTA AMALIA og dette bibelske Sprog: Esaia II V. 3. Venite & Ascendamus ad Montem Domini & ad Domum Dei Jacob. Over Døren ved den venstre Haand læses dette Sprog: i. Petr. II V. 5. Vos velut Vivi Lapides ædificati fiatis Domus Spiritualis. Kirkens Hoved-Fagade er 41 Alen breed, høy 21 Alen til Gesimsen. Udi Frontispicen oven for Gesimsen sees i Steen udhuggen Kong KRISTIAN DEN FEMTES og Dronning CHARLOTTÆ AMALIÆ Navne en Chiffre paa et kronet Skiold, omgiven med Zi-rater. Paa hver Side sees to liggende Løver. Midt paa Kirke-Bygningen hviler Kirkespiret i hvis Fløy sees høybemælte Kongelige Perso-

62

ners Navne © CA med en Krone over. Spiret med Fløyknappen er 26 Alen høyt over Kirkens Tag, men ialt fra Kirkegaarden 58 Alen høyt. Spiret har ingen Klokker. Aar 1748 den 4. Augusty slog Torden ned i Kirken og antændte en Biælke; men Ilden blev strax dæmpet. Indvendig er Kirken tilstrækkelig lyys formedelst de høye Kirke-Vinduer og ligefor Prædikkestolen er den ziret med en Pulpitur-Stoel for det Kongelige Herskab. Prædikkestolen er forfærdiget af Ege-træe med Zirater og har sin naturlige Egetræets mørkegule Couleur. Altaret er lige under Prædikkestolen. Orgelværket er stort og anseeligt og har en behagelig Klang. Udi Reformeert Kirke findes ikkun eet eneste Epitaphium, som er opsat Aar 1785 og er forfærdiget af Marmor af Justice-Raad og Professor Wiedewelt. Samme Monument er saaledes: Tavlen er af hviid Marmor med en Urne oven over; In-scriptionen med forgyldte Bogstaver er følgende: Her giæmmes til en ærefuld Opstandelse paa hiin Dag Støvet af MARIA MAGDALENA HASTE, fød LAFEBER paa Cap de bonne Esperance den 19. Marty 1758. Guds Forsyn styrede det, at hun ved at indgaae Ægteskab med JOHAN HENRICK HASTE, Capitaine udi Det Danske Asiatiske Compagnies Tieneste, som skeedte den 8. April 1780, skulde forlade den Verdens Deel, hvor Hun første

Gang saae Lyset, for at blive sin Mands Glæde, sine Venners Lyst og et Mønster for gode Mødre; Men Hun var tilig bestemt til Noget Bædre og Høyere, til at blive Engle-liig. Gud aab-nede Himlen for Hende den 25. Febr. 1785, just som Hun havde skiænket Jorden en Borgere. Den glade Fader blev uformodentlig en bedrøvet Enkemand; Hun gik bort og efterlod Ham med en Søn og to Døttre under den Høyestes Varetægt for at see Ham igien, naar Herren forsamler sine Børn fra alle Jordens Ender og fører Dyden i Triumph til ævig Ære og Udødelighed. - Indfatningen er af blaa, guul og hviid Marmor. Hver Meenighed har sine visse Timer til Gudstienestes Holdelse, nemlig: den Tydske Meenighed først fra Klokken 8 til i o, og dernæst den Franske Meenighed fra Kl. 10 til 12.

63

Ligeledes om Eftermiddagen den Tydske først fra Kl. i til 3, dernæst den Franske fra Kl. 3 til 5. Kirken har to Tydske Præster og to Franske Præster. Hver af dem har sin smukke, grundmurede Præste-Resi-denz til frie Beboelse. Af disse ligger den eene No. 217 i Gothers-gaden ved Siden af Kirken, de øvrige ligge i Gaden Aabenraae No. [2] 353 No. 263, No. 235 a. Paa alle Kirkens Vasa Sacra, hvilke ere af Sølv, findes ingen Inscription. Hver Meenigheds Præster have sine Vasa Sacra i Forvaring. De Reformeertes Privilegier i Danmark findes anførte i JOSIAS LORCKS Kirchen-Geschichte I Band I Stuch pag. 236, dog med det Tillæg, at Hs. K. Maj: t Kong Kristian den Syvende har igien fornyet sin høysalige Farfaders Reskript, nemlig: At naar Personer af den Lutherske og Reformeerede Confession gifte sig med hinanden, saa kand Forældrene lade deres Børn opdrage i hvilken Meenighed de vil, naar de ere eenige derom. Ved begge Mee-nigheder ere Legata og Donationer eller milde Stiftelser til Kirkens og de Fattiges Beste. Adskillige Documenter og Efterretninger derom bleve ved Ildebranden Aar 1728 gandske forlorne, da samme hverken før ey heller efter den Tid findes til Givernes Ære og Efterslægtens Nytte at være trykte og ræddede fra Forglæmmelse. Dog fortiene, som besynderlige Velgiørere ved den Tydske Reformeerte Meenighed, med Berømmelse at ihukommes og nævnes Hr. Baron Iselin, Hr. Etats-Raad von Hemmert og Hr. Etats-Raad von Hurck. Ligeledes ved den Franske Reformeerte Meenighed ere ved Testamenter giorte Stiftelser til Kirkens og de Fattiges Beste af Mad. Meyer, Demoiselle Duplessis, Græv Giildensteen og hånds Grævinde, Mademois. Esther Paquot, Geheime-Conference-Raad Demercieres, Hr. Bretonville. Kirkens Seigl forestiller et Skib for fulde Seil med Omskrift: Anchora Spes, Coelum Portus; det er: Haabet er Ankeret, Himlen er Havnen.

De, som have været PASTORES ved den Reformeerte Kirke siden Kirkens første Stiftelse og Bygning Aar 1688 indtil nærværende Tiid, ere disse følgende:

64

I. Pastores ved Den TYDSKE REFORMEERTE Meenighed:

1. Hr. JOHANNES MUSCULUS.
2. Hr. WERNER KOHNE.
3. Hr. JACOB RUBKEN.
4. Hr. CONRAD JOHANNES KERSTING.
5. Hr. JOHANNES MEYER.
6. Hr. FRANZ GOEKEL VOGELANG. f_
7. Hr. JOHAN JACOB RINDFLEISCH.
8. Hr. CONRAD IKEN.
9. Hr. JOHAN LEBRECHT STUBENRAUCH.
10. Hr. DIDERICH BRUMMER.
11. Hr. JOHAN PHILIP WILHELMI, døde Aar 1770,
12. Hr. JOHAN HENRIC COLSMANN, Doet. Theolog.
13. Hr. DETHARD IKEN, Doet. Theolog.
14. Hr. JOHAN GABRIEL MAURENBRECKER, kalden den: 8. Octobr. 1784.

II. Pastores ved Den FRANSKЕ REFORMEERTE Meenighed:

1. Hr. PHILIP MESNARD.
2. JEAN DE PLACETTE, fød A. 1639, var Præst her ved Kirken fra A. 1687 til A. 1711, gik til Holland, hvor han

døde A. 1718.

3. [THÉODORE] LE BLANC.

4. [PIERRE] DE ST. FERRIOL.

5. [DANIEL] DE LOCHES.

6. [DAVID] DE LA TOUR.

7. [JEAN JACQUES] MARTIN.

8. HR. POUL EYRAUD.

9. Hr. JEAN FERDINAND MOURIER.

10. Hr. PIERRE EYRAUD.

11. Hr. MOISE FRIDERIC MOURIER, døde Aar 1786.

12. Hr. JEAN BROCA.

13. Hr. FERDINAND Louis MOURIER, kalden den 8. Decbr. 1786 og var forhen Præst ved den Franske Meenighed i Genf; han holdt sin Tiltrædelses-Prædikken Søndagen den 17. Decembr. eller Dom. II Adventus 1786.

65

Den Tydske Reformeerte Meenighed har et OPFOSTRINGS-HUUS for tyve Børn af begge Kiøn. Det ligger i den Gade Aabenraae. Samme Meenighed har ogsaa et HOSPITAL, beliggende i samme Gade.

Den Franske Reformeerte Meenighed har en SKOLE, hvis Skole-Huus er i Lille Brøndstræde.

§.4.

4: Poul Fechtels Hospital

POUL FECHTELS HOSPITAL eller HAMBORGER SIÆLE-BODER, beliggende paa den søndre Side af Myntergaden. Fundator eller Stifteren som dette Hospital bærer Navn af, har været POUL FECHTEL, som var Kong Friderik den Andens Myntmester, hvis Levnets Beskrivelse læses i Danske Magazin Tom. I pag. 161. Kong Friderik den Anden skien-kede Grunden til Poul Fechtels Boder og at nyde Grunden frie. Samme Grund laae ved St. Claræ Kirke og op imod Muren til Møn-tergaden og mod Øster-Vold, hvilke Ord findes i Kong Friderich den Andens Confirmation paa Stiftelsen om Poul Fechtels Siæleboder (See Danske Magazin Tom. II pag. 170). Bemælte Fundator stiftede dette Hospital Aar 1570 og gav dertil 3000 Species-Daler, hvilke Penge skulle til ævig Tiid staae paa Rente i Staden Hamborg hos Magistraten sammestæds. Deres Obligation er udstædt Hamburg in Octa-vis Michaëlis 1590 og findes indført i Danske Magazin Tom. I pag, 171. Af samme Renter er siden opvoxen en Capital af 1000 Rdr. bestaaende i Kiøbenhavn, hvorpaa er udstædt Fundatz af 4. January 1661. Dette Hospital er opbyggt Aar 1590. Det Navn af HAMBORGER SIÆLE-BODER har dette lidet Hospital faaet deraf, at Capitalen stod paa Rente i Hamborg. Den gamle Bygning afbrændte i Stadens Ildebrand Aar 1728; men efter Branden er Hospitalet af nye opbyggt. Dets Bygning bestaaer af femten Fag Grundmuur til begge Sider, deraf ere de syv Fag til Gaden foruden et Stykke Muur, hvorudi er en Port til Indgang med denne Inscription: POUL FECHTELS HOSPITAL 1732. Dette Hospital er inddeelt i otte Værelser, hvoraf de syv ere

66

belagde med to Lemmer paa hver Stue; men den ottende bruges til Sygestue. Lemmernes Antal ere 14. Derforuden er eet å parte Værelse til en Spindestue for dem samtlige. Til sammes Varmeholdelse er lagt aarlig fem Favne got Bøge-Brændeved. I samme Stue hænger en Messing-Lysekrone, foræret dertil af den Kongelige Gouffessionarius JOHAN FRAUN. Hver af disse norten Lemmer nyder ugentlig til Ophold 24 Skilling Danske efter Fundatzen.

§.5.

5: Den Kongelige Porcellænsfabrik

DEN KONGELIGE DANSKE PORCELLAINE-FABRIQUE, beliggende paa Store Kiøbmager-Gade No. 3. Denne store og anseelige Gaard (som har Udkiørsel til Spring-Gaden) gav Kong Frederik den Femte Aar 1763 den 9. September til Vognmands-Lauget i Staden, at den skulle være en POSTGAARD tilligemed herlige Fordeele og Privilegier. Paa denne KONGELIGE POSTGAARD skulle idelig holdes et Antal af Kudske, Heste og Vogne i Beredskab til alle Reysendes uopsættelige Befordring. Her vare indrættede commode Værelser for ankommende Reysende af høy og ringere Stand; ligeledes boede her enTracteur, som opvartede de Reysende for Betaling med Spiisning og Drikkevahre. Post-Karlen, som kiører, skal være forsynet med Post-Mundering, Posthorn og Skildt, samt betiene sig af Posthorn baade ved Afreisen og Ankomsten, da enhver uden Forskiæl af Stand skal vige af Vejen. Dette Anlæg blev efter nogle Aars Forløb gandske ophævet; derimod blev samme Gaard indrettet til nu værende KONGELIG DANSKE POR-GELAINE-FABRIQUE, som blev aabnet den første Marty Aar 1780.

Vel har tilforn i Danmark, for nogle Aar siden i Kong Friderik den Femtes Regiærings-Tiid, en Saxer fød MELHORN og en Fransk ved Navn FOURNIER gjort Forsøg udi Porcelin-Arbeidet, hvilket har kostet Kongen store Capitaler; men al deres anvendte kostbare Forsøg løb gandske frugtesløs af, uagtet de begge bleve understøttede af Regiæringen og havde alle dertil fornødne Materialier. Men

67

Hr. FRANTZ HENRIC MULLER, Laborant, Materialist og Apothequer i Kiøbenhavn, en indfødt Dansk Mand, har ved sin grundige Indsigt og Anvendelse af sine Øvelser i Natur-Historien, og i sær i Metal-lurgien, været saa lykkelig at tiene sit Fæderneland med et Arbejde, som er eet af de meest passende for Danmark, da den rætte Porcelains-Jord, som dertil bruges, findes i Mængde her i Landet selv, i sær paa Bornholm. Efter at Hr. Frantz Henric Muller havde anvendt fem Aar, saa og af sin egen Formue tillige anvendt 4 til 5000 Rigsdaler paa Forsøg og Prøve, saa har han været saa hældig i sit Foretagende, at den Danske ægte Porcelins-Fabrique har lykkedes under hånds Anførsel. Hoffet, som indsaae, at vor Danske indfødte Materialist Hr. Franz Henric Muller ikke omgikkedes med Dunster, men stræbte rætsindigen at give Sagen sin fulde Vægt og sine væsentlige Fordeele, antog sig hånds Andlæg og Etablissement. Ved Hans Kongel. Maj:ts Kong Kristian den Syvendes anvendte Bekostninger af to Gange Hundred Tusinde Rigsdlr. har Hr. Franz Henric Muller bragt det saa vit i tre Aar for Kongelig Reigning til den Fuldkommenhed ved dette sit Porcelins-Arbejde, som andres And læg har brugt 40 til 50 Aar, og 4 til 5 Gange saa stor en Capital til, saa at dette Porcelins-Værkstæd kand nu nære og berige sig selv. Denne DANSKE PORCELINS-FABRIQUE er i en særdeles haabefuld Fremgang. Dens Ejendom er ulige større, end den har kostet Kongen. Den holder og sysselsætter om Vinteren henved 200 Mennesker, og om Sommeren næsten ligesaa mange Mennesker til, fordi man da kand arbeide i Vandet og haver Tilførsel af fornødne Materialier. Denne Kongelige Porcelins-Fabrique har en Direction over sig.

Aar 1780 den 5. February gav Kongen Med-Directeuren Hr. Conference-Raad THEODORUS HOLM (nu nobilered med Navn af HOLMSCHIOLD, Geheime-Raad og Ridder) for hånds til denne Danske Porcelins-Fabriques Opkomst i sær udmærkede Nidkiærhed og Bestræbelser Ringen pro Merito, saa og ved Hs. Kongelige Høyhed Arve-

68

Printz FRIDERICH lod ham overlevere en prægtig Guld-Daase, rigelig besat med Diamanter og med et Sindbillede i Email paa Laaget, forestillende Fædernelandet overrækkende den fortiente Borger Coro-nam Givicam. Fabrikmester Hr. FRANTZ HENRIC MULLER (som Opfinder af dette Danske Ægte-Porcelin) blev for sin utrættelige Flid af Hs. Kongel. Maj: t allernaadigst udnævnt til at være herefter Fabrique-Inspecteur med Justice-Raads Character; desuden tillige forærede Hs. Kongel. Maj: t ham en kostbar emaillet Guld-Daase eller Ta-batiere med Tusinde Rigsdaler indlagte deri. Fuldmægtigen ved Porcelins-Fabriquen CHRISTOPHER KNOBLAUCH for sin trolige Opsyn blev udnævnt at være Magazin-Forvalter. Derpaa blev da denne KONGELIGE DANSKE PORCELINS-FABRIQUE aabnet den første Marty Aar 1780, og Udsælgningen skeedte deraf.

Her findes et anseeligt Forraad af alle Sorter Bord-Tøy, heele Stæll af beste Gods, af Thee- og Kaffee-Tøy samt af Vaser, Buster, &c. Man seer her tre Slags Porcellin. Det ene Slags er ligesaa hvidt og fuld saa got som noget andet Europæisk Porcelin; men de tvende andre Sorter ere ikke saa hvide, men vel saa stærkt, saa at der kand kaages deri, og i den Henseende langt overgaaer dette Danske Porcelin alt det Chinesiske. Prisen paa det første Slags er lættre, end hvad det Saxiske eller det Berlinske Porcelin paa Stædet udsælges for, og det øvrige Slags er endnu billigere. Med Tiden lærer vist Publicum at skiønne og vælge de Fordeele, som de virkelig kand have ved at bruge det Danske Porcelin frem for det Chinesiske, der koster omtrent den halve Deel, men ejer ikke den hundrede Deel af det Danske Porselins Styrke og Skiønhed. Et overmaade prægtigt Taffel-Service for 3400 Rdr. har denne Danske Porcelins-Fabrique forfærdiget og solgt til Holland i Aaret 1781. Ligeledes udsælges her paa Fabriken ogsaa ildfaste Stene af forskiellig Størrelse og Dannelse til visse Fabrikker, som Glas-, Kobolt- eller Smelte-Ovne. Foruden de anseelige og vitløftigere Bygninger som Porselins-Fabriken har her i denne sin

69

Fabrik-Gaard, har den ogsaa anseelige Bygninger paa Kristianshavn, hvor Brændselet bliver giæmt og de ildfaste Stene brændte.

Ved denne KONGELIGE DANSKE PORCELINS-FABRIQUE er forom-mældte Hr. Justits-Raad Franz Henric Muller Fabrique-Inspecteur, til deels ved Indkomster af Udsalg i Magazinet, og til deels ved de Forskud, som Kongen gjør. Dog bestyres alle Ting af Hr. Justits-Raad F. H. Muller, som qua forhen værende Fabrikmester fra Fabrikkens første Anlæg ved sin aarvaagne Omhyggelighed og utrættelige Flid giver Malerne, Pousererne og alle Fabrikkens Arbeidere i Hænderne de væsentlige Fordeele til Fabriquens bestandige Flor.

I Andledning af denne KONGELIGE DANSKE PORCELINS-FABRIQUE vil man til en ævig Amindelse anføre et Latinsk Vers derom, tilligemed en Dansk Oversættelse af samme.

In Novam VASORUM FICTILIAM FABRICAM, quæ
aperiebatur Hafniæ ipsis Galendis
Martij Anno MDCCLXXX.

Quæ jactare soles Aciem Mentisque Oculique,
Arte Tua, Sina! & pretiosa Merce Superba!
Obstupefacte Tace! Videt & Pars Altera Mundi.
Parce, Precor, posthac Europam Dicere Luscam,
Misnica quæ dudum Mirata es invida Vasa
Fictilia, Haud Leviora Brevi quoque Danica Gernes.
Ergo Tene Tua Nunc, non Convenientia Danis,
Argentumque Domi Nostrum Teneamus Ovantes.
Dulcior e vernis Vasis Venit insuper Haustus.
Hic Patriæ Quæstus, Decus Hoc, Hæc vera Voluptas
Ingenio, MULLERE! Tuo Debentur & Årti.
Tam Merito Civi Statuam Vos Ponite Gives,
Et Celebrare Tuos Fas est, THEODORE! Labores.
Impiger & Prudens Opera Vehemente Dedisti,
Ut Mercatori Pateat jam Fabrica Avaro!
Optimus Agnoscit Rex Ipse, Notatque Benigne

70

Nobile Par Danum Studiis & Amore Gemellum,
Grandia Laturum Meritorum Præmia, Dextram
Inde Tuam Solers HOLMI! Sacer Annulus Ornat,
Cui Pretium Summum dat, qvam Fert, Regia Gnorna.

Non Satis; Offertur TIBI Magno a Principe Pyxis
 Cara suis Gemmis, Emblemate Garior intus;
 Civis enim monstrat TE Promeruisse Coronam.
 Nec Meritis, MULLERE! Tuis Heic Splendida Desunt
 Munera, Pyxis item Prægnans Solidis, & Honores.
 Sic Labor assiduus Tandem, ut Bona Causa Triumphat.

Este, Viri! Macti Vestra Virtute! Novatam
 Cimbrorum Famam subito quæ ducet ad Indos.
 Macte Tuo Decore eximio Bona Patria! Macte!
 Artibus & Regis Cura Tibi Gloria Crescit.
 Crescat in invidiam, Duce, Religione, Perennis!
 Discite, Vos Gentes! Arcti non temnere Gentem.
 Haud obtusa adeo gestamus Pectora Dani.

Skue! Studs! Ghineser, Tie! Brout ikke, som Du plejer,
 Stolt af din dyre Kram, dit skarpe Syyn og Sind!
 Mod Norden boer og Folk, som Aand og Øyne ejer.
 Døm ey, Europa paa det eene Øye blind.
 Din Avind længe har beundret Saxers Gaver
 At skabe Porcelain. Nu og det Danske Folk
 kand tee Dig lige Konst. Behold dit Leer, Du haver;
 Vi glade spare Sølv; Vor Trang er ey din Tolk.
 Vor Drik Os smager best af hiemmegiorte Krukker,
 Den Vinding og den Ziir, den Lyst for Fødeland,
 Vor MULLER! skyldes Dig, Du Konstens Dør Oplukker.
 Opreis, Medborgere! en Støtte for den Mand.
 Med Rætt berømmes og, vor HOLM! Din kloge Iver;
 Forsigtig, Ferm og Kiæk med Ild Du drev Din Sag,
 At Udsalg kunde skee, Det Konstneren opliver.
 Den beste Konge Selv udmærker Dit Behag,
 At dette Tvilling-Par, i ædel Flid saa Lige,

71

Skal Lønnes Kongelig. Derfor Din Høyre Haand,
 Vinskibelige HOLM! Fik Ring, hvis Værd skal stige
 Ved Præget, som den Bær, af Kongens Ædle Aand.
 Ey Nok. Vor Store Printz Selv Dig en Daase skiænker
 Af Ædelstene riig; Indvortes Tegn der stod,
 Hvad denne Landets Ven om Din Bestyring Tænker;
 Du Borger-Kronen har fortient ved Flid og Mod.
 Ey Din Fortieneste, Vor MULLER! her forglemmes.
 En Daase, fyldt med Værd og skiøn af Konst og Smag
 Blev Tegn paa Heltens Agt, som Værdig, Du forfremmes,
 Saa seer da stræbsom Dyd og Rætt sin Hæders Dag.
 Held følge, ædle Mænd! med Eders Flid og Kræfter,
 Som fører Cimbrers Navn med Priis til Indisk Strand.
 Held Dig med herlig Konst, der Sølv til Landet hæfter.
 Held Dig i Raad og Daad, O elsket Tvilling-Land!
 Ved Konst, ved Kongens Aand Du groer, Vox! Avind blegne!
 Religionens Agt Din Hæder gjøre stor!
 Lær Du, Udlændings Mand! naar Du mit Folk vil tegne:
 At Dyd og Konsterne i Danske Stater boer.

ANHANG TIL DETTE SYVENDE KAPITEL

Anhang til 7. kapitel

Indeholdende følgende originale og authentique Documenter, hvilke anføres in extenso, dels for at give den gunstige Læser Efterretning om Trinitatis Kirkes Sogns Opkomst, og om dets længe i mange Aar omtvistede Sogne-Skiæl; deels og for at give Læseren tillige en Oplysning om Stadens Bebyggelse og dens Udvidelse paa den Tiid.

I. Kong Friderik den Tredies Befaling om Trinitatis Kirke-Sogn, dateret 14. Juny 1660.

Vi FRIDERICH DEN TREDIE, med Guds Naade Danmarchis, Norgis, Vendis och Gothes Konning, Hertug udi Schleswig, Holsten, Stormarn och Dytmarschen, Grefve udi Oldenborig och Delmenhorst, gjør Alle vitterlig: At eftersom Woris elskelig kiere Herr Fader, salig och høyloflig Ihukommelse Kong Christian den Fierde hafver ladit Gud den allerhøyeste til Ære fundere en Kierche, som heder Hell. Trefoldigheds Kierche; saa ville Vi naadigst, at alle de Huuse og Gaarde (som tilforn ere forordnede til den runde Sanct Annæ Kierche) som ikke allerede til

72

andre Kiercher ere lagde, saavel som alle dem, Vi der sammestæds Bygge-Pladtzer forundt hafver eller herefter forundendis vorder, enten de allerede derpaa bygt hafver eller herefter byggendis vorder, skal holde forn:t Hell. Trefoldigheds Kierche for deris rette ordinaire Sogne-Kierche med alt, hvis ministerio och Kierchen vedkommende er efter Ordinantzen, hvad Slags Folk de och monne vere. Hvorefter alle och enhver som vedkommer, sig hafver at rette. Gifvit paa Vort Zlot Kiøbenhafn den 14. Juny 1660 under Vort Zignet Friderich. / Erich Krag.

Underdanigst læst paa Consistorio den 22. Juny Anno 1660.

Underdanigst læst paa Kiøbenhaffns Byeting Mandagen den 25. Juny 1660.

II. Kong Friderich den Tredies Ordre til fire Commissarier, som skulle beskikke Trinitatis Kirke-Sogns Skiel ved en Commissions-Forretning, dateret deri 18. Juny 1661.

FRIDERICUS TERTIUS til HENNING QUIDTZOW, JENS RODSTEEN, Borgemester PEDER PEDERSEN och Raadmand CLAUS RAUN.

Vor Gunst tilforn: Eftersom nogen Irring og Tvistighed sig skal begifve anlangende ofven bemelte Voris Anordnings egentlige Udtydning, hvad Meenighed Hell. Trefoldigheds Kierke egentlig specialiter bør tillagt at være og Os elskelige hederlige och høylærde Rector og Professores som Jus Patronatus til Kierken naadigst forundt er, nu allerunderdanigst hos Os ladet anholde og begiere, at forn:te Kierche en Meenighed maatte forordnis og tillaggis af hvis Huuse og Gaarde, som siden sidste Stadens Forvidning formedelst de nye Volde ere bygte eller herefter byggendis vorder paa de Pladzer inden de nye Volde, formodendis saadant de andre Sogner her sammestæds ei til nogen Skade og Af brek skal kunde geraade, eftersom Vi erføre samme Huuse og Gaarder ey nogle andre visse Sogner være tillagt, nemlig fra gamle Nørre-Port begynt paa Christen Jensen Slatgers ny Gaard indtil gammel Øster-Port og fra gi. Øster-Port begyndende fra Staldmester Merlings Gaard, hvis som er paa den venstre Haand langs ud indtil det første Hiørne af de nye Boder, som vender sig ud imod St. Annæ Rotundæ Kirkegaard, desligeste fra samme Hiørne lige ud til Quitzows Bolværk og fra samme Bolværk indtil gi. Nørre-Port med alt, hvis inden forskrevne Steder er begreben, samt Hs. Maj: t Haufve og Rosenborig, som tilforn laae til den Nye Kierche uden Nørreport. Thi er Vor naadigste Befaling, at I bemælte Aastæders Situation med Fliid erkyndiger og derefter med allerforderligste en fuldkommen skriftlig Relation under Eders

73

Hænder eller Zigneter gifver, at til forbemelte Hell. Trefoldigheds Kierche begierte Pladzer og Vaaninger kand

samme Kirke uden andre Kirkers i Staden Præjuditz og Skade tillegges og til en Menighed forordnes, eftersom Vor forrige udgime Brevs Meening og Intention gifvit er. Hafniæ den 18, Juny 1661.

III. Gonsistorii Erklæring paa Præsternes til Hell. Trefoldigheds Kirke deres Supplication til Kongen.

Saasom vi underdanigst harver bekommit Hs. Kongl. Maj : ts naadigste Befaling, at vi paa Præsternis allerunderdanigste Supplication til Hellig Trefoldigheds Kierche os vnderdanigst skulle erklære angaaendis de Huuse, Gaarde og Byggestæder, Hs. Kongl. Maj : t naadigst til bemelte Kierche lagt hafver, hvilchen naadigst Tillæg de udi største Underdanighed supplicere om at maatte blifve verchstillet, da er derpaa voris allerunderdanigste Svar, at efterat Hs. Kongl. Maj :ts allernaadigst hafde Aar 1660 den 14. Juny benaadiget bemelte Hell. Trefoldigheds Kierche med alle de Huuse og Gaarde, som tilforn vare forordnede til den runde St. Annæ Kierche og ei allerede til andre Kiercher vare lagde, samt og med alle de Bygge-Platzer, som Hs. Maj : t allerede forundt havde eller herefter naadigst forunde vilde. Da efterat nogen Irring forefalt angaaende samme naadigste Anordnings egentlige Udtydning, hafver Hs. Kongl. Maj: t den 18. Juny 1661 naadigst forordnit fire Gommissarier, der skulle paa Aastæderne møde og efter deres Situation og Beskaffenhed erkyndige sig om de Huuse og Pladzer fra gammel Nørre-Port begyndende paa Christen Jensen Slagters nye Gaard indtil gammel Østerport, og siden fra gammel Østerport, begyndende fra Staldmester Merlings Gaard, hvis som er paa den venstre Haand langs ud indtil det første Hjørne af de nye Boder, som vender sig ud mod Annæ Rotundæ Kierhegaard, desligeste fra samme Hjørne lige ud til Quitzows Bolværch, och fra samme Bolverch indtil gamle Nørre-Port igien med alt, hvis inden forskrefne Stæder er begrebit, saasom Hs. Majrts Hafue og Rosenborig, som tilforn hafver ligget til den Nye Kierche uden Nørre-Port, foruden andre Kierchers her udi Staden Præjudice og Skade kunde Hell. Trefoldigheds Kirche tilleggis og efter høyeste bemelte Hs. Kongel. Maj : ts forrige udgime Brevs naadigste Meening og Intention kunde til een Meenighed forordnis, og saa-frembt det Hs. Maj : t endnu naadigst maatte behage, at bemelte Gommissariorum underdanigste Forretning efter før andragen Byens Afdeeling maatte ~ udi Verch stillis, forhaabe vi underdanigst, at ved den Meenigheds Tilleg fich baade Kierchen, som dagligen udkrefver store Penge til sin Bygnings Conservation, saa og Præsterne, der ellers hafver ringe Indkomster, nogen Hielp og Undsetning. Og henstiller vi

74

denne vons underdanigste Erklæring udi Hs. Kongl. Maj:ts høye Naade, og for-blifVer udi største Underdanighed Hs. Kongl. Maj: ts allerunderdanigste Tienere og tro Undersaattere. Kiøbenhafn den 4. July 1661.

Rector og Professores.

Videre herom og i lige Meening havde Rector og Professores allerunderdanigst erklæret Aaret tilforn den 19. May 1660.

IV. Derpaa fulgte en anden Kongelig Befaling af 14. July 1661, at HANS PEDERSEN KLEJEN og NIELS AAGESEN skulle være i Stæden for Borgemester PEDER PEDERSEN og CLAUDS RAFN, eftersom fornævnte Borgemester og Raadmand med deres Collegis vare interesserede med udi en Raadstue-Dom at forhværve.

Endnu fulgte den tredie Kongelig Befaling, af 15. July 1661, at GASPAR GROTHE, PEDER JAKOBSEN, PEDER JUEL og DITMAR BØFKEN skulle indtræde i samme Com-mission.

Efterat Kong Friderich den Tredie havde oprettet Trinitatis Kirke en Meenig-hed, saa haver Vor Frue og Nicolai Kirkes Præster og Betientere Tid efter anden draget til dennem samme Trinitatis i Naade tillagde Meenighed, saa at omsider uden Byen ei var meere tilbage end Rafns-Borrig og omsider Vibens-Huus, og her inden Voldene afg. Marcus Garvers Huus, Niels Destillerers og Mads Sørensens Gaarde. Og efterat disse tvende Kirkers Betientere. siden Aar 1660 indtil Aar 1681 havde haft Trinitatis Kirke-Betienteres Brød saasom (efter deres Meening) i rolig Hævd at nyde af det øvrige og det efter store Venners Biefald, hvilket af Acterne fornemmes, saa haver Trinitatis Præster og Betientere resolveret herpaa at klage og sup-plicere, hvorpaa Kong Christian den Femte lod sig Sagen i Naade være angelegen.

V. Sogne-Præstens Hr. Jens Justesens og Kapellanens Hr. Povel Andersens ved Trinitatis Kirke deres Supplique til Kongen af 25. Novembr. 1681.

Stormægtigste, høybaarne Herre, allernaadigste Arfve-Konge, vorde Naade og Barmhiertighed overflødig til langvarig og lyksalig Regiment, samt ynskelig Velstand her og ævindeligt af Gud i Christo Jesu, Vor Herre.

Eftersom Hs. Kongl. Maj :ts Hr. Fader, salig af Ihukommelse høyloflig, lod sit aabne Brev udgaae 1660 den 14. Juny, at alle de Huuse og Gaarde, som vare forordnede til den runde St. Annæ Kirke og iche allerede lagte til andre Kircher, saavel som alle dennem, som sammestæds Byggepladzer da vare forundte eller derefter forundt vorder, enten de paa samme Plads bygt hafde eller derefter byggendis vorder, skulle holde Hellig Trefoldigheds Kirke for deres rette ordinarij Sogne-kirche, hvis Ministerio og Kirchen vidkommer, i hvad Slags Folch de og monne være. Och som vi hidindtil samme Kongel. Breff og allernaadigste Villies Effect

75

og Frugt ey harver nydit, da er vi underdanigst bedendes, at det Hs. Kongel. Maj :t allernaadigst maatte behage, at nogle maatte forordnis, som efter Hs. Kongel. Mt:s Hr. Faders Breff og naadigste Villie Pladzerne kunde udviise, paa det at den Dis-orden, som nogle foraarsager hverken at svare til den ene eller anden Kirke, men nu løber til den eene nu til den anden Kirke, kunde afskaffis, saa og at vi, som tiener til Hell. Trefoldigheds Kirke, kunde og nyde nogen Liffs-Middel. Vi venter i dybeste Underdanighed Hs. Kongel. Maj:ts allernaadigste Svar og Hs. Kongel. Maj :ts og Kongl. Arfvehuus den barmhiertige Guds trygge Beskiærmelse til al Velsignelse troligt befaligt. Hs. M:s pligtskyldigste Arfve-Undersaatter og tro Forbedere, Tienere ved Trinitatis Kirke. Kiøbenhavn 25. Novembr. 1681.

JENS JUSTESEN. POVEL ANDERSEN.

VI. Kong Christian den Femtes Reskript til 7 Commissarier at forfatte en Specification over de Gader og Pladser, som til Trinitatis Kirke skulle henhøre og svare. CHRISTIANITS QUINTUS etc. til ALBERT GYLDENSPARRE, BARTHOLOMÆUS JENSEN, Doet. CHRISTIAN NOLD, Doet. GOSMUS BORNEMANN, PETER MOTFELD, PEDER MUNCK og ANDERS RASMUSSEN. Vor Naade tilforn! Eftersom Præsterne til Trinitatis Kirke her udi Vores Kongel. Residenz-Stad Kiøbenhavn for Os allerunderdanigst hafver ladet andrage, hvorledes den af Vores elskelig kiære Hr. Fader, sal. og høy-loflig Ihukommelse Friderico Tertio, Anno 1660 den 14. Juny allernaadigst udgangne og publiceret Befaling, hvoraf Eder herhos rigtig Gienpart skikkes, anlangendes, at alle de Huuse og Gaarder, som tilforn vare forordnede til den runde St. Annæ Kirke, saa ei til andre Kirker ere lagde, saavel som alle dem, der sammestæds Bygge-Pladser forundt ere eller herefter forundt vorder, enten de allerede derpaa bygget hafver eller herefter byggendis vorder, skulle holde fornævnte Trinitatis Kirke for deres rette ordinaire Sogne-Kirke med alt, hvis Ministerio og Kirken efter Ordi-nantzen vedkommer, ikke til nogen virkelig Eflfect er kommen, da er Vores allernaadigste Villie og Befaling, at I ufortøvet Eder om de fornævnte Pladser og Gaarders Leilighed erkynder, deraf en rigtig Specification under Eders Hænder og Zigneter til Vores videre allernaadigst Ratification inden dette Aars Udgang forfatter paa de Gaarde og Pladser, som endeligen til bemelte Trinitatis Kirke henhøre og svare skulle. Dermed skeer Vor Villie etc. CHRISTIAN R.

VII. Derpaa fulgte fornævnte Commissariers Forretning saa lydende:

Efter allerunderdanigst uforgribelige Forslage har man fornummet, at Trinitatis Kirke kunde allerunderdanigst til en Meenighed vorde tillagt efterskrefne Districter, nemlig Gothisgaden, begyndende fra Kongens Torfv ved Assessor Gieses

76

og Hans Tess Grynmaalers Hiørnehuus, som de tvende sorte Prikker anviiser, og saa lige langs ud til imod Volden. Adelgaden paa begge Sider. Borgegaden ligesaa paa begge Sider. Begge Gader lige ud fra Gothersgaden til imod de nye Boder med de derudi befindende Tvergader, samt Prinzens Gade fra Borregaden til Adelgaden. Hs. Kongl. Maj :ts Hafue Rosenborrig og al den District fra Gotthersgadens Hiørne lige langs ud til forbi Østerport og de nye Boder indtil Nye Kongens Gades Hiørne med alle de under bemelte District befundne bygte og ubebygte Pladser, der under Klerkegaden paa begge Sider samt Materialgaden er med begreben, Particulære tilhørende, dog excepte de nye Boder, som henhøre til Holmens Mee-nighed. Rosenborrig-Gaden den halfve Deel paa begge Sider, nemlig fra Hiørnet af Tornebuskgaden paa den ene Side og fra St. Gertrudstræde paa den anden

Side lige ud til Gothersgaden. Af Voldgaden nemlig fra Gotersgadens Hjørne imod Volden langs ud til imod Nørre-Port til paa Hjørnet af Tornebuskgaden og den ene Side af Tornebuskgaden langs ud ad til Rosenborggaden.

VIII. Men imod disse Commissariers uforgribelige Forslag blev af Trinitatis Præster protesteret og viist, hvor forgribelig denne Commissariernes Forretning var. Præsternes Supplique til Kongen derom var denne:

For Ds. K. Maj :t have vi fattige Præster til Trinitatis Kirke endnu paa det allerunderdanigste at andrage, hvorledes Eders Kongl. Maj :ts Hr. Fader, sal. og Ihukommelse høyloflig Kong Friderik, ved hånds aabne Bref 1660 den 14. Juny hafver allernaadigst vitterlig giort, at Trinitatis Kirke skulle være en Sogne-Kirke og der tillagt alle de Pladser og Gaarde, som til andre Sogner ei vare lagde, siden Byens sidste Forviidning. Mag. Erik Torm, Præst og Proust til Vor Frue Kirke gjorde Irring herimod, søgte Raadstuen og erlanget Dom, at en Del af de Gaarde og Pladser, som aldrig tilforn havde været lagt til nogen Kirke her i Staden, skulle lægges til Vor Frue Kirke. Paa vores allerunderdanigste Supplication herom blev Rector og Professores allernaadigst anbefalet deres Erklæring at .giøre, hvorpaa Eders Kongl. Maj :ts sal. Hr. Faders Brefftil 4 Commissarier 1661 den 18. Juny, dernæst den 14. og 15. July til flere i Naade følgede. Og som fornefnte Commissarier ingen Middel vides at skal have funden Vor Frue Kirke og dens Præster efter den erlan-gede Raadstue-Dom med at tiene, i Henseende den stredet imod Eders Kongel. Maj:ts sal. Hr. Faders Brefve og Consistorii Erklæring, skal de harVe ladet deres sandfærdige Relation med dennem, nu alle døde, hendøe. Vores forholte og i saa mange Aar jo længer jo meere betagen Livvis-Middel hafver paa nye aarsaget os omrørte Sag for Eders Kongl. Maj: t paa det allerunderdanigste at andrage, da Eders Kongl. Maj:ts afvigte 3. Decembr. allernaadigst anbefalet Gommissarierne

77

om denne Sag deres allerunderdanigste Relation at giøre. Fornævnte deres Relation siges en Deel deraf at være grundet paa bemelte Raadstue-Dom og derved vil hafve os fravendt Voldgaden, Frideriksborrig-Gaden og Rosenborrig-Gaden uagtet at samme Dom sees casset først ved Eders Kongl. Maj: ts Hr. Faders Bref 1660 den 14. Juny, dernæst ved høyst bemelte den sal. Konges andet Bref, dateret 18. Juny 1661, hvorudi findes indført Rectors og Professorernes Erklæring med Befaling til Commissarier, som udtrykkeligen mælder om samme Gaders Pladser. For det tredie er Dommen nu over 20 Aar ikke exequeret, vi ei heller derfor stævnet; imidlertid en Deel af fornævnte Pladsers Paavaanere efter høyst-bemelte Eders sal. Hr. Faders Brefve hafver søgt Trinitatis Kirke og der uhindret ladet dennem til Dato inden og uden Kirken med Ordet og Sakramenterne af os betiene og deres Stolestader til Kirken betalt. Det, som fornævnte Commissarier vil hafve Trinitatis Kirke og os fattige Præster tillagt, siges at være den halve Gottisgade paa den ene Side bygget, Adel- og Borregaden, hvilke 2x/3 Gader nogenledes bygget efter Commissarie Meening skulle bestaae af 300 Familier, beroer mestendeel af Huusarme, Soldatere, fattige Seilingsfolk, kongelige Betientere, som søger Holmens Kirke, endog Tydske, som søge den Meenighed, saa i fornefnte Gader tvifles paa at skulle findes 30 Huse, som skal kunde betale Kirken deres Stolestader, mindre giøre Kirkens Tienere nogen Hielp til Underholdning. Uden Østerport siges og at fornævnte Commissarier os skal have fraerklæret Staldmester Merlings Plads, som Secretair Giese nu beboer og Ny Kongens Gade, som og er imod den sal. Herres, høyloflig Hukommelse, hans Commissions Brefve og Consistorii Erklæring. Det som vi fattige Præster til Trinitatis Kirke i dybeste Underdanighed aller-naadigst af Eders Kongl. Maj: t ervarter, er, at Eders Kongl. Maj-.t af Høykongel. Mildhed og Naade til voris Lifs Ophold vil forunde os at nyde Eders Kongl. Maj :ts Hr. Faders Breff af Dato 18. Juny 1661, hvorudi Professorernes Erklæring er indført, som er paa de Pladser fra gammel Nørre-Port beliggende paa Christen Jensen Slagters Gaard af Voldgaden, Frideriksborrig- og Rosenborrig-Gaden, Gottisgaden, Adelgaden og Borregaden, Staldmester Merlings Gaard, saa og Kongens Nye Gade til Qyitzous Bolværk, og derfra omkring igien til gammel Nørre-Port, med hvis derudi inden er begreben og paa de gamle Voldes opgravede Pladser bygget er med Blegdammen. I den naadig Henseende derforuden at være tilbage Kongens Torvegade, Norrigsgade, Store og Liden Strandstræder og Canal-Gaden med flere, som ere de beste Pladser, som skal være lagte til den runde St. Annæ Kirke og ei endnu til andre Kirker lagde. Saadan Kongel. Naade og Mildhed imod os fattige Præster til Brød og Lifs-Middel at nyde vil Gud belønne, etc. etc. Kiøbenhafn den 19. January 1682. JENS JUSTESEN BERO. POVEL ANDERSEN.

78

IX. Herpaa fulgte en nye Befaling fra Hs. Kongl. Maj:t til andre Commis-sarier:

CHRISTIANUS QyiNTus etc. til ALBERT GYLDENSPARRE, BARTHOLOMÆUS JENSEN, Doet. CHRISTIAN NOLD, Doet. COSMUS BORNEMANN, PEDER MOTFELD, PEDER MUNCK og ANDERS RASMUSSEN. Vor Naade tilforn! Eftersom Præsterne til Trefoldigheds Kirke her i Vores Kongl. Residentzstad Kiøbenhavn for Os allerunderdanigst hafver ladet andrage, hvorledes ved den Forretning, som I efter Vores den 3. Decbr. udi nest forleden Aar 1681 til Eder udgangne Bref giort hafver, anlangende hvis Pladser og Gaarde til Trefoldigheds Kirkes Meenighed høre og svare skulle, ikke udi alt saa nøye skal være udi Agt tagen, som de formener billigen skee burde, da have Vi herforuden efter videre allerunderdanigst Ansøgning og Begiæring ydermeere til Commissarier allernaadigst forordnet Os elskelige HENRIC SPÅN etc., GOTFRED HOFMAN etc., Mag. JØRGEN EILERSEN, OLUF RØMER og VOLDEMAR BLINGK samme Commission tilligemed Eder paa nye igien at foretage. Thi er Vores aller-naadigste Villie og Befaling, at I samtlig rætter Eders Leilighed efter Eder igien paa forskrevne Aastæder at begive, bemelte Huuse og Pladser paa ny flittig at grandske, eftersee og specificere, hvorvit deraf til fornævnte Kirke og dens Betien-teres Underholdning med Billighed endeligen kand og bør erlægges. Og saadan Eders Forretning under Eders Hænder og Zigneter samtligen til videre Vores allernaadigste Ratificatiqn inden nærværende Maanedes Udgang forsvarligen fra Eder beskrevet at give. Dermed skeer Vor Villie etc. Hafniæ n.Marty 1682.

CHRISTIAN R.

X. Den Kongel. Ordre til de nye andordnede Commissarier at træde sammen med de forhen beskikkede Commissarier:

CHRISTIANUS QUINTUS etc. til HENRIC SPÅN, GOTTFRED HOFMANN, Mag. JØRGEN EILERSEN, OLUF RØMER og WOLDEMAR BLINCK. Vor Naade tilforn! Eftersom Os elskelig ALBERT GYLDENSPARRE, BARTHOLOMÆUS JENSEN, Doet. CHRISTIAN NOLD, COSMUS BORNEMAN, PEDER MOTFELD, item PEDER MUNCK og ANDERS RASMUSSEN, Indvaanere her i Vores Kongl. Residenz-Stad Kiøbenhavn, den 3. Decembr. udi nest forleden Aar 1681 haver bekommet Vores allernaadigste Befaling, at de skulle sig erkynndige om de Pladser og Gaarde, som til Trefoldigheds Kirke henhøre og svare skulle med videre etc., som af hosføyede Copie kand sees og erfares. Da som deres skriftlige Forretning derom allerede overgivet er, og Præsterne til fornævnte Trefoldigheds Kirke sig derover for Os allerunderdanigst besværges, formeenedes at det ey udi alt ved samme Forretning er saa nøye iagttagen som de formeener

79

billigen skee burde, er Vores allernaadigste Villie og Befaling, at I rætter Eders Leilighed efter, Eder tilligemed forskrefne forrige anordnede Gommissarier, som iligemaade Vores allernaadigste Ordre herom atter bekommet hafver, igien paa forskrefne Aastæder begiver, hvor I da samtlige bemælte Huse og Pladser paa ny flittig haver at grandske, eftersee og specificere, hvorvit deraf til fornævnte Kirke og dens Betienteres Underholdning med Billighed endeligen kand og bør at lægges. Og saadan Eders Forretning under Eders Hænder og Zigneter samtligen til videre Vores allernaadigste Ratification inden nærværende Marty Maanedes Udgang for-svarligen fra Eder beskrevet at give. Dermed skeer Vor Villie etc. Kiøbenhafn den 1 1. Marty 1682. CHRISTIAN R.

Disse nye Commissarier samledes nogle Gange i Trinitatis Kirke med de forrige Gommissarier, men bleve dem gandske imod, og derfor overgave de til Kongen deres forskiællige Meening. Thi deres Meening var, at de klagende Præster ved Trinitatis Kirke havde Rætt til at paastaae Kong Christian den Fierdes Foundation, som af Kong Friderich III var confirmeret til Beste for Trinitatis Kirke.

XI. Præsternes Memorial til de samtlige Commissarier:

Til de velb. høvyiise og høvyagtbare Commissarier, som af Hs. Kongl. Maj: t Vores allernaadigste Arve-Konge afvigte 1 1 . Marty er anbefalet at eftersee de Stæder, Huuse og Pladser, som til Trinitatis Kirke og dens Betienteres Underholdning efter Kongl. Foundation kunde lægges. Deraf befindes den første Gade paa fornævnte Aastæder at være Voldgaden, begyndende paa Christen Slagters nye Gaard imod gammel Nørre-Port, dernæst Frideriksborig- og Rosenborig-Gade med Gottis-Gade indtil gammel Øster-Port, saavit som paa de gamle Voldes

og Grafves Pladser bygt og begreben er ved Staldmester Merlings Gaard og dets Begreb, hvilket bevises af Præsidis Consistorii, Rectors og Professorernes Erklæring Anno 1661 den 18. Juny, i Hs. K. Maj:ts Kong Friderik den Tredies Commissions Bref indført; de øvrige Gader, nemlig: Adel- og Borgegaden, Nye Kongens Gade, Norgisgade, Store og Lille Strandstræde med Canalgaden, alle paa de nye Pladser byggede, hvilket forskrevne paa det tjenstvilligste formodes, at de gode Commissarier-Herrer efter dennem i Naade medgifne Ordre anseer at vorde Trinitatis Kirke til en Mee-nighed, i den gode Betænkende høystbemelte den salig Konges Fundations-Bref saaledes lyder, at alle de Huuse og Gaarde, som tilforn ere forordnede til den runde St. Annæ Kirke og ikke allerede til andre Kirker ere lagde, saavel som alle dem, der sammestæds Byggepladser forundt vare eller herefter forundendes vorder, skulle holde fornævnte Trefoldigheds Kirke for deres rætte Sognekirke med videre. Dersom

80

nogen til andre Kirker haver Kongelig Adkomst til noget af overskrefne Gader og Pladser eller dets rætte Tillæg, da er vores indstændige Begjæring, at saadant maa viises, hvis ikke have vi den Tillid, at omrørte vores Paastaaende efter Kongel. Fundatz og Gommissioner vorder for billig anseet. Med ydmygst Ansøgning, at de gode Herrer Commissarier denne voris Begjæring velmeent optager, og om nogen noget herimod kand have at objicere, vi da dets Copie maa nyde at svare paa, og siden i de gode Herrers allerunderdanigste Relation at maa vorde indført til Hs. K. Maj: ts allernaadigste Betænkende. Kiøbenhavn 16. Marty 1682.

JENS JUSTESEN. POVEL ANDERSEN.

XII. De nye fem Commissariers H. SPÅNS, G. HOFMANS, J. EILERSENS, O. ROMERS og W. BLINCKS til Kongen indgivne allerunderdanigste Forretning:

Saasom Eders Kongl. Maj: t allernaadigst haver befalet, at vi underskrefne, tilligemed Hr. Etats-Raad Gyldensparre og de andre forordnede Commissarier, anlangende Trefoldigheds Kirke, os skulle forsamle til at grandske og eftersee, hvad og hvorvit bemælte Kirke og dens Betientere billigen kand og bør tillægges, hvortil os allernaadigst Copie af sal. og høyloflig Ihukommelse Kong Friderici Tertii Befaling af Dato 14. Juny 1660 samme Kirke andgaaende er meddeelt, den allerunderdanigst at efterleve, have vi udi forbemelte Kirke med de forrige Commissarier confereret, og af det, som de haver opsat, fornummet, hvorledes de efter nærværende Stadens Tilstand haver taget deres Maal, først ved den gamle Nørre-Port paa Christen Jensens Huus, hvor sammestæds en ringe Difference imellem Vor Frue Kirkes og Trefoldigheds Sogn sig befinder, hvilken dog ved de gamle Volde og Gravernes Anviisning lettelig kand slettes, saa at Trefoldigheds Kirke tilhører Frideriksborig-Gade indtil Michel Wibes Gade, Rosenborrig-Gade, den nordeste Side, Tornebusk-Gade indtil de gamle Huuse for Vognmands-Gaden, gandske Gottersgaden indtil Assessor Gieses Huus. Derfra haver samme forrige Commissarier sig begivet til runde St. Annæ Kirke, hvis Begreb dem ei noksom haver været be-kiendt, men som den udi Kong Friderici Tertii, høyloflige Ihukommelse, Fun-dations-Brev St. Annæ Navn og Begref, som udi forrige Tider af .Kong Christian den Fierde, sal. og høyloflig Ihukommelse, var funderet, runde St. Annæ Kirke at skulle kaldes, og siden af, sal. og høylofl. Ihukommelse, Kong Friderik III samme St. Annæ Kirkes Begreb Trefoldigheds Kirke er tillagt, da efter underdanigste Skyldighed samme St. Annæs Begref og dens Beskaffenhed fligtig at tage udi Agt, saa befindes den ved grundeste og rætteste Eftersøgning udi efterfølgende Poster at bestaae, nemlig:

Alt det haver baaret Navn og blev kaldet St. Annæ, som laae uden for den

81

gamle Stad indtil Holmen, fra Holmen igien indtil St. Annæ Broe og videre denne Side af Toldboden indtil de nye Volde og langs ud med de samme og bestod paa de Tider udi efterfølgende Gader. Ved Holmen, hvor Hs. høye Excellences Gaard (nu Charlottenborg Slot) nu er bygt, løb samme Tid det Lille Strandstræde til den Islandske Reberbahne. Dernæst lige ud for den gamle Øster-Port var Store Strandstræde og støtte med Reberbahnen tilsammen og strækkede sig langs den samme og bestod da udi adskillige Frugt-Hauger med nogle smaa Huuse bebyggt.

Fra Holmen for begge disse Gader indtil Merlig's Huus for Kongens Gade var en Længde Huuse bygt langs med Byens Graver, hvilke Huuse, formedelst Kongens Torv nu kaldet, bleve nederbrudte.

Fra Merlig's Huus var en krum Gade, udi den yderste Ende heel breed, samme blev kaldet Breedgaden. Samme Merlig's Huus stod ligefor en Gade, som nu kaldes Nye Kongens Gade; bemælte Gade var ubebyggt og bestod gandske udi Hauger med nogle smaa Huuse og Admiralsens Christofer Lindenows Huus.

Fra fornævnte Merlig's Huus løb skraa til og igiennem Nye Skipperboder en gandske ubebyggt Gade med idel Hauger. Atter fra forskrefne Merlig's Huus løb en Gade langs med Eders Kongl. Maj:ts Hauge, hvilken med ringe Huuse paa den ene Side var bebyggt, som endnu er at see, og havde alt dette Navn af St. Annæ. Uden for runt omkring dette, saa og de nye Boder, var en gandske øde og over-gravet Mark, hvilken da intet særdeles Navn havde.

Samme Tid vare ellers derpaa de nye Gader afstukne til at komme udi Værk, saa og nogle Huuse af de nye Boder og paa den ny Helsingørs Port begyndt at arbeides.

Item fra den gamle Nørre-Port til Voldgaden og nogle i Gottersgaden, derom det Kongl. Foundations-Brev saaledes formælder: samt alle dem, vi der sammestæds Bygge-Pladser forundet haver eller herefter forundendes vorder, enten de allerede paabygt haver eller herefter byggenes vorder.

Iligemaade er uden for Strandstrædet endnu tilkommen de Gader ud med den nye Ganal, Norges-Gade, som paa den gamle Breggade ligger, Nye Kongens Gade, som ligger paa en gammel Gade, fra Merlig's Huus igiennem de nye Boder løber.

Adelgaden, hvilken til og igiennem Eders Kongl. Maj :ts Hauge tvertover Gaderne løber, Borbergaden, som løber imellem fornævnte gamle Gade og Eders Kongl. Maj: ts Hauge ud til de nye Boder, Rigens-Gade, som imellem Eders Kongl. Maj: ts Hauge og Helsingørs Port løber, samt gandske Gattersgaden.

Hvilke fornævnte gamle og nye Gader alle af St. Annæ haver baaret Navn, er paa St. Annes Begreb og endnu denne Dag kaldes St. Annæ Qyarteer. Alligevel den gamle Stads Sogner med de gamle Volde haver været begrændset, og man ikke

82

fornemmer de samme noget videre haver haft eller kunde prætere, eftersom alle forskrevne Pladser og Gaarde ved det Kongel. Foundations-Brev den runde St. Annæ Kirke er tillagt. Saa have vi herimod, efterat saadant, som foreskrevet staaer, udi al Sandhed befindes, ei noget kunde forrætte. Men efter sal. og høy-loflig Ihukommelses Christian! Quarti og Friderici Tertii Foundations- og Befalings-Breve samme forskrevne nye Stad med dessen Indbyggere Trefoldigheds Kirke til en Meenighed bør at henhøre, hvilket udi Eders Kongl. Maj: ts allernaadigste Villie allerunderdanigst henstilles.

HENRICK SPÅN. GOTTFRIED HOFMAN. JØRGEN EILERSEN. OLUF RØMER. WALDEMAR BLINCK.

XIII. Kong Christian den Femtes Foundations-Brev for Trinitatis Kirke.

Vi CHRISTIAN DEN FEMTE, af Guds Naade Konge til Danmark og Norge etc.: Giøre alle vitterligt, at Vi efter allerunderdanigst Ansøgning og Begjæring og i allernaadigste Henseende til den slette og ringe Tilstand og Indkomst, som Hell. Trefoldigheds Kirke i Vores Kongel. Residenz-Stad Kiøbenhavn, samt dens Præster og Betientere nu nyder og haver, allernaadigst haver for got befundet denne Anordning derom at giøre, saasom Vi og allernaadigst hermed anordner og befaler, at foruden bemælte Hell. Trefoldigheds Kirke dens Præster og Betientere af Vores elskelig kiære Hr. Fader og Forfader, sal. og høyloflig Ihukommelse, allernaadigst kand være tillagt, skal endnu efterskrevne Gader dertil være perpetueret, nemlig: 1) Voldgaden fra Nørre-Port til Vores egen Hauge inclusive, 2) Frideriksborig-Gaden, 3) Rosengaden, 4) Tornebuskgaden, 5) Gottesgade, 6) Borgegaden, 7) Adelgaden, 8) Nye Kongens Gade, 9) den nordre Side af Norgisgade, med deres Tværgader, saa at alle deri befindende Huuse og Gaarder saavel som Pladser, enten de ere bebygte eller vorder, skal herefter (i hvad Slags Folk dennem endog eyer og beboer) holde og erkiende forbemælte Hellig Trefoldigheds Kirke og ingen anden for deres rette og ordinaire Sogne-Kirke med alt, hvad Ministerio og Kirken efter Loven kand vedkomme, dog skal de nye Boder ei herved forstaaes, men at de fremdeles som hidindtil under Holmens Kirke forbliver, hvorefter alle og enhver, som dette vedkommer, sig allerunderdanigst haver at forrætte. Og forbyde Vi alle og enhver herimod eftersom forskrevet staaer at hindre eller i nogen Maade Forfang at giøre under Vor Hyldest og Naade. Givet paa Vort Slot Rensborg den i. Sep-tembr. 1683. Under Vort Zignet

Christian R. _____
Luxtorff.

Allerunderdanigst læst paa Consistorio den 6. Octob. 1683.

83

XIV. Efterat fornævnte Brev i Trinitatis Kirkes Sogn til Sognefolket i hver Mands Huus var forkyndt, og enhver en trykt Copie deraf meddeelt, gjorde Mag. Michael Henriksen, Sogne-Præst ved St. Nikolai Kirke, Forbud paa en Tværgade af Gotersgade, liggende imellem Nye Kongens Gade og Norges-Gade, at de skulle søge Nikolai Kirke, fordi deres Udsigt var ud til Kongens Torv. Tornebuskgaden tilegnede han sig ogsaa med Beretning, at Niels Destillerers Gaards Fortog fra Volden og til Rosenborig-Gaden skulle efter hånds Meening være Tornebusk-Gaden. Vor Frue Kirkes Præster tilhoidt sig det Stykke af Voldgaden fra Bager-Kroen paa Hiørnet af Fiolstræde indtil Hiørnet af Frideriksborggaden og tilegnede sig derhos alt det, som var bygt uden for Porten fra Nørre-Port til Øster-Port indtil Havet bag Kastellet. Og som Kapellanen Hr. Poul Andersen blev kalden at gjøre en Brudevielse i Vibenshuus uden Østerport, imidlertid Sogne-Præsten Mag. Jens Justesen var ved Døden afgaaet, og Mag. ALBERT WITH, den nye Sogne-Præst, endnu ikke var indsat, da endskiønt samme Vibens-Huuses Beboere aldrig havde søgt Vor Frue Kirke i noget, som andgik Ministerium, de ey heller kiendte Vor Frue Kirkes Præster for deres Siælæsørger, saa begyndte dog fornævnte Frues Kirkes Præster en Process med Hr. Poul Andersen om den Sag med haard Indstævning. Dog faldt Sagen hen af sig selv, saasom den beroede paa et slet Fundament; men begge disse Sogne-Præster ved Frue og Nicolai Kirker begyndte at formindske Trinitatis Sogn ligesom tilforn. For at raade Bod derpaa, gav Kong Christian den Femte følgelig Befaling til disse fire Commissarier at gjøre rigtig Sogneskial saa lydende:

XV. CHRISTIANITS QUINTUS etc. til TITUS BØLCK, OLUF RØMER, HANS JENSEN STAMPE, CHRISTOPHER GROT. Vor Naade tilforn. Eftersom Vi allernaadigst fornemmer, hvorledes adskillige Irringer sig i Begyndelsen ved Trinitatis Kirke og Sognets Indrættelse efter Vores allernaadigste derom udgivet Brev af Dato i. Septembr. 1683 iblant Præsterne her i Vores Kongel. Residenzstad Kiøbenhavn skal reise, formedelst at ey endnu noget vist Sogneskial skal vorde determineret, da er Vores allernaadigste Villie og Befaling, at I Vores Bygmester Christopher Grot til Eder tager og Eder tilligemed hannem paa Pladserne, som efter Vores allernaadigste Brevs Lydelse til Trinitatis Kirkes Sogn egentlig skulle henhøre, begiver og Eder om alle de Irringer og Tvistigheder, som ombemælte Sogneskial og Pladser iblant Præsterne forefalder, fuldkommelige informerer, og Os siden Eders allerunderdanigste Resolution og Betænkende til Vores videre Resolution med forderligst skriftlig tilstiller. Dermed skeer Vor Villie, befalende Eder Gud. Skrevet paa Vort Slot Kiøbenhavn den 19. April Anno 1684.

Under Vort Zignet (L. S.) CHRISTIAN R.

84

XVI. Efterat nu de fornævnte Gommissarier havde bekommet denne Hs. Kongl. Maj: ts Ordre, haver den henhvilet nogen Tid, indtil Borgemester Titus Bølck ved Døden er afgangen, da Politiemester Assessor RASCH blev beordret af Hs. Maj: t i Titus Bølchis Stæd i Gommissionen igien at indtræde, saa at denne anbefalede Sogneskials-Commission henhvilede henimod to samfulde Aar, da disse fire Gommissarier først overleverede deres Forretning, hvis Beskaffenhed var, ligesom denne Protest derimod indeholder, at denne nye Commission frakiendte Trinitatis Kirke saa mange Gader, at den tabte 200 Huuse.

XVII. Fortegnelse paa de Gader og Huse, som Trinitatis Kirke efter disse fire Gommissariers Meening

(a) skulle fragaae:

Norges-Gade 34 Huse, Nye Kongens Gade 114 Huse, Borge-Gåde 127 Huse, Adelgaden den halve Part 54 Huse, Helsingørs-Gaden 10 Huse, Dronningens-Gade 31 Huse, Printzens-Gade 19 Huse, Rigens-Gade paa den ene Side 32 Huse, Goters-Gaden 53 Huse, Frideriksborg-Gaden 15 Huse, det Stykke af Voldgaden fra Hiørnet af Fiolstræde imellem gammel og nye Nørre-Port 9 Huuse. Summa 498 Huse.

(b) skulle igien bekomme:

St. Giertrudstræde 26 Huse, Pusterviig 17 Huse, Kiøbmager-Gade til Klaræ-bodernc 23 Huse, Aabenraae 22 Huse, Landemærke og Slippen 60 Huse, Brønd-stræder 31 Huse, Vognmager-Gaden 46 Huse, Spring-Gaden 47 Huse, Halvparten af Myntergaden 26 Huse. Summa 298 Huuse.

Altsaa kommer Trinitatis Kirke til kort 200 Huuse ved saadan Bytte. Kiøbenhavn den 13-January 1686.

XVIII. Denne Commissions-Forretning lod den Kongelige Slots-Forvalter ved Rosenborg Slot HANS EILERTSEN KOGK sig frem for andre være høyt angelegen allerunderdanigst at foredrage Hs. Kongl. Maj: t. Disse fire ommældte Commissariers allerunderdanigste Forretning mishagede Kong Christian den Femte, af Aarsag, at i Stæden for de skulle forbædre Trinitatis Sogn, saa forringede de det paa 298 Huse og Gaarde med deres iboende Familier, hvorudover de igien bleve befalede deres Forretning til sig at tage og den paa bædre Maade at forandre, hvilket ogsaa skeedte i det, at Adelgaden og Borgegaden paa den ene Side tilligemed Klærkegaden, Rigensgade og Blegdammene og det uden Øster-Port bygget blev af bemælte Commissarier tillagt Trinitatis Kirke til deres forrige Forretning. Da nu denne deres anden giorte Forretning blev Hs. Kongl. Maj: t allerunderdanigst leveret, saa for-bædrede Kongen den selv, i det han endnu tillagde Frideriksborg-Gaden paa den

85

ene Side og Voldgaden imellem gamle og nye Nørre-Port, som tilforn var samme Trinitatis Kirke tillagt, og nu udi Commissionen af disse fornævnte Commissarier frataget, og derforuden af det, som Vor Frue Kirke forhen havde fulgt, benaadigede Hs. Kongl. Maj: t Trinitatis Kirke med et Stykke af Fiolstræde fra Voldgaden til Rosengaarden, saa og Rosengaarden paa den ene Side fra Fiolstræde til Pusterviig, tilligemed Mikel Wibes-Gade, hvorom den Kongelige Forordning om Sogneskiallet til Hellig Trefoldigheds Kirke, dateret Kiøbenhavn den 2. Marty Anno 1686, formælder, som følger:

XIX. Vi CHRISTIAN DEN FEMTE, af Guds Naade Konge til Danmark og Norge etc. Giøre alle vitterligt, at eftersom Vi allernaadigst haver forordnet Hellig Trefoldigheds Kirke her i Vores Kongelige Residenz-Stad Kiøbenhavn til at være en ræt Sogne-Kirke, da have Vi og nu, paa det alle de Irringer og Tvistigheder, som imellem Præsterne og om Sogneskiallet ere forefaldne, kunde ophæves og derimod god Eenighed stiftes, saa og enhver af dem viide, hvad Huuse og Pladser udi hånds Sogn bør at ligge, allernaadigst for got befundet at anordne og befale, at bemælte Hellig Trefoldigheds Sogneskial skal herefter være og begynde: i. fra Nørre-Port langs Rygstene [ne] af Voldgaden omkring Hiørnet af Bagernes Laugshuus og midt ind i Fiolstræde indtil Rosengaarden til Pusterviig. 2. Langs Rygstenene af Kiøb-mager-Gaden forbi Trefoldigheds Kirke til daneboderne. 3. Derfra langs midt igiennnem Claræboderne og Myntergaden til Gottersgaden. 4. Derfra midt langs Rygstenene af Gottersgaden ned ad indtil Borberggaden vedtager. 5. Fremdeles langs Rygstenene midt igiennem Borger- og Fyrstens-Gader ligefrem til Vores Castel Friderikshavns Bulværk Fyhn kaldet. Derfra i Nør til den nye andlagte Øster-Port, og saa fremdeles langs ud med Volden forbi Rosenborgs Slot til Nørre-Port, hvor Skiallet først begyndtes, saa at alt hvis som saaledes inden og imellem fornævnte Begreb og Sogneskial incorporeret findes, enten det allerede bygt er eller herefter bebygget eller beboet vorder, intet deraf undtagen i nogen Maade (uden de nye Boders Bevaanere, samt de af Vores inden bemælte Circumferentz boende Søe-Officerer og Betiente, som nogen Charge eller Tieneste paa Vores Flaade, saa-velsom paa Holmen, Proviant-, Tøy- og Brygger-Huuse, samt i Vognstaldene her for Slottet virkeligen betiene og derfor aarlig Løn og Besolding nyder, hvilke efter Vores den. 19. Decembr. Anno 1685 derom allernaadigst gjorde Anordning til Holmens Kirke og Sogn svarer og henhører) skal herefter følge og høre til bemelte Hellig Trefoldigheds Kirke og Sogn. Og saasom ei heller nogen ræt Sogneskial skal være gjort imellem de Folk, som boer paa Stadens Fang uden Nørre- og Øster-Porter, saa skal Sogneskiallet der uden for regnes midt ad Vejen, som gaer fra

86

Nørre-Port over Pebling-Broen imellem Ravnsborg og Teilgaards-Vangen og lige til Hylte-Broen, hvor Stadens Grund og Frihed endes, og Utterslev Mark vedtager, saa at alle de, som boer paa Stadens Fang uden Portene Norden for dette Skial indtil Strandbredden imellem Castellet og nye Wartou, skal og herefter høre til Trefoldigheds Sogn, og alle de, som boe paa Stadens Fang uden Portene Sønden for bemælte Skial indtil

Strandbredden imellem Køkken-Korbs Revelin paa Stadens Fang indtil Valdbye Mark, skal fremdeles ligge til Vor Frue Sogn. Hvorefter alle og enhver, som dette angaaer, sig allerunderdanigst haver at rætte og herefter søge den Kirke, som dennem herudi er befalet, saa og den for deres rætte Sogne-Kirke holde og erkiænde med alt, hvis baade Ministerio og Kirken efter Loven kand vedkomme. Thi byde Vi hermed og befale Os elskelige Præsident, Borgemester og Raad her i Staden, saa og alle andre, som denne Vores Forordning under Vores Cancellie-Segl tiiskikket vorder, at de den paa behørige Stæder til alles Efterretning strax lader læse og forkynde. Givet paa Vort Slot Kiøbenhavn den 2. Marty Anno 1686. Under Vor Kongelig Haand og Zignet. CHRISTIAN R. (L. S.)

Underdanigst læst paa Gonsistorio den 6. Marty 1686. Læst paa Kiøbenhavns Raadstue i meenige Borgerskabs Nærværelse Mandagen den 8. Marty 1686.

XX. Som nu Trinitatis Sogns Indrættelse og dets Sogneskiaels Erlangelse fra Begyndelsen af Kong Friderik den Tredies Befaling om Trinitatis Kirke-Sogn af Dato 14. Juny 1660 indtil ovenanførte Forordning om Sogneskiaellet af 2. Marty 1686 havde staaet paa udi 25 Aar og 9 Maaneder, saa lod Kong Kristian den Femte til Guds Æres Forfræmmelse og til Rolighed imellem Geistligheden at stifte, sit Kongelige Reskript udgaae til Doctor HANS BAGGER, Biskop i Siællands Stift, at han fornævnte Kiøbenhavns Præster skulle lade samle og for dem lade forkynde forskrevne Trinitatis Sogneskiaels Forordning med Erindring, at de derefter sig skulle skikke og forholde, hvilket ogsaa af Biskop Bagger skeedte Onsdagen den 21. April Aar 1686.

TILLÆG.

Førend man slutter dette syvende Kapitel, hvori er anført saavel som i de forrige sex Kapitler, hvilke publicke Bygninger af Kirker, Stiftelser etc. bleve i Kiøbenhavns store ulykkelige Ildebrand i October Maaned Aar 1728 afbrændte og ruinerede, vil man til Slutning for Læserens Curiositæts Skyld anføre, at til et ævigt Minde om Kiøbenhavns store Ildebrand for Efterslægten lod Kong Friderik den Fierde mynte følgende Medaille, paa hvis ene Side, eller Aversen, forestilles Staden

87

Kiøbenhavn at staae i fuld Flamme og Brand, derover sees en Engel, som nedkom-mer fra Himmelen med en Sæddel, hvorpaa er at læse nogen Skrift. Omkring i Randen læses dette bibelske Sprog: An Erit Malum in Civitate, Quod Jehova Non Efficiat. Amos III. 6. 13. 14. 15. (det er:) Mon der kand være en Ulykke i en Stad, og Herren haver ikke gjort den. I Afsnittet derunder staaer dette bibelske Sprog: Vivat Rex in Seculum. Neh. II. 3. (det er:) Kongen leve ævindeligen. Neden under staaer disse Bogstaver: J. J. H. V. H. J. Paa den anden Side eller Reversen læses følgende latinske Inscription: Hafnia, Desolata incendio Hoc Tristi, Gur Luges? Fata Sunt Leges Supremi Vindicis. Divina Tibi Prospexit Providentia. Sat Tibi Relictum & Fere Nihil Perditum, Dum Rex Gloriosissimus Fridericus Quartus Hac Fatali Regnat Periodo. Excedit Ipsius Clementia Galamitatis Tuæ Magnitudinem. Magna Erat in Felicitatibus Ab Ipso In Te Largissime Derivatis Major In Infelicitatibus Præteritis. Maxima in Hac Maxima Miseria. Non Casu Eadem Tibi Ac-cidunt. Sed ut Rex Tuus Virtutibus Major Appareret, Quam Ipse Nunquam Et Nullus Regum Fuit. Obstupescunt Totus Terrarum Orbis, Arctoi Ultimi Fines, Gimbria, Et Tu Ipsa, De Vastis Gratia & Generositatis Testimoniis Per Famam Undique Divulgatis. Veritas Eadem, Ut Sacra, in Fastis & Annalibus Futurorum Temporum Consignabit, Asservabit. Tui Liberi Plures Lacrymas Ob Regis Patrium Amorem Et Vere Heroicam Liberalitatem, Qyam Propter Infortunium Fundunt. Fundant Se Hujus Prorsus Obliviscentes Post Deum in Regis Vitam & Glementiam Regiæ Domus Insignem Æmulationem In Hac Virtute Sibi Innata. Immortalitas Ergo Tanto Regi E Ruinis & Cineribus Tuis Virtutis Trophæa & Gloriæ Pyramides Exstruet, Quæ Sancte Coles Consolata Hafnia. (Det er:) Du Kiøbenhavn, som ved denne bedrøvelige Ildebrand er lagt i Aske, hvorfor sørger du? Din Skiæbne er dig tiiskikket af den Allerhøyeste. Det guddommelige Forsyn har seet til for dig. Du har nok til overs, og du har nesten slet intet tabt, saalænge den stormægtigste Konge Friderich [den] Fierde regiærer udi denne ulykkelige Tid. Hans Naade er langt større end din Ælendighed. Den var stor udi den overflødige Velstand, som han havde sat dig udi. Den var endnu større udi de forbigangne Ulyksaligheder, som have mødt dig. Men allerstørst har Kongens Naade viist sig at være i denne din største Ælendighed. Disse Ting ere ikke skeet dig af en Hændelse; men at din Konge skulle skinne større i Dyder, end han nogen Tid, eller nogen Konge for ham har skinnet. Den hele Jordens Kreds, Nordens yderste Grændser, Gimberland og du selv, forundrer sig storligen over de store Naades- og Ædelmodigheds-Beviiser, der ere rundt omkring vidt og bredt bekiendte. Sandhed skal optegne og bevare de samme Beviiser, som hellige, til ævigt Minde i de tilkommende Tidens Historie. Dine

88

Børn udgyde flere Taarer over Kongens faderlige Kiærlighed end over deres egen Ulykke. Ach, at de maatte, naar de gandske forglemme samme, udgyde sig næst efter Gud for Kongens Liv og Naade, og til det Kongelige Huses herlige Efterfølgelse udi denne det medfødte Egenskab. Udødelighed skal derfor af din egen Ruin og Aske oprætte for saa stor en Konge Dyds-Seyers-Tegn og Ære-Støtter, hvilke du, O Kiøbenhavn, skal holde helligen i Ære, naar du bliver opreist af din Aske. Udi Randen rundt omkring læses disse Ord: Perquam. Terribili. Incendio. Hafniam. D. XX. Octob. MDCGXXIIX. Ultra. Tertiam. Partem. Devastante. (Det er:) Da den overmaade forskrækkelige Ildebrand lagde over den tredie Deel af Kiøbenhavn i Aske den 20. Octobr. 1728.

OTTENDE KAPITEL

OM

KIØBMAGER-QVARTEER

I. KIØBMAGER-QVARTEER i Henseende til dets forrige Inddeeling og Strækning begyndte med Hiørnehuset af Pilestræde og Klaræboderne, den søndre Side af Klaræboderne hen til Store Kiøbmager-Gade, derfra den østre Side af Store Kiøbmager-Gade omkring Hiørnehuset No. 30 af Østergade, dernæst den hele nordre Side af Østergade omkring Hiørnegaarden No. 146, det Grammiske Hotel, til Hoved-Vagten paa Kongens Nye Torv, den vestre Side af Lille Grønne-Gade (som ellers kaldes Nye Adelgade) til Grønnegade, den nordre Side af Grønne-Gade omkring Hiørnehuset No. 146 af Gothersgade, derfra den Række af Gothersgadens søndre Side til Myntergaden, den venstre Side af samme Gade til Hiørnehuset No. 104 af Pilestrædet, samme iberegnet.

II. KIØBMAGER-QVARTEER i Henseende til den nye Inddeling efter Plakaten af 3. Juny Aar 1771 indbefatter nu omstunder følgende Gader: i) Silkegaden, 2) Pilestræde, 3) Anthonistræde, 4) Christen Bernikovstræde, 5) Regnegaderne, 6) Per Madsens Gang, 7) Pi-

90

stolstræde, 8) Diderik Badskers Gang, 9) Store og Lille Grønnegade, 10) Øster-Gade, 11) Gothers-Gade fra Mynter-Gaden til Kongens Nye Torv, 12) Gammel Mynt, 13) Bag Hovedvagten. III. KIØBMAGER BORGER-KOMFAGNiES Fahne forestiller en Thrane, holdende i den høyre Fod imellem sine Klør en Steen. Oven over Fuglen læses paa en Sæddel disse Ord: Holt Vagt, Tiden Agt. Der oven over igien sees Kong Kristian den Siettes Navn en Chiffre med Krone over og omgiven med Elephant-Ridder-Ordenen. Neden under Thransens Sindbillede sees adskillig Krigs-Armatur af Felt-Kanoner, Trommer, Fahner etc. Nederst staaer: Kiøbmager-Compagnie. I de fire Hiørner sees en brændende Bombe, og i det øverste fierte Hiørne ved Fahnestangen sees Stadens Vaaben.

IV. Den efter Kongelig Befaling anordnede Qvarter-Commissarius og Qvarter-Betient, som er befalet at boe i Kiøbmager-Qvarter, for at skulle paaagte under Stadens Politimester alt, hvad den almindelige Orden vedkommer, skal til et udvortes Distinctions-Tegn bære paa sin galunerede Hat en Cocarde eller Baand-Sløyfe af lyseblaae Couleur.

V. Om Stadens Gader, som henhøre under Kiøbmager-Qvarter, ere følgende Mærkværdigheder i Henseende til de ældre Tider, saa og Egnens Situation at andføre:

A. Om STORE KIØBMAGER-GADE er mældt forhen i den første Deel I Bogs IV Kap. pag. 337. Udi den Deel af den østre Side af Store Kiøbmager-Gade, som hører til dette Qvarter, ligger den saakaldede DAVID SKOLEMESTERS GAARD, hvor de smukkeste og fleeste Hyrekudske-Karether og Jagtvogne kand daglig faaes til Leje. Her har i forrige Tider været en Gade, kaldet LILLE ST. ANNÆ GADE.

B. KRONPRINTZENS GADE er en nye Gade, andlagt Aar 1785 paa det Stæd, hvor det ikkun af een Etage bestaaende grævelige Reventlauske Hotel med sin Hauge forhen stod bygt. Samme Hotel (beliggende midt paa Pladsen, havde en stor og aaben Gaards-Plads foran

91

med en Muur indhegnet ud til Kiøbmager-Gade, og en Hauge-Plads bag til, med en Muur ligeledes indhegnet ud til Pilestræde) blev ved Auction solgt Aar 1782 og derefter nedbrudt, og i dets Stæd andlagt en smuk bebyggt Gade, som giennemskiær Passagen fra Kiøbmager-Gaden til Pilestræde, og er ziret med nye opbygte Huuse.

C. ØSTER-GADE er en med smukke Bygninger prydet og anseelig lang Gade, hvis ene Ende gaer ud til Amager-Torv, og den anden Ende gaer ud til Kongens Nye Torv. Denne Gade har faaet sit Navn af Øster-Port, som i fordum Tid før Stadens Udvidelse har staaet for Enden af Øster-Gaden mod Hallands Aas, nu Kongens Nye Torv kaldet. Men Aar 1608 lod Kong Christian den Fierde Staden paa denne Kant udviide, hvorpaa Byens gamle Vold-Grave (hvoraf nu værende Holmens Canal var den Tid et Stykke), hvilke da gik fordum tværs over Grunden af Kongens Nye Torv, blev opfyldte med de sløvfede Volde; Øster-Port blev flyttet hen til det Stæd, hvor den nu staaer. Dog forblev den gamle Øster-Port staaende indtil Aar 1618, da den blev ganske nedbrudt. Vel tales om Østergade i nogle gamle Documenter af Aar 1452; men Østergade var i de ældre Tider ikke halv saa lang som nu omstunder og strakte sig fra benævnte Østerport ikkun omtrent til Kristen Bernikovstræde; thi Havnen selv, eller rættere sagt Havet, løb ind imellem Slotsholm, Bremmerholm og Byen og trængte sig ind i denne nedrig liggende Grund af Byen, hvor Søen gjorde nogle smaa Holme, alle adskildte ved smalle Vande fra hinanden, saa at man med Baade kunde roe derimellem, indtil det femtende Aarhundredes Udgang, da man Aar efter Aar opfyldte denne side og nedrigliggende Strandgrund til Gaders og Huuses Andlæggelse og Bebyggelse. Aar 1714 har man under Hiørnehuset No. 24 paa Østergade og Halmstræde, ved at grave til en Kiælder, fundet Skibsbaade, anbundne med Jernlænker til Pæle af en Skipsbroe. (See tillige siden i dette VIII Kap. ved Enden af §. 4 S. 104). Paa den nordre Side af Østergade ligger HOF-

92

OG STAATS-RÆTTENS GAARD No. 35, hvorom forekommer fuldstændigere Efterretning ved §. 1, dernæst to Apothequere, af hvilke det ene kaldes Kong Salomons Apotheque, No. 32; men det andet kaldes SVANE-APOTHEQVET, andlagt her Aar 1782, efterat samme var forflyttet herhiid fra Høybroestræde, hvor det forhen havde været. (See den første Deel, VI Kap. §. 3, pag. 406) saa og den Pullichiske Baand-Fabrique-Gaard No. 42, hvor den første St. Nicolai Kirke og Kapell har staaet bygt i 231 Aar. (See videre herom i dette Kapitels §. 4.).

D. PILESTRÆDE er for 350 Aar siden kaldet PILEGAARD i Documenter af Aar 1419 og 1432, derefter finder man, at den i nogle Documenter af Aar 1446 er kaldet PILESTRÆDE, og Aar 1490 er den kalden PILEGAARDSTRÆDE. Gaden har fra fordum Tid faaet dette Navn af den store Mængde af Pile-Træer, som da har staaet paa eet Stæd ved Enden af den gamle St. Nicolai Kirkegaard saa nær ved Søkanten. Af hvilke Pile-Træer de Tidens Indvaanere i Staden betiente sig paa Landsbyeviis til Staure og Giærdsel at indelukke deres Kaalgaarde med, hvorom de ældgamle Huuskiøder og Jordskylds-Breve tydeligen vidne. Da endogsaa til Kong Hans's Regiærings-Tiid var endnu ey overalt i Kiøbenhavn at see Kiøbstæd-Bygning, men kun leerklinede Vægge og Straa-Tag. (See E. PONTOPPID. Orig. Hafn. pag. 42.).

E I. SILKEGADEN (hvis ene Ende løber ud til Pilestræde og den anden Ende løber ud til Store Kiøbmagergade) har sit Navn af en Silke-Fabrique, som Kong Christian den Fierde med stor Bekostning lod bygge paa Hiørnet af denne Gade og Pilestræde, bestaaende af to grundmurede Huse, hvori Kongen søgte at etablere Silkevævere. Men da samme Andlæg ikke fik den af Kongen forønskte Fremgang, saa skiænkede Kong Christian IV disse Huuse til Stadens Fattige og gav sit Skiøde af 29. Marty Aar 1630, at disse to Huse skulle være et DOMUS MISERICORDIÆ, hvilket sees af den Inscription, som staaer med forgyldte Bogstaver indhuggen i Steen over Døren paa Hiørne-

93

huset med disse Ord: D. O. M. P. Sacra Domus, quam Sereniss. Christianus IV, Rex Daniæ consecravit pro recta Curatione Pauperum Hafniensium, inchoata a Calendis Maji Anno J. Christi MDCXXX. Regna Firmat Pietas.

Samme Aar bleve disse Huuse indrættede de Fattige til Beste der at nyde Ophold og blev kaldet DOMUS MISERICORDIÆ. De Almisser, som i Stadens Kirker bleve indsamlede i bemælte Aar 1630 udi Tavler, eller saa kaldte Kling-Beuteler (hvilke vare en lang Pung med en liden Klokke eller Bielde i Enden) og bleve uddeelte første Gang i dette Barmhiertigheds-Huus, udgiorde den Summa 9758 Rdr. Desuden gav Biskop Dr. Hans Poulsen Resen et Hundrede Rigsdaler til samme Huus. See E. PONTOP-PIDANS Annales Eccles. Dan. Tom. III pag. 797. Man finder ogsaa i gamle Optegninger, at de Fattige deri have i Førstningen spundet Silke. I daglig Tale beholdt dog Stiftelsen Navn af SILKEHUSET; men da de Fattige bleve forflyttede herfra andenstæds hen, bleve nogle Bygninger deraf paa hver Side bortsolgte, og Hiørnehuset allene blev beholdt tilbage, hvilket da fik det Navn CONVENT-HUuset FOR STADENS FATTIGES VÆSEN, hvor de Committerede for samme forsamledes for at indsende deres Deliberationer til Directeurerne over de Fattiges Væsen, hvilke igien gjorde allerunderdanigst Forestilling derom til Kongen. I dette Convent-Huus boede en Inspeeteur og en Revisor ved bemælte Fattiges Væsen, da Stadens Fattige mødte her ugentlig paa en vis Dag og nød den dem efter Omstændighederne tillagde Almisse. Under Convent-Huset henhørte da Brøndstrædets Hospital eller Siæleboderne, saa og Børne- og Tugthuset paa Kristianshavn, samt Pesthuset uden for Vesterport. Præsterne ved disse Stiftelser bleve vocerede af forommældte Directeurer. Men da DET ALMINDELIGE HOSPITAL i Frideriksstad var opbyggt Aar 1769, saa blev dette Convent-Huus ved offentlig Auction samme Aar bortsolgt. Pleje-Anstalten blev siden ved en Kongelig Forordning indrættet udi December Aar 1771; men Aar 1781 blev DE FATTIGES VÆSEN i Stå-

94

den (saavit som Borgerstanden angaaer) efter en Kongelig Befaling af 4. April 1781 overdraget til Stadens Magistrat, under hvis Opsigt og Bestyrelse det nu staaer. Des Aarsag holdes DE FATTIGES VÆSENS CONTOIR paa Raadstuen. (See I Tomes I Bogs II Kap. pag. 109.)

E 2. KRISTEN BERNIKOV-STRÆDE er en meget smal Gade, løbende ud til Østergade med den ene og til Gammel Mynt med den anden Ende. Dette Stræde har faaet sit Navn af den her i Danmark udi Kong Frederik den Andens og Kong Christian den Fierdes Tider blomstrende Adelige BERNIKOVSKES FAMILIE, som have efter Reformationens Indførsel tilkøbt sig det seculariserede ST. ANTHONII KLOSTER med tilhørende Grunde og opbyggt her deres adelige Gaard og Ejendom. Iblant samme Families Descendenter er i sær CHRISTIAN BERNICHOW eller BARNIKOW, Rigens Raad, overmaade berømt for sine vitløftige udenlandske Reyser, endog i de Afrikanske Lande, Abyssinien, Arabien &c., og døde Aar 1612 (See HANS RESENS Liig-prædiken over ham in 8. og L. HOLBERGS Danmarks Riges Historie Tom. II pag. 643). Det er rimeligt, at Gaden har Navn efter ham, fordi han har opbyggt og ejet de fleste Huuse paa Klostergrunden ud til dette Stræde. Hiørnegaarden af Kristen Bernikovstræde og Østergade viiser tydeligen, at dens Muure ere endnu Levninger af ST. ANTHONII KLOSTER, som her har staaet i fordum Tid. Da denne store Gaard var Aar 1760 ejet og beboet af Amtsforvalteren over Kiøbenhavns Amt Malthe Bruun, var endnu at see det Bernikovske adelige Vaaben indsat i Muren inde i Gaarden paa to Stæder.

F. ANTHONISTRÆDE, beliggende imellem Kristen Bernikovstræde og Pilestræde og aabner Communicationen der imellem. Denne Gade har sit Navn af nysmældte ST. ANTHONII Munke-Kloster med sine tilhørende Bygninger og Kirke. Indgangen til dette Kloster var fra denne Gade. Da Munkene ved Luthers Reformation forlode Klostrene, saa bleve de bortsolgte til private Ejendomme. Dette lidet ST. ANTHONI KLOSTER har været en Filial af det store ST. ANTHONII

95

KLOSTER i Præstøe. I de allerældste Tider er Anthoniistræde bleven kaldet LILLE PILESTRÆDE. Udi et Skiøde dateret St. Hans Dag Aar 1531 tilstaaer ERASMUS, Prioren i St. Anthonii Kloster i Præstøe: "At Henric Gøye, Lehns-Herre over Wordingborg, havde betalt ham og hans Kloster-Brødre det dem tilhørende Huus i Lille Pilestræde i Kiøbenhavn, hvilket man af Nød maatte lade fare", fordi de Lutherskes Antal var nu langt større end

de Katholskes, og Munkene indsaae og fornåm, at deres Afskeeds-Tid var nær for Haanden. Pontoppidans Annales Eccles. Dan. Tom. II pag. 863.

G. GRØNNEGÅDE ere to nemlig:

a) STORE GRØNNEGÅDE, som gaaer fra Kristen Bernikovstræde ud til Gothersgaden. Disse tvende Gader (nemlig: Store og Lille Grønnegade) skal i Stadens allerældste Tider have været beboede af Nederlændere fra den Provinz Grønningen, hvilke have boet her mod Byens østre Ende og haft deres Handel, hvorudover Gaden har faaet Navn efter dem og er kaldet GRØNNINGERS GÅDE, hvilket Navn er ved daglig Udtale i Tidens Længde forkortet til GRØNNEGÅDE. At Nederlændere eller Hollandske Kiøbmænd, ligesaavel som de Hanseatiske, har i forðum Tid haft stor Handel i Kiøbenhavn og boet der, kand tydelig sees af Kong Friderik den Andens Brev til Magistraten af Aar 1572 med disse Ord: "At, da en Deel Nederlændere og andre Fremmede, som boede i Kiøbenhavn, ikke havde aflagt deres Eed for Øvrigheden, ikke heller ville rætte sig efter Stadens Skik og Politie, saa skulle Magistraten befale dem nu begge Deele strax at efterkomme". PONTOPPID. Orig. Havn. pag. 372. Disse Hollandske Kiøbmænd skal have under Amager Land ved Christianshavns Siden haft en Havn for deres egne Skibe til Vinter-Leje, kalden GRØNNEGAARDS HAVN eller rettere GROENINGERS HAUN, hvilken Kong Christian den Tredie ved sin Forordning af Aar 1556 skiænkede Kiøbenhavns Borgere til et sikkert Vinter-Leje for deres Skibe. Men samme Havn er siden bleven opfyldt, da Christianshavns Stad, som af Kong Chri-

96

stian den Fierde var andlagt paa Amager Land, blev gjort efterhaanden større ved Strandgrundenes Opfyldelse og Huses Opbyggelse, saa at man nu ikke med nogen Vished kand vilde, paa hvad Stæd samme Havn egentlig har lagt. See tillige herom meere i det XII Kap. III Bog. Stadens gamle Fæstnings-Volde, førend dens Uvidelse paa denne Kant skeedte, gik da fra øverst i Gaden Aabenraae imellem Vognmandsgaden og Pilestræde forbi Gammel Mynt ned til Store Grønnegade (See herom VII Kapitel Lit. G.). Udi denne Gade var i nogle Aar

b) LILLE GRØNNEGÅDE, som ellers ogsaa kaldes NYE ADELGÅDE, gaaer ud til Kongens Nye Torv eller Hallands Aas ved Siden af Hoved-Vagten. I denne Gade begyndte den store Pest at ytre sig, som grasserede her i Staden Aar 1711, da en Trompetter-Kone, boende i Lille Grønnegade, var den første, som døde af Pest-Bylder, hvorpaa Pesten udbreedte sig i en Hast overmaade stærk over hele Staden, men var aller hæftigst i Augusty Maaned, da i een Uge døde af Pesten 3000 Mennesker. Hver Søndag blev af Prædikkestolen oplæst de dødes ugentlige Antal. Udi de tie Maaneder, som samme Pest vedvarede, døde 22.535 Mennesker. (See E. EWALDS Tids-Register pag. 846.).

H. REGNE-GÅDEN ere to, nemlig: (a) STORE REGNEGÅDE, som gaaer ud [til] Gothersgaden, paa hvis Hiørne er andlagt et Sæbe-syderie af et Interessentskab, (b) LILLE REGNEGÅDE, er lukt i den nordre Ende.

I. DIDERIK BADSKIÆRS GANG er et smal Stræde fra Store Grønnegade til Store Regnegade. Den har Navn af Raadmand Diderik Johansen Badsker, som boede her og døde Aar 1642, og har fra samme sin Gaard haft Udgang her.

K. SVÆRTEGÅDE løber ud til Pilestræde, men gaaer i Linie med Store Regnegade.

L. PEDER MADSENS GANG er en smal, men temmelig lang Gade,

97

hvori ligger mange Huse paa begge Sider; den har Udgang til Østergade og Store Grønnegade og vedligeholder Communication imellem bemelte Gader.

M. PISTOL-STRÆDE er en liden Gade, lukt i den vestre Ende, beliggende omtrent midt i Per Madsens Gang.

N. Om GOTHERSGADE, hvoraf et Stykke fra Myntergaden til Kongens Nye Torv hører til Kjøbmager-Quarteer, finder Læseren i sin Sammenhæng fuldstændig Efterretning i den Anden Bog, som handler om den Nyere Deel af Kiøbenhavn, Kap. XI Lit. A.

VI. Udi KIØBMAGER-QVARTEER forekommer følgende publique Bygninger og Stiftelser nøyagtigere at beskrives, saa og visse antiquariske Mærkværdigheder at anføres til at oplyse Egnens Beskaffenhed i de ældste Tider.

§. 1.

1: Hof- og Stadsrettens Gård

KJØBENHAVNS HOF- OG STATS-RÆTTS GAARD No. 35, beliggende paa Østergade. Denne Gaard kjøbte Hs. Kongl. Maj:t Kong Christian VII udi November Maaned Aar 1772 og skiænkede den til en publique Stiftelses Gaard for bemælte Rættis Holdelse. Thi Aar 1771 den 15. Juny oprættede Hs. Kongl. Maj:t Kong Christian VII een eneste almindelig Jurisdiction-Indretning kalden KJØBENHAVNS HOF-OG STATS-RÆTT, til hvilken Rætt alle Kiøbenhavns Indvaanere, Borgere eller Kongelige Betientere, i eller uden Rang, Geistlige eller Verdslige, Civile eller Militaire, Professorer, Studentere og andre Universitæts Betientere skal svare i alle saavel civile som criminelle Sager. Præster og andre geistlige Mænd i Kiøbenhavn skal i geistlige Sager eller de Sager, som andgaae deres Lærdom og Embede, i Følge Loven søges for Provste-Rættten. Den saa kaldte LILLE GIÆLDS-COMMISSION vedbliver fremdeles. POLITIE-SAGER, forsaavit de allene ere Politie-Sager, afgiøres af Politimesteren og Magistraten. SKIPPER-LAUGS-RÆTTEN vedbliver, hvor de skulle see at faae Parterne forligte, og i Fald Vedkommende ikke ere fornøyede med denne Rættis Kiændelse,

98

staaer det dem frit for at indstævne samme til Hof- og Stats-Rættten. Tamper-Rættis Sager, Told-Confiscations-Sager, der indstævnes for Kammer-Rættten, skal paakiendes af Hof-Rættten. Kiøbenhavns Hof-og Stats-Rætte bestaaer af en Justitiarius og 12 Assessorer, den holdes hver Mandag Formiddag, dernæst en Justits-Sekretair, en Sekretair og Brevskriver, en Skriver i Giæste-Rættten og Giælds-Commissionen, en Underfoged. Alle deris Kongelige Bestallinger bleve underskrevne og daterede den 25. Juny 1771. To af Hof- og Stats-Rættens Assessorer ere beskikkede til at forrætte Dommer-Embedet ved Tings-Vidners Førelse i de tvende Vidne-Kammere og een at afhøre Vidner i criminelle Sager. Blant de TILFORORDNEDE i HOF- OG STATS-RÆTTEN skal een være Kongens Foged, som skal iagttage, hvad Byefogeden tilforn har været befalet. UNDERFOGDEN vedbliver at forrætte Executioner som tilforn. Formyndere og Ober-Formyndere beskikkes herefter af Hof- og Stats-Rættten. Hof- og Stats-Rættens Domme kand indstævnes for Høyeste-Rætt. Efter Kongelig Befaling af 25. Juny 1771 tog KIØBENHAVNS HOF- OG STATS-RÆTT sin Begyndelse i July Maaned og for det første indtil videre Arrangement blev holden paa de 32 Mænds Sahl paa Raadhuset den første Gang den 15. July Aar 1771. I samme Kongelige Ordre bleve udmældte 14 Procuratores, som det allene maa være tilladt for Hof- og Stats-Rættten at gaae i Rætte. Denne Kongelige Ordre blev ved en trykt Plakat af 27. Juny 1771 bekiendtgjort Stadens Indvaanere af Justitiarius. Den første Justitiarius i Hof- og Stats-Rættten var Conference-Raad FRIDERICH HORN, forhen Borgemester og Politimester i Kiøbenhavn. Efter en Kongelig Ordre af 3. July 1771 skal alle Skifter saavelsom Fallit- og Opbuds-Boer i Kiøbenhavn forrettes af tre dertil udmældte Tilforordnede i Hof- og Stats-Rættten. Dette begyndte den 1. Augusty 1771; men de Skifter, som for den Tid faldt, skulle fuldføres af de Skifteforvaltere, som samme havde begyndt. Ligeledes bleve beskikkede to AUCTIONS-DIRECTEURER til at forrætte alle Auctioner, uden Forskiæl hos hvem eller efter hvem

99

de holdes, efter den af Hof- og Stats-Rættten imellem dem giørende Indrætning. Efterat Hof- og Stats-Rættten var i halvandet Aars Tid bleven holden paa de 32 Mænds Sahl paa Raadstuen, blev den forflyttet derfra hen til Gaarden No. 35 paa Østergade, til hvilken Gaard at kjøbe og indrætte til Hof- og Stats-Rættens bestandige Brug Hans Kongl. Maj:t skiænkede Sexten Tusinde Rigsdaler, og blev da HOF-OG STATS-RÆTTEN holden i denne sin

egen Gaard første Gang den ellefte January Aar 1773. Hos Justitz-Sekretairen ere tre Kongelige Fuldmægtige, af hvilke den første forrætter Skriver-Embedet i det første Vidne-Kammer; den anden forrætter Skriver-Embedet i det andet Vidne-Kammer og i Kriminelle-Kammeret, og den tredie fører Protokollen i Rættten. I Skifteskriver-Contoiret ere tvende Kongelige Fuldmægtige, af hvilke den første fører Pante-Bøgerne, og den anden fører Protokollen i Skifte-Commissionen. Ved Auctions-Væsenet af de tvende Auctions-Directeurer er en Assistent. Desuden ved Hof- og Stats-Rættens Gaard holdes en Portner og tvende Vægttere. Udi Aaret 1786 ere ved KJØBENHAVNS HOF- OG STADS-RÆTT udstædt 1613 Doms-Stævninger, afsagt 932 Domme, hævet 136 Sager. Ved DE TRE VIDNE-KAMMERE er incammineret 417 Vidne-Stævninger, sluttet 392 Vidne-Sager, ved DET CRIMINELLE KAMMER anhängiggjort 73 Griminel-Sager, sluttet 65 dito, ved SKIFTE-COMMISSIONEN begyndt 860 Skifter, sluttet 1048 Skifter, ved KONGENS FOGEDS CONTOIR expederet 228 Executions-, Arrest- og Forbuds-Forretninger, ved UNDERFOGDENS CONTOIR expederet 670 Executions-og Syns-Forretninger, ved AUCTIONS-CONTOIRET forrettet 534 Auctioner over Vahre, Bøger og andre Løsøre, solgte 94 Gaarde og Huse, 15 Skibe, 133 forskiællige Actier, ved GIÆSTE-RÆTTEN afsagt 26 Domme, sluttet 36 Forhører, ved GIELDS-COMMISSIONEN udstædt 1450 Stævninger, afsagt 1037 Domme. Ved Aarets 1786 Udgang henstod ved HOF- OG STADS-RÆTTEN 408 Sager, hvoraf 72 vare optagne til Doms, ved de TRE VIDNE-KAMMERE usluttet 59 Vidne-Sager, ved

100

det CRIMINELLE KAMMER usluttet 8 Criminell-Sager, ved SKIFTE-COMMISSIONEN usluttet 715 Skifter, ved GIELDS-COMMISSIONEN upaadømt 174 Sager.

[ANMÆRKNING.] I Andledning af Hof- og Stats-Rættten vil man her tilføje en Anmærkning om Stadens Politiemester og Politie-Rættten. Politiemester dømmes uden Appel i alle Politie-Sager. Under ham staaer en Politie-Adjutant og 18 Politie-betientere, ligeledes 15 Qvarteer-Commissarier og 15 Qvarteer-Betientere. Paa Stadens Raadstue ere visse Værelser indrættede, hvori Politie-Rættten holdes. Stadens Politie er i fordem Tid ikke administreret af nogen særdelig Øvrigheds-Person, men anbefaled Borgemester og Raad samt Kongens Foged at holde over de udkomne Kongelige Politie-Forordninger. Kong Friderik III beskikkede Aar 1655 den 19. Novembr. HENRIK TILLEMANN til Politie-Fiscal; men Kong Christian V beskikkede det Politiemester-Embede, som endnu øves, Aar 1682. Men Politiemester-Embeds Grændser og Forretninger blev fastsat ved en Instrux og Forordning af 5. Septembr. 1691. Stadens Politiemestere have været følgende:

1. CLAUS RASCH, den første Politiemester den 12. Decembr. 1682, var Cancellie-Raad, derefter Justitz-Raad og Aar 1700 den 6. Novembr. Etats-Raad. Døde den 8. January 1705.
2. OLE RØMER var Professor Matheseos, blev Justitz-Raad Aar 1693, blev Politiemester den 24. January 1705 og lagde Planen til Politie-Væsenets Indretning. Aar 1706 blev han Etats-Raad. Han døde Aar 1710.
3. JOHAN BERTRAM ERNST blev Politiemester den 29. Septbr. 1710. Døde den 22. Decembr. 1722.
4. JOHAN PHILIP RATECHEN blev Politiemester Aar 1723 den 15. January, afgik Aar 1725 den 14. Octobr.
5. HANS HIMMERICH blev Politiemester Aar 1726 den 2. Septbr., udgik Aar 1731 den 22. February.
6. ERICH TORM blev Politiemester Aar 1731 den 19. February, resignerede Aar 1761 den 4. Septbr.
7. FRIDERICH HORN blev adjungered Politiemester Aar 1751 den 18. July, tiltraadte sit Politiemester-Embede Aar 1761 den 4. Septbr., nedlagde det Aar 1771 den 3. April ved det nye Raads Indsættelse i Raadstuen; men samme Aar den 25. July blev han Justitiarius i Hof- og Stats-Rættten.
8. WILHELM BORNEMANN blev Politiemester Aar 1771 den 3. April, nedlagde

101

samme Embede efter faae Maaneders Forløb den 15. Juny 1771 og blev Assessor i Høyeste Rætt.

9. CHRISTIAN FÆDDER, Conference-Raad, blev Politimester den 15. Juny Aar 1771, resignerede i Juny 1788.

NB. I Følge af et Kongelig Reskript til Magistraten i Kiøbenhavn af 25. Septembr. 1767 skal alt Hittegods, som findes her i Staden og paa dens Grund, leveres paa Politiekammeret, hvorfra samme bliver publiceret i Aviserne, og naar Eyermanden indfinder sig, betaler han Avisens Bekostning og en liden Douceur i Findeløn efter Værdiens Omstændigheder og Politimesterens Sigende. Indfinder sig ingen Eyermand inden Aar og Dag, skal det fundne bortsælges paa Politie-Kassens Regning, og Finderen gives den tredie Deel i Findeløn.

§. 2.

2: Hovedvagten

Stadens militaire HOVED-VAGT er en frieliggende, grundmured Bygning, beliggende paa Kongens Nye Torv imellem Østergade og Lille Grønnegade. Denne Bygning (omkring hvilken bagtil er ogsaa frie Passage) er i Kong Friderik den Fierdes Regiærings-Tid Aar 1724 gandske af nye opbyggt. Dens Fagade er 22 Alen breed og 12 Alen høy, bestaaende af tvende Etager, af hvilke den nederste Etage er med en Arcade indrettet og ziret med 3 Portaler. Hver af dem er 4 Alen bred og 5 1/2 Alen høy. I denne Etage er Vagtstuerne baade for den vagthavende commanderende Ober-Officeer og for hands medhavende Corps de Garde. Udi Arcaden ved det ene Portal staaer en stor Sprøyte, kalden VAGT-SPRØYTEN, som i paakommende Ildsvaade strax under Commando af nogle udcommanderte blant de vagthavende Soldatere bortføres til Brand-Stædet. Oven over den mellemste Portal staaer Aars-Tallet 1724 forgyldt. Den anden Etage er indrættet til Arrest-Kammer. Hoved-Vagtens Frontispice er prydet med Kong Friderich den Fierdes Navn, udhuggen i Steen med et kronet dobbelt Chiffre og forgyldt, omringet med alle Slags Krigs-Armatur af Fahner, Standarter, Kanoner, Gevæhr, Trommer &c. Uden for Hovedvagten er en anseelig Barricade eller Vognborg, hvor den hele Corps de Garde træder ud og saluterer, samt

102

Tromme-Spil røres, naar de Høykongelige Personer passerer der forbi. Denne Barricade var forhen omgiven med et Brystværn af rød anstrøgen Tømmerværk; men i Kong Christian den Syvende[s] Regiærings-Tid blev denne Barricade omgiven med et ziirligt udarbejdet Jernværk og beplantet med tre Felt-Metal-Kanoner, liggende paa deres tilhørende Lavetter. Afteigningen paa Stadens Hoved-Vagt sees i THURAS Hafnia Hodierna Tabula LIII.

§. 3.

3: Stadens offentlige Slagterboder

Stadens publique SLAGTE-BODER, indrættede i en stor anseelig, mured Hiørnegaard, beliggende paa Hiørnet af Kongens Nye Torv og Lille Grønnegaden strax ved Hoved-Vagten. Gaardens Hoved-Facade, som vender ud til Kongens Nye Torv, bestaaer af 3 Etager, af hvilke den nederste Etage, horizontal med Gaden, er ved en Arcade ziret med 7 høye Portaler, indrættet til 6 publique SLAGTERBODER, saa at tre ere paa hver Side af den mitterste Portal, der er Hoved-Indkiørselen paa Gaarden. I disse Boder falholde Stadens Mester-Slagtere hver Dag alle Slags færsk Ox-, Kalve- og Lamme-Kiød til Indvaanerne efter den Kiød-Taxt, som Magistraten til visse Aarets Tider foreskriver dem. Samme trykte Kiød-Taxt er paa et Bræt ophængt til alles Efterretning i hver Slagter-Bod. Efter et Kongeligt Reskript af 4. Decembr. 1776 skal alle Slagter-Gaarde andlægges omkring ved Volden og paa Udkanterne, og maa ingen Gaard i de reelleste Gader bruges til Slagtere, ei heller i de smalleste Gader, Stræder og Gange.

§. 4.

4: Den Pullichske Båndfabrik

Den PULLICHISKE BAAND-FABRIQVE-Gaard No. 42 paa Østergades nordre Side beliggende er for den historiske Antiquitæts Skyld allene at mærke; thi paa den Grund og det Stæd, hvor denne Gaard nu staaer, har den første St. Nicolai Kirke og Kapell været bygt i Førstningen af det trettende Aarhundred og har staaet paa dette Stæd udi

103

231 Aar, indtil omsider samme Kirke var af Ælde forfalden, og den nye St. Nicolai Kirkes Bygning blev andlagt lidt videre ud fra Østergade Aar 1447 paa det Stæd, hvor Kirken nu i vore Tider sees at staae.

At den Pullichiske Fabriqves Gaards-Grund har været det Stæd, hvor det ældgamle eller første ST. NICOLAI CAPELL MED ST. NICOLAI ALTERE omtrent Aar 1216 er bleven bygt og det paa Pæle nedslagne i Havbredden, hvilket Capell var Borgernes Sogne-Kirke, hvorom et Manuscript ex DONATIONE ROSTGAARDIANA No. 74 paa Universitæts Bibliotheque taler. Dets Vished kand oplyses og stadfæstes ved følgende uryggelige Beviiser.

Først fordi Havnens aabne Sø eller Strand gik, som forhen er mældt, paa de Tider imellem Bremmerholm, Slotsholm og Byen, og skar sig ind her ved Byens nedrige Strandbredde imellem nogle smaa Holme, saa at Vandet gik lige hen op til midt paa Østergade, hvor der var en Skibs-Broe af Pæle ud i Vandet, til hvilken Skibs-Broe man med Baade roede i Land og laae til for at fortøye Baaden. Eftersom Byen da paa de Tider havde sin beste Næring af Søefahrende, saa blev her ved Søekanten paa Bolværket bygt et Capell eller liden Kirke, som blev helliget til den Helgen ST. NICOLAUS, som da var alle Søefahrendes Patron og Beskiærmere. Denne St. Nicolai Kirke blev ved de Seilendes og Søefahrendes idelige Gaver Tid efter anden beriget, blev større ved Tilbygninger og fik adskillige Helgenes Altar, hvorom findes meere Efterretning i det følgende niende Kapitels første §pho. Kirken havde sin Andeel i den aarlige Fiske-Tiende af Staden (See E. PONTOPPIDANS Annales Histor. Eccles. Tom. II pag. 685). Den havde ogsaa en stor Kirkegaard til sit Sogn; thi et Document af Aar 1291 mælder om Parochia & Cæmeterium SANCTI NICOLAI. Denne Kirkegaard var ved Søsiden beplantet med en Mængde Piletræer, af hvilke siden (ved Pladsens Bebyggelse med Huuse) den Gade Pilestræde har faaet sit Navn. Strax ved denne St. Nicolai Kirke har Erkebispnen af Lund i Skaane PEDER V. LYCKE

104

haft sin egen Gaard, kalden Erkebiskopsgaarden, CURIA ARGHI-EPISGOPI LUNDENSIS, i Aaret 1436, paa hvilken Gaard Erkebispnen har opholdt sig, naar han enten bivaanede Herredagene i Kiøbenhavn eller var reyst i andet Ærinde til Staden. Paa Erkebispens Gaard er af Erkebispnen i Lund THUE NIELSEN holden Rætterting. Udi et Document heeder det: Acta fuerunt Hæc Hafnis in Camera Reverendissimi in Christo Patris THUONIS Archiepiscopi Lundensis 1469. Ligeledes er af Erkebisp JENS BRODSTORP Aar 1482 udstædt et Document som begynder saaledes: Vi JENS BRODSTORP, Ercke-Biscop i Lund &c., i wor Gaard i Køpenhaffn, i wor eget Magh, for os paa Retterting nærværende &c. PONTOPP. Orig. Hafn. pag. 169 (Hvitfeld kalder ham Brostorp, andre Brochstorp).

Dernæst, da bemælte Pullichiske Gaard har været ejet af mine Forfædre og beboet af min Morbroder, sal. Hr. Renteskriver CHRISTEN Ruus, som boede der og døde den 6. February Aar 1716, en Mand, som i sin Livs-Tid var en Antiquarius og selv har nøye optegnet mange Mærkværdigheder, saa har ieg blant hands efterlatte, skrevne Optegnelser funden denne Efterretning, at den 19. May ved Middags-Tider Aar 1709 skeedte til alles store Forskrækkelse her i Gaarden et uformodentlig Jordskreed, i det at tvende skylfte Brønde i Gaarden (hvilke Brønde ingen vidste noget af at sige forhen, eftersom der var næsten een Alen Jord brolagt oven over dem) faldt sammen under Jorden, og ved deres Indstyrtning gleed Gaardens Steen-Trappe ogsaa ud fra Huusbygningen og sank tilligemed et stort Omfang af Gaardens Broelægning næsten to Alne dybt ned i Jorden, hvorudover man blev nødt til at grave for at eftersee Aarsagen til dette saa uformodentlige Jordskreed. Man fandt da foruden de indstyrtede og sammenfaldne Brønde mange raadne, tykke Pæle af en Skibsbroe, samt ved dem staaende nogle gamle, nedsiunkne Baade og Joller, hvilke af Ælde vare henraadne, hvoraf de to Baade befantest i Jorden staaende, fastbundne med Jernlænker til disse Pæle. Det er

105

troligt, at disse Pæle have været Levninger enten af det Bulværk, som det gamle St. Nicolai Capell eller Kirke har været bygt ved, eller og Levninger af den Skibs-Broe, som fra Søen har været andlagt ind til samme Bulværk, hvor de Søefahrende roede i Land for at ofre deres Gaver til St. Nicolaus og Kirken. Thi at denne Skibs-Broe har været lang, erfarede man faa Aar derefter, nemlig Aar 1714, da en Bundtmager ved Navn Hans Corne, boende paa Hiørnet af Østergade og Halmstræde eller tvært over for i det Hiørnehuus No. 24, hvilket nu beboes af Conditor og Urtekræmmer Schlicht[c]rull, grov en Kiælder under sit Huus, fandt han neder i Jorden staaende en Deel gamle Pæle, hvilke efter al Rimelighed har været den øvrige Deel af ommældte Skibs-Broe. Ligeledes fandt Sr. Hans Corne sammestæds et lidet Skibs-Anker og Stumper af to gamle Baade med Jærnlænker hæftede til Pæle, hvilket altsammen viiser, at forhen ommældte Indløb fra Havet er Tid efter anden tilstoppet af Mudder og Strand-Sand, saa at man har opfyldt Strandgrunden til Gadens Andlæggelse og Huses Opbyggelse.

Til denne Pullichiske Fabriqve-Gaard har i forrige Tider og af Begyndelsen af dette attende Aarhundred hørt en anseelig stor Hauge-Plads, hvorfra var Udgang til Pilestræde, og at samme vitløftige Plads har i ældgamle Tider været den gamle St. Nicolai Kirkes tilhørende Kirkegaard (som mod Pilestræde har været beplantet med mange Piletræer), erfarede man ligeledes i ommældte Renteskriver Christen Ruus's Beboelses-Tid; thi da han forlængede denne sin iboende Gaards Sidebygning med nogle Fags nye Tilbygning i Længden, fandt man ved at grave til Fundamentet at lægge, saa og ved at grave Kalk-Kuler i Haugen, mangfoldige Dødnings-Been af Mennesker overalt. Af samme vitløftige Haugeplads blev i den følgende Eyermands (Hr. Hans Jørgen Kircksteen, Hoved-Bogholder ved det Kongelige Rente-Kammer) hands Beboelses-Tid bortsolgt en stor Deel til at opbygge Huuse paa ud til Pilestræde.

106

§. 5.

5: Det Norske Agende Post-Ekspeditions-Kontor

Det NORSKE AGENDE POST-EXPEDITIONS-CONTOIR, andlagt af det Kongelige privilegerede Adresse-Contoires Monopolister Andersen og Holck i Huset No. 222, hvis Beboere, Kiøbmand Knutzen, var da Post-Expediteur. Denne Norske agende Post afgik paa Adresse-Contoires Reigning een Gang hver Maaned, saalænge de Hrr. Andersen & Holck vare Ejere af Adresse-Contoiret; men da Forandring skeedte med Adresse-Contoiret, at det blev indeelt i Actier, ophørte samme Norske agende Post. Derimod reiste Cancellie-Raad Mads Tybring, Post-Commissair, paa det Kongelige Finantz-Collegii Bekostning hver Fierding Aar til Kongsberg i Norge for at besørge høysammes Commissioner ved Kongsbergs Sølvværk, da han tillige fører de Kongelige Betienteres Regnskaber ned fra Norge; ligesom han og tager Pakker med sig fra enhver, som vil sende samme fra og til Norge. I Stæden for denne 4 Gange om Aaret afgaaende Expresse imellem Kiøbenhavn og Kongsberg, har Hs. Kongl. Majt. under 30. Novembr. 1787 tilladt, at en saadan Expresse oftere maa paa ubestemte Tider, som forud i Aviserne skal bekendtgjøres, afgaae fra Kiøbenhavns Norske Post-Contoir, for dermed at kunde forsendes Banco-Sædler, Pakker og saadanne Sager, som ikke til den ridende Norske Post er henhørende. Denne Kongelige Expresser til Norge afgik første Gang Løverdagen den i. Marty 1788. Passagerer og hvad ellers af Banco, Pretiosa og Pakker med videre (som nu for Eftertiden ei længere med den ridende Norske Post befordres) anmeldes og modtages Dagen før paa Kiøbenhavns Norske Post-Contoir om Middagen fra Kl. 12 til 5 om Eftermiddagen. Udi samme Gade er ogsaa MESTER-SNEDKERNES LAUGS-HUUS No. 242, hvor af samtlige Mester-Snedkerne er Aar 1786 andlagt et MEUBEL-MAGAZIN af alle Sorter nye og moderne Meubler, som her kand daglig faaes tilkiøbs.

[107]

NIENDE KAPITEL

OM

ØSTER-QVARTEER

I. ØSTER-QVARTEER i Henseende til dets forrige Inddeeling og Strækning begyndte med Hiørnegaarden af Østergade og Kongens Nye Torv No. 4, den søndre Side af Østergade omkring den store Hiørnegaard No. 36, som ligger paa Hiørnet af Østergade og Amager-Torv, dernæst den østre Side af Store Færgestræde, derfra langs med Gammelstrand omkring Hiørnegaarden No. 258 og de saa kaldte Nummere ved Holmens Kirke eller Størrestræde omkring Holmens Revier eller Kanal til Kongens Nye Torv, derefter al den heele Strækning af Gaarde fra den saa kaldede Gross-Kantzler Græv Holsteens Gaard, beliggende paa Hiørnet af Viingaardsstræde og Kongens Nye Torv og til forommældte Hiørnegaard No. 4 af Østergade, hvor Qvarteret tog sin Begyndelse, tilligemed Gaderne inden for denne Zirkel, saa og Komædie-Huset.

II. Øster-Qvarter i Henseende til den nye Inddeeling efter Plakaten af 3. Juny Aar 1771 indbefatter nu omstunder følgende Gader: i. Holmens Kanal, 2. Størrestræde, 3. Laxegaden, 4. Reve-

108

rentzgaden, 5. Dybensgade, 6. Hummergaden, 7. Ulkegaden, 8. Svaldergangen, 9. Boldhuusgaden, 10. Viingaardstræde, 11. Smedens Gang, 12. Store og Lille Kirkestræde, 13. Lille Kongens-Gade og Kirkegaarden, 14. Hvelvningen, 15. Nellikeygangen, 16. Fortunstræde, 17. Peder Rhodes Gang, 18. Admiralgangen, 19. Lille Færgestræde, 20. Tværgaden imellem Lille Kongens-Gaden og Østergaden, 21. Gammel Strand fra Holmens Broe til Store Færgestræde.

III. ØSTER-QVARTEERS BORGER-KOMPAGNIES Fahne forestiller en Mand i fuld Harnisk, staaende paa et Piedestal, havende en Hielm paa Hovedet og holdende en blot Kaarde i den høyre Haand. Oven over ham sees en Sæddel, hvorpaa staaer denne Devise: Verje byder Fred. Over denne Devise staaer Kong Christian den Siettes Navn i dobbelt Træk, omringet med Elephant-Ordenen. Neden under Piedestallet sees adskillige Krigs-Armatur. Nederst en Sæddel, hvorpaa staaer: ØSTER-COMPAGNIE. I hver Hiørne en brændende Bombe og øverst ved Fahnestangen sees Stadens Vaaben med sine Vaaben-holdere, som ere to Løver.

IV. Om Stadens Gader, som henhøre under Øster-Qvarter, er følgende mærkværdigt i Henseende til de ældre Tider, saa og Egnens Situation at andføre. Efter en Kongelig Befaling Aar 1771 blev paa alle Huuse og Gaarde i Kiøbenhavn sat Nummer efter Matriculen, og paa alle Hiørne-Huse staaer ogsaa Gadens Navn mahled med Oliefarve til alles Efterretning.

A. LILLE KONGENS GADE, som gaar fra St. Nicolai Kirke ud til Hallands-Aas eller Kongens Nye Torv. Til denne Gade regnes i Matrikulen de tre smaa Tværstræder, som løbe fra Østergade, nemlig INTE-GADEN, HALMSTRÆDE og ST. JØRGENS GANG, og vedligeholde Communication med Lille Kongens Gade for Kirkefolk til og fra Nikolai Kirke. Udi gamle Documenter kaldes denne Gade ikkun KONGENS GADE, da den efter al beviiste Rimelighed har faaet dette Navn, fordi Kongens Tøyhuus, som ogsaa er kaldet RUST-KAMMER-

109

GAARDEN, laae i samme Gade. Men efterat den Gade, STORE KONGENS GADE kaldet, (ved Stadens Udvidelse som skeede i Kong Christian den Fierdes Tiid) er bleven andlagt, er den til Forskiæl bleven kalden LILLE KONGENS GADE. Vel finder man, at udi nogle ældgamle Documenter af Aar 1402 tales der om ambæ Plateæ regales, begge Kongens Gader; men hvor de have lagt, derom kand ingen Oplysning gives. Thi den Gade, som nu omstunder kaldes Store Kongens Gade, var da ey til, eftersom den Deel af Stadens Grund laae paa de Tider uden for Byen, og ei var bebyggt med ordentlige afstukne Gader. Udi Lille Kongens Gade ligger:

SKIPPERNES LAUGS-HUUS, som er en stor, dyb og rummelig Gaard, hvor der holdes: 1) Søe-Rættten i et dertil indrættet Værelse, hver Fredag Eftermiddag Klokken 2. Rættten, som allene andgaaer Skibs-fahrtens Sager,

administreres af Skipper-Laugets Oldermænd, som præsiderer, og Biesidderne ere en Kiøbmand, Vaterskouten, tvende Skippere, saa og en Søe-Rættens Skriver. Fra denne Rætt kand appelleres til Hof- og Stats-Rætt. 2) EN NAVIGATIONS-SKOLE eller STYRMANDS-SKOLEN, som holdes under Direction af en ordentlig beskikket Lærer i Navigations-Videnskab, som derfor nyder frie Værelser for Skolen og for sig selv sammestæds at boe. 3) Et Contoir, hvor de Søefahrende erlægge en vis Contingent til de Danske og Norske Slavers Ranzonering af det Tyrkiske Fængsel, for hvilke Penges Oppebørsel Skipperlaugets Oldermænd qua Casserer maanetlig erlægge Regnskab ved at betale dem i det Kongelige Zahl-Kammer, og derfor nyder han en vis Løn. Paa den Grund, som Skippers-Laughuus er bygt paa, saa og paa de nær omliggende Huusgrunde (hvilke i forrige Aarhundred have hørt til Laughusets Territorium, men ere Tid efter anden bortsolgte) har i Kong Friderich den Førstes Tid og i Kong Christian den Tredies Tid eller midt i det sextende Seculo været en ARCHELIE-GAARD eller KONGENS TØYHUUS, hvilket kaldes DET GAMLE TØYHUUS udi Kong Christian den Tredies Brev af 23. Fe-

110

bruary 1557 til Borgemester og Raad i Kiøbenhavn. Samme Tøyhuus laae paa de Tider meget beleilig ved Søen, eftersom al den Strækning (hvorpaa de saa kaldte Skipperboder af Kong Christian den Fierde ere opbygte) var den Tid oversvømmet af det vilde Havs Vand, som da gik op imellem Bremmerholm og Byen, men blev i den følgende Tid efterhaanden opfyldt. Det er troligt, at dette gamle Tøyhuses Grund er i samme Kong Christian den Fierdes Regiærings-Tid solgt til private Ejendomme, dels fordi et nye Kongeligt Tøyhuus var allerede af Kong Christian den Tredie Aar 1550 andlagt tæt ved Kiøbenhavns Slot, hvorum samme Konges Brev til Slotsherren PEDER GAADSKE mælder, dateret Flensborg Løverdagen efter den Søndag Lætare Aar 1550, dels og fordi Kong Christian III i sit forhen ommældte Brev, dateret Kiøpnehavn den 23. Dag February Anno 1557, befaler Borgemestere og Raadmænd at opfylde en Plads ved Kongens gamle Tøyhuus beliggende og den broelægge til Borgernes Nytte at indskibe og udskibe deres Gods paa. Samme opfyldte Plads af en anseelig Længde og Bredde, nemlig ved den nordre Side 102 Alen lang, ved den søndre Side 88 Alen, og breed ved den vestlige Side 66 Alen, og ved den østlige Side 43 Alen, er nu den Grund, som Viingardstræde og en Deel af Skipperboderne staae bygte paa. B. ULKEGADEN løber fra Lille Kongens Gade og giennemskærer Skipperboderne paa tværs og gaaer ud til Størrestræde eller lige for Bremmerholm. Denne Gade er overmaade smal i den øverste Ende mod Lille Kongens Gade, hvor en Vogn med Besværighed kand komme frem, og ved sin Forbikiørsel betager Dagens Lyys og Skin i de mange smaa og lave Huuse, hvilke endnu ere en Levning af de allerældste Tidens Bygnings-Maade og viiser Efterslægten vore gamle Forfædres Tarvelighed og Eenfoldighed. Man meener med god Grund, at disse smaa Huuse ere bygte i Nærheden af forhen ommældte Kongens Tøyhuus til en særskildt Bolig for de Søefolk, som daglig

111

have arbeidet paa samme Tøyhuus-Gaard. Og da det Ord ULK er et Navn, som af Spøg gives de Matroser og Søefolk, som ere uvandte til Søes og ubefarne i Seiladsen, saa er det rimeligt, at da bemælte Kongelig Tøyhuus blev forflyttet herfra og den opfyldte Strandgrund bebygget med Skipperbodernes Andlæg, Gaden har faaet Navn af Ulkegaden. Ud til Ulkegadens smalleste Ende vender den østre Side af St. Nicolai Kirkegaards Brandmuur, hvortil Indgangen er igiennem Kirkegaardens Port paa Hiørnet af Ulkegaden og Viingardstræde.

C. SMEDENS GANG er en liden smal Gade, bebygget med en Deel Huse paa begge Sider. Den er lukt i den nordre Ende formedelst et Plankeværk og Port, som tilhører Skippers Laughuus, hvis Gaardsrum og Sidebygninger strækker sig til samme Skillerums Port, saa at i paakommende Ildsvaade kand have Communication med fornøden Hielp af Vand og Brandanstalter fra den Side; men den søndre Ende gaaer ud til Viingardstræde. Da al den store Grund eller Plads (som nu omstunder Skippers-Laughuus og flere Bygninger staae opbygte paa) var indrettet, som allerede meldt er, til Kongens Tøyhuus eller Rustkammer-Gaard, saa var her en særskildt Længde af lutter smaa Huuse, hvori de Smidde, Bøsemagere og Archelie-Folk havde frie Boliger, som hørte til Tøyhusets Gaard. Da heele Tøyhusets Grund med tilhørende Bygninger bleve solgte til private Eyendomme, saa beholdt man Navnet og kaldte disse Bygninger SMEDENS GANG. Dette er Oprindelsen til Navnet paa denne lille Gade.

D. VIINGAARDSSTRÆDE løber ud til Kongens Nye Torv med den østre Ende. Denne Gade har faaet sit Navn af en Viingaard, som laae i den Kongelige Frugt-Hauge, Kjøbenhavns Slot tilhørende, hvilken Hauge laae lige over for Slottet paa Kanalens eller Gammelstrands nordre Side og indbefattede all den fra Søen opfyldte Grund, hvorpaa nu omstunder alle de Bygninger, Gaarde og Huuse ere

112

opbygte, som ligge langs fra Holmens Broe eller Størrestræde omkring Holmens Kanal ud til Kongens Nye Torv, heele Viingaardstræde tilligemed alle Skipperbodernes tæt bebygte Gader. Da denne Kongelige Slots-Hauge med Tiden var alt for liden, saa udlagde Kong Christian den Fierde al den store Grund til Bygnings-Pladser, og derimod andlagde høybemælte Konge Rosenborg Lyst-Slot og Kongelige Hauge, som paa de Tider laae uden for Stadens Volde. De Bygninger, som da laae Aar 1533 ved ommældte Viingaard, bleve kaldte de NYE BODER PAA VIINGAARDEN. Ud til Viingaardstræde vender Nicolai Kirkes søndre Side, saa og dens Kirkegaard, indhegnet med en lang Brandmuur, samt Kirkens Sprøytehuus. Aar 1776 i May afbrændte en Deel smaa og uanseelige Huuse, i hvis Stæd sees nu smukke Bygninger opførte. Udi denne Gade, lige over for Kirken, er St. Nicolai Kirkes Sogne-Præstes Residence No. 182, saa og Klokkerens Bolig No. 183, Organistens Huus No. 184 samt Kirkens nederste Capelians Præstebolig No. 185.

E. VED KIRKEGAARDEN, hvor Over-Graveren og Under-Graveren ved St. Nicolai Kirke have hver sin frie Bolig.

F. STORE KIRKESTRÆDE. Derudtil vender Nicolai Kirkes nordre Side og Kirkegaarden, som er indhegnet med Stakkitværk. I denne Gade er Nicolai Kirkes øverste Capelians Præstebolig No. 30.

G. LILLE KIRKESTRÆDE. Derudtil vender en høy muuret Tilbygning til Nicolai Kirke-Taarn, hvorigiennem er en gehvælvttet Aabning for Fodgiængere, ligeledes Kirke-Taarnets Hoved-Portal, hvis Indgangs-Port til Kirken altid nu omstunder holdes tillukt, og ikke har været aaben for Sognefolkets Nytte siden Pestens Tid Aar 1711, formedelst den stærke Vindfang og Træk, som her igiennem falder ind i Kirken. Formedelst Husenes tætte Indbygning op til ommældte Taarns Tilbygning, var Vejen her i forrige Tider saa smal for Fodgiængere, at ingen Vogn kunde komme frem; men da det her tæt op til Taarnets Udbygning beliggende Huus blev af den rasende Pøbel

113

ruineret paa den for Rigerne og Staten uforglemmelige Dag den syttende January Aar 1772, saa blev samme Huus, der ellers af Ælde var forfalden, efter Stadens Øvrigheds Foranstaltning gandske nedreven og dets Grund udlagt til Gadens Udvidelse, saa at her nu kand kiøre en Arbeidsvogn.

H. HVÆLVINGSTRÆDE gaer fra St. Nicolai Kirke-Taarn til Admiralgaden. Til dette Stræde vender Nicolai Kirkes vestre Ende og Taarnet. I dette Stræde i Hiørnet af Kirkegaarden er andlagt et konstigt TRYKVÆRK til at kunde i paakommende Ildsvaade i Naboelaugget rædde Kirken dermed. Dette TRYKVÆRKS Beskrivelse forekommer siden ved §. 2. I samme Stræde ligger ogsaa NICOLAI KIRKES FATTIGES SKOLEHUUS No. 219 og er en af Grundmuur nye opført Bygning, hvori Skolens Lærere nyder frie Værelser. Dette Stræde har faaet sit Navn af en Hvælving, hvor en Kanal eller Arm af det salte Vand havde i fordum Tid sit Løb under de smalle Gader ved St. Nicolai Kirke og var for Rummets Skyld skyflt med Huuse. Samme Kanal blev afskaffet i Kong Friderik den Andens Tid, hvilket een af Kanzellie-Archivets Registranter beviser. At det salte Vand har her i fordum Tid skaaret sig ind og dannet 3 Holme eller smaa Øer, viiser OLIG. JAGOBÆI FRAGMENT. Histor. Mss. med disse Ord: Locus, in quo hodie situm est Templum D. Nicolai, in insulas tres olim discissus ab undis marinis alluebatur, det er: Det Stæd, hvor nu St. Nicolai Kirke er bygt paa, var i fordum Tid adskilt i tre Holme og blev overskyttet af Søens Bølger.

J. SKIPPERBODERNE kaldtest i fordum Tid al den vitløftige Strækning, som nu indbefatter de Gader LAXEGADEN, HUMMER-GADEN, DYBENS-GADE, ADMIRAL-GADEN, SQVALDERGAARDEN &c. Al denne Grund var i de ældre Tider oversvømmet af Havets Vand, som da løb ind imellem Bremmerholm,

Slotsholm og Byen, som forhen er mældt. Efterat al dette Distrikt blev efterhaanden opfyldt, saa blev i de følgende Tider andlagt en stor Kongelig Frugthauge med

114

Lysthuus, Slottet tilhørende, saa og en Viingard med tilhørende Bygninger (See forhen Lit. D. pag. 111). Haugen var indhegnet med en Muur, langs med Muren indtil Viingardstræde var en stor Plads til at holde Dyst-Renden eller Carroussel paa. Da al den Kongelige Hauge blev ødelagt for at indrætte sammestæds et nye Qvarteer i Staden med Huuses Opbyggelse, saa bleve de smaa Vaaninger, som paa Viingardens Plads bleve opbygte, kaldte i lang Tid DE NYE BODER PAA VIINGAARDEN (cfr. Loc. cit.); men da hele Pladsen blev Tid efter anden meere ordentligen bebyggt, fik Gaden Navn af Viingardsstræde. Paa ommældte Ring-Rende-Pladsen og den forrige Haugeplads lod Kong Christian den Fierde opbygge Boliger af een Etages eller Stokværks Høyde til sine Søe-Officerere, som da kaldtest Kongens Skippere, samt til sine Styr mænd, Skibs- og Archelie-Folk, Høy-Baadsmænd, Bysseskiøttre &c., hvor de skulle boe udi nær ved Bremmerholm. Paa ethvert Hiørnehuus blev anslåged, hvad enhver af disse nye andlagde Gader skulle heede, saasom Delphingaden, Laxegaden, Hummergaden, Størregaden, Admiralgaden (See L. HOLBERGS Danmarks Histor. II Del pag. 904). Delphinstræde havde 24 Vaaninger, Laxestræde havde 48 Vaaninger, Hummergaden havde 40 Vaaninger og Størregaden havde 18 Vaaninger (See WOLFS Encomion Daniæ pag. 159). Hvorudover alt dette nye Qvarteer, som i Gader var afdeelt, med samtlige Huse fik Navn af Skipperboder (See E. PONTOPPIDANS Annales Eccles. Dan. III Theil pag. 706.). Til Holmens Kirkes Præster lod Kong Christian den Fierde ogsaa her af Grunden opmure Præsteboliger. Men i de følgende Tider, da Staden blev anseelig udvidet ved Øster-Ports Forflyttelse fra Enden af Østergade og de gamle Voldes Nedrivelse sammestæds, og en meget stor Strækning, baade Rosenborgs Kongelige Lyst-Slot med sin tilhørende store Hauge, saa og alle mod Sønden og Østen derhosliggende Grunde paa den Kant, bleve indlæmmede inden for Stadens nye Fæstnings-Volde, lod høybemælte Kong Chri-

115

stian IV i dette nye og større Qvarteer andlægge for sine Matroser de saa kaldte NYE BODER Aar 1632 (See N. SLANGES Historie om Kong Christian IV pag. 747), hvorudover Skipperboderne bleve ved Auction bortsolgte som andre Stadens Grunde til Borgerfolk, hvilke nu Aar efter Aar have forandret de fleeste forrige gamle og af Ælde forfaldne smaa Vaaninger til anseelige store og smukke Huse, saa at det gamle Navn SKIPPERBODER med Tidens Længde gandske tabes. Da nu disse Skipperboders adskillige smaa Gader bleve efterhaanden beboede af Borgerfolk og ei længere af Kongens Søefolk, til hvis Boliger denne Grund egentlig først blev bestemt, saa holdt Nicolai Kirkes Præster for, at alle Borgerfolk i Skipperboderne skulle høre til Nicolai Kirkes Meenighed; men Kong Friderik den Tredie i sit Brev af 7. May Aar 1660 erklærede, at bemælte Skipperboder i Almindelighed uden Hensigt til deres Beboere skulle henhøre under Holmens Kirke.

K. LAXE-GADEN er den mellemste Gade i Skipperboderne og med den ene Ende løber ud til Boldhuusgaden. Udi denne Gade ligger Holmens Kirkes Fattiges Skolehuus No. 303.

L. REVERENZ-GADEN er et kort Stræde eller Enden af Laxegaden ud til Kongens Nye Torv. Hiørnegaarden af denne Gade og Viingardstræde kaldes Det Engelske Hotel og er en Tracteur-Gaard, som har Aar 1760 faaet Giæstgiver-Friehed, og holder aaben Viin-kiælder. Her ere apterede Værelser til ankommende reisende Stands-Personer saa og til at holde Bryllupper, Bal, Concert paa.

M. DYBENS-GADE er lukt i den østre Ende. Gaden har faaet sit Navn af DYBET, fordi her i forstum Tid (førend all den Strækning imellem Bremmerholm og Nicolai Kirke blev opfyldt) var det dybeste Stæd imellem de høye Grunde i Søen, som da overskyllede den hele Egn indtil sidst i det sextende Aarhundred. Thi man finder, at Kong Christian den Tredie i sit Brev, dateret 23. February Aar 1557 til Borgemester og Raadmænd i Kiøbenhavn har befalet at opfylde

116

samme Plads inden et Aars Forløb og den broelægge; men ingen Bygning at sætte derpaa, da samme Plads skulle være frie for den meenige Mand til at skibe deres Gods ind og ud paa, og altsaa tiene til en Losse- og Lade-Plads for Kiøbmands-Vahre. Medens de først opbygte, smaa Huse til Kong Christiani Quarti Marine stode ved Magt, saae man paa Hiørnehuset af Dybensgade og Ulkegaden et Skildt siddende over Døren, paa hvilket Bræt stod afmalet en nøyagtig Afteigning af Egnens Situation i de ældre Tider, saa og derhos stod malet det Navn DYBET. Men da samme liden Hiørnehuus formedelst Ælde blev nedreven, og et høyt, anseeligt Huus igien blev opbyggt Aar 1760, saa blev samme mahlede Bræt ei opsat igien, formodentlig fordi det nye opbygte Huus ei skulle beholde det gamle Navn. I Dybens-Gade ved den lukte Ende er et Sukker-Raffinaderie, som ogsaa har Udgang til Viingaardstræde.

N. HUMMERGADEN er meget bredere end de andre Gader i Skipperboderne, og tillige snorræt andlagt, men lukt i den østre Ende. Udi Hiørnehuset No. 350 har været af Kong Christian IV Aar 1647 oprættet en NAVIGATIONS-SKOLE eller et Søe-Academie for Skibsfolkernes Information, og blev beboet af Navigations-Directeuren. (See HOLBERGS Danmarks Hist. Tom. II, pag. 904).

O. ADMIRAL-GADEN slutter for Enden af Skipperboderne. Den har faaet sit Navn af Admiralen eller Chefen for hele Orlogs-Floden, som boede her i denne Gade i den for ham opbygte Vaaning, eftersom Gaden henhørte til de for Kongens Søe-Magt opbygte Skipperboder. Paa et Huus, fordum tilhørende GABRIEL JACOBSEN, Kirkeværgen ved Holmens Kirke og tillige Forstander ved Kongens Syge-og Qvæsthuis paa Bremmerholm, har staaet denne Latinske Inscription: Deo Dante, Non Valet Invidia. Deo Non Dante, Nil Valet Labor. Piis cum Deo & Hominibus Luctandum. Pingvis Hæreditas Filiorum Dei. Deus Mira Ratione Suis Prospicit. Angelorum Societas, Piorum Solatium. Hic Serit; Ille Metit. Terram Ceris, Terram Teris,

117

Terram Qværis, in Terram Reverteris. Homo Nunquam in eodem Statu Permanet.

P. STØRRE-STRÆDE er den overmaade brede og anseelige Gade, beliggende lige for Holmens Broe, hvor daglig falder en stærk Passage af Gaaende og Kiørende forbi Holmens Kirke, Admiralitætet, Gammel Holm og siden videre omkring ved Holmens Kanal. Alle Husene paa Større-Længden have i fordum Tid været 18 Numere, hvert Huus betegnet med sit visse Tal fra Hiørnet af Admiralgaden indtil Holmens Kirkes Chor-Skoles-Huus, som er Hiørnehuset af Ulkegaden, hvilket Tal staae indhuggen i Steen over hver Dør, og derfor kaldes disse Huuse i daglig Tale NUMERNE VED HOLMENS KIRKE. Ud til denne Gade vender Holmens Kirkes nordre Side og dens Hoved-Indgangs-Portal, samt Kirkens anseelige Brandmuur, dernæst ADMIRALITÆTETS anseelige Bygning, ziret med en Port midt paa, hvorigiennem er Indgangen til Bremmerholm eller Gammel Holm.

Q. VED HOLMENS GANAL, saaledes kaldes al den Strækning af de smukke Gaarde og Bygninger, som ligge langs med den krumgaaende Canal, som skiller Bremmerholm fra Staden. Alle disse Gaarde ere først blevne andlagde og opbygte, efterat Stadens Fæstnings-Volde, som her stode, bleve nedrevne Aar 1608, og den forhen ommældte Kongelige Slots-Frugt- og Lyst-Hauge, tilligemed Ring-Rende-Bahnen blev udlagt til Skipperbodernes Andlæg af K. Christian IV. Blant disse Gaarde er den Gaard No. 405 en Præste-Residenz for Sogne-Præsten ved Holmens Kirke. Den første Gaard ved Holmens Kanal eller den store Hiørnegaard (hvis Frontispice og Port vender ud til Kongens Nye Torv) er saa anseelig stor, at den strækker sig til 3 Gader og er bygt af Admiral GODSKE LINDENOU.

R. HOLMENS CANAL eller REVIERE, hvis Indløb er med en Flyde-Bom tillukt, fordi samme Canal bruges ikke til Byens Nytte for Fahrtøyer, og derfor er denne Canals Bolværk paa Stadens Side forsynet med et høyt Brystværk, beklædt med Bræder. Men denne Canal

118

bruges allene til Kongens Tieneste for at kunde med Pramme afhænte Anker-Touge og Takkelage til Kongens Orlogs-Skibe fra HOVED-MAGAZINET, som er bygt inde paa Gammelholm langs med samme Canal, som nu adskiller Gammelholm fra Staden. For Enden af denne Holmens Canal ligger COMÆDIE-HUSET. Ellers er at

mærke, at bemælte Canal er en overbleven Levning af Stadens forrige Fæstningers Vold-Graver, hvilke gik tvært over Kongens Nye Torv eller Hallands Aas forbi den gamle Øster-Port, som paa den Tid stod for Enden af Østergade; men ved Stadens Udvidelse Aar 1608 bleve disse Volde sløyfede, Graverne opfyldte og planerede, saa nær som det Stykke af dem, som nu kaldes HOLMENS CANAL, fordi den nu ved Bolværk paa begge Sider indhegner Gammel-Holm.

S. NELLIKE-GANGEN eller NELLIKESTRÆDE er et smal Stræde, som gaaer fra Viingaardstræde ind til Dybengade.

T. SQVALDERGAARDEN er et smal Stræde lige for Indgangen til Nicolai Kirkegaard. Denne smalle Gade giennemskærer Skipperboderne, og løber fra Viingaardstræde til Størrestræde eller lige ud for Holmens Kirke, hvor dens yderste Ende er i forrige Tider kalden DELPHINSTRÆDE. For at faae denne Gade med Tidens Længde bredere, saa blive de Huuse, som formedelst Ælde nedrives og igien opbygges, andlagte et vist Alnemaal længere ind paa Huusgrunden.

U. BOLDHUUS-GADEN er en meget anseelig breed, men ikkun kort Gade, beliggende lige for Enden af Laxegaden og vender ud til Gammelstrands Kanal. Denne Gade har faaet sit Navn af det her i fordum Tid lige over for Slottet staaende Kongelige BOLDHUUS; men da Kong Christian IV lod de ommældte Skipper-Boder andlægge, saa blev samme Boldhuus nedreven for at benytte sig af dens Grund, og efter den Tid blev et nyt Boldhuus opbyggt ved Slottet norden for det gamle Ridehuus og Ridebahne.

V. VED GAMMELSTRAND, saaledes kaldes al den store Strækning af Gaarde og Bygninger, som ligge fra Holmens Broe lige til Høybroe

119

langs med Gammelstrands Kanal. Blant disse smukke Gaarde ere at agte: (a) KRÆMMER-COMPAGNIET No. [251] og (b) DEN FORGYLDTE FORTUN, af sin Eyer Hotel Royal kalden, No. 253, hvilke tvende Gaarde ere privilegerede Herbergere- og Giæstgiver-Gaarde for ankomne reysende Stands-Personer, og ligge meget behagelige lige for det Kongelige Residence-Slot. Dernæst er ogsaa at agte den i fordum Tid saa kaldte STEENBUKKENS GAARD No. 253, som ogsaa er privilegeret at modtage Reysende. Denne anseelige store Gaard er opbyggt efter de gamle Tidens gothiske Architectur med meget Billedhuggerie, mange Steen-Billeder og andre Zirater, samt ziret med 2 smaa Taarne og et større Taarn tækket med Kobber. Over det store Portal sees den gamle adelige Families MARSVINS Vaaben, hvilket giver tilkiænde, at den er bygt og ejet af samme Familie i fordum Tid, hvorudover den altid er kalden Marsvins Gaard. Men det Navn Steenbuks Gaard har den faaet i de sildigere Tider efter den i Historien bekiendte Svenske General MAGNUS STEENBOOCK, som blev fangen i den Stad Tønningen i Holstein den 17. May Aar 1713, og en Tid lang boede i denne Gaard. Om GAMMELSTRANDS-CANAL, som denne lange Række af smukke Bygninger vender ud til, er mældt i Kiøbenhavns Beskrivelses I Del VI Kap. §. 5, pag. 408.

X. FORTUNSTRÆDER ere to nemlig: STORE og LILLE FORTUN-STRÆDE. Man seer her nogle nye opbygte Huuse, hvilke ere andlagte nogle Alne længere ind tilbage, for at kunde i Fremtiden faae disse smalle Gader omdannede til bredere, ligesom Husene af Ælde behøve at nedrives for at ombygges.

Y. LILLE FÆRGESTRÆDE saa kaldet for at skille den Gade fra Store Færgestræde. Hvorfore at disse Gader kaldes FÆRGESTRÆDE er mældt tilforn i dette Skrifts Første Deel VI Kap. Lit. D. pag. 401.

VI. UDI ØSTER-QvARTEER forekommer følgende publique Bygninger, Kirker, Stiftelser &c. nøyagtigere at beskrives.

120

§. 1.

1: Sankt Nikolaj Kirke

ST. NICOLAI KIRKE (hvis nordre Side vender til Lille Kongens Gade, hvorfra er Indkiørselen til Kirkens Portal, og dens søndre Side vender til Viingaardstræde) er beliggende i den Deel af Staden, som ey i den store Ildebrand i October Aar 1728 blev beskadiget. Af den Aarsag kand denne Kirke endnu fremviise al den udvortes og indvortes Pragt, som de tre allerede ommældte Sogne-Kirker ved bemælte ulykkelige Ildebrand bleve berøvede.

St. Nicolai Kirke er i sin Orden den tredie Sogne-Kirke i Staden; men i Henseende til sine Zirater kand den med Billighed kaldes den fornemste; thi Kirkens konstige og prægtige Taarn tilvejebringer største Anseelse, da det næst Vor Frue Kirke-Taarn er det højeste og ziirligste Taarn i Staden. Kirken er 112 Alen lang udvendig; Bygningen er fra Kirkegaardens Overflade til Taget 25 Alne høj, men 41 Alen høj til Tagryggen, og er tækket overalt med Kobber. Kirke-Taarnet er til den yderste Ende af Knappen paa Fløystangen 152 Alne høj, nemlig til Vægtergangen 43 Alen, derfra til Spirets Begyndelse 30 Alne, saa at hele Taarn-Muren, som bærer Spiret, er 73 Alne høj. Det store Spiir er i alt 66 Alen høj til den runde Kugle, som hviler paa Spiret, og Fløystangen med sine Zirater er 13 Alen lang. Fløyet er 5 1/2 Alen lang.

Førend man nærmere beskriver St. Nicolai Kirkes ud- og indvortes Prydelser, vil man først gaee tilbage i Tiden og betragte Kirkens Ælde og høye Alder, dens allerførste Andlæggelse, Beskaffenhed og Skiæbne.

Allerførst maa man viide, at Havnens Vand eller (om man saa vil kalde det) Vandet af Gammelstrands overmaade brede Revier i de ældste Tider gik op paa Stadens siide og nedrige Engbund, saa at de adskillige smaa Gader og Stræder, som ligge sønden og vesten for Nicolai Kirke, ere andlagte paa en opfyldt Strandgrund. Bemælte salte Søe-Vand gik da lige op til den første St. Nicolai Kirke, som

121

blev bygt paa et Bulværk eller Pæle nedslagne i Havbredden. (See tillige forhen Kap. VIII §. 4). St. Nicolai Kirkes Alder og allerførste Bygning er fra først i det trettende Aarhundred eller omtrent Aar 1216, og altsaa kand man med største Billighed ansee St. Nicolai Kirke for at være den allerførste Kirke, som er andlagt i Staden ved Søkanten, eftersom Byen har faaet sin Væring af Søefahrende, hvilke have helliget Kirken til den Katholske Helgen St. Nicolaus, som var alle Søefahrendes Patron og Beskiærmere paa deres Seilads og Søe-Reiser. Dog var St. Nicolai Kirke paa de Tider ikke bygt paa det Stæd, hvor den nu staaer, men noget længere borte paa et andet Stæd, nemlig paa Østergade paa den Gaards Grund No. 42, eftersom Vandet af Stranden gik saa høyt op paa de Tider. Med hvilken uomstødelig Vished man veed det, derom er til Læserens Oplysning allerede anførte paalidelige Beviser i det VIII Kapitel §. 4, pag. 104f.

I Henseende til den første og ældste St. Nicolai Kirkes Bygning, som har staaet paa bemælte Stæd paa Østergade i 231 Aar, er at agte: Paa Universitætets Bibliotheque ex Donatione Rostgaardiana findes et Manuscript af No. 74, som siger: "At der var et Capell med St. Nicolai Altere, bygget paa Pæle, slagne i Hav-Bredden. Det var Borgernes Sognekirke, indtil den østre Plads af den flade Pusterviigs Strand var med stor Bekostning indpælet og Aar 1447 opfyldt, hvorpaa Kong Christopher III (eller af Bayern) fra Grunden oprættede den store Kirke med et høyt Taarn." I dette St. Nicolai Capell og første Kirke vare adskillige Altere, nemlig: ST. ANNÆ Alter, ST. ANTONII Alter, ST. BRANDANI Alter, VOR HERRES JESU CHRISTI OG ST. BRANDANI Alter, HELLIG KORSSES Alter, stiftet ved den nørre Kirke-Dør Aar 1499, 1501. I det Danske Magazins Tom. III, pag. 206 og 209 anføres et Gave-Brev og et Skiøde paa en Gaard og Grund i Kiøbenhavn, samt paa nogle Boder paa Dragør, hvilke PEDER UNGAR, Notarius og Raadmand i Kiøbenhavn, gav Aar 1463 tillige-

122

med sin Hustru ELLEN ANDERS-DAATTER til at stifte et Altar og en Guds-Tieneste ved SALVATORIS, som og kaldes ST. BRANDANI Alter paa Nicolai Kirkes nordre Side. Til denne St. Nicolai Kirke have mangfoldige testamenteret deres Skibe, ligesom andet Arvegods; thi Aar 1261 har en Herremand PETRUS OLAI eller PEDER OLSEN i sit Testamente givet alle sine Skibe til St. Nicolai Kirke med disse Ord: Ecclesiæ beati Nicolai Hafnis

omnes Naves meas, quas habeo ibidem, det er: Til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn giver ieg alle mine Skibe, som ieg haver sammestæds. Kirken havde da ogsaa sit Sogn og sin Kirkegaard; thi i Documenter af Aar 1296 nævnes Parochia St. Nicolai og Cimiterium S. Nicolai (See E. PONTOPP. Orig. Hafn. pag. 36). Ligeledes havde St. Nicolai Kirke ogsaa sin Deel i den aarlige Fiske-Tiende, hvilken Tiende Kapitelet ved Vor Frue Kirke tilegnede sig, og derfor førte St. Nicolai Kirkes borgerlige Forstandere Gerlach Floor og Danckert Lange paa Kirkens Vegne Aar 1487 Trætte og Process derom med Capitulet; men de udrættede intet, som er at see af Pavens Brev og den derpaa grundede Commissions-Dom, hvorom kand efterlæses E. PONTOPPIDANS Annales Eccles. Dan. Tom. II, pag. 685 seqv.

Da denne ældgamle St. Nicolai Capell eller Kirke (som nu havde staaet paa ovenmældte Stæd omtrent 231 Aar) var dels af Ælde ved Tidens Længde forfalden, dels ogsaa alt for liden til at kunde rumme sit Sognefolk, hvilke nu vare i Antallet formerede, da baade flere Gader ved Strandgrundens Opfyldelse og Huses Andlæggelse bleve hver Aar opbygte til flere Familiers Beboelse her i Egnen, saa begyndte man Aar 1447 i Kong Christopher af Bayern hands Regiærings-Tid at bygge en nye ST. NICOLAI KIRKE lidt længere ud fra Østergade (See E. PONTOPP. Orig. pag. 157). Nys forommældte Manuscript blant den Rostgaardske Donation siger: "At Kong Christopher III oprættede fra Grunden den store Kirke med et høyt Taarn." Denne nye St. Nicolai Kirkes Bygning paa det Stæd, hvor den nu staaer,

123

stod meget længe i Bygning, inden den blev færdig til Guds-Tienestes Holdelse deri. Thi Aar 1509, Torsdagen efter den Søndag Invocavit eller Første Søndag i Faste, blev St. Nicolai Kirke indviet af den Norske Biskop ANDERS MUS af Opslo paa den Roskildske Biskops JOHAN JEPSØNS Vegne, tilligemed HØYE ALTERET in Honorem B. NICOLAI Confessoris, SANCTÆ CRUCIS & beati OLAVI Regis. Man ansatte da ogsaa tillige Festum Dedicationis Ecclesiæ & Summi Altaris at helligholdes aarligen næste Søndag efter St. Mortens Dag. Aar 1517 blev Kirkens Bygning gandske fuldbragt, hvilket Aarstal staaer med forgyldte Bogstaver paa Taarn-Muren. Udi adskillige Documenter finder man nævnte følgende Helgenes Altere, som have i de katholske Tider staaet i denne nye opbygte St. Nicolai Kirke indtil Lutheri Reformation Indførsel i Danmark, nemlig: 1) HØYE ALTERET, Summum Altare. 2) ST. ANNÆ Alter. 3) ST. ANTONII Alter. 4) ST. SALVATORIS og ST. BRANDANI Alter. 5) HELLIG KORSES Alter ved den nørre Kirke-Dør. 6) ST. MAURITII Alter, stiftet Aar 1509 af en Borger i Kiøbenhavn ved Navn Peter Bödicher, paa den nørre Side ved Høye Chor, som Jomfru Mariæ Billede udi Soel-Gislen midt paa samme Altere standendes er. Til dette St. Mauriti Alter i St. Nicolai Kirke er Aar 1511 given en frie Residence, som Præsten skal iboe, liggende vesten nest op til Archebispens Gaard paa St. Nicolai Kirkegaard. 7) HELLIG TREFOLDIGHEDS ALTER paa den søndre Side Øster op til Kirkedøren, stiftet af Borgemester Hans Bogbinders Sviger-Forældre, 8) JOMFRU MARIÆ Billede. 9) ST. MICHELS Alter, som stiftet er ved den nørre Kirke-Dør. 10) ST. JOOSTES Alter, 11) ST. SEVERINI Alter. Sognekaldet til St. Nicolai Kirke laae under det Præbende, som tilhørte Cantor i Vor Frue Domkapitel og derfor kaldtes PRÆBENDA SANCTI NICOLAI. Aar 1452 nævnes Oluf Jensøn, Cantor i Vor Frue Kirke i Køpenhafn tillige Forstander til St. Nicolai Kirke. Ligeledes Aar 1520 nævnes Andreas Friis, Cantor sammestæds tillige Sogne-Præst paa Capitelets Vegne til St. Nicolai Kirke. Samme ANDREAS

124

FRIIS var den sidste katholske Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke. Thi da Doctor Morten Luther havde begyndt at reformere Religionen udi Tydskland, og Kong Christian den Anden i Danmark havde fornummet, hvad Forandring hands Morbroder Churfyrsten af Sachsen havde gjort i sine Lande, i det at han havde forladt Pavedømmet og reduceret det geistlige Gods, og adskillige af de Danske Undersaatter havde allerede faaet Smag paa Luthers Lærdom, saa begiærede Kong Christian II af forbemælte sin Morbroder Churfyrste Friderich i Sachsen, at han ville skikke ham en lærd Mand, der kunde forklare samme Lærdom her i Riget, paa det at de Nordiske Folk ogsaa kunde faae nogen sand Oplysning om Guds Ord. Derpaa blev Magister MARTINUS, en efter Resenii Vidnesbyrd lærd og oprigtig evangelisk Prædikant fra Wittenberg skicket til Danmark. Denne Mag. MARTINUS eller Mester MORTEN fik af Kongen strax efter sin Ankomst til Kiøbenhavn Tilladelse at prædikke udi den nyelig opbygte St. Nicolai Kirke alle Søndage og hellige Dage om Eftermiddagen (See L. HOLBERGS

Danmarks Riges Histor. Tom. II, pag. 64). Eftersom Almuen ikke forstode det fremmede Sprog, hvori Mester Morten prædikede, saa paatog Broder PAULUS ELIÆ CARMELITA (som af Begyndelsen antog den evangeliske Lærdom, men siden faldt tilbage til den katholske, og af den Aarsag blev kalden POUL VENDEKAABE) sig den Umage at igientage Mester Mortens Prædiken paa Dansk. Men fordi Mester Morten havde ingen Gaver til Prædikkestolen og desuden havde nogle underlige Gebærder og Lader paa sig, saa fik hands Lærdom ingen synderlig Fremgang. Den katholske Geistlighed, som fandt ikke deres Reigning ved Reformationen, tog deraf Andledning til at gjøre Mester Mortens Prædikener latterlige for Almuen; thi Kanikkerne og Vicarierne ved Vor Frue Kirke lejede en fattig Skoledreng, som mesterlig kunde efterabe alle Folk i Ord og Lader, til at løbe omkring i Byen for at divertere Folk i Sælskaber med at prædike efter Mester Morten, hvorved Drengen fortiente sig Penge

125

og blev derfor kalden Mester Mortens Abe. (PONTOPP. Annales Tom. II, pag. 768). De katholske Lærere fik dog ved denne Drengs Abespil udrættet saa meget, at Mester Mortens Prædikener bleve giorte latterlige for Almuen, paa det at de ikke selv skulle tabe i deres feede Indkomster ved Luthers Lærdom og Reformation. Mester Morten reiste derfor hiem igien til sit Fæderneland. Men omsider kom det videre, da Mag. HANS THAUSØN (forhen en Munk i Antvorskov Kloster) kom hiem fra Wittenberg, hvor han af Doct. Luthers og Melanchtons Underviisning havde fattet den evangeliske Troes Principia, og blev den første Reformator i Danmark; thi Aar 1526 blev han af Kong Friderik den Første antagen som Hof-Capellan og overlod Kongen ham til Indbyggerne i Viborg i Jylland at prædike for dem. Derefter blev Mag. Hans Thausøn Aar 1529 kalden til at være Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn, hvor Mester Hans Thausøn havde bædre Lykke end Mester Morten havde haft. Thi Mag. Thausøns fortræffelige Gaver til at undervise og overbeviise sine Tilhørere vare ledsagede tillige med Guds Aands giennemtrængende Kraft, saa at hands Fiender maatte give Sandheden Rum i Hiertet og til sidst bleve hands Venner. I sær fik St. Nicolai Kirke stort Tilløb af Tilhørere, da Mag. Hans Thausøn begyndte i Augusty Maaned Aar 1529 at lade synge Danske Psalmer i Kirken, og derfor til offentlig Brug indførte Claus Morte[n]sens Danske Oversættelse af Davids Psalmer, nyligen forhen trykte i Rostok. Til en bestandig Erindring derom synger man her i St. Nicolai Kirke altid den Psalme: Vi TROE ALLESAMMEN PAA &c., som staaer bag i Dr. Kingos Psalmebog blant Liig-Psalmer; da derimod i alle de andre af Stadens Kirker synges den Psalme: VI TROE ALLESAMMEN &c., som staaer foran i Psalmebogen.

Af Begyndelsen havde ST. NICOLAI KIRKE ikke saadanne Bygnings-Pragt og Zirater, som den nu har at fremviise; thi baade var Kirken indvendig meget mørk, saa og havde den intet Taarn i mange Aar, fordi Taarnet tilligemed Kirken var bleven af Torden Aar 1566 be-

126

skadiget. Men Rigets Hofmester Christopher Walkendorph lod her ved Nicolai Kirke (ligesom han gjorde ved Hellig Geistes Kirke) opføre et anseeligt Taarn Aar 1582 og anvendte sine egne Midler paa at købe Kalk og Steen dertil, ja denne Herre umagede sig selv ofte med at stige op paa Stilladsen for at see til med Arbeidsfolkene. Samme Taarn kostede 19000 Rdr. Over Taarn-Porten i Hvælvingen øverst staaer denne Inscription: I. H. S. I Herrens Navn hafver Jørgen Bubert og Knud Hansen fuldkommet dette Muurværk paa Kirkens Bekostning. Paa Buen over Taarn-Portens Portal staaer dette bibelske Sprog paa Latin: Custodi Pedem Tuum, ingrediens Domum Dei & Appropinqua, ut audias. Ecclesiast. IV. Anno 1593. Spiret, som var opsat paa samme Kirke-Taarn, var vel baade høyt og stort, men dog ey forsvarligen bygt; thi Aar 1628 Natten imellem den 28. og 29. January blev det af en uholdig haard Vesten-Vind nedkastet langs paa Kirken, og ved sit Fald knusede den hele Kirke-Hvælving, hvorudover Kirken blev saa uryddelig, at den i Aar og Dag ikke kunde bruges; men Meenigheden maatte et heel Aar holde Guds-Tieneste under aaben Himmel paa Kirkegaarden (See THOMÆ VELLINGII Calendar. Manusc. RESENII Excerpt. Manusc. L. HOLBERGS Danmarks Rig. Histor. Tom. II, pag. 729). Da Hvælvingen paa Kirken blev muret op igien og Kirken repareret, lod Kong Christian den Fierde gjøre Kirken langt lysere end tilforn; thi han lod den forsyne med større Vinduer, saa og lod han opbygge det nye Chor med lange og høye Vinduer, hvilke gave Kirken en anseelig Lysning. Ligeledes lod Kong Christian IV Kirken udvortes pryde med tre smaa, dog meget ziirlige Spire, staaende over Choret, nemlig: Et Spir med to Klokker i, 42 Alen høyt over Taget

med en Hane til Fløy, og to mindre Spire, hver 37 Alen høy, staaende hver ved sin Ende af den østlige Kirke-Gavl. Kongen lod ogsaa Kirken tække overalt med Kobber. Hoved-Spiret paa Kirke-Taarnet selv forblev i mange Aar ikkuns en plat og nedrig Spitse, fordi man imidlertid sankede paa de

127

tredive Tusinde Rigsdaler, som bleve anvendte paa det med tre Afdeelingers ziirlige og anseelige Spiir, som nu sees at ziire Kirken. Paa dette overmaade smukke Spiir begyndte man at bygge Aar 1666, og Aar 1668 blev det gandske Taarn færdig. Dog blev Fløystangen ikke opsat førend i Aaret 1669, da en Trompetter, som sad paa Livet, frelste sig derved, at han efter sit frivillige Tilbud gik op og stod paa Fløyet uden mindste Rygstøtte, blæste et Stykke i sin Trompet og udtømmede paa Kongens Sundhed nogle Viinglas, hvilke, da de bleve nedkastede af ham, fantest liggende i Græsset paa Kirkegaarden. Dette store og meget ziirlige Spiir paa Taarnet er af giennembrudt Arbeide, hvilende i Midten paa otte store forgyldte Kugler. Proportionen i dette Arbeide er saa accurat, og Arbeydet er saa næt, at alle fremmede Kiændere af god Architectur admirere det høyiligen som et rart Mesterstykke i sin Art. Man fortæller, at en Franzoos, som var af de Tanker, at udi Danmark kunde intet ret konstigt gøres, da han med en patriotiskindet Dansk Mand gik forbi St. Nicolai Kirke og med en henrykkende Forundring stod stille og ræt betragtede dette ziirlige Taarn og derfor spurgte sin Medfølgere: Cela est il fait icy? Er det Taarn gjort her til Lands? fik disse Ord til Giensvar: Non, on l'a fait venir de Paris, bien emballé, d. e. Ney, men man har ladet det komme fra Paris, vel indpakket.

Tæt op til Taarnets nordre Side er Aar 1629 opbyggt et smukt, grundmuret BEENHUUS, ziret med huggen Steen og to Dørre, prydede med et Jern-Gitterværk. Udi dette Beenhuus samles de dødes Beene, som opkastes ved at grave til Liigs Nedsættelse paa Kirkegaarden, da man siden nedgraver paa eet Stæd den Samling af de afdødes opkastede Hovedpander og Been. Paa dette Beenhuus læses følgende Inscriptioner. Paa den øverste Tavle læses indhuggen denne Danske Inscription: Dette Been-Huus haffver Hans Tregaard med sin kiere Hustru Maria Johans Daatter Gud til Ære og affdøde christne Menneskers opgrafne og adspredde Been til Hvile og Forvaring hos Guds

128

Huus paa Deres egen Bekostning ladet opsætte. Paa den nederste Tavle læses følgende bibelske Sprog paa Latin: Ezechiel Cap. XXXVII V. 5, 6. Sic ait Jehova: Ossibus istis Ecce Ego inducturus sum in Vos Spiritum, ut vivatis; Nam addam Vobis Nervos & obducam Vobis Carnem & Superindam Vobis Cutem bonam & Dabo in Vobis Spiritum, & Vivetis, ut cognoscatis, Me esse Jehovam. Dernæst læses disse Tydske og Danske Vers:

Der Menschen Ehre, Muth und Pracht
 Im Thod vergehet und wird gebracht
 Mit diesen Bein zur Erd und Koth,
 Und macht aus Hoffart ewig Noth.
 Derfor Fryct Gud,
 leff effter Hans Bud, Og gjør Dig hver Dag reede:
 Thi Døden kommer og før Dig ud
 Fra Verdens Lyst og Glæde
 Til Herrens Dom og sidste Dag,
 som skrækkelig vil være;
 Om Du ey rætter saa din Sag,
 At Du kand nyde Guds Ære.

Maria Hans Daatter. Hans Trægaard. Maria Fu[i]rens. Anno MDCXXVIII.

Udi Klokke-Taarnet hænger smukke KLOKKER, paa hvilke findes Inscriptioner: CANUTUS cognomine VALKENDORF, Opus istud eluxerat Hafniensis quando Decanus Eram. Paa den anden: Almi Pontificis Nicolai Sancti ad Honorem Johannes de Wastenovich Me Fecit Anno Domini MDXI. Paa den tredie: Anno Subscripto Tympana Fusa Duo Johannes de Wastenovich Me Fecit. Hane Campanam ex Turris Majoris Ruina Læsam A. D.

MDXI Refudit Felix Fux Anno 1628. Paa den fierte: FRIDERIGUS. TERTIUS. Dei. Gratia. Daniae. Norvegiae. Etc. Rex. Substantiam. Hujus. Campanae. Ex. Benevolo. In. Deum. Affectu. Et. Intimo. In. Ecclesiam. Ejus. Amore. In. Ornamentum. Ecclesiae. Divi. Nicolai. Larga. Manu. Dedit. Anno. MDCLV. Paa

129

den femte: Dum. Trahor. Audite. Voco. Vos. Ad. Gaudia. Vitae. Der jeg bleff støbt, da var Sanct Nicolai Kirckis Patroner Christoffer Hansen, Find Nielsøn og Peder Pedersen Borgemestere, Werner Klouman oc Morten Michelsen Raadmænd, Hendrik Jakobsøn oc Niels Aagesøn Kirkeværgere. Anno MDCLV. Claus von Dam Me Fecit. Sanctus Nicolaus. Paa den siette: Convoco. Viventes. Quando. Fit. Concio. Sacra. Defleo. Defunctos. Dum. Tumulantur. Humo. Henrick Berner oc Herman Wandelen Kirckeverger til S. Nicolai Kircke. Borchardt Gelgeisser Me Fecit. Anno Domini 1657. I Stæden for den revnede Tolv-Klokke, som tillige i nogen Tid var brugt til Vagt-Klokke, fordi Frue Kirkes Vagt-Klokke var bleven ubrugelig, skiænkede Kong Christian VII en Klokke, som i fordum Tid havde hængt i det gamle nedbrudte Kiøbenhavns Slots-Taarn, men var bevaret. Samme Klokke blev ophængt udi St. Nicolai Kirke-Taarn den 17. July Aar 1769. Inscriptionen paa samme Klokke, der nu næsten er 300 Aar gammel, er denne, saa meget mueligt deraf kand læses: In Honorem Domini Nostri Jesu Christi & gloriosae Virginis Matris, completum est hoc Opus a ... Domino Dno. Petro ... Anno Domini 1491. Da een af forhen ommældte Klokker rævned, saa blev ogsaa Aar 1769 den 18. July ophængt i St. Nicolai Kirkes Taarn en nye omstøbt Klokke, kalden FEM MANDS KLOKKEN, som vejer 17 Skippund 4 Lispund 15 Pund. Inscriptionen paa denne nye Klokke er: Fem Mands Klokker omstøbt paa Kirkens Bekostning Aar 1769 udi Kirkeværg J. Sonnichsens og J. Tulstrup's Betienings Tid. Disse Ord staaer paa Siden af Klokkeren, men oven omkring Klokkeren staaer denne Inscription: Me Fecit Michael Carl Troschell, koniglicher Hof-Klochen-Gieser in Copenhagen. Soli Deo Gloria. Aar 1773 bleve to nye omstøbte Klokker ophidsede i St. Nicolai Taarn, af hvilke den ene vejede 9 Skippund, og den anden Klokke vejede 4 Skippund 10 Lispund.

Vi betragte nu Kirkens Bygnings-Pragt udvendig og indvendig.

130

I Henseende til St. Nicolai Kirkes udvortes Pragt seer man Chorets udvortes Muure (hvilke Kong Christian den Fierde, som forhen mældt er, lod bygge) prydede paa Tagkanten med mange adskillige rare Billeder af Steen i naturlig Storhed, saa og med Mahlerier paa tykke Kobberplader, hvilke af alle Kiændere holdes at være af høy Værdie. Paa den østre Ende af Kirken seer man øverst paa Gavlen at staae den Katholske Helgens ST. NICOLAI Billede i Steen udhuggen over Legems-Størrelse, overalt gandske forgyldt. Denne Helgen har her ved Kirkens Bygning nydt dette høye Stæd at staae paa, saa og denne herlige forgyldte Klædning, fordi han i Pavedømmets Tid har været Kirkens Patron og de Søefahrendes Beskiærmer, og af ham bærer Kirken sit Navn. Paa Pillerne, som ere uden omkring Choret for at styrke Bygningen, staaer tie Steen-Billeder af adskillig Betydning, alle i fuld Legems-Størrelse og af ypperlige Mestere forfærdigede. Paa Gavlen omkring Choret finder man i Fordybninger staaende imellem Pillerne det gamle Testamentes Fædre og Propheter, saa og Vor Herre Christus med Apostlerne og Evangelisterne mahlede hver paa en tyk Kobberplade af de berømmeligste Mestere, som have levet i fordum Tid. Imellem disse Skilderier seer man paa to Stæder Kong Christian den Fierdes Navn i Chiffre med den Kongelige Krone over, ligeledes paa Kobberplader mahlet og forgyldt. Paa den søndre Side af Kirken ud til Viingardstræde seer man den overmaade accurate og store SOELSKIVE lige over Kirke-Dørens Portal. Denne prægtige Soelskive er indrættet og forfærdiget af den berømte Danske Professor Astronomia CHRISTIANUS LONGOMONTANUS, som var Tycho Brahes Discipel. Den er udstukken paa en meget stor, tyk Kobberplade og mahlet med store, forgyldte Romerske Tal, siddende fast paa Muren. Kirkens begge Portaler, saavel det til den søndre som det Portal paa den nordre Side af Kirken uden for Kirke-Dørrene, ere af Gothisk Arkitektur og fortiene nøye at betragtes af en Kiænder formedelst de mange Steenbilleder, konstige Zirater, saa og den mang-

131

foldige Forgyldning, hvormed de ere udstafferede. Aftegning paa St. Nicolai Kirkes søndre Side, tilligemed Taarnet sees i THURAS Hafn. Hod. Tab. LXXXVIII og E. PONTOPPIDANS Atlas, Tom. I. At Kirkegaarden paa den nordre Side ligger meget høyere end Kirkens horizontale Plan hidrører sig fra Pestens Tid Aar 1711; thi saalænge Contagionen vedvarede, var store og dybe Kuler paa denne Kirkegaard gravede, over hvilke laae Bielker og Bredder for Folk at gaae over paa ind til Kirken. I disse Kuler nedkastede Pestdragerne den Mængde af de døde Mennesker, som de havde samlet og udbaaret af Husene og lagt uden Forskiæl af Stand, Alder og Kiøn paa deres Pestvogne, hvilket var et særdeles gysende og rørende Syn at see, hvorledes snart en Arm, snart et Been, snart et Hoved hængte ned paa Siden af disse Pestvogne, som kørte dagligen med disse døde Legemer igiennem Gaderne hen til Kirkegaarden. Oven paa de i disse dybe Kuler nedkastede døde Legemer blev nedkastet nogle Tønder udlæsket[!] Kalk, førend Kulerne bleve tildækkede med Jord igien. Ved denne Mængde af Jords Opkastelse blev Kirkegaarden høyere og høyere. Hvor disse Pestdrager forefandt et Huus, hvori alle Folk vare uddøde af Pest, blev samme Huus strax tillukt og et Kors skrevet paa Døren. Paa denne nordre Side af Kirkegaarden ligger under en slet, sædvanlig Liigsteen begravet den i Historien bekiendte Gouverneur i Sverrig Hr. STEEN STURES Moder og Søster, hvilke begge døde af Pest i Kiøbenhavn Aar 1524.

Den SKUFFE, som bruges af Præsterne til Jords Paakastelse, er ziret med en Sølv-Plade, paa hvilken staaer: Rom. VI 23. Thi Døden er Syndens Sold. Foræret til St. Nicolai Kirke af Anders Holgersen Aar 1728. Paa Ringen, som gaaer ned paa Skaftet, staaer Sanctus Nicolaus. Aar 1771 den 29. April udkom Kongelig Ordre, bekiendtgjort ved Placater samme Dag, at intet Liig i Kiøbenhavn maatte begraves paa anden Tid end om Natten imellem Klokken eet og sex Slæt om Morgenen. Den 10. Octobr. næst efter blev Begravelses-

132

Tiden udsat til Klokken 9 Formiddag; men i Aaret 1772 blev denne Ordre igienkaldet.

I Henseende til St. Nicolai Kirkes indvendige Pragt, da er vel Kirken indentil gammeldags med tykke Pilarer, og derfor ikke overmaade lys. Men man seer her efter den gamle Gothiske Tids Smag og Architectur overmaade mange Prydelser af det nætteste Billedhugger-Arbeide, rige Forgyldninger paa Prædikkestolen, Orgelværket, Altaret og paa det høye Tralværk, som adskiller Choret fra Kirken. Man finder her ogsaa nogle rare Malinger, i sær et stort Skilderie, staaende under Orgelværket lige over Indgangen under Taarnet, for hvilket Malerie en anseelig Sum Penge af 1500 Rubler efter Fortælning skal være budden af den Russiske Czar Peter I Alexiowitz den Store ved hands Nærværelse i Kiøbenhavn. Dette Malerie er forfærdiget af Carl von Mandern. Under Taarnet paa den søndre Side seer man op til Taarn-Muren fæstet et overmaade stort Crucifix af Træe, naaende næsten til Jorden med en hosstaaende Skammel, hvilket, som en Levning fra Pavedommets Tid, her er hensat, men dog besøges flittig og andægtig af de ivrigste Katholiker, saa ofte Kirken er oplukt. Men fornemlig seer man prægtige Skilderier giorte paa Kobber af de største Mestere og indfattede i Rammer paa nogle Epitaphier med ziirlig Billedhugger-Arbeide udi Choret og dets Omgang. Paa Muren imellem Pillerne under Vinduerne seer man mahlede adskillige af den ældgamle Danske Noblesses Vaabener; men et langt større Antal af den gamle Adels Vaabener bleve ved Kirkens indvendige Hoved-Reparation i Aaret 1741 formedelst Muur-Svendenes Skiødesløshed skyflte og tildækkede ved Kirkens nye Over-Hvitning. Thi den gamle Danske Adel, som efter brugelig Skik i fordum Tid haver ladet sig copulere her i Kirken strax efter Froprædikken, lod altid til en Erindring om deres Copulation strax mahle hver sit Familie-Vaabn, baade Brudgommens og Brudens, paa Kirkevæggen. Paa den nederste Rad Pulpiturer skraas over for Prædikke-

133

stolen langs under Vinduerne paa den saa kaldte Kongelige Stoel seer man alle de høyloflige DANSKE KONGERS SKILDERIER af den Oldenborgske Stamme, forfærdigede af de beste Mestere, i Bryststykker og indfattede i Panelet under hver Vindue med hver Konges Navn under sit Skilderie. Samme Kongelige Stoel blev betrædet af Kong Christian VI og Dronning Sophia Magdalena tilligemed de høye Kongelige Personer Aar 1736 den 30. Octobr., da Jubelfæsten for Reformationen blev celebreret, hvor det Høykongelige Herskab anførte den Jubel-Prædiken, som blev holden her i Kirken af den Siællandske Biskop Doct. CHRISTEN WORM, eftersom Vor Frue Kirke endnu ikke den Tid var igien bleven opbyggt efter Ildebranden; men Vor Frue Kirkes Meenighed

holdt her i St. Nicolai Kirke sin Guds-Tieneste alternativement med Nicolai Meenighed. Paa Pulpiturene af samme Rad ned mod Orgelværket forefinder man mangfoldige gamle, prægtige Mahlerier af Helgene, hvilke fra Pavedommets eller de katholske Tider have endnu beholdt deres Plads og Indfatning i Panelet langs under disse indelukte Pulpitur-Stoles Vinduer; ligeledes seer man ypperlige Mahlerier af Apostlerne, Evangelisterne og Propheterne. Iblant andre udmærker sig et Mahlerie af vores første Moder EVA, samt af gamle Lærefædre og Reformatores, nemlig: ÆGIDIUS, GREGORIUS, AUGUSTINUS, HIERONYMUS, AMBROSIUS, LUTHERUS, PHILIPPUS MELANCHTON, desligeste ogsaa Mag. HANS THAUSØN, som var den første lutherske Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke, og Doct. PETRUS PALLADIUS, som var den første lutherske Biskop i Siøllands Stift efter Reformationen. Alle disse smukke Mahlerier sees under de Pulpitur-Stoles Vinduer, som vende ned mod Kirkens nordre Kirke-Dør. Desuden sees ogsaa andre Skilderier, som paa det fortræffeligste af erfarne Mesteres Pensler ere udførte, saa at en Liebhabere af Antiquitæter finder fuldkommen Leilighed til at fornøye sin Begiærlighed ved at betragte alle de mærkværdige Ting, der er at beseje baade inden i Kirken og uden til paa Kirken. I fordum Tid, førend de

134

indelukte Stole paa Gulvet lige under Orgelværket bleve bygte Aar 1741, stod sammestæds paa Kirke-Muren at læse dette lærerige Vers:

Troe Gud; Mistroe Dig Selv; Din Gierning Giør; Lad komme
 Din Bøn af Hiertet kydske; Omgaaes med Faa, dog Fromme;
 Skye hvad Dig er for høyt; Hør Meget; Tael kun Lit;
 Hvad Hemmeligt Du veedst, Holdt hos Dig ubesmit.
 Din Undermand Fordrag;
 Lad Hver god for sig være;
 Din Ligemand Behag;
 Din Overmand giv Ære ...

Resten var deels af Murens grønne Fugtighed ulæselig, dels Spækningen, hvorpaa dette Vers stod mahlet, affalden. Ved Kirkens Hvitning og bemælte Stoles Opbyggelse bleve bemælte Vers udslættede.

Kirkens anseelige, tredobbelte CHOR er adskildt fra den øvrige Deel af Kirken ved et høyt Tralværk, som er bepyrdet med høye Messing-Pillere, paa hvilke hver i sær staaer Givernes Navn og Boemærke. Disse Messing-Pillere ere zirede med det fineste Billedhuggerværk, som dels er mahlet, dels forgyldt.

ALTARETS utallige Prydelser af det fineste og nætteste Billedhugger-Arbeide, prydet med Forgyldning, saa og rare Malninger forlyster Øynene overmaade. Altar-Tavlen er proportioneret efter Altarets Høyde og er mahlet af Carl von Mandern. Til Altaret hører følgende VASA SAGRA, nemlig: En stor Sølv-Kande til Kirke-Viin, stærk forgyldt, uden Vægt med denne Inscription: Til Guds Ære, Altaret til Zirat og til Meenighedens Tieneste haver Andreas Hansen, Klokker, med sin kiære Hustrue Inger Ols Datter foræret denne Kande til St. Nicolai Kirke 1707. Paa det nederste af Foden paa Kanden læses dette bibelske Sprog: Sangvis Jesu Christi emundat Nos ab omni Peccato. Kanden er baade ind- og udvendig forgyldt. Allernederst staaer disse Ord: Denne Kandes Forgyldning er af Kirkens Middel bekostet, vejer 124 Lod ½ Qvintin. Den store Kalk eller Bægeret er

135

ind- og udvendig stærk forgyldt med Inscription: Denne Kalk er foræret til St. Nicolai Kirke af Jacob Jørgensen, Brygger, og hands Hustru Anna Niels Daatter Anno 1624. En stor, sølvforgyldt Patelle eller Talerken uden Vægt og Inscription. Dernæst en mindre Kalk af Sølv, stærk forgyldt med denne Inscription: Ex Munere Nicolai Schwab, Reg. Maj. Monetarii. IIII Die Aprilis Anno Christi 1607 Ecclesiam D. Nicolai Hafn. Cohonnestavit. Paa Knappen midt paa Kalken staaer disse 6 Bogstaver I. H. S. G. H. S. Dertil hører et Patel uden Inscription. Endvidere hører til Alteret et fiirkantet, udpuklet Sølv-Skrin, staaende paa fire Løve-Fødder, af Sølv med denne Inscription: Til Guds Ære og Nicolai Kirkes Altar en Zirat haver Claus Iversen Ravn, Byfoged her i Staden, med

sin Hustru Karine Niels Daatter denne Ornament til et Oblat-Skrin ladet bekoste og Kirken til ævig Ihukommelse foræret. Hafniæ Paaske-Dag 1656. C. I. R. K. N. D. Paa Laaget ere udstukne to Vaabener; det ene fremviiser en Ravn, og det andet Vaaben fremviiser et Lam med en Fahne.

Til Altaret henhører ogsaa to Kirke-Tavler, som formedelst deres Smukhed og Kostbarhed udmærke sig. Af hvilke den ene Tavle er meget næt udarbeidet og konstigt indlagt med Elphenbeen og Skildpade. Paa det opstaaende Bagstykke i Tavlen sees indvendig udi støbt Sølv pousseret Kirkens Patron ST. NICOLAUS med sin Bispestav i Haanden og Pontifical-Hue paa Hovedet, saa og denne Opskrift: Sanctus Nicolaus. Men udvendig paa samme Bagstykke sees ligeledes en Sølvplade, som har denne Inscription: Denne Tavle er St. Nicolai Kirke foræret af nu værende Kirkeværger Niels Birck, ikke for nogen egen Roes og Berømmelse, men allene til Guds Ære og Kirkens Prydelse Anno 1719. Samme Tavle er ziiret med en Sølv-Klokke og Bøyle, skruet fast til Sølv-Pladen. Den anden, ligesaa smuk udarbeidet Tavle er indvendig indfattet med Perlemoor. Paa denne Tavles opstaaende Bagstykke er indvendig indfattet en Sølv-Plade, paa

136

hvilken sees af Sølv pousseret den barmhertige Samaritan, optagende paa sin Hest det af Røvere ilde medhandlede Menneske for at føre ham til Herberge at plejes i sin Sygdom. Ligeledes udvendig paa samme Bagstykke er en Sølv-Plade indfattet, paa hvilken læses disse Ord: Henric Høyer, Oldemand; Jacob Kitzerov; Johan Mylik; Jacob Feltman, Forstander, Anno 1672. Til Tavlen er skruet en Sølv-Bøyle med en Sølv-Klokke.

Bag ved Alteret i Gangen omkring Choret lige over Døren ind til Sakristiet seer man en forgyldt Kanon-Kugle, ophængt i en Kiæde, hvorunder læses med forgyldte Bogstaver disse Ord: Udi Beleiringen Anno 1658 den 6. Augusty om Natten bleff denne Kugel skiøt gloendis paa denne Kircke i Sperværket paa den nordre Side hos Choret. Man seer ogsaa udi Choret under den høye Hvælving ophængt Fahner og Standarter, som i Krigens Tid ere fratagne Fienderne i Feltslage af de høye Officeerer, som ligge begravne i Chorets Gulv fra forud Tid.

PRÆDIKKESTOLEN, som er meget stor, giver en ypperlig og fortræffelig Anseelse formedelst sit overmaade rige Billedhugger-Arbeide og Forgyldning, hvormed den er prydet over alt, endskiønt Architecturen smager af den Gothiske Tid. Den store og høye Himmel over Prædikkestolen er af samme Anseelse. Til denne Prædikkestoels og dens Bogstoels Prydelse er Aar 1767 udi Juny af en ubekjendt foræret en rød Fløj els Dække, besat med rige, brede Guld-Træsser.

Til DØBE-FUNTEN, som ligeledes er overmaade smuk prydet med Bildhuggerie og Forgyldning, hører et Sølv-Døbe-Fad. Indvendig i Bunden af samme Fad sees Kristi Daab indgravet, og paa Randen er udgravet: Fader Vor, Du som er &c. Men Vægten findes ikke paategnet.

ORGELVÆRKET, som i sig selv er meget stort, har en liflig og melodieux Klang. Paa dette Orgelværk nyder Kirkens Organist (foruden sin rætte aarlige Løn for at spille ved Guds-Tienesten alle Søn-

137

og hellige Dage) ogsaa Renterne af en vis anseelig Capital, der er skjænket til Kirken med de Vilkaar, at Organisten derfor skal spille paa Orgelværket tre Gange om Ugen, nemlig hver Mandag, Onsdag og Fredag Eftermiddag strax efter Bøns Holdelse, hver Gang een Time.

Kirken er prydet med smukke LYSEKRONER, hvilke hænge i alle tre Gange, saavel som ogsaa i Choret. Desuden sees ogsaa mange store Messing-Lyse-Arme, som sidde fastgiorte paa Muren; ligeledes paa Prædikkestolen en stor Messing-Lyse-Arm til tre Lyys. Af ommældte Lysekroner er een given til Kirken af PEDER PEDERSEN, Kongl. Maj: ts øverste Renteskriver, og hands Hustrue MARGRETTE CLAUS-DAATTER Aar 1655. Een Lysekrone given af ANNA JACOB JØRGENSENS. Tvende Lysekroner givne af HANS TREGART, Kirkeværger ved Nicolai Kirke, Aar 1632. Ligeledes tvende Lysekroner givne af HENRICK ROSENMEYER Aar

1632. Een Lysekrone foræret af Stads-Oberst FRIDERICH THURESEN og hands Hustru ELSE ISAACS-DAATTER. Een Lysekrone foræret af MORTEN MICHELSEN, Raadmand i Kiøbenhavn, og hands Hustru KIRSTINE JENS-DAATTER Aar 1661. Nok een Lysekrone med 8 Arme, foræret af EMANUEL LIMBURGER, Løgtemager i Kiøbenhavn, Aar 1719, hængende i Kirkens nordre Gang. Paa hver Lysekrone staaer ommældte Donatorum Navne. Alle disse Lysekroner, naar de i Jule-Hellig-Dage og paa Nye-Aars-Dag til Aftensang ere besatte med antændte Lys, give en deilig Anseelse i Kirken ved Prædikkens Holdelse. Desuden sees sexten store massive Messing-Arme med Piber til at sætte Lyys i, forærede af MICHAEL WIBE, Borgemester i Kiøbenhavn, Aar 1616. Af Conference-Raad HANS SEIDELIN, General-Post-Directeur i Kiøbenhavn, er Aar 1718 stiftet med Kongelig Confirmation Onsdags-Prædikken hver Uge at holdes af Kirkens tvende Capelianer alternativement, og nyder enhver af dem 50 Slettedaler derfor af den Capital 4000 Slettedaler, som Fundator dertil har legere efter Fundatzen af 28. January 1718. Skoleholderen ved Kirkens Fattiges

138

Skole forestaaer Sagen med tie Disciple af sin Skole; han nyder i Kraft af Fundatzen 15 Slettedaler aarlig, og hver af de 10 Disciple nyder aarlig fem Slettedaler for deres Opvartning med at synge paa den Dag. Denne Onsdags-Prædikken begynde den første Onsdag i Faste Aar 1718.

Udi St. Nicolai Kirke findes mange adelige Begravelser, særdeles de GERSDORFERS, BASSERS, LERCKERS, HØYERS, SCHACKERS, LINDENOVERS, PASBERGERS, RANTZOVERS, ROSENKRANTZERS, UHLFELDERS, WIBERS, FUIRENERS, &c.; men frem for dem alle falder i Øjnene det ROSENKRANTZISKE overmaade prægtige Marmor-Monument ved Indgangen af Kirkens nordre Portal paa venstre Haand. Dette Monument er meget bredt, baade prægtigt og konstigt forfærdiget af allehaande Slags Marmor, forestillende den af sine mange Helte-Bedrifter baade uden- og indenlands berømte Danske General NIELS ROSENKRANTZ tilligemed en Afteigning paa hands Batailler udhugne i den hvideste Marmor. I Hiørnet af Monumentet sees et heelt fuldkommen Harnisk, poleret i fuld Legems-Størrelse. Monumentet i sig selv er 10 ½ Alen langt og 5½ Alen bredt, med et høyt Jern-Gitterværk uden om indhegnet og opsat Aar 1686. Til denne berømmelige Herres Æreminde er opsat følgende Latinske Inscription:

Hic Deposuit, Qvod Caducum & Mortale Habuit, NICOLAUS ROSENCRANTZ, Stougardiaë, Holbecigardiaë & Alstedii Dominus Hæreditarius, Eques Auratus, Sacr. Reg. Majestatis Daniaë & Norvegiaë Legatus in Exercitu Generalis, Prætoriaë Legionis Pedestris Tribunus, Assessor in Collegio Militari, & Metropolitanaë Hujus Urbis Præfectus Bellicus; Vir Longo Utrinque Avorum & Atavorum Sangvine Clarus; Sed Propria Virtute & Fortitudine apud Belgas, Hispanos, Gallos Clarior; in Patriæ Necessitatibus Longe Clarissimus; Spectatus in Obsidione Havniensi, Expeditione Pomeranica, Expugnatione Wismariensi, Exscensu in Terram Scanicam, Alibi Fortis, Fidus, Salutaris, Consilio Acer, Manu Strenuus, Opere Infatigabilis, in Toga Placidus

139

Sine Recessu, Sine Palpo, Offciosus, Expers., Rectus sine Proprii Emolumenti intuitu, Ardens, interritus, Circumspectus. Ad Summam Boni Civis, Consummati Ducis & Deo, Patriæque, Devoti Exemplar, qui in Obsidione Helsingburgensi adverso Vulnere gloriose occubuit. Posteris Memoria Summi Viri Golunto Virtutem.

Paa Liigstenen læses denne Danske Inscription: Her hviler den brave og vidt berømte Tapre Helt, den Høyædle og Welbaarne Herre, Hr. NIELS ROSENKRANTZ til Stougaard, Holbekgaard og Alsted, Ridder, Hs. Kongl. Maysts. til Dannemark og Norge høytbetroede General-Lieutenant, Oberste over høystbemelte Kongl. Liv-Guarde til Fods, Assessor i Krigs-Collegio og Commendant i den Kongl. Residentz-Stad Kiøbenhavn, Hvis Fader var den Høyædle og Velbaarne PALLE ROSENKRANTZ til Orup, Kongl. Maysts. fordum Befalingsmand paa Lundenæss, Hans Moder den Høyædle og Velbaarne Frue INGEBORG KRABBE til Weslefgaard, fød paa Hans Fæderne Gaard Orup i Skaane Aar 1627 den 31. Marty. Den Salige Herre haver med berømmelig Viisdom og stor Erfarenhed i mangfoldige Heroiske actioner troligen tient sin Konge og Fædernelandet, saa hans Ihukommelse og uødødelige Eftermæle hos Indlændiske og Udlændiske høyt forskyldt efterbliver for sin[e] Martialske Bedrifter, Han i Nederlandene under Prinzen af Oranien udi Kongens af Frankerig og Kongens af Spanien og sidst i Tvende

af Hans egne Herrers og Kongers af Danmark Deres Tieneste med største Fornøyelse og priisværdig Eftersagn altid haver ladet see. I hvilken høy-anseelig og vel meriteret Charge og Dignitet Han som en kiæk og vel forsøgt Krigs-Helt haver continueret, indtil han den [3.] July udi den itzige Allernaadigste Herres og Konges, Kong Christian den Femtes personlige Beleiring for Helsingborg Slot for sin Fiende blev nedlagt i Hans Alders 49 Aar, 3 Maaneder, 3 Dage. Siælen er i Guds Giæmme, Æren, som fulgte Hannem til Døden, bliver hos Hannem i Graven. Gud give Ham med alle tro Christne den ævige Ærens Krone.

140

Udi Præsternes Sacristie bag Altaret sees et stort Epitaphium over Etats-Raad HANS ROSENCREUTZ med sin Frue ELISABETH EDWARDS-Daatter, hvilke begge ligge der begravne. Paa deres Marmor-Monument læses følgende Danske Inscription med forgyldte Bogstaver indhuggen:

Stat lidet og Bese her Taanden af det Lius, som blev slukket, at Det skulde skinne, Formørkelse af den Soel, der gik ned for at oprinde, og daleder her neden for i en redelig Dansk Mands HANS ROSENCREUTZES Aske, Hvis Lefnet her ligesaa sandfærdig er forestillet, som det i sig selv er berømmelig fremdraget og Misundelse Selv klarlig overbeviist. Sin Ungdoms første Lykke har han arbeidet ind i Tvende store Rigens Raads Yndest, Sal. Hr. Knud Ulfelds til Svenstrup og Sal. Hr. Holger Winds Ridders. Af den Første er Han til den Salig Mands sørgelige Døds-Dag holdt i Krigen til adskillige Tienester i Skaane, siden i Beleiringen i Kiøbenhavn og var med i det store Feltslag for Nyborg i Fyhn og flere Expeditioner. Af den sidste Sal. Herre er Han først brugt til hans Skriver, siden som Foged og Forvalter paa sex fornemme Adelige Sædegaarde her i Landet. Derefter er Han for sin flittig, troe Tieneste af Hannem recommenderet til Den Stormægtigste og Høybaarne Arve-Konge og Herre, Sal. og høyloflig Ihukommelse Kong Friderich den Tredie, som i sit Rentekammer satte Ham til Registrator. Hans Arve-Søn, iligemaade Sal. og høyloflig Ihukommelse, Kong Christian den Femte bestilte Ham strax derefter til Renteskriver sammestæds 7 Aar. Derefter befalede Hans Kongl. Mayst. Ham at opreise til Norge som Krigs-Commissarius og Bogholder der i Riget i 7 Aar. Derefter Allernaadigst betroet Ham til Land-Commissarius for det gandske Søndensfields District, saa og Justitz- og Berg-Raad. Imidlertid er Han for sin[e] gode og troe Tienester nobiliteret og sat iblant de Ædelste i Rigerne med Vaaben, Skiold og Hielm, som heroven for staaer. Efter mange Aars Forløb er han fra Norge her ned forskreven, og af den Stormægtigste og Høybaarne

141

Arve-Herre og Konge Friderico Quarto ved hans Regiments Tiltrædelse udvalgt frem for Andre til Etats-Raad og Deputered ved Financerne, hvilke Tienester han i 51 Aar fra Begyndelsen til Enden saaledes har betient i sin Velmagt, at de har tient ham igien i hands Afmagt. Hvorfor han i sin høye Alder og tilvoxne Svaghed blev af sin Allernaadigste Arve-Konge og Herre aflagt med en frivillig Rolighed og reputeerlig Afskeed og anseelig Pension. Saa vandt Han da Hands Tid med et ærligt Liv og en ærefuld Død Anno 1708 den 15. February i Hands Alders 64 Aar. For alle sine Tienester har han efterladt saadanne Quittancer og Rigtigheder, som alle vidner om Hands Flid og Conduite. For sit Levnet her har han efterlat et got Skudsmaal, paa hvilket Gud Selv har quitteret Ham for alt Hands Regnskab. Sit Testamente har Han saaledes stiftet, at Han har efterlat St. Nicolai Kirke, Skole, deres Præster og Betientere raisonable Capitaler til Kiændelse, alle fattige Børn et Exempel til at stræbe, Dig sit Navn til Afmindelse, Graven sine Been til en kort Forvaring, Guds Rige sin Siæl til ævig Glæde og Hvile. Vejen til sin Lykke banede han med Møye; Maalet af sin Dyd holdt Han med Rolighed; Kronen for sit Løb bærer Han nu i Fuldkommenhed. Gak Du bort og gjør ligesaa. Iligemaade hviler herunder Hands ærlige og Velbyrdige Frue, Frue ELISABETH EDWARDS DAATTER, barnfød i Mecklenborg ved Güstrou den 24. Juny 1637, som med Hannem haver levet i Ægteskab 37 Aar og Døde 17.

Her hviler ROSENCREUTZ, hvis Troskab, Flid og Ære
Kand Andre fattig' Børn et stort Exempel være,
Her fik Han for sin Dyd et Kors med Roser paa,
Nu skal Han uden Kors blant Zions Roser staae.

Over General-Lieutenant JOHAN RANTZOW, liggende begravet i samme Sacristie, læses følgende Danske Inscription:

Herunder hviler den Høyædle og Velbaarne Herre, Hr. JOHAN

142

RANTZOW til Bramminge og Frydendal, Ridder, fordum Hans Kongl. Majests. General Lieutenant ved de Danske Troupes i Flandern, som var Frantz Rantzow til Estvadgaard og Frue Lisebeth Rosencrantz af Krenkerup, deres Søn, født paa Estvadgaard i Jylland Ao. 1650, kommen i Ægteskab Ao. 1678 med Frue Catharina Barbara Friis, Hans Friis til Clausholm og Frue Helvig Marsvins Daatter, som døde efter et kort Ægteskab. Siden Ao. 1680 med Frue Sophia Amalia Friis, Hr. Christian Friis til Kragerup, Ridder, og Fru Øllegaard Gyldenstiernes Datter, og levede tilsammen i 16 Aar. Blev imidlertid velsignede med 3 Sønner og 2 Døttre; Hvoraf med

Berømmelse er i Live Christian Rantzow til Bramminge, General Major af Cavalleriet, Frue Christina Barbara Rantzow, og Frue Christenze Rantzow. Han er Salig i Herren hensovet til Bruxelles i Flandern Ao. 1708, Alders 58. Aar.

Lad dette Kiste-Laag kun lukke for og giemme
Den ridderlige Siæls Hr. JOHAN RANTZOWS Been.
Hands Tapperhed og Dyd skal Verden dog ey glemme,
Mens Dannemark har Vand og Norges Fielde Steen.

Paa Monumentet over Rigs-Drost Hr. JOACHIM GERSDORF, som døde Aar 1661, læses denne Latinske Inscription:

Adsta Viator & Lege Epitaphium D. & M. S. Hic situs est Heros Omni Laude, omni invidia Major, Quis Fuerit, Quid Spectarit, Quo Aspirarit, ipse etiam tum Mortalis, Veritate imperante, sic edisseruit: Regi Fidis, Arno Musas, Sum Gloria Regni, Hic Spero Vitam, Vita actus Deo æternam. Ne Hæreas, Viator, Transpone Elementa, Et exhibit Nomen JOACHIMUS GERSDORFIUS, primum Aulæ, cætero totius Daniæ Magnus Magister. Elogium istud Anagrammaticum Summi Herois summis Meritis æe immortalis Memoriam consecrabat interpres PETRUS NICOL. MEHRNERUS, Acad. Hafn. Vice-Bibliothecarius Anno recuperatæ Gratiam MDCLXI. Abi, Viator, & Memento Mori, ne Moriare.

143

In luctuosissimum Obitum Perillustris & beati Herois, Dni. JOACHIMI GERSTORFII, Summi Danorum Regis Ministri, Sapientissimi Prudentiam Antistitis, Eruditorum omnium Patroni incomparabilis, denique omnium Heroicarum Virtutum Imaginis consummatissimæ, quem Deus post multa Divina & immortalia Facta XII Calend. Maji Anni MDCLXI, ne quicquam mortale faceret, cælo vendicavit 1. m. q. p. JANUS JOHANNIS BURGHARDIUS.

ELEGIA

Lux Patriæ, GERSTORF, Borealis Gloria Mundi,
Ivit ad Heroas, quos superavit, Avos.
Ite simul Lacrymæ! (Nec enim moror) ite. Sed oro
Tantum ne miseræ claudite Vocis iter.
O Liceat qverulos verbis animare Dolores
Et saltem Arctous dicere Phæbus abest!
Ecce negant, tamen ecce negant, Lacrimæque rebelles
Indomita pergunt, præcipitantque Via.
Visne! (o Dive!) igitur Te nostra Silentia dicant?
Vis fleat assiduo Murmure mutus Amor?
Flebit et Urna suos semper bibet humida Rores,

Et fidas semper semper habebit aquas.
Interea, quicumque estis, ne credite mirum,
Si veræ Lacrymæ non dedicere loqui.

Over Frue ØLGAARD GERSDORF, fød HVITFELD, som døde Aar 1655: Optimæ Bene Merenti ØLGARDI HVITFELDLÆ, ex nobili Hvitfeldiorum Prosapia oriundæ, Magni Herois Dni. JOACHIMI GERSTORPHI de Tundbyholm, Regni Daniæ Aulæ Magistri & Senatoris primi, &c. Conjugi incomparabili, X Liberorum Matri Fæcundissimæ, Quæ in Medio Ætatis & Felicitatis Flore Læta migravit ad Dominum V Eid. Martias Anno Christiano MDCLV, Conjugii XIV, Cum vixisset Annos XXXII Mens. IX & Dies XXIV. WILHELMUS LANGIUS, memor maximorum Beneficiorum ab Ipsa & Nobilissimo Ipsius Marito acceptorum Hoc Epitaphium Mæstus posuit.

144

Heroum Soboles, Magnorum Gloria Avorum,
Herois Magni quondam pulcherrima Gonjux
ØLGARDIS Hvitfeld, Cælo Cælestia misi,
Terrena heic posui. Felix quæ Læta Marito
Vivente Occubui, Cui tot pulcherrima Amoris
Pignora certa dedi. Votis id defuit Unum,
Quod Generos legere & claram spectasse Meorum
Progeniem, dulcesque Sinu gestasse Nepotes
Non potui. Nam quod medio Me in Flore Juventæ
Ereptam Terris, Cælo donarit Jësus,
Haud equidem doleo. Quid Me, svavissime! defles?
GERSDORPHI! Quid Me chari lugetis Amici?
Dividimur Cælo. Sed Cælo jungimur Omnes.

Paa Frue GERSDORPHS Liigsteen læses denne Inscription: Herunder hviler Erlig og Welb. Frue, nu Salig Frue ØLEGAARD HVITFELD, Herr JOACHIM GERSTORFS til Tundbyholm, som var Erlig og Welb. Herr HENDRICH HVITFELD til Liløe oc Erlig oc Welbyrd. Fru MARGRETTE ROSENKRANTZ aff Gliminge, deres Daatter, fød paa Liløe den 16. May Anno 1622, kaldede Gud Hende sammestæds den 11. Marty Anno 1655. Gud giffv Hende med alle tro Christne en glædelig og ærefuld Opstandelse paa den yderste Dag. Paa Rigs-Drost Hr. JOACHIM GERSTORFS Liigsteen: Herunder hviler Erlig oc Welbyrdig, nu Salig Mand Herr JOCHUM GERSTORF til Tundbyholm, Ridder, Danmarckis Rigis Drost, Raad og Hofvitzmand offver Kalingborig Lehn, som var Erlig oc Welb. Mands CASPAR CHRISTOFFER GERSTORFFS til Sæbygaard oc Erlig oc Welbyrdig Frue ELSE MUNCK, deris Søn, oc er han fød paa Sæbygaard Anno 1611 den 11. Novembr. oc kallede Gud hannem fra denne Verden udi Kiøbenhaffn Anno 1661 den 19. April udi hands Alders 49. Aar 5 Maaneder og 17 Dage. Gud forlene hannem med alle Udvalde paa den yderste Dag en glædelig oc ærefuld Opstandelse. Hebr. XI, 5. For Han bleff bortført, da haffde han Vidnessbyrd, at han welbehagede Gud.

145

Paa et Steen-Monument over Borgemester MICHEL WIBE, som døde Aar 1624, sees hands Skilderie med denne Latinske Inscription: D. O. M. S. nec non Memorix Viri Prudentissimi, Consultissimi Peritia longoque Rerum Usu Præstantissimi D. MICHAËLIS WIBÆI, Consulis hujus Urbis quondam Fidelissimi, Naturæ Debitum Solventis Præmature, in Deo tamen placido ex hac Vita discessit III Die Paschatos 1624.

Vir Pietate gravis, Nulli Virtute Secundus,
Justitiæ Cultor, Fraudis & Ultor erat.
Quos sitiens Rerum Penuria presserat, a quo

Nunquam dimissi pene vacante Manu.
 Spiritus in Cælo, Corpus requiescit in Terra,
 Molliaque innocuæ Gaudia Pacis habet.
 Hæc Quicumque legis, Christo Fac Vivere Discas,
 Esto Memor Lethi, Vive, Valeque Deo.
 G. G. S. R.

Her hviler S. MICHEL WIBE, fordem Borgemester i Kiøbenhaffn, med sine kiere Hustruer METTE LAURITZ DAATTER, med hvilken Han aflede 3 Børn, og døde Hun Anno 1599 den 23. Marty; og ANNE SIMONS DAATTER SVRBECH, med hvilken Han avlede 5 Børn og hensoff Han Salig i Herren 3. Paaske Dag Anno 1624. Derefter kaldede Gud hende Anno 1632 den 10. Marty. Gud giffve Demnem Alle en glædelig Opstandelse.

Paa Monumentet over Etats-Raad og Stiftamtmand CORNELIUS LERCHES Frue, SØSTER FUIREN, som døde Aar 1648, sees hendes Skilderie og denne Latinske Inscription:

Sostratæ Fuiren ex amicissimo XV Mens. Conjugio. X Novembr. An. Dni. MDCXLVIII. Ætatis XXI pia Morte evocatæ Conjugi Optimæ & Desideratiss. Hoc Monumentum contra Vota P. Maritus Mæstissimus CORNELIUS LERCKE.

Paa et prægtigt Monument i Choret over Etats-Raad CORNELIUS

146

LERCKE, Stiftamtmand over Lolland og Falster, læses paa Kobber følgende Latinske Inscription med forgyldte Bogstaver:

Quiescit heic, quem raro ære sua videt Ætas, Illustrissimus æ Nobilissimus CORNELIUS LERCKE, Dominus de Nielstrup & Aasmarck, Sacræ Regiæ Majestatis Consiliarius Status & Summus Provinciarum Lalandiæ & Falstriæ Præfectus, Qui Tribus Danorum Augustis, Parenti, Filio, Nepoti semper gratam, quia nunquam non gnavam præstitit Operam Legationum Dexteritate, Consiliorum Maturitate, Ingenii Sagacitate, Animi Gravitate, Immortalitatem consecutus, Regum Delicium, Hispaniæ Sturr., Daniæ Decus, Olim Svavium, nunc Desiderium solutæ in Lacrimas Nobilissimæ Viduæ CECILIÆ GRUBE B. E. Natus MDCXV. Denatus MDCLXXX.

Udi Chorets Omgang sees et Monument af Steen med et Skilderie og følgende Latinske Vers derunder med forgyldte Bogstaver:

Chare Pater madidis Tua Fata dolemus Ocellis
 Namque Tuæ flendus Mortis Abusus erit.
 Qui per Te steterant, quorum Tu Vita repente
 Cernimus inviti Te Moriente Mori.
 Non minus hac Te Lege tamen superesse juvaret,
 Adderet ut nostris nil tua Vita Bonis.
 Nil prodesse potes Nobis, Nos Nil Tibi gratos
 Quis tamen in Gineres Nos vetat esse Tuos?
 App. GEHER & Majoris Natæ Maritus J. F. CORVINUS.

Paa et Steen-Monument over de to Brødre MARTEN og HANS VON STEENVINCKEL med Skilderie læses denne Inscription:

Her ligger begrafven Erlig, fornemme og konstrige MARTEN VON STEENVINCKEL, Hans Fyrstelige Naade Printzens Architect og Skildrer, fød udi Warbiere Anno 1595 den 3. July oc døde den 9. Decembr. Anno 1640. Gud giffve Hannem en glædelig Opstandelse,

Dette Epitaphium hafver Erlig oc gudfrøctige Qvinde TRINE WILLOM HYBERS Daatter S. HANS VON STEENVINGKELS Efterleverske

147

med Hendes kiere Børn ladet bekoste Hendes Salig Husbonde Erlig oc Welfornemme oc konstige HANS VON STEENVINCKEL, forrige Kongl. Mayst. General-Architect oc Bygmester til Ære oc Kircken til Zirat, som her i Staden er barnefødt Anno 1587 St. Hans Dag oc saligen i Herren hensofved Anno 1639, den 6. Augusty. Gud giffue Hannem en glædelig Opstandelse.

Paa et Steen-Monument i Choret over de tvende Capellaner ved St. Nicolai Kirke, Hr. MADS MICHELSEN og Hr. JACOB SØRENSEN GLUD, og deres Hustru KAREN CHRISTENS-DAATTER, som havde været i Ægteskab med dem begge. Den første døde 27. April 1635. Den anden døde 22. Octobr. 1644. Hun døde 7. April 1649:

D. O. M. S. Viri Reverendi & Eruditione Præstantissimi Dn. MATTHIAS MICHAËLIUS & Dn. JACOBUS SEVERINI GLUD, quondam hujus Ecclesiæ Comministri Fidelissimi sub hoc Cippo Reqvem inveniunt. Quorum ille Die XXVII April. Anno Domini MDCXXXV Ministerii XI. Hic vero Die XXII Octobris Anno MDCXLIV Ætatis XXXIX Ministerii X Fatis concessit. Quorum Cineribus apposita est pia & honesta Matrona CATHARINA CHRISTIERNI F. Conjux Utriusque svavissima, quæ Die VII April. Anno MDCXLIX. Ætat. LXI ultimam Lucem vidit. Omnes ex hoc Tumulo gloriosam expectant Resurrectionem. Apoc. 14. Beati Mortui, qui &c.

Udi Chorets Gulv finder man Liigstene med Inscriptioner over en Deel Danske adelige Personer, som her have deres Begravelser, og skiønt Inscriptionerne paa dem ere af den jæfnlige Gang over dem næsten udslitte ved Tidens Længde, saa vil man dog for Efterslægten anføre deres Navne, nemlig: Hr. JOCHUM FRIDERICH BASSE til Sørup, fød 13. July 1608 af Peder Basse, K. Ms. Befalingsmand paa Tranekiær Slot, og Sophie Pasberg, død 11. Juny 1633. Hr. ERICH BASSE (fød 15. Septbr. 1566 af Peder Basse til Sørup og Sophie Pasberg), død 13. July 1611. Frue SOPHIE PASBERG (salig Peder Basses Frue til Ottestrup), død paa Sørup 25. Octobr. 1639. Frue DOROTHE FRIIS (Hr. Christofer Lindenovs Frue til Lindesvold), fød af Hr. Tønne Friis til Hesselager og Anne Podebusch den 19. Marty 1624 og død 21. Septbr. 1652. Hr. GREGERS FRIIS til Olstrup (en Søn af Kantzler Christian Friis

148

til Kragerup og Barbara Wittrop til Ingestof), fød 14. January 1616 og døde 12. May 1654. Frøken BEATA LINDENOV (fød af Hendrik Lindenov til Ovitz Kloster og Beata Ulfeld), død i sit 19. Aar den 30. Decbr. 1651. Hr. HANS LINDENOV til Iffvernes (en Søn af Hans Lindenov til Hundslund Kloster og Sophia Rantzow til Søegaard), fød 25. Marty 1616, død 29. May 1659. OTTO CHRISTOPHER ULFELD til Nesbyholm (en Søn af Biørn Ulfeld til Raabeløf og Margrete Brahe til Nesbyholm), død 1663 i sit 17 Aar. Frue KAREN ULFELD, gift med Oluf Brochenhuus til Urup (fød af Jakob Ulfeld til Jegeskou, Rigs-Kantzler, og Fru Birgitte Brochenhuus til Urup) død 1658 den 20. Decbr. i sit 47. Alders Aar, etc. etc. Hr. ADAM HENDRIGH PENTZ, Kong Christ. IV og Friderich III Hofmarskalk, fød 1611 og død Aar 1666. Rentemester OFFE HØEG til Toedbøl, død 1628.

Paa Myntmester ANDREAS METZNERs Liigsteen i Choret læses denne Latinske Inscription: Anno 1596 die 15. Februarij Hafniæ ex hac Vita in cælestem Patriam evocatus & brevi post hic sepultus est Vir Pius & Honestus ANDREAS METZNER, quondam Regiæ Majestatis Daniæ, Norvegiæ &c. Monetarius. Terra Parens Tibi sit, Facilis Lætusque resurgas Angelica clara Voce sonante Tuba.

Over Assessor HENRICH ERNST, fød Aar 1603, var først Professor Juris ved Sorøe Academie Aar 1635. Derefter blev han Aar 1661 Assessor i Høyeste Rætt, døde Aar 1665:

Hic Teguntur Exuvia Consultissimi Amplissimique Viri HENRICI ERNSTII, J. U. D. Nati Helmstadii Anno CDCIII Die Febr. XVI. Denati Hafniæ Anno ejusdem Seculi LXV Die April VII, Qui Annos Ætatis XXXIII vel in Patria, Germania, vel in Galliis, Italia, Sicilia, Anglia, Belgio cum Fructu & Laude summa exegit, reliquam Ævi Partem in Dania, quam Patriæ Loco coluit, usque ad Suprema Fata consumpsit, Pietatis, Eruditionis, Prudentiæ, Candoris, aliarumque Virtutum Gloria Domi Forisque inclytus, Juris Consultus & Polyhistor celeberrimus, in

Regia Eqvestri Academia Sorana Professor Laudatissimus per Annos XXVII. Tandem Merito Suo Honorarius
Sacr. Regiæ Majest. Consiliarius, Supremi Tribunalis Assessor,

149

Collegii Cancellariæ Socius ultra Annos IV. Maritus Annis XXV, Triumque Liberorum Pater. Ita Deo, superioribus Rei publicæ Amicis, Sibi, Suisque vixit, Carus Cunctis, Nulli Molestus, ut jam hujus Vitæ Curriculum emensus Anno Ætatis LXIII, Magnis Viris Fatali, ingens Sui Desiderium Bonis Omnibus reliquerit, Beatioris Vitæ Candidatus.

Paa det hvide Marmor-Monument i Choret over Mag. MICHAEL HENRICHSEN TISTORPH, Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke, som døde Aar 1701 læses følgende Latinske Inscription med forgyldte Bogstaver:

D. O. M. S. Ut stes Viator mutus, hic Lapis jubet, qui tacentem sed facundissimum nuper Oratorem loqvitur, Virum summe Venerabilem & Nobilissimum Dominum M. MICHAËLEM HENRICI TISTORPH, ad hanc Ædem, quæ Sancti Nicolai dicitur, Pastorem Primarium, quem Nemo Vivum novit, qui Mortuum non luxerit, cujus vix ullo Tempore tantum esse poterit Desiderium, quanta fuit Doctrina, Virtus, Pietas. Natus ille Othoniæ Ao. MDCXXVIII Die XIII Septembr. & solers ingenium & divinum prope. Si quis alius solitus, Judicium, Pietatem & Virtutem infans imbibeat, ætate provecior corroborabat, discere nunquam renuens, Doctorem nunquam dedignatus. Anno MDCLII splendidum Concionatoris Aulici Munus nequaquam am-biens, sed jussus capessivit, & Augustissimo Regi charus æque ae utilis per Octennium ornavit. Assecutus interea Anno MDCLV Uxorem, quam tales decerent Nuptiæ, rarum Sexus Feminei Ornamentum, Matronam Generis, Virtutumque Splendore conspicuam SOSTRATAM JOHANNIS BROCHMAND, quæ tres Filios & quinque Filias incomparabili Marito peperit, sed post felix & concors XXXVIII Annorum Conjugium Anno MDCXCIII Die VII Martii ad cælestem transiit Patriam. Anno MDCLX ad pascendum hujus Ecclesiæ Gregem invitatus paruit vocanti Domino & ad extremum Vitæ Halitum præclare adeo, Strenue & constanter sancto Muneri præfuit, ut perenne

150

sibi Monumentum in Auditorum Mentibus, dudum erexerit.. Veniam pollicebatur, nec tam Verba quam Fulmina audires, si quando horrendam qua in pervicax.. Quoniam vero sanctius vivere vix potuit, vivere diutius noluit, cum Anno Ætatis LXXIII Anno MDCCI Die XVII Februar, postquam omnes boni Pastoris Numeros impleverat, Corpore, non Animo fractus tam facile ad Æternitatem migravit, ut mutasse Hospitium diceres. Sed nec mutavit Hospitium, cum eo iverit, quo ire consveverat. Tu, Viator! Assvesce Æternitati, nec ad illam Hospes, sed Hæres accede.

Paa et Steen-Monument i den mellemste Deel af Kirken over Mag. JOHANNES PEDERSEN WINSTRUP, den femte lutherske Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke, som døde Aar 1558, sees hands Skilderie og denne Latinske Inscription:

Reverendo & Clarissimo Viro Domino, M. JOHANNI PETRI WINSTRUPIO, hujus Ecclesiæ Pastori & Provinciarum vicinarum Præposito, qvi, cum inter primos prope Conflictus Doctrinæ cælestis recens in hoc Regno repurgari cæptæ Christum constanter confessus XVI Annos Auditores suos pie docuisset, tandem exacto Ætatis Anno LVI in ardenti Filii Dei invocatione placidissime obdormivit Anno Christi MDLIX, Mense Junii Die XIIX Patri Chariss. PETRUS JOH. WINSTRUPIUS S. S. Hoc Monumentum P.

Paa et Steen-Monument over Material-Forvalter NIELS SOLL ved Bremmerholm, som døde Aar 1628:

D. O. M. S. NICOLAO SOLL, Itzehoviensi, Holsato, Viro integerrimo, olim Rationibus Redituum Reginum in Arce Wartingburgensi, mox Materialium in Bremerholmia Regia Præfecto, Pie in Jesu Christo Redemptore VIII Cal. April. Anno MDCXXVIII Ætatis XLVI Conjugii XII VII Mens. Defuncto. Relictæ Conjugis Maritus MARCUS RADEBANDT, Luchoviensis-Luneburg. Regius qvondam Cubicul. cum Uxore dilectissima MARTHA ROTH Sonder-burg-Holsat. B. M. G. P. 1634.

151

Paa et Steen-Monument over Kiøbmand STEFFEN ROHDE, som døde Aar 1638, sees hands Skilderie og følgende Tydske Inscription:

STEFFEN ROHDE, geborn zu Lübech Anno 1587 den 31. Decembr., Welcher alhier in Copenhagen Bürger und Handelsmand gewesen, und ist den 13. Juny Anno 1638 selig in Gott entschlaffen, neben seiner Haussfrawen MARIA OLVFS, so An. 1596 den n. Septb. in Flensburg geboren und den 4. Marty 1650 selig gestorben. Apoc. 2. Sey Getreuw &c.

Paa et Steen-Monument over de FUIRENER, nemlig HENRICK FUIREN, Borger i Kiøbenhavn, med hands Hustrue MECHTILDE HERMANS-Datter og Sønnen Doctor Medic. JØRGEN FUIREN, som døde Aar 1628, tilligemed hands Hustru MARGRETHE FINCKE. De FUIRENERS Genealogie læses i Hofmans Samling af Fundatzer Tom. I, pag. 187. D. O. M. S. HENRICO FUIRENIO & MECHTILDI HERMANNIÆ, in amico Conjug. Integritate & in Egenos Liberalitate Honoratiss. quod Matri prius erectum, vicinæ vero Turris Ruina disjectum Filius Utrique reparare decreverat, illo Immat. Morte prærepto Socero ae Socrui B. B. M. M. Nurus Gratissima cum Nep. P. G. Obiit illa 28. Junii 1610. Ille 29. Decembr. 1624 Ætat. 84.

D. O. M. S, Clar. Viro GEORGIO FUIRENIO Medicinæ D. Mathemat. Botanico Chymico Sagaci & indust. ex amicissimo XVI Annor. Conjugio evocato Marito Desideratiss. MARGARETA FINKIA Cum III Filiis & II Filiabus Superstes Perennis M. & M. Monumentum B. M. Contra Vota Obiit hic 25. Novembr. Anno 1628. Ætat. 48. Ille 29. Decembr. 1624 Ætat. 84.

Om Dr. Jørg. Fuiren kand læses THOM. BARTHOLINS Gista Medica pag. 271-294. Paa Liigstenen: Cum HENRICO FUIRENIO Patre Et MECHTILDE HERMANNIA Matre Præmiss. GEORGIUS FIURENIUS Med. D. Ex Hoc Suorumque Hæredum Sepulcro Gloriosam Corporis Resurrectionem Expectat.

Over Frue MARGARETHA FUIREN, Doct. JØRGEN FUIRENS Enke:

Hic sita est MARGARETHA FINCKIA FUIRENIA, memorabili Felicitate

152

Matrona utpote cui vere contigerit Bene Nasci, Bene Nubere, Bene Vivere, Bene Mori. Decessit Anno Chr. MDCLXV. Ætatis LXX. P. N. M. PETRUS NICOLAUS MEHRNERUS.

Over Doct. Medic. HENRICK FUIREN (en Søn af Doct. JØRGEN FUIREN), som døde ugift Aar 1659 den 8. Janv. læses følgende Epitaphium, forfattet af Dr. THOMAS BARTHOLIN: Viator! Qui Transis, HENRICUM FUIREN, Familiæ Decus, Solatium Ægrorum, Nobiscum Deplora Lacrymis, Qui Longis Annorum Peregrinationibus, Animo Semper Qvietus, Vita expressit, qvod Famæ fusa noluit eloqvi, Clarus Eruditione, qvam occultavit Modestia, qvum nihil ostentaret, omnia possedit, Virtutem Solam Dissimulare Nescius & Candorem. Dum Patriæ, dum Amicis, dum Egenis Vixit, qui per illum semper vivunt. Dum Moritur per Naturam, per Merita Vivit, Per Deum, qvem Coluit, Cum Deo Vivit in Æternitate. Vixit hactenus inter Mortales Ann. XLIV Mens. VII Dies X. Perpetua apud Plures Fama Superstes. Abi Viator & Mortuo Levem, Quæ Vivo Gravis, Precare Terram.

Om Doct. HENRICK FUIREN kand læses THOM. BARTHOLINS Cista Medica pag. 612 til 616 og TH. BARTHOLINS Domus Anatomica pag. 40 til 47.

Paa et Steen-Monument, opsat over Sogne-Præstens Mag. MADJ JENSEN MIDDELFARDS Hustrue INGER IACOBS-DATTER LETH, som døde uforløst i Barns-Nød Aar 1616 i sit Alders 25 Aar:

Operimento Magnæ Matris & Ferri Sepulchralis obducta hic gloriosum Jesu Christi Adventum præstolatur INGERA IACOBI LETH, Consul. Otton. Fion. Filia chariss. Mag. MATTHIÆ JANI MEDELFARD, ad D. Nicolai Pastoris Conjux Lectiss. Matrona Honestiss. ob Pietatem, Formæ Venustatem et Morum Verecundiam

Bonis Grata. Vixit in Conjugio Annos IV cum Semisse, trium Liberorum JACOBI, SUSANNÆ & JANI Mater Felicissima, Partui Quarto Vicina, Fætum, qvem in Lucem eniti non Valuit, intra Viscera Sepelivit. Postmodum

153

inter Vota & Suspiria ad Salvatorem calidissima, Patientia Dolores Partus acres & Fide Mortem vincens, Animam Pie & Placide Servatori reddidit Ætatis XXV Septimanæ secundæ Anno MDCXVI April. XIV.

1. Timoth. II, 15. Salvatur Mulier per Generationem, si manserit in Fide. Hoc quod est e Saxo Maritus Mæstiss. P. Defunctæ Uxori Desider.

Paa et Monument af Jern med Insignier over JENS TILVFSEN, en Norsk Herremand, opsat Aar 1564:

Anno Domini 1559 den 14. Dag Octobris døde her i Kiøbenhaffn Erlic oc Welb. Mand JENS TILVFSEN til Ostradt udi Norge og bleff her begraaffven. Gud vnde hannem en salig Opstandelse paa den sidste Dag.

Paa et Steen-Monument over WILLUM DOP, Kong Christian den Fierdes Kammer-Tiener og Canik i Roskild, som døde Aar 1628, sees hands Skilderie og denne Latinske Inscription:

Dno. WILHELMO DOPP, Bergens. Regio olim Cubiculario & Musico Canonico Roeschildensi & Vicario Arhusiensi, qui Annos XV Debita Animi Devotione & Fide Muneribus Sibi gratiose demandatis Defunctus, Febri tandem Confectus Hectica, Christo Redemptori Animam cum certa indubitata ad Vitam Resurrectionis Spe Tradidit XXVI Februarij Anno MDCXXVIII. Ætatis Suæ LVII. Nec Non MEDEÆ JONÆ F. Conjugi illius Priori & Dn. GEORGII BUBBERT olim Charissimæ Matronæ Honestissimæ, quæ Pie ac Placide in Domino obdormivit XXVII Augustij MDCXVII. Marito ac Patri Desideratissimo Hocce Amoris Conjugalis & perpetuæ in Christo Conjunctionis Monumentum BOTHILDA ANDREÆ JOHAN. F. una cum Filio & Filia superst. Mæst. L. M. Posuerunt MDCXXXII. NELLA ? . ? . ? . ? . L. A. ? . Paa et Steen-Monument over Kiøbmand WERNER KLAWMAN, opsat Aar 1641, sees hands Skilderie og denne Tydske Inscription:

154

WERNER KLAWMAN der Elter geboren in Hertzog. Lumbberg, welcher alhier 35 Jhar Burger und Handelsman gewesen ist, seines Alters 66 Jhar den 2. Marty 1640 im Herren entschlaffen, lieget auch hier neben mit 4 Sohnen und 3 Tochttern, so vor ihm gestorben unter seinen eigenen Grabstein und ist Jhme durch sein nachgelassene Hausfrawe MAGDALENE WINCHELMANS von Liineburg bürtig, so im Herrn alhier gestorben den 15. Augusti Anni 1616 [!] Jhres Alters 34 Jahr, nebenst Jhre beide samtliche noch lebendige 5 Sohne und ein Tochter dieses Epitaphium zur Gedechtnis und der Kirchen zum Zierath aufgerichtet worden.

Paa et Træe-Monument over DANIEL RUDEL, oprettet Aar 1564, læses denne Tydske Inscription, forfattet i Vers:

Funfftzen Hundert und vier und sechtzig Jhar,
da der dreitzhend Septembris waar,
entschlieff von Dresden DANIEL RVDEL schon,
Chur-Fürstlighs Sachsischen Schmidmeisters Sohn,
Seines Alters ihm 23 Jhar,
Seines Gewerbes ein Müntzer waar,
Welches Leib alhier begraben ist,
Die Siel aber hat der Herr Jesus Christ.
Joh. XI Philip, I.

Paa et Træe-Epitaphium over SØFREN ANDERSEN BÖDICKER sees hands Skilderie og denne Danske Inscription:

Her neden for dette Epitaphium ligger begrafven Erlig oc Welact Mand, Salig hos Gud SØFREN ANDERSEN BÖDIGKER, som døde Aar 1612 den 8. Marty, Hvis Siæel Gud haffver til en glædelig Opstandelse. Oc haffver hans effterladende kiere Hustrue KIERSTINE ANDERS DAATTER oc begge deris Børn den ladet bekoste Hannem til Hukommelse oc Kircken til Prydelse.

Paa Liigsteen over Doct. Med. CHRISTIAN FABRICIUS, som døde Aar 1666;

155

CHRISTIANUS FABRICIUS, Jur. Utr. & Medie. Doctor, multa Rerum Experientia Clarus, Natus Broacheræ Ducatus Slesvicensis Anno MDCI IV Non. Junij. Vixit Aliis Magis, qvam Sibi Annis LXV & quod excurrit. Bis Maritus. VII Liberorum ex Prima Coniuge susceptorum Parens. Vitam, qvam Aliis Sæpius Dederat, ipse amisit Anno MDCLXVI XII Calend. Decembr. Sic ex Suorum Oculis, non Animo Sublatus Animam Cælo, Corpus Terræ, Nomen Orbi, Nobis Exemplum, Uxori Liberisque Triste Sui Desiderium Reliquit. Precare, Lector, qvod precari Alios Tibi Preceris, Hic Si Sies.

Paa Liigstenen over Sogne-Præsten ved St. Nicolai Kirke Mag. JACOB NIELSEN, som døde Aar 1571:

Optimo Piissimoque Viro, Mag. JACOBO NICOLAI F. Hujus Ecclesiæ Pastori Primario, Marito Charissimo, decemque Prolum Parenti MAGDALENA, Uxor Mæstissima, Memoriam Posuit. Obiit IX Septembris Anno Domini MDLXXI. Ætatis 47.

Paa et Steen-Monument over Hr. MENELAUS POULSEN NESTVED eller MENELAUS PAULI, fød i Nestved i Siælland Aar 1585. Blev Capellan til St. Nicolai Kirke i Khvn. Aar 1610, blev Slots-Præst Aar 1617. Døde Aar 1626:

D. O. M. S. Reverendo ac Doctissimo Viro D. MENELAO PAULI Nestvediensis, olim hujus Ecclesiæ Comministro, Mox Arcis Haff. Pastori. Marito S. ac VI Filiorum & IV Filiarum Parenti Desideratissimo. Pie in Jesu Christo VI Nonas Julii Anno MDGXXVI. Ætatis XLI.

Paa et Træ-Monument opsat over NIELS JENSØN, fordum Klokker ved St. Nicolai Kirke, og hands Hustru ANNE ESCHILDS-DAATTER, sees hands Skilderie, og derunder læses denne Inscription:

Her er mit Legem i Søffnen sød,
Siugdøm mon det ei røre,
Og rensis i Jorden aff al Nød,
Til Gud sin Røst lader høre
Med Basuns Liud i Himmelens Sky
Og kommer for Dom tillige
Alle Folk i hver Land og By,
De Fattige med de Rige.

156

En Klokker ieg vaar, som Du nu est,
Oc tiente hver Mand til Hænde
I denne Kircke, som ieg kunde best,
I 23 Aar til Ende.
Der ieg haffde leffvet i fulde Aar,
Det kand ieg sige med sande,
I et og tyve til visse det vaar,
Da kom ieg først til Haande
Denne Tienist udi god Loff,
En Kircke Tienner at være.

Oc strax ieg mig i Ecteskab gaff
 At leffve i Tuct oc Ære,
 Med en Danneqvinde Erlig og From,
 ANNE var Hendis Naffn,
 Med Hende ieg leffved i Verden om
 Til Begge Voris Nytte oc Gaffn.
 I Ecteskabs Staat vi leffde Baade
 Alt saa for Mand oc Qvinde,
 Som Gud gaff Os sin Aand oc Naade,
 Som vi maa være bekiende.
 Wi aflede sammen udi Guds Naffn
 Thoe deilige Sønner smaa,
 Deres Siele er ført i Abrahams Faffn,
 Legemed til denne Vraa.
 Der ieg haffde brugt Verdens Skick
 Med hvad som hun mon freste,
 I 44 Aar min Alder paagick,
 Saa bleff Døden min Gieste.
 Min Siel til Gud af Englerne ført,
 Legemet til sorten Muld.
 Der hviler hun og har udkiørt
 Al Graad oc Syndsens Kuld.
 Her hvilis mit Legem under en Steen
 Med tvende Sønner mine,
 Oc ANNA, min kiere Hustru Ven,
 Som oc hviler Benene sine.
 Gud lad os soffve oc haffve Roe
 Vnder vort rette Eide,
 Indtil vor Legem er kommen at boe
 Med Sielen i Himrigs Glæde.

Han døde Aar 1583 den 29. Augusty. Hun døde Aar 1583 den 3. Augusty.

Over Professor og Doct. Theologiae CHRISTIAN NOLD ved Universitætet, som døde Aar 1683:

Hic Beate Reviviscendi Promissa Exspectat CHRISTIANUS NOLDIUS, S. S. Theologiae Doctor & Professor
 Publ. Primarius, qui Ortu Scanus exactos in Regia Hac Academia & plurimis Exteris inter Divinae Humanæque
 Sapientiae Studia solidos XX Annos post varia Scripta illustrata in Lucem edita ad Professionem Theologicam in
 Regio Hoc Atheneo Vocatus Anno MDCLXXVI Spartam Sibi Traditam Vita integerrima Religiose Ornavit. Bis
 Magnus Academiae Rector. Tandem etiam MDCLXXXII ducta Lectissima Marita MARIA EILIGERS
 Maritus, Ubique Viri Boni, Cordati, Incorrupti, Mansveti,

157

inque Egenos Academiae Cives Munifici Officio Functus Obiit Anno MDCLXXXIII d. 22. Augustj. Ætatis LVIII.
 Superstites Virtutem Ademptam Lugeant imitenturque.

Over denne berømte lærde Mand er at mærke, at han er født i Skaane Aar 1626, hvor hands Fader JACOB NOLD var Sogne-Præst i Høyby; han deponerede ved Kiøbenhavns Academie Aar 1644, blev Aar 1650 Rector ved den Latinske Skole i Landskrone, tog sin Afskeed derfra Aar 1654 for at reise udenlands og kom hiem Aar 1660, blev Hofmester hos Rigets Hofmester JOACHIM GERSDORFS Sønner. Aar 1664 blev han Professor Theologiae ved Kiøbenhavns Universitæt; men efter to Aars Forløb mistede han sin Profession og faldt i Kongens Unaade, fordi han i sin udgivne Logica Recognita, som blev introduceret paa Communitætet blant Studenterne at bruges ved de daglige Disputations-Øvelser, havde anført pag. 176 nogle Satzer, som aldelis stridede imod den nylig oprettede Souverainitæts Regiarings-Form. I ti Aar levede han som Privatus, i hvilken Tid han udarbejdede sit bekiendte

lærde Skrift: Concordantiæ Particularum Ebræo-Chaldaicarum Vet. Test., som blev trykt Aar 1679 in 4. og er overmaade høyt roost i Artis Erudit. Lips. Mense Junii Ao. 1687 pag. 310. Samme Skrift er siden oplagt og med Tillæg forbedret af Tympio og trykt i Jena Aar 1734. Efter en Kongelig Ordre af 18. May 1676 blev han af Kong Christian V restitueret igien som Professor Theologiæ ved Universitætet med disse Ord: "At Vi af sær Kongelig Naade allernaadigst haver bevilget og forundt &c., at Os Elskelige hæderlige og høylærde Mag. Christianus Noldius maa igien nyde Professionem Theologicam udi Universitætet, ligesom tilforn tilligemed al forrige Jure Academico, dog saaledes at han sin Sæde efter Doct. GEORG WITZLEBIUS bekommer og ey nogen Løn for samme sin Profession nyder, førend een af Theologiæ Professoribus afgaaer, eller noget andet efter sit Senium ledigt vorder". Om Profess. CHRIST. NOLD kand efterlæses ERASM. WINDINGII Acad. Havniens. og ALBERT BARTHOLIN cum Supplem. MOLLERI.

Af de Magistrats-Personer i Kiøbenhavn, som have levet for Souverainitæten, finder man Liigstene i Kirkegulvet liggende over Borgemester MICHAEL WIBE, død Aar 1624, over Borgemester paa Kristianshavn RASMUS RASMUSSEN, død i. January 1656, over Raadmand ERICH CLEMMENSEN, død 12. Juny 1602, over Raadmand CLAUS JOHANSEN, død 13. July 1625 i sit Alders 24. Aar, over Raad-

158

mand DIDERIGH JOHANSEN BARSEKLÆR, død den 5. July 1642, over Borgemester FIND NIELSEN, død Aar 1663.

Efter Stadens store Ildebrand, medens Vor Frue Kirke stod i Bygning, holdt Vor Frue Kirkes Meenighed deres Guds-Tieneste alternativement her i Nicolai Kirke i 9½ Aar fra den 14. Novembr. 1728 til 23. April 1738, i hvilken Tids Mellemrum alle forefaldne Biske- og Præste-Vielser blev af Biskoppen forrættede her udi Kirken. Om Søndagen blev af hver af disse to Meenigheder holdt Høymæsse-Prædiken alternatim, den ene Kirkes Sogne-Præst om Formiddagen og den anden Meenigheds Sogne-Præst om Eftermiddagen; om Tirsdagen holdt Kapellanerne Aftensangs-Prædikken.

St. Nicolai Kirke har tre Præster, nemlig en Sogne-Præst og tvende Kapellaner. Kongen kalder altid Sogne-Præsten; men Stadens Magistrat som Kirkens Patroner vocerer de tvende Kapellaner efter det dem af Kongen givne Jus Patronatus. Ved existerende Vacance af Capellaniet udvælger Magistraten 6 à 7 Candidater at prædikke paa Valg for dem i Kirken, hvorefter ved Pluralitatem Votorum i Raadstuen eligeres og voceres een af disse Valg-Prædikantere, hvis Vocation da underskrives af samtlige Magistrats-Personer og derefter af Kongen confirmeres. Den nederste Capellan ascenderer altid at blive øverste Capellan, naar Vacance forefalder. Ligeledes beskikker Magistraten ogsaa alle Kirkens Betientere, som ere: Organisten, en Klokker, en Over-Graver og en Under-Graver, som i forrige Tider blev kalden Pikkeren, fordi han ved at pikke med en Nøgel eller med Fingeren paa Kirkestolen gav Tegn for Choret's Disciple, saasnart Brudefolk vare komne i Kirke-Døren, at Sangen for dem skulle istæmmes og begyndes. Alle Præsterne, saa ogsaa alle Kirke-Betienterne have hver for sig frie Residenz og Huuse, hvilke vedligeholdes paa Kirkens Bekostning. Sogne-Præstens Residenz No. 182 er af Grundmuur opbyggt Aar 1706 i da værende Sogne-Præstes, Profess. CHRISTEN WORMS Tid, og kostede Kirken 18 Tusinde Rdr. og har Udkiørsel til Dybens-

159

Gade. Klokkerens Bolig No. 183, Organistens Huus No. 184, den nederste Kapellans Huus No. 185, alle disse 4 ligge jævnsides ved hinanden i Viingaardstræde lige over for Kirken eller ved den søndre Side af Kirken. Men den øverste Capellans Huus No. 30 ligger ved Kirkens nordre Side i Store Kirkestræde og har Værelser ud til Østergade. Denne Præstebolig er i de katholske Tider Aar 1511 given til S. Mauritii Alter i S. Nicolai Kirke at være en frie Residentia, som Præsten skal iboe, paa S. Nicolai Kirkegaard. I fordum Tid laae Kirkegaarden aaben paa alle Sider og gik lige til Huusene, men strax efter Pestens Tid blev Kirkegaarden med Stakkitværk indhegnet

og afdeelt i Kirkegaard og Urtegaard, samt ziret med Kirke-Porter for Liigs Indbærelse. Dersom denne Kirke var ziret med en Brand-Muur omkring Kirkegaarden, da ville vist slig Prydelse give denne Kirke en skøn Anseelse.

Aar 1741 fik St. Nicolai Kirke, som da var brøstfældig, en stor Hoved-Reparation ind- og udvendig, som kostede tyve Tusinde Rdr., ved hvilken Leilighed Altaret, Prædikkestolen, Orgelværket og Chorets høye Tralværk paa Billedhuggerværket blev med riig Forgyldning og smuk Maling ziret og udstafferet. Til Kirken hører Jordskyld af 64 Huusgrunde, hvilke Penge betales af Huus-Ejerne i to Terminer, nemlig Halvdelen deraf hver Paaske og hver Mikkels til Kirkeværgeren. Oprindelsen til saadan Jordskyld, som stedse hæfter paa visse Huusgrunde i Kiøbenhavn og ikke kand forgaae, hidrører sig fra ældgamle Tider, nemlig fra Kong Friderik den Førstes Regiærings-Tid i Aaret 1524, da høybemælte Konge tilligemed Raadet efter den katholske Biskop LAUGE URNES Begiæring confirmerede en Forhandling imellem Capitulet i Kiøbenhavn og samme Stads Magistrat, som bestod deri, at Mag. KNUD WALCHENDORP, Diaconus udi Kiøbenhavn og Vor Frue Kirke-Værger, havde tilforn handlet med Kiøbenhavns Borgere, at alle de, som havde nogle Capituls-Grunde, skulle dem herefter beholde Arving efter Arving, paa det at de skulle

160

være Kirken og de geistlige desto villigere i at hielpede dem at imodstaae Lutheri Lærdom. Disse Capitulets Jorders Overdragelse skeedte med de Vilkaar, at Borgerne skulle derpaa til Stadens Opkomst bygge et Steenhuus ud til Gaden, eller et Huus af Bindingsværk, om deres Vilkaar var ikke at bygge af Steen, og at de af disse Grunde skulle aarlig give saadan Jordskyld, som 4 Mænd af Capitulet, 4 af Vicarier, 4 Raadmænd og 4 fornemme Borgere satte samme Grunde for udi rede Danske Penge at betale, Halvdelen til Paaske og Halvdelen til Michaëlis. Denne Oplysning om Jordskyld, som mange Huus-Ejere i Kiøbenhavn aarlig betale endnu, men viide ikke af hvad Aarsag, er her andført til deres Efterretning. (L. HOLBERGS Danmarks Histor. II Deel pag. 200).

St. Nicolai Kirke staaer under Magistratens Forsvar og haver sine beskikkede to Kirkeværger, hvis Regnskaber for Kirkens aarlige Indkomster og Udgift revideres af Stadens 32 Mænd og qvitteres af Magistraten. Fundatzer af adskillige Legata, skiænkede til Kirken og Kirkens Capellaner, findes anførte i H. HOFFMANN'S Samling af publique Stiftelser Tom. IX fra pag. 253 til 299.

De GADER, hvis Huuse og Gaarde ligge under St. Nicolai Kirkes Sogn, ere i en alphabetisk Orden følgende: 1. GADEN VED ACADEMIET for Søe-Cadetterne, 2. ADMIRALGADEN paa høyre Haand fra Kirken lige ned til Holmen, men paa venstre Haand ned til Dybens-Gade, 3. AMAGER-TORV paa høyre Haand fra Kiøbmager-Gade til Lille Hellig-Geist-Stræde og paa venstre Haand til Gaarden No. 52, som er den sidste, 4. AMALIENBORG-PLADS eller Frideriksstads Beboere, (som søge St. Nicolai Kirke, indtil den i Bygning staaende Friderichs Kirke bliver engang i Tidens Længde færdig og faaer sit eget Kirke-Sogn tilligemed Frideriksstads District), 5. ANTHONIESTRÆDE paa begge Sider, 6. BAGERENS GANG i Viingardstræde, 7. BOLDHUUS-GADE, 8. VED BLAAE TAARN, 9. BORREGADE paa høyre Haand fra Gothersgade, 10. DRONNINGENS BREGGADE, 11. BYENS HUSE VED NYBODER imellem Store Kongens Gade og Borregade, 12. KRISTEN BERNIKOVSTRÆDE, 13. DIDERIK BADSKERS GANG imellem Regnegade og Grønnegade, 14. DYBENS-GADE paa venstre Haand fra Admiral-Gade, 15. FORTUNSTRÆDE, 16. STORE FÆRGESTRÆDE, 17. LILLE

161

FÆRGESTRÆDE, 18. STORE GRØNNEGAE, 19. LILLE GRØNNEGAE, 20. GOTTERSGADE paa høyre Haand fra Kongens Nye Torv til Borregaden, og paa venstre Haand fra Kongens Nye Torv til Myntergade, 21. HALMSTRÆDE imellem Østergade og Lille Kongens Gade, 22. STORE HELLIGGEISTSTRÆDE paa venstre Haand fra Kiøbmager-Gade til Lille Helliggeiststræde, 23. LILLE HELLIGGEISTSTRÆDE paa venstre Haand fra Store Helliggeiststræde til Amager-Torv, 24. VED HVÆLVINGEN fra Fortunstræde til Lille Kongens Gade, 25. VED NYEHAVN paa begge Sider, 26. HØYBROE-STRÆDE, 27. INTEGAEDE imellem Østergade og Lille Kongensgade, 28. KALLEBOEDENE fra Stormgade til Blaae Taarn i Følge af Kong Christian den Femtes Forordning om Kalleboe Huuse og Pladsens Deeling imellem Nicolai og Frue Kirke af 3. January Aar 1685, 29.

KIØBMAGER-GADE paa høyre Haand fra Amager-Torv til Klaræboderne og paa venstre Haand fra Amager-Torv til Store Helliggeiststræde, 30. KLARÆBODERNE paa høyre Haand fra Kiøbmagergade til Pilestræde, 31. STORE KIRKESTRÆDE, 32. LILLE KIRKESTRÆDE, 33. STORE KONGENS GADE lige ud til Toldboden, 34. LILLE KONGENS GADE, 35. LÆDERSTRÆDE paa høyre Haand fra Høybrostræde til Bag-Porten af ovenmældte Gaard, No. 52 paa Amager-Torv, som har Udkjørsel til denne Gade, dernæst paa venstre Haand fra Høybroestræde til Naboløs, 36. KONGENS NYE TORV, 37. MALERENS GANG i Viingaardstræde, 38. DE HUUSE VED MALTMØLLEN imellem Toldbodgade og Lille Strandstræde, 39. GAMMEL MYNT, 40. MYNTERGADE fra Gottersgade paa venstre Haand til Klaræboderne, 41. NELLIKEGANGEN imellem Viingaardstræde og Dybens-Gade, 42. PILESTRÆDE paa begge Sider, 43. PRINTZENS GADE i Kalleboedene, 44. PRAMMANDS-GANGEN i Lille Grønnegade, 45. SMEDENS GANG i Viingaardstræde, 46. STORMGADE paa venstre Haand fra Kalleboe til Vestervold, 47. STORE STRANDSTRÆDE, 48. LILLE STRANDSTRÆDE, 49. GAMMELSTRAND fra Holmens Kirke til Naboeløs, 50. DRONNINGENS TVERGADE begge Sider fra Borgegaden til Dronningens Bredgade, 51. ULKEGADEN paa begge Sider fra Lille Kongensgade til Dybens-Gade, 52. VIINGAARDSTRÆDE lige ud til Kanalen, 53. VÆGTERENS GANG i Viingaardstræde, 54. ØSTERGADE, 55. DE HUUSE paa venstre Haand lige for Vester Vold fra Stormgade til Printzens Gade.

Ved St. Nicolai Kirke have siden Reformationen været følgende SOGNE-PRÆSTER:

1. Mag. HANS TAUSAN, fød Aar 1494 i Birkinde i Fyhn af Bønderfolk, gik først i Odense og siden i Aarhus Latinske Skole, blev Munk i Antvorskov Kloster,

162

reiste udenlands, hvor han fik Smag paa Lutheri Lærdom. Efter sin Hiemkomst blev han efter Kong Friderik den Førstes Ordre af 28. Octobr. Aar 1526 som Kongens Capellan befalet at prædikke offentlig Evangelium i Wiborg i Jylland. Aar 1529 blev han kalden til at være den første lutherske Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1537 blev han Sogne-Præst i Roskilde og Lector Theologiæ i Skolen. Aar 1542 blev han Biskop i Riber Stift og ordineret den 30. April af Doct. Bugenhagen. Døde den XI Novembr. Aar 1561. Hands Skilderie sees her i Kirken opsat under Pulpitur-Vinduer. (See pag. 133.)

2. Mag. CHRISTIANUS MORSIANUS, fød paa Morsø i Jylland. Han blev Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke Aar 1537. Man maa ikke confundere denne Mand med Mag. Christian Torkildi Morsianus, som var Professor Medic, ved Universitætet og Academiets Vice-Cantzler. Ikke heller med Mag. Christianus Martini Morsianus, som var Professor Dialectices ved Universitætet.

3. Mag. LARS NIELSEN (Laurentius Nicolai), fød i Ribe, var Baccalaureus Theologiæ, døde Aar 1546.

4. Mag. FRANTZ BERG eller BIERRIG, fød i Odense Aar 1500, var Aar 1533 Rector i Odense, derefter Rector i Wiborg Skole. Siden Præst i Ribe. Aar 1546 blev han Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn; men Aar 1548 blev han Biskop i Opslo eller Aggershuus Stift, hvor han var Biskop i 43 Aar og døde Aar 1591 den 2. Novembr.

5. Mag. JOHANNES PEDERSEN WINSTRUP, blev Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke Aar 1548, døde i samme Embede Aar 1558. Hands Monument med Effigie sees her i Kirken opsat og er anført pag. 150. Han var Fader til Doct. Peder Winstrup, Biskop i Siælland.

6. Mag. JACOB NIELSEN blev Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke Aar 1558 og døde i samme Embede Aar 1571 i sit Alders 47. Aar. Hands Epitaphium er anført Pag. 155.

7. Mag. ANDREAS JENSEN MARIAGER (som ogsaa kaldes Andreas Jani Marupius) blev Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke Aar 1571 og døde i samme Embede Aar 1582.

8. Mag. ALBERT HANSEN (ALBERTSEN), hvis Fader var Doct. Hans Albertsen, Biskop i Siælland, var først Rector ved Helsingørs Latinske Skole; Aar 1582 blev han Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn. Derefter blev han Hof-Prædikkant hos Kong Friderich den Anden og hos Kong Christian den Fierde. Aar 1591 blev han Biskop i Aarhus Stift, hvor han døde Aar 1594. (See om ham ZWERGS Siøllandske Clericie).

163

9. Mag. JENS GIØDESEN (JANUS ÆGIDII), født i Ribe Aar 1550, var først Rector, men Aar 1583 blev han Hof-Prædikant hos Kong Friderich den Anden. Aar 1591 blev han Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn; men Aar 1593 blev han Biskop i Aarhus Stift. Døde Aar 1626.

10. Mag. ISAAC GRØNBECK, født i Kiøge Aar 1564, hvor hans Fader var Sogne-Præst. Efter sin Hiemkomst fra udenlandske Universiteter blev han Aar 1593 Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke og ordineret den 16. Augusty derefter. Efter tre Aars Forløb blev han Aar 1596 Biskop over Trondhiems Stift og ordineret Trinitatis Søndag samme Aar. Døde Aar 1617 den 27. Juny. Om ham kand efterlæses E. PONTOPPID. *Annales Eccles. Dan.* Tom. III pag. 524, 525.

11. Mag. HANS KNUDSØN VEILE eller VELLEJUS blev Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn Aar 1596. Derfra kalden til Biskop i Fyhn Aar 1606 og blev ordineret Aar 1607. Men Aar 1616 blev han paa Kiøbenhavns Slot dømt fra sit biskoppelige Embede formedelst Calvinsk Lærdom, hvorpaa han begav sig til Calvinske Meenigheder udi Frankerige og endelig døde til Franeker Aar 1629. (See herom HOLBERGS *Danmarks Historie* Tom. II pag. 809).

12. Mag. OLE KOCK (OLAUS Coccius), født i Bergen i Norge. Fra Aar 1600 til Aar 1602 forestod han Domkirkens Sognekald i Bergen, Aar 1603 blev han Sogne-Præst til Lunde Domkirke i Skaane. Aar 1606 blev han Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn, hvor han formedelst en Dispute med Professor Theologiæ Dr. Hans Poulsen Resen, siden Biskop udi Siælland, blev Aar 1613 suspenderet og Aar 1614 dømt fra sit Kald. Derefter reiste han til Stokholm. (See herom L. HOLBERGS *Danmarks Historie* Tom. II pag. 650 og 806, 807). Den hele Controvers læses fuldstændig i E. PONTOPPIDANS *Annales Eccles. Dan.* Tom. III fra pag. 612 til 646.

13. Mag. MADS JENSEN MIDDELFART, født Aar 1579 i Middelfart i Fyhn, var Aar 1603 Rector i Svendborg. Aar 1604 blev han Sogne-Præst sammestæds. Derefter reiste han udenlands, og siden blev han Aar 1611 Sogne-Præst i Weile i Jylland. Aar 1613 blev han Sogne-Præst til Graabrødre Kirke i Odense. Aar 1614 blev han Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1616 blev han Hof-Prædikant, og Aar 1620 blev han Biskop i Skaane, hvor han døde i Lund Aar 1638. See E. PONTOPPID. *Annales Eccles. Dan.* Tom. III pag. 120, 121.

14. Mag. ANDREAS CHRISTENSEN ARREBOE, født Aar 1587 i Ærrøeskiøbing paa Ærrøe, blev Aar 1610 Slotspræst til Frideriksborg Slot. Aar 1616 Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1617 blev han Biskop i Trondhiems Stift og ordineret i January Aar 1618, men blev formedelst et uordentlig Levnet removed

164

fra det biskoppelige Embede Aar 1621 og levede i privat Stand i 4 Aar. Dog blev han Aar 1625 Sogne-Præst til Wordingborg Meenighed i Siælland, hvor han døde Aar 1637 den 7. Marty. Han var i sin Levetid en ypperlig Poet, som bragte den Danske Poesie først i Anseelse. (PONTOPPID. *Annal.* Tom. III, pag. 200).

15. Mag. THOMAS COORTSØN WEGNER, født i Skaane Aar 1594, blev Sogne-Præst i Callundborg i Siælland Aar 1615, men Aar 1618 Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn og Aar 1627 Biskop i Stavanger eller Christiansands Stift, hvor han døde Aar 1654 den 13. Decembr.

16. Mag. LAURITZ MORTE[N]SEN SCAVENIUS, født Aar 1589 paa Skagen i Jylland. Efter fuldendt Udenlands-Reyse blev han ved sin Hiemkomst Lector Theologiæ og Sogne-Præst i Roskild. Aar 1627 blev han Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1639 Professor Theologiæ ved Universitetet. Aar 1653 Biskop i Siælland. Døde Aar 1655.

17. Mag. JENS PEDERSEN SCHIELDERUP, født i Norge Aar 1604 den 14. February. Først blev han Aar 1631 Rector i Lund Latinske Skole i Skaane. Aar 1636 blev han Sogne-Præst til Domkirken i Lund, og strax derpaa blev han Kong Christian den Fierdes Slotspræst. Aar 1639 den 9. Novembr. er han kalden til Sogne-Præst ved St.

Nicolai Kirke i Kiøbenhavn og Aar 1649 til Biskop i Bergens Stift og ordineret St. Hans Dag i Vor Frue Kirke. Han døde Aar 1665.

18. Mag. HANS ENVOLDSEN BROCHMANN, fød Aar 1621 den 16. April i Kiøge. Da han var hjemkommen fra sin Udenlands-Reise, blev han Aar 1649 Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1660 resignerede han for sin svage Helbreds Skyld og blev strax derpaa den 5. April Professor Theologiæ Designatus, og i samme Aar blev han kalden til Biskop i Aarhus Stift. Døde Aar 1664 den 3. Marty.

19. Mag. MICHAEL HENRICHSEN TISTORPH, fød Aar 1628 den 13. Septbr. i Odense, deponerede Aar 1648, blev Slotspræst i Kiøbenhavn Aar 1652 og Aar 1660 Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn. Døde Aar 1701 den 17. Febr. Om Monumentet over ham er mældt pag. 149 f.

20. Professor CHRISTEN WORM, fød Aar 1672 den 10. Juny i Kiøbenhavn, blev Aar 1694 Professor Philosophiæ Ordinar. og Theolog. Designatus. Ved sin Hiemkomst fra sine Udenlands-Reyser blev han Aar 1699 den 31. January adjungeret Mag. Michael Henrichsen Tistorf med Succession, og to Aar derefter virkeligen succederede som Sogne-Præst Aar 1701; men Aar 1707 den 4. January blev han Stifts-Provst og Sogne-Præst ved Vor Frue Kirke. Derefter blev han Aar 1711 den 5. January Biskop i Siællands Stift. Døde Aar 1737 den 9. Octobr.

165

21. Professor JACOB CHRISTENSEN LODBERG, fød Aar 1672 den 27. Septbr. i Roskild, hvor hands Fader da var Dom-Provst og Sogne-Præst. Aar 1695 blev han Professor Theologiæ & Philosophiæ Extraord. Aar 1699 blev han Lector Theologiæ i Aarhus, Aar 1701 Stifts-Provst i Kristiania i Norge, derfra nedkalden Aar 1707 til Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn, Aar 1711 den 5. February Stifts-Provst og Sogne-Præst ved Vor Frue Kirke og Aar 1717 den 14. Decembr. Biskop i Fyhns Stift og ordineret den 30. January 1718. Døde Aar 1731 den 31. Decembr.

22. Mag. IVER BRINCK, fød Aar 1665 den 19. Novembr., blev Aar 1691 Dansk Præst ved den lutherske Meenighed i London i Engelland. Aar 1702 blev han Provst og Sogne-Præst ved Holmens Kirke i Kiøbenhavn, og i dette sit Embede blev befalet at reise Aar 1709 med Kong Friderik den Fierde til Italien som Reyse-Præst og Confessionarius. Aar 1711 den 5. January blev han Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn, i hvilket Embede han døde den 25. Juny Aar 1728. (See meere om ham blant Sogne-Præster ved Holmens Kirke, No. 9.)

23. Mag. PEDER HUNDERUP var først Provst paa Regenzen og Communitætet. Aar 1720 blev han Capellan ved Trinitatis Kirke. Aar 1726 Sogne-Præst til Den Herre Zebaoths eller Garnisons Kirkens Danske Meenighed. Aar 1728 den 8. Octobr. blev han Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn. Døde Aar 1733.

24. Mag. NIELS DORPH, fød Aar 1681, blev personel Kapellan Aar 1707, derefter Feltpræst Aar 1709, siden Sogne-Præst til Wangs Præstegjæld Aar 1712 og Aar 1726 Provst over Hedemarken. Aar 1733 paa Kong Christian den Siettes Reyse i Norge blev han den 28. Augusty kalden til Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1736 blev han Stifts-Provst og Sogne-Præst til Vor Frue Kirke, Aar 1738 Biskop i Christianiæ Stift og ordineret i Vor Frue Kirke. Døde Aar 1758.

25. Mag. HANS MOSSIN er født Aar 1680 i Randers (hvor hands Fader Hr. Hans Dinessen Mossin var Sogne-Præst og Provst), blev Aar 1706 Sogne-Præst til Skulleløv og Selsøe Meenigheder i Horns Herred i Siælland, derefter Aar 1731 den 22. Juny Sogne-Præst til Trinitatis Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1736 den 28. April blev han Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke; men efter to Aars Forløb blev han suspenderet og ved Dom removeret ab officio formedelst en Prædikken, han paa Dom. VIII p. Trin. holdt imod samme Kirkes to Catecheteres Adfærd, hvilke han havde nævnet ved Navn. Endelig efter to Aars Forløb blev han kalden til Sogne-Præst i Kiøge Aar 1740, i hvilket Embede han døde Aar 1755. See foran S. 57.

26. Hr. NICOLAI BRORSON, fød Aar 1690 den 23. July, blev Aar 1716 Sogne-Præst til Bedsted i Holsteen. Aar 1735 Slots-Præst i Frideriksborg og Sogne-Præst

166

i Hillerød. Aar 1738 den 5. April Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn. Døde Aar 1757 den 30. Marty.

27. Doct. POUL MATHIAS BILDSØE, fød i Lolland Aar 1710 den 15. Febr., blev først Aar 1730 Rector ved den Latinske Skole i Svendborg i Fyhn. Aar 1736 Sogne-Præst for Torkildstrup Meenighed paa Falster, Aar 1738 den 9. May Sogne-Præst ved Den Herre Zebaoths eller Garnisons Kirkens Danske Meenighed, Aar 1754 den 5. April Sogne-Præst ved Hellig-Geistes Kirke, Aar 1757 den 9. April Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke, kom derfra til Provst og Sogne-Præst ved Holmens Kirke Aar 1759 og Aar 1764 kalden til Biskop i Aarhus Stift, hvor han døde Aar 1777.

28. Hr. HANS LEMMING, fød Aar 1707 udi January, var først residerende Kapellan i Nyborg i Fyhn, derefter Sogne-Præst for Udde- og Oppe-Sundby Meenigheder i Horns Herred i Siælland, derefter Aar 1752 Sogne-Præst til Vor Frelseres Kirke paa Kristianshavn, derfra kalden A. 1759 til Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn, hvor han døde den 23. Juny Aar 1788 i sit Alders 81. Aar 5 Maaneder. See tillige om ham i det XII Kapitel om Kristianshavn §. i ved Sogne-Præsterne ved Vor Frelseres Kirke No. 11.

29. Hr. PEDER HERSLEB ABILDGAARD, fød den 12. Decembr. 1727 paa Røraas i Trondhiems Stift, blev kalden til Sogne-Præst ved Vor Frue Kirke i Roskilde Aar 1752, derfra Aar 1766 til nederst Kapellan ved Bremmerholms Kirke i Kiøbenhavn, men Aar 1773 i May Sogne-Præst til Vor Frelseres Kirke paa Kristianshavn, og Aar 1788 den 5. Septembr. kalden til Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn, hvor han holdt sin Indtrædelses-Prædiken Domin. XXII post Trinit. Vitløftigere kand efterlæses i den III Bogs XII Kap. §. I.

§. 2.

2: Det Kongelige Trykværk

Det konstige TRYKVÆRK ved St. Nicolai Kirke, indrættet Aar 1737 ved Enden af den søndre Kirkegaard og Hvælvingstræde, er værd at betragte formedelst sin mechaniske Architectur. Dette Trykværk er anordnet i den priselige Hensigt, fordi rundt omkring St. Nicolai Kirke ere mangfoldige Huuse saa tæt anbygte, at det var at befrygte, om nogen Ildebrand i samme Egn skulle paakomme, at det fornødne Vand formedelst Gadernes Snæverheds Skyld ei kunde bringes til Veie, hvorføre her er indrættet et dybt Bassin, som kand

167

mestendels holde fire Hundrede Tønder Vand, og hvortil Vandet formedelst Vand-Render bliver indladet. Fra dette Bassin bliver Vandet med Trykværkets Hielp ved en Anbringer, der er 800 Fod lang, ledet hen, hvor man vil have det, og i hvilken snæver Gade og hvor Vandet maatte gøres fornødent at bruges. Denne Anbringer, naar den bruges i sin fulde Længde, giver i hver Minut en Tønde Vand; men skruer man 200 Fod derfra, da giver den i hver Minut to Tønder, og tager man endnu 200 Fod derfra, saa giver den tre Tønder Vand i eet Minut. Men gjør man den allene af to Hundrede Fods Længde, da giver den i hver Minut fire Tønder, saaledes at Sprøyterne stedse rigelig kand blive forsynede med Vand uden videre Tilførsel. Ved samme konstige Trykværks Hielp kand Vandet ogsaa tvinges op i Nicolai Taarn og give to Tønder Vand i een Minut. Udi Taarnet er altid et stort Vandkar til reede, for i Nødsfald at tage imod Vandet, og tillige er i Taarnet ogsaa to Sprøyter, som der ere altid til reede. En Tegning af samme konstige Trykværks Indretning findes i L. DE THURAHNS Hafn. Hod. Tab. III, pag. 29.

§. 3.

3: Sankt Nikolaj Fattigskole

ST. NICOLAI KIRKES FATTIGES SKOLE No. 219, beliggende i Hvelvingsstræde, er stiftet Aar 1706 af da værende Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke, Professor Christen Worm. Skolens Huus er en smuk, stor, grundmuuret Bygning, kiøbt Aar 1775; thi tilforn havde vel Skolen ogsaa et grundmuuret Huus No. 218; men samme blev ved Auction samme Aar bortsolgt for at faae et større og rummeligere. Udi denne Skole nyde 130 Børn, nemlig 70 Dreng og 60 Pigebørn, frie Underviisning i Læsning, Kristendoms-Kundskab, Skrivning og

Reigning. Af Skolehuset svares alle Stadens Onera. Skoleholderen nyder aarlig Løn 100 Rdr. og for at lære Pige-Børnene at skrive 10 Rdr. Hørerens Løn, nu forbedret, er 70 Rdr. Læremoderens Løn, ligeledes forbedret, er 85 Rdr. De nyde alle frie Værelser til Beboelse

168

i Skolehuset, og desforuden forsynes de med Brænde, Lys &c. Af Skolens fattige Børn nyde 45, hver især, om Ugen et Syv-Skillings-Brød; tolv Dreng og Pigebørn nyde aarlig skikkelige Klæder, saa og 50 Dreng og Piger faae Strømper og Skoe. Skolens Midler ere 20.000 Rdr., hvilken Capital besørger af een af Magistrats-Personerne og Sogne-Præsten ved Kirken, af hvis Renter Skolens Lærere lønnes, Børnene klædes og alle Udgifter bestrides. Skolens Legata findes anførte i H. HOFMANN'S Samling af Gavebreve Tom. IX pag. 302 til 308.

§. 4.

4: Holmens Kirke

HOLMENS KIRKE, eller BREMERHOLMS KIRKE, er den siette af Stadens Sogne-Kirker, og af Bygning en stor, lyys, rummelig og anseelig Kors-Kirke. Dens Grund, hvorpaa den staaer bygt, er een af det gamle Kiøbenhavns Bastioner, som udelukte den Øe BREMERHOLM gandske fra Staden, førend de gamle, her værende Fortifications-Volde og Graver bleve Aar 1608 sløyfede ved Stadens Udvidelse paa denne Kant, hvilket kand sees af de gamle Tegninger af Stadens Situation, som forvares i Raadstue-Archivet. Det Navn BREMERHOLMS KIRKE har denne Kirke faaet, fordi de udenlandske Hanseatiske Kiøbmænd fra Bremen havde i fordum Tid deres Opholdsstæd, tilligemed deres Pakhuse og deres Handling eller Kiøbmands-Vahres Oplag paa den liden Øe, som efter dem blev kalden BREMERHOLM. (See tillige §. 8, som siden forekommer). Førend vi betragte Kirkens nu værende Bygning og Beskaffenhed, maa vi først efter vor vedtagne Orden gaae tilbage til de ældste Tider, for at viide Kirkens allerførste Andlæg og Stiftelse.

Efter at Kong Christian den Fierde (hvis store Lyst var at indrætte den Danske Marine og Søe-Etat paa det ordentligste) havde ladet opbygge Skipperboderne til sine Søe-Officerer og Søefolk, saa ville han ey heller lade dem fattes et Stæd til Guds-Tienestes Holdelse i Nærheden hos dem. Thi lod høybemældte Kong Christian den Fierde

169

den 16. Novembr. Aar 1617 det Huus paa Bremerholm (hvori blev holdet Maaltid for Maanedes-Tienere) indvie af den Siællandske Biskop Doct. HANS RESEN til at holde Prædikken og Guds-Tieneste udi indtil videre for Søe-Capitainer, Skippere, Styr- og Baadsmænd, saa og for alle andre, som paa Holmen og Flaaden havde at forrette, efter Hs. Kongl. Majrts Brev til Rigs-Admiral ALBERT SCHEEL og Biskop Dr, HANS RESEN af 7. Decembr. 1617; men to Aar derefter lod Kong Christian den Fierde den Bygning (beliggende lidt længere mod Østen), som var bygt Aar 1563 og havde været brugt til et stort Værkstæd for Holmens Anker-Smidde og derfor kaldtest den store Smedde, saa og været brugt til en Mynt og en Navigations-Skole, ja ogsaa efter nogles Meening været i de ældste Tider en Toldbod i den brede Havn og Strøm, omskifte og indrætte til en ordentlig Kirke. See E. PONTOPPIDANS Annales Eccles. Dan. III Theil pag. 706. Da den blev færdig, blev den høytideligen indviet den femtende Søndag efter Trinitatis eller den 5. Septembr. Aar 1619 af Doct. HANS POULSEN RESEN, Biskop over Siællands Stift. Dog har ikke den Prædikke-stoel eller det Altar, som nu befindes staaende i Kirken, været paa den Tid der. Kirkens Bygning havde et Spir, som stod ved den østre Side. Da Kongen med Fornøjelse saae, at adskillige af Byens Indvaanere, ja ogsaa af hands Hof-Betientere søgte denne Kirke, og at den begyndte at blive for liden til at rumme det tilvoxende Antal af Tilhørere, lod Kongen denne Kirke gjøre til en Kors-Kirke, og blev det Stykke af Bygningen, hvor nu er Holmens Kirkes Chor, færdig bygt Aar 1639. (See N. SLANGES Historie om Kong Christian den Fierde, pag. 98). Aar 1640 blev det Stykke fra det store Kirke-Portal til Gaden til det andet Portal ved Daaben imod Kirkegaarden opbygt, og Kirken blev ogsaa forsynet med Pulpiturer og Gallerier. Spiret, som tilforn stod ved den østre Side, blev sadt midt paa Korset over Kirken. Aar 1697 blev den Deel af Kirken, som endnu havde Steen-Tag, tækket med Kobber, hvortil gik 159 store Kobberplader. Ved et Kongeligt

170

Fundations-Brev, dateret Kiøbenhavn den 19. May Aar 1632, har Kong Christian den Fierde henlagt til Holmens Kirke alle sine Skibs-og Archelie-Folk, Capitainer, Skippere, Styrmand, Bøsseskytter, Baadsmænd, Haandværksfolk og alle andre, som Bremerholm, Archeliet, Provianthuset, Bryggerhuset og Vognstalden ved Slottet betiente. Denne Fundatz findes trykt i H. HOFMANS Samlinger af Gavebreve Tom. X pag. 332. I den følgende Tid, da Husene i de saa kaldte Skipperboders adskillige smaa Gader bleve af Kongen bortsolgte til Byens Borgere (efter at Nye Boder vare andlagte og opbygte til Kongens Matroser), saa tilegnede St. Nicolai Kirkes Præster sig alle Borger-huusene i Skipperboderne for at være deres Meenighed tilhørende. (See tillige forhen i dette Kapitel Lit. J). Men Kong Friderich den Tredie ved Rescript af 7. May 1660 befalede, at Skipperboderne, uden Hensigt til deres Beboere skulle sortere under Holmens Kirke, ligeledes de, som boe ved Holmens Revier. (See HOFMANS Samlinger af Foundationer og Gavebreve Tome X pag. 334). Efter at vi nu saaledes have seet Kirkens første Andlæg og Stiftelse, saa ville vi nu nøye betragte Kirkens nærværende Tilstand og Beskaffenhed og Mærkværdigheder.

BREMERHOLMS- eller HOLMENS KIRKE, som er SØE-ETATENS KIRKE og tillige den siette Sogne-Kirke i Staden, er af Bygning en Kors-Kirke, ziret med et Spir, staaende midt paa Kirken over Korset; Kirken er 82 Alen lang, 15 Alen høy til Gesimsen, men 26 Alen høy til Rygaasen. Kirkens Hoved-Portal eller Indgang er lige med Gaden ud til Størrestræde, forfærdiget af huggen Sandsteen. Allerøverst i Frontispicen ud til Gaden sees Kong Christian den Fierdes Navn i Chiffre med Krone over stærk forgyldt, derneden under sees Kirkens Sejerværk, opsat i Kong Christian den Siettes Regiærings-Tid og derfor prydet med Kong CHRISTIAN VI og Dronning SOPHIÆ MAGDALENES kronede Chiffre paa hver Ende af Skiven oven til. Neden under Uhr-Skiven staaer det Aars-Tal 1733. Men paa Muren imellem Pila-

171

rerne og Kirke-Lofts-Lugerne staaer det Aars-Tal 1641, som er det Aar, i hvilket Kirken fik Tilbygningen færdig og blev gjort til en Kors-Kirke. Paa Frontispicen af Kirken ud til Slotspladsen (hvor Gammelstrands Canal beskyller Kirkens Chors Fundamenter) sees to ypperlige og konstige Skiver oven over hinanden, af hvilke den øverste er en UHR-SKIVE, som viiser Klokke-Timer; men den underste Skive (som er et overmaade rart og accurat Konst-Stykke, forfærdiget af den Danske Professor Christ. Longomontanus) er en VIND-SKIVE, som viiser meget nøye og accurat, hvad Slags Vind der blæser hver Dag, i hvor hastig end Vinden kand springe om fra et Hjørne til et andet. Denne VIND-SKIVE dirigeres ved en Fløystang med et Jern-Fløy paa, som staaer op af Kirke-Taget. Kirkens Spiir, som er af giennembrudt Arbeide og tækket med Kobber, er 29 Alen høyt over Kirken. Man seer udvendig paa Kirken siddende indmurede sex Kanon-Kugler, som der ere indskudte i Stadens Beleirings-Tid Aar 1658. Kirken er tilligemed Kirkegaarden ud til Gaden Aar 1704 indhegnet med en lang og høy Brandmuur, ziret ved Adskillige[s] Gaver med smukke Steen-Urner, Portaler saa og med en af Jern næt udarbejdet Kirkegaards-Port, hvorigiennem Indgangen for Kirkefolk falder hen til de andre Indgangs-Dørre til Kirken.

Indvendig er Kirken tilstrækkelig liys formedelst de lange eller høye Kirke-Vinduer i Muren af 10 Alnes Høyde. Kong Christian den Fierde plejede ofte at besøge denne Kirke og prydede den baade indvendig og udvendig efter sin Tids gothiske Smag med smukke Ornamentter. Lige for Prædikkestolen er den Kongelige Kirkestoel andlagt paa Hjørnet af Pulpituret. Udi den sydvestlige Ende af Kirken, hvor nu Kirkens Chor er indrættet, var i fordem Tid en Mynt, og over Mynten udi andet Stokværk var en Navigations-Skole (See pag. 169). Choret er adskildt fra Kirken med et meget smukt Tralværk, ziret med 35 store Messing-Pillere, paa hvilke staaer indgravet de Kongelige Betienteres Navne, som have bekostet samme Pillere.

172

Det nu værende store og anseelige ALTAR er forfærdiget Aar 1661 og efter da brugelig gothisk Architectur udført og prydet med mangfoldigt, dog ziirligt Bildhugger-Arbeide. Efter alle Kiænderes Omdømme er dette Altar

udarbeidet prægtig og kostbar og tillige giver Kirken en særdeles anseelig Zirat. Dette Altar og Alter-Tavlen med syv bibelske Historier er forarbejdet af Billedhugger Abel Schrøder i Nestved i Siælland, og i Henseende til Arbejdets Næthed og Fiinhed har neppe sin Lige i Danmark. Til dette Altar og Altar-Tavle at bekoste er givet Aar 1661 af Borgemester Jørgen Nielsen 75 Slette-daler; Aar 1663 af Kong Friderich den Tredie 171 Slettedaler 42 Skilling; Aar 1664 af Vice-Admiral Biørnsen 50 Slettedaler. Bag paa Altar-Tavlen er mahlet følgende Inscription at læse:

"Udi Christiani Quarti Tid Anno 1619 den 5. September er denne Stæd indviet til en Kirke af Doct. Hans Povelsøn Resen, Biskop i Siælland, effterat den tilforn havde været en Smidde udi den Nord-Ost Ende og kaldtest den store Smidde, som nu er paa Holmen, og udi den Sydvest Ende hafver været en Mynt, som nu Choret er. Oven paa samme Mynt var en Navigations-Skole. Udi samme Aar er Mester Niels Michelsen Aalborgig, fordum Sogne-Præst i Helsingborg, bleffven denne Kirkes første Præst og forbleff, indtil han for Alderdom resignerede, som var 1639. Døde 1645 og bleff det første Liig i denne Kirke begravved. Anno 1639 kom M. Anders Andersen fra Varde i Jylland oc bleff denne Steds Sogne-Prest oc Provest over H. Kongl. Mayts. Skibs-Prester, til 1642 han bleff Bisp i Aalborg. Anno 1640 er denne Kongl. Kirke forvidet oc bleff til en Kors-Kirke oc med Pulpituer rundt om, saa oc med Stoler og Dønnicke-Værk bepydet. Anno 1642 kom M. Niels Christensen Spend fra Seby Kalled i Wendsyssel oc bleff iligemaader denne Steds Sogne-Prest oc Provest. Anno 1646 er Captein Willom Ebensen oc Niels Olsen Deelee-Skriffver paa Holmen bleffven denne Steds første Kirkeverger udi Friderici III Tid. Anno 1657 in Octobri er Gabriel Jacobsen for-

173

ordnet at være denne Kirkes Forstandere. Anno 1658 er dette Chor med Panellet oc detz Staffering bepydet. Anno 1661 er denne Alter-Tafle opsat. Anno 1662 er denne nye Prædikestoel opsat, oc til Hielp den at betale hafver Jacob Pedersen, Kong. Maj. Offver-Cammer-Tiener, giffvet 200 Rixdaler, saa oc Hans Hansen, Hendes Dronniglig May. høybetroede Forvalter offver Laaland oc Falster, giffved 200 Rixdlr. Anno 1664 Nyt-Aars-Dag døde Mester Niels Spend. Udi Hans Sted bleff M. Torkel Tuesen, som da var Sogne-Prest udi Helsingborg, fordret af Hans May. at være igjen denne Steds Sogne-Prest oc Provest, gjorde sin første Prædiken her udi Kirken Dom. Esto mihi. Anno 1665 i Novembr. Maaned bleff M. Torchell udvald at være Bisp udi Aalborg effter D. Andersens Død, bleff midlertid kaldet herfra oc til Hoff-Prædikant oc udi hans Sted bleff M. Hans Hansen Seidelinus, da øffverst Capellan udi Helsingør, af Høystbemelte Kongl. Majst. forordnet at være denne Steds Sogne-Prest oc Provest, gjorde dereffter sin første Prædiken Nyt-Aars Dag 1666 her i Kirken. Herre Jesu giff, at alting maa skee Dig til Ære."

Hele Altaret, tilligemed Prædikestolen og Orgelværket, er forfærdiget af Egetræe, hvilke tilsammen havde i mange Aar bestandig haft Egetræets naturlige Farve; men Aar 1739 blev de mahlede og alle tre lige eens anstrøgne med brandguul Oliefarve (af samme Couleur, som man seer, at de Kongelige Danske Orlogs-Skibe paa Speilet og Gallionen ere anstrøgne med) uden mindste Forgyldning, hvilken harmoniske Malning giver Kirken en langt større Lustre, end man fraværende skulle forestille sig. Jernværket ved Knæfaldet om Altaret er giort af Nagelsmid Christen Sørensen paa Bremerholm og af ham med hands Hustrue givet dertil Aar 1678.

Til Altaret hører følgende VASA SAGRA: Tvende store Sølv-Kander, en større og en mindre Viin-Kande. Den store Sølv-Kande vejer 290¼ Lod og holder 8 Potter; samme er Aar 1717 omgiort paa Kirkens Bekostning af en Sølv-Kande, som vejede 126¾ Lod, der

174

var givet af Karen Jep Andersens i Malmø Aar 1662 og af en rund Sølv-Skaal med Laag paa, som vejede 135 Lod, hvilken Kongl. Majts. Skipperlaug havde givet Aar 1704. Paa denne store Sølv-Kande staaer nu denne Inscription: Anno 1717 er denne Altar-Kande effter Kirkens Høye Patrons Ordre Giort og Forfærdiget paa Kirkens Bekostning af en Sølv-Kande vog 126¾ Lod 12 Lødig, som Karen Sal. Jep. Andersens, fordum Borgerske udi Malmø, havde foræret til Bremerholms Kirke Anno 1662 den 20. Juny, saa og af en rund Sølv-Skaal med Laag, vægtig 135 Lod, holdt 13¼ Lødig, given til Bremmerholms Kirke Anno 1704 af Forrige Kongel.

Maj:ts Skipper-Laug. Paa Laaget stod skrevet: Kongel. Maj:ts Velkomst Anno 1638. Hvortil af Kirkens Middel er lagt 28 Lod Sølv. Veyer saa denne Kande 290¼ Lod og holder 8 Potter. - Paa den mindre Sølv-Kande, som holder 4 Potter og veyer 174 Lod, staaer disse Ord: HANS SVENDSEN 1694. Til Altaret er ligeledes tvende forgyldte Sølv-Kalke, nemlig: een større og en mindre Kalk. Den store Sølv-Kalk vejer 96 Lod. Den mindre Sølv-Kalk veyer 43 Lod, og paa den staaer følgende Inscription: Anno 1618 Nye-Aars Dag haver ANDERS OLSEN Kongel. Maj:ts Renteskriver foræret denne Kalk og Disk til Holmens Kirke. Endeligen er og til Altaret tvende Kirke-Brød-Æsker. Den store Brød-Æske vejer 69 Lod og er given af Klokker OLE LETH Aar 1711. Paa samme Oblat-Æske læses denne Inscription:

Dit Altar til Zirat, Dit Navn til Tak og Ære,
Skal dette Brødhuus Dig, O! Jesu, skienket være.
Fra Oluf Leth, som er Dit Huuses Klokkere,

Og Bodil Bonnix. Til Dem Begge Naadig See. Anno 1711.

Den mindre Brød-Æske eller Sølv-Skrin til Kirkebrød vejer 28 Lod, er given den 19. Juny 1728 af en ubekendt og var sat paa Altaret om Morgenen, førend Høymæsse-Tienesten begyndtes. I samme lidet Sølv-Skrin laae en Sæddel, hvorpaa var skreven, at det var givet til

175

Altaret til at giæmme Kirkebrød udi. See H. HOFMANN'S Samling af Fundatzer og Gavebreve Tom. IX, pag. 332.

Til Altaret hører tvende smukke TAVLER, hvilke ikkuns bruges om Høytiderne allene at ombæres. Den ene af disse Kirkens Tavler er forfærdiget af Skildpade og Sølv. Paa den forreste Side er at see Kong Christian den Fierdes Portrait en Miniature med Sølv-Ramme, hvorpaa staaer disse Ord: Templi Fundator & Autor. Derunder sees et Skib med fulde Segl, hvorfra kastes Penge ud til een, som staaer paa Landet. Derunder læses disse Vers:

Holt! Skipper! Holt! Stryg Seilet ned,
Kast Anker ud for Borde,
Og Siig Os af Din Seilings-Meed,
I Fald Vi med Dig Torde.
For Præsten Jeg med Skib Nu Før,
Hans Sold heri at Sanke
Af Dem, som Prædiken her hører,
Og See, hvad der vil Vanke.
Holt! Skipper, Holt! vi med Dig Vil,
Vi og Vor Andeel Reeder
For Guds Ord, som her Høres til
Af Dem, som for Os Beeder.
Far! Skipper! Far! I Jesu Navn,
Din Ladning ind at hente;
Far lykkeligen i din Havn
Med Capital og Rente.

Bag paa Tavlen er en Sølv-Plade, hvorpaa er udstukken en Afteigning af Kirken, tilligemed en Deel dertil gaaende og kjørende Kirke-Folk. Esaiæ LX, 8. Esaiæ II, 3. Den anden af disse Tavler er giort af Skildpade og Elfenbeen med Sølv-Plader, givet af CHRISTEN SØRENSEN, Nagelsmid paa Bremerholm, og Hustrue Aar 1679.

Udi Choret oppe under Hvælvingen sees adskillige Fahner og Standarter endnu hængendes fra fordum Tid af, da det var brugeligt

176

at ophænge under Kirkehvelvingen lige over Officerernes Grave de fiendtlige Fahner, som de i Krigs-Tider havde erobret fra Fienden i Actioner. Fra Choret er Indgang til det lange og meget herlige LIIG-KAPELL ved Kirken, hvorom siden forekommer fuldstændig Beskrivelse.

PRÆDIKKESTOLEN er meget stor og efter gothisk Maade ziirligt udført og med meget rart Billedhugger-Arbejde prydet. Omkring Prædikkestolen staaer de tie Apostler og 15 bibelske Historier meget næt udarbejdede. Oven over Prædikkestolen er en meget stor og viid Himmel eller Krone, altsammen forfærdiget af Egetræe, og havde i mangfoldige Aar sin naturlige Ege-Farve, men blev Aar 1739 anstrøgen med samme brandguule Oliefarve som Altaret og Orgelværket, uden mindste Forgyldnings-Zirater. Man har den gamle Tradition, at Prædikkestolen og Alteret er af en blind Mand gjort og fuldført. Andre forsikkre, at begge Deele ere forfærdigede af en Norsk Bonde og alt Billedhugger-Arbejdet udskaaren med Tælleknive af ham. Dersom denne Tradition forholder sig saaledes i Sandhed, da maa det efter al Rimelighed forstaaes om den forrige Prædikkestole og Altar-Tavle, som har staaet her i Kirken tilforn ved Kirkens første Andlæg og før dens Udvidelse ved Tilbygning til en Kors-Kirke; thi nu værende anseelige Prædikkestole er, ligesaavel som Altaret efter forommældte anførte Inscription, forfærdiget Aar 1662 af Billedhugger Abel Schrøder i Nestved, da Jacob Pedersen, Kongens Over-Kammertiener, gav 200 Rdr. og Hans Hansen, Dronningens Forvalter over Laaland og Falster, gav 200 Rdr. til Hielp at betale dens Bekostning med. Aar 1686 fik nogle Hollandske Familier, som havde nedsat sig i Kiøbenhavn og vare af lutherske Religion, Tilladelse at holde i Hollandsk Sprog offentlig Guds-Tieneste hver Hellig-Dag Klokken tolv Slet i Holmens Kirke. Dette vedvarede i 16 Aar, fra Aar 1686 til Aar 1703, da samme Hollandske Meenighed forenedes med den Høitydske Meenighed, og siden holdt de sig til St. Petri Tydske

177

Kirke. I den Tids Mellemrum vare disse to Hollandske Præster, nemlig: først Mag. JACOB ANDERSEN HUMMER, som blev Aar 1686 Præst til den Hollandske Meenighed ved Holmens Kirke, men blev tillige Aar 1691 Hollandsk Præst til Maglebye Kirke paa Amager; Aar 1695 tog han Afskeed fra Holmens Kirke og forblev siden ved Maglebye allene. Efter ham kom Mag. LAURITZ THURA og Aar 1696 blev Præst ved den Hollandske Meenighed til Holmens Kirke indtil Aar 1703, da han blev Provst og Sogne-Præst til Vor Frue Kirke i Aarhus. Siden blev han Stifts-Provst og Sogne-Præst ved Domkirken sammestæds Aar 1706; men Aar 1713 blev han Biskop i Riber Stift. Efter Stadens store Ildebrand i October Aar 1728, medens de tvende afbrændte Kirker, nemlig Hellig-Geistes Kirke og St. Petri Tydske Kirke, bleve igien opbygte, holdt begge disse tvende Meenigheder deres Guds-Tieneste i Holmens Kirke. Hellig-Geistes Kirkes Meenighed forrettede her deres Guds-Tieneste indtil 23. Novembr. 1732, og St. Petri Kirkes Tydske Meenighed indtil Octobr. Maanedes Udgang 1731. I Følge et Kongeligt Reskript af 3. og 23. May 1760 skal Froprædiken i Holmens Kirke altid begyndes Klokken 6, som er een Time tiligere førend i de andre af Stadens Kirker, men paa de tre store Høytider og paa Confirmations-Søndagen Klokken 5. Da Kirken med nye Pulpiturer Aar 1752 og 1753 blev forsynet, var en nye Prøve-Prædikkestole opsat uden for den sædvanlige Prædikkestole. Næsten eet Aar omkring prædikkede Præsterne paa samme Interims-Prædikkestole for at forsøge, om Tilhørerne overalt i Kirken bædre kunde see Præsten og høre Prædikken, men efter ommældte Tids Forløb blev denne Prøve-Prædikkestole igien nedtagen, og man beholdt den sædvanlige Prædikkestole uden Forandring.

ORGELVÆRKET er stort, skiønt og ziirligt, af behagelig Stemme, udvendig prydet med smukt Billedhuggerværk, altsammen af Egetræe forfærdiget. Aar 1737 blev dette Orgelværk gandske nye ombyggt, da Etats-Raad GREGORIUS KLOUMANN gav til Orgelværkets Byg-

178

ning 300 Slettedaler, over hvis Frue, MARIA AGGER, som døde Aar 1749 in January, blev med stor Høytidelighed holden her i Kirken Liigprædiken af da værende Provst og Sogne-Præst, Consistorial-Raad M. MATHIAS HWIID om Eftermiddagen Klokken 3. Aar 1739 blev Orgelværket anstrøgen med samme Couleur Oliefarve, som Altaret og Prædikkestolen er anstrøgen med, uden mindste Forgyldning paa Ziraterne.

Alle Kirkens PULPITURER, hvilke af Ælde vare brøstfældige, bleve (een Side hvert Aar) nedbrudte og gandske af nye i de Aaringer 1752, 1753 og 1756 opbygte, udvidede og derefter alle med Perlefarve anstrøgne, saa og nye Kirke-Vinduer bekostede af Kirkens egne Midler, da Johan Hallensen var Kirkeværger. Ved denne store Hoved-Reparation bleve de mange Fahner, som i fientlige Tider vare Fienden i forefaldne Actioner fratagne og derefter ophængte under Kirkeloftet efter de Tidens Skik ligeover Officerernes Grave, gandske nedtagne, efterdi de vare til stor Hinder for dem, som sade i de øverste Rad Pulpiturer, i at kunde see Præsten paa Prædikkestolen.

Kirken er prydet med smukke LYSEKRONER, nemlig: MORTEN MICHELSENS LYSEKRONE, paa hvilken staaer denne Inscription: Morten Michelsen, Raadmand udi Kiøbenhaffn, med sin kiere Hustrue Kirstine Jens-Daatter haffver foræret denne Lysekrone Gud til Ære, Kircken til Prydelse Anno 1665. Neden under denne Lysekrone ligger hands Liigsteen; han var ogsaa Provianskriver og døde Aar 1665, gammel 63 Aar.

Den store Lyse-Krone, kalden HANS HERMANSENS LYSEKRONE, hængende midt i Krydset af Kirken. Denne Lysekrone havde overmaade store og lange Arme, hvilke vare til stor Hinder for Tilhørerne, at de ikke i de nederste Pulpiturstole og i andre Stole paa Kirkegulvet kunde see Præsten paa Prædikestolen, hvorføre alle dens Lyse-Arme bleve aftagne, da Kirken med forhen ommældte nye og større ombygte Pulpiturer bleve forsynede. Paa samme Lysekrone stod

179

denne Inscription: Denne Ære-Skienck haffver Erlig og Welact Mand HANS HERMANDSEN med sin kiere Hustru Erlig og Gudfrøctig Qvinde MAREN HENRIGHS-DAATTER skiencket oc bekostet Anno 1657 til Guds Ære, Holmens Kirke til Prydelse, oc hvo, som det forringer eller forandrer, skal svare det for Guds strenge Dom. Anno 1657.

Udi Skippergangen hænger GABRIEL JACOBSENS LYSEKRONE, paa hvilken læses denne Inscription: Anno 1659 Dette Herrens Huus til Beprydelse haffver Gabriel Jacobsen, da Kirkens Forstandere, med sin kiere Hustru Elen Peders Daatter foræret denne Crone med derhos Hundrede Rixdaler Capital, aff hvis Renter den aarligen skal reenholdis oc med Lysse forsørgis. Den vejer et Skippund $8\frac{1}{2}$ L[pund] og har 10 store Arme.

Udi Capitains-Gangen hænger en Lysekrone, givet af VARDORT eller rættere VON DORT, som har været Søe-Capitain, med denne Inscription: Anno 1656 haffver NIELS OLSEN, da denne Kirckes Forstander, den Crone udi Hamborg til Kircken ladet giøre, der hans efterlatte Hustru ELISABETH WARDORT med Kircken gjorde Rigtighed, er beslut den at tilgifrve, som LUDVIG LORENTZ, Kongl. Maj:ts Told-og Accis-Forvalter offver Seeland, lod bekoste at ophenge Aar 1662.

Udi Urtegaardsgangen hænger en Lysekrone uden Inscription given af KONG FRIDERICH DEN TREDIE.

En Lysekrone, given af KONGL. MAJ:TS SKIPPERLAUG Aar 1659 med denne Inscription: I Kong Friderik den Tredies Tid udi Kiøbenhaffns anden Beleiring, da Hr. Jochum Gerstorff, Dannemarkis Rigis Hofmester, var denne Kirckes Patron, haffver Kongl. Maysts Skipper-Laug effter Oldermunds Jacob Povels og Bisidders Capitain Søffren Fielderups Samtykke foræret 500 Rixdaler til denne Crone. Past. Eccl. Mag. Niels Spent, Kirckeværge Gabriel Jacobsen. Anno 1659. Dette her ommældte Kongl. Majts. Skipperlaug har i ældgamle Tider været et Broderskab, indrættet ved Bremmerholm med Jule-Drik i deres Samqvem; men samme Broderskab eller Gildes-

180

Laug ophørte Tid efter anden af sig selv imod Udgangen af det forrige Aarhundred, men blev fuldkommen ophævet den 19. Augusty 1704 og dets Inventarium med øvrigt henlagt til Holmens Kirkes Indtægt.

En Lysekrone i Chors-Gangen, given af SAMUEL NIELSEN.

Nok en Lysekrone uden Inscription, hængende i Liig-Kapellet over Doct. PETER JESPERSENS Grav.

DØBE-FUNTEN, som staaer i et Indelukke, er af hviid Marmor med adskillige Zirater forarbejdet. Tilforn i de ældre Tider var Daaben lige over for paa den anden Side, oven over HANS HANSEN OSTENS og Hustrues ABELE CATHRINE VON DER VISCH deres Begravelse, som var indhegnet med Muur, Piller og Messing-Gitterværk. (Om deres smukke og kostbare Epitaphium forekommer siden Efterretning S. 200f.). Her oven over var Daaben og Døbe-Funten, bekostet af hands Arvinger Aar 1688, og den første Døbe-Act sammestæds forrettet den 15. May 1688, hvilket sees af den Inscription, som paa den ene Side af bemældte Epitaphium læses med disse Ord: "Anno 1688 er dette Salig Hans Hansens og Abel Cathrines Begravelses-Stæd til den Hellige Daabes Forretning med deres Arvingers Minde og Tilladelse paa Kirkens Bekostning indrettet og udstaffet, samt nye Vinduer og Messing-Gitterværk uden fore, og er den første Daabs-Tieneste herudi forrettet den 15. May udi dette Aar ved Mester Gierdt Wincke, da Sogne-Præst og Provost her til Kirken". Forommældte Messing-Gitterværk blev siden forandret til et Indelukke af Steen. Paa dette Stæd er nu Daabens Funt ey længere staaende; thi samme Stæd er nu indrættet med Stole for dem, der bærer Børn. Men Daaben er nu hensat og indrættet lige over for paa den anden Side, og i Stæden for et Døbestæd, som tilforn var af Jern, blev gjort eet af hviid Marmor. Døbefadet er af Sølv og vejer 190 Lod; derudi staaer midt i Bunden med ophævet Arbeide C:IV med Krone over. Samme Døbefad er givent af høybemælte Konge.

Holmens Kirke har et meget herligt og langt BEGRAVELSES-

181

CAPELL, hvortil Indgangen er fra Kirkens Chor. Dette Liig-Capelle er gandske af nye opbyggt til Kirken i Form af et muret Gallerie, og er opført paa et Fundament af hugne Steen i Gammelstrands Kanal, hvis Vand beskyller Fundamentet. Aar 1705 er dette Kapelle bygt, da den første Steen dertil blev lagt af Kirkens Patron, Hs. høye Excellence Hr. ULRICH CHRISTIAN GYLDENLØV, den 18. May 1705, da Hr. CHRISTOPHER ERNST VON STÖCKEN var Holmens Admiral, Mag. IVER BRINCK Provst og Sogne-Præst ved Holmens Kirke, og PEDER WARTBERG, Vejermester ved Søe-Etaten, som drev Bygningsværket, og JACOB ANDERSEN var Kirkeværger. Kapellet har i de lyse Hvælvinger 34 anseelige, aabne Begravelser, hvor adskillige Stands-Personer have udvalgt sig deres sidste Leye- og Hvilestæd. Oven til i dette lange Kapell seer man i den yderste Ende den store Danske sejerrige Søe-Helt General-Admiral NIELS JUELS prægtige Monument, hvilket ved allerførste Indtrædelse i Kapellet falder strax i Øynene, og er indhegnet med et næt udarbejdet Jernværk. Dette prægtige JUELSKE MARMOR-MONUMENT er stort og indtager ey allene den heele Breede af Kapellet, men endogsaa et got Stykke af begge Siderne deraf. Monumentet er af adskillig Slags Marmor forfærdiget, og i Midten sees denne store Søe-Heltes Bryst-Billede, gjort af hviid Marmor i overnaturlig Størrelse. Under General-Admiral NIELS JUELS Billede staaer denne Danske Inscription, forfattet af Doct. THOMAS KINGO, Biskop i Fyhns Stift:

Staae Vandrings-Mand, og Skue en Søe-Helt an i Steen,
Og est Du Selv ey Flint, da ær' Hans døde Been.
Thi det er Herr Niels Juel, hvis Marv og Been og Blod

Med fyrigt Hierte for sin Konges Ære stod,
Hvis Mandoms Drifter i saa mange Søe-Slag staaer,
Og giennem Hav og Luft og Land med Ære gaaer.
En Mand af gammel Dyd og Dansk Oprigtighed,
Af Ja og Ney, og Hvad man Got og Ærligt veed.
Hans Siæl den er hos Gud, Hans Been i denne Grav;
Hans Navn i Minde, mens der findes Vand i Hav.

182

Denne afdøde ulignelige Søe-Heltes otte Sejervindinger til Søs i otte Søe-Batailler eller blodige Søe-Slag sees her i otte store Marmor-Plader en bas Relief eller i liden Forhøyning, overmaade konstig udhugne og næt udarbejdede i Marmoren. Under hver af dem findes en historisk Forklaring, forfattet paa Vers af Dr. Biskop THOMAS KINGO.

1. Søe-Slaget ved RØESAND Aar 1659. Derunder læses disse Danske Vers:

Det var, Da Svenskens Magt all Kiøbenhavn omspændte,
 Og Snublendes i Blod med Storm til Krigen rendte,
 Da saae Kong Friderich den Tredie, at Juel
 For Skud, Granater, Sværd og Ild ey gik i Skiul.
 Søekantens Volde blev Ham den Tid anbetroede,
 Mars og Neptunus var Ham Begge lige Gode;
 Nu faldt Han ud og slog paa Fienden Digt til Lands;
 Nu stod Han Stormen ud; Nu foer Han ud til Vands.
 Blant Kongens Flode, hvor Han Skibet Svanen førte,
 Og ved Røesand omkring med Sverrigs Søe-Hær kiørte,
 Og ind til Wismar drev, Som Mænd de Danske stod.
 Og blant Dem Hr. Niels Juel med meer end Løve-Mod.

2. Søe-Slaget ved Gulland den i. Maj Aar 1676. Derunder læses disse Vers:

Hold Øster-Søe og bliv et ævigtvarigt Minde
 For Kongens Vaaben, og kræv Gulland Selv til Vinde,
 Hvor Kiæk og Brav og From Du Hr. Niels Juel fornam,
 Den Tid Han beyled til det Amalonske Lam*).
 De Kugler, som Han til din Fæstning oversendte,
 Paa Lue-Vinger fløy at viise, hvor han brændte
 Og blusse lidet for at faae din Kiærlighed;
 Men der Du nægted' den, da blev Han Vild og Vred.
 Og under Ild og Baal og Brag begyndt' at larme
 Imod de Svenske, som med Hierte, Blod og Arme
 Forfægte vilde Dig med Magt og Herre-Skiold.
 Det Hialp dog ey, thi Juel han tog Dig dog med Vold.

*) Dette LAM er det Gullandske Vaaben.

183

3. Søe-Slaget ved Bornholm Aar 1676 den 7. May. Derunder læses disse Vers:

Der Juel da Seyer-Seyl for Gullands Fæstning hidsed,
 Og dem i høyen Raa til Kongens Ære tridsed;
 Strax Vinden ønskelig med Sejer-Palmen gik,
 Til Han ved Borringholm et Anker-Stade fik.
 Med næste Dag-Skiær fik Han udi Siun og Sigte
 Den Svenske Skibs-Hær, fuld af Mænd, der lysted' at figte.
 Igiennem hvilke Juel sig tvende gange slog,
 Endskiønt de To for Een med Magt imod ham drog.
 Paa begge Sider var der Manddom, Mod og Hierte,
 Hver for sin Konge stod blant Lynild, Død og Smerte.
 Dog vilde Gud, at Juel Søe-Kronen skulle faae
 Og ind i Kiøge-Bugt med Priis og Ære gaae.

4. Søe-Slaget ved den Øe Øeland Aar 1676 den 1. Juny. Derunder læses disse Vers:

Du mindes, Øeland! vel, der Søen om Dig brændte,
 Og Nordens Floder Du vel fra Hinanden kiendte,
 Da Tromp og Juel, og Creutz og Uгла sammenbrød,
 Som Himlens Torden-Ild kom ud af deres Skiød.
 Da Skibet Kronen sprang med Creutz i Luft og Lue

Med meer end tusind Mand; Døg lod ey Uglæ kue
 sin Tapperhed, men bandt med Tromp frimodig an.
 Juel stod da ærlig bie, som han var altid van;
 Til Uglæ saae sit Sværd, det store Skib at brænde,
 og Fire Andre gaae Den Danske Flok til Hænde;
 Da rømte Han udaf den blode-blandet Strand,
 Og Juel han holdt sig her som en fuldkommen Mand.

5. Sjø-Slaget paa Colberg-Rheed den 1. Juny Aar 1677. Derunder læses disse Vers:

Den Kiække Juel fik og her Siøblad digt i Knibe,
 Der han med elleve Sjø-prægtig' Orlogs-Skibe

184

Fra Gotthenborrig vil med Vindens yndest gaae
 Igiennem Belt, hvor Juel med Ti ham paste paa.
 Og undfik Hannem med Cartouer-fulde Skaale
 Af Død og Dræbe-Ild; Men Siøblad stod at maale
 Ham Skaalen fuld igien med Magt og al Forstand;
 Men Juel bemestrer Ham dog i det stolte Vand.
 Selv Siøblad med sit Skib, der Han brav havde fægtet,
 Blev fangen, Fem dertil af Floden sig bemægted';
 Hr. Juel og bragte dem ind i Monarchens Havn,
 Til Hans Sjø-Vaabens Roes, Sig Selv til ævigt Navn.

6. Sjø-Slaget ved Kiøge-Bugt den 1. July Aar 1677. Derunder læses disse Vers:

Een Maaned løb kun hen fra Siøblad han blev tagen,
 Før Horn, en Sjø-Guds Helt, af Juel blev ogsaa slagen
 I Kiøge-Bugt, enddog Han hæftig slog igien,
 Som Hoved-Admiral og Sverrigs fuldtroe Ven.
 Juel paa tre Skibe blev forpligtet til at stige,
 Gud styrket Hannem for Monarchen og Hands Rige,
 Saa lyned' Hand med Ild og Torden-Kuglers Tvang,
 At Femten Skibe Horn forlored' af sin Rang.
 Tre Tusind Fanger med tolv Hundred' Død' og Qvæste,
 Tre Hundred' Danske blev kun Død' og lemmelæste;
 Ja uden Skiibs-Forliis Juel dette Sjø-Slag vandt;
 Guds Finger til hans Roes Selv Seyer-Krandsen bandt.

7. Sjø-Slaget ved den Øe Rygen den 7. September Aar 1678. Derunder læses disse Vers:

Den Seyerrige Juel endnu med Floden seyler,
 Og til flux meer Triumph Han for Monarchen beyler.
 Den Fientlig' Flode Han dog ey i Sigte faaer,
 Den var fast reddeløs og bødte sine Saar.
 Til Rygen midlertid paa Ordre (ved Guds Øye,
 Som saae hands Sinds Compass og redelige Møye)

185

Han vender Kaasen, hvor der under Ild og Damp
 Blev Landgang gjort med en saa brav og blodig Kamp.
 De Danske ved Guds Haand og Juels dødfulde Torden

Behiortede gik løs, slog Fienden til Uorden
Og Flugt, saa Rygen da til Hænde Kongen gik,
Og Juel sin Palme der med Held og Ære fik.

8. Søe-Slaget ved Calmar-Sund den 9. July Aar 1679. Derunder læses disse Vers:

Som Løven, der er vakt og vred sit Rov opsøger,
Saa Juel hands Løve-Mod Heroisk Dyd forøger,
Hand Sverrigs Flode seer og ønsker hiertelig,
At Den engang endnu i Fægt vil give sig.
Men alle Seyl og Roer, og al hands Omhue ikke
Kand bringe den til Stand, Den vil ey meer i Strikke;
Men gik ad Calmar-Sund. Dog efterlod en Lax*),
Som blev erobret og gik Juel til Hænde strax.
Til Gulland gik Hand da, Fem Fiendtlig' Skib' indhændte,
Hvoraf Han Nøgelen, et prægtigt Skib, opbrændte;
Saa lukte Gud i Laas den blodig Krig og Strid,
Hvori sig Juel har gjort berømt til ævig Tid.

THOMAS KINGO.

Denne berømte, tappe Søe-Helt, General-Admiral-Lieutenant NIELS JUEL er død Aar 1697 den 8. April i hands Alders 68. Aar og hviler her i en prægtig Liigkiste, paa hvilken læses følgende Danske Inscription:

Her hviler den af Byrd og Blod, samt af alle Dyders Fuldkommenhed Høyædle og Velbaarne, nu Salige Herre, HR. NIELS JUEL, til Taasinge, Eriksholm og Totterupholm, Kongelige Majestets til Danmark og Norge etc. Geheime-Raad og General-Admiral-Lieutenant, fød i Christiania i Norge Anno 1629 den 8. May af Høyædle og Vel-

*) Et Svensk Orlogs-Skib, kaldet LAXEN.

186

baarne ERICH JUEL til Hundsbeck, Dannemarckis Riges Raad og Landsdommer i Jylland, og Frue SOPHIA SEHESTED til Høye-Riis. Denne Sal. Herre haver af sin Ungdom været begavet med Alt det, som kaldes Priseligt, hvorføre Han og er brugt i de værdigste Tienester og har deri opnaaet stor Ære og Navnkundighed i mange lykkelige Søe-Slag, som en tapper og ypperlig Søe-Helt, havde stor Naade hos sin Konge, elsket af sit Fæderneland, sine efterlatte Børn og Venner. En forstandig, gavnlig og brav Mand, From mod Alle, som ved Døden er berøvet Anno 1697, da han havde levet hos os i 67 Aar 11 Maaneder. Hans berømmelige Dyder og Navn er hos Effterkommerne uforgiængelig, thi hvem saa lever, døer salig. Den 8. April.

Udi denne de JUELERS Begravelse staaer tre af Kobber forgylte Liigkister uden nogen Inscription. En sort Marmor-Kiste, hvori hviler Hr, GREGERS JUEL til Eriksholm etc., Ridder, General-Lieutenant, som døde Aar 1731. En hviid Marmor-Kiste, hvori ligger hands Frue WIBECKE JUEL, som var en Datter af General-Admiral-Lieute-nant Niels Juel, døde Aar 1736. En Sandsteens-Kiste med Major NIELS JUEL, døde Aar 1740. En Kobber-Kiste, hvori hviler Etats-Raad KNUD JUEL, paa hvilken læses denne Inscription:

Stat Læser og lad din Fod hvile, den Stund Dit Øye løber over disse Linier. Her udkræver vores forkrænkelige Natur sin uimodsigelige Rættighed af Hr. KNUD JUEL til Taasing, Kongl. Majests. til Danmark og Norge &c. Etats-Raad og Amtmand over Kiøbenhavns Ampt. Fød af den giæveste Adel i Riget, indfød som de beste Christne i Verden, opfød iblant de allerædelste og ypperste i Landet. Hans Fader var den Høyædle og Velbaarne Sal. Herre, i ald Verdens Minde høytpriseligste General-Admiral-Lieutenant Hr. Niels Juel. Moderen den Høyædle og Velbaarne Frue Margarete Ulfeld. Af hvilken høyadelig Stamme han udspirede A. 1665 den 30. Septbr. og udi sit gandske Livs Fremgang viiste sig det høyadelige Blods og fuldkomneste Dyders rætte Arving. For sin Gud i en uforfalsket Gud-

187

frygtighed. For sin Konge udi underdanigst Trofasthed. For sine Venner i usvigelig Huldhed og mod Alle i en ugemeen Fromhed og Belevenhed. Forenede sig udi et kiærligt Ægteskab Aar 1695 den 18. Febr. med den Høyædle og Velbaarne Frue ELISABETH VON KNUTH. Men Ach! alt for snart opløst igien den 10. January 1709. Da den Gud-kiære Siæl omskiffede Jorden for Himmelen, efterladende sig 5 Sønner og 5 Døttre og hos Alle sin høy fortiente Dyds og Æres uforglemmeligste Jhukommelse.

Gudsfrygt, Retfærdighed, Fornufft og freidigt Hierte,
 Var ikke mægtig til at hindre Dødens Smerte,
 Thi kunde Dyden kun for Døden bøde af,
 Da var ey Hr. Knud Juel nedlagt i denne Grav.

I den anden Ende af dette Liig-Capelle sees ved Indgangen paa høyre Haand et ziirligt Monument af Marmor, som er opsat over Geheime-Raad NIELS BENZON, hvor man paa den polerede, sorte Marmor seer med forgyldte Bogstaver indhuggen følgende Latinske Inscription:

Hic situs est Illustrissimus & Excellentissimus Heros, Nunc in Cælo Beatus NICOLAUS BENZON, Dominus in Waar, Aastrup, Giedesdahl, Aggersvold, Mørckegaard, Biørnekiær, Eqves Auratus Ordinis Dannebrog., S. R. Maj. Dan. & Norv. Consiliarius Intimus, Status, Justitiæ, Cancellariæ, Generalis Fiscus Procurator & Vice-Præses in Commercii Collegio, qui post varias in Exteris Peregrinationes, in Patria ad supremum Dignitatis Fastigium evectus & multis magnisque Muneribus Functus in Omnibus se fidum Regis Consiliarium & maximi Momenti Negotiis prudenter & dextre expediendis parem ostendit, Deo charus, Regi Dilectus, Patriæ Salutaris, Felix utroque Conjugio, primo cum Nobilissima Virgine [ELISA] SGAVENIA, in qvo decem Liberos Pater factus est, secundo cum Illustrissima Domina ANNA DE MEULENGRACHT, qvæ Prolix expers, sed Virtutum Ferax, nunc Viduata in-

188

comparabili Marito, qvi tamen Posteritati semper intererit, cum Orbi superstites reliquerit Filios tres, paternæ Gloriæ & Heroici Spiritus Hæredes, nimirum Virum Illustrem & Generosum PETRUM BENZON, Dominum in Waar, Kyeg, Giedesdahl & Tryggevelde, S. R. Maj. Consiliar. Justitiæ, Virum Illustr. & Generos. LAURENTIUM BENZON, Dominum in Hagedstedgaard & Sereniss. Reginæ ab Officiis Aulicis. Virum Illustr. & Generos. JACOBUM BENZON in Aggersvold, Mørckegaard & Biørnekiær, S. R. Maj. a Mensa & Cubiculo. Natus est Alburgi in Majo Anno MDCXLVI. Pie mortuus Hafniæ d. XIV Januar. MDCCVIII. Animam Deo, Corpus huic Marmor, Famam Æternitati mandavit.

I dette Liig-Capelle ligger ogsaa begravet den i hele Norden saavel som i heele Europa af Navn og Rygte udødelige Søe-Helt, Vice-Admiral PEDER TORDENSGHIOLD, som i Kong Friderich den Fierdes Regjærings-Tid i hands sidste Krig var en Skræk for Landets Fiender, hvor han kom, saa og udførte de fleeste af sine meget vovelige Foretagender med saadan en Lykke, som satte hver Mand i den allerstørste Forundring og opvakte ham mange Misundere. Derfor var hands Dødsfald ved Duell desto meere beklagelig, da han efter Fredens Slutning blev paa sin udenlands Reyse i Hannover den 12. Novembr. Aar 1720 i en Duell omkommen. Over ham er følgende Gravskrift forfattet af Baron LUDVIG HOLBERG. Libr. i. Epigrammat.

Conditur Hac Urna Borealis Gloria Ponti,
 Danorum Plausus, Deliciæque breves.
 Ferrea, qvem Lachesis raptum florentibus Annis,
 Dum numerat Palmas, credidit esse Senem.
 Lusibus exponens Vitam Terraque Marique,
 Tandem Lusoris tollitur ipse Dolo.

Den Danske Poet THØGER REENBERG har over Vice-Admiral PEDER TORDENSGHIOLDS Dødsfald forfattet følgende Gravskrift:

189

Den, som ey Lodd, ey Krud, ey Bomber, ey Canoner
 Har kundet lægge ned i Krig for tvende Croner,
 I Fred nedfældes af en Spiller, kaldet Staal,
 Som mordisk staal og skar Ham af Hands Levnets Maal.
 Tænk ikke Morder! at Du har i dette Stykke
 Indlagt Dig Ære; Nej! O! Nej! Thi din Ulykke
 Vel vaagner dog engang. Der findes vel den Ven,
 som hævner Tordenschiolds Honneur og Blod igien*).
 Hr. Tordenschiold, en Helt, end efter Døden lever,
 Hands Dyd og Tapperhed omkring all Verden svever;
 Priisværdig skal Hans Navn og Minde staae i Hu,
 Naar Staal i Verden skal passere for Filou.

Paa Epitaphium over Doctor PEDER JESPERSEN, Kongl. Confessionarius og Hof-Prædikant, som døde Aar 1714, læses følgende Danske Inscription:

Herunder hviler, hvad ey allerede hviler i Abrahams Skiød af den Høyædle og Høyærværdige, nu Salige Mand, Doct. PETER JESPERSEN, forstum tvende Kongers Confessionarius og Hoff-Prædikant, fød 1647 den 9. Novembr. paa Helgeland i Norge, oplært først inden sine høyfornemme Forældres Døre, siden i Trundhiems Skole og derfra 1665 sendt til dette Kongelige Universitet, hvor saavel som paa fremmede Academier han dygtig gjorde sig til de høye Embeder, Gud siden betroede ham. Hans Forældres Villie kaldede ham hjem 1672 til Steenstrup og Lunde Meenigheder i Fyens Stift, hvilke han, samt Lunde Herreds Provstie, forestod indtil 1688, da han her i Slotz-Kirken i Høystsaligst Ihukommelse Kong Christian den Femtes Nærværelse med saadan Fynd og Sødhed talte Guds krafftige Ord, at Gud, der førte hans Tunge, opfyldede hans Hierte, gav sin Salvende i Sinde at beskikke ham til Confessionarium og Hoff-Prædikant.

*) Poetens Spaadom blev opfyldt, da bemælte Staal blev ihielstukken af en Dansk. Vice-Admiral PEDER TORDENSCHIOLDS Liv og Levnet er udgiven af GASPAR PETER ROTHE, trykt Wiborg Aar 1776 i 3 Bind i 8vo.

190

Samme magtpaaliggende Embede han i 26 Aar prydede med et helligt Levnet og himmelsk Lærdom. Saa opbyggelig som han var i sin Guds Huus, saa herlig fantest han i sit eget. Thi i 36 Aars Ægteskab med den Velædle og Velbiurdige Frue, Frue BODIL FRIIS Sal. Poul Boösøns, Raad- og Handels-Mands i Svenborg Efterladte, var det hans Lyst at elske og ære Hende som en god Mand, at forsyne hendes Børn og Børne-Børn som en from Fader, af hvilke han antog Jomfru Bolette Hiort som sit eget Barn og beskikkede hende til sin egen Arving. Den Sal. Mand skinnede stedse som et himlisk Ljus. I Verden var hand et Ljus, i det han med at lyse for Andre fortærede sig selv, thi effter nogle Dages Svaghed gik han did, da han den 3. Novembr. 1714 døde, hvor han ved daglig Andagt plejede at gaae, mens han levede. Hans høystørgende Frue venter at hvile i en fælles Grav hos ham, som hun er forsikkert at nyde fælles Salighed med ham. Til saa uskatteerlig en Mands Minde har Hun ladet denne Steen opsætte, forvisset, at Hans rare Gudsfrygt, søde Veltalenhed, bekjendte Nidkiærhed og Bestandighed i hans Ærlighed skal blive i varig Ihukommelse.

Samme Epitaphium er Aar 1757 bleven udvidet, da Mag. PEDER HERSLEB, Biskop over Siællands Stift, hands Liig blev nedsat i samme Begravelse og derefter opsat følgende Inscription:

Til en herlig Opstandelse hviler herunder det forkrænkelige Legeme af forstum Høyædle og Høyærværdige Herre, Hr. PEDER HERSLEB, Biskop over Siællands Stift. En hæderlig Fødsel 1689 den 25. Marty og en vel anvendt Ungdom aabnede ham Døren til Herrens Viingaard. Han gik ind 1714 som Felt-Præst ved Armeen. Derefter 1748 til Gunderslev Meenighed i Falster. Men Guds Forsyn havde en større Høst at sende ham til. Kong Friderich den Fierde tog ham samme Aar til Frideriksborg som Slots-Præst og 1725 til Kiøbenhavn som Slots-Prædikant. Hans rare Flid og Fortieneste kronedes af Kong Christian den Siette, som satte ham paa Bispestolen 1730 i

191

Aggershuus og 1737 i Siællands Stift. Under det Biskoppelige Embede har han af tvende Kongelige Salvinger den eene bistaet, den anden forrettet. Indviet elleve Biskopper, 50 Provster, 421 Præster, 17 Kirker. Som Tilsynsmand for Kirker, Skoler, Hospitaler, Enke-Kasser og andre Stiftelser forglemtes aldrig hans utrættede, men med megen Frugt belønnede Nidkiærhed. Et 38 Aars kiærlige Ægteskab fra 1719 med høvyædle og Velbaarne Frue BOLETTE HIORT, velsignedes med 10 Børn, af hvilke to Sønner og fire Døttre med den sørgende Moder begræder en elskværdig Faders Tab. Guds frygt og Lærdom, Veltalenhed i Ord og Skrifter, Forsigtighed og Retsindighed i Ord og Embede, Hurtighed i Forretninger, Oprigtighed i Omgang gjorde en saa fuldkommen Biskop hos tre store Konger yndet og afholden, hos tvende Rigers Geistlige elsket og æret, hos hver Mand i Landet høyt agtet. Døden, som er Alles Ende, nedbrød denne saa dyrebar en Siæls Bolig 1757 den 4. April. Hans Alder var 68 Aar 10 Dage.

Paa en Steen, indsat i Muren, staaer denne Inscription:

Efter Hans Kongl. Mayts Allernaadigst til mig PETER RABEN, som Holmens Kirkes Forsvar, ergangne Befaling, dateret Frideriksberg den 7. August 1724, er næst paafølgende 17. August, fra det Kongl. Slots Capell nedkommen tvende smaa Liig, der udi denne Begravelse ere nedsatte og ey maa aabnes.

Paa det smukke KLOUMANSKE Marmor-Monument i Kapellet læses denne Inscription:

Dette Monument haver Høvyædle og Velbyrdige Hr. GREGORIUS KLOUMAND, Kongl. May:ts Etats-Raad, Bryggerhuus-Forvalter paa det Kongl. Bryggerhuus, Banco-Commissaire ved den octroyerede Kiøbenhavnske Banque samt Directeur ved det Asiatiske og Vestindiske Compagnie i Kiøbenhavn, tilligemed hans høvyelskeligste Hustrue Frue MARIA AGER, med hvilken han blev samlet i et kiærligt Ægteskab den 2. January 1711 og avlede 3 Sønner og 4 Døttre,

192

ladet bekoste og til en Amindelse opsætte her i Holmens Capel, hvor de begge ere nedsatte. Han blev født den 30. Novembr. Aar 1678 og døde den 13. Septbr. 1752. Hun blev født den 9. January Aar 1676, døde den 3. January 1749. Job XIX, 25, 26, 27.

Paa en sort Steen med forgyldte Bogstaver, indsat i Muren:

Hr. JOHAN FRAVEN, Hs. Kongl. Maj:ts forrige Hof-Confessionarius, som var født i Trundhiem udi Norge den 31. May Ao. 1688 og døde her i Kiøbenhavn den 20. Decembr. 1736. Hands afsiælede Legeme, som den 24. næsteffter her under blev nedsat, hviler til en glædelig Opstandelse med alle Guds Børn.

Paa et hviid og sort Marmor-Monument over de to Cabinets-Secreterer ANDREAS LUDERS og PETER LUDERS:

Her hviler i een Grav to Brødre af eet Liv, de to Olie-Børn hos Landets Regentere (Zach. 4, 14), De Velædle og Velbiurdige Herrer, ANDREAS LUDERS, som døde paa Fredensborg Slot den 1. Septembr. 1727 i hans Alders 53 Aar og 6 Maaneder, da han havde tient flittig og fornøjelig Hs. Kongl. Majt. Kong Friderich den Fierde som Cabinets-Secreterer i 29 Aar. Og PETER LUDERS, som døde i Kiøbenhavn den 28. Decembr. 1730 i hans Alders 51 Aar og 3 Maaneder, og var med Troskab og Flid Hendes Majts. Dronning Lovises Cabinet-Secreterer i 23 Aar. De levede gudelig Her; De lever glædelig Hisset. Til pligtigst Æreminde opsat af Deres Brøder-Børn Diderich og Hans Luders.

Paa et Marmor-Monument over Søe-Carts-Directeur JENS SØRENSEN:

Herunder hviler Deres Kongl. Maj:ts forordnede Søe-Carts-Directeur JENS SØRENSEN, født i Sølvitzborg in Decembr. 1646. Hans Fader Søren Jensen, Raadmand, født i Rønne paa Borringholm. Jens Sørensen kommen i

Ægteskab med sin dydige Hustrue Bente Anders Dotter Rogge den 6. Febr. 1674 og levede sammen i et kristeligt Ægteskab 34 Aar, haftt sammen 9 Børn. Hendes Fader

193

Anders Olufsen Rogge, Borgemester i Christianstad. Ao. 1677 af Krigens Ruin flyttede Jens Sørensen fra Christianstad her til Kiøbenhavn, her boende .. Aar og som han fra Ao. 1688 af til Søes haver fahret og negotieret, da imidlertid ved enhver tilkommende Sted med Flid observeret Orternes rette Situation og Vandenes Dybheder til forrige Søe-Cartes Fauters Forbædrelse, og Ao. 1689 Deres Kongl. Majts. over Dannemark og Norge, samt Provintzier og Lande allernaadigste Forsyn, til alle Søefahrendes og algemeen Beste, udi deres Søefart og Seylads for de usigelige mange skadelige Grunde sig at kunde tage vare, derom Allernaadigst hannem beordret og udsikkert til Søes at omfare omflødte Lande, Holme, Grunde, maale Vandenes Dybheder, over alt lodde, med Kongens Skibe, Fahrtoy, Schalupper, Instrumenter og Kongl. skriffelig Ordre til al nødvendig Befordring, samt Kongens Søefolk og alle Ting paa Kongens Bekostning seyled, krydset, loddet, afpeilet, Danske og Svenske Skibs-Havner, overalt med stor hazard flittig besøgt, inqvireret og al mærkværdig Situation paa sin rette Stæd betegnet, udi alle Ting saaledes til Deres Majts. allerunderdanigst indleveret. Han døde Ao. 1723 i sit Alders 77. Aar. Gud unde ham etc.

Udi Choret paa det Epitaphium over Raadmand MORTEN MICKELSEN, Kongl. Proviants-Forvalter, som døde Aar 1665, læses følgende Latinske Inscription, forfattet af Professor CHRISTIAN LODBERG, siden Biskop i Ribe:

Ad Cives Haunienses, qui Exseqvias eunt Viro Amplissimo, Prudentia & Probitate ad Antiquitatis Æmulationem Spectatissimo Dno. MARTINO TUNIO MIGHAELIS F. Regiæ Metropoleos Senatori ad VI Calend. Mart. Anno MDCLXV. Eheu Hafnia! Si Viventem cognovisti, qvem nunc Defunctum effers, Cur in Exseqvias non universa ruis? Nempe ignoras, quantum perdidisti, Priscorum Miratrix, Tui incuriosa, quæ dum foris qværitas, quod mireris, Domi habes, qvob obstupescas. Martinus est Michaelis Filius, dignus Se-

194

nator, Integritatis Consiliarius, Adeo integer, Sanctusque Mente & Animo, Ut non aliunde ipsa innocentia Consilium peteret, Vir prorsus Singularis Omnibus, sed Paucis Notus. Superant enim in Eo, quæ omnes adverterent, Multa quoque, quæ non nisi sedulo introsipientibus & Bonis paterent. Christiana Pietate, innoxia in Regem Fide & candida quadam æ plane inusitata in omnes Benevolentia maxime innotuit; Qvibus Virtutibus vel ipsa invidia Judice adeo excelluit, Ut Pares agnosceres Paucos, Superiorem Neminem. Illud vero rarissimum Accipe. Fuit utriusque Fortunæ Victor ad Stuporem indomitus, ut qvem nec blanda extulit, nec abjecit irata, Vidimus Gratia, Opibus, Honoribus, inter sui Ordinis Homines satis Florentem. Nec habuit Patria unquam qvicquam modestius, indignata vinci Fortuna, qva Parte in Animos Hominum Maxime valere solet, Versis Armis aliter Virum aggreditur, Domesticis Malis, Morbis, Ægritudinibus indignissime sed lente exhaurit. Indefessam Fortitudinem obstupuisse, ut huic illustri de Fortuna Triumpho præsens interfuisse vel in medio Luctu gaudeam. Plura exspectas, ut referam? Non Defectu, sed Copia Laboro. Christianum fuisse Cogita, Sed qvalem prisca habuit Religio, Dum Artem nondum fecerat. Talem Finge & Martinum Nostrum imaginaberis, Non Ficta sed Vera æ Simplici Caritate Christianum. De cætero Pauca Habe: Natus in Jutia, malignantis Ævi Fætus Dissimillimus, Pessimi Optimus, Et vel Parentibus Melior, qvos non tam Opibus, qvam antiqva Virtute & Fide Clarissimos acceperat. Horum sub Oculis sancte educatus doctusque post deposita in Patria Rudimenta, ut ab Educatione recentia, ita futuri Martini Præsagia, Mox in Siallandia Perillustri Dno. D. FRIDERICO REETZ, Viro Optimo Non Citius Notus qvam Acceptus, plus-qvam sexenni Ministerio adeo se Probavit, ut tota deinde Vita non Alium Heros ille haberet Cariorem. Habuit enim Martinus Noster Hoc Singulare, Ut qvo interius cognosceretur, hoc amaretur altius. Veræ Virtutis indicium, qvæ afficit semper, nunquam satiat. Inde

195

Uxorem ducit Tricenarius. Qvam si non accepisset, certe reddidisset Sui Similem h. e. Optimam. Alterutrum Noris, Ambos Noris; Adeo Nihil unquam fuit his Conjugibus æquius Comparatum. Tum Coagii Civis & mox festinatis Honoribus Pauperum Procurator, Senator, Et si diutius substitisset, congessisset in Eum, Qvicquid Honorum habebat grata Civitas. Qvæ nunquam publice Mæstior, qvam cum Tantum Civem Virumque Hauniam amplius non Fruitura misit; Sed non potuit intra parvum Municipium Latere Tanta Virtus, Publico Bono Nata. Certe non Fefellit Optimum & Maximum Regem & Patrem Patriæ Christianum Qvartum, ut nec Majorem Melioremque Successorem Filium Fridericum Tertium. Gratam Utrique Operam XV Annis Annonæ Regiæ Procurator præstitit & præstitisset porro, si per Valetudinem Licuisset. Nec enim deerat vel Gratia Regis vel toties probata Fides & Industria. Deerant Vires, qvæ jam Receptui canere svadebant. Inde Demissus & Beneficiis Auctus, Cum qviescere qvamvis Æger non posset Vir Publicis Negotiis Assvetus. Tandem Hauniæ in Senatum Cooptatus est Senator, Qvo meliorem Civitas nunquam Habuit. Interea Domi qvoqve & Sibi Felix, Ex Fæcunda Conjuge sexdecim Liberorum Parens, Qvorum superstites novem nativa Bonitate adeo Patrem probant, Ut Talem Genitorem tam dignæ Soboli non invideas. Ita Domi Forisque Probatus, Deo Bonisque Omnibus eximie Carus. Inter Diuturnam Valetudinem Nactus Annum Climactericum qvanquam Sollicitante Suorum Planctu Lætus Animam Cælo Reddidit Iphis Idibus Febru. Suis Bonisque Omnibus Luctu & ingenti Desiderio Relicto. O! Haunia, Censum Age non Opum, sed Virtutum. Et Me præstite qvos cum hoc Viro compares Paucos invenies. Vale & Luge. Mærens deproperavi.

CHR. LODB.

Udi Choret ved Altar-Foden under en hviid Marmor-Steen hviler den berømte lærde Conference-Raad FRIDERICH ROSTGAARD. Paa denne Steen læses følgende Inscription, (sigtende til visse Fatalitæ-

196

ter), hvilken Han Selv for Hands Død har ladet indhugge med disse Ord:

Sub. Pariò. Recubat. FRIDERICUS. Marmore. ROSTGAARD. Qui. Vario. in Sortis. Dramate. Fortis. Erat. Sæpe. Deus. Læsus. Sed. Rex. Et. Patria. Nunquam. Livor. id. Et. Civis. Dicere. Qvisque. Potest. Natus. 1671. Augusti 30. Vet. Styli. Obiit. 1745. April. 26. St. Novi.

Denne Latinske Inscription har den Salig Mand paa Danske Vers selv saaledes oversat:

Under hviden Marmor-Steen
Hviler Fridrich Rostgaards Been.
Han mod alskens Kors og Skiæbne
Vidste Hiertet at bevæbne.
Offte brød Han mod sin Gud,
Aldrig dog mod Kongens Bud.
Eller Fødeland og Næste.
Spørg kun Avind og de Beste.

Fød 1671. Augusti 30. Gammel Stiil. Død 1745. April 26. Nye Stiil. CONRADINA. Uxor. Quæ. REVENFELDIA. Dicta. In. Tumulo. Et. Cælo. Vult. Socia. Esse. Viri. Nata 1687. Julii 9. Vet. St. Obiit 17[70 October 22] St. Novi.

Frue Conradina Revenfeldt vil med sin Ægte-Ven,
I Graven følge ned til Roe og op til Himmelen.

Fød 1687 [9.] July GI. Stiil. Død 17[70 22. October] Ny Stiil.

Funeribus. Binis. Claudetur. Crypta. Receptis. Ossaque. Fas. Nulli. Deinde. Movere. Loco. Om Randen paa Liigstenen staaer disse sidste Elegiaca med disse Danske Ord:

Naar Mand har Tvende Liig bragt under denne Steen,
Da lukkes Graven og ey flyttes Deres Been.

Paa et Steen-Monument over JACOB MADSEN, Borgemester paa Christianshavn, sees hans Skilderie og Vaaben, læses denne Inscription:

197

Her neden for hviler Erlig, Wiiss oc Welfornemme Mand JACOB MADTZOEN, fordem Borgemester i Christianshaffn, som den 21. May Anno 1653 udi Herren hensoffi hans Alders 57. Aar. Til hvis Ære oc kierlige Ihukommelse hans effterlatte kiere Hustrue Erlig, Dyderig oc Gudfrøctige Qvinde KAREN EILERS-DAATTER, som den .. Anno 1674 udi hendes Alders 83 ved Døden afgik, med samt Arffvinger haffver ladet dette Epitaphium opsette oc bekostet.

Dette er det HOPPISKE BEGRAVELSE, hvori ligger begravet IVER HOPPE, Vice-Admiral og Admiralitæts-Raad, døde Aar 1693. Hr. PETER HOPPE, Ridder, General-Admiral-Lieutenant, ældste Admiral, Deputered i Admiralitæts- og Søe-Commissariats-Collegio, som døde Aar 1776 den 26. Octobr.

Over Frue Etats-Raadinde ELISABETH HOPPE, fød HOLST, har hendes siden efter bortdøde Mand Conference-Raad HOPPE, ladet forfærdige og opsætte i Choret paa den høyre Side af Alteret et meget smukt Epitaphium, hvilket forestiller en Pyramide Sepulcralis, hvorpaa findes følgende Latinske Inscription indhuggen, hvis Bogstaver ere forgyldte:

Hac in Urna Conduntur Cineres Dominæ ELISABETHÆ HOLST Natæ D. X. Julii MDCCXL. Nuptæ D. III Decembr. MDCCLXVI PETRO HOPPE, S. R. M. a Consil. Stat. & in Summo Tribunali Assessori. Pia! Prudens! Provida! Lillium inter Suas, Heliotropium Marito Suo, Tabitha Domi, Exemplum Matribus Reliquit Et Reipublicæ, qvam bene etiam Foras ageretur, modo Foris Omnia Salva. Amore Dei Accensa Conjugalem ita Fovit, ut, quas Flammas ille dederat, His Pulchrius illa arserit. Donec superne Monita Salvatori Suo & Brabeutæ Tædas Devota Submiserit Die VI Februarii Anni MDCCLXXIII Ætatis XXXIII. E Dulcissimo Sexennii Matrimonio III Relictis Liberis. Dilectissimæ Conjugi & Desideratissimæ Hæc Posuit Et Æternitati Hoc Monumentum Sacrum esse Voluit Semianimis Dolorum Superstes P. HOPPE.

198

Gandske oven paa Pyramiden, som er af sort Marmor, sees det adskilte Ægte-Pars Vaabener af hviid Italiensk Marmor og paa begge nederste Ender af Pyramiden ere opstillede et Par ligedannede brændende Begravelses-Lamper. Paa Fodstykket bestaaende af hvid Norsk Marmor ere anbragte to siddende Figurer af halv ophøjet Arbeide, gjort af hvid Italiensk Marmor, som forestille AMOR DEI og AMOR CONJUGALIS, hvilke i en sorrigfuld Positur støtte sig paa Buen af den i Midten af Pyramiden indrættede Hvælving og med en væmodig Mine synes ligesom at fremsige disse paa det over dem værende Gesimse indhugne Ord: Optima Hæc Nostra, Heu! Qvod immortalis Non Esset. For Resten sees i Hvælvingen en friestaaende Urne af Norsk blaa Marmor, paa hvilken læses: Quantum! Monumentets Høyde er 5¼ Alen.

Udi Choret ved Siden af det Hoppiske Monument sees det KAASISKE Epitaphium over Frue SOPHIA ELISABETH KAAS, paa hvilket læses denne Danske Inscription:

Viisdommens Bogs IV Kap. 9. Vers. Et ubesmattet Levnet er den rette Alderdom. Saa høy en Alder, end og i Ungdoms Aar opnaede Hun, som ey naaede den Alder, Hun af Alle agtedes værdig til. Den Høyædle og Velbaarne, nu Salige Frue SOPHIA ELISABETH CHARISIUS, hvis jordiske Deel her neden under giemmes. Kommen til Verden den 25. January 1743, hjemfaren til Himmelen den 9. Septembr. 1769. En Dydig Ægtemage for Hr. Commandeur-Capitain FRIDERICH CHRISTIAN KAAS, en Dyrebar Moder til 3 effterlevende Døttre; Een Ziir for sit Kiøn og Slægt. Iklædt de hellige Qvinders Prydelse i Livet. Overklædt med Helgenes himmelske Bolig i Døden. Hendes Ihukommelse skal være i Velsignelse og Hendes Arv blive herlig i de Rætfærdiges Opstandelse.

Paa et Epitaphium over Mag. NIELS CHRISTENSEN SPEND, Provst og Sogne-Præst ved Holmens Kirke, død Aar 1664, sees Christus paa Korset, hvorunder staaer Christi Moder MARIA og Discipelen JOHANNES. Deroven over læses denne Inscription:

199

Effigiem Christi, qvem Cernis, semper Honora;
Non tamen Effigiem, sed qvem designat, adora.

Og neden under Korset er en Afdeeling med Provst SPENDS Familie-Skilderie. Derunder igien staaer disse Ord: Epitaphium D. Mag. Nicolai Spenderi, Pastoris & Præpositi hujus Loci vigilantissimi ab Anno 1642 ad Annum 1664.

I Choret er et Epitaphium med et Familie-Stykke over HANS NUHMSSEN, Kongelig Betienter ved Skibs-Holmen, død Aar 1652, og Hustrue INGER MARGRETHE, Biskop Medelfarts Daatter af Lund, død Aar 1648, tilligemed deres Børn: Hr. CORFITZ NUHMSSEN, Major af Artilleriet, død Aar 1701. Hr. MATTHIAS NUHMSSEN til Saltøe, Ridder, Geheime-Raad og Deputered i General-Land-Etatens Commissariat, død Aar 1731 og hands Søn Hr. MATTHIAS NUHMSSEN, Ridder og General-Lieutenant, døde Aar 1756.

Paa en Træ-Tavle over Over-Compagnie-Mester paa Bremerholm ARENT TINGNAGEL, som døde Aar 1665:

Hir ruhet der Edler vnd Manhaffte Her ARENT TINGNAGEL, geboren in der Stadt Gauda Anno 1619, entsprossen vom Geslechte auss Oberyssel. Erstlich bey denen General-Staten über Dero Mechtige Flote, so Anno 1659 Dem Reiche Dennemarch zur Hülffe Treu gewesener Commissarius, nochmals von Dero zu Dennemarch, Norwegen Königl. Majst. genedigsten Begehren noch zum Wolbestalten Ober-Campagnie-Meister auff Bremerholm angenommen, worbey er bis an seinen Tode verblieben, welcher war den 16. February Anno 1665 in Kopenhagen. Et Familie-Stykke af en extraordinair Maling, indfattet i en Steen-Ramme, men uden Inscription. Et Epitaphium som et Familie-Stykke over Vice-Admiral JØRGEN BIØRNSEN paa Bremerholm, død Aar 1683.

Et kostbar Marmor-Epitaphium, men over hvem det er opsat, vides ikke.

200

Et lidet Epitaphium, fæstet paa Pulpitur-Stolene, over Raad-mand THOMAS ZIMMER, som døde Aar 1755.

Et Epitaphium over PEDER MØLLER, Klokker ved Holmens Kirke, død Aar 1746.

Et Epitaphium af Træ med Skilderie over GABRIEL JACOBSEN KYNG, Skibsskriver i 23 Aar, Spisemester paa Bremerholm i 32 Aar. Imidlertid var han Qvæsthuss-Forstander i 10 Aar og Kirkens Forstander i 27 Aar. Døde Aar 1684, gammel 81 Aar; og over hands Hustrue ELLEN PEDERS DATTER, døde 1676 i sit 71 Aar. Inscriptionen er denne:

Anno 1658 haffver Gabriel Jacobsen, da denne Kirkes Forstander, Kirken til en liden Zirats, Sig og Sine Hensoffvede i Herren til en Christelig Ihukommelse, ladet denne hos hengende Lysekroner, samt Vindeltrappe med andet denne Lejestæds tilhørende forfærdige og bekoste.

Et Epitaphium over Commandeur og Equipage-Mester PIETER PIETERSEN med denne Inscription:

Der Edle, Ehrenveste und Gross-Mandhaffte PIETER PIETERSEN KIERTEMINDE, Dero zu Dennemarck, Norwegen Konigl. Maj. Commandeur zur See und Equipage Meister auff Bremerholm, gestorben 17. April 1665.

Et Epitaphium over HANS HANSEN OSTEN, Inspecteur og Proviansskriver ved Kiøbenhavns Slot. Dette kostbare Epitaphium er dels af Marmor, dels af Steen forfærdiget, og paa samme læses denne Danske Inscription:

Herunder hviler den Ædle og Høyagtbare Salige Mand HANS HANSEN OSTEN, forðum Hans Kongelige Majestets og Hendes Kongelige Majestets Enke-Dronningens, over Laalands og Falsters Amt højbetroede Inspecteur, saa og velforordnede Provianskriver her for Kiøbenhavns Slot, barnfødt udi Holsteen Anno 1617 den 25. Marty. Døde her i Kiøbenhavn 1672 den 3. April, hans Alders 55 Aar og

201

8 Dage. Med hans hiertelskende Hustrue, den Ædle, Dydige og Gud-elskende Matrone ABELE CATHRINA VON DER WISCH, barnfødt udi Holsteen Anno 1627 den 19. April, døde 1676 den 1. Januarii. Med hvilken han levede et yndeligt Ægteskab udi 17 Aar 3 Maaneder. Gud forlene Dennem en glædelig Opstandelse paa Jesu Aabenbarelses Dag.

Den øvrige Inscription, som ved den anden Side af dette Epitaphium er tilsat, da Døbefunten Aar 1688 er bleven her indrættet, er allerede forhen pag. 180 andført. Nu er Daaben ey længere her paa dette Stæd, men forflyttet herfra, som ligeledes forhen er mældt. Endnu er ogsaa at mærke, at bemælte ABELE CATHRINE VON DER WISCH har stiftet i Kiøbenhavn det Hospital, som efter hendes Navn kaldes ABEL CATHRINES BODER eller HOSPITAL, beliggende i Tvergaden. Læs herom den II Bogs det XI Kap. §. 5.

Inscriptioner over ældgamle, udenlandske Adels-Personer:

Hier innen lieget und ruhet sanfft in Gott weiland der hochedel geboren, Gestreng und Wolmandhaffte HENDRICH BREHMER, Dero zu Dennemarch, Norwegen, Kongl. May. General-Major zu Pferde, so aus den uhralten adelichen Geslechte der BREHMER und von der THEKEN entsprossen und nach dem er bey wehrender Schwedischer Belagerung der Stadt Copenhagen in einem Aussfal den 3. Septembr. 1658 durch einen Schus todlich verwundet worden ist, davon den 5. ejusdem in wahrer Erkenntniss Jesu Christi Selig entschaffen seines Alters 23 Jahr.

Hier lieget und ruhet in Gott des Durchleuchtig hochgebornen Fürsten und Herren, Herrn Johan Friderichen, Hertzogen zu Braunschweig und Lüneburg, Secretarius FRIDERICUS CASTIGLIONEUS, ist zu Milano aus dem fürnehmen Alten Geslecht der Castiglionen Anno 1633 geböhren und am vierten April Anni 1660 in Copenhagen im Herren Selich verschieden seines Alters im 27. Jahr.

Derunder hviler den Erlig og Welbyrd. Mand NICOLAVS GVNTELBERG,

202

som var Hans Kongl. Maytt. Konning Friderich den III Welbestalter Bygnings-Herre offver Danmarckis Rige baade udi Civile og militariske Architectur, fød udi Jydland Aar 1626 deri 27. Augusti.

Den SPADE, som Præsterne ved Holmens Kirke bruger til Jords Paakastelse ved Liigbegiængelse, er beslaget med Sølv paa Skaftet og har denne Inscription: Anno 1670 den 20. Octobr. haver Gabriel Jacobssen givet mig til Bremerholms Kirke. I. Corinth. XV, 44. Her bliver saaet et Naturligt Legeme og skal opstaae et Aandeligt. Esaie XXVI, 19. Herre! Dine Døde skulle leve og igien opstaae med Legemet.

Til Holmens Kirke har tilforn været Aar 1619 indrættet en ASSISTENTZ-KIRKEGAARD paa det Stæd, hvor nu Holmens Kanal, Komædie-Huset og Giethuset er andlagt. Men den blev ødelagt, og i dens Stæd blev Aar 1654 indviet en nye Kirkegaard ved den i Bygning staaende Annæ Rotundæ Kirke, som blev kalden ST. ANNÆ KIRKEGAARD. Da samme efter faae Aars Forløb blev nedbrudt og ødelagt, saa blev SKIBS-KIRKEGAARD uden for Øster-Port indviet den 10. Augusty Aar 1666 for Kongens Matroser og Søefolk. Efter Kongelig Ordre Aar 1701 blev sammestæds opbyggt et lidet Kapelle med Prædikkestoel, hvori ofte blev holden Liigprædikken, naar det blev begiært, over de Døde, som her bleve begravne. Men efter Pestens Tid blev Liigprædikken Tid efter

anden gandske aflagt, saa at Kapellet ei længere til slig gudelig Brug blev anvendt, men forfaldt, hvorudover det Aar 1754 blev gandske nedbrudt. Og nu er der allene et Huus.

Holmens Kirke har tre PRÆSTER, nemlig: Sogne-Præsten, som altid er tillige Provst ved Søe-Etaten og Garnisonen, dernæst tvende Kapellaner. Alle disse tre Præster kaldes og beskikkes af Kongen. Sogne-Præsten har aarlig af Kongens Cassa til Løn 500 Rdr., og hver af Kapellanerne har aarlig 200 Rdr. efter Reglementet af 24. Juny Aar 1685; thi tilforn fik de bemælte Indkomster betalt i Korn og feede Vahre fra Proviantgaarden. Hvorledes Indkomsterne deeles imellem

203

Sogne-Præsten og begge Kapellanerne, derom er et Kongelig confirmeret Reglement af 25. Septembr. 1706. For den anden eller nederste Kapellan ombæres under Prædiken hver Søndag og hellig Dag en Tavle, saa at samme Tavle gaaer sidst til Høymæsse, men først til Aftensang, undtagen de tre Høytids-Dage efter Kongelig Reskript af 3. July 1722. Alle Kirkens tre Præster have hver for sig deres egen frie Præste-Bolig, som ere kjøbte Aar 1692. Sogne-Præstens Provste-Residenz er No. 405 ved Holmens Revier beliggende og gaaer ud til Reverenzstræde. Den øverste eller første Kapellans Præstebolig er No. 397 eller Hiørnegaarden af Størrestræde og Ulkegaden. Den nederste eller anden Kapellans Præstebolig er No. 293 i Størrestræde. Præsten ved Qvæsthuset har vel Navn af fjerde Præst ved Holmens Kirke og har ogsaa sin Skriftestoel i Kirken undertiden at betiene; men han har ei med Kirken i Embeds-Forretninger at gjøre, uden at assistere for Betaling, naar hands Embeds-Tieneste begiæres; thi han har sine frie Værelser paa Qvæsthuset til Beboelse. Til Qvæsthusets Præst at beskikke har Kirkens Sogne-Præst Jus Proponendi, da Kongen vocerer det Subjectum, som af Holmens Provst og Sogne-Præst til samme vacante Embede er bragt i Forslag. Ved Kirken ere siden Aar 1736 altid tre CATECHETERE, hvilke af Kongen voceres til samme Embede. Deres Embede er at forrette Onsdags- og Løverdags-Prædicken alternatim, Søndags-Catechisation, undervise de 4 Divisioners Ungdom til Confirmation, besøge de syge. De nyde hver især 100 Rdr. aarlig Løn. Forordningen om Holmens Kirkes Catecheterer er dateret den [28. Aprilis 1736]. De tvende Kapellaner ved Kirken nyde hver for sig den halve Deel af Skibs-Kirkegaards Indkomster for Jords-Paakastelse sammestæds. Udi Hr. HANS HENDRICH TYBRINGS, som første Kapellan, og i Hr. PEDER HERSLEB ABILDGAARDS, som anden Kapellan, deres Kalds-Breve af 26. Decembr. 1766 er indført, at enhver af dem skulle nyde en halv Deel af Skibs-Kirkegaard, som ellers i Følge af da værende Qvæsthus-

204

Præstes Hr. Johannes Schynemanns Kaldsbrev tilfaldt ham gandske og aldeles som den, der var ældre i Embedet ved Kirken. Men at bemælte Qvæsthus-Præst Hr. Schynemann maatte nyde et Æquivalent for det, han havde fuldkommen Adkomst til, saa blev ham for sin Leve-Tid tillagt af Qvæsthus-Cassen aarlig 150 Rdr. at nyde. Om Qvæsthus-Præsterne forekommer siden Efterretning ved den 5. Paragraph om Qvæsthuset i Kap. XII. Ved Holmens Kirke er en ORGANIST, en KLOKKER, som i Stæden for frie Bolig nyder 100 Rdr. af Kirken aarlig til Huuseleje, saa og to GRAVERE, en Over-Graver, som har frie Bolig, og en Under-Graver. Disse Kirke-Betientere beskikkes af de Herrer Deputerede i Admiralitets- og Commissariats-Collegio, hvilke ere Kirkens Deputerede. Fundatzer af adskillige Legata til Kirken findes anførte i H. HOFMANN'S Samling af Gavebreve og Foundationer Tome IX pag. 318-331.

De GADER, hvis Huuse og Gaarde ligge under Holmens Kirkes Sogn, ere følgende: 1. De saa kaldte Skipperboder, nemlig: den ene Side af Delphins- eller Dybens-Gade, den gandske Laxegade med Reverenzstrædet, Hummergaden, Nummerne ved Holmens Kirke eller Størrestræde, saa og de Gaarde og Huuse langs med Holmens Revier eller Kanal lige ud til Kongens Nye Torv, samt de Gader, som gaaer tvært over disse, saasom Svaldergaarden og Ulkegaden. 2. Proviantgaarden med alt, hvad dertil er henhørende. 3. Tøyhuset og alt, hvad dertil henhører. 4. De øvrige Huse og Gaarde i samme Linie indtil det Kongelige Bryggerhuus inclusive. 5. Vognstaldene for Slottet med dem dertil hørende og derved boende. 6. Slotsholmen med de derpaa værende Bygninger (men disse bleve ved Christiansborgs Slots Bygning nedbrudte). 7. Bremerholm eller Gammelholm, Nyeholm, Christiansholm, Docquen med dertil hørende. 8. De saakaldte Nye Boder, nemlig: Skolemester-Længden, Rosengaden, Kokkegaden, Bagerens Gade, Salviegaden, Krusemyntegaden, Meriansgaden,

Timiansgaden, Tullipangaden, Hiertensfryd-Længden, Hiorte-Længden, Løvegaden, Biørnegaden, Ulvegaden, Eenhiørnegaden, Rævegaden, Kameelgaden, Haregaden, Elephantgaden, Elsdvys-Længden, Hoppens-Længden, Kanine-Længden, Bryggerens-Længde, Pindsvingaden, Kattgaden, Hundelængden, Tigergaden, Leopard-Længden. Da Holmens Kirke er ikke allene en Sogne-Kirke, men ogsaa Søe-Etatens Kirke, saa

205

hører til Holmens Kirke alle Søe-Etatens Betientere fra den øverste til den nederste, saavel militaire som civile, hvor de end i Staden maatte boe, alt efter Kong Christian den Fierdes Fundatz for Kirken af 19. May Aar 1632, som er indført i HOFMANS Samling af Gavebreve Tome IX pag. 332.

Ved Holmens Kirke haver siden den[s] Opbyggelse og Stiftelse Aar 1617 været følgende SOGNE-PRÆSTER:

1. Mag. NIELS MICHELSEN AALBORG, født Aar 1562 i Aalborg, studerede Medicinen ved Universitetet og siden i Rostok, blev Aar 1586 Præst i Helsingborg, hvilket sees af hands udgivne Liigprædiken over Steen Bilde. Aar 1589 Præst til Hammer i Skaane; Aar 1600 blev han Præst til Nessebye og Provst i Sønder-Aasboe Herrer i Skaane, hvor han udgav sin Forklaring over St. Johannes Aabenbaring, for hvilket Skrift han af Consistorio i Kiøbenhavn blev actioneret formedelst hands Meening om Hedningers Salighed uden Troen til Kristum i det VII Kapitels Forklaring, og derfor dømt fra sit Embede. (Læs E. PONTOPPIDANS Annales Eccles. Dan. Tom. III pag. 595 til 607). Men efter 3 Aars Forløb kaldte Kong Christian den Fierde ham Aar 1617 til at være Præst for den nye indrættede Kirke paa Holmen i Kiøbenhavn, som den 16. Novembr. 1617 blev indviet af Biskop Hans Resen. Og da samme Kirke var (som forhen nævnt er pag. 169) for liden til at rumme Tilhørernes tilvoxende Antal, lod Kong Christian IV den nye Kirke bygge og indrætte paa det Stæd, hvor den nu sees at være. Efterat samme Kirke blev den 5. Septembr. Aar 1619 indviet af bemælte Biskop Hans Resen, var Mag. Niels Michelsen Aalborg Sogne-Præst ved denne Meenighed i 22 Aar indtil Aar 1639, da han formedelst Alderdom og Svaghed resignerede og levede som Emeritus indtil Aar 1645, da han døde i sit Alders 83. Aar og sit præstelige Embedes 58. Aar. Efter Kongelig Ordre blev han begravet i Holmens Kirke, og var han det allerførste Liig, som blev begravet inde i Holmens Kirke. Han blev denne Kirkes første Sogne-Præst just paa den Tid, da det første Jubel-Aar blev holden her i Rigerne for Reformationen.

2. Mag. ANDREAS ANDERSEN RINGKJØBING, fød Aar 1597 i Ringkjøbing Kiøbstæd i Jylland; han var først Rector i Aalborg Latinske Skole, dernæst Sogne-Præst til Henaa og siden Sogne-Præst i Warde i Riber Stift. Derefter blev han Aar 1639 kalden til at være Sogne-Præst og første Provst over Hs. Majts. Skibs-Præster, hvorpaa han aflagde sin Eed hos Biskoppen den 8. Novembr. Men Aar 1642 den 19. May blev han kalden til at være Biskop over Aalborg Stift, hvor han forblev i 27 Aar og døde Aar 1668 den 11. Octobr., gammel 71 Aar.

206

3. Mag. NIELS CHRISTENSEN SPEND, var først Sogne-Præst i Sæbye Kiøbstæd i Jylland; derfra blev han kaldet til Sogne-Præst og Provst ved Holmens Kirke i Kiøbenhavn den 26. May 1642 og aflagde sin Eed for Biskoppen den 1. July næstefter. Han døde her i Embedet Aar 1664 den 1ste January i sit Alders 60. Aar og ligger begravet i Kirkens Chor under en Liigsteen, og oven over ham sees et Epitaphium med Billedhugger-Arbejde, hvis Inscription er forhen anført pag. 198 f.

4. Mag. TORKILD THUESEN (i hands Magister-Programma Aar 1651 kaldes han THORCHILLUS TYCHONIS og af BARTHOLIN de Script. Dan. pag. 145 kaldes han THORCH. TULLIUS) var først Sogne-Præst til Vor Frue Kirke i Helsingborg i Skaane. Derfra blev han kaldet Aar 1664 til at være Sogne-Præst ved Holmens Kirke og Provst ved Guarnisonens Meenighed i Kiøbenhavn, hvorom er Kong Friderich den Tredies Brev, dateret 22. Decembr. 1664. Siden den Tid haver bestandig Sogne-Præsterne til Holmens Kirke været Provst baade for Søe-Etatens og Land-Etatens eller Guarnisons-Præster, eftersom Stadens Guarnison den Tid søgte Holmens Kirke med

alle Ministerialia, indtil Aar 1682, da Garnisonen fik sine egne Præster, hvilke forrættede Gudstienesten, som da blev holden paa Giethuset, indtil Guarnisons-Kirken blev opbyggt. Dog forblev Marinen eller de Soldatere, som brugtes paa Kongens Orlogs-Flode, ved at søge Holmens Kirke. Mag. THUESEN holdt sin Indgangs-Prædikken paa Fastelavns Søndag den 5. February Aar 1665. Næste Aar 1666 blev han af Kong Friderich III kalden til at være Dansk Hof-Prædikant, Confessionarius Regius og Scolarcha for Friderichsborgs Latinske Skole, men døde i det følgende Aar den 24. December 1667 i Frideriksborg. Han var udvalgt til at være succederende Biskop i Aalborg Stift efter Doct. Anders Ringkiøbing, men oplevede ei den Tid. P. RESEN i sine Inscription. Hafniens. siger pag. 184, at Mag. Thuesen døde 24. Decbr. 1667, hvilket er meget troligt, da bemælte Skrift er trykt Aar 1668; thi ellers kunde hands Død ei staae i bemelte Bog. A. BARTHOLIN in Script. Danor. siger ogsaa, at hands Død indfaldt Aar 1667; men ZWERG i sine Siællandske Clericie pag. 658 paastaaer, at han er død Aar 1668, hvilket sidste Aars-Tal af forhen anførte Grunde ikke synes at være rigtigt. Kongen bekostede hands Begravelse paa Hillerøds Kirkegaard.

5. Mag. HANS HANSEN SEIDELIN, født i Helsingør 14. Marty 1632, var først øverst Capellan ved den Danske Kirke i Helsingør; men Aar 1665 i Decembr. blev han Sogne-Præst og Provst til Holmens Kirke og over Garnisonen. Han holdt sin Indgangs-Prædiken paa Nye-Aars-Dag Aar 1666 og døde den 20. Juny Aar 1668 i sit Alders 36. Aar. Hands Descendenter bleve nobiliterede Aar 1731.

207

6. Mag. NICOLAI LUND, fød i Kiøbenhavn, var først Sogne-Præst ved St. Peders Kirke i Nestved i Siælland; derfra blev han kalden til at være Sogne-Præst og Provst ved Søe- og Land-Etaten Aar 1669. Han holdt sin Indgangs-Prædiken den 22. Augusty 1669. Døde her i Embedet den 15. Augusty Aar 1676 og blev begravet i St. Nicolai Kirkes Chor hos sine Fædre.

7. Mag. HANS HANSEN WINTHER, var først øverst Kapellan ved Holmens Kirke, men blev den 10. Septembr. 1676 Sogne-Præst ved Holmens Kirke og Provst over Geistligheden i Kjøbenhavns Garnison og Kongl. Maj:ts Skibs-Flode. Han døde den 17. Septembr. Aar 1686.

8. Mag. GEERT WINECKE, fød Aar 1649 den 2. July. Hands Fader var Hr. Mathias Wineche, den første Tydske Præst til den nye opbygte Kirke paa Christianshaun. Først blev han Capellan pro Persona til Taarnbye Meenighed paa Amager Aar 1672. Dernæst i Aaret 1673 blev han Sogne-Præst for Øsløs Meenighed i Vester-Han-Herred i Aalborg Stift. Aar 1674 blev han Sogne-Præst i Grenaae Kiøbstæd i Aarhus Stift. Siden blev han Sogne-Præst til Vor Frelsers Kirke paa Christianshaun. Aar 1686 blev han forflyttet derfra til at være Sogne-Præst til Holmens Kirke og Søe-Etatens Provst. Han holdt sin Indgangs-Prædikken Dom. 18 p. Trinit. eller den 17. Octobr. Ved denne Kirke var han i 16 Aar og døde Aar 1702 den 3. February.

9. Mag. IVER BRINCK, fød Aar 1665 den 19. Novembr. i Norge, var Aar 1686 Decanus ved Communitætet og imidlertid var i Hs. høye Excellences Hr. Ulrich Christian Guldenlöves Huus formedelst Hs. h. Excell. daglige Øvelse i at tale det Latinske Sprog. Aar 1689 blev han Feltpræst ved de Danske Tropper i Engelland. Aar 1691 blev han Sogne-Præst for den lutherske Meenighed i London i Engelland, da den Danske Kirke sammestæds blev i hands Embeds-Tid og ved hands Omhyggelighed opbyggt. Om samme Danske Kirke i London med dens Latinske og Danske Inscriptioner, forfattede af Iver Brinck, kand læses i N. JONGES Geographie eller Jordbeskrivelse in 4. Tom. II pag. 57. Efter 10 Aars Forløb blev han Aar 1702 Sogne-Præst og Provst ved Holmens Kirke i Kiøbenhavn. Da Kong Friderich den Fierde Aar 1708 i Octobr. tiltraadte sin Italienske Reyse, blev Mag. Iver Brinck beordret at følge Kongen Aar 1708 paa denne Reise som Reyse-Præst og Confessionarius, kom hjem med Kongen Aar 1709 den 25. July og forblev ved Holmens Kirke indtil Aar 1711 den 5. February, da han blev Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke, i hvilket Embede han døde den 25. Juny Aar 1728.

10. Mag. SØREN SEVEL blev Sogne-Præst og Provst ved Holmens Kirke Aar 1711 den 23. Marty. Derfra blev han Aar 1718 forflyttet til at være Stifts-Provst

208

og Sogne-Præst ved Vor Frue Kirke. Læs om ham ved Vor Frue Kirkes Sogne-Præster i dette Skrifs Første Deel I Bog III Kap. §. 1. pag. 243.

11. Mag. CORFITZ SCHUURMANN, fød Aar 1678, blev Aar 1707 Rector ved den Latinske Skole i Faaborg i Fyhn. Aar 1705 prædikede han paa St. Nicolai Kirkes Kapellanie og ved Lodkastning af Magistraten den 13. February udvalgt og kaldet til nederst Kapellan ved St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1718 den 3. January blev han af Kongen kalden til Sogne-Præst ved Holmens Kirke og holdt sammestæds sin Indgangs-Prædiken den 23. January 1718. I dette Embede døde han Aar 1728 den 26. April i sit Alders 50. Aar.

12. Mag. JACOB KIÆRUP, fød Aar 1682, blev nederst Kapellan i Pestens Tid ved Holmens Kirke den 10. Octobr. 1711, og faae Uger derefter blev han den 14. Novembr. øverst Kapellan. Aar 1728 den 3. May ascenderede han og blev Sogne-Præst og Provst ved samme Kirke. Aar 1733 den 27. April blev han Biskop i Christiansands Stift, hvor han døde den 29. Augusty 1751.

13. Mag. ANDREAS WØLDICKE, fød Aar 1687 den 29. Augusty i Hadersleb Amt, blev Aar 1709 Compastor til den Tydske Kirke i Helsingør og Aar 1711 den 23. Augusty Sogne-Præst til St. Olai Kirke i Helsingør. Aar 1733 den 4. May blev han Sogne-Præst til Holmens Kirke og Provst over Søe- og Land-Etaten. Men Aar 1735 den 15. July blev han kalden til Biskop over Wiborg Stift. Han holdt sin Afskeds-Prædiken den 7. Augusty 1735 og blev ordineret til Biskop den 2. Octobr. 1735. Døde Aar 1770.

14. Mag. MATTHIAS HVIID er fød i Baarse Kirkebye i Siælland (hvor hands Fader var Birkedommer) Aar 1703 den 3. April, blev Student Aar 1723, reiste Aar 1725 til Universitætet i Utrecht i Holland for at lære det Hollandske Sprog og ved sin Hiemkomst blev han Aar 1727 Pastor Adjunctus hos Mag. Jacob Hummer ved den Hollandske Meenighed i Maglebye Kirke paa Amager. Derfra blev han Aar 1735 den 15. July kalden til Sogne-Præst og Provst ved Holmens Kirke. Aar 1736 den 29. Octobr. blev han Consistorial-Raad. Aar 1737 General Kirke-Inspector. Aar 1756 den 3. February fik han Rang med Biskopperne i de andre Stifter. Han prædikede sidste Gang Første Søndag i Fasten og døde om Natten den 11. Marty 1759 uden at være sengeliggende, men i sine to sidste Livs-Aar blev overfalden med stærk Sove-Syge. Han døde i sit Embeds 32. Aar og sit Alders 56. Aar.

15. Doct. POUL MATTHIAS BILDSØE, fød i Lolland Aar 1710, var først Rector ved den Latinske Skole i Svendborg i Fyhn, blev Aar 1736 Sogne-Præst i Torkildstrup paa Falster. Derfra kalden Aar 1738 til at være Dansk Sogne-Præst til Garnisons-Kirken i Kiøbenhavn. Aar 1754 den 5. April blev han Sogne-Præst til Hellig-

209

Geistes Kirke. Aar 1757 blev han Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke. Aar 1759 den 23. April blev han Provst og Sogne-Præst til Holmens Kirke. Aar 1764 den 10. Augusty kalden til Biskop i Aarhus Stift og den 19. Søndag efter Trinitatis samme Aar indviet til det biskoppelige Embede. Døde Aar 1777 den 27. July.

16. Hr. JØRGEN HEE, fød Aar 1714, blev Aar 1738 Sogne-Præst for Allerup Meenighed i Fyhn. Aar 1759 kaldet til Sogne-Præst ved St. Hans Kirke i Odense. Aar 1763 Sogne-Præst til St. Knuds Kirke i Odense og Stifts-Provst. Aar 1764 den 9. Novembr. blev han Sogne-Præst til Holmens Kirke og Provst ved Søe- og Land-Etatens Garnison og holdt sin Indtrædelses-Prædiken den tredie Advents-Søndag. Aar 1777 den 3. Septembr. blev han kalden til Biskop i Aarhus Stift og saaledes succederede sin Formand paa to Stæder i to Embeder. Han forblev hele Vinteren som Sogne-Præst ved Kirken, og Aar 1778 Fastelavns-Søndag holdt han sin Afskeeds-Prædiken og blev ordineret til sit biskoppelige Embede Aar 1778.

17. Hr. HANS HENDRICH TYBRING, fød Aar 1732 den 13. Febr. paa Øjested Præstegaard, hvor hands Fader var Sogne-Præst til Øjested Præstegield i Kristiansands Stift ved Arendal i Norge. Han blev dimitteret til Universitetet Aar 1749, blev kalden til Skibs-Præst Aar 1759 den 16. May og var samme Aar med det Kongel. Orlogs-Skib Grønland i den franske Bugt, og Aar 1760 med det Kongl. Orlogs-Skib Fyhn i Marseille og Aar 1761 atter med Orlogs-Skibet Grønland i Middelhavet og Levante. Aar 1763 den 11. February blev han kaldet til Sogne-Præst til Ourdahls Præstegield i Aggerhuus Stift, men nogle Maaneder derefter, nemlig den 6. Novembr. samme Aar, kalden til nederst Kapellan ved Holmens Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1766 den 26. Decembr. blev han øverst Kapellan, og Aar 1777 den 4. Septembr. ascenderede han til Sogne-Præst ved samme Kirke og Provst ved

Søe-Etaten og Garnisonen, men forblev at forrette Kapellans Embede hele Vinteren, da han Aar 1778 den første Søndag i Faste holdt sin Indtrædelses-Prædiken som Provst og Sogne-Præst ved Holmens Kirke.

Følger nu Efterretning om CAPELLANERNE ved Holmens Kirke.

Af Begyndelsen var Sogne-Præsten ene Præst ved Kirken indtil Aar 1621, da den allerførste Capellan blev beskikket. Udi tyve Aar var der kun een Capelian, men Aar 1641 blev anordnet, at der skulle være tvende Capellaner ved Holmens Kirke.

I. Hr. JENS ANDERSEN var den første Capellan ved Holmens Kirke, og blev han fra Wartou Hospital Aar 1621 kalden til at være Capellan ved denne Kirke.

210

Han var ved Kirken i 9 Aar, men enten han blev forflyttet derfra, eller han døde her i Embedet Aar 1630, vides ikke.

NB. Hvorledes den første Indretning har været med Kirkens Capelian, kand sees deraf, at Capellanens Bestilling skulle være (a) altid at hielpe Sogne-Præsten i at skrifte, (b) Alle Søndage og hellige Dage i Kirken til Aftensang at forklare Katekismus, (c) om Onsdagen tilig inde paa Holmen kortelig at repetere samme Prædiken med en Morgen-Sang, Holmens Bøn og et Vers bag efter, (d) Hver Søndag Morgen at prædike Evangelium Dominicale inde paa Holmen for Fangerne, og fire Gange om Aaret dem at berette, som det er begiærende. (e) Naar Huset bliver færdigt, han skal boe udi, da at stifte en Skole, derudi nogle Pødichere at informere udi deres Catechismo, Læsen, Skriffven og initiis arithmetici, som siden skulle sættes til M. Jovis. For andre Børn at tage sin Ugeløn som andre Danske Skolemestere. Al anden Præste-Tieneste hører Sogne-Præsten til efter Fundatzen.

2. Hr. SØREN SØRENSEN var ogsaa ene Capellan i Mag. Niels Michelsen Aalborgs Tid fra Aar 1630 til Aar 1637. Om han blev forflyttet herfra, eller han døde her i dette Embede, vides ikke heller.

NB. Aar 1641 blev anordnet, at der skulde være tvende Capellaner ved Holmens Kirke. Aar 1643 den 9. April blev det imellem Capellanerne indbyrdes afgjort, hvad enhvers Forretning skulle være, nemlig:

(A) Den øverste Capelian skulle (?) alle Søndage og hellige Dage forrette Froe-Prædiken med Evangelii Prædiken, Brudevielser etc. (?) Paa samme Dage skulle han under Høymesse betiene Alteret, med hvis under Messen forefalder. (?) Om Onsdagen skulle han prædikke Epistelen og døbe Børn. (?) Paa Holmen i Boden skulle han prædikke enten Søndags-Epistelen eller Bededags-Texter.

(B) Den nederste Capelian skulle (?) forrette alle Søndags- og hellige Dages Aftensang, om Søndagen Catechismi Prædiken og om hellige Dage Epistlers Prædiken. (?) Betiene Altaret under Fredags-Høymæsse, med hvis under Messen forefalder, (?) Fangerne nogle Gange om Aaret at skrifte og berette, og i sær ved paakommende Sygdomme, saa og de syge Baadsmænds Huuse uforsømmelig at besøge.

(C) Begge Capellanerne skulle (?) skrifte i Kirken om Torsdagen og Løverdagen efter tolv Slæt og anden Dagen Folket at communicere. (?) Syge Folk uforsømmelig betiene baade inden og uden Staden, (?) Liigprædikener. forrette, den ene Capellan den ene Uge og den anden Capellan en anden Uge, med mindre Sogne-Præsten selv vil forrette samme. (?) Udi alle Tilfælde at findes Sogne-Præsten lydlig og villig. Denne Convention er antaget og underskrevet af de nie følgende Capellaner.

211

3. Hr. MADS HANSEN MARIAGER.

4. Hr. AXEL (ANSGARIUS) JENSEN BIØRN.

5. Hr. HAAGEN BENDSEN.

6. Hr. CHRISTEN NIELSEN.

7. Hr. CHRISTEN ANDERSEN TAARNEBYE, døde i Embedet Aar 1663 i sit Alders 54. Aar og blev den 11. Octobr. begravet i Holmens Kirke.

8. Hr. CHRISTEN NIELSEN SPEND (var en Søn af Provst Niels Spend, Sogne-Præst ved samme Kirke), blev Capellan ved Holmens Kirke Aar 1663, medens Faderen levede, men blev siden Sogne-Præst i Wordingborg Kiøbstæd i Siælland, hvor han døde Aar 1679. Han var en erfaren Chymicus.

9. Hr. HENRICK MADSEN WALENSBEGK, var først Aar 1653 Kapellan hos sin Fader Hr. Mads Rasmussen, Sogne-Præst til Ude- og Oppe-Sundbye i Siælland. Aar 1659 blev han Capellan til Holmens Kirke og tillige Præst til Qvæsthuset i Kiøbenhavn, hvilket da var bleven bygt inde paa Bremerholm, og blev af ham indviet ved en Tale, som er trykt in 4. Aar 1660. Endelig blev han Legations-Præst hos Hannibal Sehested, Dansk Ambassadeur ved det Franske Hof, og døde i samme Embede i Paris i Frankerige den 19. Decembr. Aar 1662.

10. Hr. HANS HANSEN WINTHER, var først Dansk Capellan ved Vor Frelseres Kirke paa Christianshaun, men blev Aar 1662 Capellan ved Holmens Kirke. Siden ascenderede han og blev Aar 1676 den 10. Septembr. Sogne-Præst her ved Kirken og Garnisons-Provst. Døde Aar 1686. See tillige om ham No. 7 blant Sogne-Præsterne pag. 207.

11. Hr. LAURITZ HANSEN GRØNBECK, blev Capellan ved Kirken Aar 1663.

12. Hr. JENS RICHARDESEN STOUDE, blev Capellan ved Kirken Aar 1676. Døde i Embedet den 6. July Aar 1693. Ligger begravet i Holmens Kirkes Chor.

13. Hr. PEDER CLAUSEN RAMLØSE, blev nederst Capellan Aar 1676. Døde i May Aar 1697.

I disse tvende Capellaners Tid blev imellem Provst Gert Weniche og dem gjort et nyt Reglement om Embedets og Indkomsters Deeling.

14. Mag. MOGENS LEEGAARD, kom til Kirken og blev Capellan Aar 1697. Døde i Pesten Aar 1711.

15. Mag. JENS LUND, blev Capellan Aar 1697. Døde den 1. July Aar 1710.

Udi disse tvende sidst ommældte Capellaners Tid blev efter Kongelig Anordning af 4. Marty 1706 indrettet et Reglement imellem Provsten og Capelianerne (i Provst Mag. Iver Brincks Tid) ved Kirkens Patron General-Admiral-Lieutenant Ulrich Christian Guldenløve og Biskop Doct. Henrich Bornemann den 31. Augusty

212

1706. Samme Ligning er af Kong Friderich den Fierde confirmeret den 25. Septembr. 1706.

16. Hr. JOHANNES HAGERUP, blev nederst Kapellan den 2. Augusty 1710 og øverst Kapellan den 10. Octobr. 1711. Døde faae Uger derefter i Pestens Tid.

17. Hr. CHRISTOPHER STABEFELT, blev Capellan i den hæftigste Pestens Tid i Augusty Maaned Aar 1711, men efter otte Ugers Forløb døde han af Pesten den 7. Octobr. og blev begravet den 8. ejusdem.

18. Hr. JACOB KLÆRUP, var Amanuensis hos Biskop Worm, blev nederst Capellan i Pestens Tid Aar 1711 den 10. Octobr. og efter faa Ugers Forløb ascenderede til øverst Capellan den 14. Novembr. samme Aar. Blev Provst og Sogne-Præst her ved Kirken den 3. May 1728. See om ham blant Kirkens Sogne-Præster No. 12 pag. 208. Omsider blev han Biskop i Christiansands Stift.

19. Mag. CHRISTIAN RAMUS, fød Aar 1687 i Trondhiem, blev nederst Capellan ved Holmens Kirke i Pestens Tid den 14. Novembr. Aar 1711. Derefter blev han Aar 1727 den 22. Novembr. Sogne-Præst i Wordingborg Kiøbstæd og Provst i Baarse Herred, saa og fik Rang med Sogne-Præsterne i Kiøbenhavn. Derfra blev han kalden Aar 1730 den 7. Septembr. til Sogne-Præst ved Hellig-Geistes Kirke i Kiøbenhavn, og Aar 1732 den 18. January til Biskop over Fyhns Stift, hvor han døde Aar 1762 den 14. Decembr.

20. Hr. PEDER ORSLEF, født Aar 1698 den 4. January, blev Capellan i Corsør Aar 1726, men Aar 1727 den 2. Novembr. nederst Kapellan til Holmens Kirke i Kiøbenhavn og Aar 1729 den 2. April øverst Capellan til Kirken. Derfra kalden Aar 1733 i May til Sogne-Præst ved St. Olai Kirke i Helsingør, hvor han døde Aar 1748 den 10. Juny.

21. Hr. ANDREAS KØLMER, var først personel Capellan til Sparboens Præstegield i Trondhiems Stift. Aar 1728 var han Skibs-Præst i Hs. Kongl. Majts. Søetieneste. Aar 1729 den 2. April blev han nederst Capellan ved Holmens Kirke. Aar 1733 ascenderede han til øverst Capellan ved samme Kirke. Døde Aar 1747 den 2. Juny. Efter hands Død stod Kaldet ledig i 7 Maaneder.

22. Hr. JENS NIMB, blev Aar 1726 personel Capellan ved Vor Frue Kirke i Trondhiem, var Aar 1733 Skibs-Præst paa det Orlogs-Skib, som overførte Kong Christian den Siette til Norge, og blev han samme Aar den 6. April nederst Capellan ved Holmens Kirke og den 4. Augusty Aar 1747 øverst Capellan ved Kirken. Han døde Aar 1754 den 4. January om Aftenen ude i Byen i en paakommende Besvimelse, da han samme Dag havde prædiket Fredags-Prædiken.

23. Hr. PEDER VOLQVARTZ, født i Trondhiems Stift, blev Aar 1742 den 10. May

213

Præst ved Børnehuset paa Christianshavn og Aar 1744 den 1. Juny Præst ved Brøndstrædets og Abel Cathrines Hospital. Aar 1747 den 4. Augusty nederst Kapellan ved Holmens Kirke og Aar 1754 den 25. January øverst Kapellan, i hvilket Embede han døde Aar 1766 den 4. Novembr.

24. Hr. MOURITZ HANSEN, født i Kiøbenhavn, var først Skoleholder ved Holmens Kirkes fattiges Skole, blev Aar 1752 den 27. Octobr. Qvæsthuus-Præst. Aar 1754 den 25. January nederst Capellan til Holmens Kirke. Derfra kalden Aar 1763 den 26. Augusty til Sogne-Præst ved Hellig-Geistes Kirke i Kiøbenhavn, hvor han døde Aar 1777. (See om ham blant Sogne-Præsterne ved Hellig-Geistes Kirke Tome I).

25. Hr. HANS HENDRICH TYBRING. See om ham blant Provster og Sogne-Præsterne ved Holmens Kirke No. 17 pag. 209. Han var den tredje, som fra Capellan ascenderede til Sogne-Præst.

26. Hr. PEDER HERSLEB ABILDGAARD, født Aar 1727, blev Aar 1752 Sogne-Præst ved Frue Kirke i Roskild. Aar 1766 den 26. Decbr. blev han nederst Capellan ved Holmens Kirke og derfra Aar 1773 til Sogne-Præst ved Vor Frelseres Kirke paa Christianshavn. (See om ham blant Sogne-Præsterne ved Vor Frelseres Kirke paa Christianshavn i denne anden Tomes III Bogs XII Kap. §. 1.). Men Aar 1788 blev han Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn.

27. Hr. HENDRICH CHRISTIAN BORCHGREVINK, er født ved Røraas Kobberværk i Norge den 9. Octobr. Aar 1733, dimittered til Academiet Aar 1751, blev kalden til Sogne-Præst for Roholte Meenighed i Siælland paa Græve og Staats-Minister Otto Thotts Gods den 14. Augusty Aar 1770. Derfra kalden til nederst Capellan ved Holmens Kirke den 22. Septembr. Aar 1773 og til øverst Capellan ved samme Kirke den 4. February Aar 1778. Fra denne Kirke blev han Aar 1782 den 6. Novembr. kalden til Sogne-Præst for Totens Præstegield i Aggershuus Stift.

28. Hr. CHRISTIAN FRIDERICH HØYER, født paa Hammer-Møllen ved Helsingør Aar 1737, dimittered til Academiet Aar 1759, blev Skibs-Præst i det Asiatiske Compagnies Tieneste Aar 1769, gjorde to Reyser til Tranqvebar. Blev kalden Aar 1778 den 4. February til nederst Capellan ved Holmens Kirke og holdt sin Indtrædelses-Prædiken Første Søndag i Faste derefter. Aar 1783 i Marty ascenderede han til øverst Capellan ved Kirken. Derfra blev han den 17. Octobr. 1788 kalden til at være Sogne-Præst til Vor Frelseres Kirke paa Christianshavn.

29. Hr. JACOB LUND MUNTHE, født i Norge Aar 17[49], hvor Faderen [Anders Borch Munthe] var Sogne-Præst til [Bods Præstegield i Romsdalen]; han deponerede fra Trondhiems Skole Aar 1771, blev kalden Aar 1778 til Catechet og Præst paa Kysten af Guinea, kom ey bort, men Aar 1779 blev kalden til Præst ved det

214

Almindelige Hospital og Abel Kathrines Hospital i Kiøbenhavn. Aar 1783 blev han nederst Kapellan ved Holmens Kirke sammestæds. Aar 1788 den [9. January] blev han øverst Kapellan ved samme Kirke.

30. Hr. PROFESSOR LARS SMITH er fød [1754 i Kiøbenhavn og] var i nogle Aar Informator ved Land-Cadet-Academie og i værende Tid blev Professor [1779]. Derfra blev han kalden til Rector ved den Latinske Skole i Trondhiem Aar 17[81]. Men Aar 17[85] blev han kalden til Sogne-Præst i Kiøbstæden Weile og annekterede Meenigheder og strax derefter blev han Provst i [Nørvang] Herred. Udi Aaret 17[88] blev han kalden til Sogne-Præst for Frideriksberg og Hvidoure Meenigheder i Siælland, og efter [11] Maaneders Forløb kalden derfra den [9. January] Aar 1789 til anden Kapellan ved Holmens Kirke i Kiøbenhavn.

§. 5.

5: Korskolen ved Holmens Kirke

CHOR-SKOLEN ved Holmens Kirke forestaaes af en Cantor, som tillige er Skolemester, og af en Hører. Disciplenes Antal ere 15, nemlig 12 faste og 3 reserve, som alle ere af Søe-Etatens egne fattige. De ere alle sort klædte og bruges af Kirkens Cantor til at forrette Sangen ved Guds-Tienestens Holdelse, ved Liigbegiængelse at synge for, saa og ved Huus- og Kirke-Copulationer, samt ved daglig Bøns Holdelse i Kirken, og ved Kirke-Musique paa Høytiderne. De undervises af Cantor in Scala musica at synge efter Choral-Bog, dernæst i Kristendom, Reigning og Skrivning. Chor-Skolen er stiftet Aar 1628 noget efter Kirken selv; thi ved Kirkens Begyndelse blev Chor-Sangen forrettet af Hendrich Jensen, som kaldtest Degn og var tillige Skriver saavel ved Kirken som ved det Kongelige Skipperlaug. Men om samme Degn har holdt nogen Skole, eller han har assisteret den første Capellan Hr. Jens Andersen (som det blev paalagt Aar 1621 at stifte og holde en Skole, hvilket forhen er mældt) vides ikke. Men Aar 1628 den 17. Septembr. haver Kong Christian den Fierde udgivet Chor-Skolens Fundatz, hvorfra sees, at Holmens Meenighed skal ved alle Leiligheder betienes af denne Skole, ligesom andre Meenigheder i Staden betienes af Vor Frues Latinske Skole. Af Begyn-

215

delsen var ved Chor-Skolen ikkun een Lærer; men siden Aar 1635 har der været tvende. Den øverste Lærer er Cantor, som haver frie Værelser til Beboelse i Skolens Huus, og efter Kongelig Taxt nyder han sin Andeel af Accidentzer ved Liig og Brudevielser, Offer af Meenigheden til Høytiderne og Degnepenge af Sognet til Paaske og Mikels-Dag, samt 100 Rdr. aarlig af Kongen i Stæden for i fordom Tid bekomne Skipper-Kost, saa og 4 Rdr. aarlig for at læse et Kapitel i Bibelen ved Morgen-Bøns Holdelse i Kirken. Den anden Lærer eller Cantors Medhjælper er Høreren, som har af Kongen aarlig Løn 30 Rdr. i Stæden for den i fordom Tid tillagde Kost. Ligeledes er ham ogsaa tillagt Graver-Tienesten ved Skibs-Kirkegaard, hvorfor ham aarlig gives af Commissariatet noget over 40 Rdr. Desuden nyder han for Gravene paa Skibs-Kirkegaard at lade grave til Liig noget vist efter hver Liigs Størrelse efter et trykt Reglement. Skolens Disciple nyde hver især ugentlig 24 Skilling og to Gange om Aaret Strømper og Skoe. Chor-Skolens Huus, hvori Chor-Skolen holdes, og Cantor boer, er beliggende paa Større-Længden No. 394, lige ud for Gammelholm eller Admiralitætet paa Hiørnet af Størrestræde og Ulkegaden, og bestaaer af 4 Fag Grundmuur til Gaden og 4 Fag Bindingsværk Baghuus i Gaarden, to Etager høye med Kiælder under Baghuset. Paa denne Chor-Skoles første Bygning stod denne Latinske Inscription at læse: Consensu Glementissimi Regis Hæreditarii FRIDERIGI TERTII Scholam Hanc Destinatum Usui Juventutis Holmianæ Justo Sibi Vendicabat Pretio Ecclesia Holmiana Tempore GABRIELIS JACOBI. Cujus Sumptu ??? ???? Exstruxit & Expictum est Anno 1663. Denne Opskrift udviiste, at Skole-Huset var kiøbt paa Kirkens Bekostning og indrættet i Kirkeværger Gabriel Jacobsens Tid. Men da samme Skole-Bygning er siden bleven endnu med een Etage forhøyet Aar 1703, saa findes nu følgende Danske Inscription med forgyldte Bogstaver paa en Steen over Gade-Døren paa Forhuset: Anno 1628 er denne Bremerholms Skole af Salig og Høyloflig

216

Ihukommelse, Kong Christian den Fierde bleven stiftet. Anno 1663 er dette Huus til bemælte Skoles Vedligeholdelse af Salig og Høyloflig Ihukommelse, Kong Friderich den Tredies Allernaadigste Anordning bleven indrettet. Anno 1703 er denne Skoles Bygning forhøyet og forbedret. Anno 1735 er den med Malning beprydet. Votum Scholæ est Gratia Dei Hominumque Beneficia. Chor-Skolens Legata og Donationer ere anførte i HOFFMANN'S Samling af Fundatzer Tom. IX pag. 372-382.

§. 6.

6: Holmens Kirkes Fattigskole

Holmens Kirkes FATTIGE SKOLE er stiftet Aar 1714 den 28. Septembr. og har sit eget Skolehuus No. 303 i Laxegaden, hvilket er kjøbt og indrettet dertil Aar 1734 den 15. Octobr. Huset bestaaer af 6 Fag Grundmuur til Gaden, to Etager høyt med 4 Fag Qvist over og et Side-Huus af 5 Fag Bindingsværk, 3 Etager høy. Udi anden Etage holdes Læse-Skolen og i nederste Etage er Sye-Skolen. Desuden beqvemme Værelser for Skolemester, en Hører og en Læremoder for Pigebørnene i at lære at sye. Skolemesteren nyder aarlig 100 Rdr. i Løn, frie Værelser, nok 12 Rdr. aarlig af det Pedersenske Legatum og 4 Rdr. af det Wendelboeske Legatum, samt Penge til 4 Favne Brænde for sig og Læseskolen. Høreren nyder 60 Rdr. aarlig Løn, samt 2 Rdr. af det Wendelboeske Legatum og Penge til to Favne Brænde for sig selv og frie Værelser. Læremoderen nyder 60 Rdr. aarlig Løn, frie Værelser i Skolens Huus og Penge til 4 Favne Brænde for sig og Syeskolen. Udi denne Skole skal 100 Børn, nemlig 60 Pigebørn og 40 Drengbørn af Søe-Etatens og Sognets egne Børn nyde frie Underviisning i Læsen, Skriven, Regning og Kristendoms-Kundskab, Pigebørnene i Syning, Knytten og Spinden. Til Julen faae de alle nye Skoe og Strømper; en Deel af dem faae nye Klæder fra Top til Taae, dog meest Pigebørnene. Skolen har anseelige Legata og Donationer; deriblant ere i sær tvende mærkværdige; thi af det Wendelboeske Legatum skal 3 Børn nyde foruden frie Underviisning hver 23

217

Rdr. 2 Mk. til Ophold og Klæder, og af det Mühlenphortske Legatum skal 10 fader- og moderløse Drengbørn klædes. I Skolens Bækkener, som udsættes ved Kirkedørene anden Hellig-Dag paa de 3 store Høytider og paa Mikels-Dag, indsamles aarlig Meenighedens gavmilde Gaver. Om de øvrige fem Skoler Holmens Kirke tilhørende, nemlig 1. Skolen paa Gammelholm, 2. Skolen i Adelgaden, 3. Broens Skole eller Skolen i Nye Boder paa Skolemester-Længen, 4. Skolen paa Laboratorium paa Christianshaun, og 5. Skolen paa Qvæsthuset forekommer siden Efterretning, hver paa sit behørig Stæd.

§. 7.

7: Admiralitetet og Søkommissariatet

ADMIRALITÆTET OG SØE-COMMISSARIATET er den anseelige, store, grundmurede Bygning beliggende næst ved Holmens Kirkegaards Brandmuur. Samme Bygning er 67 Alen lang, 3 Etager høy, ziret midt paa Bygningen med en Port, hvorigiennem falder dagligdags Indkiørselen og den daglige Ind- og Udgang til og fra Gammelholm eller Bremerholm. Denne smukke anseelige Bygning er Aar 1704 gandske af nye opbyggt af Kong Friderich den Fierde, hvis kronede Navn en Chiffre sees tilligemed ommældte Aars-Tal indhugget over Indgangs-Porten. Denne Bygning blev af Begyndelsen anordnet til LAND-ETATENS GENERAL-COMMISSARIATS- saa og til ADMIRALITÆTS-FORSAMLINGER. Og da blev denne store Bygning kaldt GENERAL-COMMISSARIATET.

Men da Kong Christian den Siette lod den gamle Bindingsværks-Bygning, som stod inde paa Gammelholm, hvori SØE-ETATENS GENERAL-COMMISSARIAT havde haft sin Forsamling og Indretning, gandske afbryde og paa samme Stæd lod opføre langs med Holmens Kanal en overmaade lang, stor og anseelig grundmured Bygning, som skulle tiene til et Hoved-Magazin, saa forflyttede Kongen forommældte LAND-ETATENS GENERAL-COMMISSARIAT til den Gaard bag

218

Børsen næst ved Kanzelliet, hvori det endnu omstunder holdes i Bygningens Hoved-Fasade med sine Apartements og Contoirer, men kaldes nu GENERALITÆTS- OG COMMISSARIATS-COLLEGIUM. (See tillige den I. Tome VI, Kap. §. 16, pag. 426.) Derimod bleve alle de Værelser, som Land-Etatens General-Commissariat havde forladt, nu indrømmede for SØE-ETATENS GENERAL-COMMISSARIAT. Udi samme Bygnings nederste Etage blev ogsaa andordnet SØE-ETATENS KRIGS-CANCELLIE Aar 1735 for sig selv indrettet; thi tilforn var Land-Etatens og Søe-Etatens Krigs-Cancellie samlede; men i bemælte Aar bleve de separerede, og hver Etat for sig fik sin egen Ober-Krigs-Secretair og sin egen Cancellie-Forvalter.

For at give den gunstige Læser grundig Efterretning om disse ommældte to Collegier, nemlig: ADMIRALITÆTS- OG SØE-COMMISSARIATS-COLLEGIUM, deres første Stiftelse, Beskaffenhed og Forandringer, eftersom de ofte have været separerede og igien combinerede med hinanden, saa gaae vi nu tilbage til ældre Tider.

ADMIRALITÆTS-COLLEGIUM (hvis Deputerede, som ere høye Søe-Officerer, foranstalter alt, hvad af Commando udi Søemandskab dependerer, og Holmens Admiral driver paa, at det befalede Arbeide bliver forsvarligt gjort) er stiftet af Kong Friderich den Tredie Aar 1660. Fra den Tiid lige til Aaret 1746 har Admiralitæts-Collegium været et separat Collegium. (See L. HOLBERGS Danmarks geistl. og verdsl. Staat pag. 549 og 570.)

GENERAL-LAND OG SØE-COMMISSARIAT blev allerførst andordnet Aar 1683 af Kong Christian den Femte. Dette Collegiums allerførste Deputerede vare JENS JUUL, OTTO SCHEEL, CHRISTOPHER SEHESTED, KNUD THOTT, HERMAN MEYER, PETER BRANDT OG JENS HARBOE. Deres Instruction er af Kong Christian V underskrevet den 31. Marty Aar 1683. Dette General-Commissariat for Land- og Søe-Etaten continuerede i 29 Aar under eet combineret Collegium indtil Aar 1712, da Kong Friderich den Fierde separerede dem og for hver Etat i sær stiftede et særdeles General-Commissariats-Collegium, nemlig: LAND-ETATENS GENERAL-COMMISSARIATS-COLLEGIUM Og SØE-ETATENS GENERAL-COMMISSARIATS-COLLEGIUM.

LAND-ETATENS GENERAL-COMMISSARIATS Forretninger ere at administrere alt,

219

hvad som andgaaer den Kongelige Krigsmagt til Lands, Armeens Besoldning, Forflegning, Fæstninger, Artillerie etc.

Søe-Etaten har da fra Aar 1683 haft tvende Collegier, nemlig: 1) ADMIRALITÆTS-COLLEGIUM og 2) GENERAL-COMMISSARIATS-COLLEGIUM indtil Aar 1712, i hvilket Aar Søe-Etatens General-Commissariat blev separeret fra Land-Etatens General-Commissariat.

SØE-ETATENS GENERAL-COMMISSARIAT besørger alt, hvad Holmens og Flodens Oeconomie vedkommer, men har intet med Commando udi Søemandskab eller Søe-Sager at gjøre.

Aar 1746 blev af Kong [Frederik den Femte] Søe-Etatens General-Commissariat combineret og forenet med Admiralitetet, og af dem begge gjort eet Collegium, som fik Navn af DET COMBINEREDE ADMIRALITÆTS- OG GENERAL-COMMISSARIATS-COLLEGIUM. Efter tyve Aars Forløb blev denne Forening efter Kongel. Ordre af 10. Septbr. 1766 igien ophævet og deelt i ET ADMIRALITÆTS-COLLEGIUM og ET GENERAL-COMMISSARIATS-COLLEGIUM. Efter halvfierde Aars Forløb bleve begge disse Collegier efter Kongelig Ordre af 9. Marty 1770 igien combinerede under Navn af ADMIRALITÆTS- OG GENERAL-COMMISSARIATS-COLLEGIUM. Og holdt da dette atter combinerede Collegium sin første Session den 12. Marty Aar 1770. Efter en Kongelig Ordre af 28. Marty 1771 blev dette Collegium givet Navn af ADMIRALITÆTS- OG COMMISSARIATS-COLLEGIUM. Efter tie Aars Forløb bleve disse to Collegier igien

separerede fra hinanden og kaldede 1) ADMIRALITÆTS-COLLEGIUM, og 2) SØE-COMMISSARIATS-COLLEGIUM. I denne separerede Stand forblev disse to Collegier, da Søde-Staten havde ingen Ober-Krigs-Secretair, ei heller Krigs-Cancellie, saalænge Geheime-Staats-Raadet havde en Geheime-Staats-Secretair. Men da Geheime-Staats-Secretairatet blev afskaffet den 14. April 1784, fik Søde-Staten i April baade sin Ober-Secretair igien, samt sit Krigs-Cancellie oprettet igien under Søde-Statens Over-Krigs-Secretair. Aar 1784 den 21. May bleve Søde-Statens tvende Collegier, Admiralitetet og Commissariatet, ophævede, og i deres Sted blev oprettet eet Collegium, kaldet ADMIRALITÆTS- OG COMMISSARIATS-COLLEGIUM under Søde-Statens Over-Krigs-Secretairs Præsidio, ligesom forhen.

Udi den NEDERSTE ETAGE af denne store Bygning, hvori disse Collegia holdes, har i de Værelser ved Kirke-Muren tilforn været holden UNDER-ADMIRALITÆTS-RÆTTEN, og Admiralitæts- Skriveren haft sine Contoirer. Men da samme Jurisdiction cesserede ved Hof- og

220

Stads-Rættens Oprættelse i Kiøbenhavn Aar 1771, saa bruges de Værelser indtil videre af Hværving-Chefen og hands Contoir, saalænge Equiperung varer, og i Kiøbenhavn ere enrøllerede Matroser. Men i de Værelser ved den anden Ende af Bygningen i samme nederste Etage var SØE-ETATENS CANGELLIE-CONTOIRER. Men udi de Aar, da Søde-Statens Krigs-Cancellie cesserede, var samme Værelser et Archiv for heele Søde-Staten, dog kun som et Hielpstæd. Aar 1784 i April fik det igien oprættede SØE-ETATENS CANGELLIE sine forrige Contoirer her igien.

Udi den MELLEMSSTE ETAGE af denne Bygning ere de Sahle, hvori ADMIRALITÆTS- og COMMISSARIATS-COLLEGIUM af deres Deputerede holdes.

Udi den ØVERSTE ETAGE er paa begge Sider indrættede de Contoirer, som henhøre til Søde-Statens ommældte Collegier, nemlig: Et Bogholder-Contoir, et Commissariats-Contoir, fire Departements-Contoirer, hvis Chefer, hver i sær har Prædicat af Secretair, et Revisions-Contoir, et Admiralitæts-Contoir; Archivet forestaaes af en Registrator. Aftegning paa denne store Bygning, som kaldes ADMIRALITÆTET eller SØE-COMMISSARIATET, findes aftrykt i Kobber i THURAS Hafnia Hodierna, Khvn. 1748, Tab. LXXIV. Porten paa denne Bygning kaldes HOLMENS PORT eller af Matroserne HOLMENS LAAGE, fordi Indgangen til Gammelholm falder der igiennem.

Næst ved Admiralitætets høyre Side er af Kong Christian den Siette opført en anseelig Bygning, som af Begyndelsen i nogle Aar var en Residence for Holmens Chef; men siden har været en Residence for Ober-Secretairen ved Søde-Statens Krigs-Cancellie, som tillige er Præses i Admiralitæts- og Commissariats-Collegio.

§. 8.

8: Bremerholm (Gammelholm)

BREMERHOLM eller GAMMELHOLM, i daglig Tale HOLMEN kaldet, er en af Naturen selv dannet Øe, som fra Stadens øvrige Grund er

221

dels adskilt ved Kanaler, hvorover er Broe, dels indhegnet ved Muur og Bygninger. GAMMELHOLM er baade af en lang Strækning og af et stort Omfang, hvis adskillige store Pladse ere indrettede til alle de forskiellige Ting, som udfordres til de Kongelige Orlogs-Skibes Tiltakling og Udrustning, samt Skibsbyggeriet henhørende. Og derfor dependerer alt, hvad som angaaer Holmen, dens Bygninger, Indretninger, Beboere, Betientere og Haandværksfolk af Søde-Statens Departement allene. Man seer her inde paa Holmen dagligdags med den allerstørste Fornøyelse baade den store Orden, som hærsker overalt, saa at alle Ting dirigeres uden mindste Forvirring. Man seer her ogsaa Dagen igiennem i de fastsatte Arbeids-Timer alle Pladse vrinkle af lutter arbeidsomme Mennesker, som med Fyrighed og Lyst forrette deres foresatte Arbeide, hvortil de ere commanderte.

Ofte bliver noget vist Arbeide foresat en Commando Matroser at fuldføre een Dag, og endskiønt de undertiden ved en overdreven desto større Flittighed fuldføre det foresatte Arbeide i kortere Tid, saa have de Lov at forlade Pladsen, saasnart det forsagte Arbeide er fuldbragt af dem.

Efter vor vedtagne Maade gaae vi tilbage til de ældre Tider og betragte først, hvorledes det har været beskaffen med BREMERHOLM forud i de allerældste Tider. Den sidste Stavelse af Navnet viiser udtrykkelig, hvorledes dens Beskaffenhed har været i de allerældste Tider indtil henimod Slutningen af det sextende Seculo. Thi her laae i den brede Havn nogle Holme, af hvilke den største har faaet det Navn BREMERHOLM, fordi de Bremiske Kiøbmænd eller de Tydske Kiøbmænd fra Staden Bremen havde deres Skibe og Fahrtoyer liggende fortøiede ved denne Øe, havde opbyggt deres Boder og Pakhuse paa samme Øe og meest opholdt sig der sammestæds med deres Kramvahre, Specerier og Tydsk Ø1, som de medbragte for at sælge til Kiøbenhavns Indbyggere. En meget ældgammel Bygning (i hvis Muur sad en Steen, hvori var indhuggen det Bremiske Vaaben, som er tre Tønder og to Nøgler over Kors) blev Aar 1735 her

222

paa Holmen nedbrudt og var den sidste overblevne Levning af de Bremiske Kiøbmænds Bygninger paa denne Øe. Nogle meene, at de har haft en Kirke i den gamle, grundmurede Bygning, hvori nu omstunder Veyerhuset er her inde paa Holmen. At Bremerne ogsaa sammestæds har haft en Kirkegaard, har man i dette Aarhundred erfaret; thi da man Aar 1734 udi Kong Christian den Siettes Tid begyndte at grave en nye Kanal, fandt man i Jorden en Mængde Liig, som i de ældre Tider ere her bleven begravede. Men da de Hanseatiske Kiøbmænds Handel begyndte at svækkes og aftage, fordi de Danske lærte at hente selv deres behøvende Vahre fra første Haand med deres egne Skibe, saa forlode Bremerne Tid efter anden dette deres Opholds- og Ligge-Stæd, hvorpaa Bremerholm, som meget fordeelagtig beliggende til Skibes Reparation, blev først i Kong Friderich den Andens Regiærings-Tid Aar 1563 anvendt til den Kongelige Orlogs-Flodes Bygning, Udrustning og Reparation. Man begyndte da ogsaa at bygge paa Bremerholm adskillige Værkstæder, en Reberbahne, en Smedie, en Navigations-Skole &c. (See WOLFS Encomion Daniae, pag. 160). Man finder en Ordre af Aar 1589, underskrevet af JØRGEN ROSENCRANTZ Og CHRISTOPHER WALCKENDORF, hvorudi tales om Holmens Skibbyggerie (See HOLBERGS Danmarks Riges Hist. Tom. II.). Men den rette Hoved-Periode, da Søe-Magten i Danmark blev sat ræt i Stand med Skibbyggerie, tog sin Begyndelse i Kong Christian den Fierdes Tid. Det er allerede forhen nældt, at der gik i de ældre Tider et bredt og dybt Vand imellem Bremerholm og Staden, saa at samme Vand gik op til St. Nicolai Kirke og den omliggende Egn. Men da man begyndte at benytte sig af Bremerholm til Skibbyggerie og den Kongelige Orlogs-Flodes Nytte, saa har man Tid efter anden ved Søens Opfyldelse og de omliggende, høye Grundes Indlæmmelse gjort Bremerholm i de følgende Kongers Regiærings-Tid saa stor, at den har opnaaet sin nu værende, anseelige Strækning og Størrelse frem for i de ældre Tider. Endnu er

223

ogsaa at mærke, at Bremerholm laae udi forud Tid uden for Staden og dens Fæstnings-Volde og Graver. Men da Stadens Fæstningsværker paa denne Kant bleve af Kong Christian den Fierde udvidede, de gamle Volde nedrevne og sløyfede, saa ligger nu Bremerholm tæt ved Staden og ved Gammelholms Broe over Canalen er sammenføyet dermed; men i øvrigt har Gammelholm ingen Connexion med Staden.

Efter at Bremerholm blev indsluttet inden Stadens Fæstnings-Værker af Christianshauns Volde, var dens blotte Navn i mange Aars Tid en stor Skræk i Manges Øren, fordi de fleeste Misdædere, hvis Forbrydelser vare af den Beskaffenhed, at de just ey havde fortient Døden, eller ogsaa, om de havde fortient Døden, dog bleve af Kongen benaadede med Livet og dømte til at arbeide i Jern paa Bremerholm al deres Livs-Tid eller i visse Aar. Disse Bremerholms Fanger gik her som paa et Straffe-Stæd med Lænker og Jern om Beenene, Livet og Halsen indslagne. Men da man kunde med største Billighed ansee disse Fanger som meget farlige Folk at forvares her inde paa Holmen, der var saa høyvigtigt og betydeligt Stæd baade for Kongen og Landet; thi saadanne ondskafulde Misdædere kunde faae i Sinde, naar de saae Leilighed dertil, at sætte Ild paa eet eller andet Magazin (hvoraf her paa Holmen findes saa mange opfyldte med læt brændende Materier), paa det at de ved saadan Leilighed kunde befrie sig fra deres Slaverie. Af den Aarsag befalede Kong Christian VI, at ingen

Misdæder skulle dømmes til Bremerholms Jern, men til en Fæstning, for der at sættes i Jern og til Arbeide. Og fra den Tid er Holmens Arbeide forrættet ei længere ved Slaver, men ved frie Folk. Aar 1783 er af Sjø-Etatens Collegio bleven opført en Slave-Bygning ved Stokhuset.

Vi beskrive nu BREMERHOLM i de nyere og nu værende Tider. Bremerholm kaldes gemeenlig nu omstunder GAMMELHOLM, til Forskiæl paa Nyeholm, som af Kong Christian den Femte blev andlagt

224

lige overfor Stadens Toldbod ligeledes til den Kongelige Orlogs-Flodes Nytte og Skibbyggerie og indslutter den store Skibs-Havn. Endskiønt Gammelholm i forrige høyloflige Kongers Tid har været Sjø-Etatens Arsenal, hvorfra den Kongelige Orlogs-Flodes Udrustning med fornøden Takkelage altid er forsynet, saa er dog Gammelholm egentlig i Kong Christian den Siettes Tid bleven ræt forsynet med alle sine nye opbygte, grundmurede diverse Hoved-Magaziner, samt med andre Bygninger til Contoirer for Sjø-Etatens Kongelige civile Betientere, som ere en Equipage-Skriver, en Fabriqueskriver, en Magazin-Forvalter, tre Material-Forvaltere, hvoraf enhver har sine visse Materialier under Regnskab og i Forvaring, en Inventarii-Skriver, en Reberbahne-Skriver, en Takkelloftskriver, en Vejermester, en Commando-Skriver og en Inspecteur ved Model-Kammeret.

Naar man gaaer ind igiennem Holmens Port, saa kommer man paa høyre Haand først forbi nogle Værelser, som ere Den Nye Vagt tilhørende og bruges til DEN COMBINEREDE RÆTT ovenpaa og Arrest-Kammere for Officerer neden under. Dernæst kommer man til GAMMELHOLMS HOVED-VAGT, som er en i Aaret 1775 gandske nye opbyggt, grundmuret Bygning, beliggende tæt ved den Broe, som sammenføyer Communicationen fra Stadens Grund med Gammelholm. Denne Hoved-Vagt er indrættet til Officeer-Vagt med Vagstue for de vagthavende Matroser. Dog er denne Hoved-Vagt ei, som den paa Nyeholm, med noget særdeles udvortes Tegn distingueret. Ved Gammelholms Hoved-Vagt er Aar 1783 opført en nye Tilbygning for Arrestantere. Saa snart man i Hoved-Vagten faaer Tilladelse at gaae videre frem over Broen ind paa Holmen, da falder strax i Øynene skraas paa den venstre Side liggende lige for Smidien en meget ziirlig, grundmuret Bygning, 67 Alen lang, 13 Fag, to Etager høy med Kielder under, ziret i Frontispicen ved hver Ende med Kong Christian den Siettes kronede Navn i dobbelt Chiffre. I den ene Ende af denne Bygning boer den ældste Equipage-Mester og har en Deel smukke

225

Værelser i begge Etager til frie Beboelse. I Midten neden under i første Etage er en BETALINGS-STUE, hvor Admiralitætet udbetaler til Søfolkene deres Løn. Den bruges ogsaa i anden Fald til andre Ting. I Midten oven paa i anden Etage holdes CONSTRUCTIONS-COMMISSIONEN i en Sahl. Her ere ogsaa Værelser til Collegium Mathematicum, Mechanicum og andre til Skibsbyggeriet henhørende Videnskaber, over hvilke holdes for de Herrer Sjø-Officerer Forelæsninger af Lector Matheseos, som er Professor ved Universitætet. Her giæmmes en anseelig Deel matematiske Instrumenter. Oven og neden til i den anden Ende af denne Bygning eller i første og anden Etage har nogle Kongelige civile Betientere ved Gammelholm, nemlig: Equipage- og Fabrique-Skriveren, Takke[1]lofts-Skriveren og Material-Forvalteren ved Egetømmeret sine Contoirer. Aftegning paa denne smukke Bygning sees i THURAS Hafnia Hodierna Tab. LXXXVI.

Paa den venstre Side af ovenmeldte Canal-Broe seer man herinde paa Gammelholm et overmaade langt og stort, grundmured HOVED-MAGAZIN, beliggende langs med Bulværket af Holmens krumme Canal og strækkende sig lige ned til Giethusets Canal. I dette store HOVED-MAGAZIN, som er 24 Alen høyt og bestaaer af tvende lange Fløye, hvilke ved en i Midten opbyggt Pavillon sammenføyes, forvares alle Anker-Touge, saa og alle Slags Toug-, Blok- og Jern-Værk, samt alle andre adskillige Ting, som til den Kongelige Orlogs-Flaadens og Holmens Vedligeholdelse have her liggende i den allerstørste Forraad. Man finder her enhver Orlogsskibs fulde Takkelage i sine visse Værelser henlagt, sorteret og numereret, saa og hver Slags for sig selv fra andre adskildt. Ja, hver Ting findes saa ordentligen forvaret, saa at ved en hastig Udrustning kand hvert Stykke udtages paa sit behørige Stæd, uden enten at foraarsage mindste Uorden eller at befrygte Mangel paa noget. Ja endnu meere, alle Ting kand med den største Magelighed udtages af dette Hoved-Magazin og uden for hver

226

Magazins-Dør nedlægges i Pramme i Canalen for at henføres til de Stæder, hvor de skal bruges. Midt imellem dette store Hoved-Magazins tvende Fløye er bygt en høj Pavillon, 29 Alen høj, ligeledes grundmuret. Denne Pavillon er 24 Alen breed, 3 Etager høj og ziret med et smukt Steen-Portal og Kong Christian den Siettes Navn med Krone over paa den Side, som vender mod Canalen eller Byen. Udi Frontispicen sees Neptunus og Minerva i Steen udhuggen. Taget paa denne Pavillon er prydet med et lidet, giennembrudt Spiir, 16 Alen høyt, paa hvis Spitse sees Neptuni Billede 4 Alen høj at staae med sin Trefork i den høyre Haand. Udi dette Taarn hænger en Klokke, hvormed der daglig ringes for Holmens Mandskab paa Arbeide og af Arbeide. I denne Pavillons første eller nederste Etage, som er hvælvet reent igiennem, forvares SØE-ETATENS HOVED-ARCHIV. I den anden eller mellemste Etage forvares alle Slags curieuse MECHANISKE og MATHEMATISKE INSTRUMENTER Og MACHINER. Og i den tredie eller øverste Etage forvares allehaande kostbare, rare og mærkværdige MODELLER af Skibe, Krahner, Møller og andre curieuse Ting, som enten henhøre til Skibsbyggeriet selv eller til andre ved Holmen værende Indretninger. Disse samtlige Modeller blive alle, Tid efter anden, forfærdigede paa det her paa Gammelholm værende MODELL-KAMMER, naar enten nye Skibe skal bygges, eller andre mekaniske Værker indrættes, da Modellen siden hensættes i Forvaring i denne Pavillon. Aftegning af denne Pavillon sees i THURAS Hafnia Hodierna, Khvn. 1748. Tab. LXXV.

Inde paa Gammelholm boer HOLMENS CHEF, som har en smuk og stor Residentz med mange smukke Værelser tilligemed skønne Hauger til frie Beboelse. Denne Residence ligger paa den Side af Gammelholm, som vender mod Havnens Bassin og Christianshaun. Paa den store Plads lige ud for Holmens Chefs Residentz er andlagt Skibbygger-Værfter eller Bankestok til at bygge Orlogs-Skibe og Fregatter paa, dog bygges ikke længere nu omstunder paa Gammelholm

227

Orlogs-Skibe, Rang-Skibe og store Fregatter; men slige Krigsskibe bygges allene paa Nyeholm. Men derimod bygges paa Gammelholm Gallejer, Bombarder-Galliother, Kongelige Lystbaade, Pramme, Barcasser, Chaloupper etc.

Paa Gammelholm ere følgende Hoved-Indretninger: Modell-Kammeret, Anker-Smedie, Grov- og Kleinsmedie, Vejerbod, Dehle-Haugen, Bødker-Værkstæd, Snedker-Værkstæd og Drejer-Værkstæd, Reeslager-Bahnen med tilhørende Hampe-Magazin og Drøgden, Chaloup-Skurene, Mastemager-Værftet, Baade-Bygger-Pladsen, Spaane-Haugen, en Brabænk at kiølhale Skibe ved. Der har ogsaa tilforn her paa Gammelholm været en Docque til Orlogsskibes Reparation; men den er nu demoleret, da Docquen blev andlagt og fuldført Aar 1739 lige over for paa Christianshauns Grund. Om den gamle Docque her paa Gammelholm er dette at mærke, at den blev andlagt Aar 1691 af Admiral Hendrich Spån i Kong Christian den Femtes Tid. Til en Erindring om samme Docques Andlæg og Nytte er slagen en stor og anseelig Medaille, paa hvis ene Side sees Gammelholms Docque forestillet, tilligemed et tiltaklet Orlogs-Skib liggende derinde, saa og en Deel af Christianshaun tvert over for forestilles i Prospekt. I Afsnittet neden under staaer denne Inscription: Hac Matre Renascor. De to Bogstaver C. S. betegner Medailleurens Navn. Paa den anden Side af Medailen staaer denne Latinske Inscription: Anno Christi. MDCLXXXI. Regnante. Regum. Optimo. Christiane Quinto. Virtute. Et. Industria. HENRICI. SPAN. Inventa. Est. Navalis. Machina. Cujus. Ope. Vetustæ. Et. Longo. Usu. Fractæ. Naves. Non. Sine. Magno. Temporis. Et. Sumptuum. Compendio. Resarciri. Et. Qvasi. In. Integrum. Restitui. Qveant. Adeoque. Quod. Natura. Negaverat. Commodum. Arte. Paratum. Est. Endskiønt denne Docque kom til Fuldkommenhed, saa opnaede den dog ikke bestandig den intenderede Brug til Krigs-Skibenes Reparation; thi nogen Tid efter at den var bleven færdig, blev den af Søen, som havde trængt

228

sig ind under Bunden paa den, paa eengang opslagen og ødelagt, saa at den ey kunde bruges.

Man seer paa Gammelholm en stor, grundmuret Bygning, reent igiennem hvælvet, som i forrige Tider tiende til Arresthuus for de til Bremerholms Slaverie dømte Misdædere; men efterat Slaverne ere blevne forflyttede fra Bremerholm til Stokkerhuset, saa er nu samme Bygning indrættet til et TIÆRE-MAGAZIN.

Næst ved Tiære-Magazinet er en grundmuret SKOLEBYGNING, hvori her paa Gammelholm holdes en Skole for 180 Drengene af Tømmermænds- og Matros-Sønner. Denne Skole er af Kong Christian den Siette ved Kongelig Resolution af 15. Marty Aar 1743 bleven indrættet for Drengene af de udi Hs. Maj:ts Aars-Tieneste værende Søefolk, saavel som Haandværks-Stokken, hvilke Børn ligesaa vel staae i Kongens Tieneste og nyde til dels Kost, Gage og Mundering, dels en Portion Rug. Ved denne Skole lønner Kongen to Informatorer, af hvilke den ene underviser Drengene i deres Kristendom samt i Skrivning og Regning og nyder aarlig 250 Rdrs. Løn. Den anden Informator er en Ridsemester, som tre Dage om Ugen informerer dem og nyder aarlig 40 Rdr. Løn.

Endvidere seer man to store grundmurede Bygninger, begge opbygte i Kong Christian den Siettes Tid. Af disse bruges den største Bygning til at forvare et Magazin af Skibs-Pomper, Knager, Giger og Touger, Tallier etc., som ved Skibenes Kiølhaling og andet forefaldende Arbeide bruges og behøves. Her have ogsaa Blokke-Drejerne, Snedkerne, Rapertemagerne og Stoelmagerne deres Værkstæder, hver især. Den anden Bygning, som er noget mindre og staaer lige over for den første, er neden til indrættet til Værkstæder for Bødkerne og for Billedhuggerne, og oven til ere Værkstæder for Seyl-Læggerne og for Compas-Magerne.

REBERBAHNEN er en grundmured Bygning, holdende 1100 Fod i Længden, hvor Anker-Tougene gøres til Orlogsskibene. Oven over

229

Reberbahnen er TAKKELLOFTET, hvor Takkelagen for Orlogs-Flaaden bliver forfærdiget. Ved den ene Ende af Reberbahnen sees en gammel Bygning, hvor Bremerne i fordom Tid have haft en Kirke samt en Kirkegaard, hvor Kanalen nu er graved (See forhen pag. 222). Denne Bygning bruges nu til et Magazin af spundet Hamp og tiæred Garn. Ved den anden Ende af Reberbahnen er ogsaa et Magazin-Huus, hvorudi haves altid i stor Forraad liggende nogle Tusinde Skippund raae Hamp.

Paa BAADE-BYGGER-PLADSEN seer man store, indelukte Pladser, hvor alle Slags Tømmer og Skibs-Materialier forvares i den største Orden og ere ved Haanden at bruges til forefaldende Arbeide. Man seer her ogsaa opbygte Skuurer, hvor Pokkenholt og deslige Materialier, som altid bør ligge i Tørhed under Tag, bevares. Ligeledes seer man to store Bygninger, hvilke begge for neden ere aabne. I den ene bygges Chaloupper, Barcasser, store Skibs-Baade, og oven paa er et stort og rummeligt Loft, kaldet SPANT-LOFTET, hvor Spanterne afslaaes, hvorefter Tømmeret tilhugges, naar et Skib, Galley eller Fregat bygges. I den anden Bygning bliver neden til hensatte i Forvaring de færdigbygte Chaloupper, og oven paa er et SEIL-LOFT, hvor smaa Seil til Barcasser og Chaloupper forvares og ligge opstablet.

Ligeledes seer man ogsaa her en liden, grundmuret Bygning, som bruges til at kaage Beeg og Sværte i, til at lapsalve Skibene med, hvilken Indretning er med saadan Forsigtighed foranstaltet, at dette ellers til Syne farlige Arbeide kand foretages midt imellem saa mange Bygninger og Magaziner uden mindste Fare.

Ved Baade-Bygger-Pladsen er en stor Grav, hvorudi alle raae Maste-Træer nedlægges, indtil de komme under Øxen at tilhugges. Paa de to Sider af samme MASTE-GRAV er saa rummelig en Plads, at Masterne og andre Rundholter kand tilhugges.

Aar 1771 blev efter Kongelig Ordre alle Schoutbynachter i Søe-Etaten tillagt Caracteer af Contre-Admiraler; ligeledes blev befalet,

230

at alle Ober-Archelie-Mestere skal føre Navn af Ober-Canonerer; Under-Archelie-Mester nævnes Canonerer, Constabler føre Navn af Under-Canonerer, og Bysseskøttere føre Navn af Constabler.

Den gandske Orlogs-Flaade eller Krigs-Skibe og Fregatter ligge ved NYEHOLM i deres Huk. (See II Bogs X Kap. §. 29.). Af de Kongelige Matroser boe den største Deel ved Siden af hinanden i de saa kaldte NYE-BODER, hvilke Huus-Længer, inddeelte i Gader, Kong Christian den Fierde lod bygge til dem. Om samme forekommer siden Efterretning i den II Bogs XI Kap. §. 6. Alle Matroser ere nu afdeelte i fire Divisioner, og hver Division har 10 Compagnier, hvoraf de 9 bestaaer af Matroser; men det tiende Compagnie bestaaer af lutter Artillerister. Et Matros-Compagnie er 118 Mand stærk; men et Artillerie-Compagnie er 200 Mand stærk. Hertil kommer endnu Holmens Haandværks-Folk, som ere 1625 Mand og kaldes HOLMENS FASTE STOK; i alt ere de 6346 Mand. Foruden de hværvede Matroser ere ogsaa alle Kofardie-Matroser overalt i de Kongelige Staater enroullerede, og naar en Flaade eller Esquadre skal udrustes, saa blive saa mange enroullerede Matroser, som gjøres nødvendig til de equiperede Orlogs-Skibes Bemanding, fordrede ind ved Enroullerings-Cheferne, hvilke ligge fordeelte i Enroullerings-Districterne, til Kongens Tieneste. Kongens Matroser bære blaa Mondur og Kaskette. De faae foruden deres Mondur en vis Andeel af Rug, Gryn, salt Kiød, Flesk, Smør, som kaldes Maanedes-Kost, paa den Kongelige Proviantgaard og 20 Rdr. aarlig. De forsyne Vagterne paa alle de Pladse, som henhøre til Søe-Væsenet. Deres Gevær, naar de gjøre Vagt, er et kort Spyd. Artilleristerne have Flinter og Sabler. Søe-Officerenes Mondour er blaa med Guld, og i deres Mondours Knapper staaer et Skibs-Anker. De bruge i deres Kaarder det selvsamme Felt-Tegn eller Port d'Epee som Land-Officerene.

Ved Søe-Etaten er en OVER-KRIGS-RÆTT og en UNDER-KRIGS-RÆTT. Over-Krigs-Rætt holdes i Admiralitæts-Bygningen, da den

231

ældste nærværende Admiral præsiderer, og Assessorerne ere Staabs-Officerer af alle Klasser tilligemed General- og Ober-Auditeuren, Under samme Krigs-Rætt henhører Staabs-Officererne fra en Commandeur-Capitain af. Under-Krigs-Rætt kaldes ellers DEN COMBINEREDE RÆTT og holdes paa Gammelholm ved Hoved-Vagten, I denne Rætt præsiderer en Commandeur-Capitain, og Officerer af alle Under-Classer ere Assessorer tilligemed Auditeuren, Udi Livs-Sager præsiderer Chefen for den Division, af hvilken den anklagede er. For denne Rætt henhører alle fra Matroser indtil en Capitain.

Aar 1786 i April blev oprettet en OPMUDDRINGS-INSPECTIONS-COMMISSION, som bestyrer Opmuddrings-Væsenet i Havnen og Canalerne. Dens Committerede ere to Søe-Officerer; ved denne Commission er en Commissions-Skriver, saa og en Material-Forvalter ved Opmuddrings-Væsenet, hvilke have deres Contoirer.

§. 9.

9: Komediehuset

STADENS COMÆDIE-HUUS eller Theatrum og DANSKE SKUEPLADS, er en anseelig, grundmuret Bygning, beliggende ved Enden af Holmens Revier eller krumme Ganal ved Siden af forrige Giethuus ud til Kongens Nye-Torv. Dette Comædie-Huus er opbyggt Aar 1748 i Kong Friderich den Femtes Tid paa Kongelig Bekostning. Denne anseelige Bygning er tre Etager høy foruden Kielder-Etagen. Aftegningen derpaa sees i THURAS Hafn. Hod. Tab. LXX og LXXI. Over Indgangs-Døren til dette Huus er følgende Latinske Inscription indhuggen i Steen med forgyldte Bogstaver: Hane. Aream. LVI. Pedes. in. Fronte. CLXII. in. Agros. Quam. Ante. Hos. Annos. Quadraginta. Theatro. Destinaverat. Prudens. Si. Quis. Alius. Monarcha. Gloriosæ. Memorïæ. FRIDERICUS QUARTUS. Rex. Daniæ. &. Norvegïæ. Vand. Gothorumque. Dux. Slesv. Hols. Storm. & Ditm. Comes. in. Old. & Delmenhorst. Jam. Constructa. Suis. Impensis. Splendida. Hac. Vitæ. Humanæ. Specula. Magnifice. Ornatam.

232

Publicis. Civium. Suorum. Oblectationibus. Et. Usibus. Donavit. Nepos. Ejus. Augustissimus. FRIDERICUS QUINTUS. Pius. Felix. Sapiens. Optimus. Rex. Dan. &. Norv. Vand. Gothorumque. Dux. Slesv. Hols. Storm. &. Ditm. Com. in. Old. &. Delm. Anno MDCCXLVIII. Theatrum. Dicatum. . Decembr. Midt paa den lange Side staaer udhuggen følgende Danske Inscription i Steen med forgyldte Bogstaver: Landsmand, og Hvo Du er, naar

Du i Vores Skuespil, som i et Speil, Betragter Verdens Vandel, den Onde og den Gode, Beleer Menneskets Skrøbelighed, Daarlighed og Udyd. Da Lær derved at kiænde Din Egen, at rætte den, forandre og forbedre Dig fra [det Uanstændige til det Anstændige, fra det Onde til det Gode, fra] Udyd til Dyd. Tak den Stormægtigste, Allernaadigste og Viiseste Enevolds Herre og Konge, Friderich den Femte, Konge til Danmark og Norge, de Venders og Goth. Hertug til Slesv. Holst. Storm, og Ditm., Græve til Old. og Delmenh., Som skiænkede Pladsen, lod Huset Bygge til sine Undersaatters Nytte og hver Mands Forlystelse, lagde dertil mange naadige Friheder, lod Skuepladsen aabne den.. December Anno 1748. Dette Comædie-Huses Bygning blev Aar 1773 repareret og udviidet, saa og indvendig gjort meget smukkere ved Professor CASPAR FRIDERICH HARSDORF, Professor i Bygnings-Konsten ved Academiet paa Charlottenborg. Comædie-Husets Udviidning bestaaer i sær af Tilbygninger for begge Ender af Huset, hvoraf den første, som vender ud til Kongens Nye Torv, og hvor Hoved-Indgangen er, er meget ziirlig og i en antique Smag decoreret. Frontespicen paa det Danske Comædie-Huus er af Professor ANDREAS WEIDENHAUPT ved bemælte Academie forfærdiget af Gullands-Sandsteen, 15 Alen lang og 3½ Alen høy. I Midten af samme Frontispice sees Apollos Lyre med en Laurbær-Krands omhængt og opreist paa en fiirkantet Socle. Paa høyre Side af samme sidder Tragædien forestillet ved Melpomene med en Dolk i den høyre Haand og et Draperie eller Klæde i den venstre Haand. Ved hendes Fødder ere lagte de hende tilhørende

233

Attributa, saasom Urne, Bæger, Krone, Zepter, Hielm, Skiold, Sværd, Spyd, Lantze. Paa den venstre Side sidder Comædien forestillet ved Thalia med en Fløyte i den ene Haand og en Masque i den anden Haand. Ved hendes Fødder ligger musicalske Instrumenter, saasom Pauker, Bas, Fioler, Citarer, Basuner, Trompeter, Nodebøger med meere. Indretningen af samme Tilbygning udgjør fornemmelig en For-Sahl, hvor Domestiquer og andre kand opholde sig. Men i anden Etage er en rummelig Forfrisknings-Sahl, hvor Tilskuerne kand indtræde og nyde Forfriskninger af adskillige Liqueurs og Conditiorier, som der falholdes. De øvrige Tilbygninger ere deels til Kamre for de spillende Personer indrættede, hvor de kand omklæde sig, deels til Garderøber og Forvarings-Kammerer. Ved disse Værelsers nye Indretning er Theatret i sig selv bleven meget rummeligere end tilforn; thi det kand nu rumme henved Tusinde Tilskuere. Leiligheden for Spectatores selv er ogsaa mærkeligen forbedret; thi Parterret er baade rummeligere, saa og afhængigt eller skraaligt, hvorudover det er saa mageligt apteret, at enhver siddende uden Hinder kand tage Skuespillet i Øyesyn. Foruden Kongens Loge, som er opført ved Siden næst ved Theatret, ere alle de øvrige Loger meget beqvemme andlagte. Især ere de saa kaldede Plads-Loger meget fordeelagtige andbragte, da 8 à ro Personer kand magelig sidde i dem og have frie Udsigt. Oven over Logerne er Galleriet. Theatret og hele Skuepladsen er ziret med de prægtigste Mahlerier, hvoriblant man her seer Skilderier af de berømmeligste dramatiske Skribentere, saasom den Grædske Sophocles, den Latinske Plautus, den Franske Corneille og den Danske Holberg. Ligeledes er Skuepladsen ziret med smukke Decorationer og konstige Machiner. Comædiehuset blev efter sin Udvidelse igien aabnet den 31. January Aar 1774. Den Danske Skueplads har sin egen Theater-Etat, hvortil hører en Ober-Tilsyns-Commission, som bestaaer af visse Membra, dernæst en Directeur over Skuespillene, en Inspecteur og Directions-Secretair.

234

Theater-Directionen anvender deres Bestræbelser paa at gjøre det Danske Theater anseeligt baade i Henseende til dets indvortes og udvortes Forfatning. Til den Ende har Directionen forsynet det med mange Skuespillere, Dantsere og Sangere, alle udsøgte af Landets egne Børn, der viise Prøve paa de Danske Geniers Styrke, og at det ikke gjøres nødigt at forskrive Skuespillere, Dandsere eller Sangere fra Italien eller Frankerige. Directionen har ogsaa ved udsatte Præmier og Belønninger af 100, 200 og flere Rigsdaler opmuntret Genierne til at udarbeide nye originale Danske Theater-Stykker, alt for at befordre Smagen og frembringe Mønstre af de Danskes Vittighed.

Den Kongelige Danske Skueplads paa Stadens Comædie-Huus og det Kongelige Hof-Theater, som holdes over den store Stald ved Christiansborg Slot (See den 1. Tome VI Kap. pag. 545), gaaer for Kongelig Regning. De, som ville være Tilskuere ved et eller andet Skuespil, som opføres, betale efter en vis fastsat Taxt, for hele Loge[r] i første og anden Etage, for Parterre-Loger, eller for enkelte Pladser i Loger, Parterre og Galleriet. Aar 1786

befalede Kong Christian VII, at intet Skuespil herefter bliver opført paa Hof-Theatret, men at alle Skuespil fra den Tid og fremdeles skal paa de bestemte Dage allene opføres paa det Kongelige Theater i Byen. Ved Skuespillene er en Observateur, visse Actricer og Acteurer, en Balletmester og en Instructeur ved Dandse-Skolen med Dantsere og Dantserinder, Figuranter og Figurantinder, i alt over 60 Personer i Tallet. Desuden holdes adskillige Theater-Betientere, nemlig: Instructeurer i Actionen, Syngemester, Regisseur, Dessinateur, Souffleur, en Casserer, en Controleur, en Garderobe-Mester, en Machine-Mester.

Til en Erindring om den Danske, hældige, theatralske Digter JOHANNES EWALD paa hands Begravelses-Dag den 23. Marty Aar 1781 blev efter Kongelig Befaling den afdødes Minde hædret med følgende Høytidelighed paa denne Danske Skueplads. Saasart de Høy-kongelige Personer vare ankomne, begyndte en traurig Symphonie,

235

som varede indtil Dækket gik op. Paa Theater saaes en halv oplyst Lund, og i denne Lund saaes et paa nogle Trin forhøyet Marmor-Altar, paa hvilket stod en Urne. Digterens Navn, som var mahlet paa Urnen, viiste, hvis Aske den gjemte. Religionen saaes caracteriseret ved Slør og Zepter ved Altarets høyre Side i en alvorlig, men rolig Stilling. Den taledede og handlede ikke (thi dertil er kun Templerne Stædet), men med sin Nærværelse bifaldt den, at Digteren blev hædret. Fra den venstre Side nærmede sig langsom Melpomene; hun havde kun Diadematet uden videre Attribut, var i hvid Sørge-Dragt og havde Krandsen i Haanden, som hun tiltænkte at pryde sin Yndlings Urne med. Hun taledede om den afdødes Værd i nogle Vers og med de sidste Ord deraf lagde hun Krandsen paa Urnen. Religionen vendte sig og ved at see til, medens Musen lagde Haanden paa Urnen, gav sit Biefald til denne Rætfærdigheds-Handling, efter hvilken Melpomene støttede sig i sørgelig Stilling paa Altaret, hvorpaa Dækket gik ned under en klagende Symphonie.

Dernæst blant hældige indfødte theatralske Digtere maa ogsaa anføres JOHANNES HERMAN WESSEL, en indfød Nordmand, over hvis Dødsfald Aar 1786 Professor ANDREAS CHRISTIAN HWIID, Præpositus Communitatis Regiæ & Collegii Regii, har forfattet følgende lapidal Inscription: Diis. Manibus. JOHANNIS. HERMANNI. WESSELII. Poetæ. Comici. Clarissimi. Musarum. Omnium. Delicii. Quem. Nulla. Dies. Memori. Unquam. Eximet. Ævo. Danicæ. Utpote. Gentis. Desiderii. Norvagiæ. Gloriæ. Svavissimi. Viri. Acutissimi. Humani. Atque. Optumi. Ætate. Qui. Floruit. Omnium. Adversus. Merita. Gives. Ignoscite. Fasso. Ingratissima. Quippe. Ingenio. Omnes. Qui. Superavit. Nihilque. Ultra. Ea. Quæ. Vitæ. Necessitas. Exigit. Desideravit. Tantus. Vir. Heu. Vitam. Tenui. In. Re. Et. Fortuna. Neglectus. Degebat. Amicitia. Memor. Cum. Lacrymis. M. P. ANDREAS CHRISTIANUS HWIID Havniensis. Natus. Erat. Pridie. Nonar. Octobris. Ann. MDCCXLII. Vixit. Annos XLIII. Menses. II. Dies. XXIV. Unico.

236

Quatuor. Annorum. Filio. Votorum. Deliciis. Nihil. Misello. Præter. Nominis. Gloriam. Reliquit. Huic. Gratam. Se. Præbeat. Ingeniis. Amiccor. Ætas. Cineri. Que. Patris. Sit. Non. Onerosa. Humus. Precare. Lector. et. Have.

[237]

ANDEN BOG
OM
DET NYE ELLER YNGRE KIØBENHAVN

Ny-København

Naar man ved NYE KIØBENHAVN i den vitløftigste Forstand og Meening forstaaer al den Deel af Stadens Grund, som siden Aar 1443, da Kong Kristofer af Bayern gjorde Kiøbenhavn til en

Kongelig Residenz-Stad, er bleven Tid efter anden indbegreben inden for Fæstningens Volde, saa er allerede en stor Deel deraf anført i den Første Bog, saasom ved Nørregade, da den gamle Nørre Port blev flyttet længere ud og en Deel af den nedbrudte Landsbyes Serretsløvs Marker blev indtagen til Staden, hvorom er allerede forhen nævnt i Første Dels Kap. I pag. 10. Saa og ved Fredriksholms- eller Kahlleboe-Distrikt, da Kalleboestrand blev ved Dæmningen indpælet og opfyldt til Gaders og Bygningers Andlæggelse; hvorom er ligeledes forhen nævnt i Kap. II. §.4. pag. 79.

Men ved NYE KIØBENHAVN i en indskrænket Forstand og Meening forstaaes her egentlig ikkun al den anseelige Deel, som i Kong Christian den Fierdes Tid ved den gamle Øster Ports Forflyttelse fra

238

Enden af Østergade Aar 1608, de gamle Voldes Nedbrydelse og Sleifning, Gravernes Opfyldelse og Fæstningens vitløftige Udvidelse paa denne Kant er bleven indlemmet med den gamle Stad inden for Fæstningens Volde.

Al denne anseelige Deel og vitløftige Strækning, som laae tilforn uden for Stadens Øster-Port og Volde, og bestod i de ældre Tider af en liden Forstad med nogle Kroerhuse, Lystgaarde og Hauger, saa og den Islandske Reberbahne og Smeddie, samt en Deel Garver-Gaarde etc. blev kalden DEN NYE STAD eller NYE KIØBENHAVN, fordi alt dette Tillæg til Stadens Størrelse og Omfang gav nu Staden en gandske nye Skikkelse mod Sjø-Siden. Alt dette Distrikt kaldtest ST. ANNÆ-QVARTEER, hvilket Navn det har faaet af St. Annæ Capell, saa og af St. Annæ Broe, som her i de ældre Tider har staaet, men er siden nedbrudt.

ST. ANNÆ CAPELL skal efter Resenii Meening være bygt uden for Staden ved Søkanten i de papistiske Tider af Biskop Absalon, eftersom denne store Prælat og Bisp har efter de Tidens Maade haft samme Helgen St. Anna til sin Patronesse og Beskiærmerinde. Af en gammel Klokke (som hængte i Slots-Taarnet og havde den Opskrift: ANNA Parens Hujus Patrona Loci Veneranda, Mox Tibi Devotos Protege Continuo) maa man slutte, at den ældste Slots-Kirke eller Capell paa Slottet Axelhuus har i Bisp Absalons Tid ogsaa ført samme St. Annæ Navn. Bemældte ST. ANNÆ CAPELL skal have staaet imellem Nyeboder og Stranden omtrent der, hvor nu Garnisons-Kirken er bygt. Til denne Helgens Capell blev offret af de Søefahrende, hvilke her betalte de store Løfter, som de havde gjort til hende ude paa Havet om deres Frelse. Ved dette St. Annæ Capell var en Broe, kalden ST. ANNÆ BROE, hvilken var lagt med store Kampesteene langt ud i Vandet, at de, som til Skibs ankom, kunde roe der i Land og gaae op til Capellet for der at give deres Offer, om de med nogen Skrøbelighed vare beladte, for derefter at komme til deres Helbred igien. Dette for-

239

meente hellige Stæd og Capell var i Pavedommets Tid udraabt for at have en stor Helbredelses-Kraft. Hvorudover det blev overmaade flittigt besøgt, enten saa denne miraculeuse Helbredelses Virkning var efter deres Tanke at tilskrive det hellige Stæd, Capellet selv eller St. Annæ Reliquier, som foregaves at ligge begravne udi Capellet, eller og det færske Vand, som var tæt ved St. Annæ Capell. Da dette St. Annæ Capell blev i Reformationens Tid nedbrudt, fantest (efter I. L. WOLFS Beretning i hands udgivne Encomion Daniae pag. 376) en stor Mængde, ja nogle Læs Krykker liggende paa Stædet, som Krøblinge havde kastet der fra sig og gaaet bort, efterat de vare helbredte

af deres Svagheder. Om forommældte St. Annæ Broe er ellers dette at mærke: Resenius forestiller St. Annæ Broe som en Skibs-Broe eller Brygge, der gik ud i det salte Vand. Og deri stemmer han overens med ovenanførte I. L. WOLFS Beretning derom pag. 376. Men E. PONTOPPIDAN i sine Origenes Hafniens. pag. 23. meener, at St. Annæ Broe ikke har været en Skibs-Broe ud i den salte Søe, men en almindelig Træe-Broe over det færske Vand i Følge den Grundtegning af Kiøbenhavn, som Seuter i Amsterdam har udgivet. Begge deres stridige Meeninger synes at kunde forliges paa denne Maade. Man veed, at i de ældste Tider løb tværtover Hallands Aas et færsk, rindende Aae eller Vand, og at i Nærheden ved samme færske Vand boede mange Garvere, hvilke benyttede sig deraf til deres Garverie, hvorudover det færske Pompevand i St. Annæ Øster-Qvarter kaldes nu omstunder Garvernes Vand. Det er altsaa troligt, at St. Annæ Capell har lagt ved en Kilde strax ved bemælte færske, rindende Vand, saa at baade for Landboerne har været en Træe-Broe over den rindende Aae eller Vand hen til St. Annæ Capell, og ligeledes for de Søefahrende har der været en anden, men længere Broe lagt af store Stene fra Stranden op til Capellet, hvilke begge ere kaldte St. Annæ Broe. Men i de følgende Tider er bemælte rindende Vand, tilligemed to færske Søer, Kongens Dam og Dæmning, saa og Dronningens Dam

240

og Dæmning, blevne opfyldte af de nye Beboere, som ville bygge og boe udi den nye Kiøbenhavns Bye, efter de Kongelige Privilegier, som dem bleve givne. (See I. L. WOLFS Encomion Daniae pag. 377.)

Dette Nye Kiøbenhavn blev andlagt med snorrætte Gader, hvis Bygninger og Huuse ei leed nogen Skade i Stadens store Ildebrand i Octobr. Aar 1728. Det er afdeelt i tvende Qvarterer, som kaldes ST. ANNÆ ØSTER-QVARTEER og ST. ANNÆ VESTER-QVARTEER.

Vi afhandle nu ethvert af disse tvende Qvarterer i et særskildt Kapitel, og tillige beskrive nøyagtig og udførligen de deri beliggende offentlige Bygninger, Kirker, Slotter, Stiftelser, Torve og andre bebygde Pladser med deres Mærkværdigheder.

[241]

TIENDE KAPITEL

OM

ST. ANNÆ ØSTER-QVARTEER

I. ST. ANNÆ ØSTER-QVARTEER i Henseende til dets forrige Inddeeling og Strækning begyndte med Hiørnehuset af Store Strandstræde og Nyhavn No. [1] og indbefattede begge Sider af Nyhavn omkring Qvæsthuegaden, Amalienborg, nu Frideriksstad kalden, og lige ud til Toldboden. Og derfra til Hiørnet af Store Kongens Gade til Kongens Nye Torv, den østre Side af Kongens Nye Torv eller Hallands Aas til Hiørnehuset af Store Strandstræde og Nyhavn, hvor dette Qvarter begyndte.

II. ST. ANNÆ ØSTER-QVARTEER i Henseende til den nye Indretning efter Placaten af 3. Juny Aar 1771 indbefatter nu omstunder følgende Gader, nemlig: Kongens Nye Torv, Norges eller

Bredgade, Amalienborg, Toldbodgaden, begge Strandstræderne, St. Annæ Gade, Nye-Canal eller Nye-Havn paa begge Sider, Qvæsthuusgaden.

III. Begge Qvarterer i Nye Kiøbenhavn, nemlig: ST. ANNÆ ØSTER-QVARTEER og ST. ANNÆ VESTER-QVARTEER, udgiøre tilsammen eet Borger-Kompagnie, som kaldes ST. ANNÆ COMPAGNIE.

242

IV. ST. ANNÆ BORGER-COMPAGNIES Fahne forestiller en udrakt harnisk Arm, indstukken i et Skiold og holdende en Laurbærkrands i Haanden med Overskrift: Ære kommer af Væрге. Neden under Armen sees en Deel Krigs-Armatur af Kanoner, Fahner, Harnisk, Trommer, etc. Derunder læses paa en Sæddel: ST. ANNÆ COMPAGNIE. Udi hver Hiørne sees en brændende Bombe. Øverst i Midten staaer Kong Christian den Siettes kronede Navn i dobbelt Chiffre, omgiven med Elephant-Ridder-Ordenen. Stadens Vaaben sees i det fjerde Hiørne ved Fahnestangen.

V. Den efter Kongelig Befaling anordnede Qvarter-Commissarius og Qvarter-Betient, som er befalet at boe i St. Annæ Øster-Qvarter, for at skulle paaagte under Stadens Politiemester alt, hvad den almindelige Orden vedkommer, skal til et udvortes Distinctions-Tegn bære paa sin sølv-gallunerede Hat en Cocarde eller Baand-Sløyfe af grøn Coleur.

VI. Om STADENS GADER, som henhøre under ST. ANNÆ ØSTER-QVARTEER, er følgende mærkværdigt i Henseende til de ældre Tider, som og Egnens Situation at anføre. A. STRAND-STRÆDE (Store og Lille Strand-Stræde). Hvilke to Gader have faaet deres Navn deraf, at Stranden eller Søen gik tæt op til disse Gader, da de bleve andlagte. Men siden blev Aar efter Aar alt meere og meere al den Grund af Søen indpælet og opfyldt, hvorpaa Stadens Tømmerpladse fra det gamle Qvæsthuus lige til Toldboden i forud Tid vare andlagte. Efter disse Tømmerpladsers Nedbrydelse og Forflyttelse derfra er sammestæds Aar 1775 andlagt Skibsbygger-Verfter og Havne for den Grønlandske Handels og Fiske-fangstes Skibe.

B. ST. ANNÆ GADE, hvor den Herre Zebaoths eller Garnisons Kirken ligger, saa og den Kongelige Malt-Mølle. Denne Gade skiller Amalienborg eller Frideriksstad fra Staden.

C. TOLDBOD-GADEN, saaledes kalden, fordi denne Gade gik i

243

forrige Tider fra Nyhavn i en snorræt Linie forbi alle da værende Tømmerpladse ud til Stadens Toldbod, saa at de andlagte Tømmerpladse laae paa den østlige Side og vendte ud til Strømmen eller Havnens Bassin og Amalienborg paa den vestlige Side; Vejen til og fra Toldboden, saa og til og fra Tømmerpladsene faldt da meget beleilig fra Nyhavn. Men nu omstunder gaer Toldbodgaden ikkun til St. Annæ Gade, eftersom den ommældte gamle Toldbod-Vey er aflukt ved en Brand-Muur, som indhegner den Grønlandske Handels og Fiske-Fangstes andlagte Skibsbygger-Verfter og Havne.

D. DRONNINGENS BREDEGADE er en anseelig breed Gade og gaaer fra Kongens Nye Torv til Norges Gade. Det vestre Fløy af Garnisons Kirkegaard vender ud til denne Gade. Udi Gaarden No. 204 er andlagt et Sukker-Raffinaderie.

E. NORGES GADE gaaer i lige Linie med Dronnings Breedgade og fremviiser paa den østlige Side de prægtige Hotels af Frideriksvarteer, nemlig det Lindencronske, opbyggt af lutter Kridsteen fra Stevns Klint i Siælland, beliggende paa Hiørnet af Norges- og St. Annæ Gade, det Schimmelmanske, det Bernstorphiske og Reventlauske Hotel, hvilke alle med Forhuusene staae bygte paa de opfyldte Slotsgrave, som fordum omkringgave Amalienborg-Plads. End videre paa samme østlige Side seer man det prægtige FRIDERICHS HOSPITAL, stiftet af Kong Friderich den Femte Aar 1756. Paa den vestlige Side af denne Gade seer man det fordum værende grævelige Laurvigske vitløftige Hotel, som nu er solgt og er en privat Eyendom. Man seer her ogsaa Fundamentet og en Deel Marmor-Piller af den nye FRIDERICHS-KIRKE, hvis Grundsteen blev lagt af Kong Friderich den Femte Aar 1749 den 30. October. Ligeledes Det Kongelige SØE-CADET-ACADEMIE.

F. AGADEMIE-GADEN, som har Navn af SØE-CADET-ACADEMIE, hvis Indgangs-Port vender her ud.

G. STORE KONGENS GADE, som ellers kaldes NYE KONGENS GADE, er en anseelig lang og breed Gade, ziret med smukke Bygninger,

244

hvis brede Trottoirs eller Fortoge giver tillige Gaden en kiøn Anseelse. I denne Gade ligger DET KONGELIGE OPFOSTRINGS-HUUS, hvilket blev stiftet Aar 1753 paa Christianshavn; men Aar 1775 blev det derfra forflyttet, og Stiftelsen andlagt i denne Gaard, som ellers af Begyndelsen var opbyggt og brugt til Christians-Plejehuus.

ANMÆRKNING. For at give den gunstige Læser nogen Ideé og Oplysning, hvordan det saae ud i fordum Tid i denne heele Egn, førend den af Kong Christian den Fierde blev indlemmet i Staden ved Fæstningens Udvidelse, vil man anføre følgende: Udi Kanzeliets Registrant No. 15. over Siællandske Sager mældes, at i en Forstad imellem Nørre- og Øster-Port laae mange Hauger og Huuse, 38 i Tallet, tilhørende Byens Borgere og inddeelte i 4 Stræder, hvilke Kong Christian den Fierde kiøbte Aar 1606. Af samme Forstad gik aarligen 200 Dalers Afgift, saasom Grund-Leje til Byens Magistrat, hvilken Summa Kongen forpligtede sig aarligen at betale, paa det at intet skulle afgaae fra Magistraten. Endskiønt baade Qvartereer og Gader bleve afdeelte paa disse Pladser, saa bleve dog disse nye afstukne Gader ikkun meget lidet bebygte med Huuse, førend i Kong Friderich den Tredies sidste Regiærings-Aar, da alle Gader i det Nye Kiøbenhavn bleve paa Kongelig Bekostning broelagte. Aar 1663 lod Kong Friderich den Tredie ved Oberst Hendrich Ruse Hallands Aas eller Kongens Nye Torv planere og jævne, og lod Steen og Sand henføre, saa at det gandske Torv blev broelagt. For samme Arbeide lod Kong Friderich den Tredie betale for hver tre Alen eller Qvadrat een Rigsdaler. Ligeledes lod Kong Friderich den Tredie ved bemælte Oberst Ruse samme Aar opfylde og broelægge hele Nye Kongens Gade fra Torvet af og ud til Kastellet og betalte for Opfyldning og Broelægning een Rigsdaler for hver Qvadrat, som ved Landmaaleren blev afmaalt. (See PONTOPPIDANS Orig. Hafn.).

VII. Udi ST. ANNÆ ØSTER-QVARTEER forekommer følgende Torve, Kongelige Slot, Kirker, Stiftelser, publique Bygninger, &c. nøyagtigere at beskrives.

§. 1.

1: Kongens Nytorv

KONGENS NYE TORV (som dog i daglig Tale af Almuen kaldes med sit gamle Navn HALLANDS AAS) er en smuk offentlig Plads, dog af sin Figur noget uordentlig, men ellers den allerstørste offentlige Plads og Torv i Staden, omgiven med anseelige Bygninger. Tie ad-

245

skillige Gader og Stræder, saavel af Gamle som Nye Kiøbenhavn, støde til dette Torv, eftersom det paa denne Side gjør Grændseskiellet imellem Gamle og Nye Kiøbenhavn.

Al denne Plads laae i fordem Tid uden for den gamle Øster-Port, som da stod ved Enden af Østergade, da Stadens Volde gik fra Holmens Canal tvært over Hallands Aas imellem Østergade og den Kongelige Statue Equestre, som ærer Torvet med sit Navn, at det kaldes KONGENS NYE TORV. Medens al den Plads laae uden for Staden, da blev den kaldet HALLANDS AAS, fordi de Skaanske og Hallandske Bønder, som fra de Provinzer Halland og Skaane ankom til Baads med deres Sild og anden Slags Strand-Fisk, landede lidt neden for denne Plads og holdte her Marked med deres Fiske-Vahre uden for Øster-Port, hvorudover Pladsen fik Navn af dem. Men da Staden ved denne Side blev udvidet, og denne Plads kom indenfor Stadens Volde samt Tid efter anden blev ziret baade med omliggende Bygninger og tillige fik en ypperlig Prydelse af Kong CHRISTIAN DEN FEMTES prægtige STATUE TIL HEST, saa blev Hallands Aas efter Kongelig Befaling Aar 1668 kalden KONGENS NYE TORV.

§. 2.

2: Christian den 5.s Rytterstatue

Bemælte Kong CHRISTIANI QUINTI STATUA EQUESTRI, eller Statue til Hest, er støbt i Blye i meer end dobbelt Legems-Størrelse og opsat paa et høyt Steen-Postament. En berømt Konstner og Billedhugger, ved Navn ABRAHAM CÆSAR L'AMOREUX, fød i Metz i Lothringen, har forfærdiget dette Monument, som drager alle Tilskueres største Forundring til sig. Han begyndte derpaa Aar 1681 og efter syv Aars Forløb fuldendte det Aar 1688, saa at det blev her opsat den 24. November Aar 1688 og bragt i fuldkommen Stand. Kong Christian den Femte sees her at sidde til Hest i Romansk Dragt med Hielm paa Hovedet, holdende en Commando-Stav i sin højre Haand og trædende et Monstrum eller Uhyre med tre Hoveder under Hestens Fødder. Samme Monstrum forestiller MISUNDELSE (eller AVIND) og

246

skal betegne en vis Alliance, som i Kong Christian den Femtes Tid blev sluttet til Danmarks Skade, men ved Guds Forsyn blev frugtesløs og forgiæves. Omkring dette høye Postament, paa hvilket Statuen staaer, sees paa hver af de fire Hiørner et siddende Billede i overnaturlig Størrelse, alle af Blye overmaade smukt støbte. Det ene af disse Billeder paa Hestens højre Side forestiller: 1. ÆDELMODIGHED, som betegnes ved Kong ALEXANDER DEN STORE, holdende i sin højre Haand et Sværd, med hvilket han vil hugge over den Nodus Gordius eller den konstige og uopløselige Knude, som han holder i sin venstre Haand, for at opfylde Oraklets Spaadom om

samme. 2. Det andet Billede forestiller den deraf flydende ÆRE og UDØDELIGE BERØMMELSE, forestillet ved et Billede, som omarmet en Pyramide med den venstre Haand og holder en Laurbær-Krands i den høyre Haand. 3. Det tredje ved Hestens venstre Side er MINERVÆ Billede, som forestiller VIISDOM. 4. Det fjerde Billede er HERCULES, som afbilder STYRKE og TAPPERHED. Om denne Statua Equestris er slagen en Medaille, paa hvis ene Side eller Aversen sees Kong Christian den Femtes Brystbillede med Hielm paa Hovedet, ziret med Plumadser og en Laurbær-Krands. Derhos læses denne Omskrift: Arctoi Fasces cum love Solus Habet. Paa Reversen eller den anden Side sees Kong Christian den Femtes Statua Equestris, staaende paa et Piedestal med omsiddende Billeder. Derhos læses denne Omskrift: Post Domitos Hostes Terra Marique Triumphos. See LAURENTII Musæum Regium Tab. XX. No. 13. Dette smukke Monument er indhegnet med et ziirligt Gitterværk. Men i fordom Tid var det omgivet med en fornøvelig Hauge, i en oval eller aflang Figur andlagt, som blev kalden RUNDDELEN eller KREDSSEN, af andre KRINTZEN, indsluttet med et rødmahlet Stakkitværk og tiente alle honette Folk til en offentlig Spatseregang, hvortil Indgangen var lige for Hovedvagten. Alle Træerne i tre Omgange vare lutter zirkelrandede klippede Linde-Træer, og derimellem vare Hækker af Ribs. Men udi Midten paa begge Sider af Statue

247

Equestre vare andlagte Lystquarterer, i hvilke stode Kong Christian den Femtes og hans Dronnings Charlottæ Amaliæ Navne i Træk. Prospecten af samme Runddeel sees i THURAS Hafn. Hod. Tab. XVII. Men Aar 1747 blev denne Spatsere-Hauge efter Kong Frederik den Femtes Befaling ødelagt, fordi disse Linde-Træer betog Synet af denne Pladses Størrelse. Af den Aarsag bleve alle disse Træer opryddede og udflyttede til adskillige nye Alleers Andlæg uden for Øster- og Nørre-Port. Derefter blev hele Pladsen broelagt, saa at Kongens Nye Torv er den største og meest anseelige offentlige Plads i Staden. Den bruges til Stadens Garnisons Parade-Plads, hvor Vagt-Paraden opstilles hver Morgen fra Klokken 8 til 10, førend den afmarcherer, hver Commando til sin Vagt-Post. Aar 1749 blev ommældte Kongelige Statua Equestris paa Kongelig Bekostning overmaade stærk forgyldt overalt. Ved paakommende Ildebrand i Staden er Kongens Nye Torv den anbefalede Allarmplads, hvor St. Annæ Kompagnies Borgere med deres Officerer skal forsamle sig.

§. 3.

3: Charlottenborg

Det Kongelige Slot CHARLOTTENBORG er en stor og regulair Bygning, 80 Alen bred ud til Kongens Nye Torv og 100 Alen lang mod Nyehavns Ganal. Denne Bygning er begyndt at opføres Aar 1672 af Hs. Høye Excellence Græv ULRICH FRIDERICH GULDENLØWE og blev da kalden DET GYLDENLØVISKE PALLAIS. Samme Herre lod dette Pallais opbygge af de beste Stene fra det nedbrudte Kalløe-Slot i Jylland. Thi samme Slot havde tilforn været Kronens Forlehnning, men af Kristian den Fjerde var det skienket til Græv Guldenlöw; og det hændte sig engang, at Græv Guldenlöwe ikke kunde komme bort derfra i nogle Dage, fordi de høye Vande hindrede Bortreisen, eftersom Kalløe-Slot laae paa en Halv-Øe ved Kalløffiord. Saa besluttede Græv Guldenlöwe aldrig at komme der meere, men lod Kalløe Slots stærke Mure af bryde og dets Stene og Materialier overføre til Kiøben-

248

havn og brugte dem til at opføre deraf sit nye Pallais. (See N. JONGES Danmarks Chorographie in 4. trykt Khvn. Aar 1777 pag. 741. Hvilket Skrift er udgivet for sig selv, men ellers er den femte Deel af N. JONGES Geographie). Men da Kong Christian den Femte var død, købte hans efterlatte Enke-Dronning CHARLOTTA AMALIA Aar 1699 dette guldenløwiske Pallais til sit Enke-Sæde og kaldte det efter sit Navn CHARLOTTENBORG-SLOT, hvor hun om Vinteren residerede; thi om Sommeren residerede hun paa sit Enke-Sæde Nyekiøbings-Slot paa Falster. Efter Hendes Kongel. Majestæts Dronning Charlottæ Amaliæ Død her paa Charlottenborg-Slot den 27. Marty Aar 1714 tilfaldt samme Slot i Arv Deres Kongelige Høyheder Printz Carl og Printzesse Sophia Hedevig, som med sin Hof-Staat beboede det. Paa Charlottenborg-Slot døde Prinzesse Sophia Hedevig den 13. Marty Aar 1735. Og hendes høye Liig, efterat det havde staaet her paa Castrum Doloris, blev med Kongelig Pragt og Procession udført derfra til de Kongelige Begravelser i Roskilde Domkirke. Efter den Tid stod Charlottenborg-Slot i nogle Aar ledig indtil Aar 1743, da Hs. Kongelige Høyhed Cron-Printz Friderich med sin Gemahlinde Lovise fra deres Formæhlings-Dag den 11te December Aar 1743 beboede det og holdt Hoff-Staat her i nogle Aar, indtil det Kongelige Pallais i Kalleboderne var bleven indrættet til større Beqvemmelighed for Dem.

CHARLOTTENBORG-SLOT bestaaer af den forreste Hovedbygning, tre Etager høy, to Sidefløjer og en Tvær-Bygning mod Haugen, som indeslutter Hovedgaarden, der er en retvinkelig, næsten ligesidig Fiirkant. Slots-Haugen bag ved var lang og breed og gik bag alle Husene paa Slotssiden lige ned til den Kongelige Mynt og var prydet med Frugt-Træer og allehaande Billeder. Paa den Facade af Charlottenborg-Slot, som vender ud til Kongens Nye Torv, er et Forspring af to Karnaper paa Enden. I Henseende til Architecturen sees som noget særdeles, at i Capitelene paa de i Midten staaende Pilastrer ved Indgangs-Porten eller Væg-Pillerne ere anbragte Ørne-Hoveder i

249

Stæden for de sædvanlige Snirkler. Hvilken Anordning strider imod Principia Architectonica i Bygnings-Konstens Regler. Fra Charlottenborgs Slots-Gemakker falder en overmaade behagelig Udsigt paa alle Kanter. Thi fra den forreste Side kand man oversee heele Kongens Nye Torv, og fra den Side mod Haugen haves Udsigt til Gammelholm, til Nyeholm og Orlogs-Flaaden, samt Søen. Blant Slottets Værelser er i sær den store anseelige Sahl, som gaaer igiennem de tvende øverste Etager, haver tvende Rader Vinduer og imellem dem et Gallerie for Tilskuerne, naar her er holden nogen Solennitæt. Denne Sahl blev af Kong Fridrik den Femte i nogle Aar overladt til et musikalsk Sælskab, som her eengang om Ugen opførte offentlige Concerter, hvilke med største Fornøjelse bleve besøgte af honette Folk, som dertil havde Biletter at fremviise ved Entréen. Derefter blev samme Sahl indrættet til et Theatrum for Italiensk Opera, som i nogle Vintere bleve her opførte. Da det Kongelige Hof nu omstunder ikke længere behøve dette Kongelige Slot, saa har baade Kong Christian den Siette, Friderich den Femte og Kong Christian den Syvende allernaadigst indrømmet de fleeste Værelser paa Charlottenborg-Slot til Videnskabers og gode Konstners Fremgang og Flor i Rigerne.

Thi Aar 1745 overlod Kong Christian den Siette nogle Værelser paa Charlottenborg-Slot til DET KONGELIGE DANSKE SÆLSKAB TIL DEN NORDISKE HISTORIES OG SPROGS FORBÆDRING. Hvilket Sælskab Kong Christian VI ved sit aabne Brev af 7. January 1746 optog under sit høye Forsvar. Samme Sælskab har udgivet DET DANSKE MAGAZIN, som i adskillige Bind indeholder mange rare Documenter til Historiens Oplysning. Dette Sælskab blev ved en høytidelig Samling af dets Lemmer aabnet her paa Charlottenborg Slot den 21. September Aar

1747. Kong Friderich den Femte gav dette Sælskab et anseeligt Sigillum, som forestiller en Part af det Kongelige Vaaben, nemlig den gamle Gothiske eller Vendiske Drage, som et Billede paa Viden-

250

skaber og Antiquiteter. Dragen er Guld i rød Felt; Skioldet er omgivet med en blaa Rand, hvorudi sees en Deel Guld-Kugler, der forestille en Skat, som Dragen tager Vare paa. Samme er en Allusion paa de adskillige curieuse Ting, som Sælskabet samler paa, saasom: et Dansk Mynt-Kabinet, et Dansk Naturalie-Kammer, en Samling af Danske Skilderier, Bøger og Manuscripter Fæderlandet andgaaende. Over Skioldet sees en gammeldags fyrstelig Krone, og ved hver Side staaer en Vildmand, som Skioldholder, begge laadne for at betegne Alderdommen. Under Skioldet staaer Aarstallet 1747.

Kong Friederich den Femte gjorde Charlottenborg-Slot til Videnskabers og gode Konsters Skole. Thi Han allernaadigst indrømmede Charlottenborgs fleeste Værelser til den af ham den 31. Marty Aar 1754 gjorde ypperlige Stiftelse af et MALER-, BILLEDHUGGER- OG BYGNINGS-ACADEMIE. Dette Academies fornyede og forbedrede Foundation er dateret den 31. Marty 1758 og trykt samme Aar baade paa Dansk og Fransk. Academiet har syv Professorer og fire Informatorer. Eftersom denne priisværdigste Stiftelse for Landets indfødte Børn tiener den uforglemmelige og udødelige Kong Friderich den Femte til et ævigt Æreminde hos de sildigste Efterkommere, da dette Academie har dannet saadanne Artister blant Landets egne Børn, hvilke saavel hiemme, som ved at reise udenlands paa de dem tillagte Kongelige Reyse-Stipendia i Rom, Florens, Paris og andre Stæder, have viist Prøver paa ypperlige Ingenia. Og man hidtil ikke har haft nogen tilstrækkelig Oplysning om dette Academie paa Charlottenborg-Slot. Saa meddeeles det gunstige Publicum følgende authentique

BESKRIVELSE OM DET KONGELIGE MALER-, BILLEDHUGGER- OG BYGNINGS-ACADEMIE PAA CHARLOTTENBORG.

DET KONGELIGE MALER-, BILLEDHUGGER- OG BYGNINGS-ACADEMIE PAA CHARLOTTENBORG er en Stiftelse af høystsalig Kong Friderich den Femte, hvorom kand efterlæses Academiets Foundation af 31. Marty

251

Aar 1754 og sammes Forbædring og Tillæg af 31. Marty Aar 1758, Confirmationen af 25. September 1767 og Reglementet af 21. Juny 1771. Denne Stiftelse har Hensigt at opelske habile Kunstnere til Landets Nytte og Ære. Foruden at den Danske Nation siden dette Academies Stiftelse nu kand rose sig af sine egne opdragne Kunstnere, saa er og tillige den store Nytte, som denne Stiftelse har virket paa det heele i Almindelighed, saavelsom paa alle de Professionister og Haandværker, der har Indflydelse i Tegning, saa overbevisende, at ikke allene Hovedstaden selv, men endog adskillige Kiøbstæder i Provindserne dagligen deraf høster de ønskeligste Frugter. Dette Academies Indretning er saaledes: Enhver, som attraaer og ønsker at underviises i Tegning og dertil hørende Videnskaber, henvender sig til een af Professorerne eller til een af Medlemmerne, som meddeeler den Søgende en Indladelses-Billet og henviiser ham til den Classe, til hvilken han synes at være beqvem.

For at gaae Academiets Classer eller Skoler igiennem, maa den, som ey endnu har noget Begreb om Tegning, begynde i den FØRSTE FRIE HAANDTEGNINGS-SKOLE med at blive underviist og lære de første Grunde til frie Haandtegning og bliver derfra ikke forfremmet til en anden Classe, uden allene ved sin egen Flid og Duelighed.

Udi den ANDEN FRIE HAANDTEGNINGS-SKOLE tegnes efter heele Figurer, som af Professorerne ere tegnede.

Udi den tredie, som kaldes GIBS-STUEN, tegnes og modelleres efter friestaaende Gibs-Billeder. Fra denne forfremmes Disciplen videre til MODELL-STUEN, hvor der tegnes og modelleres efter det levende Modeli:

Disse Forfremmelser skeer paa følgende Maade: Quartaliter forfærdiger de meest øvede Discipler udi hver Classe, enhver en foregiven Tegning, som udi Academiets Forsamling bliver foreviist og de beste deriblant til Forfremmelse paakiendte. Disse Tegninger ere uden Navne eller noget andet Tegn, saa at Bedømmelsen blot skeer efter Fortieneste.

252

Udi den første Frie Haandtegnings-Skole er en Informator til Underviisning. Og udi den anden Haandtegnings-Skole er ligeledes en Informator.

Derimod underviiser Professorerne, som ere sex i Tallet, udi Gibs- og den levende Modeli-Stue, enhver af dem maanedligen efter sin Tour.

Udi den Classe, hvor der tegnes og modelleres efter det levende Modeli, arbeides quartaliter for at erhverve Medailler. Dertil paadømmes en liden og en stor Sølv-Medaille udi Tegning og Modellering hvert Fierding Aar. Til denne Classe henhører ogsaa Anatomien, som bliver demonstreret Vinteren igiennem, en Dag hver Uge. Men dertil bliver ikkun de Discipler indladte, som ere avancerede til Modell-Stuen. Ligesaa læses og eengang om Ugen over Mythologien og over Historien.

ARCHITECTUR-SKOLEN er ogsaa deelt udi tvende Classer. Udi den Første Classe underviises i Geometrien og Begyndelses-Grundene til Bygnings-Konsten. Og udi den Anden Classe opgives af Professoren i Bygnings-Konsten quartaliter Sujetter til at tegne efter for Sølv-Medailler. Denne Skole har og sin Informator. Her bliver ogsaa hver Uge een Dag læst over Architecturen og Perspectiven og samme demonstreret.

En ORNAMENT-SKOLE (som blev oprettet Aar 1772 og aabnet den 12. October samme Aar), hvorudi viises Grund-Reglerne til alle Slags Ornament- og Fabrique-Tegning, har ogsaa sin Informator. Udi denne Skole indlades foruden de Professionister, som derudi bestandigen tegne, ogsaa de fra de andre Skoler, vexelviis, som i deslige ville øve sig.

Academiets samtlige Skoler ere aabne heele Aaret igiennem fra Klokken 5 til 7 om Eftermiddagen, Hellig-Dagene undtagen, uden ringeste Betaling eller Bekostning i nogen Maade for Eleverne eller Lærlingerne.

En Concourse anstilles hvert andet Aar for Guld-Medailler eller

253

de saa kaldte Præmier, hvilke bestaae af en mindre og en større Guld-Medaille. Dertil opgiver Directeuren Sujetterne, et for Malerne og Billedhuggerne; og eet for Architekterne, samt et andet for Kaaberstikkerne. De, som nu ville concurrere, maa samme Dag gjøre deres Udkast. Og naar de da ere fundne dygtige dertil, bliver saa mange Indelukke eller saa kaldte Loger indrettede, som der findes Elever. Derpaa bliver enhver indelukt for sig og maa da udarbeide sit Udkast, uden Tilladelse til ringeste fremmed Hielp. Efter en bestemt Tids Forløb bliver de beste Stykker i enhver Konst udi Academiets Forsamling efter Befindende tilkiendt enten den store eller den mindre Præmie. Concoursen skeer i Juny og Julii Maaneder, og bliver disse Elevers Arbeide derpaa udstædt til offentlig Beskuelse, forinden Bedømmelsen foretages.

Af dem, som have erhvervet den store Guld-Præmie, bliver dernæst udvalgt de beste Genier til at nyde det Kongelige Reyse-Stipendium af 400 Rigsdaler aarligen, for i tre eller sex Aar at besøge Italien og andre fremmede Konst-Academier. Og kommer ved den Leilighed de tre Hoved-Konster vexelviis i Touren. De, som ikke kand komme til at reyse, have ved denne Præmies Erhvervelse erholdt Rættighed til at nedsætte sig i Staden og i Hans Majestæts Riger og Lande frit at drive deres Konst.

Naar een af disse Konstnere kommer tilbage fra sin udenlands Reyse, foreviiser han Academiet Prøve af sit Arbeide. Og naar han har faaet Academiets Biefald, bliver ham opgivet et Sujet at forfærdige, som paakiendes for at erfare, om han til Medlem kand antages eller ey. Alt, hvad der betrefker Konsten og at besætte ledige Pladser eller at antage nogen, skeer i Academiet ved fleeste Stemmer. Af disse Medlemmer udvælges siden nye Professorer, naar nogen deslige Plads bliver leedig. Academiet forsamles hver første og sidste Mandag i Maaneden, og desuden naar noget særdeles forefalder, at Directeuren da lader tilsige en à parte Forsamling. Alle de Professionister og Haandværker, som behøve Tegning, maa foreviise Academiet Ridset

254

til deres Mesterstykker og siden Mesterstykket selv, førend de af Magistraten maa antages til Borgere.

Alle Præmier og Medailler, hvoraf de sidste ere vundne ved Quartals-Bedømmelserne i det foregaaende Aar, blive hvert Aar den 31. Marty paa høyloflig Ihukommelses Kong Friderich den Femtes Fødsels-Dag, som er Academiets Stiftelses-Dag, af Academiets høye Præside Hs. Kongl. Høyhed Arve-Printz Friderich i en General-Forsamling offentligen uddeelte. Ved denne Academiets Fæst aabnes den store FIGUR-SAHL, hvor det er enhver tilladt at indkomme. Og sees der saavel neden i Sahlen, som oven paa Galleriet en Mængde af Folk. Forældre, Slægtninge og Venner kand her selv see deres Børn og Paarørende ved Præmier opmuntrede af en saa høy Haand, som stedse vil blive dem uforglemmelig.

Academiets Præmier og Medailler bestaae udaf efterfølgende:

1. Paa Academiets Stiftelse er slagen en Medaille. Paa Aversen sees Kong FRIDERICH DEN FEMTES Portrait eller Bryst-Billede og deromkring læses den sædvanlige Konge-Titel: Fridericus V. Dei Gratia Rex Dan. Norv. Vand. Goth. Arbien F. Paa Reversen sees et ved en Pille siddende Fruentimmer, der forestiller Academiet, havende i den høyre Haand en Fiil og i den anden Haand en Laurbær-Krands, saa og tvende Granat-Æbler. Neden under sees en Deel Attributa af Maler-,

Billedhugger- og Architecture-Konsterne. Oven over staaer: Alit Artes. Og i Exerquen læses disse Ord: Regia Academia Piet. Sculpt. & Archit. instituta 1754. Denne Medaille veyer i Guld 10 Lod 1½ Quintin og i Sølv 7½ Lod. Den kand i Guld-Præget være værd 116 Rdr.

2. DEN STORE GULD-PRÆMIE. Paa Aversen af denne Medaille sees Kong FRIDERICH DEN FEMTES Portrait med Titel: Fridericus V. D. G. Rex Dan. Norv. Vand. Goth. Paa Reversen: Rætfærdigheden lehner sig mod en Pille, havende i den høyre Haand en Vægtskaal og i den venstre Haand en Krands. Ved Foden et Cornu Copiæ eller Over-

255

flødheds-Horn. Paa den venstre Side staaer Minerva, pegende hen til trende Genier, der forestille de tre Hoved-Konster. Oven over læses: Merenti. Og i Exerquen: Academia Regia Piet. Sculpt. & Archit. Denne Medaille er ligeledes forfærdiget af Hof-Medailleur ARBIEN. Den veyer 4½ Lod og er værd omtrent 45 Rdr.

3. DEN MINDRE GULD-PRÆMIE. Paa Aversen sees Kong FRIDERICH DEN FEMTES Portrait med Konge-Titelens Omskrift: Fridericus V. D. G. Rex Dan. Norv. Vand. Goth. Paa Reversen: En Genius med tvende Krands i Hænderne, lægger den eene Krands paa en Cubus, og den anden Krands paa et Tegnebret, som hviler paa adskillige Attributer, henhørende til Konsterne med Overskrift: Conanti. Og i Exerquen: Academia Regia Piet. Sculpt. & Archit. Denne Medaille og tre efterfølgende ere ligesaa forfærdigede af Arbien. Den vejer tre Lod og beløber omtrent til 36 Rdr.

4. DEN STORE SØLV-MEDAILLE. Paa Aversen sees Kong Friderich den Femtes Portrait med sædvanlig Inscription. Paa Reversen en Cubus, hvorpaa ligger en Krands. Ved Siderne findes adskillige til Konsterne henhørende Ting, og oven over staaer en Vægtskaal med Overskrift: Examinando. I Exerquen staaer: Academia Regia Picturæ, Sculpturæ & Architecturæ. Den vejer 6 Lod af Værdie 5½ Rdr.

5. DEN MINDRE SØLV-MEDAILLE. Paa Aversen sees Kong Friderich den Femtes Portrait med ofte anførte Konge-Titels Omskrift. Paa Reversen staaer et Palme-Træe, behængt med Krands. Forved ligger imod Træet en Triangel og derpaa en Tegne-Pen, Meysel og Circul. Overskriften er: Alliciendo. Exerquen er lige overeensstæmmende med de fire forommældte og Vægten er 4 Lod, der gjør 3½ Rdr.

6. Paa Academiets da værende Præses, Hs. Høygrævel. Excell. Hr. Græv ADAM GOTTLÖB MOLTKE. Paa Aversen af denne Medaille sees Grævens Brystbillede med Omskrift: A. G. Comes de Moltke, S. R. M. Consil. Int. & Supr. Aulæ Maresc. M. G. Arbien Fecit. Paa Reversen en flåttet Laurbær-Krands med Inscription: Moecenati

256

Suo D. D. D. Regia Acad. Piet. Sculpt. & Architect. D. I. A. Disse Bogstaver betegne Medailleurens ADZERS Navn. Den vejer i Guld 9 Lod 2 Quintin 2 Ort og er værd omtrent 85 Rdr.

7. En dito paa samme Præses. Paa Aversen sees Græv A. G. MOLTKE'S Portrait med forommældte Omskrift. Paa Reversen sees en Säule, hvorpaa staaer Kong Friderich den Femtes Brystbillede. Ved dens venstre Side staaer en Consul i Romersk Dragt, støttende sig mod et Bord, paa hvilket ligger

adskillige Ridser. Fra den høyre Side kommer en Genius gaende ham i Møde med en Tavle. Omskriften er: Ad Moecenatem Memori Sic Mente Recurrit. Udi Exerquen staaer: Academia Regia Piet. Sculpt. & Architect. 1765. Arbeidet er af Hof-Medailleur D. I. ADZER. Men ellers er Vægten i Guld og Prisen, som den næst forrige.

8. Paa Academiets første Decennium eller første Tie-Aars Forløb. Paa Aversen af denne Medaille sees Kong FRIDERICH DEN FEMTES Brystbillede med Omskrift: Fridericus V. D. G. Rex Dan. Norv. Vand. Goth. Paa Reversen De tre Grazier, holdende Festoner. I Exerquen læses disse Ord: Primi Decennales Acad. Reg. Piet. Sculpt. & Architect. Celebrati D. XXXI Martii MDCCLXV. Er gjort af Hof-Medailleur J. H. WOLFF og værd i Guld 110 Rdr.

9. Paa Hs. Mayts. Kong CHRISTIAN DEN SYVENDES Hiemkomst fra sin udenlandske Reyse. Paa Aversen af denne Medaille sees Kongens Brystbillede med Omskrift: Christianus VII. D. G. Rex Dan. Norv. V. G. Paa Reversen en Laurbær-Krands, hvorudi læses denne Inscription: Statori Suo Reduci Regia Academia Piet. Sculpt. & Archit. MDCCLXIX. Denne er forfærdiget af Hof-Medailleur ADZER og beløber i Guld circa 85 Rdr.

10. Paa Hs. Kongelige Høyhed ARVE-PRINTZ FRIDERICH, som Academiets nu værende høye Præses. Paa Aversen af denne Medaille sees Arve-Printzens Portrait med Omskrift: Fridericus D. G. Dan. Norv. V. G. Princeps Hæreditarius. Paa Reversen: GERMANICUS staa-

257

ende, ved hvis høyre Side sees en opreist Trophæe; men ved den venstre Side ligger adskillige Armaturer. Idéen til denne Revers er tagen af TACITI Annalium Anden Bogs XVIII og XXII Kap. Overskriften er: Vindici Patriæ. I Exerquen staaer: Regia Academia Piet. Sculpt. & Archit. 1774. Den er graveret af Hof-Medailleur ADZER og er værd i Guld 104 Rdr.

Udi Academiets samtlige Skoler findes alle de Stykker opsatte, hvorpaa den store Guld-Præmie, siden Academiets Stiftelse, er bleven vunden og bestaaer af efterfølgende:

A. MALERIER:

Aar 1755 af sal. Professor PEDER ALS, Loth og hands Hustrues Begivenhed, I. Mose Bogs XIX Kap. 16.-26. Vers.

Aar 1756 af Landskabs-Maleren Hr. JENS PETERSEN LUND, Academisk Medlem, Syndfloden, I. Mose Bogs VII Kap. 17.-22. Vers.

Aar 1757 til Aar 1763 ingen.

Aar 1764 af Historie-Maleren Hr. Cancellie-Raad og Academiets Medlem PETER BRÜNNICHE, Dronningen af Saba, som besøger Kong Salomon og gjør hannem Foræringer, I. Kongernes Bogs X Kap. 2. Vers.

Aar 1765 af Architectur- og Theater-Maler Hr. THOMAS BRUUN, David gaer med Triumph ind i Jerusalem, 2. Samuels Bogs VIII Kap. 7. Vers.

Aar 1766 af Historie-Maleren Hr. JOHANN CHRISTIAN ALMER, Informator i Ornament-Skolen, Israeliterne samler Manna udi Ørken, 2. Mose Bogs XVI Kap. 16.-18. Vers.

Aar 1767 af Historie-Maleren Hr. Professor NICOLAI ABRAHAM ABILDGAARD, David salves af Samuel, I. Samuels Bogs XVI Kap. 13. Vers.

Aar 1768 af Historie-Maleren Hr. ANTON CHRISTOPHER RUDE, Joseph giver sig tilkiende for sine Brødre, I. Mose Bogs XLV Cap. 3. Vers.

258

Aar 1769 og Aar 1770 ingen.

Aar 1771 af Portrait-Maleren Hr. JENS JUEL, Mardochæi Triumph, Esthers Bogs VI Kap. 2. Vers.

Aar 1773 og Aar 1775 ingen.

Aar 1777 af Maleren Hr. ERICH PAULSEN, Salomons Dom, I. Kongernes Bogs III Kap. 25. og 26. Vers.

Aar 1779 ingen. Aar 1781 og Aar 1783 ingen.

Aar 1785 af Maleren NICOLAI WOLFF, Kristus udjager Sælgerne af Templen, Matthæi XXI Kap. 12. og 13. Vers.

B. BILLEDHUGGER-STYKKER.

Aar 1755 af Billedhuggeren JOHANN LORENZ WILHELM RENTZ, Sujettet som hos Maleren.

Aar 1756 og Aar 1757 ingen.

Aar 1758 af Hof-Billedhuggeren Hr. Professor CARL FRIDERICH STANLEY, Noæ Oftring, I. Mose Bogs VIII Kap. 20. Vers.

Aar 1759 ingen.

Aar 1760 af Hof-Billedhuggeren Hr. Professor ANDREAS WEIDENHAUPT, Moses findes af Kong Pharaos Daatter i Nilstrømmen, 2. Mose Bogs II Kap. 6. Vers.

Aar 1761-Aar 1763 ingen.

Aar 1764 af Billedhuggeren DOMINIQUE RAGHETTE, Sujettet som hos Maleren.

Aar 1765 af Billedhuggeren Hr. HARTMANN BECKEN, Opgaven ligeledes som hos Maleren.

Aar 1766 af Billedhuggeren NICOLAY DAJON, og ellers ligesom hos Maleren.

Aar 1767 af Hof-Billedhugger og Stuccaturer Hr. FRIDERICH CHRISTIAN WILLERUP, for Resten som hos Maleren.

Aar 1768 af Billedhuggeren ALEXANDER TRIPPEL, item som hos Maleren.

259

Aar 1769-Aar 1771, item Aar 1773 ingen.

Aar 1775 af Billedhuggeren Hr. JESPER JOHANSEN HOLM, nu værende Medailleur, Samuel ofrer Herren Brænd-Offer, og Philisterne blive slagne af Tordenen, I. Samuels Bogs VII Kap. 8., 9., 10. Vers.

Aar 1777 ingen.

Aar 1779 af Billedhuggeren MICHAEL CHRISTOPHER WOHLERT, Johannes den Døbere prædikker i Ørken, Marci Evangel. I Cap. 2.-8. Vers.

Aar 1781 af Billedhuggeren LUDWIG GROSSI, Herrens Ark indføres i Templen, I. Kongernes Bogs VIII Kap. 4. Vers.

Aar 1783 og Aar 1785 ingen.

C. ARCHITECTUR-STYKKER.

Aar 1755 ingen.

Aar 1756 af Hr. Justice-Raad, Professor og Hof-Bygmester CASPAR FRIDERICH HARSDORFF, en Stads-Port med tvende Corps des Gardes ved Siden.

Aar 1757 af Architecten JACOB WIMMER, en Portal af en Børs med sin general Plan, Elevation og Fagade.

Aar 1758 af Architecten GABRIEL RICHTER, et Raadhuus med en proportioneret Gaard i Midten, som er rundt omkring bebygget.

Aar 1759 af Architecten JOHAN BERNHARD SCHILLINGER, et Kongeligt Capelle med Grund-Rids, Giennemsnit og Opstand ved Indgangen fra Siden af Kongens Gemak.

Aar 1760 af Architecten Hr. JOHAN DANIEL HANSEN, et Kongeligt Palais, som udgjør en Part af en publique Plads, der er udziret med Colonader, samt general Plan og Elevation.

Aar 1761 af Hr. Stads-Bygmester GEORG ERDMANN ROSENBERG, en fornemme Herres Land-Huus og Hauge med Bie-Bygninger og al Tilbehør i Grunden, Opstand og Giennemsnit.

Aar 1762 af Hr. Hof-Bygmester JOSEPH ZUBER, en Caserne for

260

sammestæds at indlægge 3000 Mand Cavallerie og 7000 Mand Infanterie med Facade og Grundrids.

Aar 1763 af forrige Informator, nu værende Renteskriver, Hr. HANS NÆSS, et Krigs-Hospital til et Tusinde Mennesker med Opstand og en general Grundrids af alt det, som derudi kand gjøres fornøden.

Aar 1764 af Architecten JOHANN GOTTFRIED BRADT, et Huus for Hittebørn med Tilbehør, hvorudi 400 Børn med Ammer og Tieneste-folk kunde logeres. Heraf en general Plan og Facaden.

Aar 1765 af Hr. Doctor JANUS BANG, Professor Medicinæ udi Sorøe, et publique Magazin med Tilbehør, for derudi uden Fare at kunde conservere for trende Aar en tilstrækkelig Mængde af Korn til saadan en Byes Underholdning som Kiøbenhavn. Deraf Opstand og en general Plan.

Aar 1766 af Architecten Hr. FRIDERIGH BRADT, en Kongelig Bygning for et Tusinde Invalidere, at forstaae 100 Officerer og 900 Soldatere, med Facade og en general Grundrids af alt det, som dertil kand behøves.

Aar 1767 ingen.

Aar 1768 af Hr. Professor PEDER MEYN, Kongelig Bygmester og Bygnings-Inspecteur, en Kongelig Militair-Skole for 100 Officier-Børn med Facaden og en general Grundrids af alt det, som dertil kand behøves.

Aar 1769 af Kongelig Bygmester og Bygnings-Inspecteur Hr. BOYE JUNGE MAGENS, et Land-Arsenal, beliggende ved en Canal med alt sit Tilhørende.

Aar 1770 og Aar 1771 ingen.

Aar 1773 af Architecten, Tømmermester ANDREAS JOHANSEN KIRCKERUP, een til Justice-Væsenet udi Danmark indrættet Bygning, hvorudi saavel Høyeste Rætt, som Hof- og Stads-Rætt kunde holdes, med dertil fornødne Fagade, Plan og Profil.

Aar 1775 af Architecten, Snedkermester ENGELBRET HANSEN

261

MØRCK, et publique Bibliotheque med alt Tilbehør, deraf Plan, Facade og Profil.

Aar 1777 ingen.

Aar 1779 af Architecterne CHRISTIAN FRIDERICH HANSEN og JOSEPH CHRISTIAN LILLIE, en publique Markets-Bygning og deraf Planen, Facaden og Profilet.

Aar 1781 af Architecten, Landmaaler JOHANN CHRISTIAN VALENTIN LØFFLER, en Arcus Triumphalis.

Aar 1783 af Architecten JOHANN AUGUST ARENS, et offentligt Arrest-Huus med all Tilbehør.

Aar 1785 af Architecten ANTON CHRISTOPH WILCKEN et Pakhuus med hosliggende Skibsværft etc.

D. KAABER-STYKKER.

Aar 1755-Aar 1757 ingen.

Aar 1758 af Kobberstikkeren GEORG WILHELM BAURENFEIND, Moses ved den brændende Busk, 2. Mose Bogs III Kap. 6. Vers.

Aar 1759-Aar 1763 ingen.

Aar 1764 af Kobberstikkeren JOHANNES SAMUEL LYMANN, David hugger Hovedet af Goliath, I. Samuels Bogs XVII Kap. 51. Vers.

Aar 1765-Aar 1774 ingen.

Aar 1775 af Kobberstikkeren Hr. JOHAN JACOB HAAS, den Sunamitiske Qvindes Ankomst til Elisæus paa Carmels Bierg, 2. Kongernes Bogs IV Kap. 27. Vers.

Aar 1777 ingen.

Aar 1779 af Kobberstikkeren Hr. JOHANN GEORG PREISLER, den Samaritanske Qvinde ved Brønden, Johannis Evangelii Bogs IV Kap. 7. Vers og følgende Vers.

Den MINDRE GULD-PRÆMIES PRØVE-STYKKER ere for Rummets Skyld opsatte paa Gangen og Trapperne uden for Academiets Værelser.

262

Udi Academiets FORSAMLINGS-STUE sees efterfølgende Gibsstykker, Malerier og meere anbragte og placerede, hvoraf de fleeste ere Professorernes og Medlemmernes RECEPTIONS- eller ANTAGELSE-STYKKER.

I. Høystsalig Kong FRIDERICH DEN FEMTES Brystbillede i Gibs, giort i Marmor af Academiets forrige Directeur, nu afgangne Kongelig Fransk Billedhugger JACQUE FRANCOIS JOSEPH SALY, Ridder af Michaëls-Ordenen.

II. Et Landskab i Kobber, forestillende Josephs Flugt med Maria og Barnet Jesu til Egypten, raderet og foræret Academiet af dets Naadigste Præses, Hs. Kongel. Høyhed, Arve-Printz FRIDERICH, hvorudi staaer: Den 4. September Aar 1768.

ÆRES-MEDLEMMER.

III. af Hs. Kongelige Mayt. Kongen af Sverig GUSTAV III følgende Prospecter og Landskaber, raderede i Kaaber: i. Prospect af Slottet Gripsholm i den Provinz Südermanland. 2. Prospect af Slottet Hornsberg. 3, 4 & 5. Tre Landskaber, stukne Aar 1764.

IV. af Hendes Høyfyrstelige Durchlaughtighed, Marggrævinde CAROLINA LOVISA AF BADEN, fød Landgrævinde af Hessen: 1. en Cleopatra i Pastel, og 2. et ungt Fruentimmer-Hoved, tegnet med rød Kride.

V. af Hs. Excell. Hr. General Græve af SMETTAU : Plan de l'Attaque & de la Defence de Prage en Ao. 1742 tegnet.

RECEPTIONS-STYKKER.

A. PROFESSORERNES RECEPTIONS-STYKKER.

I. af foranførte Directeur SALLY: En Faunus, en Hebe og en Cupido. Alle tre af Gibs, hvilke ere Afstøbninger af de forhen i Paris giorte Statuer.

II. af Hr. Justice-Raad, Professor og Hof-Kobberstikker JOHANN MARTIN PREISLER, følgende Kobberstykker: 1. Cardinal BOUILLONS

263

allegoriske Portrait efter HIACYNTHO RIGAUD, stukken i Paris 1744. 2. En Bacanale efter JOH. BAPT. MARIA PIERRE, stukken Kiøbenhavn 1752. 3. Ninus og Semiramis efter GUIDO RENI, stukken efter Original-Maleriet i Dresden 1755.

III. af Hr. Professor og Hof-Billedhugger JOH. CHRISTOPH PETZOLD: Een i et Baal staaende Hercules af Gibs.

IV. af Hr. Professor og Hof-Billedhugger SIMON CARL STANLEY (Senior): Ganymedes med sin Ørn af Gibs.

V. af Hr. Professor og Kongel. Fransk Bygmester NICOL. HENR. JARDIN (den ældre): En Ære-Port, perspectivisk tegnet med Pennen.

VI. af afgangne Professor og Bygmester LUDV. HENR. JARDIN (den yngre): Et Lyst-Slot, ligesaa perspectivisk tegnet med Pennen.

VII. af Hr. Justice-Raad (pro tempore Academiets Directeur) og Hof-Billedhugger JOHANNES WIEDEWELT: En siddende Hercules af Gibs i halv Legems-Størrelse.

VIII. af Hr. Professor, Hof-, Bataille- og Historie-Maler JOHANN MANDELBERG: En Bataille imellem Christne og Tyrker.

IX. af sal. Professor, Historie- og Portrait-Maler PEDER ALS: Justice-Raad PREISLERS og Professor JARDINS (Senior) deres Portraiter.

X. af Hr. Justice-Raad, Professor og Hof-Bygmester CASPAR FRIDERICH HARSDORFF: Et Kongeligt Slot, perspectivisk tegnet.

XI. af Hr. Professor ANDREAS WEIDENHAUPT, Hof-Billedhugger: En siddende Minos af Gibs.

XII. af Hr. Professor og Historie-Maler NICOLAI ABRAHAM ABILDGAARD: Det Danske Fruentimmer udløser Kong Svend fra Jomsborgerne. Saxonis Grammatici X Bog.

XIII. af Hr. Professor og Hof-Billedhugger CARL FRIDERIGH STANLEY (Junior): Kiærlighed til Fædrelandet afbildet ved en staaende ung Helt af Gibs.

XIV. af Hr. Cancellie-Raad og Academiets Secretair, Professor

264

CORNELIUS HOYER, Hof-Mignature- og Pastel-Maler: Academiets forrige Directeurers (JACQUE FRANCOIS JOSEPH SALY og CARL GUSTAV PILO, Ridder af Wasa-Ordenen og Kongelig Svensk Portrait-Maler) deres Portraits en Mignature.

XV. af Hr. Professor og Hof-Portrait-Maler JENS JUEL: Academiets Naadigste Præsidis, Hs. Kongl. Høyhed, Arve-Printz FRIDERICHS Portrait i Knæe-Stykke, som findes i Academiets Bibliotheque.

XVI. af Hr. Professor, samt Kongelig Bygmester og Bygnings-Inspecteur PETER MEYN: et offentligt Bibliotheque, Konst-Gallerie og tilhørende Bygninger.

B. DE HER VÆRENDE MEDLEMMERS:

I. af sal. Hof-Medailleur MAGNUS GUSTAV ARBIEN: En Ramme med Glas for, hvorudi forefindes: 1. Et modelleret FRIDERICI QUINTI Portrait. 2. En Medaille paa Kong CHRISTIANI SEPTIMI Fødsel den 29. January Anno 1749. Paa Aversen sees Kong Friderici Quinti og Dronning Lovises Portraits. Paa Reversen læses denne Inscription: In Spem Futuri Seculi. 3. En Medaille paa Arve-Printz FRIDERICHS Fødsel Aar 1753. Paa Aversen sees Kong FRIDERICI QUINTI og Dronning JULIANÆ MARIÆ Portraits. Paa Reversen læses disse Ord: Magni Spes Altera Regni. 4. Academiets Stiftelses-Medaille, hvilken er forhen beskrevet. 5. Academiets store Guld-Præmie. 6. Academiets store Sølv-Medaille. (Begge disse ere ogsaa forhen beskrevne). 7. Medaille med Inscription paa Aversen: Vincit Amor Patriæ. I Exerquen: Soc. Regia Hist. & Lingu. Bor. Excudi Fecit D. XXXI Martij MDCCL. Paa Reversen: Et Generi Debita et Virtuti. I Exerquen: MDCCLVII. D. IV Sept. 8. En Medaille paa Græv LØWENDAL. Paa Aversen sees Grævens Portrait. Paa Reversen: Vaaben og Krigs-Armatur med Inscription: Pasta Triumphis 1754. 9. Academiets Medaille paa Hr. Græve ADAM GOTLOB MOLTKE af Aar 1757. Denne er allerede forhen beskrevet pag. 255f. 10. Academiets Jetton paa

265

Hr. Græv ADAM GOTLOB MOLTKE. Paa Aversen sees Grævens Vaaben. Paa Reversen Grævens Valgsprog: Candide & Cautè. 1752. 11. En Jetton paa Baron OTTO FLEMMING. Paa Aversen sees Baronens Portrait. Paa Reversen: Baronens Vaaben med Inscription: Æqvam Servare Mentem 1755. 12. En Medaille paa Etats-Raad og Professor Lingvæ Græcæ ved Universitætet JOHANNES GRAM. Paa Aversen sees hands Portrait. Paa Reversen staar: Lugentibus Musis. Udi Exerquen: Occlusus D. 19. Febr. 1748. Paa et Bord sees en tillukt Bog liggende. (Om ham kand efterlæses Kiøbenhavns Beskrivelse Tom. I. pag. 257). 13. En Medaille paa MARCUS TUSCHER. Paa Aversen staaer hands Portrait, etc. Obiit 1751. Paa Reversen: En Ugle. Derover dette Grædske Ord: ??????????. 14. En Medaille paa Inspecteur JACOB Rus ved Convent-Huset i Kiøbenhavn. Paa Aversen staaer hands Portrait, Paa Reversen en Pyramide med en Dansk Inscription. 15. En Ducat med Christiansborgs Fort i Guinea, samt Vaaben og Symbolum paa Reversen.

II. af Hr. Hof-Medailleur JOHAN HENRICK WOLFF: En Medaille paa Academiets første Decennium, som forhen findes anført pag. 256. Paa Aversen: FRIDERICI QUINTI Portrait. Paa Reversen No. 1. Decennalia Acad. Piet. Sculpt. & Archit. Celebrata D. 31. Martij 1765. blev ey brugt. No. 2. Primi Decennales &c. blev brugt.

III. af Hr. Hof-Medailleur DANIEL JENSEN ADZER. i. En Medaille paa Dronningens af Sverig SOPHIÆ MAGDALENÆ Formæling. Paa Aversen sees Hendes Mayts. Portrait. Paa Reversen staaer: Hymen & Concordia. Derover: Iteratis Nexibus. Derunder: Gustavo Sveciæ Principi Hæreditario Nupta. D. i. Octobr. 1766. 2. En Medaille paa Græv ADAM GOTLOB MOLTKE, som er forhen iblant Academiets Medailler beskrevet. 3. Reversen af en Medaille paa Kong FRIDERICH DEN FEMTES Dødsfald med Inscription: Vetat Mori.

IV. af Hr. Hof-Landskabs-Maler JENS PETERSEN LUND : Et Landskab med Vandfald og Rudera.

266

V. af Hr. Hof-Miniature-Maler og Bibliothecarius WILHELM ANDREAS MÜLLER: De tvende Professorers, Justice-Raad WIEDEWELTS og sal. Professor ALS's Portraits en Mignature, giort Aar 1773.

VI. af den Kongelige Historie- og Portrait-Maler Hr. Cancellie-Raad PETER BRÜNNICH : Det Moment, da Kong Gram aabenbarer sig for Prinzesse Gro af Saxonis Grammatici Første Bog.

VII. af Hr. Hof-Cabinets- og Theater-Maler PETER CRAMER: En Kone, som sælger Peber-Kager og Nogle Bønder udi en Høestak. Begge nationale Caracteer-Stykker.

VIII. af den Kongelige Historie-Maler Hr. ANTON CHRISTOPHER RUDE: Kong Christian den Førstes Modtagelse i Rom.

IX. af Frue Kammer-Raadinde MAGDALENA MARGARETHA BÄRENS, fød SCHÆFFER: Tvende Blomster-Stykker udi Vand-Farve med Glas for, giorte Aar 1780. Nok et af hende forfærdiget Blomster-Stykke i Goasse, opsat Aar 1786.

X. af den Kongelige Kobberstikker Hr. JOHANN JACOB GEORG HAAS: Et Kobberstykke efter et Malerie af PIERTO i Paris, der forestiller Hercules at bortføre Diomedis Hest, og et andet Kobberstykke efter et allegorisk Malerie af Hr. Professor ABILDGAARD, i Andledning af Mindesmærkerne paa Jægerspriis.

XI. af den Kongelige Bygmester og Bygnings-Inspecteur Hr. BOYE JUNGE MAGENS: En Real-Skole med alle tilhørende Bygninger.

XII. af den Kongelige Billedhugger Hr. NICOLAI DAJON: Sundet ved Helsingør, forestillet med en liggende Gibs-Figur.

XIII. af den Kongelige Portrait-Maler Hr. CHRISTIAN AUGUST LORENTZEN: Hr. Professor WEIDENHAUPTS og Hr. Medlem MÜLLERS Portraiter.

XIV. af den Kongelige Historie-Maler og Professor ved Konsternes Academie i Düsseldorf Hr. ERIC POULSEN: De tre Rigers Forening under Dronning Margarethes Regiæring.

XV. af den Kongelige Land-Bygmester i Hertugdømmene Slesvig

267

og Holsteen Hr. CHRISTIAN FRIDERICH HANSEN: Et Tøyhuus og Søde-Havn med behørige Losse-Stæder, Toldbod og meere.

XVI. af den Kongelige Kaaberstikker Hr. JOHANN FRIDERICH CLEMENS: Hs. Kongel. Høyheds Kron-Printz FRIDERICHS og Hendes Kongel. Høyhed, Kron-Printzesse LOVISA AUGUSTAS Portraiter efter Professor JUELS Malerier.

XVII. af den Kongelige Kobberstikker Hr. FRIDERICH LUDWIG BRADT: To Landskaber i Kobberstik efter VAN HAVENS og ASSELINS Malerier.

C. UDENLANDSKE ASSOCIEREDE MEDLEMMERS:

I. af Hr. Professor og Directeur ved den Kongelige Haute-Lice-Fabrique i Neapolis GASPARO GAGLIARDI: En Cleopatra, vævet i Haute-Lice.

II. af Hr. Professor og Kongelig Svensk Medailleur GUSTAV LIUNGBERGER, Ridder af Wasa-Ordenen:

A. Hendes Mayts. Dronningen af Sverrig SOPHIÆ MAGDALENÆ Portrait, modelleret i rødagtigt Vox.

B. En Ramme med Glas for, hvorudi findes følgende Aftrykker af Medailler i Blye:

1. Avers. Kongens Portrait i Kronings-Habiten, havende Ordens-Kiæderne paa sig med Omskrift: Gustavus III D. G. Rex Sveciæ.-Revers. Kongen til Hest med Omskrift: Patriæ Cura Salusque Tuæ. I Exerquen: Coronat. Holmiæ D. 29. Maji 1772.

2. Avers. Kongens Portrait i Harnisk; Omskrift som forhen.-Revers. En Cartouche med Krone over, hvorudi det Bogstav G. Neden under adskillige til Videnskaberne og Handlingen henhørende Attributa med Omskrift: Tibi Munera Montes. I Exerquen: D. XXIX Maji MDCCLXXII.

3. Avers. Friheden forestillet ved et Fruentimmer med en Hat paa og en Stav i Haanden. Der omkring: Libertas Manens. I Exerquen: Proscripta Licentia.-Revers: Gustavo III. Sveciæ G. V. Q.,

268

Regi Forma Regiminis, quæ antiqua fuerat ab Ordin. R. Reddita Anno MDCCLXXII. D. XXI Aug. & iisdem Rogant. Fundatæ Qvietis Nummo inscripta Memoria.

4. Avers. Kongens og Dronningens Bryst-Billeder ved Siden af hinanden med Omskrift: Adolph. Frid. & Lud. Ulr. Rex & Reg. Svec.-Revers. Hymen med Omskrift: Sancti & Fæcundi Fæderis Anno XXV. I Exerquen: MDCCLXIX.

5. Avers. En Helt, lehnende sig paa en Pille, hvorpaa hænger Armaturer &c. med Omskrift: Fiscus Ordinum Regni Sveciæ. I Exerquen: Holmiæ.- Rev. Nilstrømmen for ved et Palme-Træe med Omskrift: Ampliator Civium. I Exerquen: Jubilæum Primum MDCCLXVIII.

6. Avers. Græv RUDENSCHIOLDS Portrait i Ordens-Dragten med Omskrift: Carolus Rudenschiold, Comes Reg. Svec. Senator.-Revers. Et Alter med Grævens Vaaben. Derom læses disse Ord: Quis Magno Melius Succedat Achilli. I Exerquen: Academia Upsal. Cancellarius MDCCLXXIII.

7. Avers. Kongens Portrait med Omskrift: Gustavus III. D. G. Svec. Goth. Vand.que Rex.-Revers. Gustavi Primi Statua Pedestris med Omskrift: Gustavo Eri Patriæ Libertatis Religionis Vindici. I Exerquen: Ex Nobilibus Opt. Regi post. II Sec. pos. Ord. Equ. MDCCLXXIII.

8. Avers. Printz CARLS Portrait med Omskrift: Carolus D. G. Regni Sveciæ Princeps Hæred. & Dux Suder m.-Rev. Et Fruentimmer med fyrstelig Krone paa Hovedet modtager en Krands af Hymen. Derover læses: Affulsit Populo Grator & Dies. I Exerquen: Præsidiî Memori Holmiæ.

9. Avers. Ridder SAHLGRENS Portrait med Omskrift: Nic. Sahlgren. Di. Com. Sv. Indi. & Eqv. Ord. Vas.-Revers. En Krands af adskillige Frugter, i hvilken staaer disse Ord: Certamina Georgica instituit Anno MDCCLXXIII. Oven over: Extendens Ventura in Secula Curas. I Exerquen: Bene Merito R. Acad. Scient.

269

10. og 11. Tvende Jettons. Den ene paa Ridderen JON. ALSTRÖMER.

III. af den Keyserlige Raad og Hof-Kobberstikker, samt Directeur for Konsternes Academie i Wien Hr. JACOB VON SCHMUTZER : 1. Mutius Scævola, stukken efter Rubens. 2. Tvende lavede Tegninger, nemlig: en historisk og et Landskab.

IV. af Hr. NICOLAS DE L'AUNAY, Kongelig Dansk og Kongelig Fransk Kobberstikker: 1. Marche de Selene efter Rubens. 2. La Bonne Mere efter Franconard. Og 3. Et Landskab efter Ditrici.

V. af Hr. JOSEPH SCHENELLY, Kongelig Preussisk Hof-Brodeur: Et med Silke broderet Blomster-Stykke.

VI. af Hr. CLEMENS BERVIG, Kongelig Dansk og Fransk Kobberstikker: Et Portrait og et Bondestykke i Kobberstik efter Duplessis og og l'Epices Malerier.

I ACADEMIETS BIBLIOTHEQUE

findes ogsaa efterfølgende Portraiter opstillede, nemlig:

I. Hendes Kongelige Majestæt, Dronning SOPHIA MAGDALENA af Sverrig en Buste af Gibs, gjort af den Kongelige Svenske Billedhugger Hr. SERGEL og foræret Academiet af Hans nu regierende Kongelige Majestæt Kong Gustav III af Sverrig.

II. Hans Høyfyrstelige Durchlaughtighed, Hertug FERDINAND af Brunsvig en Buste af Gibs, gjort af den Kongelige Billedhugger Hr. HARTMANN BEEKEN og foræret til Academiet af Høybemælte Hertug.

III. Academiets forrige Præsidis, Hs. Høygrævelige Excell. Hr. Geheime-Raad og Græve ADAM GOTLOB MOLTKE'S Buste af Gibs, hvilken Academiets afgangne Directeur SALY har forfærdiget en Bronce.

MALEDE PORTRAITS.

I. Academiets Præsides, Hs. Kongel. Høyhed, Arve-Printz FRIDERICH udi Knæestykke, malet af Professor Juel for sin Reception.

II. ÆRES-MEDLEMMER: 1. Geheime-Raad VON STÖCKEN, gjort af

370

Professor Pilo. 2. Conference-Raad WASSERSCHLEBE, gjort af Academie-Raad Tocqué. 3. Hr. General, Græve af SCHMETTAU, gjort af Professor Als. 4. Hr. Geheime-Conference-Raad og Ober-Staldmester Græve JØRGEN SCHEEL. Scheels Portrait er malet af Hr. Lorentzen. 5. Hr. Carl Bonnet, hvis Portrait er malet af Professor Juel.

III. PROFESSORER: 1. forrige Directeur SALY, gjort af Professor Pilo. 2. forrige Professor og Hof-Billedhugger LUDVIG AUGUST LE CLERC, ligesaa af Professor Pilo. 3. forrige Professor SIMON CARL STANLEY (Senior), gjort af en Anonymo eller ubekjendt Skildrer. 4. Justice-Raad og Professor PREISLER. 5. Professor JARDIN (Senior). Begge disse to sidste ere Professor Als's

Receptions-Stykker. 6. Justice-Raad og Academiets nu værende Directeur WIEDEWELT, gjort af Professor Als. 7. Professor MANDELBERG, gjort af Blanchet i Rom. 8. Professor WEIDENHAUPT, malet af Hr. Lorentzen for sin Reception. 9. Professor STANLEY Junior, malet af Professor og Medlem Poulsen, 10. Academiets forrige Secretaire, sal. Christian Æmilius Biehl, gjort af Professor Pilo.

IV. HER VÆRENDE MEDLEMMER: 1. Hof-Mignature-Maler og Bibliothecarius WILHELM ANDREAS MÜLLER, som tillige med foranførte Professor Weidenhaupts Portrait er Hr. Lorentzens Receptions-Stykker. 2. Sal. Cabinets- og Theater-Maler PETER CRAMER, gjort af sal. Justice-Raad og Portrait-Maler Vigilio Erichsen. 3. Frue Kammer-Raadinde MAGDALENA MARGARETHA BÆRENS, fød Schæffer, hvis Portrait er malet af Hr. Lorenzen. Fru Bærens henhører til Academiets virkelige Kunstnere.

V. UDENLANDSKE MEDLEMMER: i. Academie-Raad og Kongelig Fransk Maler LUDVIG TOCQUÉ, gjort af den Franske Maler Nattier. 2. Professor og Kongelig Fransk Maler NATTIER, gjort af nys anførte Hr. Tocqué. 3. LUDVIG LE LORRAIN, Kongelig Fransk Maler, gjort af en ubekendt i Rom og ikkun en Copie. De endnu manglende Portraits blive Tid efter anden tilføjede.

271

I ACADEMIETS STORE FIGUR-SAHL

ere opstille følgende ANTIQUE STATUER af Gibs, hvilke ere af samme Størrelser som Originalerne, nemlig:

1. Den store Apollo i Belvederen udi Rom.
2. En anden liden Apollo.
3. Laocoon med een af sine Sønner i bemælte Belvedere.
- NB. Belvedere i Rom kaldes den Hauge og Bygning, hvor det Vaticanske Bibliotheque staaer oven i, og det Pavelige Tøyhuus staaer neden til ved Siden af St. Peders Kirke.
4. Fægterne i Villa Borghese. 5. Hermaphroditen sammestæds.
6. Faunen i det Mediceiske Gallerie udi Florenz.
7. Venus sammestæds. 8. Venus kommende fra Badet.
9. Endnu en Venus, som staaer paa Opgangs-Trappen,
10. Antinous i Capitoliet udi Rom.
11. En ubekendt antique Figur.
12. Mercurius af Jan de Bologna i Palais Medicis udi Rom.
13. Mercurius antique.
14. Le jeune Homme, qui tire l'Epine de son Pied i Capitoliet udi Rom.
15. En Flora. 16. Adskillige antique Buster i Gibs.

17. Adskillige smaa Copier efter antique Figurer og Buster, giorte af forskiellige Mestere.

Dernæst disse tre MARMORS-BUSTER:

18. Homerus. 19. Socrates. Begge Originaler af Antiquitæten.

20. Berenice, af Romersk Arbeide.

Endelig MODERNE ARBEYDE i MARMOR:

21. De tolv første Romerske Keysere en Medaillons.

Foranførte Statuer blive Tid efter anden forøgede. De ere alle Afstøbninger, støbte udi Former, som ere giorte over Originalerne. Udi samme FIGUR-SAHL findes ogsaa tvende originale Malerier. Det

272

ene er en Hercules i overnaturlig Størrelse, giort af Annibal Carraccio. Og det andet er en Bacchanale af Rubens Arbeide, temmelig stort. Hvilke begge fortræffelige Stykker ere til Academiet skiænkede af dets forrige Præses, Hs. Høygr. Excell. Hr. Græv ADAM GOTLOB MOLTKE. Udi denne store Figur-Sahl kand alle de Elever, som have vundet den liden Sølv-Medaille, tegne og modellere heele Dagen Aaret igiennem. Ved denne Figur-Sahl er et Værelse, hvorudi giæmmes adskillige Tegninger og Modeller til Ornament-Skolens Brug.

Antallet af Academiets Discipler og Lærlinge har været i efterstaaende Aar saaledes: Aar 1772 vare 291 Stykker. Aar 1773 vare 341 Stykker. Udi Aaret 1774 vare 425 Stykker. Udi Aaret 1775 vare 487 Stykker. Udi Aaret 1776 vare 516 Stykker. Hvilket sidste Antal siden efter er snarere bleven forøget end formindsket. Der nægtes ingen nogen Plads, saalænge Rummet det tillader. Den meeste Tid, i sær i Vinter-Maanederne, ere Skolerne saa stærk besatte, at de neppe alle kand rummes. Uden at see paa Stand eller Rang maa enhver Eleve ved sin Flid og Duelighed arbeide sig Classerne igiennem. Den fattige har, som den rige, lige Adgang; hands Arbeide bedømmes og ikke Personen.

Dette Academies PROTECTOR er Hans Kongelige Majestæt Kong Christian den Syvende.

Academiets høye PRÆSES er Hs. Kongel. Høyhed, Arve-Printz Friderich.

OFFICIALES ved dette Kongelige Maler-, Billedhugger- og Bygnings-Academie ere: 1. DIRECTOR. 2. PROFESSORER. 3. INFORMATORER. 4. SECRETAIR. 5. CASSERER. 6. INVENTARIE-SKRIVER eller Forvalter. 7. en FORMER; 8. to MODELLERE. Deres Navne forekomme siden.

ACADEMIETS MEMBRA ere deels MEMBRA HONORARIA, deels MEMBRA EXTER. ASSOCIATA, deels MEMBRA ACADEMICA af Konstnere, hvis Navne findes recenserede i en trykt Fortegnelse, som Academiet i Trykken udgiver over dem.

273

Af DET KONGELIGE REGLEMENT for Academiet af 21. Juny Aar 1771 meddeeles her et Udtog:

Academiet skal bestaae af syv Professorer i Konsterne, een i Anatomie, een i Geometrie og en Secretair samt otte Æres-Medlemmer foruden udenlandske Membra, tre Informatorer i Tegningen, een i Architecturen og en Forvalter, hvilke alle udvælges ved de fleeste Stemmer. Directeuren over Akademiet udvælges af Professorerne i Konsterne. En nye Director udvælges efter to Aars Forløb. Han fører Opsigten over Akademiet. De syv Professorer udvælger Akademiet af dets Medlemmer, som Kongen stadfæster. Fem Historie-Malere og Billedhuggere, hvoriblant og kand være Portrait-Malere og Kobberstikkere, og to Architecter. De fem første ere for Model-Skolen og skal af samme den, som har Maaneden, være der hver Dag Klokken 5 Eftermiddag. De føre Opsigt over de mindre Skoler. Professor i Bygnings-Konsten underviser hver Mandag Klokken 5 i Architecturen, og den anden Professor i Bygnings-Konsten forklarer Perspectiven hver Løverdag fra Klokken 4 til 5. Professor Anatomices læser een Time ugentligen om Vinteren over Osteologien eller Been-Læren og viiser Musklernes Mechanismus. Professor Geometriæ læser to Timer hver Onsdag over Geometrien. Informatores vælges af Academiets Medlemmer og underviser hver Dag fra Klokken 5 til 7 Eftermiddag. Akademiet har to Seigl. Alle Kongelige Undersaatter nyde uden Betaling frie Underviisning paa Akademiet, og ingen maa afvises, saalænge der er Rum. Alle Haandværker i Kiøbenhavn, hvorved Tegning behøves, tilholder deres Lærlinge flittig at besøge Akademiet. Hver Fierding-Aar tildømmes tre store og tre smaa Medailler. Og alle vundne Medailler uddeeles den 31. Marty. Hvert andet Aar tilstilles en stor Concurrence om Guld-Medailler. Prøvestykkerne udsættes offentlig og bedømmes i næste [Forsamling]. I Forsamlingen den 31. Marty bliver Prisen tilkiendt de beste Stykker, og næste Aar uddeeles Præmierne. Priisstykkerne forblive ved Akademiet. To Konstnere

274

af Landets egne Indfødte, som have vundet den store Priis, udvælges at reise udenlands paa Kongens Bekostning. Billedhuggere, Historie-Malere og Architecter skal reyse i 6 Aar. Portrait-Malere og Kobberstikkere i 3 Aar. Akademiet beholder fornødne Værelser paa Charlottenborg. Cassereren faaer den bestemte Fond af Kongens Cassa til Academiets Underholdning. Alle andre Anordninger forhen om dette Academie ere ophævede ved dette Reglement.

Udi den MELLEMSSTE ETAGE af Charlottenborg Slot ere alle Academiets Skoler og Værelser. Undtagen et stort Værelse i den venstre Fløy, hvor Classe-Lotteriet trækkes. De andre Etager, nemlig: DEN FØRSTE og TREDIE ETAGE beboes af en Deel af Academiets Professorer, Medlemmer og Informatorer.

ANMÆRKNING. Endskiønt DET KONGELIGE MALER-, BILLEDHUGGER- OG BYGNINGS-ACADEMIES Hoved-Periode tager sin Begyndelse fra dets Stiftelses-Dato 31. Marty Aar 1754, saa maa dog anmærkes, at man 16 Aar forhen havde gjort Begyndelse med at oprætte et TEGNE-ACADEMIE. Thi udi Aaret 1738 lod Kong Christian VI under Geheime-Raad Græve SCHULINS Tilsyn ved Cancellie-Raad og Hof-Historie-Maler HENDRICH KROGK gjøre Begyndelse med et TEGNE-ACADEMIE, som af bemælte KROGK blev andlagt i den Gaard bag Børsen, hvori Generalitæts- og Commissariats-Collegium nu holdes, og bestod samme Academie af en Model-Stue, hvor der blev tegnet efter det levende Model og Gibs-Figurer, samt en Tegne-Skole, hvorudi tegnedes efter Tegninger og Kaabberstykker. Den Tid fantest der ikkun 14 til 16 Elever. Men da Cancellie-Raad KROGK samme Aar i November ved Døden afgik, saa henstod det hermed noget, indtil det ved Hof-Billedhuggeren LUDEWIG AUGUSTIN LE CLERC og en Italiensk Historie-Maler ved Navn H. MIANI blev fortsat. Hvortil siden kom Historie-Maleren MARCUS TUSCHER, Hof-Maleren CARL GUSTAV PILO og Hof-Kobberstikkeren JOHAN MARTIN

PREISLER. Dette Tegne-Academie blev dernæst henflyttet i et particuliere Huus ved Gammelstrand skraas over for Vejerhuset. Udi Aaret 1751, efterat Græv SCHULIN var død Aaret tilforn, blev et nyt MALER- OG TEGNE-ACADEMIE oprættet, hvorover blev sat Geheime-Raad og da værende Ober-Hof-Marechal Græv ADAM GOTLOB MOLTKE som Præces, Oberst og Hof-Bygmester NICOLAI EIGTWEDT som Directeur, Hofbilledhugger LE CLERC, Hofmaler PILO, Hofkobberstikker PREISLER, samt Hofbilledhuggerne

275

JOHANN CHRISTOPH PETZOLD og SIMON CARL STANLEY som Professorer. Da forundte Kong Friderich V dette Academie Værelser i Christiansborgs Slots Sidebygning lige over for Vejerhuset, og bekom Academiet salig Hofbygmester GEORG DAVID ANTHON til Informator i Geometrien, Architecturen og Perspectiven. Saa og i Frietegninger en Person ved Navn WAHLER, samt Malerne MARCUS GARDES og ERNST HENRICH LÖFFLER. Til Inventarie-Skriver blev Bygnings-Forvalter THOMAS FRANDBSEN NORUP beskikket. Antallet paa Eleverne var paa den Tid imod 60, hvilket Tal har siden efter stedse tiltaget aarligen.

Sidst i Aaret 1753 blev Academiet forflyttet til Charlottenborg-Slot, hvor det nu er. Paa samme Tid blev Maleren HANS CLIO Informator i Begyndelses-Læren af frie Tegning. Og foruden Forvalter NORUP blev en Person ved Navn BILLE andtagen til at distribuere adskillige Ting og Sortementer, samt fornødne Opvartere anordnede. Udi Aaret 1754 blev den franske Billedhugger JACOB FRANTZ JOSEPH SALY sat som Professor ved Academiet. Og da Oberst EIGTWEDT i samme Aar in Junio bortdøde, udnævnte Kongen bemælte Saly til at succedere Eigtwedt som Directeur. Til Academiets Secretair var allerede forhen antaget CHRISTIAN ÆMILIUS BIEHL. Academiets Foundation af 31. Marty 1754 blev in Julio publiceret, hvorved Academiet nu bekom Navn af et Kongeligt MALER-, BILLEDHUGGER- OG BYGNINGS-ACADEMIE. Samme Gang bleve Sølv-Medailler for første Gang tilkiændte og uddeelte, samt de første Æres-Medlemmer udvalgte. Aar 1755 in Januario bleve de to franske Bygmestere NICOLAI HENRIC JARDIN og LUDEWIG HENRIC JARDIN beskikkede til Professorer, den første af disse to Brødre udi Architecturen og den anden udi Perspectiven. Samme Aar i April bleve de første Guld-Præmier tilkiændte, hvormed er fortfaret Aar efter andet, indtil i Aaret 1771, der blev anordnet, at Concoursen for den store Guld-Præmie ikkun skulle anstilles hvert andet Aar; hvilket endnu continuerer.

Aar 1757 in Martio blev Hof-Medailleur MAGNUS GUSTAV ARBIEN udvalgt til Medlem af Academiet, og var han den første af den Art. Udi Aaret 1758 den 31. Marty udkom en Forbædring og Tillæg udi Foundationen af Aar 1754, hvorefter Academiet skulle forøges med en Recteur, en Professor i Bygnings-Konsten, en Professor i Perspectiven, to Academie-Raader, een Professor i Anatomien og een Professor i Geometrien. Dog ere i Andledning heraf ey flere tilkomne (da Professorerne udi Bygnings-Konsten og Perspectiven allerede i Aaret 1755 vare blevne beskikkede), end een Academie-Raad og Professorerne i Anatomien og Geometrien, hvilke alle, tilligemed enhvers korte Biographie, skal blive siden anførte.

Herved havde alt nu sit Forblivende indtil i Aaret 1767, da Kong Christian VII

276

ved at confirmere Academiets Fundation med videre under 25. Septembr. allernaadigst fandt for got (i Stæden for at alt, hvad Academiet behøvede, var bekostet af den Kongelige Particuliere Casse) at give Academiet en egen Fond, for deraf at bestride de staaende Lønninger og andre Udgifter. Hvilket da foranledige[de], at en Casserer blev udvalgt. Udi Aaret 1771 har Academiet under 21. Juny faaet et nyt Reglement og er derefter bleven forøget med en nye Ornament-Skole, til hvilken en à parte Informator blev antaget. Og endelig er Academiet under 14. February 1781 bleven forsynet med et nyt Cassa-Reglement.

For at forævige til Eftertiden de Personer, som have forestaaet dette Academie, dels qua Præses, dels qua Directeur fra dets allerførste Andlæg indtil nærværende Tid, saa og dem, som have været beskikkede ved Academiet som offentlige Lærere og Professorer og have doceret ved dette Academies Skoler, vil man nu anføre dem alle ved Navn, tilligemed deres korte Biographie.

I. ved Academiet som PRÆSES:

1. Geheime-Raad i Conseillet Græv JOHANN SIGISMUND SCHULIN fra Aar 1738 til 1750, da han døde.
2. Geheime-Raad i Conseillet Græv ADAM GOTLOB MOLTKE, Ober-Hof-Marechal fra Aar 1751 til Aar 1770.
3. I Aaret 1772 behagede det Hs. Kongel. Høyhed Arve-Printz FRIDERICH paa Academiets underdanigste Ansøgning, naadigst at paatage Academiets Præsidium.

II. ved Academiet som DIRECTEUR:

1. Oberst og Hofbygmester NICOLAI EIGTWEDT fra Aar 1751 til 1754; hands Levnets Beskrivelse kand læses i Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften und Kunsten in der Koniglichen Reichen und Landen I Band pag. 702.
2. Professor og Hofbilledhugger JACQUE FRANCOIS JOSEPH SALY fra Aar 1754 til 1771, da han nedlagde sit Directorat. See om ham siden iblant Professorerne No. 9.
3. Professor og Hofmaler CARL GUSTAV PILO i Aarene 1771 og 1772, da han nedlagde sit Directorat og reiste til Sverrig. See om ham blant Professorerne No. 5.
4. Professor og Hof-Billedhugger JOHANNES WIEDEWELT fra Aar 1772 til Aar 1776. See om ham blant Professorerne No. 10.
5. Professor og Hofbygmester CASPAR FRIDERICH HARSDORFF i Aarene 1777 og 1778. See om ham blant Professorerne No. 19.
6. Professor og Hofbilledhugger JOHANNES WIEDEWELT er nu anden Gang Directeur ved Academiet fra Aar 1779 indtil nærværende Tid. Ved et Kongelig

277

Rescript af 31. Marty Aar 1768 have Directeurerne faaet Rang med virkelige Justice-Raader. En Directeur udvælges af Professorerne selv.

III. ved Academiet som ACADEMIE-RAAD:

JOHANN LUDEWIG TOCQUÉ, Kongelig Fransk Portrait-Maler, blev udvalgt Aar 1758 til at være Academie-Raad her ved Academiet og var den eneste af det Slags. Han døde i Paris Aar 1772 i sit 76. Aar. Om ham kand efterlæses FUESLIS Künstler-Lexicon.

IV. ved Academiet have fra dets allerførste Andlæg publice doceret følgende Lærere, Professorer og Informatorer:

1. Cancellie-Raad og Hof-Historie-Maler HENRICK KROGK, hvis Levnets- og Konst-Arbeids-Historie læses i Danske Magazins 3. Bind pag. 142-163. Han døde Aar 1738.
2. Professor LUDVIG AUGUSTIN LE CLERC, Hofbilledhugger, var fra Paris, hvor han havde lært hos Anton Coyzevoux. Han blev forskrevet ind til Kiøbenhavn for at decorere det nye Residenz-Slot Christiansborg med Billedhugger-Arbeide, blev beskikket til Professor ved det nye Maler-Academie Aar 1751. Døde i Kiøbenhavn Aar 1771 næsten 83 Aar gammel.
3. Italiensk Historie-Maler H. MIANI fra Meiland, blev Aar 1733 forskreven ind til Kiøbenhavn fornemmelig for at male Plafond-Stykket i Høyeste-Rættens Sahl; men i Kong Friderich den Femtes Regiærings-Tid reiste han bort herfra til Berlin.
4. Historiemaler MARCUS TUSCHER kom ind til Kiøbenhavn for at stikke Kobberplader til Nordens store Værk om hands Reyser i Ægypten og Nubien, hvilke Kobberplader af ham bleve fuldførte paa den sidste nær. Han kom til Tegne-Academiet og skulle have været Professor ved det intenderede større Academie, men døde Aar 1751 i sit Alders 45. Aar. Om ham kand efterlæses JOH. RUDOLPH FUESLIS Künstler-Lexicon, Zürich 1779 in Fol. Saa og AUGUSTE HENNINGSS Essai Historique sur les Arts & sur leur Progress en Dannemarc in 8. Copenhague 1778 pag. 46.
5. Professor og Hofmaler CARL GUSTAV PILO, fød i Sverrig, hvor hands Fader Oluf Pilo var Maler. Han kom til Kiøbenhavn Aar 1741, var Professor ved Academiet fra Aar 1751 til Aar 1772. Han blev af Kongen i Sverrig benaadet med Ridder-Ordenen af Wasa Aar 1771 og reiste bort fra Kiøbenhavn Aar 1772 over til Sverrig. Hans Levnets Beskrivelse læses i Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften und Kunsten in der Königl. Dånische[n] Reichen I Band pag. 250. Saa og læses om ham i AUG. HENNINGSS Essai Historique sur les Arts pag. 80.

378

6. Professor og Hofkobberstikker JOHAN MARTIN PREISLER kom til Kiøbenhavn Aar 1744, blev Professor ved Academiet Aar 1751. Hands Liv og Levnets Beskrivelse læses i Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften &c. I Band, pag. 251, 609 og III Band pag. 672. Ligeledes om ham læses i HENNINGSS Essai Historique pag. 73.
7. Professor og Hofbilledhugger JOHAN CHRISTOPH PETZOLD fra Saxen, var Professor her ved Academiet fra Aar 1751 til Aar 1757, da han reyste herfra til Altona og siden til sit Fæderneland Saxen, hvor han døde Aar 1763. Blant hands Arbeide i Kiøbenhavn ere i sær de to Statuer, nemlig Neptuni og Mercurii, som staae ved Opgangen til Børsen værd at betragte. Om ham kand læses i HENNINGSS Essai Historique pag. 78.
8. Professor og Hofbilledhugger SIMON CARL STANLEY, fød i Kiøbenhavn Aar 1703, reiste til Amsterdam og siden til Engelland, hvor han opholdt sig i 20 Aar; kom tilbage til Kiøbenhavn, blev Professor ved Academiet Aar 1751 og døde her Aar 1761. Om ham kand efterlæses i Nachrichten

von dem Zustande der Wissenschaften &c. III Band pag. 193 og HENNINGS Essai Historique pag. 79. WORMS lærde Lexicon II Deel pag. 415.

9. Professor og Fransk Hofbilledhugger JACQUE FRANCOIS JOSEPH SALLY, født i Valenciennes i Frankrig, havde gjort sig berømt ved Kong Ludvig den Femtendes Statue at gjøre i Valenciennes. Han blev forskrevet ind til Kiøbenhavn, hvor han ankom Aar 1753, blev Professor, saa og Directeur ved Academiet Aar 1754. Han forfærdigede Modellen til Kong Friderich den Femtes Statue Equestre, som siden blev støbt af Commissair Gor. Han nedlagde sit Directorat Aar 1771, gik til Paris igien, hvor han døde Aar 1776. Om ham læses i FUESLIS Lexicon urigtigt, at han skulle have gjort Kong Christian den Siettes Statue Equestre. See tillige AUG. HENNINGS Essai Historique pag. 53.

10. Professor og Hofbilledhugger JOHANNES WIEDEWELT, født i Kiøbenhavn, reiste udenlands paa Kongelig Bekostning, var i Frankerige, Italien, Tydskland i 8 Aar, kom hjem igien, men efter 10 Aars Forløb reiste atter ud til Frankerige og Engelland i 9 Maaneder. Efter sin Hiemkomst blev han Professor ved Academiets Modell-Skole Aar 1761. Og Casserer den 1. Octobr. 1767 indtil ultimum Decembris Aar 1772, blev Directeur Aar 1772 til 1776. Atter blev han Directeur ved Academiet Aar 1779 indtil nærværende Tid. Om ham kand efterlæses WORMS lærde Lexicon II Deel. A. HENNINGS Essai pag. 97. WINCKELMANN'S Briefe an seine Freunde, herausgegeben von K. W. DASSDORF in 8. Dresden 1780. 2. Theil pag. 247. Dog forholder det sig ey, som der anføres, at han har udziret Kong Friderich den Fierdes Monument, da dette egentlig er skeet ved hans Fader JUSTUS WIEDE-

279

WELT, der var Kongelig Billedhugger paa begge Holmene, eller at han har forfærdiget Kong Friderich den Femtes Buste af Marmor, hvilket er skeet af Directeur Sally; men vel, at han [har] gjort Dronning Julianæ Mariæ Buste og Kong Christian den Syvendes Buste, saavel som Græv Joh. Hartv. Ernst Bernsdorffs Buste, alle af italiensk Marmor. Om Professor WIEDEWELT'S Arbejder forekommer meere siden at læse.

11. Professor og Hof-Bataille- og Historie-Maler JOHAN MANDELBERG, født i Stokholm, reiste udenlands og var i nogle Aar med J. WIEDEWELT i Rom, hvorfra de begge reiste Aar 1758, da de siden fulgtes sammen til Florenz, Bologne, Venedig og Tydskland til Kiøbenhavn, blev Aar 1763 Professor ved dette Academie. Han har malet 8 Malerier, tagne af Homers Ilias, i Coupolen paa Fredensborgs Slot og Plafonden paa Riddersahlen paa Christiansborgs Slot. Læs om ham i A. HENNINGS Essai Historique pag. 103-112. Han døde i August Aar 1786.

12. Professor og Hof-Portrait-Maler PEDER ALS, født i Kiøbenhavn, oplært af Pilo, reiste udenlands, var i Rom hos den berømte Raphael Mengs og siden andre Stæder i Italien for at perfectionere sit Talent. Efter sin Hiemkomst blev han Professor ved Academiet Aar 1766. Han døde Aar 1776. Om ham kand efterlæses HENNINGS Essai pag. 83-86.

13. Professor og Hofbilledhugger ANDREAS WEIDENHAUPT, er en Eleve af ovenmældte Pezold og Sally. Han har Tid efter anden vunden alle Academiets Priis-Medailler. Aar 1762 fik han Reyse-Stipendium for at rejse 3 Aar i Frankerige og 3 Aar i Italien. Aar 1765 kom han til Rom, forlod Rom Aar 1768 og kom til Florenz og Bologne, af hvis Academies paa begge Stæder han blev en Medlem, kom tilbage til Kiøbenhavn Aar 1769 og havde tillige forhærvet sig en stor Kundskab i Anatomien, blev Aar 1772 Professor ved Academiet; Aar 1777 blev han Academiets Casserer og

continuerer endnu. Om de af ham forfærdigede Monumenter og Arbejder forekommer siden Efterretning. See ogsaa HENNINGS Essai Historique pag. 112-124.

14. Professor og Hof-Historiemaler NICOLAI ABRAHAM ABILDGAARD blev Aar 1778 Professor ved Academiet. See HENNINGS Essai pag. 143. Han er nu i Begreb med at decorere Ridder-Sahlen paa Christiansborgs Slot med store, historiske Malerier, hvortil Sujetterne tages af Kongernes Historie, saavel den Oldenborgske Stammes som de gamle Kongers, og ere deraf allerede nogle Stykker færdige og der placerede.

15. Professor og Hofbilledhugger CARL FRIDERICH STANLEY (en Søn af ovenmældte Professor Simon Carl Stanley) blev Professor ved Academiet Aar 1778. Om ham mældes i HENNINGS Essai pag. 138-142.

280

16. Professor og Hof-Portrait-Maler JENS JUEL, blev Professor ved Academiet Aar 1784.

17. Professor og Hofbygnings-Intendant NICOLAS HENRI JARDIN blev forskreven til Kiøbenhavn Aar 1755 for at opføre den nye Friderichs-Kirkes Bygning i Friderichsstad. Strax efter sin Ankomst blev han udnævnt til Professor i Architecturen eller Bygningskonsten og efter General-Major Thuras Død blev han Intendant des Batiment[s] du Roi. Han reiste hiem til Frankerige Aar 1771, fik St. Michels Orden og blev Kongelig Fransk Bygmester. Denne var den ældste af disse to Brødre. Om ham læses i HENNINGS Essai pag. 67.

18. Professor og Fransk Bygmester LUDVIG HENRY JARDIN kom ind med sin ældre Broder Aar 1755 til Kiøbenhavn og strax derefter udnævnt til Professor i Perspectiven ved Academiet. Døde her Aar 1759 gammel 29 Aar.

19. Professor og Hofbygmester CASPAR FRIDERICH HARSDORFF, lagde sig i sin Ungdom efter Mathematiquen for at blive employeret i Ingenieur-Corpsen. Da dette Academie var etableret i Kiøbenhavn, lagde han sig efter den civile Architectur og vandt Academiets store Præmie, som blev uddelt i Architecturen. Derpaa reiste han udenlands paa Academiets Stipendium til Paris og siden til Rom, kom hiem til sit Fæderland Aar 1764. Strax derpaa blev han academisk Medlem og Aar 1766 beskikket til Professor i Perspectiven ved Academiet. Aar 1770 blev han Kongelig Hofbygmester. Aar 1771 blev han Professor udi Architecturen eller Bygningskonsten, hvori han endnu publice docerer indtil nærværende Tid. Aar 1773 blev han udvalgt til Academiets Casserer og forblev Casserer indtil Aar 1776. I Aarene 1777 og 1778 var han Directeur ved Academiet. Han har bygt Kong Friderich den Femtes Mausolæum eller Liig-Capelle i Roskilde Domkirke. Om ham kand efterlæses i HENNINGS Essai Historique pag. 87-97.

20. Professor og Hofbygmester PETER MEYN, er Professor i Perspectiven, hvori han docerer; han er ogsaa Bygnings-Inspecteur.

21. Professor og Hof-Miniature- og Pastel-Maler CORNELIUS HØYER; er tillige Secretair ved Academiet, paa hvilket Embede han bekom Survivancen eller Ventebrev Aar 1772 og succederede Aar 1777. Fik Prædicat af Professor med Justice-Raads Rang Aar 178[1].

22. Professor ABRAHAM KALL er Professor Historiarum ved Kiøbenhavns Universitet, og fra Aar 1781 paatog sig at læse tillige her ved dette Academie over Mythologien eller Fabel-Læren og Historien.

NB. Endvidere haver ved dette Academie forhen læst og doceret.

23. Etats-Raad og Professor ved Universitætet i Kiel CHRISTIAN JOHANN BERGER

281

udi Anatomien fra Aar 1758 til Aar 1771, da han selv frasagde denne Profession.

24. Etats-Raad ELIAS SALOMON FRANTZ REVERDIL doceret ved dette Academie som Professor udi Geometrien fra Aar 1758 til Aar 1766, da han var blevet Kongelig Lector, og vedblev han som Olde-Professor udi Geometrien.

25. Justitz-Raad JOHANN HENRICH SCHLEGEL, Professor Philosophiae ved Kiøbenhavns Universitæt, samt Historiographus og Bibliothecarius Regius. Aar 1766 blev han Professor i Geometrien ved dette Academie og indtil Aar 1780, da han døde, 54 Aar gammel.

V. ved Academiet fra dets første Andlæg indtil nærværende Tid have været følgende SECRETAIRER, hvilke fra Aar 1758 have Votum lige med Professorerne.

1. Secretair CHRISTIAN ÆMILIUS BIEHL fra Aar 1753 til Aar 1777, da han døde.
2. Cancellie-Raad CORNELIUS HØYER fra Aar 1777 til nærværende Tid. Om ham er allerede nylig forhen nældt blant Professorerne No. 21.

VI. Dette Academie har haft følgende INFORMATORER:

a) udi frie Haand-Tegning: 1. En Person ved Navn WAHLER og 2. Maleren MARCUS CARDES, begge fra Aar 1751, hvilke ere nu bortdøde. 3. Maleren ERNST HENRIC LØFFELER fra Aar 1751. 4. Maleren HANS CLIO fra Aar 1753, døde i Decembr. 1785. 5. Maleren JÜRGEN DINES fra Decbr. 1785 til værende Tid.

b) udi Architecturen, Perspectiven og Geometrien: 1. nu afdøde Hof bygmester GEORG DAVID ANTHON, fra Aar 1751 til 1760 var han Informator i Geometrien, Architecturen og Perspectiven. Men han blev ey Professor ved Academiet, saa at det er urigtigt, hvad der staar under den Artikel ANTON i FUESLIS Künstler-Lexicon. 2. Architecten JOHANN DANIEL HANSEN fra Aar 1760 til 1763, har dernæst reyst paa Academiets Stipendium. 3. nu værende Stadsbygmester GEORG ERDMANN ROSENBERG fra Aar 1763 til 1765, hvornæst han reyste, dog uden for Academiets Stipendium. 4. Architecten HANS NÆSS (nu Renteskriver) fra Aar 1765 indtil Aarets Udgang 1782. 5. Architecten JOSEPH CHRISTIAN LILLIE in Januario 1783.

c) udi Ornamenter: Maleren JOHANN CHRISTIAN ALMER fra Aar 1771 og continuerer endnu; han har imidlertid reyst udenlands i 4 Aar og haft en anden i sit Stæd til at forestaae hans Vices.

VII. ved Academiet har været som INVENTARIE-SKRIVERE og FORVALTERE: 1. Bygnings-Forvalter THOMAS FRANDBEN NORUP fra Aar 1751 til 1780 inclusive. 2. JOSEPH BRENNER fra 1781 continuerer endnu.

VIII. Endnu to MODELLERE: 1. en Franskmand ved Navn LA TOUR, er død. 2. en ved Navn CAFFE. 3. JOSEPH BRENNER til Aar 1780, da han blev Forvalter.

282

4. PEDER IVERSEN SANDBERG, døde A. 1774. 5. JØRGEN BENDTSEN fra Aar 1775. 6. MICHAEL GLISNER fra Aar 1783.

NB. Eftersom i denne Anmærkning pag. 275 er nældt om dette Academies allerførste Medlem, Hof-Medailleur MAGNUS GUSTAV ARBIEN, saa vil man til Slutning ogsaa anføre samme Virtuoses Biographie:

Den Danske Hof-Medailleur MAGNUS GUSTAV ARBIEN var født i Christiania Aar 1716, havde fra Ungdom af lagt sig paa at gravere og at stikke i Metaller og Stene; han opholdt sig 3 Aar hos Hedlinger i Stokholm, hvor han i det i samme Stad Aar 1735 stiftede Maler- og Billedhugger-Academie vandt en Sølv-Medaille. Derpaa reiste han nogle Aar i Tydskland og Frankerige med en Pension fra Danmark, hvor han stak adskillige Medailler, ligesom og siden her efter sin Hiemkomst. Aar 1760 ville han have reist til St. Pedersborg, for sammestæds paa Forlangende at gravere en Medaille paa den Russiske Keiserindes Elisabeths Thrones-Bestigelse. Men hands Dødsfald, som indtraf sidst i January 1760, gjorde derudi Hindring. Aar 1743 blev han her Kongelig Hof-Medailleur i Kiøbenhavn.

EFTERRETNING OM NOGLE AF DE HERRER PROFESSORERS VED OMMÆLDTE ACADEMIE, DERES ARBEJDER.

I. af Hr. Justitz-Raad og Professor WIEDEWELTS Arbeide, som er forblevet i Kiøbenhavn, er allerede anført

a. i Vor Frue Kirke: Det BARTHOLINSKE Monument. Det FRANCKENAUISKE og det TORMISKE Epitaphium. See Den første Tome pag. 173. Ligeledes i Hellig Geistes Kirke: Det MÜLLERSKE Monument. Udi St. Petri Tydske Kirke: Det TITLEYSKE, det WEYSESKE, det MØLLMANNESKE Monument. Saa og det PONTOPPIDANSKE, det HAUBERSKE, det WIEDEWELTSKE Epitaphium. Og udi Holmens Kirke det HOPPESKE Monument. Det HASTESKE Monument i Reformeert Kirke.

Foruden disse tolv allerede ommældte Monumenter ere ogsaa i Stadens Kirker opsatte følgende Marmor-Monumenter, som af Profess. Wiedewelt ere forfærdigede, nemlig: Udi Vor Frue Kirke et Monument over sal. Etats-Raad og Borgemester JOHAN PETER SUHR. Det hele Monument er af hvid, blaae og guul Marmor, 7 Alen og 18 Tommer høyt, og 3 Alen 17 Tommer breed. Paa Inscriptions-Tauvlen er indhugget med forgyldte Bogstaver disse Ord: Her lagdes Etats-Raad og Borgemester JOHAN PETER SUHR, født i Kiøbeløv i Lolland den 12. Aug. 1712. Død i Kiøbenhavn den 28. May 1785, med sin forhen afdøde Hustrue ANNA DOROTHEA AAGAARD Fader til aatte Børn, men efterlod sig ikkun en Søn og trende Døttre, som for Faderlig Kiaerlighed have sat Ham disse Stene, og Han skal ihukommes som en af Landet og Staden vel fortient Borger. Oven over er en Egekrands. Neden

283

under et Baand af Cypresser. Tauvlen er indsluttet udi en blaa Marmor-, med Rosetter og Baand udziret Indfatning, som alt hviler paa et Fodstykke, hvorpaa i halv forhøyet Arbeide i hvid Marmor er andbragt Guds frygtighed og Redelighed med tilhørende Attributis, siddende ved et Altar. Tvende Taare-Krukker af Metal ere hæftede ved Enderne. Paa Friisen neden under er udhugget følgende bibelske Sprog: Graa Haar ere en deylig Krone, naar de findes paa Rætfærdigheds Vey, Ordsp. Cap. XVI V. 31. Et Gesims med trende Kragstene bærer det heele Monument.

Udi Liig-Capellet ved den Tydske St. Petri Kirke er af Profess. Wiedewelt opsat og forfærdiget et Grav-Minde over sal. Hr. ABRAHAM PELT, Banco-Commissarius og Sukker-Raffinadeur i Kiøbenhavn. Dette Monument er anbragt paa en Hiørne-Pille udi Capellet og bestaaer af en halv rund, oven til afbrudt Colonne af hvid Italiensk Marmor, hvorpaa er udhugget hands og hands Kones Vaaben. Indfatningen paa begge Siderne, som og Decorationen oven over er af blaa Marmor. Udi denne øverste Decoration er sat en Urne af hvid Marmor, med Motto udhugget: Staub vom Staube. Paa Colonnen neden under Vaabenerne er med forgyldte Bogstaver følgende Inscription: Denckmahl kindlicher Danckbarkeit für alle Barmherzigkeit und Treue, die Gott der Peltischen Familie erwiesen hat. Ihr verweslicher Theil ruhet in diesem Grabe, welches, weil mit Abraham Pelt die mänliche Linie derselben gäntzlich erloschen ist, nie wieder geöffnet wird.

ABRAHAM PELT

MAR. ELIS. MUSHARDT

geb. d. 11. Febr. st. v. 1695

geb. d. 13. Martii 1725

verehliget d. 18. Nov. 1743.

gest. d. 13. April 1783.

gest. d. i. Febr. 1760

und Ihr einziger Sohn JOHANN PETER PELT

geb. d. 12. Nov. 1744

gest. d. 25. Septbr. 1770

.

Dette Gravminde lod han forfærdige og opsætte i levende Live. Han lod ogsaa gjøre en Steen til at lægge over hands Grav med følgende Inscription: Ruhe-Stätte der Peltischen Familie, in welcher Abraham Pelt mit seinen Eltern, einigen seiner Geschwister, seiner Gattin und seinem 13 Jahre vor Ihm in die Ewigkeit gegangenen einzigen Sohne den Tag erwartet, wo kein Tod und keine Veraenderung mehr seyn wird. Denne Steen er nu indmuret oven paa Graven.

Paa Hellig Geistes Kirkegaard er af Professor Wiedewelt forfærdiget et Grav-Minde (eller en saa kaldet Liigsteen) af en nye Opfindelse, som er en oven paa halv-rund Marmorsteen, liggende paa tvende friestaaende Socler. Ved Hoved-Enden er af hvid Marmor indfattet en Lampe og ved Fødderne en Taare-Krukke. Inscriptionen er følgende: Dette Minde helliges CHRISTEN SCHIFTER, Capitaine i

Det Kongel. Danske Octroyerede Asiatiske Compagnies Tieneste, fød i Engersløv i Aarhus Stift den 21. Januarii 1741. Død i Kiøbenhavn den 8. January 1785. I Ægteskab med hans efterlatte Enke Karen Ibsen avlede han sex Børn, fire Sønner og to Døttre. Hvoraf en Søn er gaaet for ham ind i

Evigheden. I ham mistede Sælskabet et virksomt Lem; Religionen en sand Tilbeder; hands Hustrue en øm Ægtefælle; hands Børn en omhyggelig Fader. Kort er Menneskets Levetid og fuld af Uroe. Job XIV. 1.

b. Ligeledes er ogsaa paa det Kongelige Residentz-Slot Christiansborg anført RIDDER-SAHLENS Decoration, som ogsaa er af hands Arbeide, forsaavit det betreffer Billedhugger-Arbeidet. Fremdeles udi BILLED-GALLERIET over Cancellie-Løngangen ere opstillede tre Buster af Kongelige Personer, forfærdigede af ham af hviid Italiensk Statuarie-Marmor. (See Tom. I, pag. 535).

c. End videre af hands Arbeide findes udi Naturalie-Cabinettet ved det Høygrævelige Moltkeske Pallais Græv ADAM GOTTLÖB MOLTKES Portrait i Ridder-Ordens-Habiten en Medaillon i en Ramme paa et Postament, paa hvilket sidste det Høygrævelige Vaaben er anbragt. Portraitet, Vaabenet og andre Decorationer ere af hviid Italiensk Marmor; men det øvrige er af Norsk Lillianskioldisk Marmor.

d. Foruden anførte Arbeide har Professor Wiedewelt forfærdiget for Conference-Raad Ryberg i Kiøbenhavn salig Græve JOHAN HARTVIG ERNST BERNSTORFFS Buste i Ridder-Ordens-Habiten af den allerbeste hvide Italienske Marmor. Samme findes i Conference-Raad Rybergs Gaard No. 36 udi Store Kongens Gade. Ligeledes for Conference-Raad Ryberg har han forfærdiget en Säule eller Pille paa et Postament tilsammen af Norsk Marmor 10 Alen høy, som er opsat udi Conference-Raadens Hauge paa hans Herregaard Friderichsgave i Fyhn. Øverst er Pillen omhængt med tvende Krands, nemlig en Blomsterkrands og en Cypressekrands. Paa Pillen er udhugget med forgyldte Bogstaver: Den beste Ægtefælle MARGARETHA DOROTHEA OTTE, fød 1749. Død 1767. Helliget af N. RYBERG. Udi en Niche paa Postamentet er sat en Aske-Urne af hvid Marmor med udhugget Motto: Hisset. Oven øverst paa Pillen er sat et Granat-Æble. Dette Monument blev paa bemelte Stæd opsat i Juny Maaned 1785.

e. Det intenderede Billedhugger-Arbeide ved FRIDERIGHS-KIRKE i Frideriksstad saavel uden som inden i, af Statuer, Figurer og Bas-Reliefer, paa det til bemelte Kirke giorte Modelle, er altsammen af den Wiedeweltske Composition og Modelling, og findes fuldstændig anført herefter i denne Anden Tomes Tiende Kapitel Ottende Paragraph om Frideriks-Kirke.

285

f. Ved det nye indrættede OBSERVATORIUM ASTRONOMICUM paa Runde Taarn sees ogsaa Professor Wiedewelts Arbeyde ved Marmor-Tavlen med dens Inscription, hvorom er mældt i denne Anden Tomes VII Kapitel §. I. pag. 44.

II. Af det WIEDEWELTSKE prægtige Arbeide uden for Kiøbenhavn vil man alleneste anføre: a. I Roskilde Domkirke Kong CHRISTIAN DEN SIETTES BEGRAVELSES-MONUMENT af hviid Italiensk Marmor. Kongens fornemste Begivenheder og Stiftelser ere derpaa udi Bas relief paa begge Sider forestillede. Ved Hovedet og Fødderne sees to siddende Figurer udi naturlig Størrelse. Den ene Figur forestiller Landets Bedrøvelse ved Kongens Død. Den anden Figur forestiller Renomeen, som fremviiser Kong Christiani Sexti Portrait. Sarcophagen hviler paa fire Sphinger, som Symboler paa det menneskelige Livs Forandring. Den hele Gout i dette Monument er udi Stiil af de ældre Tider. Inscriptionen er anbragt paa fire Tavler:

Christianus VI. Rex Daniae, Nor-vegiae, &c. &c. Pietate in Deum. Benefactis in Populum. Constantia in Foederibus. Severitate in Solum Se Ipsum. Semper & Ubique Seculi Decus. Bogstaverne og Regalierne, som ligge oven paa, ere af Metal støbte og i Ilden forgyldte. Paa dette Monument blev begyndt at arbeide i Aaret 1760 og er fuldbragt 1768.

b. I samme Roskilde Domkirke udi det nye opbygte Kongelige Begravelses-Capelle sees det prægtige Marmor-Monument over Kong FRIDERICH DEN FEMTE. Samme Begravelses-Monument er stukken af Hr. Clemens; Kobber-Pladen er 29 Tommer breed og 19½ Tomme høj.

c. Dernæst i Sorøe Kirke er ved Professor Wiedewelt forfærdiget Baron LUDVIG HOLBERGS Monument, opsat i et Capelle, som er norden for Altaret ved Siden af det Thottiske Arve-Begravelse, hvor St. Petri og St. Pauli Altar forud har været. Monumentet bestaaer af en Marmor-Kiste, som staaer frit i Capellet. Den Side af Liigkisten, som vender ud til Kirken, er ziret med tvende Figurer i basso Relievo, hvoraf den ene forestiller Calliope, som lægger een af sine Laurbærkrandse paa et Volumen, der ligger paa et Altar og saaledes kroner hands Arbeide. Den anden Figur forestiller Polymnia, som skriver paa Mindet Aarstallet, da han gav sit Baronie til Sorøe Academie. Derimellem er sat følgende Inscription: LUDOVICO HOLBERG, Lib. Bar. B. D. S. M. P. Academia Sorana A.N.C. MDCCLXXX.

286

d. Paa Gientofte Mark ved Siden af Fredensborg-Vejen er opsat Græv BERNSTORFFS Støtte, forfærdiget af Professor Wiedewelt af Norsk Marmor 10 Alen og 14 Tomer høj og staaer paa en Terrasse. Ved Toppen er udhuggen en Egekrands, Corona Civica, og paa Postamentet sees paa den forreste Side en sammenbunden Korn-Neeg, en Hakke og Spade. Paa Bagsiden sees et omvendt Overflødheds-Horn, Cornu Copiae. Paa Forsiden af Obeliskens læses følgende Inskrift med indhugne og forgyldte Bogstaver: Æreminde efter Døden for JOHAN HARTVIG ERNST GRÆVE AF BERNSTORFF, som gav udskiftede Hovning frie, arvelige Gaarde, med Dem Stræbsomhed, Velstand, Alt til Mønster for Efterslægten MDCCLXVII. Oprettet af Godsets Takfulde Beboere MDCCLXXXIII. Paa Bagsiden staaer: Piis Manibus Johannis Hartvici Ernesti Comitum de Bernstorff, qvi Arva discreta immunia hæreditaria Largiendo industriam Opes Omnia impertiit in Exemplum Posteritati MDCCLXVII. P. S. S. Grati Coloni MDCCLXXXIII. Denne Støtte blev med Solennitet opsat den 28. Augusty Aar 1783.

e. Af de Decorationer og Statuer udi Fredensborg Slots-Hauge, som ere af Professor Wiedewelts Arbeide, er et Værk udgivet under Titel: Monumenta Fredensburgica, jussu Friderici Quinti Erecta, bestaaende af 37 Kobberblade i median Folio, ved JOHANNES GOTFRED BRADT. Dette Værk er en fuldstændig Samling af, hvad som der paa Stædet er af Prof. Wiedewelts Haand. Men hvad i øvrigt Normandsdalen er andgaaende, da er det af GRUNDT, og derudi har Prof. Wiedewelt ingen Deel.

f. Udi Haugen og Lundene paa Jægerspriis har Professor Wiedewelt efter Hs. Kongl. Høyheds Arve-Printz Friderichs Befaling anbragt og forfærdiget 60 Mindestene af forskiellige Arter over Danske, Norske og Holstenske berømte Mænd. Af disse Stene findes 26 i Kobber stukne udi et Skrift med denne Titel: De paa Jægerspriis ved Mindestene hædrede fortiente Mænds Levnets-

Beskrivelser, forfattede af PEDER TOPP WANDALL. Første Bind med Kobber. Khvn. 1783 in 4. Professor C. L. HIRSCHFELD i Kiel har udi hands udgivne Theorie der Gartenkunst pag. 197 des 3ten Bandes, gedrückt Leipzig 1781, udmærket nogle deraf iblant, saasom: Erkebisp ABSALONS, TYCHE BRAHES, PEDER COLBIØRNSSENS, ULRICH FRIDERIK GYLDENLØVES, FRIDERICH DANNESKIOLD SAMSØES, J. H. ERNST BERNSTORFFS. Noget om Fredensborg findes ogsaa i samme Værk.

III. Af Hr. Justitz-Raad og Professor WEIDENHAUPTS Arbeide i Kiøbenhavn er allerede i dette Skrift anført:

a. I St. Petri Tydske Kirke Monumentet over Brand-Major BOYE JUNGE. See Første Tome I Bog. I Kap. §. 2. pag. 43. Dernæst er ogsaa i Aaret 1786 paa

287

St. Petri Tydske Kirkes Kirkegaard af ham forfærdiget og opsat et Marmor-Monument over den store Natur-Forsker Conference-Raad OTTO FRIDERICH MÜLLER, som døde Aar 1784, og hvis Skrifter har hædret hands Fædreneland hos fremmede Nationer. Dette Monument forestiller en Pyramide af guulagtig Norsk Marmor, i hvis Midte er et bas Relief af hvid Italiensk Marmor med en siddende Genius, som i den venstre Haand holder en omvendt Fakkell, og med den høyre Haand trækker et Forhæng til Side, bag hvilket sees et Tempel med Naturens Billede. I en Niche over Sarcophagen staaer en Urne af hvid Italiensk Marmor, paa hvis Laag er anbragt en Sommerfugl som Siælens Billede og derunder en Orm som Legemets Billede. Over Nichen er en Tavle af sort Brabandsk Marmor med følgende Latinske Inscription: H. S. E. OTHO FRIDERICUS MÜLLER. Nat. II. Mart. MDCCXXX. Denat. XXVI. Decembr. MDCCLXXXIV. Qui Experientia Duce Naturæ Templum Intravit Peploque Ejus Reducto Vultum Deæ Vidit. Carus Amicis. Postgenitis Clarus. P. F. SUHM. Paa Siderne af Pyramiden er af Norsk Marmor anbragt en Muur af rustique, hvorpaa staaer tvende Sepulcral-Lamper af hvid Italiensk Marmor med Bronze-forgylde Flammer.

b. Frontespicen af det Danske Comædie-Huus, hvorom findes Efterretning i denne Anden Tomes IX Kap. §. 9. pag. 232 f. Endvidere

c. af Profess. WEIDENHAUPTS Arbeide sees ved Charlottenborg-Academie hands Receptions-Stykke, som er en siddende Figur i Gibs, halv naturlig Størrelse, der forestiller Minos, eller efter Fabelen, een af de tre Dommere i Plutos Rige, med den ene Haand hvilende sig paa et Scepter og med den anden Arm hvilende sig paa Skiæbnens Urne, siddende paa en Socle, det ene Been lagt over det andet Knæ. Ved Fødderne ligger en Vægtskaal og et Sværd, som ere Attributa for Rætfærdighed.

d. Ligeledes ved samme Konsternes Academie findes en staaende Anatomie-Figur af Gibs over halv naturlig Størrelse, liggende den høyre Haand paa Hovedet og med den venstre Haand hvilende sig paa en Urne, som staaer ved Siden. Den staaer og hviler sig paa det høyre Been og har det venstre Been bøyet. Denne Figur er af Professor Weidenhaupt forfærdiget til Academiets Brug, for paa samme at demonstrere Anatomien, for saa vit den henhører til Konsten.

e. Paa Christiansborgs-Slot har han efter Allerhøyeste Befaling forfærdiget til Hendes Kongl. Mayts. Dronning JULIANE MARIA tvende siddende Figurer af Gibs. Den ene er en Vulcanus, siddende paa sin Ambolt. Paa det venstre Knæ ligger en Hielm, hvilken han holder med den

venstre Haand, og i den høyre Haand en Hammer. Neden ved sig ligger to Skiolde, et Kaager med Pile og et Sværd. Den

288

anden Figur er en siddende Vesta draperet eller klædt. Paa høyre Side af samme staaer et antique Altar med Ild. Dette Altar, som er trekantet, er orneret paa de tre Hiørner oven til med Bukke-Hoveder og Festoner. Neden til staaer samme paa tre Bukke-Been. Vesta holder med den høyre Haand en Fakkell til Ilden, der brænder paa Altaret og i den venstre Haand en Brikke eller lidet Fad. Disse tvende Figurer ere placerede paa et Par Kakkelovne i et Aar 1780 indrettet Cabinet for Hendes Kongl. Majestæt.

f. Paa Christianshavn i Friderichs Tydske Kirke er af Professor Weidenhaupt forfærdiget og opsat et Monument af Marmor med Inscriptioner, tilhørende Hr. Kammer-Herre SUHM, hvori staaer tre Marmor-Liigkister, af hvilke den mellemste er af hviid Italiensk Marmor, og paa hver Side af samme staaer een af sort Brabansk Marmor udarbejdet Kiste. Om dette smukke Monument finder den gunstige Læser Efterretning i denne Tomes Tolvte Kapitel §. 4.

IV. Af det WEIDENHAUPTSKE prægtige Arbejde uden for Kiøbenhavn er at mærke:

a. I Roskilde Domkirke Enke-Dronnings SOPHIÆ MAGDALENÆ Monument af Marmor. Sarcophagen eller Liigkisten er af hvid Italiensk Marmor. Under samme ere tvende Socler af Norsk Marmor. Laaget af Liigkisten er paa de tvende lange Sider ziret med runde Frontoner, og Gesims[er] ere zirede med Blade. I Midten af Frontespicerne ere anbragte en Ørn. Oven paa Laaget ere mosaique eller fiirkantede Fyllinger med Rosseter imellem. Og midt oven paa Laaget en Vase eller Urne med en Krone. Under Laaget rundt om Kisten oven til er en Frise eller Platte til Inscriptionen. Paa de lange Sider er imod hver Ende en Consol med Canelyrer i Midten og neden til ere Triglypher eller Tansnidt (Dreyschlitz). Disse Consoler ere ornerede med Festons af Laurbærblade. Imellem disse Consoler er et Bas relief paa hver Side af sex allegoriske Figurer, hvoraf det ene forestiller Stiftelsen af Walløe-Kloster og det andet forestiller Bondestandens Frihed paa Hirschholms Amt. Gliderne neden til paa Kisten er ziret med slyngende Baand med Klaker[?] imellem. For hver af de smalle Ender sidder en rundt om arbejdet knælende Figur, af hvilke den ene forestiller Tiden, og den anden forestiller Renomeen eller Rygtet. Dette Arbejde er vel af Professor Weidenhaupt angiven udi en liden Modell, men med Arbejdet i Marmor er endnu ikke gjort Begyndelse.

b. Udi det grævelige MOLTKEske Begravelses-Capelle ved Karise Kirke udi Siælland er af Professor Weidenhaupt forfærdiget følgende Monument: En hvid Italiensk Marmor-Liigkiste, som er bestemt for Hs. Excell. Græv ADAM GOTTLÖB MOLTKEs anden Grævinde, opsat i bemælte Begravelses-Capell. Kisten er frie-staaende. Under samme ere tvende Socler af Norsk Marmor. Paa hver af de lange

289

Sider ere tvende Medaillons til Inscription, omgivne med Festonier af Laurbær-Blade. Ved Siden af disse ere tvende Lessener, orneret med Brikker. Midt paa Kisten og imellem disse Lessener er et Bas relief paa hver Side. Hvoraf det ene forestiller Sædeligheden, og det andet forestiller Religionen, ethver med deres Attribute. For de smalle Ender af Kisten, eller ved Hovedet og

Fødderne ere ligeledes af Italiensk Marmor tvende friestaaende Figurer, af hvilke den ene forestiller Dyden med en Lantse eller Spyd i den ene Haand og en Laurbærkrands i den anden Haand. Men den anden Figur forestiller den ævige Lyksalighed, har en Ildflamme i den ene Haand og en Palmegreen i den anden Haand. Laaget paa Kisten er desuden orneret paa de lange Sider med en Krands af Egeblade, og igiennem samme gaaer en Palme-Green og en Laurbær-Green over Kors, og paa hver af de smalle Ender er en Laurbær-Krands foruden Perler og andre Ornamente, der befinder sig oven og neden om Kisten.

c. Udi Græv BERNSTORFFS Hauge paa Godset Bernstorff ved Gientofte er af Professor Weidenhaupt forfærdiget for Græv STOLBERG og sammestæds opsat et lidet Monument over den unge Grævinde Schimmelmänn, EMILIA RANTZAU. Det bestaaer af en Vase Sepulcral med Piedestall, tilsammen af Norsk Marmor i alt noget over 3 Alen høy. Vasen har en kort Fod, oven og neden orneret med Quadroner. I Midten rundt om slynget med Cypress-Grene. Herimellem og de underste Quadroner behængt med Draperie i Festonier. Imellem de øverste Quadroner og Cypresserne var fordybet udhugget (Emilia heilig.) Paa Würfelen af Piedestallen var ligeledes med fordybede Bogstaver udhugget Geboren D. 2. Junii 1752. Gestorben D. 6. Febr. 1780.

d. Ligeledes har Professor Weidenhaupt forfærdiget de EICHSTEDTSKE MONUMENTER i Fyhn i et Liig-Capelle, som dertil er indrættet. Samme bestaaer af to Epitaphier. Det ene er for Hs. Excell. Hr. General og Staats-Minister von Eichstedt selv, og det andet er over samme Herres afdøde Søn, bestaaende af tvende Genier eller Børn med Vinger i dobbelt naturlig Størrelse paa Knæ, havende imellem sig en rund Medaillon med Generalens Portrait i Profil fra Siden i Bryststykke, med den ene Arm hviler enhver paa denne Medaillon, som er omgivet med et Draperie eller Klæde, og i den anden Haand har enhver en udslukket Fakkell. Dette er forfærdiget af hvid Italiensk Marmor. Bag ved dette er opreyst af Norsk Marmor en Inscriptions-Tavle, oven paa med en Gesims, hvorpaa ligger igjen af Italiensk Marmor en Trophæe, bestaaende af en Hielm, omgivet med en Laurbærkrands. Bag samme over Kors ligger en Commando-Stav og et Sværd. Sønnens er ligedan med den Forskiæl, at Geniernes Arme er noget anderledes

290

vundet, mens de har dog samme Forretning som de foregaaende, og at Sønnens Portrait er her i Medaillon. Trophæen over samme er ligeledes en Hielm, men Krandsen om samme er af smaa Blomster, som kaldes Vergiss Mir Nicht. Bag ved ligger en Basune og et Sværd over Kors.

Bag ved Charlottenborg Slot er en stor BOTANISK HAUGE, som gaaer bag alle de Gaarde og Bygninger ved Nyehavns søndre Side, lige ned til den Kongelige Mynt. Denne Hauge var i fordom Tid Charlottenborg-Slots Hauge og var da beprydet med en Mængde rare Frugt-Træer, saa og med Postamente. Men Aar 1778 er her andlagt en botanisk Hauge, hvori findes en Mængde udenlandske rare Gevæxter og Urter. Og er Slotshaugen nu dertil meget smukt indrættet, tilligemed Drive-Huse. Denne botaniske Hauge tilhører nu Kjøbenhavns Universitet, som holder her en Lector Botanices og en botanisk Gartner. Det er tillige at mærke, at af Kong Friderich V var Aar 1753 andlagt DEN BOTANISKE HAUGE i Frideriksstad eller Amalienborg af 35000 Qvadrat-Alen med dertil hørende Bygninger og Drivehuuse. Men samme botaniske Hauge blev efter 25 Aars Forløb demoleret og forflyttet hen til Charlottenborg Aar 1778 af Kong Christian VII og ved Hs. Majts. allernaadigste Foranstaltning nu indrettet her. Kongen har til denne botaniske Hauge skienket 5500 Rdr., som tilligemed 231 Rdr. 3 Mk. 6 Sk., der endnu fra forrige Tider tilhøre samme botaniske Hauge, udgiøre en Capital af 5731 Rdr. 3 Mk. 6 Sk., hvis Renter anvendes til Haugen selv og

Værelsernes Vedligeholdelse, samt hvad meere dertil kand behøves. Og bestyres dette af en dertil anordnet Kongelig Commission (Procantzler Dr. H. F. JANSONS Beskrivelse paa Universitetets Midler og Indkomster pag. 35.)

§. 4.

4: Gjethuset

DET KONGELIGE GIETHUUS er en anseelig, grundmuret Bygning, 89 Alen lang, beliggende paa Kongens Nye Torv eller Hallands-Aas

291

næst ved Comædie-Huset. Aar 1671 har Kong Christian den Femte opbyggt Giethuset, og blev det da af ham indrættet til et Canon-Støber-Værk og Klokkestøberie, hvis Smelte-Ovne vare meget vel indrættede med saadan Fordeel, at ingen Forbædring efter indsigtfulde og kyndige Mænds Omdømme kunde foretages. Fra Aar 1682 blev her paa Giethuset holdt Guds-Tieneste for Stadens Garnison i nogle Aar indtil Aar 1706, da Den Herre Zebaoths Kirke eller Garnisons Kirke var opbyggt. Midt paa Giethusets Bygning er et Steen-Portal med en Port, og i Frontispicen sees Kong Christian den Femtes Navn i dobbelt Chiffre med Krone over, ziret neden til ved Gesimsen med to liggende Løver omgivne med adskillig Krigs-Armatur. Alle Metal-Canoner og Mørsere bleve her i Kong Christian den Femtes, K. Friderich den Fierdes og K. Christian den Siettes Tid støbte til Søe- og Land-Etatens Fornødenhed. Aar 1729 var Kong Friderich den Fierde med sine Ministre her paa Giethuset nærværende ved en Canons Støbning, hvis smæltede Metal tog en uræt Vey, hvorved den tilstædeværende Mængde af Tilskuere blev sat i den allerstørste Skræk, samt hastigste Vending og Bevægelse, saa at Kongens høye Person ikke nøye nok adskiltest, men kom i temmelig Tryk og Klemme (PONTOPPIDANS Atlas Tom. 1. pag. 358). Paa dette Giethuus er ogsaa en stor Deel Kirke-Klokker støbte, iblant hvilke ere Christiansborgs Slots-Klokke, saa og de store Kirke-Klokker i Vor Frue Kirke-Taarn. Ligeledes er paa dette Giethuus Aar 1768 den 2. Marty bleven støbt i tre Minutter og nogle Sekunder Kong Friderich den Femtes Statua Equestris eller Statue til Hest ved General-Commissair Goir, som forestod samme Konst-Stykkets Støbning; men Modellen var giort af Jacque Frangois Joseph Sally. Faae Maaneder derefter nemlig den 15. Augusty blev samme Statue Equestre af Hof-Tømmermester Zuber flyttet ud fra Giethuset og ved ham udført til Amalienborg, samt den næstfølgende Dag den 16. Augusty af ham opsat paa sit Piedestall med største Solennitæt paa Frideriksstads Torv. Fra den

292

Tid af stod Giethuset øde og blev ey brugt i mange Aar til Canon-eller Klokke-Støberie. Hvorudover efter Kong Christian den Syvendes Befaling in Juny Aar 1776 ere paa Giethuset indrættede i to Etager meget smukke Værelser, hvilke beboes af Chefen for Ingenieur- og Artillerie-Corpsset, og formodentlig blive herefter bestemte til at være en bestandig Residenz for Chefen for det Kongelige Artillerie-Corps. Dog er den store Ovn, hvori Kong Friderichs V Statue blev støbt, forbleven staaende indtil videre.

Paa Giethuset er ogsaa indrættet en stor HØRE-SAHL eller AUDITORIUM, hvor Professor Krebs efter Kongelig Befaling holder om Vinteren sine offentlige Forelæsninger for de Herrer Officerer af Garnisonen i mathematiske og militairiske Videnskaber. Ligeledes er her paa Giethuset indrættet en anden meget anseelig Sahl, som er bestemt til ARTILLERIE-STYKJUNKERES OFFENTLIGE EXAMEN, naar de blive Officerer. Giethuset blev nu bestemt herefter til anden offentlig Brug, og fornemlig fik Artilleriet den største Nytte deraf. Thi da den DANSKE ARTILLERIE-SKOLES Hoved-Periode havde taget sin Begyndelse Aar 1771, og visse ordentlige offentlige Lærere med Kongelige Gage bleve beskikkede ved ARTILLERIE-SKOLEN, som tilforn ikkun havde haft et Auditorium eller Høre-Sahl, tilligemed et Bibliothek-Værelse og en Model-Samling i de nye Bygninger paa Tøyhuset. Saa blev nu

ARTILLERIE-SKOLEN

andlagt paa forrige Giethuus, og i et Baghuus ved Giethuset bleve indrættet Værelser for 18 unge Artillerie-Cadetter, hvor de have Seng og andre Fornødenheder. De ligge to paa eet Værelse tilsammen i een Seng, som bestaaer af Matratser. De have to store Fælles-Sahle, hvori lægges Varme om Vinteren. Udi samme Bygning er en Spisemester, som efter en fast betinget Accord efter deres Gages Forhold bespiser dem alle ved eet Bord under bestandig Opsigt af den hos

293

dem boende Officeer. De maa frisere sig selv, klæde sig reenlig og næt i deres Mondour. Men deres Opvartning og Værelsernes Reenholdelse besørger af de dertil bestilte Folk. Alle de Artillerie-Cadetter, som antages i denne Anstalt, staae under nøye Opsigt af den Artillerie-Officeer, som boer i samme Etage og saa got som midt imellem dem og altsaa kand, fra Grunden af, lære Dag og Nat at kiænde deres Opførsel og Flid. Dagen er inddeelt for dem paa følgende Maade: Om Morgenen Kl. 6 maa de staae op, hvorpaa holdes en kort Bede-Time og siden, medens de klæde sig paa, spises Frokost. Klokken 8 begynder Forelæsningerne i den nys ommældte store Høresahl paa Tøyhuset og vedvarer til Kl. 12, da der vexelviis læses to Timer Mathesis og to Timer Artillerie. Saasart de komme hiem, spises til Middag og efter Maaltidet havs Friheds-Time til Klokken 2. Om Eftermiddagen fra Kl. 2 til 4 er daglig Ridse- og Tegne-Timer, og fra Kl. 4 til 6 bliver vexelviis lært Sprog og Geographie. Alle Eftermiddags-Lectiøner gives paa Giethuset, eftersom her behørig Varme og Lys, samt den derved fornødne Opsyn finder Stæd. Fra Klokken 6 er Friheds-Tiden, dog maa de alle være hiemme Kl. 8 for at kunde igientage den Dags Forelæsning, hvorpaa da Kl. 9 spises Aftens-Mad, og derefter holdes Bedetime. Klokken 10 maa de alle være til Sengs. De maa ey heller gaae ud af Stiftelsen uden bemælte Officeers Tilladelse.

Inddeelingen af ARTILLERIE-SKOLEN er i to Klasser. Underfyrværkerne kaldes nu Stykjunkere. I den saakaldte anden Klasse, som de Yngstes, gives Underviisning i Skrivning og Regning (for dem, som have det nødig), i Begyndelses-Grundene af Tegning med rød Kridt, i den Danske og Tydske Orthographie og i lætte Oversættelser, i den politiske Geographie og i den reene Mathematique. I den første Klasse, eller de Ældres, læses over den heele Artillerie-Videnskab i den hele Omkreds, over den rene Mathematik, følgelig Arithmetik, Geometrie, Trigonometrie og simple Algebra, over de besyn-

294

derlige Deele af Mathematik, Mechanik, Hydrostatik, Hydraulik og Fortifications-Konsten, saa og over den mathematiske, physiske og politiske Geographie. De øves tillige i vanskelige Oversættelser af begge Sprog, saa og i Stiil, samt anføres til flere Slags Tegninger. Saaledes gaaer Forelæsninger for sig uophørlig i tre Uger, og den fjerde Uge er bestemt til praktiske Øvelser. Da lære Stykjunkere af den første Klasse paa Laboratorium under en Fyrværker-Capitains Anførsel at forfærdige Konst-Ild saavel til Fornøjelse som til Alvor. De blive af Artillerie-Læreren anførte i de til Korpset hørende Værkstæder paa Tøymuset. De blive, ved at tage alle Ting selv i Øyesynet, giorte bekiendte med de adskillige Ting, som henhøre til Artillerie-Væsenet og anviiste hertil, selv virkelig at see og anvende alt det, som de forhen har lært i Forelæsningerne om Tømmerets, Jernets og adskillige Metalls Væsen og Godhed. Ikke mindre lære de at erfare Haandgrebene ved adskilligt Arbeide og at dømme om en Canons Godhed. Om Sommeren blive de ogsaa ved Læreren i Mathematiken øvede i den fjerde Uge i at opmaale en Mark, nivellere og deslige. Den øvrige Deel i saadan en Uge maa de anvende til at forfærdige smukke Tegninger. Med faa Ord: De øves i Exerceren saavel med Haandgevæhr, som med adskillig Slags grov Skyts, ligeledes i at marchere, svinge og alt, hvad udgjør det udvortes hos en Soldat. Forflyttelsen op i den første Classe skeer ved at underkaste sig en skarp Examen over alt det, hvad er lært i den anden Classe. Men endnu en langt strængere Prøve og Examen forestaaer dem, naar en ledig Officeer-Plads skal besættes. Saasnart Læreren mælder, at den første Classe er af ham bragt saa vit, at de ere dygtige til at underkaste sig en Examen og ham gives Befaling at holde samme offentlige Examen, saa ophøre alle Forelæsninger for Stykjunkerne i denne Classe. De forsamle sig baade For- og Eftermiddag paa den store Høre-Sahl, hvor de sidde saa langt fra hinanden, at den ene ikke kand hielppe den anden. Den examinerende Lærer tilsiger dem i Pen-

295

nen et Spørgsmaal. Og dette Spørgsmaal maa de strax paa Stædet skriftlig besvare. Dem gives Tid og Roe, men hverken Bog eller Dictata tilstaaes dem til dets Besvarelse. Læreren er uophørlig nærværende. Og naar enhver er færdig med sit Svar, dicterer han dem det andet Spørgsmaal, og paa den Maade tilsiger den examinerende Lærer dem saa mange Spørgsmaale, som han selv finder for got. Naar Examen er gandske til Ende, gaaer Examinator (ofte i Overværelse med kyndige Officerer) ethvert Svar igiennem med Stykjunkerne og viiser enhver af dem, hvori de har taget Feil og overbeviser dem derved, at ingen Uræt vederfares dem i at bedømme deres Svar paa de givne Spørgsmaal ved den holdte Examen. De examinerede Stykjunkeres Svar paa de foresatte Spørgsmaale optegnes tilligemed de fortiente Karakterer, inddeelte paa Tabeller i Rubriker, hvilke giæmmes i Arkivet. Den, som har de fleeste og beste Karakterer, erholder Officeer-Pladsen. Og naar flere paa engang blive promoverede, saa bliver han den ældste uden Henseende til Alder og Familie. Over deres Fremgang i Sprogene og Geographie, saavelsom ogsaa i Tegning og Ridsning gives ligedanne Tabeller. Ligesom og samtlige Lærere give en Tabell over samme Stykjunkeres Flid og Dygtighed. Og den Officeer, som har den nøyere Opsyn over dem, maa ligeledes give Tabell over hands Opførsel og øvrige Væsen. Alt dette kommer under Betragtning ved Promotionen. Ved denne Indretning har man opnaaet det store Øyemærke, at biebringe denne Ungdom en frugtbringende Frygt og tillige opvække dem til Æmulation og Ambition at indlægge sig Ære ved Flid og Stræbsomhed. Man har ogsaa seet deraf de herligste Frugter.

Aar 1776 den 8. Juny skeedte den første høytidelige Examen med Artillerie-Stykjunkerne paa forhen ommældte anseelige Sahl her paa Giethuset i Overværelse af Generalitæts-Collegiet og

mange andre fornemme Tilstædeværende. Hr. Premier-Lieutenant VON ABRAHAMSON, som ordentlig Lærer ved dette høyprikelige Artillerie-Institut,

296

aabnede den høytidelige Act med en Tale, hvorpaa han examinerede i Geographien. Hr. Professor og Premier-Lieutenant VON KREBS examinerede i Mathematiquen. Og Hr. Capitain VON MECHLENBURG tilsidst i Artilleriet. De, som bleve examinerede, vare Artillerie-Stykjunkere af første Classe, hvilke besvarede muntlig de dem forelagte Spørgsmaale til den hele Forsamlings største Biefald. Men [ved] en tilforn holden skriftlig, meget skarp Examen bleve fem Stykjunkere i Særdeleshed befunden beqvemme, og de bekom derfor strax efter sustinered muntlig Examen de Kongelige Ordres som Second-Lieutenanter i Artilleriet og Felt-Tegnet af Hr. Oberst von Bielefeldt.

I Følge det Kongelige Regulativ om denne Artillerie-Skole og Institut ere anordnede følgende offentlige Lærere til Artillerie-Stykjunkeres og Cadetternes Underviisning i de mathematiske Videnskaber, Artillerie og andre Sciencer. Disse Lærere i Artillerie og Mathematique skal altid udvælges af Artillerie-Corpsets Officeerer. Til dette Kongelige Institut og Lærernes Gage er efter ommældte Regulativ henlagt aarlig et Tusinde Rdr. at anvendes, saa at en Lærer i Artillerie-Konsten nyder 300 Rdr. En Lærer i Mathematik faaer 200 Rdr. En Lærer i det Tydske og Danske Sprog, saavel som i Geographien og Historie er tillagt 150 Rdr. En Lærer i den frie Haandtegning nyder 100 Rdr. En Lærer i Skrivning og Regning, som tillige giver de første Grunde i den Tydske Orthographie eller Skrive-Rigtighed faaer 100 Rdr. Til nogle Officerers Underviisning i fremmede Sprog, saa og til at anskaffe Instrumenter, Landkortter, Skrive-Materialier er henlagt 150 Rdr. Desuden 50 Rdr. aarlig til at forøge Artilleriets Bibliothek med de beste og brugbareste Bøger og Værker, som høre til Artilleriet efter alle dets Deele, til de mathematiske Videnskaber og til Taktik, hvilke Bøger at anskaffe det paaligger Læreren i Artilleriet at besørge indkiøbte.

Endvidere er under 25. Marty 1772 befalet, følgende væsentlige Poster at iagttages, nemlig: At i denne Skole-Anstalt skulle egentlig

297

læres Artilleriet i sin hele Omkreds, den rene Mathematik, følgelig Arithmetik, Geometrie, Trigonometrie og simple Algebra, Mechanik, Hydrostatik, Hydraulik og Befæstnings-Konsten, Geographie saavel den mathematiske som den politiske, Historie, det Tydske og Danske Sprog, Tegning og for Begyndere Skrivning og Regning. Lærlingerne skulle deeles i to Klasser, og de ommældte Videnskaber biebringes enhver af dem efter den fastsatte Forskrift, saa at to Lærere kand læse paa een og den samme Tid, hver paa sin Lære-Sahl, hvorudover begge Klasser faae den fornødne Læsning, uden at den ene Lærer har nødig at bie til den anden Lærer har aflæst. Ingen Promotion eller Forfremmelse fra een Klasse i den anden, meget mindre Promotion til at blive Officeer har Stæd, uden allene efter en nøye foregangen holden skarp Examen. De leedige Officeer-Pladse skal staae aabne eet Aar, dog skulle de dertil befordrede Subjecta ikke derved afgaae noget, men ved deres Forfremmelse nyde de Anciennetet fra Vacancens Dato, og tillige til deres Equiperen 100 Rdr., saa og efter seenere Reskript af 18. January 1778 et mathematisk Bestik.

Ved denne KONGELIGE ARTILLERIE-SKOLE ere beskikkede følgende ordentlige offentlige Lærere:

1. Hr. Professor H. J. v. KREBS, Professor i Mathematiquen og Premier-Lieutenant ved Artillerie-Corpset, er født Aar 1742 i Fahretoft i Tøndern Amt i det Slesvigske, hvor hans Fader var Sogne-Præst, som ogsaa havde bestemt ham til det hellige, præstelige Embede og havde underviist ham selv privatim in humanioribus, saa at han ved Paaske Aar 1761 kunde gaae paa Gymnasium i Altona. Her udi Altona studerede han som Theolog til Paaske 1764. Foruden de Timer, i hvilke han flittig besøgte og anhørte theologiske Collegia fornemlig, hørte han ogsaa et Collegium over den rene Mathematik hos Doct. og Professor Proffe. Men baade denne fortræffelige Læreres ypperlige Gaver i sit Foredrag og Lærdomme, saa og Hr. Krebs's egen naturlige Inclination til Mathematique foraarsagede, at han fra den Tid af elskede ingen Videnskab saa høyt som Mathematik. Da han derpaa Aar 1764 besøgte Universitætet til Göttingen, fortsatte han under den bekjendte Mathematicus Hr. Hof-Raad Kaestner med al Flid sit mathematiske Studium og

298

forlod strax gandske det theologiske Studium. Som blot Mathematicus søgte han i Begyndelsen af Aar 1765 immediate hos Kong Friderich den Femte at blive Ingenieur- eller Artillerie-Officeer og fik Kongelig Løvte paa den første Officeer-Plads i Artillerie-Corpset (i Kraft af de ham givne ypperlige Testimonia af Hr. Doct. og Professor Proffe i Altona, samt af den berømte Hof-Raad Kaestner i Göttingen), naar han til Kiøbenhavn ankom. Aar 1766 reyste han til Kiøbenhavn og blev ved Nye-Aars-Tider 1767 Lieutenant i det Kongelige Artillerie-Corps. Udi Augusty Maaned 1768 blev Artillerie-Cadetternes Information i de mathematiske Videnskaber ham anbetroet, og Aar 1772 blev han ordentlig Lærer i Mathematik og de militairiske Videnskaber paa det Kongelige Land-Cadett-Academie. Aar 1773 den 4. Marty blev han Premier-Lieutenant i Artillerie-Corps, og Aar 1776 blev han allernaadigst anbefalet at holde mathematiske og militairiske Forelæsninger for de Herrer Officerer, og blev han tillige beskikket til Professor i Mathematiken. Hands hidtil udgivne Skrifter ere: Begyndelses-Grunde til den rene Mathematik, Første Deel, Arithmetiken in 8vo Aar 1777 og Anden Deel, Geometrien in 8. Aar 1778. Den Struenseiske Krigs-Bygnings-Konst i tre Deelee. Saa og et Compendium over Krigs-Videnskaben eller Tactiken in 8. Aar 1782.

2. Hr. Capitain-Lieutenant WERNER HANS FRIDERICH VON ABRAHAMSON, ordentlig offentlig Lærer ved Artillerie-Skolen og Capitain-Lieutenant i Artilleriet.

3. Hr. Professor KLEVE, offentlig ordentlig Lærer ved Artillerie-Skolen i den frie Haandtegning og forhen Lieutenant i Artilleriet, men er nu gaaet gandske ud af det militaire; han er tillige Kongelig Graveur.

4. Hr. Capitain VON MECHLENBURG, Capitain i Artilleriet, er den første og fornemste ordentlig offentlig Lærer ved Artillerie-Skolen.

Udi den store Sahl paa Giethuset holdes med Kongelig Tilladelse om Vinteren ugentlig hver Søndag Eftermiddag Klokken 6 Concert af Directionen for den store Concert, som blev begyndt udi November Maaned Aar 1776. Giethuset var den 12. May Aar 1778 prægtig illumineret med Lamper, da den Russiske Minister i Kiøbenhavn gav her i Giæthuset et prægtigt Festin i Andledning af Stor-Fyrstens Fødsel. Hele Facaden af Giethuset var Natten igiennem illumineret med 8000 Blik-Lamper. I Midten var det Russisk-Keyserlige Vaaben malet og under samme stod Begyndelses-Bogstaverne af Keyserindens, Storfyrstens, Hands Gemahlindes og den unge Printzes Navne.

§. 5.

5: Adelige Palæer på Kongens Nytorv

Af de Bygninger, som zire Kongens Nye Torv eller Hallands-Aas, maa næst efter Charlottenborg-Slot og Giethusets Bygning, ogsaa mærkes disse fordum værende adelige Hotells, nemlig:

a. Den i forrige Tider saa kaldte GROSS-KANTZLERS GRÆV HOLSTES GAARD No. 130, beliggende paa Hiørnet af Kongens Nye Torv og Viingaardstræde. Den er opbyggt af den berømte Danske Søe-Helt General-Admiral Niels Juel. Denne Gaard blev lagt i Aske den 8. January 1748, men opbyggt i alle Maader ligesom forhen, hvis Aftegning sees i THURAS Hafn. Hod. Tab. LIV. Nu er denne Gaard ved Auction kommen i private Folks Hænder og ejes af Etats-Raad Casten Ancher. Udi denne Gaard er andlagt

DET KONGELIGE MEUBEL-MAGAZIN, hvilket er aabnet alle Søgne-Dage fra Klokken 10 til Kl. 2 Formiddag og fra Kl. 4 til KL 6 Eftermiddag. Her kand bekommes til Kiøbs alle Sorter Chatoller, Commoder, Toaletter, Speile, Consol-Borde, Skriver-Borde, Spille-Borde, Servanter, Sye- og The-Borde af adskillig Træe, Ottomaner, Sophaer, Lehne- og Taffelstole, saavel forgyldte og laquerede, som simple. Tillige forgyldt og forsølvet Giørtler-Arbejde, trearmede og enkelte Taffel- og Spille-Stager, Lyse-Arme, The-Machiner, Kaffekander, Platmenager, Skeer, Dørbeslag, Kammer-Herre-Nøgler, adskillig Slags Knive og Gaffeler, bronzerede Gibs-Statuer, lakeerte og forgyldte Piedestaller. Over dette Meubel-Magazin er beskikket en Inspecteur med en Fuldmægtig.

b. Det forhen værende GRAMMISKE HOTEL, beliggende paa Hiørnet af Østergade og Kongens Nye Torv, tæt ved Hoved-Vagten. Det er opbyggt af da værende Gross-Kantzler Græv AHLEFELDT. Aftegningen sees i THURAS Hafn. Hod. Tab. LVI. Udi dette Hotell holdt det da værende KONST-ACADEMIE i Kiøbenhavn den 21. Octobr. 1701 sin St. Lucas Festin, da Pallas blev ved Illumination i Vinduet forestillet at præsentere Kong Friderich den Fierdes Portrait, og Konst-

Videnskaberne, nemlig: Architecturen, Musiquen, og Arithmetiquen staaende paa høyre Haand, samt ved den venstre Haand Maler- og Billedhugger-Konsten. Imellem hvilke var Astronomien, tilligemed de til hver Konst henhørende Instrumenter. Disse Konst-Videnskaber, som vare naturel pousserede, bleve indførte at tale saaledes til Kongen: Nos Patriæ Fines & dulcia Linqvimus Arva, Italico expulsæ Marte Furente Solo. Ad Te Confugimus, Fretæ Bonitate Perenni, Artibus a Teneris Qua, FRIDERICE, Faves. Excipe Clementi Vultu, Nec Sperne Fugatas, Præsidium in Nostrum Sceptra Tremenda Vibra! I et andet Vindue blev og Billedhugger-Konsten forestillet, som stod i Begreb med at faconnere Kongens Billede, hvorunder var skrevet: Merito Te Destinatus Ævo, dvs.: Dine Fortienester ere bestemte at bevares for Eftertiden. Og derunder: Modo Fas Sit Fingere Numen, dvs.: Om det ellers er billigt at gjøre sig en Guddom. Man saae og Maler-Konsten, som var i Arbeide med at skildre Dronningens Portrait. Hvorover var dette Lemma: Arte Est Formosior Omni, dvs.: Hendes Deilighed overstiger al Konst. Neden under Skilderiet stod disse Ord: Sed Virtute Dea Non Effingenda Colore, dvs.: Men i Henseende til Dyden er Hun en Gudinde, som ey kand skildres.

c. Det THOTTHISKE, men nu REEDTZISKE Pallads, beliggende paa Hiørnet af Kongens Nye Torv og Dronningens Breedgade, er opbyggt af Hs. Høye Excell. Græv CHRISTIAN GÜLDENLOWE og har derefter tilhørt Græve af DANNESCHIOLD-SAMSØE, men siden kjøbt af Græve og Stats-Minister OTTO THOTH, som gav det en ypperlig Andseelse baade udvendig og indvendig, og lod over Frontispicen sætte det Thottiske Vaaben. Bygningen er prydet paa den ene Side med Korinthiske og paa den anden Side med Doriske Piliasterer. I Bag-Gaarden ved Haugen lod Græv Thoth opsætte en stor Bygning, hvori blev giæmt det fortræffelige, store THOTTISKE BIBLIOTHEK, som var eet af de talrigeste og beste Bibliotheker baade formedelst sin Størrelse og Kostbarhed samt Forraad paa rare Bøgers adskillige Editioner, saa og i

301

Henseende til gamle, rare, trykte Bøger og Manuscripter. Boghallen her var anseelig. Den trykte Catalogus over dette Thottiske Bibliothek, da det ved Auction efter Græv Thotts Død blev bortsolgt, udviiser dets anseelige Størrelse. Hos Bibliotheket var et riigt og kostbart MYNT-KABINET. I samme Bygnings øverste eller tredie Etage var et ANTIQUARISK RUSTKAMMER, som fremviiste den største Mængde af de ældre Tidens Skydegevæhr og Krigsvaaben, saa og mange andre Antiquitæter, som henhøre til den hedenske Gudstieneste i fordum Tid. Endvidere et NATURALIE-KAMMER, som fremviiste en stor Forraad af Dyr, Coqviller, Coraller, Mineralier, Fossilier af de rareste Stykker, matematiske og physiske Instrumenter. Paa Taget af denne Bibliotheks-Bygning er en Altan saa høyt i Veiret andlagt med saa frie en Udsigt til alle Sider, at den kand gjøre Tieneste for et Observatorium Astronomicum. Græv Otto Thott døde i Septembr. Aar 1785, og efter hands Død tilfaldt dette Hotel Hr. Kammer-Herre Reedtz som Universal-Arving, som nu fører Navn af REEDTZ THOTT.

§. 6.

6: Nyhavn

NYEHAVN er en anseelig, lang Skibs-Havn, som er gravet og andlagt i Kong Christian den Femtes Tid. Den blev begyndt at graves den 6. Septembr. Aar 1671 og holder 720 Alen i sin Længde med en anseelig og proportioneret Bredhed. Den gaaer fra Kongens Nye Torv ud til Strømmen eller den store Havn, og er forsynet med Bulværk ved Siderne. Man seer her i Nyhavn altid om Sommeren ved begge Siderne en stor Mængde store og smaa Skibe liggende langs med Bulværket, hvilke udlosse og udsælge deres indehavende Ladninger og Vahre af alle Slags Brændeved, Bøg, Elle, Fyrr og Biirk, Muur- og Tagsteen, Garver-Bark, Bræder og Tømmerlast, Jern, Hiultømmer, Jydsk Meel, Femersk Hvede og Byg, Siællandsk Frugt, etc. til Stadens Indbyggere. Havnefogeden, hos hvem enhver Skipper anmelder sig, førend han haler ind i Havnen, anviiser enhver det Stæd, hvor han

302

med sit Fahrtøys skal ligge. Man kand om Sommeren ofte tælle 400 og flere Skiberomme at ligge her paa engang ved begge Sider af Havnen at sælge. Langs med Bulværket staaer justerede Favne-Maal til Brændeved, som isættes af visse dertil af Magistraten beskikkede Favnsættere.

Ved begge Sider af Nyehavn ere Stadens Huuse andlagte. Den nordre Side kaldes BYENS SIDE eller Soel-Siden, hvis Huuse og Gaarde ligge i en snorræt Linie med Gothersgaden. Den sydlige Side kaldes SLOTS-SIDEN eller den mørke Side, hvis Huse tilforn vare meget smaa Bygninger i lige Linie med Charlottenborg-Slot, alle ligeens af een eneste Etage uden Kiælder med en liden Qvist, og vare bygte til Dronning Charlottæ Amaliæ Hof-Betienteres frie Værelser, hvor ogsaa Printzesse Sophiæ Hedevigs Hof-Betientere og deres Enker paa Livs-Tid havde frie Boliger. Men siden efter deres Død bleve disse Huuse ved offentlig Auction i Rente-Kammeret bortlejede paa visse Aar til Byens Indvaanere, som holdt borgerlig Næring. Eftersom Gaden her paa Slots-Siden var i al den Tid, da disse smaa Huse vare ved Magt, overmaade smal til idelig Kiørsel med Brænde, saa at to Vogne neppe kunde komme hinanden forbi, saa blev alle disse af Ælde forfaldne smaa Huse i Kong Christian den Syvendes Tid ved Auction bortsolgte til Nedbrydelse og i deres Stæd af Kiøberne opbygte store og anseelige Gaarde, til hvilke blev given Gaardsrum af den bag ved dem liggende Slots-Hauge. Disse nye opbygte, anseelige Gaarde og Huse bleve andlagte nogle Alen længere ind ad i en snorræt Linie, paa det at Gaden kunde blive tilstrækkelig breed til Kiørsel for Brædevogne og andre.

Ved Enden af disse Gaarde paa Slots-Siden ligger DEN KONGELIGE MYNT, hvor den Kongelige Myntmester boer, som forestaer Myndt-Væsenet, tillige med Myndt-Wardein, saa og en Medailleur og Stempelskiærer. Allernederst forbi Mynten seer man en meget lang Brandmuur, som adskiller Gammel-Holm fra Byen paa denne Side. Hele

303

Bulværket paa Slots-Siden tilhører Kongen, og af Havne-Commissionen paa visse Aar bortforpagtes mod en vis aarlig Afgift af den høystbydende, som igien oppebærer Bolværkspenge af hver Skipper, der har lagt med sit Skib sammestæds at sælge sin Ladning, Men paa Byens Side har hver Huus-Ejer sit Bolværk for sin Grund at holde i Stand og oppebære Bolværkspenge af.

Den nederste Ende af Nyehavn paa Byens Side kaldes HOVEDET, som er en indhegnet Plads med et Slæbestæd, hvorfra man daglig til Baads ved visse beskikkede Færgemænd kand blive sat over Strømmen til de paa Christianshavn beliggende Skibbygger-Værfter, for at spare den lange Omvey til Fods, eller og nogen vil om Bord paa et eller andet Skib, som ligger her paa Strømmen fortøyet ved Pælene.

§. 7.

7: Garnisons Kirke

DEN HERRE ZEBAOETHS KIRKE, eller GUARNISONS-KIRKE, saaledes kaldet, fordi den er bygt til Gudstienestens Holdelse for Stadens garnisonerende Regimenter. Og eftersom der findes mange Tydske Soldatere i de gevorbene eller hværvede Regimenter, saa holdes her skifteviis Gudstieneste paa Dansk og Tydsk Sprog. Før end denne ordentlige Kirke blev bygt, saa blev Gudstienesten for Stadens Garnison i nogle Aar holden først i Holmens Kirke, men siden paa Giethuset. Aar 1704 lod Kong Friderich den Fierde bygge en ordentlig og ziirlig Kirke for Stadens militaire Besætning, hvilken Kirke, da den i Kongens høye Nærværelse blev den 24. May Aar 1706 høytideligen indvie[t] af den Siællandske Biskop, Doct. HENDRICH BORNEMANN, blev kalden DEN HERRE ZEBAOETHS KIRKE. Til denne Kirkes Bygning bleve anvendte de fleeste Stene og Materialer, som vare overblevne fra det ved en ulykkelig Ildebrand Aar 1689 ødelagte og afbrændte Amalienborg-Slot. Kirken er bygt som en Kors-Kirke. Udvendig er den ey saa anseelig som de

andre Stadens Kirker, da dens Taarn er allene prydet med en liden Goupel eller Italiensk Tag, Indvendig er

304

Kirken baade meget lyys formedelst 9 à 10 Alens høye Kirke-Vinduer, saa og rummelig ved Hielp af sine dobbelte Gallerier til at tage imod en talriig Garnison, som alle hellige Dage ved Commando af den saa kaldte Kirke-Parades Mandskab bringes til Kirken, hvor hver Regiment har sin anviiste Plads i Kirken at sidde paa under Gudstienestens Holdelse. De Herrer Officerer have ogsaa deres visse indelukte Stole. Endskiønt denne Kirke ikke er en Sogne-Kirke, saa besøges den dog af en anseelig Deel Stands- og borgerlige Personer, som have lejet sig Stolestader her i Kirken.

Paa Kirkens forrige PRÆDIKESTOEL, hvilken tilforn havde staaet i Amalienborg Slots-Kirke, stode Kong Friderich den Tredies og hands Dronnings Sophiæ Amaliæ Navne. Til samme Prædikestoel var Opgangen fra Kirkegulvet i Choret. Men Aar 1772 blev denne Prædikke-stoel borttaget, eftersom man holdt for, at den burde staae noget højere op i Vejret, paa det at Prædikkanterens Røst kunde udbrede sig bødre over hele Kirken. Medens Prædikkestolen var nedbrudt, blev Prædikken af Præsterne holden i Chors-Døren. Den nye Prædikkestoel, som er større, rummeligere og af moderne Architectur, blev sat omtrent tre Qvarteer højere op i Veiret, og en anden Opgang dertil andlagt igiennem det første Pulpitur. Bemælte nyebygte Prædikkestoel blev af Kirkens da værende Danske Sogne-Præst Hr. CHRISTIAN MICHAEL PRIEBST indviet første Søndag i Advent Aar 1772, da den første Prædiken blev holden paa samme nye Prædikkestoel. Udi samme Aar blev Kirken indvendig meget smukt nye opmahlet perlefarvet og ved dens tre Hoved-Indgange forsynet med afdeelte Indretninger, som forekomme den forhen værende stærke Vindfang og Træk.

Choret er adskildt fra Kirken med et lav Tralværk, som er ziret med dreyede Messing-Pillere. Øverst i Choret paa hver Side af Altaret er et afdeelt og indelukket Kammer til Præsternes Skriftestoel.

ALTARET er meget kostbar, prægtigt og anseeligt, forfærdiget af

305

sort og hviid Norsk Marmor, og indrættet efter den moderne Bygningsmaade, samt ziret med en overmaade smuk Altar-Tavle. Det er bekostet for 4000 Rdr., som bleve forærede til Kirken af Commerce-Raad HANS BENZON, Herre til Sundgaardsholm i Jylland, hvis Liig er indsat i de Benzoners Begravelse her i Kirken bag Altaret.

VASA SAGRA ved Altaret og Ornamenta ere: To Sølv-Lycestager, vog Stykket 376 Lod. Dernæst en Sølv-Kalk med Oblat-Æske og Patell, indvendig forgyldt, vog 96 Lod. En sølv-forgyldt Kalk med Oblat-Æske og Patell, vog 42 Lod. Paa denne Kalk staaer neden under den disse Ord: Zur Copenhagenschen Garnison 1689. En fiirkanted Sølv-Daase til Oblater, vog 49 Lod. En stor Sølv-Kande til Altar-Viin, vog 121 Lod. Paa Laaget staaer: Clarius. Est. Nomen. Dantis. Sed. Scripta. Revolvent. Quærentes. Si. Non. Æthera. Nosse. Sat. Est. An= P. Tommerup. En sølv-forgyldt Kande, vog 88 Lod til Altar-Viin, given af Commerce-Raad Hans Benzon. Paa Laaget sees en stor Medaille indfattet, paa hvis ene Side sees Kong Christian den Fierdes Brystbillede i en oval Ramme med Omskrift: Regna Firmat Pietas. Oven over Rammen sees en lukt Krone, og neden til ved

Rammen sees en Elephant hængende. Rundt omkring Brystbilledet sees 14 Provinzers Vaaben. Paa den anden Side af samme Medaille staaer Kong Christian den Fierde til Hest med Konge-Titel: Christianus III D. G. Rex Dan. & Norv. Vand. Gothorumque Rex. I Midten af denne Sølv-Kande ere 8 Skildter. Paa de to første Skildter staaer intet at læse. Paa det tredie sees et adeligt Vaaben. Paa det fierde sees et Vaaben med Overskrift: M. SØREN HANSØN B. Paa det femte et Vaaben med disse Ord: LISEBETH AXELS D. Paa det siette et Vaaben. Paa det syvende og ottende læses følgende Danske Inscription: Denne Kande, som trey Leed har været hos de Benzoner, er af Commerce-Raad HANS BENZON den 17. April 1714, da hands salige Frue ELISABETH LASSEN døde, foræred til Den Herre Zebaoths Altar under Guds Straf, om den forvendes til anden Brug.

306

Kirkens DØBE-FUNT er meget ziirlig forfærdiget af sort Marmor og er foræret til Kirken af Kong CHRISTIAN DEN SIETTE, da det gamle Kongelige Residenz-Slot blev nedrevet, i hvis Slots-Kirke den har staaet. Til Døbe-Funten høre disse to Vasa Sacra, nemlig en stor Sølv-Døbe-Kande til at have Vand i, vog 120 Lod, saa og et Sølv-Døbe-Fad, vog 110 Lod. Paa Randen af samme Fad staaer: CHRISTIAN v. LENTE 1706 og det Lentiske Vaaben. Bag ved Daaben er opsat et stort Skilderie, forestillende Kristi Daab, hvilket da værende Kirkeværger, Stads-Major ABRAHAM CHRISTIAN WILLARS, siden Commendant i Trondhiem, lod ordinere og opsætte Aar 1739, da Daabens Indelukke blev indrættet paa dette Stæd; thi forhen stod Døbefunten midt i Kirken lige ud for Prædikkestolen.

ORGELVÆRKET er stort og ziirligt, gandske nyt ombyggt i Kong Christian den Siettes Tid, har en behagelig Klang og af alle Kiændere holdes i høy Agt. Guds-Tienesten er altid her begyndt Klokkeren 9; men Froe-Prædikken holdes her ikke. Den Danske og Tydske Meenighed alternerer med hinanden. Naar der holdes Dansk Høymæsse, da er der Tydsk Aftensang. Og naar der er Tydsk Høymæsse, da holdes der Dansk Aftensang. Ugentlig holdes her baade Onsdags-Prædiken og Fredags-Prædiken som Communion-Dage, da den ene Onsdag holdes Dansk Prædiken og den anden Onsdag Dansk Catechisation. Og om Fredagen holdes Tydsk Prædiken den ene og Tydsk Catechisation den anden Fredag.

Udi Kirken ere sex LYSEKRONER, af hvilke den ene er given af Vagtmester-Lieutenant HENRICH PORTUMS Enke-Frue MARIA ELISABETH BÖCHNERIN Aar 1719. Een Lysekroner er given af Kiøbmand og Lieutenant ved Borgerskabet ANDERS ANDERSEN REILF Aar 1713. Een er given af Kirkens Danske Sogne-Præst Hr. KNUD TOMMERUP. Men de andre Lysekroner er uden Inscription. Desuden fire Lyse-Arme, givne af ANNE MARIE Sal. BOYES Aar 1718, af ANDERS THAMBSEN og MARGRETHE CHRISTINE PEDERS-DAATTER Aar 1735. Efter Sta-

307

dens store Ildebrand i October 1728 holdt Trinitatis Meenighed deres Gudstieneste her i Garnisons Kirken indtil Octobr. Maaned 1731, da deres egen Sogne-Kirke var igien opbyggt. Men samme Meenigheds Skriftemaal, Barnedaab og Brudevielse bleve forrettede i Regenz-Kirken.

Udi Garnisons-Kirken er allene det Epitaphium over Krigs-Fiscal DAVID KROLOV, som Aar 1733 den 28. Septembr. gav til Guarnisons-Skolen et Tusinde Rigsdaler i Kroner. Paa en sort Steen-Tavle indsat i Muren læses denne Inscription med forgyldte Bogstaver: Hier ruhet in Gott Hr. DAVID KROLOW, Königl. Bestalter Kriegs-Fiscal im Reich Dennemarck, der Ao. 1646 in Hamburg gebohren, aber Anno 1733 im 88sten Jahre seines Alters alhie gestorben. Er hat die Gua[r]nisons-Schulen milde begabet, 1. Samuels XXV. V. 29. Wen sich ein Mensch erheben wird, dich zu verfolgen, und nach deiner Seelen stehet, so wird die Seele meines Herrn eingebunden seyn im Bündlein der Lebendigen bey dem Herrn deinem Gott; aber die Seele deiner Feinde werden geschleudert werden mit der Schleuder.

Under Choret er et aabet Begravelse, hvorudi ere nedsatte adskillige høye Officerers Liig, saa og Stadens Commendantere, VON SCHOLTEN, Felt-Marchall MICHEL NUMSEN etc., General-Major JOHANN CHRISTOPH VON REVENTLAU etc. Paa den sorte Marmor-Kiste, hvori hviler Commerce-Raad Hans Benzon, læses følgende Inscription, indhuggen i hviid Marmor: Her under hviler den Velædle og Velbiurdige Herre, Herr HANS BENZON til Songaardsholm, Juellund, Westergaard og Kielderup, fød udi Randers Anno 1657 den 4. October, kommen af Bentzønner paa Fæderne Side og de Nielsønner paa Mødrene Side. Hvo Hands Fader og Moder var, udviiser den til den Herre Zebaoths Kirkes Altar perpetuerede forgyldte Kande med Deres Navne og Vaabener paa. Kom udi Hs. Kongl. Maysts. Sal. og Høyloflig Ihukommelse Kong Christian den Femtes Tieneste Anno 1681, og ved Bestalling blev Renteskriver Anno 1683 den 10. Novembr. og

308

Commerce-Raad Anno 1698 den 4. Juny. Døde Aar 1715 den 12. Marty efter mange udstandne Møysommeligheder og Gienvordigheder, som han alt fordrev med Arbey[d]somhed og Bygninger.

Hütte Dich vor der That,
Der Lügen findt wohl Rath.
Tandem Bona Causa Triumphat.

Ved Siden af denne Marmor-Kiste staaer hands Frues ELISABETH LASSENS sorte Marmor-Kiste. Hun var en Daatter af TH. LASSEN til Ryslet, Assessor etc.

Hoved-Indgang til Kirken er under Taarnet. Samme Portal er oven over Gesimsen ziiret med Kong Friderich den Fierdes Navn en Chiffre med Krone over. Taarnet har, som forhen er mældt, ikkun en liden Goupel eller Italiensk Hat. I Taarnet hænger 3 Klokker, støbte af Holtzmann Aar 1725, 1747, 1756.

Ved den Herre Zebaoths Kirke ere tvende Sogne-Præster og tvende Capellaner, nemlig en Dansk Sogne-Præst for den Danske Guarnisons Meenighed, og en Tydsk Sogne-Præst for den Tydske Guarnisons Meenighed. Sogne-Præsterne kaldes og beskikkes af Kongen; men Capellanerne (hvilke ansees som personelle) blive efter Sogne-Præstens Forslag og Proposition meddeelt Kongelig Vocation og efter fem Aars Tieneste gemeenlig promoverede af Kongen. Capelianerne prædikke Aftensang, og tillige alternere de med at prædikke Høymæsse-Prædikken i Stokhuus-Kirken. Sogne-Præsterne have hver for sig smukke Præste-Residenzer til frie Beboelse. Den Danske Sogne-Præstes Residenz er No. [206] i Bredgaden eller Norges-Gade. Og den Tydske Sogne-Præstes Residenz er No. 158 i samme Gade. Men Capelianerne faae af Kirken en vis Huuseleje. Kirke-Betienterne ere: En Organist, een Cantor, som forestaaer Sangen ved begge Meenigheder, og er

tillige Klokker, hvis frie Bolig er No. 150 i nysommældte Gade, saa og een Graver. Disse tre Betientere beskikkes af Commendanten som Kirkens Patron.

309

Ved den HERRE ZEBAOths KIRKE have været følgende Sogne-Præster:

I. Ved DEN DANSKE GUARNISONS-MEENIGHED:

1. Hr. BENT PEDERSEN TOP, kalden til Dansk Garnisons-Præst den 9. Septbr. 1682 og prædikkede for Stadens Garnison paa Giethuset.
2. Hr. KNUD TOMMERUP, kalden til Garnisons-Præst den 10. May Aar 1690. Udi hands Embeds-Tid blev den Herre Zebaoths Kirke opbyggt og indviet, saa at han var den første Sogne-Præst ved Kirken indtil Aar 1726, da han blev Sogne-Præst ved Hellig Geistes Kirke, hvor han døde Aar 1730.
3. Mag. PEDER HUNDERUP, blev Aar 1714 Præpositus Communitatis & Collegii Regii. Aar 1720 blev han Capellan ved Trinitatis Kirke. Aar 1726 den 2. Septbr. blev han kaldet til Sogne-Præst ved den Herre Zebaoths Kirke og Aar 1728 kalden til Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke, hvor han døde Aar 1733.
4. Mag. HANS BUCK, fød Aar 1699, blev Sogne-Præst til Aarslev Meenighed i Aarhus Stift Aar 1724. Derfra blev han Aar 1726 forflyttet til at være Stifts-Provst og Sogne-Præst til Vor Frue Kirke i Aarhus. Aar 1728 den 12. Novembr. blev han Sogne-Præst ved Garnisons-Kirken i Kiøbenhavn. Derfra kalden Aar 1729 til Dom-Provst og Sogne-Præst i Roskilde, hvor han døde Aar 1751.
5. Mag. BALTHASAR SECKMANN, blev Sogne-Præst ved Garnisons-Kirken den 3. Octobr. Aar 1729, men Aar 1738 kalden til Stifts-Provst og Sogne-Præst ved Budolphi Kirke i Aalborg.
6. Hr. POUL MATTHIAS BILDSØE, var først Rector i Svendborg latinske Skole, derefter kalden til Sogne-Præst for Torkildstrup Meenighed paa Falster. Derfra Aar 1738 den 9. May til Sogne-Præst ved Garnisons-Kirken i Kiøbenhavn; blev Doctor Theologiæ Aar 1752. Derfra Aar 1754 til Sogne-Præst ved Hellig Geistes Kirke. (See meere om ham i Første Tome Første Bogs Fierde Kapitel pag. 365).
7. Mag. SØREN LEMVIG, blev Aar 1738 Sogne-Præst til Gladsaxe Meenighed i Siælland. Derfra kalden Aar 1754 den 11. May til Sogne-Præst ved Garnisons-Kirken i Kiøbenhavn, hvor han døde Aar 1760 den 26. Augusty.
8. Hr. CHRISTIAN MICHAEL PRIEBST, blev Aar 1757 Garnisons-Præst udi Citadellet Friderichshavn. Aar 1760 den 10. Octobr. kalden til Dansk Sogne-Præst ved Garnisons-Kirken i Kiøbenhavn, hvor han døde den 20. April Aar 1774.
9. Professor HERMANN TRESCHOW, fød 11. Decemb. 1739 paa Waage i Guldbrandsdalen i Norge. Aar 1759 blev han Alumnus paa Borkens Collegium. Der-

310

efter reiste han udenlands i Tydskland, Frankerige og Engelland. Efter sin Hiemkomst blev han Professor Theologiæ Ordinarius ved Universitætet i Kiøbenhavn Aar 1773. Efter eet Aars Forløb blev han Aar 1774 den 11. May kalden til at være Sogne-Præst ved den Danske Garnisons Meenighed i Kiøbenhavn.

II. Ved DEN TYDSKE GUARNISONS-MEENIGHED:

1. Hr. JOHANNES VICCIUS, kalden til Tydsk Garnisons-Præst den 20. Decembr. Aar 1681 og prædikkede for Stadens tydske Garnison paa Giethuset.

2. Hr. JACOB BREMER, kalden til Tydsk Garnisons-Præst den 22. Septbr. Aar 1688.

3. Hr. ELIAS JACOBI, kalden den 11. Decembr. 1695. I hands Embeds-Tid blev den Herre Zebaoths Kirke bygt og indviet, og var han da den første Sogne-Præst ved samme Kirkes Tydske Meenighed.

4. Hr. ADAM HENRICH HARTMANN, kalden den 5. Septbr. Aar 1710 til Sogne-Præst ved den Herre Zebaoths Kirke.

5. Hr. NICOLAI HENRICH WITMACK, kalden til Tydsk Felt-Præst ved Armeen i Norge; blev derefter kalden til Præst i Rendsborg. Derfra kalden Aar 1720 den 5. Septbr. til Sogne-Præst ved Garnisons-Kirken i Kiøbenhavn. Aar 1725 blev han anden Tydsk Hof-Prædikant, i hvilket Embede han døde Aar 1731. (See om ham i ZWERGS Siællandske Clerisie).

6. Hr. ANDREAS LUDVIG KÖNIGSMANN, blev Aar 1709 Professor Philosophiæ Extraord. ved Universitætet i Kiel. Aar 1713 blev han Professor ved Gymnasium i Osnabrüg. Aar 1716 kalden til Pastor til Hagen i Dünwalde. Aar 1725 den 1. Octobr. til Sogne-Præst ved Garnisons-Kirken i Kiøbenhavn, i hvilket Embede han døde den 4. July Aar 1728.

7. Hr. ALBERT GABRIEL GROTHAUSEN, var først tydsk Capellan ved den Herre Zebaoths Kirke; men Aar 1728 den 12. Novembr. blev han Sogne-Præst ved samme Kirke, i hvilket Embede han døde Aar 1741 den 29. Juny.

8. Hr. ADAM LUDVIG GIESE, fød 12. May Aar 1704, var først Præst i Werningerode; blev derfra kalden Aar 1735 til at være Hof-Prædikant hos Fyrstinden af Ost-Friesland, som boede i Kiøbenhavn. Aar 1741 den 1. Octobr. blev han Sogne-Præst ved Garnisons-Kirken, hvor han døde Aar 1762 den 26. January i sit Alders 58. Aar.

9. Hr. GOTTLIEB SEEBOTH, fød 7. Decemb. 1707 i Magdeborg, studerede i Halle, kom derefter til Klosterbergen ved Magdeborg og blev Conventual samme-

311

stæds; siden kom han til Wernigerode og derefter som Inspector til Waysenhuset i Staden Minden i Westphalen. Aar 1742 blev han kaldet til Tydsk Capellan ved Garnisons-Kirkens Tydske Meenighed i Kiøbenhavn. Derfra blev han Aar 1748 kalden til Pastor eller Sogne-Præst ved St. Michaëlis Kirke i Slesvig. Og Aar 1762 den 30. July til Sogne-Præst ved Den Herre Zebaoths Tydske Meenighed i Kiøbenhavn, i hvilket Embede han døde den 14. Decembr. 1771.

10. Hr. JOHAN HIERONYMUS CHEMNITZ, fød Aar 1730 den 10. Octobr. i Magdeborg (hvor hands Fader var Præst den Tid, men blev siden kalden til Inspector og Sogne-Præst i Neu-Ruppin), i

hvis Stads-Skole og siden i en modnere Alder i Klosterbergen han er opdragen i boglige Konster, indtil han ved Universitætet i Halle studerede i 4 Aar. Derfra blev han kalden ind til Danmark for at være Page-Hofmester ved Enke-Fyrstindens af Ost-Friesland Hof. Efter 3 Aars Forløb blev han Cabinets-Prædikant ved samme Hof i halvandet Aar. Aar 1757 blev han udnævnt at være Legations-Præst i Wien, hvor han har oprettet en Evangelisk-Luthersk Skole. Efter 11 Aars Forløb blev han kaldet herfra til Compastor ved Christ-Kirken i Staden Rendsborg. Neppe havde han opholdt sig i Rendsborg 5 Maaneder, saa blev han kaldet til at være Slots- og Garnisons-Præst i Helsingør. I dette Embede forblev han i 3 Aar, da han den 17. February 1772 blev kalden til at være Sogne-Præst ved den Herre Zebaoths Tydske Meenighed i Kiøbenhavn. Hands udgivne Skrifter anføres i WORMS lærde Lexicon Tom. I. pag. 214. Desuden har han udgivet Fortsetzung des vom D. MARTINI angefangenen Systematischen Conchylien-Cabinets IV. V. VI. VII. VIII. Band; hvilket Skrift af ham continueres til X. Bind, førend det bringes til Ende. Han er optagen til Medlem i det kristelige, naturforskende Academie i Wien, ligeledes til Medlem i de lærde Sælskaber i Kiøbenhavn, Trondhiem, Berlin og Dantzic.

Den HERRE ZEBATHS KIRKE har fire frie Skoler, nemlig:

1. Kirkens CHOR-SKOLE, hvis Disciple, klædte i røde Klæder med sorte Opslage, assistere i Kirken ved Gudstienestens Holdelse med Sangen for begge Meenigheder under Cantors Anførsel, samt ved Brudevielser og Liigbegiængelse at synge, men ved den ugentlige Bøns Holdelse i Kirken under deres Skolemesters Anførsel. Skolemesteren underviiser disse Børn, som altid skal være 14 Danske og 14 Tydske Soldater-Børn, i deres Kristendom, Regning og Skrivning; han har aarlig 172 Rdr. Løn af Kirken og frie Huus.

312

2. Dernæst har Kirken endnu tre Frieskoler for Soldater-Børn af begge Kiøn. Af disse er den ene Skole paa Christianshavn i Overgaden for Artillerie-Corpset. Disse 3 Skoleholdere nyde hver for sig 112 Rdr. aarlig Løn, frie Huus og Ildebrand.

§. 8.

8: Frederiks Kirke (Marmorkirken)

Den i Bygning staaende FRIDERICHS-KIRKE, beliggende paa Hiørnet af Norges-Gade og Academie-Gaden. Samme er bestemt i Fremtiden at være en Sogne-Kirke for Nye Frideriksstads og omliggende Egns Beboere. Grundstenen til denne Friderichs-Kirke blev lagt af Kong Friderik den Femte den 30. Octobr. Aar 1749, da Jubelfæsten blev holden til en taknemlig Erindring om den høyloflige Oldenborgske Konge-Stammes Bestandighed paa Danmarks og Norges Throne. Indvielses-Talen blev ved Grundstenens Nedlæggelse holden af den Siællandske Biskop Mag. Peder Hersleb over de Ord 1. Mose Bogs XXVIII. 22: Den Steen skal være et Guds Huus. I Grundstenen blev nedlagt en Medaille med følgende Inscription: In Memoriam Servatæ Per Tria Secula Regiæ Domus Oldenburgicæ Grato in Deum Animo FRIDERICUS QUINTUS Rex Dan. Norv. Hujus Templi Primum Posuit Lapidem Die XXX Octobris MDCCXLIX. Denne Frideriks-Kirke, naar den opnaaer sin Fuldkommenhed, finder næppe sin Lige uden for Italien i Henseende til sin udvortes Pragt, da den bygges af lutter Norsk Marmor. Kirkebygningens Modell, giort af Træ ved Konst-Snedker Lehmann, forvares i et Gemak paa Christiansborgs Slot, og sees Aftegningen deraf, stukken i Kobber i PONTOPPIDANS Atlas Tom. II. Hr. Justitz-Raad WIEDEWELT, Professor ved Maler-, Billedhugger- og Bygnings-Academiet paa Charlottenborg, fik Aar 1760

Befaling af Kong Friderich V at componere Sujetterne til Billedhugger-Arbeidet til denne da under Arbeide værende nye Friderichs-Kirke. I Kraft af samme Kongelige Befaling har han modelleret saavel uden som inden i paa det til bemælte Frideriks-Kirke

313

giorte Modelle, som nu findes hensat paa det Kongelige Residence-Slot Christiansborg i et Gemak ved Slots-Kirken.

Dette intenderede Billedhugger-Arbeide bestaaer af efterfølgende Statuer, Figurer og Bas-Reliefer, nemlig af:

A. UDEN PAA KIRKEN:

I. Oven paa den store Orden 24 Figurer, nemlig: De fire store Propheter og fire Evangelister, samt følgende 16 allegoriske Forestillinger: 1. Troen. 2. Theologien. 3. Guds Rætfærdighed. 4. Lovkyndighed. 5. Godheden. 6. Den Geistlige Rætt. 7. Fortrolighed til Gud. 8. Haabet. 9. Det Godes og Ondes Adskillelse. 10. Kundskaben. 11. Eenigheden. 12. Samvittigheden. 13. Den kristelige Kiærlighed. 14. Moses. 15. Aaron. 16. Kong David.

II. Oven paa den anden Orden rundt omkring Domen 24 Figurer, hvilke bestaae af de tolv mindre Propheter og tolv Apostler.

III. Udi Hulingen af Portalernes to Gavle to Bas-Reliefer med bibelske Historier, nemlig: 1. Moses sammenkalder Israels Børn og kundgiør Loven for dem, 2. Mose Bogs XXXV. Kap. 2. Kristi Opstandelse, Matth. XXVIII.

IV. Udi de tildækkede Gange 4 Bas-Reliefer over de fiirkantede Dørre ligesaa med bibelske Historier, som ere: 1. Kristi Fødsel, Luc. II. 2. De tre Viises Ofring af Østerland, Matth. II, 11. 3. Josephs Flugt til Ægypten, Matth. II, 14. 4. Kristi Daab, Matth. III.

B. INDEN i KIRKEN:

I. I Pillernes Nicher, nemlig i lige Linie med begge Ordener sexten Figurer, som antyde efterstaaende Dyder: 1. Andagten. 2. Den kristelige Tapperhed. 3. Uskyldigheden. 4. Lydigheden. 5. Gudsfrygtigheden. 6. Kydskheden. 7. Trofastheden. 8. Kiærligheden til Næsten. 9. Medlidenheden. 10. Sagtmodigheden, 11. Forsigtigheden. 12.

314

Bestandigheden. 13. Betænksomheden. 14. Livsaligheden eller Omgængeligheden. 15. Taknemligheden. 16. Erkiændtligheden.

II. Imellem den mindre Ordens Mellem-Buer i ovale Rundinger tolv Bas-Relief med allegoriske Forestillinger, 1. Guds Ord eller sammes Forkyndelse. 2. til 9. inclusive: De otte Saligheder, Matth. V. 10. Den ævige Lyksalighed. 11. Guds Naade. 12. Guds Kiærlighed.

III. Nok imellem den anden Ordens Mellem-Buer paa de der værende Panacher tolv Bas-Reliefer med bibelske Historier: 1. Kristus og den Samaritanske Qvinde, Joh. IV, 7. 2. Den Kongelige Mands Søns Helbredelse, Joh. IV, 47. 3. Kristus helbreder den 38-aarige Syge, Joh. V. 4. Kristus

opvækker Enkens Søn af Nain, Luc. VII, 11. 5. Maria Magdalena aftoer Kristi Fødder, Luc. VII, 36. 6. Kristi Forklaring paa Thabors Bierg, Matth. XVII. 7. Kristus gaaer paa Havet, Matth. XIV. 8. Kristus hjælper den Cananæiske Qvinde, Matth. XV, 22. 9. Kristus helbreder de tie Spedalske, Luc. XVII, 11. 10. Kristus helbreder en blind Mand, Luc. XVIII, 35. 11. Lazari Opvækkelse af Graven, Joh. XI. 12. Kristi Indtog i Jerusalem, Matth. XXI.

IV. Et Cartel til Det Kongelige Vaaben med tvende Genier over den Kongelige Stoel i Kirken. Nu har det vel efter Kongelig Befaling in Augusty Aar 1771 standset med Arbeydets Fortsættelse ved denne prægtige Marmors- og under Bygning staaende Friderichs-Kirke i Frideriksstaden, da de der staaende Jern- og Træ-Machiner bleve nedrevne. Men da ey noget er bekiendt, at det dermed gandske skal være ophævet, eftersom det ikkun paa nogen Tid er udsat. Saa har man her villet tilføye ovenanførte intenderede Billedhugger-Arbejde af Statuer, Figurer og Bas-Reliefer, paa det at Pro-Cantzler PONTOPPIDANS Anførsel i Atlas Daniæ Tom. II. pag. 195. kand vorde suppleret ved denne authentique Recension om Decorationerne, som af Hr. Justice-Raad og Professor Wiedewelt er meddeelt her at indføres. Paa al den Grund

315

og Strækning, som er bestemt til nye Friderichs-Kirke, var tilforn andlagt en meget ziirlig og prægtig Lyst-Hauge, som tilhørte Hendes Kongelige Hyhed, Printzesse Charlotta Amalia.

§. 9.

9: Søkadetakademiet

Det Kongelige SØE-CADET-ACADEMIE er en stor og regulair, grundmuret Bygning af et vitløftig Begreb og staaer paa alle Sider frie, beliggende paa Hiørnet af Norges-Gade og Cadetgaden. Dets vestlige Kant mod Kadetgaden, hvor Hovedportalet er med Indkiørselen, er 130 Alen og paa den søndre Side mod Norges-Gade 99 Alen. Denne Bygning lod Kong Friderich den Fierde Aar 1701 opføre efter dengang værende General-Bygmester, Geheime-Raad og Ober-Hof-Marskalk von Platens [Plan] og under hands Opsyn, og blev indrættet til et Operahuus, til hvilken Brug det i nogle Aar blev anvendt. Men Aar 1720 lod Kong Friderich IV forandre dette Huses indvendige Indretning og lod det aptere til Land-Cadetternes Compagnies Beboelse og Beqvemmelighed. Hvorpaa Land-Cadetternes Compagnie blev forflyttet fra Nye Torv, hvor deres Krigs-Skole havde været paa det Stæd, hvor nu Waysenhuset er (See Første Tome I Bogs 11. Kap. pag. 96), til dette forrige Opera-Huus. Faa Aar derefter blev Søe-Cadet-Compagniet, som var oprættet Aar 1701 den 7. May, og for dem var et Søe-Academie paa Gammelholm den 17. Juny samme Aar indrettet, indlagt den 25. April Aar 1728 i bemælte forrige Opera-Huus, hvorpaa det nu blev kaldet CADET-ACADEMIET, efterat Kongen havde ladet de tvende Corps af Søe- og Land-Cadetter her i eet Huus inquare. Ethvert af disse tvende Cadet-Compagnier var fra hinanden adskildt. Og for at forekomme al Uorden, havde hvert Cadet-Compagnie sine Værelser og Exercice-Sahle for sig selv. Ligeledes havde ethvert Cadet-Compagnie sin Chef for sig, samt Ober-og Under-Officerer, saa og sine egne Informatores i alle Sciencer. Aftegningen paa dette Cadet-Academies Bygning paa den Tid sees

316

i THURAS Hafn. Hod. Tab. LXIII. Architecturen er anordnet efter Dorisk Art, da Murene ere ziirede med Doriske Pilastrer. Fordi denne Bygning Aar 1765 behøvede en Hoved-Reparation baade indvendig og udvendig, saa bleve begge Cadet-Compagnierne andenstæds indquarterede. Efter Reparationens Fuldfærdigelse beholdt SØE-CADET-COMPAGNIET denne smukke Bygning for sig allene til et SØE-CADET-ACADEMIE, da derimod Land-Cadet-Compagniet fik Aar 1768 eet af de fire Palladser paa Frideriksstads Torv til deres Cadet-Academie for dem selv. Aar 1769 flyttede Søde-Cadetterne ind igien med deres Chef og Officerer til at logere paa dette deres Søde-Academie. De virkelige Søde-Cadetter nyde her paa deres Academie frie Logement med Ild og Lys, maanedlig 4 Rdr. til Kostpenge og en Uniform-Mondering. De virkelige Søde-Cadetter ere 50, af hvilke de tolv ældste nyde hver 100 Rdrs. Gage aarlig og de øvrige 38 nyde 52 Rdrs. Gage. De Volontaires ere 110 i Tallet. De nyde samtlig frie Underviisning paa Kongelig Bekostning af de beste Mestere i alle de Videnskaber, som ere fornødne til at danne en brav og dygtig Officeer til Kongens Tieneste. Deres Informatores ere i Navigationen, i Artilleriet, i Historie og Geographie, i Kristendommen, i Tegningen. Desuden have de to Franske Sprogmeistere, en Engelsk Sprogmeister, en Fægtemester, en Dandsemester. De have en Chef over sig, som boer paa Academiet hos dem, saa og tre subalterne Officerer, hvilke have alle frie Værelser samme-stæds.

§. 10.

10: Det Kongelige Opfostringshus

DET KONGELIGE OPFOSTRINGS-HUUS, beliggende ved Enden af Store Kongens-Gade. Denne priselige Anstalt for fattige Dreng-Børn er andlagt af Kong Friderich den Femte Aar 1753, dog ikke af Begyndelsen paa dette Stæd, men paa Christianshavn bag ved Vor Frelseres Kirke i Overgaden paa en opfyldt Plads, som fordem stod under Vand. Paa samme Plads blev Aar 1754 bygt DET NYE OPFOSTRINGS-HUUS, en stor og rummelig grundmured Bygning, som efter

317

det Kongelige confirmerede Reglement skal være i Længden 90 Alen og 4 Breden 25 Alen, to Etager høy med Kielder langs igiennem, afdeelt i beqvemme Værelser til Bøn og Lovsang, Underviisning i Læsen, Regning og Skrivning, saa og til Spiisning, Spinden og Væven af uldent og linnet, til Materialiers Bevaring, samt Forraad, item til Kiøkken og Kiælder med andet meere efter Beskaffenheden. Dette er Stiftelsens Fundatzes egne Ord af 29. Juny Aar 1753. Bygningen (hvis Aftegning sees udi PONTOPPIDANS Atlas Daniæ Tom. II) blev opført paa Kongelig Bekostning. Foruden en Collect ved frivillig Indskrivelse ved Stiftelsens Begyndelse og en aarlig Collect, som hver Aar paa Nye-Aars-Dag i alle Kirker i Kiøbstæder og paa Landet indsamles, gav Græv Johan Hartwig Ernst von Bernstorff af sine egne Midler dertil 4000 Rdr. I denne Stiftelse blev for det første antaget 200 Børn, men nu er Antallet 225. Modtagelsen er fra 5 til 12 Aar. De forblive i Stiftelsen til de ere confirmerede, da de udgaae i Lære hos Haandværksmeistere efter Accord paa visse Aar ligesom andre, endskiønt det efter Fundatzen var paalagt at tiene til deres 24. Aar. Udi den runde Frontispice over bemælte store Bygning blev sat denne Inscription: FRIDERICUS QUINTUS Danorum Rex, Pater Pueritiæ, Industriæ & Egenæ, Anno O. R. MDCCLIII. Til Stiftelsens Opsyn og Anstalternes Befordring blev andordnet en egen bestandig Commission, hvori forbemælte Græv Bernstorff præsiderede. Siden blev opført en anseelig Bygning i Gaarden paralel med Hovedbygningen, dog ey af den Vitløftighed, til Brug for Syge etc. Til Stædet var en smuk andseelig Hauge. Udi to og tyve Aar forblev Stiftelsen i denne Bygning. Men Aar 1775 blev Det KONGELIGE OPFOSTRINGS-HUUS forflyttet fra dette Stæd og andlagt i den til Christians

Pleye-Huus forhen opførte Bygning, beliggende i Store Kongens-Gade, hvor Stiftelsen nu er etableret og vedligeholdes.

Denne Gaard, som nu bruges til DET KONGELIGE OPFOSTRINGS-HUUS, har tilforn været tvende Gaarde under No. 216 og 217, men

318

bleve kjøbte til Christians-Plejehuses Indretning Aar 1768 og indtage en Strækning af 16 anseelige Fag, smuk opbygte til Gaden og gaaer i samme Størrelse med Gaards-Rum og Tørre-Plads ud til Breedgaden, hvorfra haves Indkiørsel hertil, saavel som fra Store Kongens-Gade, hvor Hovedbygningen staaer. Længden af Hovedbygningen er, som nys meldt er, 16 store Fag. Porten er midt paa Bygningen og indtager to Fag. Paa hver Side af Porten er syv Fag til Beboelse for Forstander og Opdragelses-Inspector, hvilke boer paa hver sin Side af Indgangen, og har hver 7 Fag med smukke Værelser, samt Kiældere under. I anden Etage ere fire Skolestuer, for hver Classe een Stue. Ligeledes Værelser for tvende af Informatorerne imellem Skolestuerne. Bygningen er kun to Etager, men under Taget, som er gebrokket, er en Mansarde, og mit over Indgangen er en Facade eller Frontispice, alle med anseelige og rummelige Værelser til oeconomiske Forvaringer og Contoir-Forretninger for Forstanderen. Over Indgangs-Porten (efterat Plejehusets Inscription var bleven borttagen) blev igien indsat en smuk Marmor-Plade, ohngefær af 1½ Alen horisontel og een Alen perpendiculair, hvori staaer indhuggen denne Danske Inscription: Det Kongelige Opfostrings-Huus for Fattige Drengbørn. Stiftet af Kong Friderich den Femte den 29. Juny 1753 og herud Forflyttet af Kong Christian den Syvende den 17. October 1775. Efterat Forandringer og Indretninger vare istandsatte, kom Opfostringshusets Børn herind den 18. May Aar 1776.

Parallel med Hovedbygningen staaer en anseelig Bygning noget fra i Gaarden af samme Høyde, Længde og Brede som Hovedbygning, men ikke af den Architecture. Deri er Kirken, som staaer endnu fra Plejehusets Tid med sin smukke liden Prædikestoel og Orgelværk. I Kirken ere Pulpiturer paa begge Sider med nogle indelukte Stole. Samme Kirke-Capell blev høytideligen indviet af Biskop Hr. Ludvig Harboe Dom. I. p. Trinit. Aar 1769. For nærværende Tid bruges Kirken ikke uden til Catechisation om Sommeren for Børnene og til

319

Stiftelsens Dag, som aarlig den 29. Juny høytideligen ihukommes, da en Tale holdes af Inspector i Kirken for Alteret. I samme Bygning, hvor Kirken er, boer ogsaa de øvrige tvende Informatores, som ogsaa have hver for sig to Værelser. Saa og Oldfruen, som forestaaer Børnenes Vask og Reenlighed. Midt imellem denne Bygning og Hovedbygningen paa venstre Haand fra Indgangs-Porten boer Spisemesteren og har der sit Kiøkken, Kiælder og indmurede Kiædeler, hvor Maden tillaves, og har sine Værelser ved Siden og oven paa. I Tværbygningen (som nu er omtalt, som dog er bygt parallell med Hovedbygningen til Gaden) er ogsaa en Port i lige Linie med Gadeporten og af samme Størrelse, hvorigiennem der kjøres til Baggaarden med Sand, Brænde, etc. I denne Port er Indgangen til Kirken paa høyre Haand fra Forhuset. I Baggaarden ere atter Side-Længder ned til et Stakkitværk, som indelukker en Plads, der gaaer ud til Bredgaden. I denne Side-Længde paa venstre Haand er i nederste Etage en lang Stue, hvor Børnene spise, holde Bøn og blive catechiserede om

Vinteren hver Søn- og Hellig-Dag til Høymæsse og Aftensang, naar den halve Deel af dem gaaer i Almindelig Hospitals-Kirke. Udi anden Etage af samme Længde som Spisestuen er Arbeidstuen, hvor de Dreng, som have de fornødne Kræfter og Tid fra deres Kristendoms-Underviisning, arbeide og for nærværende Tid spinde for Guldhuset. Man meener med Grund, at her igien skulle oprettes en ordentlig Fabrique, som har været paa Christianshavn, og antages Mestere efter Fundatzens Bydende. I samme Bygnings øverste Deel under Taget eller i Mansarden er Børnenes Sovestuer og Værelser for Gangkoner, hvoraf haves 5, som staae under Oldfruen og hører til Vasken og Børnenes Reenlighed. Længere ned, dog i samme Bygning og førend Stakkitværket, ere to store Sygestuer, den ene for medicinske og den anden for chirurgiske Svagheder. Her boer og en Studiosus Medicinæ, som opvarter Sygestuer for Husets Medicus. Stiftelsen har ogsaa sin Chirurgus; men han boer her ikke, men kommer nogle

320

Gange ugentlig, og ellers saa ofte han behøves. Her ere ogsaa to Sygestue-Koner til Opvarthning og Paapasning for Børnene. I denne Bygnings anden Etage boer Pyntemesteren, som har et stort Værelse ved Siden af sig til Børnenes Gangklæder og Skoe at giemme.

I den anden Sidebygning i Baggaarden lige over for denne omtalte er øverst oppe nogle Vogn-Remisser og Stalde fra Plejehusets Tid, som endnu staaer til at bevare gammelt Skramlerie. Bedre ned er Rullestuen, Bagerhuset og Badet for Børnene, hvori 50 Børn blive hver Løverdags Formiddag, saalænge Sommeren varer, badede i lunket Vand for deres Sundhed i et dertil indrættet bekosteligt Bad af huggne Steen med en stor indmuret Kiædel, hvorfra Vandet løber ned ved en Hane ind igiennem Væggen ned i Badet, hvorfra det siden ved en anden Afledning føres ned af sig selv. Dette Bad blev med meere nyttigt indrettet under den forrige Direction, som afgik Aar 1781. Bedre ned er Vaskerhuset til Afbetiening for Oldfruen. I denne Sidebygningens øverste eller anden Etage er øverst oppe over Stalden nogle ledige Værelser. Bedre ned over Bageriet, Badet og Vaskerhuset boer Husets Skomager og Skræder. Over denne Etage er Kornloft for Spisemesteren. For Enden af disse Bygninger er en Plads, som gaaer ud til Bredgaden med Port og anseelig Muur, hvilken Plads bruges til Oldfruens Vask at tørre.

Denne Stiftelse var af Begyndelsen (som mældt er) under en Commission med en Præses. Men siden under den Kongelige Direction af den Almindelige Pleje-Anstalt. Da denne Direction afgik Aar 1781, blev denne Stiftelse, tilligemed det hele Fattiges Væsen, den 4. April 1781 lagt under Magistratens Bestyrelse.

BETIENTERNE ved Det Kongelige Opfostrings-Huus ere:

1. En Forstander, hvis Forretning er at have Opsigt over Husets borgerlige Indretning og Manufactur-Væsen, samt Regnskab med Penge, Inventarium, Børnenes Klæder, Materialier og Redskaber til Arbeidet, samt det fornødnes Anskaffelse af Lys, Brænde etc. til de

321

Tider, det af Directionen anbefales, at paasee Børnenes Bespiisning og Reenlighed at skee med den Nøygatighed, som kræves.

2. En Educations-Inspecteur, som har Opsyn med alt, hvad der henhører til Børnenes Underviisning og øvrige Opdragelse, paaseer, at Børnene opstaae til rette Tid, holde Bøn, spise, gaae paa Skole den halve Deel og den halve Deel paa Arbeidsstuerne, og de andre om Eftermiddagen alternativement, at Vedkommende have flittig Opsigt med dem. Inspector skal 2 Gange om Ugen præparere de til Confirmation antegnede; men efter Kongelig Reskript af 2. Octobr. 1776 skal Almindelig Hospitals Præst confirmere dem i sin Kirke, hvor de om Søndagen skal søge Gudstieneste. Inspector paaseer alt, hvad angaaer Informatorernes Embede, giver Børnene Lov engang ugentlig at spadserere paa Marken under en Læreres og Pyntemesters Opsigt og lader dem bade sig i Søevandet bag Castellet. Ved Begyndelsen af Aaret 1778 blev antaget og lønnet af Øconomie- og Commerce-Collegio en Tegnemester med 50 Rdr. aarlig Gage for at oplære 20 af Opfostrings-Børnene 3 Gange om Ugen i den frie Haandtegning, for siden med meere Nytte at kunde anbringes til de finere Professioner; men ved Aarets 1781 Udgang blev han af samme Collegio afskediget, og den Information ophører nu. Informatores ere fire, som hver har sin Classe, indeelt efter Børnenes Alder; de skifte vechselviis at holde Bøn paa Spisestuen, og den Informator, hvis Tilsyns-Dag det er, maa den Dag ikke gaae ud af Stiftelsen.

3. En Pyntemester, som er hos Børnene i deres Frietimer, holder Opsigt med Børnenes Klæder og Skoe, at intet forkommer.

4. En Spisemester, som indkøber alle Ting og hver Løverdags faaer sine Penge af Forstanderen efter sin Contract.

5. En Oldfrue, som forestaaer med sine 5 Gangkoner Reenlighed og Vasken, faaer ugentlig sine Penge.

6. En Skræder, som syer og lapper Børnenes Klæder.

322

7. En Skomager, som ugentlig leverer Arbejde efter Pyntemesterens Anviisning; hands Arbejde bliver først besigtet af Forstander og Inspector, og derpaa af Forstanderen betalt.

8. En Portner, som paaseer, at ingen Børn gaaer ud uden Sæddel fra Inspector eller i hands Stæd fra den ældste, hiemmeværende Informator. En Gaardskarl, som ringer Børnene op og passer alle Ting i Gaarden.

§. 11.

11: Det tidligere Danneskiold-Laurvigske Palæ

Det forudm værende grævelige DANNESGHIOLD-LAURVIGSKE PALLAIS, beliggende paa Hiørnet af Bredgade eller Norges-Gade og var i forudm Tid det største af alle adelige Hotels i Staden. Det er bygt af Hs. Høye Excell. Græv ULRICH FRIDERICH GULDENLÖWE, da han havde solgt sit første opbygte Pallais, nu Charlottenborg, til Hendes Kongel. Mayt. Enke-Dronning Charlotte Amalia. Efter hands Død lod hands Søn Græv FERDINAND ANTON AF DANNESCHIOLD til Laurvig gjøre Hovedbygningens Facade, som er 59 Alen lang med Steenhugger-Arbejde og architectoniske Zirater paa Vinduerne og en Altan meget anseeligere, saa og gjøre en lang og anseelig Tilbygning i lige Linie med Hovedbygningen ud til Norges-Gade. Samme Tilbygning er ziret med en Pavillon i Midten, hvori er indrættet et Kirke-Kapell. Den hele Længde af Tilbygningen strækker sig paa hver Side af Pavillonen til Enden meer end til 140 Fods

Længde. Den nederste Etage af denne lange Bygning var indrettet til en Mængde af Heste; men den anden og øverste Etage indbefattede en stor Deel smukke Værelser. Dette grævelige Hotell blev efter den grævelige Laurvigske Mandslinies dødelige Afgang bortsolgt til privat Ejendom og kiøbt af Hr. Etats-Raad DE GONINCK. Staldlængden er nu indrættet til Pakhuuse og Magaziner. Aftegningen af dette forudm værende grævelige Hotels Hovedbygning sees i THURAS Hafn. Hod. Tabl. LXI. Men Aftegningen paa den lange Tilbygning med sin pavillon sees paa Tabl. LXII sammestæds.

323

§. 12.

12: Sankt Annæ Plads

ST. ANNÆ PLADS er beliggende ved Siden af Den Herre Zebaoths Kirke. Paa denne Plads bliver altid ved Stadens Commendanters Begravelse i samme Kirke plantet 9 Kanoner, hvormed affyhres Minut-Skud eller Sørgeskud ved Ligets Nedsættelse i Kirkens aabne Begravelse under Altaret. Til denne St. Annæ Plads støder Store og Lille Strandstræde. Pladsen har beholdt sit Navn af St. Annæ Capelle og St. Annæ Broe, som forudm her i Nærværelsen har staaet, og hvorom er forhen mældt i denne II. Bog pag. 238 f.

§. 13.

13: Den Kongelige Malmmølle

DEN KONGELIGE MALT-MØLLE, som ellers ogsaa i daglig Tale kaldes KRUSES MØLLE, er en meget stor og vidtløftig Bindingsværks-Bygning beliggende paa Hiørnet af St. Annæ Gade og Toldbodgaden. Paa denne Malt-Mølle, som drives af Heste og har 5 Gange eller Qværne, mahles alt det Malt, som Stadens 100 Bryggere bruger til deres Øll-Bryggerie. To Ober-Visiteurer, som føre Navn af Controleurer, have frie Værelser til Beboelse, hver for sig, her paa Gaarden, fordi de føre Regnskab og Opsyn med al den Quantitet af Malt, som her grøves og males.

§. 14.

14: Det Forenede Handels- og Kanalkompagni

DET FORENEDE HANDELS- OG CANAL-COMPAGNIES BYGNINGER, hvis Hoved-Bygning er det gamle SØE-QVÆSTHUUS, beliggende paa Hiørnet af St. Annæ Gade og Qvæsthuus-Gaden.

Dette gamle QVÆSTHUUS er en stor, grundmured, anseelig Bygning, andlagt og opført af Kong Christian den Femte Aar 1683, men fuldført Aar 1685. Denne Bygnings Hoved-Facade, med prægtige Kiældere overalt, er 100 Alen lang, tvende Etager høy, foruden Kiælder-Etagen, har 25 Fag Vinduer. Midt paa Bygningen er Portalet med Qvæsthuus-Døren, over hvilken staaer indhuggen følgende latinske Inscription med ophævede og forgyldte Bogstaver: Valetudi-

324

narium Sauciorum, Quod Providissima Augustissimi Regis CHRISTIANI QUINTI Cura Erexit. Locupletavit, Ut, Qui Membra Publico Regnorum Bono impendunt, Hic Ægritudinum inveniant Solatium, Fomenta, Sanitatem. Anno 1685. Over Portalet sees Kong Christian den Femtes Navn en Chiffre med Krone over, decoreret med tvende Laurbær-Grene. Aftegning paa denne anseelige Bygning sees udi THURAS Hafn. Hod. Tab. LXXXV. Bygningens Navn viiser, at Stiftelsens egentlige Hoved-Øyemærke har været de i Krigsactioner qvæstede og læmleste Matrosers Helbredelse, hvilke fra Orlogs-Skibene i Krigs-Tider bleve førte i Land og indlagte her i Qvæsthuset for at forsørgeres med Føde og forfleges til deres Helbreds Restitution. I de fredelige Tider, Gud har forundt Rigerne, har dette Søde-Qvæsthuus været brugt deels til et Syge- og Almisshuus for Søde-Etatens Fattige, der ikke maa være Land-Etatens militaire Almissee-Casse, ey heller Borgerskabets Fattiges Væsen til Byrde, deels ogsaa har det været brugt til et Arbeidshuus for friske Betlere af Søde-Etaten, hvilke ved Haandgierning i at pløse eller plukke gammelt Tougværk til Værk at digte Skibe med, har maattet her fortient deres Brød og Livs-Ophold. I dette Qvæsthuus vare de 10 Fag paa høyre Haand af Indgangs-Døren indrættede til en Prædikke-Stue, hvor der blev holden Gudstieneste af Qvæsthuus-Præsten hver Søn- og Hellig-Dags Formiddag Kl. 10 for samtlige Qvæsthuus-Lemmerne. Midt i samme store Stue stod en meget stor Vindovn, hvori daglig holdtes Varme for de Syge, som laae herinde og kunde paa deres Sænge ligge og høre Prædiken. De friske Almisselemmer vare i en Afdeeling for sig selv. Mange af Byens Indvaanere søgte ogsaa her Gudstienestens Holdelse. Præsten havde frie Værelser til Beboelse. Ligeledes Degnen, som holdt Skole for de indbragte Betler-Børn. Aar 1776 anden Jule-Dag blev her holden den sidste Prædiken. Thi da blev Søde-Qvæst-huset forflyttet herfra dette Stæd, og Aar 1777 blev Søde-Qvæsthuset andlagt paa Christianshaun i det forrige Opfostrings-Huus.

325

Paa Pladsen uden for det forrige Qvæsthuus ved Bulværket staaer en STOR KRAHN, som bruges til at udlosse Møllestene og andre store Blokstene af Marmor og Sandsteen med op af de Skibe, som have hidbragt samme Ladning og ligge her ved Bulværket for at losse.

Udi en Deel af dette forrige Søde-Qvæsthuus-Bygning og Værelser blev Aar 1777 andlagt DET KONGELIGE GENERAL-MAGAZINS Direction, under hvis Bestyrelse og Opsyn Fabrik-Hallen og alle Silke-, Bomuld- og Uld-Fabriker ere. Aar 1778 den 21. January var Hendes Kongel. Majestæt Enke-Dronning Juliana Maria, tilligemed Arve-Prinzesse Sophia Friderica (Arve-Printz Friderichs Gemahlinde) paa dette Kongelige General-Magazin, for at tage i Øyesyn den af de to Mechanici, BONAFONT og LE BRUN, for Kongelig Regning andlagte Machine til at apprettere og glatte Silketøyer og andre deslige Stoffer. Udi dette General-Vahre-Magazin imodtages de fabriquerede Vahre fra Fabrikanterne, og her fra Magazinet fourneres Kiøbmændene overalt i begge Rigerne. Hallen er det Stæd, hvor Klæde prøberes og eftersees, om det er forsvarligt Kiøbmands-Gods, og derefter stemples. Aar 1782 blev General-Magazinet ophævet, saa og samme Aar den 7. Octobr. blev paa dette forrige Søde-Qvæsthuus holden Auction over alle Slags fine og grove Klæde, Silke og uldne Vahre, Sirtser, Kattuner, raae Silke, Cochenille, Indigo, uldne og Bomuldsgarn, Fabrik-Redskaber, det ophævede General-Magazin tilhørende.

Det NORSKE GLAS-OPLAG, som gaaer for Kongelig Regning, blev ogsaa andlagt i denne Bygning.

Paa Qvæsthusets Plads er oplagt et Forraad af et tusinde Stykker JERN-KANONER, 2, 3, 4, 6, og 8 pundige Kanoner med dertil hørende Kugler for Hs. Mayts. General-Land-Oeconomie- og

Commerce-Collegii Regning. Hvilke Jern-Kanoner efter en Forening imellem Collegium og vedkommende Jernværks Eyere fra Norge blive leve-

326

rede. Fra dette Oplag af Kanoner overlades efter en fastsat Priis til Kiøbende, at deres defensionsmæssige Skibe i Nødsfald kand forsynes og armeres med Canoner af diverse Calibre og tilhørende Kugler.

Aar 1782 blev dette gamle og forhen værende Qvæsthuus med alle sine Side- og øvrige Bygninger, begge tilliggende Gaarde, Bulværk, Krahn og den heele foran ved Huset værende Plads overladt til DET KONGELIGE OCTROYEREDE DANSK-NORSK-SLESVIGSKE OG HOLSTEENSKE FORENEDE HANDELS- OG CANAL-COMPAGNIE, som blev oprættet den 10. May Aar 1782 paa 40 Aar. Til samme Handels-Affaires Drift lader Kongen paa den Side af bemælte Qvæsthuus-Grund, som vender til den Østersøiske og Guineiske Handels-Havn, paa sin Bekostning opbygge et nyt Pakhuus, 160 Fod langt, 37½ Fod bredt og 5 Stokværk høyt. I Sidebygningen af Qvæsthuset holdes nu Fabrik-Hallen, indtil Kongen paa sin Bekostning lader opføre en egen og separat Bygning for Hallen paa Qvæsthusets Grund. Til Canal-Compagniet overdrager Kongen de Kongelige Glas-Værker i Norge med tilhørende 5 Hytter og 3 andre forskiellige Potaske-Kaagerier, tilligemed Oplaget af Glas-Vahre. Ligeledes Oplaget af forommældte Jern-Canoner, indenlandske Fabrik- og Manufaktur-Vahre, Lærreder og raae Materialier til indenlandske Fabrikers Brug, Sildefangstens Drift fra Elven af paa Kysterne i Nordsøen. Directionen for Canal-Compagniet holdes her paa dette gamle Qvæsthuus, som anordner to Administrationer, een i Kiøbenhavn, hvis Administratorer skal bestandig have Huus-Værelser i Qvæsthusets Sidebygninger. Men den anden Administration holdes i Altona. Dette oprættede Forenede Handels- og Canal-Compagnies Sælskab har 1. Skibsfahrten paa Canalen igiennem Holsteen imellem Nord- og Øster-Søen. 2. Glashandelen i Danmark og Norge, tilligemed de Norske Glasfabriker. 3. Sildefangsten i Elven. Handels- og Canal-Compagniet bestaaer af 15000 Actier, hver til 100 Rdr.

327

§. 15.

15: Sophie Amalienborg

Det forudm værende Kongelige Slot AMALIENBORG var bygt af Kong Friderich den Tredies Enke-Dronning Sophia Amalia til et Enke-Sæde med en Slots-Kirke, som blev indviet den 12. Marty Aar 1673 af den Siællandske Biskop, Doct. Hans Wandal. Dette Slot var en smuk, regulair Bygning med et plat Italiensk Tag, samt med smukke Balustrader ziret. Ved Slottet var en smuk, stor Slots-Hauge. De brede Grave rundt omkring Amalienborg Slot og heele Haugen vare beklædte med tilhugne Kampestenene, hvilke havde tilforn staaet i et Bulværk af hugne Kampesteen i Gammelstrands Kanal. (See Første Tome pag. 409). Dette smukke Slot blev beboet af Hendes Kongelige Majt. Enke-Dronning Sophia Amalia til Hendes Døds-Dag den 20. February Aar 1685. Paa Aversen af Hendes Begravelses-Medaille sees Prospecten af Slottet Amalienborg tilligemed Slots-Haugen og en Urne, staaende midt i Haugen. I Afsnittet staaer: XX Febr. MDCLXXXV. Paa Reversen staaer denne latinske Inscription: SOPHIÆ AMALIÆ Daniae Norv. Vand. Goth. Reginae

Cineribus Christianissimis Sacrum XXVI Mart. (som var Liig-Processions-Dagen). Derunder staaer det Danske og det Lüneborgske Vaa-ben. De to Bogstaver O. B. betyde Medailleurens Navn.

Fire Aar efter Enke-Dronningens Død blev dette smukke Slot om Aftenen den 19. April 1689 lagt i Aske ved en ulykkelig Ildebrand, som ved nogle Operisters Uforsigtighed opkom i det til Slottet anbygget OPERA-HUUS, hvor samme Aften i det Kongelige Herskabs Nærværelse skulle have været opført en Opera, hvori de hedenske Guder Mars, Gastor og Pollux, saa og Perseus en Quadrille fore paa Skyerne, og ved deres Ankomst skulle bæres med Raketter og Skud. Theatrum var prydet med en Deel Enebær-Riis, hvori af Forseelse og Uagtsomhed kom Ild, som i saadan Hast greb saa stærk om sig, at den mindste Deel af Tilskuerne, som forventede det Kongelige Herskabs Ankomst, fik Tid at rædde Livet og at undkomme. Thi

328

den Dør, som gik fra Opera-Huset til Slottet, var tillukt, og ikkun een eneste Dør blev aabnet paa Opera-Huset, som Folk kunde slippe ud ad. Hvilken Udgang i en Hast blev tilstoppet af de mange angestfulde Tilskuere, der her trængde sig sammen, een paa den anden, saa at ingen kunde slippe ud og blive ræddet for Trængselens Skyld. I denne ulyksalige Ildebrand omkom ynkeligen 280 Personer, hvilke dels af Røgen bleve qvalte, dels af Ilden fortærede og opbrændte, dels af den store Trængsel trykte og traadte ihjel, saa at næsten alle fornemme Familier savnede nogle af deres Paarørende. Til al Lykke var det Kongelige Herskab ikke ankommen, men var underveis og maatte vende tilbage ved tilbragte Tidende om denne opkomne, ulykkelige Ildebrand. Ved den Leilighed gik Slottet Amalienborg i Løbet og blev af samme Ild næsten fortæret. Det øvrige af Slottet, som blev af Ildens Lue sparet, blev siden gandske afbrudt, og de Materialier, som til anden Brug vare tienlige, bleve anvendte deels til andre Bygninger, dels i sær til Garnisons Kirkens Opbyggelse.

Fra Aar 1689 laae baade Slottet og Haugens Grund gandske øde og ubeboet, indtil at Kong Friderik den Fierde lod Pladsen af det afbrændte Slot gjøre reen, ryddelig og planere, lod derpaa andlægge en Hauge og EN MYNSTERPLADS. Ved den søndre Ende mod Garnisons Kirken blev andlagt en temmelig stor og ziirlig Lyst-Hauge, ziret med en Deel konstige og fortræffelige Billeder af hviid Marmor nemlig: Orpheus og Eurydice, forfærdigede af den berømte Florentiner JOHAN BARATTA. Ligeledes de fire Aarets Tider af hviid Marmor, en Mercurius af Kobber forgyldt, etc. Denne Hauge var adskilt fra Mynsterpladsen ved nogle Orangerie- og Stald-Bygninger, saa og Pavillons, iblant hvilke den mellemste var den største Pavillon, hvori Kongen holdt Taffel, naar han lod Kiøbenhavns garnisonerende Regimenter mynstre for sig. Bemælte Pavillons-Bygning bestod af en stor ottekanted Sahl i Midten, som var forsynet med en Kuppel og Lanterne, og af fire Cabinetter, hvortil var Indgang fra Sahlen. Fra

329

samme Sahl vare fire Udgange, een til Mynsterpladsen, een til Haugen og een til hver af Orangerierne, som laae paa hver Side af Bygningen. Uden for Haugen mod den nordre Ende var andlagt en stor MYNSTER-PLADS, som strakte sig lige ud til Toldbod-Vej en, som gaaer forbi Kastellet. Langs med Slots-Graverne stod en Allée af Linde-Træer. I Slotsgraverne saae man Svaner at opholde sig; uden om Graverne var et høyt Stakkitværk, som indhegnede Haugen. Aftegningen paa ommældte Pavillon sees paa Tab. XXI og paa Slotshaugen paa Tab. XXII i THURAS Hafnia Hod. pag. 93 og pag. 95. I denne Tilstand forblev Amalienborg-Plads til Kong

Christian den Siettes Død. Og endskiønt denne store Plads laae inden for Stadens Fæstnings-Volde, saa gjorde den kun liden Nytte.

Af den Aarsag besluttede Kong Friderich den Femte kort efter sin Regiærings Tiltrædelse at benytte sig af denne anseelige Grund paa Amalienborgs ødeliggende Plads, som er 1300 Alen lang og 700 Alen breed, for at forøge sin Kongelige Residenz-Stad med nye Bygninger til den aarlig tiltagende Folke-Mængdes Nytte. Aar 1749 den 12. September gav Kong Friderich V bemælte Amalienborg-Plads til Bebyggelse uden Betaling, tilligemed visse Aars Frihed for Indqvartering og Paalæg. Den heele Grund blev afdeelt i sex Qvarterer og ethvert af disse igjen afdeelt i Huus- og Gaardpladser efter det Maal, som nogen begiærede og lod sig tegne for at bebygge med regulaire og anseelige Huse. Alt dette Distrikt, som forhen blev kalden AMALIENBORG-PLADS, kaldes nu fra den Tid af, at det blev bebyggt, FRIDERIGHS-QVARTEER eller FRIDERIGHSSTAD.

§. 16.

16: Frederiksstaden

FRIDERIKS-QVARTEER eller FRIDERIKSSTAD (som dog endnu i daglig Tale af Almuen gemeenlig kaldes Amalienborg efter sit gamle Navn), har sit Navn af Kong Friderik den Femte, som Aar 1749 lod samme nye Distrikt andlægge og bebygge. Det begynder ved Garnisons-

330

Kirken med den nordre Side af St. Annæ Gade og gaaer til Toldbod-Vejen, som løber forbi Kastellet. Det er indeelt i 6 Gader og et Torv, som kaldes FRIDERIKSSTADS-TORV. Dette heele Distrikt er af Bygninger den skiønneste Deel af Kiøbenhavn; thi den pranger med de prægtigste Pallaier og Gaarde, ved hvis Architectur at betragte en Kiænder og Elsker af Bygningskonsten ræt kand forlyste sine Øyne. Gaderne ere disse: 1. FRIDERIKSGADE, som gaaer tvært igiennem Qvarteret fra den i Bygning staaende Frideriks-Kirke over Torvet ud til Havnen eller Strømmen. 2. AMALIÆGADE, som gaaer langs igiennem Qvarteret over Torvet ned til St. Annæ Gade. 3. ST. ANNÆ GADE, hvis nordre Side hører til Frideriksstad, men den søndre Side til Nye Kiøbenhavn, hvorudover denne Gade er forhen ommældt pag. 242.

§. 17.

17: Frederiks Plads (Amalienborg Plads)

FRIDERIKS-PLADS eller FRIDERIKSSTADS TORV er en offentlig, stor Plads af ottekantet Figur, omgiven med fire prægtige opbygte Palladser, alle af ligedan Architectur og aabnes allene paa de fire Stæder, hvor de igiennemløbende tvende Gader, nemlig: Frideriks- og Amaliæ-Gader overskiære Pladsen, saa at ethver af disse fire Palladser ligger imellem tvende Gader. Midt paa denne Plads staaer Kong Friderik den Femtes Statue til Hest, opsat paa et Marmor-Postament.

§. 18.

18: Frederik den Femtes Rytterstatue

Kong FRIDERICH DEN FEMTES STATUA EQUESTRIS zirer Frideriks-Plads eller Frideriksstads Torv. Denne overmaade kostbare Statue Equestre er bekostet af DET ASIATISKE COMPAGNIES samtlige Interessentere. Grundstenen til det Marmor-Monument, paa hvilket

bemælte Statue staaer opsat, er lagt af Græv ADAM GOTLOB MOLTKE (som da værende Asiatiske Compagnies Præses) Aar 1760 den 18. October, som var Jubelfæstens tredie Dag, hvilken blev holden til Erin-

331

dring af den for 100 Aar siden indførte Danske Kongers Enevolds-Magt og Herredømme. Udi samme Grundsteen blev nedlagt sex Medailler af eet Præg, nemlig to af Guld, to af Sølv og to af Kobber. Paa Aversen af Medaillen stod Friderik den Femtes Brystbillede med sædvanlig Omskrift: Fridericus V Rex Dan. & Norv. Vand. & Gothor. Paa Reversen sees en Laurbær-Krands, hvorudi stod disse Ord: Danorum Felicitatis Monumentum. Prim. Lap. pos. XVIII Oct. An. MDCCLX. Desuden blev ogsaa nedlagte to Kobberplader, hver en halv Alen i Kvadrat med latinsk Inscription paa den ene og med Dansk Inscription paa den anden Plade. Begge udstukne af BAURENFEINDT. Postamentet, som bærer Statuen, er af Marmor. Paa de fire Sider af Postamentet læses følgende latinske Inscriptioner paa Tavler af støbt Metal med ophøjede, i Ilden forgyldte Bogstaver i følgende Orden: 1. Fortil lige ned under Hestens Hoved staaer disse Ord: Friderico. Quinto. Clementi. Pacifico. Artium. Tutori. Ætas. Grata. Felix. 2. Paa den høyre Side af Hesten under dens Forbeen læses denne Inscription: Ob. Mercaturæ. Securitatem. Opportunitates. Præsidiis. Foederibus. Extractis. in. Utroque. Mari. Portubus. Restitutam. Auctas. Rem. Rusticam. Legibus. institutis. Emendatam. Industriam. Omnium. Favore. Liberalitate. Excitatam. Sustentatam. 3. Paa samme Side under Hestens Bagbeen læses disse Ord: Ob. Pacem. inter. Bellorum. Terrores. Animo. Prudentia. Fide. Foederibusque. Firmatam. Opesque. Regni. Classibus. Exercitibus. Provinciis. Amplificatas. 4. Paa den venstre Side af Hesten under dens Forbeen læses denne Inscription: Ob. Artes. Græcas. & Italas. Academia. Nova. Fundatas. Soram. Restitutam. Scolas. Literarum. Bergis & Nidrosiæ. institutas. Studia. Doctrinæ. Missis. Per. Orientem. Viris. Doctis. Liberaliter. Adjuta. 5. Paa samme Side under Hestens Bagbeen læses disse Ord: Ob. Urbem. Regiam. Nova. Regione. Ædificiis. Amplificatam. Ornatam. Vias. Publicas. Sua. Pecunia. Munitas. Perfugia. Honestæ. Paupertati. Patefacta. Bag til paa Postamentet under Hestens Hale

332

staaer denne Inscription: Socii. Negotiationis. Asiaticæ. Pietatis. Publicæ. Monumentum. Posuere. MDCCLXXI.

Oven paa dette Marmor-Piedestall eller Monument staaer Kong Friderich den Femtes Statua Equestris, som er støbt af Bronze. Modellen til denne Statue blev af JAGQUE SALLY begyndt den 23. July Aar 1761 og blev af ham fuldendt den 5. January 1764 i et dertil af Tømmerværk og Bredder oprættet høy Bygning med mangfoldige Vinduer paa, staaende foran i Charlottenborg-Slots Hauge. Efter denne Modell blev Formen giort, og Statuen støbt paa det Kongelige Giethuus den 2. Marty Aar 1768 af Goir, og samme Aar den 15. Augusty af Hof-Tømmermester Zuber udført til Amalienborg, og den 16. Augusty opsat paa sit Piedestall. Statuen vejer 45000 Pund. Medens denne Statue blev afpoleret, var den ved et Brædde-Skuur over den tildækket. Aar 1771 den 1. Augusty blev Statuen med stor Ceremonie blottet. Ved hvilken Solennitæt bleve uddeelte Guld- og Sølv-Medailler. Den store Medaille forestiller den høyre Side af Statuen og dens Piedestall. Den liden Medaille forestiller den venstre Side af Statuen med Piedestall. Inscriptionen paa dem begge er:

Statori Suo. Omskriften er: Ob innumera Beneficia P. Soc. Comm. Asiatic. An. MDCCLXVIII. Paa den store Medaille staaer: P. H. WOLF. Fecit. Men paa den liden Medaille: D. J. ATZER Fecit. Paa Reversen eller Medaillernes anden Side staaer denne Inscription i en Laurbær-Krands: Divo Friderico Quinto Populi Sui Patri Generis Humani Amico. Den store Medaille holder to Tomer 10 Linier i Diameter, og den mindre Medaille holder to Tomer i Diameter. Aar 1772 i July blev denne kostbare Statue omgivet med et smukt, to Alen høyt Jern-Gitterværk i Fiirkant. Og uden om dette er sat en Quarée af runde, alenhøye Marmorstene, som med Jernkiæder fra den ene til den anden ere sammenføjede. Piedestallen med Statuen er 36 Fod høyt. Om Friderici Quinti Statue Equestre er udgivet et Skrift af Butty.

333

§. 19.

19: Amalienborgpalæerne

De ommældte FIRE PRÆGTIGE PALLADSER, som omgive Frideriks-Plads ere: Det grævelige MOLTKEske, Det SCHAKKISKE, Det BROCHDORFFSKE og Det LEWETZAUISKE Pallads. Disse fire, hver for sig, indtage en lige stor Plads og de Qvadersteens-Bygninger, som ere opførte paa dem, ligne hinanden udvortes fuldkommen nøye. Thi Hoved-Facaden paa ethvert af disse fire Palladser har foruden Kielderne tre Etager, af hvilke den nederste er af rustique Bygning, og de tvende øverste Etager ere af Jonisk Orden. Midt paa Palladset er et Forspring, som bærer sex friestaaende Joniske Columner, og oven paa dem er en Altan med stærk Frontespice, forestillende den byggende Græves Vaaben, da den Balustrade eller Altan, som gaaer ud derfra til begge Enderne, haver sin Overdeel besat med adskillige Statuer, Vaser og Ornamentter. Ethvert af disse fire Palladser har, foruden denne beskrevne Hovedbygning ved begge Ender paa den udløbende halve og indbøjede Linie en maadelig Pavillon, hvis øverste Etage staaer frie, men neden føyes ved en lavere Bygning til Hoved-Facaden, saa at man fra Hoved-Facaden gaaer over et plat Tag hen til ommældte Pavillons. Efter denne anførte Beskrivelse over disse 4 Palladsers harmoniske Architectur udvortes, vil man i Særdeleshed anføre:

§. 20.

20: Moltkes Palæ

Det Grævelige MOLTKEske PALLAIS er indvendig paa det prægtigste udsiret med kostbare Tapeter, Gibs-Arbeide, Forgyldning og Malning i dets Gemakker, Kabinetter og Sahle, I Billed-Sahlen udi Hovedbygning forefinder man de udvalgteste Skilderier af de største Nederlandske Mesteres Arbeide, saasom: WAUWERMAN, BERGHEM, DE HEEM, DAUW, RUBENS, POUSSIN, PIETER V. D. WERFT og ADRIAN V. D. WERFT, VALCKENBURG, LAIRESSE, TENIERS, SCHALCKEN, REMBRAND, etc. I den ene Pavillon paa den venstre Haand af dette Pallads er Natural-Cabinettet. Loftet imellem begge Etager er her gien-

334

nemskaaret, saa at man neden under kand see Plafonden i det øverste Loft. I dette Natural-Cabinet sees Kong Friderich den Tredies Billed-Statue af Sølv, ligeledes Græv Adam Gotlob Moltkes Portrait eller Brystbillede forfærdiget af Professor Wiedewelt af den hvideste Italienske Marmor,

staaende paa et Postament af Norsk Lillienkioldisk Marmor. Høyden af dette Monument er omtrent circa 4 Alen. I den anden Pavillon paa den høyre Haand af dette Pallads er et anseelig og talriigt Bibliotheque. Udi Haugen ved dette Pallais er et meget næt indrættet Fugle-Huus.

§. 21.

21: Landkadetakademiet

Det KONGELIGE LAND-CADET-ACADEMIE er andlagt i det af ommældte fire Palladser, som tilforn kaldtest DET BROCHDORFFISKE PALLADS. Dette LAND-CADET-ACADEMIE er stiftet af Kong Friderik den Fierde Aar 1712 og var under Navn af KRIGS-SKOLE i Begyndelsen paa Nye Torv paa det Stæd, hvor nu det Kongelige Waysenhuus er. (See forhen Første Tome, pag. 96). Men efter otte Aars Forløb blev forflyttet derfra ud til forrige Opera-Huus Aar 1720, hvorpaa det blev kaldet CADET-ACADEMIET. (See dette Tiende Kapitels §. 9. pag. 315). Da samme Bygning Aar 1765 blev saa brøstfældig, at den behøvede en Hoved-Reparation, saa bleve Land-Cadetterne andenstæds indquarterede. Imidlertid købte Kong Christian VII det ommældte Brockdorffiske Pallads paa Friderichs-Plads og skiænkede samme Pallads til LAND-CADETTERNES ACADEMIE. Hvorpaa samme Pallads blev indrættet med Værelser, saavel til Academiets Holdelse som og til Chefens, Officerernes og Land-Cadetternes Quarterer tilligemed deres Informatorers. Aar 1768 den 8. Octobr. trak Land-Cadet-Corps i fuld Uniform og i militair Orden op fra den forrige Academies Bygning til dette nye Land-Cadet-Academie og bleve her indlogerede. Paa dette Academie underholdes 70 Land-Cadetter, hvilke blive underviiste saa vel i Krigs-Videnskaber som i andre tienlige Videnskaber. De 50 af dem have alting frit; men 20 af dem

335

maa betale en maadelig Sum Penge. De have Informatorer i Mathematiquen, i de skiønne Videnskaber, i Kristendommen, en fransk Sprogmeister, en Tegnemester, en Skrive- og Regnemester, en Fægtemester. Over Gadetterne er en Chef med tre Officerer. Over Bygningen er en Inspecteur.

§. 22.

22: Frederiks Hospital

FRIDERICHS-HOSPITAL er en stor, vitløftig og ziirlig, grundmuret Bygning, beliggende i Frideriks-Qvarteer eller Stad, bestaaende af en indbyggt Qvadrat, som strækker sig fra Norges-Gade (hvor Hoved-Indgangen er) indtil Amaliæ Gade, saa at der haves Indgang dertil fra begge disse to Gader. Hospitalets anseelige Portaler ere zirede med Steenhugger-Arbeyde, som en bas relief viiser Øyemærket af denne ypperlige Stiftelse, som er saadanne Patienters Pleje og Helbredelse, der ingen smitsom eller ulægelig Sygdom har, men ved anstillet Examination befindes ikke at være gandske incurables. Altsaa er dette Hospital (ikke som Stadens øvrige Hospitaler) til Almisse-Lemmers Livs-Ophold ved ugentlig Almisse, men til de Syges Helbreds Erlangelse og Restitution. Dette Hospital er af Kong Friderik den Femte stiftet ved Foundation af 6. Augusty 1756. Men Aar 1752 den 29. July blev den første Grundsteen til Friderichs-Hospital lagt af Kongen selv, da i den udhulede Side af Grundstenen blev lagt en Kobber-Plade, paa hvilken staaer følgende Latinske Inscription: Domus Publicæ, Trecentis Ægrotis Excipiendis Dicatæ, Pius Patriæ Pater FRIDERICUS QUINTUS Rex Dan. Norv. Solenni Ritu, Primum Lapidem Posuit Et Suis Sumptibus, Non Rogato Civium Censu, Opus Consummare Jussit D. XXIX Julio MDCCLII.

Kongen lod paa sin egen Bekostning opføre alle Bygninger, samt lod forsyne Hospitalet med fornødne Senge og andre Meubler. Efter fem Aars Forløb bleve alle Hospitalets Bygninger færdige, saa at Hospitalet blev ved en høytidelig Indvielses-Tale, holden den 30. Marty 1757 af da værende første Hof-Prædikant Hr. Friderich Qvist, indviet og

336

aabnet Dagen næst efter paa den Kongelige Stifteres Friderici Quinti høye Fødsels-Dag den 31. Marty 1757, da de første Patientere paa den Dag indkom til Cuur. Udi Frideriks Hospital modtages henimod 300 Syge og beskadigede Patienter, som ikke have nogen smitsom eller ulægelig Sygdom. De blive plejede med saadan Slags Mad og Drikke, som deres Sygdoms Beskaffenhed udkræver, saa og med de beste Medicamenter af Hospitalets eget Apothek, samt med Opvartning udi Sygdommen af Reenlighed og Tilsyn. Af Borgerstanden modtages 150 Fattige, som nyde alle Ting frit og uden Betaling. Andre betale ugentlig 7 Mark Danske. Men hvo, som vil have sit eget Kammer, betaler dobbelt saa meget. De indkomne Patienter maa, medens de ere i Hospitalet til Cuur, aflægge deres egne medbragte Klæder, og bære de Klæder, som høre Hospitalet til, saalænge de ere derinde. De Syge afhentes i en lukt Portechaise, saafremt de kand sidde. Men i en Sæng paa en Bærebør, saafremt de ikke kand taale at sidde.

Den Bygning af Friderichs-Hospital, som udgiør Corps de Logis, hvori alle Patienterne indlogeres, er kun lav af een Etages Høyde og er indeelt i adskillige Sygestuer, hvor man seer staaende et Par Hundrede og flere opreedte og med Gardiner behængte Sænge, samt forsynede med Natklæder og alle tilhørende Mageligheder i god Stand og Orden. Men paa alle fire Hiørner af Hospitalet ere fire høyere og meget anseeligere Forbygninger af to Etagers Høyde. I disse Bygninger have Hospitalets Medicus, Præsten, Oeconomus og Inspecteuren hver for sig deres frie Værelser til Beboelse. Ligeledes har Hospitalets Apotheker alle sine til sit Apothek, Laboratorium og sine Folk behøvende frie Værelser. I een af de fire Udbygninger var fra Hospitalets Begyndelse af indrættet en stor Sahl til offentlig Gudstienestes Holdelse hver Søn- og Hellig-Dag for Husets Betientere og de næsten helbredte Patientere, da mange borgerlige Familier, som boede her i Nærheden, søgte samme Gudstieneste.

337

Men Aar 1771 forefaldt stor Forandring udi Frideriks-Hospitals første Indretning; thi det blev overdraget til nye Directeurer. Frideriks-Hospital[s] egen Rætt blev igienkaldet og lagt under Byens Jurisdiction. Gudstienestens Holdelse ophørte, og Hospitals-Præsten blev promoveret til andet geistligt Embede. Den Kongelige Commission for Fattiges Væsen i Kiøbenhavn tilkiendegav den 1ste Juny 1771, at Hs. Kongel. Majt. havde befalet, da Frideriks-Hospitals Stiftelse er forandret, at ingen Syge indtages i dette Hospital, uden de i Hs. Mayts. Tieneste staaende Personer og den militaire Etat. Saa skal andre Fattige, som have Hielp nødig, henvende sig til Det Almindelige Hospital, hvor der drages Omsorg for deres Cuur og Forflegning. Udi selvsamme Aar 1771 udi Augusty Maaned blev det privilegerede ACCOUCHEMENT-Huus eller FRIE JORDEMODER-HUUS henlagt under Friderichs-Hospital, og samme Stiftelse blev andlagt i een af Frideriks-Hospitals Bygninger.

Aar 1772 den 10. Decembr. blev Friderichs-Hospital efter Kongelig Befaling sat i samme Stand og paa samme Fod, som Stiftelsens Fundatz af 6. Augusty 1756 foreskriver, og saaledes som det var,

førend Forandringen dermed i Aaret 1771 blev foretagen. Men i Stæden for den forrige dobbelte Direction blev nu een Direction, men ingen Kirke ved Hospitalet indrættet. Dog fik Hospitalet igien en Præst for de Syges Skyld; men han holder ingen Prædiken. Paa Frideriks-Hospital, boer Stiftelsens Medicus og Chirurgus; desuden en Reserve-Medicus og en Reserve-Chirurgus; dernæst tre Studiosi Medicinæ og to Studiosi Chirurgiæ, ligeledes en Inspecteur, en Præst, en Oeconomus, en Controlleur og Hospitalsskriver, en Apotheker. Dette Frideriks-Hospital er efter sin Fundatz bestemt for Kiøbenhavns Indbyggere allene, saa at ingen udenbyes fra Landet eller Provinzerne, hvad enten de ere fattige eller formuende, i Følge Kongelig Reskript af 10. Septembr. 1783, have Adgang til Hospitalet, uden allene de, som trænge til chirurgisk Hielp og i Forvejen have indhentet Efter-

338

retning, naar fra Kjøbenhavns egne berættigede kand være Plads tilovers, og erholde Svar, at de kand blive indtagne. Da en udenbyes Patient i Følge bemælte Reskript skal betale for sin Cuur og ordinaire Forflegning 15 Mark ugentlig; men den, som forlanger Kammer for sig og beste Forflegning, betaler tre Mark daglig. De Syge afhentes med Hospitalets Porto-Chaise ved Hospitalets egne Karle ud til Hospitalets Sygestue.

Aar 1783 den 4. Septembr., som var Hendes Kongel. Majestæts Enke-Dronnings Julianæ Mariae Fødsels-Dag, blev paa Hospitalets Directeurers Forsamlings-Stue høytideligen opsat høysalig Kong Friderik den Femtes Buste eller Brystbillede af hviid Marmor og opsat paa en Marmor-Piedestall med Inscriptioner. Samme Marmor-Monument er bekostet af da værende Directeurer. Og blev ved denne Ceremonie holden en kort og ziirlig Tale af Stadens Ober-Præsident, Hs. Excell. Hr. Geheime-Raad Braëm, som Ober-Directeur ved Hospitalet. Dette smukke Ornament er en vedvarende Erindring om dette udødelige Værk, hvilket er stiftet af denne uforglemmelige Konge for Syge og ulykkelige Mennesker. Udi Frideriks-Hospital er i Aaret 1781 indkomne 2091 Patienter. Deraf udgangne 1747, som have faaet deres Helbred igien, men døde derinde 311 Patienter. Udi Aaret 1787 er udi Frideriks Hospital indkomne 2164 Patienter. Deraf udgangne 1946, men døde 218. Det rummelige Gaardsrum ved Hospitalet er beplantet med Træer til Spatseregang for de Syge, som ikke ere sængeliggende.

I en Sidebygning ved Frideriks-Hospital er udi Kong Friderik den Femtes Tid andlagt DET KATHOLSKE CAPELL. Meenigheden er Tydsk og forenet med det Romerske Keyserlige Gesandtskab.

§. 23.

21: Det Fri Accouchementshus

DET FRIE ACCOUCHEMENT-HUUS blev Aar 1771 udi Augusty Maaned andlagt i een af Friderichs-Hospitals Bygninger og staaer nu

339

ogsaa under Hospitalets Direction. Dette Accouchement-Huus eller privilegerede frie Jordemoder-Huus, hvor frugtsommelige, ugifte Fruentimre kand blive hemmeligen forløste, er stiftet Aar 1750 af Dronning Lovise. Og var samme Accouchements-Anstalt i et dertil indrættet Huus i Gotthersgade

strax ved Reformeert Kirke og forsynet med sin egen Jordemoder. Men Aar 1771 blev det forflyttet derfra og andlagt paa Friderichs-Hospital. I dette Accouchements-Huus blive 30 Fruentimre antagne frit uden Betaling; men 10 modtages for Betaling. De 30 have alle Ting frit; men de 10 betale ugentlig to Rigsdaler, og naar de vil have Kamre for sig selv, da give de sex Rigsdaler ugentlig. De, som blive forløste i Accouchement-Huset, kand lade deres Børn blive tilbage, naar de erlægge 20 Rdr. for dem. Man lader samme Børn opfostre af Bønderkoner, som da faaer i de første sex Aar Betaling for deres Opdragelse; men siden skal Pleje-Forældrene underholde dem. Til denne Anstalts Understøttelse maa alle de, som holde Ride- og Kiøre-Heste i Kiøbenhavn til Stads eller Fornøvelse, betale aarlig to Rigsdaler. Udi forhen ommældte Aar 1771 blev efter Kongelig Befaling af Directeurerne over den Kongelig[e] Opfostrings-Stiftelse (for at forekomme saavel Mord paa spæde Børn som deres Henkasten paa Gaderne og i Husene, hvorved de undertiden maatte sætte Livet til) foranstaltet den Indretning paa dette frie Jordemoder-Huus i nye Frideriksstad i det næste Fag ved Porten, hvor slige Mødre, som ville skille sig ved Børnene, kunde i den dertil giorte og med Matrasser vel forsynede Casse, naar den blev udtrukken, henlægge Barnet, og naar den skydes let tilbage, gik den ved Hielp af derved værende mechanisk Indretning tilbage, saa at Klokken derved sættes i Bevægelse til at ringe og give tilkiænde, at et Barn er deri henlagt, som da fra inden optages og gives Die. Over denne Anstalt stod paa en hvid Steen med forgyldte Bogstaver at læse disse Ord: Uskyldige Børns Frelse. Men da samme priisværdige Anstalt blev misbrugt formedelst nogle onde Gemytters skarn-

340

agtige Omgang og Forhold med samme Casse, saa blev denne Indrætning ophævet efter tre Aars Forløb. Ved Accouchement-Huset er en beskikket Jordemoder, saa og en Accoucheur og Medicus, som tillige er Professor Artis Obstetricæ ved Universitætet. Udi Accouchement-Huset ere i Aaret 1781 af Barselkoner indkomne 598. Deraf udgangne 572. Efter haarde Forløsninger og af Tilfælde i Barselsæng døde her i alt 4. Af hidsig grasserende Sygdom døde 26. Udi Aaret 1785 ere her fødte 597 Børn. Udi Aaret 1786 ere i Accouchement-Huset indkomne 775 Barselkoner. Deraf ere udgangne 757. Fødte 782 Børn. Aar 1787 ere her fødte 698 Børn i Accouchement-Huset.

§. 24a.

24a: Fødselsstiftelsen

Hds. Kongl. Majts. Enke-Dronning JULIANÆ MARIÆ NYE FØDSELS-STIFTELSE er Aar 1785 den 8. April ved sit Kongelige confirmerede Gave-Brev i Kiøbenhavn oprettet, men tog sin Begyndelse med Aarets 1788 Begyndelse. I denne NYE FØDSELS-STIFTELSE modtages, frit underholdes og oplæres et vist Antal af 10 til 12 unge Fruentimre, som komme fra Provintzerne i Hs. Majts. Riger og Lande og her øves i Jordemoder- Konsten. Disse Lære-Døttre forblive i denne Stiftelse en vis Tid, og naar de ere oplærte, komme andre ind og nyde samme Adgang og Fordeele. Saalænge de, som Lærlinge, opholde sig i Stiftelsen, skal de for den dem forundte frie Underholdning, til alle Tider uden Betaling gjøre Tieneste der som Opvartnings-Koner. Tiden, i hvilken de opholde sig i Stiftelsen, varer i det længste eet Aar og den korteste Tid et halv Aar. Ved Antagelsen meddeeles dem hver i sær en foreskreven Instrux, hvori viises de Forbintligheder, de skal nøje rætte sig efter. Hensigten af denne FØDSELS-STIFTELSE er at forsyne Danmark og Norge med Island med tilstrækkelige Antal af rætskafne og beqvemme Jordemødre, og at de ved

Oplærelsen kunde undgaae de betydelige Omkostninger, som deres Underviisning og Ophold hidtil har forvoldet. De, som fra Kiøbenhavns Stad

341

mælde sig for Directionen for at lære Jordemødre-Konsten, have frie Adgang til denne milde Stiftelse, for der at tage Deel i Underviisningen og i alle de praktiske Øvelser; men da de boe i Staden, saa nyde de hverken frie Underholdning eller Ophold, men ikkun frie Underviisning i den theoretiske og praktiske Videnskab. Ville Proprietærer for deres Godser vorde forsynede med oplærte Jordemødre, da mælde de sig derom hos Directionen, da deres indsendte Lærlinger nyde Underviisningen og øvrige Øvelser aldeles frie i Stiftelsen; men Proprietæren betaler til Stiftelsen for deres indsendte Lærlingers Underholdning i Læretiden, hvilken Underholdnings Betaling bestemmes paa det allerbilligste. Directionen modtager saa mange Lære-Døttre, som i Stiftelsen vel kand rummes, dog uden at samme, paa de tolv allernaadigst befalede nær, maatte falde Stiftelsen til Last. Over denne nye Fødsels-Stiftelse var af Førstningen beskikket en Commission, som tog sin Begyndelse den 24. Decembr. 1787. Stiftelsen selv blev aabnet den 2. January 1788, hvorpaa der ved Stiftelsens Etablissement siden blev beskikket en Direction over den nye Fødsels-Stiftelse.

§. 24b.

24b: Det Kirurgiske Akademi

DET KONGELIGE CHIRURGISKE ACADEMIE stiftet af Kong Christian den Syvende Aar 1785 den 22. Juny. Under dette chirurgiske Academie er henlagt alt, hvad der henhører til det chirurgiske Fag, ligesom samme Academie skal være overladt Examina. Professorerne ved dette Chirurgiske Academie skal være: General-Directionen over Chirurgien, den Kongelige Hof-Chirurgus og den første Chirurgus ved Frideriks Hospital. Hvilke, tilligemed den Kongelige Liv-Chirurgus og de øvrige det Kongelige Huses Liv-Chirurgi skal udgiøre et Collegium Academicum. De offentlige Forelæsninger over Chirurgiæns særskildte Deelee tage sin Begyndelse samme Aar in medio Octobris, da Professorerne, hver i sin fastsatte Time, læser over Osteologien, Syndesmologien, Myologien, Splanchnologien, Adenologien, Audiolo-

342

gien, Vasa lymphatica, og Physiologien [samt] Operationes chirurgicæ. Over Chemien læser Lector og Demonstrator Chemiæ. I Dissectioner med Cadavera underviises ogsaa, saavel som og i Bandagernes Application og alle de Deelee, som henhøre til chirurgiske Forbindelser. Om Sommeren læses over Botaniquen og holdes cliniske Forelæsninger. Academiets Secretair giver Anviisning i den latinske Stiil og anstiller Øvelser til at tale det latinske Sprog. Denne akademiske Bygning, beliggende i Norges-Gade, er opført af Professor PETER MEYN, Kongl. Bygnings-Inspecteur og Professor ved Maler-, Bild-hugger- og Bygnings-Academiet paa Charlottenborg. Aar 1786 den 2. Decembr. blev Krandsen med Ceremonie opsat paa dette Chirurgiske Academie[s] Bygning, og Aar 1787 den 25. Octobr. blev samme Kongelige chirurgiske Academie med største Solennitet i Ds. Kongelige Høyheders Kronprintz Friderichs og Arveprints Friderichs, samt Hs. Durchlautigheds, Arveprintz [Friderich Christian] af Augustenborg, Deres høje Nærværelse, saa og de Kongel. Stats-Ministres, de Kongel. Deputeredes i de Kongel. Collegier, Universitætets Professorers, Magistratens, Collegii Medici Overværelse, foruden et talriigt Auditorium af

Studentere og Videnskabers Elskere, høytideligen indviet med en latinsk Inaugurations-Oration, holden af Hr. Justitz-Raad KÖLPIN de Chirurgiæ recentioris præ veteri Præstantia & Progressu (om den nyere Chirurgies Fortrin og Fremgang for den ældre). For og efter Orationen blev opført Instrumental- og Vocal-Musique. - PETRO MEINIO. Havniensi. Academiae. Artium. Elegantiorum. Professori. Architecto. Nobilissimo. Crajæ. Simplicitatibus. ac. Elegantia. Æmulo. De. Ædificio. Splendide. Et. Pulcherrimo. A. Se. Extracto. Regiæ. Chirurgor. Academiae. Dicato. Præcipua. Que. Inter. Urbis. Ornamenta. Numerato. Amici. Concives. Patria. Publico. Ingenii. Sui. Ac. Nominis. Munimento. Læti. Gratulantur. Die. VIII. Kal. Novembr. Anno. MDCCLXXXVII.

343

§. 24 C.

24c: Almindelig Hospital

STADENS ALMINDELIGE HOSPITAL for 700 Fattige er et borgerlig Hospital, beliggende i Amaliæ Gade i Frideriksstad. Førend vi beskrive dette Hospital, vil vi efter vor foretagne Orden og Maade først give den gunstige Læser Efterretning og Oplysning om Aarsagen til Det Almindelige Hospitals Andlæg, dets Skiæbne og Beskaffenhed.

Det er allerede i dette Skrifs Anden Tome, i det VII. Kapitel pag. 4 anmeldt, at det i fordum Tid værende Brøndstrædes Hospital udi Myntergaden, og ligeledes i samme Tome i det VIII. Kapitel pag. 93 anført, at Silkehuset eller Convent-Huset paa Hiørnet af Pilestræde og Silkegaden bleve ved Auction bortsolgte, og derimod blev af Directionen for de Fattiges Væsen opført paa Amalienborg eller Frideriksstad i Amaliæ Gade en anseelig og stor, grundmuret Bygning, som blev kalden KIØBENHAVNS ALMINDELIGE HOSPITAL. I dette Hospital ere 200 Lemmer, som plejes med Føde og Klæder daglig efter et Reglement. Dernæst 250 Lemmer af begge Kiøn, som nyde frie Huus og Seng, samt varme Stuer, hvor de kand spinde og sye det, som de kand forskaffe sig fra Byen. Dette Hospital rummer 700 Fattige. I Hospitalet ere Værelser for Præsten, som tillige er Præst ved Abel Cathrines Hospital, saa og Værelser for Inspecteuren, Commissions-Skriveren og en Chirurgus. Dette Almindelige Hospital fik ogsaa et nye Prædike-Capelle eller Kirke, som blev indrættet i Stæden for Siælebodernes Kirke. Bemælte nye Capelle blev høytideligen indviet af den Siællandske Biskop Hr. Ludvig Harboe den 9. April Aar 1769, som var den Anden Søndag efter Paaske, udi Directeurernes og de Committeredes for de Fattiges Væsen, deres Overværelse. Næstfølgende Aar 1770 den 19. July blev en Plads til Kirkegaard for Det Nye Almindelige Hospital i Frideriksstad indhegnet uden for Øster Port, og blev samme Kirkegaard indviet ved en Tale over Johannis V. 28. af Hospitalets da værende Præst Marcus Volquart. Paa dette Stæd forblev Det Almindelige Hospital indtil Aar 1775, da heele

344

Bygningen blev overdragen til den Grønlandske Handels- og Fiske-Fangstes Etablissement. Hvor paa den sidste Prædiken i Hospitals-Kirken paa dette Stæd blev holden den Tredie Søndag i Advent Aar 1775. Der paa blev Det Almindelige Hospital forflyttet herfra ud til de forrige Caserners Bygning og andlagt i den Fløy af forhen værende Kongelige Caserner, som vender ud til Sølvgaden, tilligemed sin Kirke. Saalænge indtil Kirken blev her indrættet, blev Prædiken holden paa Stuerne. Og som efter Kongelig Befaling den publique Stiftelse, CHRISTIANS-PLEJEHUUS kalden, blev

forflyttet fra Store Kongens Gade og andlagt i den anden Fløy-Bygning af bemælte Caserner. Saa blev efter Kongelig Befaling Det Almindelige Hospitals Kirke en fælles Kirke til begge disse publique Stiftelsers fælles Brug alternativement baade for Det Almindelige Hospital og for Christians-Plejehuus, saa at den ene Præst prædikede om Formiddagen, og den anden Præst prædikede om Eftermiddagen Klokken eet. Naar Præsten paa Almindelig Hospital prædikede om Formiddagen, skulle Guds-Tienesten gaae an præcise Klokken 10½ Slæt, fordi han først skulle prædikke i Abel Cathrinæ Hospital. Men Præsten ved Christians-Plejehuus skal begynde sin Prædikken præcise Klokken 9. Paa dette nye Stæd i den henflyttede Kirke begyndte Almindelig Hospitals Præst sin Prædikken den første Advents-Søndag Aar 1776. Næsten i 10 Aar forblev Det Almindelige Hospital med sin Kirke paa dette Stæd. Men Aar 1785 til Mikels Dag blev Det Almindelige Hospital forflyttet fra Casernerne tilbage til sit første Stæd igien paa Amalienborg, hvor det Aar 1768 var bygt, men Aar 1776 derfra forflyttet. Det fik nu igien saaledes sit gamle Stæd at være paa. Alle Hospitalets Lemmer flyttede her ind den 28. October Aar 1785, og Prædiken i den paa nye her indrættede Kirke blev igien holden Første Søndag efter Hellig Tre Konger Aar 1786. Det Almindelige Hospitals Forfatning i Henseende til Antallet er ligesom paa det andet Stæd. Dog fik Hospitalet ikkun den halve Plads ind ad Gaarden til, eftersom

345

Compagniets Pakhuse, som staaer derpaa, skal der forblive og lægges til den anden Bygning ved Siden, hvor Compagniets Contoirer ere indflyttede til videre. Dette Hospital staaer nu under Stadens Magistrat, som efter det Kongelige Reskript af 4. April 1781 er befalet at antage sig Fattig-Væsenet i Staden.

§. 25

25: Toldboden

DET KONGELIGE TOLD-KAMMER eller STADENS TOLDBOD ligger alleryderst i det Nye Kiøbenhavn, nemlig ved Havnens Aabning lige over for Nyeholm. Den gamle Toldbod paa selv samme Stæd, saasom af Ælde forfalden og ubeqvem til Stadens aarlig tiltagende Negotie og Handlings Drift, lod Kong Christian den Siette nedbryde, og derimod lod han opbygge et grundmuret, anseelig TOLD-HUUS, 86 Alen lang, indrættet ordentlig med Contoirer for Toldskriverne ved ind- og udgaaende Told, for Controleuren, Oplagsskriveren, Vejermesteren, Taxadeurerne, Viinkyperen og Ober-Visiteurerne. Det KONGELIGE TOLD-KAMMERS BYGNING er den mellemste Deel, hvis Hoved-Fagade er 38 Alen bred, bestaaende af to Etager, ziret med 4 Arcader, hver 6 Alen bred. Fra den anden Etage, som bestaaer af 8 grundmurede Fag og er indrættet til de Herrer TOLD-INSPECTEURERS FORSAMLINGS-SAHL, er en overmaade behagelig Udsigt over Stadens Rheed, ja over til Skaane. I Frontispicen over Told-Kammer-Bygningen sees Kong Christian den Siettes Brystbillede, udhuggen i Steen, staaende paa et Postament, hvorpaa staaer denne Inscription: Kongelig Mayts. Told-Kammer Anno 1735. Ved den høyre Side sees Neptunus, og ved den venstre Side sees Mercurius siddende. Bygningerne paa begge Sider ere lavere end Toldkammer-Bygningen og ere indrættede med adskillige Pakrum for saadanne Vahre, som enten oplægges i nogen Tid i Forvaring paa Ejerens Begiæring, eller confisqueres som Contrabande. Uden for Toldkammeret er en anseelig Plads lige til Bolværket, paa hvilken oplægges de udlossede Oxehove-

346

der af Vine, Brændevine etc., som skal af Viinkypperne prøves, eller anden Slags Vahre, som af Taxadeurene skal eftersees, førend de maa bortføres fra Toldboden. Efter en Kongelig Resolution af 23. Augusty Aar 1771 bleve ved Kiøbenhavns Toldbod følgende Contoirer nedlagde, nemlig: 1. Consumptions- og Accise-Contoirerne, saa at de ved Kiøbenhavns Toldkammer værende Toldskrivere oppebære, tilligemed Tolden, ogsaa Consumptionen og Accisen samt Pæle- og Forhahlings-Penge. Ligeledes blev nedlagt 2. Det Contoir, som oppebar to Stykker Brændevad, der skulle afgives til Garnisonens Fornødenhed af hver Favn indførende Brændevad efter Told-Rullen, hvorimod svares 3 Skilling af hver Favn, som Toldskriverne ogsaa oppebære. Ligeledes blev nedlagt 3. Mægler-Contoiret og cesserede de Skriverspenge, som Mæglerne var tilstaaet. Endelig blev ogsaa 4. Vejermesterens Contoir ligeledes ophævet og hands Forretninger besørget af de ved Pakhuset beskikkede to Taxadeurer. Efter halvandet Aars Forløb blev det ved Kiøbenhavns Toldkammer nedlagte Vejer-Contoir oprettet igien efter Kongelig Ordre af 22. Marty 1773; men de øvrige tre nedlagte Contoirer ere ikke oprættede igien. Alle Over- og Under-Betientere ved Told-Væsenet, som have Inquisitions- eller Visitations-Forretninger, ere efter Ordre af 5. February Aar 1781 forsynede med et Tegn at bære hos sig enten i Lommen eller hæftet paa Vesten, for at gotgiøre for Vedkommende, at de ere saadanne Betientere. Tegnet er Hans Majts. Kongelige Vaaben i Chifre med Krone over og med Omskrift: Kongelig Consumptions-Tegn. Aar 1783 den 15. Novembr. blev fra General Told-Kammeret udstædt en Placat om Expeditions-Tid for Skipperne ved Toldboden og ved Havnene i Staden, nemlig: ved Toldboden er Expeditions-Tid fra 16. April til 31. Augusty fra Kl. 7½ til 12 om Formiddag og fra Kl. 2½ til 7 Eftermiddag. Men fra 1. Septembr. til 31. Octobr. fra [og til] samme Klokkeslæt Formiddag [og fra Kl. 2 Eftermiddag] til Solens Nedgang. Fra 1. Novembr. til 22. February [fra 9½ Formid-

347

dag til 3 Eftermiddag. Fra 23. February] til 14. Marty fra Kl. 8 til 12 Formiddag og fra Kl. 2 til 5 Eftermiddag. Fra 15. Marty til 15. April fra Kl. 7½ til 12 Formiddag, og fra Kl. 2½ til Solens Nedgang Eftermiddag. Alle Eftermiddage før indfaldende hellige Dage skal Toldbod-Tiden vedvare, saalænge nogen forlanger Expedition, og Dags-Lyset det tillader. Naar Søen er tillagt, møde Betienterne paa Toldboden kun 3 Dage om Ugen, neml. Mandag, Onsdag og Fredag. Expeditions-Tiden ved Contoirene i Havnen er fra 1. April til sidste Septembr. fra Kl. 6 til 11 Formiddag og fra i til 7 Eftermiddag. Fra 1. Octobr. til 15. Novembr. fra Kl. 7 til 11 og fra 12 til 5. Fra 16. Novembr. til sidste February fra Kl. 8 til 4 Eftermiddag. I Marty fra Kl. 7 til 11 og fra Kl. 12 til 5 Eftermiddag.

Efter Kongelig Befaling af 2. Novembr. 1782 maa et Skib, som ligger uden for Kastelpynten, i Freds-Tider ikke have meere Krud inde end to Skud paa hver Kanon; men naar det lægger ud i Renden, da indtager Skibet, hvad Krud det meere skal have. Og saa snart Skibet ligger inden for Tre Kroner, maa det ikke have Krudt meere inde, men skal udlosse deres indehavende Krud, førend de nærme sig til Havnen og indlægge alt deres Krudt i det Krudtaarn, som staaer midt i Søen for Havnens Indgang opbyggt.

Imellem Toldboden paa den ene Side og Nyeholm paa den anden Side er BOMMEN eller den brede Aabning, hvorigiennem alle Skibe, baade store og smaa, hale ind og ud eller ind- og udpassere, saasart vedkommende Skippere foreviise deres medbringende Told-Sæddel, paategnet af Bommens vagthavende Sjø-Officeer at have clareret til Ind- og Udgaende, da Bommen med dens

Flydebroe hales til Side, saalænge Skibets Ind- eller Ud-Haling skeer derigiennem og derpaa tilspærres. Ved Kiøbenhavns Toldbod eller her igiennem Bommen indpassere og udpassere af indenlandske og udenlandske store og smaa Skibe aarlig 3600 til 3700 i Tallet, og undertiden flere Skibe i eet Aar af alle Nationers.

348

Ved Kiøbenhavns Toldbod er i eet Aar med Skibe indførte at sælges Aal 164 Skpd. røgede og saltede 336 Tdr. Allun 375 Tdr. Amdam eller Stivelse 416 Tdr. Aske 477 Tdr. Tøndebånd 3708 Læster. Båndstager 243,032 Stkr. Bark 2689 Tdr. 124 Bundter. Beeg 1716 Tdr. Bielker 4245 Stk. Klumpe-Blye 8045 Stk. Boeteiller 297490 Stkr. Brænde 62975 Favne. Byg 542266 Tdr. Jern-Canoner 1034 Stk. Chinesisk og Ostindisk Vahre 5 Ladninger. Edik 345 Oxehoveder 30 Tdr. 21 Fustagier. Engskiær 66 Skpd. 16 Lpd. Erter 4126 Tdr. Faar 304 Stk. Fisk 13591 Skpd. 4 Lpd. 2 Pd. Frugt 9881 Tdr. 110 Fustagier. Glas Norsk 1819 Kister 712 Kurve. Gege [?] 7604 Tdr. Gulvsteen 4138 Stk. Haandspiger 205 Tylter. Hamp 516 Skpd. Hampefrøe 40 Læster. Havre 44240 Tdr. Helt (tør) 320 Stk. Heste 37 Stk. Hestebønner 1039 Tdr. Hiul-Eger 1527 Skok. Hiulfæl 1550 Skok. Honning 60 Fustagier. Huder 2274 Stkr. Humle 320 Sække. Hvede 69934 Tdr. Hør 16 Skibsladninger. Hør og Blaar og Seildug 22 Ladninger. Hørfrøe 286 Tdr. Jern 12785 Skpd. 16 Lpd. og 15042 Stænger. Jern-Kakkelovne 894 Skpd. 15 Lpd. Jernplader 7602 Stk. Jordæbler 285 Tdr. Kiæppe til Bånd 311800 Stkr. Kiør 85 Stk. Saltet Kiød 6438 Tdr. og 365 Fustagier. Klapholt 304 Skok, Klodser 1959 Stkr. Klude 141 Sække. Kobber 20096 Plader eller 440 Skpd. 14 Lpd. Kommen dels i Tønder dels i Skpd. 233287 Pd. Krud 2156 Tdr. saa og 292 Centner. Kugler 6893 Stkr. eller 416 Skpd. Lax 4510 Stkr. Liim 45 Skpd. 8 Lpd. Lindser 15 Tdr. Lys 206 Kasser. Lægter 6729 Tylter. Maatter 8410 Stk. Bast-Maatter 1500 Baller eller 26220 Stkr. Malt 9012 Tdr. Marmor 6 Ladninger. Master og Spær 298 Stkr. Meel 5436 Tdr. Miød 57 Oxehoveder 784 Tdr. 90 Fustagier. Muslinger 12 Tdr. 175 Fustagier 10 Krukker. Muursteen 10.372.380 Stkr. Møllesteene 144 Stkr. Nagler af Træ 1334 Skokke, men Jern-Nagler 196000 Stk. Nødder 224 Tdr. Olie 135 Fustagier. Oste 69849 Stk. 883 Skpd. 15 Lpd. Papir 753 Baller. Peberod 40 Tdr. Perlegryn 1348 Pd. Planker 29022 Stkr. Potaske 288 Fade 116 Tdr. 1268 Fustagier. Potter af Leer 793 Skok. Pudder 98 Fustagier. Pølser 1488 Stk. 15 Lpd. 8 Pd. Rafter 4850 Stkr. Rug 156.279 Tdr. Salt 6726 Møyer 712 Tdr. 3520 Calder. 22240 Buskeler og 130 Tdr. Sandsteen 5 Ladninger. Seildug 265 Pakker 454 Ruller. Senop 24 Tdr. 5 Fustagier. Sild 19192 Tdr. Sirup 340 Tdr. Skibs-Knæer 241 Stkr. Skind 17573 Bundter 980 Deger. Skinker 407 Stkr. Slibesteen 12680 Stk. 60 Calder. Smør 660 Fustagier, 10224 Tdr. 1939 Bøtter 6 Halvottinger 10 Skpd. 13 Lpd. Spaan 1400 Bundter. Spær 405 Tylter. Staver 4415 Skok. Stænger 114 Tylter. Steenkull 6770 Galder. 1356 Tons 98 Læster. Stolper 220 Stk. Levende Stude 938 Stk. Sæbe 791 Tdr. 30 Fade 21 Stk. Søm 123 Skpd. 11 Lpd. 254100 Stk. Spiger 17 Kasser 24000 Stk. 32 Fustagier 81 Skpd. Tagsteen 660.300 Stk. Tiære 19406 Tdr. Tobak 128371 Pd. 4 Sække 5375 Ruller 896 Kurve 17390 Bundter 286 Matter.

349

Tran 1005 Tdr. 7 Oxehoveder. Trappestene 2030 Stk. Rende-Træer 2312 Stk. Tunger 983 Stk. Tælle 553 Skpd. 16 Lpd. 14 Pd. 880 Oxehoveder 504 Tdr. Tømmer 37816 Stk. i 4 Ladninger og Bræder. Uld 835 Skpd. 10 Lpd. 180 Sække og 793 Baller. Valkjord 406 Tdr. Victriol 4300 Pd. Vikker 193 Tdr. Østers 418 Tdr. 134,000 Stk. Vogns kud 328 Skpd. Vox 120 Skpd. 15 Lpd.

Aar 1780 lod Kong Christian den Syvende til desto større Orden i Told-Væsenet, samt til større Bequemmelighed for Handelen i Almindelighed og for Transit- eller Entrepot-Handelen i Særdeleshed, udvide Toldbod-Pakhusene og dertil hørende Indretninger med anseelige Bekostninger, deels ved et nyt og vel indrettet Pakhuses Opbyggelse, deels ved særskildte dertil bestemte Pladsers Indhegning. Rummene i Pakhusene ere indrættede efter de forskiællige Vahres Beskaffenhed. Der ere ogsaa Afdeelingen uden for til saadanne Vahre, som ikke bør være i Pakhusene. Og for ildfængende Vahre ere ogsaa indrættede særskildte Rum. Om disse Toldbodens Pakhuse udkom en Plakat af 30. Decembr. 1780.

Paa Toldbodens indvendige Plads er en militair CORPS DE GARDE, for hvis vagthavende Chef alle bortreisende og ankommende Personer maa foreviise deres medhavende Reysepæss. Aar 1787 Mandagen den 29. Octobr. ved Middags-Tider ankom Hs. K. Majestæt, Kong Gustav III af Sverrig, incognito seilende fra Malmøe paa en Lystfregat, havende nogle af sin Hofstaat med sig og steeg i Land paa Toldboden, hvorfra han gik til Fods og om Eftermiddagen Kl. 3 ankom gandske uventet til Christiansborg Slot og blev strax indladt til vores allernaadigste Konge Kong Christian VII og de øvrige Høykongelige Herskaber, som just paa samme Tid vare opstaaede fra Taffelet og endnu forsamlede. For Hs. Majestæt Kong Gustav III selv blev strax anviiste den regiærende Dronnings Gemakker.

ANMÆRKNING. I Hs. Kongl. Svenske Majestæts Svite fulgte 1. Den Svenske Minister, Baron Albedil. 2. Tvende Ober-Kammerjunkere, Baron Taube og Armfeldt. 3. Capitain af Garden, Græv Horn, hvilken som Vagthavende stedse forblev

350

ved Hs. Majts. høje Person. 4. Hofmarskalk Baron Strømfeldt. 5. Generalmajor Baron Toll. 7. Staldmester Baron von Essen. 9. To Kammer-Junkere, de Beche og Møllersværd. 10. Adjutant Baron Wrede. 11. Præsidents- og Bürrau-Expeditions Sekretair von Aspern. 12. Sekretairerne Genning og Linderhielm. 13. Liv-Medicus Salomon. 14. To Kammer-Pager. 15. Fire Pager. 16. En Kammertiener. 17. En Kammer-Laqvai. 18. Fem Lakajer og to Løbere. 19. Tre Cavalier-Kammertienere og otte Cavalier-Betiente. Uden for Hs. Svenske K. Majts. ommældte anviiste Gemakker bleve een Under-Officeer med 4 Mand af Garden til Hest som Vagt posterte. Ligesom og den meeste Deel af Sviten med Betiente alle bleve indlogerede paa Slottet. Hs. K. Svenske Majestæt bekom og strax til Opvartning Hs. K. Høyheds Kronprintzens Marskal, Hr. von Bülow, saa og Hs. K. Majts. daglig opvartende Kammerjunker, Hr. von Møsting. Dernæst en Ordinance-Officeer, som daglig omskiftede imellem de Herrer Lieutenanter af Garden til Hest og til Fods; to Pager og tre Kongelige Laqvaier, hvoraf den ene var Fyrbøder. Til Aften bivaanede Hs. Svenske Majestæt, tilligemed de øvrige Høykongelige Herskaber den Danske Comoedie. Derefter var et Bunterads-Taffel i Spisegemakket paa 59 Couverts, hvorved Hs. Svenske Majestæt tilligemed de fleeste af Høystsammes Cavalierer spiiste. Tillige var en Rose anrettet til 30 Personer. For Lakaierne og Løberne, samt Cavalier-Betienterne blev givet Kostpenge. Den 30. Octobr. om Middagen Kl. Eet slet modtog Hs. Svenske Majestæt Cour af alle her i Staden værende Adels- og Stands-Personer i sine Gemakker paa Slottet. Til Middag var det Kongel. Taffel i Spisegemakket paa 17 Couverts og tvende Marskals-Taffeler, hver anrettet til 44 Couverts. Om Aftenen var talriigt Apartement i Apartements-Sahlen, hvor Musikken af Opera Orpheus tillige blev opført. Derefter var det Kongelige Bundterads-Taffel i Billed-Galleriet paa 84 Couverts, og en Rose paa nogle og 30 Couverts. Den 31. Octobr. behagede Hs. Svenske Majestæt at giøre en Tour til Fods til Rosenborg Hauge, i Sælskab med Hs. K. Høyhed Kronprindsen og Hs. Durchl. Arveprintzen af Augustenborg,

samt sine egne og adskillige andre Hof-Cavallerer. Til Middag var det Kongelige Taffel i Spisegemakket paa 17 Couverts og en Rose paa nogle og 30 Couverts. Til Aften var Bal paré en Domino i Riddersahlen for alle 9 Classer, og blev der tillige holdt Apartement. Det Kongelige Taffel var den Aften paa 26 Couverts i Kronprintzens Audience-Gemak og foruden var to Marskals-Taffeler, det ene paa 100 og det andet paa 60 Couverts. Efter Taffelet begyndte Ballet igien og vedvarede til Kl. 3 slet. Den første Novembr. var det Hs. K.H. Kronprintsens af Sverrig Fødsels-Dag, og var alting en Galla, og Damerne i Robe de Cour. Det Kongelige Taffel var om Middagen i Apartementsahlen paa

351

22 Couverts og to Marskals-Tafler, hver paa 28 Couverts. Til Aften bivaanede Hs. Svenske Majestæt Comoedien og kørte med Hs. Majestæt Kongen og Ds. K.H. Kronprintsen og Arveprintsen i Stats-Carosse med det hvide Liv-Spænd for. Efter Comoedien var Apartement i Riddersahlen, og derefter det Kongel. Bunterads-Taffel i Billed-Galleriet paa 80 Couverts, samt en stor Rose. Den anden Novembr. var det Kongel. Taffel til Middag paa 17, og til Aften Bunterads-Taffel paa 47 Couverts, samt en Rose. Til Aften blev Comoedien opført. Den 3die Novembr. var til Middag et Kongel. Bunterads-Taffel i Spisegemakket paa 51 Couverts, og herforuden en stor Rose. Til Aften blev opført Comoedie, og derefter var det Kongelige Bunterads-Taffel i Spisegemakket paa 44 Gouverts, tilligemed en stor Rose. Den 4. Novembr. blev Hs. Svenske Majts. Formæhlings-Dag erindret ved Hoffet, og imodtog da Hs. Svenske Majestæt Cour af alle her værende Adels- og Stands-personer, efter at Høystsamme havde bivaanet Gudstienesten i Christiansborgs Slotskirke. Samme Formiddag behagede Hs. Svenske Majestæt at begive sig til Rosenborg, for at tage de Kongel. Regalier og andre Seeværdigheder i allernaadigst Øjesyn og derfra at begive sig til det chirurgiske Academie. Til Middags var et Kongeligt Bundterads-Taffel i Eremitagen paa 14 Couverts. Ligeledes var en stor Rose. Damerne vare klædte i Robe de Cour. Til Aften var Concert i Apartement-Sahlen, hvor et Syngestykke blev spillet. Derefter var det Kongelige Bunterads-Taffel, som blev holdt i Riddersahlen paa 80 Couverts, samt en stor Rose. Den 5. Novembr. behagede Hs. Majestæt Kongen af Sverrig med Følge, tilligemed Ds. K.H. Kronprintsen og Arveprintzen, samt Hs. Durchl. Arveprintzen af Augustenborg og en Deel Hof-Cavalierer, om Formiddagen Kl. XI slet at afreise fra Christiansborg, for at indtage Middags-Maaltid hos Statsministeren Græv Bernstorff paa Gaarden Bernstorff. Saasnart Hs. Svenske Majestæt ankom til Stadens Østre Port, bleve Kanonerne paa Voldene og fra Fæstningen Citadellet løsnede med 3 Gange 27 Skud. Efter fuldendt Middags-Taffel blev Reisen videre fortsat til Fredensborg, hvor Hs. Svenske Majestæt tilligemed Prindserne og Svite forbleve Natten over, og spiste til Aften hos Hendes Majestæt Enkedronning Juliane Marie. Den følgende Dag, den 6. Novembr., begave de sig om Formiddagen til Helsingør for at sættes over Sundet. Men bleve ved en Staffette underveis underrettede om, at Overfarten formedelst den stærke . . . [Teksten ikke fortsat.]

Langs med Brystværket af Toldbodens Bulværk paa venstre Haand fra Trappen ned til Vandet hen ad til Castellet vare i forstum Tid

352

plantede en Deel Canoner af 24 Pundigers Calibre, ligesom et Batterie. Men samme bleve ved Bulværkets Hoved-Reparation Aar 1780 borttagne, saa at den gandske Plads er nu frie. Paa Toldboden er en Commendant, som altid er en høj Officer af Søe-Etaten, der sammestæds har sit

Contoir. Paa hele Toldbodens Plads seer man hver Dag en Mængde af alle Slags Mennesker at have at bestille. Men især om Sommeren om Søndag Eftermiddag efter Aftensang seer man Stadens Indvaanere af begge Kiøn i stor Mangfoldighed at spatsere ud paa Toldboden for at forlyste sig med den smukke Udsigt til Søen og at see de mange Skibe, store og smaa, liggende til Ankers paa Rheden, eller ankommende seylende at kaste Anker, ligeledes seer man ogsaa mange i Chaloupper og Baade at komme roende til og fra Toldboden. Mod Stadens Sider er Toldboden indhegnet med sine tilhørende Bygninger og Pakhuse. Indgangs-Porten til Toldboden tillukkes om Aftenen og Natten, saa at ingen da kand komme ind eller ud. Strax uden for Indgangen til Toldboden ligger tvende privilegerede Værtshuse. Af hvilke det ene er et stort og anseeligt VIIN- og HERBERGEER-HUUS for reysende Personer, tilhørende den Wiwetske Familie, som et Mensale skiænket af Kong Friderik den Fierde. Beboeren svarer aarlig Afgift og Forpagtning af Stædet. Men det andet er et lidet Værtshuus, kaldet BROKKENS BOD.

Toldbod-Vejen forbi Castellet og det Kongelige Brænde-Oplags Plads er altid folkeriig, da her falder stærk Passage dels af dem, som paa Toldboden have at forrætte, dels af den talrige Mængde af Kongens Matroser og Haandværksfolk, som daglig arbeide paa Nyeholm.

§. 26.

26: Det Kongelige Brændeoplag

DET KONGELIGE BRÆNDE-OPLAG, som er beliggende strax ved Toldboden, hvorfra haves Indkiørsel til Pladsen for at transportere og opsætte Brændet, naar Brænde-Ladninger udlosses. Her haves et overmaade stort Brænde-Oplag, liggende i Forraad under det Konge-

353

lige Rente-Kammers Direction, som ogsaa udstæder Ordre, naar derfra om Vinteren maa udsælges Brænde til Stadens Indvaanere; saasnart Favne-Vedd ey er at faae i Nyehavns Canal paa Skibe sammestæds, eller dets Kiøb er stegen til høye Priser hos dem, som have Oplag af Brænde, saa overlades til Fornødenhed enhver at faae her til Kiøbs fra en halv Favn til fire Favne ad Gangen, og udsælges af en Kongelig Brænde-Forvalter.

ANMÆRKNING. Paa den Plads, hvor nu Det Kongelige Brænde-Oplag er, har forhen været andlagt DEN BOTANISKE HAUGE, hvilken blev Aar 1753 andlagt af Kong Friderik den Femte, som til den botaniske Videnskabs Opkomst og Flor gav en anseelig Fond til denne botaniske Hauges Vedligeholdelse og et botanisk Bibliotheks Indretning. Haugen bestod af 35000 Qvadrat-Alen, var afdeelt i to Deele. Man saae her en stor Mængde af Inden- og Udenlandske Europæiske og Indianske Væxter at være plantede og voxte, saa og at drives i de dertil opbygte Drivehuse. Ved disse Hauger boede en Gartner, som havde frie Værelser til Beboelse. Men denne botaniske Hauge blev ødelagt Aar 1778 og forflyttet til Charlottenborg-Slots Hauge og hører nu under Universitætet.

I Henseende til forrige Tiider maa mærkes, at der var en liden kort Kanal, som gjorde Skilsmisse imellem Toldbodens indpælede Grund og de i fordom Tid langs ved den gamle Toldbodvej beliggende, men nu ødelagte Tømmerpladsers tilhørende Grund. Samme liden Kanal var omtrent 30 Alen breed, hvori laae det Tømmer, som paa Saugmøllen blev skaaren til Planker og Bræder. Denne liden Kanal, som da blev kalden RØR-HAVET eller vrangeligen af Almuen DET RØDE HAV, er nu opfyldt og broelagt. Tæt ved bemælte liden Kanal blev i Kong Kristian den Siettes Tid bygt en konstig indrættet SAUG-MØLLE, hvilken gik ved Vinden. Den anseelige, store Plads, paa

hvilken denne Saug-Mølle stod bygt, sluttede ved Enden af alle Tømmerpladsene og laae i lige Linie med dem. Midt paa Pladsen stod bygt et langt Huus, i hvilket var 26 Sauge, som giennemskar til Planker og Bræder alt det store Tømmer, som Tid efter anden blev henlagt i Rør-Havet, til Holmens og Flaadens Nytte og Brug. Oven paa dette Huus stod bygt en stor Hollandsk Veyr-Mølle, tækket udvendig overalt med Skiefersteen. Inde i Møllen selv vare alle de mechaniske Hiul og Indretninger, som ved Møllevingenens Omdrejning af Vindens Magt baade satte alle Saugene neden under i Huset i fuld Bevægelse, saa og tillige uden nogens Hielp fremslæbte af sig selv det anbundne

354

store Tømmer op af Kanalen hen til Saugene. Denne mechaniske Indretning blev af alle betragtet med største Forundring og Fornøjelse. Oven paa Taget af Huset rundt omkring Møllen var andlagt en meget breed Vægtergang med et høyt Rækværk omgiven, hvor man gik op for at kunde see Møllens indvendige mechaniske Structur, og hvorledes Møllen selv kunde omdrejes efter de blæsende Vindes forskiellige Beskaffenhed. Da forommældte gamle Tømmerpladse bleve i Kong Friderik den Femtes Tid nedbrutte og forflyttede herfra, saa blev denne konstige Saug-Mølle ogsaa bortsolgt til Nedbrydelse. Paa den Delineation af Stadens Situation og Gader, som findes i THURAS Hafnia Hodierna udgivet i Aaret 1748, er samme Saug-Møllens Stæd betegnet, tilligemed sin forommældte liden Kanal, med No. 66, og den Kongelige Toldbod eller Toldkammeret med No. 52.

§. 27.

27: Havnen

HAVNEN, hvoraf Staden egentlig har faaet sit Navn, tager sin Begyndelse fra Indløbet ved Toldbod-Bommen og strækker sig langs frem imellem Staden paa den ene Side og Christianshavn paa den anden Side. Denne Havn eller brede Strøm er egentlig en Arm af Havet, som flyder imellem Siælland og Amager og indsluttes ved Lange Broe. Thi uden for samme Broe er Vandet af Kallebostrand ikke dybt nok for store Skibe. Denne lange Skibshavn, som Naturen selv saaledes har dannet, er saa dyb, at endog de allerstørste, dybtstikkende og stærk tilladne Skibe kand flyde og varpe sig op, saa og sikkre ligge her paa Strømmen deels for Anker, deels fortøiede ved den Rad af 16 Duc d'Albes eller de i Strømmen nedrammede Pæle for at udlosse deres svære Last og indehavende Ladninger. Skibene kand ogsaa ligge tæt til Stadens Bulværker, hvor deres indehavende Ladning skal udlosses. Over Havne-Væsenet i hele Staden er beskikket en HAVNE-COMMISSION med sine Committerede og en Havneskriver. Aar 1786 den 28. April er Bestyrelsen af Opmuddrings-Væsenet her i Havnen og i Kanalerne af Kongen anfortroet en vedvarende Commission. Fra Havne-Commissionen blev ved en Plakat bekendtgiort den 13. Decembr. Aar 1783 en Kongelig Resolution: At udi

355

Løbet fra Toldbod-Bommen ind ad imellem Flydebroen langs den Kongelige Orlogs-Flode og den Rad af de 16 nye Duc d'Albes, som med hvide Hoveder ere mahlede, maa ingen Skibe ligge for Anker eller fortøiede; men at dette Løb skal stedse være frie og ryddelig for de indgaaende og udgaaende Skibe. Hvorimod de Skibe, som enten vil stoppe, fortøye, losse eller ladde paa denne

Distance, tillades at gjøre det imellem disse Duc d'Albes med hvide Hoveder og Landet, saa at samme Duc d'Albes paa den anden Side imod Løbet bliver aldeles frie til at forhale ved. Paa begge Sider af denne rummelige Havn seer man overalt store Skibsværfter, anseelige, store Magaziner og Pakhuse til den florisanteste Handels Nytte.

§. 28.

28: Vestindisk Handels Selskabs bygninger

DET KONGELIGE OCTROYEREDE VESTINDISKE HANDELS-SÆLSKABS BYGNINGER, beliggende i Frideriksstad ikke langt fra Stadens Toldbod. Dette Handels-Sælskab er oprettet Aar 1778, og dets første Fond bestod af 5000 Actier, hver Actie til 100 Rdr. Den store Fordeel, som den Vestindiske Handel har haft siden den Tid, har forandlediget, at i Stæden for de forrige Actier ere nu udstædte nye Actie-Breve, hvilke lyde hver paa 300 Rdr., og efter faae Aars Forløb giældede disse Actier i Kiøbet 7 à 800 Rdr. Handelen paa Vestindien er frie for enhver. De Vahre, som bringes til Kiøbenhavn fra de 3 antilliske Øer i Vestindien, nemlig St. Croix, St. Thomas og St. Jan, hvilke Kongen eyer, og Handels-Sælskabs Administration sælger, ere raae Sukker, Kaffebønner, Rum, Spansk og Fransk Bomuld i Baller, Fustik-Træe, Mahonie-Træ i Blokke og Planker, Sarsaparille i Sække, Portorico Tobak, Caroliner Risengryn, hvide Havana Sukker.

§. 29.

29: Det Østersøiske og Guineiske Handelsselskabs bygninger

DET KONGELIGE OCTROYEREDE ØSTERSØESKE OG GUINEISKE HANDELS-SÆLSKAB har sine Bygninger, Pakhuse, Skibsværfter og Havne

356

etc. ligeledes i Frideriksstad strax ved det Vestindiske Handels-Sælskabs Bygninger. Hovedbygningen var det i Aaret 1768 opbygte Almindelige Hospital, som ved den Leilighed blev forflyttet herfra til en Fløy af Casernerne Aar 1776, men Bygningen blev Aar 1786 indrømmet igien af Handels-Sælskabet til samme Hospital. Den Guineiske Handel hørte forhen Kongen til, men blev nu foreenet med Østersøes-Handelen og overladt et Interessentskab, og inddelt i 30.000 Actier, hver til 100 Rdr. Handelen paa de Danske Etablissementer i Guinea har Sælskabet allene, som sælger Domingo-Caffebønner, hvilke hiembringes i Fade og Tiercer, Quarter, Sække. Dernæst Fransk Sukker i Fade og Tiercer samt Bomuld i Baller, Elephant-Tænder, Creveller. Dette Sælskab har et Oplag af tør østersøisk Rug, Byg og Havre, som det udsælger i store og smaa Quantiteter, naar de Kiøbende henvende sig til Administrationen for dette Handels-Sælskab.

§. 30

30: Nyholm

NYEHOLM ligger ved Indløbet til Havnen lige over for Stadens Toldbod og er nu omstunder den rætte Fabrik-Plads, hvor de Danske Krigs- eller Orlogs-Skibes Construction skeer, da Nyeholm for Vandets Dybhed og meere Rum agtes bequemere til Orlogs-Skibenes Skibsbyggerie end Gammelholm. Passagen til Nyeholm falder fra Toldboden over en Flydebroe, forsynet med Brystværk ved begge Sider. Hvilken Broe kaldes BOMMENS-BROE, fordi den (tilligemed en stor

Bom, eller en meget tyk, rund Maste-Træe, der ligger fastgiort flydende i Vandet eller Indløbet) skydes til Side, medens Skibe hahler ind eller ud igiennem Bommen. See forhen §. 25 pag. 347.

NYEHOLM er andlagt af Kong Christian den Femte, som lod ved Enden af Christianshavns Vold udstrække det saa kaldte Nye Værk, eller en Vold med mange ordentlige Bastioner og Courtiner, andlagt paa en Sandgrund i Havet, saa at den gandske Havn blev derved indsluttet, og den Kongelige Orlogs-Flaade ligger nu her ved Nye-

357

holm i en til den aptered Huk, hvilken er indhegnet for sig selv med en meget lang Flyde-Broe udi den nordre Deel af Havnen. Med dette store og bekostelige Foretagende lod Kong Christian den Femte gjøre Begyndelse den 9. May Aar 1685 og fuldendte det Aar 1692. JOHANNES LAURENTZEN i Kong Christian den Femtes Dag-Register pag. 185 ligner samme Vold ved de Dæmninger, som Kong Alexander Magnus gjorde ved Tyrus, Printzen af Parma ved Antwerpen og Ludvig den XIV ved Rochelle. Enden af Nyeholm ud til Rheden er beplantet ligesom et Batterie med mangfoldige Canoner af 36 og 24pundiger Calibre, efterdi Volden der ophører. Til en Erindring om Nye Holms Anlæg og ORLOGS-SKIBENES sikkre HUK at ligge i, er af Kong Christian den Femte slagen en meget stor Medaille, paa hvis ene Side eller Aversen staaer Kong Christian den Femtes Brystbillede med Inscription: Christianus V. D. G. Rex. Dan. Norv. Vand. Goth. Under Kongens Brystbillede staaer Medailleurens Navn: BART. MEYER. Paa Reversen eller den anden Side sees Nye Holm og det Nye Værk andlagt midt i Søen, samt en Deel tiltaklede Orlogs-Skibe at ligge i deres apterede Huk ved Nyeholm. Endvidere sees her et Skib at passere igiennem Bommen midt imellem Nyeholm og Stadens Toldbod, som ogsaa her forestilles, tilligemed en Deel af Citadellet FRIDERICHSHAVN. Paa Stadens Rheed uden for sees en Deel Skibe deels at seile, deels at ligge for Ankers. Og inden for Bommen sees ogsaa Skibe at ligge paa Strømmen. I Luften forestilles over Orlogs-Skibene Guds Varetægt over Israels Børn paa deres Reyser ved en Skyestøtte og ved en Ildstøtte, hvorunder staaer disse to Ord: His. Ducibus. Exod. XIV. Neden til i Exerquen ere at læse disse Ord: Nec irritantes, Nec irritandæ. Og rundt omkring læses denne Inscription: Sic. Stant. Conspiciuæ. Regali. in. Sede. Carinæ. Et. Bene. Muniti. Castella. Natantia. Regni. 1692. Denne store Medaille vejer 22 Lod 3 Qvintin i Sølv. See LAURENTII Musæum Regium Tab. XVII No. 54.

Saasnart man fra Toldboden kommer over Bommens Flydebroe

358

ind paa Nyeholm, er der en liden, grundmuret Vagt, besat med Matroser, for hvis vagthavende Søe-Officeer enhver uberættiget Tilgaaende maa anmelde sig, i hvad Ærinde han agter sig at gaae ind paa Nyeholm, og om det maa være ham tilladt eller bliver ham nægtet. Her inde paa Nyeholm seer man allerførst den prægtige, grundmurede HOVED-VAGT, hvis Bygnings forreste Facade er 40 Alen breed, bestaaende af een Etage 8 Alen høy, hvis Forspring 16 Alen breed er nedentil ziret med tre store Arcader, hvor Indgangen er til Corps de Garde, og oven over med en Etage 6½ Alen høy, hvis Frontispice af 5 Alnes Høyde er ziret med Kong Christian den Siettes dobbelte Chiffre med Krone over. Det Italienske Tag paa denne ziirlige Bygning er prydet med et proportioneret, giennembrudt Spiir, som oven til er fladt og decoreret med en lukt Krone, igiennem hvis Midte opstaaer en stor Flagstang, fra hvilken udstikkes og vajer det store Danske Orlogs-Skibs-Flag. Fra

Jordens Overflade til Kron-Knappen regnes 32 Alnes Høyde. Denne Hovedvagt er saa rummelig og stor, saa og forsynet med saa mange ziirlige og beqvemme Værelser, at den i Nødsfald kand beboes af en maadelig Familie. Aarsagen, hvorfor denne Corps de Garde er af saa usædvanlig Begreb, er denne, fordi den er ey allene indrættet for den daglige Vagt, som commanderes af en Capitain af Søe-Etaten. Men endog at den i Krigstider kand modtage en Officeer af høyere Rang for at commandere det her værende store og formidable Batterie, der med en Mængde af store Canoner er beplantet. Aftegningen paa Nyeholms Hoved-Vagt sees i THURAS Hafn. Hod. Aar 1748. Tab. LXXXIII.

Dernæst her paa Nyeholm falder i Øynene den konstige, store, indmurede SKIBS-KRAHN, som bruges til at indsætte Master i Orlogsskibene med. Den seer ud neden til som et stort, grundmuret Taarn, der er 45 Alne eller 90 Fod høyt og 30 Alne breed. Men af Bygningens Overdeel udstikker den øverste, egentlige Krahn, hvis Structur over Bygningen ikkun sees i frie Luft. Den indvortes Indretning er ind-

359

deelt i ordentlige Etager, hvilke endog kand tiene til Magaziners Bevaring. Men den øverste, egentlige Krahn, som sees at staae i frie Luft over Bygningen, er fra øverst til det nederste saa konstig forbunden med alt det øvrige Tømmer, at det ey er mueligt, at den kand rokkes eller bevæges, til mindste Hinder i at bruge den. Bygningens udvendige Mure tiener kun til at bevare Tømmerværket fra Forraadnelse; thi Krahnens Bygning og Tømmerets indvortes Forbinding med hinanden er saaledes beskaffen, at Krahnen uden Murens Hielp kand bære sig selv. Og endskiønt den øverste Deel af saadan en Krahn, som er frit i Luften, kand forgaae og faae Skade, saa er det beskadigede Stykkes Istandsættelse og Reparation kun af ringe Bekostning imod den øvrige Deel, som tiener til Krahnens Reisning, hvis indvortes Forbinding er og forbliver altid i fuldkommen Stand formedelst Muren, som omgiver den. Aftegning paa denne med Muur omgivne store Skibs-Krahn sees i THURAS Hafn. Hod. Aar 1748 Tab. LXXXIV pag. 227.

Paa Nyeholm bygges nu omstunder alle de Kongelige Danske Orlogs-Skibe og Fregatter. Man seer her adskillige Skibbygger-Værfter, hvor slige Krigs-Skibe aarlig bygges og at staae paa Stabelen. Man seer her to Huuse af særdeles Begreb. I det ene af dem bruges den nederste Etage, og i det andet bruges den anden Etage til at afslaae paa Gulvet de saa kaldte Spanter eller Modeller, hvorefter Tømmeret tilhugges. Ved Enden af det første Spant-Huus er en Bygning, indrættet med en Sahl for det Høykongelige Huses Personer, naar de ere her nærværende for at høre den hellige Tale eller Prædiken, som ved ethvert nyebygt Orlogsskibs og Krigs-Fregats solenne Udløb af Stabelen holdes for et Bord i bemælte Sahl af Provsten ved Holmens Kirke over et bibelsk Sprog. For og efter Talen siunges det Vers: I Jesu Navn etc. accompagneret med Instrumental-Musique. Naar Talen er endt, træder det Høykongelige Herskab ud paa den Balcon eller Vægtergang, som er uden for samme Sahl, for samme-

360

stæds at tage Skibets Udløb i allerhøyeste Øyesyn. Endvidere seer man en stor Smiddie, store og kostbare Magazin-Huuse, hvori forvares alle Slags Skibs-Redskaber, Takkelage og deslige, hvad Navn have kand, som til Orlogs-Flaaden at equipere udkræves. Man seer ogsaa et Chaloupe-Huus, hvor Orlogs-Skibenes tilhørende Chalouper bevares fra Regn, Slud og Solens Heede at beskadiges

af. Langs med Nyeholm indenfor Toldboden ligger alle de Kongelige Orlogs-Skibe i to Linier fordeelte. Lige fra Bommen og til Christiansholm langs uden om alle Orlogsskibenes Huk gaar en small Flydebroe, som er 1600 Alne lang. Midt paa samme Broe er en liden Vagt. Denne Flydebroe aabnes, naar eet eller andet Orlogsskib skal hahle ud eller ind af sin Huk.

§. 31.

31: Christiansholm

CHRISTIANSHOLM er det Danske Sjø-Arsenal, som bevarer all Amunitionen til Orlogs-Flaaden. Christiansholm ligger imellem Nyeholm og Christianshavn, og bestaaer af to meget store i Søen indpælede og opfyldte Holme, hvilke ved Broer ere sammenføyede med hinanden. Sidst i Kong Friderich den Fierdes Tid begyndte en Borger i Staden ved Navn MOTZMANN at lade indpæle et vist Stykke i Søen paa de fladeste Grunde og dernæst at lade det opfylde for at indrætte Stædet til en Skibs-Kiøhalingsplads. Hvorudover dette Stæd blev i mange Aar kaldet MOTZMANNS-PLADS. Men da Mandens Hensigt var priisværdigt; men hands Ævne og Formue ikke kunde fuldføre det begyndte Arbeide, endskiønt det var dog viidt avanceret; men ved Tidens Længde forfaldt og ei blev fuldført til Fuldkommenhed. Saa foretog Kong Christian den Siette Aar 1736 at bringe dette begyndte Arbeide til Fuldkommenhed, hvorpaa et langt større Stykke af de flade Grunde i Søen sammestæds blev indpælet til ommældte Motzmanns-Plads for at faae den af en tilstrækkelig Størrelse til et ordentlig SØE-ARSENAL eller TØYHUUS for Sjø-Etaten, hvorpaa al den opfyldte Plads efter Kongelig Befaling blev kalden CHRISTIANSHOLM. Til at opfylde med

361

brugte man al den Jord og Mudder, som ved konstig indrættede Mudder-Pramme (paa hvilke vare et Hiul med 16 à 20 store Jern-Spande) blev optagen af Sjø-Bunden i Havnen, saa at denne indpælede Plads blev i 2 à 3 Aar gandske opfyldt til en meget stor Holm. Paa Christiansholm seer man to store, grundmurede Arsenaler eller Sjø-Tøyhuuse med tilbygte Fløye. Arsenalerne bestaaer af tvende Hoved-Fløye, hvilke ere i Midten sammenføyede med en Corridor eller Gang, hvorover man kand gaae fra den anden Etage i den ene Bygning til den anden Etage i den anden Bygning. Hver af disse Arsenal-Bygninger er 150 Alne lang og bestaaer af to Etager. Paa den underste Etage af hver Fløy ere 20 store Porte, hvor alle Rapperter til heele Orlogs-Flaadens Canoner giæmmes i den ziirligste Orden. Paa den anden Etage af hver Fløy, som fremviiser 20 Fag Vinduer, giæmmes alle Slags Skibs-Gevæhr, Armatur, og al den øvrige Ammunition, som ligeledes hører til Orlogs-Flaaden, sees rangeret i den behageligste Orden og i en forunderlig stor Mængde, saa at alt hvad til ethvert Orlogs-Skibs Udrustning i sær udfordres, er paa sit Stæd for sig allene samlet. Den grundmurede Corridor, som sammenføyer begge disse lange Arsenal-Bygninger, er 22 Alne lang, ziret med tre Porte og en Altan. Over den mellemste Port, som er den bredeste, sees en meget smuk Decoration, udhuggen i Steen, forestillende nederst det Kongelige Danske Vaaben med sine Afdeeling og en Krone derover. Men øverst Kong Christian den Siette i Kronings-Dragt, omgiven med en Deel Krigs-Armatur. Igiennem denne Coridors Port falder Hoved-Indgangen til den bag disse Arsenaler værende store Plads. Bag ved disse Arsenaler ligge paa bemældte Plads opstablede Tøyhusets Forraad af Bomber, Kugler og Knipler, som ere indelukte formedelst en Brandmuur, der støder til begge Side-Fløylene. Paa Pladsen for til ligge Canonerne til heele Flaaden i Lagviis til ethvert Skib af Orlogs-Flaaden, og paa et Bret ved hvert Lag staaer mahlet det Skibs Navn, hvortil de henhøre. Af Bygninger er her et Barcasse-Skuur,

362

hvori de store Skibs-Baade staae, en stor Krahn, saa og en Bygning, hvori er en Artillerie-Skole, nogle Contoirer og en Corps de Garde eller Vagt, hvilken, naar Orlogs-Skibene ere hiemme, besættes med en Søm-Lieutenant og Constabler. Men naar Flaaden er ude, besættes af en Ober-Canonerer og Matroser.

Foruden dette Kongelige Søm-Arsenal paa den ene Ø seer man paa Pladsen af den anden Ø i den deiligste Orden liggende det grove Artillerie, baade Jern- og Metal-Canoner af forskiellig Calibre, saa og et stort Antal Metal-Mørsere. Ligeledes finder man de dertil henhørende Canon-Kugler, Stang-Kugler, Knippe-Kugler og Bomber, liggende afdeelte med en ordentlig Indretning. Ved første Ankomst paa Christiansholm falder i Øynene to store Columnæ Rostratæ, som ere hensatte her for at forøge Pladsens Ziir. Disse tvende Støtter vare forfærdigede i Kong Christian den Siettes Tiid og bleve brugte som en Æreport den XI. Decembr. Aar 1743, paa hvilken Dag den Engelske Kronprintzesse Lovisa (som var Kong Friderich den Femtes Dronning) holdt sit høytidelige Indtog i Kiøbenhavn og da passerede midt imellem disse to Columnæ, hvilke paa den Dag vare opsatte uden for Gammelholm ved Søm-Commissariatet eller Admiralitætet tværts over Gaden. Aftegning af begge Søm-Arsenalets Bygninger, tilligemed Corridoren sees afstukne i Kobber udi THURAS Hafn. Hod. af Aar 1748 Tab. LXXXII. Men Columnæ Rostratæ, tilligemed Søm-Arsenalets tvende Bygninger sees i E. PONTOPPIDANS Atlas Daniae Tom. II.

Endvidere seer man til Christiansholm henhørende to andre Øer eller Holme, paa hvilke ere nogle meget lange Huse af 500 Alens Længde, hvori giæmmes Masterne til de Kongelige Orlogsskibe, saa og alle Skibs-Mersene til hver Mast, samt de store Skibs-Ankere. Til en Symmetrie med de to anførte staaende Bygninger ere hen ad Nyeholm til byggede tvende ligesaadanne Længder, som kaldes NYE-

363

HOLMS TAKKELAGE-HUUSE. Man seer ogsaa et stort Huus, hvori de store Skibs-Baade eller Barkasser ligge forvarede. Christiansholm ligger næstendels lige over for Nyehavn.

§. 32.

32: Kastellet

Citadellet FRIDERICHSHAVN, beliggende ud til Kiøbenhavns Rheed ved Siden af Stadens Toldbod, og er andlagt til Stadens og Orlogs-Flaadens Beskiærmelse. Dette meget faste Kastell er andlagt af Kong Friderich den Tredie og bærer sit Navn efter samme Konge. Af Begyndelsen var dette Kastel ei saa vitløftig; thi vel blev det andlagt Aar 1658, men efter Stadens Beleiring og Souverainitæts Indførsel blev det Aar 1663 sat i fuldkommen Stand. Om dette Kastells Andlæg kand efterlæses B[aron] L. HOLBERGS Danmarks Historie Tom. III. pag. 553 og 601. Dog blev i Kong Christian den Femtes Tid en Forandring i Fortificationen foretagen og sat i en bædre Forsvars-Stand. De halve Bastioner bleve giorte til fem heele og dobbelte Bastioner, samt forsynet med dobbelte Grave og Volde. Kastellet har to Porte, af hvilke den ene gaaer til Staden ved Toldbod-Vej en og kaldes Siælland; men den anden gaaer ud til Marken og kaldes Norwegen. Udi dette Kastell seer man skønne Baraquer, indrættede til Garnisonen, alle opførte af lutter

Grundmuur, at formeere lange og brede Gader, trukne efter Snor og i lige Linie, saa og besatte med Lindetræer.

Midt i Kastellet seer man den store Parade-Plads. Ved den ene Ende af samme Plads ligger Commendantens anseelige, grundmurede Residenz, i hvis Frontispice sees Kong Friderich den Fierdes Navn i dobbelt Chifre med Krone over, og neden under staaer det Aarstal 1725. Bag ved denne Gaard er en anseelig Hauge. Foruden Commendantens ere ogsaa flere Kongelige Betienteres Gaarde, Proviantgaarden med Bagerset, Tøyhuset, alle af Grundmuur. Ved den anden Ende af forommældte Parade-Plads seer man:

364

KASTEL-KIRKEN, som fører Navn af FRIDERICHSHAVNS SLOTSKIRKE. Den er bygt af Kong Friderich IV, da den første Grundsteen til Kirkebygningen blev lagt i July Aar 1703, og blev Kirken fuldført i næstfølgende Aar og indviet den 26. Septembr. Aar 1704 af den Siællandske Biskop, Dr. HENRICH BORNEMANN. Kirkens Hoved-Facade er 52 Alen lang, ziret midt paa med et lidet, giennembrudt Taarn. Over Kirkeportalet staaer i Steen udhuggen Aarstallet 1704, og i Frontispicen sees Kong Friderik den Fierdes Navn i Chifre med Krone over. Vel er Kirken kun liden, men meget tæt, tilstrækkelig lyys og stor nok baade til at rumme Kastellets Garnison med samtlige Officiantere, som boe og høre til Kastellet; men Kirken kand ogsaa rumme et Antal af Stadens Indvaanere, som besøge samme Kirke, fordi de boe i Nærheden ved Kastellet. Kirken har ogsaa et smukt Orgelværk. Af Begyndelsen var Kastell-Kirken i mange Aar annecteret til Den Herre Zebaoths-Kirke, saa at Sogne-Præsterne og Capellanerne ved Garnisons Kirke alternerede at prædikke Dansk og Tydsk For- og Eftermiddag alle Søn- og Hellige-Dage i Kastell-Kirken, og een af Garnisons-Kapellanerne maatte altid i en vis Tids-Rum alternatim boe i Kastellet for Syges Skyld. Men efter et Kongeligt Rescript af 9. January 1739 fik Citadel-Kirken sin egen Sogne-Præst, som fik Navn af Slotspræst og tillige Rang og Sæde med Sognepræsterne i Kiøbenhavn. Og blev i Citadellets Baraquer indrættet fornødne Værelser for ham til frie Beboelse. Fra den Tid have følgende Mænd været SOGNE-PRÆSTER VED FRIDERIGHSHAVNS SLOTS-KIRKE, nemlig: 1. Hr. LUDVIG HARBOE, kalden den 14. July 1738 til øverst Gapellan ved Garnisons-Kirken i Kiøbenhavn og Citadellet Friderichshavns Kirke. Aar 1739 den 9. January blev han den første Sogne-Præst til samme Citadelle Friderichshavns Slots-Kirke. Aar 1741 blev han sendt som General-Visitator til Island. Aar 1743 blev han Biskop i Trondhiems Stift i Norge. Aar 1748 blev han adjungerende og succederende Biskop i Siællands Stift. Aar 1757 den 4. April tiltraadte han det Siællandske Biskopdom. (See meere om ham i dette Skrifts Første Tome pag. 17. Han døde Aar 1783 i Juny).

365

2. Hr. DAVID PONTOPPIDAN, blev den 21. July Aar 1741 Præst i Citadellet Friderichshavn, men Aar 1757 den 9. April Sogne-Præst ved Hellig Geistes Kirke i Kiøbenhavn, hvor han døde. See dette Skrifts Første Tome pag. 365.

3. Hr. CHRISTIAN MICHAEL PRIEBST, blev Aar 1757 den 14. April Garnisons-Præst ved Citadellets Friderichshavns Slots-Kirke. Aar 1760 den 10. Octobr. blev han Dansk Sogne-Præst ved Den Herre Zebaoths Kirke, hvor han døde den 20. April 1774.

4. Hr. ANDREAS SPARRE DELGAST, blev Aar 1760 den 22. Decembr. Præst til Friderichshavns Slots-Kirke, hvor han døde den 15. Octobr. 1766.

5. Hr. JESS WESTER BIØRNSEN, kalden Aar 1766 til Præst i Kastellet. Aar 1772 blev han Sogne-Præst ved den Tydske Kirke i Helsingør, samt Slots- og Garnisons-Præst sammestæds, hvor han døde Aar 1786.

6. Mag. CHRISTIAN BASTHOLM, blev Aar 1767 Præst ved den Evangeliske Kirke i Smyrna i Asien. Aar 1772 den 23. April blev han Præst i Kastellet. Derefter Doctor Theologiae. Aar 1777 blev han Sogne-Præst til St. Olai Danske Kirke i Helsingør. Men efter tre Fierdings-Aars Forløb blev han Første Danske Hof-Prædikant, og Aar 1782 den 4. Septembr. blev han Confessionarius Regius.

7. Hr. NICOLAI RABEN, blev Aar 1778 den 4. Marty Præst i Kastellet. Derfra kalden den 17-July 1782 til Sogne-Præst i Slangstrup Kiøbstad i Siælland; blev Provst i samme Herred.

8. Hr. CHRISTIAN KOCK, blev Aar 1782 den 25. Septembr. kalden til Præst i Kastellet.

Ved Kirken er oprættet en Fattiges Skole, hvis Lærer er Kirkens Cantor, som ogsaa har frie Værelser til Beboelse indrættet i Baraquerne.

Udi dette Kastell bevares ofte Stats-Fanger i et Fange-Huus, beliggende bag ved Kirken, men er dog saaledes indlemmet med Kirken, at Arrestanterne sammestæds i deres Fængsels-Stuer høre Prædiken uden at føres ind i Kirken. Iblant de Stats-Fanger, som her have siddet, er i sær bekiendt den ulyksalige Rigs-Kantzler Græv PEDER GRIFFENFELDT. (See L. HOLBERGS Danmarks Historie Tom. III, pag. 676). Den svenske General-Felt-Marschal Græv MAGNUS STEENBOCK, som var bleven fangen i Tønningen den 17. May Aar 1713,

blev bragt i Arrest i dette Citadell den 17. Novembr. 1714 Formedelst utilladelig Brev-Vexling med Sverrig, og fordi han mod sin Eed søgte hemmelig at undvige og døde her den 23. Febr. 1717. Capitain JOHN NORCROSS, som søgte ved Charlottenlund at overraske og bortstjæle Kong Christian den Siette som Kronprintz, sad her indesluttet i et Fangebuur og døde sammestæds efter mange Aars Forløb, hvorom kand læses JOHN NORCROSSES Levnet in 8. udgivet af CASPAR PETER ROTHE, Khvn. 1756. Græv JOHAN FRIDERICH STRUENSEE, Kongelig Geheime-Cabinets-Minister, med den Myndighed, at de Cabinets-Ordre, som han havde parapheret og i Kongens Navn udstædt under Cabinets-Segl, skulle have den samme Gyldighed som de af Kongen egenhændig skrevne og skulle strax efterleves saavel af Collegierne som Under-Betienterne i Følge den Kongelige Ordre til Finantz-Collegium udstædt Aar 1771. Men al hands store Herlighed endtest den 17. January Aar 1772, da han blev af sit Gemak paa Christiansborgs Slot om Natten efter Kongelige Ordre arresteret og henbragt i Citadellet Friderichshavn, hvor han strax blev sluttet i Jern og Fængsel. Hvorpaa en Kongelig Commission blev andordnet for at undersøge hands begangne Forbrydelser og samme at paakiende. Dommen faldt den 25. April næstefter, at han formedelst begangne Crimen Læsæ Majestatis i høyeste Grad &c. havde forbrudt Ære, Liv og Gods, den høyre Haand af hannem levende at af hugges, Hovedet ligeledes med en Øxe at afhugges, Kroppen at

parteres og lægges paa Steile og Hiul; Hovedet med Haanden at sættes paa en Stage, samt hands grævelige Vaaben af Bøddelen sønderbrydes. Hvilken Dom, efterat den af Kongen var approberet og underskreven den 27. April, blev Dagen næstefter, som var den 28. April Aar 1772, exequeret paa et for samme Execution paa Fælleden imellem Nørre- og Øster-Port oprættede Echaufaut. Følgende latinske Chronodistichon bevarer i faa Ord hele Historien til Eftertiden, nemlig: Factum selv, Aarstallet 1772, Mandens Navn, hvad han var, og hvad han blev den 17. January,

367

da han blev arresteret og bragt ud i Kastellet. Sic Regi Maia Multa STRUENS - SE Perdidit Ipse, En VJnCtVs CLaVstrô, qVJ MoDò Prætor erat. Hvilket latinske Elegiacum kand oversættes omtrent saaledes:

Jeg vilde kasted Thronen om,
Men derved faldt i Dødens Dom,
Jeg hærskede med Vold og Trængsel,
Men derfor selv fik Baand og Fængsel.

Samme Dag blev selvsamme Døds-Dom ogsaa exequeret over Græv ENWOLD BRANDT (som ogsaa forommældte 17. January blev om Natten paa sit Gemak paa Christiansborgs Slot ligeledes arresteret tilligemed Græv Struensee og henbragt i Fængsel i Citadellet Friderichshavn) efter at Græv Brandts Forbrydelser ligeledes af forommældte Kongelige Commission vare undersøgte og paakiendte, og Commissionens Dom af Kongen confirmeret.

Udi det saa kaldte Struenseeske Værelse blev Aar 1789 den [5. Marty] hensat og arresteret som en Staats-Fange den Svenske Baron [Lars] BENTZELSTIERNA.

Ved Citadels-Pynten er Aar 1786 i Juny andlagt tvende Flaader, hvorpaa ere indrættede syv tillukkede BADEKAMRE med rummelige igiennem flydende Vandkasser, hvoraf de sex til Brug for alle honette Folk overlades imod en liden Douceur til Opvarteren, hvilke og forsyner Kamrene med rene og tørre Haandklæder. I tvende af bemelte Kamre ere tillige indrættede de saa kaldte SKRÆK- eller DRYPPE-BADE til behagelig Afbetiening. Og skulle flere deraf behøves, kand samme indrættes i de andre Kamre. Adgangen til benævnte Stæd er uden for Citadellet over den nye, runde, planerede Vey. Da salt Vands kold Badning er i mange Tilfælde tienlig og styrkende for Legemet, men hidintil ei har været nogen beqvem Leilighed dertil i Nærheden af Staden for honette Folk, saa er, for at afhjælpe denne Mangel disse Badekamre her andlagte ved Citadels-Pynten. Dette

368

Badehuus med Dryppe-Machiner, som om Sommeren har lagt uden for Kastellet, ligger nu om Vinteren ved Langebroe ved den Appelbyeske Kiøhalings-Plads. Men Aar 1787 i May blev dette Badehuus forflyttet bort fra Langebroe hen til den første Pæl ved Kiøkken-Kurven tilligemed et NYT BADEHUUS, ligeledes med fire Kammere. Ved Enden af Kastels-Veyen fra Toldbodvejens Begyndelse indtil Østerport staaer en lang, grundmuret Bygning, som Aar 1781 blev opbyggt til at være en stor, muret Reberbahne for den Grønlandske, Islandske, Finmarkiske og Færøiske Handel; men Aar 1785 blev den solgt til Artilleriet, og er nu samme Bygning indrættet til Artilleriets Rustvogne, Krud-Karrer &c., som her staae bevarede.

§. 33.

33: Østerport

ØSTER-PORT, beliggende for Enden af den Plads Grønland. Det er allerede forhen meldt, at Øster-Port laae i fordum Tid for Enden af Østergade paa Hallands Aas, og altsaa med Rætte blev kaldet Øster-Port, fordi den vendte mod Østen. Men da Kong Christian den Fierde lod Kiøbenhavn paa denne Kant udviide og lod flytte Fæstningsværkerne videre ud, saa blev den gamle Øster-Port afbrudt. Og da den nye Port blev anordnet at være paa det Stæd, hvor den nu staaer, saa lod man den nærværende Port for Sædvanes Skyld beholde samme Navn af Øster-Port, skjønt den egentlig vender mod Norden. Igiennem denne Port falder Reysen ned til Helsingør. Denne Øster-Portes Bygning var i Kong Friderik den Fierdes Tid saa forfalden, at høybemælte Konge lod den Aar 1708 af nye opmure. Øster-Portes Facade ud mod Marken er 13½ Alen i Breden. Porten er 6 Alen bred og 7 Alen høy. Men det hele Portal er i Midten 12 Alen høy. Paa begge Sider af Porten er den ziret med to Danske Pillarer. Midt over Porten under Gesimsen sees Kong Friderich den Fierdes Navn i dobbelt Chifre med Krone over og paa hver Side decoreret med et Cornu Copiæ eller Overflødigheds-Horn. Derunder staaer: Anno

369

1708. Igiennem Øster-Port falder ei daglig saa stærk og jævnlig folkeriig Passage som igiennem de andre Stadens Porte. Aftegning af Øster-Portes Facade sees i THURAS Hafn. Hod. af Aar 1748 Tab. VII pag. 38.

Inden for Øster-Port stode tilforn i Bastionerne hist og her paa Voldene adskillige KRUD-TAARNE, som tiende til Pulver-Magaziner, hos hvilke hver i sær stod en Skildvagt. Men da det Krud-Taarn, som stod i Bastionen ved Øster-Port, sprang i Luften Onsdag Formiddag Kl. 9 den 31. Marty Aar 1779, hvori laae 500 Centner Krud, uden at viide eller kunde nogensinde udgrandske, hvad Aarsagen dertil kunde være. Ved hvilket forskrækkelige Stød alle Tage og Vinduer i Nyeboder og de omkring liggende Gader samt i Citadellet bleve gandske sønderslagne, samt de tvende paa Volden i Nærheden ved samme Krudtaarn staaende Veyr-Møller gandske ruinerede. Rystelsen gik over heele Byen, saa at Vinduer og Dørre sprang op paa langt fraliggende Stæder. Af samme Krudtaarn var ikke det mindste, ja ikke eengang de store Grundstene, at see tilbageblevne paa Stædet. Elleve Mennesker bleve ved dette ulykkelige Tilfælde ihjelslagne. Saa bleve nu efter den Tid alle Fæstningens Krudtaarne eller Pulver-Magaziner andlagte uden for Staden paa Amager.

Paa Øster-Portes CONSUMPTIONS-CONTOIR eller ACCISE-BOD, som ligger strax uden for Stadens Revelin og yderste Fallebom, er udi Aaret 1778 følgende Vahre til Indførsel igiennem Øster-Port i Staden blevne consumptionerede, nemlig:

Aal røged 23 Lpd. Agerhøns 42 Par. Agurker 15 Tdr. Baandstager 11950 Stkr. Bark 21 Læs. Blommer 5 Tdr. Rugbrød 115 Lpd. Duer 46 Par. Grønne Erter 39 Tdr. Gule og graae Erter 22 Tdr. Fasaner 7 Par. Fiær og Duun 4 Lpd. Fisketunger 280 Snese. Flesk 70 Sider. Frugt 487 Tdr. Giæs 679 Stkr. Grise 116 Stkr. Gryn 26 Tdr. Harer 54 Stkr. Havre 262 Tdr. Huder 324 Stkr. Høe og Halm 2711 Læs. Høns 354 Par. Blomkaal 290 Skok. Grønkaal 20 Læs. Hvid og rød Kaal 316 Skokke. Kalkonske Høns 177 Par. Fede Kalve 79 Stkr. Spæde Kalve 35 Stk. Kalveskind

370

197 Deger. Færsk Kiød 1462 Lpd. Kirsebær 18 Td. Kramsfugle 378 Stkr. Kyllinger 716 Par. Lam 1036 Stkr. Lammeskind 165 Deger. Løg 12 Tdr. Hvedemeel 89 Lpd. Rugmeel 98 Tdr. Melk 21 Tdr. Nødder 3 Tdr. Ost 21 Lpd. Rødder og Roer 341 Tdr. Ræveskind 29 Stk. Snipper 15 Par. Smør 5 Tdr. Svin 117 Stkr. Brændetørv 4036 Læs. Vognlømmmer 19 Læs. Uhrhøns 45 Stk. Langflakt Brændevad 1793 Læs. Vox 23 Lpd. Æg 1372 Snese. Ænder 461 Par.

§. 34.

34: Defensionsværker på Refshalen

Ved Kiøbenhavn uden for Nyeholm paa Kiøbenhavns Rheed ere Aar 1787 begyndt at anlægges DEFENSIONS-VÆRKER af Kong Christian den Syvende. For at befordre Arbeidets Fremgang ved disse efter Kongl. Majts. Resolution andlæggende Defensions-Værker her paa Kiøbenhavns Rheed og for at forekomme al Hinder og Uleilighed saavel for dette Arbeide som for de passerende Skibe og Fartøyer udkom en trykt Plakat fra Det Kongel. Admiralitæts- og Commissariats-Collegio af 29. Juny 1787, i hvilken Plakat alle Søefahrende bleve advarede, at de ikke passere over Refshalen, hvilket herefter indtil videre ikke kand tillades. Men at Skibene i dets Stæd gaae imellem Stubben og Refshalen. Ligeledes at Sand-Præmmene, som pleje at passere imellem Nyeholm og Lunetten ud paa Refshalen, skal ved Indsegling og Udsegling, efter Omstændighederne af Vind og Vand, holde sig saa langt fra Muderpræmmene, som maatte ligge under Varpene, for ey (ved deres Røer) at fange samme. Paa Nye Holm er Aar 1787 indrættet et DEFENSIONS-CONTOIR, hvorunder alt det, som angaaer bemælte Defensions-Værker, henhører.

[371]

ELLEVTE KAPITEL

OM

ST. ANNÆ VESTER-QVARTEER

I. ST. ANNÆ VESTER-QVARTEER i Henseende til dets forrige Inddeeling og Strækning, begyndte med Gaarden No. 2 i Gothersgaden, derfra den nordre Side af Gothersgaden op til Volden om Rosenborg Hauge og Slot langs med Stokhuuslængden omkring Nyeboder til Store Kongens Gade og den vestre Side af Store Kongens Gade ned til Gothersgaden, hvor dette Qvarter begyndte.

II. ST. ANNÆ VESTER-QVARTEER i Henseende til den nye Inddeeling efter Plakaten af 3. Juny Aar 1771 indbefatter nu omstunder følgende Gader, nemlig: Adelgaden, Borgegaden, Store Kongens Gade, alle Tværgaderne imellem Norges og Kongens Gade, Helsingørs Gade, Dronningens Tværgade, Prindsens Gade, Rigens Gade, Sølvgaden, alle Nyboders Gader, Stokhuusgaden.

III. ST. ANNÆ VESTER-QVARTEER, tilligemed ST. ANNÆ ØSTER-QVARTEER udgjør, som forhen pag. 241 mældt er, tilsammen eet Borger-Compagnie, som kaldes ST. ANNÆ COMPAGNIE, hvis Fahne er allerede beskrevet ved det X. Kapitel IV, pag. 242.

372

IV. Den efter Kongelig Befaling anordnede QVARTEER-COMMISSARIUS og QVARTEER-BETIENT, som er befalet at boe i St. Annæ Vester-Qvarter for at skulle paaagte under Stadens Politimester alt, hvad den almindelige Orden vedkommer, skal til et udvortes Distinctions-Tegn bære paa sin sølvgallunerede Hat en Cocarde eller Baand-Sløyfe af grøn og rød Colour.

V. Om Stadens GADER, som henhøre under ST. ANNÆ VESTER-QVARTEER, er følgende mærkværdigt i Henseende til de ældre Tider, saa og Egnens Situation at andføre:

A. GOTHERSGADE, en meget lang, snorræt, breed og anseelig Gade, som gjør Skilsmisse imellem Gammel- og Nye-Kiøbenhavn; thi Gadens søndre Side hører til det Gamle Kiøbenhavn og dens nordre Side hører til det Nye Kiøbenhavn. Man kand i denne Gade see fra den ene Ende af Staden til den anden Ende, eller fra Nørre Vold til Enden af Nyehavn. Thi da den nordre Side af Gothersgaden gaaer lige fra Volden i en snorræt Linie med Kongens Nye Torv og Nye-havns Huuse paa Byens Side ned til den yderste af Nyehavn, som kaldes Hovedet, saa er denne lige Linie 2124 Alen lang. Gothers-Gade er andlagt paa de opfyldte Graver af Stadens gamle Fæstningsværker, hvilke bleve sløfede, da Kong Christian IV udviidede Stadens Grund og Befæstning, og forflyttede Øster-Port fra Enden af Østergade til det Stæd, hvor den nu sees at staae paa. Udi Gothersgaden er Hoved-Indgangen til den prægtige Rosenborgs Slots-Hauge, som alle Dage staaer aaben til en fornøvelig Spatseregang for Stadens honette Indvaanere. Bemælte Hauge er indhegnet med en overmaade lang Brandmuur ud til denne Gade. Udi Gothersgaden No. 136 er andlagt en REAL-SKOLE for Døttre efter Stifterens EMANUEL BALLINGS Plan. Den blev høytideligen aabnet den 13. Novembr. 1787 og indviet ved en Tale, holden af Professor P. Hansen, Sogne-Præst ved Hellig Geistes Kirke.

B. BORGERGADE er en snorræt andlagt Gade, som fra Gothersgade gaaer ud til Nyeboder.

373

G. ADELGADEN er ligeledes en snorræt andlagt Gade fra Gothersgade ud til Nyeboder. I denne Gade er paa det Stæd, LINDEN kaldet, No. 247, andlagt en SKYDE-BAHNE, hvor et borgerlige BUE-SKYDE-SÆLSKAB forlyster sig aarligen i Juny Maaned med at afskyde en Lystfugl efter Præmier af Sølv-Gevinster. Dette Sælskabs Interessentere skyde her med Bue og Piile, men ikke med Skydegevæhr med Krud og Kugle. Dette Sælskab staaer ikke i nogen Forbindelse med Det Kiøbenhavnske Skyde-Sælskab eller Danske Compagnie, om hvilket er mældt i dette Skriffs Første Tome pag. 388, 389.

D. HELSINGØRS-GADEN er en liden Gade, som gaaer fra Bornergaden til Adelgaden.

E. PRINDSENS GADE, en Tværgade imellem Adelgaden og Bornergaden.

F. SØLVGADEN er snorræt andlagt. Ud til denne Gade vender den ene Side af Rosenborg-Slots Hauge. Ligeledes den vestre Side, hvor Indgangen er til de Kongelige Caserner. I denne Gade er ogsaa en privilegered SKYDEBAHNE, No. 387, hvor et oprættet SKYDE-SÆLSKABS Lemmer eller Interessentere foretage sig en aarlig Øvelse i at skyde med Gevæhr og med Pistol-Skyden efter en forfærdiget Pelican eller Papegøye. Dette Skyde-Sælskab har ey heller nogen Connexion med Det Kiøbenhavnske Skyde-Compagnie, hvis Skydebahne er uden for Vesterport; men det er en Imitation derefter i alle sine Indretninger. Thi dette Skyde-Sælskab i Sølvgaden har ogsaa en aarlig Fuglekonge, som bærer et Kongebaand med et Sølv-Skildt. Ligeledes visse Sølv-Præmier, som ere: For Ringens Nedskydelse en Sølv-Skee, for den høyre Vinge en Sølv-Sukkerskee, for den venstre Vinge en forgyldt Potageskee, for Rumpen en Sølv-Fiskeskee og for Kroppens Nedskydelse en Sølv-Kaffekande, som er Konge-Gevinsten. Her holdes ogsaa ugentlig Skive-Skydning.

G. RIGENS GADE, i hvilken ligger det Aar 1668 opbygte GULDHUUS, som nu er et Kongeligt Manufaktur-Huus, hvorom fore-

374

kommer fuldstændig Efterretning i dette ellefte Kapitels [fjerde] Paragraph.

H. STOKHUUS-LÆNGDEN eller STEENKULSGADEN, saa kaldet af STOKKERHUSET, beliggende i denne Gade. Her er Indkiørsel til Rosenborg Slots-Hauge, samt Slots-Gartnerens Værelser. Dernæst et Kongelig Vasker-Huus. Om STOKKERHUSET forekommer Efterretning i dette ellefte Kapitels tredie Paragraph.

I. DRONNINGENS TVERGADE, er en smuk, breed Gade, men lukt i den ene Ende formedelst Rosenborg Slots-Hauge, som slutter for Enden af Gaden. Her ligger ABEL CATHRINES BODER eller Hospital, hvorom findes Efterretning i dette ellefte Kapitels femte Paragraph.

K. Om STORE KONGENS GADE eller NYE KONGENS GADE, hvis østre Side hører til St. Annæ Øster-Quarteer, men dens vestre Side til St. Annæ Vester-Quarteer, er allerede mældt forhen i denne Anden Deel det tiende Kapitel Lit. G. pag. 243.

VI. Udi St. Annæ Vester-Quarteer forekommer følgende Kongelige Slot, publique Bygninger, Stiftelser &c. nøyagtigere at beskrives:

§. 1.

1: Rosenborg Slot

ROSENBORG-SLOT er et Kongeligt Lyst-Slot, liggende nær ved Nørre Vold, er bygt Aar 1604 af Kong Christian den Fierde, da dette Slot laae paa den Tid uden for Staden og var indrættet til et Lyst-Slot om Sommeren med en overmaade stor og prægtig Hauge, hvor høybemælte Konge kunde om Sommeren forlyste sig og tage frisk Luft. Her laae tilforn en stor Deel Huuse og Hauger, hvilke Kongen lod opkiøbe og nedbryde for at andlægge dette Lyst-Slot og Hauge. (See N. SLANGES Historie om Kong Christian IV, pag. 204). Men da samme Konge efter faae Aars Forløb lod Kiøbenhavn udviide og lod flytte Fæstningsværkerne paa denne Side langt videre ud, end de tilforn havde været, saa blev Rosenborg-Slot Aar 1608 indlemmet og

375

indesluttet inden Stadens Volde. (See N. SLANGES Historie pag. 244). Søndnen for Slottet ligger den store og prægtige Rosenborg-Hauge, som er 925 Alne lang og 600 Alne breed, omringet med en Brandmuur ud til Gothersgaden, hvor Indgangs-Porten til Haugen er.

Rosenborg-Slot bestaaer kun af een Længde, som er 3 Etager høy. Dette Slot er ey stor af Bygning; men derimod er det af meget smuk udvortes Anseelse, allevegne meget næt og ziirlig prydet paa gothisk Maade med adskillige Billeder og andet Steenhugger-Arbeide. Mod Haugen har Slottet et temmelig høyt Taarn paa sex Etager med et anseeligt Spiir, i alt 87 Alne høyt. Men mod Slotsgaarden har Slottet tvende noget mindre Taarne, hver af dem er 63 Alne høyt, og imellem dem er endnu det fierde Taarn uden Spiir, 31 Alne høyt, i hvilket Opgangen er til alle Etager paa Slottet. Taget paa Hovedbygningen er med Kobber overalt belagt.

Slottet er omgivet med Graver og Volde, saa at det efter gamle Tidens Maade er ligesom befæstet. Af de forhen værende tvende Skandser er den ene Skandse demoleret Aar 1780. Og Aar 1781 blev opfyldt den Side af Slotsgraven, som ligger ud imod Volden. Slotsforvalteren, som boer her, fører altid Navn af Commendant, ligesom i en Fæstning, skjønt her ligger ingen bestandig Garnison, men hver 24 Timer afløses Vagten af Kjøbenhavns Garnison. Oprindelsen baade til Vagten og Commendantskabet er uden Tvivl at hente fra Regaliernes Bevaring her paa Slottet; thi man seer, at, naar en Kongelig Kroning skal skee, og Regalierne staae hos den Kongelige Hof-Juvelerer for at afpoleres og derefter til offentlig Skue og Øyesyn ere at see i visse Timer

daglig i nogle Dage for Undersaatterne, at der er dobbelt Vagt for Hof-Juvelerens Gaard for Regallernes Skyld i værende Tid.

I DEN FØRSTE ETAGE paa Rosenborg Slot ere begge Deres Majestæters Kongens og Dronningens Gemakker, foruden nogle Cabinetter med konstig Malning og prydede med antique, men meget kostbare Meubler, nemlig:

376

1. KONGENS FORGEMAK. Her findes den ene Aabning af et Tale-Rør, som gaaer fra den ene Ende af Slottet til den anden Ende i Dronningens Forgemak. Igiennem dette Tale-Rør kand to Personer gandske tydelig tale med hverandre, skjønt de ere meere end 120 Fod langt fra hverandre, og en Deel Gemakker ere imellem dem. I dette Gemak er et konstigt og prægtigt Skab, som er indlagt med Metal, Perlemoor, Skildpade og slige rare Materier paa det smukkeste, saa og prydet med mangfoldige forgyldte Zirater. Hertil hører ogsaa en kostbar Stoel med støbt Sølv belagt og udziret med adskillige Sølv-Figurer. Sædet og Rygstykket er af rødt Fløyel med Sølv-Broderie. Dertil er et Bord paa en med Sølv belagt Fod. Begge Deele ere brugte i ældre Tider ved Geheime-Conseils Holdelse. Herved sees og adskillige gode Mahlerier og adskillige Stykker Huusgeraad af Zirater af støbt Sølv.

2. KONGENS MARMOREREDE CABINET, hvori stod et kostbar[t] Bord af Steen paa mosaisk Art i Italien forarbejdet, hvilket Aar 1782 er henflyttet i Medaille-Cabinettet. Et kostbart Vaskebækken, af støbt Sølv med adskillige Figurer og Zirater af Sølv beprydet, staaer paa en Fod af Ibenholtz, ligeledes med Sølv belagt. Tvende Fyhrplader af støbt Sølv og Sølv-Fødder. Foruden adskilligt kostbart af Meubel-Sager; deriblant Speile og Lampetter med Sølv-Rammer.

3. DERES MAJESTÆTERS SOVE-KAMMER har intet mærkværdigt. Herved er et Side-Cabinet med et Par kostbare Speile i Sølv udarbejdede Rammer.

4. DRONNINGENS CABINET, hvori sees et kostbart Speil med sit Bord og Gueridons med Sølv-Filigran Arbejde udziret, er af Dronning Charlotta Amalia bekostet. Et Skab med Skildpade udvændig beklædt og indvendig i Perspectiv indrettet.

5. DRONNINGENS FORGEMAK, hvori er den anden Aabning af ommældte Tale-Rør. Dette Gemak er overalt beklædt med adskillige gode Mahlerier i Paneel anbragt. Herved er et lidet Cabinet, hvori

377

Høysalig Kong Christian den Fierde endte sine Dage, hvis Indretning stedse er derfor vedligeholdt og uforandret. Iblant Meublerne sees et med Sølv beklædt Skab.

DEN ANDEN ETAGE af ROSENBORG SLOT bestaaer af adskillige smaa Gemakker. Deriblant ere:

1. Et Cabinet, som paa alle fire Vægge og under Loftet, saa og en oval Plads midt i Gulvet er belagt med folieret Speilglas, som sætter en Uvidende ved første Indtrædelse i Gemakket baade i Forundring og i en behagelig Forvirring. Thi een skulle ved sin Indgang meene, at han kom ind i en stor Sahl, hvor han fandt et stort Sælskab for sig her samlet, da han kuns seer sig selv allene overalt, og det i et lidet Værelse.

2. Nok et andet Cabinet, hvis Vægge rundt omkring ere skylfte med stærkt forhøyet, lakered Arbejde, hvorudi ere indfattede en Mængde af rare Stene, saasom Turkoser, Agat- og Perle-Arter, hvormed disse Vægge brillere. Men deriblant ere dog ikke Ædelstene eller ægte Stene. Iblant adskillige Stykker af Malerier, meest Portraits, i dette Cabinet findes og et Stykke, som forestiller Kong Christian den Femte, hvilket tillige med Rammen er syet af den bekiendte Grævinde Eleonora Ulfeld, som var Corfitz Ulfelds Frue, og deromkring læses dette af hende forfærdiget Vers:

See! her en Konge God, En englesælet Mand,
Som i Guds frygt med Rætt regiærer Folk og Land.

See! her en stor Monark, hvis Hoved værdig var,
At Han i tusind Aar al Verdens Kroner bar.

Her vises ogsaa et Spillebord, hvis Dække eller Blad er rart og mærkværdigt, fordi Dronning Sophia Amalia, Kong Friderich den Tredies Dronning, har med sin egen Haand syet og forfærdiget samme.

3. Et MEDAILLE- OG MYNT-CABINET, indrættet Aar 1782 paa venstre Side af Indgangen i den anden Etage. I dette Mynt-Cabinet

378

forefinder man en overmaade rar og kostbar Samling af Guld-Mynter og Medailler, saavel udenlandske, hvoriblant ere Romerske og Grædske, som nationale eller Danske. I dette Cabinet staaer nu det kostbare Bord af Steen, paa mosaisk Art forfærdiget i Italien, hvilket i forrige Tider stod i Kongens marmorerede Cabinet.

DEN TREDIE ETAGE er den meest mærkværdige paa Rosenborg Slot i Henseende til den uskatteerlige Skat, som her i saa anseelig Mængde er samlet og bevares paa eet Stæd. Da enhver, som seer og betragter det nøye altsammen, maa falde i den allerstørste Forundring over al den Kongelige Herlighed og Rigdom, som her foreviises samlet paa eet Stæd. Denne Etage bestaaer ikkun af een eneste saa kaldet RIDDER-SAHL, som er saa lang og saa bred, som det hele Slot er, saa og af tre SIDE- eller TAARN-CABINETTER. Denne store Sahl viiser sig meget majestætisk, i sær fordi dens Højde er proportioneret med dens Størrelse.

Alle Væggene i denne store Sahl ere behængte med meget prægtig vævede TAPETER, hvilke forestille Kong Christian den Femtes Krigs-Bedrifter og Seyervindinger, nemlig: Nie Erobringer til Lands og tre seyerrige Søeslag. Disse Tapetserier ere vævede i Kiøge. En Kiænder kand aldrig blive kiæd af at betragte disse Tapeter; thi Tegningen af alle Ting, som her forestilles, er saa fortræffelig og livagtig, som de kunde være mahlede med den beste Pensel. Og Arbeidet er saa konstig virket og vævet, at alle Personerne, baade Kongen og Hands Generaler, som i een eller anden Krigs-Action til Lands og Vands derpaa forestilles, ligne alle deres Originaler saa fuldkommeligen, saa at de, som have seet deres Skilderier, strax kand kiænde hver i sær. Man seer hist og her saa naturel og livagtig afbildede Heste og Hunde, hvilke formedelst smuk Skabning, Troskab eller andre Qualitæter have i sær forhværvet sig Kongens Gunst. Disse kostbare store Tapeter ere tolv i Tallet. De ere indvævede med Guld og Sølv og ere forfærdigede af Tapetmager VON EIGHEN i Kiøge.

379

Det første af disse Tapeter forestiller Damgartens Pas og dens Erobring i Pomern den 5. Octobr. Aar 1675.

Det andet forestiller Stadens Wismars Erobring den 13. Decembr.

Det tredie viiser Søe-Slaget under Øeland den 1. Juny Aar 1676 af General- Admiral Niels Juel.

Det fjerde forestiller Landgangen paa Skaane den 29. Juny 1676.

Det femte viiser Helsingborgs Erobring den 3. July 1676.

Det siette forestiller Staden Landskrones Erobring den n.July 1676.

Det syvende Landskrones Kastels Erobring den 4. Augusty 1676.

Det ottende Christianstads Erobring den 15. Augusty 1676.

Det niende forestiller Søe-Bataillen paa Colberger-Rheed den 1. Juny Aar 1677 af General- Admiral Niels Juel.

Det tiende viiser Søe-Bataillen i Kiøgebugt den 1. July 1677 under samme General-Admiral Niels Juel.

Det ellefte forestiller Fæstningens Marstrands Erobring den 23. July Aar 1677 af Feltmarskalk Ulric Friderich Gùldenlöwe.

Det tolvte viiser Landt-Rygens Landgang og Erobring den 17. Septembr. 1677.

LOFTET over Sahlen er ziret med en Mængde Stuccatør-Arbeide og forestiller i temmelig stor Forhøyning Bondens Liv-Egenskabs eller Vorned-Rættighedens Afskaffelse og Ophævelse, saa og en regulair Land-Milities Oprættelse i Danmark, tilligemed Marinens eller Søe-Etatens Forbedring og Indretning, saa og tvende Land- Dragoners Regimenters Oprættelse, hvilke vigtige Indretninger ere istandsatte af Kong FRIDERIK DEN FIERDE, som har ladet forfærdige dette ziirlige Loft. Desuden sees under Loftet det Kongelige Vaaben og de Kongelige Insignia, hver for sig konstig mahlede af KROGK paa Lærret.

Sahlen har to smukke med Marmor-Piller udziirede Caminer. For

380

den ene Camin staaer de tre støbte SØLV-LØVER, som bruges ved Kongelige Kroninger og Begravelser. Disse tre Løver ere i naturlig Legems-Størrelse, støbte af puur Sølv med forgyldte Man. Den ene Løve staaer paa sine 4 Fødder med oprakt Hoved, og Halen hængende ned imellem Bagbenene. Manken og Øynene, saa og Enden af Halen er forgyldt. Den vejer 5 Lispund eet Pund. Sølv et 13 Lødig 5 Qvintin. Den anden Løve vejer fem Lispund og ni Pund. Den tredie Løve har Munden opladt med Tungen udhængende og vejer fem Lispund eet Pund. Disse to ere tretten Lødig Sølv. Tilsammen veje alle tre Løver femten Lispund og elleve Pund Sølv. Ved de høytidelige Kongelige Kroninger blive disse tre Sølv-Løver satte for ved Kongens Throne. Og ved en Konges Begravelse, og medens det Kongelige Liig staaer paa Castrum Doloris i Slots-Capellet staae samme tre Sølv-Løver for ved Castrum Doloris eller Cataphalquen.

For den anden Camin staaer en kostelig PIEDESTAL eller høy Fod af dreven Sølv-Arbeide, som bærer et SØLV-BÆKKEN eller FAD forgyldt. Til dette store Sølv-Fad henhører en Vase eller et Fad af puurt Guld, som sættes paa det store Sølv-Fad. Dette Guld-Fad bruges til de Kongelige Prinzers og Prinzessers solenne Daabs-Act. Til dette Guld-Døbe-Fad hører en Guld-Gies-Kande. Om begge disse Vasa aurea Baptisterii er allerede meldt forhen i dette Skrifs Første Tome i den I. Bogs VI. Kap. §. 22 ved Christiansborgs Slot pag. 538.

Tilforn har paa denne Sahl ogsaa staaet den prægtige THRONHIMMEL, som dækker den Kongelige Throne, der bruges til Salvingen, hvorom THURAS Hafn. Hod. pag. 70 og E. PONTOPPIDANS Atlas Daniæ Tom. II, pag. 167 formælder. Men nu er samme Thron-Himmel ey længere her at see; thi Træeværket er nedtagen, og Fløyelet, Guld-og Sølv-Mohrs Gardinerne, som hører til Thron-Himlen, giæmmes (at de ey skal bedærvs her paa Rosenborg Slot, skiønt de ey viises, ligesom alle Kron-Sagerne ei heller foreviises). Ved Siden af denne RIDDER-SAHL er:

381

1. Et Cabinet til Gaarden, hvorudi sees en meget rar og kostbar GLAS-SAMLING af Glas-Arbeider, hvilke af Kong Friderich den Fierde for største Deelen ere kiøbte i Italien fra Venedig. Denne Samling udmærker sig saavel ved Fiinhed og Konst i Arbeidet som ved Mængden og Høyden af de adskillige Couleurer, som her i en grottemæssig Indretning med god Smag ere andbragte. Man finder her ogsaa det rareste Arbeide i Glas fra andre Stæder i Europa hidførte. Ligeledes seer man ogsaa mange Facons af konstige Drikke-Kar efter forrige Tidrs Smag og Brug. Alt dette Glas-Tøy er opsat i mange store og smaa Consoler, hvilke alle med riig Forgyldning ere stafferede.

Herforuden findes adskillige gode Stykker i ELPHENBEEN udskaarne af vores bekjendte MAGNUS BERG (om hvilken er meldt forhen ved det Kongl. Konst-Kammer i dette Skrifs Første Deel pag. 469) og af andre Mestere. Ligeledes sees her adskillige gode Mahlerier i Olie-Farver til Konstnernes Ære.

2. Ved den anden Side af Sahlen er et Cabinet med rødt, vateret Silke-Mohr beklædt, som kaldes REGALIE-KAMMERET, hvor man seer det Kongelige Danske Original-Vaaben af Sølv, emaillet med sin[e] rætte Farver. Paa en Tavle sees afmalet alle her i Landet til Brug anordnede Kroner, saaledes som de bruges at føres over Skiolde og i Skiolde fra den Kongelige og det Kongelige Huses Kroner indtil den adelige inclusive. Her forvares i tvende Skabe, beklædte med rødt Fløvel, alle KONGELIGE INSIGNIA eller REGALIERNE, baade gamle og nyere, saasom Kroner, Sceptere, Sværd, Æble med videre, hvis Ædelstene af usædvanlig Storhed og Kostbarhed er baade ubeskrivelig og uskatterlig, høyt agtet af alle udenlandske og indenlandske Kiændere.

Udi DET FØRSTE SKAB er giemt: i. DEN KONGELIGE GULD-KRONE. 1 dens Rand sidder fire store Stene: En Saphir fiirkantet, vejer 81 Karat 2 Gran. En Saphir lang og høj, vejer 144 Karat et Gran. En Rubin-Spinelle høj og stor, vejer 107 Karat 2 Gran. En Granat-Rubin, vejer

382

90 Karat, et Gran, en Green. 2. DRONNINGENS GULD-KRONE, som er mindre end Kongens, men er ogsaa rigelig besat med Diamanter baade om Randen og paa Bøylene, saa og paa Løvværket. 3. DET KONGELIGE GULD-ZEPTEK, som overalt baade oven og neden er rigeligen besat med Diamanter, havende til Spitse en blaa emaillet Lillie. 4. DET KONGELIGE SVÆRD, hvis Guld-Fæste er paa begge Sider besat med Dikstene, men Knappen, Grebet, Musselen rundt omkring besat i Overflødighed med Rosenstene. Paa Balgen eller Skeeden findes alle Kongerigernes og tilhørende Fyrstendømmers og Provinzers Vaaben, af Guld emaillede. Paa hver sidder en liden Demants-Krone. Dopskoen er ligesaa paa begge Sider bepydet med Dik- og Rosenstene. 5. DET STORE KONGELIGE GULD-ÆBLE, hvilket haver en Rand omkring sig af Dikstene. Ligeledes er Korset, som staaer paa Æblet, prydet med Dikstene. 6. Et kostbart og riigt guldbroderet GEHÆNG TIL SVÆRDET med et fuldkommen Guld-Beslag, altsammen rigeligen besat og udziret med Diamanter. 7. Et Par guldbroderede KNÆBAAND, ligeledes besatte med Demanter. 8. En kostbar ELEPHANT-ORDENS STIERNE af ægte Perler, som bruges til den Kongelige Kronings-Kappe. 9. SALVE-BUDDIKEN, som bruges ved den Kongelige Salving, er rund af puur Guld, emaillet og prydet med Diamanter, 10. KONGE-LOVEN, eller det rare Manuscript af vores Danske Konge-Lov, af Kong Friderich den Tredie egenhændig underskrevet, hvorunder hænger det Kongelige Guld-Segl. Konge-Loven ligger udi et Sølv-Skrin, paa hvilket er udstukken denne Inscription: Lex Regia Friderici Tertii MDCLXV d. XIV. Novembr. 11. De tvende KONGELIGE RIDDER-ORDENS-KIÆDER, i Guld emaillede, meget kostbare, nemlig: a) ELEPHANT-ORDENS KIÆDEN, som bestaaer af en hviid emaillet Guld-Elephant, havende paa sin Ryg et rødt emaillet Vagt-Taarn og en Morian med en Piil i Haanden, der sidder neden for Vagt-Taarnet paa Halsen. Dernæst paa Ryggen et blaat emaillet Dækken, hvor paa den ene Side er et Kors af fem store Diamanter

383

og for Hovedet af Elephanten en stor Bloksteen, hænger udi en liden Guld-Kiæde paa tvende Elephanter Næser af den derhos værende Elephant-Ordens Guld-Kiæde, som hænger sammen af lutter Guld-Elephanter og Vagt-Taarne. Hver Elephant i Ordens-Kiæden haver et blaat emaillet Dækken paa med Guld-Fryndser, hvorpaa staaer et latinsk D. af Guld, som skal betyde DACIA. Imellem tvende andre Elephanter Næser, som vende imod hinanden, hænger et Vagt-Taarn, saa og imellem tvende Elephanter Rumper, som og vende imod hinanden, b) DANNEBROGE- ORDENS-KIÆDEN har et aflangt Guld-Kors, emaillet hviidt med en rød Kant, besat midt paa med et Kors af ti store Dikstene, hvilket hænger ved Christiani Quinti Navn en Chifre med Krone over, udi den derhos værende Dannebrog-Ordens Guld-Kiæde, som er sammensat af hvide emaillede Guld-Kors med røde Kanter om, imellem de tvende Chifre [C 5] med Krone over og W med Krone over. 12. Den store AMETHYST, som vejer 18 Lod to Ort, og er en overmaade dyrebar Ædelsteen, hvis ugemeene Størrelse, Reenhed og Klarhed beundres høyligen af alle Demant-Kiændere. Denne kostbare Amethyst bruges til at bepyde den Kongelige Thronstoel med, naar samme ved en Kongelig Salving bruges. Til disse anførte Kongelige uskatteerlige Kostbarheder ere i de nyere Tider tilkomne adskillige betydelige, meget kostbare Stykker, hvorpaa saavel Mængden af de ægte Stene, som deres siældne Størrelse fortæner alle Kiænderes Agt og Beundring. Iblant disse agtes i sær: a) Et overmaade kostbar Hals-Baand af store ægte Perler, kiøbt af Dronning Charlotta Amalia, b)

En kostbar Ring med en Diamant af sielden Størrelse, c) Adskillige rigeligen besatte Dame-Smykker. d) Og to kostbare Guld-Uhre, ligesaa med Diamanter besatte.

Udi DET ANDET SKAB giæmmes: 1. DEN GAMLE KONGELIGE GULDKRONE, som er aaben og uden Bøylere, og overalt baade paa Løvværket og Randen overflødig udziret med Demanter og ægte Perler.

384

2. DET GAMLE KONGELIGE SVÆRD, hvis Fæste er som et Kors, fuldkommen stor, og er saavel som Balgen af puurt Guld, besat paa adskillige Stæder med Dikstene. 3. KONG FRIDERICH DEN TREDIES ELEPHANT-ORDENS-KIÆDE. Elephanten er af puur, blank Guld. Paa den ene Side af den staaer samme Konges Bryst-Billede. Paa den anden Side staaer de to Bogstaver: F. S. Paa Ziratet, som hænger neden for ved Elephanten, staaer paa den ene Side: M. H. L. G. A. Paa den anden Side: T. I. W. B. Denne Orden hænger udi en Guld-Kiæde, som er to Alne $1\frac{1}{2}$ Qvarteer lang og vejer med Kiæden 9 Lod to Qvintin. 4. En stor dreven GULD-GIES-KANDE med tilhørende drevet Guld-Bækken, som bruges til de Kongelige Børns Daab, hvorom forhen er mældt. Paa dette Guld-Døbe-Fad staaer udstukken de Prinzers og Prinzessers Navne, som ere døbte derover, samt deres Døbs-Dag og Aarstal. 5. Tvende ST. GEORGS af Guld emailerede og med Demanter beprydede, som de Danske Konger have været antagne med i det Engelske Ordens-Sælskab, kaldet: THE GARTER. 6. Desuden en Deel Guld-Bægere. 7. En GULD-KANDE med Historien om Orpheus, vog to Pund fem Lod. 8. En GULD-VELKOMST med sex Svaner paa Laaget, hvilke holde Regalierne i deres Næbbe, vog 7 Pund 28 Lod 3 Qvintin. 9. Et Par dreven GULD-LYSESTAGER, vog to Pund 19 Lod. 10. Et Par glatte GULD-LYSESTAGER, vog to Pund 29 Lod 3 Qvintin. 11. Et Guld-BLÆKSKRIN, vog fem Pund 10 Lod, med Kong Christian den Femtes og Dronning Charlottæ Amaliæ Navne paa. 12. En Guld-Skaal med Laag og Talerken, vog 3 Pund 8 Lod, med mange flere Guld-Sager af Skeer, Knivskafter og Gafler. Nøglen til disse tvende Skabe er i Kongens egen Bevaring.

I et andet Skab, som ligeledes er beklædt med rødt Fløyel, forvares her det usædvanlige prægtige RIDE-TØY, som Kong Christian den Fjerde nar betient sig af, da Hs. Kongelige Høyhed Kronprintz Christian holdt Bielager med den Sachsiske Prinzesse Magdalena Sibylla. Pistol-Hylsterne vare af Guld og garnerede med Demanter

385

og ægte Perler. Sporene ere af puurt Guld og besatte med Ædelstene; Ridetøyet i sig selv er besat med mangfoldigt Guld og med en stor Mængde af Diamanter og ægte Perler.

Endnu i REGALIE-KAMMERET forvares i tre dertil indrættede Skrine eller Casser det kostbare og fuldstændige GULD-TAFEL-SERVICE, forfærdiget af puur Guld, hvilket Kong Christian den Siette lod bekoste ved sin Regiærings Tiltrædelse. Dette complete Guld-Service er saa massiv, at det baade i Henseende til sin Fuldkommenhed og Tykkelse, saa ogsaa formedelst dets ziirlige Arbeide og smukke Facon beundres af alle. Bemælte Guld-Tafel-Stell bliver brugt paa det Kongelige Tafel ved den Kongelige Kroning.

3. I et Cabinet ud til Gaarden, kaldet THRON-KAMMERET, sees den KONGELIGE THRONE, som bruges til de Danske Konger ved deres høytidelige Salving, og da sættes den under THRON-HIMLEN. Kongens Throne er paa det konstigste og prægtigste forfærdiget og ziret med adskillige forgyldte Figurer. Nogle meene, at denne Thrones Materie er Hornet af den Grønlandske Eenhiørning, som i fordem Tid er agtet af lige Værdie med Guld. Andre derimod meene, at den er af Elphenbeen. I Frontispicen af denne Throne (naar den bruges) indsættes den forhen ommældte kostbare store Amethyst, som forvares blant de andre uskatteerlige kostbare Regalier her paa Rosenborg Slot, da samme Amethyst formedelst sin Størrelse og besynderlige Reenhed ikke hidindtil i heele Verden har funden sin Lige nogenstæds. Af den Aarsag tages denne Amethyst ud af sit Stæd i den Kongelige Throne og bevares indtil den Tid, at den skal bruges. Men i dens Stæd indsættes saalænge i Thronen en Fluss af samme Model og Størrelse, som Amethysten er af. Bemælte Kongelige Throne, naar den til den Kongelige Salvings-Fæst skal bruges, sættes da under en med rødt Fløyel og Guld-Galoner udziret Baldaquin eller Thron-Himmel, som tillige med de tilhørende Guld- og Sølv-Moohrs Gardiner her paa Slottet bevares, skiønt samme Baldaquin ey opsættes for ey at bedæves.

386

Næst ved Kongens Throne sees den Throne, hvorfra Dronningerne ved deres Kroning betiene sig.

DRONNINGENS THRONE er af støbt Sølv, massiv giort og meget smukt udarbejdet.

I dette Cabinet eller THRON-KAMMER findes ogsaa et stort Skab med en kostbar Samling af Pretiosis, som ved Enke-Dronning SOPHIÆ MAGDALENÆ Dødsfald Aar 1770 er formeeret med nogle af Hendes Natbords Sager. Iblant disse Pretiosa ere i sær mærkværdige: 1. Tvende ovale Guld-Skaaler eller Terriner, uden paa emailleerede og med rare, udskaarne Stene, dels af antique Portraits, dels i andre Figurer og Billeder. 2. En ligeledes besat stor Pocal, ogsaa af Guld emailleeret, paa Grebet sidder en Moohr med Diamanter paa en Drage. Disse Stykker, som af alle, i sær Kiændere, beundres, holdes af de fleste for at være uskatteerlige. 3. En Guld-Kalk med et emailleeret Dødning-Hoved og Ædelstene besat, som Kong FRIDERICH DEN FIERDE paa sine udenlandske Reyser har betient sig af, tilligemed en Oblat-Daase og Fad af Guld. 4. Et Toilette-Speil i Guld-Ramme med Rosenstene indfattet. 5. Christi Lidelse i Miniature med ægte Stene. 6. Et lidet Træ i Emaille med raae Smaragder, som forestille Viindruer. 7. En stor orientalsk Granat. 8. Kong FRIDERICH DEN FEMTES Portrait i en stor Topas-Steen udskaaet. 9. En usædvanlig stor Bezoard-Steen. 10. En Kiste eller Casse med rare, udskaarne og slebne Stene. 11. En dito med Chrysoliter og Amethysten besatte. 12. En udskaaen AGAT-POCAL, med Guld beslagen og med Rubiner besat, som af Dronning SOPHIA AMALIA til en Ziir-Priis ved Carousellet Aar 1680 blev opsat og af Kong CHRISTIAN DEN FEMTE vunden. 13. To Ordener af den bevæbnede Arm med Diamanter i Email besatte. Foruden adskillige Stykker af Calcedonier, Jaspis, Agater og Nephritis-Stene, dels med Guld og dels med ægte Stene besatte. Desuden bevares her en kostbar Samling af Medaille-Stempler fra Kong Friderich den Tredies Tider og indtil vores nu regierende Konges Christian den Syvendes Tid. Herved er endnu

387

4. Et mindre Cabinet, som kaldes DET GRØNNE CABINET, hvori sees et Skab med adskillige rare og kostbare Stykker, først af konstig udskaaen Arbeide i Eenhorn og Elphenbeen; dernæst af Christal de Roche eller Berg-Christaller, til dels med ægte Stene besatte. Siden følger en rar og kostbar Samling af adskillige Steen-Arter, til dels med ægte Stene besatte af Coraller, Agather, Jaspiser, Onyxer, Calcidonier, Lapis Lazuli og flere. Adskillige udskaarne rare og antique saa kaldte Gemmer, som af Kiændere med Fornøjelse og Beundring betragtes. Iblant disse Kostbarheder er i sær mærkværdig: 1. En ægte Perle af en sielden Størrelse og 2. En Saphir ligeledes. 3. Adskillige smukke og kostbare Mignature-Mahlerier, meest Portraits. 4. I sær et Email-Stykke med Kong FRIDERICH DEN TREDIE, af PRIEUR forfærdiget. Underst i Skabet staaer et temmelig stort Skab med Stene paa mosaisk Maade indlagt paa Døren og Skufferne, ellers af Elphenbeen, saa og nogle andre Stykker af Elphenbeen.

Nok sees i dette Cabinet adskillige dels kostbare med ægte Stene besatte KAARDER eller Feldt-Kaarder af Jern. Iblant hine ere mærkværdig Kong CHRISTIAN DEN FIERDES Kaarde, som i de ældre Tider er brugt at slaae til Ridder med, naar nogen blev værdiget dette Æres- og Naades-Tegn. Herimellem findes og adskillige kostbare Stokke, dels af Rør, dels af Skildpadde, saa og en Messing-Kaarde, som Kong CARL DEN TOLVTE af Sverrig har baaret, foruden adskilligt Tyrkisk Feldt-Tøy, som og til dels er rigeligen besat med ægte Stene.

5. Oven over Thron-Cabinettet er et Kammer, hvor i adskillige dertil indrættede Skabe bevares de Danske Kongers KLÆDE-Dragter fra Souverainiteten indtil vore Tider, hvorfra man langt bædre end af deres Skilderier kand see den Klædedragt, som har været brugt i de ældre Tider. Heriblant kand ogsaa sees Facon af den endnu brugelige Romanske eller Kronings-Dragt.

I det gamle KAARDE-KAMMER sees en Kaarde-Samling af antique Kaarder og Pallasker, hvilke formodentlig blive forflyttede herfra.

388

Under de skønne, hvælvede KIÆLDERE under Rosenborg Slot ere tilforn bevarede de Kongelige MUND-VINE, saa ogsaa en ældgammel Rhinsk Viin, som blev her indlagt Aar 1596 til Kong Christian den Fierdes Kronings-Fæst. Men nu ere de transporterede herfra til den Kongelige Viinkjelder under Christiansborgs-Slot.

ROSENBORGS SLOTS-HAUGE (eller i daglig Tale KONGENS HAUGE), hvis Længde og Bredde er forhen anført, er een af Stadens Herligheder, da deri altid holdes i fuldkommen god Stand og af Kongelig Tilladelse er aaben til Spatseeregang for Stadens Indvaanere om Sommeren. I denne Kongelige Hauge forefinder man mangfoldige og høyt bevoxne Alleer til behagelig Spadseergang, Lystqvarteerer, Springvande, Lysthuuse og Hvilestæder, saa og konstige Billeder og Statuer af Kobber, Blye, Marmor og Sandsteen til Prydelser i Haugen. Blant disse beundringsværdige Billeder maa regnes det konstige Billede med LØVEN OG HESTEN, hvor man seer en Løve i overnaturlig Størrelse havende under sig en kuldkastet Hest, som han, uagtet al Hestens modsatte Kræfter river og slider med en ræt Løve-Grumhed. Dette dobbelte Billede er støbt af Malm i Glückstadt og er derfra ført hid over og staaer her opsat paa et høyt Steen-Postament.

Denne Statues historiske Hensigt har Kong Christian den Fierde givet tilkiende ved en stor MEDAILLE, som paa Aversen forestiller selvsamme Sindbillede af Løvens Striid med Hesten og i Afsnittet staaer: Anno MDCXXVI. Paa Reversen staaer disse latinske Vers:

Frustra Te Opponis, Frænande Caballe, Leoni
Albus Eras, Rubens, Si Modo Pergis, Efis.

Denne Medaille vejer næsten 6 Lod i Sølv. See LAURENTSENS Musæum Regium, Tab. VI. No. 25. Ved Løven afbildes Kongen af Dannemark, og ved Hesten afbildes Hertugen af Lyneborg. See L. HOLBERGS Danmarks Historie Tom. II, pag. 714, og HÜBNER'S Politiske Historie Tom. III, pag. 612.

389

Ligefor een af Hoved-Alleerne er af Kong Christian IV opført et muret Lysthuus, EREMITAGEN kaldet, bestaaende af to Etager, flad paa Taget, hvis Aftegning ses i THURAS Hafn. Hod. Tab. XVI. Udi Spise-Sahlen her i anden Etage plejer det Kongelige Herskab at spise en Eremitage. Aar 1716 den 1. Octobr. tracterede Kong Friderich den Fierde den Russiske Czar Peter I den Store og hands Czarinde her i Rosenborg Hauge. Aar 1771 i Juny spiste Kong Christian den Syvende og Dronning Carolina Mathilda nogle Gange i opslagne Tælte til Aften her i Haugen. Dette Lysthuus Eremitagen blev Aar 1773 ombyggt, saa at det nu forestiller et antique Tempel. I Midten imellem to Pilarer eller smaa Figurer af Italiensk Marmor, foran Facaden paa dette Lysthuus, er ziirlig andbragt den smukke og store Italienske Marmor-Statue SAMSON, som sønderriver Løven. Denne Statue stod forhen paa et andet Sted i Haugen. Samme ypperlige Arbeide er giort af eet eneste Stykke hviidt Marmor af den berømte Italiener JOHAN BARATTA i Florenz Aar 1709, og af Kong Friderich IV kjøbt i Italien og derfra overbragt til Kiøbenhavn at sættes i Rosenborg-Hauge, hvor det staaer paa et Postament af Norsk Marmor. Desuden seer man her i Haugen to liggende Løver af Kobber paa et Postament, en Kobber-Mercurius. To Pillarer af Granit. Een af Alleerne seer man decoreret med store Kugler af Italiensk Marmor, staaende paa Postamenter.

Ved den vestlige Side af Haugen langs med Nørre Vold var tilforn at see en anseelig Bygning, som var indrættet til et LAURBÆR-og ORANGERIE-HUUS. Midt paa Bygningen var en Pavillon og paa hver yderste Ende af Bygningen (som paa den ene Side af den middelste Hoved-Pavillon var 246 Fod, og paa den anden Side var 208 Fod lang) var endnu en Pavillon lidt større af Begreb end den middelste, holdende 36½ Fod i Længden, begge af lige Skikkelse og af eet Stokværk med flade Tage, tækkede med Blye. Udi dette Huus bleve bevarede Laurbær-Træer, Orangerie- og Figen-Træer af en

390

usædvanlig stor Høyde og Tykkelse. De stode alle frie i Jorden og ey i Baller, som ellers brugeligt er, og altsaa kunde de ikke flyttes af deres Stæd. Her vare ogsaa andre kostbare Væxter af adskillige Slags. Varmen om Vinteren blev her i fordækte Rør, som gik igiennem Gulvet og Murene, ledet omkring frem og tilbage, saa at Varmens Kraft blev fordeelt jævnt overalt og var lige tempereret formedelst denne konstige Indretning. Men Aar

1785 bleve nye Caserner-Længder opbygte paa det Stæd, hvor Orangeriet havde været. Murene af den gamle Orangerie-Bygning bleve staaende og deraf gjort to Etager. Og bleve nu her indrættede Værelser for den Kongelige LIV-VAGT, eller Liv-Guarden til Fods. Disse Caserner vende ud til Volden, til hvis Indretning blev, foruden et stort Stykke af Orangerie-Huset, ogsaa tagen en Strækning af Rosenborg Hauge-Plads. Og det forhen værende store Lyst-Quarteer blev indrættet til en Exercier-Plads og indhegnet for samme Kongelig[e] Liv-Vagt. Aar 1786 ved Paaske Flytte-Tid blev et Regiment af Liv-Vagten til Fods indquarteret i Casernerne ved Rosenborg Slot.

§. 2.

2: Sølvgades Kaserer

DE KONGELIGE CASERNER, beliggende i Sølvgaden, ere tvende i en ræt Vinkel sammenføyede, høye og store grundmurede Fløy-Bygninger, fem Etager høye, opførte Aar 1768 af Kong Christian den Syvende, at de skulle være Baraquer for tvende Regimenter af Garnisonen, hvilke ogsaa laae her i nogle faa Aar indquarterede med alle deres Ober- og Under-Officerer. Men Aar 1775 ved Mikkels-Dags Flytte-Tid i October flyttede efter Kongelig Befaling disse to Regimenter ud af Casernerne og bleve indquarterede i Staden hos Borgerskabet.

Hvorpaa de tvende publike Stiftelser, nemlig: DET ALMINDELIGE HOSPITAL og CHRISTIANS-
PLEJEHUUS bleve henflyttede og andlagte i Caserner-Bygningerne, saa at hver af disse to Stiftelser fik sin Fløybygning for sig selv at være i. Og blev tillige en Kirke her indrættet

391

til begge disse publike Stiftelsers fælles Brug. Meere herom ville den gunstige Læser behage at efterlæse forhen i det X. Kap. §. 240, pag. 344. Denne Forandring vedvarede i 10 Aar. Thi Aar 1785 til Mikels-Dag blev det Almindelige Hospital forflyttet herfra tilbage til sit første Stæd igien paa Amalienborg. Og CHRISTIANS-
PLEJEHUUS blev samme Aar 1785 til Mikels-Dag forandret, og denne Stiftelse med alle Lemmerne blev forflyttet og oversendt til Echernførde, hvor denne Stiftelse har sin à parte Direction.

Hvorpaa begge disse Fløy-Bygninger, efter disse to publike Stiftelsers Bortflytning, bleve igien forandrede til Soldater-Caserner. Og til Fløtte-Tid i October Aar 1785 kom i Casernerne tre Regimenter.

§. 3.

3: Stokhuset

STOKKERHUSET, som er det militaire Arrest-Huus, opbyggt af Kong Friderich den Fierde, er en vitløftig, grundmuret Bygning, hvor de til Slaverie for begangne grove Misgierninger enten paa visse Aar eller paa Livs-Tid dømte Misdædere hensættes og bevares. Slaverne eller de, som ere dømte til Fæstnings-Arbeide, have en forskiellig Klædedragt og en Kiæde ved det ene Been. De ere henved 100 i Tallet. Udi Stokker-Huset er indrættet en Kirke, hvori Gudstienesten forrættes skifteviis paa Dansk og Tydsk af Garnisons-Kirkens Danske og Tydske Capellan hver Søn- og Hellig-Dags Formiddag for Slaverne og Arrestanterne. Ligeledes er her ogsaa indrættet en Delinquent-Stue, hvor Sogne-Præsten og Capelianen ved Garnisons Kirken læser med Dødsfanger, som her af Garnisonen sidde arresterede og have forbrudt deres Liv. Under Stokkerhuset ere syv Arrest-Kiældere med murede Gehvælvtter. Paa Stokhuus-Gaarden løbe Soldaterne Spitsrod. Udi Aaret 1783 er opført en nye Slave-Bygning ved Stokhuset for Søe-Etatens Slaver paa samme Etats Bekostning af Søe-Etatens Collegio.

Udi Stokkerhuset holdes INQUISITIONS-COMMISSIONEN, som efter

392

Forordningen af 30. Decembr. 1771, Artikel 3 og 9, skal til Undersøgning imodtage alle de Sager, samt Tyv-Sager, som til den bliver henviist fra Hof- og Stads-Rættten. Inquisitions-Commissionen har henhørt under Land-

Militair-Etaten fra dens Begyndelse den 13. April 1686 og haft Stadens Commendant til sin Chef. Og fordi den var et Forum mixtum saavel for de Civile som de Militaire, saa har dens Assessorer været deels af Søe-, deels af Land-Militair-Etaterne, tilligemed en Borger-Capitain, hvilke for nogle Maaneders Tid have taget Sæde i Commissionen, men siden ere afløste ved andre. Aar 1758 fik Inquisitions-Commissionen en bestandig Præsident og sin egen Auditeur. Men de øvrige Commissionens Lemmer forbleve som forhen. Samme Præsident fik aarlig Gage 600 Rdr. Men ved Forordningen af 30. Decembr. 1771 bestaaer nu Inquisitions-Commissionen af en Assessor fra Hof- og Stads-Rættens, en Borger-Capitain, to Lieutenanter af Søe-Etaten, og en Lieutenant af hvert Regiment af Garnisonen, samt en Inquisitions-Skriver. Denne Assessor af Hof- og Stads-Rættens fører ikke Navn af Præsident, men er den Første Committerede og tillige Inquisitor udi Commissionen. Baade Inquisitor og Inquisitions-Skriveren lønnes af Kongens Cassa. Til Sandhedens Udledelse af haardnakkede Forbrydere, og for at bringe saadan en Inquisit til Bekjendelse er anordnet to Tvangs-Midler at bruges, nemlig en Tamp, som appliceres uden paa Trøyen, og en Kat, bestaaende af nogle smalle, tiærede Hampelinier med et Haandgreb ved, omtrent en halv Alen lang med 3 à 4 Knuder paa, hvilken appliceres paa den bare Ryg. Vitløftigere Efterretning kand læses i N. USSINGS historiske Beretning om Inquisitions-Commissionen, trykt Khvn. 1781 in 8.

§. 4.

4: Guldhuset

GULDHUSET er en meget stor og anseelig, grundmuret Bygning, beliggende i Rigens Gade, hvor den KONGELIGE MILITAIRE KLÆDEFABRIK er andlagt, og er den allerstørste Fabrik; thi den fabrikerer

393

alt det Klæde, som udkræves baade til Land-Etatens og Søe-Etatens Monderinger. Stedet har beholdt sit Navn bestandig af sin første Bestæmmelse; thi Aar 1668 lod Kong Friderich den Tredie paa Kongelig Bekostning opføre et Laboratorium Chymicum med sine Ovne og Indretninger til den berømte Alchymist, Doctor JOSEPH FRANCISCUS BURRY, fød i Meyland i Italien, for at gjøre Guld ved alchymistiske Operationer sammestæds, da den Danske Medicus Doctor OLE BORCK blev ham adjungered for at arbeide sammestæds i Chymien. Efter Kong Friderich den Tredies Død reiste Doctor Burry sin Vey. Derpaa blev denne Guldhuis-Bygning af Kong Christian den Femte indrættet til et Qvæsthuus Aar 1674 indtil Aar 1685, da et ordentlig Qvæsthuus blev opbyggt af Kong Christian den Femte paa Hiørnet af St. Annæ Gaden og Qvæsthuusgaden; hvorom er meldt forhen Kap. X. §. 14. pag. 323. Derpaa blev Guldhuset med alle sine Bygninger af Kongen bortskienket til den Kongelige Factor CHRISTIAN VÆRNER den 16. May 1685 til Arv og Ejendom, naar det af ham og Med-Interessentere andlagte KLÆDE-MANUFAKTUR og Fabrik-Værk blev holdt ved lige, saa at Guldhuset fra Aar 1685 blev forandret til et Manufactur-Huus. Men efter nogle Aars Forløb, da bemælte Christian Værner ikke kunde bestaae sig, maatte Kongen tage den hele Fabrik til sig selv. Hvorpaa Kong Friderich den Fierde lod ved en Hollænder, navnlig LAMBERT, andlægge en Fabrik for at gjøre Klæde og deslige uldene Vahre til heele Armeens Mondering. Aar 1759 Pintzeaften afbrændte den største Længde af Guldhuiset ud mod Gaden, da ved samme Ildebrand opbrændte et Forraad af Uld og Væverstole. Men en større og anseeligere nye Guldhuis-Bygning blev strax samme Sommer opbyggt igien og Krandsen opsat den 13. Septembr. Aar 1759. Og Aar 1776 blev Guldhuisets Bygning gjort endnu større, saa at dette Manufactur holder meere end 100 Væverstole i bestandig Gang og 400 Arbeidere, hvorudover Guldhuisets Manufactur har aarligen en meget betydelig Vinding paa sine fabrikerede

394

Vahre. Her er ogsaa et MONDERINGS-MAGAZIN for hele Armeen. Guldhuisets Fabrik har ogsaa nogle Væverstole i Tugthuset paa Kristianshavn. Men Guldhuisets Valkemølle er i Dyrehaugen.

§. 5

5: Abel Cathrines Boder

ABELE CATHRINES BODER eller Hospital beliggende i Tværgaden imellem Borgegaden og Adelgaden. Bygningen bestaaer af 19 Fag Grundmuur, to Etager høy, men indtil Gaarden af Muur og Bindingsværk. Denne Bygning er indeelt til sex Vaaninger for ligesaa mange Lemmer i hver Etage. Altsaa boer tolv Lemmer i Hovedbygningen ud til Gaden. Derforuden er Tid efter anden bygt til Hospitalet inde i Gaarden to andre Side-Bygninger, som Fløye, af hvilke den ene, som kaldes den gamle Fløy paa venstre Haand inde i Gaarden, bestaaer af tolv Fag Brandmuur til begge Sider. Derudi ere sex Vaaninger til ligesaa mange Lemmer. Den anden eller høyre Fløy inde i Gaarden bestaaer i alt af 18 Fag Brandmuur til begge Sider. Deraf ere de øverste 9 Fag indrættet til en liden og ziirlig Kirke for dette Hospitals Lemmer. Over Indgangen til denne Kirke staaer denne Inscription: Forvar din Fod, naar Du vil gaae til Guds Huus. Prædik. IV. 17. Dette Huus er bygt 1751 og denne Kirke indviet 1752. De øvrige 9 Fag af denne Fløy ere indrættede til tre Vaaninger og ligesaa mange Lemmer, med Kiælder neden under. Begge disse Side-Fløye ere ikkuns hver een Etage høy.

Udvendig til Gaden paa Hospitalets Hovedbygning staaer denne Inscription: Frue Abele Cathrines Hospital Aar 1676 funderet Til Sex Sengeliggende og Anno 1726 forøget med sex nye Vaaninger til Sex andre Sengeliggende. Paa den anden Etage af Hovedbygningen er indsat en Steen med denne Inscription: Ovenstaaende anden Etage er paabygget Anno 1742. Udi dette Hospital ere 23 Fruentimre-Lemmer, som ugentlig, hver for sig, nyde een Rigsdaler, og hver af

395

dem har sin Stue, sit Kiøkken og øvrige Bequemmeligheder for sig selv. Men de alle have en fælles Hauge ved Gaarden.

Dette Hospital er stiftet Aar 1675 den 27. Decembr. af Frue ABELE CATHRINE VON DER VISCH, Hofmesterinde hos Hendes Kongl. Majt. Enke-Dronning Sophia Amalia, i Hendes Testamente, dateret den 27. Decembr. 1675. Hendes Mand var HANS HANSEN OSTEN, Inspecteur over Hendes Majts. Gods paa Lolland og Falster, samt Proviantskriver paa Kiøbenhavns Slot. Han døde Aar 1672, og hun døde Aar 1676. De ligge begravne i Holmens Kirke, og om dem begge er meldt forhen i den Første Bogs IX. Kap. pag. 200f. Udi Hospitalets Kirke forrættes Gudstienesten af Præsten ved det Almindelige Hospital. Nu staaer Abel Cathrines Hospital under Magistraten, som administrerer det Fattige Væsen i Staden i Følge det Kongelige Reskript af 4. April 1781.

§. 6.

6: Nyboder

NYE-BODER kaldes alt det District eller vitløftige Strækning i St. Annæ Vester-Quarteer, som er en Samling af snorrætte, lange og brede Gader, bebygte med Huuse, som ere indrættede for fire tusinde Matroser, tilligemed deres Under-Officerer eller Sergeanter med deres Familier at boe her for sig selv. Af Begyndelsen ere disse Nye Boder andlagte af Kong Christian den Fierde Aar 1632 (See N. SLANGES Historie om Kong Christian den Fierde pag. 747), da Marinen blev sat paa en ordentlig Fod og et anseelig Antal Skibsfolk og Matroser bleve underholdne ved Holmen for altid at kunde være reede til Kongens Søe-Tieneste. Til at opbygge disse Matros-Boliger bleve af Kongen antagne tre Entreprenneurs, som vare: WILLUM MORTENSØN, Tolder i Helsingør, JØRGEN ANDERSEN, Borger i Helsingør, og JACOB MADSEN, Borger paa Christianshavn, til hvilke efter deres Contract blev given paa hvert Huus 220 Rdr. Species, alle Huuse af een Etages Høyde. Dog gik det meget langsom med disse Huuses Opbyggelse, saa at nogle bleve først Aar 1636 færdige.

396

Dette Qvarteer, som blev kaldet NYE BODER og er indrømmet Søe-Magten allene til Beboelse, bestaaer af følgende Gader i en alphabetisk Orden: 1. BALSOMGADEN. 2. BIØRNEGADEN. Imellem denne og Løvegaden ligger NYEBODERS VAGTHUUS, som daglig besættes af en Søe-Officeer med en Commando af Matroser; her i Vagten bliver altid med en stor Klokke ringet paa Arbeide et heelt Qvarteer, naar det er Tid for Matroserne at gaae paa Holmens Arbeide, om Morgenen og om Middagen. Dette Vagthuus med en Klokkestoel er en nye Bygning, opført Aar 1787. 3. BRYGGERNES LÆNGDE eller CANIN-LÆNGDEN paa Soelsiden; thi den mørke Side er bebyggt med Byens Huuse. Paa Hiørnet af Canin-Længden er et Huus, som kaldes Pølen, fordi ved Nyeboders Andlæg var her en stor Pøl eller Morads, som blev opfyldt. 4. ELENSDYRS LÆNGDEN, som blev bygt Aar 1761. 5. ELEPHANTGADEN. 6. EENHIØRNINGSGADEN. 7. HAREGADEN. 8. HIORTE-LÆNGDEN, hvis mørke Side er bebyggt med Byens Huuse. 9. HOPPENS LÆNGDE, hvis mørke Side er ligeledes bebyggt med Byens Huuse. 10. HUNDE-LÆNGDEN, 11. KAMEELGADEN. 12. KATTEGADEN. 13. KLÆRKEGADEN eller KØKKEGADEN. 14. KRUSEMYNTE GADEN. 15. LEOPARDELÆNGDEN. 16. LØVEGADEN. 17. MERIANSGADE. 18. NYEGADE. 19. PINSVINGADE. 20. ROSENGADE. 21. RÆVEGADEN. 22. SALVIEGADEN. 23. SKOLEMESTER-LÆNGDEN, saa kaldet af Nyeboders fattige Skole, beliggende paa Soelsiden paa Hiørnet af samme Længde og Adelgaden; thi den mørke Side er Byens Huuse. 24. TIGERGADEN. 25. TIMIANSGADEN. 26. TULIPAN-LÆNGDEN.

Udi Nyeboder ere for værende Tid af gamle Een-Etage-Huuse 534; af To-Etage-Huuse 116. Tilsammen 660 Huuse. I ethvert Een-Etage-Huus kand boe tvende Familier, hvoraf enhver er pligtig at modtage til Logement to unge Karle; men det kand derfor staae enhver frit for, om de vil modtage fleere. Hvoraf flyder, at i et To-Etage-Huus kand boe fire Familier og indtages 8 eller flere unge Karle. Enhver Familie har i hvert af disse Huuse en Stue eller Sahl

397

og et Sengkammer, men Skorsteen og Loft, samt Gaardsrum er fælles.

Til Matros-Børnenes Underviisning i deres Kristendom og Saligheds-Kundskab ere af Kongen stiftet tvende Skoler i Nyeboder, nemlig:

a) BROENS SKOLE, beliggende paa Hiørnet af Skolemester-Længden og Adelgaden. Samme Skole er et Stykke af Nyeboders Bygning. Den er bygt og andlagt af Kong Christian den Fierde strax ved Nyeboders Oprættelse (See WOLFS Encomion Daniæ pag. 376). Børnenes Antal er over 100. De nyde frie Underviisning i deres Kristendom, Skrivning og Regning. Skolemesteren har frie Værelser i Skolehuset; han nyder efter Anviisning af Søe-Etatens Collegium quartaliter 23 Rdr. 4 Skilling, saa og een Mands Kost, beregnet til 24 Rdr. aarlig, saa og hver Mikkels-Dag 13 Rdr. 3 Mk., som er Renten af et Legatum til denne Skole. Skolemesteren har tillige en Hører under sig. Lærerne antages af Søe-Etatens Collegium efter Provstens ved Holmens Kirke hands indsendte Forslag derom.

b) PELIKAN-SKOLEN i Adelgaden eller Borgegaden, hvis Børn skal ligeledes alle være af Søe-Etatens egne Børn. Skoleholderen nyder for Information til Brænde, Lys, Bøger og Skriv-Materialier 100 Rdr. 4 Mk. og til Huus med Renovation 50 Rdr.

Aar 1720 den 8. January udgav Kong Friderich den Fierde en Instruction for de 30 Compagnier. Matroser skulle bestandig, endog i Fredstider, underholdes og bruges paa Holmen til nødvendigt Arbeide, og at en Deel af Flaaden kunde dermed i en Hast blive besat, naar noget skulle forefalde. De bleve da inddeelte i visse Divisioner, saa at der i alt bleve 6 Divisioner, af hvilke hver Division bestod af 5 Compagnier. Over hver Division blev beskikket en Commandeur eller Scoutbynacht som Divisions-Chef, der skulle øve Commando og Opsigt derover, at Compagnierne bleve holdte altid i complet Stand. Men i Kong Christian den Siettes Tid bleve de inddeelte i tre Divisioner, og hver Division bestod af 10 Compagnier.

398

Aar 1756 forøgede Kong Friderich den Femte Matrosernes Antal med den fierde Division, som ligeledes bestod af 10 Compagnier og hver Compagnie 118 Mand stærk og fik sin Divisions-Chef, saa at Matrosernes Antal bleve nu

4720 tilsammen, foruden den faste Stok af Haandværksfolk, som er 1625 Mand. Hvorudover Nyeboder bleve forøgede med fire nye Længder af dobbelt Etage.

Aar 1774 befalede Kong Christian den Syvende, at Artilleristerne ved Sjø-Etaten, som forhen vare fordeelte under Compagnierne, udgøre nu ved hver af de fire Divisioner et eget Compagnie af to Hundrede Mand, saa at hver Division bestaaer af nie Compagnier Matroser og eet Compagnie Artillerister. Over Nyeboder er beskikket en Inspecteur, som har Opsyn med Bygningerne og forefaldne aarlige Reparation; han har sine frie Værelser til Beboelse i en Gaard, som just er opbyggt til Inspecteurs Gaard i Nyeboder.

Aar 1786 lod Kong Christian den Syvende af den faderligste Omsorg for meenige Mands Børn i Sjø-Etaten indrætte fem Skoler i Nyeboder. Disse Skoler bleve aabnede den 30. Octobr. under Bøn, Sang og dertil passende Taler af samtlige Holmens Kirkes Præster i Admiralitæts- og Commissariats-Collegii Overværelse som Holmens Kirkes og Skolers Patroner. Skolerne ere saaledes inddeelte med den der allerede forhen beliggende Skole, at Haandværksstokken har to, og hver af de fire Divisioner een Skole. I hver af disse Skoler, som ere forsynede med to Lærere, indtages 100 Børn, hvilke i Henseende til deres forskiellige Alder og Kundskaber, fordeeles i fire Classer, og hver Classe møder ikkun i visse Timer, paa det at een Lærer selv kand oversee og overhøre sine Børn.

§. 7.

7: Grønland

GRØNLAND var en stor og viid, øde Plads, beliggende imellem Citadellet Friderikshavn og Nyeboder for Enden af Store Kongens Gade

399

lige til Østerport. Fordi samme Plads ei var broelagt, var den begroet med Græs og derudover altid grøn. Af den Aarsag har den faaet Navn af Grønland. Men nu er en Deel deraf bleven bebyggt med nye Huus-Længder til Nyeboders Udviidelse. Paa Grønland var i nogle faa Aar Tømmerpladsene andlagte, nemlig fra den Tid af, at de gamle Tømmerpladse (som i fordum Tid laae for Enden af Toldbodgaden fra St. Annæ Gade langs med Strømmen og Toldbodvejen lige ud til Toldboden) bleve afskaffede og indtil den Tid, at de nye Tømmerpladse bleve andlagte ved Blaae Taarn.

I Henseende til de ældre Tider i forrige Aarhundred er at agte, at i denne Egn omtrent imellem Guldhuset og Citadellet Friderichshavn har fordum staaet den RUNDE ST. ANNÆ KIRKES Bygning, ANNA ROTUNDA kalden, som af Kong Christian den Fierde var bestemt til at være en Sognekirke for det Nye Kiøbenhavns Indvaanere. Kong Christian IV lod om Sommeren i Aaret 1640 begynde at bygge en rund Kirke efter N. SLANGES Ord i Kong Christian den Fierdes Historie Tom. IV, pag. 1044, men E. PONTOPPIDAN paastaaer, at samme St. Annæ Kirkebygning blev begyndt Aar 1633 i Kraft af Kong Christian den Fierdes Brev derom til Stiftsbefalings-Mand Friderich Urne paa Cronborg. See E. PONTOPP. Orig. Hafn. pag. 288.

Denne ST. ANNÆ KIRKES Skabellun (efter I. L. WOLFS Ord i hands Encomion Daniae pag. 375) var neden til rund som et Compass med alle sine 32 Streger, hvor der over hver Streg var muret og gjort en Hvælvning paa Jorden. Paa hvilken Hvælvning alle Stolerie neder udi samme Kirke skulle sættes og giøres. Og var uden paa Kirken en Dør til hver Hvælvning at gaae ind og ud af. Samme Kirkes Bygning var ziret med tolv Gavle.

Denne Kirke har formedelst sin Storheds og Kostbarheds Skyld længe staaet i Bygning; dog blev den saa vit fuldført, at der fattedes udvendig ikke noget andet end allene Kobber-Taget at paalægge,

400

hvilket skulle have været efter Italiensk Facon næsten flad og usynligt, samt omgivet med en ziirlig Balustrade. Denne Skikkelse sees paa de af Kiøbenhavns Stads Aftegninger, som ere giorte førend Aar 1660, og findes i Stadens Raadhuus-Archiv.

Efter Stadens Beleiring er denne St. Annæ Kirkes Bygning ei fortsat, men Aar 1663 i Kong Friderich den Tredies Tid er samme Kirkebygning gandske nedbrudt, eftersom den laae Citadellet Friderichshavn ved dens Fæstningsværkers Udviidelse alt for nær, og alle dens nedbrutte Materialier bleve anvendte deels til Citadellets Kirke, deels og til andre Bygninger i Citadellet at opbygge.

ST. ANNÆ KIRKEGAARD tæt derved var indrættet til at skulle være en Assistenz-Kirkegaard til Holmens Kirke for Kongens Skibsfolk og var indviet dertil Aar 1654; men efter tolv Aars Forløb blev den ødelagt, da Skibs-Kirkegaard uden for Østerport blev indrættet Aar 1666, hvorom er meldt forhen i denne anden Tome I. Bogs IX. Kap. §. 4. pag. 202. Nu er samme Plads bebyggt med Huuse.

401

§. 8.

8: Christians Plejehus

Om den forhen værende Kongelig Stiftelse CHRISTIANS-PLEJEHUUS. Christians-Plejehuus eller Krigs-Hospitalet for Land-Militair-Etaten var en Kongelig Stiftelse, som Aar 1769 blev nye-oprettet til Invalideres eller gamle Soldateres, Soldater-Enkers, samt fader- og moderløse Soldater-Børns Pleje og Opdragelse i Stæden for forrige Krigs-Hospitalets Ladegaard uden for Vester Port, som er ophævet. Denne Stiftelse er agreeret af Kong Friderich den Femte, men fuldbyrdet af Kong Christian VII og derfor kaldes DET KONGELIGE CHRISTIANS-PLEJEHUUS. Dette Hospital blev andlagt i Store Kongens Gade, hvor to Gaarde under No. 216 og 217 bleve købt og en smuk, grundmuret Bygning blev af nye opført til samme Kongelige Stiftelses Indretning, tilligemed et

401

Capell eller Kirke, som høytideligen blev indviet af den Siællandske Biskop Hr. LUDVIG HARBOE den 28. May, som var Domin. 1 post Trinit. Aar 1769. (See tillige forhen Kap. X. §. 10. pag. 317f.). Denne Stiftelse, CHRISTIANS PLEJEHUUS kalden, havde sin egen Præst, Skoleholder, Medicus og Oeconomie. Her bleve 213 gamle og svage af Krigsstanden og 172 fattige Soldater-Børn underholdte og oplærte. Stiftelsen blev administreret af en udnævnt Direction af det Kongelige Generalitæts- og Commissariats-Collegium. Det unge Mandskab i Christians-Plejehuus blev vant til Krigs-Øvelser med Gevær, og engang om Aaret rykkede de ud paa Øster-Fælled for at gjøre deres Evolutioner.

Aar 1771 blev her i Christians-Plejehuus andlagt en LÆRREDS- OG DREJELS-FABRIQVE, hvilken lykkedes saa vel, at Stiftelsen i eet Aar gjorde 40 tusinde Alnes Leveranze og i tre Aar frembragte 300 Tusinde Alen, ja foruden sine Leveranzer solgte ved Auction mange Tusinde Alen fine og grove Lærreder og Drejeler. Stiftelsen havde ogsaa andlagt et anseeligt Blegerie i Kongens Lyngbye 1½ Miil fra Staden. Men efter nogle Aars Forløb blev denne ypperlige Lærrets- og Drejels-Fabrikk ved Stiftelsen nedlagt og ophævet.

Aar 1775 blev Christians-Plejehuus forflyttet fra denne Gaard, eftersom Bygningerne bleve indrømmede for Opfostrings-Huset (See tillige forhen Kap. X, §. 10. pag. 318), og Stiftelsen henflyttet til den Fløybygning af de Kongelige Caserner, som vender ud mod Volden, og der andlagt. I forommældte Capell blev Gudstieneste og Prædiken holden sidste Gang Domin. XIX p. Trinit. Aar 1775. Medens Christians-Plejehuus var andlagt her i Caserner-Bygningens ene Fløy blev Gudstienesten og Prædiken forrettet alternatim af Præsten ved Christians-Plejehuus og af Præsten ved Almindelig Hospital i den Kirke, som var indrættet i det Almindelige Hospital, der var andlagt i Casernernes andet Fløy, som vender ud til Sølvgaden; saa at den ene

402

Stiftelse havde sin Prædiken Kl. 9 og den anden Stiftelse sin Prædiken Kl. 1. Men Aar 1785 bleve begge ommældte Stiftelser forflyttede fra Caserner-Bygningerne, eftersom de Kongelige Soldater-Caserner bleve oprættede igien paa nye, og visse Regimenter ved Mikels-Dags Tidens Flyttetid bleve i samme Caserner indquarterede. Christians-Plejehuus blev da forandret og forflyttet over til Echernförde, hvor det har nu sin à parte Direction.

[410]

TOLVTE KAPITEL

OM

CHRISTIANSHAVNS-QVARTEER

I. CHRISTIANSHAVNS-QVARTEER indbefatter alle de Gader og Stræder, som ligge paa Christianshavns Grund, hvilke ere: Langebroegaden, Strandgaden, Lille Torvegaden, Store Torvegaden, Kongens Gade, St. Annæ Gade, Store og Lille Kirkestræde, Store og Lille Sophiægaden, Overgaden over Vandet, Overgaden under Vandet, Baadsmadsstrædet, Voldgaden, Dronningensgade, Prinzensgade, Møllegaden, Store og Lille Amagergade, Skandsen og Biørnsholm.

II. Christianshavns BORGERS-COMPAGNIES FAHNE forestiller fire af Skyerne udrakte Hænder, hvilke holde fast paa en Krone med denne Overskrift paa en Sæddel: Til Fælles Kracht, Bestandig Macht. Neden under Skyerne forestilles Prospekten af Kiøbenhavn og Christianshavn med denne Overskrift paa en udbredt Sæddel: Kiøbenhavn. Christianshavn. Under samme Prospect staaer adskillig Krigs-Armatur. Og allerunderst læses paa den tredie Sæddel denne Inscription: Anno. Indlemmet. 1674. I det øverste Hiørne ved Fahnestangen sees Kiøbenhavns Stads-Vaaben. I det andet Hiørne sees Christians-

411

havns Stadsvaaben. Midt imellem sees Kong Christian den Siettes Navn en Chiffre med Krone, omringet med det blaae Ridderbaand, hvori hænger en Elephant. Udi de to nederste Hiørner sees en brændende Bombe.

III. Den efter Kongelig Befaling anordnede QVARTEER-COMMISSARIUS og QVARTEER-BETIENT, som er befalet at boe i Christianshavns Qvarteer i Følge Plakaten af 3. Juny 1771, for at skulle paaagte under Stadens Politiemester alt, hvad den almindelige Orden vedkommer, skal til et udvortes Distinctions-Tegn bære paa sin sølvgallunerede Hat en Cocarde eller Baand-Sløyfe af blaa og rød Coleur.

IV. Om Stadens GADER, som henhøre under Christianshavns-Qvarteer, er følgende mærkværdigt i Henseende til de ældre Tider, som og Egnens Situation at anføre.

A. LANGEBROEGADEN er regulair og breed, beliggende lige for Knippels-Broe og gaaer fra Knippels-Broe til Strandgaden. I denne Gade er et Sukker-Raffinaderie og et Sæbe-Syderie, saa og nogle ypperlige Pakhuse.

B. STRANDGADEN er ligeledes regulair og tillige meget lang; thi den gaaer fra Strand til Strand i en snorræt Linie paa tværs igiennem Christianshavn fra Strand til Strand i forrige Tider; men nu er den vestre Ende af Gaden aflukt med Stakkitværk for FRIDERICHS TYDSKE KIRKE, som der er bygt Aar 1755 med sit smukke Taarn for Enden af Gaden, saa at den nu gaaer fra den Tydske Kirke til Biørnsholm. I samme Gade er den KONGELIGE DOCQUE til Orlogs-Skibenes Reparation. Saa og det Chinesiske og Ostindiske Compagnies Gaard med tilhørende Skibsbygger-Værft og Plads. Ved den østre Ende af denne Gade ligger den saa kaldte BIØRNSHOLM, som ved en liden mellemflydende Kanal er skildt fra Christianshavn.

C. LILLE TORVEGADEN, hvorudi ligger det SCHIMMELMANSKE SUKKER-RAFFINADERIE og nogle store Pakhuse.

D. STORE TORVEGADEN gaaer fra Lille Torvegaden til Børnehuus-

412

eller Steenbroen. I denne Gade ligger et Apothek, som kaldes EENHIØRNING-APOTEKET, fordi over Indgangen dertil staaer en EENHIØRNING udhuggen.

E. ST. ANNÆ GADE, hvor Hoved-Indgangen er til VOR FRELSERES KIRKE. Denne Gade gaaer fra det Ostindiske Compagnie og over den nye Broe (forhen Snorrebroen kaldet) forbi Kirken til Volden.

F. STORE KONGENS GADE, hvortil regnes den saa kaldte SLADDERRÆKKE; her ligger det store Tøy-Manufaktur, Kræmmer-Fabrikken, et Sæbesyderie, samt en Deel ypperlige Pakhuse.

G. LILLE KONGENS GADE, i hvis vestlige Ende er Indgangen til det WÆVERSKE, det BROWNSKE, det VON OSTENSKE skønne Skibsbygger-Værfter og Pladser. De ligge alle bag ved Frideriks Tydske Kirke.

H. OVERGADEN OVER VANDET. (Samme Vand er Børnehuus-Kanalen). Her er det nu værende KONGELIGE SØE-QVÆSTHUUS (hvilken Bygning har tilforn været DET KONGELIGE OPFOSTRINGS-HUUS), beliggende yderst ved den østlige Ende. I denne Gade er ogsaa Hoved-Indgangen til Børnehuset. Men ved den vestlige Ende af Gaden ligger det APPELBYESKE murede REBERBAHNE 600 Alen lang, saa og DET APPELBYESKE SKIBBYGGER-VÆRFT. Ligeledes DET POTTERSKE JERN-STØBERIE, hvor Jern-Gryder støbes.

I. OVERGADEN NEDEN VANDET gaaer langs med Børnehuus-Canalen fra Tobaks-Compagniets Pakhuus til Laboratorium med de derved værende Boliger for Søe-Artilleriet. Om Søe-Etatens Laboratorium forekommer Efterretning siden ved §.17. Man seer her foruden Byens Huuse ogsaa ved den østlige Ende en Deel nye opbygte Magaziner og Pakhuse, som ligge beleilige ved Børnehuus-Canalen. Saa og det Kongelige Sukker-Magazin.

K. STORE SOPHIE GADEN, hvor der er et Uld-Sorterie og Udsalgs-Magazin.

L. VOLDGADEN. Her seer man ved den nordre Side af Vor Frelseres Kirke DET BORGERLIGE EXERCEER-HUUS, hvorom forekommer Efter-

413

retning siden ved Paragraph 11. Og ved den søndre Side af Kirken seer man det LANGISKE SALPETER-VÆRK.

M. PRINTZENS GADE, hvori forud laae DEN LORCKISKE STIFTELSE eller OPFOSTRINGS-HUUS, hvilket blev Aar 1755 af Pastor JOSIAS LORCK, Sogne-Præst ved Friderichs Tydske Kirke paa Christianshavn, andlagt til fattige Pigebørns Opdragelse efter giorte Forslag til denne Stiftelse af Enke-Fruer Kammer-Herr-Inde VON PLESSEN, fød Comtesse af Berkentin, som paatog sig at være Directrice over samme Stiftelse. Begyndelsen dertil blev giort med 25 Pigebørn og et Huus lejet til denne Indretning. Aar 1760 blev en nye, massiv Bygning af 3 Etager foruden Kiælder-Etagen færdig bygt i denne Gade. De Kongelige Herskaber bestemte og skiænkede en anseelige Gave til bemælte Stiftelse. Aar 1760 den 29. Decbr. flyttede Pigebørnene, hvis Antal var den Tid voxen til 70, ind i det nye Huus, og Aar 1765 var deres Antal voxen til 103. Dette Huus havde ingen egentlig Fond af en staaende Capital eller Indkomster, men allene et Sælskab af høye og fornemme Damer ved Hoffet, som betalte aarlig for hver Pigebarn 25 Rdr. og intet meere. Nogle Damer holdte 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, u, ja 12 Børn til Opfostring. Af denne aarlige Betalings Summa bleve bestridte alle ordinaire og extraordinaire udfordrende Udgifter med deres Klæder, Kost, Information, Medicamenter og andre Udgifter, Varme, Ild og Lys, Vask, Betienternes Løn, Huusgeraad og Kiøkkentøy, samt Afgifter af Huset. Naar nogen af disse Børn døde, bleve de paa Husets Bekostning begravede anstændigen, og naar de efter deres Confirmation i deres 16. eller 17. Aar gik ud af Stiftelsen, bleve de anstændig udstyrede. Øjemærket af denne Stiftelse var, ikke allene at forsørge og pleje fattige Pigebørn i deres Barndom, men at opdrage dem til brugbare og nyttige Tienestepiger. Til den Ende lærde de ikke allene at læse, skrive og regne, med deres Kristendom, men de bleve endogsaa underviiste i adskillige Haandgierninger, saasom at strikke, sye, spinde, baade uldent og linnen, ligeledes i at bage, kaage

414

Mad, toe. De bleve daglig bespisede med god, sund Mad for Husets Regning. Foruden daglig Klædedragt og nødtørftig Linnen (thi af hver Sort havde hver Pigebarn for sig otte Stykker) bekom de, hver i sær, en smukkere Søndags-Klædning. Pastor Lorck havde Opsigt over alle Indtægter og Udgifter, som gik igiennem hands Hænder, og ved hvert Aars Ende indgav han Regning til den Dame, som var Directrice over Stiftelsen. Udi Huset blev holden en Plejefader og Plejemoder, saa at han besørgede Læsning og Skrivning, men hun Strikningen, men begge den daglige Oeconomie, Opsyn, Opdragelse og Forflegning. Desuden en Sye-Jomfru paa en à parte Syestue, en Spinde-Kone paa en Spindestue, en Pige til Husets og Børnenes Reenlighed, Vaskerpiger og Kokkepiger. For de Syge vare to Stuer indrættede. I Stæden for frie Accise lod Kongen aarlig af sin Casse udbetale for hver Barn een Rdr. Denne herlige Lorkiske Opfostringsstiftelse vedvarede i 30 Aar; men Aar 1783 blev dette LORCKISKE OPFOSTRINGSHUUS ophævet og Huset ved offentlig Auction bortsolgt.

N. DRONNINGENS GADE, hvori ligger: FRISKOLEN i VOR FRELSERES SOGN, opbyggt Aar 1778; KRÆMMER-FABRIKEN.

O. SKANDSEN, beliggende ved Siden af Docquen, hvor den Kongelige GRYNMØLLE forud har været; men samme blev ved en ulykkelig Ildebrand den 13. April 1779 med sit Magazin ødelagt og er ey siden opbyggt igien. Man seer her en Deel skønne Pakhuse for DET FORENEDE HANDELS- OG CANALS-COMPAGNIE.

P. BAADSMANDSSTRÆDET, hvor der boer en Deel Fiskere.

Q. KRUDMØLLEN (den gamle) beliggende sønden ved Volden ned mod Batteriet Quintus kaldet, hvor der ligge tvende lange Huuse, som almindelig kaldes Krudmøllen.

V. Udi CHRISTIANSHAVNS QVARTEER forekommer følgende Kirker, publique Bygninger, Stiftelser etc. nøyagtigere at beskrives:

415

§. 1.

1: Vor Frelser Kirke

VOR FRELSERES KIRKE er en saavel udvendig som indvendig smuk Kirke, byggt Aar 1682 og fuldendt Aar 1694. Den er Christianshavns Byes Danske Sogne-Kirke. Det er allerede forhen pag. 406 ommældt, at Kong Christian IV Aar 1640 lod bygge og indvie den første Kirke i den af ham andlagte nye Stad Christianshavn. Samme var kun en ringe Interims-Kirke, hvor Gudstienesten kunde holdes af de nye Indvaanere, indtil at Tidernes Omstændigheder tillode Kongen at forsyne denne Stad med en smuk Kirke, som var proportioneret efter Stadens Størrelse og Indvaanernes Mængdes Tilvæxt. Imidlertid blev dog Pladsen til en større Kirke udseet af Kongen at skulle være tæt ved den gamle Kirke. Sit højpriselige Forsæt at fuldføre blev Kongen afhindret fra formedelst de indfaldne urolige Krigstider.

Kong Friderich den Tredie gjorde vel Begyndelse med Grundvold til en nye Sogne-Kirke, hvortil en Plads blev udsøgt i Christianshavns nørre Qvarter strax ved Amager Port, men formedelst den paakommende Krig imellem Danmark og Sverige henhvilede Bygningen gandske og ei blev rørt ved. Men Kong Christian V udvalgte til Kirkens Bygning det selv samme Stæd, som hands Farfader Kong Christian IV havde udsøgt. Og lagde høybemælte Kong Christian den Femte selv den første Grundsteen til Grundvolden til den nye Kirke den 30. October 1682 paa den nørre Side af Choret. Kongen skænkede tolv Tusinde Rdr. og andre af Ministrene og høye Stands-Personer gave syv Tusinde til Hielp til Kirkens Opbyggelse. Til en Erindring om denne Kirkes Grundvolds Nedlæggelse og Kirkens Stiftelse lod Kongen slaae en Medaille, som paa Aversen fremviiser Kong Christian den Femtes Bryst-Billede med sædvanlig Omskrift: Christianus V. Dei Gratia Dan. Norv. Vand. Goth. Rex. Paa den anden Side sees Kirkens Afteigning, tilligemed Taarnets. Derhos denne Inscription: Monumentum Pietatis. I Afsnittet neden under staaer: Christianshavn. Den Kongelige General-Bygmester LAMBERT VON

416

HAVEN forestod Bygningen og har indlagt sig den Ære ved den, at alle Regler af en god Architectur ere her tagne i Agt, og fuldførte han Bygningen i tolv Aar under Tag Aar 1694. Indvendig blev den bragt saa vit, at Kirken blev høytideligen indviet Aar 1696 den 19. April af den Siællandske Biskop, Doct. HENRICH BORNEMANN, i Kong Christian den Femtes og det hele Høykongelige Huses høye Nærværelse, og blev kalden VOR FRELSERES KIRKE. Men de indvortes Zirater, saasom Altaret, Orgelværk, Prædikkestoel ere i de følgende Kongers Tid efterhaanden komne i den Stand, i hvilke de nu sees. Den gamle Kirkebygning blev solgt den 28. Juny Aar 1708 til Niels Møller for 462 Rdr. til Nedbrydelse.

VOR FRELSERES KIRKE er en skøn og regulair Bygning, maadelig stor og af Skikkelse som en Kors-Kirke, men med Udbygninger imellem de fire Hovedhjørner, saa Tallet paa disse ere otte. Kirkens Bygning er 37 Alen breed ved Taarn-Siden og 32 Alen høy til Gesimsen, men 50 Alen høy til Rygaasen. Det anseelige Portal af huggen Steen for Hoved-Indgangs-Døren fremviiser i sin Frontispice Kong Christian den Femtes Navn en Chiffre med Krone og Symbolum: Pietate & Justitia. Paa det underste af Trappe-Trinene, hvorpaa man stiger op til Indgangen, læser man Aarstallet, naar denne Bygning baade er bleven begyndt og fuldbragt med disse Ord: Anno 1682 den første Steen lagt og den sidste 1694 sluttet. Fundamentet eller Kirkens Grundvold allene har kostet 19000 Rdr. Taarnet havde i 53 Aar intet Spiir; men hvorledes Tegningen af Spiiret var af Kong Christian den Femte anordnet at skulle indrættes, men blev ey foretagen, kand sees saavel paa den nys forommældte Medaille, saa og i THURAS Hafnia Hod., trykt Khvn. 1748, Tab. XCIV. Derimod lod Kong Friderich den Femte Aar 1749 ved General-Major LAURIDS DE THURA det meget herlige Spiir, hvormed Taarnet nu er ziret, opføre, hvilket af alle Kiændere høyligen admireres. Dette Spiir er fra det nederste til det øverste gandske af Steen og bestaaer af en Snegle-

417

eller Vindel-Trappe, som ved idelig Ombøyelse i en Spiral-Linie bliver efterhaanden smallere, saa at man paa samme Vindeltrappe kand i den frie Luft gaee op til det allerøverste uden mindste Fare, men med største Sikkerhed. Thi en ziirlig Balustrade eller stærk Brystværk indeslutter Opgangens Udkant. Denne Balustrade er ziret med Postementer, Vaser og anden Prydelse, samt hist og her forgyldt paa Kobberet. Allerøverst paa en Cylinder hviler en Globus af Kobber, holdende 4 Alen i sin Diameter eller Tværnsnit. Inden i samme Globus er lagt dette Ihukommelses-Vers, forfattet af RIES, Høyeste-Rættis-Procurotor:

Den Femte Christian min Bygning haver grundet; (Anno 1682 den 19. Octobr.)

Den Femte Friderich min Ziir mig satte paa (Anno 1750 den 27. April).

Slig Naade haver Jeg hos Tvende Konger fundet.

Lad, Christe! Mig i Fred til Verdens Ende staae!

De Tvende Konger, som imellem har regiæret,

Hvis Navn og Regiment til ævigt Minde staae;

De maa vel have Mig og ofte regaleret,

Og hiulpet mig til min Fuldkommenhed at naae.

Og er Jeg nu i Stand ved Fire Kongers Naade;

De Tre af Dem har Gud til Himlen kaldet hiem.

Gud selv den Fierdes Sag saaledes stedse raade,

At Man maa huske Ham, mens To og Tre er Fem.

Oven paa denne store Globus staaer allerøverst efter Kirkens Navn Vor Frelseres Billede stærk forgyldt, fem Alen høyt, og holder i den høyre Haand en Seyers-Fahne som en Fløystang. Aar 1749 den 17. April fik dette Kirke-Taarn sin fulde Prydelse paa Spiiret, som da blev færdig. Bemælte Globus, som blev sat paa Spiiret, vejer 800 Pund. Aar 1744 den 18. Novembr. er af Agent og Grosserer ANDREAS BIØRN efter Løvte foræret 123 Rdr. 3 Mk. til de tvende paa Kirke-Taarnet opsatte og forfærdigede Klokkeviisere og Skiver, hvilke i alt har kostet 325 Rdr. 4 Mk. 11 Sk. Aar 1778 blev af en skyflt Kirkens Velgiørere

418

(hvis flere Mildheds Gaver siden anføres) given 30 Rdr. til de paa Taarnet staaende fire Evangelisters Billeders Udkitning og Mahling, hvilke Penge bleve sendte til Kirke-Værgeren Skibs-Capitain Kiøhlisen. Paa det nederste Gallerie af Taarnet sees paa Murens fire Hiørner de fire store Propheter og imellem dem sees de fire Evangelisters Billeder, alle af Steen og i overnaturlig Størrelse, friestaaende og tillige smukt udarbeidede. Imellem dette Gallerie og Uhrskiven sees Kong Friderich den Femtes og Dronning Lovises Navne en Chiffre, hver paa sit Skildt. Taarnet er i alt 144 Alen høyt. Indretningen af dette konstige Spiir ligner i visse Maader det Taarn, som sees paa Kirken della Sapienza i Rom. Udi Taarnet paa den største Klokke læses denne Inscription: Psalm. CXIII. Ifra Solens Upgang alt indtil Nedengangen være Herrens Navn Lovet! Anno 1676 er denne Klokke taget udi Wernersborg og igien givet til Christianshavns nye Kirke af Norges Riges Stadtholder og General-Felt-Marschalk Uldrich Friderich Güldenlöwe.

Indvendig er Kirken meget lyys og anseelig, og efter Bygnings-Konstens nu brugelige Regler indrættet. Naar man træder ind i Kirken, falder strax i Øynene det store, prægtige Marmor-ALTAR af hviid Carrarisk Marmor, hvilket er det største og tillige det kostbareste Altar, som findes nogenstæds i Danmark. Dette kostelige Altar forestiller i naturlig Størrelse Vor Frelseres blodige Døds-Kamp i Urtegaarden Gethsemane, samt en Engel, som rækker Ham Kalken og trøster Ham. Dernæst to Billeder, som staae imellem Støtterne, alle i fuld Legems-Størrelse og paa det ypperligste udført, saa at dette Altar holdes for at overgaae alle andre Altare i Pragt og Konst. Dette Altar stod længe i Arbeid og blev aabnet Aar 1732 paa Michels-Dag. Bag ved Altaret læses paa en Tavle, indsat i Muren denne Inscription:

Tak Trende store Konger, Tak! Tak Christian den Femte
For Marmor Pragt. Tak Friderich den Fierde, som ey glemte

419

At bygge mig. Tak Naadigste Kong Christian den Siette
For gylden Pragt og Prydelse, Du lodst omkring mig sætte.
Til Guds og Kongens Ære staaer Jeg da saa prægtig ziret.
Gid Christian den Siettes Navn maa staae engang paa Spiret.

Dette Vers var sat ved Altaret, da det første Gang blev aabnet paa Michels Fest Anno 1732. Disse Initial-Bogstaver M. F. bemærker MICHAEL FIELDSTED, da værende Kirkeværger og Brygger paa Christianshavn, men tilsidst Justitz-Raad og Stads-Hauptmand. For paa Altaret læses følgende bibelske Sprog: Saa elskte Gud Verden &c. Johan. III, 16. Til Altaret hører et Par prægtige, store Sølv-Lycestager, forærede af Kong Christian den Femte, da Kirken blev indviet. Et Par smaa Sølv-Lycestager. Hvilke fire [!] Par bruges paa Høytiderne; men dagligen bruges tvende store Messing-Lycestager med denne Inscription: Til Guds Ære foræret af Peder Olsen og Bendte Svends Daatter Anno 1670.

Altarets VASA SAGRA ere: En stor Sølv-Altar-Kande med denne Inscription paa Laaget: Anno 1691 den 24. Decembr. er denne Altar-Kande omgiort, hvilken Anno 1643 af den Salige Mand ERICH BREDAHL til Christianshavns-Kirke blev foræret og af Kirkeværgeren Sr BERTHEL STUVE paa Kirkens Vegne med $3\frac{3}{4}$ Lod Sølv forbædret og forgyldet. I. Johan. I. Sangvis Jesu Christi emundat Nos ab omni Peccato. En stor, forgyldt Kalk, som ved Hr. Præsident RESEN af en høyfornemme Person er foræret, med denne Inscription:

Var Denne Kalk en heel Rubin,
Det kunde ey betale
En Dryp af Jesu Blod i Viin,
Som Siælen skal husvale;
Her er den sande Himmel-Drik,
Os Alle vederqvæger,

Thi Den mod Slangens døde Stik
Vor Siæl saa kraftig Læger.

Denne Kalk hører til Vor Frelseres Kirke paa Christianshavn Anno 1720.

420

Paa Patellet læses følgende Inscription:

Om Verden sine gyldne Kar
paa eet Stæd kunde skikke,
Det mod det Brød, som Intet var,
paa denne Altar-Brikke,
I, Med og Under dette Brød
Vi Jesu Legem tager,
Og deri Jesum Selv saa sød
I ævig Sødhed smager.

En stor Sølv-Æske til Kirkebrød, og en Sølv-Viinskee med aabne Huller med denne Inscription: Vor Frelseres Kirke tilhørende. En mindre sølv-forgylt Kalk med Patellet, foræret af Kong Christian den Fierde Aar 1640. En Sølv-Buddik til Brødene, bekostet af Kirken Aar 1653. En liden sølv-forgylt Huus-Kalk og Disk. En dito og nok een dito. En massiv sølv-beslagen Alter-Bog med Bogstaver: L.W.A. G. C.W. 1697 og tvende Vaabener, af hvilke det ene Vaaben forestiller et Sværd med tvende Kaarder over Kryds og en Krone. Det andet Vaaben forestiller en Vildmand med en Fortune over.

Til Altaret hører en rød Fløjels-Messe-Hagel med et Crucifix bag paa af virket Sølv med en Guld- og Sølv-Point d'Espagne omkring, med samme Vaabener, Bogstaver og Aarstal som paa Altar-Bogen. Et rødt Fløjels-Altarklæde, garneret med Guld- og Sølv-Point d'Espagne med Guld- og Sølv-Fryntser tillige omkring behængt og ziret med samme Vaabener, Bogstaver og Aarstal. Et rødt Fløjels-Overtræk til Alter-Skamlen med Guld- og Sølv-Fryndser beprydet og med samme Bogstaver udziiret. Et rødt Atlaskes-, med Guld og Sølv broderet Dække til at ligge over Kalken med samme Bogstaver. Af hvem disse fem Ornamente er givne og forærede, findes ikke antegnet i Kirkebøgerne. En rød Fløjels-Messe-Kaabe med Sølv-Kniplinger om samt et Kors paa Ryggen af Sølvgaluner med grøn Fod. Paa Forparten af samme staaer med Sølv broderet fire Bogstaver

421

M.F.I.F. 1747. Denne Messehagel er den 27. Marty 1747 af en Ubekendt foræret til Kirken og bruges altid om Søndagen. Men en rød Fløjels-Messehagel med Sølv-Galuner er bekostet af Kirken Aar 1749 til at bruges om Fredagen. Et lidet, forsølvet Crucifix at sættes paa Altaret, givet af en Ubekendt.

Til Altaret henhører ogsaa tre Tavler, nemlig: En Tavle med Sølvplade og Sølv-Klokke. Paa Tavlen er Kirken skildret og paa Pladen læses følgende Inscription: JOHANNES CHRISTENSEN MELLER, som haver været Kirkevæger til Jesu Christi Kirke udi Christianshavn fra den første Grundsteen blev lagt Anno 1682 den 19. Octobr. og til den blev indviet den 19. April 1696, saa og fremdeles continueret til den 10. Octobr. 1724, haver foræret denne Tavle til bemælte Kirke. Dernæst en Tavle med Sølv-Plade og Klokke, indlagt med Elphenbeen og Skildpade, foræret af OLE HOLM, Brygger, og LAURITZ PEDERSEN, Ankersmed, Anno 1697. Den tredie er en grøn laqueret Tavle med en liden Sølv-Klokke, foræret af Klokker POVEL DANKEL Anno 1712. Omkring Altaret er et Jernværk ziret med 51 Stykker Messing-Knapper og Zirater, hvortil er givet 30 Rdr. af fire Ubekendte, men har ellers kostet 37 Rdr. 5 Mk. Knæfaldet er betrokken med graat, blommet Plyds.

Choret skilles fra Kirken ved et Gelænder-Værk eller Gallerie med Chors-Dør, ziret med Marmor-Malning. Oven paa dette Gallerie staaer 5 forgyldte Flammer og 6 Stykker store, hvide Engle, af hvilke den første har et forgyldt Sværd i Haanden. Den anden har en forgyldt Bog. Den tredie har en Basune. Den fjerde holder et Røgelse-Fad. Den femte en forgyldt Lillie. Men den siette et forgyldt, flammert Sværd. Disse Billeder ere alle i fuld Legems-

Størrelse og skal (efter Thuras Meening i hands Hafn. Hod. pag. 305 f.) de to staaende forestille MICHAEL og URIEL, de to knælende forestille JEREMIEL og GABRIEL. Men de to siddende afbilde CHERUBIM og RAPHAËL. Udi Choret hænger tvende Lysekroner, een med otte Arme paa høyre

422

Side med Inscription: Givet i Jesu Navn Anno 1696 af Sogne-Præst Mag. ANDERS BRUUN og Hands Hustrue ANNE CATHARINA BYSSING. En dito Lysekroner hængende paa venstre Side, ligeledes med 8 Arme, har ingen Inscription, men er foræret af Præsident PEDER RESEN. I Cantorens Stoel er en Messing-Arm med to Lyse-Piber.

I Sacristiet er en liden Messing-Lysekroner med 6 Arme, men af hvem eller naar den er given, vides ikke. Sammestæds sees fire Skilderier, af hvilke eet forestiller Christi Fødsel med Inscription: Gott zu Ehren und der Kirchen zum Zierat, MICHAËL LANGEMACK, Bürger und Kaufman alhie Dieses verehret hat Anno 1647. Et andet Skilderie forestiller Christi Opstandelse med Inscription: Anno 1663 den 13. Aprilis Gud til Ære blev denne Tavle til Christi Kirkes Beprydelse foræret af Sal. Skipper OSMUND CHRISTENSEN, fordum Borger her sammestæds, hands Efterleverske, den ærlig, dyderig og gudfrygtige Qvinde KIRSTEN NIELS-DATTER. Det tredie er Mag. RASM. BYSSINGS Skilderie med denne Inscription: Mag. Erasmus Byssing var Tydsk Præst i 10 Aar og Sogne Præst i 23 Aar, døde Anno 1686 og herudi Kirken for Alteret ligger begravet. Det fierde er Mag. ANDERS BRUUNS Skilderie med hosføyede Inscription: Mag. Anders Bruun var Capellan udi tre Aar og Sogne-Præst i XI Aar, og to Maaneder efter Kirkens Indvielse. Anno 1696 blev han kaldet til at være Sogne-Præst udi Domkirken i Bergen og Provst &c.

Vor Frelseres Kirke havde hidintil i 76 Aar haft ikkun en slet PRÆDIKESTOEL, blaae-mahlet uden allermindste Prydelse, som aldeles ikke harmonerede med Kirkens øvrige Prydelser. Men Aar 1773 fik Kirken sin nu værende overmaade smukke Prædikkestoel, som er inventeret af Hr. Professor CASPAR FRIDERICH HARSDORFF ved det Kongel. Maler-, Billedhugger- og Bygnings-Academie paa Charlottenborg, samt Hof-Bygmester. Denne nye Prædikkestoel er en prægtig Tribune, frit hængende ved den høyre Pille for Alteret. Samme Pille er een af de Pillere, der bære Kirkens Hovedbygning. Denne Tribune

423

er af rød, orientalsk Marmor. Dens øverste Gesims med antique Ornamenten er stærk forgyldt med ægte Guld og paa dens Hoved-Corpus sees ophævet, som et Baand, et Bas-Relief af hvid Italiensk Marmor, forestillende i Midten de tolv Apostler med deres Attributa, og ved begge Ender i samme Baand i to særskildte Bas-Reliefs de fire store Propheten. Mellem disse to Bas-Reliefs læses paa hver Side to Inscriptionen. Den ene imod Alteret saaledes: I ere opbygte paa Apostlernes og Propheternes Grundvold. - Og paa den anden Side: Saa at i Christo er den Hoved-Hjørnesteen. - Og over Apostlerne i en Frise læses denne Inscription: Gaaer hen i den hele Verden og prædikker Evangelium for alle Folk. - Underdeelen med sine behørige Zirater, som slutter Tribunen, er af guul, orientalsk Marmor, ziret med antique Ornamenten, stærk forgyldt. Ballustraden om Trappen op til Tribunen er ligeledes bygt af rødt, hvid og guult Marmor, og Hoved-Listerne forgyldte med ægte Guld.

Oven over Prædikkestolen er en Thron-Himmel, baaren af to Krogstene, der souteneres paa deres Lessener. Denne Himmel er af guul og rød, orientalsk Marmor, udziret med antique, ægte forgyldte Ornamenten. Fra denne Thron-Himmel af og lige ned er Tribunen behængt med røde Fløyels-Gardiner. Kappen er besat med Guld-Galoner. Under Thron-Himmelen paa ligesaadan Fløyels-Grund er anbragt den Hellig Aand i en Dues Lignelse, omringet med gyldne Straaler. Øverst paa Himmelen sees, som Sejers-Tegn, en Trophæe opreist af Korset og de til Lidelsen henhørende Instrumenten.

Denne nye Prædikkestoel blev høytideligen indviet af da værende Stifts-Provst og Sogne-Præst ved Vor Frue Kirke Hr. Jacob Hwiid Dominica XXIV post Trinitatis eller den 21. Novembr. 1773, som samme Søndag prædikkede her i denne Kirke og tillige efter Prædikken for Altaret imod tog de Gaver, som bleve givne til samme

Prædikkestoel, hvoriblant anmærkes Hs. Kongl. Majts. Kong Christian den Syvende, som gav Aar 1772 den 13. Juny 300 Rdr. og den

424

26. ejusdem fra en Ubenævnt 100 Rdr. Men Grunden dertil var Sal. Gouverneur BONSACK, som ved sit Testamente af 28. Octobr. 1771 skiænkede 500 Rdr. til en nye Prædikkestoel.

I Kirken ved den nordre Side er DØBE-FUNTEN af Alabast, prydet med bibelske Historier, hvilke en bas Relief eller i en liden Forhøyning derpaa ere overmaade smukt udarbejdede. Samme Døbe-Funt er i Kong Friderich den Fierdes Tid bleven bekostet og foræret til denne Kirke af Grævinde von VIERECK, som i dette attende Aarhundredes Begyndelse døde i Barselsæng, og hvis Liig er her i Kirken begravet. Denne smukke Alabaster-Funt hviler paa fire Alabaster-Dukkers Hoveder, og er ziiret med et marmor-malet Gallerie, hvorudi staaer 32 smaa hvide Dukker og derom igien et meget smukt Jern-Gitterværk. Over Funten hænger en af Træe ziirlig udarbejdet og stærk forgyldt Krone. Aar 1774 blev Daaben og Altaret malet med Marmor-Malning og ziiret med forgyldte Lister; til hvilken Bekostning at bestride blev af Hr. Grosserer NIELS BROCK skiænket 70 Rdr. Til Daaben er et stort dreven Sølv-Fad med Inscription:

Gud til Ære og Vor Frelseres Kirke til Zirat givet af KAREN Sal. ANDERS MICHELSENS Anno 1704 den 25. Augusty.

See! Daaben er den Pagtes Brynd,
 Hvori man renses fra al Synd,
 Og Børne-Rættens nyder;
 Her Himmeriges Arv man faaer;
 Her Naade-Kilden Aaben staaer;
 Og Livsens Vand udflyder.

Uden saa er, at Nogen bliver igienfødt formedelst Vand og Aand, da kand han ikke komme i Guds Rige, Joh. 3.

Nok en stor dreven Sølv-Kande, foræret af Madame SUSANNA Sal. JOHN ERICHSEN Aar 1733. Endnu giæmmes et stort Messing-Døbe-Fad med Mærke G. II R. 1637, foræret af Borgemester IVER CASPERSEN.

ORGELVÆRKET er baade usædvanlig stort, saa og det fuldstændigste

425

Orgel, prydet med mangfoldigt smukt Billedhugger-Arbeide. Siden at det store Orgelværk i Vor Frue Kirke i Stadens store Ildebrand forgik, saa er Vor Frelseres Kirkes Orgelværk nu det største og ziirligste, og ikke har sin Liige ved alle Kiøbenhavns Kirker. Dette Orgelværk fik Aar 1776 en Hoved-Reparation, som kostede 1425 Rdr., hvortil blev skiænket af Kong Christian den Syvende 200 Rdr., af Dronning Juliane Maria 100 Rdr., af Kron-Printz Friderich 100 Rdr., af Protocollist Erlandsen 80 Rdr.; af en Ubekendt 50 Rdr., af Hr. Grosserer Niels Brock 50 Rdr. og ved Collect af Meenigheden 450 Rdr. 8 Sk.

Udi Vor Frelseres Kirke sees intet Monument opsat. Men over Grævinde de VIERECK, som døde Aar 1704 i de haardeste Fødsels-Smerter i Barns-Nød og tillige med en opvakt og utrøstelig Samvittigheds Uroe (See PONTOPP. Marm. Dan.), læses følgende Tydske Inscription:

Ein grosser König hat vor Andern mich geliebet,
 So Mich zu erst erfreut, dennoch zu Letzt betrübet;
 Dann als Ich kaum zur Welt die Leibes-Frucht gebracht,
 Hab Ich dadurch die Bahn zum Tode Mir gemacht.
 Die Lieb ist mit Mir aus, ein gräflich Kind allein,
 Dass mag von meinem Gluch und Undgluch Zeuge seyn.

I Kirken ved den nordre Side hænger en stor og meget smuk Lyse-Krone med otte Arme og paa hver Arm tre Lysepiber, som den 8. April 1720 er foræret af ANDERS MADSEN SVANE, Brændevins-Brænder paa Christianshavn, og til samme Lysekrone at vedligeholde med Lys har Donator givet 500 Slettedaler. Men Lysekrone selv kostede 1000 Slettedaler. Paa samme Lysekrone læses denne Inscription: Til Guds Ære og Kirkens Prydelse er denne Krone foræret til Vor Frelseres Kirke af ANDERS NIELSEN SVANE, Brændevins-Brænder, og ELSE JENS-DAATTER Anno 1708.

Ved Kirkens nordre Side er af Hr. Grosserer NIELS BROCK udi

426

Aaret 1775, da han var Kirkens Værge, paa hands egen Bekostning opsat en dobbelt Vindfangs-Dør for Indgangen ind til Kirken, som er meget ziirlig marmoreret og med forgyldte Zirater beprydet. Ved samme Side er i Aaret 1781 opført en ziirlig Pulpitur-Bygning, som ligeledes er marmoreret og med forgyldte Ornamentter beprydet, bestaaende af 4 Etager, hvorudi ere 30 lukte Pulpitur-Stole, hvis Lofter ere alle gibside, hvortil ere andbragte tvende vel indrettede Italienske Trapper, hvis Underløb ligeledes ere gibside. Samme Pulpitur har kostet i alt 1943 Rdr. 3 Mk. 3 Sk. Grunden til denne baade for Kirken nyttige og af Mennesker selv i mange Aar ønskede Pulpitur-Bygning er bleven lagt af en skyflt Velgiører, som tilsendte Kirkens Værge Hr. JACOB DAVID KIØHLSSEN Planen eller Tegningen, hvorefter Pulpituret skulle bygges, og tillige sendte en anseelig Gave af 500 Rdr. dertil. Magistraten, som Kirkens Patroner, føyede den Anstalt, at baade Pulpituret efter Tegningen blev bygt, og det øvrige, som samme Bygning kostede, blev udredet af indkomne Bøder og Testament-Penge, som var in Cassa. Hvorfore ogsaa Magistratens Nidkiærhed for Kirkens Beste er erindret udi denne Inscription paa samme Bygning: Opbyggt Guds Huus til Nytte og Ziir, Dets høye Patroner og en skyflt Velgiørere til Ære 1781.

Ved Kirkens søndre Side er Aar 1782 opført en i alle Maader ligedan Pulpitur-Bygning som forommældte, og til samme at opføre tvende skyflte Velgiørere først sendte 200 Rdr. i et Brev til forommældte Kirkeværger Kiøhlsen. Hvornæst DET KONGELIGE OCTROYEREDE ASIATISKE COMPAGNIE har været saa gavmild at skiænke hertil en Gave af 1000 Rdr., og strax derpaa har Hr. Grosserer NIELS BROCH atter sendt hertil en Gave af 300 Rdr. Det øvrige af Bekostningerne er udredet paa Kirkens Vegne. Formedelst Materialiernes høyere Priser kostede denne sidste Pulpitur-Bygning 2100 Rdr., paa hvilken staaer denne Inscription: Opbyggt Det Kongelige Asiatiske Compagnie og trende skjulte Velgiørere til Ære 1782. Ved Kirkens Indgang til

427

denne søndre Side er en ligedan Vindfangs-Dør (hvorpaa staaer for nærværende Tid et stort Crucifix af Træ meget smukt malet, der er fra gammel Tid) bekostet i Aaret 1777, og er paa samme Maade malet og ziiret som den forommældte paa modstaaende Fløy, og hvortil een af Kirkens skyflte Velgiørere skiænkede en Gave af 50 Rdr. Uden Tvifl er fra samme Velgiørere i samme Aar sendt en Gave af 23 Rdr. til det for Hoved-Indgangs-Døren staaende smukke Portals Maling og Reparation, som strax blev fuldført. Ved samme søndre Side i Kirken hænger en meget stor Messing-Lysekrone med følgende Inscription: Givet i Jesu Navn af JOHANNES CHRISTENSEN MELLER og hands Hustrue ANNE HENRICHS DAATTER HØYER Anno 1696 den 19. April. - Denne Mand var Kirkeværger i 42 Aar og har paa Kirkens Indvielses-Dag givet baade denne Lysekrone og forommældte smukke Kirke-Tavle. Strax derved hænger en liden Lysekrone med otte Arme og følgende Inscription: Givet i Jesu Navn af LAURITZ PEDERSEN Ankersmid og JACOB NIELSEN Islandsk Kiøbmand 1696.

Endnu er at mærke Kirkens trende Blokke, af hvilke den første er Kirkens Blok og er foræret af Smidden BOUMAND, hvorved er at læse følgende Inscription:

Bie, Christen Siæl! mens her din Bøn og Myndt Du yder,
Rør Hiertet, saa det ud som Godheds Kilde flyder,
Til dette Herrens Huus vær Gavmild, Rund og From;
Guds Naade lønner Dig, Trods Aflads Brev til Rom,

1702. Th. Kingo.

Den anden Blok er for de Fattige og har denne Inscription:

Kom og sæt her ud paa Rente,
Her udi de Armes Blok;
Deraf skal Du vist indhente
Meer end overflødig nok.
Tænk! Din Pligt det dog befaler,

428

Laan af det, Gud laante Dig,
Til Hands Arme, som betaler
Her og i sit Himmerig.

Den tredie Blok tilhører Sjøe-Qvæsthuset.

Ved Vor Frelseres Kirke ere to Præster, en Sogne-Præst og een Capellan, hvilke begge kaldes og beskikkes af Kongen. Kirken betaler Huuseleje til Sognepræsten 100 Rdr. aarlig og til Capellanen 40 Rdr.; thi ingen af dem har frie Præste-Residenz. Kirkens Cantor faaer 40 Rdr. Huuseleje. Klokkeren 20 Rdr. 2 Mk. Overgraveren 20 Rdr. Undergraver og tillige som Belgetræder i alt 60 Rdr. Organisten nyder aarlig Løn 210 Rdr. og til Huusleje 50 Rdr. aarlig. Cantoren beskikkes af Biskoppen, men de øvrige Kirke-Betientere beskikkes af Magistraten.

Ved VOR FRELSERES KIRKE have været følgende Sogne-Præster, nemlig:

1. Mag. ERIC BREDAL, var først Rector ved Nyekiøbings latinske Skole paa Falster. Aar 1640 blev han den allerførste Sogne-Præst til Christianshavns Kirke. (See N. SLANGES Christiani Quarti Hist. pag. 1044) og prædikkede baade Dansk og Tydsk. Aar 1643 blev han Biskop i Trondhiems Stift, blev ordineret den 22. January 1643. Døde Aar 1672.
2. Hr. NIELS HAAGENSEN, var først Præst til Varbjerg i Skaane, blev Aar 1643 kalden herover til Sogne-Præst ved Kristianshavns Kirke, hvor han prædikkede Dansk. Døde Aar 1659.
3. Mag. RASMUS BYSSING, blev kalden til Tydsk Præst Aar 1654 og prædikkede baade Dansk og Tydsk. Men Aar 1659 (See RESENI Inscriptiones pag. 431) blev han Sogne-Præst ved Christianshavns Kirke. Han døde Aar 1686. Inscriptionen under hands Skilderie i Sacristiet er anført forhen pag. 422.
4. Hr. ANDERS BRUUN, var først Capelian i 3 Aar og derefter Sogne-Præst ved den nye opbygte Vor Frelseres Kirke i elleve Aar; blev Aar 1696 kalden til Dom-Provst og Sogne-Præst ved Domkirken i Bergen. I Sacristiet hænger hands Skilderie.
5. Mag. GEERT WENNECKE. See om ham blant Provsterne og Sogne-Præsterne ved Holmens Kirke No. 8. pag. 207.
6. Hr. CHRISTOPHER DANCKEL, kalden til Sogne-Præst ved Vor Frelseres Kirke den 9. Juny Aar 1696.
7. Hr. PEDER HEGELUND, kalden til Sogne-Præst ved denne Kirke den 22. Augusty Aar 1711.

429

8. Mag. HANS THOMESSEN TROYEL, fød Aar 1674 og succederede Aar 1700 sin Fader som Sogne-Præst ved Himmeløvn Meenighed ved Roeskilde. Aar 1714 den 26. Octobr. blev han Sogne-Præst ved Vor Frelseres Kirke paa Christianshavn. Formedelst begangne Crimen læsæ Majestatis mod Kong Friderich den Fierdes Dronning

Anna Sophia blev han den 3. July 1725 dømt fra sit Embede og hensat paa Munkholm ved Trondhiem, hvor han døde Aar 1740.

9. Consistorial-Raad EILER HOLM, blev kalden til Sogne-Præst ved Vor Frelseres Kirke den 22. Octobr. 1725, var Consistorial-Raad. Døde Aar 1746.

10. Hr. CHRISTOPHER HOLST, var først Capellan eller Aftensangs-Præst her ved Kirken. Men Aar 1746 den 20. May blev han kalden til Sogne-Præst ved Kirken. Døde Aar 1752.

11. Hr. HANS SØRENSEN LEMMING, er fød i Januariio Aar 1707, var først Capellan i Nyborg i Fyhn. Derefter kalden til at være Sogne-Præst for Udde-Sundbye i Siælland; men Aar 1752 den 28. July blev han Sogne-Præst til Vor Frelseres Kirke paa Christianshavn. Derfra Aar 1759 til Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn. (See om ham blant Sogne-Præsterne ved St. Nicolai Kirke No. 28. pag. 166).

12. Consistorial-Raad BRODER BRORSON (hvis Fader var Biskop Hans Adolph Brorson i Ribe) var først Præst paa Grævs-kabet Skakkenborg ved Riber Stift i Jylland, men Aar 1759 den 23. April blev han kalden til Sogne-Præst ved Vor Frelseres Kirke paa Christianshavn. Derfra kalden Aar 1766 til at være Stifts-Provst og Sogne-Præst ved Domkirken i Ribe.

13. Hr. JACOB HVIID var først Præst ved Fogedbye. Derefter Sogne-Præst til Qvislemark paa Holstenborg Grævs-kab i Siælland og Provst i Øster-Flakkebjerg Herred. Derfra kalden Aar 1766 den 20. Juny til Sogne-Præst ved Vor Frelseres Kirke paa Christianshavn. Men Aar 1773 den 1. April Stifts-Provst og Sogne-Præst ved Vor Frue Kirke i Kiøbenhavn, hvor han døde Aar 178[2].

14. Hr. PEDER HERSLEB ABILDGAARD er fød den 12. Decembr. Aar 1727 paa Røraas Kobberværk i Trondhiems Stift, hvor hands Fader Hr. Peder Abildgaard var Sogne-Præst og døde den 25. January 1778 i sit Alders 83. Aar, i sit præstelige Embedes 58. Aar og sognepræstelige paa Røraas 52. Aar. Hands Moder var Anna Sophia Hersleb, en Søster af Sal. Biskop Peder Hersleb. Han blev dimittered fra Helsingørs latinske Skole (hvor hands Farbroder den Tid var Conrector) Aar 1746 af Rector Scholæ Mag. Peder Clod. Efter absolverede Examina cum Caractere Laudabili baade ved den philosophiske og theologiske Examen blev han Aar 1748 om Høsten kalden til Collega secundæ Classis i Roskilde Latinske Skole, hvor han siden blev Collega tertiae Classis. Aar 1752 den 21. April blev han af Kongen kaldet

430

til Sogne-Præst ved Frue Kirke i Roskilde. (Siden er jus vocandi til samme Kald skiænket til Græv Christian Holstein til Lethrabort). Aar 1766 den 26. Decembr. blev han kalden til nederst Capellan ved Holmens Kirke i Kiøbenhavn og derfra Aar 1773 den 13. May til Sogne-Præst ved Vor Frelseres Kirke paa Christianshavn. Aar 1788 den 5. Septembr. blev han herfra forflyttet og blev Sogne-Præst ved St. Nikolai Kirke i Kiøbenhavn.

§. 2.

2: Vor Frelseres Kirkes Fattigskole

Vor Frelseres Kirkes FATTIGES SKOLE er funderet Aar 1707, men en ordentlig Foundation haves ikke. Men til at bygge Skolehuus og lønne Skoleholder for er en Kongelig Resolution af 4. July 1707, at Bækkener maa for Kirkedørene udsættes 4 Gange om Aaret, nemlig anden Pintze-, anden Jule-, anden Paaske-Dag og Mikels-Dag. Skoleholderen nyder fri Huus i Skolehuset, aarlig Løn 90 Rdr. og til to Favne Brænde 8 Rdr. I Skolen antages 50 Børn, hvoraf de 8 meest trængende faaer aarlig Klæder. (See HOFMANS Samling af Fundatzer Tom. IX, pag. 433). Denne Fattige Skoles Tilstand og Capital var i Aaret 1720 den 23. Septembr. ikkun 87 Rdr. 3 Mk. 13 Sk. Men ved adskillige Testament-Penge og Gaver, hvoriblant følgende ere de fornemste, neml. KAREN SAL. ANDERS MICHELSEN i Testament af 6. April 1723 gav 100 Rdr. ANDERS OGELBYE i sit Testament af 14. Marty 1727 gav 100 Rdr. ESAIAS MUNCK i Testament af 14. Marty 1727 gav 1572 Rdr. Madame SMITH i Testament af 19. April 1771 gav 150 Rdr. Acciseskriver BENDT LUND i Testament af 7. Octobr. 1774 gav 242 Rdr. i Mk. 10 Sk. Under-Bogholder HOLM i Testament af 1. Augusty 1777 gav 100 Rdr. Gouverneur BONSACH i Testament af 28. Octobr. Aar 1771 gav 1000 Rdr., er Skolens Capital af Testamenter og Gaver, samt af

Bækkeners Udsættelse ved Kirkens Dørre fire Gange om Aaret nu voxet til 8000 Rdr., hvorover een Raadmand af Magistraten og Sogne-Præsten ved Kirken fører Direction og Regnskab. Desuden har Sal. Gouverneur BONSACH efter sit Testamente destineret 8725 Rdr., hvilken Capital er saaledes bestemt: Til begge Præsterne aarlig 20 Rdr. 60 Sk. og til 12 Enker og Enkemænd 96 Rdr. aarlig, som er til hver

431

af dem 8 Rdr. Og til de 5 af Agent HANS HOLCK Aar 1771 stiftede Frieskoler tillagt hver Skoleholder aarlig 20 Rdr. Og om nogen af samme Skoler skulle indgaae, da skal Renten af den Skoles Capital, som indgaaer, falde de tolv Fattige til Beste.

§. 3.

3: Friskolen ved Vor Frelseres Sogn

FRIESKOLEN i Vor Frelseres Sogn er beliggende i Dronningens Gade. Dette smukke, grundmurede Skolehuus er opbyggt Aar 1778 af lutter kristelige Velgiøreres frievillige Gaver. Bygningen bestaaer af 6 Fag Huus af 3 Etager foruden to Kiældere og dobbelt Lofterum. Udi Værelserne ere 9 Kakkellovne, nemlig en 3 Etage, tvende to Etager, tre enkelte Bielæggere og 3 Vindovne. Midt paa Bygningen er i Muren indfattet en Marmorsteen, paa hvilken læses denne Inscription: Friskolen i Vor Frelseres Sogn opbyggt af christelige Velgiørere 1778. Gudsfrygt forenet med Arbeydsomhed er Grunden til al sand Lyksalighed. Dette Skolehuus har kostet 3663 Rdr. 4 Mk., eftersom Haandværksmesterne og andre Vedkommende eftergav 448 Rdr. 4 Mk. 14 Sk. af deres fortiente Arbejds løn og Umage. Denne Friskole er stiftet Aar 1771 af Agent HANS HOLCK ved ædelmodige Velgiøreres aarlige Gaver og Goddædighed dertil, og den vedligeholdes aarlig endnu paa samme Maade, saa at ved Aarets 1785 Udgang var i 14 $\frac{3}{4}$ Aar indsamlet 8505 Rdr. 4 Mk. 4 Sk. Af hvilke Penge baade dette Skolehuus er bygt, en Skoleholder og en Læremoder aarlig er lønnet med 200 Rdr. Et Antal af 50 til 60 Børn af en hielpeløs Ungdom aarlig er frie oplært baade i deres Kristendoms-Kundskab og i andre nyttige Haandgierninger, saasom i at spinde Hør, Uld, Bomuld, Raskmager-Uld, strikke, sye, væve. Børnene faae hver Aar nye Skoe og Strømper, samt Klæder og Udstyr til deres Confirmation, saa og frie Bøger til deres Underviisning. Skolens Opsyn og Administration er overdragen til Sognepræsten ved Vor Frelseres Kirke, som ved Skolen holder en Protocol over alle Skolens Indtægter af dens Vel-

432

giøreres aarlige Gaver og over Børnenes fortiente Arbejds-Løn af Skolens Vahre, saa og over Skolens Udgifter.

§. 4.

4: Frederiks Kirke (nuv. Christianskirke)

FRIDERICHS-KIRKE eller DEN TYDSKE KIRKE paa Christianshavn, beliggende ved Strandgadens vestlige Ende, er opbyggt for den Tydske Meenighed paa den Plads, hvor der i fordem Tid har været anlagt et Salt-Syderie, som ei kunde betale sine giorte Omkostninger. Hvorudover bemælte Plads blev forundt til denne Tydske Kirkes Bygning at foretages paa. Tilforn havde den Tydske Meenighed paa Christianshavn haft Høymæsse-Prædikken hver Søndag ved Tolv Slæt af deres egen Tydske Præst udi Vor Frelseres eller den Danske Kirke i mange Aar. Men da fleere Fabrikantere og andre Fremmede af Tydsk Nation boesatte sig paa Christianshavn, og den Tydske Meenigheds Antal foruden en Deel Tydske Familier forhen af borgerlig Stand aarlig forøgedes. Desuden var det Klokkeslæt, i hvilket de havde holdt deres Gudstieneste i Vor Frelseres Kirke i de ommældte ubeqvemme Timer fra Kl. 12 til 2, hvilke endda bleve afknappede for dem, meget ubeqvem for en Deel Familier, hvorudover Meenighedens Misfornøjelse og Adspredelse blev foranlediget. Af denne Aarsag indkom den Tydske Meenighed paa Christianshavn den 9. February Aar 1749 med en Ansøgning til Kongen, underskreven af 40 mestendeels anseelige Borgere, hvori de bad om Tilladelse at opbygge en Kirke til deres eget Brug. I Henseende til Omkostningerne, som saadant et forehavende Værk og Bygning vilde udfordre, tilstod de, at de ikke kunde

tilvejebringe saa mange Penge, men havde det gode Haab, at Kongen ved en Part af Donations-, Confiscations- og andre Penge, eller med et oprettende Lotterie og en Collecte igiennem hele Landet ville allernaadigst understøtte dem. Den da værende Meenighedens Præst Hr. JOSIAS LORCK, understøttede denne deres Ansøgning ved sit eget Memorial, hvori han tillige bad, at den Tydske Garnison paa Chri-

433

stianshavn maatte combineres med den Tydske Meenighed paa Christianshavn. Den 31. Marty 1749 blev den Kongelige Resolution de Dato 28. Marty af Biskoppen communiceret til Hr. Lorck, hvori Bygningen af den nye Kirke blev accorderet samt Lotteriets Oprettelse og Collecten tilladt. Og tillige befalede, at Meenigheden skulle foreslaae Kongen nogle respectable Mænd i Meenigheden, som kunde forestaae Bygningen. Tillige blev Magistraten anbefalet at indkalde nogle af Meenigheden og at tilkiendegive dem, at de til videre høyeste Approbation havde at gjøre Forslag paa 3 à 4 iblant dem, som kunde staae for Værket. Ligeledes selv at foreslaae en beqvem Plads til Kirke og Kirkegaard, samt at lade tage Tegning til saadan Kirke med Overslag paa Bekostningerne. Fremdeles at indsende en Plan af det allernaadigst accorderede Lotterie og imidlertid at gjøre et Forslag, hvilke Penge de selv ved Samling kunde tilvejebringe. Til at have Inspection over Bygningen, blev af Meenigheden foreslaaet og af Hans Majt. approberet Oberst-Lieutenant, samt Hof-Bygmester og Kirke-Inspecteur over Rytter-Districters Kirker i Siælland NICOLAI EIGTWED; Commandeur-Capitain JOHAN HINRIC DUHMREICHER; Etats-Raad og Banco-Commissair JOHAN FRIDERICH WEWER, saa og Raadmand og Grosserer PETER CASSE. Pladsen blev bestemt, og Tegningerne til allerhøyeste Approbation givet i Arbeide. Tillige bad de om Toldfriheden for de indførende Materialier, om Undtagelse for Stempelpapirs Forordningen og om Post-Friheden i Henseende til Collecten og Lotteriet. Pladsen blev foræret af Kongen, og alle de øvrige Friheder bevilgede under 14. November 1749.

Det allernaadigst accorderede Lotterie blev indrettet til 30,000 Lodder og paa Charlottenborg Slot første Gang trukken den 25. January 1751, hvorved Meenigheden havde et Overskud af 31,653 Rdr. Collecten indbragte i alt den Summa af 9835 Rdr. 2 Mk. een Skilling, nemlig i Kiøbenhavn [6668 Rdr. - Mk. 14 Sk.]. I Siøllands Stift (Kiøbenhavn undtagen) 449 Rdr. 3 Mk. 8 Sk. I Aalborg Stift

434

169 Rdr. 12 Sk. I Riber Stift 228 Rdr. 4 Mk. 6 Sk. I Aarhus Stift 250 Rdr. I Viborg Stift 132 Rdr. 2 Mk. i Sk. I Fyhns Stift 393 Rdr. - Mk. i Sk. I Superintendenturen Plön 67 Rdr. I Hertugdømmene og Grævskaberne 823 Rdr. 4 Sk. Foruden hvad i Gesandtskabs-Capellerne i Wien og Paris blev indsamlet. Ved Slutningen af det første Lotterie proponerede Meenigheden et nyt Lotterie af 25000 Lodder til en større og anseeligere Kirkes Bygning, hvilket ogsaa af Kongen under 7. January 1752 blev bevilget. Ved dette andet Lotterie vandt Kirken netto 9150 Rdr.

Aar 1753 den 12. April indleverede Meenighedens Forstandere til allerhøyeste Approbation to Dessesins eller Tegninger til den nye Kirkes Bygning, hvoraf den mindre med de indsamlede Penge kunde udføres, men den anden ville udfordre efter giorte Overslag (den indvendige Decoration og Taarnet iberegnet) 67,041 Rdr. Hans Majt. bevilgede den beste Tegning. Men da de dertil behøvende Penge ikke vare i Cassen, saa blev befalede, at det med Spiret og andre denne Kirkes Ornamente skulle beroe indtil videre. I Følge af denne Kongelige Resolution blev da Pladsen til Bygningen i Stand sat. Til Admindelse af denne Kongelige, Meenigheden beviiste Naade udbad sig Forstanderne Tilladelse at opkalde den nye Kirke efter Hans Kongelige Majestæts Navn FRIDERICHS KIRKE.

Aar 1755 den 12. Juny blev den første Grundsteen til Kirkens Bygning lagt af Kong Friderik den Femte selv, som tillige gav Kirken sit Navn af FRIDERICHS KIRKE. Paa bemælte Grundsteen staaer udhuggen denne Tydske Inscription: Dieser Grundstein, welcher der Vater des Vaterlandes, Allerdurchlauchtigste, Grossmächtigste zu Dännemarch und Norwegen &c. [König], an seinem erfreulichen Geburts Tage den 31ten März des 1755ten Jahres mit eigener Hand geleet hat, sey ein ewiger Zeuge der gantz besondern Gnade des besten Königes, nach

welcher Er als der Erste der Teutschen Evangelischen Gemeine auf Christianshafen ein[e], eigne Kirche, und der Kirche den Namen

435

der Deutschen Friderichs-Kirche allerhuldreichst geschenckt, und die Besorgung des Baues Denen angesehenen Männern J. F. WEWER, J. H. DUMREICHER und P. CASSE anvertrauet hat. Die Verherlichung Gottes, das Wohlgefallen des Königes, und ein göttlicher Seegen für Viele sey die glückliche Folge dieses Baues, wie es desselben Endzweck ist Das Königliche Haus müsse noch blühen, wenn auch dieser Stein nicht mehr seyn wird. Endskiønt her nævnes den 31. Marty, saa blev Grundstenen dog ey lagt før end 12. Juny.

Kirke-Bygningen blev fortsat med Hæld og største Iver, saa at den i en kort Tiid blev bragt under Taget. Men nu var Kirkens Cassa mestendeels udtømt, da Bygningen allerede havde udfordret nogle og fyrgetyve Tusinde Rigsdaler, hvorpaa Kongen under den 24. February 1757 paa nyt bevilgede Kirken et Tillæg af 26000 Rdr. af det Paalæg, som var lagt paa de Bestallinger, som bleve expederede i Collegierne, og hidindtil var bleven anvendt til Frue Kirke og Professorernes Bygninger. For hvilken Summa baade Kirken og Taarnet efter den approberede Plan skulle fuldføres. Aar 1759 den 16. November fik den nye Kirke sine Privilegia af Kongen og tillige blev Bygningens tvende Directeurer, Commandeur-Capitain JOH. HINR. DUHMREICHER og Raadmand PETER CASSE, af Hans Majt. forordnede til Aelteste for bemælte Tydske Kirke og Meenighed. Denne saaledes i fire Aar baade indvendig og udvendig færdigt opbygte, saa og med Kongelige Privilegia forsynede Kirke blev høytideligen indviet i Hans Kongel. Høyheds Kron-Printz Christians og Hs. Kongl. Høyheds Arve-Printz Friderichs høye Nærværelse og i en meget talrig Forsamlings Overværelse af den Siællandske Biskop Hr. Ludvig Harboe ved en Dansk Prædikken paa første Søndag i Advent, som var den 2. Decembr. Aar 1759, over de Ord: Dommernes Bogs VI. Kap. 23. og 24. Vers: Gedeon byggede Herren et Altare og kaldte det: Herren er Fred.

Dernæst blev der oprettet en PLEJE-COMMISSION for Meenighedens fattige Lemmer, som bestod af Præsten og tvende Borgere i Meenig-

436

heden, hvilke hver sidste Dag i Maaneden havde at uddeele til de Fattige de ved Kirke-Collecterne og Tavlerne, som i Kirken ombæres, indsamlede Penge. Denne Pleje-Commission har bestaaet, indtil hele Stadens Fattig-Væsen af Kongen blev lagt under en besynderlig dertil udnævnt Commission og siden overdraget Aar 1781 til Magistratens Inspection. (See tillige om de Fattiges Væsens Contoir paa Raadstuen i dette Skrifs Første Tomes Første Bogs Andet Kapitel pag. 109).

Ligeledes blev en FRIE- OG FATTIG-SKOLE indrettet, som allene stod under Præstens Opsigt, og over Skolens Indtægter og Udgifter Præsten havde at aflægge aarlig Regnskab for Kirkens Patron og Aeltester. Denne Skole, hvori omtrent 70 Børn have frie Underviisning, vedligeholdes ved fire Collecter, som aarligen i Bækkener, for Kirkens Dørre udsatte, indsamles til den Henseende.

Imidlertid var Taarnet af Mangel paa Penge ikke bleven færdig, ikke heller Kirkegaarden i Stand sat, og ingen Boliger for Præsten og øvrige Kirkens Betientere opført, hvortil endnu efter giorte Overslag den Summa af 50 Tusinde Rigsdaler ville behøves. Denne Kirkens Mangel blev af Kirkens høye Patron Græv JOHAN LUDVIG VON HOLSTEIN forestillet Kongen. Og Kongens Gavnildhed og Naade for denne efter ham opkaldte Kirke gik saa vidt, at han ved et Reskript af Dato Jægersborg den 8. May 1761 skænkede den hele Summa af 50,000 Rigsdal. til Værkets fuldkomne Istandsættelse.

Saaledes blev da Taarnet med Spiret, Præstegaarden, Sprøytetehuset og Graverens Bolig opbygget, og Klokkeren samt Cantoren et Tillæg til Huuseleje accorderet. Og Kirken beholdt endnu en lille Capital, som er tilstrækkelig til de nødvendige aarlige Reparationer og Kirke-Betienternes Salaria. Hele Kirkens og Taarnets Bygning har kostet imellem 90 og 100 Tusind Rigsdaler, foruden hvad ved de andre Bygningers Opførelse er medgaaet.

Kirkens Bygning er baade indvendig og udvendig ziirlig og regelmæssig opført i den beste Smag.

437

Indvendig er denne Kirke een af de ziirligste i Staden, forsynet saa vel med aabne som tillukte Gallerier. Alteret, Prædikkestolen og Orgelværket ere i en perpendicular Linie lige oven over hinanden. Alteret er forfærdiget af skøn Marmor uden noget Skilderie til Alter-Tavle. De tvende Marmor-Colonner paa Alteret er en Foræring af Hofbyggnings-Inspecteur FORTLING. Paa Alterets Sølv Vasa Sacra findes ikke Inscriptioner. Alter-Klædet af rødt Fløjel med Guldgaloner er en Foræring af en Anonymo. Messehagel og Lys paa Alteret bruges slet ikke her. Kirkens Tavler ere ogsaa her blevne afskaffede. Til Daaben hører en Døbekande af Sølv, som er en Foræring af Sal. Pastor Josias Lorck.

Orgelværket er gjort af Orgelbygger HARTVIG MÜLLER og har kostet to Tusinde Rdr. I Kirkens Muur findes ingen Lapidal-Inskrift; thi i Kirken er ingen Begravelse.

Udvendig har denne Kirke et meget smukt og anseeligt Taarn med Spiir, opbyggt af den Kongelige Hof-Bygmester GEORG DAVID ANTHON. Aar 1769 blev Fløjet og Knappen høytideligen opsat paa Spiret. Udi samme Fløy-Knap blev lagt til et Tids-Mærke dette Skrift: Nachdem der Grundstein zu diesem Thurm der Teutschen Friderichs Kirche, der des 31sten Marty des Jahres 1755 geleet werden solte, den 12. Juny desselben Jahres feyerlich geleet war. So ist dieser Knopf des Thurms samt dem Flügel den 30. Juny 1769 feyerlich aufgesetzt und ist also was in der wolthätigen Regierung König Friderich des Fünften hofnungsvol angefangen war, in der nicht weniger milden Regierung König Kristian des Siebenden glücklich volendet worden unter dem Patronat des ersten Königlichen Staats-Ministers Grafen J. H. E. VON BERNSTORFF, und unter Besorgung der damahls JOSIAS LORCK Prediger an dieser Kirche, und nebst Ihm FRANTZ HINRICH KREUTZFELDT und HANS HINRICH HANSEN, Curatores, und THOMAS JENSEN, Vorsteher derselben. Die Zeichnung und Aufsicht bei dem Bau dieser Thurmspitze war die Arbeit des Königlichen Hof-

438

Baumeisters GEORG DAVID ANTHON. Der mächtige Schutz Gottes bewahre und erhalte bis auf eine späte Nachkommenschaft das, was seine milde Hand gegeben hat. Aar 1770 blev Taarnet gandske færdig og Kirkens Klokker ophængte. Hvorpaa der første Gang blev ringet med de nye Klokker til Guds-Tienestens Holdelse paa Første Advents-Søndag, da Kirkens Slag-Uhr kom til at slaae første Gang samme Dag og efter Prædiken blev siunget: Te Deum &c. Taarnets Muure tilligemed Kirkens Muure ere uden til beklædte med Qvadersteen.

Sogne-Præsten har en stor og smuk Residenz og 400 Rdr. aarlig Salarium af Kirken. Klokkeren samt Cantoren har i alt (Huusleje-penge iberegnet) 80 Rdr. Gage hver i sær. Graveren har frit Huus og aarligen 30 Rdr. Organisten har ingen Bolig og faaer af Kirken 80 Rdr. aarligen. Legata og Stiftelser findes ikke heller ved Kirken.

Under heele Kirkens Bygning gaaer en høy, hvælvet BEGRAVELSES-KIÆLDER som et LIIG-GAPPELL, hvilket har sin Indgang og sine Luft-Huller uden fra. Man seer her det smukke SUHMISKE MONUMENT, forfærdiget af Professor WEIDENHAUPT af Marmor. Dette Monument bestaaer af tre Marmor-Kister, nemlig een til Hr. Kammer-Herren selv PEDER FRIDERICH SUHM, een til hands salige Søn ULRICH FRIDERICH SUHM og een til Frue Kammer-Herr-Inden CATHARINA SUHM, fød Angel. Dette Monument er saaledes componeret og tilsammen sat, at alle tre Kister udgjør en Massa, som indvendig er separeret ved to Vægge eller Steen, der udgjør tre Rum eller Pladser. Med Hovederne staaer alle tre Kister op til Muren af Capellet, saa at den forreste Facade af Kisterne ere Fodstykkerne. Neden under er rundt om en Socle eller Forhøyning af Norsk Marmor, hvorpaa de tre Kister staaer. Sønnens Kiste staaer i Midten og noget høyere end de andre to og er af hvid Italiensk Marmor, for og oven til er den orneret med en Frontespice, hvorudi Forsynets Øye med Straaler omgiven. I Midten en Inscriptions-Tavle, hvor oven paa ligger en sammenbundet Laurbær- og Palme-Green over Kors og neden i Fod-Gesimset et antique

439

Ornament af sammenslyngede Blomster-Klokker. Til hver Side af denne hvide Kiste staaer en af sort Brabansk Marmor udarbejdet Kiste. Den ene til Faderen og den anden til Moderen. Disse sorte Kister ere paa Siderne og for Enderne orneret med Canelurer eller fordybte Rifler. Under Laagene og oven om disse sorte Kister ere indlagte Festons af hvid Italiensk Marmor, samt paa de lange Sider af samme ere tvende Lessener, som ere ligeledes indlagte med Klokker eller Blader af hvid Italiensk Marmor. Saa og i Midten paa hver af disse sorte Kister to runde Brikker eller Medaillons af hvid Italiensk Marmor til Inscriptioner. Over Hovederne af disse tre Kister og op til Muren er opreyst et Epitaphium af Norsk Marmor. I Midten af samme er af hvid Italiensk Marmor indlagte tre Portraits en Medaillons, saasom Faderens, Moderens og Sønnens. Disse tre Medaillons ere omslyngede med en Guirlande eller Feston af Laurbær-Blade. Paa begge Sider er dette Epitaphium forkryppet eller afsat, og staaer fladere ind paa Muren. Og paa dette Partie hænger paa hver Side en Trophee af en sammenbundet Fakkell og Palme-Green, udarbejdet af Norsk Marmor. Dette Epitaphium er oven til omgivet med en fremstaaende Platte. Der oven paa staaer i Midten over Portraiterne en knælende Figur af hvid Italiensk Marmor, den forestiller Rygtet, i temmelig ophævet bas Relief af Grunden udarbejdet. Ved hver Side af samme over Forkrypningen staaer et Røgelse-Kar af Italiensk Marmor. Inscriptionerne paa det SUHMSKE Monument i Kapellet ere følgende: H. S. E. PETRUS FRIDERICUS SUHM Natus D. XVIII. Oct. Hafniæ MDCCXXVIII. Mort. D. MDCC H. S. E. ULRIGUS FRIDERICUS SUHM. Natus. D. XXI. Novbr. Nidrosiæ. MDCCLXI. Mortuus. D. III. Januarii. Hafniæ. MDCGLXXVIII. Parentum. Olim. Deliciæ. Nunc. Desiderium. H. S. E. CATHARINA ANGEL. Uxor. P. F. SUHMII. Nata. D. XVI. May. Nidrosiæ. MDCCXXXII. Mortua. D. XI. Julii. MDCCLXXXVIII.

Udi disse Begravelsers Capell sees dernæst ogsaa den KROGISKE

440

FAMILIES Begravelse, hvori er nedsat en dobbelt Marmor-Liigkiste. Ved Siden af Nedgangen til Begravelsen er indmuret en blaa Marmor-Tavle med indhugne forgyldte Bogstaver og følgende Danske Inscription: Her bevares i Uforkrænkeligt Haab det forkrænkelige Legeme af Den her i Livet, men nu Salige Frue, Høyædle og Velbaarne Frue Cammer-Herr-Inde ANNA SOPHIA KROG, fød den 1. July 1738 af Salig Hr. General-Krigs-Commissarie Steffen Hansen. Hun blev gift den 6. Juny 1763 med Høyædle og Velbaarne Hr. HANS GEORG KROG, Kongel. Majests. Cammer-Herre og Commandeur i Søe-Etaten, som er fød den 7. Octobr. 1720 og død den .. Hvilket Ægteskab blev med tre Døttre velsignet, hvoraf Een Eneste i Live værende Datter, Frøken DOROTHEA SOPHIA KROG, fød den 20. May 1767, med sin kiære Herr Fader begræder en saa dyrebare Moders Død den 28. Febr. 1782, og Hvilke Begge haabe her i Graven at nedlægge Deres jordiske Levninger og at samles med Hende i Ævigheden.

Hvor Salig Alle De, som i Gud ere Døde
 I Troe og fast Tillid om Synds Forladelse;
 De med Frimodighed paa Dommens Dag kand møde
 Ved glad Opstandelse Guds Ansigt da at see.
 Hver følge denne Slægt i Guds frygt og i Dyder,
 Som Disse Samtlige i Verden levet har;
 Saa kand De vente det, som Disse nyder,
 At Gud til Naade Dem og hidset vist antar.

Neden under denne Inscription er udhugget Kammer-Herre Krogs og hans afdøde Frues Vaabener.

Da de Tydske Borgere paa Christianshavn fik Tilladelse at have en Tydsk Prædikant, dog paa deres egen Bekostning - hvilket sees af det Kongelige Rescript til den Siællandske Erkebiskop, Doct. Hans Svane af 7de July Aar 1660 - saa holdt den Tydske Meenighed paa Christianshavn deres Guds-Tieneste, som forhen mældt er, i Vor Frelseres Kirke fra Klokken tolv til to om Søn- og Hellige-Dage,

441

hvilket vedvarede saaledes i 99 Aar indtil Aar 1759, da den Tydske Meenighed begyndte sin Gudstieneste i deres egen nye opbygte Friderichs-Kirke, hvor Gudstienesten begyndes nu altid præcise Klokken 10. Med Præsterne ved den Tydske Meenighed paa Christianshavn ere fra Tid til anden adskillige Forandringer gaaet for sig; thi i forrige Aarhundred har til en Tid de Danske Præster ved Vor Frelseres Kirke tillige prædiket Tydsk. Til andre Tider vare der Tydske Capellaner. Iblant disse sidste vare:

1. Hr. MATHIAS WIENECKE fra Aar 1641 til Aar 1654.
2. Hr. E. BYSSING fra Aar 1654 til Aar 1659; han prædikede baade Tydsk og Dansk.
3. Hr. MATHIAS HILLEBRAND, kalden den 5. Decembr. 1660.
4. Hr. PETER MÜLLER var først Legations-Præst i Engelland hos Hs. høye Excell. Græve Guldenlöwe. Derefter den 5. Decbr. 1670 kalden til Tydsk Præst ved Christianshavns Kirke og tillige til Dansk Præst ved den nye Hollænder-Bye paa Amager. Aar 1682 blev han Sogne-Præst ved St. Mikels Kirke i Slagelse.
5. Mag. SEVERIN ANDREAS ARCHTANDER, kalden Aar 1682 til Tydsk Præst paa Christianshavn og Præst til Nye Amager.
6. Hr. OLAUS ADLER, kalden i April 1688.

Siden blev den Tydske Gudstieneste forrettet ved de Tydske Garnisons-Præster, indtil Meenigheden fik igien sin egen Præst Aar 1738, nemlig:

7. Hr. W. L. ESMARCK fra Aar 1738 til 1741.
8. Hr. OLTMAN GERHARD WIENCKEN fra Aar 1741 til Aar 1745, da han blev Sogne-Præst i Staden Oldenborg.
9. Hr. JOSIAS LORCK, fød i Flensborg Aar 1721, blev Tydsk Capellan Aar 1745 og prædikede for den Tydske Meenighed i Vor Frelseres Danske Kirke paa forhen ommældte Klokkeslæt indtil Aar 1759, da han blev den første Sogne-Præst ved den nye opbygte Tydske Frideriks-Kirke og ved Kirkens høytidelige Indvielse af Biskop Ludvig Harboe installeret Dom. I. Adventus 1759. Han døde den 6. February Aar 1785.
10. Professor JACOB GEORG CHRISTIAN ADLER blev kalden den 20. April 1785 til Sogne-Præst ved den Tydske Frideriks Kirke, blev ordineret den 20. April og gjorde sin Indtrædelses-Prædiken her i Kirken Christi Himmelfarts Dag eller den 5. May 1785.

442

§. 5.

5: Kvæsthuset

QVÆSTHUSET, som er Søe-Etatens Hospital, er nu beliggende paa Christianshavn i Overgaden over Vandet udi forrige Opfostrings-Huusets Bygning. Tilforn var Qvæsthuset beliggende for Enden af Qvæsthuusgaden og St. Annæ Gaden. (See Anden Bogs X. Kapitel §. 14 pag. 323).

I Henseende til Qvæsthusets første Stiftelse i de ældre Tider er følgende at anføre: Før Aaret 1628 i Kong Christian den Fierdes Tid vare de faste Aars-Tienere og Haandværks-Folk ikke over 300 Mand. Paa den Tid var der et Sygehuus paa Bremerholm, hvor det paa Holmens Arbeide qvæstede Folk blev indlagt og curedet. De andre Qvæstede og Syge fra Kongens Flaade i Orlogs-Tider (eftersom de fleste af dem vare anskaffede fra Stæderne i Provinzterne) bleve indlagte i Borgernes Huse til Forflægning i Sygdommens Tid, hvilket sees af Kong Christian den Femtes Fundatz for Qvæsthuset §. 2 af 29. Decembr. 1674. Men da de Fastes Antal ved Holmen blev formeret, var dette Sygehuus for lidet, i sær da mange syge og i Søsølge qvæstede Matroser kom i Land fra Kongens Orlogsskibe i de Aar 1657. 1658 og 1659, saa at de ikke kunde længere rummes i forommældte Sygehuus inde paa Bremerholm, men vare Stadens Indbyggere til stor Tyng. Saa befalede Kong Friderik den

Tredie den 16. Augusty 1658. at der paa Bremerholm skulle bygges og indrættes et større SYGE- og QVÆST-HUUS for de i Kongelig Tieneste qvæstede og lemlæstede Matroser og Soldatere, saa at Søe- og Land-Etatens qvæstede bleve lagde iblant hverandre i det nye indrættede Qvæsthuus. En Fundatz paa dette Qvæsthuus blev udstædt den 17. Novemb. 1658. Dette allerførste Qvæsthuus blev ved Kongens, Ministrenes og andre particulaire Donationer i nys ommældte Aar bygt paa Bremerholm af Landbygmester Albrecht Mathiesen under Vice-Admiral Jørgen Biørnsens Opsyn. Og blev dette Qvæsthuus høytideligen indviet ved Hr. Henrich Madsen Walensbech, som var Capellan ved Holmens

443

Kirke og tillige Præst ved Qvæsthuset. Thi den nederste Capellan ved Holmens Kirke blev da anbefalet at forrette Gudstienesten i Qvæsthuset paa Bremerholm. Denne Danske Indvielses-Tale af H. M. WALENSBECK er trykt in 4. Aar 1660 under denne Titel: *Delineata Strenæ Regiæ Ptochotrophæi Holmensis Topographia*. Men eftersom dette første Qvæsthuus paa Bremerholm formedelst Krigen ei opnaaede den forønskede Fremgang, saa gav Kong Christian den Femte en anseelig Summa til et andet Qvæsthuses Opbygning saa og en Fundatz til Qvæsthusets bædre Fremgang af 29. Decembr. 1674. Men saasom de indfaldende urolige Krigs-Tider i Aarene 1675, 76, 77, 78 og 1679 hindrede det nye Qvæsthuses intenderede Fremgang, saa blev dog i den Tid den Bygning, GULDHUSET kaldet, beliggende ved Nyeboder, indrættet i Aaret 1674 til et Qvæsthuus og blev dertil brugt indtil Aar 1685. Fra bemælte Foundations Tid skulle Skibs-Præsterne, saalænge nogen af dem var tilstæde, skiftes efter Holmens Kirkes Provstes Anordning til at prædikke i Qvæsthuset og daglig at holde Bøn der. Men i Skibspræsternes Fraværelse skulle Capellanerne ved Holmens Kirke det gjøre efter Fundatzens ottende Paragraph.

I dette Tids-Mellemrum blev Aar 1682 Admiral JENS RODSTEENS GAARD ved Stranden imod Toldboden købt og opbyggt gandske nyt ved Raadmand HANS STAMPE til et ordentlig Qvæsthuus; hvorpaa Kong Christian V udgav en Fundatz af 13. July 1682 for dette nye opbygte Qvæsthuus. Bygningen kostede med alle sine Indretninger næsten tyve Tusinde Rdr. og blev færdig Aar 1685. Denne store grundmurede Bygning, tre Etagér høj, blev ziret midt paa over Indgangs-Døren med den latinske Inscription, som forhen er anført i den anden Bogs X. Kapitel §. 14 pag. 323 f, saa og med Kong Christiani Quinti Navn en Chiffre. Aar 1685 bleve de syge og qvæstede indflyttede i dette nye Qvæsthuus. Qvæsthuset nyder sin Deel af alle Bøder og Confiscationer, har en Kirkeblok i alle Stadens Kirker, saa og i Slotskirken, nyder een pro Cento Afkortning af Gage for alle ved Søe-

444

Etaten. Denne milde Stiftelse havde hidindtil været et fælles Qvæsthuus for Land- og Søe-Etatens Qvæstede. Men Aar 1690 den 17de January kom Kongelig Ordre om Land- og Søe-Etatens Qvæsthusets Separation og atter Aar 1697 den 19. May. Udi Kong Christian den Siettes Tid er Børsen og alle dens Boders Leje overdraget til Qvæsthuset, hvilken Leje udgjør aarlig næsten 2400 Rdr. Kiælderne under Qvæsthuset bleve bortlejede til Pak-Kiældere for 200 Rdr. aarlig Afgift. Aar 1753 den 1. Juny er Assistentz-Husets Privilegium overdragen til Qvæsthuset.

Da Opfostrings-Husets Stiftelse (som var paa Christianshavn Aar 1753 andlagt og med en grundmuret stor Bygning af nye opbyggt) blev forflyttet ud til Store Kongens-Gade i Kiøbenhavn og andlagt i det forrige Christians-Plejehuus Bygning, saa blev Qvæsthuset forflyttet fra sit ommældte gamle Stæd, hvor det havde været i 91 Aar og derimod først i Aaret 1777 andlagt paa Christianshavn i forrige Opfostrings-Husets Gaard.

Nu værende QVÆSTHUUS paa Christianshavn bestaaer pro Tempore af en Hoved-Længde, en Bagbygning og en meget stor Sidebygning. Qvæsthuset er destineret at imodtage alle for Betlerie opbragte Almisse-Lemmer af Søe-Etaten, saa og for dem af Søe-Etatens Almisse-Lemmer, som maatte blive syge, alle syge enrøllerede og alle syge af de fire Divisioner Matroser og af Haandværksstokken. Qvæsthuset er altsaa Søe-Etatens Hospital og bestandige Sygehuus for Orlogs-Flaadens Matroser, hvilke her blive plejede paa samme Maade som de syge af den borgerlige Stand udi Friderichs-Hospital. Her ere ogsaa ordentlige Sygestuer for Søe-Etatens Fattige. Dernæst er ogsaa Qvæsthuset et Arbeids-Huus for friske Betlere af Søe-Etaten, hvis Antal er omtrent 200, deres Arbeide er at pløse eller at plukke Tougværk til at digte Skibe med. Deres Børn holdes daglig til Skole, som her i Huset

holdes. Een Dag ugentlig uddeeles Almisse til Søe-Etatens Fattige af Inspecteuren. Udi Qvæsthuset er indrættet en Kirke, hvor

445

der holdes hver Søn- og Hellig-Dag Gudstieneste af Qvæsthusets egen Præst, som om Formiddagen Kl. 9 holder Prædiken, men om Eftermiddagen Catechization. I Qvæsthuus-Kirken paa dette Stæd begyndte Gudstienesten første Gang Første Søndag efter Hellig-Tre-Kongers-Dag eller den 12. January Aar 1777. Qvæsthusets Betientere ere en Over-Inspecteur eller Bogholder, en Under-Inspecteur, en Material-Forvalter, som tillige er Spisemester, en Præst, en Degn, som tillige er Skoleholder, en Syekone, de fornødne Opvartersker, et Bud og en Portner.

Vel blev det Aar 1696 den 9. April bevilget at antages en Præst ved Qvæsthuset med 50 Rdlr.s Løn, hvilket og baade den 9. Decembr. samme Aar samt den 1. July 1700 blev igientaget. Men der findes dog ikke nogen anden Præst end Holmens Kirkes tvende Capellianer at have forsynet Qvæsthusets Kirke skifteviis med Prædiken om Søndagen og Ministerialia. Men Aar 1736 fik Qvæsthuset sin egen Præst for sig selv. Siden den Tid have følgende været Qvæsthuus-Præster:

1. Hr. EHRENFRIED SCHWEDER, først personel Capellan i Norge, blev den 21. Septembr. 1736 kalden til at være Præst ved Qvæsthuset og var saaledes den allerførste; han boede i visse for ham indrættede Værelser paa Qvæsthuset, døde i samme Embede Aar 1743.
2. Mag. JØRGEN CARSTENS BLOCK, fød i Odense Aar 1717, hvor hands Fader Mag. Carsten Block var Stiftsprovst. Aar 1742 blev han Skoleholder ved Garnisons-Kirken. Aar 1743 blev han Præst ved Qvæsthuset og tillige fjerde Præst ved Holmens Kirke. Aar 1752 blev han (efterat han i eet Aars Tid havde forrættet Prædikke-Embedet i Hof-Prædikanten Hr. Bangs Svaghed) kalden til at være Dansk Slots-Præst ved Christiansborgs Slot. Aar 1764 blev han Biskop i Riber Stift.
3. Hr. MOURITZ HANSEN, fød i Kiøbenhavn, var først Skoleholder ved Holmens Kirkes Fattiges Skole in Martio 1746; men Aar 1752 den 27. Octobr. blev han Qvæsthuus-Præst og fjerde Præst ved Holmens Kirke. Aar 1754 den 25. January blev han Nederst Capellan ved Holmens Kirke. Aar 1763 den 26. Augusty blev han Sogne-Præst ved Hellig Geistes Kirke, hvor han døde Aar 1777.
4. Hr. STEPHEN LORENZEN, var først Catechet ved Holmens Kirke, blev Aar 1754 Qvæsthuus-Præst og fjerde Præst ved Holmens Kirke. Men formedelst

446

usømmelig og forargelig Levnet blev han removeret fra Embedet i December Aar 1760.

5. Hr. JOHANNES SCHYNNEMANN, var først Catechet ved Holmens Kirke, blev i January 1760 Qvæsthuus-Præst og fjerde Præst ved Holmens Kirke. Foruden sin Løn, ham er tillagt som Qvæsthuus-Præst, nyder han ogsaa for sin Leve-Tid aarlig 150 Rdr. af Qvæsthuus-Cassen som et Æquivalent for Skibs-Kirkegaard, hvortil han i sit Kalds-Brev havde fuldkommen Adkomst og tilfaldt ham gandske og aldeles som den, der var ældre i Embedet ved Kirken end nogen af Capellanerne. Derimod blev indført i Capellanernes ved Holmens Kirke Hr. Tybrings og Hr. Abildgaards Kalds-Brev, at enhver af dem skulle nyde en halv Deel af Skibs-Kirkegaard. (See tillige forhen IX Kap. pag. 203).

§. 6.

6: Børnehuset (Tugthuset)

BØRNEHUSET eller TUGTHUSET er en vitløftig grundmuret Bygning, 3 Etager høj, hvis Hoved-Facade vender ud til Christianshavns Torv og er [94] Alen lang, opført gandske nye Aar 1739 med en Kirke midt paa Hoved-Facaden, der haver paa Taget et lidet Spiir. Over Kirke-Dørens Portal ud til Torvet staaer denne latinske

Inscription: Anno MDCCXXXIX. Auspicanibus, post D. O. M., CHRISTIANO VI & SOPHIA MAGDALENA, Ne Malis Parcendo, Noceatur Bonis, Ergastulum Hocce Vetustate Collapsum & Angustia Laborans, Indubio Mansuri Operis Augurio, Funditus Extrui Jussit Curatorium Officium Misericordia æque ac Justitia id Exigente. Archit. PHILIP DE LANGE.

I Henseende til de ældre Tider er følgende Efterretning at agte: Aar 1607 er den første Indretning med et TUGT- og BØRNE-Huus gjort ved Hellig Geistes Kirkes Hospital (See WOLFS Encomion Daniae Pag. 371 og 373). Dette Huus blev andlagt dels for fader- og moderløse Børn, dels og for uartige Qvindfolk og Børn, saaledes at de første Slags skulle der undervises, og de sidste Slags skulle holdes til at arbeide. I Kanzelliets Registrant-Protokol No. 17 pag. 201 findes Kong Christian den Fierdes Instrux af 29 Artikler for Børne- og Tugthuset, som da var ved Klosterstrædet, hvilket, omendskiønt det var allene et

447

Huus, har det dog haft en dobbelt Indretning; thi hver Søndag skulle der prædikes til syv slæt i Børnehuset og nie slæt i Tugthuset. Directeuren var Rentemester CHRISTOPHER URNE. I samme Protocol No. 17 pag. 109 staaer, at Kong Christian IV gav Peder Jørgensen Brev at være Skomager i Tugthuset ved Klosterstræde, da Læderet skulle ham leveres, og han skulle nyde fire Skilling for hver Par Skoe til Arbeidsløn. Doctor OTTO SPERLING skulle efter Kongens Benaading dateret 27. Marty 1638 være Medicus i Børnehuset og nyde 1000 Rdr. aarlig til Medicamenter (See Kanzelliets Registr. Protocoll No. 20 pag. 7). Kong Christian den Fierdes Befaling af 10. April 1631 viser, at een af Kiøbenhavns Magistrat og fire Borgere skulle udvælges og være Forstandere over de Fattiges Midler. Da Antallet af Lemmerne voxte, købte Kong Christian IV (den for sin begangne Crimen læsæ Majestatis ulykkelige) KAY LYKKES Gaard, som tilhørte den adelige Familie af Lykke, beliggende paa Christianshavn, og lod samme Gaard med Bag- og Side-Huuse udvide for at naae desto meere Rum og Beqvemmelighed og lod den indrætte til et Tugthuus. Kong Friderich III gav et nyt Stiftelses-Brev til dette Huus den 18. Marty 1662, at de fattige Skolebørn skulle derudi have fornøden Underholdning, og at der skulle drives et Spinderie samt tienlige Manufacturer. Og da dette Huses tilhørende anseelige Midler og Capitaler vare i de foregaaende store Krige optagne og brugte af Kronen, saa bleve alle Præstegaarde i Danmark efter Erkebiskoppens, Dr. Hans Svanes Forslag solgte og overladte Præsterne til Eyendom, saa at enhver Præst for sin Præstegaard een for alle Gange skulle give 100 Rdr., og at samme Penge skulle beregnes Børnehuset til Indtægt, paa det at Directeurerne for de Fattiges Væsen, som Børnehuus-Anstalt var overgivet til, kunde gjøre sig betalte til denne Stiftelses Underholdning for de af Kronen laante Penge, som med Renter beløb sig til 50 Tusinde Rdr. (See ZWERGS Siællandske Clerisie pag. 281). Fra den Tid af blev Tugthuset brugt til ryggesløse Mennesker og liderlige Qvindfolk, som

448

blive af Rættens dømte til at arbeide her. Deres Tal var da ikke over 200.

Men da Kong Christian VI befalede, at endog Gade-Tiggere skulle optages og der hensættes for at holdes til Arbeide, saa voxte Antallet i en Hast til 5 à 600 Personer. I Betragtning af Lemmernes store Tal, som udkrævede meere Rum, blev den gamle, brystfældige Bygning nedreven og nærværende nye Bygning ud imod Torvet (som ved en nyere Sidebygning indvendig i Gaarden udgjør en heel stor Qvadrat, der indeholder baade alle de til Tugthuus-Anstalterne henhørende Bygninger, samt forhen ommældte Kirke) opbyggt Aar 1739. Lemmerne i dette Tugthuus ere deels saadanne, som for grove Forbrydelser ere dømte til at være her enten paa Livs-Tid eller i visse Aar, dels saadanne, som for Betleries Skyld ere opbragte paa Stadens Gader af Fattiges Fogeder. Tilforn have alle Lemmerne arbeidet hos og iblant hverandre. Men nu ere de uærlige Delinqventer eller de, som paa deres hele Livs-Tiid ere dømte til dette Fængsel, hensatte i den gamle Bygning, men de saa kaldte ærlige Fanger, det er de, som enten ere optagne formedelst Tyverie, eller som paa en vis Tid blive indsatte for en vis Forseelses Skyld, faaer Plads i den nye Bygning. Antallet paa Lemmerne ere ulige, dog sædvanlig over 300, mestendels Tyve og liderlige Qvindfolk. Deres daglige Gierning er at karte Uld, spinde og balbine, da Ulden siden sendes til Guldhushets Fabrik, for der at væves i Klæde eller Bay, som forbruges til Armeens Mondering. I de til Farve-Rasperier andlagte hvælvt Kiældere maa de vildeste og uregiærliche Mandfolk tæmmes ved at raspe Farve-Træe.

Til Opsigt over Indretningerne og Arbeidet er en Casserer eller Inspecteur og tvende Fabrikmestere. Børnehuset har sin egen Præst, som har sine frie Værelser i Stiftelsen og sin visse Løn. Alle Husets Betientere have ogsaa frie Værelser i Huset. For Børnene holdes en Skole af en Skolemester, som tillige er Degn ved Kirken. Ligeledes er indrettet en Sygestue for Arrestanterne og de paa Gaderne fundne Syge. Aar

449

1760 den 15. April opkom Ildebrand i Tugthuset, hvorved en stor Deel af Bygningen blev lagt i Aske, og en stor Deel Maroccansk Uld blev fordærvet. Denne Stiftelse staaer under Directionen for den Kongelige Klæde-Fabrik.

§. 7.

7: Dokken

DEN KONGELIGE DOCQUE, hvori Orlogs-Skibene repareres, beliggende paa Christianshavn lige over for Gammelholm, er andlagt i Kong Christian den Siettes Tid og er fuldført Aar 1739. Denne kostbare Indretning har kostet overmaade store Penge-Summer at bringe i fuldkommen Stand. Docquens Bygmester var Commandeur-Capitain J. H. DUHMREICHER.

Paa det Stæd, hvor nu Docquen er, var i forrige Tider en liden Kiøhalings-Plads for Fahrtoyer af maadelig Størrelse, eftersom Vandet i samme Grav var i det højeste kun paa 10 à 11 Fod. Denne Grav blev efter mange anstillede Undersøgninger iblant alle i Forslag bragte Stæder eragtet at være nyttigst og beqvemst til en Docques Indrætning, hvorefter denne Grav in Medio Octobris Aar 1734 blev nøyere undersøgt, og til den Ende blev en Dæmning slagen for Søen for at kunde faae Vandet udpumpet og Grunden tilforladelig examineret. Eftersom Grunden da ved nøyeste Undersøgning fantest efter al Ønske at være beqvem til det forehavende store Værk af en Docques Andlæggelse, saa kiøbte Kongen hele Pladsen med tilhørende Huuse og Grunde af Ejeren, hvorpaa Docquens Indretning under Direction af General-Lieutenant Græve af DANNESCHIOLD-SAMSØE med største Iver og alvorlig Flid blev foretagen. Af den Modelle, som til Docquen er forfærdiget, seer man den uendelige Mængde af Tømmer, som dertil blev anvendt, og den inventerede konstige og fornuftige Forbinding af Tømmerværket, for at gjøre dette store Værk tilforladeligt og sikker imod Søens Magt og store Bølger. Thi denne Docque er med stor Besværlighed andlagt paa en flak, jordet Søgrund, hvor man ey allene

450

skulle arbejde under Vandgrundens Horizont, men endog skulle stride med Havets Bølger, saa og med underjordiske først usynlige, siden sig yttrende Kilder og med utallige andre Besværligheder, hvilke dog allesammen bleve til Kongens store Fornøjelse og Landets Glæde lykkeligen overvundne, og Docquen blev fuldbragt Aar 1739; samt til samme Tid bygt i Docquen en Fregat, som paa sine Stabel-Blokke stod med sin fulde behørige Takkelage paa Master og Stænger, saa og sine Canoner, til at gaae ud af Docquen ved dens Aabning.

Aar 1739 den 25. May blev Vandet første Gang indladt i Docquen, og Dagen derefter den 26. May blev Docquen og bemælte Fregat ved en Tale, holden af daværende Holmens Kirkes Provst og Sogne-Præst Consistorial-Raad MATHIAS HWIID, høytideligen indviet i Kong Christian den Siettes og det gandske Høykongelige Huuses Overværelse, hvorefter Docquens Sluser og Porte bleve aabnede i utallige Menneskers Paasyn; og den ommældte i Docquen færdig bygte og fuldkommen tiltaklede Fregat, FÆRØE kalden, gik ud af Docquen, hvorefter Orlogsskibet CHRISTIANITS SEXTUS paa 90 Canoner halede ind igjen i Docquen for at faae den fornødne Reparation. Til en Erindring om denne Solennitet og Docquens Nytte blev slagen en smuk, stor Medaille. Paa hvis forreste Side eller Reversen sees Kong Christian den Siettes Brystbillede med Konge-Titel: Christianus VI D. Gr. Rex Daniae. Norvegiae. Vand. Goth. Paa den anden Side eller Aversen forestilles Prospecten af Docquen med denne Omskrift: Claustrum Navale ab Augustissimo Monarcha Christiano VI. Hafniae Adornatum. Neden under i Afsnittet læses disse Ord: A. (apertum) D. XXVI May MDCCXXXIX.

Hensigten med Docquen og den store Nytte af dens Brug er, at alle brøstfældige Krigsskibe her kand repareres, uden at det er nødtigt at kiølhale dem, som tilforn var brugeligt, da slig Kiølhaling skeedte med stor Besværing og Omkostning. I Henseende til Docquens Skabning og Størrelse seer man først Nedgangen, som bestaaer af mang-

451

foldige Trappe-Trin, af hvilke man gaaer ned paa Bunden af Docquen. Dernæst seer man alle Stabel-Blokkene staaende paa Bunden langs i Docquen. Paa disse Stabel-Blokke staaer eller hviler under Reparation i Docquen værende Orlogsskib, saa at man kand gaae tørskoet langs under Skibets Kiøl over alt. Paa Bunden i Docquen ere smaa Render, som føre Kildevand til Reservoirerne, hvorpaa Vandet udpompes. Dernæst seer man Sluserne og tvende Porte, som aabnes til Siderne og endelig en Stik-Sluse. See Aftegningen her paa i THURAS Hafn. Hod. Tab. LXXVIII og Tab. LXXIX. Naar et Orlogsskib, som i Docquen var repareret, blev udeladt af Docquen, maatte Søe-Vandet udpompes i tre Dage ved Holmens Matroser, og hver Dag blev til Udpompingen brugt 500 Matroser, hvilke havde hver Dag meget stærk Møye og Slæb ved at pumpe Docquen læns fra Vand. Men Aar 1784 blev af Commandeur-Capitain og Fabrikmester GERNER forfærdiget en konstig Machine til Vandets Udpomping, hvilken Machine eller nye Pompe-værk blev første Gang brugt den 21. Marty 1784. Machinens Hiul omvælttes ved tolv Par Heste, saa at nu ikke meere bruges Matroser til Docquens Udpomping.

Tæt ved Docquen seer man opført en meget konstig Machine eller Hestemølle for at holde altid Docquen læns og tør, paa det at Vandet af den i Grunden af Docquen under dens Indretning og Arbeide opsprungne Kilde ey skal være Docquen og de derudi arbejdende Haandværksfolk til Hinder, da Kildevand ved Hestemøllen pumpes ud.

Ved den høyre Side af Docquen paa Pladsen seer man den Kongelige Pavillon eller en smuk grundmuret Bygning af to Etagers Høyde, flad oven paa og ziret med en Altan, hvor Kongen og det Kongelige Herskab opholdt sig for at være Tilskuere af alt, hvad i Docquen blev foretagen paa den Dag, da Docquen første Gang blev aabnet. Udi denne Pavillon seer man staaende baade en Model af Docquen og dens Sluser, saa og en Model af ovenmældte Hestemølle. Aftegning paa denne Pavillon sees i THURAS Hafn. Hod. Tab. LXXX.

452

§. 8.

8: Pumpemaskinen i Dokken

BESKRIVELSE OVER DEN NYE POMPE-MACHINE i DOCQUEN. Den NYE POMPE-MACHINE i Docquen er opfundet af Hr. Commandeur og Fabrikmester HENRICH GERNER. Den blev opsat Aar 1784 i July Maaned for at kunde udpompe Vandet med Heste fra de Skibe, som indsættes i Docquen, hvilket Arbeide siden Docquens Bygning Aar 1739 var bleven forrettet ved Holmens Matroser. Docquens største Reservoir, hvori Machinen er opsat, og hvilket Stæd har bestemt dens Form, er 30 Fod langt og 16 Fod bredt. Til tvende Afdeeling i samme henføres Machinens Indretning; den ene, hvori de bevægende Kræfter virke, og den anden, hvor Virkningen viser sig. Saaledes gaaer Hestene paa den øverste, hvis Dæk hviler paa tolv Tomer tykke Bielker, der ere givne en Stilling og indbyrdes Forbinding, passende til Machinens Indretning og den levende Last de bære. I den underste Afdeeling, hvor man seer det egentlige Værk, opløftes Vandet. Her omtrent i Midten bevæger sig Machinens Hoved-Axel, hvoraf den inderste Deel er Jern sex Tomer i Diameter, og hvis hele Tykkelse med det omsatte Træ er 18 Tomer i Fiirkant. Metalbøsningen, hvori Axelen bevæger sig, er nedlagt i en Bielke paa Dækket, hvilket bestaaer af Stykker, saaledes sammenføyede, at den kand udtrækkes, naar Bøsningen skulle være udslit, i hvilket Tilfælde Axelen ved en Mekanik kand opløftes. Over den Deel af Axelen, som rækker oven for Dækket i den øverste Afdeeling, griber en Spilkop 3 Fod 10 Tomer i Diameter, hvori 8 Bomme ved en Slags Kiler befæstede. Ved hver af disse Bomme, hvis Længde fra Axelens Middel-Linie til Midten af Svingelen er omtrent 14 Led, anspendes en Hest. Otte Fod fra benævnte Middel-Linie ere Bommene nedlagte i en otte Tommer tyk Ring, som i Underkanten har en Kiæve, med hvilken den griber over en opstaaende Kant paa Overfladen af 16 coniske Gnidings-Ruller, paa hvilken denne Ring altsaa er bevægelig. Disse Ruller, af Pokkenholt, bevæge sig med Metal-Bøsninger om afdrejede Jern-Axler, anbragte mod en

453

anden Ring, som ligger fast i 16 femten Tommer høye Støtter, hvilke tiene til at modstøtte for ligesaa mange Pæle hæftede paa Yderkanten af den bevægelige Ring. Ved saadan simpel Mekanik bevæge Hestene Hovedaxelen.

Paa samme Stæd, hvor Machinen er opsat, stod tilforn 13 Pomper, hvorved 250 Mand vare i Arbeide, medens andre 250 udhvilede. Disse 500 Mand gaves 3 Dage at pompe Docquen læns i. De anvendte dertil i det mindste halvanden, ofte to, kun sielden den tredie Dag; men den Dag var som oftest 16 Timer. Derimod haves nu Docquen læns ved Machinen i 19 à 21 Timer, ligesom det indsatte Skib er større eller mindre.

§. 9.

9: Asiatisk Kompagni

DET ASIATISKE COMPAGNIES HANDELS-HUUS OG SKIBBYGGER-VÆRFT, beliggende i Strandgaden. Denne smukke grundmurede Bygnings Hoved-Facade til Gaden er 21 Alen lang og 3 Etager høy. Det er opført af dette anseelige Compagnies egne Midler Aar 1738 og udvendig ziret med en rund Frontispice, paa hvilken sees Neptunus og Mercurius siddende, havende Jordkloden, bestraalet af Solen, midt imellem sig. Paa denne Hovedbygning læses udhuggen følgende latinske Inscription: Quam Anno MDCXVIII Orsus Est Divus CHRISTIANUS QUARTUS, Quamque Anno MDCCXXXI Egregie Auxit Et Ampliavit Devotus Deo & Populo CHRISTIANUS SEXTUS, Mercaturæ Asiaticæ Societas Splendidiore Hasce Ædes Indorum Sinensiumque Mercimoniis Dividendis Destinatas Anno Christi MDCCXXXVIII. Conditæ Urbis CDLXXXVII [!]. Regiminis Christianissimi VIII. Æternaturo Sistit Lapide. Denne Bygning er indvendig indrættet til nogle Betienteres Værelser og Compagniets Contoirer, saa og Compagniets Forsamlings-Sahle. Paa den nordre Side af dette Huus ud mod Havnen er dette Compagnies Skibbygger-Værft og Byggeplads, hvor Compagniets nye Skibe, som bruges til Skibsfahrten paa China, bygges og

454

løbe af Stabelen, da ved saadan et Skibs solenne Udløb fra sin Bankestok holdes en Tale af Sogne-Præsten ved Vor Frelseres Kirke. De fornødne Material-Huse ved Værftet fattes ikke heller. Compagniet har ogsaa her sin egen brede Havn, hvor deres Skibe kand ligge trygt og sikker i Bevaring, baade ved Skibenes Hiemkomst at udlosse deres indehavende rige Ladninger, saa og ved Skibenes Reparation og Equipering med indtagne Cargason til Bortseiling. Ved Siden af samme Havn, som kaldes Compagniets Grav, indhegnet med Bolværk, er paa Pladsen bygt Det Asiatiske Compagnies Pakhuus, hvilket er anseeligt stort, fire Etager høyt, bygt af lutter Kridtsteen fra Stevns-Klint. I dette Pakhuus oplægges de aarlige hiembragte Skibs-Ladninger af alle Slags Asiatiske, Chinesiske og Ostindiske samt Bengalske Vahre, hvilke alle ere sorterede hver for sig og ved Auctioner over hvert Skibs Ladning bortsælges. Fra China kommer alle Slags Theer, Porcellain, Sagogryn, China-Rod, Rhabarbar, Tutenage, Meubel-Damask, Silketøyer, Nanking, Rør, etc. Fra Indien, Tranqvebar og den Bengalske Kyst kommer Kattun, Zirtzer, Bomuldstøyt, Tørklæder, Salpeter, Peber, Sago, Indigo, Schellak, Calliatur-Træ, Rør, etc. Det Asiatiske Compagnie eller octroyerede Handels-Sælskab er oprættet Aar 1732. Det dirigeres af visse udvalgte Directeurer. Dets Betientere ere: En Equipage-Mester, en Bogholder, en Casserer, en Pakhuusskriver, en Materialskriver, en Revisor. Udi 40 Aar gik Det Asiatiske Handels-Sælskab[s] Handel baade paa China og Indien, men siden Aar 1773 ikkuns til China.

§. 10.

10: Veterinærskolen

VETERINAIR-SKOLEN eller DYRS-LÆGESKOLEN er en Kongelig Stiftelse andlagt Aar 1773 af Kong Christian VII tæt ved Vor Frelseres Kirke paa Christianshavn. I denne FÆE-HUUSHOLDNINGS- OG LÆGESKOLE begyndte Hr. Professor og Stads-Physicus ABILDGAARD den 12.

455

July 1773 sine offentlige Forelæsninger om Huusholdnings-Dyrs, i sær Hestes Beskaffenhed, Sygdomme og Cuur. Aar 1775 den 15. February bleve fire Officerer og fem Under-Officerer af Cavalleriet publice examinerede af Professor Abildgaard, som forestaaer Veterinair-Skolen, i de anatomiske, physiologiske og pathologiske Deele af Videnskaberne, i en stor Deel høye Ministres samt Generalitætets og Collegii Medici Nærværelse. Dernæst blive her unge Mennesker oplærte til at være Cuur-Smidde, af hvilke for nærværende Tid ere 18, hvilke dels underholdes af Cavallerie-Regimenterne, dels og af Land-Godsers Ejere. Endelig blive ogsaa her Heste beslagne eller skoede, saa og syge Heste antagne til Cuur, for hvilke daglig betales tolv Skilling, dog uden Fourage. Af slige syge Heste pleje her aarlig at indkomme 150 Stykker. Ingen Smid tør befatte sig med at beslaae Heste eller tage Heste under Cuur, som ei er examineret i denne Veterinair-Skole.

§. 11.

11: Det Borgerlige Eksercerhus og skydeplads

DET BORGERLIGE EXERCEER-HUUS OG SKYDEPLADS, beliggende ved den nordre Side af Vor Frelseres Kirke. Baade Bygningen og Pladsen er af Kong Friderich IV skænket til Borgerskabets Militair-Øvelser, og til en Ihukommelse derom er Kong Friderik den Fierdes Portrait ophængt i Stuen. Den af Kong Christian den Syvende under 29. January 1776 skænkede Indføds-Rætt gav Andledning til DET BORGERLIGE MILITAIRE SKYDE-COMPAGNIERS Oprættelse Aar 1777. Borgerskabets Ober- og Under-Officerer forsamler sig her paa Borgerskabets Exerceer- og Skyde-Plads den første Torsdag i de sex Sommer-Maaneder for at øve sig i at skyde til Skiven paa frie Haand med Kugle af glat Gevær, da Ladningen skeer med Tempo efter Commando. Præmierne bestaaer i borgerlig Armatur, nemlig i Flinter, Kaarder og Patron-Tasker. Her ere 30 Præmier, fem til hver Skyde-Dag. Compagniets Convention og Reglement er confirmeret af Kongen

456

den 9. Octobr. 1776. Compagniets Chef er Stads-Hauptmand. Det har en Commandeur, to Dommere og fire Administratorer. Paa alle Præmierne staaer denne Devise: Til Ævig Erindring om Indføds-Rætt den 29. January 1776.

Forordning om INDFØDS-RÆTTEN er dateret den 29. January Aar 1776. I Andledning deraf ere slagne følgende Medailler: En stor Medaille, paa hvis ene Side eller Aversen sees Kong Christian den Syvendes Brystbillede med Overskrift: Christianus VII. Dei Gratia Rex Dan. Norv. Vand. Goth. Paa Reversen eller den anden Side sidder Pallas med sit Spyd som Gudinde efter Romersk Maade paa et ophøyet Fodstykke. Paa samme, men lit lavere, staaer Danmark, Norge og Holsteen forestillede ved tre Børn med hinanden ved Hænderne for ved Gudinden, agtende paa hende, som giver det nærmeste Barn sin Haand. Oven over læses Pietas Augusta, det er, Kongens Kiærlighed til sit Folk. Neden under staaer: Den 29. January 1776. Den er gjort af ADZER. En anden Medaille, forestillende paa den ene Side eller Aversen Kongen i Romansk Dragt, som giver Haanden til et Fruentimmer, som knælende med allerunderdanigst Taknemlighed rækker sin Haand frem, som af Kongen hielpes til Opreisning. Ved Siderne staaer et Skiold med det Danske, Slesvigske og Holstenske Vaaben. Inscriptionen er: Tantus Amor Populi, det er: Saa stor en Kiærlighed til sit Folk. Paa den anden Side sees et Bord, hvorpaa ligger en aaben Bog, i hvilken staaer: Lex de Indigenis, det er, Loven om Indføds-Rætt. Neden under: Promulgata Die XXIX January MDCCLXXVI. Det er: Bekjendtgiort den 29. January 1776. Ligeledes er af Kiøbenhavns Magistrat og de 32 deputerede Borgere slagen en Medaille, som vejer 5 Lod i Sølv og 7 Lod i Guld, præget af Medailleuren D. I. ADZER. Paa Aversen sees Kongens Billede i Kronings-Dragt med Omskrift: Christianus VII D. G. Regi Dan. & Norv. Ducis Slesv. Hols. Og paa Reversen læses denne Inscription: Augusto Pio Patri Patriæ ob lura Indigenatus Danis, Norvagus & Holsatis Sanct. Pragm. D. XV. Ianuarii MDCCLXXVI asserta, Hoc Sempitern. Gratit. & Devoti. Monum. consecrant Senatus Civesque Deput. Havnienses. Det er: Den Stormægtigste Fædernelandets Fromme Fader formedelst Indføds-Rætt, som ved en uforanderlig og ubrødelig Lov af 15. January 1776 er forsikkert de Danske, Norske og Holstener at nyde, helliges dette bestandige Mindesmærke paa Taknemlighed og Hengivenhed af Magistraten og de deputerede Borgere i Kiøbenhavn. Af

Geistligheden er ogsaa ved samme Leilighed slagen en Medaille, hvorom er mældt forhen i den Første Tome Pag. 13.

457

§. 12.

12. Christianshavns Torv

CHRISTIANSHAVNS TORV er en stor Plads, som bærer Navn af Torv, og er af Begyndelsen ved Stadens Andlæg af Kong Christian IV udseet og indeelt dertil; men der er ikke nogen Tid holdet noget ret Axel-Torv derpaa. Børnehusets Hoved-Facade, hvori Kirken er, vender ud til dette Torv.

§. 13.

13: Børnehuskanalen

BØRNEHUUS-CANALEN, gemeenlig i daglig Tale BØRNEHUUS-GRAVEN kalden, er en smuk breed Canal og blev graven strax ved Stadens Christianshavns Andlæggelse af Kong Christian IV og gaaer tværs igiennem fra Søe til Søe. Den er andlagt til største Beqvemmelighed for Kiøbmænd, som der nedsatte sig og byggede de første Huuse. Kongen lod al den Jord, som ved denne Canals Gravning blev opkastet, bruge til at opfylde den af Amager Land indtagne Grund, hvorpaa den nye Stad skulle bygges. Thi eftersom Grunden efter OLIGERI JAGOBÆI Ord var meget siid og nedrig og af sumpige Moradser giennemskaaren, saa var det vanskeligt at bebygge samme Strækning, indtil Grunden var med stort Arbeide bleven opfyldt, og ved mangfoldige i Grunden nedrammede Biælker og Pæle giort saa forsvarlig stærk og fast, at Grunden kunde bære Bygningerne. Vandet i denne Canal er ey saa dybt, at store Fartøyer kand flyde herind. Derfor bruges den altid til store Pramme, hvilke med stor Magelighed lægge tæt op til Bulværket og udlosse deres indehavende Vahre i de adskillige anseelige Magaziner og store Pakhuse, som her sees opbygte ved denne Canal, som er noget over to Tusinde Alen lang. Over Børnehusets Canal gaaer to Broer, nemlig:

§. 14.

14: Børnehusbroen

STEEN-BROEN eller BØRNEHUUS-BROEN er en meget stærk og forsvarlig breed Broe, bygt paa Pæle, og overalt broelagt ovenpaa, saa

458

at den ikke er giort til at opvindes. Over denne Broe falder altid en stærk Passage af kiørende og gaaende.

§. 15.

15: Snorrebroen

DEN NYE BROE er ogsaa en breed Kiøre-Broe, andlagt og bygt af nye Aar 1786 ved en allernaadigst forundt Collect, indsamlet af alle Stadens Indvaanere, og har kostet 3000 Rdr. Paa dette Stæd var tilforn en smal Broe, kalden RØDE BROE eller SNORRE-BROE, ikkun for Fodgiængere bygt til stor Beqvemmelighed for dem, som boe paa denne Side af Canalen og havde længere til Kirken. Eftersom samme Broe var kun svag og bygt af Bræder paa Pæle med Rækværk ved begge Sider, saa var der sat ved hver Ende af Broen en Snorre eller et Tværtræ til at snorre om for den Gaaende for at forhindre Riden og Kiøren derover, hvorfore den fik Navn af Snorre-Broe. Men Røde Broe blev den ogsaa kalden, fordi den var anstrøgen med rød Farve. Da de mange og ypperlige Pakhuse Tid efter anden bleve opbygte ved begge Sider af Børnehuus-Canalen, saa holdt man det for at være høystnødvendigt for at befordre den almindelige Sikkerhed for Christianshavns Indvaanere og for de her

værende store Pakhuses Skyld, samt for det udi dem befindende betydelige Oplags Skyld af Vahre i Tilfælde af Ildsvaade at ødelægge og nedbryde bemælte smalle Broe og i dens Stød at andlægge og opbygge en bred Kiøre-Broe, hvor man med Heste og Vogne kunde komme frem fra og til disse Bygninger.

§. 16.

16: Landetatens Laboratorium

LAND-ETATENS LABORATORIUM er beliggende i Overgaden neden Vandet bag ved Frideriks Tydske Kirke og tilhører Land-Artilleriet. Her ere adskillige Bygninger, hvor Fyrværkerie og Brandsager præpareres. Derforuden er her en stor Bygning, som bruges til Krud- og Ammunitions-Karrer samt Rustvognes Forvaring. Derved er en to

459

Etage Vaanings-Bygning, som tilhører Sjø-Etaten og hvori boer allene Sjø-Artillerister. Denne Bygning bestaaer af to Længder og er inddeelt i 18 Huse. Sjø-Tøymesteren boer der. Nogle Sjø-Artillerister have ogsaa her deres frie Boliger samt en Deel af Archeliefolket. Ved dette Laboratorium er et Skolehuus, hvori Bysseskytter-Dreng eller Artillerie-Dreng, 60 i Tallet, som nyde Kongens Kost og Klæder, faae frie Underviisning i deres Kristendom, Regning og Skrivning af en Skolemester; men siden Søefolket blev den 19. July 1755 formeeret med den fjerde Division og Archeliefolket stukket under Divisions-Compagnierne, saa ere en Deel af de andre Søefolk, som boe paa Christianshavn, deres Børn anviiste til denne Skole. Bemælte Læse-Skole er andlagt samme Tid som Archeliefolket har bekommet Laboratorii Bygning til Beboelse. I de allerførste Tider af denne Skoles Oprættelse har een af Under-Archeliemesterne altid været Skolemester tillige, men fra Aar 1717 har der altid været holdt en ordentlig beskikket Skoleholder, som har nydt en Under-Archeliemesters Kost og Gage. Men siden Aar 1760 nyder Skoleholderen Gage af Kongens Zahlkammer efter Reglement for Gage, Kost og Klæder aarlig 86 Rdl. 2 Mk., frie Værelser og aarligen 4 Rdl. til Kosten. Foruden denne Skole er her ogsaa en ARCHELIE-SKOLE, hvori Archeliefolkets Børn allene oplæres i Archelie-Videnskab af en Under-Archeliemester.

§. 17.

17: Sjøetatens Laboratorium

SJØ-ETATENS LABORATORIUM for Sjø-Artilleriet ligger paa Christianshavns Vold i en Bastion paa hiin Side af Amager-Port. Udi dette Laboratorium ere adskillige Bygninger, hvori alle Brandsager præpareres og i Stand sættes for Orlogs-Flaaden, Artilleriet vedkommende. Her er et Salpeter- og Svovel-Magazin, saa og en Vagt, som besættes af Sjø-Artillerister. Aar 1771 den 27. Augusty opkom her Ildebrand, hvoraf 4 Artillerister døde paa Stødet, og tolv dødeligen saarede[s].

460

§. 18.

18: Bjørnsholm

BJØRNSHOLM (saaledes kalden efter sin Stifter Agent og Grosserer ANDREAS BJØRN) er en stor af Søens flade Grund indtaget vitløftig Plads, med hvis Indpæling fra Søen og dens Opfyldelse blev allerførst begyndt af en Tømmerhandler og Grosserer, Agent ANDREAS BJØRN Aar 1735, da han af Kong Christian VI fik Tilladelse at bortføre og bruge al den Jord, som blev opkastet af Docquens Grav og Indrætning, til at opfylde de flakke eller med lidet Vand oversvømte Sjø-Grunde tæt ved. den østre Side af Christianshavn. Disse Grundes Strækning lod han med stor anvendt Bekostning inddæmme véd Nedpæling og Bolværk. Da den opkastede Jord fra Docquen

ikke nær var tilstrækkelig nok til hele Strækningens Opfyldelse, lod han ved Stadens Renovations-Vogne i nogle faa Aar fortsætte den indpælede Pladses Opfyldning med saadan Iver og Nidkiærhed, at man med allerstørste Forundring saae efter en kort Tids Forløb her andlagt ikke allene en ypperlig Kiøhalings-Plads til beskadigede Skibes Kalfatring og Reparation, men man saae ogsaa af Agent Biørn andlagt et Skibsværft, hvor adskillige store Skibe af Vestindiefahrer bleve nye-bygte af ham og løbe af Stabelen. Pladsen blev ogsaa besat med en Deel Bygninger for Skibstømmermænd og Haandværksfolk at boe ved Skibsværftet. Pladsen blev derfor nu af alle og enhver kalden BIØRNS PLADS. Ved denne vinskibelige og virksomme Agent Biørns Omhyggelighed blev det ældgamle DANSKE COMPAGNIES BRODESKAB eller DET KONGELIGE KIØBENHAVNSKE SKYDE-SÆLSKAB fornyet og bragt i sin forrige Flor, da Fuglestangen stod i nogle Aar paa denne Plads opreist, og Selskabets Samling med Skyde-Øvelser blev her holden i Skibsbyggerværftes Spanthuis-Sahl. (See Første Deel pag. 387).

Stadens aarligen tiltagende Handel og Skibsfahrt gav Andledning, at bemelte Biørnsplads blev i den følgende Tid endnu større udvidet ved at indtage flere af de flade Søegrunde med Indpæling til Opfyldelse, paa hvilke bleve ligeledes andlagte Kiøhalings-Pladser og Skibs-

461

værfter, samt opbygte anseelige Pakhuse og Bygninger til Familiers Beboelse, i sær da DET ALMINDELIGE HANDELS-COMPAGNIE og dets Contoirer blev Aar 1755 oprettet. Al denne vitløftige fra Søen inddæmmede og opfyldte Biørns Holm eller Plads er nu af saa stor en Omfang og Strækning, at den naaer tæt op mod Christiansholm, hvorfra den skilles ved en mellemløbende Canal. Ligeledes er den ogsaa mod Christianshavns-Siden skildt ved en liden Canal, over hvilken er en Kiøre-Broe, som sammenføyer Biørnsholm med Strandgadens østre Ende. Alle disse Bygninger af Pakhuse og Vaaninger til Værfternes Betientere, Skibs-Tømmermænd, Ankersmidde, Kleinsmidde, Compass- og Sejlmagere, og andre Arbeidere give en smuk Anseelse af en liden Forstad.

Efter forommældte Agent Biørns Dødsfald blev denne Biørnsplads solgt til andre Eyere, saa at man nu seer her:

1. DEN ISLANDSKE OG FINMARKSKE HANDELS-SELKABS Plads og Værfter med sine Pakhuse, Bygninger og Tranbrænderie. Aar 1781 den 2. July er af Hs. Kongl. Majt. Kong Christian VII oprættet den Kongel. Grønlandske, Islandske, Finmarkske og Færøeske Handel, som tog sin Begyndelse den 1. January 1781. Kongen udløste Aar 1772 det forrige Almindelige Handels-Compagnie, og siden lod han den Grønlandske Handel paa den ene Side og den Islandske og Finmarkske Handel paa den anden Side forestaae ved to adskilte Directioner, samt til disse tvende sidste Handeler endnu føyede den Færøeske Handel, alt under Hs. Majts. Stats-Balance og Ober-Skatte-Directions Bestyrelse. Fra første May 1781 blev den Grønlandske Handel og Fiskefangst igien forenet med den Islandske og Finmarkske Handel, og af disse tre Handeler tilligemed den Færøeske stiftede og oprettede Kongen en samlet Handel under Navn af DEN KONGELIGE GRØNLANDSKE, ISLANDSKE, FINMARKSKE OG FÆRØESKE HANDEL. For disse forenede Handeler er en Direction og en Administration. Den Islandske og Finmarkske Handel ejede da 47 Skibe, og den Grønlandske Handel havde 19 Skibe, som vare bygte og indrættede dels til Hval- og Robbe-Fangst, dels til Fart paa Colonierne i Grønland. De Grønlandske Colonier ere elleve, nemlig: 1) JULIANES HAAB, 2) FRIDERIKSHAAB, 3) GOTHAAB, 4) SUKKERTOPPEN, som nu er forflyttet til et bedre Stæd, 5) HOLSTENSBORG, 6) EGEDESMINDE, 7) CHRISTIANSHAAB, 8) JACOBHAVN, 9) RITTENBANK, men nu er

462

samme flyttet til Svarte-Vogel-Bay, 10) OMENAK og 11) UPERNAVIK, samt de tre Loger: 1) FISKERNÆSSET, 2) GODHAVN og 3) CLAUSHAVN. De til den grønlandske Fahrt brugelige Chalouper, Fadeværk og alle Haande Fle[t]h-Sorter til Hval- og Robbefangst, og Tranbrænderiet og Bødkeriet paa Christianshavn med tilhørende Grunde, Inventarier og Bygninger af Tranbakker og andet, ere paa forommældte Biørnsplads, hvor Det Almindelige Handels-Compagnies Plads var, som nu kaldes DEN ISLANDSKE OG FINMARKSKE HANDELS-SÆLSKABS PLADS. Den administrerende Direction for den Kongelige

Grønlandske, Islandske, Finmarkske og Færøeske Handel sælger ved offentlig Auction to Gange om Aaret, nemlig hvert Halv-Aar sidst i Marty og sidst i September, alt sit Tran samt den Islandske Havkals- Sæl- Torske- og Andenave-Tran og siden faaes ikke Tran til Kiøbs. Auctionen holdes i HANDELENS FORSAMLINGS-HUUS, beliggende i Strandgaden No. [C 52?], da ved hver Auction udsælges af Grønlandsk Tran circa 1900 Tønder hvid Hval-Tran, brun dito 520 Tdr., Tre-Krone-Tran 612 Tdr., brun Sæltran 1123 Tdr., Finke dito 119 Tdr. Tilsammen 4074 Tdr. Al denne Tran udbrændes ved den Grønlandske Handel af det fra Fangsten og Colonierne hiembragte Spæk. Dernæst af Finmarks-Tran 328 Tdr. Fiske-Tran, 24 Tdr. Hvaltran, 289 [Tdr.] Fodtran, 56 Tdr. Seytran. Foruden disse diverse Sorter Grønlandsk og Finmarksk Tran udsælger ogsaa Den Kongelige Grønlandske, Islandske, Finmarkske og Færøeske Handel Hvalfiske-Barder af Maals og Undermaals. Ligeledes har Handelen at sælge Islandske og Finmarkske Vahre bestaaende af Platfisk, Klipfisk, Klipnakker, Titlinger, Rodskiær, Rundfisk, Graasey, Hyser, Tælle, Smør, Skind, Fuglefiær, Ederduun, Rensdyrs-Horn, Eenhiørnings-Horn, Hvalross-Tænder, raffineret Svovel, enkelt og dobbelt Baands Uldengods, Uld og Uldengarn, saltet Lamme-Kiød, saltet Torsk etc., hvilke Vahre ligge i Handelens Pakhuse. Al den Grønlandske, Islandske, Finmarkske og Færøeske Handel bliver nu allene ført paa Kongens Regning. Aar 1786 i September solgte denne Kongelige Handel ved Auction af GRØNLANDSK Tran 1800 Tønder hvid Hval-Tran, 1000 Tønder brun Tran, 1000 Tønder Sæl-Tran, 1000 Tønder Tre-Krone-Tran. Af ISLANDSK Tran blev samme Tid solgt 20 Tønder Havkalvs-Tran. Og af FINMARKS Tran 53 Tønder Sey-Tran og 50 Tønder Fod-Tran. Tilsammen 5046 Tønder Tran. Aar 1786 den 18. Augusty udgav Hs. Kongel. Majt. Kong Christian den Syvende Forordning om den Islandske Handels Frigivelse og tilsagde sex Handels-Pladser paa Island at have Kiøbstæds-Rætt og Friheder. Disse sex Islandske Kiøbstæder ere efter Anordningen af 17. Novembr. 1786 følgende, neml. 1) REIKIAVIK. 2) WESTMANNØE. 3) ESKEFIORD. 4) EYA eller ØEFIORD. 5) SKUTILS eller ISEFIORD, og 6) GRUNDAR eller GRØNNEFIORD. Disse 6 Kiøbstæderes

463

Borgeres Privilegier findes i samme Andordning anførte, saa ogsaa de under enhver Kiøbstæd henhørende Distrikter. I Aaret 1787 maatte enhver af Hs. Ms. Undersaattere, som betimelig mældte sig derom, beseile een eller anden Havn i Island; men fra 1788 Aars Begyndelse af ville Hs. Kongel. Majts ei lade føre nogen Handel paa Island for sin Kongelige Regning. Men al denne Handel fra den Tid af være aldeles friegiven, saavel for Islænderne sely, som for alle Hs. Mts. øvrige Undersaattere i Europa. Aar 1787 udgav Hs. K. Majt. den 5. Septembr. Forordning om den Finmarkske Handels Frigivelse, som tager sin Begyndelse den 1. Juny Aar 1789, hvorefter det tillades alle Hs. Ms. Undersaattere saa og Fremmede at besegle de nye andlagde tre Finmarkske Kiøbstæder og at handle paa samme, samt visse Kræmmer-Lejer i Finmarken. Til Handelens Bequemmelighed og Udvidelse andlægges tre Kiøbstæder, de to paa Vardøe og Hammerfest i Finmarken, og den tredie Kiøbstæd i Tromsøens Fogderie, hvilke tre Kiøbstæder fik Kiøbstæds-Privilegier, samt visse anordnede Kræmmerlejer i Finmarken.

Til den Ende blev beskikket en Kongelig Islandsk Handels-Realisations-Commission, betreffende Realisationen af de Kongel. Islandske Handels-Skibe, som paa Forlangende meddeelte dem, som i Aaret 1788 agtede at beseile Island, hvad særdeles Efterretninger de maatte ønske sig om Handelen der i Landet, eller paa de enkelte Stæder, hvorhen deres Speculationer i sær maatte være stiledede, da bemelte Commission tilbød sig at gaae saavel Kiøberne af de forrige Islandske Handels-Skibe som og de øvrige Handlende, der i Aaret 1788 ville udrede Skibe til Island, til Hande med at give dem de vigtigste af de locale Efterretninger, som kunde tiene dem, saavel til at erholde den beste Afsætning paa deres til Island tilsendende Cargaisoner som til at lætte dem Indhandlingen af Retourvahren. Den udi Reikevig i Island værende Uldentøys-Fabrik med sit Inventarium blev ogsaa i Marty Maaned 1788 efter Kongel. Resolution bortsolgt af den anordnede Realisations-Commission for den Islandske Handels Effecter.

2. Agent BODENHOFFS Plads med tilhørende Bygninger, Pakhuse og Skibsværfter og andre Indretninger af Magaziner.

3. Kiøbmand WILDERS Plads med sine tilhørende Bygninger, Pakhuse, Skibsværfter og Kiølhalingstæder.

Alle disse Pladser hver i sær ere store af Omfang og Strækning, og alle under Kong Christian den Siettes og Kong Friderik den Femtes Regjæring andlagde paa inddæmningede og opfyldte flade Søegrunde. Foruden disse anførte

Skibsbyggerværfter og Kiøhalings-Pladser ere endnu ogsaa paa Christianshavn, men paa hun Side Knippels-Broe:

464

1. FABRICIUS'S og WEWERS Skibsværfter og Kiøhalings-Plads.
2. BROWNS Skibsværft med sin Kiøhalings-Plads.
3. VON OSTENS Skibsbyggerværft med tilhørende Bygninger og Indretninger, beliggende bag ved Friderichs Tydske Kirke.
4. Det APPLEBYESKE Skibsværft tilligemed den APPLEBYESKE Reeberbahne er beliggende i Overgaden over Vandet paa Kristianshavn No. 199. Dette smukke SKIBBYGGER-VÆRFT er forsynet med en Kiøhal-Grav og tilhørende Bygninger, samt en Dampe-Machine af Egetømmer og Planker, saa og Ankersmede med to Esser og to Krahner. REBERBAHNEN er 600 Alen lang, 10 Alen breed, grundmuret til alle Sider, inddelt i 141 Fag samt teilhængt, med et Tiære-Huus, teilhængt tilligemed en indmuret Kopper-Kiædel paa 10 à 12 Tønder. Al denne Appelbyeske Plads, hvorpaa Skibsværftet med Reberbahnen og øvrige Bygninger ere andlagde, ligge strax ved Lange-Broe, paa Christianshavns-Siden.

§. 19.

19: Amagerport

AMAGER-PORT eller CHRISTIANSHAVNS-PORT er den fjerde af Skadens Porte. Den kaldes Amager-Port, fordi den vender ud til Amager og bruges allene af Amager-Lands Indbyggere, som næsten ene have deres Fahrt derigennem ind og ud daglig til og fra Staden. Denne Port er af Bygnings-Maaden den ringeste og mindst anseelige. Den er allerførst bygt af Kong Christian IV, da Kongen lod forsyne Christianshavn mod Amager-Siden med Volde og Graver. Efter Stadens Beleyring lod Kong Friderich III Aar 1667 samme Port tilligemed Volden reparere og forbedre. Den nu værende Amager-Ports Bygning er opført af Kong Friderich IV Aar 1724. Aftegningen paa samme Port sees i THURAS Hafn. Hod. Tab. VIII. Bygningens Facade ud til Marken er 17½ Alen bred, 13½ Alen høy til Gesimsen og gaaer op i en Spits. Portalet er 6¼ Alen høy og 7 Alen bred. Oven over den sees Kong Friderich den Fierdes Navn en Chiffre med Krone over og derunder Aarstallet 1724.

Paa Amager Ports Consumptions-Contoir eller Accise-Bod, som ligger uden for Stadens Ravelin og Amager Ports yderste Fald-Bom, ere følgende Vahre i eet Aar accisede til Indførsel igiennem Porten i Staden, nemlig: Agerhøns 2 Par. Agurker

465

grønne 12 Tdr. Baandstager 3400 Stykker. Duer 326 Par. Flæsk 162 Sider. Frugt 25 Tdr. Giæs 970 Stykker. Grise 1824 Stkr. Gryn 5 Tdr. Havre 124 Tdr. Harer 123 Stkr. Huder 614 Stkr. Høe og Halm 790 Læs. Høns 298 Par. Fede Kalve 136 Stkr. Spæde Kalve 1076 Stkr. Kalveskind 5 Deger. Grøn Kaal 3286 Læs. Hvid og rød Kaal 8786 Skok. Kalkonske Høns 18 Par. Færsk Kiød 726 Lpd. Røget dito 134 Lpd. Kiør 287 Stkr. Kyllinger 314 Par. Lam 5124 Stkr. Lamskind 130 Deger. Løg 37 Tdr. Hvedemeel 5 Lpd. Rugmeel 15 Tdr. Melk 16574 Tdr. Rødde og Roer 9684 Tdr. Smør 842 Kopper, dito Tønder 40 Tdr. Svin 934 Stkr. Æg 286 Snese. Ænder 246 Par.

[467]

Forstæderne

ANHANG OM KIØBENHAVNS FORSTÆDER SOM LIGGE UDEN FOR STADENS FIRE POR

I. VESTER-BROE

I. VESTER-BROE efter Placaten af 3. Juny Aar 1771 har ligesom Staden selv sin Quarteer-Commissaire og Quarteer-Betient, som er befalet at boe i Vester-Broes Quarteer for at skulle paaagte under Stadens Politimester alt, hvad den almindelige Orden vedkommer. Foruden Politie-Tegnet, hvormed baade Quarteer-Commissairen og Quarteer-Betienten i fornødne Tilfælde har at legitimere sig, har Quarteer-Commissarius og Quarteer-Betienten i Vester-Broes Quarteer [at] bære til et Distinctions-Tegn paa sin sølv-galluneerte Hat en Cocarde eller Baand-Sløyfe af blaa og grøn Coleur.

II. VESTER-BROE indbefatter alle de Bygninger, som ligge paa Stadens Grund, hvis yderste Stæd er den Gaard, DEN FORGYLDTE LØVE kalden, saa og indbefatter hele Veyen imellem Vester- og Nørre-Port. De, som boe her paa denne Strækning af Stadens Grund, siges at boe paa Vester-Broe. Alle disse Beboere have Frihed at slagte og

468

sælge offentlig fra den 15. October indtil 15. Novembr. inclusive hvert Aar. Aar 1785 blev uden for Stadens Vesterport en nye broelagt Vey eller Gade med Trottoirs ved begge Sider efter en Linie trukken, hvorefter alle de uden og inden for denne Linie staaende Bygninger, naar nogen Hoved-Reparation forefalder, skal indrykkes, da slige Huses Ind- eller Udrykning ved deres Hoved-Reparation eller Opførsel af nye skal skee efter den anviiste Linie, og den Deel af deres Grunde, som til Vejens og Gadens Regularitet udlægges, blive dem gotgiort i Penge af Stadens Casse efter uvillige Mænds Skiønnende. Af Stadens Kæmner bliver dem anviist den Linie, som de ved slige Bygninger skal følge. Intet Arbeide ved slige Bygningers Reparation eller Opførsel af samtlige Tømmer- og Muurmester[e] maa foretages, førend Resolution er dem af Ejerne foreviist, om nogen Ind- eller Udrykning ved den Leilighed skal skee og Linien dem er anviist af Stadens Kæmner, den Linie som de ved den Leilighed skal følge; Det Kongelige Reskript er dateret den 19. Augusty og ved Placat fra Magistraten bekiendtgjort fra Kiøbenhavns Raadhus den 14. Septembr. 1785. Paa Vester-Broe holdes 3 Vægtre, til hvis Løn og Mondering betales af Grunden efter dens Aalenmaal ugentlig visse Penge fra 4 til 10 Skilling efter Raadstue-Placat af 24. Decembr. 1785.

III. Det, som her er mærkværdigt til Publikums Nytte at viide, er følgende, nemlig:

§. 1.

1: Høtorvet

HØE-TORVET for Vester-Broes Beboere er imellem Trommelsahlen og Glacieholm. Efter et Kongeligt Reskript af 23. July Aar 1756 er befalet, at ingen, i hvo det end være maatte, enten af Frideriksbergs Beboere, Stadens Indvaanere eller andre maa kiøbe eller sælge Høe paa Landevejen uden for Stadens Grund under Mulct af to Mark at betales baade af den Kiøbende og Sælgende. Men det Stæd uden for Stadens Vester-Port, hvor Høet maa sælges og kiøbes er paa Vester-

469

Broe fra det yderste Stæd paa Stadens Grund, Den forgyldte Løve kaldet, til Torvet imellem Trommelsahlen og Glacieholm, saa og paa Tvervejen imellem Vester-Broe og gamle Kongevej, samt derfra paa bemelte gamle Kongevej og indtil Torvet ved fornævnte Glacieholm.

§. 2.

2: Tømmerpladserne

TØMMER-PLADSENE ere andlagte i en lang Række ved Søen uden for Staden, saa at der er Indkiørsel til dem saavel ved en Vey uden for Staden, som ogsaa for Stadens Indbyggere selv ved en andlagt Vei ud til dem ved Lange-Broe eller Frideriksholms Fangetaarn, gemeenlig Blaataarn kaldet. See tillige Den Første Tome II Kap. §. 29, Pag. 136.

§. 3.

3: Reberbanerne

Stadens Reebslagermesteres store og lange REBERBAHNER, fem i Tallet, alle af Træe, beklædte med Bræder, hvor alle Slags Anker-Touge og Reeb slages og forarbeides.

§. 4.

4: Kattuntrykkeriet

Et KATTUN-TRYKKERIE, andlagt i det forrige Pesthuus' Bygning, beliggende afsides mod Søkanten.

§. 5.

5: Segldugsfabrikken

En SEGLDUGS-FABRIK (i fordom Tid Wodrops Gaard kalden), beliggende ved nysommældte Bygning. Denne Fabrik er andlagt Aar 1733 af Plumb og Aar 1748 kjøbt af et Interessentskab i Kiøbenhavn. Man forarbejder her aarlig over 600 Ruller Segldug, som efter offentlig bekiendtgjorte Attester fra kyndige Mænd er fuldkommen saa god som den bedste Hollandske Segldug og derfor er brugt til Kongens Orlogs-Flaade. Fabriken har 32 Væverstole og 120 Arbeidere, boende ved Fabriken, foruden nogle 100 Spindersker udenfor. Til Fabriken hører ogsaa den derved staaende Stampe- og Valke-Mølle.

470

§. 6.

6: Falkonergården

FALKENER-GAARDEN, beliggende imellem Vester- og Nørre-Port, tilhører Kongen. Paa denne Gaard modtages aarligen de fra Island med Falkeskibet ankommende Falke og ved den Kongelige Falkenerer afrættes til Jagten. Da der ingenstæds findes saadanne saa brugelige Falke som de paa Island, saa bliver det Keiserlige Wienske samt ogsaa adskillige Kongelige Hoffer ved deres hidsendte Falkenerere forsynede her fra aarligen med et Antal af disse Luft-Jægere.

§. 7.

7: Kapunstopperiet

KAPUNSTOPPERIET, hvor et stort Antal af feede og stoppede Kapuner, Pularer, Kalkunske Høns i visse dertil indrættede Buurer dagligen stoppes og feedes med tillaved Dey og Melk og haves i Forraad til at gjøre Leverance af til de Kongelige Hof-Holdninger og høye Stands-Personers Taffeler.

§. 8.

8: Kongelige Skydebane

Den Kongelige privilegerede Skydebahne, tilhørende DET KONGELIGE KIØBENHAVNSKE SKYDE-SÆLSKAB, om hvis Ælde og Beskaffenhed er vitløftig mældt i den Første Tome V Kapitel pag. 387-394. Aar 1786 den 12. July behagede det naadigst Hendes Kongelige Høyhed, Kron-Printzesse LOVISA AUGUSTA at være Medlem af dette Kongelige Kiøbenhavnske Skyde-Sælskab og Broderskab, og bemælte Dag gav Hendes Kongel. Høyhed sin Skive og kostbare Sølv-Præmier, hvilke bleve i en høytidelig Procession udførte fra Staden her ud til Sælskabets Skyde-Bahne. Den første Præmie var en prægtig SØLV-POCAL, indvendig forgyldt, ziret med det Kongelige og Fyrstelige Vaaben, Hendes Kongel. Høyheds Krone, Datum og Aarstal, hvilken Pocal giæmmes udi Sælskabet. Men den, som for beste Skud vandt samme Pocal, bekom i Pocalens Stæd (hvilken første Gevinst eller Præmie kaldes KRANDSEN) en Sølv-Skaal med Sukker-Sigte, hvorpaa var stukken følgende Inscription: Til høytidelig Erindring af Krandsen, som

471

Hendes Kongelige Høyhed Kron-Printzesse Lovisa Augusta gav Skyde-Sælskabet den 12. July 1786. Den anden Gevinst, LYKKE-DALEREN, var to anseelige Medailler. Og den tredie Gevinst, RIDDEREN kaldet. Den prægtige Bygning, som her sees, er af nye opført Aar 1786 og blev af Sælskabet høytideligen indviet Aar 1787 den [10. May] udi da værende Fugle-Konges, Kammer-Raad HANS PETRI BEYERS Tid i Nærværelse af Kong Kristian den Syvende og Kron-Printz Friderik. Samme Aar blev forfærdiget et nyt Kongebaand at bæres af Fugle-Kongen, som vinder Konge-Gevinsten eller nedskyder Fuglen og for samme Skud nyder en stor Sølv-Teriin. Inscriptionen paa Pladen af Kongebaandet blev samme Gang afskaffet in Augusty.

§. 9.

9: Grynmøllen

En GRYN-MØLLE, beliggende ved Skydebahnen. De øvrige Møller ere Meelmøller, som staae uden for Stadens Porte.

§. 10.

10: Fæstningsglaciserne

KJØBENHAVNS FÆSTNINGS-GLACIER og Udenværker fra Graven uden for Tømmerpladsen af lige til Gitadellets Friderichshavns Graver paa hiin Side Østerport, denne hele Strækning er indeelt i ni Lodder og bortforpagtes paa visse Aars Tid til Avlings-Brug eller Tobakspantning, ligesom Forpagterne selv synes.

§. 11.

11: Retterstedet

STADENS CIVILE ETATS RÆTTERSTÆD, beliggende strax ved Strandkanten. Her stod i fordom Tid en trekantet mured Galge, men samme er nu nedreven Aar 1767.

II. NØRRE-BROE

I. NØRRE-BROE efter Placaten af 3. Juny 1771 har ligesom Staden selv sin Quarteer-Commissair og Quarteer-Betient, som er befalet at

472

boe i Nørre-Broes Qvarteer for at skulle paaagte under Stadens Politimester alt, hvad den almindelige Orden vedkommer. Foruden Poli[ti]e-Tegnet, hvormed baade Qvarteer-Commissarius og Qvarteer-Betienten i fornødne Tilfælde har at legitimere sig, skal Qvarteer-Commissairen og Qvarteer-Betienten i Nørre-Broes Qvarteer bære til et Distinctions-Tegn paa sin sølv-galluneerte Hat en Cocarde eller Baand-Sløyfe af guul og grøn Coleur.

II. NØRRE-BROE indbefatter alle de Bygninger, som ligge paa Stadens Grund, hvis yderste Stød er det Huus LØGTEN kaldet, og tillige indbefatter Vejen med Blegdammene og Nørre-Allee.

III. Det, som her er mærkværdigt til Publikums Nytte at viide, er følgende, nemlig:

§. 1:

1: Høtorvet

HØE-TORVET uden for Nørre-Port er paa Broen fra Jagtvejen imellem Falkoneergaarden og Vibens-Huus ind til Acciseboden, saavel som og paa den saa kaldte Farimagsvejen imellem Nørre- og Vester-Port i Følge det Kongelige Reskript af 23. July 1756 og Kiøbenhavns Raadstue-Plakat af samme Dato.

§. 2:

2: Blegdammene

BLEGDAMMENE ere beliggende imellem Nørre- og Øster-Port ved den færske Søe, som gaar langs med Landkanten af Staden og kaldes SORTE DAMS SØE.

§. 3:

3: Den publike skole

En PUBLIQUE SKOLE, som af Kiøbenhavns Magistrat er opbyggt ved Blegdammene for de uden for Nørre- og Øster-Port boende, deres Børns Underviisning. Til samme Skoles Beste blev Aar 1762 skiænket 100 Rdr. af IVER JENSEN KIRCHEGAARD, Borger og Hosekræmmer i Kiøbenhavn.

473

§. 4:

4: Det kongelige danske dug-manufaktur

Det KONGELIGE DANSKE DUG-MANUFAGTUR, andlagt paa Blaagaard, som dertil er overladt med alle sine Bygninger, Indretninger, tilliggende Jorder samt tilhørende Herligheder og Revenuer. Interessentskabet bestaaer af 20,000 Actier, hver Actie paa 50 Rdr. Det har sin egen Halle, sin egen Politie-Jurisdiction, sin egen nye opbygte Valkemølle ved Esserum. Ligeledes har det sin egen Direction, som bestaaer af 3 Directeurer og en Fabrikmester, af hvilke den anden Directeur og Fabrikmester har frie Værelser paa Stædet at beboe. Directionen holder en Bogholder og en Casserer. Dette Manufactur er andlagt den 22. May 1782 og oprettet med en Kongelig Convention og overladt til et Interessentskab, som i Aaret 1784 skal have et Oplag af alle Slags Klædevahre i Kiøbenhavn, i det mindste til 40,000 Rdr.s Værdie.

§. 5:

5: Inoculationsanstalten

INOCULATIONS-ANSTALTEN og STIFTELSEN, som uden for Nørre-Port blev oprettet Aar 1769, og hvormed er fuldstændelig anmeldt i den første Deel III Kapitel §. 10. pag. 331. Men er nu ophævet Aar 1783 i September.

§. 6:

6: Assistens Kirkegård

ASSISTENZ-KIRKEGAARDENE, beliggende uden for Nørre-Port. Om dem er given Efterretning forhen i den første Deel III Kap. §. 11. pag. 331. Her paa Vor Frue Kirkes tilhørende Kirkegaard uden for Nørre-Port er udi Muren sat et lidet Gravminde over Sal. Etats-Raad AUGUSTIN, hvilket er det første Epitaphium, som her er opsat. Det er forfærdiget af Professor Wiedewelt; men det derpaa staaende Motto angav den Salige Augustin faa Dage førend han døde. Paa Gesimset under Frontespicen er med forgyldte Bogstaver indhugget: I.S.A. Paa den midlere Tavle staaer følgende Inscription: Bene Qui Latuit, Bene Vixit. Derneden under er anbragt tvende Planter, forestillede

474

som at opgroe ved en Huule, med Underskrift: Foris Malva Asphodelusque, Intus Mortuus. MDCCLXXXV.

§. 7:

7: Sankt Hans Hospital og Claudi Rossets Stiftelse

ST. HANS'S HOSPITAL og CLAUDI ROSSETS STIFTELSE, beliggende midt imellem Nørre- og Vester-Port. Om dette Hospital er ligeledes given Efterretning forhen i den første Deel III Kap. §. 12. pag. 332. Det kaldes endnu i daglig Tale med sit gamle Navn Ladegaarden.

§. 8:

8: Barkmøllen

EN BARKMØLLE, som tilhører Garver-Lauget i Kiøbenhavn. Paa samme males Bark til deres Garverier. Den kaldes ogsaa Blegdams Barke-Mølle.

§. 9:

9: Den ny kattun-fabrik

En nye KATTUN-FABRIK andlagt Aar 1787 af Foltmar foran ved Ladegaarden ved den første Veirmølle.

III. ØSTER-BROE

I. ØSTER-BROE efter Placaten af 3. Juny 1771 har ligesom Staden selv sin egen Quarteer-Commissair og Quarteer-Betient, som er befalet at boe i Øster-Broes Quarteer for at paaagte under Stadens Politiemester alt, hvad den almindelige Orden vedkommer. Foruden Politie-Tegnet, hvormed baade Quarteer-Commissarius og Quarteer-Betienten i fornødne Tilfælde har at legitimere sig, skal Quarteer-Commissairen og Quarteer-Betienten i Øster-Broes Quarteer bære til et Distinctions-Tegn paa sin sølv-gallunerede Hat en Cocarde eller Baand-Sløyfe af hviid og grøn Couleur.

II. ØSTER-BROE indbefatter alle de Bygninger, som ligge paa Stadens Grund, Farimagsveyen, Øster-Allee, Tverveyen fra Store til Lille Vibenshuus, saa og inde i Staden Toldbodveyen og derfra til Øster-Port, ved Volden fra Sølvgaden til Grønland og Grønland. Stadens

475

Grund strækker sig til den østre Kant til Rosbeks Broe, de derved liggende, tilgroede Fiske-Damme, som nu bruges til Enge med. Deruden for til Gientofte Mark, paa venstre Haand liggende saa kaldede Rye-Vang, samt Ordop-Søe, der ved Kong Christian den Fierdes Mageskifte er overdraget Magistraten. Alle de uden for Staden

paa dens Grund liggende Jorder, Marker og Enge, som ikke enten er overdraget til Particulieres Eyendom udi Arve-Fæste eller paa Livs-Tid bortfæstede imod aarlig Afgift til Staden, ere udi Aaret 1539 afdeelte udi Fællede og tre Vange, nemlig: MAGISTRATENS VANG, BORGER- eller BRYGGER-VANGEN, og VOGNMANDS-VANGEN, udi hvilken sidste Vang Byefogden og Raadstueskriveren tillige pro officio ere blevne tildeelte hver sin Jords-Lod. Foruden ommældte Magistratens Vang haver samme pro officio Lejen af Reberbahnerne og nogle andre Jorder uden Vesterport. I Raadstue-Arkivet giæmmes Stadens Jordebog, som tilligemed Kæmner-Regnskaberne giver den fornødne Oplysning om alle Stadens Jorder, Fæster og aarlig Leje. Stadens KÆMNER-CONTOIR er nu ogsaa andlagt paa Raadstuen, hvor fornødne og bequemme Værelser dertil bleve indrættede Aar 1786. Men fra Nye-Aars-Dag A. 1787 tog Stadens Kæmner-Contoir med sine Betientere her sit Sæde.

III. Det, som her er mærkværdigt til Publikums Nytte at viide, er følgende, nemlig:

§. 1:

1: Høtorvet

HØE-TORVET uden for Øster Port er paa Vejen fra lille Vibenshuus til Acciseboden, saavelsom og paa Farimags-Vejen imellem Nørre og Øster Port, hvor Høe-Vognene med deres Læs skal holde i ordentlige Rader paa Steenbroerne, saa at Passagen midt paa dem bliver ubehindret; men ingen maa holde eller køre paa Jordvejene eller Trottoirerne ved Siderne af de nye andlagte Steenbroer og altid at køre paa den høyre Side af Steenbroen i Følge Anordningen derom af 16. February 1780.

476

§. 2:

2: Skibskirkegården

SKIBS-KIRKEGAARD, hvor Kongens Matroser og andre Skibsfolk, som døe i Kiøbenhavn, blive begravne. Om Skibs-Kirkegaard, som er en Assistenz-Kirkegaard for Holmens Kirke, er meldt forhen i den første Bogs niende Kapitel §. 4. pag. 202.

§. 3:

3: Soldater Kirkegården

SOLDATER-KIRKEGAARD, hvor Soldaterne af Guarnisonen og Invaliderne i Kastellet med militaire Honneurs blive begravne.

§. 4:

4: Almindelig Hospitals Kirkegård

Det ALMINDELIGE HOSPITALS KIRKEGAARD indrettet Aar 1770. See Kap. X §. 240. pag. 343.

§. 5:

5: Jødernes Kirkegård

JØDERNES KIRKEGAARD, hvor de af den jødiske Nation begravnes.

§. 6:

6: Kattuntrykkeriet

KATTUNTRYKKERIER, af hvilke det ældste kaldtest i fornum Tid det Holmstedtske, fordi det var andlagt af Etats-Raad og Borgemester FRIDERICH HOLMSTEDT, men siden kaldes det Iselinske, fordi det blev kjøbt og fortsat af Baron ISELIN. Desuden tre Kattun-Trykkerier ved Blegdammene.

§. 7:

7: Voksblegerier og vokslysstøberier

VOXBLEGERIER og VOXLYSSTØBERIER ere to andlagde ved Blegdammene; men Udsælningsstæderne, hvor hvide og gule Voxlys, smaa og store Altar-Lys samt Voxstaber sælges, ere i Kiøbenhavn hos Fabriqueurerne selv.

§. 8:

8: Segldugsfabrikken

En nye, betydelig SEGLDUGS-FABRIK er ogsaa ved Blegdammene andlagt.

477

§. 9:

9: Manchesterfabrikken

En MANSKESTERS FABRIK, ligeledes andlagt ved Blegdammene, hvor saavel Manskester som andre halv Silke- og Bomuldstøyer forfærdiges; her er tillige en Vaskemaskine.

§. 10:

10: Eskildsens Baade- og Skibsbyggeri

ESKILDSSENS Baade- og Skibbyggerie, beliggende uden for Østerport en Fierding-Miil fra Kiøbenhavn paa Kildevelde-Grund ved Søen, hvor Skibs-Baade og Fahrtøyer bygges. Det er andlagt af Skibsbygmester Erich Eschildsen.

§. 11:

11: Kalkbrænderierne

Tvende KALK-BRÆNDERIER, beliggende ved Søkanten. Paa det ene Kalkbrænderie brændes Kalk af Saltholms Kalksteen, hvoraf Steenkalk sælges for 5 Mk. Tønden og Meelkalk for 2 Mk. Tønden. Men paa det andet Kalkbrænderie, som kaldes det østre Kalkfabrik, sælges Faxe Steenkalk for 7 Mk. Tønden og Meelkalk for 2 Mk. 8 Sk. Tønden. Denne sidste Slags Kalk, som brændes af Kalkstene fra Faxe, holdes for at være den fedeste og beste til at binde Muursteen sammen. Begge disse Kalkfabriker ligge uden for Østerport forbi Kastelpynten tæt ved Søen, saa at Fahrtøyer kand ligge ved Bulværket for at indtage Ladning af Kalk.

§. 12:

12: Militære henrettelsesplads

STADENS MILITAIRE GUARNISONS RÆTTER-PLADS, hvor Delinquentere af den militaire Etat, som for begangne Misgjærning have forbrudt deres Liv, udføres for at udstaae Execution, er beliggende ned mod Strandkanten.

IV.

Uden for AMAGER- ELLER CHRISTIANSHAVNS-PORT

I. Uden for AMAGER-PORT har Staden ingen Ejendom, men allene Rættighed til visse Høveders Græsning, altsaa ere her ingen saadanne Bygninger, som kand gives Navn af en Forstad.

478

II. Det, som her er mærkværdigt til Publikums Nytte at viide, er følgende, nemlig:

§. 1:

1: To oliemøller

To OLIE-MØLLER, beliggende uden for Porten, til Sæbesyderiernes Nytte andlagte.

§. 2:

2: Stentøjsfabrikken

En FABRIK AF STEENTØY efter Engelsk Facon, og ligesaa got som det Engelske, er i Castrup paa Amager, hvor ogsaa Sukkertops-Former gjøres.

§. 3:

3: Kalkbrænderi

Et KALKBRÆNDERIE sammestæds; begge disse Fabriker ligge ved Strandkanten.

§. 4:

4: Krudttårne

KRUDTAARNE ere Aar 1780 opbygte uden for Staden paa Amager.

§.5:

5: Limfabrik

En LIIMFABRIK andlagt uden for Porten paa Amager.

§. 6.

6: Perlegrynsmølle

En GRUBBEN-MØLLE eller Perlegryns-Mølle ligeledes andlagt sammestæds.

§. 7.

7: Plads til Stadens urenlighed

Den Plads, hvor STADENS UREENLIGHED aarligen henføres paa, for at opfylde al den siide Egn og planere samme, paa det at samme Strækning kand komme til stor Nytte og bruges i følgende Tider.

